

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

AGRARISMIN AALLONHARJALLA

J. E. Sunila maalaisliittolaisena poliitikkona
ja pääministerinä

Tuomas Rantala

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

AGRARISMIN AALLONHARJALLA

J. E. Sunila maalaisliittolaisena poliitikkona
ja pääministerinä

Tuomas Rantala

Turun yliopisto

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos
Poliittinen historia
Yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden tohtoriohjelma

Työn ohjaaja

Professori Vesa Vares
Turun yliopisto

Tarkastajat

Dosentti Lasse Kangas
Jyväskylän yliopisto

Filosofian tohtori Kati Katajisto
Helsingin yliopisto

Vastaväittäjä

Filosofian tohtori Kati Katajisto
Helsingin yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-9508-0 (Painettu)
ISBN 978-951-29-9509-7 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)
Painosalama, Turku, Suomi 2023

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos

Poliittinen historia

TUOMAS RANTALA: Agrarismien aallonharjalla. J. E. Sunila maalaisliittolaisena poliitikkona ja pääministerinä

Väitöskirja, 477 s.

Yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden tohtoriohjelma

Joulukuu 2023

TIIVISTELMÄ

Tämä tutkimus paneutuu Suomen 1920- ja 1930-lukujen poliittiseen historiaan. Tarkemman tarkastelun kohteena on maalaisliittolainen poliitikko Juho Emil Sunila (1875–1936) ja hänen poliittinen toimintansa, sen taustat ja merkitys. Vaikka Sunilan puoluepoliittinen ura oli lyhyt, vain runsaan kymmenen vuoden mittainen, se oli hyvin näkyvä ja merkittävä – toimihan Sunila esimerkiksi kahdesti pääministerinä (vuosina 1927–1928 ja 1931–1932) ja oli myös kolme kertaa maatalousministerinä. Omassa puolueessaan Maalaisliitossa Sunila oli varsin merkittävä vaikuttaja monellakin tapaa. Hän oli esimerkiksi presidentti Relanderin luottomies ja pariin otteeseen eduskuntaryhmän puheenjohtaja. Hänen merkityksestään kertoo myös se, että on puhuttu niin sanotusta sunilalaisesta fraktiosta.

Kun Maalaisliitto itsessään oli hyvin keskeinen puolue Suomen poliittisella toimintakentällä 1920- ja 1930-luvuilla, on perusteltua tarkastella puolueen yhden keskeisimmän toimijan roolia ja merkitystä. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää, miten Sunila nousi suomalaisen politiikan huipulle, millainen oli hänen merkityksensä poliittisen elämän keskiössä 1920- ja 1930-luvuilla ja miten hänen maailmankatsomuksensa, joka oli rakentunut jo ennen hänen poliittista uraansa, heijastui hänen näkemyksiinsä ja poliittiseen linjaansa ja miten se vaikutti Maalaisliittoon. Tutkimuksessa tuodaan esiin myös, miten Sunilan politiikkaan suhtauduttiin niin hänen omassa puolueessaan Maalaisliitossa kuin muissa puolueissa ja mikä oli Sunilan oma suhde muihin poliittisiin suuntauksiin. Ajallisesti tutkimus kattaa koko Sunilan elämän ja toiminnan, vuodet 1875–1936, mutta suurin painopiste on vuosissa 1922–1933, jolloin Sunila toimi puoluepolitiikassa.

Tutkimus osoittaa, että Sunilan merkitys Maalaisliitolle ja sitä myötä koko Suomen poliittiselle todellisuudelle oli varsin huomattava. Hänen toimiessaan Maalaisliitossa puolue levisi yhä laajemmalle ja sai uusia äänestäjiä. Tutkimuksessa tullaan tulokseen, että se kritiikki, jota Sunila sai ja on saanut osakseen siitä, että hän olisi ollut epäyhteiskunnallinen poliitikko, on monessa mielessä vailla perusteita. Sunilalla oli yhteiskunnallinen visio siitä, miten kansakunta tulisi saada eheäksi. Tämä visio perustui siihen vahvaan uskoon, että itsenäiset talonpojat takaisivat rauhallisen ja tasaisen kehityksen ja vakaat olot, joten uudistukset tuli suunnata ensi sijassa maanviljelijäväestöä silmällä pitäen. Oman linjansa merkittävämpänä toteuttajana ja voimakkaimpana työkaluna hän näki Maalaisliiton ja halusi sen myös sellaiseksi rakentaa. Osa maalaisliittolaisista koki Sunilan toimivan liiaksi tuottajien ehdoilla. Se johti puolueen sisäisiin ristiriitoihin, jotka eivät kuitenkaan aiheuttaneet mitään totaalista puoluehajaannusta, joka olisi uhannut Maalaisliiton asemaa tai sen olemassaoloa.

Sunilan päämääränä oli siis tasa-arvoinen ja sisäisesti eheä kansakunta, jonka perustana olisivat talonpojat ja heidän pienet perheviljelmänsä. Tutkimuksessa käy myös ilmi, miten tinkimättä Sunila puolusti myös kansanvaltaa ja haki yhteistyötä kaikkien niiden poliittisten ryhmien kanssa, jotka olivat valmiita puolustamaan kansanvaltaista järjestelmää ja sitoutumaan vallitsevaan yhteiskuntajärjestelmään. Tutkimus osoittaa, että erityisesti Sunila pyrki hakemaan yhteistyötä sosialidemokratian kanssa, koska näki näiden olevan enemmän kansanvaltaisten arvojen takana kuin Kokoomuksen, jonka katsoi hylänneen hänelle tärkeän sosiaalireformismin. Tutkimuksessa käy ilmi, että Sunilaa voi perustellusti pitää yhtenä punamultalinjan rakentajana, vaikka Maalaisliiton ja SDP:n yhteishallitus ei vielä Sunilan aikana konkretisoitunutkaan.

Sunilan toinen hallitus joutui kamppailemaan sekä Lapuan liikkeen että pulaliikkeiden puristuksessa. Tutkimus osoittaa, että vaikka Sunilaa ja hänen hallitustaan haastettiin jatkuvasti niin ulkoparlamentaarisesti kuin hallituspuolueidenkin taholta, pääministeri halusi pitää hallituksen kasassa mahdollisimman pitkään osoittaakseen, että valta oli tiukasti hallituksen ja laillisuusmiesten käsissä ja mitkään joukkoliikkeet eivät sitä voineet horjuttaa. Rauhallsuushan oli yksi keskeisimmistä Sunilan korostamista asioista. Niinpä se, että äärimmäisyysaineokset olisivat saaneet vallan tai sanelleet suunnan, olisi ollut täysin vastoin Sunilan maailmankuvaa. Tarvittaessa Sunila oli valmis asettumaan myös omasta puolueestaan tai sen liepeiltä kumpuavia vaatimuksia vastaan, jos katsoi niiden olevan uhka yleiselle tasapainolle. Näin oli esimerkiksi kieltolain kohdalla ja etenkin korkokysymyksen kohdalla. Kieltolain Sunila oli valmis kumoamaan puolueestaan välittämättä, koska piti lakia taloudellisesti ja muutenkin turmiollisena. Maalaisliiton vaatimaan korkosääntelyn esittämiseen Sunila oli valmis vasta joulukuussa 1932, kun hän koki, että akuutti kansanvaltaa uhkaava kriisi oli jo torjuttu.

Tutkimus osoittaa, että Sunila ratsasti politiikassa agrarismien aallonharjalla ja vaikutti merkittävällä tavalla siihen, että Maalaisliitosta kehittyi valtakunnallinen agrariipuolue ja huomattava poliittinen voimatekijä. Mutta samalla ilmenee, että näkemys Sunilasta pelkkänä maatalouspoliitikkona ja tuottajien etujen ajajana on yksi-puolinen eikä kovin syvälle menevä. Hän oli myös vahva kansanvallan puolustaja ja sosiaalireformisti. Hänen toimintansa lähtökohdat olivat pitkälti fennomaanisessa perinteessä ja niissä ihanteissa, jotka olivat olleet keskeisiä Suomalaiselle puolueelle. Sen liepeillä Sunila oli liikkunut ennen omaa poliittista uraansa ja sitoutumistaan Maalaisliittoon. Myös monet ulkomaille tehdyt opintomatkat vaikuttivat Sunilan maailmankatsomukseen. Tutkimuksesta ilmenee, että toisella pääministerikaudellaan Sunila alkoi muuttua yhä enemmän maatalouspoliitikosta kohti keskustalaista yleispoliittikkoa, joka piti tärkeänä yhteistyötä kaikkien niiden poliittisten ryhmien kanssa, jotka halusivat puolustaa kansanvaltaa ja toimia laillisin keinoin tyytymättömyyttä aiheuttavien syiden poistamiseksi. Voikin todeta Sunilan kuuluneen niihin integraatiopoliitikoihin, jotka toiminnallaan ratkaisivat yhteiskunnallisen ja kansanvaltaisen kehityksen suunnan.

ASIASANAT: agrarismi, demokratia, eduskunta, fennomania, hallitus, henkilöhistoria, ideologiat, kansallinen eheytyminen, kansanvalta, keskustapuolueet, Maalaisliitto, maatalous, poliittikot, poliittinen historia, pienviljely, puolueet, puoluejohtajat, pääministerit, sosiaalireformismi, valta, 1920-luku, 1930-luku

UNIVERSITY OF TURKU
Faculty of Social Sciences
Department of Philosophy, Contemporary History and Political Science
Contemporary History
TUOMAS RANTALA: On the crest of a wave of agrarianism. J. E. Sunila as
an Agrarian League politician and Prime Minister
Doctoral Dissertation, 477 pp.
Doctoral Programme of Social and Behavioural Sciences
December 2023

ABSTRACT

This study focuses on the political history of Finland in the 1920s and 1930s. The focus is on the Finnish politician Juho Emil Sunila (1875–1936), a member of the Agrarian League, and his political activities, their background and significance. Although Sunila's party-political career was short, lasting just over ten years, it was highly visible and significant – for example, he served twice as Prime Minister (1927–1928 and 1931–1932) and three times as Minister of Agriculture. In his own party, the Agrarian League, Sunila was a very influential figure in many ways – for example, he was President Relander's confidant and on a couple of occasions chairman of the parliamentary group. His importance is also reflected in the fact that there has been talk of the so-called Sunila faction.

As the Agrarian League itself was a very central party in the Finnish political scene in the 1920s and 1930s, examining the role and importance of one of the party's key players is justified. The aim of this study is to examine how Sunila rose to the top of Finnish politics, the significance of the role he played at the centre of political life in the 1920s and 1930s, and how his worldview, which had been established before his political career, was reflected in his views and political line and how it affected the Agrarian League. The study also highlights how Sunila's politics were perceived by his own party, the Agrarian League, as well as other parties, and what his political views were and how he was influenced by his own party. The study covers the whole of Sunila's life and activities from 1875 to 1936, but the main focus is on the years 1922–1933, when Sunila was active in party politics.

The study shows that Sunila's importance for the Agrarian League, and thus the political reality of Finland as a whole, was quite significant. During his tenure in the Agrarian League, the party became increasingly popular and attracted new voters. The study concludes that the criticisms that Sunila has received and continues to receive for not being a socially-minded politician are in many respects unfounded. Sunila had a vision of the society and how the nation should be made whole. This vision was based on the strong belief that independent peasants would ensure peaceful and steady development and stable conditions, so reforms had to be directed primarily at the peasantry. He saw the Agrarian League as the most important implementer and the most powerful tool of his own policy and wanted to shape it for the purpose. Some members of the Agrarian League felt that Sunila was acting too much on the terms of the agricultural producers, and this led to internal conflicts within the party. It did not, however, lead to a total party split that would have threatened the status or existence of the Agrarian League.

Sunila's goal was therefore an equal and internally cohesive nation founded on peasants and their small family farms. The study also shows how uncompromising Sunila was in his defence of democracy and how he sought the cooperation of all political groups that were also prepared to defend democracy and commit themselves to the prevailing social system. In particular, the study shows that Sunila sought cooperation with the Social Democrats, who he saw as more committed to their democratic values than the National Coalition Party, which he saw as having abandoned the social reformism that was important to him. The study shows that Sunila can rightly be regarded as one of the builders of the centre-left coalition (*punamultayhteistyö*), even though the joint government of the Agrarian League and the Social Democratic Party did not yet take shape during Sunila's time in office.

Sunila's second government struggled under the pressure of both the Lapua movement and other mass movements that arose as protests against the economic crisis. The study shows that although Sunila and his government were constantly challenged from both outside the Parliament and by the ruling parties, the Prime Minister wanted to keep the government together for as long as possible to show that power was firmly in the hands of the government and those defending the rule of law and could not be undermined by any mass movement. Peace was, after all, one of the key issues that Sunila emphasised, and extremists gaining power or dictating policy would have shattered Sunila's worldview. If necessary, Sunila was also prepared to oppose demands from outside or within his own party if he felt they posed a threat to the overall balance. This was true in cases such as the Prohibition and with the interest rate issue in particular. Sunila was prepared to repeal the Prohibition Act regardless of the opinion of his party, because he considered it destructive both economically and otherwise. In contrast, Sunila was not ready to propose interest rate regulation as demanded by the Agrarian League until December 1932, when he felt that the acute crisis threatening democracy had already been averted.

The study shows that Sunila rode the wave of agrarianism in politics and played a significant role in the development of the Agrarian League into a national agrarian party and a major political force. But it also shows that the view of Sunila as a mere agrarian politician and defender of the agricultural producers' interests is shallow and one-sided. He was also a strong defender of democracy and a social reformist, whose activities were largely rooted in the Fennoman tradition and the ideals that had been central to the Finnish Party, in whose circles Sunila had moved before his own political career and his commitment to the Agrarian League. Sunila's worldview was also influenced by his many study trips abroad. The study shows that during his second term as Prime Minister, Sunila began to transform increasingly from a purely agricultural politician towards a centrist generalist who considered it important to work with all political groups that wished to defend democracy and use legal measures to eliminate the causes of discontent. Sunila was one of the integrationist politicians whose actions determined the course of social and democratic development.

KEYWORDS: agrarianism, democracy, parliament, Fennomania, government, personal history, ideologies, national unification, democracy, centre parties, Agrarian League, agriculture, politicians, contemporary history, small farming, parties, party leaders, prime ministers, social reformism, power, 1920s, 1930s

Esipuhe

Historia on kiinnostanut minua aina. Suosikkilukemistani olivat lapsuudessa ensin erilaiset historiaa käsittelevät lapsille suunnatut kuvateokset ja hieman myöhemmin Grimbergin *Kansojen historia* ja 1980-luvulla kolmena niteenä ilmestynyt *Kansakunnan historia*. Vuosien saatossa lukuvalikoima laajeni ja lopulta oli melko selvää, että pyrkisin opiskelemaan historiaa. Mutta koska olin historian suhteen melko kaikkiruokainen, niin minulle ei ollut vielä yliopistomaailmaan tullessani selkeää käsitystä siitä, mihin historian osa-alueeseen haluaisin keskittyä. Päädyttyäni sitten Tampereen yliopistossa Suomen historian professorina (mvs.) toimineen Vesa Vareksen tutkimusapulaiseksi Kokoomuksen historiahankkeeseen alkoi valinta selkeytyä ja ryhdyin suuntautumaan Suomen poliittiseen historiaan. Meninkin Vareksen vetämään graduseminaariin, jossa tein Sunilaa ja hänen ensimmäistä hallitustaan käsittelevän pro gradun.

Vähitellen mielenkiintoni Sunilaa, hänen persoonaansa ja merkitystään kohtaan kasvoi. Halusin pureutua syvemmin ja laajemmin henkilöön, joka keskeisesti vaikutti suomalaiseen poliittiseen todellisuuteen 1920- ja 1930-luvuilla, mutta jonka taustoja ja toimintaa ei oltu aiemmin juuri tutkittu. Maisteriksi valmistuttuani sain ilokseni puhelun Turun yliopistoon poliittisen historian yliopistonlehtoriksi siirtyneeltä Vesa Varekselta, joka kehotti minua hakemaan jatkotutkinto-oikeutta Turun yliopiston poliittisen historian oppiaineeseen. Toiminkin tämän kehotuksen mukaisesti.

On siis pitkälti professori Vareksen ansio tai syy, että minusta tuli poliittisen historian tutkija. Hän on toiminut ansiokkaasti ohjaajanani ja antanut vuosien kuluessa aina hyviä ja rakentavia neuvoja sen suhteen, miten minun kannattaisi edetä työssäni. Vesa on väsymättä antanut lausuntoja, kun olen hakenut työlleni rahoitusta ja onnekseni myös sitä saanut. Suurkiitos tästä kaikesta tuesta Vesalle. Toivottavasti yhteistyö jatkuu myös tulevaisuudessa. Myöskin emeritusprofessoreita Kimmo Rentola ja Timo Soikkanen haluan kiittää lämpimästi niistä suosituksista ja lausunnoista, joita olen heiltä saanut eri rahoitushakujen yhteydessä.

Suuret kiitokset ansaitsevat luonnollisesti myös työni esitarkastajat dosentti Lasse Kangas ja FT Kati Katajisto hyvistä kommenteista ja huomioista, jotka auttoivat työn viimeistelyvaiheessa. FT Kati Katajistoa kiitän lisäksi siitä kunniasta, että hän lupautui vastaväittäjäkseni.

Monia muitakin henkilöitä on aihetta kiittää. Olen tehnyt tutkimustyötä pääasiassa kotini työhuoneessa Tampereella, mutta osallistuminen Turun yliopiston poliittisen historian tutkijaseminaareissa olen saanut arvokkaita kommentteja tekstistäni ja aiheistani. Kiitos siitä kaikille seminaareihin osallistuneille. Erityisesti haluan kiittää kollegoista dosentti Jenni Karimäkeä, FM Juha Kolumäkeä ja FM Petteri Systää, jotka ovat monella tapaa edistäneet tutkimusta ja olleet luotettavia ja hyviä yhteistyökumppaneita muun muassa Historiantutkimuksen päivien työryhmissä.

Erityiskiitokset ansaitsevat myös FL, TM Markku Kuorilehto ja VTL Riitta Mäkinen. Molemmilta olen saanut hyviä vinkkejä tutkimukseni eri vaiheissa. Dosentti Tytti Isohookana-Asunmaata kiitän siitä, että hän opasti minua eräissä lähdeasioissa tutkimukseni alkuvaiheessa. Yliopistonlehtori, dosentti Tiina Lintuselle haluan lausua lämpimät kiitokset hyvästä tsemppauksesta väitöskirjatyön loppuvaiheessa. J. E. Sunilan tyttärentytärtä, historian lehtori emerita Ritva Virankoa kiitän siitä, että hän on suhtautunut hankkeeseeni kiinnostuksella ja myötämielellä. Kielenhuoltajana toiminut FM Marko Vesterbacka ansaitsee myös suuret kiitokset, samoin kuin tiivistelmän käännöksen tarkastanut FM Reetta Hänninen. On hienoa, kun ympäriltään löytää ihmisiä, joiden apuun voi turvata.

Henkisen tuen lisäksi tarvitaan myös taloudellisia edellytyksiä. Suurkiitos siis kaikille niille tahoille, jotka ovat uskoneet tutkimusaiheeseeni ja tukeneet sitä taloudellisesti. Ilman Alfred Kordelinin säätiön, Emil Aaltosen säätiön, Jenny ja Antti Wihurin rahaston, Keskitien Tukisäätiön, Maaseudun Säätiön, Maaseudun Kukkaisrahasto Säätiön, Suomen Kulttuurirahaston Wellamo Paasikiven rahaston, Turun Yliopistosäätiön ja Turun yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan myöntämiä apurahoja tämä tutkimus olisi tuskin koskaan valmistunut.

Lopuksi haluan kiittää perhettäni ja läheisiäni kaikesta siitä mitä olen saanut osakseni. Vanhemmilleni kiitos siitä kaikesta tuesta ja kannustuksesta, jota vuosien aikana olen heiltä saanut. Suurimmat kiitokset ansaitsevat kuitenkin vaimoni Leena ja lapseni Venla ja Oskari, jotka ovat saaneet tottua siihen, että yksi perheenjäsen häipyy aina välillä kammioonsa. Omistankin väitöskirjan perheelleni.

Marraskuussa 2023

Tuomas Rantala

Sisällys

Esipuhe.....	7
1 Johdanto.....	13
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat.....	13
1.1.1 Poliittisen keskustan ja agrarismin aikakausi – taustaa tutkimukselle	13
1.2 Tutkimuskysymykset ja -tehtävä.....	17
1.3 Agrarismi, poliittinen keskustalaisuus ja Maalaisliitto	20
1.3.1 Agrarismi – Maalaisliiton perustava aate	20
1.3.2 Euroopan agraaripuolueiden nousu ja moninaisuus	24
1.3.3 Maalaisliiton tausta, synty ja nousu	31
1.3.4 Vihreä internationaali ja poliittisen agrarismin kukoistuskausi	41
1.3.5 Maalaisliitto ja poliittinen keskustalaisuus	45
1.4 Henkilö- ja aatehistoriaa – tutkimuksen metodologiset valinnat ja perusteet	50
1.4.1 Henkilöhistoriallinen aspekti	50
1.4.2 Aatehistoriallinen ulottuvuus	53
1.5 Lähteet tutkimuksen pohjana.....	55
1.6 Tutkimuksen rakenteesta	59
2 Limingasta maailmalle ja maatalousmieheksi – J. E. Sunila 1875–1922	62
2.1 Talonpojan poika Limingasta	62
2.1.1 Pohjoispohjalainen sukutausta ja lapsuus	62
2.1.2 Oppia Oulun lyseossa	67
2.1.3 Talonpoikana ja kotiseudun luottamusmiehenä	71
2.1.4 Agronomiksi Mustialasta.....	73
2.2 Sunila herättää kansaa sortovuosina.....	76
2.2.1 Kansanopiston opettajana Kymenlaaksossa	76
2.2.2 Kansanvalistusta järjestöjen ja lehtien kautta	79
2.2.3 Pienviljelyksen siunauksellisuus – matka Tanskaan vakuuttaa Sunilan.....	85
2.2.4 Sittenkin kotiin Liminkaan ja Pellervo-Seuran palkkalistoille?	88
2.3 Uranuurtajana akateemisilla areenoilla.....	89
2.3.1 Suomen ensimmäinen maataloustohtori.....	89
2.3.2 Kansanvalistustyötä ja yliopistouraa rintarinnan	91
2.3.3 Kansanvalistusta ja kontakteja Hämeessä.....	96

2.3.4	Kateederisosialismia ja maatalouden kannattavuutta – opintomatkat vaikuttavat Sunilaan	100
2.4	Maatalousvirkamiehenä murroksen vuosina.....	105
2.4.1	Pienviljelyksen ja omavaraisuuden pelastava vaikutus.....	105
2.4.2	Asutustoimia ja maatalouskorkeakoulun ideointia – virkamies Sunila ideaaliaan rakentamassa.....	109
2.5	Maalaisliiton rivejä vahvistamaan – Sunila siirtyy politiikkaan	113
2.5.1	Maalaisliitto ja maatalousväki kaipaavat uutta verta ..	113
2.5.2	Agrarismien aallonharjalla kansanedustajaksi	115

3	Maalaisliiton voimamieheksi agrarismien aallonharjalla – J. E. Sunila 1922–1927.....	122
3.1	Nopea nousu politiikan kärkeen.....	122
3.1.1	Kansanedustajasta Kallion I hallituksen maatalousministeriksi.....	122
3.1.2	Vuoden 1924 eduskuntavaaleista Ingmanin hallitukseen	132
3.2	Sunila, Maalaisliitto ja vuoden 1925 presidentinvaali.....	138
3.2.1	Oma ehdokas Maalaisliitolle vai ei?.....	138
3.2.2	Sunilasta Maalaisliiton ehdokas?	142
3.2.3	Presidentinvaalin lopputulos.....	145
3.3	Tulenheimon hallitus ja Maalaisliiton syvenevät jakolinjat.....	148
3.3.1	Sunila palaa ministeriksi.....	148
3.3.2	Budjettikiista, provosoiva puoluesihtööri ja maaherrakysymys – Maalaisliiton sisäiset kiistat kärjistyvät	150
3.4	Maalaisliiton voimakkaimmaksi mieheksi?	157
3.4.1	Ei vielä pääministeriksi – mutta melkein	157
3.4.2	Kallion II hallituksen maatalousministeri	161
3.4.3	Seesteisestä keväästä surkeaan syksyyn	166
3.4.4	Maatalouskorkeakouluhanke kaatuu ja lopulta myös Kallion hallitus	171
3.5	Sunila ja Tannerin hallituksen aika	175
3.5.1	Oppositiossa voimia keräämässä ja asemia vahvistamassa	175
3.5.2	Työtä pienviljelijöiden hyväksi ja pettymys puoluekokouksessa.....	180
3.5.3	Hallituspeliä syksyllä 1927 – Tie Sunilan maalaisliittolaisen hallitukseen	187

4	Sunila ja hänen agraarihallituksensa – J. E. Sunila 1927–1928.....	197
4.1	Toiveita ja pettymyksiä – Sunilan agraarihallituksen vastaanotto	197
4.1.1	Maalaisliittolainen lehdistö kehuu hallitusohjelmaa mutta ministerivalinnat saavat sapiskaa	197
4.1.2	Kritiikkiä ja pieniä toiveita – oppositio suhtautuu hallitukseen kahtalaisesti.....	200
4.1.3	Pettymystä ja kaunaa Maalaisliiton sisällä	201

4.2	Pääministeri Sunila, Maalaisliiton sisäiset linjat ja yhtenäisyys	205
4.2.1	Puhemiesnäytelmä ei mene käsikirjoituksen mukaan	205
4.2.2	Puoluekokouksessa puidaan sisäpoliittista tilannetta ja piiskataan Maalaisliittoa yhtenäiseksi	209
4.3	Omat pyrkimykset ja intressit määrittelevät suhteet muihin puolueisiin	216
4.3.1	Sosialidemokraatteihin Sunila suhtautuu toiveikkaasti mutta vastustaa kumouksellisuutta	216
4.3.2	Ongelmalliset suhteet porvaripuolueisiin	221
4.3.3	Yleinen ilmapiiri ja oma maailmankatsomus Sunilan puoluenäkemyksen taustalla	227
4.4	Sunilan hallitus sisäpoliittisten ongelmien puristuksessa	228
4.4.1	Pääministerin varovaisuus vapaussodan muistojuhlissa ärsyttää oikeistoa	228
4.4.2	Hallitus toimii kumouksellisuutta ja laitavasemmiston haasteita vastaan	231
4.4.3	Virkamieskysymys aiheuttaa kiistoja monella tasolla	238
4.4.4	Taamalan tapaus – Pääministerin luottomies kaatuu	243
4.4.5	Sunilan hallituksen kielipoliittinen koetinkivi – Kiista kouluhallituksesta	247
4.5	Reformipolitiikan voitot ja tappiot	251
4.5.1	Maatalouden edistäminen reformipolitiikan keskiössä	251
4.5.2	Budjetti sekä vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutus aiheuttavat ongelmia	260
4.5.3	Sosialidemokraattien näpätys kaataa hallituksen	264

5 Syrjässä vai ainoastaan taustalla? – J. E. Sunila

1928–1931	268
5.1 Pienviljelijäystävällisyys ja virkamiesvastaisuus vievät Maalaisliiton vaalivoittoon.....	268
5.1.1 Heränneitä toiveita, helpotuksen tunnetta, pettymystä ja katkeruutta – jälkipeli Sunilan hallituksen kaaduttua.....	268
5.1.2 Sunila haluaa eduskunnan hajalle tai sosialidemokraatit hallitukseen	275
5.1.3 Mantereen hallitus ei saa Sunilalta apua	278
5.1.4 Maalaisliitto vaalivoittoon Sunilan hallitusta suitsuttamalla	281
5.2 Uudelleen pääministeriksi vai syrjään?.....	288
5.2.1 Maalaisliitto saa taas hallitusvastuun	288
5.2.2 Oppositiossa ja syrjässä?	291
5.3 Sivuraiteelta oman linjan terästäjäksi.....	296
5.3.1 Sunilasta maaherra?	296
5.3.2 Sunilan linja ja Viron kauppasopimus	298
5.3.3 Sunila ja Maalaisliiton pulapolitiikka	301
5.4 Sunila ja Lapuan vuosi 1930	304
5.4.1 Kallion hallituksen kampeamisesta kuumaan kesään ja kommunistilakeihin	304

5.4.2	Presidenttikysymys osoittaa taas Maalaisliiton rikkonaisuuden	315
6	Porvarihallituksen pääministerinä lamaa ja Lapuaa vastaan – J. E. Sunila 1931–1932	322
6.1	Sunila palaa huipulle ja porvarillisen koalitiohallituksen pääministeriksi	322
6.1.1	Kallion yritys karahtaa karille	322
6.1.2	Sunila saa kokoon koalition	325
6.2	Lamaa vastaan monin toimin	330
6.2.1	Julkisen talouden supistamista ja maatalouden tukemista	330
6.2.2	Hallituksen pulaohjelma herättää toiveita	340
6.2.3	Sunila ja hallitus Maalaisliiton pulaohjelman puristuksessa	343
6.3	Sunila ja kieltolain kumoaminen	354
6.3.1	Raittiusmiesten puolueessa alkaa kuulua soraäänä	354
6.3.2	Sunilalaiset kyseenalaistavat kieltolain	357
6.3.3	Sunila painostaa kansanäänestykseen	359
6.3.4	Tie kansanäänestykseen ja kieltolain kumoutumiseen	362
6.4	Sunila, hänen hallituksensa ja oikeistoradikalismin haaste	366
6.4.1	Tyyntä myrskyn edellä?	366
6.4.2	Työväentalot avataan ja tilanne kärjistyy	372
6.4.3	Kiertokirje aiheuttaa kahnauksia hallituksessa	386
6.4.4	Presidentti pelastaa hallituksen – Mäntsälän kapina	391
6.4.5	Tasapainoilua ja kansanvallan korostamista – vakaus on malttia kapinan jälkeen	395
6.4.6	Sunilan hallituksen viimeinen viivytystaistelu	404
6.5	Hallituksen kaatuminen ja jälkipeli	411
6.5.1	Maalaisliiton sisäinen paine kaataa hallituksen	411
6.5.2	Surkea vai hyvä hallitus? Pitkä jälkipeli hallituksen kaaduttua	414
7	Kansanvaltainen agraristi, hänen linjansa ja Maalaisliitto	424
	Epilogi – J. E. Sunila 1932–1936	439
	Lähteet.....	450
	Liitteet.....	468

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

1.1.1 Poliittisen keskustan ja agrarismin aikakausi – taustaa tutkimukselle

Suomen poliittinen historia on tutkittu melko kattavasti lähes kaikkien keskeisten puolueiden osalta. Sen sijaan monet puolueissa toimineet keskeisetkin henkilöt, jotka vaikuttivat puolueiden linjan ja politiikan muotoutumiseen, ovat jääneet vain nimiksi puoluehistorioiden sivuille tai joskus toimijat löytyvät vain alaviitteistä. Edes pääministerien ollessa kyseessä elämäkertoja löytyy vain osasta toimijoita.

Tämä elämäkertojen vähyys koskee etenkin monia 1920- ja 1930-lukujen pääministereitä, joista vain oikeastaan Lauri Ingman ja Väinö Tanner ovat saaneet osakseen tieteellisesti pätevät elämäkerrat (pois lukien Kyösti Kallio ja P. E. Svinhufvud, jotka molemmat toimivat ennen presidenttikausiaan pääministereinä). Mutta myös moni muu aikakauden keskeinen vaikuttaja on unohdettu syystä tai toisesta. Toki löytyy niitäkin yksittäisiä ministeri- ja kansanedustajatasoisen vaikuttajia, joista on laadittu väitöskirjatasoisia henkilöhistoriallisia tutkimuksia, mainittakoon tässä maalaisliittolaisista poliitikoista Pekka Kakkurin Jalo Lahdensuota koskeva tutkimus *Suomettarelainen maalaisliitossa – Jalo Lahdensuon yhteiskunnalliset aatteet ja toiminta* ja Timo Mikkilän Artturi Leinosta käsittelevä *Pohjanmaan patriootti – Artturi Leinonen eteläpohjalaisena vaikuttajana ennen talvisotaa*.

Ehkä tämä, varsinkin tiettyjen poliittisten keskustapoliitikkojen kohdalle osunut unohdus on johtunut siitä, että 1920-lukua on pidetty yleisesti jollakin tapaa rauhallisena pikkupoliitikkojen aikana, eikä ylipäätään kiinnostavana. 1920-luku on tahdottu myös mieltää yleisessä tietoisuudessa poliittisesti taantumukselliseksi ajaksi. Vuosikymmen onkin jäänyt – Jaakko Itälän osuvaa luonnehdintaa lainaten – ”ikään kuin notkoon: edessä ovat 30-luvun oikeistokauden värikkäät vuodet ja takana kohoaa vuoden 1918 profiili, jonka synkkyystä välähtelevät teloituskomppanioiden suuliekit. Miten voisikaan siinä välillä olla muuta kuin taantumuksen synkkää yötä!”. Saman asian ovat todenneet Marjaliisa ja Seppo Hentilä vuonna 2022 ilmestyneessä Ester ja K. J. Ståhlbergin kaksoiselämäkerrassa. Toisaalta taas vuosikymmentä on kutsuttu myös ”iloiseksi 1920-luvuksi”, mutta tällä määritelmällä on vii-

tattu ennen muuta kulttuuriin ja huvielämään. Seuraava vuosikymmen, 1930-luku, on yleisessä tietoisuudessa leimattu puolestaan ”saksalaismieliseksi ajaksi”, siinä mielessä, että Suomen valtaapitävien parissa olisi jotenkin laajasti ihannoitu kansallissosialisteja ja maan politiikkaa olisi määrittänyt positiivinen suhtautuminen Hitleriin. Tällaisia tulkintoja voi kuitenkin pitää varsin suurelta osin virheellisinä. Sitä käsitystä, että Suomessa poliittiset ääriyhmät olisivat kyseisinä vuosikymmeninä dominoineet poliittista todellisuutta, ei pidä kritiikittä omaksua. Suomessa oli toki omat poliittiset ääriryhmänsä, niin oikealla kuin vasemmallakin, ja ne olivat hyvin äänekkäitäkin, mutta todellisuudessa enemmistö oli poliittiselta katsantokannaltaan maltillisia.¹

Tämän voi huomata jo siitä, että poliittinen valta maassa oli suureksi osaksi poliittisten keskiryhmien, lähinnä Maalaisliiton ja Kansallisen Edistyspuolueen, hallussa. Se näkyy esimerkiksi siten, että enemmistö pääministereistä tuli kyseisenä aikana mainittujen puolueiden riveistä. Nämä puolueet edustivat keskustalaista integraatioideologiaa ja pyrkimystä kansalliseen eheyteen.² Toki oikeistopuolue Kokoomus ja vasemmistopuolue SDP olivat myös tärkeitä vaikuttajia, mutta hallituksissa ne eivät yleensä saaneet sotienvälisenä aikana sellaista dominanssia kuin kaksi aiemmin mainittua puoluetta.³ Huomata pitää myös se, että vaikka Kokoomuksessa ja SDP:ssä oli omat fraktionsa, niin pääosa kummastakin puolueesta edusti maltillista linjaa.

Jaakko Itälä peräänkuulutti jo vuonna 1983 *Kanavassa* ilmestyneessä artikkelissaan ”Vennolan – Stamboljiskin linja. 20-luku ylös historian katveesta”, että nuoren tasavallan ensimmäinen kokonainen vuosikymmen 1920-luku on nostettava unohduksesta ja rehabilitoitava. Viimeksi vuosikymmenen sisäpolitiikan tutkimusta ovat peräänkuuluttaneet Marjaliisa ja Seppo Hentilä.⁴ Siihen onkin syytä, sillä kyseisiä vuosikymmeniä on tarkasteltu usein varsin kapeasti ja kyseisinä vuosikymmeninä harjoitettua politiikkaa on luonnehdittu – varsinkin sosiaalipolitiikan osalta – yövartijavaltion politiikaksi.⁵ Tällainen luonnehdinta on kuitenkin sellainen, että siihen päästään sellaisen tarkastelun kautta, jossa asioita katsellaan vain tietystä tirkistysaukosta ja nykyisyydestä käsin. Tarpeellista ja perustellumpaa on aina tarkastella kutakin aikaa ja siinä tehtyjä ratkaisuja kyseisen ajan ihmisten kokemusten, odotushorisonttien, pyrkimysten ja käsitysten kautta sekä ottaa huomioon kunkin ajan yleiset edellytykset. Nämä kaikki olivat 1920- ja 1930-luvuilla aivan erilaisia kuin nykyään. Eheytysspolitiikkaakin harjoitettiin niistä edellytyksistä käsin, jotka katsottiin

¹ Itälä 1983, 462; Vares 2006a, 55; Vares 2010, 192–193; Hentilä&Hentilä 2022, 19.

² Mylly 1989, 118–119 ja 412–414.

³ Väinö Tannerin johtama sosialidemokraattinen hallitus vuosina 1926–1927 oli poikkeus.

⁴ Itälä 1983, 462; Hentilä&Hentilä 2022, 19.

⁵ Uljas 2012, 91–92 ja 133.

sen hetkessä poliittisessa todellisuudessa mahdolliseksi ja järkeviksi. Tästä politiikasta oli vastuussa pääasiassa poliittinen keskusta – siis Kansallinen Edistyspuolue ja Maalaisliitto.

Poliittinen keskusta oli siis varsin vahvoilla varsinkin 1920-luvulla. Ja kun ottaa huomioon maan yhteiskuntarakenteen, joka oli agraarinen – maa- ja metsätaloudesta sai elantonsa kaksi kolmasosaa suomalaisista – nousi poliittisista keskiryhmistä merkittävimmäksi ja suurimmaksi Maalaisliitto. Ei toki sovi unohtaa Kansallista Edistyspuoluetta ja sen roolia, nousihan sen riveistä niin maan ensimmäinen presidentti kuin useita keskeisiä vaikuttajia. Mutta kun maan keskiluokka oli verraten pieni, jäi liberaalipuolueen kannatus verraten vähäiseksi. Kansallinen Edistyspuolue miellettiin suurten massojen mielessä myös liian elitistiseksi ja monessa mielessä myös kaupunkilaiseksi – eli niin kuin Jenni Karimäki on väitöskirjassaan osuvasti todennut: ”Oman aikansa sinipunavihreässä helsinkiläisessä kuplassa elänyt edistysjohto ei kyennyt muuttamaan maatalousvaltaisen yhteiskunnan perusteita, vaikka olisi halunnutkin”.⁶ Maalaisliitto oli siis kooltaan ja merkitykseltään huomattava puolue ja näin se myös pääsi pitkälti määrittelemään sitä yhteiskuntapolitiikkaa, jota Suomessa harjoitettiin.

Maalaisliittoa on tutkittu verraten paljon. Puoluehistorian kirjoittaminen alkoi 1980-luvulla ja tällä hetkellä se on edennyt jo kuudenteen osaansa ja aina vuoteen 1991 asti. Maalaisliittoa on tarkasteltu myös monelta muulta kantilta. Osasta maalaisliittolaisista keskeisistä poliitikoista on kirjoitettu tieteelliset kriteerit täyttävä elämäkerta, mainittujen Kyösti Kallion ja Jalo Lahdensuon lisäksi sellaisen ovat saaneet sellaiset keskeiset maalaisliittolaiset vaikuttajat kuten Santeri Alkio ja Lauri Kristian Relander – Relanderin elämäkerta tosin ilmestyi vasta verraten myöhään, vuonna 2013. Myös eräät sotien välisen ajan maalaisliittolaiset ministerit, kuten Viljami Kalliokoski, Vihtori Vesterinen ja viimeisimpänä Juho Niukkanen ovat saaneet biografiat. Näitä ministereitä kuitenkin yhdistää se, että he toimivat – Lahdensuota lukuun ottamatta – politiikassa vielä toisen maailmansodan jälkeenkin ja heidän toimintansa kytkeytyy niin Paasikiveen kuin Kekkoseenkin. Lisäksi maalaisliittolaisista poliitikoista on olemassa monia keveämpiä elämäkertoja ja osa heistä on kirjoittanut myös muistelmansa – mainittakoon tässä Artturi Leinosen kolmiosainen muistelmasarja.

Laajan puoluehistorian ja elämäkertojen ohella Maalaisliittoa on käsitelty vuosien varrella lukuisissa opinnäytetöissä aina gradutasolta väitöskirjoihin, ja niissä on tarkasteltu monia erilaisia asioita. Opinnäytteitä on tehty esimerkiksi niin maalaisliittolaisista toimijoista – olen jo maininnut Jalo Lahdensuota ja Artturi Leinosta käsittelevät väitöskirjat – kuin maalaisliittolaisen sanomalehdistön synnystä (Raimo Salokangas: *Puolueen aseet – Maalaisliiton sanomalehdistön synty ja sen asema*

⁶ Karimäki 2016, 338–339.

puolueessa ja sanomalehtimarkkinoilla 1906–1916) ja Maalaisliiton ulko- ja turvallisuuspoliittisista näkemyksistä (Juhani Mylly: *Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka – Suomen ulkopolitiikka ja turvallisuuskysymykset agraaripuolueen politiikassa maan itsenäistymisestä talvisotaan I, Aktiivisesta heimopolitiikasta passiiviseen isolaatioon 1918–1933*). Erikseen kannattaa mainita Santeri Alkiota sivuavat lukuisat opinnäytetyöt, joissa on käsitelty Alkiota muun muassa nuorisoseurapuhujana, lehtimiehenä ja hänen kasvatuskäsityksiään.⁷ Näiden mainittujen lisäksi on olemassa useampia eritasoisia tutkimuksia, joissa käsitellään puolueen suhtautumista johonkin yksittäiseen kysymykseen tai tiettyyn ilmiöön – uusimmista mainittakoon Hannu Kotilan vuonna 2022 ilmestynyt *Lapuan laki vai laillisuuslinja*, jossa käsitellään paikallisesta näkökulmasta Maalaisliiton ja Lapuanliikkeen välistä valtataistelua Keski-Pohjanmaalla.

Maalaisliittoa sotienvälisenä aikana ja sen tuon aikaisia vaikuttajia on siis tutkittu, mutta ei mitenkään täydellisesti. Edelleen puolueesta löytyy kyseiseltä ajalta vaikuttajia, joita ei syystä tai toisesta ole tutkittu kovin syvällisesti ja kattavasti. Yksi keskeisimmistä henkilöistä, joka on jäänyt tutkimuksissa melko suureen katveeseen huolimatta siitä, että hän oli puolueensa keskeisiä poliitikkoja noin vuosikymmenen ajan, on kaksinkertainen pääministeri J. E. Sunila (1875–1936). Toki Sunilaa käsitellään Maalaisliiton historiateoksissa ja eri poliittisten vaikuttajien elämäkerroissakin, mutta mitenkään syvemmin häntä ei ole tähän mennessä tutkittu, saati analysoitu hänen toimintaansa. On suorastaan hämmästyttävää, että näin keskeisestä maalaisliittolaisesta toimijasta kuin Sunila ei ole aikaisemmin tehty perusteellista tutkimusta.

Hämmästyttävää tutkimattomuus on senkin vuoksi, että Sunila lasketaan myös perinteisesti yhdeksi Maalaisliitossa vaikuttaneiden fraktioiden isäksi. Nämä fraktiot ovat Kari Hokkasen esittämän määritelmän mukaan alkiolaisuus, kalliolaisuus, pykäläläisyys ja sunilalaisuus. Hokkanen toteaa jo vuonna 1986 kirjoittamassaan artikkelissa *Keskustalaisuuden neljät kasvot*, jossa hän määrittelee nämä fraktiot, että Maalaisliiton nousua vahvaksi puolueeksi ei voi ymmärtää, ellei tunne näiden neljän vaikuttajan – siis Santeri Alkion, Kyösti Kallion, J. E. Sunilan ja Kalle Kustaa Pykälän – puolueeseen tuomaa aatteellista traditiota.⁸ Jo tämäkin on seikka, joka perustelee omalta osaltaan Sunilan tarkempaa tutkimusta. Ylipäätään ymmärtääkseen 1920- ja 1930-lukujen Maalaisliittoa ja siinä tapahtunutta muutosta Sunilan tutkiminen on oleellista.

⁷ Mäkelä, Arja: Santeri Alkion kasvatuskäsitys ja kansainvälinen politiikka: rauhanmalli Santeri Alkion ajatuksista. Valtio-opin lisensiaattitutkimus. Tampereen yliopisto 1984; Moisio, Teuvo: Santeri Alkio nuorisoseurapuhujana. Erikoistyö: yhteiskunnallinen tutkinto. Yhteiskunnallinen korkeakoulu 1958; Rintaluoma, Auli: Santeri Alkio lehtimiehenä. Erikoistyö: kirjallisuushistorian ylin kurssi. Yhteiskunnallinen korkeakoulu 1960. Muitakin Alkiota ja hänen toimintaansa käsitteleviä opinnäytteitä on olemassa.

⁸ Hokkanen 1986a, 44–60.

Kansainvälisestikin ottaen sotienvälisen ajan agrarismia, ja näin ollen myös siinä vaikuttaneiden henkilöiden, tutkiminen on perusteltua ja varsin tärkeää, sillä niin kuin sotienvälisen ajan poliittista agrarismia ja sen transnationaalisia yhteyksiä tutkinut Alex Toshkov on todennut, talonpojista tuli silloin poliittisia subjekteja, jotka ymmärsivät ahdinkonsa ja ryhtyivät puolustuskannalle kapitalismia ja sosialismia vastaan. Toshkovin mukaan sotienvälistä aikaa ei voi ymmärtää ilman agrarismia tutkimista. Sotienvälisen ajan agrarismia tutkimus avaa Toshkovin mukaan myös ovia muiden ideologioiden, kuten esimerkiksi fasismin, kommunismin ja nationalismien, tutkimukseen.⁹

1.2 Tutkimuskysymykset ja -tehtävä

Maalaisliitto oli siis keskeinen puolue Suomen poliittisella toimintakentällä 1920- ja 1930-luvuilla ja Sunila yksi sen tärkeimmistä poliitikoista. Tässä tutkimuksessa keskitytäänkin juuri J. E. Sunilaan. Vaikka tutkimusote on henkilöhistoriallinen, niin tutkimuksen ei ole tarkoitus olla ainoastaan Sunilan elämäkerta vaan siinä pyritään tarkastelemaan myös laajemmin Sunilan, sunilalaisuuden ja agrarismia vaikutuksia suomalaisessa politiikassa 1920-luvulla ja 1930-luvun alussa. Pyrin tuomaan laajemmin esiin Maalaisliittoa ja siinä tapahtuneita muutoksia 1920-luvulla ja 1930-luvun alussa. Ajallisesti tutkimus kattaa koko Sunilan elämän ja toiminnan, vuodet 1875–1936. Varsinainen painopiste on kuitenkin vuosissa 1922–1933, jolloin Sunila toimi poliittisessa elämässä.

Tutkimukseni tavoite on selvittää, miten Sunila nousi politiikan huipulle, millainen hänen poliittinen uransa oli ja mikä oli hänen merkityksensä Suomen poliittisen elämän keskiössä 1920- ja 1930-luvuilla. Tarkastelen Sunilan omaksumaa maailmankatsomusta ja sitä, miten se heijastui hänen näkemyksiinsä ja pyrkimyksiinsä. Tämän vuoksi tuon esiin hänen taustansa sekä maataloustieteilijänä että virkamiehenä ja nostan esiin myös Sunilan verkostoja, sillä nämä taustalla olevat asiat vaikuttivat niin Sunilan mentaliteettiin kuin hänen maailmankatsomukseensaakin. Nämä tekijät puolestaan heijastuivat hänen poliittiseen linjaansa ja politiikassa tekemiinsä valintoihin. Tavoitteena on siis esitellä, miten ja mistä aineksista Sunilan poliittinen ja yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta rakentuivat sekä miten hän yhtenä keskeisenä poliitikkona oli toiminnallaan muodostamassa niitä rakenteita ja mekanismeja, jotka olivat vuosikymmeniä leimallisia suomalaiselle yhteiskunnalle.

Sunilan poliittisen elämäkerran ohella tarkastelen tutkimuksessa myös poliittisen agrarismia ilmenemistä Suomessa 1920- ja 1930-luvuilla. Maalaisliitossa, joka oli aikakauden johtava porvarillinen puolue, agrarismista oli eri näkemyksiä. Tarkaste-

⁹ Toshkov 2019, 168–169.

len sitä, miten Sunila näki agraaripuolueen tehtävän ja miten se erosi muiden maalaisliittolaisten näkemyksistä. Pyrin tuomaan esiin sen, miten nämä sunilalaiset näkemykset muuttivat mahdollisesti Maalaisliittoa ja mikä merkitys näillä näkemyksillä oli Maalaisliitolle ja sen mentaliteetille. Vertaan ja pohdin myös sunilalaisen maalaisliittolaisuuden suhdetta keskiluokkaa edustaviin Kokoomuksen ja Kansalliseen Edistyspuolueeseen. Varsin tärkeä kysymys on, miten Sunila vaikutti Maalaisliiton politiikkaan ja pyrkimyksiin eheyttää sisällissodan aikana kahtia jakautunutta kansakuntaa ja miten muut siihen suhtautuivat.

Aikaisemmin Sunila on nähty pääasiassa pelkästään lähinnä tuottaja-agrarismin – tai luokka-agrarismin – edustajana ja Kyösti Kallion vastapuolena. Varsinkin monet Maalaisliittoa käsittelevät tekstit ja tutkimuksetkin ovat korostaneet nimenomaan Kallion (ja luonnollisesti myös Alkion) merkitystä ja korostaneet sitä, miten hän ajoi linjaa, joka otti huomioon yhteiskunnan kokonaisuuden. Samalla Sunilan ja hänen kannattajansa ovat leimattu sellaisiksi toimijoiksi, joita yhdisti enemmän ammatillinen ja taloudellinen etu kuin aatteellinen katsomus. Näin on tehnyt muun muassa Kari Hokkanen sinänsä ansiokkaassa Kyösti Kallio -elämäkerrassaan, jossa todetaan Kallion linja järkeväksi ja hyödylliseksi.¹⁰ Väheksymättä yhtään Kallion merkitystä Maalaisliitolle voi kuitenkin todeta, että hänet on – Alkion ohella – ikään kuin kanonisoitu oikeanlaisen maalaisliittolaisuuden edustajaksi. Onkin siis syytä pohtia myös sitä, onko tähän mennessä annettu kuva Sunilasta ollut liian yksipuolinen ja sellainen, jossa häntä ja hänen toimintaansa on tarkasteltu lähinnä kalliolaisten tai alkioilaisten silmälasien läpi. Onko tarkastelu lähtenyt pikemminkin myöhemmistä lähtökohdista kuin siitä, että olisi täysin pyritty ymmärtämään ja käsittämään sitä todellisuutta, jossa Maalaisliitto toimi 1920-luvulla ja 1930-luvulla?

Sen pohtimisen ohella, oliko Sunila todella ja vain luokka-agraari ja suorastaan epäaatteellinen poliitikko, niin kuin hänet on usein tahdottu nähdä, on syytä miettiä ja arvioida hänen asemoitumistaan Maalaisliitossa myös oikeisto-vasemmistoakselilla. Välillä Sunila on tahdottu määritellä vasemmistomaalaisliittolaiseksi, kun taas toisaalta häntä on myös kutsuttu ja luonnehdittu – varsinkin vasemmiston taholta – suomettarelaiseksi ja hengeltään oikeistolaiseksi. Näitäkin käsityksiä ja sitä, oliko niille pohjaa ja missä tilanteissa tällaiset käsitykset ilmenivät, on merkityksellistä pohtia tässä tutkimuksessa. Kun Maalaisliitto katsoi olevansa ja se on myös määriteltä keskustapuolueeksi, on syytä pohtia myös sitä, missä määrin Sunila oli keskustalainen.

Poliittiseen keskustalaisuuteen on yleensä liitetty kansanvallan korostaminen. Tärkeä pohdittava aihe ja kysymys on siis Sunilan suhde ja käsitys kansanvallasta. Tämä Sunilan suhde kansanvaltaan sekä sen heijastuminen hänen politiikkaansa on

¹⁰ Hokkanen 1986c, 346–351.

lopulta varsin keskeinen teema. Etenkin sitä, miten Sunilan toinen hallitus pystyi vuosina 1931–1932 puolustamaan kansanvaltaa ja pitämään siitä kiinni ja mikä rooli Sunilalla tässä kansanvallan puolustamisessa tuolloin oli, on tärkeä kysymys, jota on pohdittava. Tämä seikka on jäänyt tutkimuksessa varjoon. Vaikka kontrafaktuaalisuuden ei sinänsä katsota kuuluvan tieteelliseen historian tutkimukseen, niin sen kentälle on kuitenkin jossain määrin astuttava pohdittaessa, olisiko sillä ollut jotain seurauksia, jos Sunilan toinen hallitus olisi – eräiden tahojen toiveiden mukaisesti – kaatunut nopeasti. Samalla pohditaan, mitkä tekijät pitivät hallituksen pystyssä ja mikä merkitys tällä oli.

Sunila oli henkilö, jonka vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan ja poliittiseen elämään oli 1920- ja 1930-luvuilla suuri. Hän keskittyi erityisesti maatalouspolitiikkaan, jolla oli iso vaikutus ajan agraarisessa yhteiskunnassa ja joka ulotti vaikutuksensa aina tavallisten ihmisten arkeen asti. Sunilan poliittinen linja oli, että hän ajoi ennen kaikkea kannattajiensa käytännön etuja. Merkittävää on myös se, että Sunila joutui 1930-luvun alussa pääministerinä toimiessaan taistelemaan sekä vakavaa talouslamaa että päätään nostanutta oikeistoradikalismia vastaan.

Aika, jota väitöskirjassani tutkin, on merkittävä, sillä tuolloin poliittinen kulttuuri oli muuttumassa ja oltiin siirtymässä konservatiivisesta elitismistä kohti massa- ja luokkapohjaista demokratiaa. Tarkastelussa on siis myös se, miten Sunila ja hänen politiikkansa ilmensivät osaltaan ajan henkeä, Zeitgeistä. Tästä syystä tutkimus ei rajoitu vain ja ainoastaan Maalaisliiton sisälle, vaikka luonnollisesti suurin osa työstä käsittelee Sunilaa ja hänen omaa puoluettaan. Muita puolueita on käsiteltävä, jotta olisi mahdollisuus saada mahdollisimman tarkka ja kattava kuva aikakauden poliittisesta elämästä ja Sunilan roolista ja merkityksestä siinä. Selvitän siis myös sitä, miten Sunila suhtautui muihin poliittisiin suuntauksiin, ja niitä syitä, jotka ajoivat häntä lähemmäksi tiettyjä poliittisia suuntauksia, ja miksi hän taas tunsu toisia poliittisia tahoja kohtaan voimakastakin antipatiaa. Samalla on tuotava esiin sitä, minkä vuoksi muissa puolueissa ja millaisissa tilanteissa taas oli antipatiaa Sunilaa ja Maalaisliittoa kohtaan.

Pyrkimyksenä on siis luoda kokonaiskuva yhdestä 1920-luvun ja 1930-luvun alun keskeisestä puolue- ja talouspoliittisesta vaikuttajasta sekä pohtia hänen toimintansa taustoja, motiiveja ja merkitystä. Tutkimuksen varsinainen tarkoitus onkin osaltaan syventää ja avartaa käsitystä 1920- ja 1930-lukujen Suomesta ja sen poliittisesta todellisuudesta. Se on merkityksellistä ja tarpeellista, sillä kyseisenä aikakautena vedettiin monia sellaisia suuntaviivoja, jotka tulivat määrittämään isolta osalta myös tulevien vuosikymmenien kehitystä ja näin ollen myös suomalaisuutta laajemminkin. Nyt käsiteltävän aikakauden tunteminen on kuitenkin edelleen melko heikkoa ja – suorastaan valitettavasti – eräiden ennakkokäsitysten leimaamaa.

1.3 Agrarismi, poliittinen keskustalaisuus ja Maalaisliitto

1.3.1 Agrarismi – Maalaisliiton perustava aate

Kun tutkimuksen kohteena on agraaripuolueessa, eli siis Maalaisliitossa, vaikuttanut henkilö ja hänen poliittinen toimintansa, edellyttää se agrarismin määrittelyä ja myös sen historian käsittelyä. Samoin on tässä syytä käsitellä Maalaisliiton historiaa ennen Sunilan tuloa politiikkaan, sillä on tärkeää ymmärtää se, millaiseen puolueeseen Sunila liittyi ja millaisessa puolueessa hän lähti toimimaan. Agrarismin ohella on käsiteltävä myös poliittista keskustalaisuutta, sillä Maalaisliitto oli paitsi agraristinen myös keskustalainen puolue ja aika ajoin puolueen keskustalaisuutta myös korostettiin melko voimakkaastikin.

Lyhimmillään agrarismin voisi määritellä suuntaukseksi, jossa korostetaan maalais- ja maatalousväestön etuja ja asemaa. Vastakohtana puolestaan on kaupunki ja kaupunkilaisuus, joiden ylivaltaa tahdotaan vastustaa. Kari Hokkasen mukaan agrarismiin liittyy usein myös näkemys siitä, että maaseutumainen elämänmuoto ja mahdollisimman omavarainen pien- ja perheviljelykseen pohjautuva tuotantotapa ovat moraalisesti arvokkaampia kuin kaupunkilainen elämäntapa. Johannes Virolaisen, joka määritteli agrarismia 1940-luvun puolivälissä, agrarismissa oli kyse ei vain talonpoikaisväestön vaan koko maaseutuväestön aseman parantamiseen tähtäävästä toiminnasta.¹¹

Talousideologialtaan agrarismi on yleensä kannattanut yksityisyrityläisyyttä ja tiettyä markkinalähtöisyyttä. Toisaalta agrarismin talousideologia on korostanut myös osuustoimintaa ja sen merkitystä. Tämä talousnäkökulma on heijastunut myös siihen poliittiseen agrarismiin tai – niin kuin Juhani Mylly on luonnehtinut – demokraattiseen agrarismiin, jota Maalaisliitonkin voi katsoa edustaneen. Näin siis Suomen agraaripuolueen agrarismi olikin luonteeltaan enemmänkin läntistä demokraattis-reformistista agrarismia kuin sellaista agraaripopulismia, jota varsinkin eräät Balkanin alueen agraaripuolueet edustivat. Tällä agraaripopulismilla oli juurensa venäläisessä Narodnikki-liikkeessä ja näin agraaripopulismia voi luonnehtia jossakin määrin agraarisosialismiksikin.¹²

Vaikka Maalaisliitossa tietynlaista agraaripopulismia ilmenikin, niin voi yhtyä Juhani Myllyn toteamukseen siitä, että minkäänlainen agraarisosialismi – etenkin se mitä narodnikit edustivat – ei sopinut siihen agrarismiin, jota Maalaisliitto edusti. Kuten myöhemmin tässä tutkimuksessa tuodaan esiin, Maalaisliiton syntyyn vaikuttivat ennen kaikkea fennomaanisiet puolueet – siis Suomalainen puolue ja Nuorsuomalainen

¹¹ Hokkanen 1979, 85; Virolainen 1945, 57.

¹² Hokkanen 1979, 85–86; Mylly 1989, 105–107.

puolue – ja niissä vaikuttaneet henkilöt. Näiden perintönä Maalaisliitto edusti demokraattis-reformistista agraarisuutta. Venäjältä ei ylipäättään juuri haluttu hakea esikuvia, vaan vaikutteet tulivat lännestä ja nimenomaan Euroopasta, sillä Maalaisliiton syntyyn eivät näytä vaikuttaneen – ainakaan tietoisesti – myöskään Yhdysvalloissa 1870-luvulta ja 1900-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle toimineet agraaripopulistiset liikkeet (Greenback Party, Greenback Labor Party, People's Party).¹³

Suomessa omaksutun demokraattisen agrarismien voi todeta kiteytyvän niihin arvoihin ja tavoitteisiin, jotka Vihreä Internationaali esitti ja jotka oli pitkälti määritellyt Milan Hodža, yksi maailmansotien välisen ajan Tšekkoslovakian agraaripuolueen johtavista poliitikoista ja historian professori. Näistä arvoista ja tavoitteista keskeisiä olivat: 1) maatalouden ja maaseutuväestön etujen ensisijaisuus teollisuuden ja kaupan sekä kaupunkiväestön intresseihin nähden, 2) maan yksityisomistuksen säilyttäminen ja itsenäisen talonpoikaisluokan laajentaminen sekä vastaavasti pyrkimys estää maatalouden muuttuminen pelkäksi sijoituskohteeksi tai kollektivisointi, 3) osuustoiminnallisten yhteistyömuotojen kehittäminen, 4) kansanvaltaisen poliittisen järjestelmän kehittäminen vastapainona oikealta ja vasemmalta tuleville diktatuuri-
pyyteille, 5) kansallisten tunnusten korostaminen, 6) talonpoikaisluokan ja tavallisen kansan elämäntavan suojeleminen yläluokan, porvariston ja byrokraattien muutospyrkimyksiä vastaan, 7) kansainvälisessä politiikassa pyrkimys tukea rauhaa lujittavia voimia ja vastustaa militarismia.¹⁴

Juhani Myllyn mukaan demokraattinen agrarismi jakaantuu vielä talonpoikais-agrarismiin ja tuottaja-agrarismiin. Demokraattinen talonpoikaisagrarismi vallitsi Myllyn jaottelun mukaan siellä, missä talonpoikaisyhteisöllisyys oli vahvaa ja kaupallinen maatalous rajoittunutta, kun taas demokraattinen tuottaja-agrarismi ilmeni maissa, jotka olivat teollistuneita ja maatalous kaupallistunutta. Mutta samalla Mylly myös toteaa, että tätä jakolinjaa ei voi pitää mitenkään kiveen hakattuna. Maalaisliitossa näkyivät molemmat painotukset ja ne eivät edes sulkeneet tosiaan pois. Oikeana voikin pitää Myllyn kiteytystä siitä, että agraarinen perusaines oli laajin ja keskeisin osa maalaisliittolaisuutta.¹⁵

Agrarismia ei ole aatteena tutkittu tai käsitelty läheskään niin laajasti kuin monia muita aatesuuntia kuten esimerkiksi sosialismia, liberalismia tai konservatismia. Tämä johtunee siitä, että agrarismilla aatteena ei ole katsottu olevan sellaisia selkeitä oppi-isiä ja teoreetikkoja kuin esimerkiksi Karl Marx, Karl Kautsky ja Eduard Bernstein sosialismille, John Locke, Adam Smith ja John Stuart Mill liberalismille sekä Edmund Burke konservatismille.¹⁶ Joskus agraaripuolueet, kuten Maalaisliitto, on

¹³ Mylly 1989, 105–107; Henriksson 2021, 438–440.

¹⁴ Haushofer 1977, 678–682; Hloušek & Kopecek 2010, 88; Mylly 1979, 19–20.

¹⁵ Mylly 1989, 108–110.

¹⁶ Borg 1979, 3–7; Eskola 1979, 44–45; Mylly 1978, 33–34.

lokeroitu populismin yleiskäsitteen alle, mutta niin kuin Juhani Mylly toteaa, siinä tehdään väkivaltaa, sillä populismin alle mahtuu ryhmittymiä laidasta laitaan. Oikeampaa olisikin todeta, että populismi ei sinänsä edes ole mikään oma poliittinen ideologiansa, sillä se on hyvin jäsentymätön. Sen sijaan voi sanoa, että joskus ideologiat ja näin myös puolueet saavat populistisia piirteitä – näin oli myös Maalaisliiton kohdalla. Näitä populistisia piirteitä oli esimerkiksi vetoaminen kollektiivisiin traditioihin (eli maaseutuun ja talonpoikaisuuteen), tietty moralismi (esimerkiksi kieltolain puolustaminen) ja myös aitosuomalaisuus. Sitä tiettyä herravihaa, jota esiintyi varsinkin alkuaikojen Maalaisliitossa ja jonka merkittävin edustaja oli sekä oman puolueen että muitakin herroja vastaan taistellut Kalle Kustaa Pykälä, voi pitää populismina.¹⁷

Agrarismin tutkimuksen ja sitä käsittelevän kirjallisuuden vähäisyyttä verrattuna monien muiden aatesuuntien tutkimukseen – aivan erityisesti poliittisten äärisuuntauksiin tutkimukseen – johtunee selkeiden oppi-isien puutteen lisäksi paljolti myös siitä seikasta, että agraaripuolueet ovat menestyneet poliittisesti hyvin harvoissa maissa etenkin toisen maailmansodan jälkeen. Agraaripuolueita on siis pidetty, niin kuin Alex Toshkov on todennut, jollakin tapaa häviäjinä ja merkityksettöminä.¹⁸ Ja totta onkin, etteivät agrarismi ja agraaripuolueet ole saaneet sellaista huomiota kuin monia muita ideologioita ja poliittisia liikkeitä käsittelevät tutkimukset, johtuen ehkä siitä, että agraaripuolueita on pidetty jotenkin epäkiinnostavina ja että niiden merkitys oli suurinta 1920-luvulla, joka on vuosikymmenenä jäänyt muutenkin varjoon. Myös sitä, että yhtäältä anglosaksisessa maailmassa tai toisaalta puolestaan romaanisen kielialueen maissa (Romaniaa lukuun ottamatta) agraaripuolueet eivät ole koskaan nousseet kovin merkittäviin asemiin, voi pitää osaltaan selittävänä tekijänä.

Kuitenkin olisi väärin sanoa, että agraaripuolueet ja agrarismi olisivat jääneet täysin vaille huomiota, sillä aiheesta on ilmestynyt tutkimuksia niin Euroopassa kuin Pohjois-Amerikassakin. Laajin poliittista agrarismia ja sen historiaa käsittelevä teos lienee edelleen vuonna 1977 ilmestynyt Heinz Gollwitzerin toimittama artikkeliteos eurooppalaisista agraaripuolueista *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gollwitzerin toimittaman teoksen jälkeen ilmestyneistä teoksista kannattaa mainita vuonna 2013 ilmestynyt *Agrarismus und Agrareliten in Ostmitteleuropa*, jonka ovat toimittaneet tšekkiläiset ja saksalaiset historian- ja politiikantutkijat Eduard Kubů, Torsten Lorenz, Jiří Šouša ja Uwe Müller. Sotienvälistä agrarismia itäisen Keski-Euroopan maissa on niin ikään tutkinut Alex Toshkov vuonna 2019 ilmestyneessä teoksessaan *Agrarianism as Modernity in 20th-Century Europe The Golden Age of the Peasantry*. Varsin mielenkiintoinen tutkimus on George D. Jackson Jr.:n jo vuonna 1966 ilmestynyt *Comintern and Peasant in East Europe 1919–1930*, joka

¹⁷ Mylly 1989, 105–106; Hokkanen 1986a, 49–52; Mickelsson 2007, 82.

¹⁸ Toshkov 2019, 168.

käsittelee Kominternin politiikkaa suhteessa itäisen Keski-Euroopan talonpoikien poliittisiin liikkeisiin 1920-luvulla.

Kuten voi huomata, poliittisen agrarismen ja sen historian tutkimus kohdistuu siis suurimmaksi osaksi Balkanin ja itäisen Keski-Euroopan maiden agraaripuolueisiin. Jo mainittujen tutkimusten lisäksi kannattaa mainita Saksassa Europa-Universität Viadrinassa, eli siis Frankfurt an der Oderin yliopistossa, vuosina 2007–2010 toteutettu tutkimushanke Agrarismus in Ostmitteleurope.¹⁹ Sitä, että poliittisen agrarismen tutkimus on painottunut voittopuolisesti näin, voi pitää täysin luonnollisena, sillä agraaripuolueet olivat Balkanin maiden lisäksi varsin keskeisissä asemissa juuri niissä maissa, jotka saavuttivat itsenäisyytensä ensimmäisen maailmansodan jälkimainingeissa – eli itäisessä Keski-Euroopassa. Mutta toki agraaripuolueita oli muuallakin, varsinkin Pohjoismaissa. Näitä pohjoismaisia agraaripuolueita on käsitelty esimerkiksi David Arterin toimittamassa ja vuonna 2001 ilmestyneessä teoksessa *From Farmyard to City Square. The Electoral Adaptation of the Nordic Agrarian Parties*. Kyseisen teoksen artikkelit käsittelevät pohjoismaisten agraaripuolueiden muutosta luokkapuolueista yleispuolueiksi ja sitä, miten muutos on onnistunut. Pääpaino Arterin toimittamassa teoksessa on kuitenkin toisen maailmansodan jälkeisessä ajassa, mutta jonkin verran käsitellään myös sotaa edeltävä aika.²⁰ Seuraavassa esitellään lyhyesti eurooppalaisten agraaripuolueiden historiaa, sillä se auttaa osaltaan ymmärtämään ja käsittämään, mikä merkitys ja rooli agraaripuolueilla oli 1920- ja 1930-lukujen Euroopassa. Suomenkin agraaripuolueen, Maalaisliiton, voi katsoa olleen osa samaa ilmiötä. Painopiste esittelyssä on yhtäältä juuri itäisen Keski-Euroopan maiden sekä toisaalta Pohjoismaiden agraaripuolueissa, sillä Suomen voi katsoa kuuluneen molempiin viiteryhmiin.

Läntisen Keski-Euroopan ja Länsi-Euroopan agraaripuolueita ei tässä esittelyssä käsitellä, sillä niiden merkitys jäi pääosin hyvin vähäiseksi – esimerkiksi Alankomaissa toimineella Plattelandsbondilla oli maan edustajainhuoneessa sotienvälisenä aikana parhaimmillaankin vain kaksi edustajaa ja Saksassakin agraaripuolueiden merkitys jäi melko vähäiseksi. Myöskään Unkaria, joka oli sangen maatalousvaltainen maa, ei käsitellä tarkemmin, sillä maailmansotien välisenä aikana varsinaisen agraaripuolue ei saavuttanut maassa kovinkaan merkittävää asemaa. Tosin vuoden 1920 parlamenttivaaleissa pienviljelijäpuolue – Országos Kiszgazda- és Földműves Párt – sai enemmistön, mutta konservatiivisen ja aristokraattisen kreivi István Bethlenin tultua pääministeriksi keväällä 1921 valtasi hän pienviljelijäpuolueen syrjäyttämällä sen demokraattisen pienviljelijäsiiven. Tämän seurauksena Un-

¹⁹ Tutkimushankkeen loppuraportti on löydettävissä ja ladattavissa Europa-Universität Viadrinan verkkosivuilta, osoitteesta <https://opus4.kobv.de/opus4-euv/frontdoor/index/index/docId/37> (luettu 15.1.2022).

²⁰ Arter 2001, 162–171.

karin johtavana puolueena oli vuodesta 1922 alkaen Yhdistynyt puolue ja valta tiukasti konservatiivisten suurmaanomistajien ja virkamiesten käsissä.²¹

1.3.2 Euroopan agraaripuolueiden nousu ja moninaisuus

Agraaripuolueita alkoi ilmestyä Eurooppaan 1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen – ensimmäisenä Ruotsiin ja Tanskaan 1860- ja 1870-luvuilla. Ruotsin 1867 perustetun Lantmannapartietin johtajat olivat etupäässä kartanonomistajia, mutta kannattajakunnassa oli kyllä tavallisempiakin talonpoikia. Tanskassa vuonna 1870 perustetun Venstren taustalla oli vuonna 1846 perustettu Bondevennernes Selskab -niminen poliittinen yhdistys, joka ajoi maanvuokraajien ja talonpoikaissäestön etua. Mikään puhdaspiirteinen agraaripuolue Venstre ei kuitenkaan ollut, sillä se haki kannatusta itselleen myös kaupungeista ja oli aatteeltaan liberaalimpi kuin agraaripuolueet yleensä. Tosin ainakin 1920-luvulla suomalaisissa maalaisliittolaisissa piireissä Venstreä luonnehdittiin talonpoikaisspuolueeksi ja siitä käytettiin nimitystä Bondevenstre. Venstren ohella Tanskassa toimii myös Radikale Venstre -niminen puolue, jonka senkin voi taustaltaan todeta olevan tietysti mielessä agraarinen, sillä kyseistä puoluetta olivat perustamassa pienviljelijät.²²

Ruotsin Lantmannapartiet oli luonteeltaan verraten vanhoillinen, sillä se vastusti muun muassa äänioikeuden laajentamista. Vähitellen Lantmannapartiet sulautuikin oikeistoon, ja vuonna 1912 perustettiin Lantmanna- ja borgarpartiet, jonka nimikin antoi ymmärtää, että kyseessä ei ollut enää vain talonpoikien asialla ollut puolue. Vaikka Ruotsi oli jo 1910-luvulla hyvin teollistunut maa, esimerkiksi Suomeen verrattuna, niin maatalous ja talonpojat olivat maassa yhä sangen keskeisiä tekijöitä. Vaille puoluetta jääneet talonpojat perustivatkin vuonna 1914 Bondeförbundet-nimisen puolueen (eräissä lähteissä perustamisvuodeksi ilmoitetaan 1913). Samoihin aikoihin perustettiin myös Jordbrukarnas riksförbund -niminen agraaripuolue. Nämä kaksi puoluetta yhdistyivät vuonna 1921. Bondeförbundet pysyi säännönmukaisesti valtiopäivävaaalien neljänneksi suurimpana puolueena – edellä olivat sosialidemokraatit, oikeisto ja liberaalipuolue. Vuoden 1932 valtiopäivävaaaleissa puolue kuitenkin nousi kolmanneksi suurimmaksi liberaalien kärsittyä tappion ja oikeistonkin menetettyä asemiaan. Keväällä 1933 Bondeförbundet ja sosialidemokraatit tekivät sopimuksen, jonka mukaisesti Bondeförbundet lupasi tukea sosialidemokraattista hallitusta saadakseen maatalouspoliittisia etuja – tätä sopimusta alkoivat muut puolueet kutsua ”lehmäkaupaksi”.

²¹ Mylly 1979, 17–18; Vehviläinen 2004, 207–208; Seton-Watson 1986, 77 ja 187–190; Király 1977, 420–424.

²² Andersen & Jensen 2001, 97–104; Jonasson 1977, 125; Bjørn 1977, 149; Mylly 1979, 13; Ilkka 21.12.1926, Katsaus ulkomaisten tapahtumiin – Talonpoikaisspuolue bondevenstre muodostaa yksin hallituksen Tanskassa.

Bondeförbundet, joka oli aikaisemmin ollut luonteeltaan konservatiivis-agraristinen, alkoi siirtyä 1930-luvulla yhä enemmän kohti keskustaa.²³

Norjassa selväpiirteinen agraaripuolue ilmestyi puoluekentälle verraten myöhään vasta 1920-luvulla. Toki talonpoikien yhteenliittymiä oli ollut Norjassakin jo aiemmin, esimerkiksi vuonna 1865 tanskalaisen esikuvan mukaisesti perustettu Bondevennerne-niminen yhdistys. Mutta käytännössä kaksi ryhmää – talonpojat ja virkamiehet – taistelivat vallasta suurkäräjillä. Varsinainen puoluemuodostus Norjassa tapahtui 1880-luvulla, jolloin perustettiin niin oikeistopuolue Høyre kuin liberaalimpi Venstre. Venstre, johon suuri osa agraristiryhmistä liittyi, oli luonteeltaan liberaalis-agraarinen, mutta ei siis pelkästään agraarinen. Sen sijaan vuonna 1920 perustettu Bondepartiet oli puhdaspiirteinen agraaripuolue. Sen taustalla oli vuonna 1896 perustettu Norsk Landmandsforbund –niminen järjestö. Tätä järjestöä, joka on tunnettu vuodesta 1922 nimellä Norges Bondelag, voisi verrata Suomen MTK:hon. Bondepartiet olikin ennen kaikkea maanviljelijöiden ammattiliikkeen poliittinen siipi. Kovin suureksi puolue ei noussut, sillä enimmillään se sai hieman vajaat 16 prosenttia annetuista äänistä. Puolue muodosti myös kaksi vähemmistöhallitusta 1930-luvun alussa, mutta ne jäivät lyhytaikaisiksi. Seuraavan kerran puolueen edustajia nousi hallitukseen vasta 1960-luvulla.²⁴

Islannin Edistyspuolueellakin (Framsóknarflokkurinn) on talonpoikaiset juuret. Se syntyi vuonna 1916 Maanviljelijöiden puolueen (Bændaflokkur) ja Itsenäisten maanviljelijöiden (Óháðir bændur) yhdistyttyä. Maailmansotien välisenä aikana puolue kohosi varsin merkittäväksi tekijäksi Islannin politiikassa, se oli esimerkiksi Alltingin suurin tai toiseksi suurin puolue ja sen riveistä nousi kyseisenä aikana kolme pääministeriä: Tryggvi Þórhallsson, Ásgeir Ásgeirsson (joka liittyi sosialidemokraatteihin pääministerikautensa jälkeen vuonna 1934) ja Hermann Jónasson. Mutta luonteeltaan tämä Edistyspuolue kuitenkin poikkesi esimerkiksi Suomen Maalaisliitosta siinä, että maakysymys ei ollut sen ohjelman keskiössä. Sillä ei siis ollut samanlaista sosiaalista agenda kuin esimerkiksi Maalaisliitolla. Islannin Edistyspuolue ryhtyi myös varsin varhain etsimään äänestäjiä muualtakin kuin maaseudulta ja sekin muutti puolueen luonnetta verrattuna moneen muuhun agraaripuolueeseen.²⁵

²³ Jonasson 1977, 126–135; Widfeldt 2001, 3–5; Mylly 1979, 12; Birgersson&Hadenius&Molin&Wieslander 1984, 119–134; Suvanto 1994, 216–217.

²⁴ Christensen 2001, 36–38; Hokkanen 1979, 91; Aasland 1977, 83–87 ja 102–103.

²⁵ Kristinsson 2001, 132–142; Todettakoon vielä, että kaikki eivät edes laske Islannin Edistyspuoluetta agraaripuolueeksi, esimerkiksi Heinz Gollwitzerin toimittamasta Euroopan agraaripuolueita 1900-luvulla käsittelevästä teoksesta *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert* ei löydy artikkelia joka käsittelee kyseistä puoluetta, eikä puoluetta tuoda esiin myöskään Juhani Myllyn Historiallisessa Aikakauskirjassa vuonna 1979 ilmestyneessä artikkelissa *Agraaripuolueiden Eurooppa ja maalaisliitto maailmansotien välisenä kautena*.

1890-luvulta alkaen agraaripuolueita ilmestyi myös itäiseen Keski-Eurooppaan ja Balkanille. Nämä puolueet muodostuivat omilla alueillaan hyvin vahvoiksi teki-jöiksi, mutta olivat luonteeltaan sangen erilaisia. Esimerkiksi vuonna 1899 perustettu Bulgarian Bălgarski zemedelski naroden sąjuz (BZNS), jonka voisi suomentaa Bulgarian kansalliseksi maalaisliitoksi, oli sangen radikaali. Vuosikaudet puoluetta joh-tanut Aleksandăr Stambolijski oli talonpoikien etujen kiivas puolustaja, joka suhtau-tui hyvin epäluuloisesti teollisuuden intresseihin ja piti kaupunkilaisia loisina. Stam-bolijski pääsi valtaan vuonna 1919 BZNS:n saatua suuren vaalivoiton. Menestyksen takana oli Bulgarian pienviljelijävaltaisuus ja se, että talonpojat kokivat aikaisem-man johdon harjoittaneen politiikkaa, jossa pientalonpoikia ei ollut otettu huomioon. Stambolijskin valtakaudella uudistukset keskittyivätkin maaseudulle ja maaseudun asukkaiden olojen parantamiseen. Ainoa asia, jonka vuoksi Stambolijskia siedettiin vanhojen vallanpitäjien taholta, oli se, että hän piti kommunistit kurissa. Mutta maa-reformi ja varsinkin se, että Stambolijski hallituksineen piti kiinni tiukasti rauhanso-pimuksesta, joka oli vienyt Bulgarialta maa-alueita, toi hänelle voimakkaita viholli-sia. Kesällä 1923 armeija ja oikeistolaiset poliittiset ryhmät toteuttivatkin vallan-kaappaukseen, jonka yhteydessä Stambolijski sai surmansa. Stambolijskin kaaduttua BZNS jakaantui useammaksi ryhmittymäksi. Lopulta BZNS menetti toimintaedel-lytyksensä, kun ensin vuonna 1934 oikeistolainen järjestö Zveno toteutti vallankaap-pauksen, jonka tarkoituksena oli päästä eroon puoluevallasta ja tehdä uudistuksia ylhäältä käsin. Vuonna 1935 Bulgariassa puolestaan siirryttiin kuninkaan diktatuu-riin.²⁶

Melko radikaali oli luonteeltaan myös Jugoslaviassa toiminut Kroatian talon-poikaispuolue, Hrvatska seljačka stranka (HSS), jonka radikaalisuus oli ensi si-jassa separatistista laatua ja lähti serbien ylivallan vastustamisesta. Puolueen joh-tajana toimi Stjepan Radić, jota häntä tutkinut Mark Biondich on luonnehtinut yh-deksi Jugoslavian merkittävimmistä poliitikoista, oli valmis hakemaan tukea jopa kommunistiselta talonpoikaisinternationaalilta serbejä vastustaakseen. Radićin mentyä vuonna 1925 kansallisradikaalin serbipoliitikon Nikola Pašićin hallituk-seen osa HSS:n jäsenistä perusti Kroatian federalistisen talonpoikaispuolueen. Kansallisradikaalien ja HSS:n yhteishallituksella oli vain vähäisiä onnistumisen mahdollisuuksia, ja Pašićin hallitus kaatuikin huhtikuussa 1926. Oppositiossa Ra-dić jatkoi äänekkästä politiikkaansa serbien hegemoniaa vastaan. Heinäkuussa 1928 eräs Kansallisradikaalin puolueen edustaja ampui parlamentissa Radićia, joka kuoli haavoihinsa jonkin ajan kuluttua. Tämä tapahtuma oli yksi syy sille, että ku-

²⁶ Vares 2015, 101; Bell 1977, 57, 208; Crampton 2008, 224–236, 245–251.

ningas Aleksanteri kaappasi vallan tammikuussa 1929 ja Jugoslaviaan muodostettiin kuninkaallinen diktatuuri.²⁷

Romanian agraaripuolue, vuonna 1926 perustettu Kansallinen talonpoikaismpuolue, oli paitsi nimensä mukaisesti kansallinen myös reformistinen. Se olikin tavallisen kansan suosiossa, sillä se nähtiin vastavoimana korruptoituneelle eliitille ja monarkialle. Puolueen johtajana toiminut Iuliu Maniu oli maansa pääministerinä kolmesti, ja hänen hallituksensa pyrkivät vauhdittamaan maan yleistä taloudellista kehitystä ulkomaisten lainojen ja investointien avulla. Maniun lisäksi puolueen riveistä nousi muitakin pääministereitä. Se pysyikin merkittävänä tekijänä 1930-luvun alkuun saakka, jolloin siitä irtaantuivat Demokraattinen Talonpoikaismpuolue ja Radikaali Talonpoikaismpuolue. Lopulta talonpoikaismpuolueesta irtautui myös luonteeltaan kansallinen ja puolifasistinen Romaniaalainen rintama. Lisäksi Romaniassa toimi pienempiä vähemmistökansallisuuksien agraaripuolueita sekä vasemmistoagraarinen Frontul Plugarilor (Auraaajien rintama), joka ei kuitenkaan saavuttanut mainittavam-paa menestystä. Kansallinen talonpoikaismpuolue kiellettiin vuonna 1938 muiden puolueiden tavoin kuningas Kaarle II:n perustettua kuninkaallisen diktatuurin, ja sen tueksi perustettiin Kansallisen uudestisyntymisen rintama. Yhtenä tärkeänä syynä kuninkaalliselle vallankaappaukselle oli se, että Iuliu Maniu oli mennyt tekemään vaaliliiton kansallisradikaalisen Rautakaartin kanssa, sillä hän katsoi, että sen avulla olisi mahdollisuus estää kuninkaan vallan kasvu. Rautakaarti ei ollut agraristinen, mutta se idealisoi kansallista ja turmeltumatonta talonpoikaista yhteiskuntaa. Rautakaarti ja talonpoikaismpuolue edustivat romanialaisen eliitin mielestä takapajuisuutta ja sivistymättömyyttä, antimodernismia ja antikapitalismia.²⁸

Varsin erilainen luonteeltaan kuin balkanilaiset agraaripuolueet oli Böömissä vuonna 1899 perustettu puolue nimeltään Česká strana agrární, joka oli saanut alkunsa sokerijuurikkaan viljelijöiden etujen ajajana, mutta laajentunut vähitellen ottamalla mukaan muitakin agraari-intressiryhmiä. Vuodesta 1922 alkaen puolue tunnettiin nimellä Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu eli Maanviljelijöiden ja pientalonpoikien tasavaltalaispuolue, kun tšekkien ja slovakkien tasavaltalaiset talonpoikaismpuolueet sulautuivat yhdeksi. Luonteeltaan puolue oli maltillinen ja kompromissihaluinen ja sai uudessa Tšekkoslovakian valtiossa hyvin keskeisen aseman (kaikki maan pääministerit yhtä lukuun ottamatta olivat vuodesta 1922 vuoden 1938 syksyyn asti talonpoikaismpuolueen edustajia). Puolueen luonne

²⁷ Biondich 2000, kirjan Stjepan Radic, The Croat Peasant Party, and the Politics of Mass Mobilization, 1904-1928 johdanto (preface), kyseisessä johdannossa ei ole sivunumeroita, ja lisäksi mainittu teos 60–61, 93; Seton-Watson 1986, 221–223; Vares 2015, 73; Biondich 2000, 208–218, 238–239; Moritsch 1977, 384–385.

²⁸ Ließ 1977, 449–454; Paasivirta 1988, 176; Seton-Watson 1986, 207–210; Vares 2015, 68–71 ja 301–302.

oli tärkein tekijä siinä, miksi se sai niin keskeisen aseman, sillä parhaimmillaan se sai 46 edustajaa 300-paikkaiseen edustajanhuoneeseen – kun Suomessa taas Maalaisliitto sai eduskuntaan suhteessa kaksinkertaisen määrän edustajia. Puolueen pitkäaikaista johtajaa Antonin Švehlaa, joka toimi vuosikaudet Tšekkoslovakian pääministerinä, on luonnehdittu usein osuvasti kompromissien mestariksi, ja hän oli myös presidentti Masarykin luottomies. Hugh Seton-Watsonin mukaan se, että Tšekkosloveniassa ei ollut sellaista suurta maalaisproletariaattia kuin muualla Itä-Euroopassa, oli tasapainoisten olojen takana. Juhani Mylly puolestaan toteaa Tšekkoslovakian talonpoikaismuutoksen menestyksen taustalla olleen myös hyvin kehittyneen maanviljelijöiden ammatti-, sivistys- ja osuustoiminnan. Puoluetta vahvisti myös se, että se oli luonteeltaan valtakunnallinen toisin kuin monet muut itäisen Keski-Euroopan talonpoikaismuutokset, joista monia leimasivat etniset ja maakunnalliset sidonnaisuudet. Tässä mielessä puolueen voikin katsoa jossakin määrin vertautuvan luonteeltaan Suomen Maalaisliittoon. Tšekkosloveniassa toimi sotienvälisenä aikana myös saksankielinen agraaripuolue Bund der Landwirte, joka edusti agrarismia ohella konservatismia ja saksalaista nationalismia. Alkujaan puolue oli yhteistyöhaluinen tšekkien suuntaan ja oli edustettuna useissa hallituksissa, mutta vuonna 1938 puolue liittyi osaksi Sudeettisaksalaisten puoluetta, joka puolestaan sulautui Saksan Kansallissosialistiseen puolueeseen.²⁹

Puolassa toimi useita agraaripuolueita jo ennen maan uudelleen itsenäistymistä vuonna 1918, olihan kyseessä ennen muuta maatalousmaa. Keskeisimpään asemaan agraaripuolueista nousi 1920-luvulla vuonna 1913 perustettu Piast (Polskie Stronnictwo Ludowe eli Puolan kansanpuolue), joka oli luonteeltaan verraten maltillinen. Puolueen johtaja Wincenty Witos toimi kahden hallituksen pääministerinä 1920-luvun alussa ja kolmannen kerran vuoden 1926 toukokuussa, mutta tuo kausi jäi vain muutaman päivän mittaiseksi marsalkka Józef Piłsudskin suorittamasta vallankaappauksen. Tämän jälkeen Witos toimi Centrolewin, keskustavasemmistolaisen Piłsudskin hallintoa vastustaneen oppositioliikkeen, johdossa. Piastin lisäksi Puolassa toimi 1920-luvulla muitakin agraaripuolueita, jotka kuitenkin olivat melko merkityksettömiä lukuun ottamatta Wyzwolenie-nimistä talonpoikaismuutosta, joka oli luonteeltaan Piastia vasemmistolaisempi ja radikaalimpi. Talonpoikaismuutokset

²⁹ Miller 1999, 17–25, 87–90 ja 185; Leff 1988, 54–56; Paleček 1968, 42–46; Lemberg 1977, 329–332; Seton-Watson 1986, 258–259; Mylly 1979, 14–15; Lemberg 1977, 336–353; Hloušek & Kopeček 2010, 93–94; Orzoff 2011, 35, 97–98 ja 186; Crowhurst 2015, 90; Bund der Landwirten ja sen johtajan Franz Spinan toiminnasta kiinnostuneiden kannattaa tutustua Steffen Höhnin ja Ludger Udolphin toimittamaan teokseen *Franz Spina (1868–1938): Ein Prager Slavist zwischen Universität und politischer Öffentlichkeit*, se sisältää Jiří Šoušan ja Eduard Kubůn kirjoittaman artikkelin ”Franz Spina und der deutsche Agrarismus in den böhmischen Ländern der ersten Jahrzehnte des 20. Jahrhunderts”

Piast ja Wyzwolenie sekä sosialistiagraarinen Stronnictwo Chłopskie -niminen puolue yhdistyivät Stronnictwo Ludowe -nimiseksi agraaripuolueeksi vuonna 1931. Tämä uusi agraaripuolue ei kuitenkaan noussut merkittäväksi tekijäksi, sillä sen niin kuin lähes kaikkien muidenkin Centrolewiin kuuluneiden puolueiden johtajat tuomittiin vankeuteen vuoden vaihteessa 1931–32 syytettynä vehkeilystä Puolan hallitusjärjestelmää vastaan. Puolassa ei myöskään järjestetty enää vapaita vaaleja vuoden 1930 jälkeen.³⁰

Baltian maihin agraaripuolueita perustettiin ensimmäisen maailmansodan loppupuolella ja sen jälkeen. Virossa agraaripuolue perustettiin vuonna 1917 nimellä Maarahva Liit ja sen nimi muutettiin vuonna 1921, jolloin siitä tuli Põllumeeste Kogud, eli Peltomiesten liitto. Luonteeltaan Peltomiesten liitto oli melko oikeistolainen. Sen johtavana hahmona toimi Konstantin Päts. Puolueeseen kuuluivat myös sellaiset Viron historian merkkihahmot kuin kenraali Johan Laidoner, Karl Einbund (Eenpalu) ja Jaan Teemant. Seppo Zetterberg on kuvannutkin Peltomiesten liittoa eräänlaiseksi Viron valtionhoitajapuolueeksi. Myöhemmin, vuonna 1932, puolueeseen liittyi vielä vuonna 1923 perustettu Asunikkude koondis, joka katsoi edustavansa niitä pientilallisia, joita Viroon oli syntynyt vuonna 1919 toteutetun maareformin seurauksena. Tämä kahden agraaripuolueen liitto saavutti vuoden 1932 riigikogun vaaleissa eniten paikkoja – 42 paikkaa sadasta. Mutta Viron poliittisessa elämässä tuolloin valinnut yleinen käymistila johti siihen, että Yhdistynyt agraaripuolue hajosi jo seuraavana vuonna. Tällä ei kuitenkaan ollut enää suurta merkitystä, sillä Konstantin Päts toteutti maaliskuussa 1934 vallankaappauksen, jonka seurauksena puolueiden toiminta kiellettiin. Kaappausta perusteltiin fasismin torjunnalla. Puolueiden sijaan muodostettiin Isamaaliit (Isänmaan liitto) Pätsin hallituksen tukiorganisaatioksi.³¹

Latvian agraaripuolue Latvijas Zemnieku savienība, eli Latvian maanviljelijöiden liitto, perustettiin vuonna 1917, ja luonteeltaan se oli Viron veljespuolueen tavoin verraten konservatiivinen. Puolueen huomattavimmaksi hahmoksi nousi agronomi Kārlis Ulmanis, joka sittemmin toimi useaan otteeseen maansa pääministerinä. Mainita voi, että Latviassa oli muitakin agraaripuolueita, jotka yleensä kuitenkin jäivät verraten merkityksettömiksi saaden Saeimaan, eli Latvian kansanedustuslaitokseen, aina vain joitakin paikkoja. Tosin Ādolfs Bļodnieks, joka oli Uuden talonpoikien ja pienmaanomistajien puolueen johtaja, nousi pääministeriksi vuonna 1933. Hänen jälkeensä pääministeriksi tuli keväällä 1934 Ulmanis, joka toteutti pian vallankaappauksen ja toimi siitä lähtien autoritaarisena hallitsijana, aluksi pääministe-

³⁰ Leblang 1977, 276–279, 282–284 ja 294–309; Hloušek & Kopecek 2010, 94–95; Mylly 1979, 16; Johnsson 2004, 76; Hovi 1994, 125–130; Seton-Watson 1986, 160–164.

³¹ Weiss 1977, 208–218; Zetterberg 2007, 525–528 ja 548–556; Kasekamp 2013, 151–157.

rinä ja vuodesta 1936 alkaen presidenttinä. Vallankaappauksen jälkeen myös Ulmanis kielsi poliittiset puolueet – myös Latvijas Zemnieku savienība – mutta hän ei muodostanut mitään hallituksen poliittista tukiorganisaatiota kuten Virossa oli tehty.³²

Sen sijaan kolmannessa Baltian maista, Liettuassa, vaikka olikin maatalousmaa, ei päässyt syntymään kovin vahvaa agraaripuoluetta johtuen paljolti maan erikoisluonteesta verrattuna kahteen muuhun Baltian maahan. Liettua oli – toisin kuin Viro ja Latvia – roomalaiskatolinen maa, jossa kirkolla oli voimakas valta. Varsinainen voimatekijä politiikassa olikin Kristillisdemokraattinen puolue. Se oli itse asiassa koalitiopuolue, johon kuuluivat Kristillisdemokraatit, talonpoikaissiitto ja työväen liitto. Kristillisdemokraattien kannatus tuli kyllä talonpoikaistosta, mutta minään varsinaisena agraaripuolueena sitä ei voi pitää. Puolueiden toiminta ja Liettuan lyhyt demokraattinen kausi päättyi Liettuan kansallisen liiton armeijan tuella joulukuussa 1926 toteuttamaan vallankaappaukseen, jonka jälkeen maata hallitsi diktatorisesti Antanas Smetona.³³

Virossa ja Latviassa agraaripuolueet olivat siis varsin merkittäviä tekijöitä 1920-luvulla ja 1930-luvun alussa. Tämän voi katsoa johtuneen maiden samankaltaisesta yhteiskuntarakenteesta – molemmissa maissa oli tehty suuret maareformit, jotka olivat luoneet uuden omistavan luokan. Tosiasiassa nämä maareformit oli toteutettu molemmissa maissa sosialistien johtamien perustuslakia säätävien kansalliskokousten toimesta, Virossa Maaliit itse asiassa oli vastustanut radikaalia maareformia. Maareformien myötä syntynyt maata omistava keskiluokka ei kuitenkaan halunnut sosialistista politiikkaa vaan kannatti maltillisempaa politiikkaa ja puolusti omaansa. Vieroksuttiin yhtäältä sosialistista kollektivismia ja toisaalta sitä suurmaanomistusta, joka oli aiemmin ollut vallalla molemmissa maissa, kun maa oli ollut pääosin baltiansaksalaisten kartanonherrojen hallussa. Demokratia ei kuitenkaan kestänyt, vaan 1930-luvun talouslama voimisti poliittisia jännitteitä ja kun parlamentaariset puolueet eivät löytäneet yhteistä säveltä ongelmien ratkaisemiseen, katsoivat sekä Päts että Ulmanis ainoaksi ratkaisuksi vallankaappauksen tekemisen. Baltian historiasta kirjoittaneen Anders Kasekampin mukaan Päts ja Ulmanis olivat autoritaarisia mutta eivät millään tavalla fasisteja, niin kuin eivät olleetkaan. He pitivät itseään – Kasekampin luonnehdinnan mukaan – enemmänkin paternalistisina maatalon isäntinä kuin diktaattoreina. Kovin paljon näitä järjestelmiä ei myöskään vastustettu, sillä heidän katsottiin edustavan yhä suurinta kansanosaa – eli maanviljelijöitä.³⁴

Eurooppaan oli siis 1920-luvulle tultaessa muodostunut useita agraaripuolueita. Mutta kuten on tuotu esiin, olivat ne luonteeltaan hyvin erilaisia. Osa oli sangen ra-

³² von Hehn 1977, 226–237; Kasekamp 2013, 152–157.

³³ Kasekamp 2013, 153–155; Remeikis 1977, 242, 249–258.

³⁴ Zetterberg 2007, s 521–526; Kasekamp 2013, 152–163.

dikaaleja ja osa taas maltillisia ja kompromissihaluja. Yksiä leimasi konservatiivisuus, kun taas toiset olivat luonteeltaan hyvinkin liberaaleja. Osa puolueista oli luonteeltaan voimakkaan kansallisia ja myös separatistisia, toiset taas sellaisia, joissa ei kansallisuudella juuri ollut väliä. Yhteistä kaikille oli kuitenkin talonpoikien asian ajaminen. Mutta kuten on tullut esiin, suurin osa eurooppalaisista talonpoikaispuolueista menetti toimintaedellytyksensä joko osittain tai kokonaan 1920-luvun loppupuolella tai seuraavan vuosikymmenen alussa, kun monissa maissa siirryttiin autoritaarisiin hallintojärjestelmiin ja pois parlamentarismista. Virossa ja Latviassa autoritarismin takana olivat agraaripoliitikot, kuten Viron Päts ja Latvian Ulmanis, mutta enimmäkseen autoritarismiin siirryttiin itäisen Keski-Euroopan ja Balkanin maiden monarkioissa, jotka haluttiin pitää yhtenäisinä. Tämä demokratian epäonnistuminen johtui paljolti siitä, että kyseisissä maissa länsimaistyyppimäisellä demokratialla ei ollut perinteitä. Demokratiaa kohtaan kohdistui epäluuloa niin eliitin keskuudessa kuin ruohonjuuritasolla, sillä se oli tuotu ulkoa eikä se ollut täyttänyt sille asetettuja odotuksia.³⁵ Suuressa osassa maita agraaripuolueita heikensi epäilemättä myös niiden hajanaisuus, esimerkiksi Puolassa agraaripuolueet löysivät toisensa vasta 1930-luvun alussa, mutta tuolloin ne eivät enää pystyneet vastustamaan Piłsudskin luomaa järjestelmää. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen itsenäistyneissä maissa ainoastaan Tšekkoslovakian talonpoikaispuolue ja Suomen Maalaisliitto säilyttivät toimintaedellytyksensä lähes koko maailmansotien välisen ajan.³⁶

1.3.3 Maalaisliiton tausta, synty ja nousu

Suomen agraaripuolueen, Maalaisliiton, voisi sijoittaa pohjoismaisten ja itäisen Euroopan agraaripuolueiden välimaastoon monestakin eri syystä. Yhtäältä Suomi kuului Pohjoismaihin, mutta toisaalta se kuului myös niihin uusiin maihin, jotka olivat muodostuneet ensimmäisen maailmansodan jälkeen, kun eurooppalaiset keisarikunnat olivat hajonneet. Näihin maihin se kuului myös sen takia, että monet maan sosioekonomiset kehityspiirteet olivat samanlaisia kuin muissakin uusissa välieurooppalaisissa maissa.³⁷ Tämä Suomen kuulumisen ikään kuin kahteen eri viiteryhmään heijastui myös agraaripuolue Maalaisliiton luonteeseen. Seuraavassa käsitellään sitä, miten agrarismi tuli suomalaiseen politiikkaan ja miten ja millaisessa ympäristössä Maalaisliitto lopulta syntyi.

³⁵ Vares 2015, 43–49.

³⁶ Tässä on syytä käyttää ilmaisua lähes, sillä Tšekkoslovakian talonpoikaispuolueen toiminta loppui Münchenin sopimuksen jälkimainingissa syksyllä 1938 ja puolue liittyi osaksi Kansallisen yhtenäisyyden puoluetta, johon liittyivät keskusta- ja oikeistopuolueet. Kansallisen yhtenäisyyden puolueen johdossa toimi Rudolf Beran, joka oli alun perin talonpoikaispuolueen johtajia.

³⁷ Mylly 1989, 10.

Suomessa agrarismi oli vahvasti läsnä aluksi ehkä kaikkein keskeisimmin Suomalaisessa puolueessa ja sen vaikuttajien ajattelussa varsinkin 1890-luvulta alkaen. Näistä vaikuttajista keskeisimmät olivat J. R. Danielson-Kalmari ja Hannes Gebhard, jotka molemmat julistivat kansallisen eheyden välttämättömyyttä. Heidän ajateluunsa olivat vaikuttaneet ennen kaikkea saksalaiset ajattelijat, niin sanotut kateederisocialistit, kuten Adolph Wagner ja Gustav Schmoller. Danielson-Kalmari ihaili esimerkiksi Wagnerin kantaa, jonka mukaan teollisuutta ei saisi suosia liikaa maatalouden kustannuksella, sillä siitä seuraisi elinkeinoelämän yksipuolistuminen ja kauppiashengen valtauspääsy. Vahvaa maataloutta ja talonpoikaisluokkaa tarvittiin kansantalouden kokonaisuudenkin kannalta – voimakas, terve ja ostokykyinen maatalviljelevä kansanluokka olisi vakaan kehityksen ja yhteiskunnallisen tasapainon tae. Vauras maaseutu oli tarpeen myös siksi, että se takaisi ja turvaisi kysynnän siinäkin tilanteessa, kun kaupankäynti ulkomaille vaikeutui. Hannes Gebhardiin puolestaan vaikuttivat Wagnerin ja Schmollerin lisäksi Schmollerin oppilas Max Sering ja Bonnin yliopiston agraaripolitiikan professori Theodor von der Goltz. Näistä varsinkin Sering ja von der Goltz tekivät Gebhardiin suuren vaikutuksen. Von der Goltzin mukaan Suomen valtiollinen olemassaolo riippui ennen kaikkea maaseudun yhteiskunnallisesta kysymyksestä, eli siis siitä, miten tilattoman väestön asiat ja olot järjestettäisiin. Saksassa saatujen oppien lisäksi näkemyksiin vaikuttivat ne tutkimukset, joita Aksel Warén oli tehnyt ja joiden tulokset hän oli julkaissut vuonna 1899 ilmentyneessä teoksessaan *Torpparioloista Suomessa*. Kyseisessä teoksessa Warén toi esiin maanomistajien ja maanvuokraajien välisen suhteessa tapahtuneen epäsuotuisan kehityksen. Warénin mielestä torpparikysymys oli yhteiskunnallinen ongelma ja sen voisi ratkaista tekemällä torpparista voimakkaamman sopimusosapuolen.³⁸

Niin Saksassa saadut opit kuin kotimaassa tehdyt tutkimukset saivat Suomalaisen puolueen johtomiehet vakuuttuneiksi, että agraarikysymys, ennen kaikkea kysymys tilattomien asemasta, oli keskeisin ja akuutein. Tätä näkemystä Danielson-Kalmari ja Gebhard välittivät sitten eteenpäin ennen kaikkea yliopistossa, Kansantaloustieteellisessä yhdistyksessä – joka oli perustettu vuonna 1884 esikuvanaan kateederisocialistien Verein für Sozialpolitik – sekä Pellervo-Seurassa. Mutta opit otettiin mukaan myös puoluepolitiikkaan ja ne pääsivät vaikuttamaan etenkin juuri Suomalaisen puolueen piirissä. Suomalainen puoluehan halusi nähdä itsensä joukkopuolueena. Näin ollen puolueen tuli ottaa maatalousväestö huomioon jo senkin takia, että puolueen peruskannattajat olivat talonpoikaisväestöä. Tämä oli uutta, sillä aiemmin maatalousväestöön ei ollut erityisillä ohjelmakohdilla vedottu – tosin siihen ei ollut sinänsä ollut tarvettakaan ennen eduskuntauudistusta. Puolue laati eri-

³⁸ Tervonen 1991, 153–159, Uusi Suometar 11.10.1902, Agraari- ja teollisuusvaltio; Alanen 1964, 135–142; Paasikivi 1957, 208–210; Immonen 1989, 122–123; Peltonen 2004, 222–223.

tyisen agraariohjelman, joka hyväksyttiin puoluekokouksessa lokakuussa 1906. Taustalla oli varsinkin J. K. Paasikiven ja K. N. Rantakarin vaatimus siitä, että torpparikysymys olisi ratkaistava. Torpparikysymystä pidettiin yhteiskunnan sala-haavana, joka olisi radikaalisti ratkaistava ennen kuin olisi liian myöhäistä. Vauhdittavana tekijänä agraariohjelmalle – ja etenkin sen torpparikysymystä käsitteleville kohdille – oli eduskuntauudistus. Niin kuin Viljo Rasilakin on todennut, ilman eduskuntauudistusta torpparikysymys olisi todennäköisesti jäänyt toisen luokan kysymykseksi.³⁹

Hannes Gebhard, joka kuului Suomalaisen puolueen maatalousasiantuntijoihin, meni jopa niin pitkälle, että oli esittänyt helmikuussa 1906 jopa erityisen maalaispuolueen perustamista. Tämä tapahtui Lapualla järjestetyssä niin sanotussa sovintokokouksessa, jonka varsinainen tarkoitus oli ollut saada aikaan vanha- ja nuorsuomalaisten välinen sopu ja yhdistyminen. Vanha- ja nuorsuomalaisten välistä sopua kokouksessa ei kuitenkaan saatu aikaan, vaan kokouksen tärkein anti oli siinä, että Gebhard esitti siellä ajatuksensa maalaispuolueen perustamisesta. Ajatus sai kokouksen osanottajissa osakseen kannatusta. Esimerkiksi Väinö Borg (Snellmanin päivän nimenmuutoksen jälkeen Kivilinna), josta sittemmin tuli aktiivinen maalaisliittolainen, innostui ajatuksesta. Kaikki Suomalaisen puolueen edustajat eivät kuitenkaan kannattaneet ajatusta maalaispuolueen perustamisesta. Esimerkiksi puoluesihteri Rantakari, joka sinänsä kannatti agraarikysymyksen ratkaisemista, piti Gebhardin ajatusta erityisestä maalaispuolueesta liian idealistisena ja todellisiin olosuhteisiin soveltumattomana. Gebhard itsekin vetäytyi hankkeesta, mutta siemen agraaripuolueen synnylle oli kylvetty.⁴⁰

Maalaispuolueaate levisi mainitun Lapuan kokouksen jälkeen etenkin Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla ja asiaa käsiteltiin useissa kokouksissa pitkin vuotta 1906. Alueella haluttiin toimia pienviljelijöiden aseman parantamiseksi ja vaadittiin muun muassa ammatillisen koulutuksen tehostamista. *Kokkola*-lehdessä todettiin, miten maalaispuolue olisi tarpeellinen vastapaino virkavaltaisen ”ylimyspuolueen” ja sosialidemokraattisen työväenpuolueen välillä.⁴¹ Kirjoituksessa korostettiin myös, miten:

Maalaispuolue se on, joka tulee yhteistoiminnan kautta luomaan pohjaa uusille oloille kaikilla muillakin elämän aloilla. Maalaispuolueen hyvinvoinnista tulee riippumaan muidenkin puolueiden hyvinvointi. Koska maalaispuolue tulee ta-

³⁹ Leino-Kaukiainen 1994, 82–87; Mylly 2006, 272–275; Rasila 1961, 391; Eräsaari&Rahkonen 2005, 39.

⁴⁰ Immonen 1989, 120–123; Leino-Kaukiainen 1994, 82–87; Hakalehto 1986, 61–68; Hautala 2021, 220–222.

⁴¹ Kokkola 7.3.1906, Maalaispuolue.

saamaan koko yhteiskunnan hyvinvointia, sentähden sen tulisi olla oma puolue ja vielä hyvin kehittynyt hoitaakseen tuon tehtävänsä.⁴²

Tämä kirjoitus osoittaa, miten eräillä tahoilla vallinnutta puoluejakoa alettiin pitää vanhentuneena. *Kokkola*-lehti oli maalaispuoluehankkeen innokkain ajaja, mutta maalaispuoluetta vaativia kirjoituksia ilmestyi muissakin lehdissä, kuten *Raahen Sanomissa*. *Raahen Sanomat* totesi, että kehitys Suomalaisessa puolueessa oli kulkenut kyllä parempaan suuntaan mutta puolue oli kuitenkin edelleen ensi sijassa kaupunkilaисpuolue. Saman hengen siivittämänä Oulaisissa järjestettiin toukokuun alussa kokous, jonka tarkoituksena oli perustaa Pohjois- ja Keski-Pohjanmaan kattava ”maalaisten liitto”, joka olisi ollut Suomalaisesta puolueesta riippumaton. Oulaisissa läsnä olivat niin Väinö Borg (Kivilinna), Filip Saalasti ja Otto Lindgren (Karhi), joista kaksi ensiksi mainittua lukeutuivat katsantokannaltaan vanhasuomalaisiin, kun taas viimeksi mainittu oli lähinnä nuorsuomalainen. Todettakoon, että kaksi viimeksi mainittua nousivat myöhemmin Maalaisliiton puheenjohtajiksi. Myös Hannes Gebhard oli läsnä tässä kokouksessa, mutta kuten todettu, hän vetäytyi myöhemmin maalaispuoluehankkeesta ja pysyi Suomalaisessa puolueessa.⁴³

Oulaisten kokouksessa Väinö Borg piti alustuspuheenvuoron ja sai kannatusta itsenäisen maalaispuolueen ajatukselle muun muassa Otto Lindgreniltä. Vaikka epäileviäkin äänenpainoja Oulaisissa kuultiin, niin lopputulemana oli päätös perustaa itsenäinen maalaispuolue. Ohjelmansa perustaksi Oulaisten maalaisliitto otti Hannes Gebhardin kirjan *Pienviljelijät kokoon*. Kyseisessä teoksessa kritisoitiin voimakkaasti niin vapaamielistä suuntaa – eli liberalismia – kuin sosialismia siitä, että ne eivät todellisuudessa tarjonneet parannuksia tai tyydyttävää ohjelmaa ”yhteiskunnalliseen kysymykseen”. Gebhard totesi kirjassaan, että jokaisen kansan tulevaisuus riippui suureksi osaksi siitä, että sillä oli voimakas pienviljelijäväestö, ja oli tärkeä isänmaallinen tehtävä, että pienviljelijöiden olisi liityttävä ”yhteiskunnalliseksi edistyspuolueeksi, jolla maalaiskysymykset pääasiana”.⁴⁴

Vaikka Gebhard itse oli vetäytynyt maalaispuoluehankkeesta, hänen viestillään oli kuitenkin yhä kantavuutta ja Oulaisten maalaisliiton puuhamiehet konsultoivat häntä. Samaan ilmiöön Oulaisten kokouksen kanssa liittyy se, miten Keski-Pohjanmaalla perustettiin Suomalaisen puolueen alaosastoja suomalaisen maalaisliiton nimellä. Suomalainen maalaisliitto koettiin viljelijöiden parissa paremmin purevaksi nimeksi kuin suomalainen seura, millä nimellä Suomalaisen puolueen paikallisosastot yleensä tunnettiin. Näiden suomalaisten maalaisliittojen perustamisessa erityisen

⁴² *ibid.*

⁴³ *Raahen Sanomat* 25.4.1906, Tulevaisuuden puolue; Alanen 1964, 393 - Hokkanen 1986b, 132–135; Hakalehto 1986, 90–94.

⁴⁴ Hakalehto 1986, 88–94; Gebhard 1906, 4–15.

aktiivinen oli Algoth Untola (myöhemmin tunnettu mm. Maiju Lassilana), joka toimi Suomalaisen puolueen puhujana Keski-Pohjanmaalla. Ajatuksen nimittää Suomalaisen puolueen paikallisosastoja suomalaisiksi maalaisliitoiksi hyväksyi myös puoluesihtööri Rantakari, joka kyllä painokkaasti vaati, että näiden ”maalaisliittojen” tuli noudattaa Suomalaisen puolueen ohjelmaa. Untolaa tutkineen ja hänestä perusteellisen elämäkerran laatineen Marko A. Hautalan mukaan näitä suomalaisia maalaisliittoja perustettiin Perhoon, Halsualle, Ullavaan, Toholammille, Ylistaroon, Lestijärvelle, Nurmoon, Vöyriin ja Kaustisille.⁴⁵

Tämä Keski-Pohjanmaalle perustettujen Suomalaisen puolueen paikallisosastojen nimeäminen suomalaisiksi maalaisliitoiksi osoittaa, miten Suomalainen puolue pyrki parhaansa mukaan pitämään talonpojat omissa riveissään. Mutta erityisen agraaripuolueen perustamiseen puoluejohto suhtautui verraten kriittisesti. Tämä oli tullut esiin moneen otteeseen, mutta tätä ei syystä tai toisesta tunnutta ymmärtävän maalaispuolueajatuksen kannattajien keskuudessa. Se näkyi esimerkiksi siinä, että Seinäjoella kesäkuun alussa 1906 järjestetyssä Suomalaisen puolueen piirikokouksessa esiintyi useita kannanottoja maalaispuolueen perustamisen puolesta. Piirikokouksessa puhunut puoluesihtööri Rantakari lausui kuitenkin madonluvut maalaispuoluehankkeelle.⁴⁶

Lopulta Oulaisten maalaisliittohankkeesta ei tullutkaan mitään. Niin kuin Ilkka Hakalehto on todennut, olisi sen onnistuminen edellyttänyt laajemman yhteistyön aikaansaamista Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan vanha- ja nuorsuomalaisen maalaisväestön kesken. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, ja eittämättä maalaispuoluehanketta pidettiin vielä tässä vaiheessa nuorsuomalaisten parissa jossakin määrin vanhasuomalaisten puuhana, sillä asiaa mainostettiin Suomalaisen puolueen sanomalehdissä. Myöskään se, että Oulaisten maalaisliittohankkeessa unohdettiin eteläpohjalaiset täysin, ei parantanut hankkeen onnistumista. Vielä kun maalaispuoluehankkeen kiihvas ajaja, Väinö Kivilinna, erotettiin *Kokkola*-lehden toimittajan tehtävistä, menetti maalaispuoluehanke merkittävän julkaisuforuminsa. Hakalehdon mukaan kuitenkin suurimpana syynä Oulaisten maalaisliitto-hankkeen epäonnistumiselle oli se, että sitä ajoivat ”kaulusherrat”, joita kohtaan maalaisväestössä tunnettiin epäluuloja.⁴⁷

Jos olivat talonpojat tärkeitä Suomalaiselle Puolueelle, niin ei agraariasiaa unohdettu myöskään Nuorsuomalaisessa puolueessa. Sellaiset nuorsuomalaiset poliitikot kuten esimerkiksi Jonas Castrén, Uuno Brander, Hannes Nylander ja Alli Nissinen – sekä myöhemmin Heikki Ritavuori – olivat hyvin aktiivisia maatalouteen ja maanomistusoloihin liittyvissä asioissa. Uuno Brander ja Hannes Nylander olivat jopa

⁴⁵ Hautala 2021, 238–242 ja 249–259.

⁴⁶ Hakalehto 1986, 96–99.

⁴⁷ *ibid.*

koulutukseltaan maataloustieteilijöitä ja toimivat virkamiehinä maanviljelyshallituksessa. Kaikkein keskeisintä Nuorsuomalaiselle puolueelle oli kuitenkin Suomen oikeudellisen aseman puolustaminen. Näin ollen agraariasiat eivät olleet päälinjaksi puolueen ohjelmassa, vaikka niiden merkitys tunnustettiin. Tosin, niin kuin Vesa Vares ja Olavi Borg muistuttavat, johtui agraariasoiden vähäinen painotus nuorsuomalaisten ohjelmassa osittain myös siitä, että se valmistui aikaisemmin kuin Suomalaisen puolueen ohjelma. Nuorsuomalaiset yrittivät kuitenkin paikata ohjelmaansa myöhemmin, mikä oli kuitenkin myöhäistä suuren massan eli maaseutuväestön kannalta. Tämä agraariasoiden painotuksen vähäisyyteen vaikutti nuorsuomalaisten legalistisen perinteen ohella sekin, että puolueen enimmäkseen kannattajat tulivat kaupungeista ja itäisestä Suomesta, siis alueilta, joissa ei torpparikysymyksellä ollut mitään roolia. Näin siis ei voi pitää minään ihmeenä sitä, että torpparikysymys ei ollut puolueohjelman keskiössä nuorsuomalaisilla niin kuin se oli Suomalaisella Puolueella ja sosialidemokraateilla. Myös niin sanottu vanhaliberalistinen ajattelu, jossa ei oltu niin kiinnostuneita agraariyhteiskunnan ongelmista kuin vanhasuomalaisten parissa oltiin, alkoi saada Nuorsuomalaisessa puolueessa yhä enemmän sijaa.⁴⁸

Mutta jos Suomalaisen puolueen johto olikin kiinnostunut agraariyhteiskunnan ongelmista ja halusi estää erillisen maalaispuolueen muodostamisen, ei se siihen lopulta pystynyt edes sangen radikaalilla agraariohjelmallaan. Ajan henki oli itsenäisen agraaripuolueen perustamisen puolella. Varsinkin Pohjanmaalla, jossa maamiesseura-, nuorisoseura- ja osuustoiminta oli aktiivista, ajatus erityisestä agraaripuolueesta oli jäänyt itämään. Talonpoikien oma yhteiskunnallinen aktiviteetti olikin Tytti Isohookana-Asunmaan mukaan nimenomaan se keskeinen vaikuttava tekijä, jonka takia agraaripuolue syntyi juuri Pohjois-Suomessa. Samaa yhteiskunnallisen aktiviteetin merkitystä Maalaisliitolle korostaa myös Rauli Mickelsson, joka puhuu nuorisoseuraliikkeestä, maamiesseuroista ja osuustoiminnasta Maalaisliiton esiliikkeinä. Juhani Myllyn mukaan keskeinen tekijä Maalaisliiton synnylle juuri Pohjanmaalla oli siinä, että tilallisten ja tilattomien väliset taloudelliset erot olivat siellä (ja myös Itä-Suomessa) pienemmät kuin muualla maassa. Saman on tuonut esiin myös Isohookana-Asunmaa. Hän korostaa, miten pohjoissuomalainen talonpoika oli yleensä itsenäinen ja halusi omistaa maapalansa – ja suorastaan pelkäsi ajatusta siitä, että maa siirrettäisiin yhteiskunnan hallintaan ja jaettaisiin uudelleen niin kuin sosialistit esittivät. Totta onkin, että näillä seuduilla, siis Pohjanmaalla ja Itä-Suomessa, ei juuri torppareita ollut, mutta liikaväestöä kylläkin, mikä aiheutti pelkoa elinehtojen kaventumisesta. Yhtäältä siis yhteiskunnallinen aktiviteetti ja toisaalta myös taloudelliset seikat olivat taustatekijöitä, jotka johtivat sitten syyskuussa 1906 Oulussa

⁴⁸ Vares 2000, 96–100; Lehtinen 2021, 146–151; Borg 1965, 38–39; Rasila 1961, 347–352.

Suomen Maalaisväestön Liiton (SML) perustamiseen. SML, jonka keskeisiä puuhamiehiä olivat Oulaistenkin kokouksessa toukokuussa mukana olleet Filip Saalasti ja Otto Karhi, otti jo synnyttyään tavoitteeksi toimia koko maan alueella. Lokakuussa samana vuonna puolestaan perustettiin Etelä-Pohjanmaan Nuorsuomalainen Maalaisliitto (EPNM).⁴⁹

Suomeen oli syntynyt parin kuukauden sisällä kaksi agraaripuoluetta, joista tosin toisen oli alun perin tarkoitus olla ennen kaikkea nuorsuomalaisten radikaali maalaisiipi, eli kuten Ilkka Hakalehto on todennut, niin EPNM:n piti kääntää nuorsuomalaisten oikeistolaiseksi kääntynyt yleislinja vasemmalle niin, että se ottaisi paremmin huomioon maaseudun väestöpiirien elinehtojen kohentamisen. Muodostuneet agraaripuolueet olivat kuitenkin vielä verraten paikallisia huolimatta siitä, että SML:n tavoitteena oli valtakunnallisuus. Tämä hajanaisuus ei ollut mikään vahvuus, se näkyi esimerkiksi siinä, että EPNM sai ensimmäisissä eduskuntavaaleissa ainoastaan yhden kansanedustajan Santeri Alkion. SML:n menestys oli vähän parempaa, sillä sen listoilta edustajiksi pääsi yhdeksän henkilöä, jotka tulivat – yhtä poikkeusta lukuun ottamatta – Oulun läänin eteläisestä ja Viipurin läänin itäisestä vaalipiiristä.⁵⁰

Vaikka siis Pohjanmaalla oli hyvin keskeinen rooli maalaisliittolaisen toiminnan alussa, niin myös Karjalassa esitettiin ajatuksia maalaispuolueesta. Aluksi karjalaiset eivät kuitenkaan vielä suunnitelleet minkään puolueen perustamista, vaan heidän ratkaisunsa oli perustaa lehti ajamaan maata viljelevän väestön asioita. Tämän *Talonpojan Lehden* näytenumero ilmestyi maaliskuun 17. päivänä 1906 ja säännöllisesti lehti alkoi ilmestyä kesäkuun alusta. *Talonpojan Lehti* ilmestyi Helsingissä, mutta sen taustalla olivat karjalaiset talonpojat – keskeisenä maanviljelijä Pekka Anttonen. Vaikka *Talonpojan Lehti* oli aluksi puolueeton, niin se vaati talonpoikien järjestäytymistä omaksi puolueekseen. Tällaisia kirjoituksia lehdessä ilmestyi sen rahoittajan Pekka Anttosen ja myös nimimerkki A. J.:n toimesta. Todennäköisesti nimimerkin takana oli Antti Juutilainen, joka toimi sittemmin hyvin aktiivisesti Maalaisliitossa. Mainittakoon, että *Talonpojan Lehti* pyrki myös pääsemään Maalaisliiton pää-äänenkannattajaksi, mutta tämä pyrkimys oli tuloksetonta.⁵¹

Mainittakoon, että samoihin aikoihin SML:n ja EPNM:n kanssa puoluekentälle ilmestyi agrarismia niin ikään edustanut Maalaistyöväen Puolue, jonka perustaja oli omalaatuinen maisteri Frans Nuupala. Marraskuussa 1906 perustetun puolueen ohjelmassa oli paljon samaa kuin EPNM:n ohjelmassa, mikä ei sinänsä ole ihme, sillä Nuupala oli toiminut aiemmin nuorisoseuraliikkeessä Santeri Alkion työtoverina. Tällä Maalaistyöväen puolueella, tai Nuupalan puolueella niin kuin sitä yleensä leh-

⁴⁹ Isohookana-Asunmaa 1980, 44–49; Mickelsson 2007, 64–67; Mylly 1978, 26–29; Hakalehto 1986, 100–101; Hokkanen 1986b, 132–135.

⁵⁰ Hakalehto 1986, 207.

⁵¹ Salokangas 1982, 58–65; Hakalehto 1986, 102–106.

dissä kutsuttiin, oli toimintaa vain oikeastaan Turun läänin pohjoisessa vaalipiirissä. Puolueen sanoma oli suunnattu ennen kaikkea torppareille, mäkitupalaisille, itsellisille ja loisille, sillä heitähän oli Turun ja Porin läänin pohjoisessa vaalipiirissä huomattavasti enemmän kuin talollisia. Nuupalan mukaan maatyöväen oli osoitettava itsenäisyyttä ja vapauduttuaan porvarien ikeestä sen ei pitänyt pistää kaulaansa ”sak-salaisalmaisten kaupunkilais- ja tehdassosialistien kiristysnuoraan”. Sosialidemokraatit pitivät Nuupalaa vaarallisena kilpailijana, joka pyrki samoille ääniapajille. Tästä johtuen Nuupalaa ja hänen puoluettaan pyrittiin mustaamaan – mikä ei sinänsä ollut vaikeaa, sillä Nuupala oli leimautunut venäläisten mielistelijäksi oltuaan virkamiehenä ministerivaltiosihteerinvirastossa, ja hän oli ollut myös Lapinlahden mielisairaalassa vasta joitakin kuukausia ennen puolueensa perustamista. Maalaistyöväen Puolue jäikin pieneksi kuriositeetiksi ja hävisi vähitellen poliittiselta kartalta. Viimeisen kerran puolue asetti ehdokkaita vuoden 1910 eduskuntavaaleissa.⁵²

Agrarismi siis koettiin asiaksi, jonka ajaminen oli tärkeää ja jonka avulla saattoi päästä eteenpäin, mikäli olosuhteet vain muuten olivat otolliset. Tällaiset otolliset olosuhteet puhtaana agraaripuoleen synnylle oli eittämättä siellä, missä oli tarpeeksi itsenäisiä viljelijöitä, jotka kuitenkin olivat luonteeltaan tarpeeksi radikaaleja. Sen sijaan eteläisessä Suomessa sosialismi oli saanut jo sen verran jalansijaa, että se houkutti tilattomia eikä edellytyksiä erityisen agraaripuolueen synnylle kyseisellä alueella siis ollut, varsinkin kun SDP otti Forssan ohjelmassaan vuonna 1903 huomioon maatalousasiat. Tosin Forssan ohjelman mukaan maat olisi omistanut valtio, joka sitten olisi antanut ne viljeltäviksi tilattomille tai osuuskunnille. Talollisten äänistä kilpailivat puolestaan vanha- ja nuorsuomalaiset, jotka eivät halunneetkaan kuulla mistään uudesta maalaispuolueesta, sillä sellainen nähtiin vain hajottavana tekijänä.⁵³

Jo huhtikuussa 1907, eli vain noin kuukausi ensimmäisten eduskuntavaalien jälkeen, SML:n johtohenkilöt alkoivat esittää SML:n ja EPNM:n yhdistymistä yhdeksi Maalaisliitoksi. Oululaisessa *Liitossa*, joka oli SML:n äänenkannattaja, julkaistiin 13.4.1907 pääkirjoitus otsikolla ”Vain yksi maalaisliitto!”. Kyseisessä kirjoituksessa todettiin SML:n ja EPNM:n tavoitteet ja pyrkimykset samoiksi ja että ei ollut järkevää, että maalaisväestö kulkisi hajallaan. Kirjoituksessa todettiin myös SML:n olevan ohjelmaltaan ”täysin edistysmielinen, täysin vapaamielinen ja täysin kansanvaltainen”, mikä huomautus oli eittämättä suunnattu nimenomaan Alkiolle. EPNM:n taholta ajatukseen suhtauduttiin aluksi torjuvasti, sillä Alkio ja muut EPNM:n edus-

⁵² Piilonen 1997, 407–414; Pietilä 2017, 145.

⁵³ Rasila 1961, 244–249; Soikkanen 1975, 55–56; Jussila 2015, 15–16; Hakalehto 1986, 155–168.

tajat elättelivät toiveita siitä, että voisivat muuttaa nuorsuomalaisten kurssia mieleiseensä suuntaan. Alkio jopa epäili koko SML:n menestymisen mahdollisuuksia.⁵⁴

Pian Alkio kumppaneineen sai kuitenkin huomata, että toiveet nuorsuomalaisten kurssimuutoksesta olivat turhia. Alkio ja eräitä muita maalaisedustajia oli otettu Nuorsuomalaisen puolueen ehdokkaiksi ikään kuin kyltiksi – eli houkuttelemaan maaseutuäänestäjiä. Mutta niin kuin Pekka Suvanto on luonnehtinut, nuorsuomalaiset olivat liberaaleja, joilla oli tavoitteena puhdas intressiedustukseen pohjautuva markkinatalous. Tämä ajattelu oli Alkiolle vierasta, ja kun sen määräävä asema nuorsuomalaisissa lopulta paljastui Alkiolle, johti se hänet pesäeroon nuorsuomalaisista ja siirtymiseen jo kesällä 1907 SML:n eduskuntaryhmään. Mainittakoon tässä, että alkujaan nuorsuomalainen Kyösti Kallio oli toteuttanut käytännön puoluevaihdon jo ennen ensimmäisiä eduskuntavaaleja ja osallistunut useisiin SML:n tilaisuuksiin jo loppuvuodesta 1906, tosin eduskuntavaaleihin hän lähti sekä nuorsuomalaisten että SML:n listoilta. Myös EPNM:n kenttäväki alkoi kannattaa syksyn 1907 kulessa EPNM:n ja SML:n yhdistymistä, perusteenaan se, että ryhmien tarkoitusperät olivat samat, kun taas nuorsuomalaisissa suhtauduttiin maaseutuasioihin nuivemmin kuin EPNM halusi. Noin vuoden kestäneiden valmistelujen ja useiden kokousten jälkeen Kauhavalla järjestettiin marraskuussa 1908 kokous, jossa SML:n ja EPNM:n voi katsoa yhtyneen yhdeksi Maalaisliitoksi.⁵⁵

Syntynyt Maalaisliitto oli agraaripuolue, mutta se ei ollut vain talonpoikien asialla, sillä Kauhavan kokouksessa hyväksytty ohjelma oli verraten radikaali ja sitä voi pitää koko maaseudun väestöä koskevana reformiohjelmana. Varsin keskeisessä asemassa ohjelmassa oli pienviljelijöiden aseman huomioiminen ja siinä esitettiin monia toimia, miten pienviljelijöiden aineellista toimeentuloa tulisi kohottaa. Maanviljelysopetus oli suunnattava aiempaa enemmän hyödyttämään pienviljelijöitä, samoin pienviljelystä oli avustettava palkkioin ja niin ikään osuustoimintaa oli edistettävä ja luotto-oloja parannettava. Pienviljelyksen ohella korostettiin, että maanviljelystä oli ylipäättään kehitettävä. Monessa mielessä Maalaisliitto oli, niin kuin Matti Virtanen on todennut, fennomanian kolmas poliittinen siipi.⁵⁶

Vaikka yhtenäinen ja itsenäinen agraaripuolue saatiin lopulta muodostettua, niin sen kannatus pysyi vuosia Sosialidemokraattien, Suomalaisen puolueen ja Nuorsuomalaisen puolueen takana. Tästä huolimatta Maalaisliitto nähtiin varsinkin suomalaisessa puolueessa viimeistään 1910-luvun alkuun tultaessa jonkinlaisena uhkana,

⁵⁴ Ilkka 20.10.1906, Katsaus maailman menoon; Liitto 13.4.1907, Vain yksi maalaisliitto!

⁵⁵ Suvanto 1994, 179–180; Alanen 1976, 379; Vares 2000, 122–123; Hokkanen 1986b, 139–144; Hakalehto 1986, 207–222.

⁵⁶ Suomen Maalaisväestön Liiton ohjelma 1908, katso esim. POHTIVA – Poliittisten ohjelmien tietovaranto [<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/269>]; Virtanen 2001, 107.

sillä sen koettiin kalastelevan ääniä reviirillä, jonka Suomalainen puolue oli mieltänyt omakseen. Pelko ei ollutkaan aivan tuulesta temmattu, sillä Suomalaisessa puolueen maalaispiireissä esiintyi aika ajoin kapinallisuutta puolueen kaupunkilaisjohdtoa vastaan. Maalaisliiton tavoite olikin saada riveihinsä maalaisedustajia Suomalaisen puolueen riveistä ja tässä myös onnistuttiinkin jossain määrin 1910-luvun kuluessa. Vuoden 1917 lokakuussa järjestetyissä eduskuntavaaleissa Maalaisliitto nousi vaalien voittajaksi ja eduskunnan kolmanneksi suurimmaksi puolueeksi saaden Heimolan saliin seitsemän lisäpaikkaa. Tähän vaikutti eittämättä moni tekijä, joista yksi oli varmasti se, että Suomalaisen puolueen ja Nuorsuomalaisen puolueen äänestäjiä karkasi loppukesällä 1917 perustettuun Kansanpuolueeseen, joka edusti lähinnä maanittujen puolueiden maataloustuottaja-aktiiveja. Vielä merkittävämpiä tekijöitä Maalaisliiton nousun takana olivat, kuten Juhani Myllykin on todennut, puolueen radikaali maaohjelma, sisäpoliittinen sovintolinja ja rohkeus itsenäisyyskysymyksessä.⁵⁷

Lopullisen läpimurtonsa Maalaisliitto teki seuraavissa, vuonna 1919 järjestetyissä eduskuntavaaleissa, kun se nousi suurimmaksi ei-sosialistiseksi eduskuntapuolueeksi saaden 42 kansanedustajaa. Tämä oli varsin merkittävä määrä ja tarkoitti sitä, että Maalaisliitosta oli tullut ohittamaton tekijä Suomen sisäpolitiikassa. Puolue nousi Juhani Myllyä lainaten ”politiikan nuorisoseuralavoilta kansalliselle päänäyttämölle” ja siitä tuli, niin kuin Matti Virtanen toteaa, kerralla suurin fennomaanipuolue. Niin ikään Juha Kuisma ja Alpo Rusi ovat määritelleet Maalaisliiton fennomaaniseksi liikkeeksi. Maalaisliiton mielestä nimenomaan talonpojat olivat vapauttaneet Suomen vapaussodassa ja Alkio muistutti *Ilkan* palstoilla, että siellä missä Maalaisliitto oli jo vakiinnuttanut asemansa, oli pystytty vastustamaan ”sosialistibolshevistista valtaa” ja että siellä missä näin ei ollut käynyt, oli muodostunut ”punainen Suomi”.⁵⁸

Maalaisliitosta oli lyhyessä ajassa noussut varsin merkittävä tekijä Suomen poliittisessa kentässä. Mutta kuten todettu, kannatus oli vielä kovin alueellista tullen lähinnä Viipurin itäisen vaalipiirin alueelta ja Oulun molemmista vaalipiireistä – kyseisistä kolmesta vaalipiireistä tuli puolet vuonna 1919 eduskuntaan valituista maalaisliittolaista edustajista. Muualla kannatus oli hajanaisempaa ja eräissä eteläisissä vaalipiireissä puolue ei saanut yhtään kansanedustajaa.⁵⁹ Tavoitteena alkoi olla näiden eteläisten vaalipiirien saavuttaminen, mutta se edellytti eri agraari-intressipiirien huomioonottamista sekä sen hyväksymistä, että puolueen luonnetta oli muutettava.

Eri agraari-intressipiirit tuli ottaa huomioon, jotta Maalaisliitto pystyisi leviämään koko valtakunnan kattavaksi puolueeksi ja saavuttamaan tavoitteensa talon-

⁵⁷ Leino-Kaukiainen 1994, 154–156; Salokorpi 1988, 133–138; Mylly 1989, 412–414.

⁵⁸ Mylly 1989, 68; Virtanen 2001, 126; Kuisma&Rusi 1980, 25–28; Ilkka 4.2.1919, Miksi hallitusmuotokysymystä tahdotaan lykätä?

⁵⁹ Mylly 1989, 70–76.

poikaisvaltiosta, jossa maatalous olisi kunniassa ja kantavana voimana toimisi suuri, hyvinvoiva ja sivistynyt talonpoikaisväestö. Tämän näyn saavuttaminen edellytti kuitenkin Maalaisliiton leviämistä myös maan eteläisiin vaalipiireihin ja että puolueessa olisi entistä koulutetumpaa väkeä, joka pystyisi toteuttamaan tätä visiota. Tämä visio oli mahdollista vain maareformin avulla. Samalla kuitenkin piti myös osaltaan huolehtia siitä, että talonpoikaisomistusta ei liikaa loukattaisi. Piti saada sekä uusia talonpoikia että pitää vanhat talonpojat mahdollisuuksien mukaan mukana.

1.3.4 Vihreä internationaali ja poliittisen agrarismien kukoistuskausi

Agrarismille oli siis tilausta, ei pelkästään vain ja ainoastaan Suomessa, vaan laajemmaltikin Euroopassa, niin kuin jo aiemmin on tuotu esiin. Kukoistuskauttaan poliittinen agrarismi eli juuri 1920-luvulla, siis juuri sinä kyseisenä vuosikymmenenä, joka on tässäkin tutkimuksessa keskiössä. Se miksi agraaripuolueet pääsivät monessa maassa keskeiseen asemaan juuri tuolloin, johtui monestakin tekijästä. Kaikista keskeisintä tässä agrarististen puolueiden nousussa oli ensimmäisen maailmansodan jälkeinen murros ja loppuselvittelyt, jotka johtivat useiden uusien valtioiden syntyyn. Näissä vastaitseenäistyneissä maissa toteutettiin reformeja, jotka paransivat merkittävästi talonpoikaisväestön yhteistoiminnan edellytyksiä.⁶⁰

1920-luvulla uskottiinkin vahvasti ”Vihreään vallankumoukseen” eli agrarismien ekspansioon. Tämän vihreän vallankumouksen keskeisimpänä ilmentymänä voi pitää Prahaan perustettua Kansainvälisen agraaritoimiston eli Vihreän internationaalin päämajaa. Alkunsa Vihreä internationaali oli saanut vuosikymmen alussa Bulgarian pääministeri Aleksandăr Stamboljskin tehtyä laajan kiertomatkan Euroopassa, minkä aikana hän oli nostanut esiin ajatuksen talonpoikaispuolueiden kansainvälisestä järjestöstä. Stamboljskin mukaan keski- ja kaakkoiseurooppalaisen talonpoikaisen unionin perustaminen loisi vastapainon sekä bolsevikille että reaktionäärisille oikeistolaisille. Keskeisiä Vihreän internationaalin arkkitehtejä olivat myös tšekkoslovakialaiset Antonin Švehla ja Milan Hodža. Stamboljskin rooli Vihreän internationaalin isänä kuitenkin häivyttiin pääasiassa tšekkoslovakialaisten toimesta. Maalaisliiton puoluekokouksessakin vuonna 1928 todettiin Kansainvälinen agraaritoimisto – siis Vihreä internationaali – perustetun vuonna 1923 tšekkoslovakialaisten toimesta.⁶¹ Ilmeisesti Stamboljski miellettiin poliittisesti liian radikaaliksi Vihreän internationaalin laajentumissuunnitelmien kannalta.

⁶⁰ Jackson 1966, 52.

⁶¹ Bell 1977, 189–193; Toshkov 2019, 42; Miller 1999, 95–96; Ilkka 14.5.1928, Maalaisliiton 22. puoluekokous.

Vihreä internationaali vietti hiljaiseloa vuoteen 1927 asti, johtuen paljolti selkeän yhteisen ohjelman puuttumisesta ja siitä, että sen jäsenillä oli erilaisia näkemyksiä järjestön perimmäisestä tarkoituksesta. Yhdet pitivät järjestöä ensi sijassa panslavistisena, kun taas toiset kokivat sen olevan linnake Neuvostoliiton ekspansiota vastaan. Pitkän aikaa Vihreän internationaalin keskeisin toimintamuoto olikin julkaista neljästi vuodessa ilmestyvää bulletiinia. Järjestön toiminta alkoi kuitenkin aktivoitua Karel Mečířin tultua sen johtoon, ja siitä alettiin muodostaa entistä enemmän kansanvälisten talonpoikaispuolueiden yhteissidettä. Taustalla vaikutti vahvasti myös sveitsiläinen Ernst Laur, joka sivumennen sanoen nousee tässä tutkimuksessa myöhemminkin esiin. Hän haastoi Vihreää internationaalia muuttamaan luonnettaan pois panslavismista kohti talonpoikien keskinäistä yhteistyöjärjestöä. Epäilemättä Laurin neuvo olikin viisas, sillä panslavistisena järjestönä Vihreällä internationaalilla ei olisi ollut kasvun mahdollisuuksia. Lopulta järjestöön kuului parisenkymmentä eurooppalaista agraaripuoluetta, joista enemmistö tuli Väli-Euroopan maista. Pohjoismaista agraaripuolueista vain Suomen Maalaisliitto kuului Vihreään internationaaliin.⁶² Epäilemättä tämä johtui siitä, että muissa Pohjoismaissa agraaripuolueet eivät olleet niin vahvoja kuin Suomessa ja myös siitä, että Suomi kuului tai ainakin sen miellettiin kuuluvan 1920-luvulla – pohjoismaisuudestaan huolimatta – samaan viiteryhmään monien välieurooppalaisten valtioiden kanssa.

Vihreän internationaalin aktivoimisen oli tarkoitus eittämättä olla myös vastaisku vuonna 1923 Moskovassa perustetulle Krestintern-nimiselle kommunistiselle talonpoikaisinternationaalille. Esimerkiksi Ernst Laur piti Krestinterniä järjestönä, joka oikeasti uhkasi maataloutta. Krestintern oli perustettu, koska eräät neuvostojohdajat katsoivat talonpojissa olevan vallankumouksellisia voimavaroja ja vallankumouksen olevan mahdollinen eräissä Itä-Euroopan maissa vain talonpoikien kautta. Useammat itäisen Euroopan maathan (Venäjä mukaan lukien) eivät olleet pitkälle teollistuneita, eikä niissä asunut voimakasta teollisuusproletariaattia niin kuin oikeaoppinen marxilaisuus olisi edellyttänyt, jotta vallankumous olisi ollut mahdollista toteuttaa. Tämä ajattelu siivitti Kominternin hyväksymään vuonna 1920 talonpoikaisohjelman, jossa keskeisenä sanomana oli, ettei teollisuusproletariaatti voisi suorittaa maailmanhistoriallista tehtäväänsä ilman köyhän talonpoikaiston apua. Tällä talonpoikaistolla tarkoitettiin pienviljelijöitä, palstatilallisia ja maatyöläisiä – keski-varakkaita viljelijöitä pidettiin hoipertelijoina ja suurviljelijöitä ilman muuta proletariaatin vihollisina. Talonpoikien merkitys näkyi myös siinä, että vuonna 1922 järjestetty Kominternin IV kongressi asetti keskeiseksi tunnukseksi työväen ja talonpoikien hallituksen. Ilmeisesti Krestinternin perustamisen laukaisevana taustatekijänä oli Bulgarian kesäkuun 1923 vallankaappaus. Kominternissa yritettiin käyttää

⁶² Toshkov 2019, 112–113; Haushofer 1977, 674–676; Bell 1977 193; Jackson 1966, 140–147.

tilannetta hyväksi ja saada BZNS mukaan yhteistyöhön kommunistien kanssa. Krestinternin tarkoitus olikin vaikuttaa etenkin Balkanin alueen talonpoikaismuotoihin, mutta ilmeisesti myös Suomea pidettiin mahdollisena vaikutusalueena, sillä järjestön perustavaan kongressiin osallistui ainakin yksi suomalainen.⁶³

Krestintern epäonnistui kuitenkin suurimmaksi osaksi pyrkimyksissään saada eikommunistisia agraaripuolueita jäsenekseen. Stjepan Radićin Kroatian talonpoikaismuoto tosin liittyi Krestinterniin vuonna 1924. Kyse oli kuitenkin enemmän Radićin halusta ärsyttää oman maansa valtaapitäviä kuin mistään suuresta ideologiasta ja jo seuraavana vuonna Kroatian talonpoikaismuoto erosi Krestinternistä. Suomesta Krestinternin kanssa tekemisissä olivat eräät Talonpoikaismuotojen puolueen edustajat. Puolueen perustaja Matti Läheniemi oli harrastanut Maalaisliiton kritisoimista useamman vuoden ajan ja syyttänyt sitä oikeistolaistumisesta. Tämä Maalaisliiton vahvalla kannatusalueella, Karjalan kannaksella, toimiva itsenäinen talonpoikaismuoto nähtiin SKP:n taholta oivalliseksi asiaksi, sillä sen avulla oli mahdollista näyttää Moskovaan päin Suomessa olevan tyytymättömyyttä Maalaisliittoa kohtaan. Aluksi tavoitteena tosin oli pitää oppositio Maalaisliiton sisällä, mutta tämän epäonnistuttua päädyttiin lopulta erillisen puolueen perustamiseen. Talonpoikaismuotojen puolue ei kuitenkaan kyennyt heikentämään Maalaisliiton vaikutusta, sillä puolue sai eduskuntavaaleissa parhaimmillaankin alle puolitoistatuhatta ääntä. Se, että puolueen edustaja Juho Meronen osallistui Neuvostoliitossa syksyllä 1927 lokakuun vallankumouksen 10-vuotisjuhlien yhteydessä järjestettyyn kansainväliseen talonpoikaismuotojen konferenssiin, johti luonnollisesti siihen, että Talonpoikaismuotojen puolue leimattiin usealla taholla kommunistien peitejärjestöksi – vaikka kaikki puolueen edustajat eivät kommunisteja olleetkaan.⁶⁴

Ylipäätään Krestinternin merkitys jäi lopulta verraten pieneksi, varsinkaan kun se ei saanut taakseen merkittäviä eurooppalaisia agraaripuolueita, kuten alkuperäinen tarkoitus oli ollut, sillä suuri osa talonpojista pelkäsi kommunismia. Kroatian talonpoikaismuotojenkin jäsenyys Krestinternissä oli jäänyt lyhyeksi ja osoittautunut pahaksi pettymykseksi, sillä se heikensi heikkoa järjestöä entisestään. Krestinternissä oli kyllä jäseniä muualtakin kuin vain Euroopasta, esimerkiksi Kiinasta, mutta näihin maihin ei kiinnitetty niin paljon toiveita – olihan politiikka 1920-luvulla vielä hyvin Eurooppa-keskeistä. Viimeinen Krestinternin kongressi järjestettiin Moskovassa vuonna 1927, mutta muodollisesti järjestö lakkautettiin vasta vuonna 1939.⁶⁵

⁶³ Lackman 1985, 49–56; Lackman 2017, 120–121 ja 136; Saarela 2008, 303; Toshkov 2019, 56–57; Jackson 1966, 53–55 ja 140–147; Mylly 1989, 107–108.

⁶⁴ Toshkov 2019, 122 ja 142–149; Biondich 2000, 196–203; Saarela 2008, 332–336; Santonen 1971, 258–259; Lackman 2017, 138–140; Lackman 1985, 134–139; Tuominen 1958, 231–237; Liitto 4.11.1927, Aputoimittajan päiväkirjasta; Maakansa 11.11.1927, Suuret juhlat; Saarijärven Paavo 22.11.1927, Hölmöläisiä tavataan vielä nykypäivänkin.

⁶⁵ Mylly 1989, 107–108.

1920-luvun ”Vihreään vallankumoukseen” kuului kyllä näkemys sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta, mutta kyseessä oli nimenomaan ajatus kolmannesta tiestä kapitalismin ja sosialismin välissä. Muutenkin tämä kolmannen tien ajatus otti 1920-luvulla tulta alleen. Tämä näkyy muun muassa distributismissa, jonka yksi keskeinen ajattelija G. K. Chesterton piti bolsevismia ja suurliiketoimintaa (Big Business) jopa kaksoisveljinä. Chestertonista suursota oli ollut saranakohta, joka oli tuonut voiton talonpojille:

[Throughout Eastern Europe and the Balkans] in a sort of awful silence the peasantries have fought one vast and voiceless pitched battle with Bolshevism and its twin brother, which is Big Business, and the peasantries have won... It is a huge historical hinge and turning point, like the conversion of Constantine or the French Revolution... What has happened in Europe since the war was a vast victory for the peasant, and therefore a vast defeat for the communists and the capitalists.⁶⁶

Mielenkiintoista on huomata, että Chesterton kuulosti lähes täsmälleen Alkiolta, joka oli kirjoittanut suurteollisuudesta jo vuonna 1919, miten:

Se on synnyttänyt teoriassa sosialismin ja käytännössä bolshevismin. Suurteollisuus ja sen aiheuttama kauppa ovat mobilisoineet ihmiskunnan lakkaamattaan luokkasotaan. – – Tästä sotatilasta ovat kansan, ihmiskunta vapautettava. Maa on tunnustettava uudelleen kaikkien ihmisten äidiksi.⁶⁷

Vaikka poliittinen agrarismi oli monessakin mielessä eurooppalainen – ennen kaikkea pohjois- ja välieurooppalainen – ilmiö, niin jossain määrin siitä oltiin kiinnostuneita myös valtameren takana Yhdysvalloissa. Oklahoman yliopiston rehtori William Bizzell, joka oli aiemmin toiminut Agricultural and Mechanical College of Texasin rehtorina, julkaisi vuonna 1926 kirjan *The Green Rising*, jonka alaotsikkona oli *An Historical Survey of Agrarianism, With Special Reference to the Organized Efforts of the Farmers of the United States to Improve Their Economic and Social Status*. Kirja oli syntynyt Bizzellin vuonna 1924 Eurooppaan tekemän matkan jälkeen, joka oli saanut hänet vakuuttuneeksi talonpoikien noususta ja sen mahdollisuuksista. Bizzell totesi ”vihreän nousun” takaavan onnistuessaan sekä poliittisen vapauden että myös tasapuolisimman taloudellisen toimeentulon.⁶⁸

⁶⁶ Chestertonin esipuhe Helen Douglas Irvinen kirjaan ”The making of rural Europe” vuodelta 1923, ks. esim. Gollwitzer 1977, 63.

⁶⁷ Alkio 1919, 6.

⁶⁸ Bizzell 1926, 1–13 ja 261–264.

1.3.5 Maalaisliitto ja poliittinen keskustalaisuus

Poliittisen agrarismien ohella Maalaisliitto edusti puolueena myös poliittista keskustaa. Käsitteenä poliittinen keskusta on ehkä vieläkin ongelmallisempi kuin agrarismi. Esimerkiksi tunnettu ranskalainen valtiotieteilijä ja sosiologi Maurice Duverger on pitänyt keskustaa oikeiston vasemman siiven ja vasemmiston oikean siiven keinoteoksisena ryhmittymänä. Duvergerin mukaan mitään varsinaisia keskustapuolueita ei voi siis oikeasti edes olla.⁶⁹ Tämän määritelmän Duverger teki 1950-luvun alussa. Mutta tässä tutkimuksessa tärkeämpää ja oleellisempaa on pohtia enemmänkin sitä, milloin ja miksi Maalaisliitto alkoi määritellä itsensä keskustalaiseksi puolueeksi, sekä sitä, miksi keskustalaisuuden korostaminen oli puolueen ja poliitikkojen mielestä tärkeää ja miten tätä poliittista keskustalaisuutta ilmaistiin.

Maalaisliitto alkoi määritellä itseään keskustalaiseksi liikkeeksi varsinkin 1920-luvun kuluessa, jolloin keskustalaisuus nähtiin ennen kaikkea pohjimmitaan talousperustaisena liikkeenä kytkeytymisen näkemykseen siitä, että talonpoikaistalous olisi eheän yhteiskunnan tausta. Tosin tämä ajatus Maalaisliiton keskustalaisuudesta oli esiintynyt puolueen patriarkan Santeri Alkion puheissa jo hyvin varhain ja hän sekä kirjoitti että puhui puolueen keskustalaisuudesta jo vuosina 1907–1908. Tämä tuli esiin esimerkiksi Alkio kirjassaan *Kirjoitelmia maalaisliittokysymyksistä*, jossa hän totesi luokkarajojen olevan persoonallisten ennakkoluulojen luomia ja että kapitalistisen teollisuustuotannon luoma luokkataistelu on turha talollisen ja torpparin välillä. Matti E. Mäen mukaan Alkio halusi tehdä pesäeron paitsi kapitalismiin myös sosialismiin:

Se hyväksyttiin sellaiseksi kulmakiveksi, että varsin yleisesti pienviljelysseutujen alkuaikojen maalaisliittolaiset pitivät herjauksena sanoa maalaisliittoa porvaripuolueeksi, kun se kerran oli keskustapuolue, joka tahtoi säilyttää yksityisyrittelijäisyyden sen yhteiskuntaa rakentavassa muodossa, esim. pienyrittelylle sopivassa maataloudessa ja teollisuudessa, mutta oli valmis taistelemaan vähäväkisten toimeentuloa vaikeuttavan suurpääoman holhousvaltaa vastaan.⁷⁰

Santeri Alkion keskustalaisista näkemyksistä ansiokkaan gradun tehnyt Petri Honkonen toteaaakin, että Alkion aikana poliittinen keskustalaisuus syntyi tietyistä jännitteistä, joista keskeisin oli Suomen nuoren puoluelaitoksen jakaantuminen porvarileiriin ja sosialisteihin. Alkion mukaan Maalaisliitto erosi muista puolueista sen perusteella, että sillä ohjelman keskiössä oli radikaali yhteiskunnallinen ohjelma. Varsinkin suhde talouteen ja talousjärjestelmiin oli keskeinen, Alkion mielestä

⁶⁹ Duverger 1965, 215.

⁷⁰ Mäki 1948, 204–205; Kuisma 2019, 21.

markkinatalous oli kannatettava asia, mutta kapitalismi ei, sillä se oli markkinatalouden vääristynyt muoto, joka tappoi vapaan kilpailun. Rahakapitalismi ja keinoteltu olivat yhteiskunnallisten epäkohtien syy. Myös sosialistit, niin kuin kapitalistitkin, rakensivat kaiken rahavallan pohjalle. Tämä oli Alkion mukaan väärin ja hän näki, että ratkaisu oli ”asettaa maaseutuelämä kansallisen talous ja sivistyselämän keskustaksi”.⁷¹

Alkio näyttää siis halunneen määritellä Maalaisliiton keskustapuolueeksi jo lähes sen olemassaolon alusta lähtien. Mutta vaikka ajatus puolueen keskustalaisuudesta ehkä käytännössä hyväksyttiin, niin sitä ei pidetty sellaisena asiana, joka olisi määritellyt puoluetta sen kannattajien keskuudessa. Keskustalaisia voitiin olla, mutta ajatus sen korostamisesta ei lyönyt tuolloin vielä itseään läpi, niin kuin ei silloinkaan, kun Kyösti Kallio korosti Maalaisliiton keskustalaista luonnetta vuoden 1914 puoluekokoukselle. Tuolloinkaan puoluekokouksen enemmistö ei ollut valmis lisäämään puolueen periaateohjelmaan lisäystä, jonka mukaan Maalaisliiton tarkoituksena oli ”muodostua valtiolliseksi keskustapuolueeksi porvarillisen oikeiston ja sosialistisen vasemmiston välillä”.⁷²

Keskustalaisuuden korostamiseen ei siis vielä oltu valmiita puolueohjelmassa 1910-luvulla, ilmeisesti siitä syystä, että Maalaisliitto haluttiin mieltää ennen kaikkea maalaispuolueeksi. Keskustalaisuus lieene ollut Maalaisliiton tavallisen kannatajakunnan silmissä jotakin niin abstraktia, ettei se saanut tulla maalaispuolueessa ylikorostetuksi. Mutta maailmansota, sitä seuranneet poliittiset mullistukset, joihin kuului myös Suomen valtiomuototaistelu, johtivat siihen, että Maalaisliitossa keskustalaisuuden korostaminen kasvoi entisestään. Varsinkin hallitusmuototaistelun yhteydessä vuosina 1918 ja 1919 Maalaisliiton poliitikot, ennen kaikkea Alkio, alleviivasivat puolueen keskustalaista luonnetta muun muassa valtiopäivillä pitämissään puheissa. Tosin keskustalaisuutta ei mainittu vielä vuoden 1921 puolueohjelmassakaan, mutta niin kuin Juhani Mylly on todennut, Maalaisliitto uskoi uudistuspolitiikan parantavaan voimaan ja kansallisen sovinnon mahdollisuuteen.⁷³ Aika ajoin sitä, mistä oli kyse, tuotiin esiin kuten teki Kyösti Kallio Maalaisliiton 20-vuotisjuhlajulkaisussa:

Maalaisliiton asema on juuri erikoinen siinä, että se on tunkeutunut oikeiston ja vasemmiston välille, omaksuen toiselta puolelta kansanvaltaisia periaatteita, toiselta puolelta taas ottanut ohjelmaansa lujat kokemuksen varmistamat taloudelliset tekijät, joita ei sovi yhteiskuntaa uudistaessakaan syrjään sysätä. Lisäksi on huomattava menettelytapoja arvostellessa, että keskustapuolueena on maalaislii-

⁷¹ Honkonen 2014, 23–24.

⁷² Hakalehto 1986, 241.

⁷³ Mylly 1989, 118–119.

ton täytynyt kansanvaltaa suojatessaan ja pyrkiessään päämääriinsä, ottaa osaa hallitukseen yhteistoiminnassa toisten puolueiden kanssa, jolloin täytyy usein pyrkiä eteenpäin sovittelujen kautta, luopumatta päämäärästään, vaikka ei heti yhdellä iskulla voisi sitä saavuttaa.⁷⁴

Keskustalaisuuden korostaminen lisääntyi 1930-luvun lapualaisvuosina, mutta se sai uusia sävyjä. Toki aikaisemminkin oli korostettu poliittisen keskustan edustavan laillisuutta ja kansanvaltaisuutta, mutta nyt kyseisten seikkojen painotus kasvoi. Keskustalaisuuden alleviivattiin olevan edistyksellistä, kun taas oikeistoradikalismien takana nähtiin taantumukselliset ja kansalle vieraat voimat. Tämä käy hyvin esiin esimerkiksi vuonna 1932 hyväksytyssä Maalaisliiton puolueohjelmassa, jossa korostettiin puolueen tulevan puolustamaan ”Tasavaltaista, kansan valtavan enemmistön tahdon toteuttamaa valtiomuotoa, jonka saavuttamisessa maalaisliitolla on ollut ratkaiseva osuus, tulee se puolustamaan ja tukemaan kaikkia mahdollisia kumousyrityksiä vastaan”. Kansanvaltaisuuden ohella korostettiin pyrkimystä ”yhteiskunnallisen kehityksen johtamista luokkaetuoikeuksia poistavaan suuntaan, niin että kansalaisten tasa-arvo, mahdollisuuden mukaan, tulee tunnustetuksi, samalla kun heidän keskinäiset velvollisuutensa ja oikeutensa lainsäädännön kautta tasapuolisesti määrätään, sekä yleinen mielipide kasvatetaan tällaista kehityssuuntaa ymmärtämään ja suosimaan; ja yleisen kansalaiskunnan kohottamista kaikilla elämän aloilla, niin että rehellisen työn kunnia nousisi, lain kunnioitus ja kansalaisten usko rehellisen elämän arvoon vakautuisi sekä kansallinen yhteistunto kasvaisi”.⁷⁵

Tosin keskustalaisuudesta ei puolueohjelmassa edelleenkään suoraan puhuttu, vaikka keskustalaiset arvot olivatkin keskiössä. Sen sijaan useissa maalaisliittolaisissa lehdissä keskustalaisuutta tuotiin avoimemmin esiin, esimerkiksi *Suomenmaassa* ilmestyi loppukeväästä ja alkukesästä 1932 jopa kirjoitussarja keskustapolitiikasta ja sen merkityksestä. Kirjoitussarjan ensimmäisessä osassa tuotiin esiin, miten rauhallisen ja lakipohjaisen valtioelämän ja kansalaisten oikeusturvan paras suoja oli luja keskusta. Keskustan korostettiin olevan luonteeltaan rauhallista keskitystä edistävä, yhteiskunnallisia ja poliittisia vastakohtia lievittävä ja tervettä valtiollista rakennustyötä tekevä suunta. Toisessa osassa puolestaan pohdittiin keskustalaisuuden voimaa ja sen syitä. *Suomenmaan* mukaan mikään ylimalkainen taistelu-asetenne tai sovittelupoliitikka ei tuonut keskustalle voimaa. Keskustan voima oli itsenäisyydessä, selvyudessa ja johdonmukaisuudessa. Kirjoitussarjan kolmannessa osassa puolestaan korostettiin, ettei keskustaa voinut luoda, vaan sen oli synnyttävä luonnostaan. Vain oma itsenäinen ohjelma ja selvyys saattoivat antaa keskustapuo-

⁷⁴ Kallio 1926, 48.

⁷⁵ Maalaisliiton puolueohjelma 1932, ks. esim. Pohtiva – Poliittisten ohjelmien tietovaranto [<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/272>].

lueille tarpeellisen lujuuden.⁷⁶ Tässä kirjoitussarjan kolmannessa osassa todettiin myös:

Ylimalkaista keskustapolitiikkaa ajavien ja ohjelmaltaan epäselvien, tavallisesti vapaamielisiksi ja demokraattisiksi itseään nimittävien puolueiden taas on ollut mahdotonta edes oppositiossa saavuttaa takaisin jo kerran menetettyä asemaansa, sillä kaikkiin niiden parhaimminkin keksittyihin vaalitunnuksiin ja hyökkäilyihin oikeistoa ja vasemmistoa vastaan on aina liittynyt jotain epätodellisuuden ja hapuilun tuntua.⁷⁷

Tämä toteamus oli suunnattu Kansallista Edistyspuoluetta kohtaan, jonka oli katsottu pitäneen itseään johtavana keskustapuolueena, mutta jonka ohjelmaa ja julkistuksia pidettiin maalaisliittolaisesta näkökulmasta liian epämääräisinä. Mutta epäilemättä toteamus oli osoitettu jossakin määrin myös sosialidemokraattien suuntaan, mainittiinhan siinä ”demokraattisiksi itseään nimittävä puolue”. *Suomenmaan* kirjoituksen tarkoitus olikin ennen kaikkea korostaa Maalaisliiton asemaa johtavana keskustapuolueena, jonka vastuulla pitkälti oli hoitaa asiat niin, että vastuullinen keskustapolitiikka toteutuisi. *Suomenmaa* ei toki ollut ainoa maalaisliittolainen lehti, joka korosti keskustalaisuutta vaan vastaavia, keskustalaisuutta korostavia kirjoituksia, ilmestyi monissa muissakin puolueen äänenkannattajissa etenkin touko–kesäkuun vaihteessa 1932. Kirjoitusten taustalla olivat tietysti kotimaan tapahtumat, mutta myös Saksan tapahtumat ja Heinrich Brüningin syrjäyttäminen kanslerinvirasta toukokuun lopussa.⁷⁸ Brüningin kaatumista pidettiin maalaisliittolaisessa lehdistössä osoituksena siitä, että Saksassa keskustalla ei ollut ollut voimaa ja se oli johtanut oikeistolaisiin voimiin nojautuvan ja epädemokraattisena pidetyn Franz von Papenin hallituksen syntyyn.

Vaikka keskustalaisuus olikin Maalaisliitolle tärkeää ja puolue halusi sijoittaa itsensä poliittiseen keskusta- ja lähes alusta alkaen ja keskustalaisuuden merkityksen korostaminen nousi 1930-luvun alkuvuosina, oli agrarismi kuitenkin se asia, millä Maalaisliitto itseään puolueena ennen kaikkea määritteli – ja siitäkin oli olemassa eri tulkintoja. Kestikin aina 1960-luvulle asti ennen kuin Maalaisliitto muutti nimensä Keskustapuolueeksi. Tuolloinkin nimenmuutosta vastustettiin voimakkaasti ennen kaikkea länsi- ja lounaissuomalaisien maalaisliittolaisten parissa. Vil-

⁷⁶ Suomenmaa 29.5.1932, Voimakkaan keskustan merkitys; Suomenmaa 31.5.1932, Mihin perustuu keskustan voima?; Suomenmaa 1.6.1932, Keskustapuolueiden itsenäisyyden merkitys.

⁷⁷ Suomenmaa 1.6.1932, Keskustapuolueiden itsenäisyyden merkitys.

⁷⁸ Liitto 2.6.1932, Suunnat ja kokonaisuuden etu; Savon Sanomat 4.6.1932, Keskustapolitiikka.

jelijävaltaisten seutujen edustajat halusivat pitää Maalaisliiton puhtaana viljelijäpuolueena. Vielä kauemmin kesti, ennen kuin keskustalaisuus pääsi nousemaan mukaan myös puolueohjelmaan – keskusta-aate ja keskustapolitiikka mainittiin vuoden 1968 puolueohjelmassa.⁷⁹

Se miksi Maalaisliitto, ja suuri osa sen kannattajista, mielsi itsensä ennen kaikkea agraaripuolueeksi, johtui vallinneesta yhteiskuntarakenteesta. Yhteiskunnan rakenne ja arkielämän todellisuus oli monelle Maalaisliiton kannattajalle 1920- ja 1930-luvuilla – ja vielä myöhemminkin – sellainen, että ohjelmissa kannatti korostaa enemmän jotain konkreettista kuin jotain abstraktia. Agrarismi oli konkretiaa, kun taas keskustalaisuus lähinnä abstraktisuutta. Näyttää myös siltä, että monen maalaisliittolaisen näkökulmasta nimenomaan agrarismi oli lopulta käytännön keskustalaisuutta. Myös Sunila, joka oli tullut politiikkaan aluksi ennen kaikkea maatalousmiehenä, toi puheissaan ja kirjoituksissaan esiin Maalaisliiton keskustalaisen luonteen. Keskustalaisuus siis oli olennainen osa puolueen luonnetta, mutta sitä korostettiin vain aika ajoin ja voimakkaimmin tämä näkyi juuri erilaisissa poliittisissa kriisikohdissa kuten hallitusmuototaistelun aikana ja lapualaisvuosina.

Yhden tiivistyksen siitä, mistä keskustalaisuudesta on kyse, ovat esittäneet Juha Kuisma ja Alpo Rusi vuonna 1980 ilmestyneessä teoksessaan *Avaus äärikeskustaan*. Heidän esittämänsä määritelmän mukaan keskustalaisuudessa ei ole kysymys järjestelmäideologiasta. Keskustalaisuus ei Kuisman ja Rusin mukaan samaistu ideologioihin, jotka pohjautuvat taloudelliseen liberalismiin tai dialektiseen ja historialliseen materialismiin. Keskustaideologia luokin näin edellytykset ihmisen omatoimiselle talouden ohjattavuudelle. Kaiken kaikkiaan keskustalaisuuden tavoitteena on Kuisman ja Rusin esittämän mukaan tasapainoinen ihminen huomioimalla tämän tasapainon materiaaliset, mutta ennen kaikkea myös henkiset edellytykset. Tämän tasapainon saavuttanut ihminen on humaani ja voi palauttaa luonnon ja ihmisen välisen häiriintyneen suhteen entiselleen. Kuisma on jatkanut keskustalaisuuden määrittelyä teoksessaan *Keskustalaisuudesta* vuonna 2019. Kuisma määrittelee suomalaisen keskustalaisuuden tunnusmerkeiksi poliittiset ideat ihmisyydestä, tasavaltalaisuudesta, köyhän asiasta, desentralisaatiosta, puitetaloudeksi ymmärretystä markkinataloudesta, maaseutu-kaupunki-jaon poliittisesta ylittämisestä sekä ylisukupolvisesta luontosuhteesta.⁸⁰ Nämä keskustalaisuuden tunnusmerkit on esitetty 1980-luvulla ja 2010-luvun lopussa, mutta useimpien niistä voi todeta päteneen myös siihen keskustalaisuuteen, jota Maalaisliitto sanoi edustavansa 1920- ja 1930-luvuilla.

⁷⁹ Isohookana-Asunmaa 2006, 58–66; Katajisto 2017, 318–323; Kääriäinen 2002, 105–109; Keskustapuolueen yleisohjelma 1968, ks. esim. Pohtiva – Poliittisten ohjelmien tietovaranto [<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KESKP/264>].

⁸⁰ Kuisma & Rusi 1980, 24; Kuisma 2019, 36.

1.4 Henkilö- ja aatehistoriaa – tutkimuksen metodologiset valinnat ja perusteet

1.4.1 Henkilöhistoriallinen aspekti

Henkilöhistoriallista lähestymistapaa voi perustella sillä, että vaikka poliittista päätöksentekoa ohjaavatkin monet ulkoiset tekijät, lopulta päätöksiä ovat tekemässä aina yksilöt, jotka pyrkivät valitsemaan olemassa olevista vaihtoehdoistaan ne, jotka ovat kunkin mielestä tarkoituksenmukaisimmat. Yksilöt myös tuovat uusia ajatuksia ja virtauksia, jotka vaikuttavat toimintaan. Niin kuin Vesa Vares on todennut Lauri Ingman -tutkimuksensa johdannossa, henkilöhistoriallisella tutkimuksella on varsinakin Suomen kaltaisessa maassa mahdollisuus löytää hyvinkin ratkaisevia ja yllättäviä episodeja Suomen historiasta. Vares korostaa myös, miten henkilöhistoria avulla on mahdollista löytää entistä monipuolisemmin selityksiä, kehitysvaiheita ja vaihtoehtoisia malleja. Vaikka suuret kehityskulut tunnetaankin, niin yksilönäkökulma tuo uusia vivahduksia yleiskuvaan.⁸¹

Saman ovat todenneet myös nuoremman polven historioitsijat Antti Harmainen ja Mikko Pollari. Heidän mukaansa elämäkerrallisen lähestymistavan avulla on mahdollista havainnoida yhteisöjen, aatteiden käsitteiden ja yksilöiden välisten suhteiden kerrostuneisuutta. Harmainen ja Pollari vetoavat saksalaiseen Simone Lässigiin, joka on korostanut, miten biografialla on mahdollista havainnollistaa subjektiivisen toiminnan taustalla vaikuttavaa motiivien verkostoa ja että nykyaikaisen biografisen tutkimuksen päämääränä on ennen muuta aiemmin syntyneiden kuvien täydentäminen tavalla, jossa havainnollistuu se moninaisuus, joka on yksilöiden ja rakenteiden välillä. Harmainen ja Pollari korostavatkin, kuten Vareskin, että historiaa ja sen tutkimusta tekevät ihmisyyksilöt, joten myös historian tutkimuksen on pyrittävä huomiomaan heidän käsitystapojensa ainainen yksilöllisyys.⁸²

Jotta voisi ymmärtää yksilön toimintaa ja sitä prosessia jossa hän vaikuttaa, on tunnettava hänen taustansa ja taustasidonnaisuutensa sekä hänen maailmankuvansa. Näin esittää Jukka-Pekka Pietiäinen, ja myös Timo Soikkanen sekä Ari Uino korostavat sitä, että yksilöä ja ympäristöä ei voi erottaa toisistaan. Henkilöhistoriassa pitää pystyä tuomaan esiin yksilön ja yhteisön vuorovaikutus sekä näkemään yksilön vuorovaikutus yhteiskunnan rakenteisiin ja prosesseihin. Näin ollen henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa tulee esitellä ja käsitellä myös vallitsevia taustoja, sillä ilman niiden tuntemista on mahdotonta käsittää, mistä oikein on pohjimmiltaan kysymys. Jaakko Paavolainenkin korostaa, että vaikka ihmiselämä on yksilöllistä, niin ihminen elää aina yhteisössä ja näin yhteisökin on otettava huomioon. Henkilökuvasta tulee

⁸¹ Vares 1993, 15.

⁸² Harmainen & Pollari 2014, 259–260 ja 269.

aina ympäröivän menneisyyden rekonstruktio. Tutkijan on tiedettävä huomattavan paljon aikakaudesta, jossa kohde on elänyt, sillä nämä kaksi kohtaavat toisensa ja vaikuttavat toisiinsa jatkuvasti.⁸³

Henkilöhistoriassa onkin pitkälti kysymys siitä, että pyritään luomaan monipuolinen ja yhtenäinen muotokuva lukemattomista näennäisesti irrallisista ja spesifeistä yksityiskohdista. Tämä voidaan saavuttaa parhaiten seuraamalla Pentti Renvallin klassikossaan *Nykyajan historiantutkimus* lanseeraamia ohjeita elämäkerralliseen tutkimukseen. Renvallin mukaan elämäkerran rakentaminen edellyttää, että on kootava kaikki samaa henkilöä koskevat tiedot ja jäsenneltävä ne osiin. On kuitenkin huomattava, kuten Renvallkin toteaa, että kaikkiin asioihin ei tule kiinnittää yhtä paljon huomiota, sillä kenenkään henkilön elämä ei ole tasaisesti kulkeva virta. Henkilökuvan piirtäjän on pyrittävä näkemään, millaisen kokonaisuuden ne eri tehtävät, joita kohdehenkilö on hoitanut, muodostavat. Kohdehenkilön sanoista ja toimista pystytään pääättelemään hänen pyrkimystensä pääsuuntia. Havaitsemalla, millaiset piirteet ovat olleet hallitsevia tai luonteenomaisia henkilön toiminnalle, on mahdollista alkaa muodostaa yhtenäistä henkilökuvaa.⁸⁴

Vaikuttajia tarkasteltaessa on pidettävä mielessä, miten, miksi, keiden avulla ja keiden intressien ja arvomaailman edustajana kohdehenkilö on asemaansa noussut ja siinä vaikutusmahdollisuuksiaan käyttänyt. Tämä auttaa kontekstoimaan kohdehenkilön toiminnan viiteryhmänsä, Suomen yleiseen poliittiseen kehitykseen ja usein myös yleiseen kansainväliseen kehitykseen. Tärkeä kysymys elämäkerrallisen tutkimuksen kohdalla – jonka olen maininnut tutkimuskysymysten kohdalla – on ottaa huomioon myös se, miten yhteiskunta otti tutkimuksen kohteena olevan henkilön vastaan ja muovasi omiin tarpeisiinsa, samoin kuin se miten eri piirit, niin puolustajat kuin vastustajatkin, tähän reagoivat.⁸⁵

Biografista historiantutkimusta on myös kritisoitu ja on kyseenalaistettu se, mitä yhden henkilön elämällä ja teoilla voidaan historiassa selittää. Elämäkertoja on arvosteltu myös siitä, että ne muka unohtaisivat ”tavallisen ihmisen historian”. Kollektiivisessa historiassa katsotaankin, että yksilö ei ole lainkaan kiinnostava. Mutta tältä kritiikiltä on esimerkiksi Ari Uino vienyt pohjaa toteamalla ihmisten ja yksilöiden olevan niitä, jotka tekevät lopulta historiaa. Kun on tarpeeksi elämäkerrallisia kuvauksia, niin kunkin aikakauden kuva voidaan piirtää luontevammin ja sen ilmiöt hahmottuvat selvemmin.⁸⁶

⁸³ Pietiäinen 1984, 172–173; Soikkanen 2006, 82–84; Uino 2006, 74–75; Paavolainen 2006a, 44; Paavolainen 2006, 91–93.

⁸⁴ Renvall 1965, 239–252.

⁸⁵ Vares 2006b, 297.

⁸⁶ Vares 2006b, 292; Uino 1990, 307–308.

Heikki Roiko-Jokela korostaa elämäkerrallisen tutkimuksen tavoitteena olevan kartoittaa kokonaisvaltaisesti tutkittavan kohteen – tässä tutkimuksessa siis J. E. Sunilan – koko elämänsä. Aivan aiheellisesti Roiko-Jokela toteaa tutkittavan henkilön keskeisimmän elämäntyön saavan suurimman painoarvon, mutta tutkimuksen olevan vajavainen, mikäli elämän muut osa-alueet kuitattaisiin vain maininnalla. Tutkijan on Roiko-Jokelan mukaan kyettävä arvioimaan elämän osa-alueiden suhteita, mikä on keskeistä ja olennaista, sillä tätä kautta on mahdollista löytää selityksiä muiden osa-alueiden tapahtumille.⁸⁷ Lopultakin henkilöhistoriallisen tutkimuksen tarkoitus ja merkitys on siinä, että:

henkilökuva samalla merkitsee tuota henkilöä ympäröineen menneisyyden melko laajaa rekonstruointia ja juuri tämä seikka antaa elämäkerralle paljon suuremman tutkimuksellisen kantavuuden kuin vain sen, että tällöin tulee selvitettyksi yhden historiallisen henkilön elämänsä ja historiallinen toiminta.⁸⁸

Tätä samaa korostaa myös tanskalainen historioitsija Birgitte Possing, jonka mukaan historiallinen elämäkerta ei saa olla pelkkä yhden elämän kuvaaminen kehdosta hautaan, vaan siinä pitää olla aina mukana myös joku teesi, joka antaa sille sisältöä. Lisäksi Possing korostaa, että elämäkerturin tulee tunnistaa kontekstit, eli se miten tarkasteltavan henkilön persoona muotoutuu dynaamisessa vuorovaikutuksessa yhteiskuntarakenteiden kanssa. Kontekstin tunnistaminen on siis henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa hyvin oleellinen asia, mutta sen ohella myös tulkinnan rakentaminen on tärkeää. Sillä niin kuin esimerkiksi Maarit Leskelä-Kärki on todennut, niin ilman tulkintaa elämäkerran laatiminen on vain sirpaleiden kokoamista vailla punaista lankaa.⁸⁹

Mutta mikä merkitys henkilöhistoriallisella tutkimuksella sitten lopulta on? Elina Virtanen on Ruth Munckia käsittelevässä väitöskirjassaan todennut henkilöhistoriallisen tutkimuksen merkityksen olevan siinä, että menneisyys ei ole yksinkertaista ja yksiselitteistä, vaan siellä on monenlaisia kohtaloita. Yksilöä tarkastelemalla onkin Virtasen mukaan mahdollista syventää aikakaudesta annettua kuvaa ja hän korostaa, että juuri henkilöhistoriallinen tutkimus riittävällä kontekstualisoinnilla tuo esiin menneisyyden moninaisuuden ääniä. Tämä menneisyyden moninaisuuden äänien esiintuominen on Virtasen mukaan myös tutkijan velvollisuus.⁹⁰

Tähän Virtasen toteamukseen on helppo yhtyä. Tutkimukseni päätavoite on ollutkin paitsi rekonstruoida Sunilan elämänsä ja löytää siitä punainen lanka, niin

⁸⁷ Roiko-Jokela 2006, 214.

⁸⁸ Renvall 1965, 252.

⁸⁹ Possing 2014, 75; Leskelä-Kärki 2013, 44.

⁹⁰ Virtanen 2018, 19.

myös sitä kautta selventää, syventää ja täydentää kuvaa Suomen 1920-luvun ja 1930-luvun alun poliittisesta todellisuudesta ja siten tuoda tutkijan velvollisuuden mukaisesti esiin menneisyyden moninaisuuden ääniä.

1.4.2 Aatehistoriallinen ulottuvuus

Henkilöhistoriallisen aspektin lisäksi tällä tutkimuksella on myös aatehistoriallinen ulottuvuutensa. Poliittista historiaa on lähes mahdotonta tutkia ilman, että siinä ainakin jonkin verran käytettäisiin myös aatehistoriallista lähestymistapaa. Aatehistoriallinen lähestymistapa ei tässä tapauksessa tarkoita sitä, että pohdittaisiin kovin syvällisesti ja filosofisesti erilaisia oppirakennelmia tai niiden sisältöjä, vaan sitä, miten ne ovat vaikuttaneet konkreettiseen poliittiseen elämään. Tässä tutkimuksessa pyritään siis tavoittamaan ajattelun ja toiminnan yhteys, eli se miten poliittiset toimijat, erityisesti J. E. Sunila, käsittivät toiminnassaan sen poliittisen todellisuuden, joka vallitsi Suomessa 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Markku Hyrkkäsen mukaan aatehistoriassa on kyse asioiden käsittämisen käsittamisestä – eli toiminnan ymmärtäminen edellyttää toiminnan sisältämän ajattelun ymmärtämistä.⁹¹

Aatehistoriassa tutkimuskohde, tässä tapauksessa siis Sunila, onkin asianmukaisinta nähdä yhtenä inhimillisen olemisen ulottuvuutena, jota ei voi määrittää muita ulottuvuuksia määrittämättä. Aatehistorian tehtävähän on Hyrkkäsen mukaan asioiden käsittämisen käsittäminen ja niille annettujen merkitysten ymmärtäminen.⁹² Tämän saavuttamiseksi onkin tässä tutkimuksessa käsiteltävä ja selvitetävä J. E. Sunilan taustaa, ajan yleistä poliittista kulttuuria ja ilmapiiriä, Maalaisliiton sisäisiä suhteita sekä sitä, miten Sunila suhtautui muihin poliittisiin puolueisiin ja miten taas puolestaan häneen suhtauduttiin.

Poliittisessa aatehistoriassa onkin ennen kaikkea kyse siitä, että siinä pyritään paneutumaan ennen kaikkea tutkimuskohteen ajatteluun ja vaikutuksiin, joita tällä ajattelulla on ollut konkreettiseen poliittiseen elämään. Näin ollen poliittinen aate onkin ensi sijassa ymmärrettävä poliittisen käytännön osana, eikä vain pelkkänä ideologiana. Toki ideologiaakin on jossain määrin käsiteltävä, sillä ideologia, tässä tapauksessa agrarismi, on se, joka on toiminnan taustalla. Ideologian ohella tärkeitä käsitteitä ovat maailmankuva ja maailmankatsomus, sillä ne ovat taustatekijöitä ideologian takana ja näin myös omalta osaltaan vaikuttamassa poliittiseen todellisuuteen.⁹³

Vaikka poliittinen todellisuus ja konkretia ovat tässä tutkimuksessa keskiössä, on syytä määritellä lyhyesti mitä käsitteillä maailmankatsomus, maailmankuva ja

⁹¹ Hyrkkänen 2002, 24.

⁹² Hyrkkänen 2002, 54 ja 200.

⁹³ Nevakivi, Hentilä & Haataja 1993, 85–88.

ideologia tarkoitetaan, sillä ne ovat hyvin keskeisiä tekijöitä poliittisen toiminnan taustalla. Juha Mannisen määritelmän mukaan maailmankuva on aina sellainen kuva, joka voi muodostua ihmisten ajattelun ja toiminnan keskuksiksi ja sen puitteissa ihmiset voivat selittää elämäänsä ja perustella tulevaisuutta koskevia odotuksiaan. Maailmankuva pyrkii siis aina kokonaisuuden käsittämiseen.⁹⁴

Maailmankatsomuksen voi puolestaan määritellä maailmankuvaksi lisättynä yksilön arvoilla ja asenteilla olevaista kohtaan. Markku Envall pitää maailmankatsomusta lähinnä saksalaisen romantiikan luomana käsitteenä, johon on ollut tapana liittää ”korostunut subjektiivinen väritys” ja joka viittaa ”yksilöiden persoonalliseen sanalliseen tai mahdollisesti kirjalliseen, kuvalliseen tai musikaaliseen muotoon saatettuun tapaan tulkita, tuntea ja kokea maailma”. Juha Mannisen mukaan maailmankatsomus on ennen kaikkea riippuvainen yksilön henkilökohtaisista ominaisuuksista ja se edellyttää luojaltaan tai luojiltaan – kuten myös omaksujiltaan – poikkeuksellista henkistä aktiivisuutta ja pyrkimystä todellisuuskäytännöiden systematisointiin. Maailmankatsomusta voi siis pitää yksilöllisen aktiviteetin tuloksena.⁹⁵

Maailmankuva on siis yksi tekijä maailmankatsomuksen taustalla. Maailmankatsomuksen pohjalta puolestaan kasvaa ideologia, joka näin ollen ilmentää sitä maailmankatsomusta, jonka varaan se on rakentunut. Voi siis todeta, että ideologia ja maailmankatsomus ovat tärkeitä, sillä ne ohjaavat ihmistä tietynlaiseen toimintaan ja käyttäytymiseen.⁹⁶ Mutta ideologia on ennen muuta yhteiskunnallinen käsite, kun taas maailmankatsomus yksilöllinen. Näin ollen voi todeta, että puolueita ohjasi tietty ideologia, kun taas niissä vaikuttaneita poliitikkoja tietynlaiset maailmankatsomukset. Tämä maailmankatsomuksien ero taas vaikutti siihen, että puolueiden sisälle syntyi erilaisia suuntauksia, mikä johti erilaisiin ristiriitoihin ja kamppailuihin puolueen linjasta. Tässä tutkimuksessa havainnollistetaan, miten Sunilan maailmankatsomus syntyi, miten se ilmeni ja miten se vaikutti Maalaisliittoon.

Ideologian ohella puolueita ja niissä toimineita henkilöitä ohjasi myös mentaliteetti. Mentaliteetti on käsite, joka yleensä käsitetään mielenlaaduksi. Markku Hyrkkäsen mukaan mentaliteetin voi käsittää ideologian piiloiseksi edellytykseksi, eli uskomukseksi. Mentaliteetit ovat aina riippuvaisia sosiaalisista ryhmistä, kuten esimerkiksi koulutuksesta, sukutaustasta, ammatista ja puolueesta. Mentaliteetti on siis samaan aikaan yksilöllinen ja kollektiivinen, sitä ei voi siis erottaa yksilöstä muuten kuin analyttisesti. Hyrkkänen toteaa, että kaikki toiminta kertoo jotakin taustalla olevasta mentaliteetista, joka pystytään tavoittamaan ainoastaan tulkitsemalla lähteitä. Mentaliteetti ei siis itsessään aiheuta toimintaa, vaan kanavoi sitä ja pitää sen

⁹⁴ Manninen 1977, 15–16.

⁹⁵ Envall 1989, s. Manninen 1977, 22–25.

⁹⁶ Manninen 1989, 71; Mikkeli 1984, 132.

tietyissä uomissa. Se on siis eräänlainen henkinen kartta, tai koordinaatisto, joka sisältää ihmisen ymmärryksen todellisuudesta.⁹⁷

Mentaliteeteissa onkin kyse ennen kaikkea varsin syvällisistä rakenteista, sillä ne koostuvat paitsi perustavanlaatuisista elämänasenteista ja ajattelutavoista, myös ihmisten välisten sosiaalisten suhteiden ehdoista ja kaikista rakenteista, jotka säätelevät ajattelua ja käyttäytymistä.⁹⁸ Tässä työssä mentaliteetti ymmärretäänkin eräänlaisena perusvireenä, henkisenä ilmapiirinä, joka vaikutti maailmankatsomukseen ja ohjasi toimintaa tiettyyn suuntaan. Maalaisliiton ideologiaan ja sen muutokseen 1920- ja 1930-luvulla vaikuttivat siinä toimineiden ihmisten, kuten Sunilan, mentaliteetit. Samalla kun tutkitaan Sunilan mentaliteetteja, tutkitaan myös ajan yleisiä mentaliteetteja, sillä kuten Anu Korhonen muistuttaa, mentaliteetti on menneisyyden merkitystodellisuutta ja tutkijan tulisikin löytää mentaliteetti niinä edellytyksinä ja valmiuksina, joiden avulla ja joiden perustalle ihmiset saattoivat rakentaa käsityksensä maailmasta ja sen ilmiöistä.⁹⁹

1.5 Lähteet tutkimuksen pohjana

Lähteiden suhteen Sunila ei kuulu helpoimpiin tutkimuskohteisiin, varsinkaan kun häneltä itseltään ei ole säilynyt omaa henkilökohtaista arkistoa. En ole siis pystynyt tutkimustyössäni hyödyntämään mitään kirjekokoelmia tai muistiinpanoja, joihin tutkimuksen kohteena oleva henkilö olisi purkanut sisäisiä tuntojaan ja näkemyksiään. Siitä, mitä Sunilan henkilökohtaisille papereille on tapahtunut, voi esittää vain arvailuita. Sunilan tyttärentyttären Ritva Virangon mukaan on todennäköistä, että Sunilan paperit on hävitetty sotien jälkeen, kun suku luopui Hollolassa sijaitsevasta Talasmäen tilasta. Tosin täyttä varmuutta siitä, pitikö Sunila edes päiväkirjaa, ei ole. Olettaa kuitenkin voi, että Sunila akateemisesti koulutettuna henkilönä teki edes jonkinlaisia muistiinpanoja, sillä tekiväthän niitä Alkio ja Kalliokin. Sellainen keskeinen maalaisliittolainen vaikuttaja kuin Juho Niukkanen puolestaan hoiti asioita ennen kaikkea puhelimitse.¹⁰⁰

Sunilalta ei ole siis säilynyt henkilöarkistoa, mikä on antanut oman haasteensa tutkimustyöhön. Toisaalta voi ajatella, että henkilökohtaisten lähteiden puute on taannut sen, että tutkimuskohde ei ole alkanut viedä liikaa tutkijaa. Kuten Nevakivi, Hentilä ja Haataja muistuttavat, monesti yksityiset kokoelmat on laadittu niin, että ne jättävät muodostajastaan mahdollisimman edullisen kuvan ja niihin tulee suhtau-

⁹⁷ Knuuttila 1992, 120; Hyrkkänen 2002, 79 ja 87–88; Korhonen 2001, 42–44.

⁹⁸ Korhonen 2001, 47–48.

⁹⁹ Korhonen 2001, 50–51.

¹⁰⁰ Sunilan tyttärentyttären Ritva Virangon sähköposti tämän kirjoittajalle 18.5.2013; Mikilä 2018, 12–13.

tua varauksellisesti – mutta silti niiden merkitystä ei saa aliarvioida. Myös Jaana Torninoja-Latola on tuonut esiin sen, miten arkistonmuodostajat ovat usein voimakkaasti muokanneet arkistojaan tiettyyn suuntaan. Ari Uinon mukaan niukoistakin lähteistä on mahdollista rakentaa monipuolinen ja uskottava henkilökuva.¹⁰¹ Tutkimuskohteen henkilökohtaisten paperien, kuten päiväkirjojen, puuttumisen voi todeta olleen sekä siunaus että kirous.

Se, että joltain henkilöltä ei ole jäänyt jälkeen henkilöarkistoa, ei siis tee henkilöhistoriallista tutkimusta mahdottomaksi, vaan ainoastaan haasteelliseksi, kun suuri määrä hajanaista aineistoa on pitänyt nivoa yhteen. Sunilan omaan ajatusmaailmaan olen päässyt osittain sisään hänen itsensä kirjoittamien teosten ja artikkeleiden kautta. Vaikka suuri osa näistä Sunilan omista kirjallisista tuotoksista onkin ammatikirjallisuutta, niin ne heijastavat kuitenkin monin tavoin Sunilan maailmankuvaa. Niiden avulla ja kontekstoimalla niitä onkin ollut mahdollista rakentaa kuvaa Sunilasta ja hänen ajatusmaailmastaan. Sen tunteminen on välttämätöntä, jotta voisi ymmärtää Sunilaa ja hänen toimintaansa poliittisessa maailmassa. Näitä Sunilan kirjallisia tuotoksia voikin pitää ohittamattomina lähteinä, ja ilman niitä tutkimuksen tekeminen olisi ollut entistä hankalampaa. Jaana Torninoja-Latolan mukaan julkiset tekstit ovatkin hyödyllisiä nimenomaan poliittisen ja maailmankatsomuksellisen ajattelun avaajina.¹⁰²

Koska kyseessä olevaa tutkimusta voi pitää elämäkerta- ja puoluehistorian yhdistelmänä ja se käsittelee Sunilaa ennen kaikkea maalaisliittolaisena toimijana, niin varsin tärkeitä lähteitä ovat olleet myös Keskustan ja Maaseudun arkistossa säilyttävät Maalaisliiton puolueasiakirjat. Etenkin puolueen eduskuntaryhmän ja ryhmävaltuuskunnan pöytäkirjat vuosilta 1922–1933 ovat merkitykseltään keskeisiä. Kyseisestä arkistosta löytyvät myös Maalaisliiton puoluekokousten pöytäkirjat, jotka tosin on kirjoitettu yleensä jälkeinpäin, joten niitä ei voi pitää aivan täydellisinä. Puoluekokouksissa pidetyt puheet ja esitelmät ovat yleensä julkaistu myös puolueen äänenkannattajissa. Maalaisliiton keskushallituksen ja lisätyn keskushallituksen pöytäkirjat olen myös käynyt läpi siltä osin kuin ne ovat säilyneet, sillä mainitun puolue-elimen pöytäkirjat puuttuvat arkistosta vuosien 1929–1934 osalta. Tällä ei kuitenkaan ole ratkaisevaa merkitystä huolimatta siitä, että vuodesta 1927 alkaen keskushallitus oli sääntöjen mukaan puolueen tärkein elin puoluekokousten välillä. Käytäntö oli kuitenkin lopulta toinen, ja eduskuntaryhmä, joka kokoontui hyvin usein valtiopäivien ollessa koolla, säilyi päätöksenteossa keskeisenä vaikuttajana ja pitkälti puolueen politiikan todellisenä määrittelijänä. Eduskuntaryhmä mielsi asemansa merkityksen siinä, että sen edustajat katsoivat saaneen valtuutuksensa suoraan

¹⁰¹ Nevakivi, Hentilä & Haataja 1993, 179–180; Torninoja-Latola 2014, 275–276; Uino 1990, 306.

¹⁰² Torninoja-Latola 2014, 278.

kansalta. Ja niin kuin Juhani Myllykin on huomauttanut, lopulta myös suuri osa keskushallituksen jäsenistä oli myös kansanedustajia ja heidän äänensä kuului myös keskushallituksessa.¹⁰³

Maalaisliiton arkistoaineiston ohella olen käyttänyt myös aikakauden poliittisten vaikuttajien arkistokokoelmia, joista mainittakoon erityisesti Kyösti Kallion ja Santeri Alkion kokoelmat, mutta olen pystynyt hyödyntämään myös Hannes Gebhardin, A. O. Kairamon, Antti Tulenheimon, Lassi Hiekkalan ja Juho Niukkasen kokoelmia. Gebhardin kokoelmassa olleet, vaikkakin fragmentaariset, Sunilan kirjeet avasivat näkökulmaa Sunilan nuoruusvuosiin. Urho Kekkosen arkistossa Orimattilassa säilytettävä materiaali avasi yhden kurkistusaukon siihen, miten nuoren polven maalaisliittolaiset suhtautuivat pääministeri Sunilaan hänen toisen hallituksensa aikana. Lisäksi erilaisten yhteisöjen, yhdistysten ja viranomaisten arkistot ovat tarjonneet näkymiä Sunilan toimintaan.

Erilaiset päiväkirja-aineistot ovat myös olleet korvaamattomia lähteitä. Erityisesti esille pitää nostaa presidentti Lauri Kristian Relanderin julkaistut päiväkirjat, jotka etenkin tilannekuvausten ja henkilösuhteiden osalta ovat olleet hyvä lähde. Merkittävänä päiväkirjalähteenä toimivat myös puolueen patriarkan Santeri Alkion julkaistut päiväkirjat. Alkio tosin oli jo vetäytynyt aktiivipolitiikasta Sunilan tultua eduskuntaan, mutta hän kuului 1920-luvulla yhä Maalaisliiton keskeisiin voimiin ja eri osapuolet vetosivat ristiriitatilanteissa häneen. Huomionarvoisia ovat niin ikään Maalaisliiton varhaisajan vaikuttajan ja Sunilan nuoruusajan ystävän Filip Saalastin muistiinpanot 1890-luvulta 1910-luvulle. Ne avaavat näkymän Sunilan nuoruusvuosiin ja siihen ympäristöön, josta hän sai varhaisimpia yhteiskunnallisia vaikutteitaan. Mainita pitää myös J. K. Paasikiven päiväkirjat 1930-luvun alkuvuosilta, sillä niistä löytyy monia merkintöjä Sunilasta ja ne tarjoavat myös maltillisen konservatiivin näkökulman Sunilan toisen hallituksen vuosiin.

Tärkeänä lähdeaineistona täytyy myös pitää lehdistöä. Olen käynyt läpi niin puoluelehdistöä kuin muitakin lehtiä, joiden avulla olen pystynyt hahmottamaan Sunilan toimintaa. Puoluelehdistöstä olen käyttänyt etenkin maalaisliittolaisia lehtiä, onhan tutkimuksen kohteena maalaisliittolainen poliitikko. Maalaisliittolainen lehdistö oli 1920- ja 1930-luvuilla niin laaja – parhaimmillaan maalaisliittolaisia lehtiä ilmestyi yhtä aikaa 18¹⁰⁴ – että aivan jokaista lehteä en ole pystynyt systemaattisesti käymään läpi. Olenkin tehnyt valinnan, että perusteellisimmin olen käynyt läpi lehdistä Viipurissa ilmestyneen *Maakansan*, Vaasassa ilmestyneen *Ilkan*, Oulussa ilmestyneen *Liiton*, Helsingissä ilmestyneen *Suomenmaan*, Turussa ilmestyneen *Turunmaan*, Jyväskylässä ilmestyneen *Saarijärven Paavon*, Kuopiossa ilmestyneen *Savon Sano-*

¹⁰³ Mylly 1989, 189–190.

¹⁰⁴ Tommila & Salokangas 1998, 161.

mat, Kemissä ilmestyneen *Pohjolan Sanomat* ja Hämeenlinnassa ilmestyneen *Hämeen Maan*.

Tehtyä valintaa perustelea pyrkimys mahdollisimman laajaan maantieteelliseen kattavuuteen, mutta myös muut seikat. Varsinaista pää-äänenkannattajaa Maalaisliitolla ei ollut, vaan lehdet olivat pitkälti maakunnallisia ja luonteeltaan alueellisia. Lehdistä *Ilkka* ja *Maakansa* – jossakin määrin ehkä myös *Liitto* – olivat kuitenkin hyvin vahvoja ja merkittäviä lehtiä ja sellaisia, että niiden kirjoitukset noteerattiin yleensä laajemmaltikin. Näiden lehtien merkittävyys johtui paljolti siitä, että niiden ilmestymisalueet olivat Maalaisliiton perinteisiä vahvoja kannatusalueita. *Ilkan* vahvuus johtui myös siitä, että sen päätoimittajana toimi vuoteen 1930 asti puolueen patriarkka Santeri Alkio. Pääkaupunkilehden, *Suomenmaan*, Maalaisliitto sai vasta vuonna 1929, ja säännöllisesti kyseinen lehti alkoi ilmestyä vuonna 1930. *Savon Sanomat* ja *Pohjolan Sanomat* olen ottanut huomioon, koska kyseisten lehtien päätoimittajat Lassi Hiekkala ja Uno Hannula edustivat linjaltaan yleensä Maalaisliiton vasemmistosuuntausta ja olivat myös usein Sunilan antagonistejä. Jo mainittu *Liitto* ja *Turunmaa* sen sijaan olivat lähinnä Maalaisliiton oikeistosuuntauksen edustajia. *Hämeen Maa* puolestaan oli Sunilan oman vaalipiirin eli Etelä-Hämeen vaalipiirin maalaisliittolaisten lehti. *Hämeen Maa* alkoi ilmestyä vuonna 1922, eli juuri sinä vuonna, kun Sunila valittiin eduskuntaan, ja lakkasi ilmestymästä vuonna 1929.¹⁰⁵

Muitakin maalaisliittolaisia lehtiä olen käynyt läpi ja käyttänyt, mutta en niin systemaattisesti kuin edellä mainittuja lehtiä. Näitä muita lehtiä olen tarkastellut silloin, kun käynnissä on ollut jokin merkittävä käänne. Maalaisliiton lehtien lisäksi olen käyttänyt tutkimuksessa muidenkin puolueiden äänenkannattajia, kuten esimerkiksi edistyspuolueen *Helsingin Sanomia* ja *Turun Sanomia*, sosialidemokraattien *Suomen Sosialidemokraattia*, kokoomuslaisten *Uutta Suomea* ja *Vaasaa*, vain muutamia mainitakseni. Vaikka tutkimuksen päänäkökulma on maalaisliittolaisessa politiikossa Sunilassa, niin tutkimus ei kuitenkaan rajoitu pelkästään Maalaisliiton sisälle. Sunila ei toiminut missään maalaisliittolaisessa umpiossa, vaan häneen ja hänen toimintaansa vaikutti myös muiden puolueiden toiminta. Varsinkin Sunilan toisen hallituksen aikaa tarkasteltaessa on syytä huomioida tarkasti sitä, mitä hallituskumppanien lehdet kirjoittelivat.

Keskeisiin painettuihin lähteisiin kuuluvat luonnollisesti myös valtiopäiväpöytäkirjat. Eduskunta oli (ja on tietysti edelleen) tärkeä poliittisen sanankäytön foorumi, jossa myös Sunila toimi. Valtiopäivillä käytiin runsaasti keskustelua kulloinkin poliittisella agendalla olleista kysymyksistä. Sunila osallistui keskusteluun niin kansanedustajana ja ministerinä kuin pääministerinäkin. Tarkastelen erityisesti sitä,

¹⁰⁵ Mylly 1989, 199–200; Salokangas 1987, 249–250.

miten Sunila esiintyi eduskunnassa ja miten häneen suhtauduttiin. Sen lisäksi tarkastelen suhtautumista hänen hallituksiinsa.

Unohtaa ei voi myöskään tutkimus- ja muuta kirjallisuutta, jotka osaltaan ovat auttaneet kontekstoimaan Sunilan osaksi käsiteltävää aikakautta ja sen poliittista kenttää. Keskeisiä ovat olleet varsinkin puoluehistorialliset tutkimukset, jotka nykyään kattavat jo melko hyvin koko tuon aikaisen poliittisen toimintakentän. Myös eri poliittisten vaikuttajien muistelmat ja elämäkerrat ovat tärkeitä aineistoja. Osa näistä täyttää tieteelliset kriteerit, mutta joukkoon mahtuu myös kevyemmällä otteella tehtyjä henkilökuvia.

Käyttämäni aineistot ovat siis monipuoliset, eivätkä rajoitu missään nimessä niin, että joku tietty yksittäinen lähderyhmä nousisi muiden yläpuolelle. Mitään ”uusia” ja ”salaisia” lähteitä en ole käyttänyt, sillä sellaisia ei ole ollut. Hyvän historiantutkimuksen edellytys ei olekaan siinä, että löytäisi jotain tutkimattomia lähteitä, joille rakentaisi tutkimuksensa, vaan aivan muualla. Historioitsijoiden tulisikin muistaa Markku Hyrkkäsen oivaltava toteamus aineistoista:

Historioitsijan käyttämän aineiston arvo ei – arvokkaiden tutkimustulosten näkökulmasta – riipu sen sijaintipaikasta. Arvokas aineisto on täysin arvoton, jos sitä ei osata käyttää. Arkistoissa esimerkiksi on paljon mielenkiintoisia asioita, mutta totuus ei asustele eikä edes piileskele niiden joukossa. Arkisto ei siis ole historioitsijan laboratorio. Jos historiatieteen statusta välttämättä halutaan nostaa ikiomalla laboratoriolle, se löytyy jokaisen historioitsijan omasta päästä. Siellä se sijaitsee, vaikka joskus saattaakin käydä niin, että historioitsija saa oivalluksen arkistossa ollessaan.¹⁰⁶

Historiantutkimuksen perimmäinen edellytys onkin lopulta siinä, että osaa käyttää aineistoja, kykenee päätelemään asioita ja pystyy tuomaan esiin asioiden todennäköisen laidan. Historiantutkimus onkin aina tulkintaa ja asioiden rekonstruointia. Tämänkin tutkimuksen tavoite on ollut tietoja yhdistämällä saada aikaan sellainen kokonaiskuva Sunilan toiminnasta ja merkityksestä, että sitä voi pitää uskottavana tulkintana.

1.6 Tutkimuksen rakenteesta

Tutkimukseni rakenne on pääosin kronologinen, mutta itse lukujen sisällä asioiden käsittely etenee mahdollisuuksien mukaan temaattisesti. Ohessa esittelen lyhyesti, miten tutkimukseni rakentunut. Johdannossa on esitelty tutkimuksen lähtökohtia,

¹⁰⁶ Hyrkkänen 2002, 222.

metodia, lähteitä ja Maalaisliittoa, sen syntyä sekä myös niitä keskeisiä aatteita, agrarismia ja poliittista keskustalaisuutta, jotka vaikuttivat Maalaisliitossa 1920- ja 1930-luvuilla ja määrittelivät sen toimintaa. Näiden taustoittavien asioiden tarkoituksena on luoda pohja tutkimukselleni ja johtaa lukija aiheeseen.

Ensimmäisessä käsittelyluvussa keskiössä ovat Sunilan vaiheet ja toiminta ennen hänen puoluepoliittista uraansa. Näiden vaiheiden tunteminen on tärkeää, sillä niiden kautta voidaan hahmottaa miksi Sunilan maailmankatsomus ja maailmankuva muodostuivat sellaiseksi kuin ne muodostuivat. Ensimmäinen käsittelyluku auttaa myös ymmärtämään sitä, miksi Sunila lähti vuonna 1922 mukaan puoluepolitiikkaan ja valitsi puolueekseen nimenomaan juuri Maalaisliiton.

Toinen käsittelyluku käsittelee Sunilan ensimmäisiä vuosia valtakunnanpolitiikassa ja sitä, miten hän nousi niin nopeasti politiikan kärkikaartiin kuin nousi. Esiin tuodaan se, millaisena voimavarana Sunila nähtiin omassa puolueessaan ja toisaalta missä tilanteissa häneen kohdistui kritiikkiä. Tarkastelussa on myös, millaista linjaa ja millaisin perustein Sunila Maalaisliitossa halusi tuolloin ajaa ja miten hän siinä onnistui.

Kolmannessa käsittelyluvussa, Sunila ja hänen agraarihallituksensa – J. E. Sunila 1927–1928, tarkastelun kohteena on Sunilan ensimmäinen pääministerikausi ja hänen maalaisliittolainen vähemmistöhallituksensa. Kyseinen luku pohjautuu monilta osin Tampereen yliopistossa vuonna 2010 hyväksyttyyn Suomen historian pro gradu –tutkielmaani *Uusi uljas maalaisliittolaisuus? Pääministeri J. E. Sunila ja hänen maalaisliittolainen hallituksensa 1927–1928*. Tässä nyt käsillä olevaan tutkimukseen sisältyvässä luvussa kyseistä hallituskautta käsitellään kuitenkin hieman suppeammin, johtuen lähinnä siitä, että tutkimus on muutenkin hyvin laaja. Toisaalta luvussa on otettu paremmin huomioon muiden puolueiden suhtautuminen Sunilaan ja hän hallitukseensa. Sunilan maalaisliittolaisen hallituksen käsittely on kuitenkin hyvin oleellinen asia Sunilan biografiaan.

Neljäs käsittelyluku painottuu Sunilan ensimmäisen hallituksen jälkeiseen aikaan ja varsinkin vuosiin 1929 ja 1930. Vaikka Sunila ei toiminutkaan ministerinä mainittujen vuosien aikana ja aika ajoin näytti myös siltä, että hän olisi syrjässä politiikasta, niin hän lopulta pysyi kuitenkin varsin keskeisenä tekijänä Maalaisliitossa ja paljolti juuri Sunilan hallituksen saavutuksia suitsuttamalla Maalaisliitto sai suurimman vaalivoittonsa vuonna 1929.

Viidennessä käsittelyluvussa tarkastellaan Sunilan toista pääministerikautta ja hänen porvarillista koalitiollahitustaan ja miten tämä hallitus toimi siinä paineessa, jota tuli sekä pulaliikkeiden että oikeistoradikaalien taholta. Pyrin pohtimaan sitä, miksi Sunila toimi tilanteessa niin kuin toimi ja miten hänen suhtauduttiin ja mitkä olivat ne tahot, joilta hän haki tukea toimilleen.

Luku, jonka otsikkona on ”Kansanvaltainen agraristi, hänen linjansa ja Maalaisliitto”, on tutkimuksen varsinainen loppuluku, jossa analysoin Sunilan poliittista

uraa ja hänen merkitystään Suomen poliittisessa elämässä ja sitä, mikä oli hänen merkityksensä Maalaisliitolle. Tutkimuksen loppuun olen sijoittanut vielä epilogin ikään kuin eräänlaiseksi loppunäytökseksi, sillä vaikka Sunila jäikin pois päivänpolitiikasta vuoden 1933 eduskuntavaalien yhteydessä, jatkoi hän yhteiskunnallisena toimijana aina kuolemaansa asti ja on varsin perusteltua käsitellä edes lyhyesti myös näitä vaihteita.

2 Limingasta maailmalle ja maatalousmieheksi – J. E. Sunila 1875–1922

2.1 Talonpojan poika Limingasta

2.1.1 Pohjoispohjalainen sukutausta ja lapsuus

Juho Emil Sunila – tai Johan Emil, niin kuin tuolloin tuli kirkonkirjoihin merkityksi – syntyi Limingan Sunilassa 16. elokuuta 1875. Hänen vanhempansa olivat Erkki Sunila ja Maria Henriikka Sarkkinen, jotka oli vihitty avioliittoon Oulunsalossa morsiamen kotona 14.7.1871. Erkki Sunila oli kotoisin Limingasta, mutta Maria Henriikka Sunila oli muuttanut Liminkaan vasta avioliiton myötä. Vanhemmat olivat nuoria: poikalapsen isä oli äskettäin täyttänyt 23 vuotta ja äiti oli vasta kahdenkymmenen. Aikaisemmin perheeseen oli syntynyt jo kaksi poikaa, mutta he olivat kuolleet hyvin nuorina.¹⁰⁷ Juho Emil jäikin perheen ainokaiseksi, hänen jälkeensä lapsia ei perheeseen enää tullut.

Juho Emilin kotipitäjä Liminka oli Pohjois-Pohjanmaan merkittävimpiä ja vanhimpia pitäjiä. Se mainitaan asiakirjoissa ensimmäisen kerran vuonna 1477. Mutta on mahdollista, että Limingan seurakunta on ollut olemassa jo aiemmin, kenties jo 1400-luvun puolivälissä. Laajimmillaan pitäjä oli 1500-luvulla, jolloin se ulottui idässä aina Oulujärven taakse, lähelle nykyistä Venäjän rajaa. Tämän yhteyden katkaisi Paltamon seurakunnan perustaminen vuonna 1599. Oulun kaupunki perustettiin vuonna 1605, ja sen seurakunta erotettiin Limingasta omaksi seurakunnakseen vuonna 1608. Vielä Juho Emilin syntyessä Liminka oli alueeltaan nykyistä laajempi, siihen kuuluivat siitä sittemmin eronneet Kempele, Lumijoki, Temmes ja Tyrnävä. Taloluvultaan Liminka oli yksi suurimmista pitäjistä Pohjois-Pohjanmaalla. Taloja oli paljon, mutta niin oli myös vastaavasti tilatonta väestöäkin – siis vuokraviljeli-

¹⁰⁷ Vihittyjen luettelo 1808 – 1903, Oulunsalon seurakunnan arkisto, KA Oulu. Kirkonkirjassa oleva päivämäärä on hieman epämääräinen, päivä saattaa olla myös 4.7.1871; Kuolleiden luettelot 1805–1878, Limingan seurakunnan arkisto, KA Oulu.

jöitä, mäkitupalaisia ja maataloustyöväkeä – jonka osuus myös kasvoi huomattavasti 1800-luvun puoleenväliin tultaessa.¹⁰⁸

Sunilat kuuluivat talollisiin. Sunilan talo, johon Johan Emil syntyi, oli myös tämän pohjoispohjalaisen mahtipitäjän merkittävimpiä, ja sen sijainti aivan Limingan vanhassa kirkonkylässä lähellä Liminganjokea Lumijoentien ja Rantatien vieressä oli hyvin keskeinen. Sunilan talo kuuluu Limingankylän kantataloihin. Sen tiedetään olleen olemassa ainakin 1500-luvulla, mutta luultavammin se perustettiin jo keskiajalla. Varhaisin tunnettu talonisäntä oli Juho Tapaninpoika Sunila. Isovihan aikana Sunila, niin kuin moni muukin pohjoispohjalainen talo, autioitui. Muutenkin isonvihan vuodet olivat kovaa aikaa Limingalle, jonka väestöstä menehtyi eräiden laskelmien mukaan 2094 henkeä, mutta tähän lukuun on suhtauduttava kriittisesti. Sunila ei kuitenkaan jäänyt lopullisesti autioksi tai taantunut, vaan se asutettiin uudestaan vuonna 1724. Kun taloille annettiin numerot, niin Limingassa manttaaliluettelon numeron 1 sai Sunila, sillä se oli yksi seitsemästä Limingan kylän kokomanttaalin perintötiloista ja 81:stä kylän kantataloista. Talon mahtavuudesta kertoo sekin, että Sunilan talolla oli 1796 isojakoluettelon mukaan varsinaisen Limingan pitäjän kirkonkylässä sijainneen kotimaapalstan lisäksi yhteensä 28 erilaista ulkopalstakohdetta.¹⁰⁹

Sunilan mahtitalo sai uuden isäntäsuvun vuonna 1810. Tuolloin Tyrnävällä syntynyt Matti Erikinpoika Tihinen osti Sunilan ja muutti viljelemään tilaa, samalla Matti Erikinpojan sukunimi muuttui Tihisestä Sunilaksi. Vuonna 1765 syntynyt Matti Erikinpoika oli viljellyt Tyrnävän Ängäslevällä Tihisen tilaa. Tihinen oli ollut alun perin kruununtila, mutta tullut perintötilaksi vuonna 1774, jolloin Matti Erikinpojan isä Erik Tihinen oli saanut lunastettua sen perintötilaksi. Ennen Erik Tihistä tilaa olivat viljelleet hänen 1710-luvulla syntynyt isänsä Matti Tihinen ja 1670-luvulla syntynyt isoisänsä Erik Tihinen.¹¹⁰

Matti Erikinpoika vihittiin vuonna 1776 syntyneen Anna Pietarintyttären kanssa, ja he saivat kolme lasta, joista keskimäinen oli poika. Tämä Erik Matinpoika syntyi 10.1.1796 Tyrnävällä ja oli siis neljäntoista ikäinen muuttaessaan vanhempiensa ja sisarustensa kanssa Limingan Sunilaan. Matti Erikinpojan oltua Sunilan isäntänä noin yhdeksän vuotta sai talo osakseen suuren kunnian, kun keisari Aleksanteri I Suomen kiertomatallaan matkustaessaan Oulusta etelään pysähtyi Sunilassa vaihtamaan hevosia ja tapasi samalla paikkakunnan merkkihenkilöitä. Sunila toimi nimittäin myös kestikievarina ja oli näin ollen paikkakunnan keskuspaikkoja. Talon

¹⁰⁸ Vahtola 1991, 158–159 ja 369–373; Vahtola 1977, 105–116 ja 132–144.

¹⁰⁹ Vahtola 1991, 290–298; Vahtola 1977, 117–118; Keränen 2003, 237.

¹¹⁰ Seurakuntaan muuttaneiden luettelo 1805–1862, Limingan seurakunnan arkisto, KA Oulu; Tihisen suku 1700-luvulla Tyrnävän Ängäslevällä. Yrjö Granlundin 1984 laatima sukuselvitys, Juhani Maarannon hallussa.

keskeisestä asemasta Limingassa kertoo sekin, että pitäjänkokouksia pidettiin monesti juuri Sunilassa.¹¹¹

Matti Erikinpojan isännyyttä kesti hänen kuolemaansa asti vuoteen 1826. Vuonna 1834 Sunilan isännäksi tuli Matti Erikinpojan ainoa poika Erik Matinpoika 38-vuotiaana. Erik Matinpoika oli solminut avioliiton vuonna 1785 syntyneen Elisabeth Schulinin kanssa. Tämän avioliiton kautta Sunilat kytkeytyvät kuuluisaan Sur-sillin-sukuun. Elisabeth Schulinin isä oli Porvoon maapäiville osallistunut Juho Mikonpoika Schulin, jonka sisar Helena puolestaan oli runoilija-piispan ja Ruotsin akademian jäsenen Frans Mikael Franzénin äiti. Erik Matinpojan ja Elisabeth Schulinin avioliitosta syntyi kaikkiaan kuusi lasta, joista isoisänsä kaima Matti Erikinpoika syntyi huhtikuussa vuonna 1817. Matti Erikinpoika meni naimisiin vuonna 1842 Oulujoelta kotoisin olleen Kaisa Matintytär Kauppilan kanssa. Heille syntyi kaikkiaan kahdeksan lasta, joista kuudes oli kymmenen avioliittovuoden ja viiden tyttären jälkeen odotettu vuonna 1852 syntynyt poika. Isoisänsä mukaan tämä poika sai nimekseen Erik.¹¹²

Mahtavana talonpoikana Erik Matinpoika Sunilan piti osallistua paikkakunnan luottamustoimiin. Mutta koska tila oli iso ja työtä sen parissa riitti, niin ”Sunilan ukkoa” ei ilmeisesti liiemmin kuntakokouksissa nähty, ainakaan kesäaikaan, vaan kerrankin hän oli nuoremmille isännille esitellyt tomuisia pohkeitaan todeten, että ”tämmöinen se on talonpojan arkiasu, ei talonpoika paraina kesäpäivinä kokouksiin ehdi”.¹¹³

Sen sijaan kirkkoraadin johtajana Erik Matinpoika oli ahkera ja kerrotaankin muiden aina seuranneen papinvaaleissa hänen äänestämistään ja äänestäneen samaa pappia kuin ”Sunilan ukko”.¹¹⁴ Asema mahtitalonpoikana siis edellytti, että oltiin mukana – ainakin nimellisesti – kaikessa sellaisessa, jonka katsottiin edistävän yhteistä hyvää. ”Sunilan ukon” asema tunnustettiin myös laajemmin, sillä hänet oli valittu jäseneksi Oulun läänin talousseuraan. Kyseessä oli kunniajäsenyys, sillä Jari Niemelän mukaan Oulun läänin talousseuran johtokuntaan kuului pelkästään säätyläisiä ja seuran talonpoikaisjäsenet valittiin lähinnä tunnustuksena ansiosta.¹¹⁵ Käytännöllisempiäkin maanviljelysharrastuksia ”Sunilan ukolla” oli. Hän osallistui 1850-luvulla muodikkaaksi nousseeseen suonviljelykseen ja oli muun muassa paik-

¹¹¹ *ibid.*; Vahtola 1977, 191.

¹¹² Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1813–1849, Limingan seurakunnan arkisto, KA Oulu; Vihittyjen luettelot 1834–1879, Limingan seurakunnan arkisto, KA Oulu; Markku Kuorilehdon sähköposti tämän kirjoittajalle 13.5.2014; Tihisen suku 1700-luvulla Tyrnävän Ängäslevällä. Yrjö Granlundin 1984 laatima sukuselvitys, Juhani Maarannon hallussa; Liitto 1.2.1936, Liminkalaisia talonpoikaissukuja. Sunilan sukua.

¹¹³ Liitto 1.2.1936, Liminkalaisia talonpoikaissukuja. Sunilan sukua.

¹¹⁴ Keränen 2003, 244.

¹¹⁵ Niemelä 1996, 64.

kakunnalla toimineen Hirvinevan Suonviljelysseuran osakas ja seuran kassanhoitaja. Erik Matinpoika olikin kieltämättä persoonallisuus ja koko yksi paikkakunnan esikuvista. Kertomusten mukaan ”Sunilan ukko” oli talonpoika kiireestä kantapähän ja hän myös tunsii asemansa pitäjän yhden mahtavimman talon isäntänä. Häntä pidettiin todellisena patriarkkana.¹¹⁶

Sunilan sukua ja Limingan keskeistä taloa kohtasi kuitenkin suuri tragedia, kun ”Sunilan ukon” poika ja perillinen Matti Erikinpoika toukokuussa 1856 kuoli. Matti Erikinpoika päätyi itsemurhaan: ainakin kirkonkirjojen mukaan hän hirtti itsensä. Tapausta on kuvannut liminkalaislähtöinen kirjailija Heikki Toppila romaanissaan *Auringon Nousun maahan*. Erityinen järkyttäväksi hirttäytymisen tekee se, että Matti Erikinpojan nuorin tytär Anna Gustava syntyi samana päivänä, kun hänen isänsä kuoli. Syytä, miksi Matti Erikinpoika päätyi itsemurhaan, voi vain arvailla. Vahva vaihtoehto on epäily siitä, että hänen isänsä piti liian tiukasti kiinni isännyydestään eikä luovuttanut pojalleen tarpeeksi vastuuta. Kerrotaan ”Sunilan ukon” todenneen ”Minä, tuota, isäntä niin kauan kuin peukalo liikkuu”.¹¹⁷

Kuolleen Matti Erikinpojan viisi lasta jäivät isovanhempiensa hoitoon ja hänen leskensä solmi uuden avioliiton jo vuonna 1858. Erik Matinpoika, joka oli Matti Erikinpojan ainoa poika, solmi siis avioliiton oulunsalolaisen Maria Henriikka Sarkkisen kanssa. Erik Matinpojasta – tai Erkki Sunilasta – tuli Sunilan isäntä vuonna 1875, samana vuonna kuin hänen isoisänsä ”Sunilan ukko” kuoli ja hänen poikansa Juho Emil syntyi. Erkki Sunilaa on kuvattu rauhalliseksi ja tasaiseksi.¹¹⁸ Isoisänsä vertainen persoonallisuus Erkki Sunila ei lienekään ollut, mutta osallistui kyllä monenlaisiin yhteisiin pyrintöihin. Hän kuului Limingan meijeriyhtiön hallitukseen ja toimi pitäjän maanjako-oikeuden jäsenenä.¹¹⁹ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kootessa rahaa toimitalon rakentamiseen osallistui Sunilan isäntä keräykseen.¹²⁰ Tähän velvoitti varmasti jo Suniloiden sukulaisuussuhde Seuran perustamiseen vahvasti vaikuttaneeseen Carl Niclas Keckmaniin. Keckman oli Erkki Sunilan isoäidin serkku. Myös hevoskasvatuksesta Erkki Sunila oli kiinnostunut, hän osallistui varsanäyttelyihin ja tuli myös palkituksi. Tulipa hän isoisänsä tavoin valituksi Oulun läänin talousseuraan.¹²¹

¹¹⁶ Vahtola 1991, 389–390; Vahtola 1977, 147; Keränen 2003, 244.

¹¹⁷ Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1805–1878, Limingan seurakunnan arkisto, KA Oulu; Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1850–1863, Limingan seurakunnan arkisto, KA Oulu; Keränen 2003, 244; Liitto 8.2.1936, Liminkalaisia talonpoikaissukuja. Sunilan sukua.

¹¹⁸ J. E. Sunilan tyttärentyttären Ritva Virangon sähköposti tämän kirjoittajalle 13.11.2013.

¹¹⁹ Kaiku 12.10.1894.

¹²⁰ Uusi Suometar 16.5.1888; Louhi 24.11.1897.

¹²¹ Suomen Wirallinen Lehti 4.10.1886; Suomen Wirallinen Lehti 11.10.1882.

Sukutaustan lisäksi haluun osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan vaikutti paikkakunnan yleinen ilmapiiri, joka suosi yhteisiä pyrintöjä, joiden tavoitteena oli elinolojen parantaminen – ja eittämättä myös oman vaurauden lisääminen. Limingassa monille isännille jäi vaurautensa vuoksi ylijäämää, minkä takia kaikkea aikaa ei tarvinnut käyttää leipänsä eteen, vaan vapaa-aikaa saattoi käyttää myös yhteiskunnan rakentamiseen. Limingassa yleisesti ilmapiiri olikin monessa mielessä hyvin edistysellinen. Sen syntymiseen vaikuttivat paitsi isäntien vauraus, myös paikkakunnan hyvin oppineet ja koulutusmyönteiset kirkkoherrat professori Aron Gustaf Borg ja tohtori Julius Immanuel Bergh.¹²²

Juho Emil Sunilan lapsuudesta, niin kuin monen muunkaan tuon ajan talonpoikaisen henkilön lapsuudesta, ei ole säilynyt kuvauksia. Se tiedetään, että hän oli perheensä ainoa eloon jäänyt lapsi. Vuosina 1872 ja 1874 syntyneet vanhemmat veljet eivät kummatkaan olleet ehtineet vuodentaan ikään.¹²³ Yleensä ottaen Juho Emilin lapsuus oli luultavasti melko tavanomainen tuon ajan maalaispojan lapsuus. Aivan tavanomaista ei kuitenkaan ollut talonpoikaisperheen lapsen laittaminen koulutielle. Näin kuitenkin tapahtui Juho Emil Sunilan kohdalla, ja hänen nimensä kirjoitettiin Limingan kirkonkylän kansakoulun nimikirjaan syyskuussa 1883.¹²⁴ Limingan kirkonkylän kansakoulu oli aloittanut toimintansa syksyllä 1871. Koulun perustamiseen oli vaikuttanut Juho Emilin isoisän isä eli ”Sunilan ukko” Erik Matinpoika Sunila. Häneen ja muutamaan muuhun talolliseen oli Oulun läänin kuvernööri von Alftan ollut yhteydessä koulun perustamiseen liittyvissä kysymyksissä. ”Sunilan ukko” oli kuulunut myös kansakoulun rakennuskomiteaan.¹²⁵

Juho Emil siis aloitti koulunkäynnin Limingan kirkonkylässä syksyllä 1883. Vaikka talonpojan koulunkäynti tuohon aikaan ei ollut aivan tavallista, niin Juho Emilin edellytykset olivat melkoisen hyvät. Koti oli Pohjois-Pohjanmaalla merkittävä ja ilmeisen varakas. Lisäksi kouluun oli Sunilasta vain noin puolen kilometrin matka. Myös se, että perheessä oli ennestään kokemusta koulunkäynnistä, helpotti ainoan pojan koulutielle lähettämistä, samoin kuin se, että liminkalaiset isännät olivat yleensäkin varsin koulutusmyönteisiä muihin aikalaisiinsa nähden. Juho Emilin isä Erkki oli aikanaan käynyt Oulun ala-alkeiskoulua ja vielä sen edeltäjää, Oulun triviaalikoulusta muuttunutta Oulun yläalkeiskoulua (nyk. Oulun normaalikoulu).

¹²² Vahtola 1977, 219–222 ja 248–249; Ks. myös Hannu Mustakallion kirjoittama artikkeli Aron Gustaf Borgista Kansallisbiografian verkkoversiosta sekä Eino Murtorinteen kirjoittama artikkeli Julius Immanuel Berghistä niin ikään Kansallisbiografian verkkoversiosta. Ennen Liminkaan saapumistaan Aron Gustaf Borg oli toiminut eksegeetiikan professorina Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa.

¹²³ Kuolleiden luettelot 1805–1878, Limingan seurakunnan arkisto, KA Oulu.

¹²⁴ Limingan poikakansakoulun nimikirja 1871–1898, LKA.

¹²⁵ Limingan kansakoulun johtokunnan pöytäkirjoja 1868–1905, LKA; Liitto 1.2.1936, Liminkalaisia talonpoikaissukuja. Sunilan sukua.

Perheessä oltiin varmasti myös hyvin tietoisia suvun siteistä pohjalaiseen sivistyneistöön – esimerkiksi Frans Mikael Franzéniin ja Carl Niclas Keckmaniin. Oli siis siten melko luonnollista laittaa pitäjän merkittävän talon nuori vesa opintielle. Eittämättä koulukäynnin katsottiin myös lisäävän tulevan isännän arvovaltaa.

Luokkatovereina Juho Emilillä oli pelkästään muita poikia, sillä tyttöjä varten Liminkaan oli valmistunut vuonna 1882 erillinen tyttökansakoulu. Eräs näistä luokkatovereista oli Juho Emilin serkku, Juho Poutala, josta myöhemmin tuli liminkalainen osuustoimintavaikuttaja. Opettajana poikakansakoulussa toimi Gabriel Kunnari, mutta laulua opetti tyttökansakoulun opettaja Katri Foudila, joka myöhemmin tunnettiin Tuorina. Katri Foudila oli paikkakunnalla tunnettu sivistyspyrintöjen edistäjä, joka oli vaikuttamassa useamman erilaisen yhdistyksen syntyyn. Ensimmäisenä vuotena kansakoulussa oppiaineina olivat historia, suomen kieli, laskento, uskonto, maantiede ja voimistelu. Juho Emilin opintie kansakoulussa sujui ilmeisen tasaisesti, sillä hän ei keskeyttänyt koulua vaan hänet siirrettiin aina keväisin uudelle osastolle. Kotona Sunilassakin oli mahdollista ammentaa opillista viisautta, sillä sen suojiin oli vuonna 1885 perustettu lukusali, jonne oli *Oulun Lehden* tietojen mukaan tilattu ”kaikki suomalaiset sanomalehdet ja muut raittiuslehdet ja monenlaisia hyviä kirjoja, ja kuvalehtiä joita sopii lukea”.¹²⁶

2.1.2 Oppia Oulun lyseossa

Toukokuussa 1887 Juho Emil pääsi kansakoulusta. Koulun nimikirjaan on merkitty muistutukseksi ”tydyttävä sisäluku”, mutta muuta todistusta oppimenestyksestä kansakoulusta ei ole jäänyt.¹²⁷ Usealle tuon ajan ihmiselle kansakoulu olisi ollut jo aivan riittävä oppi – eihän tuolloin ollut edes oppivelvollisuutta. Juho Emilin kohdalla opintie kuitenkin jatkui ja hän siirtyi oppilaaksi Oulun suomalaiseen lyseoon. Liminka sijaitsi melko lähellä Oulua, ja matkaa oli lyhentänyt vielä vuonna 1886 avattu rautatieyhteys Kokkolan ja Oulun välillä.¹²⁸ Oululla oli jo pitkä historia koulukaupunkina, mutta pitkään lyseo-opetusta oli saanut ainoastaan ruotsiksi. Suomenkielistä yliopistoon johtavaa opetusta Oulussa alkoi saada vähitellen muutaman vuosikymmenen tauon jälkeen 1860-luvulta lähtien Oulun alkeisoppilaitoksessa. Koulun määrättiin ainoaksi opetuskieleksi ruotsi vuonna 1873, kun alkeisoppilaitos muuttui Oulun ruotsalaiseksi lyseoksi vuonna 1874. Ruotsinkieliselle opetukselle vastavetona perustettiin Oulun suomalainen yksityislyseo, joka muuttui vuonna 1883 valtiolliseksi lyseoksi. Myöhemmin tästä suomalaisesta lyseosta käytetään ni-

¹²⁶ Limingan kansakoulun päiväkirja n:o 7, LKA; Vahtola 1977, 254; Oulun lehti 30.5.1885; Liitto 8.2.1936, Liminkalaisia talonpoikaissukuja. Sunilan sukua.

¹²⁷ Limingan poikakansakoulun nimikirja 1871–1898, LKA.

¹²⁸ Vahtola 1977, 191–193.

mitystä Oulun lyseo. Valtionlyseon perustamisen jälkeen yksityislyseon toiminta vähitellen lakkasi. Sunilan aloittaessa opintonsa Oulun lyseossa syyskuussa 1887 se sijaitsi osoitteessa Kirkkokatu 36. Talo ei kuitenkaan ollut oikein sopiva kouluksi, ja lyseo muuttikin vuonna 1888 osoitteeseen Rantakatu 3. Sieltä lyseo siirtyi puolestaan vuonna 1890 Pokkitörmälle, Engelin suunnitteleman triviaalikoulun tiloihin Franzénin puiston laidalle. Aiemmin kyseisissä tiloissa oli toiminut Ruotsalainen lyseo.¹²⁹

Sunilan aikaan lyseota johti ensin Konrad Dahlstöm ja hänen jälkeensä vuodesta 1890 alkaen Mauno Rosendal, jotka molemmat olivat opettaneet aikaisemmin Ruotsalaisessa lyseossa. Herännäisjohtajanakin tunnetun Rosendalin johtaman koulun hengen sanotaan olleen voimakkaan isänmaallinen. Eino Leino on muistelmissaan kuvannut Rosendalia koulun ainoaksi merkittäväksi persoonallisuudeksi, jonka olemus muistutti vaskeen valettua roomalaista. Samoihin aikoihin lyseota käynyt myöhempi kokoomuspoliitikko Paavo Virkkunen muisteli myös Rosendalia lämmöllä. Rosendal oli Virkkusen mukaan suuri pedagogi ”kasvattaja Jumalan suomasta”, jonka opetus tähtäsi määrätietoisesti tulevaisuuteen. Niin ikään Rosendal teki suuren vaikutuksen myös Sunilaa kymmenen vuotta nuorempaan V. A. Koskenniemeen. Olettaa sopii, että rehtorin isänmaallisuus ja voimakas persoona vaikuttivat myös Sunilaan. Myöhemmin Rosendalista tuli johtavia perustuslaillisia poliitikkoja ja kagaalin jäsen. Kenraalikuvernööri Bobrikov karkotti hänet maasta vuonna 1903.¹³⁰

Samaan aikaan ensimmäisen luokan Oulun lyseossa Juho Emil Sunilan kanssa aloitti muun muassa Matti Niilekselä, josta tuli Maalaisliiton kansanedustaja 1920-luvulla. Koulutovereihin kuului myös Otto Lindgrén, joka oli samalla luokalla Sunilan kanssa lyseon toisen ja kolmannen. Myöhemmin Otto Lindgrén tunnettiin Otto Karhina, ja hänestä tuli sittemmin Maalaisliiton edeltäjän, Suomen Maalaisväestön Liiton, puheenjohtaja. Ylemmillä luokilla lyseossa opiskelivat muun muassa jo mainittu Paavo Snellman (myöhempi Virkkunen) ja Juho Vennola, jotka sittemmin vaikuttivat yhtä aikaa politiikassa Sunilan kanssa. Myöhempien tapahtumien kannalta merkittävimmän koulutoverin Sunila sai muutaman vuoden lyseota käytyään, kun syksyllä 1890 Oulun lyseon IV-luokalle saapui Kyösti Kallio. Hän oli Sunilaa muutaman vuoden vanhempi, eikä heistä kouluaikana tullutkaan mitään läheisiä ystäviä johtuen ehkä luonteiden erilaisuudesta, ikäerosta ja myös koulumenestyksen erilaisuudesta.¹³¹ Tietoisiksi toistensa olemassaolosta he kuitenkin tulivat jo tässä vaiheessa.

¹²⁹ Laurila 1942, 4; Oulun lyseo 1883–1933, 9–22.

¹³⁰ Leino 1949, 267; Virkkunen 1953, 136–137; Häikiö 2010, 40; Koskenniemi 1935, 201–208.

¹³¹ Hokkanen 1986b, 30–34.

Juho Emilin ensimmäinen lukukausi lyseossa näyttää sujuneen vaihtelevasti. Arvosanat olivat laidasta laitaan. Todistukseen kirjoitettiin syyslukukauden 1887 jälkeen ruotsista 7, maantiedosta ja historiasta 9, geometriasta ja trigonometriasta 6, aritmetiikasta ja algebrasta 8, kaunokirjoituksessa 7, laulussa ja voimistelussa molemmissa 8.¹³² Juho Emilin opintie alkoi siis lyseossa melko keskinkertaisesti, mutta opintomenestys nousi ja lyseon neljännellä luokalla hän oli luokkansa toiseksi paras. Myöhempi kilpakumppani ja puoluetoveri Kyösti Kallio oli vasta yhdeksänneksi paras. Ei Juho Emilkään aina mikään mallioppilas ollut, vaikka menestyikin koulussa sangen hyvin, niin merkintöjä rangaistuksista kertyi aina välillä myös lyseon mustaan kirjaan. Sunila joutui istumaan muutaman kerran vallattomuuden vuoksi ja jou-
tuipa hän talvella 1895 kuudeksi tunniksi karsseriinkin sopimattoman käytöksen vuoksi.¹³³ Aina eivät myöskään opettajien antamat tehtävät maistuneet. Keväällä 1894 Sunila joutui useamman muun kanssa jäämään kirjoittamaan latinaa kouluun lauantai-illaksi, koska olivat lyöneet tehtävänsä laimin.¹³⁴

Pääasiassa koulu sujui kuitenkin hyvin, ja lyseon kaartuessa loppupuoalle Juho Emilin opintomenestys pysyi hyvänä. Toiseksi viimeisen, eli VII:n luokan, syyslukukauden todistuksessa Sunilalla oli paljon hyviä numeroita: uskonopista ja kirkkohistoriasta 9, suomenkielestä 9, ainekirjoituksesta 10, latinasta 8, latinan kirjoituksesta 8, ruotsista 9, saksasta 8, ranskasta 8, kreikasta 8, geografiasta ja historiasta 9, geometriasta ja trigonometriasta 7, aritmetiikasta ja algebrasta 6, fysiikasta 7 ja loogiikasta 9.¹³⁵ Sunila oli tuossa vaiheessa luokkansa kolmanneksi paras, luokan selkeä priimus oli Kaarle Sanfrid Laurila, myöhempi estetiikan tutkija ja taidefilosofian professori sekä Kokoomuksen taustavaikuttaja, ja toisena juristiksi päätnyt Olof Hakon von Fieandt. Mainittakoon, että Laurila ja Sunila tulivat nimitetyiksi samalla päivämäärällä dosenteiksi yliopistoon.¹³⁶ Lyseon Sunila kävi loppuun saakka ja hän kirjoitti ylioppilaaksi keväällä 1895. Tavan mukaan Sunila matkusti Helsinkiin Keisarilliseen Aleksanterin yliopistoon suorittamaan ylioppilastutkinnon suulliset kuulustelut. Lyseon päästötodistuksen keskiarvo oli 8,1. Ylioppilaskokeen äänien summa oli 22, ja Sunila hyväksyttiin ylioppilaaksi arvolauseella ”kiitoksella”. Ylioppilaaksi kirjoitettuaan Sunila käytti oikeuttaan ja kirjoittautui yliopistoon ja Pohjalaiseen osakuntaan.¹³⁷

¹³² Oulun lyseon lukukausiluettelo 1.9.1883–31.5.1893., Oulun lyseon arkisto, KA Oulu.

¹³³ Oulun lyseon rangaistuspäiväkirja 1889–1890; Oulun lyseon rangaistuspäiväkirja 1890–1902, Oulun lyseon arkisto, KA Oulu.

¹³⁴ Oulun lyseon rangaistuspäiväkirja 1890–1902, Oulun lyseon arkisto, KA Oulu.

¹³⁵ Arvosanalueloiden toistekirja, Oulun lyseon arkisto, KA Oulu.

¹³⁶ Suomen virallinen lehti 16.9.1910.

¹³⁷ Ks. esim. Maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan matrikkeli 1902–1913, Maa- ja metsätaloustieteellisen tiedekunnan arkisto, HYKA.

Sunilan kouluaikana Oulun suomalaisen lyseon oppilaiden vakioharrastuksiin kuuluivat alituiset tappelut Ruotsalaisen lyseon oppilaiden kanssa. Ei ole tietoa, osallistuiko Sunila näihin koitoksiin. Sen sijaan henkisiä harrastuksia Sunilalla oli. Yhdessä toveriensa K. S. Laurilan ja Einar Lönnbohmin (myöhemmin paremmin tunnettu Eino Leinona) kanssa Sunila muodosti lyseon kolmannella luokalla kirjallisen toveripiirin. Toveripiirillä oli yhteinen vihko, johon he tekivät yhteisiä merkintöjään. Tämän piirin toiminta oli sen jäsenille ilmeisen merkityksellistä, ja he tunsivat yhteenkuuluvuutta toisiinsa. Piirin toiminnassa mukana olleet kokivat myös jonkinlaista ylemmyyttä muita kohtaan, olivathan he kolme, Sunila, Laurila ja Lönnbohm, myös luokkansa kolme parasta oppilasta. Muistelmateoksessaan *Elämäni Kuvakirja* Eino Leino luonnehtiikin Sunilaa ja Laurilaa Oulun aikansa toverielämän kehittyneimmiksi jäseniksi – tosin pitkäaikaiseksi tämän kolmikon koulutoveruus ei jäänyt, sillä Lönnbohm siirtyi vuonna 1890 Hämeenlinnan lyseoon. Kuudennella luokalla Sunila liittyi tavanmukaisesti lyseon toverikuntaan. Toverikunta, joka koostui lyseon ylimpien luokkien oppilaista, kokoontui yleensä muutamia kertoja kuussa. Kokoukset eivät olleet vain lausunta- ja lukupiirejä, vaan silloin tällöin niissä keskusteltiin myös ajankohtaisista poliittisluontoisista kysymyksistä, kuten ”Onko suomalaisuuden asia saavuttanut jo tarkoitusperänsä, vai muutenko huomataan takatalvea sen kehityksessä?”.¹³⁸

Koulutovereihin kuului myös Sunilan parisen vuotta nuorempi serkku Johan Sarkkinen. Serkusten hyvinvoinnista vastasi heidän isoäitinsä, jonka Sunila nosti vuonna 1926 *Kotiliedessä* ilmestyneessä kirjoituksessaan suomalaisen emännän esikuvaksi:

Kukapa meistä ei tuntisi taloja, joiden pystyssä pysyminen on suureksi osaksi, ehkäpä kokonaankin emännän varassa? Isäntä saattaa olla niin kunnoton ja saamaton, että koko talous lepää emännän harteilla. Ja sielläkin, missä isäntä täyttää tehtävänsä, kantaa emäntä usein hartioillaan ihmeellisen työtaakan. Minun isoäitini kuljetti aina 70 vuoden ikään joka päivä hevosella maitokuorman tilaltaan Ouluun, jonne oli matkaa puolitoista peninkulmaa, möi maidon kaupungissa ja hoiti siellä käydessään meidän koulupoikain, serkkuni ja minun, ruokatalouden - palvelijaa ei meillä koululaisilla ollut, vaan me valmistimme itse aamiaisen ja illallisen, vanhan isoäidin laittaessa päivällisen. Iltamyöhällä ja aamuvarkaisella hän järjesti sitten kotitaloutensa tilallaan, jossa ei suinkaan ollut emännöitsijää eikä karjakkoa emäntää avustamassa.¹³⁹

¹³⁸ Leino 1949, 268 ja 398; Toverikunnan kokousten ohjelmia 20/II 1892–15/V 1897, Oulun lyseon arkisto, KA Oulu.

¹³⁹ Kotiliesi 19/1926, Talonemännän merkitys maataloudessa.

Kouluaikana Oulussa Sunila tutustui myös häntä paria vuotta nuorempaan K. N. Rantakariin, jonka kanssa asui muutaman lukukauden samassa koulukortteerissa. Rantakarista tuli myöhemmin Suomalaisen puolueen puoluesihteerin ja sittemmin Kokoomuksen harmaa eminenssi, joka toimi politiikan taustavaikuttajana varsinkin 1930-luvun alkuvuosina, jolloin hän oli maltillisen oikeistolaisuuden äänitorvena. Nimimerkki Mies Suomalainen – eli siis Urho Kekkonen – nimitti Rantakaria *Suomalaisessa Suomessa* Sunilan ja Kivimäen hallitusten ”aivotrustiksi”. Myös K. S. Laurila antoi eräässä muisteluksessaan ymmärtää Sunilalla ja Rantakarilla olleen läheiset välit. Tosin aivan poliittisen uransa alussa Rantakari oli ollut sosialidemokraatti ja osallistunut muun muassa Forssan kokoukseen vuonna 1903. Pian Rantakari siirtyi kuitenkin Suomalaiseen puolueeseen, sillä hän vierasti sosialismin kansainvälisyyttä. Yhteiskunnallisissa asioissa Suomalainen puolue oli kuitenkin Rantakarielle tarpeeksi radikaali, sillä pyrkiin se korostamaan niin kansanvaltaa ja kollektiivisia arvoja kuin vähäväkisten aseman kohottamista.¹⁴⁰

2.1.3 Talonpoikana ja kotiseudun luottamusmiehenä

Koulumenestyksestään ja henkisistä harrastuksistaan huolimatta Sunila ei kuitenkaan aloittanut yliopisto-opintoja, vaikka hänellä olisi siihen ollut oikeus, vaan päätti ylioppilaaksi pääsyn jälkeen asettua maanviljelijäksi Liminkaan. Kotitila ei kuitenkaan enää ollut vanha Sunilan talo Rantatien varressa, vaan Ketunmaan Häkkinen. Juho Emilin isä Erik Sunila oli myynyt Sunilan talon vuonna 1889 serkulleen Jaakko Kyrölle ja ostanut Ketunmaasta noin viiden kilometrin päästä Häkkisen tilan. Häkkinen kuului kyllä pitäjän suuriin taloihin – sen isäntä istui kirkossa joko talonpoikien eturivissä tai toisessa – mutta oli kuitenkin merkitykseltään Sunilan taloa selvästi vähäisempi. Myös Häkkisen asuinrakennus oli vaatimattomampi.¹⁴¹ Syytä siihen, miksi Erik Sunila luopui perinteisestä ja keskeisellä paikalla olleesta talosta, voi ainoastaan arvailla. Kirkonkylän kasvaessa viljely keskellä kylää kävi varmasti hankalaksi ja toisin kuin Sunilassa, Häkkisessä maat olivat lähempänä toisiaan, ja viljely oli siten helpompaa. Häkkinen oli muutenkin mahdollisesti optimaalisempi tila tilanpitoon, sillä vähän pienempänä tilana se ei todennäköisesti aiheuttanut niin isoja menoja ja kuluja kuin vanha Sunila. Kenties myös muistot isän itsemurhasta ahdistivat.

¹⁴⁰ Uusi Suomi – Sunnuntailiite 24.1.1937, Miten puolisataa vuotta sitten koulua käytiin (K. N. Rantakarin kirjoitus); Suomalainen Suomi N:o 4/1933, Suomalaisuuden rintamalta; Laurila 1942, 12; Vesa Vareksen kirjoittama artikkeli Kaarle Nestor Rantakari Kansallisbiografian verkkoversiossa.

¹⁴¹ Liitto 8.2.1936, Liminkalaisia talonpoikaissukuja. Sunilan sukua; Markku Kuorilehdon sähköposti tämän kirjoittajalle 16.8.2022.

Samalla kun viljeli kotitilaansa, Juho Emil osallistui kotikuntansa yhteiskunnallisiin rientoihin, jotka olivatkin pitäjässä hyvin vilkkaat. Liminka oli paikkakuntana hyvin aktiivinen yhdistys- ja järjestöelämässä. Isännät, emännät ja työväki osallistuivat yhteiskunnalliseen toimintaan laajalla rintamalla. Limingan nuorisoseuran toimintaan Sunila oli ottanut osaa jo lyseolaisena ollessaan. Laskiaistiistaina 1892 hän oli esiintynyt nuorisoseuran huveissa pitkäpartaisena runonlaulajavanhuksena ja laulanut Kalevalan ensimmäistä runoa. Tammikuussa 1894 järjestetyssä nuorisoseuran vuosijuhlissa hän puolestaan esitelmöi kansanrunoudentutkija ja suomalaisuusmies Julius Krohnista. Saman vuoden kesäkuussa Sunila piti esitelmän nuorisoseurojen tarkoituksesta tuoden esiin muun muassa niiden suuren merkityksen kansallisen tasa-arvon perustajana eri säätyluokkien suhteen. Mahdollisesti juuri nuorisoseurassa Sunila kohtasi myös agronomi Filip Saalastin, joka oli muuttanut Liminkaan marraskuussa 1894 ja liittynyt nuorisoseuran jäseneksi heti saman vuoden joulukuussa. Saalasti oli myös Häkkisen naapuritalon, Heikon, vävy.¹⁴²

Lyseon päätyttyä osallistuminen näihin rientoihin jatkui. Varsinkin nuorisoseura tuntuu olleen lähellä Juho Emilin sydäntä. Heinäkuussa 1895 Limingan nuorisoseuran viettäessä vuosijuhliaan oli Juho Emil aktiivisesti mukana ohjelmassa. Hän piti tilaisuudessa puheen ”entisyydestä ja nykyisyydestä” sekä lausui runoja.¹⁴³ Luottamus nuorta ylioppilasta ja maanviljelijää kohtaan oli paikkakunnalla ilmeisen suurta, sillä tammikuun alussa 1896 Sunila valittiin nuorisoseuran esimieheksi.¹⁴⁴ Nuorisoseura, jonka esimieheksi Sunila valittiin, oli saanut alkunsa jo vuonna 1883, jolloin oli perustettu Limingan työ- eli iltaseura.¹⁴⁵ Nuorisoseura-aatteen levitessä muuttui tämä sivistysseura vuonna 1891 nuorisoseuraksi. Toiminta nuorisoseurassa oli aktiivista ja sen toimintaedellytykset olivat parantuneet huomattavasti 1895, kun seura oli saanut oman talon. Tosin käyttöön nuorisoseuratalo saatiin vasta Sunilan esimieskaudella, sillä nuorisoseuran 10-vuotismuistojulkaisussa todetaan, miten elokuussa 1896 vietettiin ensimmäinen iltama oman talon suojissa. Nuorisoseuran toiminnan kerrotaan olleen Sunilan esimieskaudella varsin aktiivista. Nuorisoseura olikin Sunilalle ilmeisen läheinen. Hän otti osaa sen toimintaan vielä muuallakin, esimerkiksi vuonna 1899 Sunila osallistui Viipurissa järjestettyyn Suomen Nuorison Liiton yleiseen kokoukseen Limingan nuorisoseuran edustajana. Tuolloin hän tapasi myös ensimmäisen kerran Santeri Alkion, joka hänkin tuli vaikuttamaan suuresti Sunilan ajatusmaailmaan. Tapaninpäivänä samana vuonna Sunila lausui nuorisoseuran

¹⁴² Louhi 3.3.1892; Louhi 24.1.1894; Louhi 22.6.1894; Filip Saalastin päiväkirja 6.12.1894, Filip Saalastin arkisto, KA Oulu; Markku Kuorilehdon sähköposti tämän kirjoittajalle 8.1.2023.

¹⁴³ Kaiku 10.7.1895.

¹⁴⁴ Kaiku 8.1.1896.

¹⁴⁵ Numminen 2011, 200.

tilaisuudessa. Vuonna 1900 Sunila puolisoineen kutsuttiin nuorisoseuran kunniajäseniksi.¹⁴⁶

Parikymppinen paikallisen merkisuvun vesa ja ylioppilas sai luontevasti kotipaikkakunnallaan muitakin luottamustoimia. Pohjalaisen Osakunnan aktiivisen toiminnan tuloksena oli Liminkaan perustettu vuonna 1892 kansanopisto – yksi Suomen ensimmäisistä. Opiston toimintaedellytysten turvaamiseksi perustettiin Limingassa kansanopistotoimikunta, jonka varapuheenjohtajaksi Sunila valittiin keväällä 1896. Samana keväänä hänet valittiin vapaaehtoisen palokunnan johtokuntaan.¹⁴⁷ Kesäkuun 18. päivänä 1896 Juho Emilin siviilisäädystä tapahtui muutos, sillä hänet vihittiin avioliittoon Liisa ja Juho Yli-Kestilän tyttären Maria Johannan, joka myös Hannana tunnettiin, kanssa. Samassa tilaisuudessa vihittiin avioliittoon myös Hannan sisar Kaisa Sofia ja talollinen Aapo Matturi. Yli-Kestilässä vietettiin siis kaksoishäät.¹⁴⁸ Hanna oli naimisiin mennessään vasta 19-vuotias nuori maalaisnainen, mutta osallistunut jo paikkakunnan rientoihin ja käynyt kansanopiston.¹⁴⁹

Nuori Juho Emil oli ilmeisen kiinnostunut kaikesta maatalouteen liittyvästä. Oma vaikutuksensa oli varmaankin sillä, että hän itse toimi käytännön maanviljelijänä, mutta myös sillä, että hän oli saanut melkoisesti oppia moneen muuhun tuon ajan talonpoikaan verrattuna. Limingassa myös yleinen henki oli maatalouden kehittämisen puolella. Paikkakunnalle oli jo 1880-luvulla perustettu ”Isäntäväen yhtiö”, jota voi pitää eräänlaisena maamiesseuran edeltäjänä, ja vuonna 1875 oli paikkakunnalle perustettu myös meijerikoulu. Koulun johtajana 1890-luvun puolessavälissä toiminut Filip Saalasti, josta myöhemmin tuli Maalaisliiton puheenjohtaja, opetti maatalousaineita myös Limingan kansanopistossa ja piti myös yleisempiä luentoja aiheesta.¹⁵⁰

2.1.4 Agronomiksi Mustialasta

Kiinnostus kehittää itseään ja auttaa myös muita maatalouden alalla heräsi Sunilan kohdalla syksyllä 1896. Sunilan mielestä pieniä suomenkielisiä maanviljelysalan oppaita ei ollut juuri saatavissa, ja hän päätti itse ryhtyä suomentamaan alan kirjallisuutta. Asiasta hän kirjoitti Werner Söderströmille, jota pyysi kustantajaksi. Kirjeessään Sunila totesi aloittaneensa jo käännöstyön ja suomentaneensa ruotsalaisen professorin Hjalmar Nathorstin teoksen *Tuomaskuonan arvo ja käytäntö maanviljelyk-*

¹⁴⁶ Kerkkonen 1901, 15; Kaiku 29.12.1899; Pyrkijä 9/1899.

¹⁴⁷ Kaiku 22.5.1896.

¹⁴⁸ Kutsu Aappo Matturin ja Kaisa Sofia Yli-Kestilän sekä Juho Emil Sunilan ja Maria-Johanna Yli-Kestilän vihkiäisiin, Juhani Maarannon hallussa.

¹⁴⁹ Törmälä 1932, 167; Emäntälehti 10/1936, Hanna Sunila 60-vuotias.

¹⁵⁰ Vahtola 1977, 268–272; Louhi 25.9.1895.

sessä.¹⁵¹ WSOY:stä ei sillä kertaa tullut Sunilan kustantajaa vaan käännöksen kustansi Gummerus. Suomennostyön lisäksi Sunila halusi myös opiskella maatalousalaa syvällisemmin, ja niinpä hän sitten päättikin hakea Mustialan maanviljelysoppilaitokseen. Hakuaika oppilaitokseen oli loppunut jo heinäkuun lopussa. Hyväksytyt oppilaat oli valittu elokuussa, mutta Sunila kirjoitti vasta lokakuun 24. päivä hakemuksen, jossa pyysi, että hänet hakuajan umpeutumisesta huolimatta hyväksyttäisiin oppilaaksi.¹⁵²

Juho Emilin myöhäinen hakemus hyväksyttiin, ja hän lähti Limingasta kohti Tammelan Mustialaa opiskellakseen agronomiksi. Mustialan maanviljelysopisto oli aloittanut toimintansa entisen sotilasvirkatalon mailla marraskuussa 1840. Ylempi maanviljelysosasto eli niin sanottu agronomiosasto oli aloittanut toimintansa vuonna 1865.¹⁵³ Tälle agronomiosastolle Sunilakin saapui opiskelemaan marraskuussa 1896. Samana syksynä agronomiopinnot Mustialassa aloitti kaksikymmentä oppilasta ja yksi ylimääräinen oppilas. Sunilan kanssa samaan aikaan opiskelivat agronomeiksi muun muassa virolainen Jaan Raamot, myöhempi Viron maatalousministeri ja Maarahva Liit -nimisen puolueen poliitikko, sekä Hjalmar Oker-Blom, myöhempi maatalousneuvos ja Sunilan sijainen maataloushallituksessa. Vuotta aikaisemmin opinnot olivat aloittaneet muun muassa Eero Hahl (sittemmin Hatva) ja Erkki Pullinen, joista sittemmin tuli Sunilan tavoin maalaisliittolaisia poliitikkoja.

Opinnot Mustialassa olivat moninaiset, sisältyihän agronomioppilaiden opetusohjelmaan kaikkiaan 27 oppiainetta.¹⁵⁴ Opinnoissa oli mukana niin teoreettisia kuin käytännöllisiä opintoja, joita tulevien agronomien katsottiin tarvitsevan. Käytännöllisiin oppiaineisiin kuului muun muassa rakennusoppi. Opiskeluolot eivät Mustialassa 1890-luvun loppupuolella olleet ilmeisesti kaikkein parhaimmat, sillä tuoloin suunniteltiin Mustialan käytön uudelleenjärjestelyä ja opiston johtajakaan ei ollut nimitetty vakinaiseksi vaan virkaatekeväksi. Kun Sunilan opiskeluaikana vt. johtajana ollut Gösta Grotenfeltkin kannatti korkeamman maatalousopetuksen siirtämistä Helsinkiin, niin Mustialan kehitys jäi vaillinaiseksi.¹⁵⁵ Sunila itsekin arvosteli myöhemmin Mustialan tasoa, todeten: ”Opiskelijajoukko oli tiedoiltaan ja yleiseltä kehitykseltään varsin kirjavaa, opettajavoimat pyrkivät usein olemaan heikkoja, opiskeluaika oli aivan riittämätön, esiharjoittelu ei ollut lainkaan järjestetty, opistotilan maataloutta ei osattu käyttää riittävästi opetusvälineenä j. n. e.”¹⁵⁶

¹⁵¹ J. E. Sunila Werner Söderströmille 10.X.1896, WSOY:n arkisto, KA Helsinki.

¹⁵² J. E. Sunila Mustialan maanviljelysopiston opettajakunnalle 24.10.1896, Mustialan maatalousoppilaitoksen arkisto, KA Hämeenlinna.

¹⁵³ Tuorlahti 1943, 24.

¹⁵⁴ Mustiala 1928, 117.

¹⁵⁵ *ibid.*, 40–41.

¹⁵⁶ Sunila 1922c, 1008–1010.

Vaikka opinnot veivät oman aikansa, silti Sunilalla oli aikaa jatkaa jo Limingassa aloittamaansa maatalousalan oppaiden suomentamista myös Mustialassa. Tuolloin hän suomensi muun muassa saksalaisen maatalouskemistin Albert Stutzerin lannoitusoppaan ja ruotsalaisen agronomin Johan Fredrik Hallenborgin teoksen lypsykarjan hoidosta. Käännöstöitään hän luetutti ystävällään Saalastilla. Lisäksi Sunilalla riitti aikaa myös maatalousalan lehtien avustamiseen. Sunila avusti muun muassa *Peltomiestä*, jonne kirjoitti useita eri kirjoituksia koskien lannoitusasioita, mutta kirjoittipa hän myös kotieläinten terveydenhoidosta. Kotieläinten terveydenhoitoa koskevassa artikkelissa – joka itse asiassa oli mukailtu suomennos – Sunila toi esiin myöhemmin paljon korostamansa tuottavuusnäkökulman. Eläimiä tuli Sunilan mukaan kohdella lempeästi, se oli paitsi siveellinen velvollisuus mutta toi lopulta myös aineellista voittoa, sillä levottoman, vihaisen ja pahoin pidellyn eläimen tuotantokyky oli heikko ja toi näin myös omistajalleen suuren vahingon. Kirjallisten töiden ohella opinnot agronomiopinnot sujuivat mallikkaasti ja lokakuussa 1898 Juho Emil sai päästötodistuksen agronomiosastolta. Päästötodistuksessa kaikki arvosanat olivat parhaat mahdolliset eli kiitettävät.¹⁵⁷

Miksi Sunila sitten lähti opiskelemaan maatalousalaa Mustialaan? Aiheesta ei ole säilynyt mitään Sunilan omakohtaisia muistiinpanoja, mutta kuten edellä on tuotu esiin, Sunila oli verraten valveutunut henkilö ja saanut maanviljelijäksi melko korkean koulutuksen jo opiskelemalla ylioppilaaksi. Limingassa vallitsi myös sellainen henki, joka ajoi maatalouden ja yhteiskunnan kehittämistä. Sitä henkeä levitti erityisesti Filip Saalasti. Mutta Sunilan kiinnostukseen vaikuttivat varmasti ne yhteiskunnalliset olot, jotka vallitsivat hänen kotimaakunnassaan Pohjois-Pohjanmaalla ja kotipitäjässään Limingassa. Sunilalla oli myös taloudellisia mahdollisuuksia opiskeluun, kuuluihan hänen kotinsa Limingan vauraimpiin ja siellä myös ilmi selvästi arvostettiin sivistystä, kuten Limingassa yleensä tuohon aikaan.

Sunilan nuoruudessa 1890-luvun alussa Suomea koettelivat katovuodet. Kyseiset kadot eivät aiheuttaneet sellaista katastrofia kuin 1860-luvun puolessavälissä koettu, mutta tilanne oli kuitenkin paha ja pelästytti monet. Liminkalaisia kato ei edes juuri vaivannut, mutta hädästä oltiin tuskaisen tietoisia, kun se koetteli kaikista pahiten juuri omaa maakuntaa. Kato ei siis ollut liminkalaisille pahin asia, mutta tilatoman väestön runsaus oli. Limingassa oli paljon tiloja, mutta niin oli myös tilatonta väestöä. 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla Limingan tilatoman väestön määrä kasvoi huomattavasti. Alkunsa kehitys oli saanut jo 1800-luvun puolessavälissä. Ti-

¹⁵⁷ Witsord för Mejerielever utgående år 1897 och Landbrukselever utgående år 1898, Mustialan maanviljelysoppilaitoksen arkisto, KA Hämeenlinna; Ks. esim. Filip Saalastin päiväkirja 30.12.1898, Filip Saalastin arkisto, KA Oulu; Peltomies N:o 2/1897, Kallilannoitus niityillä; Peltomies N:o 6–7/1897, Lannoituskokeista; Peltomies N:o 6–7/1898, Wähän kotieläinten terveydenhoidosta.

lannetta pahensi vielä se, että Limingalla oli maine vauraana pitäjänä. ”Limingassa ei köyhällä ole hätää” oli yleinen sanonta, joka oli kulkeutunut kovin monen korvaan. Limingan maine veti puoleensa tilatonta väkeä myös muualta Suomesta. Tämä aiheutti ongelmia, varsinkin kun suurin osa tästä tilattomasta väestöstä Limingassa oli mäkitupalaisia, siis sitä ryhmää, jonka toimeentulo oli erittäin vaatimatonta verrattuna esimerkiksi torppareihin.¹⁵⁸

Sunila oli siis nähnyt omassa lähiympäristössään ne suuret ongelmat ja yhteiskunnalliset epäkohdat, jotka suomalaisella maaseudulla olivat vallitsevia. Hän oli kuitenkin saanut itse valistusta ja ottanut osaa monenlaisiin yhteiskunnallisiin rientoihin, ja ehkä koki niin, että hän voisi parhaiten auttaa kansaa opiskelemalla itse enemmän ja ryhtymällä sen jälkeen valistamaan kansaa itse. Maatalous oli tietenkin hyvin luonnollinen valinta opintosuunnaksi, sillä siitähän Sunilalla oli laajaa oma-kohtaista kokemusta ja suurin osa väestöstäkin asui maalla sekä sai elantonsa maataloudesta.

2.2 Sunila herättää kansaa sortovuosina

2.2.1 Kansanopiston opettajana Kymenlaaksossa

Valistuttuaan uusi agronomi tarvitsi työpaikan. Kiinnostusta nähdä ja kokea maailmaa laajemmalti oli olemassa, ja nyt Sunilalla oli perhettäkin elätettävänä. Hanna Sunila oli 7.1.1897 synnyttänyt Aarne Erkki Ilmariksi ristityn pojan. Jo ennen valmistumistaan Sunila oli kesällä 1898 hakenut apuopettajan pestiä Ilmajoella sijaitsevista Etelä-Pohjanmaan kansanopistosta.¹⁵⁹ Etelä-Pohjanmaalle Sunila ei päätenyt, vaan työpaikka löytyi Kymenlaakson – tai niin kuin tuohon aikaan vielä kirjoitettiin Kyminlaakson – kansanopistosta. Mahdollisesti Sunilaa oli suositellut kansanopiston agronomina toiminut Filip Saalasti, joka oli toiminut Limingassa meijerikoulun johtajana ja kansanopiston opettajana ja tutustunut silloin Sunilaan.¹⁶⁰ Kansanopiston opettajaksi Sunilalla olikin hyvät edellytykset, sillä hän oli valmistunut maatalousoppilaitoksesta, osallistunut kotiseudullaan yhteiskunnallisiin rientoihin ja tämän lisäksi vielä meritoitunut aloittelevana maatalousalan kirjailijana ja suomentajana. Sunilalla oli myös ilmeistä kiinnostusta kansanvalistustyötä kohtaan, ja missä tätä työtä olisikaan voinut paremmin tehdä kuin kansanopistossa. Kansanopistothan olivat osa sitä järjestelmää, jolla pyrittiin levittämään uusia yhteiskunnallisia ajatuk-

¹⁵⁸ Turpeinen 1991, 61–69; Vahtola 1991, 385; Vahtola 1977, 161; Oulun Wiikko-Sanomien 18.4.1857; Jounio 2003, 60–61.

¹⁵⁹ Pohjalainen 19.7.1898.

¹⁶⁰ Ks. esim. Filip Saalastin päiväkirja 6.10.1896, Filip Saalastin arkisto, KA Oulu; Arpiainen 1957, 58.

sia maalaisväestön keskuuteen ja parantamaan maaseudun asukkaiden elinolosuhteita.¹⁶¹

Kymenlaakson kansanopisto, jonne Sunila saapui opettajaksi, oli perustettu marraskuussa 1896 Kotkan lähellä Tavastilassa, joten kyseessä oli varsin uusi ja muotojaan hakeva kansanopisto. Johtajana kansanopistossa oli toiminut sen alusta lähtien maisteri Juhani Alin, myöhemmin Arajärvi. Aiemmin Alin oli toiminut lehtimiehenä Viipurissa, jossa oli luotsannut suomettarelaista *Wiipuri*-lehteä. Alinia oli kysytty johtajaksi suomettarelaiden johtajan, professori J. R. Danielsonin kehotuksesta. Alin olikin sopiva mies johtamaan uutta kansanopistoa, jonka vahvoina puuhamiehinä olivat olleet Kymenlaakson suomettarelaiset, sillä hän oli jo opiskeluaikanaan päättänyt suomettarelaiseksi.¹⁶²

Sunilan aloittaessa toimintansa kansanopiston opettajana marraskuussa 1898 toimi se Kymin Helilässä, sillä Tavastilassa, jossa opisto oli perustettu, ei ollut opistolle sopivia tiloja. Opiston tilaongelmat oli kuitenkin ratkaistu jo Sunilan saapuessa Kymenlaaksoon. Eversti Lennart Forstén oli tarjonnut opistolle tontin omistamastaan Marinhovin tilasta. Ratkaisevana tekijänä oli ollut Marinhovin sijaitseminen Inkeroisissa, joka oli rautatien varrella ja näin hyvien kulkuyhteyksien varressa.¹⁶³ Hyvät kulkuyhteydet tulivat olemaan merkityksellisiä myös Sunilalle. Kansanopiston rakennus valmistui syksyllä 1899 suurten ponnistusten jälkeen. Ilo opiston omista tiloista oli suuri niin kuin johtaja Alin asiaa muisteli kansanopiston täyttäessä 10 vuotta:

Tunsimme todellista iloa, kun rakennuspaikalla työtoverini, agronomi J. E. Sunilan kanssa nukuimme ensimmäisen yön opiston oman katon alla juhlasalissa, suuressa olkikasassa.¹⁶⁴

Sunila oli johtaja Alinin ohella Kymenlaakson kansanopiston ainoa miesopettaja, ellei oteta lukuun miesten käsitöitä opettanutta puuseppää. Agronomina Sunilaa oli Kymenlaaksoon houkutellut varmasti kansanopistoon kaavailtu maamiesosasto. Kansanopistoihin haluttiin saada käytännöllistä opetusta, sillä opistojen oppilaat olivat suurimmaksi osin talonpoikaiskodeista ja heille oli tarpeen opettaa teorian ohella käytännön töitä. Katsottiin, että nuorisoo tarvitsee lisätietoja mutta että kansanopistot eivät saaneet opettaa ihmisiä irtautumaan isien ammatista.¹⁶⁵ Taloudellisista syistä maamiesopiston perustaminen Kymenlaaksossa kuitenkin venyi ja tuore agronomi

¹⁶¹ Karttunen 1979, 19–21.

¹⁶² Kalemaa 2009, 52–69 ja 85–95.

¹⁶³ Arpiainen 1957, 16.

¹⁶⁴ Alin 1906, 10.

¹⁶⁵ Karttunen 1979, 41–44.

saikin alussa vastuulleen monta oppiainetta. Ensimmäisenä lukuvuotenaan Kymenlaaksossa hän opetti niin äidinkieltä, laskentaa, fysiikka, kaunokirjoitusta, piirustusta ja kirjanpitoa kuin maataloutta. Myös Hanna Sunila toimi kansanopistossa naisten käsityön opettajana. Lukuvuodeksi 1899–1900 Kymenlaaksoon saatiin vahvistukseksi vanha tuttu Limingasta, kun Sunilan sukulainen ja entinen opettaja kansakoulusta, Katri Foudila (sittemmin Tuori), saapui kansanopistoon apulaisjohtajaksi. Perhekin kasvoi Kymenlaakson vuosina, kun tytär Aune Ilta Kyllikki syntyi 25.12.1901.¹⁶⁶

Maamiesosasto pystyi aloittamaan toimintansa Kymenlaaksossa vasta vuoden 1901 syksyllä.¹⁶⁷ Tällöin Sunila siirtyi opettamaan lähes pelkästään maataloudellisia oppiaineita. Hän opetti maanviljelystä, karjanhoitoa ja metsänhoitoa mutta myös kemiaa, kirjanpitoa ja piirustusta, eli aineita, joita maanviljelijöiden katsottiin tarvitsevan työssään. Maamiesosasto oli kuitenkin verraten pieni, sillä ensimmäisenä lukuvuonna 1901–1902 sillä opiskeli vain kahdeksan oppilasta. Opinnot maamiesosastolla oli tarkoitettu lähinnä sellaisille nuorukaisille, jotka aikoiivat itsenäisiksi maanviljelijöiksi ja jotka olivat jo opiskelleet jossain kansanopistossa.¹⁶⁸ Maamiesosastolla käytettyihin opiskelumuotoihin kuului opintoretkeily. Tätä tuolloin hyvin suosituttua opetusmenetelmää käytti myös Sunila, joka esimerkiksi joulukuussa 1901 vei maamiesosaston oppilaita tutustumaan Mikkelin maalaiskunnassa sijaitsevaan Ota-
van maanviljelysopistoon.¹⁶⁹

Kansanopiston opettajana ollessaan Sunila kirjoitti *Kansanopisto*-lehteen erittäin kantaaottavan kirjoituksen koskien maalaisnuorison kasvatusta. Kirjoituksessa Sunila toi esiin, miten ennen oli riittänyt se, kun oli saanut jotenkuten maansa viljeltyä. Maamiehiä oli kuitenkin kohdannut ahdinko, kun viljan hinnat olivat tippuneet ja he olivat hädissään myyneet metsänsä pilkkahinnasta. Maata oli viljelty edelleen vanhakantaisesti.¹⁷⁰ Sunila moitti kirjoituksessaan sitä, kuinka suomalaiset olivat pitäneet kynsin hampain kiinni esi-isien viljelystavoista, mikä oli ollut turmiollista varsinkin jo ennestään köyhille. Sunilan mukaan parannusta oloihin saattoi tapahtua vain valistustyön kautta. Valistus ei kuitenkaan saanut Sunilan mielestä olla mitään sellaista, millä kasvatettiin pintasivistystä, vaan henki piti saada hereille, jotta myös taloudellisia oloja voitaisiin korjata. Valistustyö tuli Sunilasta kohdistaa nimenomaan nuoriin, sillä vanhat olivat liian itaria ja eivät luottaneet toisiinsa ja se esti monessakin mielessä maamiesten aseman parantamiseksi tähtäävän työn. Kirjoituksessa Sunila painotti sitä, miten maalaisnuorison piti muistaa se, että heistä kasvatet-

¹⁶⁶ Arpiainen 1957, 59.

¹⁶⁷ Arpiainen 1957, 19.

¹⁶⁸ Kansanopisto 6–7/1900, Kymenlaakson kansanopiston laajennus.

¹⁶⁹ Mikkeli 6.12.1901.

¹⁷⁰ Kansanopisto 11–12/1900, Maalaisnuorison kasvatus.

tiin sekä ihmisiä että maamiehiä ja emäntiä, ja vetosi etenkin Tanskan esimerkkiin. Siellä kansanopistot olivat kohottaneet kansan henkistä elämää, moraalia ja työhalua, ja tämä vaikutti nimenomaan maataviljelevään väestöön. Kotona saatuja oppeja Sunila piti tärkeinä, mutta korosti ettei se riittänyt, vaan parasta oli hankkia käytännön kokemusta jollakin vieraalla tilalla ja sitten tietopuolista oppia maamieskouluissa. Sunila korosti myös, että naiset on kasvatettava tasa-arvoisina miesten rinnalla, sillä vasta silloin saadaan eheä yhteiskunta.¹⁷¹

Sunilan tärkeimpänä mentorina ja keskustelukumppanina näyttää Kymenlaakson vuosinakin olleen Filip Saalasti. Hänen kanssaan Sunila keskusteli usein ammattiasioista heidän vieraillessansa toistensa luona. Mutta Saalastin muistiinpanoista selviää, että keskustelut sivusivat myös muita asioita, erityisesti yleistä poliittista tilannetta. Saalasti totesi tavattuaan Sunilaa joulukuussa 1900, miten kyynel oli monen silmäkulmassa venäläisten hajottaessa soittokuntia ja postimerkkien vaihtuessa venäläisiin.¹⁷² Oltiin siis tosissaan huolissaan siitä, mihin Suomi oli menossa, ja vaikka ensi sijassa oltiinkin ammattiorientoituneita, ei vallinneeseen tilanteeseen suhtauduttu välinpitämättömästi, vaan se nähtiin aidon uhkaavana. Se, keskusteliko Sunila Kymenlaaksossa politiikkaa kansanopiston johtajan Alinin kanssa, on epävarmaa. Alin itse on kertonut, että hän ei opettajapiirissäkään kosketellut puolueasioita, ”ei ainakaan naisten kanssa, enintään miesten kanssa saunassa”. Ja kun Sunila oli opiston ainoita miesopettajia, on oletettavaa, että hän ainakin jonkin verran käsitteli poliittisia kysymyksiä tulevan itsenäisyssenaattorin kanssa.¹⁷³ Kymenlaakson vuosiina Sunila todennäköisesti piti yhteyttä vanhaan koulutoveriinsa K. N. Rantakariin, joka toimi tuolloin yhden alueen merkittävimmän lehden *Kotkan Sanomien* päätoimittajana ja kuului kansanvaltaisuuden ja reformivaatimusten ajajiin.¹⁷⁴

2.2.2 Kansanvalistusta järjestöjen ja lehtien kautta

Kymenlaaksossa Sunila ajautui mukaan myös maatalousalan järjestöelämään. 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla maatalous oli suuressa muutoksessa ja neuvontatyö koettiin tarpeelliseksi. Maanviljelysseuroja oli perustettu läänitasolla jo 1850-luvun lopulta alkaen paljolti J. V. Snellmanin aloitteesta, sillä hänestä Suomen Talousseura oli haluton ja kyvytön toimimaan koko Suomen maatalouden suunnannäyttäjänä. 1880-luvulta alkaen oli sitten paikallisista tarpeista ja alueiden asukkaiden aloitteesta ryhdytty perustamaan myös maakunnallis-alueellisia seuroja.¹⁷⁵ Viipurin lääniin, jo-

¹⁷¹ ibid.

¹⁷² Filip Saalastin päiväkirja 20.12.1900, Filip Saalastin arkisto, KA Oulu.

¹⁷³ Karttunen 1979, 19–21.

¹⁷⁴ Eskola 1962, 404.

¹⁷⁵ Niemelä 1996, 85; Litteraturblad 1, tammikuu 1855, Suomen talousseuroista; Snellman 2003, 320–333.

hon Kymenlaaksokin kuului, oli perustettu koko läänin kattava maanviljelysseura jo vuonna 1847. Koko läänin laajuisen maanviljelysseuran toiminta-alue oli kuitenkin alettu kokea liian laajaksi. Lokakuussa 1894 Haminassa päätettiin perustaa Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseura ja toiminta saattoi alkaa kuvernöörin vahvistettua säännöt tammikuussa 1895. Varsin merkittävästi seuran perustamista oli ajanut eversti Lennart Forstén, eli sama henkilö, joka oli lahjoittanut tontin myös kansanopistolle. Forstén oli innokas maatalousmies, joka johti omistamassaan Liikkalan kartanossa meijeri- ja karjanhoitokoulua.¹⁷⁶

Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseura toimi ensimmäiset vuotensa melko vaatimattomasti. Tämä johtui siitä, että oltiin lähinnä jäsenmaksujen varassa, sillä valtionavut olivat pieniä eikä Viipurin läänin maanviljelysseuralta – jonka osa seura vielä oli – liennyt aina kovinkaan paljon rahaa läänin läntisen osan seuralle. Vuonna 1899 maanviljelysseuran toiminta sai kuitenkin vauhtia. Seurassa oli pitkään keskusteltu siitä, että seuran palveluksessa pitäisi olla kiertävä neuvoja, joka samalla toimisi sihteerinä ja rahastonhoitajana. Maaliskuussa 1899 seuran johtokunnan kokouksessa päätettiin valita maanviljelysseuralle ensimmäinen neuvoja ja valinta osui Sunilaan.¹⁷⁷ Tällaisia kiertävien neuvojien palkkaamista seuroille oli suositellut Hannes Gebhard, joka Saksassa oleskellessaan oli tutustunut siellä käyttöön otettuun wanderlehrer-järjestelmään. Wanderlehrerit olivat neuvonjohtajia, jotka kiersivät talosta taloon opastamassa pienviljelijöitä ja pitämällä erilaisia esitelmiä käytännön asioista. Aivan tällaista neuvonjohtajajärjestelmää Suomeen ei kuitenkaan luotu, sillä pyytämättä tulevia neuvonjohtajia pidettiin tungettelijoina. Suomessa päädyttiinkin yleensä sellaiseen ratkaisuun, että maanviljelysseuran sihteeri toimi myös neuvonjohtajana ja hänet tuli tilata antamaan opastusta.¹⁷⁸

Sunila aloitti toimintansa Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran neuvonjohtajana ja sihteerinä huhtikuussa 1899. Sunilalle työ oli haasteellinen, sillä seurassa ei ollut aikaisemmin ollut neuvonjohtajaa ja alue ei vielä ollut Sunilalle kovin tuttu, sillä työ kansanopistossa oli alkanut vasta edellisessä marraskuussa. Uusi neuvonjohtaja tarttui kuitenkin toimeen rivakasti ja lähti heti tutustumaan maanviljelysseuran alueeseen, kiersi ja piti kokouksia ja esitelmiä. Alueeseen tutustuminen olikin perusteellista, ja Sunila piti vuoden 1899 aikana 36 kokousta ja 32 esitelmää.¹⁷⁹ Sunila mainosti toimintaansa myös julkaisemalla *Kotkan Sanomissa* ilmoituksen, jossa ilmoitti antavansa neuvonjohtajana maatalouden eri haaroissa ja tekevänsä matkoja eri kulmakunnille ilman maksua.

¹⁷⁶ Niinivaara 1920, 3 ja 23–24.

¹⁷⁷ Pöytäkirja Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran johtokunnan kokouksesta 29. maaliskuuta 1899, PAKA.

¹⁷⁸ Niemelä 1996. 186–194.

¹⁷⁹ Läntisen Viipurin Läänin maanviljelysseuran viides vuosikertomus 1899, 4–5.

Syksyllä Sunilan ponnistukset jatkuivat. Ensin syyskuussa järjestettiin Pyhtäällä alueellinen maanviljelyskokous ja -näyttely. Henki maanviljelysseuran työlle oli otollista. Esimerkiksi *Kotkan Sanomat* kehotti pääkirjoituksessaan syyskuun alussa perustamaan maamiesseuroja jokaiseen kuntaan.¹⁸⁰ Vuoden 1899 syksyn aikana oli-kin Sunilan toiminnan seurauksena Kymenlaaksossa perustettu maamiesseurat Ky-miin, Miehikkälään, Pyhtäälle, Sippolaan, Valkealaan, Vehkalahdelle ja Virolah-delle.¹⁸¹ Tähän toimintaan antoivat suuren sysäyksen osuustoimintaliikkeen synty ja sen isän Hannes Gebhardin vuoden 1899 keväällä pitämät esitelmät maanviljelijöi-den yhteistoiminnasta. Gebhardin ajatuksena oli osuustoiminta-aatteen levittäminen – eivät niinkään maanviljelijöiden ammatilliset yhteenliittymät. Tämä suunta ei miellyttänyt kaikkia vanhoja agronomeja, joita Gebhard syytti usein epäyhteiskun-nallisiksi ”rikkaitten isien kelvottomiksi pojiksi”. Sen sijaan nuoremman polven fen-nomaaniset agronomit, joihin myös Sunila kuului, ottivat Gebhardin levittämää aa-tetta vastaan ja innostuivat siitä.¹⁸²

Sunilalle itselleen aika Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran sihteerinä oli eittämättä antoisaa ja valaisevaa. Asuminen uudessa paikassa laajensi varmasti enti-sestään hänen käsitystään suomalaisesta maaseudusta ja sen elinoloista, mutta samalla hän sai tutustua mielenkiintoisiin ihmisiin, jotka myös varmasti vaikuttivat häneen. Kymenlaaksossa näihin henkilöihin kuuluivat ennen kaikkea Liikkalan kartanon omis-taja everstiluutnantti Lennart Forstén ja hänen puolisonsa Alma Forstén. Molemmat Forsténit olivat aktiivisia maatalousasioiden puolestapuhujia: herra johti meijeri- ja karjatalouskoulua, kun taas rouva talous- ja puutarhakoulua. Forsténien kanssa Sunila joutui väistämättäkin tekemisiin, sillä olihan everstiluutnantti Forstén maanviljelys-seuran johtomiehiä ja rouva Forstén jäsenenä Kymenlaakson kansanopiston johtokun-nassa. Alma Forstén oli myös vakuuttunut siitä, että kansanvalistuksen kautta tulisi taloudellista menestystä ja hyvinvointia sekä tasa-arvoa. Alma Forstén vaikutti myös valtakunnallisesti ja hänen aloitteestaan Marttaliitto perusti oman lehensä, *Emäntä-lehden*. Myös seudun teollisuuden suurmiehen, Karhulan tehtaiden johtajan vuorineu-vos William Ruthin, Sunila lienee kohdannut. Ruth, niin suurteollisuusmies kuin oli-kin, oli kuitenkin suuri maatalouden puolestapuhuja, ja hänen näkemyksensä mukaan pienviljelys oli kansan syvien rivien taloudellisen hyvinvoinnin paras tae.¹⁸³

Vaikka Sunilan työtä maanviljelysseuran neuvojana ja sihteerinä voi pitää täysin epäpoliittisena ja ainoastaan ammattimaisena toimintana, niin sitä se ei suinkaan ol-

¹⁸⁰ Kotkan Sanomat 7.9.1899, Perustakaa maamiesseuroja joka kuntaan.

¹⁸¹ Läntisen Viipurin Läänin maanviljelysseuran viides vuosikertomus 1899, 4–5

¹⁸² Niemelä 1996, 143–146; Mäkinen 1997, 44–45.

¹⁸³ Anne Ollilan kirjoittama artikkeli Alma Forsténista Kansallisbiografian verkkoversi-ossa; Kaisa Kaurasen kirjoittama artikkeli William Ruthista Kansallisbiografian verk-koversiossa.

lut täysin. Sunila työskenteli Kymenlaaksossa niin sanotun ensimmäisen sortokauden aikana. Nikolai Bobrikov oli nimitetty kenraalikuvernööriksi elokuussa 1898, minkä oli Suomessa jo tuolloin tajuttu merkitsevän Venäjän harjoittaman yhtenäistämispolitiikan tiukentumista.¹⁸⁴ Varsinainen järkytys oli kuitenkin Helmikuun manifesti – se miellettiin Suomessa venäläisten yksipuoliseksi saneluksi ja voimanosoitukseksi.¹⁸⁵ Manifestin julkaisemisen jälkeen sitä vastaan kerättiin niin sanottu Suuri adressi, joka ei kuitenkaan johtanut toivottuun tulokseen. Samoihin aikoihin, osittain adressipuuhan kanssa, vahvistui monissakin piireissä – ja etenkin ylioppilaissa – se käsitys, että kansaa olisi valistettava. Kansan valistustaso oli huomattu hyvin alhaiseksi. Valistustyö nähtiin tärkeäksi jo sen takia, että sen avulla kansaa voitiin saada yhtenäisemmäksi Venäjän harjoittamaa politiikkaa vastaan. Tähän valistustyöhön otti osaa myös kansanopiston opettaja ja maanviljelysseuran sihteeri Sunila. Huhtikuun alussa Sunila oli luennoitsijana Sippolan raittiustalolla järjestetyillä luentokursseilla, jossa hän piti useammankin luennon, yhden apulannoista, toisen tanskalaisten pikkutilallisten maanviljelyksestä ja kolmannen maanviljelyksestä. Vaikka luennot olivatkin käytännöllisiä, oli luentokurssien henki hyvin isänmaallinen, Sunila muun muassa lausui kaksi hyvin isänmaallista runoa: Julius Krohnin *Hyljätyn äidin* ja Arvid Genetzin *Herää Suomen*. Luentokurssit päätettiin eläköön Suomi - huutoihin ja *Maamme*-lauluun.¹⁸⁶

Muutenkin Sunila osallistui omalta osaltaan ylioppilaiden poliittiseen kansanvalistustyöhön, joka oli lähtenyt käyntiin keväällä 1899. Tuolloin oli perustettu Ylioppilasosakuntien yhteinen kansanvalistuskomitea. Kansanvalistuskomitean piirissä nähtiin tärkeäksi valistuksen jakaminen kansan piiriin erilaisia aihepiirejä käsittelevien kirjasten avulla. Näihin valistuskirjasiin kuului myös Sunilan kirjoittama *Vasikkain kasvatuksesta*. Kyseessä ei sinänsä ollut poliittinen kirjanen, niitäkin kyllä näissä vuonna 1899 ilmestyneissä kansankirjasissa oli, mutta se kytkeytyi siihen tärkeään huomioon, jonka ylioppilaat olivat kansan parissa ollessaan huomanneet, että ensin oli parannettava taloudellisia oloja ennen kuin henkistä valistusta voisi levittää.¹⁸⁷ Perustarpeet piti siis saada ensin tyydytetyksi.

Sunila hoiti neuvojan ja sihteerin tointaan aktiivisesti ja osallistui samalla siihen toimintaan, jonka tarkoituksena oli valistaa ja yhtenäistää Suomen kansaa sen uhan alla, jota koettiin venäläisten toimien takia. Aivan kaikki asiat eivät kuitenkaan aina sujuneet ongelmitta. Joulukuun 28. päivänä 1900 pidetyssä maanviljelysseuran johtokunnan kokouksessa luettiin Viipurin läänin maanviljelysseuran johtokunnalta tullut kirje, jossa Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran johtokuntaa huomautet-

¹⁸⁴ Klinge 1968, 179–180.

¹⁸⁵ Polvinen 1985, 111.

¹⁸⁶ Viipurin Sanomat 8.4.1899, Luentokurssit Sippolan raittiustalolla.

¹⁸⁷ Klinge 1968, 187–193.

tiin sen sihteerin käyttäneen sopimatonta kirjoitustapaa kirjeessä, joka koski seuran vuosikertomuksen lähettämistä. Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran johtokunta ei katsonut kuitenkaan asian antavan aihetta mihinkään erikoisempiin toimenpiteisiin. Vaikka maanviljelysseuran johtokunta antoikin sihteerille synninpäästön, niin Sunila veti asiasta omat johtopäätöksensä ja kieltäytyi enää ottamasta vastaan sihteerin tointa.¹⁸⁸ Päätökseen tosin oli varmasti vaikuttamassa myös seuran kehno taloudellinen asema.

Sunila lähti siis ovet paukkuen Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran sihteerin ja neuvojan paikalta. Aktiivista ja toimeliasta mies eivät varmaankaan tyydyttäneet ne rajalliset resurssit, joita maanviljelysseuralla oli. Asiaa ei myöskään helpottanut se, että maanviljelysseura oli edelleen kiinni Viipurin läänin maanviljelysseurassa, vaikka periaatteessa oltiinkin itsenäisiä. Vasta vuonna 1902 Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseura teki pesäeron Viipurin läänin maanviljelysseuraan.

Aivan täysin välejään Sunila ei kuitenkaan katkaissut maanviljelysseuraan, vaikka lähtikin sihteerin paikalta ilmeisen pikaistuksissaan. Sunila toimi jäsenenä ja sihteerinä Sippolan maamiesseuran johtokunnassa ja esitelmöi maamiespäivillä muun muassa helmikuussa 1902, jolloin hän taas kohtasi myös ystävänsä Filip Saalastin, joka hänkin oli saapunut pitämään luentoa maamiespäiville Kymenlaaksoon.¹⁸⁹ Sunila myös palasi Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran sihteeriksi ja neuvojaksi toukokuun alussa 1904 ja suoritti kesän aikana mittauksia ja vuoroviljelyjakoa eri puolilla Kymenlaaksoa.¹⁹⁰ Syyskuussa Sunilan toimi vakinaistettiin, mutta pitkäaikaista siitä ei tullut, sillä jo lokakuussa Sunila tuli valituksi Hämeen läänin maanviljelysseuran sihteeriksi.¹⁹¹

Sunila ei Kymenlaaksossa ollessaankaan jättänyt kirjallisia harrastuksiaan, vaan aikaa riitti myös oman alan lehtien avustamiseen niin kuin jo Mustialan aikoina. Vanhaa tuttua *Peltomiestä* Sunila avusti edelleen ja tuli mukaan myös sen toimituskuntaan vuoden 1900 alusta. Avustettavien lehtien kenttä myös laajeni ja Sunila ryhtyi kirjoittamaan myös vuonna 1896 perustettuun *Maatalouslehteen*. Kyseessä oli maataloudellinen aikakauslehti, joka oli tarkoitettu lähinnä Itä- ja Pohjois-Suomen viljelijöille. Pohjois-Pohjanmaalta kotoisin olevalle ja itäisessä Suomessa toimivalle

¹⁸⁸ Pöytäkirja Läntisen Viipurin Läänin maanviljelysseuran johtokunnan kokouksesta 28. joulukuuta 1900, PAKA.

¹⁸⁹ Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran kahdeksas vuosikertomus 1902, 1903, 27–28 ja 58–60.

¹⁹⁰ Pöytäkirja tehty Läntis. Viipurin l. maanviljelysseuran johtokunnan kokouksessa 27 p. huhtikuuta 1904, PAKA; Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran kymmenes vuosikertomus 1904, 1905, 32–37.

¹⁹¹ Pöytäkirja tehty Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran johtokunnan kokouksessa Haminassa 7. p. syysk. 1904, PAKA; Pöytäkirja tehty Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran johtokunnan kokouksessa Haminassa lokak. 11 p:nä 1904, PAKA.

Sunilalle kyseessä oli mitä luonnollisin julkaisufoorumi, varsinkin kun toimittajana oli Limingassa ja Kymenlaaksossa toiminut ystävä Filip Saalasti. Kysymykset, joista Sunila kirjoitti *Maatalouslehteen*, käsittelivät monilta osin niitä epäkohtia, joihin oli kiinnitettävä huomiota pientilallisten aseman parantamiseksi.¹⁹²

Peltomies ja *Maatalouslehti* eivät olleet ainoita ammattijulkaisuja joihin Sunila kirjoitti, vaan avustettaviin lehtiin kuului myös *Maamies*, joka oli alkanut ilmestyä joulukuussa 1898. *Maamieheen* Sunila kirjoitti muun muassa kirjoituksen, jossa esitteli tanskalaista Vindstrupin mallitilaa. Kirjoitus tosin pohjautui erään ruotsalaisen kertomukseen kyseisestä tilasta, omakohtaisia kokemuksia Sunilalla ei vielä ulkomailta ollut. Tanska oli kuitenkin noussut jo tässä vaiheessa pienviljelyksen mallimaaksi ja suomalaiset maatalousalan ammattilaiset pyrkivät esittelemään, miten pienestäkin tilasta oli mahdollista saada tuottava. Vindstrupia pidettiin juuri tällaisena pienenä mallitilana, jonka katsottiin olevan hyvä esikuvaksi.¹⁹³ *Maamiehen* toimituskuntaan Sunilan nimi ilmestyi vuosien 1899–1900 vaihteessa. Muut toimituskunnan jäsenet olivat tuossa vaiheessa Uno Brander ja Hannes Nylander – miehet joiden kanssa Sunila tulisi myöhemminkin olemaan tekemisissä.

Aktiivisella maatalousmiehellä riitti lehtien avustamisen lisäksi myös aikaa omalle ammattijärjestölleen. Maatalous oli kehittynyt huomattavasti 1800-luvun loppupuolella ja koulutettuja maatalousmiehiä, joihin Sunilakin kuului, alkoi olla jo kohtuullisen paljon. Oman järjestönsä agronomit olivat perustaneet vuonna 1897 nimellä Maanviljelysvirkamiesyhdistys.¹⁹⁴ Ammattijärjestö piti kokouksia, joissa käsiteltiin erilaisia maatalousalan kysymyksiä. Toinen Maanviljelysvirkamiesten kokous järjestettiin Harjun maanviljelyskoululla Vironlahdella. Tässä kokouksessa suureksi huolenaiheeksi nousi kysymys maatalousaiheisen kirjallisuuden saatavuudesta. Huoli oli sama, joka oli vaivannut Sunilaa jo vuosia, niin kuin monia muita maatalousasiantuntijoita.¹⁹⁵ Kolmas Maanviljelysvirkamiesyhdistyksen kokous järjestettiin heinäkuussa 1902 Mustialassa, jossa Sunila alusti kysymyksestä maanviljelysoppikirjoista. Sunila katsoi alustuksessaan, että oppikirjat olivat kyllä parantuneet mutta ne eivät vielä kukaan olleet riittävällä tasolla. Sunila ehdottikin, että oli asetettava komitea, jonka piti ratkaista, millaisia uusia oppikirjoja tarvitaan ja miten vanhoja oppikirjoja olisi parannettava.¹⁹⁶

¹⁹² Maatalouslehti No: 1/1899, Huomattavimmista epäkohdista pienitalallistemme karjanhoidossa.

¹⁹³ Maamies N:o 43/1899, Vindstrup, pieni tanskalainen mallitalo; Maamies N:o 45/1899, Vindstrup, pieni tanskalainen mallitalo II.

¹⁹⁴ Mäkinen 1997, 26.

¹⁹⁵ Suomen maanviljelysvirkamiesyhdistyksen asettaman oppikirjakomitean mietintö, 1904.

¹⁹⁶ Ks. esim. Maamies N:o 18/1902.

Maanviljelysvirkamiesyhdistys päättikin asettaa komitean, jonka tarkoituksena oli laatia arvioita käytössä olevista oppikirjoista ja miettiä vaatimuksia niille oppikirjoille, joita oltiin laatimassa. Komitean johtoon valittiin Mustialan johtaja Karl Enckell ja jäseniksi metsänhoitaja Alfred Grönvall, maisteri G. A. Brendenberg, maisteri P. Palén ja Sunila, josta tuli myös komitean sihteeri. Työnsä tuloksena komitea julkaisi laajan, yli satasivuisen mietinnön. Mietinnössä komitea esitti, että oppikirjojen olisi oltava yhtenäisiä, jotta opetus muodostaisi kasvattavan yhtenäisyyden, ja oppikirjojen hankinnassa pitäisi valtion olla avustamassa, jotta kirjojen kalteus ei estäisi ”pikkuviljelijäin poikia ja tyttöjä pyrkimästä ammattikouluihin”.¹⁹⁷ Pienviljelyksen ja tavallisen talonpojan asia nähtiin siis tässäkin kaikkein oleellisimpana samoin kuin se, että kaikilla olisi varallisuudestaan riippumatta mahdollisuus koulutukseen – ja etenkin ammatillisiin opintoihin.

2.2.3 Pienviljelyksen siunauksellisuus – matka Tanskaan vakuuttaa Sunilan

Kymenlaakson aikana Sunila alkoi suunnata myös laajemmalle. 1890-luvulla hän oli lähtenyt suomentamaan maatalousalan kirjallisuutta ja opiskelemaan Mustialaan maataloutta, niin nyt hän pääsi tutustumaan ulkomaiden maatalouteen. Keväällä 1900 Sunila sai maanviljelyshallitukselta 1500 markan apurahan ja senaatilta 1000 markan stipendin. Näiden apurahojen turvin hän suuntasi matkansa kesällä Tanskaan, jossa kolmen kuukauden ajan tutustui maatalouteen. Tanska oli tuohon aikaan melko luonnollinen matkakohde maatalouden kehittämistä kiinnostuneelle suomalaiselle. Sunilan oli varmaan keskustellut Tanskasta ystävänsä Filip Saalastin kanssa, joka oli tehnyt sinne opintomatkan jo Limingan vuosinaan vuonna 1896.¹⁹⁸ Yleensäkin Tanskan kehitystä ihailtiin lähes ympäri Euroopan. Muun muassa brittiläinen konservatiivipoliitikko sir John Gorst totesi:

Katsokaa Tanskaa! Vuosisadan alussa oli se Euroopan köyhimpiä maita; nyt se on rikkaimpia, sillä se varustaa Englannin voilla, munilla, ja sianlihalla, jotka voitaisiin tuottaa meidän omissa maalaiskylissämme, omassa maassamme. Viime talvena asetettiin Irlannissa toimikunta, johon kuului uskonnollisia ja valtiopäivämiehiä yhdessä tutkimaan, miten maalaisväestön tilaa voidaan parantaa. He huomasivat Tanskassa oltavan sitä mieltä, että maan kukoistus riippui siitä opetuksesta, minkä maalaisväestö sai kansanopistoissa. - - Näissä kouluissa he

¹⁹⁷ Suomen maanviljelysvirkamiesyhdistyksen asettaman oppikirjakomitean mietintö, 1904.

¹⁹⁸ Filip Saalastin päiväkirja 1896, Filip Saalastin arkisto, KA Oulu; Uusi Suometar 21.4.1896.

eivät opi voita laittamaan, lihaa suolaamaan tai kyntämään; he oppivat historiaa, kirjallisuutta ja kieliä, ja voimakas uskonnollinen henki on koko opetuksen ytimenä. Se ei ole ammatti-opetus vaan yleinen herätys, jonka Tanskassa arvellaan saaneen aikaan maan kukoistuksen.¹⁹⁹

Tanskassa Sunilan suurimman mielenkiinnon kohteena olivat niin sanotut huusmandiviljelykset. Huusmandi-nimitykselle ei ole olemassa täsmällistä suomenkielistä vastinetta. Huusmanditilat olivat pientiloja, joilla oli yleensä 2:sta 8:aan tynnyrinalaan maata ja jotka yleensä olivat myös itsenäisiä.²⁰⁰ Huusmandiviljelykset tekivät Sunilaan huomattavan vaikutuksen, ja matkalta palattuaan hän kirjoitti aiheesta eri lehtiin ja piti esitelmää. Vaikuttimena oli pyrkimys parantaa suomalaisten pienviljelijöiden asemaa.

Vaikka Sunila ei vielä ollutkaan puoluepoliittisesti sitoutunut – Suomessa puoluejärjestelmää ei vielä edes oikein ollut ainakaan siinä mielessä kuin se oli sitten suurlakon jälkeen – oli hän selvästi sitoutunut porvarilliseen ajatusmaailmaan ja viroksui sosialismin edustamaa mallia. Tämä näkyi myös hänen Tanskan matkastaan kirjoittamassa matkakertomuksessa. Sunila kirjoitti kertomuksessaan, miten tanskalaisilla huusmandi-viljelijöillä oli täydet valtiolliset ja kunnalliset oikeudet. Sunila piti tätä erittäin tärkeänä ja totesi ihmisen voivan tuntea itsensä täysiarvoiseksi kansalaiseksi vasta, kun hänellä on velvollisuuksia vastaavat oikeudet. Sunilan mukaan Tanskassa yritettiin niin monesta maatyömiehestä kuin mahdollista tehdä maata omistavia täydellisillä oikeuksilla varustettuja kansalaisia. Sunila arvioi, että tällaisen väliluokan muodostaminen saattoi estää ryhmitystä pääoma vastaan työ. Tanskalainen järjestelmä olikin saanut Sunilan mielestä aikaan paljon hyvää ja mahdollistanut kaikkien kansan aineiden yhdistämisen.²⁰¹ Suomessa valtiollisia oikeuksia ei vielä ollut kuin vähäisellä osalla kansaa, mutta ajatukset kulkivat siihen suuntaan, että kansaa oli yhdistettävä ja sen valtiollisia oikeuksia laajennettava. Näkemykset tosin erosivat siitä, miten tämä tapahtuisi. Sosialismi oli tulossa Suomeenkin. Suomen työväenpuolue oli perustettu heinäkuussa 1899, ja se oli alkanut nopeasti marxilaistua.²⁰² Sunilakin näki sosialismin jonain sellaisena, jota olisi vastustettava, mutta jonka vastustaminen ja estäminen myös vaatisivat joitakin tekoja. Vanhaan malliin ei voinut jatkaa, varsinkin jos haluttiin, että maan suunta menisi edes osittain

¹⁹⁹ Kansanopisto 11-12/1900, Maalaisnuorison kasvatus. Sunila lainannut kirjoituksessa sir John Gorstin lausumaa.

²⁰⁰ Sunila 1902, 1–2.

²⁰¹ Kertomus Valtion apurahalla toimitetusta matkasta Maanviljelys-koetoiminnan ja Pikuviljelyksen tutkimista varten Tanskassa ja Ruotsissa kesällä 1900. Maanviljelyshallitukselle laatinut J. E. Sunila. Kansio 108, Maataloushallituksen alaiset koulut ja opistot -arkisto 1, Maataloushallituksen arkisto, KA Helsinki.

²⁰² Soikkanen 1975, 39–48.

siihen suuntaan mitä pidettiin oikeana. Maatalouskysymykseen puuttuminen olikin keskeistä.

Matkansa tuloksena Sunila kirjoitti kirjasen *Tanskan huusmandi*, jossa hän esiteli huusmandiviljelystä. Kirjoituksensa lopuksi Sunila toteaa pikkuviljelyksellä olevan omat etunsa. Sunilan mukaan tunnollinen pienviljelijä voi paremmin pitää silmällä taloutensa eri puolia kuin suurviljelijä ja näin saada suhteellisesti paremman tuoton kuin suurviljelijä. Etua Sunila näki siinäkin, että pienviljelijä oli riippumaton vieraasta työväestä.²⁰³ Huusmanditilojen ohella Sunila pääsi tutustumaan myös Odensessa järjestettyyn Tanskan 18:ta yleiseen maanviljelyskokoukseen ja -näyttelyyn. Tätä näyttelyä Sunila kuvaili *Maamies*-lehdessä ilmestyneessä kirjoituksessaan. Kirjoituksessa Sunila ylistää Tanskan edistysellisyttä ja sitä, kuinka henkisen herätyksen lisäksi maassa on kiinnitetty huomiota myös aineellisen hyvinvoinnin parantamiseen. *Maamiehen* Sunila kirjoitti myös laajan kaksiosaisen kirjoituksen Tanskan maatalouden kehityksestä. Kirjoituksessa hän maalaili kuvaa siitä, miten entisistä maaorjista oli tullut itsenäisiä talonpoikia, jotka ensin olivat suurtilallisten varjossa mutta jotka vähitellen kohoavat suurtilallisten rinnalle. Maamiehen ohella Sunila kirjoitti Tanskan kokemuksistaan kuvauksia myös osuustoimintaliikkeen *Pellervoon*.²⁰⁴

Vinkin *Pellervoon* kirjoittamisesta Sunila oli saanut Hannes Gebhardilta, johon Sunila oli ottanut yhteyttä kirjoittaessaan kirjastaan *Tanskan Huusmandi*. Sunila oli toivonut Gebhardin tarkastavan käsikirjoituksen, koska piti tätä parhaimpana asiantuntijana.²⁰⁵ Gebhard innostui asiasta ja tarkasti Sunilan käsikirjoituksen. Aivan kaikkia Gebhardin huomioita Sunila ei voinut ottaa ilmeisestikään varteen. Vaikka arkistoissa onkin säilynyt vain Sunilan kirjeitä Gebhardille, näyttää vahvasti siltä, että Sunilan työ miellytti kuitenkin joka tapauksessa Gebhardia ja hän piti sitä tärkeänä.²⁰⁶ Tämä oli tietysti seikka, joka varmasti lämmitti nuorta aloittelevaa maataloustieteilijää. Myös nuorisoseuraliikkeen johtaja ja Maalaisliiton tuleva perustaja Santeri Alkio noteerasi Sunilan työn ja kirjoitti siitä innostuneena artikkelin *Pyrkijä*-lehteensä. Alkion mielestä Sunilan kirjat *Tanskan huusmandi* ja *Mitä voimme oppia Tanskan pikkutilallisilta* olivat oivallisia oppaita johdattamaan suomalaisia pikkuviljelijöitä.²⁰⁷

²⁰³ Sunila 1902, 57–58.

²⁰⁴ *Maamies* No 30–31/1900, Tanskan 18:s yleinen maanviljelyskokous ja -näyttely Odensessa; *Pellervo* No 8/1900, Tanskan huusmandi-matkalla; *Pellervo* No 10/1900, Huusmandi-talo Odensen maanviljelysnäyttelyssä.

²⁰⁵ Sunila Gebhardille 8.7.1901, Kansio 13, Hannes Gebhardin arkisto, KA Helsinki.

²⁰⁶ Sunila Gebhardille 17.7.1901, Kansio 13, Hannes Gebhardin arkisto, KA Helsinki.

²⁰⁷ *Pyrkijä* 6/1902.

2.2.4 Sittenkin kotiin Liminkaan ja Pellervo-Seuran palkkalistoille?

Siitä vaikutuksesta, minkä Sunilan työ oli tehnyt Gebhardiin, kertoo se, miten Gebhard yritti saada Sunilaa pois Kymenlaaksosta ja töihin Pellervo-Seuraan. Pellervo-Seura oli vielä nuori yhdistys. Se oli perustettu vasta muutamaa vuotta aikaisemmin, vuonna 1899, samassa aallossa usean muun yhdistyksen kanssa, kun haluttiin kansallisen eheyttämisen ja kansanvaltaisuuden nimissä tiivistää rivejä ja kaventaa sitä kuilua, joka vallitsi eri yhteiskuntaluokkien välillä.²⁰⁸ Tämän työn tekijöiksi Pellervo-Seura palkkasi palvelukseensa neuvoja. Osa neuvojista oli päätoimisia, mutta aikomus oli palkata myös sellaisia neuvoja, jotka olisivat Pellervo-Seuran palveluksessa vain talvisin.²⁰⁹ Ilmeisesti ajatuksena oli, että kesäkaudet neuvojat hoitaisivat omia tiluksiaan. Sunilaa Pellervoon kosiskeltiin keväällä 1902, ja hänellä oli halujaakin siirtyä osuustoimintaseuran palkkalistoille. Sunila houkutteli ajatus mahdollisuudesta päästä työskentelemään kotiseudullaan Pohjois-Pohjanmaalla. Sunilalle kotiseutu ja sen asiat olivatkin ilmeisen rakkaita, mutta hän piti tärkeänä, että maailmaan tutustuisi myös laajemmin:

Ja kun ajatuksenne mukaan pääsisin työskentelemään kotiseudullani, toteutuisi siten toiveeni, jota tähän saakka olen useista syistä tukahduttanut. Olen nim.[it-täin] pitänyt velvollisuutenani tarkastaa maailmaa ja ainakin omaa maata laajemmalti, ennenkun hautautuu kotipaikkain harrastuksiin.²¹⁰

Halusta ja aikeesta palata kotiseudulle kertoo sekin, että Sunila kävi aina tilaisuuden salliessa kotipaikkakunnallaan ja osallistui sen eri rientoihin. Esimerkiksi Limingan kansanopiston viettäessä lukuvuotensa päättäjäisiä toukokuussa 1899 oli Sunila paikalla ja myös esiintyi tilaisuudessa. Kiintymyksestä Liminkaan kertoo myös se, että Sunilalla riitti tarmoa harrastaa omakohtaisesti maataloutta tilallaan Limingassa. Eivätkä tulokset olleet ollenkaan huonoja. Hänen perunansa, jalostetut viljan-siemenet, turnipsit, sipulit ja kanat saivat palkintoja Limingassa syksyllä 1902 järjestetyssä maanviljelysnäyttelyssä.²¹¹ Sunila halusi muutenkin näyttää esimerkkiä kotiseudullaan, hän järjesti luentotilaisuuksia maataloudellisista aiheista ja johti yhdessä Filip Saalastin kanssa Oulun läänin talousseuran maataloudellisia opintoret-kä.²¹² Anopa Sunila Oulun läänin talousseuralta rahaa kasvikoemasen perusta-

²⁰⁸ Kuisma 1999, 14–16.

²⁰⁹ Pöytäkirja, kirjoitettu Pellervo-seuran johtokunnan kokouksessa huhtik. 16 p:nä 1902, Pellervo-Seuran pöytäkirjat 1901–1903, PSA.

²¹⁰ Sunila Gebhardille 15.4.1902, Kansio 13, Hannes Gebhardin arkisto, KA Helsinki.

²¹¹ Kaiku 10.5.1899; Kaleva 17.9.1902.

²¹² Kaleva 5.6.1902.

miseksi Liminkaan. Koekentän perustamista talousseura piti kannatettavana hankkeena mutta rahapulassaan ei myöntynyt Sunilan anomukseen.²¹³

Osuustoiminnan ilosanoman välittäminen olisi sopinut hyvin hänen omaksumaan maailmankatsomukseen. Pohjois-Pohjanmaalle ja Liminkaan Sunila ei kuitenkaan päässyt pysyvästi palaamaan, vaikka se lienee ollut hänen alkuperäinen tarkoituksensa. Pellervo-Seuran palkkaedut olivat Sunilasta niin pienet, että hän alkoi epäroidä ryhtymistä seuran palkkalistoille. Halu oli kuitenkin kotiseudulle ilmeisen kova. Sunila yritti tingata Gebhardilta parempia ehtoja, mutta se ei johtanut toivottuun tulokseen, ja Sunila jäi edelleen Kymenlaaksoon.²¹⁴ Yhteistyö Sunilan ja Gebhardin välillä ei kuitenkaan loppunut tähän, vaan se jatkui muun muassa yliopistomaailmassa ja muutenkin, välillä lämpimämmin, välillä kylmemmin.

2.3 Uranuurtajana akateemisilla areenoilla

2.3.1 Suomen ensimmäinen maataloustohtori

Opintomatkat ja ammattijärjestön toimintaan osallistuminen sekä maatalousalan lehtiin kirjoittaminen ei ollut Sunilalle tarpeeksi. Vaikka hän olikin suorittanut agronomitutkinnon Mustialassa, niin hän ei kuitenkaan ilmeisesti katsonut sen riittävän, varsinkin kun Aleksanterin-Yliopiston filosofiseen tiedekuntaan oli vuonna 1898 perustettu maanviljelystaloudellinen tiedekuntaosasto.²¹⁵ Maanviljelystaloudellisen osaston perustaminen oli osa ajan henkeä, 1800- ja 1900-lukujen taitteessa tapahtui paljon muutakin maatalouden kehityksen kannalta merkittävää. Tuolloin perustettiin muun muassa Pellervo-seura, Martta-Yhdistys, Hankkija, säädettiin osuustoimintalaki, Valio aloitti toimintansa ja kuten jo on tullut esiin, agronomit järjestäytyivät. Aluksi maanviljelystaloudellinen tiedekuntaosasto oli varsin vaatimaton, ja osastolla oli vain kaksi professoria, maanviljelystaloudessa ja maanviljelysopissa Gösta Grotenfelt sekä maanviljelyskemiassa Arthur Rindell. Molemmat professorit olivat olleet Sunilan opettajia jo Mustialassa. Uusia opettajiakin oli, muun muassa maanviljelyksen taloustieteen ja tilastotieteen dosentti Hannes Gebhard, johon häneenkin Sunila oli tullut tutustuneeksi jo aiemmin.

Sunila oli kirjoittautunut yliopistoon jo päästyään ylioppilaaksi vuonna 1895, mutta silloin hän ei ollut vielä aloittanut yliopisto-opintoja. Vasta maanviljelystaloudellisessa tiedekuntaosastossa Sunila aloitti yliopisto-opinnot ja etenikin melko nopeasti. Tiedekunta-osastoon Sunila kirjoittautui maaliskuussa vuonna 1903, ja jo

²¹³ Kaleva 30.3.1901.

²¹⁴ Sunila Gebhardille 21.4.1902, Kansio 13, Hannes Gebhardin arkisto, KA Helsinki.

²¹⁵ Halonen 2008, 174–175.

joulukuun alussa hän sai pro gradustaan arvosanan. Filosofian kandidaatin arvon Sunila sai seuraavana keväänä, toukokuun 14. päivänä vuonna 1904, ja hänestä tuli ensimmäinen maanviljelystaloudellisella osastolla tutkinnon suorittanut henkilö.²¹⁶ Sunilan akateemiset pyrinnot eivät jääneet kuitenkaan tähän, vaan kandidaatin tutkinnon suoritettuaan hän jatkoi opintojaan muiden töidensä ohella. Samaan aikaan maanviljelystaloudellisella osastolla opiskeli myös Lauri Kristian Relander, jonka kanssa Sunila tuli sittemmin monestikin olemaan tekemisissä.²¹⁷

Gebhardin oppilaana Sunila perehtyi tarkemmin myös tilattoman väestön oloihin. Gebhardhan johti Tilattoman väestön alakomiteaa, jonka tarkoituksena oli tutkia maaseudun oloja ja parannusehdotusten laatiminen. Tähän kysymykseen perehtymisen tuloksena Sunila laati tutkimuksen kotipitäjänsä Limingan maanvuokrausoloista vuonna 1903 otsikolla *Talonosavuokraolot Limingan kunnassa v. 1903*. Tutkimuksessa Sunila totesi alueen maanvuokraoloissa olevan vielä paljon parantamisen varaa ja vetosi lopuksi saksalaisen kansantaloustieteilijän Johannes Conradin lausuntoon:

Luonnollista ja toivottavaa on epäilemättä, että maanomistaja itse asuu turpeessaan, käyttää siihen kaiken harrastuksensa, kaiken rakkautensa, kiintyy siihen yhä lujemmin eikä työskentele ainoastaan itseänsä vaan etenkin tulevien polvien hyväksi. Tällainen psykologinen momentti on maanviljelyksessä paljon tärkeämpi – – –, koska maan hyväksi tehty työ ei tuota niin pian hyötyä vaan suureksi osaksi tulee sen koko hyöty vasta pitemmän ajan kuluttua täydellisesti näkyviin.²¹⁸

Sunilan pyrinnot ja eteneminen eivät jääneet huomiotta muiltakaan kuin Gebhardilta. Syksyllä 1904 Mustialan johtaja Karl Enckell ja senaattori A. O. Kihlman (myöhemmin A. O. Kairamo), joka oli senaatin maanviljelystoimituskunnan päällikkö, keskustelivat Mustialan oloista. Enckellin mielestä Mustialasta olisi pitänyt muodostaa toinen korkeakoulu maanviljelysopetusta varten yliopiston rinnalle. Kihlman oli kuitenkin hieman epäileväinen hankkeen suhteen. Tässä keskustelussa nousi esiin myös Sunilan nimi. Enckell ylisti Sunilaa ja hänen syviä tietojaan senaattori Kihlmanille. Tosin Enckell hieman arvosteli Sunilaa siitä, että tältä puuttui ”kriittilinen henki”.²¹⁹ Huomattavaa ja merkityksellistä kuitenkin on, että Sunilan nimi no-teerattiin hyvin korkealla taholla syksyllä 1904. Häneltä ilmeisesti odotettiin suuria.

²¹⁶ Maa- ja metsätaloustieteellisen tiedekunnan matrikkeli 1902–1913, HYKA; Halonen 2008, 213.

²¹⁷ Vasara 2013b, 26.

²¹⁸ Sunila 1908a, 90–92. Conradin lainauksen suomennos Sunilan; ks. myös Conrad 1911, 131.

²¹⁹ Päiväkirjamuistiinpanoja, Kansio 12, A. O. Kairamon arkisto, KA Helsinki.

Sunilan saatua kandidaatin tutkintonsa valmiiksi jatkoi hän edelleen opintojaan tähtäimenään tohtorin arvo. Tämän jatkotutkintonsa eteen Sunila teki kovasti töitä niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Ulkomaille hän suuntasi perehtyäkseen maatalousekonomiaan, jolta alalta hän oli väitöskirjaansa tekemässä. Näistä ulkomaille suuntautuneita opintomatkoja käsitellään tarkemmin vielä tuonnempana. Sunila väitelti maanviljelystaloudellisella aiheella *Peltoviljelysjärjestelmät Hattulan kunnassa*. Hattula valikoitui Sunilan tutkimuspaikkakunnaksi, koska työstäessään väitöskirjaansa hän toimi leipätyökseen Hämeen läänin maanviljelysseuran sihteerinä. Sunilan tutkimus yhdisti sekä teoriaa ja käytäntöä. Sunila perusteli tutkimustaan sillä, että oli näytettävä, miten pitkälle kehittyneeseen taloudelliseen rappeutumiseen vanhojen, aikansa eläneiden peltoviljelyjärjestelmien seuraaminen voisi johtaa ja miten taas paikallisia näkökohtia silmällä pitäen sovellettu uusi järjestelmä voisi olla voimakas keino taloudellisen hyvinvoinnin luomisessa. Näitä vanhoja järjestelmiä Sunila kritisoi myös seuraavana vuonna ilmestyneessä teoksessaan *Vuoroviljelys- ja koppeliviljelysjärjestelmä Suomessa*.²²⁰

Sunilan väitöskirja tarkastettiin syyskuun 11. päivä 1907. Kyseessä oli historiallinen tapaus, olihan Sunila ensimmäinen, joka väitteli filosofisen tiedekunnan maanviljelystaloudelliselta osastolta. Vastaväittäjänä toimi yliopiston maanviljelysopin professori Gösta Grotenfelt, joka oli ollut Mustialan johtaja Sunilan opiskellessa siellä. Grotenfeltin arvio väitöskirjasta oli kauttaaltaan positiivinen. Vastaväittäjä kiitti varsinkin Sunilan syvällistä perehtymistä saksalaiseen tieteelliseen kirjallisuuteen. Väitöksen tieteellisestä arvosta Grotenfelt totesi, että se ”hyvästi tyydytti” häntä.²²¹ Sunilalle myönnettiin filosofian lisensiaatin arvo ja hänen opintonsa arvoستettiin maanviljelystaloudessa laudaturin, maanviljelysopissa cum laude approbaturin, maanviljelyskemiassa ja maanviljelysfysiikassa approbaturin sekä kansantaloustieteessä lubenter approbaturin arvoisiksi. Samalla Sunilan todettiin myös täyttävän käytännölliseen maanviljelykseen nähden säädetyt vaatimukset.²²²

2.3.2 Kansanvalistustyötä ja yliopistouraa rintarinnan

Akateemisenakin tutkijana Sunila piti erityisen tärkeänä kansanvalistustyötä ja sitä, että hänen tutkimustensa tulokset leviäisivät myös laajemmalle. Siitä kertoo hänen

²²⁰ Sunila 1907, Väitöskirjan esipuhe; Sunila 1908b, 176–179.

²²¹ Professori Gösta Grotenfeltin lausunto J. E. Sunilan väitöskirjasta, Protokoll förddt vid Agricultur-ekonomiska Sektionens möte den 20 september 1907, Maanviljelystaloudellisen osaston pöytäkirjat 1902–1910, Maa- ja metsätaloudellisen tiedekunnan arkisto, HYKA.

²²² Pöytäkirja joka pidettiin Maanviljelystaloudellisen Osaston kokouksessa syyskuun 21 p 1907, Maanviljelystaloudellisen osaston pöytäkirjat 1902–1910, Maa- ja metsätaloudellisen tiedekunnan arkisto, HYKA.

osallistumisensa yhteen 1900-luvun alun suurimpaan suomalaiseen tietokirjaprojektiin, *Omaan Maahan*. Tämä tietokirjaprojekti oli historian professori E. G. Palménin suurhanke, ja hänen tavoitteenaan oli tarjota tavallisille lukijoille lukijaystävällistä tietokirjasarjaa suomenkielisen kansan henkiseksi kohottamiseksi.²²³ Sunila kirjoitti tähän tietokirjasarjaan kaksi artikkelia, joista toinen käsitteli peltoviljelysjärjestelmiä ja niiden valintaan vaikuttavia seikkoja ja toinen peltoviljelysjärjestelmien kehitystä Suomessa.²²⁴ Kirjoittaessaan omaan spesialiteettiinsa kuuluvista aiheista Sunila osallistui jälleen siihen työhön, mihin hän oli sitoutunut jo 1890-luvulta lähtien. *Oma Maa* oli osa sitä projektia, jolla pyrittiin vastustamaan venäläisyyttä ja säilyttämään suomalaisuutta kansanvalistuksen kautta.²²⁵

Oman Maan ohella Sunilaa kutsuttiin mukaan myös muihin kansanvalistusprojekteihin. Marraskuussa 1910 hän tuli muun muassa valituksi Kansalaisopintojen Johtokuntaan. Kyseessä oli eri valistusjärjestöjen asettama elin, joka suunnitteli eri alojen valistuskursseja siten, että niitä voisivat esimerkiksi nuorisoseuralaiset opiskella opintopiireissä ja tenttiä sitten Kansalaisopintojen Johtokunnan valtuuttamalle henkilölle. Johtokuntaan kuuluivat Sunilan ohella muun muassa professori Arvi Grotenfelt ja tohtorit A. K. Cajander, Zachris Castrén, Jaakko Forsman nuorempi, Matti Helenius-Seppälä, Erkki Kaila, J. H. Vennola ja Väinö Voionmaa. Joukossa oli siis kolme tulevaa pääministeriä, yksi tuleva ulkoministeri, yksi tuleva arkkipiispa ja useita myöhempiä sekä aikaisempia kansanedustajia (mainituista henkilöistä ainoastaan Grotenfelt ja Forsman eivät istuneet koskaan eduskunnassa). Tässä kansanvalistusprojektissa jouduttiin kuitenkin pettymään. Välitöntä yhteyttä kenttään ei saatu, tutkintojakin suoritettiin vähän ja Kansalaisopintojen Johtokunta luopui tehtävistään vähitellen. Paremmiin onnistuneisiin kansanvalistusprojekteihin, joissa Sunila oli mukana, olivat *Pienviljelijän käsikirjan* ja *Maatalouskalenterin* julkaisemiset. Nämä teokset levisivät laajalle, *Pienviljelijän käsikirjasta* otettiin useampi painos ja *Maatalouskalenteria* julkaistaan edelleen 2020-luvulla.²²⁶

Menestyksellä väitöskirjaansa puolustanut Sunila oli ilmiselvästi tähtäämässä akateemiselle uralle. Ei ole epäilystäkään siitä, että näin hän uskoi voivansa vaikuttaa kaikkein parhaiten tavallisen suomalaisen kansan elinolojen parantamiseen. Hän oli tiukasti ammattiorientoitunut, eikä ilmeisesti edes harkinnut osallistumista mihin kovinkaan poliittiseen toimintaan. Jo heti pian väittelynsä jälkeen hän anoi talvella 1908 päästä maanviljelystalouden dosentiksi. Asiasta käytiin keskustelua tiedekuntaosaston kokouksessa, jossa todettiin Sunilan väitöskirja kyllä ansiokkaaksi mutta

²²³ Karonen&Räihä 2014, 16–20.

²²⁴ Sunila 1908c, 61–68; Sunila 1911b, 314–323.

²²⁵ Karonen&Räihä 2014, 16–20.

²²⁶ Parjo 2003, 139; Suomalainen 21.11.1910.

yksinään riittämättömäksi päteväyttämään dosentin virkaan. Professori Grotenfelt tosin ilmoitti eriävän mielipiteensä.²²⁷

Sunila ei lannistunut, vaikka ei dosentiksi päässytäkään, vaan päätti tohtorinarvon saatuaan lähteä hakemaan professorin virkaa. Kyseessä oli maanviljelystalouden professuuri, joka oli perustettu yliopistoon vasta muutamaa vuotta aikaisemmin. Sunilan lisäksi professuurista olivat kiinnostuneita myös hänen entinen opettajansa Hannes Gebhard, Mustialan maanviljelys- ja meijeriopiston entinen johtaja Karl Enckell sekä tohtori C. L. Viklund. Näistä kuitenkin Gebhard ja Viklund vetivät hakemuksensa pois.²²⁸ Virasta kamppailivat tosiallisesti siis vain Enckell ja Sunila. Professuurista käytiinkin pitkä kamppailu. Asiantuntijoiksi viranhakuun nimettiin Ruotsin Kuninkaallisesta Maatalousakatemiasta professori Herman Juhlin-Dannfelt sekä Suomen Keisarillisesta Aleksanterin yliopistosta kansantaloustieteen professori J. H. Vennola ja maanviljelysopin professori Gösta Grotenfelt.²²⁹

Asiantuntijoista Juhlin-Dannfelt ja Grotenfelt olivat Enckellin kannalla, vaikka Grotenfelt kyllä kommentoi Sunilaa perusteelliseksi ja asiastaan kiinnostuneeksi tutkijaksi.²³⁰ Sen sijaan Vennolan mielestä Sunila oli sopivampi professoriksi. Juhlin-Dannfeltin mielipidettä Sunilasta ei tosin edes saatu, sillä Sunilan julkaisut olivat suomeksi, jota tukholmalainen professori ei luonnollisestikaan taitanut.²³¹ Vennola piti Sunilan ansioita paljon Enckellin ansioita suurempina. Vennolan mielestä Enckellin kirjallinen tuotanto oli vähäpätöistä ja se sisälsi useita metodisia virheitä, kun taas Sunilan tutkimuksia Vennola arvosti urauurtaviksi, tarkoiksi ja asiantuntemuksella suoritetuiksi. Vennola suorastaan epäili Enckellin pätevyyttä. Mutta muiden mielipide oli toinen ja äänin 5–1 Karl Enckell tuli valituksi maanviljelystalouden professoriksi.²³²

Sunilasta ei siis tullut maanviljelystalouden professoria, vaikka hän virkaa oli ilmeisen tosissaan tavoitellutkin. Suomenkielisessä lehdistössä asiaa pidettiin taas yhtenä osoituksena siitä, miten suomenkielisiä tieteenharjoittajia sorrettiin yliopistossa. *Uusi Suometar* kommentoi Sunilan olevan suomenmielinen, kun taas Enckellin ruotsinmielinen, jonka paras työkausi oli jo ohitse. *Uuden Suomettaren* mukaan

²²⁷ Pöytäkirja joka pidettiin Maanviljelys-taloudellisen Osaston kokouksessa 18 päivänä maaliskuuta v. 1908, Maanviljelystaloudellisen osaston pöytäkirjat 1902–1910, Maa- ja metsätaloudellisen tiedekunnan arkisto, HYKA

²²⁸ Halonen 2008, 235.

²²⁹ Asiakirjoja yliopistoasioissa 1909:12: Frågan om besättandet af professuren i lantbruksekonomi. De sakkunniges utlåtanden.

²³⁰ *ibid.*

²³¹ Maatalous N:o 18&19/1909, Maanviljelystalouden professorin virka; Helsingin Sanomat 7.11.1909, Maanviljelystalouden professorin virka.

²³² Asiakirjoja yliopistoasioissa 1909:12: Frågan om besättandet af professuren i lantbruksekonomi. De sakkunniges utlåtanden; Asiakirjoja yliopistoasioissa 1909:12a: Frågan om besättandet af professuren i lantbruksekonomi.

Enckellistä olikin tullut professori nimenomaan kielensä takia – ei ansioiden.²³³ Pienenä akateemisena lohdutuksena Sunila sai nyt kuitenkin dosentuurin, jota hän vähän aikaisemmin ei vielä ollut saanut. Professorin virkaan päteväksi katsotulta henkilöltä dosentuuria ei voinut kieltääkään.²³⁴ Tiedekuntaosasto piti myös välttämättömänä opettajajavoiemien lisäystä maanviljelystalouden alalla ja kannatti siksikin Sunilan dosentuuria.²³⁵ Dosenttina Sunila piti sitten luentoja muun muassa maatalouden arvioimisesta ja kirjanpidosta.²³⁶ Yliopistossa toimiminen oli myös Sunilan myöhempien vaiheiden kannalta merkityksellistä, sillä tuolloin hän tuli varmasti myös tuntemaan sellaisia henkilöitä, joiden kanssa hän myöhemmin työskenteli politiikan saralla. Yliopistossa opiskelivat tuolloin muun muassa myöhemmät maalaisliittolaiset poliitikot K. J. Ellilä, K. T. Jutila, Jalo Lahdensuo ja Sigurd Mattsson.²³⁷

Myöhempien aikojen kannalta merkitystä oli myös eräällä väitöksellä. Touku-kuussa 1915 Sunila toimi maisteri Östen Elfvingin vastaväittäjänä tämän puolustuksessa väitöskirjaansa *Vermögensbildung kleinbäuerlicher Ansiedler in Finland*. Elfvingin tutkimus, joka käsitteli valtion asutustilallisten taloudellista edistymistä, sai Sunilalta melkoisen murskaavan arvion. Lausunnossaan Sunila moitti erityisesti tutkimuksen aineiston epätasaisuutta. Elfving oli Sunilan mukaan suunnitellut työn huonosti ja ollut epävarma suorittamisissaan arvioissa. Sen verran kelpollisena Sunila työtä kuitenkin piti, että esitti sen hyväksymistä.²³⁸ Elfvingistä tuli siis kaikesta esitetystä kritiikistä huolimatta tohtori, mutta episodi oli sellainen, että se jätti Sunilan ja Elfvingin välille vahvan antagonismin, joka vaikutti pitkään.

Dosenttina Sunila toimi kaikesta päätellen tiedekunnan mielestä hyvin – jopa niin hyvin, että loppuvuodesta 1919 alettiin tiedekunnassa keskustella siitä, olisiko Sunilaa esitettävä henkilökohtaiseksi ylimääräiseksi professoriksi. Tuolloin asia kuitenkin päätettiin jättää pöydälle. Sitä ei kuitenkaan unohdettu, sillä vuoden 1923 alussa, Sunilan toimiessa jo politiikassakin, maanviljelystaloudellisessa osastossa suunniteltiin häntä ehdotettavaksi maanviljelystalouden henkilökohtaiseksi ylimää-

²³³ Uusi Suomerar 7.11.1909, Suomalaisten kohtelu Suomen yliopistossa.

²³⁴ Protokoll, fördd vid Agrikultur-ekonomiska Sektionens möte den 23. maj 1910, Maanviljelystaloudellisen osaston pöytäkirjat 1902–1910, Maa- ja metsätaloudellisen tiedekunnan arkisto, HYKA.

²³⁵ Protokoll fördd vid Agrikultur-ekonomiska Sektionens möte den 15 oktober 1910, Maanviljelystaloudellisen osaston pöytäkirjat 1910–1912, Maa- ja metsätaloudellisen tiedekunnan arkisto, HYKA.

²³⁶ *ibid*; Protokoll fördd vid Agrikultur-ekonomiska Sektionens möte den 8 maj 1911, Maanviljelystaloudellisen osaston pöytäkirjat 1910–1912, Maa- ja metsätaloudellisen tiedekunnan arkisto, HYKA.

²³⁷ Ks. esim. Kakkuri 1999, 74.

²³⁸ J. E. Sunilan lausunto Östen Elfvingin väitöskirjasta. Liitteenä seuraavassa pöytäkirjassa: Protokoll fördd vid Agrilultur-ekonomiska Sektionens möte den 27 oktober 1915, Maa- ja metsätaloudellisen tiedekunnan arkisto, HYKA.

räiseksi professoriksi. Sunilan työtä maanviljelystalouden alalla pidettiin Suomelle merkityksellisenä ja hänen hyviä suhteitaan maatalouden kannattavuuden alan tutkijoihin Saksassa, Sveitsissä ja Skandinaviassa tärkeinä. Tällaista alalle arvokasta miestä, maatalouden taloustieteen keskeistä edistäjää, ei tullut tiedekuntaosaston mielestä päästää pois yliopistosta, vaan hänet tuli pitää osana akateemista yhteisöä.²³⁹ Vaikka tahto olikin kova, ei Sunilasta tälläkään kertaa tullut professoria. Ensimmäisellä kerralla hän oli itse pyrkinyt professoriksi, ja nyt akateeminen yhteisö oli yrittänyt saada hänet pysymään osanaan.

Maataloustieteiden aseman vahvistamiseksi Sunila lähti mukaan myös erilaisiin järjestöihin. Kun Suomen Maataloustieteellinen Seura perustettiin joulukuussa 1909, oli Sunila yksi perustavan kokouksen koollekutsujista. Seuran perustajiin kuului myös Sunilan tuleva puoluetoveri, silloinen maisteri Lauri Kristian Relander.²⁴⁰ Seuran tarkoituksena oli toimia Suomen maataloustieteilijöiden yhdyssiteenä ja tukea uusien tutkijoiden kouluttamista alalle. Seuralla oli myös kunnianhimoa, sillä se myös julkaisi vuodesta 1911 alkaen kahta julkaisusarjaa, joista toinen oli saksankielinen ja toinen suomenkielinen. Sunila otti seuran toimintaan aktiivisesti osaa toimien myös seuran toimihenkilötehtävissä, kuten varapuheenjohtajana vuosina 1914–1915 ja puheenjohtajana vuosina 1915–1916. Kiitollisuuttaan Sunilalle tämän Suomen maatalouden hyväksi tekemästä työstä seura osoitti kutsumalla hänet vuonna 1935 seuran kunniajäseneksi.²⁴¹ Ainoaksi tieteelliseksi seuraksi, jossa Sunila toimi, ei Suomen Maataloustieteellinen Seura jäänyt. Suomen itsenäistyttyä maataloustutkijat kokivat tärkeäksi lähteä mukaan myös pohjoismaiseen maataloustutkijoiden yhteistyöhön, joka oli saanut organisoidun muodon, kun vuonna 1918 oli perustettu Pohjoismaiden maataloustutkijoiden yhdistys. Suomen alaosasto aloitti toimintansa tammikuussa 1919 ja sitäkin oli perustamassa Sunila.²⁴² Sunila lähti mukaan toimintaan erittäin aktiivisesti, sillä jo saman vuoden maaliskuussa hän osallistui Tukholmassa järjestettyyn Pohjoismaiden maataloustutkijoiden yhdistyksen kokoukseen ja kirjoitti yhdistyksen aikakauskirjaan artikkelin *Penningeomsättningen såsom räntabilitetsfaktor i lantushållningen*.²⁴³

²³⁹ Pöytäkirja maanviljelystaloudellisen osaston kokouksesta 5 p:nä maaliskuuta 1923, Maatalous- metsätieteellisen tiedekunnan pöytäkirjat 1921–25, Maa- ja metsätaloudellisen tiedekunnan arkisto, HYKA; Halonen 2008, 237.

²⁴⁰ Aalto-Setälä 1934, 1–3.

²⁴¹ Aalto-Setälä 1934, 4–13; Puntila 1973, 2–15.

²⁴² Protokoll vid styrelsen möte 28 jan. 1919, Nordiska jordbruksforskarens förening, Styrelsemötens protokoll 28/I 1919–5/V 1926, Pohjoismaiden maataloustutkijoiden yhdistyksen Suomen osaston arkisto, Jokioinen.

²⁴³ ibid; Sunila 1919, 258–266.

2.3.3 Kansanvalistusta ja kontakteja Hämeessä

Pian yliopistollisen perustutkintonsa suoritettuaan Sunila siirtyi Kymenlaaksosta Hämeen läänin maanviljelysseuran sihteeriksi. Hämeen läänin maanviljelysseura oli nimittäin päättänyt kokouksessaan elokuun lopulla 1904 valita palvelukseensa agronomikoulutuksen saaneen sihteerin ja maanviljelyskonsulentin.²⁴⁴ Sunila ei suinkaan ollut ainoa Hämeeseen halunnut, vaan seura sai kaiken kaikkiaan seitsemän hakemusta. Valinta osui kuitenkin Sunilaan. Ilmeisesti Sunilan puolesta puhui se, että hän oli agronomintutkinnon lisäksi suorittanut filosofian kandidaatinkin tutkinnon.²⁴⁵ Sunila oli jo myös tutustunut hämäläisiin maatalousalan vaikuttajiin. Tämä oli tapahtunut vuonna 1901, jolloin hän oli ottanut osaa Oulun läänin talousseuran retkelle Hämeeseen. Tuolloin retkeilijät olivat tutustuneet muun muassa Kustaa Kiipulan tilaan ja Branderien Santamäen kartanoon.²⁴⁶ Kustaa Kiipula ja H. G. Brander olivat molemmat Hämeen läänin maanviljelysseuran johtotehtävissä. Molemmat herrat olivat hämäläisen talonpoikaiston luottomiehiä muutenkin, he toimivat molemmat muun muassa valtiopäivämiehinä talonpoikaissäädystä. Tosin Kustaa Kiipulan valtiopäiväura oli jo vuonna 1904 takanapäin, kun taas H. G. Branderin vasta alkamassa.²⁴⁷

Sunilan valintaan vaikutti varmasti myös se, että Lopen kirkkoherrana toimi liminkalaislähtöinen Juho Heikki Foudila (vuodesta 1906 alkaen Tuori), joka kuului Sunilan tavoin Limingan merkkisukuihin ja oli myös hänen sukulaisensa.²⁴⁸ Ainakin Teemu Keskisarjan mukaan kirkkoherra Foudila kuului Santamäen kartanon isännän H. G. Branderin tärkeimpiin perheystäviin ja oli myös tämän puoluetoveri vanha-suomalaisessa puolueessa.²⁴⁹ On siis hyvin oletettavaa, että kirkkoherra antoi suosituksia kotipuolensa miehestä ja sukulaisestaan paikkakunnan kartanoherralle, joka oli maanviljelysseuran johdossa. Sunilaa saattoi tehtävään suositella myös hänen läheinen ystävänsä Filip Saalasti, joka oli itsekin toiminut Hämeen läänin maanviljelysseuran konsulenttina vuosina 1897–1901.²⁵⁰

Sunilalle alku Hämeen läänin maanviljelysseuran sihteerinä oli järkytys. Hän piti seuran saavutuksia jossakin määrin vähäisinä. Oltuaan vain muutaman viikon toi-

²⁴⁴ Pöytäkirja Hämeen läänin maanviljelysseuran johtokunnan kokouksessa Hämeenlinnassa elokuun 29. päivänä 1904, Hämeen läänin maanviljelysseuran arkisto, KA Hämeenlinna.

²⁴⁵ Pöytäkirja Hämeen läänin maanviljelysseuran johtokunnan kokouksessa Hämeenlinnassa lokakuun 1. p:nä 1904, Hämeen läänin maanviljelysseuran arkisto, KA Hämeenlinna.

²⁴⁶ Pohjalainen 27.4.1901.

²⁴⁷ Keskisarja 2006, 96–106.

²⁴⁸ Juho Heikki Foudila oli J. E. Sunilan isosisän serkku ja Katri Tuorin (ent. Foudila) veli. Ks. esim. Markku Kuorilehdon sähköpostit tämän kirjoittajalle 3.1.2014 ja 8.1.2023.

²⁴⁹ Keskisarja 2006, 134.

²⁵⁰ Sunila 1906, 18–19.

messaan Sunila kuvaa kirjeessään Hannes Gebhardille Hämeen läänin maanviljelys-seuraa paikallisten mahtimiesten johtamaksi järjestelmäksi, joka oli tuottanut vähän tuloksia, ”muutamia kesänäyttelyitä päivällisine ja puheineen”.²⁵¹ Sunila totesikin velvollisuutensa olevan aloittaa alusta ja ryhtyä perustamaan maamiesseuroja, niin että yhteishenki ja -toiminta maamiesten kesken saataisiin paremmaksi ja myös pik-kutilalliset saataisiin toimintaan mukaan.²⁵² Sunila ryhtyikin tarmokkaasti toimeen ja esimerkiksi marraskuun lopussa pidetyssä maanviljelysseuran syyskokouksessa esitelmöi suur- ja pienviljelyksen merkityksestä.²⁵³

Sunila piti myös hyvän huolen siitä, että Hämeen läänin maanviljelysseurassa oli mahdollisuus seurata maatalouden uusimpia virtauksia. Sunilan aloitteesta seuralle tilattiin useita alan aikakauslehtiä, niin kotimaasta kuin ulkomailta. Vieraskielisiä julkaisuita olivat ruotsalaiset *Landtmannen med månadsbilaga*, *Tidskrift för landt-män*, *Svenska mosskulturföreningens tidsskrift*, *Svenska Utsädsföreningens tidsskrift*, *Kungl. landbruksakademins tidsskrift*, tanskalainen *Vort Landbrug*, norjalainen *Tidsskrift for det norske Landbrug* ja saksankieliset *Fühlings landwirtschaftliche Zeitung* sekä *Deutsche landwirtschaftliche Presse*.²⁵⁴ Ei tosin ole tietoa, miten pal-jon muut kuin seuran sihteeri lukivat näitä mainittuja julkaisuja. Joka tapauksessa ainakin Sunilalla oli hyvä mahdollisuus pysyä Hämeenlinnassakin selvillä alansa uu-simmista kansainvälisistä virtauksista ja hän pystyi välittämään näitä virtauksia eteenpäin.

Sunila, joka oli Gebhardille moittinut Hämeen läänin maanviljelysseuran toimia vähäisiksi ja koko seuraa paikallisten mahtimiesten johtama järjestelmäksi, pisti sihteerikaudellaan toimeksi. Tarkoitus oli kaikin tavoin muuttaa ja laajentaa seuraa. En-simmäisenä kokonaisena vuotenaan Hämeessä, siis 1905, Sunila piti kaiken kaikki-aan 63 esitelmää eri aiheista. Muutenkin kyseinen toimintavuosi oli toimielias, sillä sen aikana seuran alueella syntyi 14 maamiesseuraa, 12 karjakkoyhdistystä, 5 son-niyhdistystä, 15 osuusmeijeriä ja 7 osuuskauppaa. Sunila ei kuitenkaan henkilökoh-taisesti ollut tyytyväinen saavutukseen, vaikka tuloksia olikin saatu paremmin kuin ennen. Avoimesti hän seuran vuosikertomuksessa moitti rauhallisen taloudellisen edistystyön kärsivän siitä, kun kansa oli joutunut ”suureen poliittiseen pyörreryöp-pyyn”, ensin ulkoisen sorron kohteeksi ja sitten sisäiseen hajaannukseen. Sunila ko-rostikin, miten kiihkomielellä kylvetty vihan ja katkeruuden tuli vei pohjaa yhteis-työltä ja edistykseltä.²⁵⁵

²⁵¹ Sunila Gebhardille 15.11.1904, Kansio 13, Hannes Gebhardin arkisto, KA Helsinki.

²⁵² *ibid.*

²⁵³ Hämeen läänin maanviljelysseuran vuosijulkaisu 1904, 1905, 19.

²⁵⁴ Pöytäkirja tehty Hämeen läänin maanviljelysseuran johtokunnan kokouksessa marrask. 26 p 1904, Hämeen läänin maanviljelysseuran arkisto, KA Hämeenlinna; Hämeen lää-nin maanviljelysseuran 12:s vuosikirja 1905, 1906, 46–47.

²⁵⁵ Hämeen läänin maanviljelysseuran 12:s vuosikirja 1905, 1906, 5.

Hämäläiset saivat tuntea myös Sunilan olevan varsin omapäinen – ominaisuus, joka hänelle myös myöhemminkin mainittiin hyvin tyypilliseksi. Tästä esimerkkinä voi mainita sen, että Sunila ei ollut suostunut antamaan *Hämeen Sanomille* kirjoittamaansa selostusta Hämeen läänin maanviljelysseuran kokouksesta, vaikka se oli ollut hänellä valmiina. *Hämeen Sanomissa* Sunilan ajatuksenjuoksua luonnehdittiin käsittämättömäksi ja todettiin hänen rettelöineen asiasta lehden kanssa jo pitemmän aikaa. Sunilaa syytettiin siitä, että tämä suosi tiettyjä lehtiä, eikä *Hämeen Sanomat* kuulunut niihin, vaan sen lukijat saivat lukea kokousselostukset vasta useampien päivien päästä.²⁵⁶

Sunilan aktiivisuus ei Hämeessäkään rajoittunut paikalliselle tasolle, vaan hän oli mukana myös valtakunnallisessa toiminnassa. Tähän toimintaan kuului osallistuminen maanviljelys- ja talousseurojen edusmiesten kokouksiin. Nämä kokoukset olivat saaneet alkunsa vuonna 1896 Orisbergin kartanon isännän, agronomi Edvard Björkenheimin aloitteesta. Kyseisten kokousten tarkoituksena oli, että niissä maatalousseurojen edustajat voisivat kokoontua ja keskustella sekä tehdä aloitteita ja antaa lausuntoja viranomaisille.²⁵⁷ Sunila osallistui vuonna 1906 viidenteen edusmiesten kokoukseen. Toisena edustajana Hämeen läänin maanviljelysseurasta kokouksessa oli senaattori Alfred Oswald Kairamo.²⁵⁸ Hän, niin kuin hyvin monet Sunilan tuon ajan yhteistyökumppaneista, oli puoluekannaltaan vanhasuomalainen. Kosketus Kairamoon oli Sunilalle varmasti hyvin tärkeä, olihan Kairamolla jo tässä vaiheessa suuri kokemus politiikasta. Kairamohan oli toiminut vuosina 1903–1905 senaatin talousosaston jäsenenä ja maanviljelystoimituskunnan päällikkönä – eli nykytermein maatalousministerinä. Kairamo kuului Hannes Gebhardin ohella Suomalaisen puolueen maatalousasiantuntijoihin ja oli mukana Suomalaisen puolueen agraarikomiteassa, joka työskenteli vuonna 1906. Jo aikaisemmin Kairamo oli osallistunut Tilattoman väestön alakomitean työskentelyyn – kyseisen komitean Sunilakin oli antanut oman panoksensa jo mainitulla tutkielmallaan *Talonosavuokraolot Limingan kunnassa v. 1903*.²⁵⁹

Sunilan toimiessa Hämeessä, niin kuin koko Suomessa, elettiin poliittista murrosaikaa. Tuolloin tapahtui esimerkiksi eduskuntaudistus ja siihen liittynyt puoluekentän muotoutuminen. Niin kuin johdannossa on kerrottu, Hannes Gebhard oli esittänyt maalaispuolueen perustamista Lapualla 1906 pidetyssä kokouksessa. Gebhardin ajatus herätti laajaa keskustelua ja varmasti myös Sunila Gebhardin tuttavana oli tietoinen tästä maalaispuolueajuksesta. Valitettavasti ei kuitenkaan ole tietoa siitä, miten Sunila tällaiseen puoluehankkeeseen suhtautui, todennäköisesti ei kuitenkaan kovin kielteisesti. Kun sitten Maalaisliitto perustettiin – ja vaikka Gebhard ei siihen

²⁵⁶ Hämeen Sanomat 19.1.1906.

²⁵⁷ Niemelä 1996, 130–132.

²⁵⁸ Maamies N:o 22/1906.

²⁵⁹ Leino-Kaukiainen 1994, 82–87; Virtanen 2014, 344–351.

lähtenytään mukaan – pysyi Sunila sen pyrkimyksistä ja toiminnasta hyvinkin tietoisena, olihan Sunilan ystävä Filip Saalasti puolueen kantavia voimia. Uuden puolueen riveissä vaikutti muitakin hänen tuttaviaan, muun muassa serkku Juho Poutala Limingasta. Sunilaa itseään puoluepolitiikka ei kuitenkaan ilmeisesti kovinkaan suuressa määrin kiinnostanut. Sunila piti itseään ammattimiehenä, joka näki ja koki, että pystyisi toteuttamaan paremmin pyrkimyksiään toimimalla valistustehtävissä kuin politiikassa. Eduskunnan merkitys oli myös vielä tosiasiassa tässä vaiheessa melko vähäinen, sillä senaatilla, kenraalikuvernöörillä ja keisari-suuriruhtinaalla oli edelleen hyvin paljon valtaa. Valistuseetosta ja vähäväkisten aseman parantamista oli eittämättä Sunilasta tehokkaampaa ajaa muualta kuin parlamentin puhujalavalta.

Hämeestä tuli Sunilalle lopulta myös varsinainen koti huolimatta siitä, että syntymäseutu oli Pohjois-Pohjanmaalla ja sittemmin virkaura ja myöhemmin politiikka pitivät häntä varsin paljon kiinni Helsingissä. Sunilalla oli osaomistuksessaan kotitilansa Häkkinen Limingassa, mutta pitkien etäisyyksien vuoksi sen hoitamiseen ei häneltä juuri riittänyt aikaa. Ilmeisesti Sunilan isä Erkki Sunila hoitikin Häkkisen tilaa kuolemaansa vuoteen 1918 asti. Tämän jälkeen Häkkisen asioita hoiti Hanna Sunilan sisaren mies Aappo Matturi aina tilan myyntiin asti. Sunilalle oli kuitenkin välttämätöntä yhtenä maan johtavana maatalousmiehenä löytää itselleen maatila. Maatilan hankkiminen ei toki ollut mitenkään poikkeuksellista muillekaan henkilöille, se kuului yleiseen kulttuuriin ja tilan omistaminen kuului ajan henkeen.²⁶⁰ Aikakauden vaikuttajista monella oli oma tilansa: J. K. Paasikivellä Jukolansa Kera-valla, Risto Rytillä Sundmalm Porvoon maalaiskunnassa, Väinö Tannerilla Sorkki Vihdissä, E. N. Setälällä Toimelansa Tuusulassa, J. H. Vennolalla Haarajoki niin ikään Tuusulassa ja Hella Wuolijolla Marlebäck Iitissä.²⁶¹ Maanviljely nähtiin varmasti jotenkin erityisen ”suomalaisena” asiana, ja kun se toi vielä elintarpeita pöytään ja antoi jopa lisätuloja, oli luonnollista hankkia maatila.

Sunilalle maatalousvaikuttajana maatilan omistaminen oli siis suoranainen velvollisuus, ja hän oli toki asiasta myös aidosti kiinnostunut. Sunila löysi itselleen tilan Hollolasta Vesijärven rannalta. Kyseessä oli Kutajoen kartanon entinen torppa, joka sai nimekseen Talasmäki. Sunilan ostaessa paikan vuonna 1911 oli se melko lailla rappiolla, sillä tilalla ei ollut asuttu kolmeen vuoteen ja lähes kaikki rakennukset piti purkaa. Kaikki muukin tilalla oli aloitettava melko lailla nollapisteestä. Tilasta tuli pienviljelyksen puolestapuhujan oma käytännön koekenttä. Talasmäkeä Sunila kehitti vuosien saatossa niin, että 27 hehtaarin tila kasvoi kooltaan lopulta 120 hehtaariin.²⁶² Talasmäestä tuli Sunilalle todellinen ylpeydenaihe. Se oli myös koti, jonne

²⁶⁰ Alanen 1976, 296.

²⁶¹ Paavolainen 1979, 494; Tuomioja 2007a, 170–172; Turtola 1994, 177–179.

²⁶² Ellilä 1927, 45–47; Talonpojan joulu 1926, Ministereitämme kotioloissaan. Pikavierailulla maatalousministeri J. E. Sunilan luona.

hän aina suuntasi pääkaupungin kiireistä, mutta Sunila huolehti myös siitä, että hän Talasmäelläkin saattoi työskennellä niin, että yhteiskunnalliset tehtävät tuli hoidettua ja hänet oli mahdollista tavoittaa. Talasmäellä olikin yksi Hollolan ensimmäisistä puhelimesta, numeroltaan Hollola 4, ja eräs Hollolassa kannetuista postireiteistä oli Hollolan postitoimisto – Pyhäniemi – tri Sunilan talo.²⁶³

2.3.4 Kateederisosialismia ja maatalouden kannattavuutta – opintomatkat vaikuttavat Sunilaan

Hämeessä ollessaankin Sunila suuntasi laajemmalle, olihan hän jo aloittanut yliopistolliset opintonsa. Kuten jo aikaisemmin on mainittu, oli Sunila tehnyt vuoden 1900 Tanskaan tekemänsä opintomatkan jälkeen vuonna 1904 matkan, joka suuntautui Saksaan, Norjaan ja Viroon. Näiden matkojen vaikutukset ja perehtyminen ajankohdaisiin kansantaloudellisiin julkaisuihin näkyivät Sunilan kirjoittamassa kaksiosaisessa artikkelissa, joka ilmestyi alkuvuodesta 1905 *Maamies*-lehdessä. Kyseisessä artikkelissa Sunila puolusti jälleen pienviljelyn paremmuutta vedoten muun muassa ajan tunnetuimpiin saksalaisiin kansantaloustieteilijöihin Max Seringiin, Heinrich Herkneriin ja Wilhelm Roscheriin. Sering osoitti Sunilan mukaan, että suurtilojen kauimmaiset tilukset jäivät usein hyvin heikolle hoidolle ja näin ollen aiheuttivat vain tappiota. Herkner puolestaan korosti miten pienviljelijä, joka teki työtä itselleen, eikä siis ollut palkkalainen, teki työn paljon huolellisemmin ja saa näin ollen paremman tuloksen.²⁶⁴ Sunila lainasi artikkelissaan Roscheria:

Samoin kuin kansanelämässä yleensäkin niin tässäkin suurten, keskikokoisten ja pienten varallisuuksien välillä vallitsevan määrätyn tasapainon kautta, jossa kuitenkin keskikokoiset ovat voitolla, kehitys- ja vankkarakenteisuus, vapaus ja järjestys paraiten menestyvät.²⁶⁵

Tätä lainausta voi pitää mielenkiintoisena etenkin, jos sitä tarkastelee suhteessa Sunilan myöhempään puoluepoliittiseen uraan ja niihin pyrkimyksiin, joita hänellä poliittisessa toiminnassaan oli. Todettakoon, että mainittujen kansantaloustieteilijöiden lisäksi Sunila totesi artikkelisarjassaan esimerkiksi myös Columellan, Mirabeau vanhemman, Karl Heinrich Raun, Jean Charles Léonard de Sismondin ja John Stuart Millin jo ymmärtäneen pienviljelyksen etuja. Raun, de Sismondin ja Millin tutkimusten Sunila totesi puoltavan talonpoikaiviljelystä. Sen sijaan niiden sosialistien,

²⁶³ Heikkinen 1975, 286–289; J. E. Sunilan tyttärentyttären Ritva Virangon sähköposti tämän kirjoittajalle 26.5.2014.

²⁶⁴ Sunila 1905a, 1–4; Sunila 1905b, 43–46.

²⁶⁵ Wilhelm Roscher Sunilan mukaan, ks. Sunila 1905b, 45.

kuten Marxin, joiden mukaan pieni maaomaisuus synnyttäisi puolittain yhteiskunnan ulkopuolella olevan raakalaisluokan, joka yhdistäisi kaiken alkuperäisten yhteiskuntamuotojen raakuuden kaikkiin sivistyneiden maiden tuskaan ja kurjuuteen, Sunila totesi olevan väärässä.²⁶⁶

Sunila oli siis varsin hyvin perehtynyt etenkin saksalaisten kansantaloustieteilijöiden näkemyksiin, ja vuoden 1905 kesällä hän matkusti jälleen opintomatkalle Saksaan. Tällä kertaa Sunilan pyrkimyksenä oli keskittyä maatalousekonomiaan. Maatalousekonomia oli nouseva ala, mutta sitä ei voinut Suomessa opiskella. Kyse oli paljolti siitä, että yliopistossa oli olemassa ristiriita kahden ryhmän välillä. Ruotsalais-liberalistinen ryhmä ajoi lähinnä suurtilallisten etuja, kun taas pienviljelijäin etuja ajoi sosiaali-agraarinen fennomaaninen ryhmä. Muutenkin aikakauden akateemiseen uraan suorastaan kuului opiskelu maineikkaissa saksalaisissa yliopistoissa.²⁶⁷

Maatalousekonomian opintoja varten Sunila suuntasi Hallen yliopistoon. Siellä Sunila seurasi muun muassa jo 80-vuotiaan maataloustieteen professorin Julius Kühnin luentoja maatalousekonomiasta. Kühnin luentoihin Sunila kuitenkin pettyi. Sen sijaan professori Johannes Conradin kansantalouden luennoista Sunila oli hyvinkin innostunut. Sunila otti osaa myös professori Conradin seminaariin. Conrad kuului niin sanotun historiallisen taloustieteen edustajiin, ja hän oli ollut perustamassa yhdessä edeltäjänsä Gustav Schmollerin kanssa Saksan sosiaalipoliittista yhdistystä Verein für Sozialpolitikia vuonna 1872. Matka ei kuitenkaan rajoittunut pelkästään Halleen, vaan Sunila tutustui myös Bonn-Poppelsdorffin maatalousakatemiaan sekä Leipzigin ja Breslaun yliopistojen maatalousinstituutteihin. Bonn-Poppelsdorffissa Sunilan olisi ollut tarkoitus kuunnella maatalousekonomian suurmiestä, professori, vapaaherra Theodor von der Goltzia, mutta Sunilan harmiksi von der Goltz oli sairaana.²⁶⁸ Von der Goltzin tapaamista ja hänen opetustaan lieenee Sunilalle suositellut erityisesti Hannes Gebhard, joka itse oli ollut von der Goltzin oppilaana opiskellessaan Saksassa 1890-luvulla. Von der Goltz oli se, joka oli teroittanut Gebhardille maaolojen korjaamisen tärkeyttä. Maaseudun yhteiskunnallinen kysymys oli von der Goltzin mukaan ratkaiseva kansojen valtiollisen olemassaolon kannalta.²⁶⁹

²⁶⁶ Sunila 1905a, 1-4; Sunila 1905b, 43-46; Columella oli 4 jKr. – noin 70 jKr. elänyt roomalainen kirjailija, jonka 12-osainen *Res rustica* on tärkeimpiä säilyneitä roomalaisajan maataloutta käsitteleviä teoksia; Mirabeau vanhempi – eli Victor de Riqueti – oli tunnettu ranskalainen fysiokraatti ja Ranskan vallankumouksen tapahtumista tunnetun Mirabeaun isä; Rau oli vuosina 1792–1870 elänyt saksalainen taloustieteilijä ja de Sismondi oli vuosina 1773–1842 elänyt sveitsiläinen taloustieteilijä ja historioitsija, jota pidetään myös taloustieteen historiallisen koulukunnan edeltäjänä.

²⁶⁷ Halonen 2008, 221–233; Vares 1996, 33.

²⁶⁸ Kertomus allekirjoittaneen opintomatkasta Saksassa kesällä v. 1905, Kansio 109, Maataloushallituksen alaiset koulut ja opistot -arkisto 1, Maataloushallituksen arkisto, KA Helsinki.

²⁶⁹ Immonen 1989, 122–123.

Matkalla oli suuri vaikutuksensa Sunilan ajatteluun. Jo opintomatikasta laatimassaan kertomuksessa hän korosti vakuuttuneensa siitä, että taloudelliset lait olivat yhtä tärkeitä, ellei tärkeämpiä kuin luonnonlait, kun maatalouden ja sitä myötä kansantalouden ongelmia ratkottiin. Samalla Sunila paheksui sitä, että Saksastakin vielä löytyi sellaisia talousoppineita, jotka suhtautuivat tällaiseen ajattelutapaan välinpitämättömästi.²⁷⁰ Sunila käänsi näin selkäänsä monen muun suomalaisen oppineen tavoin sille liberaalille talousajattelulle, joka siihen asti oli ollut vallassa. Saksassa oli monien mielestä saavutettu eheys nimenomaan sen vuoksi, että oli tehty sosiaalisia uudistuksia. Suomessa piti vain noudattaa esimerkkiä, tietysti oloihin sovelletusti.

Vuoden 1905 matkan jälkeenkin Sunilalla oli tilaisuus opiskella Saksassa. Talvella 1908–1909 hän vietti viisi kuukautta Berliinissä opiskellen sekä maatalouskorkeakoulussa että yliopistossa. Sunila otti osaa agraaripoliitikan sekä yleisen kansantaloustieteen seminaareihin. Opettajia, joiden luentoja Sunila tällöin kuunteli ja joiden osan seminaareissa hän kävi, olivat muun muassa professorit Friedrich Aereboe, Adolph Wagner, Gustav Schmoller, Ernst von Halle ja Max Sering.²⁷¹ Näillä kaikilla luennoitsijoilla oli suuri vaikutuksensa Sunilan ajatteluun. He oikeastaan vahvistivat niitä käsityksiä, joita Sunila oli edellisellä opintomatikallaan omaksunut. Adolph Wagner ja Gustav Schmoller lukeutuivat niin sanottuihin kateederisosialisteihin, niin kuin Johannes Conradkin, jota Sunila oli kuullut Hallessa jo vuonna 1905. Kateederisosialistit eivät olleet suinkaan sosialisteja, vaan kyseessä oli suuntauksen liberalististen vastustajien antama pilkkanimi. Kateederisosialistit, jotka edustivat historiallista kansantaloustiedettä, pyrkivät perustelemaan yhteiskunnallisten reformien välttämättömyyttä historiallisesti. He arvostelivat yleensä liberaalien manchesteriläistä koulukuntaa ja korostivat sekä työväestön huomioon ottamista ja sosiaalipoliitiikkaa että valtion roolia talouselämässä. Kateederisosialistit olivat myös arvokonservatiiveja, ja he korostivat keskinäistä vastuuta sekä velvollisuusajattelua. Varsinkin Schmollerin mielestä moraalis-siveellinen järjestys ja valtio, johon kuuluu erilaisia organisaatioita, olivat yhteiskunnan koossapysymisen välttämätön ehto.²⁷²

Muutkin Sunilan kuulemat luennoitsijat tulivat vaikuttamaan merkittävästi hänen ajatteluunsa. Max Seringiä, jota Sunila oli lainannut kirjoituksissaan jo aiemmin, hän tuli lainaamaan monesti myöhemminkin. Sering oli ollut tärkeä myös Sunilan oppi-isälle Gebhardille. Friedrich Aereboe puolestaan vaikutti Sunilan näkemyksiin

²⁷⁰ Kertomus allekirjoittaneen opintomatikasta Saksassa kesällä v. 1905, Kansio 109, Maataloushallituksen alaiset koulut ja opistot -arkisto 1, Maataloushallituksen arkisto, KA Helsinki.

²⁷¹ Kertomus allekirjoittaneen tekemästä tutkimuksesta valtionagronomi Karl Johan Forsbergin toiminnasta kiertosuunnitelmien laatijana sekä näissä suunnitelmissa myöhemmin tapahtuneesta kehityksestä. Kansio 110, Maataloushallituksen alaiset koulut ja opistot -arkisto 1, Maataloushallituksen arkisto, KA Helsinki.

²⁷² Vares 2000, 99; Eräsaari 2011, s.279–284; Eräsaari&Rahkonen 2005, 16–28.

maatalouden kannattavuuden tutkimisen tärkeydestä, ja hänen opissaan Sunila kävi myöhemminkin. Opintomatoillaan Sunila ei tullut vakuuttuneeksi vain pienviljelyn siunauksellisuudesta. Maanviljelyksen piti olla toki myös kannattavaa. Maatalouden kannattavuuden tutkimiseen, jota Suomessa ei vielä harrastettu, Sunila pääsi perehtymään opintomatkallaan Saksaan ja Sveitsiin vuonna 1910. Saksassa Sunilan opettajana toimi maatalousekonomisti Friedrich Aereboe, johon Sunila oli tutustunut jo talvella 1908–1909. Aereboen käsitys maatalon kannattavasta ylläpidosta oli sellainen, että oli harjoitettava voimaperäistä viljelyä, jossa pieneen pinta-alaan oli kohdistettava suhteellisen paljon työtä ja muuta tuotantopanosten käyttöä. Vain näin saatiin riittävä tilakohtainen tuotto. Aereboe teki Sunilaan ilmeisen suuren vaikutuksen, sillä vielä vuosia opiskeluidensa jälkeen Sunila suitsutti oppi-isäänsä *Maatalouteen* kirjoittamassaan artikkelissa. Sunilasta Aereboe oli vilkas, maatalouden ja isänmaansa menestykselle herkkä luonne, joka nautti isänmaassaan harvinaista arvonantoa. Sunila myös peräsi Aereboen teosten suomentamista.²⁷³

Jos Aereboen käsitykset vaikuttivat Sunilan ajatteluun suuresti, niin tekivät myös sveitsiläisen Ernst Laurin ajatukset. Laur toimi Zürichin Teknillisen korkeakoulun maatalousekonomian professorina. Zürichin Teknillisessä korkeakoulussa opiskelivat Laurin opettaja-aikana maataloutta myös Kārlis Ulmanis, myöhempi Latvian agaaripuolueen johtaja ja autoritaarinen hallitsija, ja norjalainen Håkon Five, myöhempi Venstren poliitikko ja maansa moninkertainen maatalousministeri. Aikaisemmin Laur, niin kuin Sunilakin, oli kuitenkin toiminut kentällä maatalousneuvojana. Tällöin Laur oli saanut läheisen kosketuksen maanviljelijöihin ja tutustunut heidän oloihinsa tarkemmin. Tämä oli osaltaan muokannut hänen ajatteluaan, samoin kuin hänen oman opettajansa Adolf Kraemerin ajattelu, joka puolestaan pohjautui osaltaan saksalaisen taloustieteilijän Johann Heinrich von Thünenin ajatteluun. Von Thünenin keskeisiin kysymyksiin kuului se, mikä oli ”luonnollinen” ja oikeudenmukainen työpalkka. Laur oli sitä mieltä, että puhtaan kapitalistisen liiketaloudellisen voiton periaatetta ei voinut soveltaa kuin todella suurille maatiloille. Pientilalla tuloperiaate oli Laurin mukaan tärkein. Suurta liiketaloudellista voittoa ei voinut saada, mutta mahdollisuus viljelijän toimeentuloon oli. Työn tuottavuutta piti kasvattaa, jotta toimeentulo olisi mahdollisimman hyvä. Laur kehitti myös kirjanpitojärjestelmän, jonka avulla pyrittiin selvittämään ne tekijät, jotka loivat pohjaa mahdollisimman hyvän toimeentulon antavalle tilanpidolle.²⁷⁴

Palattuaan Suomeen Sunila laati Laurin oppien mukaan Suomen oloihin sovelletun kirjanpitojärjestelmän. Muutenkin Sunila pyrki parhaansa mukaan levittämään liiketaloudellista näkökulmaa viljelijöiden keskuuteen. Teoksessaan *Maatalousliikkeen hoito* Sunila muistutti, että saadakse mahdollisimman edullisen tuloksen

²⁷³ Maatalous N:o 7 1921; Jalas 2002, 18–20; Alanen 1964, 135–139.

²⁷⁴ *ibid*; Nöu 1967, 268–269.

oli viljelijän tärkein tehtävä järjestää oikein tuotantovälineiden suhde ja käyttää niitä tarkoituksenmukaisesti. Järjestys, täsmällisyys, puhtaus ja säästäväisyys olivat asioita, joita taloudessa tuli vaalia. Nämä Sunilan näkemykset, mutta etenkin kirjanpitojärjestelmä, saivat osakseen suurta huomiota. Tuolloinen Maanviljelyslyseon rehtori, sittemmin pitkäaikainen MTK:n puheenjohtaja Juho Jännes arvioi Sunilan laatimaa kirjanpito-opasta *Maatalouden* numerossa helmikuussa 1912 positiivisin sanakääntein. Jänneksen mukaan kaikesta näki, että kyseessä oli vuosien kokemuksen tulos. Sunila sai Jännekseltä kiitosta myös teoksen helppotajuisuudesta, niin että kaikkien maanviljelijöiden oli helppo käyttää tätä Sunilan laatimaa järjestelmää.²⁷⁵

Sunilan tutkimukset ja opinnot huomioitiin myös vuonna 1906 perustetutussa Suomen Maatalousseurojen Keskusliitossa, joka oli nimensä mukaisesti maatalousseurojen keskusjärjestö. Kun Suomen maatalouden viennissä oli havaittu 1910-luvun alkaessa kasvun pysähtymistä, alkoi taloudellisten näkökohtien huomioiminen saada yhä enemmän sijaa. Vientiongelmista huolestunut Maatalousseurojen Keskusliitto asettikin komitean pohtimaan sitä, miten ”maataloudellisen edistystyön tehokkuus olisi tutkittava”. Komitea, johon kuuluivat muun muassa Sunila ja hänet professorin viranhaussa voittanut Karl Enckell, ehdotti maatalouden kannattavuustutkimuksen toimeenpanoa keskusliiton toimesta.²⁷⁶

Maatalousseurojen Keskusliitto otti komitean ehdotuksesta vaarin. Kirjanpito-toiminnan johtajaksi valittiin Sunila, josta samalla tuli myös Maatalousseurojen Keskusliiton sihteeri. Sunilan avuksi keskusliittoon palkattiin K. J. Ellilä, joka hänkin toimi sittemmin maataloushallituksen virkamiehenä ja poliitikkona Maalaisliiton riveissä. Maatalousseurojen Keskusliitossa toimiessaan Sunila tapasi myös vanhaa ystäväänsä Filip Saalastia, joka osallistui Oulun läänin talousseuran sihteerin ominaisuudessa maanviljelysseurojen sihteerien kokouksiin.²⁷⁷ Mutta varsinaista työtä Sunilalle oli kannattavuustutkimuksen johtaminen. Aluksi kannattavuustutkimus ei tosin ollut kovin edustavaa siinä mielessä, että osallistuminen tutkimukseen oli vapaaehtoista ja tilat, jotka tutkimukseen osallistuivat, olivat tavallista suurempia ja tehokkaammin järjesteltyjä kuin maatilat Suomessa keskimäärin.²⁷⁸

Kannattavuustutkimus sai osakseen myös arvostelua. Yksi arvostelijoista oli Sunilan vanha opettaja Hannes Gebhard, joka polemisoi voimakkaasti Sunilan johtamaa kannattavuustutkimusta vuonna 1921 Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa pitämässään alustuksessa. Gebhardin mukaan tiloja oli tutkimuksessa

²⁷⁵ Sunila 1911a, 5 ja 49–62; Maatalous N:o 3 1912.

²⁷⁶ Teräksinen 1923, 147–149.

²⁷⁷ Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton toiminta v. 1912, 1913, 11–15, Maatalousseurojen keskusliiton arkisto, KA Helsinki.

²⁷⁸ Jalas 2002, 33–34.

liian vähän ja tutkimustulokset valmistuivat liian hitaasti. Moni muukin asia sai Gebhardin taholta moitetta osakseen. Sunila yhdessä K. J. Ellilän kanssa vastasi Gebhardille, että tämän kiinnostus asiaa kohtaan oli kunnioitettavaa mutta asiantuntemus heikkoa ja monikaan tämän esittämä idea ei soveltunut Suomen oloihin. Kiistely asiasta jatkui pitkään *Yhteiskuntataloudellisen Aikakauskirjan* palstoilla huipentuen lopulta Gebhardin puolelta siihen, että tämä moitti Sunilaa ja Ellilää siitä, että nämä eivät edes itse olleet selvillä mitä tutkivat. *Maaseudun Tulevaisuus* piti Gebhardin esittämää arvostelua täysin asiattomana ja esitti toiveen, että suuriarvoinen tutkimustyö saisi jatkua häiriöttä. Kannattavuustutkimus jatkuikin pitkään, sillä konseptilla, jonka Sunila oli luonut. Gebhardin esittämässä arvostelussa olikin pitkälti kyse hänen poleemiselle luonteelleen tyypillisestä toiminnasta. Kun jokin asia ei ollut järjestetty niin kuin hän olisi halunnut, iski hän kiukkuisesti. Ja kun Sunilakaan ei ollut luonteeltaan helppo, hän vastasi samalla mitalla. Kyse oli myös henkilökohtaisuuksista, sillä herrat olivat ajautuneet jo aiemmin sellaisiin väleihin, että Sunila kommentoi kirjeessään Kalliolle Gebhardia ”paholaiseksi”.²⁷⁹

2.4 Maatalousvirkamiehenä murroksen vuosina

2.4.1 Pienviljelyksen ja omavaraisuuden pelastava vaikutus

Sunilan ura oli ollut nousujohteista. Kansanopiston opettaja ja maanviljelysseurojen sihteeri oli noussut kohtuullisessa ajassa kansalliseen eliittiin tai ainakin sen lähituntumaan. Siitä kertoo hyvin se, että Sunila sai henkilötietonsa jo kaikkien aikojen ensimmäiseen *Kuka kukin on* -hakuteokseen vuonna 1909. Yritys päästä professoriksi oli kilpistynyt tosin harmittavasti, mutta jalka oli kuitenkin yliopiston oven välissä ja dosenttina oli mahdollisuus antaa opetustakin. Lisäksi työtä oli Maatalousseurojen Keskusliitossa maatalouden kannattavuustutkimuksen parissa. Tämä liitto ei kuitenkaan ollut valtiovallan ja varsinkaan venäläistyneen, niin sanotun amiraalisenaatin suosiossa. Kun Maatalousseurojen Keskusliitto oli valtiosta riippumaton, maanviljelijöiden vapaasti perustama järjestö, nähtiin se, samoin kuin sen jäsenjärjestöt, uhkana. Viranomaisten taholta pelättiin jopa, että näistä maatalousseuroista muodostuisi suomalaisten nationalistien peitejärjestöjä maaseudulle. Maatalousseurojen Keskusliiton toimintaa supistettiin senaatista toimesta niin, että sen valtionapua lei-

²⁷⁹ Yhteiskuntataloudellisen Aikakauskirjan vuosikerta 1921 (Gebhard 1921, 79–105; Sunila&Ellilä 1921, 204–211; Gebhard 1921, 211–229; Sunila&Ellilä 1921, 311–322; Gebhard 1921, 323–326); *Maaseudun Tulevaisuus* 26.11.1921, Maatalouden kannattavuustutkimukseen kohdistuvan arvostelun laatu; Alanen 1964, 473–475; Sunila Kalliolle 28.3.1920, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki; Gebhardin poleemisesta luonteesta mm. Mäkinen 1997, 44–45.

kattiin ja sinne sijoitettu kannattavuustutkimus siirrettiin senaatin alaiseen Maanviljelyshallitukseen.²⁸⁰

Näin tuli Sunilastakin valtion maataloushallinnon virkamies, mutta aivan ensimmäistä kertaa ei hän Maanviljelyshallituksen palvelukseen tullut, sillä hän oli toiminut jo muutaman kerran viraston vt. ylitarkastajana. Suuri osa viraston henkilöstöstä olikin Sunilalle tuttua. Maanviljelyshallituksessa toimi muun muassa Hjalmar Oker-Blom, joka oli Sunilan tuttava jo Mustialan opiskeluajoilta. Keskusviraston todellisia vahvoja ja näkyviä virkamiehiä olivat 1910-luvulla Uuno Brander ja Hannes Nylander, vaikka ylitirehtöörinä olikin edelleen Robert Edvard Gripenberg.²⁸¹ Branderin ja Nylanderin, jotka molemmat olivat puoluekannaltaan nuorsuomalaisia, kanssa Sunilalla oli ollut jo pitkään yhteistyötä, sillä kaikki kolme olivat kuuluneet *Maamiehen* toimitukseen vuosisadan ensimmäisellä kymmenellä. Lisäksi Nylanderin kanssa Sunila oli toimittanut *Maatalouskalenteria* ja molempien kanssa hän oli toimittanut *Pienviljelijän käsikirjaa*.

Sunila tuli maanviljelyshallitukseen suursodan vuosina. Aluksi hänen tehtäväkenttänsä oli sama kuin Maatalousseurojen Keskusliitossa – eli maatalouden kannattavuustutkimuksen johtaminen. Tätä työtä hän teki maanviljelystaloudellisessa osastossa, jossa palveli assistenttina nuori K. T. Jutila, johon häneenkin Sunila törmäsi sittemmin politiikan maailmassa. Aluksi sota ei edes kovin paljon vaikuttanut Maanviljelyshallituksen toimintaan, sen syttymistä ei viraston historian kirjoittaneen Jukka-Pekka Pietiäisen mukaan edes havaitse pöytäkirjoista. Vähitellen tilanne kuitenkin muuttui, sillä sota alkoi vaikuttaa maan elintarvikehuoltoon. Maanviljelyshallituksessakin jouduttiin osallistumaan keskusteluun Suomen maatalouden tuotanto-suunnasta. Suomi oli painottanut pitkään tuotantoaan karjataloustuotteisiin, mutta sodan sytyttyä kaupankäynti Saksan kanssa katkesi ja vaikeutui Englannin kanssa.²⁸² Sunilakin osallistui omalta osaltaan tähän keskusteluun ja julkaisi vuonna 1916 kirjasen *Ajantehtäviä maataloudessa*.

Sunila totesi kirjasessaan maailmansodan aiheuttaneen sellaiset olosuhteet, jotka olivat paljastaneet selvästi Suomen taloudellisessa tuotannossa olevat heikkoudet. Sunilan mukaan Suomi oli ollut liian riippuvainen ulkomaiden tuotannosta ja tällainen riippuvuus oli säännöllisissäkin oloissa vaarallista, saati sitten poikkeuksellisissa oloissa.²⁸³ Kirjoituksessaan Sunila paheksui myös tilakeinottelua ja hänen syyttävä sormensa osoitti erityisesti puutavarayhtiöiden suuntaan. Sunilan mukaan oli todella vaarallista myydä metsiä umpimähkäisesti vain sen vuoksi, että saisi nopeita voittoja. Sunila varoitti tällaisesta tilojen nylkemisestä ja korosti, että metsää oli myytävä

²⁸⁰ Jalas 2002, 34; Pietiäinen 1991, 142.

²⁸¹ Pietiäinen 1992a, 47.

²⁸² Pietiäinen 1992a, 44–46.

²⁸³ Sunila 1916, 5.

harkiten ja siitä saatavia tuloja käytettävä maatalouden parannustöihin.²⁸⁴ Sunilan näkemys asiasta oli suorastaan topeliaaninen. Zachris Topeliuksenkin mukaan Suomen talouden nousun edellytyksiä heikensi eniten metsien tuhlaus ja se, että vain pieni osa maasta oli vallattu maatalouden käyttöön. Topeliukselle jokainen uusi viljapelto ja jokainen uusi niitty oli vuosisatojen aikana saavutettu voitto ja merkki onnellisesta tulevaisuudesta, joka hitaasti valaisi synkkää pohjolaa.²⁸⁵

Kaikkien mullistusten keskellä maanviljelyshallitus muuttui maataloushallitukseksi vuoden 1918 alussa. Uusi virasto sai myös ensimmäisen maalaisliittolaisen virkamiehensä, kun filosofian tohtori Lauri Kristian Relander nimitettiin kasvintuotanto-osaston päälliköksi. Toisin kuin Sunila, Relander oli jo tuossa vaiheessa puoluepoliittisesti sitoutunut. Hän oli kansanedustaja ja yksi Maalaisliiton kärkimiehistä.²⁸⁶ Uuden viraston alkutaival ei kuitenkaan ollut helppo, sillä heti tammikuun lopussa maassa syttyi sisällissota. Sisällissodan alkuvaiheessa punaiset ottivat haltuunsa maataloushallituksen tilat. Luonnollisesti maataloushallituksen virkamiehet, jotka olivat vankasti porvarillisia, kieltäytyivät palvelemasta vallankumoushallintoa. Vaikka maataloushallituksen toimintaedellytyksiä rajoitettiin, yritti se kuitenkin tavalla tai toisella pitää toimintaansa yllä. Kokouksia pidettiin mahdollisuuksien mukaan muun muassa ylijohtaja Branderin kotona. Virkamiehet myös kirjoittivat tulevaisuutta silmällä pitäen erilaisia lentolehtisiä. Sunilan lentolehtisen otsikko oli *Peltoviljelyksen järjestäminen ensi kesää varten*. Kirjoituksessaan Sunila totesi maa miehen velvollisuuden olevan palata nopeasti rauhan töihin, vaikka monen mielessä olivatkin vielä tuoreina päättyneen kauhunajan katkerat muistot. Sunila myös peräänkuulutti maanviljelijöiden lisäksi muiden luokkien vastuuta:

On muistettava, että Suomen maanviljelijät voivat maan elintarvikepulasta pelastaa ainoastaan sillä edellytyksellä, että muut yhteiskuntaluokat tekevät voitavansa mainitun tehtävän helpottamiseksi.²⁸⁷

Vuoden 1918 aikana Sunila kirjoitti myös kirjan *Pienviljelys ja sen menestymismahdollisuudet Suomessa*. Sunila arvosteli rajusti teollisuudessa käytetyn suur- ja pienliikkeen keskinäisen kilpailun tuomista maatalouden alalle. Erityisen rajusti hän arvosteli Karl Marxia ja Karl Kautskyä, jotka katsoivat pienviljelyksen kykenemättömäksi kilpailemaan suurviljelyksen kanssa. Sunila kyllä totesi, että samanlaisia käsityksiä löytyi myös porvarilliselta taholta. Oikeana Sunila sen sijaan piti saksalaisen

²⁸⁴ Sunila 1916, 35–36.

²⁸⁵ Saarela 1986, 209.

²⁸⁶ Vasara 2013b, 67–69; Pietiäinen 1992a, 51–53.

²⁸⁷ Peltoviljelyksen järjestäminen ensi kesää varten, Maataloushallituksen lentolehtisiä keväällä 1918 N:o 2.

sosialidemokraatin Edvard Davidin näkemystä siitä, että pienviljelyksen leviäminen on terveen yhteiskuntaolojen ensimmäisiä edellytyksiä.²⁸⁸ Sunila vetosi myös saksalaiseen kansantaloustieteilijään Max Seringiin, jonka opissa hän oli itsekin ollut 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Sering oli osoittanut, että siellä missä suurviljelys oli vallalla, tilaton väestö yleensä tahtoi lähteä pois maaseudulta.²⁸⁹

Tilattoman väestön ongelmiin ja ahdinkoon Sunila sai vuonna 1918 vielä uutta henkilökohtaista kosketuspintaa, kun hän joutui lunastamaan Hennalan punavankileiriltä sinne joutuneita Kutajoen kyläläisiä. Sunila ei voinut välttyä myöskään kuulemasta Hollolan kirkolla tapahtuneesta punaisten joukkoteloituksesta, jossa useampi sata punaista ammuttiin. Nämä tapahtumat varmasti vakuuttivat Sunilaa entisestään siitä, että oloja olisi muutettava, jotta vastaavalta tragedialta välttyttäisiin. Muutenkin vuosi 1918 oli Sunilalle henkilökohtaisesti ilmeisen raskas, sillä sodan kestäessä hän joutui olemaan useita kuukausia erossa perheestään. Perhe oli Hollolassa Talasmäen tilalla lähellä ankaria taistelupaikkoja, kun taas Sunila itse joutui piileskelemään Helsingissä. Kyseisen vuoden kuluessa hän koki myös monta menetystä. Ensin helmikuun alussa juopuneet punakaartilaiset murhasivat Lopen kirkkoherran ja Sunilan sukulaisen Juho Heikki Tuorin (aiemmin Foudila) tämän maatessa sairavuoteessa. Huhtikuun alkupuolella tapahtui toinen menetys, kun pitkäaikainen ystävä ja keskustelukumppani Filip Saalasti kuoli Tampereella vähän ennen kaupungin valtausta. Saalastia ei tosin murhattu, mutta hänkin kuoli tavallaan sodan uhrina. Saalasti, joka tuolloin oli Maalaisliiton puheenjohtaja, oli joutunut piileksimään punaisia ja saanut keuhkokuumeen, johon menehtyi. Eittämättä Sunilaa järkytti myös tieto Viipurin asemapäällikön Johannes Kylmäsen tammikuussa tapahtuneesta, punaisten toteuttamasta surmasta. Kylmänen oli nimittäin lähtöisin Limingasta ja perustanut sen nuorisoseuran, jossa Sunilakin oli aktiivisesti toiminut. Poliittiselta katsantokannaltaan Kylmänen oli vanhasuomalaisia, eli arvomaailmaltaan hän oli siinäkin mielessä lähellä Sunilaa. Syksyllä tapahtui vielä yksi menetys, joka ei sinänsä liittynyt sotaan, mutta joka oli sitäkin henkilökohtaisempi, sillä Sunilan isä maanviljelijä Erkki Sunila kuoli marraskuussa 1918.²⁹⁰

Sunilasta oli tullut voimakas pienviljelyaatteen kannattaja. Suuri vaikutus tämän ajatuksen syntymiseen oli ollut hänen ulkomaille tekemillään opintomatkoin, etenkin Tanskaan vuonna 1900 tehdyllä matkalla. Muut matkat olivat vain vahvistaneet hänen käsityksiään. Mutta Sunilan ajattelun pohjalla ei ollut pelkästään se, mitä hän oli ulkomailta tuonut. Kotimainenkin kehitys oli vaikuttanut hänen ajatteluunsa, sa-

²⁸⁸ Sunila 1918, 7–9.

²⁸⁹ Sunila 1918, 110–111.

²⁹⁰ J. E. Sunilan tyttärentyttären Ritva Virangon päiväamätön kirje tämän kirjoittajalle sekä sähköposti samalta lähettäjältä 16.5.2013; Keskisarja 2006, 262–264; Mylly 1989, 96; Keskisarja 2013, 46–47; Markku Kuorilehdon sähköposti tämän kirjoittajalle 8.1.2023.

moin kuin varmasti myös jo vanhempi fennomaaninen ajattelu. Olihan jo kansallisfilosofi J. V. Snellman todennut vuonna 1863 pientilan tuottavan omistajalleen tuiki tärkeän tyydytyksen:

Hänen oma työnsä ruokkii hänet ja siinä on hänelle hyvinvointia tarpeeksi, koska sitä maustaa tietoisuus, että hän on oma herransa samoin kuin tyydytys siitä, että hän voi kuitenkin omistaa kappaleen isänmaan multaa, mikä jokaiselle ylevälle mielelle on niin arvokas asia.²⁹¹

2.4.2 Asutustoimia ja maatalouskorkeakoulun ideointia – virkamies Sunila ideaaliaan rakentamassa

Pienviljelijöiden oloja Sunila pääsi järjestelemään myös käytännössä eikä vain teoriassa. Tämä tapahtui Jokioisten kartanon maanomistusolojen järjestämisen yhteydessä. Jokioisten kartano oli Suomen suurimpia maatiloja, ja sen maanomistusolojen järjestämisestä oli suunniteltu jo 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, mutta siitä ei ollut tullut mitään. Kun sitten kartanoyhtiön suuromistaja, maanviljelysneuvos Alfred Kordelin oli saanut vuoden 1917 levottomuuksissa surmansa, jäi kartanoyhtiö Risto Rytin hoitaman kuolinpesän haltuun. Kun Kordelin, joka oli kyllä itsekin ollut kiinnostunut maanomistusolojen järjestämisestä, oli kuollut ja sisällissota oli loppunut, tuli kartanon maanomistusolojen järjestämiskysymys taas ajankohtaiseksi. Maareformin ajaminen oli vasta itsenäistyneen valtion kärkihankkeita, ja siihen liittyen olikin luonnollista, että valtio osti elokuussa 1918 Jokioisten kartanot – millä nimellä kartanoyhtiötä kutsuttiin – Alfred Kordelinin kuolinpesältä 33,2 miljoonan markan kauppahinnasta. Summa, jolla valtio Jokioisten kartanot lunasti, oli melkoinen, sillä se oli kolme prosenttia valtion tuon vuoden menoista.²⁹²

Valtio sai hankituksi näin itselleen maita yhteensä 32 000 hehtaaria neljästä eri pitäjästä. Tätä kokonaisuutta hoitamaan ja sen tulevaisuutta ratkomaan nimitettiin kolmimiehinen Jokioisten hoitokunta. Hoitokunnan puheenjohtajuus uskottiin Sunilalle ja sen muiksi jäseniksi nimitettiin senaattori E. Y. Pehkonen, hänkin Sunilan tavoin Limingasta lähtöisin, ja agronomi Bjarne Westermarck. Näiden kahden henkilön kanssa Sunila joutui vielä myöhemminkin tekemisiin. Hoitokunnan puheenjohtaja Sunila matkusti heti nimityksen saatuaan yhdessä Pehkosen kanssa Jokioisille ottamaan kartanon haltuunsa ja suorittamaan katselmuksen. Kartanon asiat käytiin huolellisesti läpi Kordelinin kuolinpesän hoitajan Risto Rytin opastuksella.²⁹³

²⁹¹ Litteraturblad 2, helmikuu 1863, Valtiontuloista ja menoista; Snellman 2004, 379.

²⁹² Anttila 1991, 294–297; Heikkinen&Kuusterä&Tiihonen 2022, 58–59.

²⁹³ Jokioisten hoitokunnan pöytäkirja toimituksista ja kokouksesta Jokioisissa 17-23 päivinä elokuuta 1918, Jokioisten hoitokunnan arkisto, KA Hämeenlinna.

Kartanon hoitokunnalla olikin edessään suurtyö. Jokioisten alue oli laaja ja sen maanomistusolot hyvin sekavat, alueella oli sukuoikeustilallisia, lampuoteja, torppareita ja mäkitupalaisia, mutta ei itsenäisiä maanviljelijöitä. Varsinaista työtä johti hoitokunnan jäsenistä Pehkonen, josta tuli myös Jokioisten kartanoiden hoitokunnan toimitusjohtaja, mutta koko hoitokunta osallistui kyllä aktiivisesti Jokioisten maanomistusolojen järjestelyyn. Siitä kertoo se, että hoitokunta kokoontui useampia kertoja kuukaudessa Jokioisilla.²⁹⁴ Pehkosen mielestä Sunila kävi jopa liian tiiviisti kartanolla esittämässä omia mielipiteitään siitä, miten missäkin asiassa tulisi toimia. Kirjeessään vanhalle senaattori- ja puoluetoverilleen Kyösti Kalliolle Pehkonen kuitenkin totesi, että yhteistyö sujui, kun molemmat ottivat toistensa kantoja huomioon.²⁹⁵

Sunilan puheenjohtajana toimineen Jokioisten hoitokunnan toiminta kesti vuoteen 1921 asti. Tuohon mennessä kartanon maista oli muodostettu noin tuhat uutta tilaa. Hoitokunta oli toteuttanut toiminnallaan sitä ideaalia, joka oli tullut vallitsevaksi. Suurviljelyksestä pyrittiin eroon ja sen sijaan haluttiin muodostaa uusia, mahdollisimman elinkelpoisia pientiloja. Jokioisten hoitokunnan tavoitteena oli toimiltaan olla esimerkkinä tässä työssä, joka vastasi hyvin sitä sosiaalipoliittista ideologiaa, jonka monet uuden tasavallan johtomiehistä olivat omaksuneet: kun valtio oli agraarinen ja kun koettiin, että se asema missä tilaton väestö oli ollut, oli johtanut vuonna 1918 suureen katastrofiin, oli paras ratkaisu tehdä torppareista ja muista tilattomista itsenäisiä viljelijöitä.

Ajatuksiaan Sunila levitti myös uudessa, vuonna 1916 perustetussa *Maaseudun Tulevaisuudessa*. *Maaseudun Tulevaisuus*kin oli, niin kuin moni muukin maatalouden oloja kehittämään tarkoittava hanke, saanut alkunsa Hannes Gebhardin ideoina. Gebhard oli jo vuonna 1906 nostanut esille ajatuksen maanviljelijäin omasta aatteellis-poliittisen lehden perustamisesta. Totta lehdestä tuli kuitenkin vasta vuonna 1916. Kaikki, varsinkaan maalaisliittolaiset, eivät suhtautuneet kovin innolla tähän uuteen lehteen. Vaikka lehti määriteltiin poliittisesti sitoutumattomaksi, heitä kalvoi epäily siitä, että lehti olisi liiaksi vanhasuomalaisen ja Gebhardin käsissä. Näitä epäilijöitä olivat etenkin Santeri Alkio ja Filip Saalasti. Kyösti Kalliolle kirjoittamassaan kirjeessä Saalasti oli epäillyt lehdestä ”maalaisliiton surmaa”. Sen sijaan Lauri Kristian Relander oli hyvin innostunut uudesta lehdestä ja sai Kallionkin lähtemään mukaan lehtihankkeeseen. Sunilaa, joka ei vielä ollut puoluepoliittisesti sitoutunut, eivät puolueiden väliset kähinät lehtiasiassa haitanneet, vaikka hänen ystävänsä Saalasti kuului lehtihankkeen suurimpiin epäilijöihin. *Maaseudun Tulevaisuus* edusti kuitenkin arvoja, jotka Sunila koki läheisiksi, ja hän tunsu tärkeäksi olla

²⁹⁴ Ks. Jokioisten hoitokunnan pöytäkirjat, Jokioisten hoitokunnan arkisto, KA Hämeenlinna.

²⁹⁵ E. Y. Pehkonen Kyösti Kalliolle 29.10.1918, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki.

mukana tässäkin talonpoikien asiaa ajavassa hankkeessa. Sunila tuli valituksi lehden toimitusvaliokuntaan, jonka tehtävänä oli neuvotella ja päättää lehden suunnasta ja sisällöstä, sekä myös vakituiseen avustajakuntaan. *Maaseudun Tulevaisuuden* alkutaival oli kuitenkin vaikea, se ei aina ilmestynyt säännöllisesti – perustamisvuonna ilmestyi ainoastaan näytenumero – ja sen tilaajamäärä jäi odotettua pienemmäksi. Myös erilaiset linjaristiriidat vaikeuttivat lehden alkutaivalta, Vuonna 1918 tilanne meni niin pahaksi, että sisällissota keskeytti lehden ilmestymisen ja jopa sen lopettamista harkittiin.²⁹⁶

Vaikka Sunila olikin antanut nimensä käyttöön, ei hän näytä aivan alkuaikoina lehteen kirjoittaneen. Syytä voi vain arvailla, mutta kun olot alkoivat vakiintua ja lehti siirtyi MTK:n äänenkannattajaksi ja se ryhtyi kiinnittämään entistä enemmän huomiota edunvalvontaan, alkoi Sunilankin nimi näkyä lehden palstoilla. Hän kirjoitti yleensä maataloustuotannon kasvattamiseen, maataloustuotteiden hintoihin ja tullikysymykseen liittyvistä aiheista. Viljantuotannosta ja tullisuojeleksesta kirjoittaessaan Sunila asettui voimakkaasti tullien kannalle. Hän perusteli kantaansa monin eri argumentein, mutta yksi tärkeimmistä oli tullien paremmuus valtion viljamonopoliin nähden. Sunilan mukaan viljantuotantoa piti suojella, jotta se ei taantuisi. Viljantuotannon taantuminen taas johtaisi yksipuoliseen karjatalouteen ja sen seurauksena maatalous heikkenisi niin, että myös teollisuustuotteiden kotimainen kysyntä ja kulutus supistuisivat merkittävästi.²⁹⁷ Kirjoituksissa oli yleensä myös jokin yhteiskunnallinen aspekti, niin kuin marraskuussa 1919 ilmestyneessä kirjoituksessa ”Maitotaloustuotteiden nykyinen hintataso”, jossa Sunila kiisti maanviljelijöiden pyrkivän suuriin voittoihin ja toi esiin, miten yleensä hintojen nousun taustalla olivat muut voimat:

Olemme vakuutettuja siitä, että Suomen maanviljelijäin suuren enemmistön menettelyä tuotteittensa hinnan määrittelyssä ei ohjaa hetkellisen voiton tavoittelu, vaan tietoisuus siitä, että ainoastaan kohtuullisuusnäkökohtia silmällä pitäen saatutetaan pysyviä tuloksia ja tarpeellinen rauha eri yhteiskuntaluokkien kesken.²⁹⁸

Kirjoituksen sävy on hyvin samanlainen kuin Sunilan myöhemmin poliittisella urallaan esittämissä näkemyksissä. Yhteiskunnallista vastakkainasettelua ei saanut

²⁹⁶ Vasara 2013b, 48–49; Koskikallio 1954, 21; Salokangas 1985, 141–162; Teräväinen 2016, 26–35.

²⁹⁷ Teräväinen 2016, 41–50; *Maaseudun Tulevaisuus* 26.2.1921, Viljantuotanto ja tullisuojaus (Sunilan kirjoitus).

²⁹⁸ *Maaseudun Tulevaisuus* 29.11.1919, Maitotaloustuotteiden nykyinen hintataso. Miten sitä on arvosteltava? (Sunilan kirjoitus).

kärjistä syyttämällä maanviljelijöitä ahneudesta. Kaikessa piti pyrkiä kohtuullisuuteen. Sunila näyttää olleen vakuuttunut siitä, että enemmistö maanviljelijöistä oli sisäistänyt tämän kohtuullisuusnäkökulman ja muidenkin oli se sisäistettävä yhteiskuntarauhan nimissä.

Noustuaan korkeaksi maatalousvaikuttajaksi Sunila sai tehtäväkseen myös toimia laajan kaksiosaisen *Suomen Maatalous* -nimisen julkaisun päätoimittajana. Kyseinen julkaisu syntyi valtioneuvoston asettaman maataloustuotantokomitean työn tuloksena. Komitean tehtävänä oli ollut selvittää kysymyksiä, miksi Suomen maataloustuotanto oli ollut alhaisella tasolla ja miten tilannetta voitaisiin parantaa. Sunila paitsi päätoimitti julkaisun, myös kirjoitti siihen viisi artikkelia. Yksi artikkeleista käsitteli korkeinta maatalousopetusta. Artikkelissaan Sunila esitteli ylemmän maatalousopetuksen historiaa Suomessa sangen kriittiseen sävyyn. Sunilan mukaan maatalouden opetukseen ei juuri ollut kiinnitetty huomiota yliopistossa ja Mustialassa, missä agronomeja oli aikaisemmin koulutettu, oli opetus ollut riittämätöntä ja opettajat usein heikkoja.²⁹⁹

Kirjoituksessaan Sunila puolusti voimakkaasti ajatusta Suomeen perustettavasta erillisestä maataloudellisesta yliopistosta, jonne sijoitettaisiin kaikki ne oppialat, joiden tarkoituksena oli kohottaa Suomen maaperän tuotantoa. Ajatus erillisestä maatalouskorkeakoulusta ei ollut uusi eikä Sunilan. Maatalouskorkeakoulun perustamista oli esittänyt jo vuonna 1908 Onni Schildt ja asiaan oli palattu itsenäistymisen jälkeen. Vuoden 1917 joulukuussa J. H. Vennola oli esittänyt Helsingin Seurahuoneella niin sanotussa yliopistokokouksessa uusien korkeakoulujen perustamista, jotta maa voisi kilpailla muiden kanssa taloudellisesti ja henkisesti. Sunila perusteli artikkelissaan erillisen maatalouskorkeakoulun perustamista varsinkin sillä, että tarvittaisiin entistä enemmän käytännöllistä opetusta teorian rinnalle. Sunilalle tämä maatalousyliopistokysymys oli hyvin keskeinen ja tuttu, sillä hän kuului valtioneuvoston asettamaan komiteaan, jonka tehtävänä oli esittää ehdotuksia ylemmän maataloudellisen ja metsätaloudellisen opetuksen järjestämisestä. Komiteaan kuuluivat Sunilan lisäksi hänen vanha tuttavansa A. O. Kairamo puheenjohtajana ja jäsenenä Robert Tigerstedt, Wäinö Wuolijoki, J. O. Peurakoski, K. O. Heikinheimo ja Kyösti Kallio, joka tosin ei ottanut osaa komitean työhön sen jälkeen, kun hänet oli nimitetty Vennolan toisen hallituksen maatalousministeriksi.³⁰⁰

Sunila sen sijaan osallistui komitean työhön innolla. Hän edusti samaa kantaa kuin vanha tuttavansa senaattori Kairamo, jonka mukaan maatalous tarvitsi oman itsenäisen korkeakoulun teknillisen ja kauppa- ja maatalouden rinnalle voidakseen vapaasti ja voimakkaasti kehittyä. Tässäkin ajatuksessa on nähtävissä Saksan ja jälleen

²⁹⁹ Sunila 1922c, 1008–1011.

³⁰⁰ Sunila 1922c, 1008–1011; Halonen 2008, 258 ja 272; Komiteanmietintö N:o 13/1921; Helsingin Sanomat 20.12.1917, Uusia suomalaisia korkeakouluja.

myös Tanskan esimerkki. Maataloustieteet olivat nuoria ja ulkomailla, juuri Skandiaviassa ja Saksassa, nämä tieteet olivat saaneet omat korkeakoulunsa. Sunila, jos oli jo aiemmin ollut innostunut ajatuksesta saada Suomeen itsenäinen maatalouskorkeakoulu, vakuuttui sen tarpeellisuudesta vielä enemmän tehtyään laajan opintomatkan pohjoismaisiin ja keskieurooppalaisiin maatalouskorkeakouluihin. Tuolla vuonna 1922 tehdyllä opintomatkalla Sunila oli tutustunut 15 maatalouskorkeakouluun. Sunilan mukaan Suomi oli jäänyt huolestuttavasti jälkeen kansainvälisestä kehityksestä ja maatalouden tuotannon kohottaminen suorastaan vaati itsenäinen maatalouskorkeakoulun perustamista. Tästä tuli myös kysymys, johon Sunila joutui sittemmin politiikassakin palaamaan.³⁰¹

2.5 Maalaisliiton rivejä vahvistamaan – Sunila siirtyy politiikkaan

2.5.1 Maalaisliitto ja maatalousväki kaipaavat uutta verta

Kuten johdannossa tuli jo esiin, eduskuntaudistuksen mainingeissa perustettu Maalaisliitto oli aluksi varsin pieni mutta oli alkanut kasvaa vähitellen. Vauhtia puolueen kasvu oli saanut erityisesti Suomen itsenäistymisen vuosina 1910-luvun lopulla, jolloin puolueen tasavaltalainen kanta hallitusmuotokysymyksessä, radikaali maaohjelma sekä puolueen verraten sovinnollinen linja suhteessa vuoden 1918 sotaan olivat vedonneet moniin. Maalaisliitto näyttikin valinneen viisaasti kaikissa keskeisissä kysymyksissä. Se siivitti puoluetta voittoon niin, että vuoden 1919 eduskuntavaaleissa se sai läpi jo 42 kansanedustajaa ja nousi näin eduskunnan suurimmaksi porvarilliseksi ryhmäksi.³⁰²

Maalaisliitosta oli tullut Suomen poliittisen elämään ohittamaton tekijä. Mutta puolueella oli edelleen 1920-luvulle tultaessa kaksi tärkeää ongelmaa voitettavanaan. Yksi ongelma kannatuksen rajoittuminen vain muutamalle alueelle – puolue sai kannatuksensa lähinnä itäisestä Suomesta ja Pohjanmaalta. Huippuvaalipiirejä olivat etenkin Oulun läänin vaalipiirit sekä Viipurin läänin vaalipiirit, kuten jo johdannossa mainittiin. Toiseksi ongelmaksi koettiin koulutettujen henkilöiden puute puolueen eduskuntaryhmässä. Tätä kysymystä pohdittiin niin puolueen hallinnossa kuin myös sanomalehtien palstalla. Esimerkiksi *Maakansassa* todettiin puolueen olevan velvollinen ja puolueen kannalta olevan myös edullista, että puolueen miehiä olisi paitsi hallituksessa myös hallinnollisissa viroissa ja muissa yleisissä tehtävissä. Samalla kuitenkin todettiin, että maalaisväestön omastakin keskuudesta löytyy ky-

³⁰¹ Halonen 2008, 272–278, 281–288 ja 298–303.

³⁰² Mylly 1989, 68–74.

vykkäitä henkilöitä, mutta että olisi vain osattava hakea oikeat miehet.³⁰³ Sellaiset maalaisliittolaiset, jotka eivät hyväksyneet sitä, että Maalaisliittoon liittyisi muita kuin varsinaisia maanviljelijöitä, *Maakansa* tuomitsi jopa vääriksi profeteoiksi.³⁰⁴

Koettiin siis tärkeäksi, että valtakunnan kärkeen nousseella puolueella olisi heittää tuleen koulutusta saaneita henkilöitä, joita voisi ajatella ministerintehtäviin. Nyt tähän suuntaan oli taipumassa myös se henkilö, johon Maalaisliitto ehkä kaikkein eniten personoitui, nimittäin Santeri Alkio. Vielä neljä vuotta aikaisemmin Alkio oli torjunut esimerkiksi nuorsuomalaisen oppineiston sulautumisen Maalaisliittoon sillä perusteella, että maalaispuolueen tuli säilyttää luonteensa.³⁰⁵ Mutta nyt *Ilkan* pääkirjoituksessa oltiin pääasiassa samoilla linjoilla *Maakansan* kirjoituksen kanssa. Sen sijaan sitä *Maakansan* kirjoituksessa esitettyä vaatimusta, että maalaisliittolaisten edustajan olisi kuuluttava maataomistavaan luokkaan, *Ilkka* ei voinut hyväksyä. *Ilkan* mukaan tällöin puolueen luonne yhteiskuntaa uudistavana liikkeenä häviäisi ja puolueesta tulisi vain pienen maataomistavan eturyhmän ammattipuolue.³⁰⁶ Nyt Maalaisliitto oli *Ilkankin* mukaan kasvanut sellaisiin mittoihin, että puolueessa tarvittiin yhteiskunnan eri aloille koulutettua oppineempaa ainesta.³⁰⁷

Vuoden 1922 eduskuntavaaleja silmällä pitäen päätettiin siis Maalaisliitossa yrittää laajentaa puolueen kannatusta uusille alueille ja etsiä puolueelle uusia, varteenotettavia nimiä. Näin toimittiin myös Etelä-Hämeessä, jossa maalaisliittolaisia oli tosin ollut ehdokkaina jo vuoden 1919 vaaleissa, mutta kannatusta ei sanottavammin ollut saatu. Yhteensä puolue sai tuolloin 1203 ääntä, mikä oli häviävän vähän verrattuna Kokoomuksen ja Edistyspuolueen, saati sitten SDP:n äänimääriin.³⁰⁸ Maalaisliitto ei vielä vuoden 1922 alussakaan ollut mikään merkittävä tekijä Etelä-Hämeessä – sillä oli alueella vain kolme paikallisosastoa – mutta pyrkimys saada oma ehdokas läpi oli kova.³⁰⁹ Tähän tavoitteeseen päästäkseen Etelä-Hämeen maalaisliittolaiset kääntyivät Sunilan puoleen. Sunila oli kysyttäessä ollut epäileväinen, pystyisikö hän kokoamaan talonpoikia yhteisen lipun alle, mutta toisaalta todennut, että Maalaisliitto oli hänen käsityksensä mukaan ainoa ryhmä, joka ajoi talonpojan asiaa, ja harkinnan jälkeen päättänyt ryhtyä Maalaisliiton edustajaehdokkaaksi Etelä-Hämeessä.³¹⁰

Maalaisliiton ohella uutta verta eduskuntaan kaivattiin myös maataloustuottajien ja maatalousalan ammattilaisten puolelta. Tämä näkyi *Maaseudun Tulevaisuuden*

³⁰³ Maakansa 18.2.1922, Keitä maalaisliiton ehdokkaiksi ensi waaleissa?

³⁰⁴ Maakansa 8.3.1922, Wakawa sana wakawasta asiasta.

³⁰⁵ Mylly 1989, 79; Vares 2000, 217–220.

³⁰⁶ Ilkka 22.2.1922, Keitä maalaisliiton edustaja-ehdokkaiksi? 1.

³⁰⁷ Ilkka 23.2.1922, Keitä maalaisliiton edustaja-ehdokkaiksi? 2.

³⁰⁸ Heräävä Etelä-Häme 1963, 23.

³⁰⁹ Hämeen Maa 7.4.1922, Maalaisliiton järjestäytymisestä Etelä-Hämeessä.

³¹⁰ Pekkari 1948, 11–12.

palstoilla. Lehti peräänkuulutti koko talven ja kevään 1922 sitä, miten maamiesten piti pitää itse huoli siitä, että eduskunnassa olisi edustajia, jotka huolehtisivat maan pääelinkeinon eduista ja pitäisivät huolta siitä, että sen vaatimukset tulisivat täyteen. *Maaseudun Tulevaisuudessa* kehoitettiin pitämään huolta siitä, että puolueet katsoisivat ehdokkaita asettaessaan maatalouden edustajien saavan heille kuuluvan aseman. Ehdokkaiden pätevyyyteen piti myös panostaa, samoin kuin siihen, että nämä eivät edustajina sitten asettuisi maataloudellisissa kysymyksissä poikkiteloin tai olisi välinpitämättömiä. Erityistä huomiota sai tullikysymys, jota *Maaseudun Tulevaisuus* piti hyvin keskeisenä. Maatalouden menestyminen edellytti lehden mukaan sitä, että maatalous pääsisi tullikysymyksessä tasa-arvoiseen asemaan teollisuuden kanssa. Aikaisempi tullipolitiikka oli tapahtunut *Maaseudun Tulevaisuuden* mukaan kohtuuttoman paljon kaupunkilaisten ja teollisuuden edustajien ehdoilla.³¹¹

Sunila tuli mukaan politiikkaan siis siinä vaiheessa, kun Maalaisliitto haki hänen kaltaisiaan oppineita maatalousmiehiä riveihinsä. Mutta sitä miksi Sunila itse päätti lähteä politiikkaan ja juuri Maalaisliiton riveissä ja miten hän perusteli puoluevalintaansa, käsitellään tarkemmin seuraavassa.

2.5.2 Agrarismien aallonharjalla kansanedustajaksi

Julkisen ensiesiintymisensä maalaisliittolaisena Sunila teki Hämeenlinnassa huhtikuun lopulla 1922. Tuolloin hänet asetettiin Etelä-Hämeen vaalipiirin maalaisliittolaiseksi yleisehdokkaaksi ja hän piti myös ensimmäisen poliittisen esitelmänsä. Länän tilaisuudessa oli paitsi etelähämäläistä maalaisliittoväkeä, myös Sunilalle monestakin yhteydestä tuttu E. Y. Pehkonen ja professori Yrjö Jahnsson, joka puhui rahakysymyksestä. Jahnsson oli Sunilan tavoin Hannes Gebhardin vanhoja oppilaita ja monissa aatteissaan Sunilaa lähellä. Myöhemmin, 1920- ja 1930-luvuilla, Jahnsson kuitenkin aiheutti Sunilalle ja monille muille maalaisliittolaisille harmaita hiuksia.³¹²

Pitämässään esitelmässä Sunila käsitteli puolueiden suhtautumista maatalouskysymykseen ja totesi Maalaisliiton olevan se puolue, joka voi näitä pyrkimyksiä ehjimminkin ja voimakkaimmin ajaa.³¹³ Esitelmää selostettiin laajasti etelähämäläisten maalaisliittolaisten lehden, *Hämeen Maan*, ohella ainakin *Maakansassa*, joka oli Il-

³¹¹ *Maaseudun Tulevaisuus* 26.1.1922, Maamiehet ja ensi eduskuntavaalit; *Maaseudun Tulevaisuus* 2.3.1922, Maatalouden edustus uudessa eduskunnassa; *Maaseudun Tulevaisuus* 13.4.1922; Eduskuntavaaleihin valmistautuminen.

³¹² Hämeen Maa 5.5.1922, Maalaisliiton työmailta. Piirikokouksesta.

³¹³ Pöytäkirja tehty Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin Maalaisliiton piirikokouksessa Hämeenlinnan raatihuoneella 29 päivänä huhtikuuta 1922, Keskustan Etelä-Hämeen piirin arkisto, KMA; Hämeen Maa 5.5.1922, Maalaisliiton työmailta: Piirikokouksesta.

kan ohella vahvimpia ja vanhimpia maalaisliittolaisia lehtiä.³¹⁴ Sunilan kerrottiin todenneen monien puolueiden kantojen olevan hyvin ympäripyöreitä ja sellaisia, että puolueista oli vaikea valita, kun niiden ohjelmien sisältöä voitiin soveltaa kaikkiin yhteiskuntakerroksiin. Kokoomukseen Sunila totesi kuuluvan kyllä edistys- ja uudistushaluisia voimia, mutta vielä enemmän vanhoillisia ja suorastaan taantumuksellisia aineksia. Edistyspuolueen Sunila tunnusti uudistushaluiseksi, mutta sen tulleen riippuvaiseksi entistä suurimmassa määrin kuluttajaryhmistä ja virkamiehistä. Edistyspuolue sai moitteita myös horjuvasta suhteestaan maatalouskysymyksiin. Sunila kyllä tunnusti puolueesta löytyvän tunnettuja maatalousmiehiä, mutta samalla niin paljon kuluttaja-ainesta, että puolueen kanta aina tärkeissä maatalouskysymyksissä oli epävarma.³¹⁵

Käytyään muut puolueet läpi Sunila siirtyi käsittelemään Maalaisliittoa. Maalaisliiton kantaa Sunila kiitti johdonmukaiseksi. Sunilan mukaan Maalaisliiton maanviljelysharrastukset olivat kaikille hyödyksi, leivän tuotannon lisäys kun oli yhtä tärkeää niin sosialisteille kuin virka- ja liikemiehille – eli kuluttajille. Monet tärkeät kysymykset, kuten hintatason vakiinnuttaminen, valuutta- ja rahapolitiikka, maatalousmäärärahat, tulli- ja verotuspolitiikka, asutuskysymys, maataloustuotteiden kauppa ja ulkomainen myynti, olivat Sunilan mukaan niitä asioita, joiden järjestely vaati maatalouden lisääntyvää edustusta poliittisessa elämässä. Samalla hän myös totesi, että mikäli Kokoomus ja Edistyspuoluekin näitä asioita ajaisivat, olisi se asialle vain eduksi.³¹⁶

Maalaisliittolaiseksi julistautumisensa jälkeen Sunila jatkoi kohtuullisen ahkerasti kampanjointia pitkin Etelä-Hämettä. Hän puhui muun muassa Hollolassa helatorstaina järjestetyssä suuressa maalaisliittolaisten kesäjuhlassa. Hollolan puheessaan Sunila korosti Suomen luonnetta maatalousmaana ja sitä, miten suursota oli opettanut viljanviljelyn tärkeyden ja taloudellisen elämän elävöittämisen tarpeellisuuden. Sunilan mukaan maanviljelys ei pelastunut sillä, että järjestäydyttiin ammatillisesti, vaan tarvittiin maatalouspoliittista järjestäytymistä ja tämä oli Sunilan mukaan paras tehdä järjestäytymällä omaksi puolueeksi, joka nostaa maatalouden itsenäiseen asemaan. Sunilan mukaan maatalouden noususta olisi hyötyä sekä maataloustyöväestölle että teollisuudenharjoittajille. Maassa oli Sunilan mukaan Suomen olemassaolon turva ja maatalouden nousuun piti panostaa, sillä se toisi sekä uusia tuloja että hävittäisi bolsevismin.³¹⁷ Sunilan kannoista huomaa hyvin, miten hänen

³¹⁴ Mylly 1989, 198–201.

³¹⁵ Hämeen Maa 5.5.1922, Maalaisliiton työmailta. Piirikokouksesta.

³¹⁶ Maakansa 12.5.1922, Maalaisväestön suhde puolueisiin. Tohtori J. E. Sunilan esitelmästä.

³¹⁷ Hämeen Maa 2.6.1922, Maalaisliiton työmailta: Onnistunut maalaisliiton kesäjuhla Hollolassa; Ilkka 1.6.1922, Etelä-Hämeestä. Voimakas maalaisliiton kevätjuhla Hollolassa.

näkemyksiinsä oli monen muun ohella vaikuttanut juuri Ernst Laur, jonka opissa hän oli ollut 1910-luvun alkupuolella. Laur oli lausunut muun muassa:

Lähdemme siitä ajatuksesta, että maatalouden ja lukuisan talonpoikaisluokan säilyttäminen ja vahvistaminen on kansakunnan menestymisen ensimmäinen ehto. Maanviljelys ei ole välttämätön ainoastaan elintarpeiden saannin ja sota-aikaisen kansanelatuksen vakiinnuttamisen vuoksi, ei ainoastaan kaupunkilais- ja teollisuuspiirien ruumiillisen kunnon parantamisen kannalta ja kansojen fyysillisen ja henkisen voiman säilyttämiseksi, vaan meidän on vaadittava talonpoikaisluokan säilyttämistä myös senkin vuoksi, että se on paras kasvupaikka ihmisen sisäiselle elämälle. Me näemme sen vuoksi mahdollisimman lukuisan talonpoikaisluokan luomisessa valtion talouspolitiikan ensimmäisen päämäärän.³¹⁸

Paitsi puhein ja esitelmin, joita Sunila piti Hämeenlinnan ja Hollolan lisäksi ilmeisesti ainakin Sääksmäellä, Vanajassa, Hattulassa, Lammilla ja Lahdessa, hän osallistui vaalikamppailuun myös kirjoittamalla maalaisliittolaisiin lehtiin. Tärkein foorumi oli tietysti vaalipiirin oma lehti *Hämeen Maa*, jossa Sunilalta ilmestyi kirjoitukset pienviljelyksestä ja omavaraisuudesta. Pienviljelystä koskevassa kirjoituksessaan Sunila korosti pienviljelyksen etua monin tavoin. Sunila toi esiin, miten tutkimus – samalla hän vetosi omaan tutkimukseensa – oli osoittanut pienviljelyksen kohottavan tuotannon monesti korkeammalle tasolle kuin suur- tai keskikokoisen viljelyksen. Sunila korosti myös pienviljelyksen kansantaloudellista ja yhteiskunnallista etevämmyyttä verrattuna muihin viljelysmuotoihin. Pienviljelmä tuotti Sunilan mukaan suuremman määrän elintarpeita alayksikköä kohti kuin suurviljelys ja antoi näin toimeentulon useammalle. Näin pienviljelys vaikutti tasoittavasti yhteiskunnassa ja antoi myös mahdollisuuksia kyvykkäille henkilöille kohottaa varallisuuttaan. Sunila kuitenkin korosti, että liian pieniä tiloja ei saanut muodostaa, sillä tällaiset kääpiöviljelmät eivät elättäisi ja ne olisivat kansantaloudellisesti turmiollisia.³¹⁹

Se miksi Sunila valitsi puolueekseen juuri Maalaisliiton, on monen tekijän summa. Ensinnäkin, niin kuin jo Sunilan pitämistä puheista käy ilmi, hän näki Maalaisliiton lopultakin sinä ainoana puolueena, joka tosiasiassa ajoi talonpojan asiaa – asiaa joka oli Sunilankin maailmankatsomuksessa kaiken edellä. Vahva vaikutuksensa ratkaisussa puolueen valinnan suhteen lienee myös sillä, että Sunilan läheisiin ystäviin oli kuulunut Filip Saalasti, yksi Maalaisliiton alkuaikojen tärkeimmistä poliitikoista ja puolueen puheenjohtaja. Ehkä voi sanoa, että Saalasti oli Sunilalle esikuva ja innostaja yli muiden, ja puolue jota Saalasti oli edustanut, oli Sunilalle ainoa

³¹⁸ Ernst Laurin lainaus löytyy mm. Maaseudun Tulevaisuuden numerosta 36&37/1918.

³¹⁹ Hämeen Maa 16.6.1922, J. E. Sunila: Pienviljelyksen ja tilasuuruuden merkitys.

vaihtoehto. Toki muitakin maalaisliittolaisia yhteistyökumppaneita ja tuttavias Sunilalla oli vuosien saatossa ollut: Kyösti Kallio, E. Y. Pehkonen ja Lauri Kristian Relander. Sunila tunsikin varmasti myös Santeri Alkion ajattelua. Olihan Alkio ollut jo Sunilan nuoruudessa merkittävä maalaisnuorison herättäjä ja nuorisoseuraliikkeen johtohahmo, jonka ajatuksiin oli mahdoton olla törmäämättä, kun toimi nuorisoseurassa ja kansanvalistustehtävissä. Maalaisliittolaisuuteen Sunilalla oli myös suku-side, sillä hänen ikätoverinsa ja serkkunsa Juho Poutala kuului puolueen perustajiin. Mutta kaikkein läheisin maalaisliittolaisista oli epäilemättä ollut juuri Saalasti.

Maalaisliitto kuului Kokoomuksen ohella heinäkuun alussa käytyjen vaalien voittajiin. Koko maan yhteenlaskettu kannatus puolueella oli 20,3 prosenttia ja se sai eduskuntaan 45 kansanedustajaa. Nyt puolue sai päänsä auki myös eteläisemmässä Suomessa. Etelä-Hämeestä eduskuntaan valittiin tosin vain yksi puolueen edustaja, ja hän oli juuri Sunila. Hänen äänimääränsä oli 4995, eli 9,2 prosenttia Etelä-Hämeessä annetuista äänistä. Vaikka koko maan tulokseen verrattuna Maalaisliiton ääniosuus Etelä-Hämeessä oli edelleen vaatimaton, oli äänipotti kasvanut kuitenkin huomattavasti edellisistä eduskuntavaaleista, jolloin puolue oli saanut vain 2,2 prosenttia vaalipiirissä annetuista äänistä.³²⁰

Miksi juuri Sunila tuli valituksi? Valintaa auttoi varmasti Sunilan ahkera kampanjointi, mutta hänen mahdollisuuksiaan nostivat kyllä muutkin tekijät. Sunila oli valtakunnallisesti tunnettu maatalousmies ja Hämeessä hänet tunnettiin jo pitkältä ajalta, olihan hän toiminut Hämeen läänin maanviljelysseuran sihteerinä ja tullut siinä yhteydessä jo laajasti tekemisiin maakunnan maata viljelevän väestön kanssa. Sunila oli siis tuttu sille osalle kansaa, jolle hän sanomansa suuntasi. Hämeeseen Sunilaa satoi myös Hollolassa sijaitseva maatila. Sunilan voi katsoa olleen myös sopiva ehdokas erilaisille ryhmille. Koska hän oli korkeasti koulutettu, saattoi hän saada kannatusta sellaisilta henkilöiltä, jotka pitivät akateemista ja ammatillista meritoitumista arvossa. Toisaalta Sunilan puheet ja kannanotot olivat siinä määrin uudistusmielisiä, että ne kelpasivat hyvin varmasti sellaisillekin, jotka saattoivat vilkuilla vasemmistoon päin. Pitää myös muistaa, että Sunila osallistui juuri Hämeessä yhteen maan suurimpaan asutustoimenpiteeseen: Jokioisten kartanon lohkomiseen.

Myös ajan henki oli 1920-luvun alussa yleisestikin agraaripuolueiden ja niissä toimivien henkilöiden puolella varsinkin niissä maissa, jotka olivat syntyneet ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheen murroksessa. Uusissa valtioissa talonpoikaissäestön poliittisen yhteistoiminnan edellytykset paranivat huomattavasti siitä, mitä ne olivat olleet ennen sotaa. Näitä puolueita ja niiden vaihteita on esitelty tarkemmin jo johdannossa. Mutta todettakoon vielä, että yhteistä niille kaikille oli voimakas

³²⁰ Mylly 1989, 165; Heräävä Etelä-Häme, 1963, 124.

bolsevisminvastaisuus ja melko radikaalit talouspoliittiset opit. Tällaiset seikat vetoivat maailmassa, jossa talonpojat olivat päässeet tai juuri pääsemässä itsenäisyyteen, mutta jossa toisaalta bolsevismi nähtiin jatkuvana uhkana. Agraaripuolueiden nousu olikin niin huomattavaa, että alettiin puhua jopa ”vihreästä vallankumouksesta” paralleelina ”punaiselle vallankumoukselle”. Ja kuten johdannossa tuli jo ilmi, niin englantilainen kirjailija G. K. Chesterton meni jopa niin pitkälle, että vertasi tätä vihreää nousua Konstantinuksen kääntymisen ja Ranskan vallankumouksen kaltaiseksi käännekohtaksi.³²¹

Toisaalta Sunila olisi voinut liittyä Kokoomukseenkin, sillä peruskatsantokannaltaan hän oli lähellä vanhasuomalaisia. Monet merkittävät vanhasuomalaiset poliitikot, jotka sittemmin sitoutuivat Kokoomukseen, muiden muassa Hannes Gebhard, A. O. Kairamo, H. G. Paloheimo, K. N. Rantakari ja Juhani Arajärvi, kuuluivat Sunilan tuttaviiin ja läheisiin työtovereihin. Vanhasuomalais-kokoomuslaisista löytyi myös kateederisocialistien oppilaita, muun muassa J. R. Danielson-Kalmari ja Ernst Nevanlinna. Myös Sunilan kotiseudulla Limingassa oltiin Kokoomukseen kallellaan – ainakin jos katselee paikkakunnalta valittuja kansanedustajia ennen toista maailmansotaa.³²²

Itse asiassa Sunilaa oli suurin toivein pyydetty ryhtymään Suomalaisen puolueen ehdokkaaksi Viipurin läänin läntisessä vaalipiirissä vuoden 1916 vaaleihin, mutta hän oli kieltäytynyt.³²³ Tuolloin Sunilan kantaa ja suhtautumista puoluepolitiikkaan määritteli ehkä edelleen se että eduskunta oli tuolloin hyvin heikko toimija – oikeastaan se ei ollut toimija lainkaan, sillä eduskunnan toiminta oli ollut keskeytyksessä maailmansodan syttymisestä alkaen. 1920-luvun alkuun tultaessa tilanne oli taas muuttunut ja eduskunnan merkitys oli alkanut kasvaa. Silloin ei enää ollut olemassa Suomalaista puoluetta sosiaaliradikaaleine ohjelmineen vaan tilalle oli tullut Kokoomus (osittain myös Edistyspuolue). Kokoomuksen maatalouspolitiikka ei kuitenkaan ollut tarpeeksi uudistushenkistä Sunilan makuun. Sunila vieroksui varmasti sitäkin, että Kokoomuksessa oli voimakasta klassisen talousopin kannatusta ja se vanhasuomalainen maailmankatsomus, joka oli Sunilalle läheinen, ei ollut uudessa puolueessa enää hallitsevassa asemassa. Pirkko Rommi on *Historiallisessa Aikakauskirjassa* vuonna 1974 ilmestyneessä artikkelissaan käsitellyt tätä Kokoomuksessa vuosien 1921 ja 1922 aikana tapahtunutta muutosta.³²⁴

³²¹ Mylly 1979, 11–18; Lemberg 1977, 327–335; Rankoff 1977, 474–484; Gollwitzer 1977, 63.

³²² Limingasta maailmansotien välisenä aikana nousseet kokoomuslaiset kansanedustajat olivat Väinö Juustila ja Samuli Tuomikoski.

³²³ Haminan lehti 27.4.1916, Suomalaisen puolueen waaliwalmisteluista waalipiirisämme.

³²⁴ Rommi 1974, 21–24.

Yleisesti ottaen Sunilaa oli kuitenkin pidetty vanhasuomalais-kokoomuslaisena aina vuoteen 1922 asti, niin että jopa Kymenlaaksossa ilmestyneen maalaisliittolaisen sanomalehden *Maaseudun* pakinoitsija totesi:

Tämä tri Sunilan siirtyminen maalaisliiton riveihin on epäilemättä sekin sängen karvas pala kokoomuksen nieltäväksi, mutta tri Sunila ei kuitenkaan ole ainoa ”erehtynyt lammas”, joka on kokoomuksen luokkakarsinasta karannut. Eikä taida olla viimeinenkään jos ajan merkit paikkansa pitävät.³²⁵

Karvaasti Sunilan maalaisliittolaisuus otettiinkin vastaan kokoomuslaisissa piireissä ja sitä pidettiin yhtenä osoituksena siitä, miten monet sivistyneistön edustajat olivat liittyneet Maalaisliittoon ainoastaan sen vuoksi, että pääsivät siellä paremmin etenemään kuin vaikkapa Kokoomuksessa. Katkeruus kuului esimerkiksi *Vaasan* pääkirjoituksesta:

...ja onpa puolueeseen aivan viimeisinä aikoina yhtynyt myöskin jonkun verran niin sanottua varsinaista sivistyneistöä. Emme tahdo epäillä, ettei viimeainitun joukossa olisi henkilöitä, jotka puhtaasti periaatteellisista syistä ovat menneet maalaisliittoon, mutta kieltämätön tosiasia on, että monet tosin opillisen sivistyksen saaneet, mutta kyvyiltään keskinkertaiset ja luonteeltaan epäluotettavat henkilöt ovat siihen yhtyneet etupäässä sentakia, että he maalaisliiton avulla toivovat voivansa päästä vaikutusvaltaisiin asemiin, lopulta hallitukseen. Tämänhän myöntää m. m. tohtori Sunila, maalaisliiton edustajaehdokas, aivan selvin sanoin siinä puheessa, jonka hän piti maalaisliittolaisten piirikokouksessa Hämeenlinnassa muutama viikko sitten.³²⁶

Samanlaista katkeruutta ja pettymystä löytyi myös muista kokoomuslaisista lehdistä. *Satakunnan Kansa* esimerkiksi rinnasti Sunilan ja Marraskuun sosialistit todeten kummankin tapauksen osoittavan, miten käännynnäiset tahtoivat kiivailla uuden uskonsa puolesta vielä tiukemmin kuin vanhat johtajat.³²⁷ Epäilemättä Sunilan kaltainen maatalousspesialisti olisi mielellään nähty Kokoomuksen omia rivejä vahvistamassa, mutta kun tämä olikin liittynyt Maalaisliittoon, leimattiin se pyrkyryydeksi.

Edistyspuolue oli Sunilalle Kokoomusta vielä paljon vieraampi. Sunilalle se oli näkemyksissään liian liberaali, liian horjuva agraarikysymyksissä ja liian hajanainen. Ennen kaikkea Edistyspuolueen talousnäkemykset olivat Sunilalle vieraita. Varsemmistopuolueisiin liittymistä Sunila tuskin olisi voinut edes harkita, vaikka siltä-

³²⁵ Maaseutu 4.7.1922, Päivän pakinoita. Vaalikalastuskauden päätyttyä.

³²⁶ Vaasa 17.6.1922, Maalaisliiton valtiolliset kuperkeikat.

³²⁷ Satakunnan Kansa 13.5.1922, Viivan alta.

kin suunnalta löytyi Schmollerin ja Seringin oppilaita, muun muassa sittemmin Neuvosto-Karjalan johtajana toiminut Edvard Gylling.³²⁸ Mentaliteetiltaan ja taustaltaan Sunila oli kuitenkin vankkumaton porvari. Porvarillisuutta vahvisti varmasti entisestään se, mitä hän vuonna 1918 oli kokenut ja nähnyt. Sunilalle Maalaisliitto kävi oikein hyvin, sillä se oli kuitenkin porvarillinen, vaikkakin myös radikaali. Maalaisliitto oli lisäksi 1920-luvun alussa vahvassa kasvussa ja näin sen kautta oli mahdollista päästä vaikuttamaan asioihin. Sunila ratsasti agrarismin aallonharjalla.

³²⁸ Jussila 2015, 64.

3 Maalaisliiton voimamieheksi agrarismin aallonharjalla – J. E. Sunila 1922–1927

3.1 Nopea nousu politiikan kärkikaartiin

3.1.1 Kansanedustajasta Kallion I hallituksen maalousministeriksi

Maalaisliitto oli vuoden 1922 vaaleissa muuttunut luonteeltaan, sillä sen eduskuntaryhmään oli tullut aikaisempaa enemmän oppineempaa ainesta – varsinkin yliopistollisen koulutuksen saaneita maatalousmiehiä. Näitä olivat muun muassa MTK:n valtuuskunnan puheenjohtaja Bjarne Westermarck, agronomi L. O. Hirvensalo ja ennen kaikkea Sunila, joka oli myös ensimmäinen tohtori Maalaisliitossa. Puolueen luonteen muuttumiseen vaikutti huomattavasti myös Santeri Alkion vetäytyminen päivänpolitiikasta. Alkio, joka oli Maalaisliiton henkinen isä, jätti eduskunnan kesän 1922 vaaleissa ja vetäytyi Pohjanmaalle. Alkion vaikutusvalta puolueeseen tosin säilyi, jäihän hän yhden Maalaisliiton merkittävimmän lehden, *Ilkan*, päätoimittajaksi. Mutta päivänpolitiikan johtaminen jäi nyt muille, etenkin Kalliolle.

Kalliolla ja Alkiolla oli epäilyksiä uusien voimien suhteen. Varsinkin Alkio oli huolestunut siitä, että vaaleihin oli asetettu ehdokkaaksi entisiä suomettarelaisia. Alkion huolestuneisuus jatkui myös vaalien jälkeen. Sen sijaan Kallio oli puolueeseen tulleiden uusien edustajien suhteen melko toiveikas eikä nähnyt heissä juuri vaaraa. Alkiolle kirjoittamassaan kirjeessä Kallio luonnehti Sunilaa uusista edustajista vanhoillisimpana (ilmeisesti tällä hän viittasi siihen, että Sunilaa pidettiin taustaltaan vanhasuomalaisena), mutta luonteeltaan niin ”maatiaisena”, että tämän vaikutusta ei tarvinnut Kallion mukaan pelätä.³²⁹

Vanhojen maalaisliittolaisten hieman karsastava suhtautumistapa uusiin edustajiin oli tullut luonnollisesti myös kansanedustajaksi valitun Sunilan tietoon. Syys-

³²⁹ Alkio 2013, 141; Kyösti Kallio Santeri Alkiolle 8.8.1922, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki.

kuun alussa eduskunnan kokoontuessa Maalaisliitto järjesti ryhmäillanvieton, jossa Sunila piti uusien edustajien puolesta puheen. Puheessaan Sunila halusi hälventää epäilyt siitä, että tulokkaat olivat muuttamassa puolueen suuntaa ja viemässä sitä oikealle. Sunila totesi Maalaisliiton aatteen olevan vain sellaisen, että se tempaisi mukaansa sellaisetkin henkilöt, jotka muuten eivät mielellään olisi politiikkaan läheneet. Puheessaan Sunila varoitti liikaa laskemasta kirjanoppineisuuden varaan ja korosti monen asian ratkeavan terveellä ja koulutetulla talonpoikaisjärjellä.³³⁰

Sunila halusi puheellaan rauhoitella eduskuntaryhmää ja niitä, jotka olivat epäileväisiä sen suhteen, mihin suuntaan Maalaisliitto olisi menossa sen seurauksena, kun puolueeseen oli tullut mukaan koulutettuja voimia. Rauhoitteluun oli myös tarvetta siinä mielessä, että vaikka Maalaisliittoon oli tullut joitakin yliopistosivistyksen saaneita henkilöitä, niin valtaosa puolueen kansanedustajista oli maanviljelijöitä, joiden korkein sivistys rajoittui monesti kansanopiston käymiseen. Maalaisliiton vuoden 1921 puolueohjelmassakin kansanopistoja pidettiin suuressa arvossa, kun taas yliopistoja pidettiin virkavaltaisina ja liian kaavamaisina.³³¹

Ryhmän kokouksissa Sunila näyttää olleen melko hiljaa koko syksyn 1922. Uutena edustajana ryhmätyöskentely oli Sunilalle luonnollisesti vierasta, ja ilmeisesti oli luontevaa tyytyä tarkkailijan osaan. Jos ryhmässä Sunila olikin vielä hiljaa, niin suuren salin puolella hän nousi puhujanpaikalle ottamaan kantaa asioihin, jotka olivat hänen erikoisalaansa. Syksyn 1922 kuumia aiheita oli niin sanottu Lex Kallio. Lex Kallio – eli laki maanhankkimisesta asutustarkoituksiin – oli osa Maalaisliiton reformipolitiikkaa. Lain tarkoituksena oli mahdollistaa pientilojen lisääminen saanti. Lakihanke oli kiistelty ja se pelottikin varsinkin suurtilallisia, sillä tarvittaessa oli mahdollisuus pakkolunastaa myös yksityisten maata asutukseen. Lakiesitys oli annettu eduskunnalle J. H. Vennolan johtaman edistyspuoluealaisista ja maalaisliittolaisista koostuneen keskustahallituksen toimesta jo saman vuoden keväällä, jolloin sen oli esitellyt hallituksen maatalousministerinä toiminut Kyösti Kallio, mutta tuolloin vastustus oli ollut niin suurta, että se oli äänestetty yli vaalien.³³²

Kun Lex Kallio sitten syksyllä otettiin uudestaan käsittelyyn, piti Sunila neitsytpuheensa eduskunnan suuressa salissa. Sunilalle puheen oli jyvittänyt ryhmässä Kallio. Maatalousasiantuntija sai tulla omalta osaltaan vakuuttamaan lain tärkeydestä ja poistamaan niitä pelkoja, joita eduskunnassa vallitsi. Sunila otti voimakkaasti kantaa lain hyväksymisen puolesta. Sunilan mukaan kyseessä oli merkittävä yhteiskunnallinen uudistus, jonka tarpeesta ei hänen mielestään voinut olla mitään epäilystä. Puheessaan Sunila vetosi paitsi tilastojen myös oman kokemuksensa Jokioisten hoito-

³³⁰ Maakansa 17.9.1922, Maalaisliiton eduskuntaryhmän ensimmäinen illanvietto.

³³¹ Maalaisliiton puolueohjelma 1921, ks. esim. POHTIVA – Poliittisten ohjelmien tietovaranto [https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/271].

³³² Mylly 1989, 131–136; Puusaari 2012, 37.

kunnassa osoittaneen, että ihmisillä oli tavattoman suuri maan nälkä. Suurtilallisia Sunila pyrki rauhoittamaan sillä, että Maalaisliitto vastusti suurviljelystä vain silloin, kun se oli yleiselle kehitykselle jarruna joko alhaisen tuotannon tai yhteiskunnallisten epäkohtien vuoksi. Samalla hän yhtyi sosialidemokraattien Wäinö Wuolijoen kantaan, jonka mukaan asutus tuli toteuttaa ensi sijassa uusia viljelyksiä luomalla, ei vanhoja palstoittamalla. Sunila myös totesi, että laki turvasi viljelyksen, oli se sitten suuri tai pieni, kunhan se oli järkiperäinen. Samalla hän kuitenkin korosti suurilla tiloilla olevan maita, joita ei juuri viljelty ja jotka olisi järkevämpää saada viljelykseen kuin antaa olla tyhjän panttina. Lopuksi Sunila totesi, että mikäli lakiehdotusta ei hyväksyttäisi, ”se tulisi arvaamattomassa määrässä, suuremmassa ehkä kuin luulemmekaan, lisäämään niiden lukua, jotka eivät valtiovallan puolelta lainkaan odota toimenpiteitä yhteiskunnallisten epäkohtien korjaamiseksi, vaan kulkevat tarkoituksensa saavuttamiseksi omia pimeitä teitään”.³³³

Sunilan puheenvuoro oli ennen kaikkea vastaus niihin lähinnä ruotsalaisten ja kokoomuslaisten edustajien lausuntoihin, joissa oli kiivaasti vastustettu lakia. Näitä näkemyksiä oli esitetty jo ennen Sunilan puhetta mutta myös vielä sen jälkeen. Eriytisesti pelättiin lain loukkaavan yksityistä omistusoikeutta. Tämän toivat esiin useat kokoomuslaiset kansanedustajat puheenvuoroissaan kuten myös sen, että laki ei ollut heidän mukaansa edes perustuslain mukainen. Esimerkiksi edustaja Otto Thuneberg kysyi: ”Mitä merkitsevät meille perustuslait, joiden on määrä olla ohjeena vastaiselle lainlaadinnalle, jos niitä, ja varsinkin niin tuoreena aikana laadittuja kuin vuonna 1919, jolta vuodelta voimassa oleva hallitusmuoto on, näin kevytmielisesti loukataan.” Itsenäisyysenaattori Renvall puolestaan piti lakia puutteellisenä ja valitti, ettei kokoomuslaisten näkökantoja ollut kuultu valmisteluvaiheessa. Renvallin mukaan Lex Kallio oli ”kaikessa kehnoudessaan ja huonoudessaan” keskustan ja äärimmäisen vasemmiston yhteistyötä. Ruotsalaisista kiivaimmat puheenvuorot lakia vastaan käytti Ernst von Born, koska siinä ei ollut otettu huomioon kielinäkökohtia ja muutenkin hän piti lakiesitystä täysin tarpeettomana.³³⁴

Oikeistossa lakia ei haluttu, koska sen pelättiin järkyttävän yhteiskuntarakenteen perustetta – eli omistusoikeutta – ja uskottiin, että laki ei toisi parannusta asiaan. Oikeiston puheenvuoroissa pyrittiin osoittamaan, että keskustan ajama eheytysspolitiikka johtaisi lopulta vain turmioon ja rapauttaisi itsenäisyyden perusteet. Epäilemättä perusteissa oli mukana vilpittömyyttä mutta samalla myös pelkoa oman omaisuuden pienemisestä, siksi oli käytettävä hyväksi kaikki mahdolliset perusteet, kuten perustuslain vastaisuus. Puheenvuorot osoittivat myös sen, miten sosiaaliradikalismin aika oli Kokoomuksessa ohi. Lakia ei kuitenkaan saatu oikeiston taholta enää estetyksi vaan se hyväksyttiin lopulta 16-tuntisen kiivaan keskustelun jälkeen tarvittavalla 2/3 ään-

³³³ VP 1922, ptk. I, 412–416.

³³⁴ VP 1922, ptk. I, 345–350, 437–449.

nenemmistöllä, kun lakia aikaisemmin vastustaneet kommunistit äänestivät yllättäen sen puolesta yhdessä Maalaisliiton, Edistyspuolueen ja SDP:n edustajien kanssa. Kokoomuksen ja RKP:n edustajat äänestivät lakia vastaan. Lain läpimeno oli Maalaisliitolle riemuvoitto, sillä se oli ollut aina viime metreille epävarmaa kantaansa pantaneen Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen vuoksi. Sosialistinen Työväenpuoluekin hamusi lopulta pienviljelijöiden ääniä, joten sekin taipui kannattamaan lakia.³³⁵

Vielä lain hyväksymisen jälkeen Sunila kirjoitti *Maatalouteen* sitä puolustavan kirjoituksen, jossa hän nosti esiin, miten tärkeää valtion oli tarjota maannälkäisille mahdollisuus saada omaa maata viljeltäväksi. Sunilan mukaan pienviljelys oli hyvin järjestettynä varsin tehokasta ja viljelysalan lisääminen edisti koko maan taloudellista riippumattomuutta. Vaikka Sunila kirjoittikin pienviljelyksen puolesta ja toi esiin sen hyviä puolia, niin ei hän myöskään täysin tyrmännyt suurviljelystä. Sunila totesi, että kansantalouden kannalta ei ollut suotavaa hävittää suurviljelystä sieltä missä sille oli menestymisen mahdollisuuksia. Samalla Sunila kuitenkin arvosteli sellaisia suurtilallisia, jotka pitivät mieluummin viljelyskelpoista maata tuottamattomana kuin että antoivat sen jollekin uudisviljelijälle.³³⁶

Nämä Sunilan kannanotot oli hyvin linjassa sen kanssa, mitä hän oli kirjoittanut jo vuonna 1918 kirjaseen *Pienviljelys ja sen menestymismahdollisuudet Suomessa*. Tuolloin hän oli vedonnut saksalaiseen kansantaloustieteilijään, kateederisocialisti Wilhelm Roscheriin, kuten oli tehnyt jo aiemminkin. Sunila totesi Roscherin osoittaneen sen, että piti olla sekä suuria että keskikokoisia ja pieniä tiloja. Keskikokoisten tilojen tuli olla kuitenkin enemmistössä, sillä se takaisi kehityksen ja tasapainon.³³⁷ Myös Sunilan mukaan tämä takaisi mahdollisuudet yksilölliselle edistymiselle ja yhteistoiminnalle:

Ulkomailla on esimerkkejä siitä että sellaisissa seuduissa, missä on vain talonpoikaisviljelystä, maatalous ei tahdo useinkaan kehittyä. Kun viljelijän aika menee kokonaan ruumiillisen työn suorittamiseen, eikä ole mitään voimakkaampaa kannustinta, tahtoo kehitys jäädä jälkeen. Mutta jos tällaisten viljelmien keskuudessa on joitakin suurempia tiloja, joiden viljelijät seuraavat kehityksen mukana, pannen toimeen ajan vaatimia taloudellisia uudistuksia, vaikuttavat sellaiset suurtilat suuressa määrin kohottavasti esimerkillään myöskin ympäristön pienempien tilojen talouteen.³³⁸

³³⁵ Mylly 1989, 140–141; Puusaari 2012, 67.

³³⁶ Sunila 1922a, 347–352; Samasta aiheesta Sunila kirjoitti artikkelin myös päätoimittamaansa kaksiosaiseen teossarjaan Suomen maatalous, ks. Sunila 1922b, 277–285.

³³⁷ Sunila 1918, 96–98.

³³⁸ *ibid.*

Sunila pyrkikin parhaansa mukaan tasapainoilemaan eri agraari-intressipiirien kanssa. Yhtäältä piti puhua pienviljelyksen puolesta, sillä se oli paitsi Sunilan oman maailmankatsomuksen mukaista, mutta myös monen tavallisen suomalaisen odotushorisontin mukaista puhetta. Toisaalta taas piti rauhoitella suurempia viljelijöitä, mutta korostaa, että näiden tulisi ajatella myös yhteiskunnan kokonaisuutta ja sen vuoksi tehdä joitakin uhrauksia. Yhteiskunnan tuli kuitenkin huolehtia myös siitä, että tilojen jakamisessa ei mentäisi liian pitkälle, sillä kääpiötilat eivät voisi turvata viljelijän toimeentuloa vaan ne olisivat yhteiskunnalle turmiollisia.³³⁹

Maalaisliiton saama voitto Lex Kalliossa ja kesäisten eduskuntavaalien hyvä tulos antoivat selkeitä signaaleita siitä, minkä puolueen johdolla seuraava hallitus muodostettaisiin. Uusi poliittisin perustein koottu hallitus oli tarve saada, sillä maata oli johtanut jo kesäkuusta alkaen A. K. Cajanderin luotsaama virkamieshallitus edistyspuoluelaisen J. H. Vennolan hallituksen jouduttua eroamaan luottamuspuolan takia kesäkuussa. Heinäkuisten vaalien tuloksen perusteella oli ollut odotettavissa kaikkien porvaripuolueiden hallitus, olihan etenkin Kokoomus saavuttanut hyvän tuloksen ja myös Maalaisliitto ja RKP saaneet lisäpaikkoja. Kokoomuksessa porvarihallitusta, joka olisi rakentunut Kokoomuksen ja Maalaisliiton varaan, haikailivat etenkin monet vanhasuomalaisen taustan omaavat poliitikot, kuten Lauri Ingman ja josakin määrin Paavo Virkkunen.³⁴⁰

Syksy kuitenkin osoitti, ettei kaikkien porvaripuolueiden hallitukseen ei kuitenkaan ollut reaalisia mahdollisuuksia. Pitkällisiä neuvotteluita asiasta käytiin eri puolueiden elimissä. Kokoomukselle, joka oli kääntynyt oikealle ja jossa Lauri Ingmanin ja Ernst Nevanlinnan vanhasuomalainen linja oli joutunut vastatuuleen, Lex Kallio oli liian kova pala ja RKP pysyi taas kielikysymyksessä hyvin jyrkkänä. Vaikka politiikassa olikin siis liu'uttu oikealle päin, niin hallitusvastuuseen päätyivät keskustapuolueet, eli lopputuloksena ministereinä istuivat maalaisliittolaiset ja edistyspuolueiset miehet. Mutta niin kuin Jenni Karimäki toteaa, edusti tämä hallitus ainakin ministeriensä perusteella keskustan oikeistolaisia voimia. Vesa Varesen mukaan keskustasuunta eli vuoden 1922 vaalien jälkeen ”laina-aikaa”.³⁴¹

Puolueensa oikeistolaisiin voimiin kuului J. E. Sunila, josta tuli tähän Kallion ensimmäiseen hallitukseen maatalousministeri. Sunila oli politiikassa noviisi, joten hän nousunsa valtiollisen elämän karkikaartiin tapahtui huimalla vauhdilla. Toisaalta Maalaisliitossa ja sen lehdistössä oli juuri eduskuntavaalien kynnyksellä peräänkuulutettu koulutettujen miesten tarpeellisuutta. Tätä mieltä oli oltu muun muassa *Ilkan* palstoilla. Filosofian tohtori ja maatalousneuvos J. E. Sunila täytti tätä tarvetta, joten hänen nousuansa valtioneuvostoon ei siinä mielessä voi pitää sittenkään minään yl-

³³⁹ Sunila 1922b, 283–284.

³⁴⁰ Vares 1996, 249–254.

³⁴¹ Uino 1994, 373–374, 380–385 ja 417–422; Karimäki 2016, 83–85; Vares 1991, 43–45.

lättävänä asiana. Agraarisen valtion poliittisiinkin johtoasemiin tarvittiin ammattigraareja.³⁴²

Eduskunta sai kuulla Sunilan neitsytpuheen ministerinä 22. päivä marraskuuta käsiteltäessä vuoden 1923 tulli- ja vientimaksuja. Puhe heijasteli kokonaisuudessaan sitä linjaa, joka tuli olemaan Sunilan politiikalle olennaista koko hänen valtiollisen uransa ajan. Sunila soimasi valtiota siitä, että se oli vuosikaudet antanut teollisuuden kehittyä korkeiden suojatullien suojassa, kun taas maatalous oli jäänyt jälkeen. Erityisen huolestunut Sunila oli viljantuotannon alhaisuudesta ja maalaili kauhukuvia siitä, miten kohta suomalainen viljelijä viljelisi viljaa vain omiksi tarpeikseen. Keskustelu aiheesta jatkui vielä joulukuun 8. päivä, jolloin Sunila vetosi omavaraisuuden tärkeyteen. Esimerkkinä Sunila käytti hyvin tuntemaansa Sveitsiä, jossa oli maailmansodan jälkeen valtiovallan taholta kiinnitetty huomiota viljanviljelyn tukemiseen ja tähän olivat nimenomaan olleet syynä sota-ajan opetukset. Suomessakin piti Sunilan mukaan pyrkiä omavaraisuuteen ja tämä oli mahdollista vain, jos valtiolta toimisi niin, että saataisiin estettyä rajut hinnansyökset, jotka vaikuttivat viljantuotantoon. Tähän oli Sunilan mukaan mahdollista päästä tullessa käyttämällä. Tullien puolesta Sunila oli kirjoittanut jo edellisenä vuonna *Maaseudun Tulevaisuudessa*.³⁴³

Sunilan esittämä heijasteli hyvin sitä suuntaa, mihin Maalaisliitto oli kääntymässä 1920-luvulla. Taustalla vaikuttivat ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheen kokemukset. Sunila oli korkeana maatalousvirkamiehenä seurannut elintarviketähtiä läheltä ja vakuuttunut siitä, että oli valtion velvollisuus hoitaa asiat niin, että tilanne ei enää pääsisi niin pahaksi kuin se oli ollut vuosina 1917–1918. Mutta samalla viljatullien ajaminen ja puolustaminen aiheutti sisäisiä erimielisyyksiä myös Maalaisliiton sisällä. Monet eteläisen Suomen maalaisliittolaiset kannattivat viljatulleja, kun taas Pohjois-Suomen maalaisliittolaiset olivat hyvin epäileväisiä viljatullien suhteen. Tämä johtui yksinkertaisesti olosuhteista: pohjoisessa viljanviljelyyn oli hyvin huonot edellytykset ja ostoviljaa oli tärkeä saada huokeaan hintaan. Sen sijaan eteläisen vilja-Suomen edustajat suhtautuivat viljatulleihin myönteisesti. Yleensä sitä myönteisemmin mitä suurempi tila oli kyseessä.³⁴⁴ Vaikka Sunila moneen otteeseen olikin puheissaan ajanut pienviljelijöiden asiaa, leimasi hänen viljatullikantansa hänet monien mielessä – ainakin tässä vaiheessa – oikeistomaalaisliittolaiseksi, joka ajoi etelän suurviljelijöiden asiaa. Eteläisen vilja-Suomen etujen ajaminen oli kuitenkin hyvin luonnollista Sunilalle, sillä olihan hän lähes koko työuransa eteläisen Suomen maanviljelijöiden parissa ja tutkinut maatalouden kannat-

³⁴² Ilkka 23.2.1922, Keitä maalaisliiton edustaja-ehdokkaiksi? 2.

³⁴³ VP 1922, ptk. I, 870–871; VP 1922, ptk. II, 1167–1169; *Maaseudun Tulevaisuus* 26.6.1921, Viljantuotanto ja tullisuojaus (Sunilan kirjoitus).

³⁴⁴ Mylly 1989, 225–229.

tavuutta. Kannattavuutta oli hänen näkemyksensä mukaan mahdollista saada myös tullisuojelelun avulla. Pitää myös muistaa, että vaaleissa Sunila itse haki kannatuksensa etelästä.

Maatalouspoliittisia linjanvetojaan Sunila esitteli myös Lapualla kesäkuussa 1923 Maalaisliiton puoluekokouksessa pitämässään laajassa puheessa, joka käsiteli valtion tehtäviä maatalouden hyväksi vallitsevana pulakautena. Sunila totesi Suomen maatalouden joutuneen arveluttavaan tilanteeseen maataloustuotteiden hintojen ennen kuulumattoman laskun johdosta. Vaikeaan tilanteeseen oli Sunilan mukaan johtanut erityisesti se, että työn hinta oli noussut. Puheessaan Sunila suosi niitä, jotka kuvittelivat maanviljelijöiden käärivän ainoastaan suuria voittoja muiden kustannuksella. Sunilan mielestä maassa, jossa kaksi kolmasosaa sai toimeentulonsa maataloudesta, enemmistön elinkeinoa ei saanut jättää vaaraan alaiseksi.³⁴⁵

Lapuan puheessaan Sunila esitteli keinoja, joilla maatalous saataisiin menestyseen. Tähän päästäisiin sillä, että tuotteita saataisiin myydyksi kannattavalla hinnalla. Sunilan mukaan tämä voitiin kuitenkin saavuttaa ainoastaan valtion määrätietoisella maatalouspolitiikalla. Sunila peräänkuuluttamaan määrätietoiseen maatalouspolitiikkaan kuuluivat niin tulli- ja kauppasopimukset, olosuhteiden mukaan järjestetty opetus- ja neuvontatyö, tutkimus- ja koetoiminta ja maatalouden luotto-olojen järjestäminen. Sunilan mukaan nämä toimet olivat välttämättömiä, sillä maatalous oli jatkuvasti nopeiden ja voimakkaiden muutosten alla, niin että sen menestyksenkäs harjoittaminen ei voinut enää perustua yksinomaan ”perinnäistietoon ja perinnäistapoihin”, kuten aiemmin oli tapahtunut.³⁴⁶

Tällaisen määrätietoisen maatalouspolitiikan toteutuminen edellytti kuitenkin Sunilan mukaan sitä, että paikallisyhteet ja erimielisyydet menettelytavoissa siivotettiin sivuun, sillä ainoastaan yksimielisyys oli tie, joka johti tuloksiin. Sunilan totesi vielä maatalouden etujen ajamisen olevan monestakin syystä tärkeää, ensinnäkin siksi, että maataloutta harjoitti väestön enemmistö. Toiseksi Sunila muistutti maatalouden palvelevan taloudellisen tuotannon tärkeintä puolta, elintarviketuotantoa, mikä oli kaiken muun tuotannon ja kulttuurin edellytys. Kolmanneksi Sunila korosti talonpoikaisväestön olleen aina kansakunnan luotettavin tuki ja turva. Sunilan mie-

³⁴⁵ Hämeen Maa 14.6.1923, Valtion tehtävät maatalouden hyväksi vallitsevana pulakautena. Maatalousministeri J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puoluekokouksessa Lapualla 10.6. -23.

³⁴⁶ Hämeen Maa 14.6.1923, Valtion tehtävät maatalouden hyväksi vallitsevana pulakautena. Maatalousministeri J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puoluekokouksessa Lapualla 10.6. -23, Hämeen Maa 16.6.1923, Valtion tehtävät maatalouden hyväksi vallitsevana pulakautena. Maatalousministeri J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puoluekokouksessa Lapualla 10.6. -23.

lestä maatalousväestön olikin kohtuullista odottaa myötämielistä suhtautumista itseään kohtaan kaikilta ”maata rakentavilta aineksilta”.³⁴⁷

Sunila leimautui siis hyvin vahvasti maatalouden asioiden ajajaksi koko Kallion ensimmäisen hallituksen ajan – ja tätä leimaa vahvisti eittämättä se, että hänet nimitettiin maaliskuussa 1923 vielä maataloushallituksen johtoon edistyspuoluealaisen Uuno Branderin jälkeen. Vaikka päätös virkanimityksestä kuuluikin tasavallan presidentille, eli Ståhlbergille, niin näyttää siltä, että pääministeripuolueena ollut Maalaisliitto halusi osoittaa voimaansa ajamalla oman miehensä keskusviraston päälliköksi, varsinkin kun sellainen oli tarjolla. Ainakin eduskuntaryhmässä esitetyt puheenvuorot Sunilan puolesta olivat hyvin innostuneita, Jalo Lahdensuo esimerkiksi totesi Sunilan olevan ”päättään pitempi muita, suunnitteleva ja tarmokas”. Maalaisliiton kantaan vaikutti sekin, että puolueessa monet olivat tyytymättömiä Sunilan vaihtoehtona olleeseen Hannes Nylanderiin, sillä tämä oli edellisenä vuonna vastustanut suunnitelmaa siitä, että osuuskassat toimisivat eräiden maatalouslainojen välittäjänä.³⁴⁸ Osuuskassathan olivat monessa mielessä Maalaisliitolle läheisiä, ja niiden käyttöä oli korostettu puolueen ohjelmissa.

Mutta vaikka Sunila Kallion ensimmäisen hallituksen alkuaikoina saatettiin nähdä monien silmissä oikeistomaalaisliittolaisena, ei hän itse ollut kovinkaan innostunut yhteistyöstä oikeiston kanssa, sillä oikeisto oli Sunilan mielestä erityisesti suurkapitalismin asialla. Mutta vielä enemmän hän vieroksui sitä, että maatalousväki antoi vaaleissa ääniä muille kuin oman ryhmänsä edustajille. Tämä näkyi varsin hyvin keväällä 1924 järjestettyjen eduskuntavaalien yhteydessä. Sunila kiersi edellisen kampanjan tapaan ehdokkaana kenttää ja kirjoitti lehtiin. Etelä-Hämeen vaalipiirin ohella Sunila oli näissä vaaleissa ehdolla Turun läänin pohjoisessa vaalipiirissä, eli Satakunnassa. Vaalipamfletissaan ”Miksi on äänestettävä maalaisliiton ehdokkaita?” Sunila nosti esiin niin Lallin ja Jaakko Ilkan kuin vuoden 1918 talonpoikaesarmeijan esimerkkinä siitä, miten talonpoika oli aina ollut itsenäisyyden luotettavin tuki. Pamfletti ilmestyi Satakunnan Kustannus Oy:n eli *Lallin* kustantamana, mutta se levisi myös muiden maakuntien maalaisliittolaisissa sanomalehdissä, kuten *Hämeen Maassa*.³⁴⁹

Kirjoituksessaan Sunila korosti, miten tärkeää maan itsenäisyydelle oli juuri itsenäisen talonpoikaistalouden lisääminen. Mutta valtiovallan oli toimenpiteineen tuettava tämän päämäärän saavuttamista. Se puolestaan edellytti Sunilan mukaan sitä,

³⁴⁷ Hämeen Maa 16.6.1923, Valtion tehtävät maatalouden hyväksi vallitsevana pulakautena. Maatalousministeri J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puoluekokouksessa Lapualla 10.6. -23.

³⁴⁸ Pietiäinen 1992a, 63–64; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 15.3.1923, KMA.

³⁴⁹ Sunila 1924, 4; Hämeen Maa 27.3.1924, Miksi on äänestettävä maalaisliiton ehdokkaita? (Sunilan kirjoitus).

että ”maan valtiopolitiikkaa ohjataan järkevien, voimakkaaseen vapauden rakkauden ja itsenäisyyden tunteeseen perustuvien periaatteiden mukaan”. Tämän vuoksi olikin äänestettävä nimenomaan talonpoikaisia ehdokkaita ja talonpoikaismuuttoa. Sosiaalidemokraatteja Sunila luonnehti kaupunki- ja tehdastyöväen asianajajaksi ja näin lopulta suurkapitalismin pyrkimyksiä kannattavaksi puolueeksi. Toisissa porvarillisissa puolueissa, Kokoomuksessa ja Edistyspuolueessa, talonpojan ääni taas ei päässyt kuuluviin. Sunilan mukaan näissä puolueissa oli tarkoituksena vain kerätä talonpoikien ääniä ja saada eduskuntaan henkilöitä, joille talonpojan asia oli vieras.³⁵⁰

Sunila nosti pamfletissaan esiin myös sen, miten Maalaisliitto oli kansanvaltaisuuden toteutumisen ja itsenäisyyden turvaamisen vuoksi ottanut ajaakseen monia uudistuksia. Maalaisliitto pyrkiin Sunilan mukaan käymään ennen muuta taistelua punaista rintamaa koittamalla yhteiskunnallisilla uudistuksilla saada tämä rintama murretuksi.³⁵¹ Tärkein tehtävä oli siis edelleen kumouksellisuuden torjuminen ja Sunila katsoi nimenomaan Maalaisliiton tähän ohjelmallaan kykenevän. Syytökset siitä, että Maalaisliitto olisi luokkapuolue, Sunila kiisti jyrkästi:

Me emme käy taisteluun luokkasorron merkeissä, päinvastoin me koitamme toimia niin, että tässä maassa kaikki sellainen tuotannollinen elämä pääsee kukoistamaan, jolla on luontaisia menestymisen mahdollisuuksia ja että tämä maa voisi jokaiselle kansalaiselle taata sen tuen ja turvan, mitä sivistysvaltiolta edellytetään.³⁵²

Näillä sanoilla Sunila yritti korostaa, että Maalaisliitto ei ollut sen paremmin vanhoillisten talonpoikien kuin sosialisminkaan asialla, vaan ajoi ainoastaan sellaista oikeudenmukaisuutta, joka takaisi mahdollisimman monelle hyvän elämän edellytykset. Sunila ei ollut ajatuksineen ja asenteineen mitenkään yksin, sillä Euroopassa elettiin 1920-luvulla monessakin suhteessa aikaa, jolloin ajatus jostain kolmannesta tiestä kapitalismin ja sosialismin välillä otti tulta alleen. Ja usein juuri talonpojat olivat keskeisessä asemassa tässä kolmannen tien ajattelussa. Esiin on jo tullut, miten G. K. Chesterton piti bolsevismia ja suurliiketoimintaa kaksoisveljinä ja kannatti kolmatta tietä, jossa talonpoikaismuutolla olisi merkittävä rooli. Tällaiseen uskoivat myös Sunilan opettajat saksalainen kansantaloustieteilijä Max Sering sekä sveitsiläinen maatalous-ekonomian professori ja Sveitsin talonpoikaismuutoksen puheenjohtaja Ernst Laur. Laurin mukaan maatalouden ja lukuisan talonpoikaismuutoksen säilyttäminen ja vahvistaminen oli kansakunnan menestymisen ensimmäinen ehto. Sering puolestaan lausui syksyllä

³⁵⁰ Sunila 1924, 9–18; Hämeen Maa 27.3.1924, Miksi on äänestettävä maalaisliiton ehdokkaita? (Sunilan kirjoitus).

³⁵¹ Sunila 1924, 30.

³⁵² Sunila 1924, 31.

1922 Suomessa vieraillessaan, ”että tulevaisuus ei kuulu suurkapitalistisille länsivalloille, vaan kansoille, jotka elävät vapaina vapaalla maankamarallaan”.³⁵³

Tämä oli sitä samaa henkeä, jota vaalittiin myös 1920-luvun alun Maalaisliitossa. Esimerkiksi juuri ennen puoluekokousta vuonna 1924 *Ilkan* pääkirjoituksessa kirjoitettiin hyvin paljon siitä, miten erilainen ajattelutapa Maalaisliitossa vallitsi verrattuna sosialisteihin ja porvareihin. Talonpojan nousua pidettiin isänmaan kannalta tärkeänä, mutta sen katsottiin vaativan paljon taistelua. Kansan piti myös nähdä sosialismin ja kapitalismin henkinen aatesukulaisuus.³⁵⁴

Sunila sai ensimmäisen maatalousministerikautensa jälkeen laajasti kiitosta tarmokkuudestaan MTK:n *Maaseudun Tulevaisuudessa* ilmestyneessä artikkelissa. Sunilaa kiitettiin maataloustuottajien taholta niin viljanviljelyn ja sokerijuurikkaan pal-kitsemisjärjestelmien ajamisesta ja katobudjetista kuin useista muistakin asioista, kuten esimerkiksi erilaisten maatalousmäärärahojen suurentamisesta. Tätä *Maaseudun Tulevaisuuden* artikkelia lainattiin sitten hyvin pian myös maalaisliittolaisessa lehdistössä ilmiselvästi tarkoituksena osoittaa, miten arvostavasti maalaisliittolaisen maatalousasiantuntijan toimintaan maatalousministerinä suhtauduttiin maataloustuottajien piirissä. MTK järjesti Sunilalle vielä helmikuun alussa juhlapäivällisetkin, joiden aikana MTK:n puheenjohtaja Juho Jännes kertasi Sunilan ansioita maatalousministerinä.³⁵⁵ *Maaseudun Tulevaisuuden* kirjoitus, kuten myös MTK:n järjestämät juhlapäivälliset, olivat aivan varmasti myös Sunilalle itsellensä mieleen ja vaikuttivat todennäköisesti siihen, että hän halusi jatkaa puoluepoliittista toimintaa, vaikka oli alun perin hieman sitä karsastanut.

Tosin vaikka Maalaisliitossa oltiin toisaalta mielissään siitä, että puolue ja varsinkin sen maatalousministeri olivat päässeet maataloustuottajien suosioon, kaikki eivät olleet täysin vakuuttuneita siitä suunnasta, mihin Sunila oli Maalaisliittoa viemässä. Etenkin lähestyminen MTK:ta kohti arvelutti, sillä järjestöä pidettiin tuossa vaiheessa suurviljelijöiden etujen ajajana ja Kokoomuksen nähtiin olevan siinä hallitsevassa asemassa. Moni maalaisliittolainen näki MTK:n myös järjestönä, joka kilpaili poliittisesti Maalaisliiton kanssa. MTK:ta vieroksuttiin Maalaisliitossa varmasti myös siksi, että sen vahvimmat toiminta-alueet olivat muualla kuin Maalaisliiton perinteisillä kannatusalueilla, kuten Hämeessä, Uudellamaalla ja Turun ja Porin läänissä.³⁵⁶

³⁵³ Sering 1923, 29; Ernst Laurin lainaus löytyy mm. *Maaseudun Tulevaisuuden* numerosta 36&37/1918.

³⁵⁴ Ilkka 6.6.1924, Ei oikeaan ei vasempaan.

³⁵⁵ *Maaseudun Tulevaisuus* 19.1.1924, Hallituksen erottua. Maatalousasiain hoito ja johto eronneen hallituksen aikana; Turunmaa 25.1924, Muut lehdet. Maatalousasiain hoito ja johto; Lalli 24.1.1924, Muut lehdet. Maatalousasiain hoito eronneen hallituksen aikana; *Maaseudun Tulevaisuus* 3.2.1924, Päivälliset eronneelle maatalousministerille.

³⁵⁶ Santonen 1971, 146; Mylly 1989, 233; Teräväinen 2022, 57–63; Maakansa 20.8.1922, Ammatillisen ja valtiollisen järjestäytymisen suhteesta toisiinsa 2.

Uutta suuntaa vieroksui varsinkin Kallio, joka totesi olevansa ”ehkä liiaksi yhteiskunnallinen maalaisliiton nykyiselle suuntaukselle”. Kallion mielestä maatalouden asia oli tärkeä, mutta hän katsoi Sunilan seuraavan liikaa MTK:ta ja sen kokoomuslaista johtajaa Juho Jännestä, joka ei Kallion mielestä saanut olla määrittelemässä sitä suuntaa, mihin Maalaisliitto ja sen maatalouspolitiikka oli menossa, sillä ”suursaksalaisuus on hänen verissään”. Mutta niin kuin Juhani Mylly hyvin toteaa, etenkin vilja-Suomen viljelijät näkivät puolueen ja MTK:n edut pitkälle yhteisinä ja toivoivat yhteistyötä. MTK itsekin halusi laajentaa jäsenpohjaansa, sillä sosialismin pelättiin leviävän pienviljelijöiden keskuudessa ja järkyttävän yhteiskunnallista vakautta.³⁵⁷

3.1.2 Vuoden 1924 eduskuntavaaleista Ingmanin hallitukseen

Sunilan talonpojan asiaa korostanut kanta heijastui myös siihen keskusteluun, mitä käytiin uuden poliittisen hallituksen muodostamisesta. Maata oli hallinnut Kallion hallituksen kaatumisen jälkeen A. K. Cajanderin johtama virkamieshallitus. Uuden hallituksen muodostaminen oli ollut koko kevään 1924 myös Maalaisliiton eduskuntaryhmän agendalla. Ryhmässä Sunila korosti, että hallitus oli muodostettava talonpojan aseman parantamista silmällä pitäen ja että virkamieshallituksesta oli päästävä eroon, koska se palveli ainoastaan oikeistoa. Keskustahallitustakin Sunila piti tässä vaiheessa mahdottomana ja kannatti yhteistyötä maltillisten ruotsalaisten kanssa.³⁵⁸

Uuden hallituksen muodostaminen oli tullut agendalle huhtikuussa 1924 pidettyjen ennen aikaisten eduskuntavaalien jälkeen. Eduskuntavaaleihin oli jouduttu presidentti Ståhlbergin hajotettua eduskunnan kyseisen vuoden tammikuussa sen jälkeen, kun se oli jäänyt vajaalukaiseksi elokuussa 1923 Kallion hallituksen suorittamien vasemmistoradikaalisen Suomen Sosialistinen Työväenpuolueen kansanedustajien pidätysten jälkeen. Tosin Kallion hallitus oli ollut sitä mieltä, että maata olisi voinut hallita vajaalukuisellakin eduskunnalla, mutta tätä ajatusta ei hallintosääntöoppinut ja hallitusmuodon keskeinen arkkitehti presidentti Ståhlberg hyväksynyt. Maalaisliiton lehdistössä, kuten Sunilan vaalipiirin *Hämeen Maassa*, Ståhlbergin ratkaisua arvosteltiin. *Hämeen Maan* mukaan presidentin ratkaisu oli omituinen, sillä se oli tehty ilman hallituksen ja eduskuntaryhmien enemmistön tahtoa. Muutenkin vaaleihin ryhtymistä pidettiin ennen aikaisena, sillä Turun hovioikeus ei ollut antanut vielä päätöstään asiassa ja pidettiin mahdollisena, että kommunistiedustajat vielä palaisivat eduskuntaan.³⁵⁹

³⁵⁷ Hokkanen 1986b, 411; Mylly 1989, 233; Teräväinen 2022, 61.

³⁵⁸ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 8.5.1924, KMA.

³⁵⁹ Saarela 2008, 27; Hentilä & Hentilä 2022, 266–271; Hämeen Maa 17.1924, Eduskunnan hajottaminen.

Maalaisliitto ei siis suhtautunut positiivisesti eduskunnan hajotukseen, vaan suomi ankarasti presidenttiä tapahtuneesta, mikä näkyi hyvin puolueen lehtien palstoilla. Vaaleihin oli kuitenkin mentävä ja niissä merkeissä Maalaisliiton keskushallitus piti tammikuun lopussa kaksi kokousta. Keskushallinto asetti vaalikamppailua – lähinnä vaalikirjallisuutta – valmistelemaan valiokunnan, johon tulivat jäseniksi Kallio, Alkio, Sunila, Vesterinen, Manner, Kivilinna, Niukkanen ja puoluesihtööri Kivimäki. Sunilan tehtäväksi tuli luonnollisesti vastata vaalioppaan maatalouspoliittisesta puolesta. Maalaisliitossa tultiin myös siihen tulokseen, että yleistä vaaliliittoa toisten porvaripuolueiden kanssa ei tehtäisi, sillä sen katsottiin laimentavan maalaisväestön intoa vaaleihin. Tosin samalla todettiin, että siellä missä vaaliliitot olisivat edullisia puolueelle, niitä sai tehdä.³⁶⁰

Sunilan oman vaalipiirin, Etelä-Hämeen, maalaisliittolaisten piiritoimikunnan kokouksessa suhtauduttiin selkeän kielteisesti vaaliliittoon Kokoomuksen kanssa. Hieman myönteisemmin sen sijaan suhtauduttiin ajatukseen vaaliliitosta Kansallisen Edistyspuolueen kanssa, sillä ajateltiin siten mahdollisesti saatavan läpi useampia maalaisliittolaisia ehdokkaita. Kuitenkin arveltiin, että vaaliliitto voisi olla myöhemmin puolueen kannalta vahingollinen, mutta asia jätettiin helmikuun piirikokouksen ratkaistavaksi. Piirikokous hylkäsi ajatuksen Edistyspuolueen kanssa tehtävästä vaaliliitosta vilkkaan keskustelun jälkeen, jossa mielipiteet olivat jakaantuneet. Vaaleihin päätettiin lähteä Etelä-Hämeessä siis täysin maalaisliittolaisissa merkeissä ja puolueen yleisehdokkaaksi asetettiin yksimielisesti Sunila.³⁶¹

Sunila tekikin vaalipiirissään aktiivista kampanjatyötä, josta on jo aiemmin mainittu. Maalaisliiton menestys Etelä-Hämeessä nousi merkittävästi, sillä puolue sai nyt pidetyissä vaaleissa kaikkiaan 7492 ääntä. Nousua kaksi vuotta aikaisemmin pidettyihin vaaleihin voi pitää huomattavana, sillä tuolloin Maalaisliitto oli saanut vaalipiirissä 4995 ääntä, eli melkein 2500 ääntä vähemmän. Sunila ja Maalaisliitto saattoivat olla siis varsin tyytyväisiä Etelä-Hämeessä saavutettuun tulokseen, varsinkin kun ei oltu puolueen perinteisellä kannatusalueella. Maalaisliitto oli myös kiilannut vaalipiirissä kolmanneksi ohi Kansallisen Edistyspuolueen, joka vielä edellisissä vaaleissa oli ollut selvästi Maalaisliittoa edellä. Myös Turun läänin pohjoisessa vaalipiirissä Sunila sai riittävästi ääniä, mutta kun vertausluku oli suurempi Etelä-Hämeessä, hän otti valtakirjan sieltä.³⁶²

³⁶⁰ Kertomus Maalaisliiton eduskuntaryhmän toiminnasta 9/6 1923 – 9/6 1924, KMA; Kertomus Maalaisliiton toiminnasta V:ltä 1924, KMA.

³⁶¹ Maalaisliiton Etelä-Hämeen vaalipiirin piiritoimikunnan kokous 31.1.1924, KMA; Maalaisliiton Etelä-Hämeen vaalipiirin yleinen kokous 17.2.1924, KMA; Hämeen Maan 19.2.1924, Etelä-Hämeen maalaisliiton piirikokous viime sunnuntaina Lahdessa.

³⁶² Heräävä Etelä-Häme 1963, 124; Lalli 8.4.1924, Valtiopäivämiesvaalien tulokset.

Maalaisliitto menestyi siis Etelä-Hämeessä hyvin vuoden 1924 eduskuntavaaleissa. Valtakunnallisestikin puolue pärjasi verraten hyvin, eikä sen ääniosuus pudonnut edellisiin eduskuntavaaleihin verrattuna. Pienenä tappiona puolueen kannalta voi kuitenkin pitää sitä, että se sai yhden edustajapaikan vähemmän kuin edellisissä vaaleissa. Puolueen toimintakertomuksessa todettiin, että ”voidaan vaalien tuloksia suurin piirtein katsoen pitää hyvin tyydyttävänä”. Aivan varauksettoman tyytyväisiä tulokseen ei siis oltu, mutta toimintakertomuksessa kuitenkin muistutettiin puolueen olleen johtavassa hallitusvastuussa ja hyökkäysten kohteena toista vuotta, mihin nähdessä tulosta oli syytä pitää hyvänä. Vaalien suurimpia voittajia olivat Sosialidemokraatit, Kokoomus ja Edistyspuolue, jotka kaikki lisäsivät paikkojaan. Merkittävintä oli Kokoomuspuolueen saama vaalivoitto, sillä se osoitti, millaiseksi tuleva hallitus todennäköisesti tulisi. Suunta oli siis kohti yleisporvarillista hallitusta.³⁶³

Maalaisliiton eduskuntaryhmässä oli tosin monenlaista ilmaa, kun asiasta ensimmäisen kerran keskusteltiin toukokuun alussa. Käydyssä keskustelussa Kallio piti suomalaista porvarikoalitiota ainoana mahdollisuutena. Alkio, joka oli ryhmässä läsnä, vaikka ei enää kansanedustaja ollutkaan, oli puolestaan Maalaisliiton oppositioon jäämisen kannalla. Muutama päivä myöhemmin Sunila totesi ryhmässä, että oppositio olisi mieluinen, mutta se ei kävisi pitemmän päälle päinsä, sillä mikäli maalaisliittolaiset eivät lähtisi hallitukseen, olisi vaarana, että virkamieshallitus jatkaisi. Virkamieshallitus palvelisi Sunilan mukaan oikeiston etua ilman, että oikeistopuolueet kuitenkaan vastaisivat sen teoista. Talonpojan asioiden ajaminen edellytti Maalaisliiton mukana oloa hallituksessa.³⁶⁴

Puolueen patriarkan toiveet kaikuivat siis selvästi kuuroille korville, minkä hän katkerana totesi myös päiväkirjassaan. Alkio kirjasi myös Sunilan ja Kallion kilpailuasetelman ja totesi tämän johtuvan siitä, että Kallio ei hyväksynyt Sunilan liian luokkapoliittista agraariohjelmaa. Totta olikin, että Kallion ja Sunilan välinen kilpailuasetelma oli olemassa. Se ei kuitenkaan vielä keväällä 1924 dominoinut Maalaisliiton sisäistä toimintaa, mutta sen merkit alkoivat nousta esiin. Alkio myös pelkäsi puolueen luisuvan oikeiston helmaan, mikäli Maalaisliitto lähtisi kokoomuslaisen johtamaan hallitukseen. Tilanteesta Alkio syytti ryhmän jäsenten kokemattomuutta ja pelkuruutta sekä ryhmän johdon älyttömyyttä.³⁶⁵

Suunta oli siis hyvin toisenlainen kuin Alkio olisi toivonut. Sunila totesi toukokuun 26. päivä pidetyssä ryhmäkokouksessa, miten arka asia yhteistyö oikeiston kanssa oli, mutta että parlamentaarinen hallitus olisi saatava ja talouspoliittiset asiat olisi helpompi hoitaa oikeiston kuin edistyspuoluelaisten kanssa. Sunila sai kannan-

³⁶³ Kertomus Maalaisliiton toiminnasta vuodelta 1924, KMA.

³⁶⁴ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 3.5.1924, KMA; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 5.5.1924, KMA.

³⁶⁵ Alkio 2013, 328.

tusta muun muassa Lahdensuolta ja Heikkiseltä. Hallitukseen haluttiin siis ensi sijassa talouspoliittisista syistä ja parhaiten tämän nähtiin onnistuvan Kokoomuksen kanssa, varsinkin kun Maalaisliitossa oli alettu tympääntyä Edistyspuolueeseen ja yleinen poliittinen suuntaus näytti olevan tässä vaiheessa keskustapolitiikkaa vastaan. Maalaisliitossa Sunila ja monet muut pitivät tärkeänä kuitenkin olla mukana hallituksessa, jotta talonpojan asia ei kärsisi. Maalaisliiton tympääntyminen Edistyspuolueeseen johtui paitsi siitä, että Edistyspuolueen suuntaristiriidat ja vaikutusvalan pieneneminen rapauttivat keskustayhteistyötä ja sen edellytyksiä, myös siitä, että Edistyspuolueen lehtien asenteeseen suhteessa Maalaisliittoon oltiin kyllästyneitä. Maalaisliittoa loukkasi se, että edistyspuoluelaiset lehdet leimasivat maalaisliittolaiset ministerit nousukkaiksi ja puolueen kiipijöiden puolueeksi.³⁶⁶

Tosin oli Edistyspuolueessakin kylläntymistä Maalaisliittoon. Virkamieskysymys, joka oli edistyspuoluelaisille tärkeä, ei ollut keskeinen asia agraaripuolueen agendalla, eikä sitä ollut myöskään kysymys vaalilain muuttamisesta niin, että se olisi ottanut paremmin huomioon pienet puolueet. Edistyspuoluetta ja Maalaisliittoa vieroitti toisistaan myös pankkivaltuusmiesvaaleissa tapahtunut W. A. Lavoniuksen syrjäyttäminen. Edistyspuoluelainen Lavonius oli ollut pankkivaltuustossa puheenjohtajana vuodesta 1920 alkaen, mutta häntä ei valittu valtuustoon enää keväällä 1924. Edistyspuolueen taholta asiasta syytettiin Maalaisliittoa ja tapahtuneen osoittavan Maalaisliiton muuttuneen oikealle kallellaan olevaksi luokkapuolueeksi. Maalaisliittolaiset totesivat puolestaan maatalouden ja osuustoiminnan jääneen Lavoniuksen aikana suuressa määrin ”ulkopuolelle Suomen Pankin harrastuspiiriin”, kuten Sunilan vaalipiiriin *Hämeen Maa* luonnehti. *Maakansa* puolestaan totesi, että voimasuhteisiin nähden Edistyspuolue saisi olla tyytyväinen siihen, että sillä oli oma mies – Risto Ryti – sentään pankin pääjohtajana.³⁶⁷

Hallitustunnustelijaksi oli ajateltu Maalaisliitosta Kalliota tai Relanderia. Mutta kun Kallio kieltäytyi kunniaista ja presidentti Ståhlberg piti Relanderia hyvää tarkoitavana, mutta kehittymättömänä, piti pääministeriehdokas löytää Kokoomuksesta. Hallituksen muodostajaksi valikoitui Ståhlbergin kokoomuslainen luottomies Lauri Ingman, joka oli toiminut pääministerinä jo vuosina 1918–1919. Syy, miksi Kallio kieltäytyi hallituksen muodostajan tehtävistä, johtui paljolti Alkion melko kielteisestä kannasta ja siitä, että ryhmässäkin oli horjuvuutta hallitukseen menon suhteen. Monien vaikeuksien jälkeen Ingman onnistuikin saamaan kokoon hallituksen, mutta sen muodostaminen oli ollut varsinaisen pihtisynnytyksen tulos – niin kuin Kokoo-

³⁶⁶ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 26.5.1924, KMA; Karimäki 2016, 103–107.

³⁶⁷ Karimäki 2016, 102–103; Helsingin Sanomat 24.5.1924, Kirje Helsingistä; Maakansa 24.5.1924; Poliittista juonittelua; Helsingin Sanomat 25.5.1924, Hra Lavoniuksen asia; Hämeen Maa 26.5.1924, Hallitusneuvottelujen rauettua; Maakansa 27.5.1925, Tuppi vai kukkaro?

muksen tuon ajan historian kirjoittanut Ari Uino luonnehtii. Varsinkin Maalaisliitto oli esittänyt niin kovia vaatimuksia, että Ingman oli välillä jo valmis luopumaan tehtävästä. Mutta paljolti Juho Niukkasen taivuteltua omiaan ja Ståhlbergin Lavoniuksen syrjäyttämisestä käärmeissään olleita edistyspuoluelaisia hallitus saatiin kaasaan.³⁶⁸

Maalaisliitto oli siis yhtäältä halunnut oikeistoyhteistyötä mutta toisaalta taas suhtautunut asiaan varauksella – paljolti siitä syystä, että Alkio ei ollut asiasta innostunut. Tämä heijastui varmasti siihen, että puolue ei lähtenyt mukaan hallitukseen ykkösmiehillään Kalliolla ja Sunilalla, vaikka ryhmässä heidän toivottiin olevan mukana. Sunilan olisivat halunneet hallitukseen muun muassa Manner, Vesterinen, Kukkonen ja Heikkinen. Sen sijaan hallitukseen tulivat Jalo Lahdensuo maatalousministeriksi, Eero Hahl kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriksi, Antti Kukkonen opetusministeriksi ja Niilo Liakka sosiaaliministeriksi.³⁶⁹

Ingmanin hallituksen maalaisliittolaiset ministerit olivat siis selvästi puolueen kakkosketjua ja osoitus siitä, että Maalaisliitto ei aivan suuresti ollut innostunut muodostetusta hallituksesta ja sen ohjelmasta, joka oli useimpien mielestä kompromissien tulos. Tämä innottomuus näkyi hyvin muun muassa Sunilan vaaliipiirin *Hämeen Maassa*, jossa Maalaisliiton salkut eivät olleet kovin painavia lukuun ottamatta maatalousministerin salkkua, mutta muuten todettiin Maalaisliiton asema hallituksessa varsin merkityksettömäksi ja ennustettiin sen jäävänkin sellaiseksi. Alkio oli hallitusratkaisusta erittäin pettynyt ja totesi, ettei olisi uskonut, että Maalaisliitto ”alentuisi tällä tavoin”. *Ilkassa* Alkion pettymys oli niin ikään aistittavissa ja hän totesi moitiskelemaan sävyyn hallituksen olevan oikeistolainen. Samalla Alkio kuitenkin myönsi, että oli ollut ”väkevästi pakoittavia voimia, jotka olivat ajaneet tähän”.³⁷⁰

Nämä pakottavat voimat, joihin Alkio viittasi, olivat ilmiselvästi Sunila ja Maalaisliiton eduskuntaryhmä, jotka halusivat päästä eroon virkamieshallituksesta mahdollisimman nopeasti. Sunila ei varmastikaan ollut oikeasti kovinkaan innostunut Maalaisliiton hallitukseen osallistumisesta, mutta toisaalta oppositiokaan ei ollut mikään vaihtoehto, mikäli halusi ajaa talonpojan asiaa. Siispä Maalaisliiton oli mentävä hallitukseen, jotta asiat eivät jäisi vain oikeiston hoitoon. Toisaalta Sunila näki eittämättä porvarihallituksella olevan mahdollisuuksia vedota politiikallaan uusiin maalaisliittolaisiin eteläisen Suomen viljelysseuduilla. Itse Sunila ei kuitenkaan siis ollut valmis asettumaan ministeriksi johtuen epäilemättä siitä hajaannuksesta, jota Maalaisliiton sisällä oli ilmennyt hallitusneuvottelujen kuluessa. Kun hallituksen onnistumisesta ei ollut takeita, ei omaa nimeänsä kannattanut tahrata.

³⁶⁸ Hokkanen 1986b, 412–414; Uino 1994, 442–446; Vares 1996, 269–272.

³⁶⁹ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 28.5.1924, KMA.

³⁷⁰ Hämeen Maa 2.6.1924, Uusi hallitus; Alkio 2013, 334–335; Ilkka 31.5.1924, Hallituksen vaihdos.

Syksyllä 1924 alkoi pinnalle nousta ensimmäisiä merkkejä siitä, että Maalaisliittoon oli muodostumassa kaksi vahvaa ryhmäkuntaa – kalliolaiset ja sunilalaiset. Ensimmäinen suurehko yhteentörmäys tapahtui puoluesihteerin valinnassa. Maalaisliitolle oli päätetty puolueen kasvaessa palkata vakinainen puoluesihteeriksi, sillä sivutoimisen sihteerin ei katsottu enää ehtivän hoitamaan kasvanutta työtaakkaa. Kallio oli usuttanut *Savon Sanomien* päätoimittajaa Lassi Hiekkalaa hakemaan tointa. Mutta vaikka Kallio oli puhunut asiasta yksityisesti Hiekkalalle, paikka laitettiin avoimeen hakuun ja puoluesihteerin tehtävästä olikin kiinnostunut kaikkiaan viisi henkilöä, heidän joukossaan olivat agronomi Aarne Heliö ja Lassi Hiekkala. Maalaisliiton ryhmävaltuuskunnan ja keskushallituksen kokouksessa Heliötä kannattivat puoluesihteeriksi varsinkin Sunila ja Albin Manner. Mannerin mukaan Heliö muodosti mielialpiteet harkitusti ja oli siksi sopiva puoluesihteeriksi. Luultavasti Sunila ja Manner pitivät Heliön koulutusta sopivampana Maalaisliiton puoluesihteerille kuin Hiekkalan – Heliö oli agronomi, kun taas Hiekkala kansakoulunopettaja. Sunila kuitenkin luopui lopulta kannattamasta Heliötä, kun oli huomannut Hiekkalan kannatuksen liian suureksi. Tosin syynä Heliöstä luopumiseen Sunila mainitsi tämän suhteen kielitolakiin.³⁷¹ Tätä voi kuitenkin pitää tekosyynä. Pian Hiekkalasta ja Sunilasta tulikin antagonistit.

Sunilan ja Kallion ryhmien yhteentörmäyksen alkuvaiheet voi muutenkin ajoittaa loppuvuoteen 1924, sillä tuolloin Sunila kirjoitti Santeri Alkiolle kirjeen, jossa pyrki kiistämään vallanhalunsa ja totesi Kallion esiintyvän häntä vastaan. Samalla Sunila kuitenkin pyrki todistelemaan asemansa merkittävyyttä Maalaisliitossa ja sitä, miten suurta luottamus häntä kohtaan oli:

On tahdottu väittää, että minä pyrkisin valtapaikoille, mutta ettei minulla ole edes omieni keskuudessa kannatusta. Itse K[allio] esiintyy julkisesti minua vastaan. En vähintäänkään halua poliittista karriääriä. Luottamusta ja kunnioitusta taas olen saanut ryhmän puolelta enemmän kuin olen odottanut ja ansainnut, ehkäpä enemmän kuin kukaan ryhmätoverini.³⁷²

Tätä Sunilan kirjettä voi pitää poliitikolle tyypillisenä kursailuna. Piti kiistää se, että itsellä oli mitään suurempia intohimoja valtaan, ja esittää sen sijaan, että kaikki tapahtui vain ja ainoastaan jalojen päämäärien tähden. Ja kun kerran toiset osoittivat luottamusta, niin poliittista uraa piti jatkaa – vaikkakin vastentahtoista näytellen.

³⁷¹ Maalaisliiton ryhmävaltuuskunnan ja keskushallinnon kokous 21.11.1924 ja 25.11.1924, KMA; Carlson 1990, 37–38.

³⁷² Sunila Alkiolle 10.11.1924, Santeri Alkion arkisto, KA Helsinki.

3.2 Sunila, Maalaisliitto ja vuoden 1925 presidentinvaali

3.2.1 Oma ehdokas Maalaisliitolle vai ei?

Vuoden 1924 aikana poliittisen keskustelun yhdeksi keskeiseksi aiheeksi nousi kysymys tulevasta tasavallan presidentistä, sillä presidentinvaali oli määrä järjestää talvella 1925. Yleisesti ottaen Maalaisliitossa oli oltu sitä mieltä, että istuva presidentti K. J. Ståhlberg tulisi valita jatkokaudelle. Ståhlbergiä maalaisliittolaiset olivat kannattaneet presidentiksi jo vuonna 1919, ja näkemyseroista huolimatta häntä pidettiin Maalaisliiton piirissä sopivana myös jatkokaudelle.³⁷³ Monissa muissakin piireissä Ståhlbergin jatkoa pidettiin niin ikään melko suotavana ja selvänäkin asiana.³⁷⁴

Istuva presidentti itse oli kuitenkin haluton jatkamaan virassaan ja oli tehnyt tämän tiettäväksi jo syksyllä 1923 Eero Erkolle, jolle oli todennut: ”Luuletko, että minä olen kuin se entinen diiva, joka yleisön pyynnöstä antoi toisen näytöksen.” Tämä Ståhlbergin kielteinen kanta jäi tosin tuossa vaiheessa vain pienen piirin tietoon.³⁷⁵ Laajemmin luultiin presidentin edelleen haluavan jatkokaudelle. Luuloja ei poistanut edes presidentin toukokuussa 1924 eduskuntaryhmille tekemä ilmoitus siitä, ettei hän tule jatkamaan toimessaan missään tapauksessa.³⁷⁶ Maalaisliitossa ja muissakin puolueissa, joissa Ståhlbergin uudelleenvalintaa kannatettiin, luotettiin edelleen siihen, että hän lähtisi ehdolle. Kesäkuussa 1924 Hankasalmella pidetyssä Maalaisliiton puoluekokouksessa luetussa Santeri Alkion lähettämässä kirjallisessa alustuksessa käsiteltiin presidenttikysymystä. Alkion mukaan Maalaisliiton tuli lähteä valitsijamiesvaaleihin ilman omaa ehdokasta. Samaa kantaa edusti Kyösti Kallio, jonka mielestä Ståhlberg olisi saatava jatkamaan, vaikka pitikin toiveita presidentin kannanmuutoksesta vähäisinä.³⁷⁷

Puoluekokouksen jälkeen presidenttipeli hiljeni hetkeksi. Ståhlbergin kanssa käytiin tunnusteluja, mutta käydyt keskustelut eivät kuitenkaan johtaneet toivottuun tulokseen, vaan istuva presidentti pysyi yhä jääräpäisenä. Vaikka presidentti ei ollutkaan suostuvainen, niin maalaisliittolaisten keskuudessa eli vielä toive, että hänen päänsä saataisiin kääntymään. Mutta koska varmuutta pään kääntymisestä ei ollut, alkoi Maalaisliiton sisälläkin viritä keskustelu mahdollisen oman presidenttiehdokkaan asettamisesta. Ehdokasniminä mainittiin odotetusti Kallio, Relander, Sunila ja Pehkonen. Oululainen *Liitto* esimerkiksi markkinoi lokakuun alussa Kalliota Maa-

³⁷³ Hokkanen 1986b, 415.

³⁷⁴ Hirvikallio 1958, 20–21; Vasara 2013b, 123.

³⁷⁵ Blomstedt 1969, 458; Hentilä&Hentilä 2022, 436–437.

³⁷⁶ Hirvikallio 1958, 20–21.

³⁷⁷ Hokkanen 1986b, 415–416.

laisliiton ehdokkaaksi tuleviin vaaleihin. Mutta vielä ei ollut mitenkään selvää, asettaisiko Maalaisliitto vaaleihin yleensäkin omaa ehdokasta. Puolueessa suhtautuminen asiaa kohtaan oli ylipäättään sekavaa. Sekavuuteen vaikuttivat henkilöiden väliset kahnaukset mutta eittämättä myös se, että Maalaisliiton piirissä koettiin aidosti, että puoleen riveistä ei löytyisi sellaista ehdokasta, jolle voisi löytää muiden kannatuksen.³⁷⁸ Maalaisliittolaisia poliitikkoja oli ollut kyllä ministereinä useissa hallituksissa, Kallio jopa kerran jo pääministerinä, mutta silti puolueen riveissä epäilemättä koettiin vielä tiettyä epävarmuutta, mikä heijastui kysymykseen presidenttiehdokkaasta. Vaikka suomalaista talonpoikaa ja hänen kykyjään muuten Maalaisliitossa ylistettiinkin, niin presidentinviran hoitaminen olisi mielellään jätetty jonkun muun puolueen edustajan harteille, kunhan tämä vain muuten oli sopiva.

Asiaan yritettiin löytää selvyyttä lokakuussa. Eduskuntaryhmässä presidenttikysymystä käsiteltiin kuun 24. päivä. Puhetta johtanut Sunila patisteli ryhmää ratkaisuun, Hänestä ensin oli ratkaistava, lähdetäänkö vaaleihin ylipäättään omalla ehdokkaalla vai ei. Ja jos omaan ehdokkaaseen ei päädytä, oli sen jälkeen ratkaistava kanta siihen, halutaanko ehdokkaaksi keskustalainen vai yleensä suomalaisten puolueiden edustaja. Sen jälkeen Sunilan mielestä tuli siirtyä keskustelemaan nimistä.³⁷⁹ Edelleen monen maalaisliittolaisen mielessä oli Ståhlberg. Tätä kantaa edusti Eero Hahl, jonka mukaan oli vielä mahdollisuus saada Ståhlberg suostuvaiseksi. Alkio puolestaan esitti, ettei Maalaisliitto asettaisi omaa ehdokasta ja etteivät maalaisliittolaiset valitsijamiehet lähtisi julkisesti kannattamaan ketään ehdokasta. Alkiosta Maalaisliiton ei tullut sitoa käsiään kuudeksi vuodeksi.³⁸⁰ Selvää päätöstä kokouksessa ei kuitenkaan tehty, vaikka monet, kuten Kallio, olivatkin asiassa samalla kannalla kuin Alkio.³⁸¹

Ratkaisuun pyrittiin pääsemään kahtena seuraavana päivänä järjestetyssä Maalaisliiton ylimääräisessä puoluekokouksessa. Puoluekokous sai kuulla Alkion alustuksen, jossa hän esitteli kantojaan, jotka oli nostonut esille jo edellisellä päivänä eduskuntaryhmän kokouksessa. Alkion mielestä vaalissa oli pyrittävä Maalaisliiton, Edistyspuolueen ja Kokoomuksen yhteistoimintaan.³⁸² Kaikki eivät kuitenkaan Alkion ajatuksista pitäneet. Osa kokousedustajista katsoi, että Maalaisliiton oli suurimpana porvarillisena puolueena ehdottomasti asetettava oma ehdokas. Yksimielisesti kokous kuitenkin päätti olla asettamatta omaa ehdokasta vaaleihin. Vaaliliittojen

³⁷⁸ Liitto 2.10.1924, Tasavallan presidentin vaali ja henkilökysymys; Mylly 1989, 211–212.

³⁷⁹ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 24.10.1924, KMA.

³⁸⁰ *ibid.*

³⁸¹ *ibid.*; Alkio 2013, 358–359.

³⁸² Santeri Alkion alustus presidentinvaaliasiassa Maalaisliiton puoluekokouksessa 25.10.1924, ks. esim. Ilkka 28.10.1924 tai Liitto 28.10.1924.

osalta piirijärjestöt saivat itse ratkaista, lähtisivätkö ne niihin muiden suomalaisten porvarillisten puolueiden kanssa.³⁸³

Maalaisliitto näytti ratkaisseen kantansa presidenttikysymykseen. Todellisuudessa tilanne oli aivan toinen. Puolueen kanta presidenttikysymykseen oli edelleen epäselvä. Pohdintaa oman ehdokkaan asettamisesta vaaleihin käytiin edelleen eri maalaisliittolaisissa piireissä. Tähän vaikutti varmasti muun muassa Risto Rytin valinta Edistyspuolueen presidenttiehdokkaaksi. Vaikka esimerkiksi Kallio kannatti Rytä, oli pankkimies monelle maalaisliittolaiselle ehdokkaana mahdoton ajatus ja sunilalaisiin kuulunut satakuntalainen kansanedustaja Kalle Kirra kirjoitti Alkiolle, että myös Edistyspuolueen talonpoikaisedustajat vastustivat jyrkästi Rytin ehdokkuutta.³⁸⁴

Joulukuun puolivälissä Maalaisliiton eduskuntaryhmä käsitteli uudelleen presidentinvaalikysymystä. Asiaa pidettiin tilanteen vuoksi arkaluonteisena. Puhetta johtanut Sunila julistikin, että keskustelun piti jäädä salaiseksi eikä siitä tullut antaa ryhmän ulkopuolelle tietoja. Omassa puheenvuorossaan Sunila punnitsi, mitä etuja ja mitä haittoja olisi siitä, jos puolueen oma mies olisi presidenttinä. Sunilan mielestä presidentin puoluetusta vaikuttaisi jonkin verran niihin päätöksiin, joita hän tekee. Sunilasta presidentin virka oli kuitenkin vaikea hoitaa ja presidentti joutui mukautumaan aina hallituksen mukaiseen politiikkaan. Tällöin presidentti voisi joutua toimimaan monissa asioissa vastoin Maalaisliiton tarkoitusta. Sunila pelkäsi, että tällaisen seurauksena Maalaisliiton kannatus voisi huventua. Sunilan mielestä omaa ehdokasta ei siis tullut asettaa, sillä maalaisliittolainen mies presidenttinä ei olisi hänen mielestään puolueelle ja sen ajamalle politiikalle hyväksi.³⁸⁵

Sunila pohti kokouksessa muiden puolueiden ehdokkaita. Sosialidemokraattien ehdokkaan kannattamisen hän tyrmäsi heti alkuunsa. Edistyspuolueen Rytin Sunila totesi kyllä olevan ahkera ja työkykyinen, mutta tämän maatalousvihamielisyyden vuoksi suomalainen talonpoika ei voinut kannattaa häntä presidentin paikalle. Sunilan käsityksen mukaan kokoomuslaisista suurin kannatus presidenttiehdokkaaksi oli Svinhufvudilla. Svinhufvudin ansioita ja puutteita Sunila ei omassa puheenvuorossaan kuitenkaan lähtenyt tarkemmin arvioimaan. Kaiken kaikkiaan Sunila piti kysymystä presidenttiehdokkaan puoluekannasta epäoleellisena asiana. Puoluekantaa tärkeämpää oli hänen mielestään se, että ehdokas täyttäisi Maalaisliiton asettamat ehdot.³⁸⁶

Sunilan esitys sai kannatusta ryhmän kokouksessa. Eero Hahl ja Antti Juutilainen olivat täysin varauksettomasti Sunilan esittämän linjauksen puolella. Kalliokin kan-

³⁸³ Mylly 1989, 212.

³⁸⁴ Kalle Kirra Santeri Alkiolle 24.11.1924, Santeri Alkion arkisto, KA Helsinki.

³⁸⁵ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 14.12.1924, KMA.

³⁸⁶ *ibid.*

natti pääosin Sunilan esitystä. Omassa puheenvuorossaan Kallio kuitenkin nousi puolustamaan Rytiä. Ståhlbergin saamista ehdokkaaksi Kallio piti enemmistön tapaan suotavimpana vaihtoehtona. Kallio totesi Rytin kuitenkin parhaimmaksi edistyspuoluealaisista ja korosti, ettei tämä ollut mitenkään maatalousvihamielinen. Kannatusta näkemyksilleen Kallio sai muun muassa Heikkiseltä ja Alestalolta.³⁸⁷ Virallista päätöstä Maalaisliiton linjasta kokous ei kuitenkaan kyennyt tekemään. Suunta siihen, että Maalaisliitto ei aseta omaa ehdokasta, oli vahva. Mutta ketä maalaisliittolaiset kannataisivat, oli edelleen auki oleva kysymys. Sunila oli asian suhteen levoton. Helsingissä käyneelle Alkiolle hän valitteli Kallion intoa ajaa Rytiä ehdokkaaksi. Sunila uskoi, että Kallion puheiden perusteella Edistyspuolue oli uskaltanut asettaa Rytin ehdolle. Kallio puolestaan paheksui kirjeessään Alkiolle Sunilan toimintaa ryhmässä todeten, ”että meidän ei mielestäni sovi mennä valitsemaan edistysmielisistä ehdokasta”.³⁸⁸

Maalaisliitossa näytti melko selvältä, että puolue ei asettaisi presidentinvaaliin omaa ehdokastaan. Tätä kantaa ajoi tiiviisti myös Sunila. Kaikki maalaisliittolaiset eivät kuitenkaan olleet samaa mieltä kuin eduskuntaryhmä. Pohjois-Pohjanmaalla, Oulun eteläisessä vaalipiirissä, oltiin sitä mieltä, että Maalaisliiton tulisi asettaa vaaleihin oma ehdokas. Ehdokkaaksi Oulun läänin eteläisen vaalipiirin maalaisliittolaiset ajoivat Sunilaa. Virallisesti Sunilaa ei kuitenkaan ehdokkaaksi asetettu, sen sai paikalla ollut Kallio torpattua. Vastoin puoluekokouksen ja eduskuntaryhmän kantoja Oulun läänin maalaisliittolaiset hyväksyivät kuitenkin ponnen, jonka mukaan maalaisliittolaisten olisi mentävä vaaleihin omalla ehdokkaallaan.³⁸⁹

Sunila kiisti itse tietäneensä mitään Oulun kokouksen suunnitelmista. Alkiolle lähettämässään kirjeessä hän sanoutui jyrkästi irti ehdokkuudesta. Kalliota hän moitti edelleen Rytin ajamisesta. Omaksi ehdokkaakseen Sunila nosti Edistyspuolueen Vennolan. Sunilan Vennolan kannattamisesta oli Alkiolle avautunut myös Kallio. Kallion mukaan Edistyspuolueessa Vennolaa ajoivat ehdokkaaksi Erkki Pullinen, Aaro Jaskari ja Kaarlo Vuokoski. Sotienvälisen ajan Edistyspuoluetta tutkineen Jenni Karimäen mukaan Vennolan ehdokkuutta ajoivat Edistyspuolueessa myös Hannes Valkama ja Alpo Luostarinen.³⁹⁰ Vennolan ehdokkuuden puolesta Edistyspuolueesta olivat lähinnä henkilöt, joista muodostui sittemmin puolueensa maalaisoppositio, johon palataan vielä myöhemmin tässä luvussa. Mainittakoon kuitenkin jo tässä vaiheessa, että pääosa mainituista Vennolan ehdokkuutta kannattaneista henkilöistä jätti lopulta Edistyspuolueen ja liittyi Maalaisliittoon.

³⁸⁷ *ibid.*

³⁸⁸ Alkio 2013, 366; Kyösti Kallio Santeri Alkiolle 24.12.1924, Santeri Alkion arkisto, KA Helsinki.

³⁸⁹ Ks. esim. Liitto 30.12.1924, Oulun läänin maalaisliittolaisten kokous.

³⁹⁰ Kyösti Kallio Santeri Alkiolle 24.12.1924, Santeri Alkion arkisto, KA Helsinki; Hokkanen 1986b, 419–421; Karimäki 2016, 120.

Sitä, että Sunilalle Vennola oli mieluisa vaihtoehto presidenttiehdokkaaksi, voi pitää melkoisen luonnollisena. Henkilönä Vennola oli taustaltaan lähempänä Sunilaa kuin esimerkiksi Ryti. Vennola ja Sunila olivat alun perin pohjoispohjalaisia ja he olivat politiikan ohella tehneet uraa myös yliopistollisessa maailmassa. Vennolan tutkimusaiheet maaseudun taloudellisista oloista, maanomistuskysymyksestä ja viljelystä olivat myös lähellä Sunilan omia intressejä. Vennolan liberalismi oli enemmän sosiaaliliberalismia kuin klassista liberalismia ja täten myös Sunilasta hyväksyttävämpää kuin Rytin edustama liberalismi. Se, että Vennola oli kannattanut Sunilaa professoriksi, oli luultavasti vielä myös hyvin Sunilan muistissa, samoin kuin se, että Vennolan hallitus oli antanut esityksen Lex Kalliosta, jota myös Sunila oli kiivaasti eduskunnassa puolustanut.

3.2.2 Sunilasta Maalaisliiton ehdokas?

Presidentin valitsijamiesvaalit pidettiin tammikuun puolivälissä. Äänestysprosentti näissä ensimmäisissä valitsijamiesvaaleissa jäi alhaiseksi. Kaiken kaikkiaan uurnilla kävi äänensä antamassa 39,7 prosenttia äänioikeutetuista. Vaaleissa Sosialidemokraatit saivat 79, Maalaisliitto 69, Kokoomus 68, Edistyspuolue 33 ja Ruotsalainen kansanpuolue 35 valitsijamiestä. Kommunistit saivat 16 valitsijamiestä.³⁹¹ Maalaisliiton äänisaalis oli hyvä, ongelma oli siinä ketä äänestää. Omaa ehdokasta ei ollut nimetty ja muiden puolueiden ehdokkaat tai ideologiat vaikuttivat enemmän tai vähemmän mahdottomilta vaihtoehdoilta. Edistyspuoluetta kohtaan oli ollut sympatiaa, mutta sen ehdokas Ryti koettiin maatalousvihamieliseksi ja näin mahdottomaksi. Kokoomuslaisista ehdokkaista kukaan ei kelvannut, ja ruotsalaisen miehen kannattaminen ei ollut kielipoliittisista syistä mitenkään mahdollista. Sosialidemokraatteja, saati sitten kommunisteja, ei myöskään voinut ajatella Maalaisliiton ehdokkaiksi.

Epäselvässä tilanteessa ajatus oman ehdokkaan asettamisesta alkoi jälleen nostaa päätään maalaisliittolaisissa piireissä. Oulussa Sunilan nimi nousi jälleen esiin. *Liiton* mukaan Maalaisliittolaisilla oli vain yksi todellinen ehdokas ja se oli Sunila.³⁹² *Liitossa* oli alkanut vahva kampanja Sunilan presidenttiehdokkuuden puolesta. Lehdessä muun muassa todettiin arvovaltaisten piirien olevan sitä mieltä, että Sunilalla on suurimmat mahdollisuudet presidentiksi ja hänen valintaansa tervehdittäisiin tyydytyksellä myös kotimaan rajojen ulkopuolella.³⁹³ Tätä oululaisten Sunilan puolesta harrastamaa rummutusta eivät kuitenkaan kaikki sulattaneet. Varsinkin puolueen patriarkka Alkio otti nokkiinsa *Liiton* kirjoituksesta ja päiväkirjassaan totesi toiminnan holtittomaksi. Kirjeessään Kalliolle Alkio paheksui niin ikään oululaisia:

³⁹¹ Hirvikallio 1958, 29–30.

³⁹² Liitto 14.1.1925, Miksi on mentävä vaaliin?

³⁹³ Liitto 15.1.1925, Sunilan ehdokkuus saa kannatusta.

Eihän Oulunlääni ole oikeutettu asettamaan meille koko puolueen ehdokasta. Ohikiitäväksi vaalipuffiksi se taas oli liijan vakavalla paikalla sanottu.³⁹⁴

Ilkassa tunnustettiin kuitenkin tammikuun lopussa alkaneen näyttää siltä, että Maalaisliiton oli kaikesta huolimatta pakko nimetä oma ehdokas. Mahdollisina ehdokkaina esiin nostettiin Kallio, Sunila, Relander ja Pehkonen. Kallio oli kuitenkin näistä etusijalla.³⁹⁵

Oulun lisäksi Sunilan puolesta liputettiin hänen omassa vaalipiirissään Etelä-Hämeessä, jossa Maalaisliiton piiritoimikunnan kokous keskusteltuaan tammikuun lopussa presidentinvaalista antoi valitsijamiehille evästyksen, jonka mukaan presidentti olisi ehdottomasti saatava keskustaan kuuluvasta miehestä ja jos maalaisliittolaisella miehellä olisi kannatusta presidentiksi, niin tällöin olisi annettava etusija Sunilalle. Sunilan ehdokkuus sai avointa kannatusta myös *Hämeen Maassa*, jossa todettiin, että lehteä oli vaadittu jo useita viikkoja kirjoittamaan asiasta, mutta että Sunilan nimeä ei lehden mukaan ollut aikaisemmin mahdollista tuoda esille johtuen tämän omasta vastahankaisesta asenteesta. Kun kuitenkin oululaiset olivat julkisesti nostaneet Sunilan nimen esille, niin hämäläisetkin katsoivat sopivaksi liputtaa hänen ehdokkuutensa puolesta. *Hämeen Maa* julisti suoraan halunneensa Sunilan valtakunnan päämiehen paikalle jo alusta asti. Sunila oli *Hämeen Maan* mukaan ”miesten miehen perikuva” ja hänellä oli lukuisia sellaisia ominaisuuksia, jotka tekivät hänestä erinomaisen ehdokkaan Maalaisliitolle. Näiksi ominaisuuksiksi listattiin yliopistollinen sivistys, suomalainen mieli, talonpoikainen sukutunne ja työtarmo sekä työkyky. Lehdessä toivottiinkin hartaasti, että Sunila lähtisi Maalaisliiton ehdokkaaksi.³⁹⁶

Ilmassa oli siis virtausta Sunilan presidenttiehdokkuuden puolesta. Kampanja Sunilan puolesta oli aloitettu hänen kotiseudullaan Oulussa ja sitä oli jatkettu Sunilan omassa vaalipiirissä Hämeessä. Sunilan ehdokkuudelle oli kannatusta myös Lounais-Suomessa ja Satakunnassa.³⁹⁷ Näistä alueista oikeastaan vain Oulu oli vanhaa maalaisliittolaisaluetta. Siellä kannatusta oli Kalliollakin, mutta Sunilalla oli myös yhteytensä alueen maalaisliittolaisiin vaikuttajiin. Esimerkiksi Sunilan serkku Juho Poutala kuului Oulun seudun vahvoihin maalaisliittolaisiin toimijoihin.³⁹⁸ Muilla Su-

³⁹⁴ Alkio Kalliolle 16.1.1925, Mikrokortti VAY 5529, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki.

³⁹⁵ Ilkka 31.1.1925, Maalaisliittolaisia presidenttiehdokkaita.

³⁹⁶ Maalaisliiton Etelä-Hämeen piiritoimikunnan kokous 26.1.1925, KMA; Hämeen Maa 5.2.1925, Kuka presidenttiehdokkaaksemme?; Hämeen Maa 5.2.1925, Meidän ehdokkaistamme.

³⁹⁷ Hirvikallio 1958, 33; Kangas 1998, 113; Lalli 5.2.1925, Maalaisliitto ja presidentin vaali.

³⁹⁸ Isohookana-Asunmaa 1980, 46.

nilan ehdokkuutta kannattaneilla alueilla maalaisliittolaisuus oli nuorempaa perua kuin Oulussa. Sunila itsekin edusti tätä nuorempaa maalaisliittolaisuutta, ja hänet katsottiin ehkä siksi sopivaksi ehdokkaaksi. Sunilan ajama maatalouspolitiikka, jossa viljatullit ja pyrkimys omavaraisuuteen olivat keskeisiä, vetosi eittämättä myös näiden viljelysseutujen maalaisliittolaisiin. Hämeessä Sunila oli lisäksi henkilönä hyvin tunnettu, kuten jo on aikaisemmin tullut esille. Maalaisliiton Etelä-Hämeen piiriä johti lisäksi Juho Torppa, joka oli Sunilan vanha tuttava maatalousseurojen toiminnan piiristä. Torppa oli kuulunut aikanaan myös Suomalaisen puolueen agraarikomiteaan, niin kuin monet muutkin Sunilan kanssa läheisessä yhteistyössä olleet henkilöt – kuten Hannes Gebhard, A. O. Kairamo ja H. G. Paloheimo ja 1910-luvulla Torppa puolestaan kuului Suomalaisen puolueen ”maalaisoppositioon”.³⁹⁹

Sunila itse ei selvästikään ollut kovin innoissaan ehdokkuutensa puolesta. Niin hän ainakin antoi asian ymmärtää. Maalaisliiton ryhmän valtuuskunnan kokoontuessa käsittelemään presidenttikysymystä 9. helmikuuta puhetta johtanut Sunila totesi, että tilanne ei ollut joulun jälkeen muuttunut. Sunilan mukaan kommunisteista ja ruotsalaisista ei ollut vaaleissa mitään vaaraa. Rytin hän näki edelleen peikkona, vaikka totesikin, että Edistyspuolueessa on olemassa hajaannusta. Sunila kehotti pohtimaan, pitäisikö sittenkin asettaa oma ehdokas ja olisiko vielä mahdollista yrittää taivutella Ståhlbergiä jatkamaan.⁴⁰⁰ Sunila itse kyllä piti Ståhlbergiä ”kylmänä” maataloutta kohtaan, mutta katsoi eduksi sen, että Ståhlbergistä ainakin tiedettiin mitä hän edusti. Lopputulokseksi kokouksessa saatiin edelleen, että Maalaisliitto ei aseta omaa ehdokasta vaan on pyrittävä siihen, että Ståhlberg jatkaisi. Mikäli Ståhlbergin jatko ei onnistuisi, katsoi valtuuskunta, että olisi yritettävä saada Vennola keskustalaisten ehdokkaaksi.⁴⁰¹ Ryti ei ollut edelleenkään maalaisliittolaisten suosiossa. Sunilan ajama ehdokas oli maalaisliittolaisten keskusteluissa selvästi niskan päällä.

Eduskuntaryhmässä asiasta keskusteltiin 10. helmikuuta. Henki oli edelleen se, että Ståhlbergiä piti pyytää ehdokkaaksi. Kaikki eivät kuitenkaan Ståhlbergiä sulattaneet, heihin kuului muun muassa keskisuomalainen Vihtori Vesterinen. Vesterisen mukaan Ståhlberg oli kohdellut maalaisliittolaisia huonosti eikä häntä näin ollen pitänyt kannattaa. Vesterisen mielestä Vennola olisi kaikista paras vaihtoehto presidentiksi maalaisliittolaisesta näkökulmasta. Sunila puolusti niin ikään jälleen Vennolaa ja kummasteli, miten maalaisliittolaisissa oli ylipäättään Rytin puolustajia. Sunila piti Vennolaa kokemuksensa ja ikänsä puolesta sopivampana ehdokkaana ja korosti maatalousmiesten kannattavan tätä.⁴⁰² Kokouksen lopputuloksena päätettiin

³⁹⁹ Leino-Kaukiainen 1994, 85 ja 154–155.

⁴⁰⁰ Maalaisliiton ryhmän valtuuskunnan kokous 9.2.1925, KMA.

⁴⁰¹ *ibid.*

⁴⁰² Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 10.2.1925, KMA.

pyytää vielä Ståhlbergiä ehdokkaaksi ja mikäli tämä ei suostuisi, niin maalaisliittolaisten olisi kannatettava ennemmin Vennolaa kuin Rytä.⁴⁰³

Ståhlberg ei kuitenkaan suostunut kosintaan. Asia oli ollut kyllä selvä jo melko pitkän aikaa, mutta Maalaisliitossa oli jaksettu uskoa hänen päänsä kääntymiseen. Vennola olisi ollut mieluinen vaihtoehto monelle maalaisliittolaiselle, mutta ei kaikille. Kun Edistyspuolueessa pidettiin kiinni Rytistä ja Maalaisliitossa taas oltiin jakautuneita Vennolan ja Rytin kannattajiin, alkoi maalaisliittolaisten vaakakuppi kallistua oman ehdokkaan asettamisen suuntaan. Maalaisliittolaisten valitsijamiesten kokoontuessa päätettiin äänin 47–21 asettaa lopulta oma ehdokas. Vähemmistöön jäivät muun muassa Heikkinen, Kallio ja Pehkonen.⁴⁰⁴ Puolueen mahdolliset omat ehdokkaat olivat nousseet esiin jo pitkin talvea. He olivat Kallio, Sunila, Relander ja Pehkonen. Lisänä oli nyt myös puolueen patriarkan Alkion nimi. Valitsijamiehet olivat kuitenkin päättäneet, että ehdokkaista ei saanut keskustella vaan heistä äänestettiin umpilipuin. Ensimmäisessä äänestyksessä äänet jakaantuivat niin, että Relander sai 34, Kallio 13, Sunila 12, Pehkonen 6 ja Alkio 3 ääntä. Toisessa äänestyksessä Relander sai 43, Kallio 12, Sunila 11 ja Pehkonen 2 ääntä sekä Alkio yhden äänen.⁴⁰⁵

3.2.3 Presidentinvaalin lopputulos

Maalaisliitto oli siis päättänyt asettaa Relanderin ehdokkaaksi. Ehdokkaan asettamista oli vatsuttu varsin pitkään ja vasta aivan viime metreillä Maalaisliitossa oli päädytty oman ehdokkaaseen. Puolue oli viimeiseen saakka yrittänyt noudattaa niitä linjauksia, jotka oli tehty kesäkuun puoluekokouksessa Alkion esitelmän pohjalta. Linjaa oli vahvistettu vielä lokakuun ylimääräisessä puoluekokouksessa, jossa Alkio oli niin ikään alustanut presidenttikysymyksestä. Alkion mielestä Maalaisliiton piti vaaleissa ensisijaisesti hakea yhteistyötä kahden muun suomalaisen porvarillisen puolueen kanssa. Omaa ehdokasta ei tullut nimetä kuin vasta siinä tilanteessa, jos ilmestyy pakottavia syitä nimetä maalaisliittolainen ehdokas vaaliin.⁴⁰⁶

Pakottavia syitä oli ilmennyt, kun Ståhlberg ei ollut suostunut jatkamaan eikä Rytä saatu vaihdettua Vennolaan. Kokoomuslaiset nimet eivät Maalaisliitossa arvostusta osakseen saaneet. Osa maalaisliittolaisesta lehdistöstä jaksoi muistuttaa kokoomuslaisten monarkistisesta taustasta ja kyseli, miten tällaisen puolueen mies sopisi presidentiksi.⁴⁰⁷ Vaihtoehtoja ei sitten lopulta oikein ollut. Ainoaksi ratkaisuksi

⁴⁰³ *ibid.*

⁴⁰⁴ Hirvikallio 1958, 36.

⁴⁰⁵ Mylly 1989, 215.

⁴⁰⁶ Maalaisliitto ja presidentinvaali, Santeri Alkion alustus Maalaisliiton puoluekokouksessa 25.10.1924, Ks. esim. Ilkka 28.10.1924 tai Liitto 28.10.1924.

⁴⁰⁷ Savon Sanomat 13.1.1925, Minkälainen mies tasavallan presidentiksi?

jäi oman miehen asettaminen ehdokkaaksi. Ehdokkaaksi nousi Relander, ja aktiivisessa päivänpolitiikassa olleet Kallio ja Sunila jäivät rannalle, samoin kuin myös Pehkonen. Vaikka Relander oli ollut sivussa valtakunnanpolitiikan kärkipaikoilta joitakin vuosia, oli hän kuitenkin seurannut aktiivisesti politiikkaa ja osallistunut taustavaikuttajana toimintaan. Hallituksia muodostettaessa Relanderia oli pidetty usein mahdollisena ministerinä.⁴⁰⁸ Relander oli siis tunnettu nimi maalaisliittolaisissa ja myös muissa poliittisissa piireissä ja näin ollen varteenotettava presidenttiehdokas. Hänen ehdokkuuttansa masinoitiin etenkin viipurilaisessa *Maakansassa*, vaikka lehti totesi myös Kallion, Pehkosen ja Sunilan olevan puolueen eturivin miehiä, jotka tietojensa ja taitojensa puolesta pystyisivät kunnialla hoitamaan presidentin tehtävät. Mutta kun asia oli muista puolueista riippuvainen, piti *Maakansa* Relanderia kaikista sopivimpana vaihtoehtona nostaen esiin hänen kielipoliittisen neutraaliutensa ja maineensa sovittelevana ja maltillisena miehenä.⁴⁰⁹ Relander herätti muissa puolueissa vähemmän intohimoja kuin kokenut kettu Kallio tai maatalousmies Sunila.

Helmikuun 16. päivänä valitsijamiehet kokoontuivat valitsemaan tasavallan presidenttiä. Ehdokkaat olivat SDP:n Väinö Tanner, Maalaisliiton Lauri Kristian Relander, RKP:n Karl Söderholm, Edistyspuolueen Risto Ryti, Kokoomuksen Hugo Suolahti ja kommunistitaustaisen Sosialistisen työväen ja pienviljelijöiden vaalijärjestön Matti Väisänen. Ensimmäisellä kierroksella kaikki äänestivät omia ehdokkaitaan. Toisella kierroksella sen sijaan valitsijamiehet hajaantuivat ja Relander sai maalaisliittolaisten valitsijoiden lisäksi ääniä RKP:n sekä edistyksen valitsijamiehiltä. Eniten toisella kierroksella ääniä keräsi Ryti, joka sai taakseen 104 valitsijaa. Relanderin takana valitsijoita oli toisella kierroksella 97. Kolmannella ja ratkaisevalla kierroksella vastakkain olivat siis Sunilan ja monen muun maalaisliittolaisen vieroksuma Edistyspuolueen Ryti ja Maalaisliiton oma mies Relander. Relander sai taakseen Maalaisliiton, Kokoomuksen ja pääosan RKP:n valitsijamielistä sekä yhden edistyspuoluelaisen, kun taas Rytiä äänestivät Edistyspuolueen sekä SDP:n valitsijamiehet. Näin oli vaali ratkennut maalaisliittolaisen Relanderin hyväksi hänen saadessaan 172 valitsijamiestä Rytin puolestaan saadessa 109 valitsijamiestä.⁴¹⁰

Presidentiksi oli siis tullut vastoin Maalaisliiton alkuperäisiä suunnitelmia puolueen oma mies, eikä edes poliittisesti painavin vaihtoehto. Kallio ja Sunila olisivat olleet poliittisesti Relanderia painavampia ehdokkaita. Mutta presidentiksi he eivät olisi välttämättä päätyneet, vaikka heistä jompikumpi olisikin Maalaisliiton ehdokkaaksi valittu. Päivänpolitiikassa aktiivisesti toimivina he herättivät huomattavasti

⁴⁰⁸ Vasara 2013b, 111–122.

⁴⁰⁹ Maakansa 10.2.1925, Kuka presidentiksi?; Mylly 1989, 215; Vasara 2013b, 130–131.

⁴¹⁰ Hirvikallio 1958, 40–42.

enemmän intohimoja kuin maaherrana ollut Relander. Maalaisliitossa Kallion ehdokkuuden kaatoi ensi sijassa se, että hän oli liian kiivaasti kannattanut Rytii. Sunila oli puolestaan sittenkin vielä liian tuore ja kokematon kasvo saadakseen lopulta riittävän suurta ja varauksetonta kannatusta Maalaisliiton ehdokkaaksi. Tämä tilanne johti se siihen, että Relanderista tuli puolueen presidenttiehdokas ja lopulta presidentti. Hänellä oli vähiten vastustajia. Ratkaisevaa Relanderin presidenttiyden kannalta oli, että hänet nähtiin ruotsalaisten taholta kielikysymyksessä neutraalina ja Kokoomuksen taholta riittävän oikeistolaisena.

Vaikka Sunila ei päätynyt Maalaisliiton presidenttiehdokkaaksi, saati presidentiksi, oli vuoden 1925 presidentinvaali ja sen tulos Sunilan kannalta hyvin tärkeä. Maalaisliiton sisällä käyty vaalikamppailu osoitti, että Sunilalle ja hänen poliittiselle linjalleen oli kertynyt kohtuullisen laajaa kannatusta. Kannatus oli huomattavaa varsinkin niillä alueilla, joissa Maalaisliitto oli tuore poliittinen voima. Vaikka olikin toiminut politiikassa vasta vähän aikaa, presidentinvaalit osoittivat Sunilan tulleen varsin varteenotettavaksi maalaisliittolaiseksi toimijaksi. Sunila itse olisi todennäköisesti nähnyt presidenttinä kaikkein mieluiten Edistyspuolueen J. H. Vennolan, jonka puolesta oli useaan otteeseen puhunut Maalaisliiton eduskuntaryhmässä. Vennolasta ei kuitenkaan Edistyspuolueen ehdokasta tullut. Mutta siinä Sunila onnistui, että Maalaisliitto ei lähtenyt tukemaan Rytii. Näin Sunila sai omassa puolueessaan tililleen selvän voiton.

Suoria kommentteja Sunilalta ei ole Relanderin valinnasta säilynyt. Mutta todennäköisesti Relanderin valinta presidentiksi oli Sunilalle paljon siedettävämpi vaihtoehto kuin se, että Ryti olisi voittanut vaalin. Relander oli taustaltaan melko samanlainen kuin Sunila - olivathan molemmat koulutettuja maatalousmiehiä. Sunila ja Relander olivat opiskelleet samaan aikaan yliopistossa maataloustieteitä ja olivat niin ikään työskennelleet yhtä aikaa maataloushallituksen virkamiehinä.⁴¹¹ He olivat myös molemmat Suomen Maataloustieteellisen Seuran perustajia.⁴¹² Näin vuosien saatossa samoilla areenoilla toimineina he olivat tulleet tuntemaan toisensa. Myös maailmankatsomus oli muotoutunut samaan suuntaan. Nämä olivat tärkeitä ja vaikuttavia tekijöitä seuraavien vuosien poliittisten tapahtumien kannalta. Sunilan saavuttama torjuntavoitto Kalliosta ja Rytistä loivat pohjaa hänen asemansa vahvistumiselle Maalaisliitossa ja näin myös valtakunnanpolitiikassa. Sunilan aseman vahvistumista valtakunnanpolitiikassa edesauttoi myös Relanderin nouseminen presidentiksi.

⁴¹¹ Pietiäinen 1992a, 51–53.

⁴¹² Aalto-Setälä 1934, 1–4.

3.3 Tulenheimon hallitus ja Maalaisliiton syvenevät jakolinjat

3.3.1 Sunila palaa ministeriksi

Relanderin tulo presidentiksi ohi Maalaisliiton vahvojen miesten – Kallion ja Sunilan – oli monille kova pala. Varsinkin monet ei-maalaisliittolaiset olivat pettyneitä, mutta omistakin riveistä löytyi niitä, jotka eivät Relanderista innostuneet. Näihin lukeutui varsinkin Kallio, joka oli ajanut ensi sijassa Rytä presidentiksi. Rytin ajaminen osoittautui kuitenkin vahingolliseksi Kalliolle. Maalaisliitossa puhalsivat uudet tuulet, ja maatalousvihamielisenä pidetyn klassisen liberalismien edustajan kannattaminen ei ollut mikään suositus.⁴¹³

Sunilalle Relanderin nousu valtaan merkitsi puolestaan aseman vahvistumista. Monessa suhteessa näytti siltä, että Kyösti Kallio saattaisi siirtyä sivuun politiikasta, mikä oli mahdollisesti Sunilan ja presidentti Relanderin tarkoituskin. Relanderin astuessa presidentiksi vallassa oli Kokoomuksen vahvan miehen Lauri Ingmanin luotsaama hallitus, jonka asema oli käynyt talven aikana vaikeaksi. Maalaisliittolaiset ministerit olivat jättäneet hallituksen jo marraskuussa 1924 virkamiesten eläkkeistä koskeneen kiistan vuoksi. Ingmanin hallituksen asemaa maalaisliittolaisten silmissä ei parantanut myöskään se, että pääministeri puolusti sotaväen vs. päällikön kenraalimajuri Vilho Petter Nenosen *Uudessa Suomessa* julkaisemaa kirjoitusta, jossa Nenonen puolusti ruotsinkielisten upseerien oikeuksia toimia suomenkielisissä varuskunnissa. Tämä antoi maalaisliittolaisille aiheen tehdä välikysymyksen asiasta. Sunila ei ollut kovin innostunut välikysymyksen jättämisestä, kun siitä keskusteltiin Maalaisliiton eduskuntaryhmässä. Hänen mukaansa välikysymyksen jättäminen vaikeuttaisi yhteistyötä. Erityisesti Sunila pelkäsi, että ruotsalaiset jäisivät aivan syrjään ja myös osa Kokoomuksesta saattaisi pahoittaa mielensä. Epäilyistään huolimatta Sunila ei kuitenkaan lopulta asettunut vastustamaan välikysymyksen jättämistä.⁴¹⁴

Maalaisliiton välikysymykseen Ingmanin hallitus ei vielä kaatunut. Pääministerin oma puolue Kokoomus halusi kuitenkin Maalaisliiton hallitukseen. Tähän taas ei ollut edellytyksiä niin kauan kuin Nenosen asiassa leimautunut Ingman oli pääministerinä. Lopulta osa kyllästyneistä kokoomuslaisista lähtikin kapinaan Ingmania vastaan ja äänestivät hallitusta vastaan vaalilakia koskeneessa kysymyksessä. Pääministeri, joka oli tehnyt asiasta kabinetikysymyksen, hävisi selvästi äänin 112–63. Näin hallitus saatiin vihdoinkin kaadettua ja luotua edellytyksiä taas yhteistyölle Maalaisliiton kanssa.⁴¹⁵

⁴¹³ Vasara 2013b, 133–138; Hokkanen 1986b, 424–425.

⁴¹⁴ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 12.2.1925, KMA.

⁴¹⁵ Vares 1996, 299–306; Jääskeläinen 1977, 398–400.

Uuden hallituksen tuloa oli pidetty varmana jo ennen Ingmanin hallituksen kaatumista, niin varmana, että Paavo Virkkunen oli käynyt Sunilalle puhumassa jo 12.3. uuden hallituksen muodostamisesta, vaikka entinen ei vielä ollut eronnutkaan. Sunila oli ollut varovainen ja pitänyt outona ryhtymistä puuhiin vielä, kun hallitus oli paikoillaan. Liian innokas ei Sunilan mielestä siis saanut olla, mutta kyllä hänkin oli kyllästynyt siihen, miten Ingmanin hallitus yhä istui paikallaan, ja toivoi asiaan pikaista ratkaisua.⁴¹⁶ Pikainen ratkaisu asiaan lopulta saatiinkin jo mainitun vaalilakikysymyksen myötä, ja Ingman jätti hallituksensa eroanomuksen 19.3. Tämä vapautti myös Maalaisliiton keskustelemaan enemmän hallituskysymyksestä. Sunila toimi Maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunnassa presidentti Relanderin viestinviejänä. Sunilan mukaan presidentti toivoi enemmistöhallitusta työrauhan takia, lyhyttä ohjelmaa ja päteviä miehiä. Hallituspohjasta Sunila totesi itse, että vaikka keskustahallitus olisi ehkä toivottavin, sille ei ollut mahdollisuuksia lähinnä siitä syystä, että Edistyspuolue oli liian rikkinäinen ja hajanainen. Sunilasta vaihtoehdoksi jäi siis jatkaminen oikeistolinjalla, mikä merkitsi Maalaisliiton ja Kokoomuksen yhteishallitusta. Lopputulemana Maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunta päätyi kuitenkin kannattamaan kolmen suomalaisen porvaripuoleen hallitusta.⁴¹⁷

Kolmen suomalaisen puolueen koalitioon ei kuitenkaan ollut edellytyksiä. Edistyspuolue suhtautui kielteisesti hallitusyhteistyöhön Kokoomuksen ja Maalaisliiton kanssa, sillä näiden katsottiin menneen liian oikealle. Varsinkin presidentinvaalien tulos oli katkeroittanut Edistyspuoluetta, mutta epäilemättä edistyspuoluelaisia kismitti edelleen Maalaisliiton toiminta pankkivaltuusmiesten vaalissa edellisenä vuonna. Näin ollen mahdollisuudeksi jäi vain Kokoomuksen ja Maalaisliiton muodostama kahden suomalaisen porvaripuolueen koalitio. Sunilan mielestä tällaisella hallituksella ei olisi mahdollisuutta ajaa maalaisliittolaista politiikkaa, mutta hän totesi samalla, että täysin maalaisliittolaisen hallituksen saaminen tässä vaiheessa oli mahdotonta.⁴¹⁸

Maalaisliittolaisissa ei myöskään löytynyt halukasta pääministeriehdokasta, vaan haluttiin antaa hallituksen muodostaminen kokoomuslaisten tehtäväksi. Ingman ei tietenkään tullut kysymykseen, sillä hänhän oli kaatunut pääministeri ja Maalaisliitto ei olisi missään tapauksessa lähtenyt nyt hänen muodostamaansa hallitukseen. Presidentti Relander valitsi hallituksen muodostajaksi professori Antti Tulenheimon. Kokoomuksen puheenjohtaja Tulenheimo kokosi hallitusta keskustelemalla miesten, ei puolueiden kanssa. Menetelmä oli monesta hiukan kyseenalainen, vaikka valinnoille haettiin jälkeenpäin vielä eduskuntaryhmien tuki.⁴¹⁹

⁴¹⁶ Maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunnan kokous 13.3.1925, KMA.

⁴¹⁷ Maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunnan kokous 19.3.1925, KMA.

⁴¹⁸ Karimäki 2016, 142–143; Vares 1991, 50; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 25.3.1925, KMA.

⁴¹⁹ Vasara 2013b, 155–156; Kangas 1998, 116–117.

Tulenheimon yritys onnistui ja tuloksena oli Kokoomuksen ja Maalaisliiton koalitio täydennettynä neljällä ammattiministerillä. Maalaisliittoa hallituksessa edusti viisi ministeriä, yhtenä heistä Sunila, joka nousi nyt toisen kerran maatalousministeriksi. Muut maalaisliittolaiset ministerit olivat Kallio kulkulaitosministerinä, Vilkku Joukahainen sosiaaliministerinä, Vihtori Vesterinen apulaismaatalousministerinä ja Kalle Lohi salkuttomana ministerinä. Kaikki maalaisliittolaiset eivät tosin olisi halunneet päästää Sunilaa ministeriksi. Kalliota lähellä ollut savolainen kansanedustaja August Raatikainen lausui ryhmässä Maataloushallituksen jäävän huonolle hoidolle Sunilan ollessa ministerinä. Sunila myönsi viraston kärsivän hänen poissaolostaan, mutta oli kuitenkin tullut siihen lopputulokseen, että ministeriö oli vaikuttavampi asemapaikka kuin keskusvirasto. Ja kun vielä Antti Kukkonen ja Heikki Vehkaoja korostivat Sunilan menoa hallitukseen aivan välttämättömänä, myöntyi Raatikainenkin. Sunilan puolesta puhui ryhmässä myös karjalainen Matti Pitkänen.⁴²⁰

Pientä kyseenalaistamista Sunilaa kohtaan oli siis havaittavissa Maalaisliiton sisällä. Mutta tuki ja halu saada hänet hallitukseen osoittautui vielä suuremmaksi. Sunilan oman vaalipiirin lehti *Hämeen Maa* oli erityisen tyytyväinen siihen, että Sunila pääsi jälleen maatalousministeriksi. Lehden mukaan Suomen maatalousväki ei olisi voinut toivoa tälle maan kannalta tärkeälle paikalle parempaa miestä kuin Sunila. Muissakin maalaisliittolaisissa lehdissä, etenkin *Maakansassa*, hallituksen ministerivalintoja kiiteltiin, mutta kaikki eivät olleet tyytyväisiä. Puolueen patriarkka Alkio totesi päiväkirjalleen Maalaisliiton aseman murheelliseksi ja epäili pienviljelijän asian sekä yhteiskunnallisen elämän uudistuksen unohtuvan.⁴²¹

3.3.2 Budjettikiista, provosoiva puoluesihteerin ja maaherrakysymys – Maalaisliiton sisäiset kiistat kärjistyvät

Tulenheimon hallituksen aika ei osoittautunutkaan mitenkään auvoiseksi eloksi sen maalaisliittolaisille jäsenille. Jo muutama päivä hallituksen nimityksen jälkeen Kallio oli käynyt avaamassa sydäntänsä Alkiolle ja todennut olevansa vaikeammassa tilanteessa kuin koskaan aikaisemmin. Erityisesti esiin olivat nousseet hänen ja Sunilan väliset ristiriidat, joista hän oli huolissaan hallituksen yhteishengen takia. Kallio ei kuitenkaan hyökännyt mitenkään julkisesti Sunilaa tai hänen kannattajiaan vastaan.⁴²² Tähän ryhtyi Maalaisliiton puoluesihteerin Lassi Hiekkala, mies jonka valintaa puoluesihteerin paikalle Sunila oli vastustanut.

⁴²⁰ Hokkanen 1986b, 448; Kangas 1998, 116–117; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 29.3.1925, KMA.

⁴²¹ Hämeen Maa 4.4.1925, Uusi hallitus; Maakansa 31.3.1925, Uusi hallitus; Alkio 2013, 390.

⁴²² Alkio 2013, 390.

Sunilan asema oli noussut Maalaisliitossa varsinkin sen vuoksi, että hän oli osoittautunut varsin aktiiviseksi eduskuntaryhmän puheenjohtajaksi ja osasi käyttää ryhmää niiden näkemysten ajamiseen, joita itse piti tärkeinä. Jo räväkkänä toimittajan mainetta saanut Hiekkala päätti lähteä vastahyökkäykseen Lahden puoluekokouksessa kesäkuussa 1925. Hiekkala esitti, että eduskuntaryhmän edustusta supistettaisiin puolueen keskuselimissä. Esitys oli täysi yllätys Sunilalle ja hän luonnollisesti vastusti sitä. Puoluekokouksessa, jossa oli harvinaisen vähälukuisesti osanottajia, Sunila ei kuitenkaan löytänyt kannatusta lukuun ottamatta Janne Ihamuotilaa. Äänin 19–2 Hiekkalan esitys otettiin käsiteltäväksi ja se myös hyväksyttiin. Ryhmä, jota Sunila oli vetänyt melko itsenäisesti, haluttiin keskushallituksen valvontaan. Kysessä oli selvästikin kalliolaisten hyökkäys Sunilaa ja hänen kannattajiaan vastaan.⁴²³ Hiekkalan manööveri oli sellainen, jonka jälkeen paluuta entiseen ei enää ollut, vaan Maalaisliitto näytti jakautuvan tiukasti kahtia.

Puoluekokouksen jälkeen laskeutui hetkellinen rauha. Mutta loppukesästä ja alkusyksystä kamppailu kävi yhä totisemmaksi ja se kärjistyi budjetin valmistelun yhteydessä. Hallitus oli sopinut menojen karsimislinjasta, mutta Sunilalle tämä ei sopinut, vaan hän piti tiukasti kiinni oman hallinnonalansa määrärahoista ja jopa esitti lisäyksiä erilaisiin maataloutta edistäviin määrärahoihin. Sunilaa moittivat hallituksessa Kallion lisäksi sosiaaliministeri Joukahainen sekä salkuton ministeri Lohi. Tämän jälkeen Sunila vei asian ryhmään. Tähän menettelyyn oli neuvonut Alkio, jonka luona Sunilan luottomies Vesterinen oli käynyt huolineen. Alkio oli siis tässä asiassa enemmänkin Sunilan kuin Kallion puolella, sillä kysymys oli Alkion mukaan taistelusta, ”jossa luodaan talonpoikaisyhteiskuntavaltaa porvarillisen sijaan!”⁴²⁴ Ryhmässä Sunila moitti maatalousmäärärahoja aivan liian pieniksi ja totesi:

Ei saisi maatalousmäärärahoja supistaa, vaan ottaa, jos supistus välttämätön, muualta.⁴²⁵

Sunilan kanta johti ryhmässä kiivaaseen keskusteluun. Kallio puolusti toimintaa hallituksessa ja korosti, että supistukset olivat koskeneet kipeästi kaikkia pääluokkia, ja häntä säesti Lohi, joka piti säästäväisyysbudjettia pakollisena pahana. Ryhmää Kallion ja Lohen kannat eivät oikein vakuuttaneet, vaan Sunilan ajatukset saivat osakseen enemmän ymmärrystä. Juho Niukkasen mielestä supistuksia oli tehty väärästä päästä. Albin Manner puolestaan korosti, että ei saanut luopua siitä ajatuksesta, että valtiovoiman tehtävä oli tukea maataloutta. Heikki Vehkaoja nosti esiin Lex Kallion todeten, että sillä ei ollut mitään merkitystä, jos valtio ei anna varoja sen aiheut-

⁴²³ Mylly 1989, 185–186; Kertomus Maalaisliiton toiminnasta vuodelta 1925, KMA.

⁴²⁴ Alkio 2013, 411.

⁴²⁵ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 2.9.1925, KMA.

tamiin menoihin. Kallion toiminta sai siis ryhmässä osakseen melko rajua arvostelua ja lopulta päädyttiin käsittelemään asiaa lisää Sunilan kannan mukaisesti.⁴²⁶

Eduskuntaryhmässä tapahtunut kiukutti Kalliota ja hänen kannattajaansa Joukahaista niin, että he jättivät eroanomuksensa hallituksesta. Eroa Kallio oli tosin suunnitellut jo elokuun puolivälissä, ennen budjettikiistaa. Tällöin Alkio oli kuitenkin toppuutellut Kalliota ja vannottanut tätä ainakin jatkamaan politiikassa. Puoluesihtööri Hiekkala lähti puolestaan vastahyökkäykseen Sunilaa ja hänen kannattajiaan vastaan lähettämällä maalaisliittolaisten lehtien päätoimittajille kirjeen, jossa kovin sanoin moitti Sunilan esiintymistä eduskuntaryhmässä asiattoman kiihkeäksi ja hyökkääväksi. Erityisesti Hiekkala paheksui sitä, että Sunila näytti kyseenalaistavan monen vanhan maalaisliittolaisen maalaisliittolaisuuden.⁴²⁷

Maalaisliitto oli siis ajautunut alkusyksystä 1925 erittäin pahaan kriisiin. Julkisuudessa siitä ei tosin juuri merkkejä näkynyt ja niitä haluttiin myös kaikin tavoin välttää. Sisäisesti puolue oli rikki. Pahassa tilanteessa puoluesihtööri Hiekkala pyysi puolueen patriarkkaa Alkiota selvittämään tilannetta ja tämä saapuikin. Saavuttuaan Alkio päätyi sellaiseen käsitykseen, että hallituskriisissä oli ollut kyse siitä, että karjalaiset olivat halunneet ajaa Kallion hallituksesta pois.⁴²⁸ Tämä oli melko selvä viittaus siihen, että taustalla vetelisikin naruja presidentti Relander, jolla oli vanhastaan sangen jännitteiset välit Kallioon. Alkion välitystä ei tosin tässä vaiheessa enää tarvittu, vaan hallituskriisi meni ohitse ja kaikki maalaisliittolaiset ministerit jäivät paikoilleen. Loppukaneettinsa Hiekkalan kiertokirje-episodi sai vasta marraskuussa ryhmävaltuuskunnan ilmoittaessa Niukkasen välityksellä puolueen lehdistölle, että Hiekkalan kirje oli ollut sopimaton ja nyt häirinnyt ryhmän ja puolueen toimintaa.

Hallituskriisin väistyminen alkusyksyllä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että ongelmat Maalaisliiton sisällä olisivat häipyneet. Asia oli täysin päinvastoin. Poliitikkojen välit tulehtuivat, mitä pahensivat entisestään syksyn tapahtumat. Ensimmäisenä tämä tapahtui Viipurin maaherrakysymyksessä. Sunila ja muut maalaisliittolaiset ministerit tahtoivat, että Relanderin seuraajaksi Viipuriin nimitettäisiin sosiaaliministeri Joukahainen. Tämä oli Kallion luottomiehiä, joten Sunilalle ja hänen kannattajilleen olisi ollut mieluista saada hänet pois pääkaupungista ja politiikan pyörteistä. Joukahaiselle oli Viipurissa kannattajansa, mutta presidentti ei häntä kannattanut. Relanderin ehdokas oli poliittisesti sitoutumaton Viipurin oikeuspormestari Arvo Manner. Manner tulikin nimitettyä maaherraksi, ja sen seurauksena Sunila to-

⁴²⁶ *ibid.*

⁴²⁷ Lassi Hiekkala Maalaisliittolaisten sanomalehtien toimittajille 4.9.1925, Santeri Alkion arkisto, KA Helsinki; Relander 1967, 80; Santeri Alkio Kyösti Kalliolle 17.8.1925, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki; 1925 Hallituksesta, Kansio 27, Antti Tulenheimon arkisto, KA Helsinki.

⁴²⁸ Alkio 2013, 413.

tesi presidentille, että ”Meidän maalaisliittolaisten alkaa vähitellen olla vaikea antaa kannatustamme sinulle”.⁴²⁹

Sunilan ja presidentinkin väleihin ilmestyi nyt siis pieni särö. Mutta se särö ei vaikuttanut siihen, että he molemmat olisivat halunneet saada Kyösti Kallion pois politiikasta. Tähän avautuikin hyvät mahdollisuudet syksyllä 1925. Oulun läänin maaherrana oli ollut pitkään Matts von Nandelstadh, jota pidettiin sangen kyvyttömänä ja sopimattomana virkamiehenä. Kun von Nandelstadh oli jäämässä eläkkeelle vuonna 1926, halusivat pohjoispohjalaiset itselleen sellaisen maaherran, jonka he tuntisivat paremmin omakseen. Tällaisena miehenä he näkivät Kallion, jota oli kosskeltu Ouluun jo vuonna 1920, mutta asia oli kaatunut tuolloin sisäministerin vastustukseen.⁴³⁰

Mutta nyt asialla oli paremmat edellytykset onnistua. Kallio oli jo budjettiriidan aikana elokuun lopussa kirjoittanut vaimolleen ”Ouluun menoni kehittyvän toivomaasi suuntaan”.⁴³¹ Sunila oli varmasti tietoinen Kallion haluista jättää politiikka, ja tätä halua olisi pitänyt käyttää hyväksi. Ei olisi pitänyt odottaa edes von Nandelstadhin eläköitymistä, vaan hallituksen olisi ehdottomasti vapautettava tämä toimestaan ja nimitettävä Kallio hänen tilalleen. Relander oli Sunilan kanssa samaa mieltä mutta totesi, että hallituksen tulisi olla aloitteellinen asiassa eikä hänen itsensä.⁴³² Presidentti oli varmastikin huomannut, että hänen tietty aktiivisuutensa oli aiheuttanut kritiikkiä niin Maalaisliitossa kuin muissakin puolueissa, ja yritti olla nyt hieman varovaisempi toimissaan.

Asiassa oli kuitenkin yksi mutta, nimittäin Jokioisten kartanon toimitusjohtaja, senaattori E. Y. Pehkonen. Pehkosen ja Kallion välille oli muodostunut luja side, kun he olivat toimineet ainoina maalaisliittolaisina senaattoreina sekä Svinhufvudin että Paasikiven senaateissa.⁴³³ Toki Pehkonen tunsikin Sunilankin, olivathan he molemmat liminkalaisia ja toimineet Jokioisten kartanon hoitokunnassa, mutta samanlaisia läheisiä välejä heillä ei ollut. Tavattuaan Pehkosen syyskuun alkupuolella Kallio olikin jo alkanut epäröidä maaherra-asiaa, sillä Pehkonen oli kertonut vakavasti ajattelevansa Oulun läänin maaherran paikkaa. Epäröinnistä huolimatta Kalliolla kuitenkin oli selvää halua maaherraksi, sillä käydessään Jokioisissa syyskuun puolivälissä hän ei ollut tietoisesti puhunut avoimesti asiasta Pehkosen kanssa, vaan totesi asian omalla painollaan kehittyvän, ”mikä on asialle parhain”.⁴³⁴

⁴²⁹ Relander 1967, 84.

⁴³⁰ Hokkanen 1986b, 437–439; Vasara 2013b, 166.

⁴³¹ Kyösti Kallio Kaisa Kalliolle 29.8.1925, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki.

⁴³² Relander 1967, 84–85.

⁴³³ Riitta Mäkisen kirjoittama artikkeli Eero Yrjö Pehkosesta Kansallisbiografian verkkoversiossa.

⁴³⁴ Kyösti Kallio Kaisa Kalliolle 9.9.1925, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki; Kyösti Kallio Kaisa Kalliolle 13.9.1925, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki.

Lokakuun puolivälissä hallitus vihdoinkin päätti erottaa maaherra von Nandelstadhin. Sunila oli kuitenkin pettynyt siihen, että valtioneuvosto päätti esittää Pehkosta tämän tilalle eikä Kalliota, niin kuin hän oli ajatellut. Sunila aloittikin presidentin kanssa manööverin, jotta Kallio saataisiin Ouluun. Pääministeri Tulenheimo totesi presidentille, että Kallio oli jyrkästi kieltäytynyt maaherran virasta, ja näin oli päädytty Pehkoseen. Presidentti kuitenkin kehotti pääministeriä lykkäämään asiaa. Relander ja Sunila halusivat kaikin voimin päästä eroon Kalliosta, joka itse totesi presidentille, että voisi ryhtyä maaherraksi jos von Nandelstadhia ei erotettaisi vaan asia ratkaistaisiin muulla keinoin.⁴³⁵ Tämä oli yksi merkki Kallion epäröinnistä, yhtäältä maaherruus houkutteli, mutta toisaalta hänestä ei ollut sopivaa lähteä erottamaan virkamiestä ja astua sitten itse tilalle.

Asia siis pitkittyi entisestään. Presidentti ei halunnut nimittää Pehkosta ja myöskään valtioneuvosto ei ollut hänestä innostunut. Pääministeri Tulenheimo tosin halusi saada asian pian pois päiväjärjestyksestä ja oli valmis nimittämään Pehkosen. Tulenheimo toi sangen suoraan julki myös epäilyksensä siitä, että Sunila halusi päästä Kalliosta eroon. Tähän Relander ei tuntunut uskovan, vaikka päiväkirjassa totesikin Sunilan ja Kallion ajattelevan useista asioista eri tavoin. Sunila ja Relander uskoivat myös, että Pehkosen pää oli vielä käännettävissä ja Kallio suostuisi sittenkin maaherraksi. Toiset maalaisliittolaiset näkivät sen sijaan maaherrakysymyksen motiivina juuri Sunilan halun saada Kallio pois ”juonien pääpesästä”, niin kuin *Lii-ton* päätoimittaja ja Maalaisliiton entinen puoluesihteerin Kustaa Hautamäki kirjoitti Alkiolle jo syyskuussa.⁴³⁶

Sunila soitti presidentille vielä myöhään samana päivänä hallituksen istunnon jälkeen toiveita herättävän puhelun, jossa kertoi kuulleen Kallion todenneen K. A. Lohelle olevansa valmis ottamaan maaherran paikan vastaan, jos Pehkosta ei nimittettäisi. Lohi kuului pääministeri Tulenheimon muistiinpanojen mukaan Sunilan ja Vihtori Vesterisen ohella niihin maalaisliittolaisiin ministereihin, jotka ajoivat Kalliota maaherran virkaan. Asia painoi edelleen myös Kallion mieltä. Vielä pari päivää myöhemmin hän kirjoitti ehkä mahdollisesti sittenkin tulevansa Ouluun. Mutta seuraavana päivänä hän lopullisesti kieltäytyi. Presidenttikin oli jo ilmeisen väsynyt soutamiseen ja huopaamiseen, ja niin hän suostui nimittämään senaattori Pehkosen Oulun läänin maaherraksi, vaikka valtioneuvostossa ministerit yrittivätkin ajaa Kalliota maaherraksi.⁴³⁷

⁴³⁵ Relander 1967, 104–107.

⁴³⁶ *ibid*; Kustaa Hautamäki Santeri Alkiolle 7.9.1925, Santeri Alkion arkisto, KA Helsinki.

⁴³⁷ Relander 1967, 108; Kyösti Kallio Kaisa Kalliolle 18.10.1925, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki; Oulun maaherranvirka, Kansio 27, Antti Tulenheimon arkisto, KA Helsinki; Relander 1967, 111–112.

Sunila ja Relander eivät olleet onnistuneet manööverissään, vaan Kallio jäi Helsinkiin ja mukaan päivänpolitiikkaan. Tämä ei rauhoittanut tilannetta Maalaisliitossa, vaikka osa näkikin puolueen hajaannukseen syyllisenä ennen muuta puoluesihteerin Hiekkalan toiminnan. Näihin kuuluivat presidentin uskolliset kannattajat Maalaisliitossa, kansanedustajat Albin Manner ja Antti Kuisma, jotka totesivat Hiekkalan hajottavan kiertokirjeillään Maalaisliittoa. Useat muut samaa mieltä, muun muassa puolueen puheenjohtaja P. V. Heikkinen, joka kertoi kirjeessään Alkiolle Sunilan vaativan ryhmässä Vesterisen säestyksellä Hiekkalan erottamista puoluesihteerin toimesta. Heikkisen mukaan asia oli kuitenkin keskushallinnon tehtävä, eikä ryhmän. Samalla hän ilmaisi, miten Alkiota tarvittaisiin ”kokoajana, kurittajana ja nostajana”.⁴³⁸

Erottamista ei kuitenkaan nähty tarpeellisena, sillä Hiekkala oli itse ilmoittanut jättävänsä puoluesihteerin tehtävät marraskuun lopulla. Puoluesihteerin lähtöön olivat vaikuttaneet puolueen puheenjohtaja Heikkinen ja eduskuntaryhmän puheenjohtaja Juho Niukkanen, joista Heikkinen laskettiin kalliolaiseksi ja Niukkanen mihinkään ryhmäkuntaan kuulumattomaksi. Heikkisen ja Niukkasen mielestä sopu oli saatava aikaan, vaikka sitten puoluesihteerin uhraamalla. Provosoiva Hiekkala nähtiin uhaksi puolueelle. Hiekkalan lähdön varmistuttua presidentti riemuitsi kaiken menevän hyvään suuntaan ja Kalliosta ja Sunilasta jälleen tulleen hyviä toveruksia.⁴³⁹

Budjettikiista, maaherrakysymys ja puoluesihteeriasia olivat tilanteita, joissa Maalaisliiton jakautuminen kahteen ryhmään, kalliolaisiin ja sunilalaisiin, näkyi ehkä kaikkein selkeimmin. Tämä jako oli seikka, jolla oli oma merkityksensä Maalaisliiton poliittiselle linjalle. Juhani Mylly on ansiokkaasti kuvannut sisäisen jaon rakennetta ja luonnetta todeten kalliolaisissa olleen paljon sellaisia maalaisliittolaisia, jotka olivat olleet politiikassa mukana jo autonomiakaudella. Sunilalaisia puolestaan olivat yleensä sellaiset maalaisliittolaiset, jotka olivat tulleet puolueen toimintaan mukaan myöhemmin, samoin kuin koulutetut maatalousmiehet. Maakunnallisesti jako meni pääsääntöisesti niin, että pohjalaiset olivat yleensä kalliolaisia, kun taas etelä- ja keskisuomalaiset olivat useimmiten sunilalaisia. Karjalaiset ja savolaiset jakaantuivat melko tasaisesti. Juhani Myllyn mukaan ryhmien muodostuminen perustui pääasiassa poliittisiin linjaerimielisyyksiin ja näkemyksiin Maalaisliiton roolista. Myllyn luonnehdinnan mukaan sunilalaiset pitivät Maalaisliittoa luokka- ja tuottajapuolueena, kun taas kalliolaisten mielestä puolueen tuli olla yhteiskunnallinen uudistusliike.⁴⁴⁰

Myllyn luonnehdintaa ja analyysia Maalaisliiton sisäisen jaon rakenteesta ja perusteista voi pitää oikeansuuntaisena, mutta tarkasteltaessa lähemmin Sunilan ja su-

⁴³⁸ P. V. Heikkinen Santeri Alkiolle 29.10.1925, Santeri Alkion arkisto, KA Helsinki.

⁴³⁹ Mylly 1989, 216; Relander 1967, 123.

⁴⁴⁰ Mylly 1978, 51–53; Mylly 1989, 219–221.

nilalaisten näkemyksiä, ennen kaikkea maailmankatsomuksellisia lähtökohtia, osoittautuu se liian yksioikoiseksi. Sunila ja hänen ryhmäkuntansa vaikuttivat kyllä kieltämättä enemmän tuottajahenkisiltä kuin kalliolaiset tai alkiolaiset, mutta juuri-syytä kyseiseen tuottajahenkisyyteen ei ole juurikaan pohdittu. Kuten tässäkin tutkimuksessa on käynyt ja käy ilmi, oli sunilalaisuudenkin takana lopulta paljonkin yhteiskunnallisuutta. Tämä yhteiskunnallisuus vain ilmeni kovin eri tavoin kuin se yhteiskunnallisuus, jota Maalaisliitossa ennen oli ollut ja jota Alkio ja Kallio edustivat. Sunilankin pyrkimys oli lieventää yhteiskunnallisia vastakohtaisuuksia, mutta keinot ja painotukset olivat erilaisia kuin monilla vanhoilla maalaisliittolaisilla. Kun painotus näytti olevan ennen muuta maatalousasioiden ajamisessa, leimattiin Sunila vastustajiansa taholta – niin omassa kuin muissakin puolueissa – lähinnä maataloustuottajien asioiden ajajaksi, joka ei nähnyt laajempaa kuvaa. Eittämättä sekin, että Sunila tuli mukaan politiikkaan verraten myöhään, aiheutti epäluuloa häntä kohtaan.⁴⁴¹ Myös Sunilan jyräävä tyyli, joka lienee johtunut niin luonteesta kuin tietystä poliittisesta kokemattomuudesta, aiheutti osaltaan riitoja ja kahnauksia puolueen sisällä.

Maalaisliiton keskinäiset riidat olivat haitanneet Tulenheimon hallituksen toimintaa. Mutta se, että Maalaisliitossa saatiin aikaan laiha sopu, ei pelastanut hallitusta, jonka pystyssä pysymistä oli epäilty jo keväällä. Tulenheimon hallituksen suuriin tavoitteisiin kuului laivasto-ohjelman toteuttaminen. Kyseessä oli iso taloudellinen satsaus, joka oli ollut vireillä jo pitkään, mutta johon ei ollut saatu ratkaisua. Esitettyä summaa oli pudotettu eduskunnan käsittelyissä ensin 520 miljoonasta markasta 375 miljoonasta markkaan ja sitten vielä 215 miljoonaan markkaan. Tällä rahalla ei uskottavaa laivastoa koettu saavan aikaan ja Tulenheimon hallitus esitti, että se suostuisi, mikäli eduskunta myöntäisi tämän lisäksi vielä 100 miljoonaa, jotta hanke saataisiin käyntiin. Vaikka monelle maalaisliittolaiselle tämä ylimääräinen 100 miljoonaa oli liikaa, niin lopulta Sunilastakin siihen oli suostuttava, sillä hallituspulaan ei nyt hänen mielestään ollut varaa. Ja vaikka ryhmässäkin olttiin pääasiassa samaa mieltä, kaikki eivät taipuneet tähän kantaan. Tulenheimo oli tehnyt asiasta luottamusksymyksen ja joulukuun 9. pidetyssä äänestyksessä laivastohanke kaatui edistyspuolulaisten, RKP:n ja eräiden maalaisliittolaisten – näihin kuului muiden muassa eduskuntaryhmän puheenjohtaja Niukkanen – äänien voimin.⁴⁴²

⁴⁴¹ Tämä näkyy esimerkiksi eräessä Santeri Alkion päiväkirjamerkinnässä Sunilan ensimmäisen pääministerikauden aikana. Alkio moittii merkinnässä Sunilan hallituksen harjoittaneen ”maalaisliiton lipun alla” kurjaa peliä ja tämän johtuvan siitä, ettei pääministeri, eli Sunila, ole poliittisesti koulutettu. Kts. Alkio 2013, 566–567.

⁴⁴² Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 5.11.1925, KMA; Vasara 2013b, 171–177; Hokkanen 1986b, 442.

3.4 Maalaisliiton voimakkaimmaksi mieheksi?

3.4.1 Ei vielä pääministeriksi – mutta melkein

Hallituksensa saatua epäluottamuslauseen pääministeri Tulenheimo jätti eronpyynnön. Tämä hallituksen kaatuminen ei ollut maalaisliittolaisille mikään surun paikka. Yhteistyö Kokoomuksen kanssa oli sujunut koko Tulenheimon hallituksen taipaleen ajan enemmän tai vähemmän takellellen, eikä maalaisliittolaisten sisäisissäkään suhteissa ollut kehumista, mikä oli omalta osaltaan hankaloittanut Tulenheimon hallituksen menestysmahdollisuuksia.

Keskustelut uuden hallituksen muodostamisesta alkoivat välittömästi Tulenheimon hallituksen kaaduttua. Maalaisliiton eduskuntaryhmässä alustanut Niukkanen totesi uuteen hallitukseen osallistumisen välttämättömäksi, sillä muuten Maalaisliitto voisi joutua suuriin vaikeuksiin. Sunilan mielestä liian laajapohjaiseen hallitukseen ei ollut syytä mennä, sillä sellaisessa oli vaikea toteuttaa maalaisliittolaista politiikkaa. Ryhmässä oli kuitenkin hallituspohjan suhteen monenlaista ilmaa. Osa ryhmästä kaipasi hallitukseen Edistyspuoluetta, ja esittipä Antti Juutilainen puhtaasti maalaisliittolaista hallitustakin. Sunila totesi, ettei asiassa pitänyt hätäillä. Presidentille Maalaisliiton johtomiehet – Sunila, Kallio ja Niukkanen – veivät viestiä, että pääministeri olisi löydettävä muusta puolueesta kuin Maalaisliitosta, mutta että muuten Maalaisliitto olisi myönteisellä kannalla hallitukseen osallistumiseen nähden.⁴⁴³

Presidentti yrittikin löytää pääministerin ensin muualta. Aivan aluksi hän kysyi eronnutta pääministeri Tulenheimoa, mutta tämä kieltäytyi, niin kuin oli ollut jo odotettavissa. Seuraavaksi Relander kääntyi Edistyspuolueen Oskari Mantereen puoleen. Mantereella oli hallituksen muodostamiseen kuitenkin huonot eväät. Puolue oli sisäisesti niin eripurainen, että se halusi järjestää rivejensä kuntoon ennen hallitusvastuun kantamista. Haluja yhteistyöhön Maalaisliiton kanssakin oli, mutta tässä tilanteessa siihen ei ollut mahdollisuuksia, sillä Edistyspuolueen johdossa ja eduskuntaryhmässä oli tehty päätös olla lähtemättä hallitukseen. Mantere luopuikin Relanderin pettymykseksi tehtävästä.⁴⁴⁴

Mantereen luovuttua Relander antoi tehtävän Kalliolle. Kallion edellytyksiä kuitenkin heikensi se, että Kokoomus harasi vastaan eikä halunnut kahdestaan Maalaisliiton kanssa samaan hallitukseen. Tulenheimon hallituksen kaatuminen ja Maalaisliiton sisäinen riitaisuus olivat varmaankin ärsyttäneet kokoomuslaisia niin, että he halusivat hallitukselle vankempaa pohjaa. Tämä olisi taas edellyttänyt sitä, että Maalaisliiton ja Kokoomuksen ohella hallitukseen olisivat lähteneet myös joko edistyspuolueiset tai RKP. Edistyspuolueen kanta hallitukseen osallistumiselle oli ehdo-

⁴⁴³ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 10.12.1925, KMA; Relander 1967, 152–155.

⁴⁴⁴ Relander 1967, 155–156; Karimäki 2016, 144.

ton ei. RKP ei suostunut Kallion vetämään hankkeeseen, sillä tämä oli Tulenheimon hallituksen kulkulaitosministerinä ärsyttänyt ruotsalaisia suomalaistamalla rautatieasemien nimiä. Lisäksi ruotsalaiset edellyttivät pääministeriltä ruotsin kielen taitoa – jota Kalliolla ei juuri ollut.⁴⁴⁵

Kallio luopuikin tehtävästä. Hallituksen muodostaminen oli siis täysin jumissa. Ne pääministerikandidaatit, joita Relander oli ajatellut, olivat kieltäytyneet tai epäonnistuneet. Vaikeassa tilanteessa ratkaisuksi alettiin taas nähdä joko virkamieshallitus tai puhtaasti maalaisliittolainen hallitus. Maalaisliiton piirissä virkamieshallitusta ei nähty toivottavana vaihtoehtona, sillä sen katsottiin Alkion sanoin tappavan ”parlamenttiuskon kansasta, kun kaikki ovat hieman syyllisiä hallituksen kaatamiseen, mutta kukaan ei haluaisi sitä pystyttää”.⁴⁴⁶ Alkion mielestä puhtaan maalaisliittolaisen hallituksen muodostajaksi Sunila oli Kalliota parempi, mutta tällaisen hallituksen muodostaminen kävisi päin vasta seuraavan vuoden puolella.

Sunilan nimi oli siis noussut mukaan pääministeripeliin. Presidentti Relanderkin piti mahdollisena, että vaihtamalla pääministerikandidaattia voisi olla edellytyksiä saada hallitukseen ruotsalaisten edustajia. Maalaisliiton ryhmässä puolestaan oli melko kova vastustus sitä kohtaan, että ruotsalaisille annettaisiin periksi ja hylättäisiin Kallio. Ryhmä kuitenkin antoi Sunilalle ja Niukkaselle valtuudet keskustella asiasta ruotsalaisten kanssa. Puhelinkeskustelussa presidentin kanssa Sunila itsekin antoi ymmärtää, että RKP:n edustajia tulisi mukaan, jos pääministerikandidaattia vaihdettaisiin ruotsia osaavaan mieheen. Näin Sunila ajoi itseään pääministerikandidaatiksi, vaikka ryhmässä hän varoitti luopumasta Kalliosta. Sunila ajoi siis hieman kaksilla rattailla, ryhmää kohtaan hän näytteli innottomalta mutta presidentin antoi ymmärtää toisin. Ryhmäjohtaja Niukkanen vielä vahvisti presidentin uskoa Sunilan mahdollisuuksiin saada kokoon sellainen hallitus, johon tulisi myös ruotsalaisten edustajia.⁴⁴⁷

Sunila ryhtyikin muodostamaan hallitusta ja merkit näyttivät hyviltä. Vaikka kokoomuslaiset tunsivat jossain määrin antipatiaa Sunilaa kohtaan, olivat hekin nyt suostuvaisia tulemaan hallitukseen. Heille ratkaisevaa oli se, että mukaan tulisi myös ruotsalaisia – vaikkapa sitten ammattiministereinä. Asiat näyttivät kehkeytyvän hyvään suuntaan. Sunila yritti taivuttaa hallitukseen ministeriksi myös Edistyspuolueen kansanedustajan, maanviljelijä Kaarlo Vuokosken. Vuokoski oli toiminut aikanaan maataloushenkisessä Kansanpuolueessa, joka oli kuitenkin sulautunut nopeasti Edistyspuolueeseen. Vuokoski oli jo alkusyksystä 1925 kertonut presidentti Relanderille Edistyspuolueen mahdollisesta hajoamisesta ja maalaisaineksen, joka oli puolueessa

⁴⁴⁵ Vasara 2013b, 181–185; Hokkanen 1986b, 433–437.

⁴⁴⁶ Alkio 2013, 427.

⁴⁴⁷ Relander 1967, 171; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 20.12.1925, KMA.

oppositiossa, siirtymisestä pois. Sunila yritti käyttää tilaisuutta hyväkseen ja saada vahvistusta omaan ryhmäkuntaansa toisen puolueen oppositiosta.⁴⁴⁸

Tilanne näytti hyvältä, mutta mutkistui pian. Vuokoski oli neuvotellut toisen Edistyspuolueen maalaisoppositiion edustajan Alpo Luostarisen kanssa ja tullut siihen tulokseen, ettei voi lähteä ministeriksi. Edistyspuolueen oppositio ei vielä uskaltanut irtaantua, vaikka Maalaisliittoon päin kovin jo vilkuiltiinkin ja Sunila teki omaa työtään tämän aikeen toteutumiseksi. Vuokosken kieltäytymisen lisäksi vaikeuksia tuotti kysymys ulkoministeristä, joksi presidentti olisi halunnut Hjalmar Procopén, kun taas kokoomuslaisista E. N. Setälä halusi tälle paikalle. Suurin vaikeus oli kuitenkin Maalaisliiton sisäinen tilanne, ja siellä puhaltaneet aitosuomalaiset tuulet. Maalaisliitossa aitosuomalaisuus oli kenties voimakkaimmillaan juuri vuonna 1925. Kesän puoluekokouksessa oli esimerkiksi nimitetty erityinen toimikunta valmistelemaan suomalaisuusohjelmaa ja myös Sunila – niin maltillinen kieliasiaissa kuin olikin – oli valittu tähän toimikuntaan. Ja nyt maalaisliittolaisessa lehdistössä kirjoitettiin, että ruotsalaisten vaatimus siitä, että hallituksen muodostajan piti osata maan molempia kieliä, oli Maalaisliitolle nöyryyttävää.⁴⁴⁹

Muutaman päivän yrittämisen jälkeen, 22. joulukuuta, Sunila marssi presidentin luo ilmoittamaan, että hän ei voikaan muodostaa hallitusta. Relander oli ällikällä lyöty. Hänen mielestään tällaiseen tilanteeseen päätyminen oli kummallista, kun merkit olivat olleet hyvät. Sunila totesi, että hän ei voi olla myötävaikuttamassa sellaisen käsityskannan syntyyn, että suomalainen talonpoika ei kelpaisi hallituksen pääministeriksi. Sunilan mukaan tästä oli kyse, kun ruotsalaiset hyökkäsivät Kalliota vastaan. Presidentille Sunila totesi, ettei voinut näin olla antamassa iskua suomalaista talonpoikaa vastaan. Sunilan ratkaisuun vaikutti ilmiselvästi, kuten jo aiemmin todettu, Maalaisliiton sisäinen tilanne. Vaikka Sunila ei itse ollut aitosuomalainen ja usein korostikin pyrkimystä yhteistyöhön ruotsalaisten talonpoikien kanssa, oli hänenkin otettava huomioon Maalaisliiton sisällä vallitsevat virtaukset. Nimenomaan vuosina 1925–26 aitosuomalaisten asema Maalaisliiton ryhmässä oli vahvistunut niin, että sitä ei voinut jättää huomiotta. Sunilan äänenkannattajana pidetty *Hämeen Maa* suorastaan ylisti Sunilan kieltäytymistä pääkirjoituksessaan. Sunilan toiminta oli lehdestä ”kaunein ja arvokkain todistus maalaisliiton suomalaisuustunnosta”.⁴⁵⁰ *Hämeen Maasta* kieltäytyminen oli tärkeää, koska jos Sunila olisi asettunut pääministeriksi, olisi se:

⁴⁴⁸ Uino 1994, 510–511; Relander 1967, 82, 173–174.

⁴⁴⁹ Relander 1967, 171–175; Mylly 1989, 246–247; Liitto 22.12.1925, Hallituspuolan selvittely.

⁴⁵⁰ Relander 1967, 175–176; Mylly 1989, 247; *Hämeen Maa* 29.12.1925, Hallituskysymys ja ruotsalaisuus.

välillisesti palvellut ruotsalaisten erikoisvaatimuksia ja koska hän [Sunila] ei katsonut voivansa myötävaikuttaa sellaisen tulkinnan vakiinnuttamiseen joka tuottaisi vastaisuudessa vaikeuksia hallituksen muodostamisessa silloin kun suomalainen talonpoika on pääministeriehdokkaana.⁴⁵¹

Presidentti oli pettynyt Sunilan luopumiseen, sillä nyt vaihtoehtona oli jälleen Kallio, jonka hallitukseen ei ruotsalaisia olisi mahdollista saada. Kallio sai kuitenkin tehtäväkseen muodostaa hallituksen, ja presidentin käsityksen mukaan tämä oli jopa hyvällä tuulella Sunilan väistyttyä yrityksestä. Sunila ei kuitenkaan jäänyt sivuun hallitusneuvotteluista, vaan oli Kallion ja Niukkanen ohella Maalaisliiton puolelta kursimassa hallitusta kasaan. Sunila antoi myös äänensä kuulua hallitusneuvotteluissa, sillä hän halusi apulaismaatalousministeriksi keskisuomalaisen luottomiehensä Vihtori Vesterisen. Kallio olisi halunnut paikalle Eero Hahlin. Sunila kuitenkin luotti enemmän Vesteriseen ja kun vielä ryhmäjohtaja Niukkanenkin oli sitä mieltä, että Hahl saattaisi heikentää Maalaisliiton asemaa hallituksessa, oli Kallion taivuttava. Hahlia nimittäin pidettiin Kokoomuksen vahvan miehen Lauri Ingmanin läheisenä ystävänä. Hahl jäikin sivuun, mutta itse Ingman oli hallitukseen otettava, vaikka häntä Maalaisliitossa karsastettiin. Ilman häntä hallitusta ei olisi Kallion mukaan saanut kasaan.⁴⁵²

Maahan oli siis jälleen saatu hallitus, joka rakentui oikeistoyhteistyölle. Molemmista puolueista, niin Maalaisliitosta kuin Kokoomuksesta kummastakin, hallituksessa oli kuusi ministeriä. Sunila ei ollut pääministerinä, mutta hän jatkoi tutussa tehtävässään maatalousministerinä. Sunila oli myös saanut haluamansa Vihtori Vesterisen hallitukseen, kun taas Kallio oli ajanut sosiaaliministeriksi K. A. Lohen. Aluksi Kallio oli kyllä pyytänyt puolueen patriarkkaa Alkiota sosiaaliministeriksi, ehkä ajatellen tämän yhdistävän Maalaisliittoa, mutta Alkio oli kieltäytynyt ja perusteli päiväkirjalleen, että ”hallitustakin tukemassakin pitää joku olla”.⁴⁵³ Kalliolaiseksi laskettiin myös kauppa- ja teollisuusministeri Tyko Reinikka, kun taas kulkulaitosministeri Niukkanen ei kuulunut mihinkään fraktioon. Vaikka kalliolaisiksi laskettuja maalaisliittolaisia olikin hallituksessa yksi enemmän kuin sunilalaisiksi laskettuja, ei se suinkaan tarkoittanut Kallion ja kalliolaisien voittoa.

⁴⁵¹ Hämeen Maa 29.12.1925, Hallituskysymys ja ruotsalaisuus.

⁴⁵² Relander 1967, 176–184; Kyösti Kallio Kaisa Kalliolle 31.12.1925, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki; Kyösti Kallion muistiinpanoja vuodelta 1925, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki; Vares 1996, 316–320; Kangas 1998, 127–128.

⁴⁵³ Alkio 2013, 428.

3.4.2 Kallion II hallituksen maatalousministeri

Vaikka maahan oli saatu maalaisliittolaisvetoinen hallitus, ei edes omassa puolueessa hihkuttu riemusta. Tämän innottomuuden havaitsi hyvin maalaisliittolaisesta lehdistöstä. Sunilan oman vaalipiirin *Hämeen Maa* arvosteli heti kärkeen hallituksessa olevan ”epäilyttävän vahvan oikeistolaisuuden tunnun” ja epäiltiin myös hallituksen selviämisen mahdollisuuksia. Sen sijaan ministerivalintoja kiiteltiin. *Ilkassa-kin* epäiltiin hallituksen pystyssä pysymisen mahdollisuuksia ja arvosteltiin samalla hallituksen muodostamistapaa. Samaa todettiin myös *Liitossa*, jossa tosin todettiin toisaalta helpottuneena se, että oli säästytty virkamieshallitukselta. Avoimimmin muodostettua hallitusta arvosteli *Savon Sanomat*, jonka mukaan Maalaisliitto oli jätetty pääministeripaikasta huolimatta hallituksessa heikompaan asemaan, kun kaikki muut tärkeät ministeripaikat olivat menneet Kokoomukselle. Samoin ihmeteltiin sitä, miksi hallituksesta oli jätetty pois Vilku Joukahainen, jota lehti piti ”taitavana ja kokeneena hallitusmiehenä”.⁴⁵⁴

Tyytymättömyys näkyi selvästi myös eduskuntaryhmässä, joka kokoontui eduskunnan joulutauon jälkeen taas helmikuun alussa. Sunila selosti ryhmälle luopuneensa hallituksen muodostamisyhteyksistä nimenomaan sen vuoksi, että ei nöyryyttäisi Kalliota. Sunila saikin ryhmässä tunnustusta menettelystään, sen toivat esiin useat edustajat, muiden muassa Albin Manner, Kalle Kirra sekä Mikko Piitulainen. Nämä kaikki olivatkin Sunilan vankkumattomia kannattajia ja Manner myös presidentti Relanderin karjalaisia luottomiehiä. Jos ryhmässä olikin ymmärrystä Sunilaa kohtaan, niin henki Kalliota kohtaan oli sen sijaan selkeästi kitkerämpi. Suorastaan epäiltiin, olisiko hallitus kykenevä tekemään maalaisliittolaisia tekoja, joita siltä odotettiin. Sunilan ryhmäkuntaan kuulunut Matti Pitkänen paheksui suoraan, että hallituksen muodostamisessa oli pidetty kiirettä eikä ollut odotettu helmikuuta, niin kuin alun perin oli ollut tarkoitus. Pitkänen myös totesi, että parempi olisi ollut muodostaa kokonaan maalaisliittolainen hallitus tai jopa sitten virkamieshallitus.⁴⁵⁵

Kalliota vastaan oli olemassa siis melko vahva antagonismi puolueen eduskuntaryhmässä. Presidentti Relander jakoi suureksi osaksi tämän antagonismin ja olikin innokkaasti vaikuttamassa kaikkeen sellaiseen toimintaan, jolla olisi mahdollisuus saada Kallio tavalla tai toisella pois politiikasta ja Sunila vahvempaan asemaan. Tällaisen mahdollisuuden hän näki eräässä diplomaattinimityksessä talvella 1926. Kysymys oli uuden Oslon lähettilään nimittämisestä. Maalaisliitto ajoi lähettilääksi asutushallituksen ylijohtajaa Östen Elfvingiä. Perusteena oli virallisesti se – jonka Sunila lausui myös eduskuntaryhmässä – että maatalousasiantuntija Elfving voisi toi-

⁴⁵⁴ Hämeen Maa 5.1.1926, Uusi hallitus; Ilkka 31.12.1925, Uusi hallitus; Liitto 31.12.1925, Uusi hallitus; Savon Sanomat 5.1.1926, Hallitusvaihdos.

⁴⁵⁵ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 4.2.1926, KMA; Mylly 1989, 219.

mia samalla maatalousasiamiehenä Skandinaviassa ja Englannissa. Todellinen syy oli kuitenkin Elfvingin ja Sunilan välinen antagonismi, joka oli alkanut jo yli kymmenen vuotta aiemmin Sunilan annettua Elfvingin väitöskirjasta melko murskaavan arvion. Tyytyväinen ei Sunila ollut Elfvingin toimintaan ollut tämän väitöksen jälkeenkään. Sunila oli arvostellut asutushallituksen toimintaa varsinkin Lex Kallion toteuttamisesta. Nyt Elfvingistä oli mahdollisuus päästä eroon ja samalla saada mieluisampi mies asutushallituksen johtoon. Ilmeisesti ajatus Elfvingin nimittämisestä Osloon oli alun perin kuitenkin Lauri Ingmanin, mutta Sunilalle tämä ajatus kävi paremmin kuin hyvin. Ja huolimatta ulkoministeri Setälän vastustavasta kannasta presidentti Relander nimitti Östen Elfvingin lähettilääksi Osloon 20.2.1926.⁴⁵⁶

Todennäköisesti tässä Elfving-episodissa oli Sunilan kohdalla kyse lähinnä siitä, että hän ei ollut tyytyväinen asutushallituksen toimintaan, vaan halusi päästä kontrolloimaan sitäkin. Perussyynä oli näkemyserot siitä, miten asutustoiminta tulisi rahoittaa – Maalaisliiton ja Sunilan mielestä rahoitus tuli hoitaa osuuskassojen kautta, kun taas Elfving halusi jatkaa vanhaa järjestelmää. Kallio näki asutushallitusasiassa salaliitonkin merkkejä ja totesi presidentille Sunilan ilmeisesti haluavan Pehkosen Oulusta asutushallituksen johtoon. Näin Oulun lääniin maaherran paikka olisi jälleen tullut auki ja se merkisi taas sitä, että Kallio olisi voitu yrittää siirtää Ouluun. Relander myötäili Kallion käsityksiä, mutta epäili ettei Pehkonen haluaisi tulla virkaan. Lopulta paikka jäi hallituspuolueiden riitelyn vuoksi täyttämättä syksyyn asti, jolloin ylijohtajaksi nimitettiin Maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja Eero Hahl. Agronomi Eero Hahl laskettiin sunilalaiseksi ja nimittämällä hänet asutushallitukseen haluttiin saada asutuspolitiikka sellaiselle pohjalle kuin Sunila halusi ja samalla haluttiin hyvittää sitä, että Hahlista ei ollut tullut apulaismaatalousministeriä Kallion hallitukseen.⁴⁵⁷

Työ Kallion hallituksessa ei alkanut siis missään mielessä rauhallisissa merkeissä. Kallio sai havaita, että luottamus häntä kohtaan omassa puolueessa oli hyvinkin heikkoa. Jos tyytymättömyyttä oli ilmennyt jo alkutalvesta, niin maaliskuussa tilanne räjähti lähes käsiin. Sytykkeenä oli kysymys virkamiesten palkoista, asia joka oli Maalaisliitolle aina hyvin punainen vaate. Neuvotellessaan hallituksen muodostamisesta oli Kallio luvannut kokoomuslaisille, että alempien virkamiesten palkkoja tullaan tasaamaan. Tästä lupauksesta muut maalaisliittolaiset eivät tietäneet mitään. Asia nousi esiin vasta maaliskuun 4. päivänä, jolloin Kallio esitti sen eduskuntaryhmässä. Kaikki hyökkäsivät ryhmässä Kalliota vastaan, lukuun ottamatta Niukkasta, joka maltillisesti puolusti Kalliota. Sunila ei itse ollut paikalla, mutta hänen uskoll-

⁴⁵⁶ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 25.2.1926, KMA; Relander 1967, 216–217; Pietiäinen 1992a, 110–111.

⁴⁵⁷ Relander 1967, 217–218; Pietiäinen 1992a, 109–114; Mylly 1989, 219; Kangas 1998, 130–131.

nen äänensä Kalle Kirra piti esityksen antamista jopa niin vaarallisena, että se saat-
taisi johtaa hallituspulaan. Samaa epäili presidentille muutaman päivän päästä myös
pääministeri Kallio.⁴⁵⁸

Sunilaa itseään ei näissä ensimmäisissä maaliskuun eduskuntaryhmän kokouk-
sissa näkynyt. Hänelle oli todennäköisesti itse virkamiehenä kiusallista käsitellä täl-
laista kysymystä itse ja niinpä hän näyttää jättäytyneen kokouksista pois. Tämä ei
kuitenkaan tarkoittanut sitä, etteikö hänen äänensä olisi kuulunut ryhmässä. Kun
asiaa käsiteltiin ryhmässä uudestaan maaliskuun puolenvälin jälkeen, vastustus Kal-
liota kohtaan oli yhä samanlaista kuin kuun alussa. Sunilalainen Matti Pitkänen oli
jopa sitä mieltä, että Kokoomuksen eroa ei pitäisi pelätä vaan se olisi jopa suotava.
Tosin Albin Manner, joka oli sunilalainen, oli nyt varovainen ja varoitteli hallituksen
liian aikaisesta kaatamisesta. Mutta muilta edustajilta Kallio ei nyt tukea saanut.⁴⁵⁹
Ilmassa oli siis selviä merkkejä siitä, miten puolueessa oli alettu kyllästyä oikeisto-
yhteistyöhön, ja osa edustajista olisi pitänyt jopa hallituksen pikaista kaatumista hy-
vänä asiana. Nähtiin, että Maalaisliitto ei ollut toteuttanut tarpeeksi maalaisliitto-
laista politiikkaa, vaan oli mennyt liiaksi Kokoomuksen mukana.

Sunila, jonka omia kantoja kokouksissa ei ollut kuultu, joutui lopulta ottamaan
osaa kysymykseen, kun presidentti soitti hänelle tilanteen äidyttyä niin pahaksi, että
Kokoomus näytti aiheuttavan hallituspulan. Sunila kyllä vakuutteli presidentille, että
sovittelutietä olisi päästävä siihen, että hallituspulaa ei syntyisi. Mutta samalla hän
korosti, että kaikki, mitä maalaisliittolaiset ministerit tekisivät, pitäisi tehdä yhteis-
työssä eduskuntaryhmän kanssa.⁴⁶⁰ Sunila siis selvästikin moitti presidentille Kallion
toimintaa asiassa. Kallio oli mennyt toimimaan ryhmän selän takana ja lupaamaan
kokoomuslaisille asioita, joita ryhmä ei hyväksynyt. Sunila piti tiukasti kiinni ryh-
män asemasta ja arvovallasta jo senkin takia, että siellä oli hänellä laajaa kannatusta.

Huolestunut presidentti kutsui puhelun jälkeen luokseen joukon maalaisliittolai-
sia kansanedustajia, joille hän lähinnä varoitteli mahdollisesta hallituspulasta ja
esitti, että asiassa olisi sovittelava. Kaikki tuntuivat olevan sitä mieltä, että hallitus-
pulaan ei olisi varaa, koska se saattaisi johtaa joko virkamieshallitukseen tai puh-
taasti maalaisliittolaiseen hallitukseen. Sunila ei ollut tässä tilaisuudessa läsnä, mutta
presidentin soitettua hänelle seuraavana päivänä Sunila oli samaa mieltä siitä, että
hallituspula olisi vältettävä. Mutta samalla hän piti kiinni siitä, että esitystä ei tulisi
antaa. Tämä sai presidentinkin hermostumaan ja hän teroittikin Sunilalle:

Muista Sunila, ettet tee propagandaa ryhmässä tämän kielteisen kantasi hyväksi,
sillä silloin on vaara tarjolla, että hallituspula – joka sinunkin mielestäsi on va-

⁴⁵⁸ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 4.3.1926, KMA; Relander 1967, 238–239.

⁴⁵⁹ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 18.3.1926, KMA.

⁴⁶⁰ Relander 1967, 252–253.

hingoksi maalle – auttamattomasti on edessä, puhu hiljaa, kun esität kantasi ryhmässä ja ymmärrä toisin ajattelevia.⁴⁶¹

Sunila lupasi noudattaa presidentin toivetta. Mutta eduskuntaryhmässä oli vielä sunilalaisia, jotka olivat vaikea pala ja jotka suorastaan pitivät hallituksen kaatumista toivottavana, niin että tämän jälkeen saataisiin puhdas maalaisliittolainen hallitus. Tämä kävi ilmi presidentille, kun hän oli yhteydessä edustaja Kirraan. Kirran mielestä Maalaisliiton ei pitänyt perääntyä kannassaan. Kutsuttuaan Kirran ja toisen sunilalaisen kansanedustajan Janne Ihamuotilan luokseen Relander yritti taivuttaa näitä sovitteluun. Nämä olivat edelleen samalla kannalla ja julistivat jopa toivovansa puhdasta maalaisliittolaista hallitusta, jos hallituspula syntyisi. Kirra ja Ihamuotila olivat myös vakuuttuneita, että Sunila ottaisi pääministerin tehtävät vastaan, jos ryhmä sitä häneltä pyytäisi.⁴⁶²

Tilanne oli vaikea Kallion kannalta. Omassa puolueessa oli laajaa oppositiohenkeä häntä kohtaan, ja myös muissa puolueissa tyytymättömyys tilannetta kohtaan alkoi kasvaa. Lopulta ruotsalaiset hermostuivat ja tekivät asiassa välikysymyksen. Presidentti piti välikysymystä pelastavana enkelinä, sillä hän katsoi sen pakottavan hallituksen siihen, että kanta asiaan olisi määriteltävä ja siihen syntyisi selvyys. Ja mikäli hallitus kaatuisi, kaatuisi se eduskunnan kaatamana eikä omiin erimielisyyksiinsä. Maalaisliiton ryhmässä oli kuitenkin vielä ilmiselviä haluja hallituksen kaatamiseksi. Tämä tiedettiin myös ainakin Edistyspuolueen maalaissiivessä, jonka edustaja Kaarlo Vuokoski totesi presidentille, että hallituksen kaatuminen ei olisi niin vaarallista, koska sen jälkeen muodostettaisiin ”oikea agraarihallitus”, jonka pääministerinä olisi Sunila tai Vennola.⁴⁶³

On mielenkiintoista, miten Vennolan nimi nousi taas esille. Häntä pidettiin ilmeisesti Edistyspuolueen maalaisopposition taholla sellaisena henkilönä, joka olisi voinut lähteä sellaiseen agraarihenkiseen hallitukseen, jossa olisi ollut maalaisliittolaisia ja Edistyspuolueen maalaisopposition edustajia. Sitä, tiesivätkö Sunila ja Vennola näistä Vuokosken kaavailuista mitään, on mahdotonta kuitenkaan selvittää. Täysin mahdollista kuitenkin on, että Sunila ja Vennola olisivat asiasta jotain keskustelleet, sillä niin kuin jo aiemmin on tullut esiin, oli heillä olemassa keskusteluyhteys ja he tunsivat toisensa melko pitkältä ajalta.

Vaikka presidentti olikin luottavainen hallituksen jatkoon suhteen, ei pääministeri Kallio sitä ollut. Eduskuntaryhmän valtuuskunnassa hän oli saanut kylmän suihkun niskaansa Sunilalta sekä ryhmänjohtaja Hahlilta ja asia oli vietävä ryhmään. Myös eduskuntaryhmä oli yhä edelleen erillistä esitystä vastaan. Ryhmässä Sunila vastusti

⁴⁶¹ Relander 1967, 255–256.

⁴⁶² Relander 1967, 257–258.

⁴⁶³ Relander 1967, 259–260.

yhä erillisen esityksen antamista, mutta totesi, että asian voisi ratkaista lisäbudjetin yhteydessä. Esityksen antamista hän piti renginpalveluksena Kokoomuksen suuntaan ja sellaista ei saanut tehdä. Sunila oli siis Kallion esitystä vastaan, mutta lievemmin kuin valtuuskunnassa. Vielä Sunilaa jyrkemmin ryhmässä esiintyivät esimerkiksi Antti Juutilainen, Matti Pitkänen ja Heikki Vehkaoja, jotka vastustivat sekä esityksen antamista että taannehtivia palkkoja. Kun taas Sunila ei nyt vastustanut niitä, ja häntä säesti Ihamuotila, joka kannatti asian hoitamista lisäbudjetin yhteydessä. Sunilalaistenkin edustajien keskuudessa asiasta oli siis kahta ilmaa. Varsinkin Sunilan karjalaiskannattajat näyttivät vastustavan koko asiaa, kun taas Sunila itse ja Ihamuotila eivät olleet niin jyrkkiä.⁴⁶⁴

Keskustelua asiasta kesti ryhmässä pari päivää. Niukkanen varoitteli hallituspuhlasta ja totesi, että nyt hallitus pystyisi pitämään korotukset kohtuuden rajoissa, kun taas virkamieshallitus ei siihen pystyisi. Niukkanen myös piti Sunilan erimielisyyttä asiassa aivan muodollisena. Sunilan mielestä oli hyvä, että asiasta oli nyt ryhmässä keskusteltu avoimesti, ja jos ryhmä oli sitä mieltä, että takautuviin maksuihin ei suostuta, pitää se sanoa suoraan hallitukselle. Sunila totesi nyt myös sen, että puolue ei hoida asiaansa aina parhaiten olemalla hallituksessa. Sunila näytteli siis toisaalta maltillista, mutta teki lopulta melko selvän sanoin julki sen, että hallituksen kaatuminen olisi kaikkein paras vaihtoehto. Ryhmässä asia menikin suurin piirtein Sunilan toiveiden mukaan, mutta ei täysin. Kun asiasta äänestettiin, päädyttiin siihen, että korotuksia olisi annettava, mutta esityksen korotuksista saisi antaa vasta lisäbudjetin yhteydessä.⁴⁶⁵

Tilanne näytti hallituksen aseman kannalta varsin tukalalta, sillä vaikka korotuksiin oli päädytty, ei pääministeri oman puolueensa eduskuntaryhmän vastustavan kannan vuoksi voinut toimia niin kuin oli sopinut Kokoomuksen kanssa. Presidentti Relanderkin oli kehottanut Kalliota toimimaan eduskuntaryhmän kannan mukaisesti. Tähän Kallio taipuikin, vaikka piti hallituksen kaatamista lähes varmana. Kallion pelko oli kuitenkin ennenaikaista. Kokoomus, joka oli painostanut asiassa Maalaisliittoa, päättikin hyväksyä Maalaisliiton asettamat ehdot. Varjo oli väistynyt hallituksen yltä. Kokoomuksen piirissä oli esitetty jyrkkiä kommentteja, mutta ne jäivät sittenkin vain kommentteiksi. Vaikka Kokoomus olikin kyllästynyt Maalaisliiton taktikointiin, niin se kuitenkin ei halunnut saattaa asioita siihen pisteeseen, että hallitus hajoaisi ja tilalle tulisi maalaisliittolainen vähemmistöhallitus Sunilan johtamana.⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ Maalaisliiton eduskuntaryhmän ryhmävaltuuskunnan kokous 27.3.1926, KMA; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 27.3.1926, KMA.

⁴⁶⁵ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 27.3.1926, KMA; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 28.3.1926, KMA.

⁴⁶⁶ Relander 1967, 262–264; Vares 1996, 326–329.

Hallituksen elinpäiville oli siis näköpiirissä jatkoa. Välikysymyskeskustelussa, joka käytiin 30.3., hallitus saikin luottamuslauseen selvin numeroin 117–41. Hallitusta vastaan äänestivät kommunistit ja ruotsalaiset – sekä arvioiden mukaan noin kymmenen maalaisliittolaista. Vaikka Kokoomus olikin taipunut ja asia oli esitetty Maalaisliiton eduskuntaryhmän kannan mukaisesti, katsoivat jotkut maalaisliittolaiset tarpeelliseksi näpäyttää pääministeriä vielä välikysymyskäyttelynkin yhteydessä. Tämä näpäyttäminen ei rajoittunut vain äänestämiskäyttäytymiseen, vaan maalaisliittolaiset kansanedustajat Matti Pitkänen ja Antti Juutilainen arvostelivat hallitusta myös puheenvuoroissaan. Sunila oli todennäköisesti hyvin pitkälti samalla kannalla, vaikka ei itse välikysymyskeskustelun yhteydessä eduskunnassa esiintynytäkään, sillä pidettiin Pitkästä ja Juutilaista Maalaisliiton sisäisessä jaossa sunilalaisina. Sunilan ”oma lehti” *Hämeen Maa* kirjoitti myös, että on luonnollista ilmoittaa arvosteleva ja eriävä kanta, jos toisen puolueen taholta pakotetaan tekemään eduskunnalle aloitteita, ”jotka arveluttavasti poikkeavat puolueemme omaksumasta periaatteesta”.⁴⁶⁷

3.4.3 Seesteisestä keväästä surkeaan syksyyn

Hallituspula oli Kallion pelkojen vastaisesti vältetty. Kevään edetessä poliittinen elämä alkoi näyttää taas seestymisen merkkejä. Maatalousministeri Sunilallakin oli aikaa pitää yllä kansainvälisiä yhteyksiään ja osallistua huhtikuussa Roomassa Kansainvälisen Maatalousinstituutin yleiskokoukseen. Matka Mussolinin tapaamisineen teki Sunilaan vaikutuksen, mutta vielä enemmän hän oli innostunut itse instituutin toiminnasta. Pienenä puutteena Sunila näki instituutin virkamiehistön, jossa oli kovin vähän pohjoismaalaisia. Yleisesti ottaen Sunila piti kuitenkin instituutin toimintaa tärkeänä. Erityisen hyvänä asiana hän piti sitä, että instituutissa oli Suomelta pysyvä edustaja, joka pystyi seuraamaan maatalouden alan kansainvälistä kehitystä niin, että tämä kokemus voitiin käyttää sitten Suomessa hyväksi.⁴⁶⁸

Vaikka siis seestymisen merkkejä oli olemassa, niin pinnan alla oli pientä kuohuntaa. Maalaisliitossa oltiin edelleen tyytymättömiä Kallion toimintaan ja sunilalaisissa piireissä katsottiin tämän voiman olevan liian suuri keskushallinnossa, jonka valtaa oli vielä pyritty lisäämään vuoden 1925 puoluekokouksessa. Keskushallituksen puheenjohtajana toimi vielä kalliolainen P. V. Heikkinen, jonka tilalla sunilalaiset olisivat mielellään nähneet jonkun toisen miehen. Katseet kääntyivät puolueko-

⁴⁶⁷ Hokkanen 1986b, 459; Vasara 2013b, 195–196; *Hämeen Maa* 8.4.1926, Maalaisliiton suhde virkamiesten palkkauksen järjestelyyn.

⁴⁶⁸ *Hämeen Maa* 8.5.1926, Kansainvälisen Maatalousinstituutin yleiskokous Roomassa; *Hämeen Maa* 11.5.1926, Kansainvälistä maatalousinstituuttia katsomassa (J. E. Sunilan kirjoitus); *Maaseudun Tulevaisuus* 6.5.1926, Rooman maatalousinstituutin 8:s yleiskokous muodostui varsin tulorikkaaksi.

kouksen alla Alkioon, jota sekä apulaismaatalousministeri Vesterinen että Sunila itsekin yrittivät vaatia ryhtymään keskushallituksen puheenjohtajaksi. Puolueen patriarkalla ei ollut pienintäkään halua ryhtyä epäkiitolliseen tehtävään, ja hän kieltäytyi jyrkästi tästä ehdotuksesta.⁴⁶⁹

Kesäkuun puoluekokouksessa Sunilalla ja hänen ryhmäkunnallaan ei ollutkaan asettaa haastajaa keskushallituksen puheenjohtajaksi. Sinänsä asialla ei ollut suurta merkitystä, sillä todellista valtaa puolueessa käyttivät aivan muut tahot kuin sen nimellinen puheenjohtaja, ja tässä seikassa Maalaisliitto ei juuri eronnut muista puolueista. Vaikka Sunila ei saanutkaan maaniteltua haastajaa kalliolaiselle Heikkiselle, oli tämä Maalaisliiton 20-vuotisjuhlakokous muuten Sunilalle loistamisen aikaa. Kokoukseen osallistui edustajia myös Tšekkoslovakian, Viron ja Latvian agraaripuolueista, ja Sunila piti näille puheen. Puheessaan Sunila totesi Suomen talonpojan mieltä lämmittävän, että samat aatteet, joiden puolesta suomalainen talonpoika käy taisteluun kotimaassaan, innoittavat myös muualla talonpoikia yhteiseen toimintaan ja rintamaan.⁴⁷⁰

Vaikka kyse olikin Maalaisliiton juhlakokouksesta, niin kansainvälisten vieraiden osallistumista kokoukseen ja Sunilan puhetta voi joka tapauksessa pitää selvänä osoituksena siitä, miten 1920-luvun puolivälissä uskottiin ”vihreään vallankumoukseen” ja talonpoikaismuutoksen merkityksen kasvuun sekä niiden yhteistyömahdollisuuksiin koko Euroopassa.⁴⁷¹ Poliittisesti merkityksellisempää oli kuitenkin Sunilan kokouksessa pitämä laaja alustus tullikysymyksestä. Sunilan talouspoliittisia ajatuksia käsitellään muualla tässä luvussa tarkemmin, mutta todettakoon, että tämän Kuopion puoluekokouksessa pidetyn alustuksen pohjalta hyväksyttiin ponsilauselma, jota voi pitää Maalaisliiton tulliohjelmana. Ponsilauselma sai kiitosta maalaisliittolaisessa lehdistössä. *Ilkka* esimerkiksi piti sitä sellaisena, jonka pohjalta koko maatalousväestö voi löytää yhteisymmärryksen. *Maakansan* mukaan tulliohjelma loisi toteutuessaan entistä parempia menestymismahdollisuuksia koko talouselämälle.⁴⁷²

Sunilan poliittinen ja yhteiskunnallinen linja näkyi myös hänen Maalaisliiton 20-vuotisjuhlajulkaisuun *Heräävä Maaseutu II* kirjoittamassaan artikkelissa ”Maalaisliitto ja maatalous”, joka ilmestyi Maalaisliiton puoluekokouksen alla. Artikkelissa Sunila toi esiin taas vanhat teesinsä siitä, miten oikeaan suuntaan ohjattu maatalous oli yksi ”voimakkaimmista keinoista isänmaan suojelemiseksi yleensä ja erityisesti

⁴⁶⁹ Alkio 2013, 450.

⁴⁷⁰ Hämeen Maa 17.6.1926, Suomen ja ulkomaiden maalaisliittojen yhteistyö. Ministeri J. E. Sunilan pitämä puhe maalaisliiton puoluekokouksessa saapuvilla olleille Tshekkoslovakian, Viron ja Latvian maalaisliiton edustajille.

⁴⁷¹ Mylly 1979, 18–21.

⁴⁷² Mylly 1989, 226–227; *Ilkka* 17.6.1926, Maalaisliiton puoluekokouksen jälkeen 2; *Maakansa* 17.6.1926, Äskeisen puoluekokouksemme johdosta.

niitä kumouksellisia voimia vastaan jotka uhkaavat ei vain valtioelämää vaan yksityisen kansalaisenkin rauhallista toimintaa”.⁴⁷³ Sunila totesi artikkelissaan:

Historia osoittaa, että omaan turpeeseen kiinnittynyt talonpoika on sotatante-reella maan varmin tuki ja turva. Talonpoikahan ei taistele vain yhteisen isän-maan puolesta vaan oman kontunsa puolesta, esi-isiensä ja omaa työtään suojel-len jälkipolvien hyväksi.⁴⁷⁴

Sitaatti osoittaa, miten penseästi Sunila suhtautui niihin tahoihin, jotka korostivat juhlapuheissaan isänmaallisuutta tiukassa kansallismielisessä sävyssä. Puhe isän-maasta ja sen puolustamisesta oli Sunilasta tyhjää, ellei sen takana ollut rauhallista ja kohtuullisen tyytyväistä kansaa. Tämä rauhallisuus ja tyytyväisyys oli Sunilan mukaan mahdollista saavuttaa maataloutta edistämällä ja Sunila korosti, miten maa-talous oli useimmissa tapauksissa maaseudun tilattomille ainoa elinkeino, jolla oli mahdollisuus kohota itsenäiseen ja riippumattomaan asemaan.⁴⁷⁵

Artikkelin pääsanoma oli siis maatalouden siunauksellisuus ja se, miten nimen-omaan Maalaisliitto oli toiminut maatalouden hyväksi. Sunila korosti muun muassa, miten Maalaisliitto oli maatalouspolitiikassaan ajanut maatalouden hyväksi suorite-tun työn kansanvaltaistuttamista, eli panostanut monin tavoin pienviljelijöiden ase-man kohottamiseen.⁴⁷⁶ Sunila myös kiitteli niitä maalaisliittolaisia talonpoikia, jotka olivat joutuneet vuokra-alueiden itsenäistymisen vuoksi tekemään huomattavia ta-loudellisia uhrauksia:

Mutta harvoin poliittinen puolue lienee missään maassa luopunut oikeuksistaan niin yksimielisenä ja niin aktiivisena kuin maalaisliitto teki torpparivapautuk- sessa. Torppien itsenäistyttämisen käsitti maalaisliitto yhdeksi niistä suurista isänmaallisista tehtävistään, joita sillä oli suoritettavana yhdessä toisten maan parasta tarkoittavien kansalaisten kanssa.⁴⁷⁷

Tämä Sunilan toteamus oli tarkoitettu kädenojennukseksi Maalaisliittoon lukeu-tuville suuremmille viljelijöille, joita sunilalainen linja oli houkutellut Maalaisliit-toon mutta joiden asia näytti tässä vaiheessa jäävän nousevan pienviljelijäasian var-joon. Sunilan oli siis tasapainoiltava puheessaan ja otettava huomioon erilaiset ag-raari-intressipiirit tuomalla esiin, miten nämä kaikki omalla tavallaan vaikuttivat

⁴⁷³ Sunila 1926, 38–46.

⁴⁷⁴ *ibid.*

⁴⁷⁵ *ibid.*

⁴⁷⁶ *ibid.*

⁴⁷⁷ *ibid.*

isänmaan onneen ja kansan eheyteen. Maalaisliiton eheyttä oli vaalittava kaikin mahdollisin tavoin, ja tietenkään juhlaulkaisu nyt ei muutenkaan olisi ollut sopiva paikka kovin suuriin irtiottoihin.

Maalaisliiton puoluekokousta lukuun ottamatta kesä 1926 oli politiikan osalta melko hiljainen. Sunila itse kuitenkin näkyi monin tavoin. Heti Maalaisliiton puoluekokouksen jälkeen hän suuntasi Poriin Maataloustuottajien juhliin, joissa piti laajan puheen ammattiopetuksen puolesta. Puheessaan Sunila oli kovin huolissaan Suomessa annettavan ammatillisen koulutuksen tasosta ja tilasta. Sunilan perusteet olivat taloudelliset, hänen mukaansa oli huolestuttavaa, että suoraan ammattiin ja elinkeinon valmistava koulutus ei ollut kehittynyt samalle tasolle kuin oppikoulut. Tämä koulutuksen suunta, joka oli Sunilan mielestä väärä, oli johtamassa siihen, että oli ylituotantoa oppikoulun käyneistä mutta puutetta ammattikoulutuksen saaneista henkilöistä, ja tästä kärsi Sunilan mukaan etenkin maan pääelinkeino eli maatalous. Sunila vetosi myös Tanskan esimerkkiin. Sunila vaati puheessaan, että Suomen maatalousväen oli käytävä jäähdyttämään oppikoulukiihkoa ja vaatimaan, että oppikouluopetuskin järjestettäisiin niin, että se palvelisi paremmin käytännöllisen elämän tarpeita ja maan talouselämää.⁴⁷⁸

Tämä Sunilan Porissa pitämä puhe oli varmasti monelle taas yksi osoitus Maalaisliiton luonteen muuttumisesta. Sitä pidettiin taatusti osoituksena siitä, että Maalaisliitto oli Sunilan johdolla muuttumassa materialistiseksi luokkapuolueeksi. Tosin pitää huomata, että jo Maalaisliiton puolueohjelmassa vuonna 1921 oli korostettu ammattiopetuksen tärkeyttä, eli siinä mielessä Sunilan puheen voi kyllä katsoa olleen linjassa Maalaisliiton asettamien virallisten tavoitteiden kanssa, ja olihan puolueen patriarkka Alkiokin pitänyt liiallista oppikoulusivistystä turmiollisena, sillä hän katsoi sen vierottavan ihmisiä todellisesta kansasta, eli maalaishansasta.⁴⁷⁹

Sunila toki tiesi ja huomioi nämä tavoitteet, mutta puhe oli myös linjassa niiden näkemysten kanssa, joita Sunila oli esittänyt ennen politiikkaan tuloaan ja jotka hän oli omaksunut opiskeluvuosinaan. Kansalaisia ei saanut kasvattaa pintasivistykseen vaan käytännöllisyyteen, joka oli tosisivistystä ja kohottaisi myös taloudellisia oloja ja vahvistaisi kansan eheyttä. Myös Sunilan vanha opettaja Gustav Schmoller oli korostanut teoksessaan *Luokkataistelut ennen ja nyt*, miten talonpoikaissäätö, joka oli saanut teknillistä ja muuta sivistystä, edistyi aivan eri tavoin kuin sellaiset talonpojat, jotka jäivät näitä vaille. Schmollerin mukaan kouluttamattomuus olikin syynä

⁴⁷⁸ Maakansa 29.6.1926, Havaintoja Maataloustuottajain keskusliiton kesäjuhlilta Porista; Liitto 26.6.1926, Taloudelliset mahdollisuutemme. Kohtia ministeri J. E. Sunilan Porissa maatalousjuhlilla pitämästä esitelmästä; Maaseudun Tulevaisuus 22.6.1926, Maataloustuottajien kesäkokoukset ja -juhlat Porissa muodostuivat todella suuremmoisiksi.

⁴⁷⁹ Alkio 1919, 64–65 ja 145; Holopainen 2019, 250 ja 341; Maalaisliiton ohjelma 1921, ks. POHTIVA – Poliittisten ohjelmien tietovaranto [<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/271>].

siihen, että esimerkiksi Italiassa, Irlannissa ja Venäjällä monet pientalonpojat olivat sortuneet kurjuuteen. Heti Porin juhlien jälkeen Sunila matkusti valtiovierailulle Latviaan presidentti Relanderin seurueessa. Latvian matkan jälkeen Sunila suuntasi Ilmajoenle puhumaan Etelä-Pohjanmaan maanviljelysseuran näyttelyn avajaisiin. Tässäkin puheessa Sunila toi esiin maatalouspoliittisia kantojaan, jotka eivät juuri poikenneet siitä, mitä hän oli puhunut esimerkiksi vain vähän aikaisemmin Porissa.⁴⁸⁰

Jos kesä olikin ollut pääasiassa juhlan ja linjapuheiden aikaa ilman näkyviä poliittisia ristiriitoja, niin syksy palautti taas kaikki karuun todellisuuteen. Syynä oli taas budjetti. Jo aivan elokuun lopussa Sunila ja Kallio olivat riidelleet maatalousministeriön määrärahoista, joita pääministeri ei olisi halunnut korottaa Sunilan esittämällä tavalla ja joiden korottamista enemmistö hallituksestakaan ei kannattanut. Mutta presidentin tuella Sunila sai tavoitteensa läpi ja esitettyjä määrärahoja korotettiin hänen esityksensä mukaisesti. Kallio oli tilanteesta erittäin närkästynyt jopa siihen pisteeseen asti, että kirjeessään kotiin harkitsi jo koko politiikan jättämistä ja maanviljelylle omistautumista. Kallion mukaan myös koko valtioneuvosto paheksui Sunilan toimintaa. Riitely jatkui syyskuun alussa Maalaisliiton eduskuntaryhmässä Sunilan todettua, ettei maatalousbudjetti tyydyttänyt häntä. Ja samalla linjalla hän jatkoi myös viisi päivää myöhemmin pidetyssä ryhmäkokouksessa, jossa riidan aiheeksi nousivat myös virkapalkat. Sunilalaiset Eero Hahl, Matti Pitkänen ja Heikki Vehkaoja olivat kokouksessa nostaneet esiin virkapalkkojen korotukset ja esittäneet, että ainoastaan alimmissa palkkaluokissa saisi antaa korotuksia ja silloinkin vain välttämättömissä tilanteissa. Sunila säesti ryhmäkuntalaisiaan, mikä sai pääministerin raivon partaalle, sillä hän totesi Sunilan ja apulaismaatalousministeri Vesterisen hoitaneen oman hallinnon alansa palkankorotuksia toisin kuin oli sovittu. Riita ryhmässä oli niin raju, että tuohtunut pääministeri lähti kesken kokouksen pois.⁴⁸¹

Kiivaan ryhmäkokouksen jälkeisenä päivänä Kallio oli jyrkästi sitä mieltä, että Sunilan olisi erottava, ja tämän hän totesi myös presidentti Relanderille. Relander yritti rauhoitella kiihtynyttä pääministeriä ja totesi, että sillä asia ei parantuisi. Sunilan ja Kallion välinen kahnaus järkytti presidenttiä, jonka mielestä molemmat olivat kunnon miehiä ja Maalaisliitto tarvitsisi molempia. Eikä Relander suinkaan ollut ainoa, joka oli huolissaan, vaan myös eduskuntaryhmässä oli huolta. Yksi huolestuneista oli kansanedustaja E. A. Tuomivaara, joka kirjeessään presidentille valitteli, että Maalaisliiton ryhmäjohto – eli ryhmän puheenjohtaja Hahl – ei tehnyt mitään ristiriidan sovittelu-

⁴⁸⁰ Ks. esim. Sunila 1910, 1–2; Schmoller 1920, 159–162; Liitto 22.6.1926, Presidentti Relanderin Latvian-vierailu; Ilkka 3.7.1926, Ilmajoen maatalousnäyttely.

⁴⁸¹ Kyösti Kallion muistiinpanoja vuodelta 1926, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 2.9.1926, KMA; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 7.9.1926, KMA; Relander 1967, 295.

miseksi.⁴⁸² Ilmeisesti Hahlin toiminnan taustalla oli tyytymättömyys siihen, että häntä ei ollut otettu mukaan hallitukseen. Muutenkaan Hahlilla ei liene ollut suuria intressejä puolustaa hallitusta, jonka kokoomuslaiset ministerit suhtautuivat sangen nuivasti asutasioihin – etenkin asutushallitukseen – jotka olivat lähellä Hahlin sydäntä.

Sunilakin toi presidentille julki huolensa hallituksen tilasta, mikä johtui hänen mielestään siitä, että maalaisliittolaiset ministerit ”kulkevat liiaksi erillään toisistaan”. Sunilan mielestä hallituksella ei ollut menestymisen mahdollisuuksia, mikäli se ei pystyisi esiintymään tiukkana eduskunnan edessä, ja tämä taas edellytti maalaisliittolaisten ministereiden hyviä keskinäisiä välejä. Sunilan totesi Relanderille myös jättävänsä hallituksen, mikäli se ei ryhtyisi ajamaan enemmän maalaisliittolaista politiikkaa. Kallio, jonka Relander tapasi hieman Sunilan jälkeen, oli edelleen täynnä pyhää vihaa Sunilan toimintaa kohtaan ja valmis hyväksymään Sunilan eronpyynnön, mikäli tällaisen saisi. Relander kuitenkin muistutti Kalliota niistä vaikeuksista, joita Sunilan ero saattaisi Maalaisliitolle aiheuttaa. Presidentin mukaan erimielisyydet ryhmässä kasvaisivat ja vaalitoiminta vaarantuisi. Liennytys onnistuikin ja pääministeri lupasi olla kehottamatta Sunilaa eroamaan.⁴⁸³

3.4.4 Maatalouskorkeakouluhanke kaatuu ja lopulta myös Kallion hallitus

Syyskuun halluskriisi oli vakava ja jätti ehkä vielä syvemmät arvet Maalaisliiton sisälle kuin mikään aiempi halluskriisi. Kriisi ei kuitenkaan siis vielä johtanut hallituksen kaatumiseen, vaan Kallio toinen sai jatkaa elämäänsä. Syksyllä Sunilan välit presidenttiin tiivistyivät entisestään, sillä hän oli mukana Relanderin seurueessa Norjaan ja Tanskaan suuntautuneilla valtiovierailuilla. Vierailut eivät olleet pelkkiä seremonioita, vaan Sunila tutustui molemmissa maissa useisiin erilaisiin maataloudellisiin laitoksiin, muun muassa Tanskan eläinlääkäri- ja maatalouskorkeakouluun, josta oli suuresti vaikuttunut. Antamassaan haastattelussa, joka ilmestyi ainakin *Maaseudun Tulevaisuudessa* ja useassa maalaisliittolaisessa lehdessä, Sunila piti Kööpenhaminan maatalouskorkeakoulua esimerkillisesti järjestettynä ja sellaisena, josta Suomessakin voitaisiin ottaa esimerkkiä. Varsinkin korkeakoulun käytännölliselle luonteelle Sunila antoi suuren arvon. Tässä ei sinänsä ollut mitään uutta, sillä kun maatalouskorkeakouluasiaa oli käsitelty Maalaisliiton eduskuntaryhmässä maaliskuussa 1923, oli Sunila todennut maataloudessa opetuksen onnistuvan ”luonnossa ja teossa sekä elävässä elämässä”.⁴⁸⁴

⁴⁸² Relander 1967, 297.

⁴⁸³ Relander 1967, 298–299.

⁴⁸⁴ Maaseudun Tulevaisuus 14.10.1926, Norja ja Tanska ovat uhranneet paljon varoja maatalousopetuksen saattamiseksi ajan vaatimuksia vastaavaksi; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 15.3.1923, KMA.

Erillisen maatalouskorkeakoulun perustaminen oli tässä vaiheessa noussut taas muutaman vuoden hiljaiselon jälkeen uudelleen esiin ja maatalousministerinä Sunila ajoi hanketta hyvin voimallisesti, se näkyi paitsi lehtien palstoilla myös Sunilan Maalaisliiton 20-vuotisjuhlakirjaan *Heräävä maaseutu II* kirjoittamassa artikkelissa ”Maalaisliitto ja maatalous”. Sunilan mielestä maatalouden tason kohottaminen edellytti maamiesten ammattitason nostamista, ja parhaiten tämä onnistui hänen mukaansa maatalousopetusta tehostamalla, mihin kuului myös erillisen maatalouskorkeakoulun perustaminen.⁴⁸⁵

Maalaisliiton eduskuntaryhmässä maatalouskorkeakouluasia oli esillä lokakuun 21. päivä. Ryhmässä henki oli voimakkaasti maatalouskorkeakoulun perustamisen puolesta, niin kuin se oli ollut myös reilut kolme vuotta aikaisemminkin, kun asiasta oli laajasti keskusteltu ryhmässä. Oikeastaan keskustelua oli ainoastaan siitä, mihin korkeakoulu sijoitettaisiin. Sunilan mielestä korkeakoulun oikea paikka olisi Helsingissä tai aivan sen läheisyydessä, sillä Sunilan mukaan maatalouskorkeakoululta ei saanut riistää ”sen korkeakoululuonnetta alentamalla se maaseutuinstituutiksi”. Sunilaa kannattivat ryhmässä useat edustajat, kuten Ihamuotila, Tuomivaara, Heikura ja Junes. Mutta ryhmästä löytyi myös niitä, joiden mielestä korkeakoulu olisi sijoitettava muualle kuin pääkaupunkiin tai sen lähistölle. Osa kannatti korkeakoulun sijoituspaikaksi Karlbergin tilaa [Aulanko] Hämeenlinnassa, Niukkanen puolestaan puhui Viipurin puolesta.⁴⁸⁶

Kaikki eivät kuitenkaan olleet innostuneet maatalouskorkeakoulusta, heihin kuului muun muassa metsähoitotieteen professori A. K. Cajander, joka *Helsingin Sanomissa* marraskuun alussa ilmestyneessä kirjoituksessaan ”Maatalousyliopistokysymys” suhtautui sangen kriittisesti erillisen maatalouskorkeakoulun perustamiseen. Cajanderin mielestä metsätieteet olivat kehittyneet hyvään suuntaan Helsingin yliopissa ja erillisen maatalouskorkeakoulun perustaminen voisi olla vain vahingollista. Tässä ei ollut mitään uutta, sillä Cajander oli vastustanut maatalouskorkeakoulua aktiivisesti jo vuonna 1923, kun asiaa oli käsitelty yliopiston konsistorissa. Soraäänä hankkeen suhteen kuultiin myös maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan dekaanin, professori Johannes Valmarin suusta. Lopulta myös eduskunnan suuri valiokunta vastusti sitä vedoten hankkeen suuriin kustannuksiin.⁴⁸⁷

Maalaisliittolaiset kansanedustajat, mutta myös useat sellaiset muiden puolueiden kansanedustajat, jotka olivat kosketuksissa maatalouden kanssa, pitivät suuren valiokunnan kantaa yllättävänä ja käsittämättömänä. Tämä tuli hyvin esiin, kun asiaa

⁴⁸⁵ Maaseudun Tulevaisuus 30.10.1926, Maatalousopetuksen tehostamiseksi on vireillä useita laajakantoisia aloitteita; Halonen 2008, 297–298; Sunila 1926, 42.

⁴⁸⁶ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 21.10.1926, KMA; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 15.3.1923, KMA.

⁴⁸⁷ Helsingin Sanomat 3.11.1926, Maatalousyliopistokysymys; Halonen 2008, 293–295.

käsiteltiin Heimolan suuressa salissa marraskuun puolessavälissä. Edistyspuolueen Uuno Branderin mielestä Suomeen tarvittiin kipeästi maatalousyliopistoa, joka ”kaikella arvovallalla, kaikella sillä tieteellisellä ja sillä käytännöllisellä kyvyllä, mikä sillä suinkin on saatavissa, ohjaa tämän maan vielä kehittymätöntä maataloutta sitä tulevaisuutta kohti, joka sillä paljon lupaavampana ja paljon varmempana on odotettavissaan”. Maalaisliittolaiset Hannes Heikura ja Janne Ihmuotila olivat täysin maatalouskorkeakoulun perustamisen puolella, mitä ei voi pitää yllätyksenä, sillä olivathan he vannoutuneita sunilalaisia. Ihmuotilan mukaan itsenäinen maatalousyliopisto oli ollut pitkään maataviljelevän väestön hartain toive.⁴⁸⁸

Sunila itse puolusti maatalouskorkeakoulun perustamista varsin voimakkaasti eduskunnan edessä todeten muun muassa, että erillinen korkeakoulu olisi kehityskykyisempi ja helposti mukautuvampi kuin yliopiston yhteydessä oleva instituutti. Sunila vetosi puheessaan saksalaisten esimerkkien osoittaneen tämän. Sunilan mukaan tavallisessa yliopistossa maatalousopetus oli usein sellaista, että se jäi käytännölliselle elämälle vieraaksi, ja tämä ei voinut hänen mielestään olla korkeimman maatalousopetuksen tarkoitus – perusteet olivat siis samat kuin mitä Sunila oli esittänyt puolueensa eduskuntaryhmälle jo reilut kolme vuotta aiemmin. Sunilan mukaan ”korkeimmankaan maatalousopetuksen ja maataloustutkimuksen lopullisena tarkoituksena ei voi olla muu kuin maataloustuotannon kohottaminen ja maamiehen elin- ehtojen varmentaminen”. Sunila kuvasi Suomen jääneen auttamattomasti jälkeen ja sanoi, että vallitsevissa oloissa pystyvintä ainesta ei saatu maatalouden opiskelijoiksi kuin aivan nimeksi.⁴⁸⁹

Vaikka eduskunnassa oli puhuttu paljon maatalouskorkeakoulun perustamisen puolesta, niin lopputulos oli kuitenkin suuren valiokunnan esityksen ja maa- ja metsätaloustieteellisen tiedekunnan toiveiden mukainen lain maatalouskorkeakoulun perustamisesta kaatuessa. Lakiehdotusta ja maatalouskorkeakoulun perustamista olivat kannattaneet maalaisliittolaiset ja edistyspuoluelaiset, mutta he jäivät vähemmistöön äänin 115–58. Maalaisliitossa asian suhteen oltiin pettyneitä ja se näkyi hyvin puolueen lehdissä. *Hämeen Maa* syytti varsin tiukkaan sävyyn Kokoomusta hankkeen kaatumisesta ja totesi tapauksen antavan ”riittävän selvän kuvan kokoomuksen todellisesta maatalousharrastuksesta ja kansallisten pyrkimysten ajamisen haluttomuudesta”. *Hämeen Maan* kirjoitus oli varsin selvä osoitus siitä, että ainakin osassa Maalaisliittoa oltiin syksyllä 1926 kyllästyneitä oikeistoyhteistyöhön. Muissakin maalaisliittolaisissa lehdissä maatalouskorkeakoulun kaatamista pidettiin valitettava asiana.⁴⁹⁰

⁴⁸⁸ VP 1926, ptk. I, 1003–1010.

⁴⁸⁹ VP 1926, ptk. I, 994–998.

⁴⁹⁰ *Hämeen Maa* 18.11.1926, Todelliset pyrkimykset paljastuvat; Lalli 19.11.1926, Valittava päätös; Halonen 2008, 303.

Syksy oli ollut kaikin tavoin kiireinen maatalousministeri Sunilalle, mutta siitä huolimatta hän ehti näyttäytymään myös omassa vaalipiirissään, jossa hän lokakuun loppupuolella puhui Lopella järjestetyssä Etelä-Hämeen maalaisliittolaisten piirikokouksessa. Puheessaan Sunila paitsi käsitteli Maalaisliiton saavutuksia myös toi esiin kansainvälisen aspektin korostaen sitä, miten Maalaisliittoliike oli levinnyt jo useisiin Euroopan maihin, varsinkin Itämeren ympärillä. Sunilan mielestä tämä osoitti, miten menestyksestä agraarien ajama asia oli. Syytä on myös mainita, että piirikokouksessa Maalaisliiton maatalouspolitiikkaa olivat ylistämässä kansanedustajat Eino Heikura ja Janne Ihamuotila, vannoutuneet sunilalaiset.⁴⁹¹

Mutta elinaikaa Kallion hallituksella ei juuri enää ollut. Se oli kulkenut kriisistä kriisiin, ja sen sisäistä rauhaa olivat jätäneet pääministerin ja maatalousministerin keskinäiset ristiriidat. Näissä kiistoissa pääministeri Kallio jäi usein kakkossijalle, kun taas maatalousministeri Sunila pystyi näyttäytymään maalaisliittolaisempana kuin maalaisliittolainen pääministeri. Hallitus ei kuitenkaan kaatunut näihin sisäisiin ristiriitoihin, mitä sinänsä voi pitää pienoisenä ihmeenä. Sen sijaan hallituksen kaatoi lopulta kielipolitiikka ja eräät puolustuslaitokseen liittyvät epäselvyydet. Välikysymyskeskustelussa ja sen yhteydessä pidetyssä luottamusäänestyksessä Kallion hallitus sai epäluottamuslauseen äänin 108–84.⁴⁹²

Hallituksen kaatamisen olivat aiheuttaneet RKP ja sosialidemokraatit, osa edistyspuolueesta, kommunistit ja todennäköisesti noin kymmenkunta maalaisliittolaista, jotka olivat kyllästyneet yhteistyöhön Kokoomuksen kanssa. Keitä nämä hallituksen rivistä levenneet maalaisliittolaiset olivat, on mahdotonta selvittää, mutta joukossa oli todennäköisesti sunilalaisia. Joka tapauksessa asia oli Maalaisliitolle hyvin kiusallinen niin kuin eduskuntaryhmän kokouksessakin todettiin. Puolueen lehdissäkin annettiin ymmärtää, että koko eduskuntaryhmä oli äänestänyt hallituksen puolesta ja syytä vieritettiin varsinkin edistysläisten niskaan.⁴⁹³

Kallion hallituksen kaaduttua alkoi uuden hallituksen puuhaaminen, vaikka tosiasiaassa asia oli ollut esillä jo pitkin syksyä. Esimerkiksi lokakuussa presidentti Relander oli keskustellut SDP:n Mikko Erichin kanssa siitä mahdollisuudesta, että sosialidemokraatit muodostaisivat seuraavan hallituksen. Kun tilanne sitten aktualisoitui marraskuun lopulla, oli vaaka vahvasti sen puolella, että pääministeriksi tulisi sosialidemokraatti ja tehtävän sai Väinö Tanner. Maalaisliitosta pääministeriä oli tässä tilanteessa turha hakea, niin hajalla puolue oli. Aluksi presidentti Relander vi-

⁴⁹¹ Hämeen Maa 26.10.1926, Maalaisliiton piirikokous Läyliäisissä.

⁴⁹² Jääskeläinen 1977, 412–414; Jutikkala 1964, 46–48.

⁴⁹³ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 2.12.1926, KMA; Hokkanen 1986b, 468–469; Lalli 3.12.1926, Poimintoja. Edistysmieliset ovat edelleen hermostuneita; Maakansa 8.12.1926, Edistyspuolueen edesottamukset. Huomioita äskeisten tapahtumain johdosta.

sioi hallitusta, jossa olisivat mukana SDP, Maalaisliitto, Edistyspuolue ja RKP. Maalaisliiton eduskuntaryhmä ei kuitenkaan ollut valmis osallistumaan sosialidemokraattien vetämään hallitukseen, mutta ryhmässä oli kuitenkin halua siihen, että Maalaisliitto pyrki toimimaan lojaalisti oppositiossa hallitukseen nähden, mikäli sosialidemokraatit muodostaisivat sen. Lopulta Maalaisliiton ryhmävaltuuskunta, jolle eduskuntaryhmä oli sysännyt lopullisen vastauksen antamisen, teki Tannerille selväksi, että Maalaisliitto ei voisi luvata kannatustaan etukäteen.⁴⁹⁴

Maalaisliitto jättäytyi siis ulkopuolelle hallituskuvioista, ja niin tekivät myös Edistyspuolue ja ruotsalaiset. Edistyspuolueen ratkaisuun vaikutti se, että Maalaisliitto ei ollut halukas menemään mukaan hallitukseen. Edistyspuolueen eduskuntaryhmän puheenjohtajan J. H. Vennolan mukaan Sunila oli todennut, että otollisemmat mahdollisuudet keskustavasemmistohallitukseen olivat vasta seuraavan vuoden eduskuntavaalien jälkeen, ei ennen.⁴⁹⁵

Keskustaporvareiden kieltäytyttyä kunniasta Tannerilla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin yrittää sosialidemokraattisen vähemmistöhallituksen kokoamista. Sellaisen hän saikin kokoon ja presidentti Relander nimitti uuden hallituksen 13.12.1926. Eräänlainen rajapyykki oli siis ylitetty, kun puolue, jonka edustajat vain kahdeksan vuotta aikaisemmin olivat olleet kapinalinjalla laillista hallitusta vastaan, sai nyt muodostaa hallituksen porvarillisessa Suomessa. Tilanne oli omalta osaltaan osoitus olojen vakiintumisesta – vaikka tosiasiaa SDP:n osallistuminen hallitusvastuuseen olisi ollut mahdollista jo aikaisemminkin. Mutta viimeistään nyt SDP:n nähtiin maltillistuneen niin, että se voitiin ottaa hallitukseen ja se myös itse hyväksyi ministerisocialismin.

3.5 Sunila ja Tannerin hallituksen aika

3.5.1 Oppositiossa voimia keräämässä ja asemia vahvistamassa

Sosialidemokraattinen vähemmistöhallitus, joka maahan oli saatu, ei ollut suinkaan kaikille maalaisliittolaisille mieleen. Tämä johtui monestakin seikasta, joista vähäisin ei ollut se, että sosialidemokraattien tiedettiin suhtautuvan karsaasti maalaisliittolaisille läheisiin suojeluskuntiin. Karsastusta herättivät myös sosialidemokraattien suunnittelemat sosiaalipoliittiset uudistukset, joita pidettiin liian kalliina, sekä maatalouden tukemisen vähentäminen. Eräitä maalaisliittolaisia ärsytti myös, että halli-

⁴⁹⁴ Relander 1967, 312–313; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 4.12.1926, KMA; Maalaisliiton eduskuntaryhmän ryhmävaltuuskunnan kokous 8.12.1926, KMA.

⁴⁹⁵ Karimäki 2016, 149–151; Alkio 2013, 469.

tuksen opetusministeriksi tuli kirkosta eronnut Julius Ailio. Mutta vaikka Maalaisliiton piirissä olikin tiettyä karsastusta sosialidemokraattista hallitusta kohtaan, niin yleinen asenne Tannerin hallituksen aloittaessa oli, että antaa sosialidemokraattien yrittää. Asenne näkyi myös puolueen lehdissä.

Sunila ei näyttä kuuluneen niihin maalaisliittolaisiin, joille Tannerin hallitus oli vastenmielinen – vaikka kaikkia hallituksen ohjelmassa olleita kohtia hän tuskin alikirjoitti. Tämä Tannerin hallitusta tukeva asenne näkyi esimerkiksi siinä, miten hän suhtautui Kokoomuksen esittämään välikysymykseen Tannerin hallituksen ohjelmasta. Sosialidemokraattinen hallitus oli monelle porvarille peikko, etenkin monelle kokoomuslaiselle. Eino Tulenheimon aloitteesta Kokoomus päättikin jättää – tosin puolueessa oli monia epäileviä ääniä – välikysymyksen koskien vasta nimitetyn hallituksen ohjelmaa. Presidentti Relanderille Sunila totesi, että Tannerin ei pitäisi vaatia hyväksymistä ohjelmalleen vaan vain luottamusta hallitukselle, niin Maalaisliitto tukisi hallitusta eikä asettuisi samaan rintamaan Kokoomuksen kanssa. Tannerin hallituksen ohjelma olikin monelle maalaisliittolaiselle kova pala, se ilmeni etenkin siinä, miten hallituksen ohjelmasta kirjoitettiin maalaisliittolaisten lehtien palstoilla ja miten asiaa käsiteltiin eduskuntaryhmässä. Sunila ei hallituksen ohjelmasta pitänyt, mutta ei myöskään halunnut aktiivisesti nyt olla mukana kaatamassa hallitusta, jonka muodostamiseen oli suhtautunut positiivisesti. Ryhmässä Sunila ei tuonut kantansa kovin selvästi esiin, mutta Vesterinen totesi, että ”niin useat kuin mahdollista äänestäkööt epäluottamusta”. Hallitusta haluttiin siis näpäyttää, mutta ei kaataa.⁴⁹⁶

Sunila ja Relander pystyivät huokaisemaan helpotuksesta Tannerin hallituksen saatua luottamuksen selvin äänin 116–62. Hallitusta vastaan olivat äänestäneet kokoomuslaiset, 20 maalaisliittolaista sekä Edistyspuolueen maalaisoppositio eli niin sanottu B-ryhmä, joka oli muodostunut joulukuussa 1926, kun eräät Edistyspuolueen kansanedustajat olivat julistautuneet omaksi alaryhmäkseen. Tämä ryhmä koostui lähinnä puolueen linjaan tyytymättömistä maataloussiiven edustajista. Maalaisliittoa Tannerin hallituksen ohjelma ei tyydyttänyt, mutta toisaalta Kokoomuksenkaan kelkkaan ei haluttu mennä. Maalaisliitossa oli tässä vaiheessa saatu tarpeeksi siitä, että Maalaisliitto oli leimattu Kokoomuksen apupuolueeksi. Tätä asiaa Sunila itsekin korosti Alkiolle seuraavan tammikuun puolivälissä kirjoittamassaan kirjeessä. Sunilan vaalipiirin *Hämeen Maassa* puolestaan todettiin välikysymys Kokoomuksen harhaiseksi.⁴⁹⁷ Maalaisliitto halusi nyt osoittaa entistä itsenäisempää politiikkaa ja irtaantua oikeistoyhteistyöstä, jonka takuumies Maalaisliitossa oli ollut Kallio, mutta joka suuntaus oli ollut vaikeuksissa jo pitemmän aikaa.

⁴⁹⁶ Uino 1994, 530–533; Relander 1967, 366–367; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 16.12.1926, KMA; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 17.12.1926, KMA.

⁴⁹⁷ Sunila Alkiolle 18.1.1927, Santeri Alkion arkisto, KA Helsinki; Hämeen Maa 18.12.1926, Hallituksen ohjelma ja välikysely; Karimäki 2016, 156–160.

Tannerin hallituksen saatua luottamuksen laskeuduttiin joulurauhaan, mutta taas tammikuun loppupuolella alkoi poliittinen peli. Se alkoi tällä kertaa taas maaherrakysymyksellä. Mikkelin läänin maaherran paikka oli tullut auki, ja pääministeri Tanner esitti presidentti Relanderille, että sosialidemokraateilla olisi halua antaa paikka maalaisliittolaisille. Relander nosti esiin Kallion nimen, mutta kulkulaitosministeri Wuolijoki puolestaan esitti Pehkosen siirtämistä Oulusta Mikkeliin niin, että Kallio siirtyisi Ouluun maaherraksi. Sunila taas toi presidentin tietoon, että Edistyspuolueen B-ryhmää edustava Vuokoski halusi maaherraksi Mikkeliin. Vuokoski puolestaan itse viestitti presidentille, että Mikkeliissä haluttiin Kallio maaherraksi. Relander uskoi myös, että Kallio saattaisi olla halukas ottamaan paikan vastaan, mutta että Sunilaa pelkäävät maalaisliittolaiset neuvovat häntä vastaamaan asiaan kieltävästi. Lopulta hallituskin, vaikka pääministeri ja kulkulaitosministeri olivatkin aluksi olleet innostuneita Kalliosta, oli Kallion Mikkeliin tuloa vastaan. Kun sekä Kallio että hallitus olivat vastaan, nimitti Relander Mikkelin maaherraksi Albin Pulkkisen, joka oli taustaltaan edistyspuoluelainen mutta lähinnä kuitenkin virkamies. Relanderin mielestä asiassa oli kyse siitä, että sosialidemokraatit pelkäsivät liiaksi Sunilan nousua ja hänen vaikutusvaltansa kasvua.⁴⁹⁸ Pelkoa voi tietysti pitää luonnollisena. Vaikka Sunila suhtautuikin positiivisesti sosialidemokraatteihin, hänet nähtiin ehkä liian radikaalina ja sellaisena, joka voisi viedä politiikallaan sosialidemokraattien maalauskannatusta, jota ei tietenkään haluttu luovuttaa Maalaisliitolle.

Pelko olikin jossain määrin aiheellinen, sillä Sunila oli jo toiminnallaan vaikuttanut rakoilevaan Edistyspuolueeseen varsinkin Mikkelin vaalipiirin alueella. Kuten jo on noussut esille, oli Edistyspuolueen sisällä ollut pitemmän aikaa erimielisyyksiä. Nämä erimielisyydet kärjistyivät, kuten on jo mainittu, joulukuussa 1926 kansanedustajien V. M. J. Viljanen, Erkki Pullinen, Kaarlo Vuokoski, Hannes Valkama ja Alpo Luostarinen – siis puolueen maalaisoppositio – julistautuessa omaksi alaryhmäkseen. Sunila suhtautui tähän asiaan myötämielellä, sillä hän näki, että Maalaisliitto voisi houkutella nämä kapinalliset omiin riveihinsä ja näin lisätä kannatustaan Etelä-Savossa, olivathan Vuokoski ja Luostarinen Mikkelin läänin vaalipiirissä sangen huomattavia henkilöitä. Sunila teki kantansa selväksi myös Alkiolle. Sunilan mielestä asiaa ei saanut mitenkään vaikeuttaa Maalaisliiton taholta. Hän myös ilmoitti puolueen patriarkalle, että toimi omalla valtuutuksellaan näiden kapinallisten luottamusmiehenä ja oli ollut asiaa koko ajan ”läheltä seuraamassa ja sitä sopivasti ohjaillut”.⁴⁹⁹

Edistyspuolueessa kyllä yritettiin sovittelua maalaisoppositioon nähden, mutta se ei onnistunut vaan kehitys oli aivan päinvastainen, niin kuin Jenni Karimäki on

⁴⁹⁸ Relander 1967, 385–392.

⁴⁹⁹ Karimäki 2016, 158–162, Sunila Alkiolle 18.1.1927, Santeri Alkion arkisto KA Helsinki.

väitöskirjassaan todennut. Hannes Valkama erosi Edistyspuolueesta jo huhtikuussa 1927 ja asettui seuraavan kesän vaaleissa Maalaisliiton ehdokkaaksi. Myös Luostarinen, Pullinen ja Vuokoski siirtyivät Maalaisliittoon, Edistyspuolueen maalaisoppositiosta ainoastaan Viljanen jäi vanhaan puolueeseensa. Tosin eduskuntaan ei kukaan näistä loikanneista tullut vuoden 1927 vaaleissa. Mutta kaiken kaikkiaan Mikkelin läänissä tapahtui Maalaisliiton suuri läpimurto puolueen yli kaksinkertaistaessa äänisaaliinsa edellisiin vaaleihin nähden. Varsinainen ääniharava alueella oli Aino Luostarinen, joka oli Alpo Luostarisen puoliso. Aino Luostarisen ohella Mikkelin läänin maalaisliittolaisista pääsivät läpi Oskari Kontio, Matti Paavilainen ja Emil Jutila. Näistä neljästä Luostarinen on laskettu sunilalaiseksi, kun taas muut kolme eivät oikein profiloituneet mitenkään. Mainittakoon, että Edistyspuolueen maalaisoppositiosta Maalaisliittoon siirtyneet Erkki Pullinen ja Alpo Luostarinen tulivat uudelleen eduskuntaan sitten vuoden 1930 vaaleissa.⁵⁰⁰

Sunilan aseman voikin katsoa vahvistuneen Maalaisliitossa monin tavoin talvella ja keväällä 1927. Siitä oli yhtenä osoituksena paitsi se, että puolue sai vahvistusta Mikkelin läänin vaalipiirissä osittain Sunilan työn tuloksena, myös se, että helmikuun alussa hänet oli valittu eduskuntaryhmän johtoon Eero Hahlin erottua. Mutta mitenkään täysin selvää tämä aseman vahvistuminen ei ollut, sen osoitti esimerkiksi ryhmän puheenjohtajavaalin tiukkuus, kyseisessä vaalissa Sunila oli nimittäin saanut 16 ääntä ja Kallio 15 ääntä. Aluksi Sunila olikin kimmastuneena kieltäytynyt ottamasta ryhmän vetovastuuta, mutta sitten suostunut. Äänestyksen meneminen äärimmäisen tiukaksi johtui lähinnä siitä, että Sunilan kannattajia oli pois kokouksesta, sillä heille ei ollut tiedotettu sitä, että ryhmän puheenjohtaja tulisi vaihtumaan.⁵⁰¹

Sunilasta tuli kuitenkin eduskuntaryhmän puheenjohtaja, mikä varmasti lämmitti hänen mieltään. Kalliosta oli puolestaan tullut nyt pitkästä aikaa pelkkä riviedustaja, asia, jota voi myös pitää eräänlaisena merkinä Sunilan aseman vahvistumisesta. Kevään kuluessa Sunila puuttui puheissaan erityisen paljon lempilapseensa tullipolitiikkaan. Tullikysymyksiä Sunila käsitteli laajasti niin eduskuntaryhmässä kuin Maalaisliiton maaseudulla pidetyissä esitelmätilaisuuksissa. Kirjoittipa Sunila yhdessä K. J. Ellilän kirjasen *Tullikysymyksemme – Mihin suuntaan maamme tullipolitiikkaa olisi ohjattava*. Tullipolitiikka oli Sunilan mielestä yksi keino maatalouden edistämistoimissa, tulliverotus kun oli Sunilan mukaan maaseudulle edullisempi, koska se edisti säästäväisyyttä ja tuki elinkeinoa. Ja kun eduskuntavaalit olivat ovella, oli asiasta hyvä tehdä Maalaisliitolle yksi vaalivaltti.⁵⁰²

⁵⁰⁰ Karimäki 2016, 162; Mylly 1989, 172–173.

⁵⁰¹ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 3.2.1927, KMA; Relander 1967, 388–389.

⁵⁰² Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 24.2.1927, KMA; Hämeen Maa 15.2.1927, Arvokas maalaisliiton järjestämä esitelmätilaisuus Hollolaan; Sunila-Ellilä 1927.

Vaikka Sunilan asema olikin vahvistunut puolueessa, ei se poistanut jännitteitä hänen ja Kallion väliltä. Yksi todistus tästä saatiin maaliskuun puolivälissä Suomen Pankin pankkivaltuusmiehiä valittaessa. Ryhmässä Sunila esitti pankkivaltuusmieheksi vanhaa yhteistyökumppaniaan, maatalousneuvos K. J. Ellilää. Kirra kannatti Ellilää, koska piti tätä hyvänä talousmiehenä. Samoin teki Heikura. Ihamuotilan mielestä myös Sunila tulisi kysymykseen Ellilän ohella. Mutta ryhmässä oli myös muuta ilmaa. Sunilaa vastustavat voimat nostivat esiin muita nimiä, muiden muassa Hahl ja Lohi esittivät Kalliota pankkivaltuusmieheksi. Asia jäi kuitenkin pöydälle. Presidentti Relanderin neuvosta asiasta äänestettiin ryhmässä ilman etukäteistä keskustelua. Vaalissa Sunila sai 20 ääntä ja Kallio 18 ääntä. Äänestys osoitti jälleen, miten tiukan jakaantunut puolue oli. Tämän tiedosti myös Sunila, joka ryhmävaltuuskunnassa totesi, että pankkivaltuusmieheksi olisi löydettävä joku muu kuin hän tai Kallio. Vaikka vastustaviakin ääniä löytyi, niin lopulta maalaisliittolaiset päätyivät valitsemaan pankkivaltuusmieheksi Jalo Lahdensuon. Lahdensuo oli kyllä kalliolainen, mutta Sunilakin pystyi hänet hyväksymään, niin kuin tuonnempanakin nähdään. Lahdensuosta väitelleen Pekka Kakkurin mukaan Lahdensuo oli aatteellisesti näiden kahden kilpailevan puoluejohtajan välillä olevalla ”demarkaatiolinjalla”.⁵⁰³

Eräät maalaisliittolaiset pitivät Sunilan toimintaa pankkivaltuustoasiassa osoituksena hänen häikäilemättömyydestään, heihin kuului muun muassa *Hämeen Maan* entinen päätoimittaja ja Maalaisliiton aitosuomalaista siipeä edustanut varatuomari Eino Aaltio, joka kirjoitti kokouksen jälkeen sangen kitkeränsävyisen kirjeen Alkiolle:

Sanoinhan jo, että hän [Sunila] syö maata kuin myyrä Kallion, tuon avomielisen ja jaloluonteisen miehen alta. Ikävintä vain Sunilan ”politiikassa” on se, että hänen kauttaan koko maalaisliittoasia suurissa määrin painuu katalan juonittelun ja materialismin piiriin. Se voimakas idealinen henki, joka ennenkaikkea Sinusta on virrannut maalaisliittoon, on Sunilalle vallan vieras.⁵⁰⁴

Aaltio kutsui Sunilaa kirjeessään Alkiolle myös pyrkijäksi ja olevan surullista, että ”Sunilan tapainen jokseenkin lahjaton mies” saa ryhmässä kannatusta ja pahoitelteli, miten Kallion, ”harvinaisen lahjakkaan miehen ja synnynnäisen poliitikon”, vaikutusvalta väheni. Aaltio paheksui lisäksi Sunilaa siitä, että tämä oli antanut monen maalaisliittolaisen ymmärtää, että ”hän oikeastaan maalaisliitossa kaikki määrää”.⁵⁰⁵

⁵⁰³ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 17.3.1927, KMA; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 22.3.1927, KMA; Maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunnan kokous 31.3.1927, KMA; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 31.3.1927, KMA; Relander 1967, 416; Kakkuri 1999, 226–227.

⁵⁰⁴ E. A. Aaltio Alkiolle 23.4.1927, Santeri Alkion arkisto, KA Helsinki.

⁵⁰⁵ *ibid.*

Epäilemättä Aaltion voimakkaaseen purkaukseen vaikutti se, että hän oli Maalaisliiton innokkaimpia aitosuomalaisuusmiehiä ja AKS-aktiivi, joka näki Kallion ja Alkion suhtautuvan myötäsukaisemmin aitosuomalaiseen talonpoikaisnationalismiin ja heimoasioihin kuin Sunilan.⁵⁰⁶ Se, että Sunila suhtautui varauksellisesti ja jopa kielteisesti aitosuomalaisuuteen, näyttää antaneen hänelle epäidealistisen materialistin leiman etenkin niiden maalaisliittolaisten parissa, jotka katsoivat edustavansa todellista talonpoikaisnationalismia, johon kuului tiukan kielipolitiikan ajaminen.

3.5.2 Työtä pienviljelijöiden hyväksi ja pettymys puoluekokouksessa

Sunila halusi selvästikin keskittyä politiikkaan eduskunnassa. Hänelle riitti, että pankkivaltuustossa Maalaisliittoa edusti riittävän asiantunteva henkilö. Sunila todennäköisesti pelkäsi mahdollisuutta, että hänen asemansa vaikeutuisi ja vaikutusvaltansa vähenisi, jos hän lähtisi pankkivaltuustoon, Kallio kun oli saanut vaalissa melkein yhtä paljon ääniä. Sunila varmasti tiesi myös, että Maalaisliiton sisällä oli hänen linjaansa voimakkaasti vastustavia henkilöitä. Kevään 1927 kuluessa Sunila esiintyikin aktiivisesti Heimolan isossa salissa. Eräs asia, johon Sunila otti aktiivisesti kantaa, oli niin sanottu Suojärven perintökirjariita. Kyse oli siitä, että vanhoja Viipurin läänin lahjoitusmaita oli hankittu jo 1800-luvulla valtion haltuun ja niitä oli jaettu lahjoitusmailla asuville talonpojille. Suojärvellä perintökirjoja oli vuonna 1921 annettu 765:lle talonpojalle. Perintökirjoja ei kuitenkaan haluttu antaa osakeyhtiöille. Osakeyhtiöt olivat kuitenkin ostaneet lampuotitiloja, sillä oikeus oli todennut näillä olevan tähän oikeus, kun eduskunta oli hylännyt ehdotuksen laiksi Suojärven lahjoitusmaahan kuuluvien lampuotitilojen palauttamisesta valtion välittömään hallintaan. Tältä pohjalta antoi Tannerin sosialidemokraattinen hallitus lakiehdotuksen, että ne tilat, joille ei ollut annettu perintökirjoja, tulisivat valtion hallintaan asutus- ja viljelysaluiden perustamista varten. Kyse oli siitä, että sosialidemokraatitkin tiesivät, mistä kannatus politiikassa otettiin – eli maaseudulta.⁵⁰⁷

Eduskunta sai Suojärven lahjoitusmaa-asian eteensä huhtikuun lopussa. Sosialidemokraattinen hallitus halusi lain kiireellisesti voimaan. Tässä asiassa sosialidemokraatit ja Maalaisliitto löysivät yhteisen sävelen. Maalaisliiton puolelta varsinkin Sunila toi esiin, miten maat oli alun perin ”annettu Suomen kansalle jalomielisenä lahjoituksena luovutettaviksi Suojärven kurjissa oloissa eläville talonpojille”, joten tämä alkuperäinen tarkoitus olisi toteutettava. Sunila arvosteli tiukasti sitä, miten puutavarayhtiöt hakeutuivat maiden omistajiksi. Tämä oli hänestä lain vastaista ja suuri ongelma, varsinkin kun alueella oli paljon tilatonta väestöä. Sunilan mukaan

⁵⁰⁶ Mylly 1989, 246–247.

⁵⁰⁷ Tanner 1966, 87–89; Kannisto 2016, 238–239.

valtiovalta oli velvollinen ”tasoittaa tietä ja luoda uusia toimeentulomahdollisuuksia tälle maata haluavalle itäisimmän Karjalan kovia kokeneelle rahvaalle”. Sunilan puhe heijastelee hyvin sitä, miten Maalaisliitto vastusti suuryhtiökapitalismia. Metsäteollisuutta pidettiin toki tärkeänä, mutta talonpoikaisen väestön lisäämistä pidettiin vielä tärkeämpänä. Ja kun metsäteollisuutta Suomessa kuitenkin oli ja se tarvitsi puuta, putosivat metsätulot ”hienona, hedelmöittävänä sateena yli koko yhteiskunnan”, niin kuin Hannes Gebhardkin oli lausunut.⁵⁰⁸

Maalaisliitto äänestikin sosialidemokraattien kanssa lain hyväksymisen puolesta, mutta laki ei mennyt läpi vaan se hylättiin. Tulosta pidettiin Maalaisliiton piirissä valitettavana. Lopulta elokuussa Tannerin hallitus antoi – korkeimman oikeuden päätöksen jälkeen – Suojärven perintökirjat Pitkäranta-yhtiölle. Tätä menettelyä arvosteltiin maalaisliittolaisessa lehdistössä. Esimerkiksi *Hämeen Maassa* paheksuttiin sitä, että asiaan oli vedetty mukaan vieras valta, niin että tämän avulla oli pyrkimys ”pakottaa maan hallitus ja eduskunta palvelemaan jonkin ryhmän yksityisetäjiä yleisten ja yhteisten etujen kustannuksella”. Vieraalla vallalla tarkoitettiin Englantia, sillä pääosa Pitkäranta-yhtiöstä oli norjalais-englantilaisen Diesen Wood Co:n omistuksessa. Englannin parlamentissa asiaa oli käsitelty heinäkuun lopussa, kun ulkoministeri Austen Chamberlainilta oli tiedusteltu, oliko tämä tietoinen siitä, että Suomen hallitus kieltäytyi luovuttamasta perintökirjoja sellaisiin metsätiloihin, joihin oli sidottuna englantilaista pääomaa. *Ilkka* puolestaan piti sosialidemokraattien toimintaa ”sosialistien maksusuorituksena ruotsalaisten hallitustakauksesta”.⁵⁰⁹ Vaikka sosialidemokraatit olivatkin äänestäneet lain hyväksymisen puolesta, niin heidän katsottiin maalaisliittolaisten mielestä lopulta taipuneen suuryhtiökapitalismin vehkeilyn edessä – olkoonkin että ratkaisu tapahtui korkeimman oikeuden päätöksen jälkeen (mitä myös sosialidemokraattisissa lehdissä valitettiin). Maalaisliitolle, vaikka puolue toisaalta pyrkikin pitämään hyvät välit sosialidemokraatteihin, tärkeintä oli lopulta yrittää todistaa kuitenkin olevansa lopulta se puolue, joka ainoana ja horjumatta seisoi talonpojan asian takana siinäkin vaiheessa, kun muut saattoivat taipua.

Vaikka Sunila ajoikin näkyvästi eduskunnassa pienviljelijän aseman parantamista, leimattiin hänet kuitenkin sosialidemokraattisen puolen taholta suorastaan vanhaksi kokoomuslaiseksi. *Suomen Sosialidemokraatin* pääkirjoituksessa touku-kuussa 1927 väitettiin Maalaisliiton olevan muodostumassa talonpoikaispuolueesta taantumukselliseksi oikeistopuolueeksi. Kirjoituksessa nostettiin erityisesti esiin Sunila, jota pidettiin ”vanhoillisena poliitikkona, suurmaanomistajana, mieleltään ja

⁵⁰⁸ VP 1926, ptk. III, s.3316–3320; Kuisma 2009, 165.

⁵⁰⁹ Hämeen Maa 4.8.1927, Matalamielistä vehkeilyä; Hämeen Maa 2.8.1927, Häikäilemättömyyden menettelyä Suojärven lampuotiasiaassa; Saarijärven Paavo 4.8.1927, Suojärven lampuotitilojen perintökirjajuttu; Ilkka 14.9.1927, Ruotsalaisten viimeisten päivien politiikkaa 2.

sielultaan täysverisenä maataloustuottajana, joka katselee asioita mainittujen ominaisuuksien edellyttämästä näkökulmasta”. Hyökkäys Sunilaa vastaan oli sosialidemokraattien taholta sangen raju, mutta helposti selitettävissä. Sunila nimittäin ajoi kahden valtakunnallisen pienviljelijäjärjestön yhdistymistä. Nämä yhdistykset olivat Pienviljelijäin Liitto, joka oli lähinnä sosialidemokraattinen, ja Pienviljelijäin Keskusliitto, joka puolestaan oli Hannes Gebhardin perustama ja lähinnä porvarillinen.⁵¹⁰

Varsinkin Sunila ja Gebhard olivat sitä mieltä, että näiden kahden pienviljelijäjärjestön olisi yhdistyttävä, jotta syntyisi järjestö, joka voisi ajaa mahdollisimman tehokkaasti pienviljelijöiden asiaa. Tämän puolesta he puhuivat myös Tampereella huhtikuun lopulla 1927 pidetyssä Pienviljelijöiden Keskusliiton edustajakokouksessa. Sunilan ja muiden järjestöjen yhdistymistä kannattavien näkemykset olivat kuitenkin Pienviljelijöiden liittoa hallinneiden sosialidemokraattien mielestä liian radikaaleja ja vaarallisia. Pienviljelijöiden Liiton edustajakokouksessa, joka järjestettiin samaan aikaan kuin Pienviljelijöiden Keskusliiton kokous, vain 42 edustajaa 132:sta kannatti yhdistymistä. Tämä osoitti, miten kovaa taistelu pienviljelijöiden sieluista oli ja miten epäilyksellä suhtauduttiin sellaiseen hankkeeseen, jossa oli porvarillisia johtomiehiä. Vaikka Pienviljelijöiden Keskusliitto oli puolueeton, oltiin Maalaisliiton piirissä luonnollisestikin pettyneitä siihen, että yhdistymisestä ei tullut mitään. Pettymystä pahempaa oli kuitenkin se, että sosialidemokraattien koettiin loukanneen Sunilaa, joka oli leimattu maalaisliittolaisen mukaan täysin aiheettomasti suurviljelijöiden asianajajaksi. Maalaisliiton lehdistä moni nousikin puolustamaan Sunilaa. *Hämeen Maa* toi esiin Sunilan lukuisat pienviljelystä koskevat tutkimukset ja hänen tekemänsä aloitteet. *Turunmaa* puolusti niin ikään Sunilaa ja totesi tämän aina olleen pienviljelijän asialla. *Suomen Sosialidemokraatin* kirjoituksessa esitetyn *Turunmaa* kuittasi olevan pääasiassa valheellista.⁵¹¹

Huhtikuun lopussa Maalaisliitto kokoontui puoluekokoukseensa Viipuriin. Siellä Sunila piti kaksi laajaa esitelmää, joista toinen käsitteli juuri agendalla olevaa pienviljelysasiaa ja toinen puolestaan valtion veropolitiikan suuntaviivoja. Veropoliittisessa puheessaan Sunila puolusti voimakkaasti tulliverotusta ja vastusti tulo- ja omaisuusveron korottamista. Sunilan mukaan välillisen verotuksen korvaaminen välittömällä verotuksella vaikuttaisi kielteisellä tavalla maan tuotannolliseen toimintaan ja erityisen tuhoisasti maatalouteen. Pienviljelystä käsittelevässä puheessaan

⁵¹⁰ Suomen Sosialidemokraatti 3.5.1927, Porvarit Pienviljelijäin Liiton kimpussa; Santonen 1971, 225–227.

⁵¹¹ Hämeen Maa 10.5.1927, Valhetta ja vääristelyä; Turunmaa 10.5.1927, Tri Sunila ja pienviljelys 1.; Turunmaa 17.5.1927, Tri Sunila ja pienviljelys 2; Turunmaa 20.4.1927, Suomen kolmannet pienviljelijäpäivät Tampereella maanantaina ja eilen; Santonen 1971, 230–231.

Sunila puolestaan puhui taas kerran pienviljelyksen paremmuuden puolesta vedoten muun muassa saksalaiseen tutkija Auhageniin, jonka mukaan pientiloilla työt suoritettiin tarkemmin ja huolellisemmin kuin suurtiloilla. Sunila muistutti puheessaan suuren osan Suomen tiloista olevan pieniä tiloja ja totesi väestöstäkin noin kolmanneksen kuuluvan pienviljelijöihin. Pienviljelijän rooli oli Sunilan mukaan siis kaiken kaikkiaan hyvin merkityksellinen ja hän korosti, että pienviljelijöiden määrä oli asutustoiminnan myötä vielä kasvussakin. Sunila vaatikin, että valtiovallan tuli omalta osaltaan huolehtia siitä, että pienviljelijäluokka saa tarpeellisen ammattikehityksen ja tukea. taloudellisen tilan kohottamiseksi. Puheessa Sunila otti kantaa myös pääoman ja työn väliseen taisteluun todeten, että se on säälimätöntä mutta pienviljelijää tämä taistelu ei suoranaisesti koskenut. Pienviljelijä oli Sunilan mukaan itsenäinen ja riippumaton, eikä hänellä ollut mitään yhteisiä etuja lakon tekijöiden kanssa.⁵¹² Puheensa lopussa Sunila ryhtyi ylistämään pienviljelyksen siunauksellisuutta ja isänmaallisuutta:

Onnen tunnetta saattaa ihmisen ehkä useinkin elämässään tuntea. Mutta harvoin täyttää ihmisrinnan niin välitön ja syvä onnentunne kuin se mikä valtaa ihmisen päästessään kiinni omaan turpeeseen, saadessaan määrätyn alan isänmaata omakseen, johon ei kenenkään muun määräysvalta ulotu. Siitä hetkestä avautuu ihmiselle uusi elämä, uusi työvoima, työ omalla konnalla jälkipolvien, isänmaan hyväksi.⁵¹³

Sunilan puheita, varsinkin pienviljelystä käsitellyttä, voi pitää hyvinä esimerkkeinä siitä Maalaisliiton jo vuosikymmenen alussa lanseeraamasta talousjärjestelmästä ”Se kolmas”, jossa uskottiin, että talonpoikainen ja maata viljelevän kansanaineksen taloudellinen, yhteiskunnallinen ja valtiollinen merkitys kasvaisivat, kun taas ”porvarismin” ja sosialismin valta ja voima supistuisivat. Maatalous oli ”Sen kolmannen” mukaan hillitsevä ja tasoittava voima, joka oli astunut näyttämölle. Aiheesta kirjan vuonna 1922 kirjoittaneen Väinö Kivilinnan mukaan ”kolmannen” järjestelmän kannatus perustui siihen, että sillä tavoiteltiin yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta.⁵¹⁴

⁵¹² Hämeen Maa 5.5.1927, Valtion veropolitiikan suuntaviivoja ja välittömän verotuksen vaikutus valtiontalouteen. Ylijohtaja J. E. Sunilan esitelmä Maalaisliiton puoluekokouksessa Viipurissa; Hämeen Maa 8.5.1927, Mihin perustuu pienviljelyksen voima? Ylijohtaja J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puoluekokouksessa Viipurissa; Auhagenilla Sunila viittaa todennäköisesti saksalaiseen Otto Auhageniin (1869–1945), joka toimi mm. Berliinin Maatalouskorkeakoulun professorina.

⁵¹³ Hämeen Maa 10.5.1927, Mihin perustuu pienviljelyksen voima? Ylijohtaja J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puoluekokouksessa Viipurissa.

⁵¹⁴ Kivilinna 1922, 8–10 ja 80.

Viipurin puoluekokouksessa Sunila yritti myös haastaa puolueen puheenjohtajan P. V. Heikkisen. Syytä, miksi Sunila tällaista yritti, voi koettaa vain arvailla. Puolueiden puheenjohtajien paikat eivät tuossa vaiheessa olleet läheskään niin merkittäviä kuin nykyään, eikä esimerkiksi Heikkinen ollut vielä kertaakaan istunut ministerinä kuten Sunila, joka oli ollut kolmessa hallituksessa maatalousministerinä. Syy Sunilan innokkuudelle oli ilmeisesti siinä, että Maalaisliitossa oli juuri ryhdytty sääntöuudistukseen, jossa vahvistettiin keskushallituksen valtaa. Sunila ilmeisesti pelkäsi vaikutusvaltansa heikkenevän organisaatiouudistuksen myötä, jos jäisi eduskuntaryhmän puheenjohtajaksi ja keskushallitus olisikin se paikka, josta puoluetta tulevaisuudessa ohjailtaisiin. Keskushallituksen puheenjohtajaksi Sunila halusi osittain ehkä myös siksi, että kyseisessä tehtävässä olivat toimineet myös Saalasti, Alkio ja Kallio, joista ainakin kahta ensiksi mainittua Sunila arvosti kovasti. Ja olihan Filip Saalasti ollut myös nuoren Sunilan kaikkein tärkeimpiä ystäviä ja suorastaan eräänlainen mentori. Puheenjohtajavaalissa Sunila joutui kuitenkin katkerasti pettymään. Kalliolaiset ottivat erävoiton P. V. Heikkisen saadessa 99 ääntä, kun taas Sunila sai ainoastaan 55 ääntä.⁵¹⁵

Sunila oli siis hävinnyt erän kalliolaisille. Tämä oli Sunilalle ilmeisesti niin suuri pettymys, että toukokuun alussa hän ilmoitti kieltäytyvänsä eduskuntavaaliehdokkuudesta. Virallisesti Sunila vetosi kiireisiin ja niihin tärkeisiin uudistuksiin, jotka olivat käynnissä maataloushallituksessa. Tämä oli selvästikin vain tekosyy ja osoitus siitä, että Sunila koki itseään loukatun. Sunila oli päässyt niin nopeasti politiikan huipulle, että hänellä ei varmaankaan ollut suuriakaan haluja vetäytyä oikeasti syrjään. Olihan Sunila myös itse kommentoinut voivansa vaikuttaa politiikassa enemmän asioiden hyväksi kuin keskusvirastossa. Sunila oli myös valittu jo talvella Etelä-Hämeen maalaisliittolaisten piirikokouksessa edustajaehdokkaaksi, joten kyse oli siis pikaistuksissa tehdystä päätöksestä ja halusta näpäyttää puoluetta. Sunilan vaalipiirin *Hämeen Maa* kuitenkin selitti, että asia ei tullut minään yllätyksenä, mutta pahoitteli samalla Sunilan jäämistä pois eduskunnasta. *Hämeen Maan* mukaan Sunila oli viiden vuoden aikana ”kyntänyt syvän vaon poliittisella työmaalla”. *Hämeen Maa* kiisti myös sen, että Sunila olisi kieltäytynyt sen vuoksi, että hänen talouspoliittinen linjansa ei olisi saanut puoluekokouksessa kannatusta, niin kuin esimerkiksi kokoomuslaiset ja edistyspuoluealaiset lehdet väittivät – *Helsingin Sanomissa* oli esimerkiksi kommentoitu Sunilan kieltäytymisen olleen sovitusuhri niille maalaisliittolaisille, jotka pitivät hänen linjaansa liian oikeistolaisena. Erityisesti kerrottiin Niukkasen hyökänneen Sunilaa vastaan puoluekokouksessa. *Satakunnan Kansa* puolestaan tulkitsi Sunilan jo mahdollisesti ajat-

⁵¹⁵ Kertomus Maalaisliiton toiminnasta vuodelta 1927, KMA; Mylly 1989, 186–187.

televan seuraavia presidentinvaaleja ja vetäytyvän tämän vuoksi pois eduskunnasta.⁵¹⁶

Sunilan ehdokkuudesta kieltäytyminen antoi aihetta spekuloida sillä, oliko hänen valtansa Maalaisliitossa heikkenemään päin. Niin olisi voinut olettaa, mutta sellainen ei asian laita kuitenkaan ollut. Jo toukokuussa tapahtui asia, joka taas tuli vahvistamaan Sunilaa Maalaisliiton sisällä. Tuolloin nimittäin Kyösti Kallioista tuli Suomen Pankin johtokunnan jäsen. Maalaisliitossa Suomen Pankkia ja erityisesti sen johtajaa Risto Rytä ei pidetty kovassakaan arvossa, sillä Rytin ei katsottu olevan mikään maatalouden ystävä. Ryti halusi kuitenkin sitoa Maalaisliittoa Suomen Pankin rahapolitiikkaan hankkimalla keskuspankkiin myös maalaisliittolaisen pankinjohtajan. Sunila olisi koulutuksensa puolesta ollut selkeästi sopivampi pankinjohtajaksi kuin Kallio, mutta kun hänen antipatiansa Rytä kohtaan olivat niin suuria kuin olivat, ei hänellä ollut mahdollisuuksia tulla nimitetyksi Suomen Pankkiin. Tuskin Sunilalla pankinjohtajaksi olisi ollut edes halua, niin karsaasti Maalaisliitossa suhtauduttiin Suomen Pankkiin. Tämän tiesi myös Kallio, mutta otti silti johtajanpaikan vastaan. Tämä oli teko, jota Maalaisliitossa paheksuttiin, varsinkin siksi että Kallio ei ollut vienyt asiaa eduskuntaryhmään. Paheksumisensa toi esiin varsinkin Alkio, mutta myös Relander, Sunila ja Vesterinen olivat sitä mieltä, että Kallio oli tehnyt ratkaisunsa väärin, puoluetta kuuntelematta.⁵¹⁷ Tätä Kallion ratkaisua eivät Sunila ja sunilalaiset malttaneet sittemmin olla käyttämättä hyödykseen.

Vaikka Sunila ei kesän 1927 eduskuntavaaleissa lopulta ollutkaan ehdokkaana, hänen kädenjälkensä kyllä näkyi vaaleissa monin tavoin. Kallio tosin oli laatinut Maalaisliiton vaaliohjelman, mutta varsinaiset vaalipamfletit olivat laatineet sunilalaiset. Sunila oli itse kirjoittanut K. J. Ellilän kanssa jo mainitun kirjasen *Tullikysymyksemme*. K. T. Jutilan – hän kuului Sunilan ja Ellilän tavoin maataloushallituksen virkamiehiin – kynästä puolestaan oli lähtöisin kirjanen nimeltä *Pienviljelijäkysymys*. Myös maalaisliittolaisissa lehdissä sunilalaiset kirjoittivat aktiivisesti. Aktiivinen oli muun muassa K. J. Ellilä, Sunilan vanha työtoveri Maatalousseurojen Keskusliiton ajoilta, jonka Sunila oli vienyt mukanaan maanviljelyshallitukseen. Ellilä kirjoitti *Ilkkaan* kirjoitussarjan ”Sosialismi ja pienviljelys”. Kirjoitussarjassa oli paljon samaa kuin Sunilan vuonna 1918 kirjoittamassa kirjassa *Pienviljelys ja sen menestymismahdollisuudet Suomessa*. Ellilä tuomitsi – samoin kuin Sunila – Karl Kautskyn ja monien muiden saksalaisten sosialistien käsitykset pienviljelyksen me-

⁵¹⁶ Hämeen Maa 7.5.1927, Tri Sunila kieltäytyy eduskuntaehdokkuudesta; Pöytäkirja pidetty Maalaisliiton Etelä-Hämeen vaalipiiriin kevätkokouksessa 23 päiv. maaliskuuta 1927 H:linnan Raatihuoneella, KMA; Hämeen Maa 7.5.1927, Ylijohtaja Sunilan kieltäytyminen ehdokkuudesta; Hämeen Maa 12.6.1927, Vieläkin ylijohtaja J. E. Sunilan kieltäytymisestä edustajaehdokkuudesta; Helsingin Sanomat 21.5.1927, Herra se on herrallakin; Satakunnan Kansa 14.5.1927, Vaaleja kohti.

⁵¹⁷ Alkio 2013, 492–493; Hokkanen 1986b, 476–479.

nestymismahdollisuuksista. Eduard Davidin käsityksiä sen sijaan pidettiin oikeina ja maalaiselämää ymmärtävinä. Ellilä arvosteli sosialidemokraattien vuonna 1922 hyväksyttyä maatalousohjelmaakin erittäin ankarasti, mutta ei malttanut olla mainitsematta, että se oli kuitenkin siihenastisista paras. Sosialidemokraattien maatalousohjelman aivan täydellinen lyttäminen olisikin ollut hieman hankalaa, sillä olihan sen pohjana käytetty Sunilan tutkimuksia. Mitenkään yllättävää ei ollut, että vaalitaistelun tuoksinassa *Hämeen Maa* kehui Sunilan olleen sen politiikan takana, jonka tarkoituksena oli viljan viljelyn tukeminen ja näin sen takaaminen, että maatyöläisille olisi työtä eikä raha virtaisi ulkomaille.⁵¹⁸

Maalaisliitto menestyi heinäkuun vaaleissa hyvin saaden kahdeksan lisäpaikkaa. Merkittävin nousu tapahtui Mikkelin vaalipiirissä, jossa Maalaisliiton ääniosuus nousi yli 15 prosenttiyksikköä edellisiin eduskuntavaaleihin verrattuna. Kun vuoden 1924 vaaleissa Maalaisliitto oli saanut Mikkelin vaalipiiristä 12,3 prosenttia annetuista äänistä, niin nyt puolue sai alueella 27,5 prosenttia kokonaisäänimäärästä. Sunilan ja muiden maalaisliittolaisten Mikkelin vaalipiirin suunnalla tekemä työ kantoi hedelmää, ja eduskuntaan saatiin Etelä-Savosta aikaisemman yhden sijasta peräti neljä maalaisliittolaista kansanedustajaa. Savolaisten äänestämiskäyttäytyminen osoitti Maalaisliiton pystyneen vastaamaan politiikallaan siihen, mitä pienviljelijät odottivat. Mikkeliissä ilmestyneen *Suursavolaisen* mukaan tulos oli osoitus siitä, että läänin talonpojat osasivat ajatella terveesti ja että Edistyspuolue oli jo kauan seisonut puujaloilla. Tärkein vahvistus Maalaisliitolle ja Sunilalle alueella oli Aino Luostarinen, jonka puoliso Alpo Luostarinen oli ollut näihin vaaleihin saakka Edistyspuolueen kansanedustaja. Sunila oli varmasti tyytyväinen myös siihen, että Pohjois-Hämeestä hänen luottomiehensä Janne Ihamuotila jatkoi eduskunnassa, vaikka huhuja hänen syrjäyttämisestään oli liikkunut koko kevään. Etelä-Hämeekään ei jäänyt ilman maalaisliittolaista edustajaa, vaikka Sunila jättäytyikin pois. Maakunnasta eduskuntaan nousi nyt piirin puheenjohtaja, kunnallisneuvos Juho Torppa, joka oli aikaisemmin edustanut niin Suomalaista puoluetta kuin Edistyspuoluettakin.⁵¹⁹

Eduskunnassa jatkoi myös Kallio, vaikka olikin menettänyt yli 1400 ääntä – meno Suomen Pankkiin näkyi äänestäjien käyttäytymisessä. Mutta ryhmässä Kalliota kohtaan oli edelleen luottamusta. Kun eduskuntaryhmä syyskuun alussa järjes-

⁵¹⁸ Kertomus Maalaisliiton toiminnasta vuodelta 1927, KMA; Ilkka 1.6.1927, Sosialismi ja pienviljelys I, Sosialismi aatesuuntana ja socialistien yleiset tarkoitusperät; Ilkka 3.6.1927, Sosialismi ja pienviljelys II, Sosialismin varsinaisten oppi-isien suhde maatalouteen erityisesti pienviljelykseen; Soikkanen 1975, 397–400; Kannisto 2016, 238–239; *Hämeen Maa* 19.6.1927, Puolueiden harrastuspiirit II.

⁵¹⁹ Santeri Alkio Kyösti Kalliolle 4.4.1927, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki; Mylly 1989, 165, 172–173 ja 219–220; Suursavolainen 14.7.1927, Vaalien tulos maassa ja eritoten Mikkelin I. vaalipiirissä; Hokkanen 1986b, 482–485; Heräävä Etelä-Häme 1963, 16–18.

täytyi, äänesti se Kallion ryhmän puheenjohtajaksi. Vastahdokkaana oli Sunilan luottomies Vesterinen. Vesterinen ei kuitenkaan ollut Sunilan ja Kallion tapainen johtajahahmo, jotta hänellä olisi ollut edellytyksiä tulla valituksi. Vesterinen sai vaalissa 15 ääntä, kun taas Kalliota äänesti 29 ryhmän jäsentä. Kauan Kallio ei kuitenkaan ehtinyt ryhmää johtaa, sillä jo seuraavana päivänä hänet valittiin puhemieheksi. Puhemieheksi Kallio ei ollut alun perin ollut kovinkaan halukas, mutta ilmeisesti hän näki asemansa Maalaisliiton ryhmässä niin vahvaksi, että voisi jättää sen johtamisen muille. Kallion jälkeen Vesterinen yritettiin saada jälleen ryhmän johtoon, mutta hän hävisi Niukkaselle.⁵²⁰

3.5.3 Hallituspeliä syksyllä 1927 – Tie Sunilan maalaisliittolaisen hallitukseen

Syy, miksi Kallio halusi sittenkin puhemieheksi, oli varmasti oletamus siitä, että kyseisestä asemasta voisi päästä helpommin hallituksen johtoon. Hallitusten oli tapana kaatua syksyllä ja tiedossa oli nytkin, että Tannerin hallitus ei tulisi kestäämään pitkään, sillä sosialidemokraattien itsensäkin joukossa alkoi herätä kritiikkiä hallituksessa oloa kohtaan. Tämä antoi aihetta poliitikoille spekuloida tulevalla hallituspohjalla pitkin syksyä. Hallitusspekulaatiot aloitti syyskuun alussa presidentti Relander, joka oli palannut virkaansa usean kuukauden sairaslomalta. Pääministeri Tanner kyllä totesi presidentille, että hallitus aikoi pysyä paikoillaan toistaiseksi. Sen sijaan Kallion kanssa presidentti puhui jo hallituksen kaatumisesta. Relanderille Kallio oli todennut, että Maalaisliitto ei lähtisi uuteen hallitukseen sosialidemokraattien kanssa näiden maatalousvihamielisyyden vuoksi.⁵²¹

Kallion osakkeet pääministeripörssissä alkoivat kuitenkin laskea jo syyskuun aikana ja vastaavasti Sunilan nousta. Kuun puolivälissä Sunila oli Relanderin kanssa puhelimesta ollessaan kommentoinut Kallion puhetta valtiopäivien avajaisissa fari-sealaiseksi ja Kallion kesällä myös puhelleen, että presidentin olisi sairautensa vuoksi ehdottomasti erottava. Tästä Relander pahoitti syvästi mielensä, ja hän kommentoi päiväkirjalleen Kalliota ”kettumaiseksi”. Sunila kuitenkin kielsi presidenttiä puhumasta asiasta Kalliolle. Sunilan asema oli vahvistunut myös puolueen patriarkan Alkion silmissä. Alkio paheksui Kallion toimintaa erityisesti Suomen Pankin kohdalla. Alkiosta Sunila oli itsenäinen mies – toisin kuin Kallio, joka Alkion mukaan ”liehittelee ensi kädessä toisia puolueita, mutta on töykeä omia puoluelaisia kohtaan”. Päiväkirjalleen Alkio kommentoi Kallion jopa politikoivan yksityispyynteissä Maalaisliiton kustannuksella. Syksyn aikana Sunila, Relander ja Alkio tekivät

⁵²⁰ Hokkanen 1986b, 487.

⁵²¹ Relander 1967, 424–425.

autolla myös yhteisen huvimatkan, jonka aikana miehet varmasti keskustelivat myös poliittisesta tilanteesta.⁵²²

Sunila alkoi siis päästä syksyn 1927 kuluessa yhä enemmän presidentti Relanderin suosioon Kallion osakkeiden laskiessa. Maalaisliiton eduskuntaryhmässäkin alkoi syksyn edetessä tulla Sunilaa ikävä ja varsinkin Sunilan talouspoliittista osaamista. Lokakuussa Relander keskusteli muiden muassa Kalliokosken ja Lohen kanssa, jotka molemmat totesivat ryhmässä vallitsevan nyt rauhan kun Sunila oli poissa, mutta samaan hengenvetoon olivat sitä mieltä, että puolueelta puuttui ”raskasta tykistöä” talouspolitiikan alalla ja että Sunilan vetäytyminen oli puolueelle vahingoksi.⁵²³ Kalliolaisissakin piireissä, joita Kalliokoski ja Lohi edustivat, Sunilan osaamista arvostettiin selvästi. Tällaiset mielipiteet varmasti vahvistivat presidentti Relanderin käsityksiä siitä, että Sunila olisi saatava takaisin aktiiviseen päivänpolitiikkaan.

Hallitusasiasta Relander keskusteli myös Oulun läänin maaherran E. Y. Pehkosen kanssa. Tarkoituksena oli ilmeisesti kartoittaa sitä, mikä oli Pehkosen halukkuus pääministeriksi ja mitä mieltä tämä oli Sunilasta. Kalliolle Relander ei näyttänyt olevan uhallakaan valmis antamaan pääministerin salkkua ja mikäli Sunila epäonnistuisi tai kieltäytyisi, olisi mahdollista antaa tehtävä Pehkoselle, jolla oli laajaa luottamusta koko Maalaisliitossa. Pehkonen ei antanut presidentin mielestä suoraa vastausta asiaan, mutta tämä päätyi siihen käsitykseen, että Pehkonen olisi suostuvainen niin pääministeriksi kuin ministeriksi Sunilan mahdollisesti muodostettavaan hallitukseen.⁵²⁴ Mikään suuri Sunilan ihailija Pehkonen ei kuitenkaan ollut, sillä hän lausui presidentille:

Sen miehen kanssa ei voi tulla toimeen, sillä hän tahtoo kaikissa asioissa saada tahtonsa läpi, ellei hän onnistu, on hän suutuksissaan.⁵²⁵

Seuraavana päivänä presidentti keskusteli asiasta Sunilan kanssa. Sunila ei tyrmannyt Pehkosta, vaan laittoi hänet presidentin pyytämällä hallituslistalla pääministeriksi. Relander kyllä epäili, että Sunila tosiasiaassa itse ajatteli itseään tälle paikalle. Ja se oli epäilemättä presidentinkin perimmäinen toive, sillä Sunila oli suunnitellut lähtevänsä ulkomaille mutta lupasi nyt lykätä matkaansa. Samalla kertaa Sunila totesi presidentille, että hallituspohjaa kaavailtaessa olisi pidettävä mahdollisena puhdasta maalaisliittolaista hallitusta. Relander oli ollut aikaisemmin vahvasti enemmistöhallitukseen pyrkimisen kannalla, mutta Sunilan esitettyä listansa tuli vakuutuneeksi siitä, että tuollainenkin hallitus olisi mahdollinen.⁵²⁶

⁵²² Relander 1967, 424–428; Alkio 2013, 527 ja 530.

⁵²³ Relander 1967, 436–437.

⁵²⁴ Relander 1967, 443–444.

⁵²⁵ *ibid.*

⁵²⁶ Relander 1967, 444–445.

Hallituspula alkoikin näyttää entistä todennäköisemmältä budjettikäsittelyn päästyä vauhtiin. Sosialidemokraattisen hallituksen budjettiesityksessä oli monta sellaista kohtaa, joita eduskunnan porvaripuolueet eivät voineet niellä. Uhkana olivat myös välikysymykset, sillä oli melko mahdotonta ennustaa, mikä kulloinkin oli lopputulos. Marraskuussa äänestettiin Kokoomuksen Lauri Ingmanin tekemästä välikysymyksestä, jossa oli kyse siitä, että hallitus oli järjestänyt Högforsin tehtaan työsu- lussa oleville työntekijöille töitä. Hallitus selviytyi tällä kertaa kuitenkin voittajana ja sai luottamuslauseen äänin 114–79. Presidentille Tannerin hallituksen selviämi- nen tästä äänestyksestä oli vielä ilmeisesti melkoinen helpotus, sillä Sunila oli anta- nut presidentin nyt ymmärtää, että ei ollut valmis ryhtymään pääministeriksi. Relan- derille Sunila selitti syyksi kiireet maanviljelyshallituksessa ja huonon terveytensä. Mutta tosiasiaa syyt olivat varmaan toisaalla, niin kuin presidentti itsekkin pohti ja hän sai vahvistusta käsityksilleen Sunilan ryhmäkuntaan kuuluvalla Kalle Kirralta. Relanderin käsityksen mukaan Sunila halusi antaa asioiden kehkeytyä Maalaislii- tossa niin pitkälle, että häntä huomattaisiin tarvittavan. Kirra, joka oli hyvin lähellä Sunilaa, totesi että vastahakoisuudessa oli kyse siitä, että presidentin ja Sunilan kä- sitykset hallituspohjasta eivät olleet tarpeeksi lähellä toisiaan.⁵²⁷

Tannerin hallituksen elinpäivät olivat kuitenkin luetut. Sosialidemokraattien omissakin piireissä oli väsymystä hallituksessa oloon. SDP:n puolueuuevosto vel- voitti hallituksen pitämään kiinni budjettiehdotuksestaan niin, että hallitus kaatuisi. Oksa, johon hallitus halusi tyylikkäästi hirttäytyä, oli kysymys tulleista. Tannerin hallitus esitti ruistullin alentamista. Viljatullien alentaminen oli kysymys, josta Su- nilakin oli aidon huolestunut. Hän jopa pelkäsi, että jotkut maalaisliittolaiset saattai- sivat äänestää viljatullien alentamisen puolesta – lähinnä pohjoisen kansanedustajat. Sunilan huoli ei ollutkaan täysin turha, sillä asian ollessa eduskuntaryhmän käsitte- lyssä eräät edustajat valittelivat tulliverotuksen painavan raskaana pohjoisen väes- tää. Valittelua siis esiintyi, mutta ryhmä päätti esiintyä yksimielisenä viljatullien ta- kana.⁵²⁸

Kun muissakin porvaripuolueissa haluttiin pääosin pitää kiinni viljatulleista, merkitsi se sitä, että Tannerin hallitus tulisi kaatumaan. Äänestys asiasta pidettiin eduskunnassa 9. joulukuuta ja numeroin 115–74 hallituksen esitys tuli hylätyksi. Ää- nestyksen jälkeen Tanner marssi Relanderin luo jättämään eronpyyntönsä. Jo pitkään aavisteltu hallituspula oli konkretisoitunut ja sitä myötä keskustelut uuden hallituk- sen pohjasta kiihtyivät. Kaikki eivät varmaan tienneet, että presidentti ja Sunila oli- vat jo runsasta viikkoa aiemmin keskustelleet hallituspohjasta. Keskustelun pohja-

⁵²⁷ Vares 1996, 336–337; Relander 1967, 450–451; Juho Niukkanen muistiinpanot, Kansio 8, Juho Niukkanen arkisto, KA Helsinki.

⁵²⁸ Soikkanen 1975, 457; Relander 1967, 463–464; Maalaisliiton eduskuntaryhmän ko- kous 1.12.1927, KMA.

vire oli ollut sellainen, että presidentti oli toivonut ”talonpoikaishallitusta”, mutta sellaisena versiona, jossa maalaisliittolaisten lisäksi olisi ollut talonpoikaistrykiä lähellä olevaa väkeä myös muista puolueista. Puhtaasti maalaisliittolaisen hallituksen mahdollisuuksia pysyä pystyssä presidentti epäili, sillä se olisi liian riippuvainen vasemmiston tuesta. Sunilan presidentti halusi pääministeriksi ja oli nyt vakuuttunut, että tämä itsekkin sitä halusi.⁵²⁹

Maalaisliiton eduskuntaryhmässä vaihtoehtoina nousivat esiin porvarillinen koalitiiohallitus, mitä presidenttikin oli toivonut, ja toisaalta puhtaasti maalaisliittolainen hallitus. Selvästi suurinta kannatusta ryhmässä sai puhdas maalaisliittolainen hallitus. Viljami Kalliokoski perusteli asiaa vaalien tuloksella, olihan Maalaisliitto oikeastaan ollut vaalien ainoa voittaja. Muut puolueet olivat joko hävinneet tai pysyneet ennallaan – Sosialistinen työväen ja pienviljelijöiden vaalijärjestö oli tosin saanut kaksi lisäpaikkaa, mutta se katsottiin kommunistien peitejärjestöksi. Kaarlo Hänninen puolsi radikaalilla ohjelmalla varustettua hallitusta, joka ottaisi huomioon etenkin pienviljelijät. Sunilalainen Janne Ihamuotila katsoi, että Kokoomuksen kanssa ei voisi sopia niistä ehdoista, joita Maalaisliitolla on, joten hallitus olisi muodostettava yksin. Suunta ryhmässä vei siis kohti maalaisliittolaista hallitusta. Oikeistoyhteistyöhön ei enää ollut halua. Lopputulema olikin, että oli ryhdyttävä ajamaan ”radikaalista maalaisliiton ohjelman mukaista uudistuspolitiikkaa riippumatta siitä, kannattavatko toiset porvarilliset puolueet tätä ohjelmaa vai ei”.⁵³⁰

Sama tendenssi näkyi myös puolueen lehdistössä, joskin hieman varovaisemmin. *Ilkan* mukaan kaikkien porvaripuolueiden yhteishallitus olisi vain toimitusministeriö, jolla ei olisi mitään muuta varmaa suuntaa kuin oikeistolaisuus. *Maakansan* mielestä kolmen suomalaisen puolueen yhteishallitusta kannattaisi kuitenkin yrittää, mutta jos se ei onnistuisi, pitäisi pyrkiä puhtaaseen maalaisliittolaiseen hallitukseen. *Liitossa* puolestaan todettiin maalaisliittolaisen hallituksen olevan vaihtoehdoista se pienin paha. Muiden puolueiden kanssa hallitukseen meno aiheuttaisi *Liiton* mukaan ainoastaan sellaisia kommentteja, että muut hallitsevat Maalaisliiton nimiin.⁵³¹

Oikeistoyhteistyötä kohtaan Maalaisliitossa ei juurikaan siis ilmennyt kannatusta. Koettiin, että puolue oli liiaksi leimautunut kokoomuslaisten apupuolueeksi, ja tästä leimasta haluttiin nyt eroon. Kallio tosin käydessään Relanderin luona kannatti ensi sijassa kaikkien suomalaisten porvarien koalitiota, toiseksi keskustahallitusta Maalaisliiton ja Edistyspuolueen kesken ja vasta kolmantena puhdasta maalaisliittolaista hallitusta ammattiministereillä vahvistettuna. Niukkanen sen sijaan totesi presidentille, että asiat olisi ajettava niin, että saataisiin puhtaasti maalaisliittolainen

⁵²⁹ Relander 1967, 467.

⁵³⁰ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 11.12.1927, KMA.

⁵³¹ Ilkka 10.12.1927, Hallitus kaatunut; Maakansa 13.12.1927, Hallituspuolan selwittäminen; Liitto 11.12.1927, Uuden hallituksen muodostaminen.

hallitus. Kokoomusta ei Niukkanen mukaan saanut ottaa missään nimessä mukaan, mutta toisaalta Sunilaakaan ei saanut päästää pääministeriksi. Niukkanen perusteli kantaansa sillä, että ryhmässä ei ollut tätä kohtaan kannatusta. Niukkanen esitti pääministeriksi Pehkosta, mutta Relander korosti tiukasti, että oli presidentin oikeus valita pääministeri. Todennäköisesti Niukkasella itsellään oli ambitioita pääministerin virkaan, mutta kuten Erkki Vasara ja Timo Mikkilä ovat todenneet, Relander ei pitänyt Niukkanen yliyrittämisestä ja tämä kaatoi hänen mahdollisuutensa.⁵³² Mutta eittämättä Relander ei yliopistollisen koulutuksen saaneena maatalousmiehenä myöskään luottanut siihen, että vain vähän kouluja käynyt Niukkanen olisi ollut omiaan pääministerin tehtävään.

Sen sijaan Sunila, joka oli Relanderin tavoin maatalousalan tohtori ja säätyläisjuuria omaavana virkamiehenä muutenkin kuului samaan viiteryhmään presidentin kanssa, täytti vaatimukset, ja hänestä presidentti halusikin pääministeriä. Vielä samana päivänä Niukkanen käynnin jälkeen miehet tapasivat ja kokosivat hallituslistaa, jossa kahdeksasta maalaisliittolaisesta ministeristä kuusi oli sunilalaista. Tämä oli kuitenkin toiveajattelua, sillä hallituksen saaminen toimintakykyiseksi edellytti myös kalliolaisten mukaan ottamista. Tähän tulokseen tuli Relander melko pian ja sai myös Sunilan tälle kannalle. Presidentti ja Sunila alkoivatkin taivutella vastaan hangoittelevia maalaisliittolaisia hallituksen ja Sunilan pääministeriyden taakse. Lohen ja Kalliokosken presidentti sai melko helposti taipumaan, mutta puolueen puheenjohtaja Heikkinen oli vaikeampi pala. Relander tulkitsti, että Heikkiselle voitto Sunilasta kesän puoluekokouksessa oli noussut päähän. Heikkinen kuitenkin lupasi harkita ministeriksi lähtöä ja oli valmis lopettamaan riitelyn Sunilan kanssa. Niukkanen kanssa sai neuvotella Sunila, ja he pääsivät asioista yhteisymmärrykseen. Myös Heikkisen kanssa Sunila sai aikaan sovinnon. Pehkosen suuntaan Sunilan taholta tehty yritys sen sijaan epäonnistui. Sunilalle Pehkonen oli sanonut työnsä Oulun läänissä olevan tärkeämpää kuin hallitukseen lähteminen. Presidentti kuitenkin epäili Pehkosen kieltäytymisen syyksi sen, että Sunilaa kohtaan oppositiossa oleva osa Maalaisliitosta halusi pitää Pehkosta reservissä pääministeriyyttä varten.⁵³³

Viimeistään tässä vaiheessa kaikille alkoi olla selvää, että Sunilasta oli tulossa hallituksen muodostaja. Presidentti ja Sunila olivat tehneet asian hyväksi laajaa taustatyötä ja varmistaneet maaperää tulevalle hallitukselle. Tämä näkyi myös lisätyn keskushallituksen ja eduskuntaryhmän kokouksessa, jossa asiaa käsiteltiin 12.12. Eräät edustajat, kuten Antti Kukkonen ja Juho Koivisto, tosin valittelivat, että asiat olivat edenneet kovin pitkälle ilman ryhmää. Mutta suurempaan protestiin he eivät kuitenkaan ryhtyneet. Useat, kuten *Liiton* päätoimittaja Kustaa Hautamäki, sen sijaan pitivät presidentin toimintaa oikeutettuna. *Maakansan* päätoimittaja Jaakko

⁵³² Relander 1967, 471–473; Vasara 2013b, 271–276; Mikkilä 2018, 66–71.

⁵³³ Relander 1967, 473–476.

Vainio totesi samaa ja lisäsi presidentin vielä ajatelleen ryhmän parasta valitessaan Sunilan pääministeriehdokkaaksi. Kaikki eivät kuitenkaan presidentin toimintaa pu-rematta nielleet. Etenkin Lassi Hiekkala halusi Pehkosta pääministeriksi Sunilan si-jaan.⁵³⁴

Lopputulema lisätyn keskushallituksen kokouksesta oli, että se näki parhaim-maksi vaihtoehdoksi puhtaan maalaisliittolaisen hallituksen muodostamisen. Tämä oli selkeä voitto varsinkin Sunilalle, joka halusi nimenomaan maalaisliittolaista hal-litusta. Presidenttikin vaikutti tyytyväiseltä asioiden kulkuun, vaikka olikin ollut aluksi porvarikoalition kannalla. Kaikki eivät kuitenkaan olleet tyytyväisiä. Näihin kuului puolueen patriarkka Alkio, joka tosin oli kannattanut syksyn mittaan Sunilaa pääministeriksi ja suhtautunut Kallioon hyvin kriittisesti. Nyt kirjeessään Hiekkalalle Alkio kuitenkin tunnusti mielensä apeaksi, kun oli kuullut keskushallinnon ko-kouksesta. Alkion mielestä parhain vaihtoehto olisi saada aikaan kolmen porvarilli-sen puolueen hallitus, koska pelkkä maalaisliittolainen olisi yksinään liian heikko. Alkio surkutteli myös sitä, että ryhmä ja keskushallinto eivät saaneet olla mukana hallitusohjelmaa laadittaessa. Päiväkirjalleen Alkio vielä paheksui sitä, että ohjel-masta puuttuivat suomalaisuusasia sekä kieltolaki. Myös ohjelman radikaalius epäi-lytti. Hiekkalalle Alkio totesikin rehellisesti olevan helpottavaa olla tilanteesta si-vussa.⁵³⁵

Vaikka henki olikin kohti maalaisliittolaista hallitusta, esitettiin ohjelma kuiten-kin muillekin puolueille. Vaatimukset olivat kuitenkin Maalaisliiton taholta niin ko-via, että muiden puolueiden tulemiselle mukaan ei ollut reaalista pohjaa. Etenkin kokoomuslaisista esitetty ohjelma oli liian jyrkkä, heille liikaa olivat varsinkin ase-velvollisuusajan lyhentäminen, vanhusvakuutus ja Lex Kallion kehittäminen. Sunila oli tosin todennut presidentille, että ”vilpitön tarkoitus oli, että kokoomus tulisi mu-kaan hallitukseen”. Sunilan sanat eivät kuitenkaan vastanneet todellisuutta, sillä Maalaisliitto halusi nyt irtautua Kokoomuksesta, jonka apupuolueeksi se oli aina vä-lillä leimattu. Edistyspuolueessa Sunilan ohjelmaesitykseen suhtauduttiin paljon myönteisemmin. Puolue halusi Maalaisliiton kanssa vasemmistoporvarilliseen yh-teistyöhön ja oletti tähän olevan mahdollisuuksia sen perusteella, mitä keskusteluita Sunila ja Vennola olivat käyneet jo vuotta aiemmin. Nyt Sunila ja Maalaisliitto ha-lusivat kuitenkin vain muutaman edistysmielisen mukaan varmistamaan voimak-kaan edistyslehdistön myötäsukaisuuden hallitusta kohtaan. Sunila olisi ottanut mi-nistereiksi W. W. Tuomiojan, T. M. Kivimäen ja Eero Rydmanin. Tuomioja kieltäy-tyi kiireisiinsä vedoten, samoin teki Kivimäki. Rydmankaan ei katsonut voivansa

⁵³⁴ Maalaisliiton lisätyn keskushallituksen ja eduskuntaryhmän kokous 12.12.1927, KMA.
⁵³⁵ Maalaisliiton lisätyn keskushallituksen kokous 13.12.1927, KMA; Santeri Alkio Lassi Hiekkalalle 15.12.1927, Kansio 1, Lassi Hiekkalan arkisto, KA Helsinki; Alkio 2013, 537.

lähteä mukaan hallitukseen kun selvisi, että tekeillä oli itse asiassa maalaisliittolainen hallitus.⁵³⁶

Ruotsalaisillekin Sunila esitti hallitusohjelmansa, mutta puolueen kanta oli selvästi hallitukseen menoa vastaan. Tämä ei tietenkään ollut yllätys, varsinkin kun ottaa huomioon, miten keskeisessä asemassa kielipolitiikka oli ollut jo vuosia. Jos Sunila itse olisi voinut täysin päättää, olisi hallituksessa nähty ruotsinkielisten talonpoikien edustajia, olihan hän kannattanut yhteistyötä näiden kanssa jo pitemmän aikaa. Mutta kun ohjelma esitettiin RKP:lle ota tai jätä -hengessä, ei hallitukseen haluttu mennä. Ruotsalaiset olivat kuitenkin tyytyväisiä siitä, että kansallisuusasiaa ei ohjelmassa painotettu. Vaikka RKP ei puolueena lähtenytkään hallitukseen, niin erään RKP:läisen poliitikon presidentti Relander ja Sunila kuitenkin halusivat mukaan. Tämä oli Hjalmar Procopé, jonka nimi oli nostettu esiin jo lokakuussa käydyissä keskusteluissa. Procopén ajaminen ulkoministerin paikalle herätti Maalaisliiton sisälläkin arvostelua, muun muassa Tarkkanen valitti, että paikalle olisi pitänyt saada suomalainen mies. Sunila kuitenkin korosti, että paikalle piti saada nyt pätevä mies, kun Suomi oli Kansainliiton neuvoston jäsen. Lisäksi Sunila totesi Procopén suhtautuvan Maalaisliittoon myönteisesti.⁵³⁷

Sosialidemokraatitkin saivat tarjouksen osallistua hallitukseen. Mutta oli selvää, etteivät he osallistuisi siihen, varsinkin kun heidän itsensä johtama hallitus oli juuri kaatunut. Sosialidemokraatit suhtautuivat kuitenkin varovaisen myönteisesti Sunilan maalaisliittolaisen hallituksen muodostamiseen, koska se merkitsi, ettei tekeillä ollut oikeiston ja keskustan hallitusta – joka olisi merkinnyt nojautumista ”maan vanhoillisempiin aineksiin”. Tämä näkyi *Suomen Sosialidemokratinkin* palstoilla, jossa mahdollista puhdasta maalaisliittolaista hallitusta pidettiin vähävaraisen kansanosan kannalta suotavana ja sellaisena, joka voisi olla vapaa oikeiston pakkoholhouksesta. Sasu Punanen totesi onnittelevansa Maalaisliittoa, mikäli se nyt oli tosiaan luopunut Kokoomuksesta ja orientoitunut vasempaan päin pienviljelijöiden puolelle.⁵³⁸ Hallitukseen ei siis oltu valmiita tässä tilanteessa lähtemään, mutta henki Sunilan aikoimuksia kohtaan oli sosialidemokraattien taholta asiallisen myönteinen. Maalaisliiton irtaantuminen Kokoomuksesta miellytti ja olihan Maalaisliitto myös tavallaan pitänyt Tannerin hallitusta pystyssä.

Muut puolueet asetettiin kovien ehtojen eteen, jopa niin, että presidentti Relanderin ja Sunilan toimintaa pidettiin sanelupolitiikkana. Erityisen pettyneitä oltiin Ko-

⁵³⁶ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 16.12.1927, KMA; Vares 1996, 338–340; Karimäki 2016, 174–175; Tuomioja 2007b, 31.

⁵³⁷ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 16.12.1927, KMA; Relander 1967, 444–445; Karimäki 2006, 92–93; Lemberg 1994, 138–140; Jernström 1984, 329.

⁵³⁸ Soikkanen 1975, 476–477; Suomen Sosialidemokraatti 13.12.1927, Mikä suunta?; Suomen Sosialidemokraatti 15.12.1927, Mitä Sasulle kuuluu?

koomuksessa, jossa oli haikailtu oikeistoyhteistyön perään. Kokoomuksessa porvariyhteistyö oli asetettu tavoitteeksi jo keväällä 1927 ja siihen olisi saattanut ollakin mahdollisuuksia, jos Kallio olisi ollut Maalaisliitossa vahvemmissa asemissa. Mutta hänet pidettiin melko tiukasti hallitusneuvotteluiden ulkopuolella ja palettia pyörittivät presidentti Relander ja muut karjalaiset sekä Sunila. Edistyspuolueen tahollakin hallitusneuvotteluita pidettiin farssina ja paradoksina, mutta Sunilan ohjelmaa pidettiin kuitenkin puolueen etujen mukaisena. Ruotsalaisetkin olivat pettyneet itse hallitusneuvotteluihin, mutta muuten suhtautuminen oli maltillisempaa kuin olisi voinut odottaa maalaisliittolaisen hallituksen ollessa kyseessä. Siihen vaikutti se, että Sunilan ohjelma oli kielipoliittisesti neutraali ja aitosuomalaiset olivat jäämässä pois hallituksesta.⁵³⁹

Maalaisliiton itsensä sisällä monia ärsytti erityisesti presidentin aktiivinen ote hallituksen muodostamisessa. Hallituskuvioista rannalle jätetty Kallio purkikin tuntojaan katkerana muistikirjaansa, jossa hän kommentoi olevan oikeutettua käyttää hallituksesta nimitystä ”presidentin hallitus”.⁵⁴⁰ Mutta vaikka katkeruutta olikin, hallitushalu oli niin kova, että Maalaisliiton puolue-elimet pyrkivät sittenkin pitämään puolueen mahdollisuuksien mukaan yhtenäisenä ja välttämään sisäisiä riitoja. Tästä kertoo muun muassa se, miten puolueen lisätyn keskushallituksen kokous katsoi, tosin keskustelun jälkeen, että presidentin oikeuteen määrätä pääministeriä ei ollut oikeutta puuttua.⁵⁴¹ Presidentti pitikin tiukasti kiinni tästä oikeudestaan:

On kyllä totta, että hallitusta muodostettaessa tartuin eräässä vaiheessa asiain kulkuun aivan ratkaisevalla tavalla. Se tapahtui silloin, kun pidin pääministerikysymyksen ratkaisun omissa käsissäni jättämättä sitä maalaisliiton eduskuntaryhmän tai muiden puolue-elinten käsiteltäväksi. Niin menettelin jo senkin vuoksi, että minulla hallitusmuodon mukaan on oikeus päättää pääministeristä, enkä halua presidenttinäoloaikani vähentää presidentin oikeuksia, vaan koetan parhaani mukaan jättää ne koskemattomina seuraajilleni.⁵⁴²

Syynä Relanderin tällaiseen asenteeseen oli mitä ilmeisimmin se, että hän ei ollut saavuttanut Maalaisliitossa koskaan mitään selvää auktoriteettia ja yksilöllistä johtaja-asemaa, vaan hänen toimintaansa ohjasivat tietty impulsiivisuus sekä yliherkkä suhde muihin poliittisiin toimijoihin, kuten Erkki Vasara on todennut.⁵⁴³ Kuitenkin

⁵³⁹ Karimäki 2006, 38 ja 93–94; Vares 1996, 334; Alkio 2013, 538–539; Karimäki 2016, 175

⁵⁴⁰ Muistiinpanoja vuodelta 1928, kansio 33, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki.

⁵⁴¹ Maalaisliiton lisätyn keskushallituksen kokous 12.12.1927, KMA.

⁵⁴² Relander 1968, 14.

⁵⁴³ Nousiainen 1985, 102; Vasara 2013a, 75.

ilmeisesti puuttumalla kiihkeästi hallituksen muodostamiseen ja erityisesti pääministerin nimeämiseen Relander uskoi oman auktoriteettinsa kasvavan. Periksi antaminen olisi ollut Relanderin kaltaiselle tunneihmiselle mitä ilmeisimmin jonkinlainen heikkouden merkki.

Sunila ja presidentti saivatkin vaikeiden neuvotteluiden jälkeen aikaan sellaisen hallituksen, johon Maalaisliitossa oli pyritty ja jota varsinkin Sunila oli ajanut – eli puhtaasti maalaisliittolaisen hallituksen kolmella ammattiministerillä vahvistettuna. Hallituksen toimintakykyiseksi saaminen oli kuitenkin edellyttänyt kalliolaisten rauhoittelua ja mukaan ottamista hallitukseen. Kalliolaiset olivat nimittäin aivan aidosti pelänneet jäävänsä ulkopuolelle. Relander kuitenkin totesi tätä pelkääville olevansa varma, ”ettei Sunila halua vaikeuttaa yhteistyötä Maalaisliiton molempien siipien kesken”. Hallituksen toimintakyky edellytti siis kalliolaisten mukaan saantia, mutta ministeristöön piti saada myös sellainen sunilalainen, jolla oli kohtalaisen vahva asema eduskuntaryhmässä. Sunila ei kuitenkaan itse ollut kansanedustaja, joten hän ajoi apulaismaatalousministerin paikalle luottomiehensä Vihtori Vesterisen vastoin presidentin toiveita. Presidentti olisi halunnut paikalle ystävänsä Albin Mannerin, jolle oli jo luvannutkin paikan. Manner kuului tosin sunilalaisiin, mutta koska hän oli pudonnut eduskunnasta pois kesän vaaleissa, Sunilalle hänestä ei olisi ollut mitään apua. Ja kun vielä Sunilan lisäksi kaikki muut ministereiksi kaavailut henkilöt, varsinkin Niukkanen, olivat tiukasti Manneria vastaan, joutui presidentti Relander taipumaan.⁵⁴⁴

Joulukuun 17. päivänä Relander nimitti Sunilan johtaman hallituksen, jonka kolmestatoista ministeristä kymmenen oli maalaisliittolaista ja kolme ammattiministeriä. Ammattiministereistä Procopé oli taustaltaan ruotsalainen, kun taas oikeusministeri Henrik Malinen ja sisäasiainministeri Matti Aura olivat puolueettomia virkamiehiä.⁵⁴⁵ Maalaisliittolaisista ministreista sunilalaisia olivat pääministerin lisäksi Vihtori Vesterinen, Sigurd Mattsson, Eemil Hynninen ja K. T. Jutila. Näistä ainoastaan Vesterinen oli kansanedustaja, muut olivat Sunilan tapaan maataloustieteilijöitä. Selviä kalliolaisia sen sijaan olivat Jalo Lahdensuo, P. V. Heikkinen ja K. A. Lohi. Valtionvarainministeriksi tullut Niukkanen oli oman tiensä kulkija ja pragmatikko, joka kykeni halutessaan kyykyttämään niin Sunilaa kuin Kalliota ja Relanderiakin. Tämä Niukkasen vahva asema Maalaisliitossa ja hänen omaa luokkaansa olevat poliittisen juonittelijan taitonsa eittämättä nostivat hänet mukaan hallitukseen siitä huolimatta, että hän oli hermostuttanut presidentti Relanderin ja pelannut omaa peliään

⁵⁴⁴ Relander 1967, 473–475 ja 480–482; Kangas 1998, 138–143; Mylly 1989, 219.

⁵⁴⁵ Malinen oli tosin lähellä Kansallista Edistyspuoluetta, mutta ministeriyyttä lukuun ottamatta hän ei osallistunut valtakunnanpolitiikkaan. Kunnallispolitiikassa hän sen sijaan oli mukana Haagan kauppalaan ja Huopalahden kunnan valtuustoissa. Ks. esim. Mikko Uolan kirjoittama artikkeli Torsten Malisesta Kansallisbiografian verkkoversiossa.

halutessaan syrjäyttää Sunilan. Myöskään Antti Kukkonen ei ollut profiloitunut minikään ryhmäkunnan edustajaksi.⁵⁴⁶ Mielenkiintoista on, että sunilalaiset ministerit – Vesteristä lukuun ottamatta – eivät olleet kansanedustajia. Ministerien riveistä uupuivat myös kiihkeät aitosuomalaiset. Sunilan näkemys siitä, mitkä olivat Maalaisliiton ja maalaisliittolaisen hallituksen tehtävät, saneli ministerivalinnat.

⁵⁴⁶ Mylly 1989, 219–220.

4 Sunila ja hänen agraarihallituksensa – J. E. Sunila 1927–1928

4.1 Toiveita ja pettymyksiä – Sunilan agraarihallituksen vastaanotto

4.1.1 Maalaisliittolainen lehdistö kehuu hallitusohjelmaa mutta ministerivalinnat saavat sapiskaa

Lehdistössä uuden hallituksen syntyä kommentoitiin varsin laajasti. Yllättävää ei tietenkään ollut, että Maalaisliiton oma lehdistö suhtautui uuteen hallitukseen pääsääntöisesti melko myönteisesti. Useammassa lehdessä kiitettiin sitä, että hallitus oli saatu koottua nopeasti ja ilman suurempaa melua, mutta *Pohjolan Sanomien* Uuno Hannula kritisoi melko voimakkaasti hallituksen muodostamistapaa pitäen sitä klikkipolitiikkana. Hannula oli kuitenkin puolueessaan oman tiensä kulkija, sillä muu maalaisliittolainen lehdistö ei kysymykseen puuttunut. Sunilan antagonistin Lassi Hiekkalan päätoimittamassa *Savon Sanomissa* tosin valitettiin ”puolueemme kiistattomasti etevimmän” poliitikon Kyösti Kallion puuttumista ministerien joukosta.⁵⁴⁷

Jonkin verran kummastusta aiheutti Sigurd Mattssonin, Emil Hynnisen ja K. T. Jutilan nousu hallitukseen, hehän eivät olleet kansanedustajia eivätkä muutenkaan olleet ottaneet osaa puoluepolitiikkaan. Itä-Suomessa oli *Maakansan* mukaan pohdittu sitä, että olivatko kyseiset henkilöt varmasti maalaisliittolaisia. Myöntävässä vastauksessa todettiin kyseisten henkilöiden tulleen valituksi ministereiksi oppineisuutensa takia. Myös se, että pakolliset lainoppineiden paikat oli täytetty ammattiministereillä eikä maalaisliittolaisilla lakimiehillä, aiheutti pienoista pahennusta. Tosin *Maakansa* muistutti, että Suomessa oli pulaa ”sellaisista nokkelista lakimiehistä, jotka olisivat aikanaan älynneet liittyä maalaisliittoon”. Tämä oli eittämättä tarkoitettu vinkiksi sellaisille lakimiehille, jotka haaveilivat nopeasta poliittisesta urasta. Yllättävänä ei voi pitää, että Hjalmar Procopén valinta ulkoministeriksi herätti pie-

⁵⁴⁷ Liitto 20.12.1927 Aputoimittajan päiväkirjasta; *Pohjolan Sanomat* 20.12.1927, Hallituspulan selvittämisestä; *Savon Sanomat* 20.12.1927, Uusi hallitus.

noista arvostelua – olihan hän tässä vaiheessa RKP:n jäsen ja siis näin ollen hänen katsottiin kuuluvan maalaisliittolaisille vieraaseen ryhmään. Esimerkiksi *Pohjolan Sanomat* olisi halunnut nähdä ulkoministerinä ennemmin Rudolf Holstin. Mutta pääsääntöisesti maalaisliittolaisessa lehdistössä kuitenkin kiiteltiin Procopén ammattitaitoa ja sillä myös perusteltiin se, että hänestä oli tullut hallituksen ulkoministeri. *Saarijärven Paavo* jopa totesi uuden ulkoministerin olleen yhteiskunnallisissa kysymyksissä lähellä Maalaisliittoa.⁵⁴⁸ Pieniä piikkejä Sunilaa ja Relanderia kohtaan annettiin, mutta pääosin niihin kipupisteisiin, joita hallitusta muodostaessa oli ilmennyt, ei puututtu. Maalaisliiton lehdistö pyrki osoittamaan, että puolue oli yhtenäinen ja hallitus muodostettu tarkoituksenmukaisesti. Varmaankaan lehdistö ei myöskään tiennyt aivan kaikkea mitä kulissien takana oli tapahtunut.

Vaikka osassa maalaisliittolaista lehdistöä siis ilmenikin pientä narkästystä sen johdosta, että ministerivalintoja tehdessä moni kokeneena pidetty ja puolueansioita omaava talonpoika oli syrjäytetty, niin enimmäkseen kuitenkin korostettiin, että hallitusta ei ollut koottu vain yhden suuntauksen miehistä, vaan siihen oli otettu mukaan kaikkia tasapuolisesti. Ministerivalintoja perusteltiin myös uusien ministerien ammattitaidolla ja kokemuksella.⁵⁴⁹ Niitä epäilijöitä, joita puolueen omassa piirissä oli, tyydynneltiin esimerkiksi *Itä-Savossa*:

Sen [hallituksen] kokoonpanossa on myöskin noudatettu sellaista tasapuolisuutta, että sen pitäisi tyydyttää kaikkia puolueessamme esiintyviä erilaisia virtauksia, jos siinä sellaisia on.⁵⁵⁰

Suurimmalle osalle maalaisliittolaisia olikin tärkeää, että puolue pyrki näyttämään yhtenäiseltä, sillä kun kyseessä oli vähemmistöhallitus, sen pystyssä pysyminen ei sallisi suuria ristiriitoja omissa riveissä, varsinkin kun muista puolueista ja niiden tuesta Sunilalle ja hänen hallituksensa linjalle ei ollut olemassa mitään takeita. Kaikkein suurimman vastustuksen epäiltiin tulevan oikealta ja nimenomaan Kokoomuksen taholta.⁵⁵¹ Kokoomuslaisille myös naljailtiin:

⁵⁴⁸ Maakansa 20.12.1927, Eduskuntakirje; Maakansa 20.12.1927, Uusi hallitus; Ilkka 22.12.1927, Suomalaisuudenasia ja hallitus; Hämeen Maa 22.12.1927, Eduskuntakirje; Pohjolan Sanomat 23.12.1927, Uuden hallituksen kokoonpano; Saarijärven Paavo 20.12.1927, Eduskuntakirje; Saarijärven Paavo 22.12.1927, Talonpoikain itseluottamus kasvaa. Sitä osoittaa maalaisliittolaisen hallituksen syntyminen; Todettakoon Sigurd Mattssonista sen verran, että häntä tutkinut Riitta Mäkinen on osoittanut Mattssonin olleen ennen vuotta 1927 edistyspuoluelainen.

⁵⁴⁹ Maakansa 18.12.1927, Maalaisliitto jälleen hallitusvastuussa; Saarijärven Paavo 20.12.1927, Eduskuntakirje.

⁵⁵⁰ Itä-Savo 22.12.1927, Eduskuntakirje, Hallituspula selvitetty.

⁵⁵¹ Liitto 18.12.1927 Uusi hallitus; Hämeen Maa 20.12.1927, Uuden hallituksen ohjelma ja asema

Kykypuolue saa vain seurata sivusta ja parkua, että asiat menevät hornan tuuttiin, kun he eivät ole niitä ohjaamassa.⁵⁵²

Mutta muutenkaan siihen, että muut porvaripuolueet tukisivat hallitusta ei liiemmin luotettu. Esimerkiksi *Maakansassa* valitettiin sitä, että muut suomalaiset porvaripuolueet – eli Edistyspuolue ja Kokoomus – eivät olleet voineet hyväksyä Sunilan esittämää ohjelmaa. *Maakansasta* yhden puolueen hallitus oli kuitenkin parempi kuin kahden puolueen muodostama, koska sellaisessa hallituksessa toimiminen olisi heikentänyt Maalaisliiton asemaa. Sunilan oman vaalipiirin *Hämeen Maan* mielestä tapahtunut ratkaisu oli Maalaisliiton kannalta paras, sillä niissä hallituksissa, joissa puolue oli ollut hallituskumppanina, oli hallitusten politiikka ollut yleensä vastakaista maalaisliittolaisille periaatteille.⁵⁵³

Muiden porvaripuolueiden odotettiin siis kritisoivan vasta nimitettyä hallitusta ja sen linjaa ja näin aiheuttavan myös suuria hankaluuksia hallituksen pystyessä pysymiselle. Tosin eräissä maalaisliittolaisissa lehdissä todettiin hallitusohjelmassa korostettujen asevelvollisuusajan lyhentämisen, korkokannan rajoittamisen ja pienviljelijöiden aseman parantamisen olevan sellaisia asioita, joiden perusteella hallituksen pitäisi tukeutua eduskunnassa SDP:n ja Edistyspuolueen tukeen.⁵⁵⁴

Maalaisliittolaisessa lehdistössä pääministerin pitämää ohjelmapuhetta ruodittiin sangen laajasti ja se sai osakseen lähinnä kiitosta. *Maakansan* mukaan hallitusohjelmassa otettiin huomioon aiemmin laiminlyödyt maaseudun työtätekevät kansanainekset, sekä pienviljelijät että maataloustyöväki. Tämä oli tärkeää, sillä talonpoikaista ja pienviljelijäväestöä pidettiin yhteiskunnan runkona ja sen aseman parantamista oleellisen tärkeänä asiana. Samanlaiseen sävyyn hallitusohjelmaa käsiteltiin myös muissa maalaisliittolaisissa lehdissä. *Hämeen Maa* muistutti, miten Maalaisliitto toimi ”koko yhteiskuntaa eheyttävänä keskustana” ja maalaisliittolainen hallitus tulee ”varmasti vaikuttamaan siunauksellisesti ei ainoastaan maalaisväestön vaan koko kansamme yhteiseksi menestykseksi”. *Saarijärven Paavossa* todettiin maalaisliittolaisen hallituksen muodostamisen olevan todistus ”talonpoikaiskansan heräävästä voimasta”.⁵⁵⁵

⁵⁵² Liitto 20.12.1927 Aputoimittajan päiväkirjasta.

⁵⁵³ Maakansa 18.12.1927, Maalaisliitto jälleen hallitusvastuussa; Hämeen Maa 18.12.1927, Uusi hallitus nimitetty.

⁵⁵⁴ Itä-Savo 20.12.1927, Hallituspula selvitetty.

⁵⁵⁵ Maakansa 20.12.1927, Uuden hallituksen ohjelma; Hämeen Maa 20.12.1927, Uuden hallituksen ohjelma ja asema; Saarijärven Paavo 22.12.1927, Talonpoikain itseluottamus kasvaa. Sitä osoittaa maalaisliittolaisen hallituksen syntyminen.

4.1.2 Kritiikkiä ja pieniä toiveita – oppositio suhtautuu hallitukseen kahtalaisesti

Ne odotukset, joita Maalaisliitolla oli muiden puolueiden suhtautumisessa Sunilan hallituksen nimittämiseen, osoittautuivat odotetun kaltaisiksi. Varsinkin kokoomuslaisissa lehdissä suhtautuminen oli odotetun nihkeää ja kohdistui etenkin siihen tapaan, millä hallitus oli muodostettu. *Uuden Auran* mukaan maassa oli sosialistihallituksen jälkeen odotettu kaikkien porvarillisten puolueiden yhteishallitusta ja ”jo vapaussodan kymmenvuotismuistot olisivat velvoittaneet porvarillista kansamme osaa niin suureen yhtymiseen kuin mahdollista”.⁵⁵⁶ Muodostamisen lisäksi kritiikkiä oikealta aiheutti hallituksen ohjelma ja siinä etenkin asevelvollisuusajan lyhentämistä koskeva kohta, jota kokoomuslaiset pitivät mahdottomana hyväksyä.⁵⁵⁷ Edistyspuoluelaisistakin lehdistä kuului karvas pettymys. *Turun Sanomat* ihmetteli, miksi hallitusohjelmasta oli ylipäättään tiedusteltu muilta puolueilta, kun tiedettiin että sosialidemokraatit olivat jo luvanneet suhtautua siihen suopeasti. Myös hallituksen kokoonpanoa luonnehdittiin heikoksi ja pääministerin puolestaan todettiin olevan mies, joka oli menneinä vuosina käyttänyt vaikutusvaltaansa vetääkseen Maalaisliiton mahdollisimman pitkälle oikealle ja Kokoomuksen vanaveteen.⁵⁵⁸ Edistyspuolueessa kaiheresi ilmeisesti edelleen se, että Sunila oli omalta osaltaan ollut vaikuttamassa puolueen maalaisoppositio irtautumiseen.

Jos opposition porvarillisissa lehdissä esiintyikin kritiikkiä Sunilaa ja hänen hallitustaan kohtaan, niin sosialidemokraattinen lehdistö oli puolestaan varovaisen toiveikas suhteessa uuteen hallitukseen. Sen muodostamista ei ollut vallinneessa tilanteessa tarpeen moittia, sillä oma hallitus oli juuri kaatunut ja parempi oli saada tilalle kuitenkin poliittista keskustaa edustavan puolueen hallitus tyydyttävällä ohjelmalla kuin oikeistohallitus tai porvarillinen koalitio. *Suomen Sosialidemokraatti* totesikin monen asian hallitusohjelmassa olevan sellainen, että sille voi antaa kannatuksensa. Hallitusta luvattiin kohdella lojaalisti, mikäli se pysyy kansanvaltaisen yhteiskunnallisen kehityksen kannalla. Turkulainen *Sosialisti* epäili kyllä hieman Maalaisliiton tehneen vasemmalle suosiollisen ohjelman tilannepoliittisista syistä, mutta totesi, että mikäli Maalaisliitto todella aikoi ruveta johtamaan uutta keskustapolitiikkaa, niin oli sitä tervehdittävä ilolla. Useissa sosialidemokraattisissa lehdissä ihmeteltiin sitä, että hallitusohjelman takana oli Sunila, jota oli totuttu pitämään Maalaisliiton oikeistoon kuuluvana eikä minään erikoisen vapaamielisenä.⁵⁵⁹

⁵⁵⁶ Uusi Aura 18.12.1927, Esimerkkikö tarttui?

⁵⁵⁷ Uusi Suomi 18.12.1927, Maalaisliiton hallitus.

⁵⁵⁸ Turun Sanomat 17.12.1927, Farssi; Turun Sanomat 19.12.1927, Ensimmäinen maalaisliiton hallitus.

⁵⁵⁹ Suomen Sosialidemokraatti 19.12.1927, Uusi hallitus ja sen ohjelma; Sosialisti 20.12.1927, Tohtori Sunilan ohjelma; Kansan Lehti 17.12.1927, Uusi hallitus.

Sosialidemokraattisissa piireissä ei vielä siis täysin luotettu siihen, että Maalaisliitto olisi päässyt irti oikeistoyhteistyöstä mutta sitä toivottiin. Epäilemättä kyse oli myös siitä, että Maalaisliitolle ja Sunilalle haluttiin teroittaa, että vain tosiasialliset teot ja pysyminen luvatuilla linjoilla toisivat hallitukselle sosialidemokraateilta tarvittavan tuen. Mielenkiintoista on Sunilan oikeistolaisuuden korostaminen. Se lienee johtunut ennen kaikkea Sunilan tullipoliittisista linjauksista, jotka olivat olleet sosialidemokraattien kannan vastaisia, koska niiden katsottiin kohdistuvan ennen kaikkea kuluttajien ja pienviljelijöiden vahingoksi – Maalaisliittohan oli vasta vuoden 1926 puoluekokouksessa hyväksynyt Sunilan alustuksen pohjalta ponsilauselman, jossa tullisuojaan kehittämistä kannatettiin edelleen, jotta tuotantoaloja saataisiin itsekannattaviksi. Tuolloinhan Sasu Punanen oli luonnehtinut pakinassaan, miten ”Maalaisliiton maatalouspolitiikalle on suuntaa-antavana ollut entisten suomettarelaisen, nyt jonkun aikaa maalaisliitossa vaikuttaneen J. E. Sunilan katsantokanta”.⁵⁶⁰

Oppositipuolueiden tahoilla ilmennyt hieman kahtalainen suhtautuminen Sunilan hallitukseen ja sen ohjelmaan ei varmaankaan yllättänyt tuoretta pääministeriä, joka oli halunnutkin reivata Maalaisliiton suuntaa sellaiseksi, että tukea tulisi nimenomaan sosialidemokraattien taholta. Yllättävää ei ollut sekään, että oman puolueen lehdet suitsuttivat uutta hallitusta ja sen ohjelmaa pääasiassa melko estoitta. Maalaisliittolaisessa lehdistössä hallituksen ohjelmaa pidettiin radikaalina uudistusohjelmana, joka voisi eheyttää kansaa ja yhteiskuntaa, ja sellaisena se haluttiin myös esitellä yleisölle.

4.1.3 Pettymystä ja kaunaa Maalaisliiton sisällä

Kaikki maalaisliittolaiset eivät kuitenkaan pitäneet hallitusta hyvänä, saati sen ohjelmaa uudistusohjelmana, vaikka sitä oli puolueen lehdistössä kiiteltäkin. Yksi tyytymättömistä oli – melko yllätyksettömästi – Kallio, joka avautui omalle muistikirjalleen Sunilasta ja hallituksen muodostamisesta. Hän piti koottua hallitusta huonona ennen muuta sen vuoksi, että presidentti oli vaikuttanut aivan liian näkyvästi sen ministerivalintoihin. Sosialidemokraattien kohtalaisen myönteistä suhtautumista hallitukseen ja sitä, että nämä näkivät Sunilan reformaattorina, Kallio piti jokseenkin käsittämättömänä. Itse hän ei pitänyt Sunilaa reformaattorina vaan katsoi tämän ajavan lähinnä maatalouden etuja muusta välittämättä. Muodostettuun hallitukseen ja sen pystyessä pysymiseen Kallio kuitenkin uskoi, mutta se edellytti sosialidemokraattien tukeen nojaamista. Kalliosta oli todennäköistä, että Sunila suostuisi tanssimaan sosialistien pillien mukaan, ”sillä hänellä on halu hallita ja hän ottaa tarkoin huomioon, miten se on mahdollista”.⁵⁶¹ Kallion kannanotto heijasteli epäilemättä osaltaan

⁵⁶⁰ Suomen Sosialidemokraatti 15.6.1926, Mitä Sasulle kuuluu.

⁵⁶¹ Kyösti Kallion muistiinpanoja vuodelta 1928, Kansio 33, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki.

hänen omaa nuorsuomalaista taustaansa, jonka valossa hän mielsi itsensä uudistus-henkisemmäksi kuin Sunilan, jonka tausta taas oli lähempänä vanhasuomalaisuutta ja joka näin ollen oli luonnollisesti helppo mieltää konservatiiviksi ja sellaiseksi, joka ei ollut todella sisäistänyt Maalaisliiton radikaaleja arvoja.

Uuden pääministerin ja tämän hallituksen ohjelman maalaisliittolaisiin kriti-soijiin kuului myös entinen ministeri Vilkku Joukahainen. Kyösti Kalliolle helmi-kuussa 1928 lähettämässään kirjeessä Joukahainen kritisoi Sunilan hallituksen oh-jelmaa, todeten sen vetävän ”joka suunnalle vinoon kuin rajasuutarin kengänkorko” ja ollen näin ollen toteuttamiskelvoton. Suurta armoa eivät saaneet hallituksen mi-nisteritkään – varsinkaan kalliolaisina pidetyt ministerit – sillä heitä Joukahainen piti nuoleskelupolitiikan harjoittajina. Eittämättä Joukahaisen armottomaan kritiikkiin vaikuttivat niin hänen asemansa Kallion läheisenä uskottuna kuin se, että hän katsoi sunilalaisten olevan liian tuottajahenkisiä ja hylänneen vanhat ja Maalaisliitolle tär-keät yhteiskunnalliset ihanteet. Myöskään hallitusohjelman laimea kielipoliittinen osuus ei liene ollut tiukasti aitosuomalaisen Joukahaisen mieleen. Lisäksi pettymys siitä, että Relander ei ollut nimittänyt häntä vuonna 1925 Viipurin läänin maaher-raksi, vastoin Tulenheimon hallituksen maalaisliittolaisten ministerien – siis myös Sunilan – kantaa, lienee vaikuttanut Joukahaisen happamuuteen. Pettyneisiin kuului myös Albin Manner, tosin hänen pettymyksensä ei johtunut niinkään hallituksen oh-jelmasta, vaan lähinnä siitä, että hän ei ollut päässyt ministeriksi. Manner lähetti tiukkasanaiset kirjeet sekä Sunilalle että Relanderille. Relander oli Mannerin mu-kaan Brutus, koska tämä oli hänet pettänyt eikä hän ollut päässyt ministeriksi.⁵⁶²

Kritisointi, jota Maalaisliiton sisällä ilmeni Sunilan hallituksen muodostamisen yhteydessä ja pian sen jälkeen, osoittaa miten jakaantunut puolue oli. Ja kuten on jo tullut esiin, aktiivipoliitikkojen lisäksi asiassa halusivat sanansa sanoa myös monet puolueen vanhat vaikuttajat, jotka eivät enää itse olleet mukana päivänpolitiikassa kovinkaan aktiivisesti. Syyt kritiikkiin kuitenkin vaihtelivat, osan taustalla oli aivan aito huoli Maalaisliiton linjasta, jonka katsottiin olevan vaarassa Sunilan ja hänen hallituksensa myötä. Mutta mukana oli paljon myös henkilökohtaista kaunaa ja kat-keruutta, jota oli syntynyt varsinkin erilaisten virkanimitysten yhteydessä. Kaikille kiisteleville osapuolille näytti kuitenkin olevan yhteistä se, että he pyrkivät saamaan tuekseen myös puolueen henkisen isän ja patriarkan, Santeri Alkion. ”Laihian pro-feeetää” ei kuitenkaan innostanut ajatus ryhtyä antamaan tukea vain toiselle puolelle. Valituksia puolueen jakautumisesta Alkio oli saanut jo ennen Sunilan pääministe-riyttäkin, mutta ei silloinkaan ollut puuttunut asiaan.⁵⁶³

⁵⁶² Vilkku Joukahainen Kyösti Kalliolle 3.2.1928, mikrokortti VAY 5500, Saapuneet kir-jeet, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki. Katso myös Sunilan hallituksen ohjelma tä-män työn liitteenä; Relander 1967, 487; Vasara 2013b, 165–166; Mylly 1989, 220–221.

⁵⁶³ Mylly 1989, 219; Kalliokoski 2002, 106–108.

Voi pitää luonnollisena ja ymmärrettävänä, että ristiriitatilanteissa tukea pyydetään siltä, jolla koetaan olevan kaikkein suurin auktoriteetti. Alkio oli Maalaisliitossa ehkä ainoa henkilö, jolla tätä auktoriteettia oli kaikkiin maalaisliittolaisiin ryhmäkuntaan katsomatta. Hän ei kuitenkaan ryhtynyt selvästi tukemaan mitään osapuolta, sillä se olisi voinut pahimmassa tapauksessa johtaa oman luomuksen, jollaisena Alkio epäilemättä Maalaisliiton näki, lopulliseen hajoamiseen kahtia, ja sellaista hän tuskin halusi tapahtuvan. Alkio tyytyikin lähinnä vetoamaan puolueen yhtenäisyyteen aina kun häntä pyydettiin tuomariksi.⁵⁶⁴ Sairastelevalla Alkiolla ei myöskään ollut enää voimia isommin sovitella kiistoja. Presidentin käyttöä sovittelijana kukaan ei näytä harkinneenkaan, sillä häntä ei pidetty sellaisena kokoavana hahmona, jolla olisi ollut mahdollisuuksia lähentää taistelevia osapuolia. Tähän tilanteeseen vaikuttivat varmasti monet seikat, kuten vuoden 1925 presidentinvaalit, presidentin aktiiviset otteet Sunilan hallitusta muodostettaessa ja myös mainitut maaherranimitykset, joiden yhteydessä yksi jos toinenkin maalaisliittolainen oli saanut pettyä Relanderiin.

Yksityisesti Alkio kuitenkin oli pettynyt siihen, miten Sunilan hallitukseen oli päädytty, kuten voi havaita hänen päiväkirjamerkinnöistään ja kirjeenvaihdostaan. Esimerkiksi kirjeessään Lassi Hiekkalalle Alkio kommentoi Sunilan hallituksen muodostamisprosessia sangen kriittiseen sävyyn. Päiväkirjalleen Alkio totesi Sunilan ohjelman liian radikaaliksi ja paheksui sitä, että suomalaisuus ja kieltolaki olivat ”syrjällä”. Sama pettymys kuului kirjeestä Hiekkalalle. Siinä Alkio totesi saaneensa kyllä kutsun keskushallinnon kokoukseen, mutta ei ollut päässyt paikalle. Se mitä Alkio oli sitten saanut kokouksesta ja sen kulusta tietää, oli aiheuttanut hänelle valtavien pettymyksen. Kokousta oli Alkion mielestä johdettu niin, että sillä ei ollut mitään merkitystä. Vielä muutamaa päivää ennen hallituksen nimittämistä Alkio oli kuitenkin toiveikas sen suhteen, että hallitusohjelmaan saataisiin vielä suomalaisuusasia ja kieltolaki tiukemmin mukaan. Kokoonpanoltaan hallitus olisi saanut Alkion mielestä olla kolmen suomalaisen porvarillisen puolueen hallitus.⁵⁶⁵ Pelkästään Maalaisliiton varaan rakennettuun hallitukseen hän ei luottanut, sillä sen kohtalo oli riippuvainen toisten puolueiden armosta ja siksi että:

Sellaisessa luovimisessa kysytään enempi diplomaattista taitoa kuin mitä meillä on käytettävissä. Ja kalliin periaatteellisen hintansa ne vaativat muista puolueista otetut ammattiministeritkin.⁵⁶⁶

⁵⁶⁴ Alanen 1976, 613.

⁵⁶⁵ Alkio 2013, 537–538; Santeri Alkio Lassi Hiekkalalle 15.12.1927, Kansio 1, Lassi Hiekkalan arkisto, KA Helsinki.

⁵⁶⁶ Santeri Alkio Lassi Hiekkalalle 15.12.1927, Kansio 1, Lassi Hiekkalan arkisto, KA Helsinki.

Tässä kommentissa voi havaita piikin Sunilaa kohtaan, jota yleensä ottaen pidettiin voimakastahtoisena mutta ei mitenkään diplomaattisena toimijana, mutta saattaa olla, että piikki oli suunnattu myös Niukkasta kohtaan. Myös sitä, että eduskuntaryhmä ja keskushallinto eivät olleet saaneet olla mukana hallitusohjelmaa laadittaessa, Alkio paheksui syvästi. Hallituksen päämiehestäkin olisi pitänyt saada keskustella, mutta niin ei ollut tapahtunut. Alkio siis kritisoi tapahtunutta, mutta samalla hän totesi, että ei kuitenkaan voinut tehdä muuta kuin olla lojaali hallitukselle ja yrittää auttaa asioiden kulkemista parhaaseen suuntaan.⁵⁶⁷ Patriarkan päiväkirjamerkinässä epätoivo olikin syvä:

Tuskallinen tilanne hallituksen ohjelman ja sekasyntyisyyden johdosta. Ja siitä saa koko maalaisliitto syyn kantaa. On ilmeistä että ryhmältä puuttuu johtoa. Siellä tekee kukin mitä tahtoo. Pelkään että tämä hallitus tulee olemaan maalaisliitolle vaikeana hajaannusaiheena.⁵⁶⁸

Maalaisliiton sisällä olikin voimakasta kritiikkiä uutta hallitusta ja etenkin sen syntytapaa kohtaan. Jos muut puolueet olivat pitäneet Sunilan hallituksen muodostamista sanelupolitiikkana, niin samansuuntaisia olivat monien maalaisliittolaistenkin kannat, jotka kuitenkin näkyivät lähinnä päiväkirjoissa ja yksityiskirjeissä eivätkä niinkään julkisuudessa. Nämä kannat olivat kuitenkin myös pääministerin tiedossa ja puolueen voimakas jakautuminen ja epäilyt vähemmistöhallituksen toimintakyvystä aiheuttivat hänessä huolta. Tämän tilanteen johdosta Sunila järjestikin tammikuussa tilaisuuden hallitukselle, Maalaisliiton keskushallitukselle ja puolueen sanomalehtimiehille, jossa selosti maalaisliittolaisen hallituksen ajamaa keskustapolitiikkaa. Muut ministerit puolestaan painottivat lehdille, miten tärkeää näiden oli tukea hallitusta. Lehtimiehet ja muut tilaisuuteen osallistuneet henkilöt vakuuttivat tukevansa hallitusta, mikäli se ajaisi ohjelmansa mukaista maalaisliittolaista politiikkaa. Tosin sen johdosta esitettiin edelleen hieman kritiikkiä, että Kallio ja Reinikka oli jätetty pois hallituksesta, samoin kuin se, että Procopé oli nostettu ulkoministeriksi.⁵⁶⁹

Tilaisuudella Sunila vaikuttaa saavuttaneen sen, mitä oli lähtenyt hakemaankin, sillä jopa hänen vanha antagonistinsa, *Savon Sanomien* päätoimittaja ja Maalaisliiton entinen puoluesihteerin Lassi Hiekkala oli ollut tyytyväinen neuvottelukokoukseen ja vakuuttanut sen lisänsä luottamusta hallituksen ja Maalaisliiton sanomalehtien vä-

⁵⁶⁷ ibid.

⁵⁶⁸ Alkio 2013, 538.

⁵⁶⁹ Pöytäkirja Maalaisliiton sanomalehtimiesten sekä keskushallituksen ja hallituksen (valtionneuvoston) maalaisliittolaisten jäsenten yhteisestä neuvottelukokouksesta pääministerin asunnossa Vuorimiehenk. 1., tammikuun 15 pñä. 1928, KMA.

lillä.⁵⁷⁰ Myös presidentti Relander pani merkille kokouksessa vallinneen hyvän mielialan. Tyytyväinen presidentti odottikin Maalaisliiton suhtautuvan lojaalisti hallitukseen ja sen politiikkaan. Tosin Relander huomautti, että *Pohjolan Sanomat*, eli Uno Hannula, ei ollut ollut tilaisuudessa läsnä ja tämän vuoksi *Pohjolan Sanomien* suhtautumisesta hallitukseen ei voisi sanoa mitään.⁵⁷¹

Sunilan kannalta tilaisuutta voi pitää onnistuneena, sillä puolueen sisäinen oppositio saatiin ainakin toistaiseksi taivutettua sellaiselle linjalle, joka oli hallitukselle lojaali. Tämä omien lojaalisuus olikin välttämätöntä vähemmistöhallitukselle ja sen koossa pysymiselle, sillä vain sillä, että puolue edes näytti yhtenäiseltä, oli parempi mahdollisuus yrittää torjua niitä iskuja, joita muualta tuli. Myös hallitusohjelman ajaminen edellytti oman puolueen lojaalisuutta. Tosin puolueen sisäistä kritiikkiä Sunilaa kohtaan kokous ei kuitenkaan poistanut, kuten myöhemminkin saadaan huomata, mutta ulospäin lähes kaikki maalaisliittolaisista olivat hallitukselle lojaaleita. Maalaisliitto ei halunnut antaa oppositiolle aseita valmiina käteen.

4.2 Pääministeri Sunila, Maalaisliiton sisäiset linjat ja yhtenäisyys

4.2.1 Puhemiesnäytelmä ei mene käsikirjoituksen mukaan

Sunilan hallituksen muodostamisen jälkeen Maalaisliitto oli siis kahtia jakautunut puolue, mutta ulospäin puolue pyrki näyttämään eheältä ja siihen myös suoranaisesti piiskattiin. Lehdet oli paimennettu ruotuun ja yksityisesti kriittinen Kalliokin tuki virallisesti hallitusta ja pääministeriä. Sunila, joka ei itse ollut eduskunnan jäsen, koetti järjestellä asioita mieleiseensä suuntaan myös eduskuntaryhmässä saadakseen sen linjalleen ja paremmin hallituksensa taakse.

Kysymys eduskuntaryhmästä ja sen linjasta kärjistyi tammi-helmikuun vaihteessa 1928. Asia kytkeytyi kysymykseen siitä, kenestä tulisi eduskunnan puhemies. Kallio, joka oli toiminut puhemiehenä syyskuusta 1927, ei ollut enää halukas jatkamaan puhemiehenä, vaan hän halusi siirtyä eduskuntaryhmän johtoon. Epäilemättä Kallio halusi päästä vahvistamaan omaa linjaansa ryhmässä, niin että ryhmä ei olisi Sunilan taskussa. Kallio saikin ryhmässä kannatusta puheenjohtajuudelleen ja hänet valittiin sen johtoon vahvalla mandaatilla. Tämän jälkeen ryhmässä syntyi kiivas ja sangen eripurainen keskustelu siitä, kenet Maalaisliitto haluaisi eduskunnan puhemieheksi. Kalle Lohen mielestä maalaisliittolaiset eivät voisi mitenkään kannattaa kokoomuslaista puhemieheksi, koska se merkitsisi hal-

⁵⁷⁰ ibid.

⁵⁷¹ Relander 1968, 19–20.

litukselle vaikeuksia etenkin vasemmiston suunnalta. Lohi katsoi, että olisi typerää suututtaa vasemmisto.⁵⁷²

Tältä pohjalta Lohi päätyikin esittämään Kalliota Maalaisliiton puhemiesehdokkaaksi. Esitys sai ryhmässä kohtuullisen laajaa kannatusta, muiden muassa Matti Pitkänen ja Vihtori Vesterinen yhtyivät siihen. Pitkäsen mielestä vain ajamalla maalaisliittolaista puhemieheksi puolue voisi olla neutraali vasemmiston ja oikeiston välillä. Erimielisyyttäkin ryhmästä löytyi. Esimerkiksi Reinikka kannatti puhemieheksi Kokoomuksen Paavo Virkkusta, koska tämä oli Reinikan mukaan harkitseva mies ja eduskunta tarvitsi juuri sellaista johtoonsa. Reinikka korosti, että Virkkusen valinta puhemieheksi ei olisi missään tapauksessa mielenosoitus vasemmistoa vastaan.⁵⁷³

Kallion puhemiesehdokkuutta vastusti myös Juho Ryynänen, hänen mielestään Kallio oli ehdottomasti pidettävä ryhmän johdossa, sillä Kallion puhemieheksi ryhtyminen olisi merkinnyt sitä, että Maalaisliitto ja eduskuntaryhmä olisi orientoitunut vasemmalle, ja sitä Ryynänen ei pitänyt terveellisenä. Paavo Saarisesta Maalaisliiton olisi koetettava lepyttää Kokoomusta ja antaa sille puhemiehen paikka. Saarisen mukaan sillä hyvitettäisiin se, että Sunilan hallitus oli nimittänyt lääkintöhallituksen johtoon SDP:n Hannes Ryömän eikä Kokoomuksen Eino Suolahtea.⁵⁷⁴

Ryynänen oli varmasti oikeammassa kuin hän uskoikaan. Presidentti Relander uskoi, että Sunilan ja hänen kannattajiensa oli tarkoitus ”potkaista” Kallio ylöspäin eduskunnan puhemieheksi, jotta ryhmän johtoon saataisiin sunilalainen Juhani Lepäpää ja näin ryhmä olisi Sunilan taskussa. Relander uskoi myös, että Sunila oli valmistanut Vesterisen ja Lohen ajamaan Kallion puhemiesehdokkuutta ryhmässä niin, että tämä saisi riittävän kannatuksen ja pääministeri saisi rauhan oman ryhmänsä taholta.⁵⁷⁵ Pääministerin olisi varmasti ollutkin jonkun verran vapaampaa toimia, jos ryhmä olisi ollut hänen kannattajansa käsissä.

Sunilan tavoite saada ryhmä taskuunsa pelaamalla Kallio puhemieheksi ei kuitenkaan toteutunut, sillä Kalliota ei saatu taivuteltua puhemiesehdokkaaksi. Lopulta Maalaisliitto päätyikin kannattamaan puhemieheksi Kokoomuksen Virkkusta. Ensimmäiseksi varapuhemieheksi päätettiin kannattaa sosialidemokraattia, vaikka kaikki eivät ajatusta hyväksyneet. Toiseksi varapuhemiesehdokkaaksi Kallio kuitenkin saatiin taivuteltua – siinäkin Lohi ja Vesterinen tekivät kovan työn.⁵⁷⁶ Sunilan ryhmäkunta ei ollut päättänyt antaa periksi, vaan yritys saada Kallio pois ryhmän keskiöstä oli kova.

⁵⁷² Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 31.1.1928, KMA.

⁵⁷³ *ibid.*

⁵⁷⁴ *ibid*; Leikola 2009, 199–202.

⁵⁷⁵ Relander 1968, 28–29.

⁵⁷⁶ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 31.1.1928, KMA.

Mutta se, että asetelma oli muuttunut ja Paavo Virkkusesta tullut puhemies, oli vastoin sitä mitä Sunila oli kaavaillut ja sopinut sosialidemokraattien kanssa, ja johti lopulta siihen, että Kalliosta ei tullut edes varapuhemiestä. Pettyneet sosialidemokraatit päätyivät nimittäin yhteistyöhön ruotsalaisten kanssa, jolloin ensimmäiseksi varapuhemieheksi valittiin sosialidemokraatti Rieti Itkonen ja toiseksi varapuhemieheksi puolestaan ruotsalaisten Ragnar Furuhielm. Toisen varapuhemiehen vaalissa Kallio sai kyllä ensimmäisellä kierroksella eniten ääniä, mutta hävisi seuraavalla kierroksella Furuhielmille äänin 82–81.⁵⁷⁷

Presidentti Relanderin mielestä se, että ministerit Vesterinen ja Niukkanen eivät olleet läsnä puhemiesvaalissa, oli osoitus siitä, että hallitus ei luottanut Kallioon ja tätä haluttiin rankaista siitä, että ei ollut alun perin suostunut puhemieheksi, mikä oli todennäköisesti ollut Sunilan ryhmäkunnan alkuperäinen tarkoitus. Kalliokin arvosteli – tosin nimiä mainitsematta – edustajia siitä, että nämä eivät olleet pysyneet paikoillaan tärkeitten asioiden ollessa kyseessä. Katkeruus oli ilmeinen. Enempää riitaa asiasta ei kuitenkaan tuossa vaiheessa syntynyt ja Kallio siirtyi eduskuntaryhmän johtoon, kuten oli kaavaillut. Omien sanojensa mukaan hän pystyi sieltä käsin parhaiten huolehtimaan ryhmän tuesta hallitukselle.⁵⁷⁸

Puhemiesvaali sai aikaan jonkin verran kirjoittelua. *Maakansassa* otaksuttiin, että Maalaisliitto ei olisi edes missään vaiheessa halunnut puhemiehen paikkaa, kun kerran se oli jo hallitusvastuussa. Vaalista olikin tullut *Maakansan* mukaan henkilövaali ja se piti Virkkusen valintaa onnistuneena. Pientä pettymystä aiheutti se, että toisen varapuhemiehen paikka oli mennyt ruotsalaisille, asiasta syytettiin toisaalta Kokoomusta mutta Maalaisliiton omakaan toiminta ei kerännyt kaikilta kiitosta. *Liiton* pakinoitsija Edusmies piti suoraan Maalaisliiton omia miehiä syyllisenä siihen, että puolue oli menettänyt varapuhemiehen paikan. Sosialidemokraatit olivat kostanneet Maalaisliitolle sen, että puolue oli kannattanut Virkkusta. Tapahtunutta Edusmies piti oireellisena ilmiönä, joka voi johtaa jatkossakin ruotsalaisten ja sosialidemokraattien yhteistoimintaan.⁵⁷⁹

Ilkassa puhemiesvaalia ja sen merkitystä yritettiin hieman vähätellä toteamalla, että vaalin merkitystä oli aina ylikorostettu. Siihen kuitenkin oltiin pettäneitä, että Maalaisliitto ei saanut toisen varapuhemiehen paikkaa, vaikka se olisi ollut kohtuullista. *Lallin* mukaan Maalaisliitto oli asiallisista syistä päättänyt kannattamaan Virkkusta, joka oli pätevä. Sosialistien kosta puhemiesvaalissa Maalaisliittoa kohtaan

⁵⁷⁷ Muistiinpanoja vuodelta 1928, kansio 33, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki; Kommunistit pitivät kiinni omasta ehdokkaastaan Mauritz Rosenbergistä, mutta hän ei saanut muilta tahoilta kannatusta. Ks. esim. Jääskeläinen 1973, 82–83.

⁵⁷⁸ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 3.2.1928, KMA; Hokkanen 1986b, 493.

⁵⁷⁹ Maakansa 2.2.1928, Eduskunnan puhemiesten vaali; Liitto 4.2.1928, Meiltä ja muualta; Liitto 4.2.1928, Eduskuntakirje.

pidettiin ylipäättään maalaisliittolaisissa lehdistä käsittämättömänä. *Savon Sanomien* Juhanista puhemiesvaali meni Maalaisliiton osalta mönkään koska ”nosket”, siis sosialidemokraatit, olivat ottaneet nokkiinsa, kun Maalaisliitto ei ollut tukenut sosialidemokraatteja. *Hämeen Maa* osoitti syyttävällä sormella myös Kokoomusta, jonka todettiin menetelleen vallan- ja kunnianhimon ohjaamana kuten sosialidemokraattienkin.⁵⁸⁰

Epäilemättä puhemiesvaali oli pettymys Sunilalle ja hänen ryhmäkunnalleen. Kalliota ei saatu ”potkaistua” ylöspäin puhemieheksi ja ryhmää sunilalaisten haluttuun. Kalliota ei myöskään ollut saatu painostettua ehdokkaaksi, vaikka niin oli ollut tarkoitus ja Sunila oli myös käynyt jo etukäteen sopimassa asiasta sosialidemokraattien kanssa. Se, että Maalaisliiton puhemiesehdokkaaksi valikoituikin Kokoomuksen Virkkunen, oli sosialidemokraateille suuri pettymys. Näin oli selvää, että SDP ei voinut antaa tukeaan Maalaisliitolle varapuhemiesvaalissa, vaikka sitä oli odotettu. Epäilemättä kaikilla maalaisliittolaisilla ei varmaankaan ollut tietoa pelistä, jota Sunila ja hänen kannattajansa olivat käyneet.

Puhemiehen paikan menettämistä voi pitää puolueen kannalta myös arvovaltatappiona, sillä ensimmäistä kertaa itsenäisyyden aikana Maalaisliitto ei saanut yhtään edustajaa puhemiehistöön. Asiaa koetettiin kyllä selitellä sillä, että hallitusvastuun takia ei puhemiehen paikasta ollut niin väliksi. Oma edustaja olisi kuitenkin tahdottu edes varapuhemieheksi. Agraaripuoluetta tilanne närkästytti. Puhemiesvaalin tulos harmitti myös Sunilan vastustajia, mutta se oli Vilku Joukahaisen mielestä osoitus tilanteen sekasotkuisuudesta Maalaisliiton sisällä.⁵⁸¹ Myös Sunilan toive siitä, että hän olisi saanut ryhmän haltuunsa oman miehen kautta, oli kaatunut. Eduskuntaryhmä ei kääntynyt vasemmalle, niin kuin Juho Ryyänen oli pelännyt.

Asia jäi kalvamaan ilmeisesti Sunilankin mieltä, sillä hän järjesti helmikuun alussa kutsut, joihin oli kutsuttu Maalaisliiton eduskuntaryhmä ja presidentti Relander. Relanderin mielestä kyseessä oli ”rauhanpiipun polton” merkeissä järjestetty tilaisuus. Sunila oli tilaisuudessa korostanut, että ”minkäänlaiset juonittelut ja intrigit” eivät saaneet tulla kysymykseen, jos mieli pysyä talonpojan asialle uskollisena. Siinä mielessä tilaisuus olikin onnistunut, että muiden vieraiden jo lähdettyä paikalle jäivät vielä isännän lisäksi presidentti Relander, Kallio ja Leppälä. Puhevälit eivät siis olleet kokonaan katkenneet, vaikka puhemiesnäytelmä oli rasittanut puolueen sisäisiä suhteita. Tosin täysin onnistunut ilta ei ollut, sillä pois tilaisuudesta olivat jääneet Tyko Reinikka, Paavo Saarinen, Antti Juutilainen ja E. M. Tarkkanen. Relanderin

⁵⁸⁰ Ilkka 2.2.1928, Puhemiehen vaali; Lalli 5.2.1928, Puhemiesvaalin jälkeen; *Savon Sanomat* 4.2.1928, Sitä on taas käyty herrojen kanssa marjassa; *Hämeen Maa* 4.2.1928, Päämäärät, ohjelmat ja menettelytavat.

⁵⁸¹ Vilku Joukahainen *Kyösti Kalliolle* 3.2.1928, Mikrokortti VAY 5500, *Kyösti Kallion arkisto*, KA Helsinki.

mukaan he olivat edelleen katkeroituneita, koska eivät olleet tulleet valituksi ministereiksi. Jalo Lahdensuo piti heidän poisjääntiään tilaisuudesta moittittavana, sillä hänen mielestään Sunilalla oli epäkiitollinen tehtävä tasapainoilla oikeiston ja vasemmiston välissä. Mainittakoon, että poisjääneistä Saarinen, Juutilainen ja Tarkkanen olivat myös puolueen innokkaimpia aitosuomalaisia.⁵⁸² Poisjäänti olikin mitä ilmeisimmin mielenilmaus pääministeriä ja hänen hallitusohjelmansa kielipoliittista maltillisuutta kohtaan.

Puhemiesnäytelmän jälkeen Maalaisliiton sisällä näytti olevan kahdenlaista ilmaa suhteessa siihen, miten suhtautua pääministeri Sunilaan ja hänen hallitukseensa. Enemmistö puolueesta näytti julkisuudessa seisovan pääministerin takana, myös Kallio, vaikka hallituksen muodostaminen ja puhemiesnäytelmä olivatkin aiheuttaneet katkeruutta. Puolueen enemmistöstä hallituksen julkinen tukeminen oli välttämätöntä, olihan sen asema vähemmistöhallituksena oikeiston ja vasemmiston välillä oli vaikea.

Yksimielisyys ei kuitenkaan ollut täydellistä, vaikka yritys siihen suuntaan olikin kova. Puolueesta löytyi kosolti katkeroituneita poliitikkoja, jotka katsoivat Sunilan syrjineen heitä hallitusta muodostettaessa tai jotka muuten vierastivat sitä linjaa, jota Sunila Maalaisliitossa edusti. Myös Kallio, vaikka toisaalta osoittikin tiettyä lojailiutta maalaisliittolaista hallitusta kohtaan, oli valmis ripittämään ja moittimaan hallitusta. Mutta tämä ripitys tapahtui puolueen sisäisissä kokoontumisissa, kuten esimerkiksi 29.3. eduskuntaryhmän kokouksessa, jossa Kallio arvosteli hallituksen suomalaisuuspolitiikkaa. Tästä Kallion esittämästä kritiikistä Kalle Kirra, joka oli sekä Sunilan että presidentin luottomies, kanteli presidentti Relanderille. Kirran mukaan Kallio pyrki rikkomaan Sunilan ja Niukkasen välit ja saamaan näin hallituksen hajalle.⁵⁸³ Saattaa olla, että Kallion kommenttien pyrkimyksenä ei kuitenkaan ollut saada hallitusta varsinaisesti hajalle vaan yksinkertaisesti saada hallitus huomamaan, että Maalaisliiton ryhmä tukisi hallitusta voimakkaammin, mikäli hallitus ottaisi paremmin huomioon Maalaisliiton kielipoliittiset vaatimukset. Mutta sunilalaisissa piireissä kritiikki ymmärrettävästi tulkittiin hyökkäykseksi hallitusta vastaan ja sellaisena sen näki presidentti Relanderkin.

4.2.2 Puoluekokouksessa puidaan sisäpoliittista tilannetta ja piiskataan Maalaisliittoa yhtenäiseksi

Maalaisliittoa piiskattiin yksimielisyyteen taas toukokuun puolivälissä 1928 järjestetyssä puoluekokouksessa, jonka keskiössä oli Maalaisliiton asema hallituksessa. Sunila kertasi puheessaan hallituksen muodostamisen vaiheita todeten olleen luon-

⁵⁸² Relander 1968, 34–35; Kakkuri 1999, 228–229; Mylly 1989, 247; Vasara 2013b, 391.

⁵⁸³ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 29.3.1928, KMA; Relander 1968, 58–61.

nollista, että Maalaisliitto suurimpana oppositiopuolueena muodosti hallituksen. Sunilan mukaan epäonnistuminen hallituksessa olisi ollut puolueelle tuhoisaa, mutta riskistä huolimatta askel päätettiin ottaa ja muodostaa puhtaasti maalaisliittolainen hallitus. Puheessaan Sunila korosti erityisesti Maalaisliiton merkitystä keskustapolitiikan ajajana. Sunilan mukaan Edistyspuolue, joka aikaisemmin oli ollut läheisessä yhteistyössä Maalaisliiton kanssa ja ajanut keskustapolitiikkaa, oli muuttunut entistä epämääräisemmäksi, hapuilevammaksi ja hajanaisemmaksi. Nämä tekijät ja Maalaisliiton vahvistuminen olivat johtaneet Sunilan mukaan siihen, että Maalaisliitosta yksin oli tullut keskustapolitiikan tosiasiallinen hoitaja. Maaseudulta tulevan kannatuksen Edistyspuolue oli Sunilan mukaan menettänyt täysin.⁵⁸⁴

Kokoomukseen Sunila teki puheessa selvän pesäeron. Sunilan mukaan Maalaisliiton oli ollut pakko mennä mukaan kahteen hallitukseen (Tulenheimon hallitus ja Kallion II hallitus), koska puhdasta maalaisliittolaista hallitusta ei pidetty siinä tilanteessa suotavana ja Edistyspuolue oli kieltäytynyt hallitusyhteistyöstä. Sosialidemokraatit taas pidättyivät syrjässä poliittisesta vastuusta. Maalaisliitto ei kuitenkaan ollut voinut toimia näissä porvarihallituksissa varsinaisen ohjelmansa puitteissa. Tämän johdosta juopa Maalaisliiton ja vasemmiston välillä oli syventynyt. Maalaisliiton tuli Sunilan mukaan keskustapuolueena tasoittaa oikeiston ja vasemmiston välistä jyrkkää kuilua ja tämä ei ollut mahdollista oltaessa oikeiston kanssa samassa hallituksessa.⁵⁸⁵

SDP:stä Sunila totesi, että oli mielenkiintoista seurata puolueen kehitystä niin yleisisänmaallisesta kuin maalaisliittolaisesta näkökulmasta. Hallituksessa olon Sunila katsoi vaikuttaneen sosialidemokraatteihin erittäin terveellä tavalla ja tehneen puolueesta entistä vastuullisemman. Sosialidemokraateissa oli kuitenkin Sunilan mukaan yhä runsaasti ainesta, joka oli taipuvaista solumaan parlamentaarisista muodoista kommunismiin. Sunila totesi Maalaisliitolla olevan mahdollisuus estää tällainen vaarallinen kehitys uudistusystävällisellä politiikalla. Jos Maalaisliitto uudistuspolitiikalla saisi sosialidemokraatit ajamaan maaseudun yhteiskunta- ja talouspoliittisia parannuksia, se olisi Sunilasta paras lääke kumouksellisuutta vastaan ja näin isänmaallisestikin olisi paljon saavutettu.⁵⁸⁶

Puheessaan Sunila toi selvästi esiin kantansa muihin puolueisiin ja minkälaista kehitystä hän toivoi politiikassa tapahtuvan. Edistyspuolueeseen hän suhtautui melko myönteisesti, mutta piti sitä hajaantuneena ja merkityksettömänä. Kokoomuk-

⁵⁸⁴ Liitto 19.5.1928, Maalaisliitto hallituksessa. Pääministeri J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puoluekokouksessa 14.5.1928. Sunilan puhe julkaistiin kokonaisuudessaan useissa maalaisliittolaissa lehdissä. Keskustan ja maaseudun arkistosta puhetta ei ole löytynyt, joten olen joutunut turvautumaan lehtien julkaisemaan versioon.

⁵⁸⁵ *ibid.*

⁵⁸⁶ *ibid.*

seen Sunila suhtautui melko karsaasti, koska sen kanssa toimiessaan Maalaisliitto ei voinut toteuttaa varsinaista tarkoitustaan ja toimia ohjelmansa puitteissa. Sen sijaan sosialidemokraatteihin Sunila oli ottanut myönteisen asenteen ja piti puolueessa olutta kehitystä oikeaan suuntaan menevänä. Sunilan puheesta saattoi ymmärtää, että hänen mielestään isänmaallista olisi ollut, jos asioita olisivat hoitaneet Maalaisliitto ja sosialidemokraatit yhdessä. Eittämättä Sunilan tavoitteena oli jossain vaiheessa päästä Maalaisliiton ja SDP:n yhteishallitukseen. Tämä Sunilan puhe oli ilmeisesti ensimmäinen kerta, kun maalaisliittolainen pääministeri väläytteli punamultahallitusta Maalaisliiton puoluekokoukselle. Kyösti Kallio oli tosin pääministerinä ollessaan korostanut puoluekokouspuheissaan vuosina 1923 ja 1926 Maalaisliiton olevan valmis yhteistyöhön kaikkien puolueiden kanssa, kunhan nämä vain olivat isänmaallisia.⁵⁸⁷ Mutta mitenkään erityisesti Kallio ei vielä ollut korostanut sosialidemokratien merkitystä ja sitä, että juuri heidän kanssaan pitäisi pyrkiä lähempään yhteistyöhön. Sunilan puoluekokouspuhetta voikin pitää siinä mielessä merkittävänä, että siinä otettiin tietty irtiotto aikaisempaan varovaisuuteen suhteessa sosialidemokraatteihin. Tarkemmin Sunilan ja Maalaisliiton näkemyksiä muista puolueista käsitellään ja analysoidaan vielä tuonnempana alaluvussa 4.3.

Omasta hallituksestaan Sunila totesi kehityksen tehneen valmistavaa työtä puhtaasti maalaisliittolaiselle hallitukselle ja samalla hän korosti Maalaisliiton yleispoliittisena periaatteena olevan kansan eheyttäminen auttamalla heikkoja ja vähäväkisiä. Sunilan mukaan tältä pohjalta oli selvää, että maalaisliittolaisen hallituksenkin ohjelmassa nämä yhteiskunta- ja talouspoliittiset asiat otettiin esille. Agraaripoliitikona Sunila korosti puheessaan luonnollisesti etenkin maaseudun huomioonottamista. Erityisen huolestunut Sunila oli mahdollisuudesta, että pientilallisten lapsista muodostuu uusi tilaton väestö. Asutustoiminnan ulottamista pientilallisten lapsiin Sunila pitikin tärkeänä kysymyksenä. Pienviljelijöiden asemaa piti pyrkiä myös parantamaan kaikin mahdollisin tavoin. Avun ei tullut rajoittua vain kaikista heikoimassa asemassa oleviin, vaan maalaisliittolaisen hallituksen – josta Sunila käytti ilmaisuja ”Suomen talonpoikaispuoleen riveistä lähtenyt hallitus” – tuli ehkäistä tuhoja ja luoda kestävä pohjaa talonpojan ammatin menestykseksi. Tämä saavutettaisiin vain sillä, että tuotanto saatettaisiin kannattavaksi, se taas edellytti ammattitaidon kasvattamista ja luotto-olojen parantamista. Pääministerin mukaan hallitus pyrki työskentelemään sen hyväksi, että asetetut tavoitteet saavutettaisiin.⁵⁸⁸

⁵⁸⁷ Pohjolan Sanomat 15.6.1923, Puheita ja esitelmiä maalaisliiton puoluekokouksessa Lapualla. Pääministeri Kyösti Kallion puhe kesäjuhlassa sunnuntaina; Ilkka 21.6.1926, Maalaisliitto hallituspuolueena. Pääkohdat pääministeri Kyösti Kallion esitelmästä maalaisliiton puoluekokouksessa.

⁵⁸⁸ Liitto 19.5.1928, Maalaisliitto hallituksessa. Pääministeri J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puoluekokouksessa 14.5.1928.

Muutenkin Sunila nosti puheessaan esiin asioita, jotka olivat maalaisliittolaisille tärkeitä, kuten kysymyksen pysyvän tullitariffin aikaansaamisesta, kysymyksen uusista verolaeista sekä vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksen. Etenkin vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutusta Sunila piti hyvin tärkeänä kysymyksenä ja totesi hallituksen antavan asiasta eduskunnalle esityksen syksyllä. Hallituksen ja eduskunnan väliseen suhteesta Sunila puolestaan totesi, että eduskunta oli suhtautunut hallitukseen ja sen esityksiin varsin myönteisesti. Tyytyväisyyteen olikin aihetta, sillä eduskunta oli hyväksynyt esitykset maanparannusrahastosta ja valtion viljavarastosta, jotka molemmat olivat Sunilalle läheisiä asioita. Sekin, että eduskunta oli kohottanut avustuksia maanviljelyspalkkioista hallituksen esittämästä 6 miljoonasta markasta peräti 20 miljoonan markkaan, sai pääministerin ilmaisemaan tyytyväisyytensä. Sosialidemokraatit saivat kuitenkin ripitystä, kun olivat vastustaneet esitystä sianlihan ja kananmunien vientipalkkioista, eli asiaa, jossa oli pääministerin mukaan kyse nimenomaan pienviljelijöiden toimeentulon parantamisesta ja jota myös etenkin maalaisosialidemokraatit olivat peränneet.⁵⁸⁹

Kevätpuoli oli siis pääministerin mukaan mennyt hallituksen elämässä melko rauhallisesti ja hallitus oli saanut pyrkimyksiään hyvin toteutettua. Ainoa suurempaa huomiota herättänyt tapaus, jonka Sunila nosti esiin myös puheessaan, olivat kevään 1928 kommunistipidätykset. Etsivä keskuspoliisi oli pääministerin mukaan saanut selville maanalaisen järjestön, joka pyrki laillisen valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen kumoamiseen. Sunila totesi Etsivän keskuspoliisin saaneen hallitukselta kaiken asianmukaisen kannatuksen tässä asiassa, sillä hallituksen ohjelmassakin todettiin: ”Valtio- ja yhteiskuntajärjestyksestä vastaan suunnattu rikollinen toiminta on päättävän toimenpitein valtiiovallan taholta estettävä.” Sunila korosti, että asiaa ei ole paisuteltava eikä vähäteltävä, mutta tilannetta on seurattava valppaudella. Tilanteen niin vaatiessa siihen on puututtava, jotta välttyttäisiin kärsimyksiltä, joita voi seurata siitä, että asiaa ymmärtämättömät ihmiset joutuvat kommunistivehkeilijöiden verkkoihin.⁵⁹⁰ Tarkemmin Sunilan hallituksen toimenpiteitä suhteessa laitavasemmistoon käsitellään alaluvussa 4.4.

Myös Maalaisliiton eheys ja hallitusvastuu saivat puheessa osansa. Sunila totesi Maalaisliiton pysyneen yhtenäisenä huolimatta siitä, että puolueen jäsenmäärä oli noussut hyvin nopeasti. Etenkin nyt, maalaisliittolaisen hallituksen aikana, eduskuntaryhmän ja hallituksen välit olivat Sunilan mukaan erityisen suorat ja luottamukselliset. Tällä Sunila halusi epäilemättä viestittää, että ne väitteet, joita toiset puolueet esittivät Maalaisliiton hajanaisuudesta, olivat vailla pohjaa. Vaikka

⁵⁸⁹ Liitto 19.5.1928, Maalaisliitto hallituksessa. Pääministeri J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puoluekokouksessa 14.5.1928; Liitto 20.5.1928, Maalaisliitto hallituksessa. Pääministeri J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puoluekokouksessa 14.5.1928.

⁵⁹⁰ *ibid.*

Sunila puhuikin yhtenäisestä Maalaisliitosta, niin puhe ei ollut vailla piikkejä ja sormen heristyksiä eräitä oman puolueen edustajia kohtaan. Yksi tällainen sormenheristys oli pääministerin toteamus siitä, miten hallituksen tuli harkita asioita yleisedun kannalta eikä vain nurkkakuntaiselta kannalta. Maalaisliittolaisten tulikin pääministerin mielestä harjoittaa itsekritiikkiä ja miettiä sitä, mikä on mahdollista ja mikä ei. Piikkiä voi taas nähdä sen kohdan, jossa Sunila totesi Maalaisliitossa esiintyneen vaikeuksia etenkin silloin, kun se oli lähtenyt muiden puolueiden kanssa samaan hallitukseen.⁵⁹¹

Tätä Sunilan puoluekokouspuhetta voi pitää yhtenä tärkeimmistä hänen esittämistään katsauksista ja linjanvedoista maalaisliittolaisen hallituksen aikana. Hän toi siinä selvästi esiin omat pyrkimyksensä ja sen suunnan, mihin hän halusi maata ja Maalaisliittoa ohjata. Suomen yhtenäisyyden takaisi parhaiten se, jos sosialidemokraatit ja Maalaisliitto voisivat toimia yhdessä. Tosin Maalaisliitonkin piti Sunilan mielestä vielä muuttua, jotta se olisi sellaisella linjalla, jonka Sunila näki edellytyksenä yhtenäisyyden toteutumiselle. Etenkin aitosuomalaisten vaatimukset siitä, että hallituksen olisi ajettava tiukempaa suomalaisuusohjelmaa, saivat Sunilan kimpaantumaan. Hänen mukaansa kovin aktiivista suomalaisuusohjelmaa oli mahdotonta ajatella jo siitä syystä, että eduskunnassa sille ei ollut odotettavissa riittävää kannatusta. Ylipäätään Maalaisliiton suomalaisuustyön piti Sunilan mielestä olla positiivista ja rakentavaa työtä kansallisen kulttuurin kohottamiseksi.⁵⁹² Muutenkin Sunila korosti maltillisuutta. Hänen mukaansa Maalaisliiton politiikan tuli olla suomalaisuusasiassa suomalaisen talonpojan luonteen mukaista: harkittua ja asiallista.

Maalaisliiton lehdistössä Sunilan puheeseen oltiin pääosin tyytyväisiä. *Saarijärven Paavo* piti pääministerin puhetta erinomaisena ja kokouksen osoittaneen selvästi sen, että Maalaisliitto eli voimakasta kukoistuskauttaan. *Maakansa* arvioi puoluekokouksen vastanneen sille asetettuja odotuksia ja toiveita. Niitä joitakin arvostelevia lausuntoja, joita hallitusta kohtaan oli esitetty, ei pidetty mitenkään outoina tai odottamattomina. Hallitus selvisi lehden mukaan puoluekokouksesta niin hyvin kuin saattoi toivoa. Puoluekokouksen päätös antaa tukensa hallitukselle viesti *Maakansan* mielestä vastuuntunnosta ja vahvasti käsitystä Maalaisliiton sisäisestä ehjyydestä ja voimakkuudesta. Käydyn keskustelun lehti kommentoi tarkoitetun rohkaisuksi yhteisten päämäärien hyväksi tehtävään työhön. Maalaisliiton lehti totesi olevan puolue, joka kokosi ja piti koossa maanviljelijät – ennen kaikkea pienviljelijät. Pääministerin linjalle annettiin siis mahdollisimman täysi tuki. *Liiton* pakinoitsija Mylläri totesi, että puoluekokouksesta ei ollut tullut kipakka pyykinpesutilaisuus, kuten vas-

⁵⁹¹ ibid.

⁵⁹² Liitto 20.5.1928, Maalaisliitto ja suomalaisuuskysymys.

tustuspuolueet olivat odottaneet, vaan puolue oli pysynyt eheänä. Eheys kuitenkin voisi säilyä vain, jos puolue ei muutu johtajapuolueeksi.⁵⁹³

Maalaisliittolaiset lehdet halusivat kirjoituksissaan vielä eheyden ohella korostaa puolueen kansanvaltaisuutta todeten, miten puoluekokouksessa oli käyty laajaa keskustelua toisin kuin esimerkiksi Kokoomuksessa, jonka puoluekokouksessa oli ollut vain kilometrin pituisia esitelmiä, joihin ei ollut otettu minkäänlaista kantaa. Kokoomuksen toiminta leimattiin sopivaksi harvainvaltaa ihailevassa puolueessa, Maalaisliitto ei kuitenkaan kansanvaltaisena puolueena voinut toimia vastaavalla tavalla. Pääministeri Sunilankin esitelmä oli herättänyt kolme tuntia kestäneen keskustelun, jossa hallitukselta oli kysytty kaikkea mahdollista. Esimerkiksi *Maakansa* ja *Saarijärven Paavo* korostivat kokouksen yksimielisyyttä torjuen *Liiton* tavoin kaikki hyökkäykset Maalaisliittoa ja hallitusta vastaan. Useissa lehdissä todettiin erityisesti Kokoomuksen väitteiden ja odotusten joutuneen häpeään, kun odotukset Maalaisliiton hajanaisuudesta eivät olleet toteutuneetkaan puoluekokouksessa.⁵⁹⁴

Maalaisliitto onnistui pitämään itsensä puoluekokouksessa hyvin kurissa ja yksimielisenä – ainakin ulospäin. Tyytymättömyyttä oli kuitenkin pinnan alla, mutta se pyrittiin pitämään piilossa ja kaikkinaisen eripura kiistettiin. Varsinkin Sunilan ja Relanderin suhteet Kallioon olivat huonolla tolalla, siitä osoituksena voi pitää sitä, että Kalliota ei kutsuttu samoihin aikoihin puoluekokouksen kanssa järjestetyille Tanskan kuninkaan valtiovierailun juhlaillalliselle.⁵⁹⁵ Muille puolueille ei kuitenkaan tässä vaiheessa haluttu antaa pienintäkään hyökkäyksen mahdollisuutta vaan puolueen tuli olla yhtenäisesti hallituksen takana ja antaa sille siunauksensa. Tämä oli kuitenkin pintaa, sillä yksityisesti useat maalaisliittolaiset kihisivät kuten puolueen patriarkka Alkio, joka kommentoi päiväkirjalleen miten:

Eritahoilta pyritään ”etuilemaan” ja laahaamaan itseään esille maalaisliiton avulla. Se on surullista. Ne ilmeisesti valmistautuvat hajottamaan puoluetta. ”Agraarit” syrjäyttävät suomalaisuuden ja kulttuuriasiat!”⁵⁹⁶

Alkio ei siis ei ollut olleenkaan tyytyväinen Maalaisliiton sisäiseen kehitykseen ja varsinkaan Sunilan hallitukseen ja pääministerin puheisiin. Sama sävy jatkui Alkion Kalliolle syyskuun lopussa lähettämässä kirjeessä, jossa hän totesi talonpoikien

⁵⁹³ Saarijärven Paavo 17.5.1928, Elinvoimainen ja voimakas puolue; Maakansa 16.5.1928, Puoluekokous Liitto 17.5.1928, Äskenen maalaisliiton puoluekokous; Liitto 19.5.1928, Meiltä ja muualta.

⁵⁹⁴ Liitto 20.5.1928, kolumni Aputoimittajan päiväkirjasta; Maakansa 22.5.1928, Maalaisliiton puoluekokouksen ”arvostelu.”; Saarijärven Paavo 17.5.1928, Elinvoimainen ja voimakas puolue; Savon Sanomat 19.5.1928, Maalaisliiton puoluekokous.

⁵⁹⁵ Hokkanen 1986b, 496.

⁵⁹⁶ Alkio 2013, 554.

olevan väärillä linjoilla ja ryhtyneen harrastamaan ”antaa mennä politiikkaa”, josta puuttui kaikki periaatteellisuus. Alkion mielestä talonpojat olivat vaikutusvaltaisiin aseisiin päästyään ryhtyneet toimimaan kovin periaatteettomasti hakien välillä tukea vasemmalta ja välillä taas oikealta. Alkion mielestä tällainen toiminta ei ollut mitenkään kansan edun mukaista vaan halveksuttavaa.⁵⁹⁷

Puolueen idealistinen patriarkka oli pahoillaan varsinkin maalaisliittolaisen lehdistön tilanteesta, se oli hänen mielestään taipunut kokonaan hallituksen talutusnuoraan. Alkiosta kehitys oli huolestuttava, sillä hän katsoi sen heikentävän Maalaisliiton lehdistöä, joka hänen mukaansa oli ollut jo pääsemässä hyvälle laadulliselle tasolle. Alkio pelkäsi kansan asenteen hallitusta ja Maalaisliittoa kohtaan voivan muuttua epäsuotuisammaksi, jos kehitys jatkuisi samankaltaisena. Alkio oli syksyyn 1928 tullessa täysin tympääntynyt Maalaisliiton suuntaan ja varsinkin hallitukseen ja tästä johtuen kieltäytynyt esimerkiksi eräästä esitelmänpidosta, koska ei halunnut enää asettaa itseään revittäväksi eri suuntien välillä. Alkio totesi myös, että tuskin hänen sanansa enää mitään auttaisivat. Kalliolle Alkio uskoutui Maalaisliiton suuntakehitykseen viitaten:

Tämä jeremiaali on nyt joutava. Mutta kun ihminen on elinaikansa rakentanut jotakin ja vanhaksi tultuaan näkee siltä perustuksen murenevan aste asteelta, tuntuu epätoivoiselta yrittää silloinkin vielä rakentaa! Se on hullun yritystä.⁵⁹⁸

Kirje toi ilmi Alkion syvän pettymyksen tilanteeseen. Jos hän olikin syksyllä 1927 pitänyt Sunilaa Kalliota sopivampana henkilönä pääministeriksi, niin syksyllä 1928 Alkion myötämielisyydestä Sunilaa kohtaan ei ollut juuri mitään jäljellä. Kirje osoittaa myös sen, että Alkio piti Kalliota enemmän omana miehenään kuin ketään Maalaisliiton uuden suunnan miehistä. Sekään Alkion vieroksuma seikka, että Kalliolla oli tapana neuvotella muiden puolueiden edustajien kanssa ennen ratkaisevia päätöksiä, ei merkinnyt nyt tässä tilanteessa mitään. Alkion mielestä Sunila ja hänen hallituksensa pyrkivät suitsimaan puoluetta aivan liikaa. Alkion mentaliteettiin näyttää kuuluneen ajatus siitä, että Maalaisliiton olisi pitänyt pysyä sillä linjalla, jolle hän oli puolueen lähettänyt. Uusi maalaisliittolaisuus, jota Sunila edusti, oli monelle liikaa, sillä näytti siltä, että Maalaisliitto oli myynyt vanhat periaatteensa ja ihanteensa maatalouden edistämisen takia ja muuttumassa luokkapuolueeksi. Sitä Alkio ei kuitenkaan näytä juuri pohtineen, että hän oli itse kaivannut puolueen riveihin näitä koulutettuja voimia, joihin Sunilakin kuului.

⁵⁹⁷ Santeri Alkio Kyösti Kalliolle 28.9.1928, Mikrokortti VAY 5530, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki.

⁵⁹⁸ *ibid.*

4.3 Omat pyrkimykset ja intressit määrittelevät suhteet muihin puolueisiin

Vaikka jo edellisessä alaluvussa käsiteltiin jonkin verran Sunilan näkemyksiä muista puolueista, niin asiaa on kuitenkin syytä pohtia vielä hieman tarkemmin ja ottaa mukaan myös laajempi maalaisliittolainen näkökulma, sillä juuri omaksutut näkemykset määrittivät pitkälti puolueiden välisiä suhteita ja sitä, miltä pohjalta politiikkaa rakennettiin. Näkemysten taustalla vaikuttivat vuosien kokemukset mutta eivät pelkästään ne, vaan myös vallitsevat odotukset vaikuttivat suhteisiin. Näitä odotuksia olivat muokanneet käytännöt, joita puolueet olivat politiikassa osoittaneet. Sunila itse rakensi suhteitaan puolueisiin sen pohjalta, mitä hän niiltä odotti. Suhteisiin vaikuttivat myös ne näkemykset, joita muilla maalaisliittolaisilla oli, samoin kuin muiden puolueiden näkemykset Maalaisliitosta.

4.3.1 Sosialidemokraatteihin Sunila suhtautuu toiveikkaasti mutta vastustaa kumouksellisuutta

Suhde sosialidemokraatteihin oli Maalaisliitolle ja Sunilalle hieman ongelmallinen tapaus oikeastaan koko 1920-luvun ajan. Tämä johtui paljolti suhtautumisesta vuoden 1918 perintöön mutta myös sosialidemokraattien kaksijakoisesta suhtautumisesta maatalouteen: maataloutta pidettiin kyllä tärkeänä ja huomioonotettavana asiana, mutta toisaalta katsottiin, että suurteollisuus oli synnyttänyt puolueen ja se oli työväenliikkeen etenemisen ehto. Sosialidemokraatit olivat pitkään itsekkin epä-tietoisia siitä, pitäisikö pienviljelykselle antaa tukea. Vallitsevat olosuhteet olivat sellaiset, että pienviljelysaatteen tukeminen koettiin välttämättömäksi ja pientilallisten osalta vuoden 1919 ohjelmassa tunnustettiin yksityinen omistusoikeus. Maalaisliiton ja SDP:n suhteita hiersi myös sosialidemokraattien kaupunkilaissiiven ja kuluttajasuunnan nuiva suhtautuminen Maalaisliiton edustamaan varsin protektionistiseen maatalouspolitiikkaan. Esimerkiksi Kallion ensimmäisen hallituksen aikana, vuonna 1923, sosialidemokraatit tekivät välikysymyksen, jossa epäiltiin hallituksen ajavan suurviljelijöiden etua pyrkimällä viljahinnan korotuksiin. Tuolloin maatalousministerinä ollut Sunila kuitenkin kiisti jyrkästi, että hallituksella olisi mitään pyrkimyksiä viljanhinnan tarkoitukselliseen nostamiseen.⁵⁹⁹ Sosialidemokraattien ja maalaisliittolaisten välillä oli olemassa siis selvää epäluottamusta sosialidemokraattien yrittäessä monin tavoin todistaa Maalaisliiton olevan tuottajien asialla ja sen ajaman politiikan olevan kuluttajille vihamielistä.

Puolueiden välistä suhdetta varjosti myös suhtautuminen suojeluskuntiin. Suurimmalle osalle maalaisliittolaisia suojeluskunnat olivat tärkeä osa maanpuolustusta,

⁵⁹⁹ Soikkanen 1975, 398–400; VP 1923, ptk. I, 575–577.

ja heidän mukaansa suojeluskunnat olisi pitänyt liittää kiinteämmin osaksi puolustuslaitosta, jolloin asevelvollisuusarmeija olisi voitu pitää pienenä. Sosialidemokraateille suojeluskunnat olivat kuitenkin 1920-luvulla punainen vaate, sillä ne nähtiin vuoden 1918 perinnön valossa. Maalaisliitonkin riveistä tosin löytyi eräitä suojeluskuntien epäilijöitä, henkilöistä esimerkiksi Lassi Hiekkala ja lehdistä *Savon Sanomat* sekä *Karjalan Maa*. Mutta vahvan maanpuolustuseetoksen läpitunkemassa Maalaisliitossa tällaiset epäilevät äänet jäivät vähemmistöön. Eivätkä nämä harvat maalaisliittolaiset vastustaneet suojeluskuntia sinänsä, vaan epäilivät niiden osaltaan estävän kansalaissovun syntymistä, sillä eräät poliittiset piirit tahtoivat politikoida suojeluskuntien kautta ja toiset taas näkivät ne sosialistisen työväen vartijana.⁶⁰⁰

Näistä kaikista epäluuloista huolimatta Sunila suhtautui sosialidemokraatteihin varsin toiveikkaasti, jossakin määrin jopa positiivisesti. Toiveikas asenne johtui pitkälti siitä, että sosialidemokraatit olivat alkaneet suhtautua entistä positiivisemmin pienviljelijöiden asioiden ajamiseen ja siihen, että nämä myös voisivat omistaa viljelymaansa. Tämä kanta, joka pohjautui osaltaan Sunilan vuonna 1918 ilmestyneessä kirjassa *Pienviljelys ja sen menestymismahdollisuudet Suomessa* esitettiin seikkoihin, oli hyväksytty SDP:n vuoden 1922 puoluekokouksessa, jossa oli muutenkin kuultu maataloutta puolustavia puheenvuoroja.⁶⁰¹

Mainittakoon, että kyseisessä kirjassa, *Pienviljelys ja sen menestymismahdollisuudet Suomessa*, Sunila oli myös kiitellyt saksalaisen sosialidemokraatin Eduard Davidin teosta *Sozialismus und Landwirtschaft*. Sunilan mielestä David osoitti perusteellista maatalouden tuntemusta.⁶⁰² Sunilan käsitys sosialidemokratiasta oli siis jo ennen hänen politiikkaan tuloaan muodostunut toiveikkaaksi, ja vielä kun sosialidemokraatit olivat ottaneet maatalousohjelmansa yhdeksi pohjaksi hänen omat tutkimuksensa, se eittämättä vahvisti tätä toiveikasta asennetta. Voikin pitää varsin luonnollisena, että Sunila pyrki tiiviiseen yhteistyöhön heidän kanssaan. Pienviljelijöiden asiaa ajamalla Sunila katsoi myös ajettavan parhaiten koko maatalouden asiaa. Suurviljelijöiden äänekäs puolustaminen olisi ollut mahdotonta, koska juuri pienviljelijät olivat vaa'an kielenä maaseudulla ja heidän määränsä oli kasvanut torpparivapautuksen ja Lex Kallion myötä huomattavassa määrin. Positiivinen asenne vallitsi edelleen vuonna 1928, jolloin Sunila oli pääministerinä. Maalaisliiton puoluekokouksessa Sunila luonnehti SDP:tä ja sen piirissä tapahtunutta kehitystä tyytyväisin sanakääntein:

Jyrkkä marxilaisuus luhistumisteorioineen on verkalleen mutta varmasti joutumassa syrjään, ja etualalle on pyrkimässä pienyrittelijäisyyttä, m. m. pienvilje-

⁶⁰⁰ Mylly 1978, 206–207; Mylly 1989, 243–245.

⁶⁰¹ Kannisto 2016, 238–239; Soikkanen 1975, 398–400.

⁶⁰² Sunila 1918, 9.

lystä suosiva maltillinen suunta. Yksipuolinen kaupunki- ja suurteollisuus-sosialismi saa nähtävästi antaa tilaa yhä voimakkaammille maaseudun ja sen vähäväkisten maataloustyöväen ja pienviljelijäin tarpeita ymmärtävälle pyrkimykselle.⁶⁰³

Puhe osoitti, miten Sunilan toiveissa kajasteli sosialidemokraattien maalaissiiven vahvistuminen ja yhteistyö sen ja Maalaisliiton välillä. Maalaisliiton ja sosialidemokraattien yhteistyön Sunila näki johtavan ongelmien ratkaisuun, mutta se edellytti sosialidemokraateilta yhä enemmän maaseutua ymmärtävää linjaa ja sitä, että sosialidemokraatit pitäisivät kiinni sitoutumisestaan lailliseen suomalaiseen yhteiskuntajärjestykseen.

Mutta vaikka Sunila suhtautui sosialidemokraatteihin toiveikkaasti, oli puolueessa myös sellaisia piirteitä, jotka asettivat tiettyjä haasteita yhteistyöpyrkimyksille. Etenkin SDP:n vahva kaupunkilaissiipi koki Sunilan maalaisliittolaisuuden edustavan kuluttajavihamielistä tuottaja-agraristista linjaa ja että maatalouden tukeminen vain heikensi kuluttajien asemaa. Varsinkin maataloustullit, joita Sunila oli kannattanut omavaraisuuden nimissä ja suojataksaan kotimaista tuotantoa, olivat sosialidemokraateille musta vaate. Näkemyseroja puolueiden välillä ilmeni myös eräissä sosiaalipoliittisissa kysymyksissä – kuten siinä, miten ne suhtautuivat kysymykseen vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutukseen ja sen toteuttamiseen.⁶⁰⁴

Valinneista näkemyseroista huolimatta Sunila piti yhteistyöhön pyrkimistä sosialidemokraattien kanssa tavoittelemisen arvoisena asiana, sillä hänen maailmankatsomuksensa oli kuitenkin kansanvaltainen ja hänkin näki Maalaisliiton keskustapuolueena, joka pyrki tasoittamaan kuilua oikeiston ja vasemmiston välillä. Helppoa suhteiden rakentaminen ei kuitenkaan ollut johtuen maailmankatsomusten eroavaisuudesta ja siitä, että sosialidemokraattien mielestä maalaisliittolainen ideologia oli siirtynyt tuottajalinjalle, joka oli SDP:n intressien vastainen. Maalaisliiton linjaa piti vetää pienviljelijöiden takia vasemmalle, koska vaarana oli, niin kuin Juhani Mylly kirjoittaa, erityisen pienviljelijäpuolueen synty, jossa olisivat yhdessä Maalaisliiton vasemmisto ja sosialidemokraattinen pienviljelijäaines.⁶⁰⁵ Maalaisliitossa varmaan myös havaittiin, että vasemmisto-optio olisi hyvä olla olemassa oikeistoa vastaan jo päivänpoliittisista syistäkin, samoin kuin oli hyvä pitää oikeisto-optio vasemmistoa vastaan.

Sunilan ja Maalaisliiton pyrkimys rauhoittaa sekä sosialidemokraattisia pienviljelijöitä ja oman puolueen vasemmistoa olikin yksi tärkeimmistä syistä, miksi Suni-

⁶⁰³ Maalaisliitto hallituksessa. Pääministeri J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puoluekokouksessa 14.5.1928. Ks. esim. Liitto 19.5.1928.

⁶⁰⁴ Mylly 1989, s.225–227; Kannisto 2016, 241–242; Bergenheim 2012, 27–32.

⁶⁰⁵ Mylly 1989, 230–232.

lan pienviljelijäystävällisellä ohjelmalla varustettu Maalaisliittolainen hallitus joulukuussa 1927 muodostettiin. Suhteet sosialidemokraatteihin piti muutenkin pitää kunnonssa, huolimatta siitä, että Maalaisliitolta ei riittänytään ymmärrystä kaikkia puolleen ajamia asioita kohtaan. Maalaisliiton ja Sunilan pyrkimykset onnistuivat ainakin siinä mielessä, että eräät sosialidemokraatit totesivat maalaisliittolaisen hallituksen ohjelman sisältävän asioita, joita voi tukea ja kannattaa. Aivan varauksetonta tukea Sunilan hallitus ei kuitenkaan koskaan saanut, sillä Sosialidemokraattinen puolue itsessään oli niin hajanainen.

Ääriivasemmistoon Sunila suhtautui muiden maalaisliittolaisten tavoin vieroksuen, sillä kommunistien katsottiin edustavan yhteiskuntaa hajottavaa suuntausta, kun taas Maalaisliitto mielsi itsensä yhteiskunnalliseksi eheyttäjäksi. Rauhallisuutta ja demokratiaa keskeisinä arvoina korostaneelle Maalaisliitolle kommunistien vallankumouksellisuus oli vastenmielistä. Sitä ei haluttu hyväksyä riippumatta siitä, tapahtuiko sen edistäminen maanalaisesti vai julkisesti. Eduskunnassa kommunistit toimivat vuodesta 1922 alkaen Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen riveissä, ja sen tultua lakkautetuksi vuonna 1923 siirtyivät he toimimaan seuraavana vuonna muodostetussa Sosialistinen työväen ja pienviljelijöiden vaalijärjestössä. Kominternin ohjeiden mukaan eduskunnan puhujalavaa tuli käyttää vallankumoukselliseen agitaatioon porvarillisen yhteiskuntajärjestyksen kumoamiseksi ja tämä ärsytti porvaripuolueita, myös Maalaisliittoa, joka huolimatta kapitalismikritiikistään oli ankuroitunut vuoden 1918 sisällissodan myötä entistä lujemmin osaksi porvarillista Suomea – olivathan maalaisliittolaiset muodostaneet mitä suurimmassa määrin valkoisen talonpoikaisarmeijan rungon.⁶⁰⁶

Vallankumouksellisuuden lisäksi kommunistien maatalousnäkemykset olivat Sunilalle ja maalaisliittolaisille hyvin vieraita. Kommunistit kannattivat kyllä pienviljelystä ja sen edistämistä, mutta he eivät kannattaneet tuotannon lisäämistä oma-varaisuuden saavuttamiseksi, sillä heidän mukaansa viljaa oli saatavana halvalla ulkomailta – esimerkiksi Neuvostoliitosta. Kommunistien mielestä Maalaisliitto oli kyllä syntyessään ollut pientalonpoikien puolue, mutta vuoden 1918 sisällissota oli muokannut puoluetta, sen ajattelutapoja ja koostumusta niin, että pienviljelijöiden sijasta Maalaisliiton ohjissa olivat nyt suurviljelijät, papit, opettajat ja virkamiehet, jotka olivat entisiä suomettarelaisia. Nämä voimat olivat kommunistien mukaan vieraita talonpojille ja talonpoikien asialle. Kommunistien mukaan Maalaisliitto ajoikin suurviljelijöiden asiaa, vaikka juhlapuheissa yrittikin vakuutella toista.⁶⁰⁷ Piikki oli ilmiselvästi kohdistettu juuri Sunilaan, jota pidettiin taustaltaan suomettarelaisena.

⁶⁰⁶ Mylly 1989, 235–236; Hakalehto 1964, 97; Hakalehto 1966, 44; Hakalehto 1964, 107–108; Hakalehto 1966, 54–55.

⁶⁰⁷ Saarela 2008, 320–321 ja 327–328.

Oman suhteensa kommunismiin ja kommunistisiin ajattelijoihin Sunila oli määritellyt jo ennen poliittista uraansa. Esimerkiksi vuonna 1918 ilmestyneessä teoksessaan *Pienviljelys ja sen menestymismahdollisuudet Suomessa* Sunila kritisoi Marxia ja muita kommunistisia ajattelijoita, jotka olivat tuominneet pienviljelyksen ja pienyrittäjyyden häviöön. Tällainen ajattelutapa ei Sunilan mielestä ollut mahdollinen, sillä hänen mukaansa edellytykset pienviljelysten laajentamiselle olivat mitä parhaimmat. Sunila katsoi vasemmistososialistien käsitelleen asioita liian teoreettisesti ja tuntematta lainkaan vallitsevia oloja.⁶⁰⁸

Tämän kielteisen kantansa kommunismiin Sunila uudisti moneen kertaan poliittisen uransa aikana, myös ensimmäisellä pääministerikaudellaan. Esimerkiksi Maalaisliiton puoluekokouksessa toukokuussa 1928 hän totesi olevan mahdollista, että sosialidemokraateissa oli jonkin verran ainesta, joka oli taipuvaista solumaan parlamentaarista muodoista kommunismiin. Sunilan mukaan Maalaisliiton velvollisuus olikin toteuttaa kansakunnan pohjakerrokseen nojaavaa uudistuspolitiikkaa tällaisen kehityksen estämiseksi. Yhteiskunnalliset ja taloudelliset parannukset olivat paras lääke kumouksellisuutta vastaan.⁶⁰⁹

Sunilan puhe oli varsin tyypillinen aikansa keskustaporvarille. Hän näki kommunismin vakavana uhkana, mutta uskoi siihen, että yhteiskunnallisten uudistusten kautta tätä vaaraa voitaisiin torjua. Tämä edellytti myös sitä, että sosialidemokraateihin tuli kiinnittää huomiota ja liittää heidät osaksi yhteiskuntaa ja vallitsevaa järjestelmää. Kammoksuttu vaara piti torjua jo ennakolta. Ne, jotka olivat jo ajautuneet syvälle kumoukselliselle tielle, oli ehkä jo menetetty, mutta ne, jotka horjuivat kuilun reunalla, voitiin vielä pelastaa. Sunilalle ja Maalaisliitolle ei tuottanutkaan vaikeuksia toimia kommunisteja vastaan ja iskeä rajustikin silloin, kun kumousvoimien nähtiin horjuttavan vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä. Tämä näkyi esimerkiksi maalaisliittolaisen hallituksen keväällä 1928 suorittamien kommunistipidätyksien yhteydessä, kuten myös hallituksen vastustaessa kiivaasti satamalakkoa. Kommunistipidätykset toteutettiin Sunilan mukaan siksi, että hallituksen tehtävä oli suojata valtio- ja yhteiskuntajärjestystä ja että riittävän aikaisella ja päättäväisellä toiminnalla voitiin estää monet kärsimykset.⁶¹⁰

Sunila pyrki siis näyttämään, että kommunismilla ei olisi tarjottavanaan mitään hyvää, vaan sen oppia hallitsi kysymys vallasta ja kaikki muu alistettiin sille. Vastaisuuden oli myös sen takia tarvetta, että kommunistit olivat ryhtyneet arvostelemaan Maalaisliittoa taantumukselliseksi ja suurtilallisia suosivaksi puolueeksi. Tämä piti luonnollisesti kiistää ja varsinkin pientalonpojat piti saada näkemään kommunismi

⁶⁰⁸ Sunila 1918, 7–9.

⁶⁰⁹ Pääministeri J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puoluekokouksessa 14.5.1928. Ks. esim. Liitto 19.5.1928, Maalaisliitto hallituksessa .

⁶¹⁰ *ibid.*

peikkona, joka saattaisi viedä maat ja mannut. Tätä käsitystä vahvistivat lehdet, jotka kirjoittivat Neuvostoliiton kollektivisointipolitiikasta. Maalaisliitto piti taas saada näyttämään sen sijaan yhteiskuntaa säilyttävältä liikkeeltä, joka turvasi yksityistä omistusta, mutta josta löytyi myös pienviljelijöihin ja maaseudun köyhiin vetoavaa uudistusmielisyyttä sekä herravihaa.⁶¹¹

4.3.2 Ongelmalliset suhteet porvaripuolueisiin

Porvaripuolueisiin Sunilan suhteet olivat ongelmalliset, niin kuin monella muullakin maalaisliittolaisella. Toisaalta löytyi yhdistäviä tekijöitä, kuten tietty porvarillinen maailmakatsomus ja myös vuoden 1918 perintö. Kaikkia porvaripuolueita yhdisti myös kiinnittyminen siihen näkemykseen, että laillisesta yhteiskuntajärjestyksestä oli pidettävä kiinni. Mutta näiden yhdistävien tekijöiden lisäksi oli myös asioita, jotka vieroittivat Sunilaa ja Maalaisliittoa muista porvaripuolueista.

Varsinkin Kokoomus oli Maalaisliitolle ja Sunilalle hankala tapaus. Aluksi Sunila näyttää pitäneen yhteistyötä Kokoomuksen kanssa välttämättömänä huolimatta siitä, että moni muu maalaisliittolainen katsoi Kokoomuksen ajavan ensi sijassa eliitin asemaa ja sen parantamista, kun taas tavallinen maaseudun asukas ja hänen asemansa unohdettiin täysin. Tämä seikka oli tullut hyvin esiin lex Kallion käsittelyn yhteydessä vuonna 1922. Maalaisliiton mielestä laki oli välttämätön keino maanviljelyksen edistämiseksi ja yhteiskuntarauhan lisäämiseksi. Kokoomuksen mukaan laki loukkasi yksityistä omistusoikeutta. Maalaisliiton suhde Kokoomukseen näyttikin kariutuneen lex Kallion hyväksymisen myötä, ja Kokoomus ei lähtenytkään mukaan Kallion marraskuussa 1922 muodostamaan hallitukseen. Poliittisen elämän realiteetit johtivat kuitenkin siihen, että puolueet löysivät jälleen toisensa vuoden 1924 eduskuntavaalien jälkeen ja ne molemmat olivat edustettuina niin Ingmanin kuin Tulenheimonkin hallituksissa. Kuten jo edellisessä luvussa kävi ilmi, Sunila uskoi tuossa vaiheessa yhteistyön Kokoomuksen kanssa olevan kaikkein hedelmällisintä ja paras tapa ajaa maatalouden tuottajapuolen etuja.⁶¹²

Mutta jo ennen ensimmäistä pääministerikauttaan Sunila oli alkanut suhtautua Kokoomukseen hyvinkin vieroksuvasti. Tämä johtui eittämättä monestakin tekijästä. Ensinnäkin Maalaisliitto oli pystynyt jo leviämään uusille alueille, mikä oli ollut tarkoituskin. Toiseksi taas Sunilan ja Maalaisliiton itsevarmuus oli kasvanut ja politiikan yleinen suunta mennyt vasemmalle vuodesta 1926 alkaen. Tämä johti siihen, että Sunilankin oli muutettava kurssia ja tuotava se myös selvästi esiin, kuten esimerkiksi vuoden 1928 Maalaisliiton puoluekokouksessa, jossa hän totesi Maalaislii-

⁶¹¹ Saarela 2008, 327–330; Lackman 1985, 314–322.

⁶¹² Hokkanen 1986b, 375–380; Uino 1994, 417–422; Vares 1996, 268. Mylly 1989, 210; Vares 1996, 268; Relander 1967, 79.

ton tehtävänä olevan tasoittaa kuilua oikeiston ja vasemmiston välillä, mutta tämä ei onnistunut sillä, että Maalaisliitto oli yhteisessä hallituksessa oikeiston kanssa.⁶¹³

Sunila näyttää siis tulkinneen ajan merkkejä sekä omassa puolueessaan että myös laajemmin. Oikeistoyhteistyöllä oli ehkä saavutettu jonkin verran asioita, mutta kun yleinen tendenssi näytti olevan vuodesta 1926 alkaen vasemmalle päin, oli Sunilakin muutettava kurssia. Vaikka Sunila oli ennenkin puhunut pienviljelijöiden puolesta, niin asiaa piti korostaa entistä enemmän. Kovin oikeistolaisen politiikan harjoittaminen ei enää käynyt päinsä, sillä Sunilakin oli määritellyt Maalaisliiton tasoittavaksi keskustapuolueeksi. Sunilaakin ilmeisesti pelotti mahdollinen Maalaisliiton kannatuksen väheneminen, ja näin ollen rajanveto oikeiston suuntaan oli tehtävä. Eittämättä Sunilan piti olla Kokoomuksen suuntaan myös poikkeuksellisen kriittinen senkin takia, että häntä itseään oli moitittu ja luonnehdittu sosialidemokraattien taholta suomettarelaiseksi.⁶¹⁴

Yhtenä tämän rajanvedon ilmentymänä ja irtiottona Kokoomukseen päin voi pitää sitä, miten Maalaisliiton piirissä alettiin korostaa ennen vuoden 1927 eduskuntavaaleja ideologista ohjenuoraa nimeltään ”Se kolmas”. Toki tätä ideologiaa oli hahmoteltu Maalaisliiton piirissä jo aiemminkin – esimerkiksi Väinö Kivilinna oli kirjoittanut jo vuonna 1922 kirjasen, jonka nimi oli ”Se kolmas” – mutta nyt kyseinen ideologia piti lanseerata laajemmin käyttöön. Maalaisliiton nähtiin olevan kolmas tie, joka sijoittui porvarillisen ja sosialistisen ajatustavan väliin. Ohjelmalla Maalaisliitto halusi pyrkiä irrottautumaan porvari-käsitteestä ja porvarillisesta ajatusmaailmasta. Porvarillinen talous nähtiin tässä yhteydessä samana asiana kuin täysin vapaa kilpailu, joka oli vaarallista ennakoimattomuutensa vuoksi. Kaikkein paras järjestelmä olikin ennakkolaskelmiin perustuva uudenaikainen talonpoikaistalous. Ja sitä linjaa, jossa yhteiskunta perustuisi uudenaikaiseen talonpoikaistalouteen, Sunilakin ajoi kiivaasti.⁶¹⁵

Kokoomukselle Maalaisliiton uusi linja, jonka syntyyn Sunila oli keskeisesti vaikuttanut ja jossa pyrittiin tekemään aikaisempaa selvempi ero porvarilliseen ajatus-tapaan, oli varmasti pettymys. Maalaisliitto oli kaikesta huolimatta nähty Kokoomuksen taholta porvarillisena puolueena, mutta kun Maalaisliitto näytti haluavan kunnon irtiottoa irti porvarillisesta ajatustavasta, kiristi se entisestään puolueiden suhteita. Poliittisen oikeiston kulmasta näytti siltä, että Maalaisliitto oli rajoittunut

⁶¹³ J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puoluekokouksessa 14.5.1928, ks. esim. Liitto 19.5.1928, Maalaisliitto hallituksessa.

⁶¹⁴ Kts. esim. Suomen Sosialidemokraatti 6.10.1924, Niitä näitä. Parlamenttijuttua I; Suomen Sosialidemokraatti 19.3.1925, Niitä näitä. Parlamenttijuttua.

⁶¹⁵ Karimäki 2006, 37–38; Ilkka 19.12.1926, Poliittisen käännekohdan kynnyksellä I; Ilkka 21.12.1926, Poliittisen käännekohdan kynnyksellä II; Ilkka 28.12.1926, Poliittisen käännekohdan kynnyksellä 3; Maakansa 22.1.1927, Mitä ”Se kolmas” talousjärjestelmä sisältää, mitä ei.

maatalouspuolueeksi – monen mielestä vieläpä melko vasemmistolaiseksi sel-laiseksi – ja hylännyt ne yleispoliittiset tavoitteet, joita sillä aiemmin oli ollut. Skis-maa puolueiden välillä aiheutti myös eroava suhtautuminen niin sanottuun virka-mieskysymykseen, jota on selostettu laajemmin muualla. Todettakoon vain, että kiis-tassa Kokoomus oli poikkeuksetta virkamiesten vaatimusten puolesta, kun taas Maa-laisliiton näkemys oli toisenlainen.⁶¹⁶

Kansalliseen Edistyspuolueeseen Maalaisliiton ja Sunilan suhde oli sangen mo-nitahoinen. Alkujaan puolueet olivat olleet sangen läheisiä ja niitä oli yhdistänyt sa-manlainen suhtautuminen moniin keskeisiin kysymyksiin – molemmat puolueet oli-vat tiukan tasavaltalaisia ja molemmat myös kannattivat yhteiskunnallisten vasta-kohtien lieventämistä ja esittivät uudistuksia, kuten maan antamista tilattomille ja torpparien itsenäistämistä, joita pidettiin keinoina eheyttää jakautunutta kansaa. Mo-lemmat puolueet kannattivat myös armahdusta vuoden 1918 sotaan osallistuneille punaisille – eivät tosin niin laajasti kuin sosialidemokraatit. Myös maatalousmyön-teisyys, joka monen maalaisliittolaisen mielestä oli puuttunut nuorsuomalaisilta, oli vahvistunut Edistyspuolueessa 1910-luvun lopulla, kun siihen oli joulukuussa 1918 liittynyt loppukesästä 1917 perustetun Kansanpuolueen kannattajia. Kansanpuolu-een kannatushan oli tullut maaseudulta ja varsinkin maataloustuottajilta. Tosin Maa-laisliitto oli jonkin verran vierastanut Kansanpuoluetta, koska sitä oli pidetty suurti-lallisten puolueena. Ei siis voi pitää ihmeenä, että Maalaisliitto ja Edistyspuolue löysivät toisensa ja olivat molemmat hallituksissa 1920-luvun alussa.⁶¹⁷

Edistyspuolueeseen Maalaisliitto tukeutui myös siksi, että puolueesta löytyi kou-lutettavia miehiä tärkeisiin tehtäviin paremmin kuin Maalaisliiton omista riveistä. Tämä näkyi muun muassa siinä, että Maalaisliitto joutui tyytymään pienosakkaan rooliin niin Kaarlo Castrénin hallituksessa kuin molemmissa J. H. Vennolan halli-tuksissa, vaikka eduskunnassa Maalaisliitolla oli huomattavasti enemmän edustajia kuin Edistyspuolueella. Vähitellen tilanne alkoi kuitenkin muuttua, kun 1920-luvulla Maalaisliittoonkin alkoi tulla mukaan koulutettuja miehiä, kuten Sunila, joita saatet-tiin istuttaa ministerintuoleille. Tämä kehitys vaikutti vähitellen siihen, miten Maa-laisliiton ja Edistyspuolueen välinen suhde muuttui, ja marraskuussa nimitetyssä Kyösti Kallion ensimmäisessä hallituksessa maalaisliittolaisia ministereitä oli nimi-tyshetkellä vihdoin enemmän kuin edistyspuoluelaisia.

Maalaisliiton kasvanut itseluottamus erotti sitä Edistyspuolueesta. Kahden kes-kustaporvarillisen puolueen suhteeseen vaikutti myös Edistyspuolueen muuttuminen enemmän kaupunkilaispuolueeksi, mitä pitemmälle 1920-luku eteni. Edistyspuolu-eellakin oli toki yhä oma maataloussiipensä, mutta kuten jo on tullut esiin, se oli näivettynyt melko pieneksi 1920-luvun kuluessa – osin omien sisäisten ristiriitojen

⁶¹⁶ Hokkanen 1979, 87; Isohookana-Asunmaa 1986, 23–24; Mylly 1989, 110–111.

⁶¹⁷ Mickelsson 2007, 86–87; Jääskeläinen 1964, 10–11.

tuloksena ja osin myös Maalaisliiton vaikutuksesta. Tämän maataloussiiven näivetytymisen Sunila oli nostanut tikunnokkaan jo toukokuussa 1922 pitämässään puheessa kuten jo aikaisemmin on kerrottu. Myös se oikeistoyhteistyö, jota Kokoomus ja Maalaisliitto olivat harjoittaneet 1920-luvun puolivälissä, oli loitontanut Maalaisliittoa ja Edistyspuoluetta toisistaan. Erottavia asioita olivat myös kielipolitiikka ja suhtautuminen kommunisteihin – Maalaisliiton mielestä edistyspuoluelaiset olivat molemmissa asioissa usein turhan liberaaleja.⁶¹⁸

Maalaisliiton ja Edistyspuolueen intressit alkoivat 1920-luvulla olla melko erilaisia, vaikka yhteisiäkin arvoja vielä oli. Ja entistä enemmän ne vieraantuivat toisistaan Tannerin hallituksen aikana, sillä Maalaisliitto oli katkeroitunut siitä, että Edistyspuolue oli vetäytynyt hallituksen muodostamisvastuusta joulukuussa 1926 Kallion hallituksen kaaduttua. Mutta todellisuudessa Edistyspuolueen ehtona oli ollut Maalaisliiton osallistuminen hallitukseen, niin kuin jo aiemmin on mainittu. Tannerin hallitukseen Edistyspuolue suhtautui verraten myönteisesti. Välejä kiristi myös suhtautuminen virkamieskysymykseen, sillä olihan Edistyspuolue monella tapaa virkamiesten puolue, kun taas Maalaisliitto oli perusmentaliteetiltään lähtökohteisesti tiukan virkamiesvastainen puolue, joka katsoi, että vähemmistön asiaa ei saanut ajaa enemmistön kustannuksella.⁶¹⁹ Tätä virkamieskysymystä ja Sunilan hallituksen suhtautumista siihen käsitellään tuonnempana tarkemmin.

Tämä Maalaisliiton ja Edistyspuolueen vieraantuminen tuli esiin myös siinä jo aikaisemmin mainitussa puheessa, jonka Sunila piti Maalaisliiton puoluekokouksessa toukokuussa 1928. Sunilan puheen sävyyn vaikutti varmaan hänen omat näkemyksensä Edistyspuolueesta, mutta eittämättä myös kuulijakuntakin halusi kuulla viestiä, jossa korostettiin Maalaisliiton linjan onnistumista. Tosiasiassa Edistyspuolue – ja varsinkin sen lehdet – nähtiin Maalaisliiton johdon taholta yhä vaikutusvaltaisina tekijöinä, vaikka puolueen edustajamäärä olikin romahtanut eikä sen linjasta pidettykään. Sunilahan olisi halunnut, niin kuin jo aikaisemmin on kerrottu, muutamia edistyspuoluelaisia hallitukseensa hillitäkseen lehdistökritiikkiä. Mutta tähän ei ollut Edistyspuolueen taholta suostuttu, sillä he olivat nähneet joutuvansa hallituksessa statistin rooliin.⁶²⁰

Sunilan hapan puhe Edistyspuolueen merkityksettömyydestä johtuikin varmasti ennen kaikkea siitä pettymyksestä, että hän ei ollut saanut toiveistaan huolimatta

⁶¹⁸ Maakansa 12.5.1922, Maalaisväestön suhde puolueisiin. Tohtori J. E. Sunilan esitelmästä; Karimäki 2006, 1; Vuoden 1926 Edistyspuolueen puoluekokouksessa hyväksyttiin uusi kansallisuusohjelma, joka oli aitosuomalainen. Seuraavana vuonna Edistyspuolueen hallitus kuitenkin totesi, että kansallisuuskysymys ei ollut kyllin polttava Ks. esim. Hämäläinen 1968, 142–143.

⁶¹⁹ Karimäki 2006, 19; Hokkanen 1976, 27–28; Alkio 2013, 469; Karimäki 2016, 150; Laine 1989, 355; Mylly 1989, 290–291.

⁶²⁰ Karimäki 2016, 174–176.

hallitukseensa muutamaa edistyspuoluelaista vaimentamaan mahdollista kritiikkiä. Siinä Sunila oli kuitenkin oikeassa, että maatalousasioihin Edistyspuolue ei enää pannut niin paljon huomiota kuin aikaisemmin. Tähän oli tietysti kiinnitettävä huomiota, sillä agraarisen yhteiskunnan rakenne suosi sellaisia puolueita, jotka ottivat huomioon maaseutuväestön ja ennen kaikkea eri agraari-interessipiirien tarpeet, ja Sunila tiedosti sen varsin hyvin.

Kaikkein vierain porvarillisista puolueista Maalaisliitolle oli Ruotsalainen kansanpuolue. Sen kanssa Maalaisliitolla oli vain vähän yhteistä. Ensinnäkin RKP oli valtaosaltaan hyvin oikeistolainen puolue tultaessa 1920-luvun alkuun, olihan se kannattanut vuonna 1918 monarkiaa ja suhtautunut varsin kielteisesti punavankien armahtamiseen – toisin kuin tasavaltalaiseksi keskustapuolueeksi itsensä luokitellut Maalaisliitto. Lisäksi suhteita rasitti se, että ruotsalaiset olivat tiukasti vastustaneet Maalaisliiton ajamia maareformeja. Myös ruotsalaisten vaatimukset omasta itsehallinnosta olivat maalaisliittolaisille liikaa.⁶²¹

Myöskään ne eduskunnassa sattuneet tapaukset, joissa RKP:n eduskuntaryhmä äänesti mieluummin puhemieheksi sosialistia kuin maalaisliittolaista ehdokasta, eivät luoneet kovin hyviä edellytyksiä puolueiden läheiselle yhteistyölle. Näin tapahtui esimerkiksi vuonna 1921, jolloin ruotsalaiset eivät olleet katsoneet voivansa äänestää Kyösti Kalliota, koska tämä ei osannut ruotsia. Tällaisia tapauksia maalaisliittolaiset pitivät paitsi mielenosoituksina niin myös loukkauksina suomalaisuutta kohtaan ja niiden katsottiin muistuttavan käsittämättömistä etuoikeuksista, joita ruotsinkielisille oli taattu laeilla.⁶²²

Moni maalaisliittolainen katsoikin ruotsalaisten olevan kansalle vierasta yläluokkaa, joka oli pitänyt valtaa satoja vuosia suomalaisten kustannuksella. Tällainen näkemys pohjautui omalaatuiseen talonpoikaisnationalismiin, jossa ei ollut kyse pelkästään kielitaistelusta, vaan myös ”kansan” ja ”herrojen” vastakohtaisuudesta. Monen maalaisliittolaisen mielestä ruotsalaisten asema Suomen politiikassa, talouselämässä, hallinnossa ja kulttuurissa oli kohtuuttoman vahva ja sitä piti rajoittaa. Tätä näkemystä ajoi etenkin Santeri Alkio päätoimittamansa *Ilkan* sivuilla.⁶²³ Aitosuomalaisuudelle oli siis tilausta 1920-luvun Suomen poliittisessa todellisuudessa ja sen käyttöarvon tajusivat myös monet Maalaisliiton johtajat, jotka tiesivät suomalaisella maaseudulla vallinneen nuivan suhtautumisen ruotsinkielisiin – joita yleensä edustivat jotkin virkamiehet tai kartanonherrat.

Täysin Maalaisliitto ei kuitenkaan ollut aitosuomalaisten hallussa. Esimerkiksi presidentti Relander ei hyväksynyt aitosuomalaisuutta vaan piti sitä jopa demagogiana. Relanderin kantaa selittää se, että hänen oma perheensäkin kaksikielinen.

⁶²¹ Mylly 1989, 119–122 ja 245; Hämäläinen 1968, 134–136.

⁶²² Klinge 1964, 133; Hämäläinen 1968, 134–135; Mylly 1989, 245–246.

⁶²³ Uino 1989, 198–199.

Myöskään Sunila ei kannattanut radikaalia kielipolitiikkaa, sillä hänen mielestään maatalouden etujen ajaminen edellytti pyrkimystä yhteistyöhön myös ruotsinkielisten talonpoikien kanssa. Tämä Sunilan kanta näkyi myös hänen Maalaisliiton puoluekokouksessa pitämässään puheessa, jossa hän tuomitsi aitosuomalaisuuden yhtenä niistä kiihotuskeinoista, joilla yritettiin hajottaa puolueita. Aitosuomalaiset olivat Sunilan mukaan erimielisyyden kylväjiä, suorastaan Juudaksia.⁶²⁴

Sunilan kanta aitosuomalaisuuteen oli varsin kielteinen, ja hän katsoi kielikiihkoilun vain vahingoittavan puoluetta. Ruotsinkielisiä talonpoikia, jotka olivat merkittävä ryhmä, ei saanut millään tavalla ärsyttää. Kielikiihkoilua Sunila piti siis kavaluksena, jota ei voinut hyväksyä, sillä se heikensi hänen mukaansa omalta osaltaan maatalouden asian ajamista. Mahdollisesti Sunilan maltillisuuteen kieliasiaassa olivat vaikuttaneet hänen Skandinavian maihin tekemänsä opintomatkat ja se, että hän edusti sitä perinteistä akateemista eliittiä ja korkeaa virkamieskuntaa, joille pohjoismaiset yhteydet olivat luontevia. Sunila ei ollut myöskään kiinnittynyt samalla tapaa yhtä tiukasti ja tunteenomaisesti heimoaatteeseen kuin moni muu maalaisliittolainen, kuten esimerkiksi Alkio (nuoremman polven maalaisliittolaisista nyt puhumattakaan), mikä heijastui eittämättä hänen kielinäkemyksiinsä.

Mutta kun aitosuomalainen ryhmä 1920-luvun loppupuoliskon Maalaisliitossa oli varsin äänekäs ja kiinteä – ja pystyi usein tukeutumaan niin Alkioon kuin Kallioonkin – leimasi se pitkään koko puoluetta. Monen sellaisenkin edustajan, joka ei itse varsinaisesti ollut aitosuomalainen, oli välillä puolipakosta myötäiltävä aitosuomalaisten näkemyksiä. Jopa aitosuomalaisuutta yleensä rusikoinut Sunilakin joutui joskus antamaan periksi joissakin kielipoliittisissa kysymyksissä pitääkseen oman puolueensa tyytyväisenä ja saadakseen tukea omalle linjalleen. Asia näkyi esimerkiksi kouluhallituskysymyksessä, jota käsitellään toisaalla tässä luvussa. Toisaalta hallitus vastusti – Relanderin ja Sunilan painostuksesta – professori Iivari Leiviskän erivapausanomuksen hyväksymistä. AKS:n perustajiin kuullunut ja myöhemmin Aitosuomalaisten Liiton puheenjohtajaksi valittu Leiviskä oli anonut vapautusta ruotsin kielen tutkinnon suorittamisesta, koska katsoi sen loukkaavan häntä.⁶²⁵

⁶²⁴ Mylly 1989, 247; Hämäläinen 1968, 141; Vasara 2013b, 401; Maalaisliitto hallituksessa. Pääministeri J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puoluekokouksessa 14.5.1928. Ks. esim. Liitto 20.5.1928.

⁶²⁵ Mylly 1989, 246–248; Relander 1968, 58; Eskelinen 2004, 61 ja 96–97; Ks. myös Markku Löytösen kirjoittama artikkeli Iivari Leiviskästä Kansallisbiografian verkkoversiosta.

4.3.3 Yleinen ilmapiiri ja oma maailmankatsomus Sunilan puoluenäkemyksen taustalla

Sunilan ja Maalaisliiton suhteet muihin puolueisiin ja näkemykset niistä hahmottuvat siis varsin monisäikeisiksi. Asiaan vaikutti paitsi Maalaisliitossa itsessään tapahtunut sisäinen muutos, tietenkin myös muiden puolueiden näkemykset Maalaisliitosta ja sen vallitsevasta ideologiasta ja maailmankatsomuksesta. Kun Maalaisliiton oma ideologia muuttui 1920-luvulla, Sunilan ja sunilalaisuuden myötä heijastui sen vaikutus väistämättä puolueiden välisiin suhteisiin puolin ja toisin. Sunilan käsityksiin siitä, mitkä poliittiset ryhmät nähtiin sellaisiksi, joiden kanssa oli pyrittävä kiinteämpään poliittiseen yhteistyöhön, vaikuttivat hänen oman maailmankatsomuksensa mutta myös ajassa vallinnut yleinen ilmapiiri ja poliittiset realiteetit.

Sosialidemokraatteihin päin lähentymisen Sunila näki monestakin syystä tarpeelliseksi. Suhteet pyrittiin saamaan läheisiksi, koska yleinen ilmapiiri ei näyttänyt suosivan oikeistoyhteistyötä. Myös pienviljelijöiden asia yhdisti – kumpikaan puolue ei halunnut maahan erillistä pienviljelijöiden puoluetta – vaan asiat olivat Sunilan näkemyksen mukaan hoidettava Maalaisliiton ja SDP:n kesken. Vaikka yhteistyö jossakin määrin toimikin, niin suhteille aiheutti ongelmia molempien puolueiden hajanaisuus ja varsinkin sosialidemokraattien kaupunkilaissiiven niskalenkki maalaisiivestä. Kommunismiin Sunila suhtautui niin kuin muutkin porvarilliset poliitikot, täysin kielteisesti. Äärivasemmistolla ei nähty olevan muita pyrkimyksiä kuin valtakumouksen ajaminen.

Kokoomuksen ja Maalaisliiton yhteistyölle taas ei ollut Maalaisliitolle ei Sunilan katsantokannan mukaan ollut tässä vaiheessa edellytyksiä. Kokoomusta ja Maalaisliittoa erkaannutti toisistaan paitsi yleinen suuntaus vasemmalle, myös Maalaisliiton paisunut itsetunto ja puolueiden kriittiset näkemykset toisistaan. Kokoomus piti Maalaisliittoa liian sivistymättömänä, kun puolestaan maalaisliitolaisten silmissä taas Kokoomus nähtiin entistä elitistisempänä puolueena, joka ei halunnut tasoittaa yhteiskunnallisia eroja. Edistyspuolueen merkitystä Maalaisliitossa väheksyttiin, sillä omille kannattajille oli tärkeää osoittaa, miten Maalaisliitto oli se puolue, joka ajoi vahvimmin ja horjumatta kansaa eheyttävää keskustasuuntausta. Sunila halusi osoittaa, että tämän politiikan ajamiseen pystyi lopulta vain vahva agraaripuolue eikä hajanainen ja epämääräinen liberaalipuolue, joka ei vedonnut suurimpaan osaan kansasta. Ruotsalaisiin Maalaisliiton suhde jäi, Sunilan ja Relanderin maltillisuudesta huolimatta, monessa tilanteessa hyvin antagonistiseksi. Aitosuomalaisuuden voimaa saattoi hiljentää, mutta ei täysin vaimentaa.

Maalaisliitto ja Sunila määrittelivät suhteensa muihin puolueisiin sen pohjalta, miten niiden edustamat intressit ja arvot sopivat niihin pyrkimyksiin, joita Maalaisliitto ja Sunila ajoivat. Myös asema suurimpana porvarillisena eduskuntapuolueena vaikutti varmasti Maalaisliiton ja Sunilan mentaliteettiin, mikä sekin puolestaan eittämättä heijastui siihen, miten muihin puolueisiin suhtauduttiin. Sunilan maailman-

katsomuksen mukainen linja näytti tuoneen Maalaisliitolle entistä edullisemmat asemat, mikä ilmeni kannatuksen jatkuvana nousuna ja kannatuksen tasaisempaa alueellisena jakautumisena, joten sitä ei voinut täysin tuomita. Tämä linja, jossa Maalaisliitto näytti muuttuneen luonteeltaan aikaisempaa enemmän maatalouden etuja ajavaksi luokkapuolueeksi, leimasi Maalaisliiton ja muiden puolueiden suhteita monella tapaa. Kaiken kaikkiaan politiikka näytti muodostuneen materialistisemmaksi ja sellaisena nähtiin myös sunilalainen linja. Agraaripuolueen vahvistuminen oli tosiaasia, samoin se, että Maalaisliitto ei enää näyttänyt alistuvan apupuolueen asemaan vaan pyrki entistä vahvemmin määrittelemään valtakunnanpolitiikan suuntaa omista lähtökohdistaan ja omilla ehdoillaan.

4.4 Sunilan hallitus sisäpoliittisten ongelmien puristuksessa

4.4.1 Pääministerin varovaisuus vapaussodan muistojuhlissa ärsyttää oikeistoa

Alkuinnostus, joka Relanderilla ja Sunilalla uudesta hallituksesta oli ollut, osoittautui kuitenkin pian ennenaikaiseksi. Se, että lehdistö oli ottanut Sunilan hallituksen melko maltillisin sanankääntein vastaan, oli saanut presidentin ja pääministerin uskomaan, että hallitus voisi vähemmistöasemastaan huolimatta toimia kohtuullisen hyvin. Arvosteluahan oli tullut lähinnä siitä, että hallitus koostui lähinnä maalaisliittolaisista ministreistä.⁶²⁶ Luottoa hallituksen mahdollisuuksiin vahvisti ainakin presidentin taholta se, että hän mitä ilmeisimmin koki Sunilan olevan oma miehensä. Totta onkin, että vielä hallitusta nimitettäessä Sunilan ja Relanderin välit olivat kohtuullisen hyvät ja toimivat, mutta vuoden 1928 alussa suhteet alkoivat hankaloitua. Asia, joka johti suhteiden hankaloitumiseen, saattaa vaikuttaa nykyperspektiivistä katsottuna melko pieneltä, mutta oli mitä vakavin 1920-luvun Suomen poliittisessa elämässä. Episodi lisäsi epäilemättä myös oikeistossa olevia epäluuloja Sunilaa ja hänen hallitustaan kohtaan.

Vuonna 1928 vietettiin vapaussodan⁶²⁷ kymmenvuotismuistojuhlaa ja presidentti Relander alkoi suunnitella, miten kyseistä tapahtumaa voisi parhaiten kunnioittaa. Hän tuli tulokseen, että se tapahtuisi parhaiten, jos vuoden 1918 valkoisen armeijan ylipäällikölle, ratsuväenkenraali Mannerheimille myönnettäisiin jokin korkea kunniamerkki tai sitten hänet vaihtoehtoisesti ylennettäisiin sotamarsalkaksi.

⁶²⁶ Kakkuri 1999, 235. Ks. myös Sunilan I hallituksen ministerilista tämän työn liitteenä.

⁶²⁷ Tässä käytetään termiä vapaussota, sillä vuonna 1928 porvarillinen Suomi, johon myös presidentti Relander ja pääministeri Sunila kuuluivat, juhli nimenomaan vapaussodan muistoa ja olisi anakronismia kutsua sotaa tässä kohtaa sisällissodaksi.

Eräiden vanhojen upseerien, kuten kenraalimajuri Rudolf Waldénin, mielestä ainoa oikea muistamisen tapa olisi nimenomaan ylentäminen marsalkaksi. Relander itsekin piti ajatusta ylentämisestä hyvänä.⁶²⁸

Jostain syystä presidentti ei kuitenkaan halunnut ratkaista asiaa itse, vaikka se olisikin ollut hänen valtaoikeuksiensa puitteissa mahdollista, vaan päätti kuulostella hallituksen mielipidettä. Hallituksen enemmistön mielestä sotamarsalkan arvonimessä oli liian sotainen kaiku, joten ylentäminen ei tullut missään nimessä kysymykseen, mutta kunniamerkin myöntämisen suhteen ei hallituksessa ilmennyt vastarintaa. Näin ollen Relander asettikin tammikuussa 1928 toimikunnan valmistelemaan asiaa. Toimikunnan jäseninä olivat Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan kansleri, senaattori Otto Stenroth, ministeri Jalo Lahdensuo, pormestari Leo Ehrnrooth, kenraalimajuri Lauri Malmberg, kansliapäällikkö Hjalmar Envald ja sotaväen päällikkö, kenraalimajuri Aarne Sihvo. Sunilan hallituksen puolustusministeri Jalo Lahdensuo oli ainakin kunniamerkin myöntämisen kannalla ja toimi asiassa presidentti Relanderin luottomiehenä.⁶²⁹

Kevättalven kuluessa Relander kertoi Sunilalle suunnitelmissa olevasta ”Kalevan Miekan ritarikunnasta”, jonka korkeimmalla merkillä oli tarkoitus muistaa vuoden 1918 valkoisen armeijan ylipäällikköä, eli Mannerheimiä. Mutkia matkaan toi oikeuskanslerin kanta, jonka mukaan presidentin lisäksi myös pääministerin olisi pitänyt allekirjoittaa asetukset, jolla ritarikunta perustetaan. Sunila ei kuitenkaan ollutinnostunut asiasta, sillä pelkäsi teon provosoivan vasemmistoa ja johtavan jopa välikysymykseen. Eikä pelko ollut pohjaa vailla, sillä *Suomen Sosialidemokraatissa* oli ilmestynyt tammikuun puolivälissä kirjoitus, jossa annettiin selvästi ymmärtää, miten kielteisesti sosialidemokraatit suhtautuivat vapaussodan 10-vuotismuiston juhlintaan pitäen sitä kansallisen eheytymispyrkimysten vastaisena. Kirjoituksessa todettiin itsenäisyyden kymmenvuotisjuhlan juhlimisessa olleen tarpeeksi: ”Se itsenäisyytemme saavuttamisen jälkiselvitys, jota liian suuremmoisesti kutsutaan vapaussodaksi, olisi jätettävä juhlimatta. Se on sitä lajia tapauksia, ettei sen juhlallisesti esiin loihtiminen ole omiaan edistämään kansamme eheytymistä.”⁶³⁰ Saadakseen laajempaa selkänöjää kannalleen Sunila oli vedonnut myös keskusteluunsa puhemies Virkusen kanssa ja todennut tämänkin epäilevän hanketta. Presidentille Sunilan suhtautuminen asiaan oli pettymys, ja hän totesi päiväkirjalleen alkavansa katsella pääministeriään ”toisesta kulmasta”.⁶³¹

⁶²⁸ Relander 1968, 16–17; Pietiäinen 1992b, 160; Vasara 2013b, 351–352; Matikkala 2017b, 88.

⁶²⁹ Relander 1968, 17; Sihvo 1956, 148; Kakkuri 1999, 251; Matikkala 2017b, 88–89.

⁶³⁰ Suomen Sosialidemokraatti 14.1.1928, Päivän peili.

⁶³¹ Relander 1968, 38–41 ja 67–69.

Presidentti Relander piti Sunilan menettelyä täysin sopimattomana ja vähän aikaa hänen ja pääministerin välit olivat tästä johtuen täysin poikki.⁶³² Välit kuitenkin sovittiin, asia mistä Relander tuntui vilpittömästi iloitsevan. Eräänä osoituksena välien palaamisesta voi pitää sitäkin, että Relander nimitti Sunilan maaliskuussa Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan varakansleriksi. Mutta vaikka presidentin ja pääministerin välit palautuivatkin, ne eivät enää koskaan olleet niin läheiset kuin olivat olleet ennen kunniamerkkiepisodia. Uudemman kerran välit tulehtuivat vielä myöhemmin keväällä Sunilan kieltäytyttyä varmentamasta presidentin avointa kirjettä, jossa olisi annettu julkinen kiitos Mannerheimille vapaussodan päättymisen 10-vuotispäivänä.⁶³³ Näistä presidentin sisäisistä tunteista kertoo se, miten hän yhä useammin uskoutui päiväkirjalleen vaikeana pitämästään pääministeristä:

Tuo Sunila on taitava ja monessa suhteessa hyvä mies, mutta sellainen sekoitus vanhoillista rusthollaria ja radikaalista poliitikkoa, että pois tieltä.⁶³⁴

Relanderin luonnehdintaa pääministeristään voi pitää sellaisena, jonka varmaan moni aikalainenkin olisi allekirjoittanut: yhtäältä konservatiivi mutta toisaalta radikaali. Vesa Vares pitää kunniamerkkiepisodia hyvänä osoituksena Maalaisliiton ”vasemmistosuuntauksen” voimistumisesta Sunilan hallituksen aikana.⁶³⁵ Henkilökohdistaisesti Sunilalla tuskin oli mitään Mannerheimin ylentämistä tai kunniamerkin myöntämistä vastaan, mutta siihen valittuun linjaan, jossa korostettiin pyrkimystä kansalliseen eheytymiseen ja tukea pyrittiin hakemaan nimenomaan sosialidemokraateilta, tällainen symbolinen ele ei sopinut. Mannerheim nähtiin tässä vaiheessa vielä sosialidemokraattien taholta ennen kaikkea valkoisena kenraalina, jonka gloriaa ei ollut syytä kirkastaa. Mutta ei Mannerheimia kaikissa muissakaan piireissä mielletty sellaiseksi kansallisen yhtenäisyyden symboliksi, joksi hän sitten vähitellen 1930-luvun kuluessa mutta etenkin sotavuosien aikana kohosi.

Oikeiston parissa kunniamerkkiepisodi herätti ärtymistä luultavasti senkin takia, että vasta vähän aikaisemmin presidentti Relander oli nimittänyt Lääkintöhallituksen pääjohtajaksi Sunilan hallituksen esityksestä SDP:n Hannes Ryömän, vaikka suuri osa lääkärikunnasta oli kannattanut paikalle Eino Suolahtea, joka oli puoluekannaltaan kokoomuslainen ja myös tunnettu aktivisti. Mahdollisesti Ryömän nimitystä oli valmisteltu jo Tannerin hallituksen aikaan, mutta kun se tapahtui Sunilan hallituksen aikana, oli sitä helppo pitää osoituksena Maalaisliiton vasemmistolaistumisesta ja siitä, että Maalaisliitto oli valmis poliittisiin lehmäkauppoihin kannatusta saadak-

⁶³² Relander 1968, 45–50.

⁶³³ Relander 1968, 64–68.

⁶³⁴ Relander 1968, 81–82.

⁶³⁵ Vares 1991, 74.

seen.⁶³⁶ Oikeiston taholla niin Ryömän nimitystä kuin kunniamerkkiepisodiakin pidettiin kuitenkin eittämättä symbolitason loukkauksina.

4.4.2 Hallitus toimii kumouksellisuutta ja laitavasemmiston haasteita vastaan

Laitavasemmiston taholta pääministeri Sunila ja hänen hallituksensa saivat ottaa vastaan monenlaista painostusta, joka ilmeni muun muassa erilaisina välikysymyksinä. Ensimmäisellä kerralla välikysymys koski niitä kommunisteja, jotka Tannerin hallitus antanut pidättää syksyllä 1927 ja jotka olivat yhä pidätettyinä. Välikysymyksen esitti Sosialistisen Työväen ja Pienviljelijäin Vaalijärjestön (STPV) eduskuntaryhmä, jonka jäsenistä merkittävä osa oli kommunisteja, ja se kuului seuraavasti:

Onko hallitus kiinnittänyt huomiota siihen, että eräitä viime vuoden aikana valtiollisista syistä vangittuja työläisiä on aiheettomasti pidetty vangittuina ja muutamien vankeusaikaa pidennetty yli kolme kuukautta, ennen kuin mitään syytettyä heitä vastaan on otettu oikeudessa käsiteltäväksi ja mihin toimenpiteeseen hallitus puolestaan on ryhtynyt tai aikoo ryhtyä tällaisen työläisiä vastaan kohdistetun vainon lopettamiseksi.⁶³⁷

Välikysymykseen vastannut sisäministeri Matti Aura totesi pidätettyjen olleen salaisen järjestön palkkaamia toimihenkilöitä, eli kyse ei siis ollut varsinaisista työläisistä.⁶³⁸ SDP:n kannan lausunut J. F. Aalto totesi, että ketään ei saanut vainota poliittisten mielipiteittensä ja aatteen levitystyön takia, mutta hän muistutti, että levitystyön oli tapahduttava aina laillisin keinoin. Aallon mielestä nyt oli kuitenkin kysymys sotilasvakoilusta ja näin ollen rikollisesta toiminnasta, jota ei voinut hyväksyä.⁶³⁹ STPV:n tekemä välikysymys ei siis johtanut mihinkään, mutta tuskin STPV sitä oli edes odottanutkaan.

Maaliskuussa kommunistit tekivät Sunilan hallitukselle uuden välikysymyksen, aiheena eräiden työväenlehtien toimittajien pidätys. Hallitukselta tivattiin sitä, miksi se oli vaatinut syytteen nostamista lehtien toimittajia vastaan ja lehtien lakkauttamista. Vastauksessaan hallitus korosti toimenpiteiden johtuneen yksin siitä räikeästä kiihotuksesta, jota lehdet olivat harjoittaneet. Hallitus ei voinut oikeusministeri Ma-

⁶³⁶ Leikola 2009, 199–203; Uusi Aura 3.1.1928, Lääkintähallituksen päätirehtöörin paikka täytettiin eilen. Lääkintäpoliittiset periaatteet sivuutettu; Vaasa 4.1.1928, Päivänkysymyksiä; Vaasa 5.1.1928, Puoluenäkökohdat virkanimitysperusteina; Sisä-Suomi 8.1.1928, Maalaisliiton lankeemus.

⁶³⁷ Mustala 1971, 63.

⁶³⁸ VP 1928 ptk. I, 236–239.

⁶³⁹ VP 1928 ptk. I, 250–252.

lisen mukaan ummistaa silmiään kyseenalaiselta kirjoittelulta, jossa kehotetaan valtiopetokselliseen toimintaan.⁶⁴⁰

Tämän välikysymysasian yhteydessä Sunila ja sosialidemokraatit pelasivat yhteen, sillä ennen äänestystä hallitus oli antanut vastauksensa tiedoksi sosialidemokraateille ja SDP:n edustaja J. F. Aalto oli puolestaan käynyt pääministerin luona näyttämässä luonnosta siitä ehdotuksesta, jonka sosialidemokraatit tulisivat esittämään eduskunnassa välikysymystä käsiteltäessä. Aalto oli jopa luvannut korjata SDP:n ehdotusta Sunilan toivomalla tavalla. Presidentti Relander pani mielihyvällä merkille Sunilan ja sosialidemokraattien toimivan yhteistyön, hänestä tilanne osoitti, kuinka läheinen yhteisymmärrys vallitsi SDP:n eduskuntaryhmän ja maalaisliittolaisen hallituksen välillä. Tilanne kieltämättä osoitti sen, että Sunilan hallitus halusi varmistella kaikin tavoin asemiaan sosialidemokraatteihin päin. Presidentin mukaan sosialidemokraatit taas halusivat pitää Sunilan hallitusta vallassa, koska se heikensi kommunistien asemaa ja voimisti samalla sosialidemokraatteja.⁶⁴¹

Lopullisen vastauksensa välikysymykseen hallitus antoi 27. maaliskuuta, jolloin myös pääministeri Sunila pääsi ääneen. Hänen mukaansa sisäministerin antama vastaus ja eduskunnan keskustelu osoittivat sen, että eduskunnalla ei pitäisi olla mitään yksinkertaiseen päiväjärjestykseen siirtymistä vastaan. Pääministeri painotti myös, että mikäli eduskunta hyväksyisi SDP:n Väinö Hakkilan esittämän perusteltuun päiväjärjestykseen siirtymisen – joka siis oli eri kuin kommunistien – hallitus ei katsoisi sitä epäluottamuslauseeksi vaan voisi jatkaa toimintaansa. STPV:n kommunisteihin lukeutuneen Mauritz Rosenbergin mukaan Hakkilan ehdotus tuki hallitusta. Äänestyksessä vastakkain olivatkin ensin Pekkalan ja Hakkilan ehdotukset, joista Hakkilan ehdotus voitti. Sen jälkeen vastakkain olivat puolestaan puhemiehen ehdotus ja Hakkilan ehdotus. Äänestyksessä puhemiehen ehdotus voitti ja hallitus sai näin ollen luottamuksen.⁶⁴²

Tämä välikysymysepisodi osoittaa, että Maalaisliitossa oli siis jo tässä vaiheessa vahvaa pyrkimystä luottamukselliseen yhteistyöhön sosialidemokraattien suuntaan. Ja monessa mielessä se myös toimi, niin kuin tässä mainittu tapaus osoittaa. Myös sosialidemokraattien taholta moni oli valmis yhteistyöhön Maalaisliiton kanssa, varsinkin kun näytti, että puolue suhtautui entistä kriittisemmin oikeistoon ja erityisesti Kokoomukseen. Voikin katsoa, että punamultayhteistyölle oli siis olemassa vahva pohja jo ennen vuotta 1937, jolloin se lopulta realisoitui.

Laitavasemmistoa vastaan iskettiin sanojen lisäksi myös teoin. Huhtikuussa 1928 Etsivä Keskuspoliisi pidatti suuren määrän kommunisteja. Pidätettyjen joukossa olivat muun muassa STPV:n kansanedustajat Yrjö Enne ja Toivo Latva. Jul-

⁶⁴⁰ VP 1928, ptk. I, 563–564.

⁶⁴¹ Relander 1968, 55–57.

⁶⁴² VP 1928, ptk. I, 586–587.

kisuuteen päässeän tiedon mukaan kyseessä olisi ollut Etsivän Keskuspoliisin oma operaatio, josta hallitus ei olisi tietänyt mitään. Näin ei kuitenkaan ollut, vaan hallitus oli valmistellut asiaa jo pitemmän aikaa ja Sunila oli neuvotellut asiasta yhdessä presidentti Relanderin, Etsivän Keskuspoliisin päällikön Esko Riekin ja apulaispäällikön Ville Bangin kanssa. Lisäksi Sunila oli asettanut asiaa valmistelemaan komitean, jossa jäseninä olivat ministerit Vesterinen, Procopé, Aura ja Malinen. Asiasta oli informoitu myös eduskunnan kokoomuslaista puhemiestä Paavo Virkkusta, joka oli kannattanut pidätysten toteuttamista.⁶⁴³

Pian hallitus kuitenkin kommentoi pidätyksiä todeten niiden olleen oikeutettuja ja hallituksen tietoinen Etsivän Keskuspoliisin toimista. Maalaisliittolaiset seisoivat hallituksen takana, mikä kävi ilmi puolueen lehdistön kirjoittelusta. *Savon Sanomissa* pakinoitsija Maan Jussi piti kummallisena sitä, miten kommunistit jaksoivat rehvastella ja hankkia hiluja kinttuihinsa aivan turhan takia. Pakinassa todettiin, että ei kommunistien riehunnalla työntekijän nälkä pakene. *Maakansassa* kommunisteja luonnehdittiin yhteiskuntarauhan nakertajiksi, joiden pyrkimyksenä oli uuden kapinan aikaansaaminen. *Maakansa* peräänkuulutti myös kommunistisen puolueen lakkauttamista, millä tietenkin viitattiin Sosialistisen Työväen ja Pienviljelijäin Vaalijärjestöön, sillä varsinainen Suomen Kommunistinen Puolue oli ollut kielletty jo perustamisestaan lähtien. Sunilan antagonistin Uno Hannulan päätoimittama *Pohjolan Sanomat* nosti hallituksen merkityksen tapauksessa esiin ja korosti, että näytti olevan maalaisliittolaisten hallitusten tehtävä käydä kumouksellista toimintaa vastaan, millä viitattiin Kallion ensimmäisen hallituksen aikana tapahtuneeseen Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen edustajien joukkopidätykseen. Pidätysten todettiin olleen myös hallitusohjelman mukainen toimenpide.⁶⁴⁴

Muutkin porvaripuolueet suhtautuivat pidätyksiin positiivisesti, mikä ei tietenkään ollut yllättävää. Kokoomuksen *Uusi Suomi* totesi pidätysten osoittavan Suomen valtiovallan ja yhteiskunnan olevan kyllin voimakkaita musertamaan lain miekalla ne, jotka olivat nousseet valtiovaltaa ja yhteiskuntaa vastaan hävittääkseen lain ja sen suoman elämänturvan. Edistyspuoluelaisissa lehdissä toimenpide sai siunauksen ja esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* toivottiin, että nyt olisi saatu ”toimeliaimmat tekijämiehet kiikkiin” ja pois vikoittelemasta työläisiä maanpetolliseen toimintaan. Ja vaikka sosialidemokraatit eivät pitäneet kaikkia pidätyksiä aivan perusteltuina, niin pääasiassa hallituksen toiminta sai kuitenkin kohtuullisen ymmärtävän vastaanoton myös heidän taholtaan. Esimerkiksi *Suomen Sosialidemokratissa* ilmesty-

⁶⁴³ Relander 1968, 62–63; Lackman 2007, 203–205; Kangas 1998, 145; Vasara 2013b, 423–424.

⁶⁴⁴ Mustala 1971, 65; Savon Sanomat 21.4.1928, pakina Maan Jussin mietteitä; Maakansa 20.4.1928, Wiimeiset kommunistipidätykset; Pohjolan Sanomat 22.4.1928, Ajatuksia äskeisten kommunistipidätysten johdosta.

neessä pakinassa Sasu Punanen paheksui kommunistien lehtien julkeutta ja leimasi kommunistit maanpetollisiksi toimijoiksi. Samassa pakinassa todettiin kommunistisen liikkeen hankkineen suomalaiselle työväenliikkeelle ainoastaan kärsimystä. Tamperelainen *Kansan Lehti* piti kommunismia itsepetoksena ja julisti, että millekään salaiselle toiminnalle ei ollut sijaa. Tämä kriittinen kanta kommunismiin heijasteli paitsi sosialidemokraattien sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan, niin myös sitä pelkoa, jota sosialidemokraatit tunsivat vallankumouksellista vasemmistoa kohtaan – olihan Stalin nostanut sosialidemokraatit tikun nokkaan ja leimannut nämä vallankumouksen pahimmaksi esteeksi. Myös kommunistien vihamielinen suhtautuminen Tannerin hallitukseen oli muuttanut sosialidemokraattien kantoja kriittisemmäksi.⁶⁴⁵

Näyttääkin siltä, että pääministeri Sunila ei ollut kommunistipidätyksiin varmistanut sosialidemokraattien kantaa. Ja koska hän ei voinut olla täysin varma siitä, miten tapahtuneeseen suhtauduttaisiin SDP:n taholla, pyrki hän aluksi vierittämään koko asian EK:n omaksi työksi. Mutta kun sosialidemokraatit ilmaisivat kriittisen suhteensa vallankumoukselliseen vasemmistoon ja näyttivät suhtautuvan ymmärtävästi pidätyksiin – joitakin soraääniä lukuun ottamatta – antoi Sunila kaikin tavoin ymmärtää kyseessä olleen sittenkin operaation, jota hallitus oli ajanut. Tämä tuli ilmi myös Sunilan Maalaisliiton puoluekokoukselle toukokuussa pitämässä puheessa, jossa hän korosti pidätysten olleen hallitusohjelman mukainen toimenpide:

Hallituksen ohjelmassa sanotaan, että valtiota ja yhteiskuntajärjestystä vastaan suunnattu rikollinen toiminta on päättävien toimenpitein valtiovallan taholta es-tettävä. Oli näin ollen luonnollista, että etsivän keskuspoliisin toiminta sai hallitukselta asianmukaisen kannatuksen.⁶⁴⁶

Sanoma oli suunnattu ennen kaikkea omalle puolueelle, mutta myös niille muille ryhmille, joiden katsottiin hyväksyneen pidätykset. Pääministeri halusi alleviivata hallituksensa ansioita rauhallisen yhteiskuntajärjestyksen ylläpitäjänä, sillä olihan yhteiskuntarauha asia, jota peräänkuuluttivat lähes kaikki eduskunnassa edustettuina olevat puolueet. Laitavasemmiston ärhentely kuitenkin jatkui eduskunnan kokoon-tuessa taas syyskuussa. Tuolloin STPV:n ryhmän puheenjohtaja, kansanedustaja Eino Pekkala – joka ei itse ollut kommunisti vaan vasemmistososialisti – luonnehti Enteen ja Latvan vangitsemisia törkeiksi kansanedustajien koskemattomuuden louk-

⁶⁴⁵ Uusi Suomi 19.4.1928, Kommunistien rikollinen toiminta; Helsingin Sanomat 20.4.1928, Puhdistusta; Suomen Sosialidemokraatti 18.4.1928, Mitä Sasulle kuuluu?; Kansan Lehti 20.4.1928, Kommunistipidätykset; Soikkanen 1975, 478–479.

⁶⁴⁶ Maalaisliitto hallituksessa. Pääministeri J. E. Sunilan puhe maalaisliiton puolueko-kouksessa 14.5.1928. Ks. esimerkiksi Liitto 20.5.1928.

kauksiksi. Pekkalan mielestä pidätyksiin olisi tarvittu ainakin eduskunnan suostumus. Pekkala tulkitsi valtiopäivien olevan toiminnassa niin kauan kuin niitä ei ollut lopetettu ja sai näkemykselleen tukea sosialidemokraateilta mutta myös RKP:n vasemmistofraktion Georg Schaumanilta. Eduskunnan enemmistöstä hallitus ei kuitenkaan ollut syylistynyt mihinkään laittomaan ja laitavasemmiston esitys välikysymyksestä kaatui kannatuksen puutteeseen.⁶⁴⁷

Maalaisliittolaisissa piireissä hallituksen toimintaan suhteessa laitavasemmistoon oltiin hyvin tyytyväisiä, kun taas kommunisteja syytettiin huliganismista ja siitä että nämä tempuillaan veivät eduskunnan kallisarvoista aikaa. *Maakansa* esittikin toiveen, että eduskunnan ajattelevat ainekset koettavat suojella työrauhaa ja lopettaa häirintäyritykset. Muissa maalaisliittolaisissa lehdissä oltiin samoilla linjoilla ja ryhmässä eräät edustajat vaativat jopa vielä tiukempia toimenpiteitä suhteessa kommunisteihin, kun pääministeri Sunila selosti syyskuun alussa sisäpoliittista tilannetta.⁶⁴⁸ Kannat ilmensivät hyvin Maalaisliiton kumousvastaista mentaliteettia.

Välikysymysten ohella kommunistit aiheuttivat hallitukselle ja pääministeri Sunilalle harmaita hiuksia myös pitkään valmistelulla ja lopulta kesäkuussa 1928 alkaneella satamalakolla. Lakon tarkoituksena oli saada aikaan valtakunnallinen työehtosopimus, mutta sen taustalla oli myös muita tekijöitä, kuten suomalaisten kommunistien halu tukea Neuvostoliiton metsäteollisuutta, joka lakon aikana pystyi kaappaamaan osan sahatavaramarkkinoista. Alun perin oli kaavailtu myös yhtäaikaista sahatyöläisten lakkoa, mutta se ei toteutunut. Se, että lakkohanke oli ollut pitkään suunnitteilla – Arvo Tuomisen mukaan satamalakko oli ollut tarkoitus aloittaa kahdesti jo vuoden 1927 puolella – mahdollisti sen, että valtiovalta ja työnantajat ehtivät valmistautumaan siihen. Työnantajat esimerkiksi pystyivät käyttämään rahoittamansa ja aktivisti Martti Pihkalan johtaman Vientirauhan lakonmurtajia niissä töissä, jotka muuten olisivat jääneet tekemättä. ”Pihkalan kaartin” käyttö kärjistikin tilannetta entisestään, koska lakkolaisten silmissä lakonmurtajat olivat rikkurityövoimaa, jonka käyttö vain lisäsi heidän innokkuuttaan.⁶⁴⁹

Sunilakin näyttää olleen valmis hyväksymään tämän toiminnan, vaikka hän ei muuten mikään teollisuuspiirien asioiden ajaja ja ymmärtäjä ollutkaan. Kommunistien, joiden katsottiin olevan lakon takana, suhteen ei saanut kuitenkaan tehdä mitään myönnytyksiä, jotka voisivat vahvistaa näiden asemaa.⁶⁵⁰ Maalaisliitonkin piirissä lakot nähtiin uhkana paitsi yhteiskuntajärjestykselle myös talonpoikaiselle vapau-

⁶⁴⁷ VP 1928 ptk. I, 724; Saarela 2008, 427; VP 1928 ptk. I, 797–799.

⁶⁴⁸ Liitto 11.9.1928, Terveisiä eduskunnasta; *Maakansa* 9.9.1928, Kommunistien mielenosoitukset eduskunnassa; Savon Sanomat 11.9.1928, Terveisiä eduskunnasta; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 6.9.1928, KMA.

⁶⁴⁹ Tuominen 1958, 281–282; Hentilä 2009, 152–153; Saarela 2008, 259–263; Silvennoinen & Tikka & Roselius 2016, 127–129.

⁶⁵⁰ Relander 1968, 91–92.

delle, joten näin ollen niiden torjuminen oli hyväksyttävää. Tämä tuli hyvin esiin maalaisliittolaisessa lehdistössä. Esimerkiksi *Maakansasta* lakosta kärsivät kaikkein eniten lakkolaiset itse, kun vapaaehtoisten hoitivat työt. *Ilkasta* satamalakko oli täysin poliittinen ja kommunistit pyrkivät sen avulla saamaan ainoastaan lisää valtaa, tämän vuoksi lakonmurtajia ei ollut tarpeen tuomita. *Ilkka* pitikin lakonmurtamista jopa kansalaisvelvollisuutena sen suuntautuessa kommunismia vastaan. *Savon Sanomien* Maan-Jussi oli hieman enemmän huolissaan ja ennusti, että lakosta muodostuu pitkäaikainen ongelma. Pakinoitsija kuitenkin muistutti, että rauhatonta ainesta löytyy sekä lakkolaisten että rikkurien riveistä. Maan-Jussilta löytyi jonkin verran ymmärrystä myös työläisiä kohtaan, joskin hänkin myönsi, että lakkojen takana on kommunistien kiihotus.⁶⁵¹

Vaikka lakko nähtiinkin porvarillisissa piireissä tehottomana, niin jonkin verran hallituksen ja pääministeri Sunilan passiivisuus asian suhteen herätti arvostelua. Etenkin kokoomuslehdistö loppukesästä ja alkusyksystä kritisoivat hallituksen ja myös Maalaisliiton asennetta lakkoon, esimerkiksi *Uusi Aura* totesi hallituksen täysin ummistaneen silmänsä lakon poliittiselta puolelta. Tämän passiivisuuden arvioitiin johtuvan siitä, että hallitus halusi olla mieliksi sosialidemokraateille. Myös eduskunnan puhemies Virkkunen ilmaisi *Relanderille* tyytymättömyytensä siitä poliittisesta tilanteesta, johon hallitus oli itsensä saattanut. Hänen mukaansa hallituksella oli odotettavissa suuria vaikeuksia, koska ”siksi paljon tyytymättömyyttä oli kasautunut”.⁶⁵² Kokoomuslaisille ei siis riittänyt se, että maalaisliittolaiset lehdet tuomitsivat lakon, vaan sen poliittinen luonne olisi pitänyt tuoda selvemmin esiin ja hallituksenkin olisi pitänyt ottaa asiaan tiukemmin kantaa. Passiivisuus asiassa nähtiin nimenomaan hallituksen syntinä.

Eduskunnassakin satamalakkoasia nousi esille STPV:n kansanedustajan Yrjö Lehtisen tehtyä asiasta välikysymyksen. Vaikka välikysymyksessä ensi sijassa syytettiin työnantajia siitä, että nämä eivät olleet suostuneet kohtuullisiin vaatimuksiin vaan olivat esiintyneet röyhkeästi ja riidanhaluisesti, niin myös hallitus sai kuulla kunniansa. Laitavasemmiston mukaan hallitus ei ollut tehnyt mitään hillitäkseen rikkureita, eikä se ollut myöskään puuttunut Suomen Kööpenhaminan lähettilään E. N. Setälän toimintaan, vaan antoi tämän auttaa rikkureita. Tämän syytöksen taustalla oli se polemiikki, johon Setälä oli ajautunut tanskalaisen ammattiyhdistysjohtaja ja vasemmistopoliitikko M. C. Lyngsien kanssa. Lyngsie oli nimittäin organisoinut suomalaisten laivojen boikotin Tanskan satamissa tarkoituksenaan tukea satamalakkolaisia ja Setälä puolestaan oli ryhtynyt oikomaan Lyngsien esittämiä väit-

⁶⁵¹ Maakansa 6.6.1928, Satamatyöläisten lakkoyritys; Savon Sanomat 28.7.1928, Maan-Jussin mietteitä; Ilkka 22.9.1928, Työtaistelut; Maakansa 3.10.1928, Satamalakkotilanne.

⁶⁵² Uusi Aura 18.8.1928, Satamalakkoa koskevia kannanilmaisuja; Relander 1968, 94–95.

teitä. Tanskalaisissa Setälän toiminta aiheutti jonkin verran närää, mutta tanskalainen tuomioistuin julisti saarron laittomaksi. Suomessa maalaisliittolaiset ja muut porvarilliset lehdet paheksuivat nimenomaan Lyngsietä ja esimerkiksi *Saarijärven Paavo* syytti tätä Suomen kunnian loukkaamisesta, mutta ei hänen toimistaan myöskään juuri innostuttu sosialidemokraattien parissa, sillä hänen katsottiin esittäneen Suomen oloista väitteitä, jotka eivät pitäneet alkuunkaan paikkaansa.⁶⁵³

Vastauksensa välikysymykseen hallitus antoi vasta marraskuussa, jolloin sosiaaliministeri Lohi puolusti hallituksen linjaa lakkoasiassa ja totesi lähettiläs Setälän ainoastaan oikaisseen tanskalaisessa lehdistössä esiintyneitä vääriä käsityksiä. Niin ikään Lohi kiisti syytökset rikkureiden riehumisesta ja totesi järjestystilanteen olevan jopa paremman kuin monina aikaisimpina vuosina. Ainakin porvarillisia ryhmiä hallituksen vastaus näytti tyydyttävän ja esimerkiksi RKP:n Axel Palmgren, joka oli siviiliammattiltaan Suomen Työnantajain Keskusliiton toimitusjohtaja, totesi välikysymyksen aiheettomaksi, sillä lakkolaiset saivat hyviä tukia ulkomailta. Vasemmiston mukaan myös työntajat saivat avustuksia ulkomailta ja lisäksi rikkureina käytettiin alaikäisiä, joita oli painostettu mukaan. Pääministeri Sunila puuttui asiaan vain lyhyesti, todeten, että hallitus oli pysynyt täydellisen puolueettomana koko työtaistelun aikana.⁶⁵⁴

Satamalakkoasia oli kissanhännänvetoa porvarillisten puolueiden ja vasemmiston välillä. Mutta samalla se toi pintaan myös vasemmiston oman rikkonaisuuden ja sen, miten vaikea sosialidemokraattien oli ottaa asiaan kantaa. Yhtäältä heidän nimittäin tuli työväenpuolueena osoittaa olevansa työväen asialla, mikä edellytti hallituksen ja viranomaisten toiminnan tuomitsemista, mutta toisaalta Sunilan hallitukselle ei tahdottu esittää sellaista epäluottamuslausetta, joka olisi johtanut hallituksen eroon, sillä sitä kohtaan oli olemassa vielä toiveita. Ei siis ihme, että laitavasemmiston edustajat pyrkivät leimaavaan osan sosialidemokraateista hallituksen myötäilijöiksi ja rikkureiksi, kuten teki esimerkiksi STPV:n William Tanner, jonka mukaan SDP:n kansanedustaja Taneli Typpö oli osallistunut lakon murtamiseen toimittamalla myymiään puita laivan viereen rikkureiden lastattavaksi. Muutenkin osa sosialidemokraateista oli toiminut Tannerin mukaan kapitalistien apuna.⁶⁵⁵ Tällaiset syytökset luonnollisesti ärsyttivät sosialidemokraatteja, mutta niistä huolimatta he äänestivät STPV:n kannan mukaisesti, sillä muutakaan mahdollisuutta ei ollut.

⁶⁵³ VP 1928 ptk I, 893–894; Vares & Häkkinen 2001, 456; Saarijärven Paavo 18.8.1928, Tanskalainen Lyngsie Suomen kunniaa loukkaamassa; Suomen Sosialidemokraatti 8.7.1928, Valitettavaa tietämättömyyttä; Suomen Sosialidemokraatti 26.7.1928, Mitä Sasulle kuuluu?; Mainittakoon, että Tapio Bergholmin mukaan Lyngsien elämäkerran kirjoittaja toteaa Suomen satamalakon olleen alusta alkaen Lyngsien oma taistelu, ks. Bergholm 1997, 99–100.

⁶⁵⁴ VP 1928, ptk. I, 993–996 ja 1031.

⁶⁵⁵ VP 1928, ptk. I, 1018.

STPV:n välikysymys ei kaatanut Sunilan hallitusta. Mutta sen ja satamalakon katsottiin taas kerran osoittaneen, miten laitavasemmisto ei tahtonut sitoutua vallitsevaan yhteiskuntajärjestykseen vaan pyrkivän aiheuttamaan ainoastaan sekaan-nusta. Kuten Mikko Uola on todennut, niin satamalakko ja muutkin lakot voimisti-vat kommunismin vastaista mentaliteettia entisestään ja luultiin, että vielä pahempaa olisi tulossa, vaikka todellisuudessa keväällä suoritettut suuret pidätykset olivat la-maannuttaneet kommunistien toiminnan Suomessa. Tämä pelko ja kommunistien provokatiivinen esiintyminen johtivat osaltaan Lapuan liikkeen syntyyn loppu-vuonna 1929. Todettakoon, että jo Sunilan hallituksen aikana oli ilmeisesti olemassa joitakin suunnitelmia kommunistien toiminnan rajoittamiseksi myös lainsäädännöl-lisin keinoin.⁶⁵⁶ Nämä suunnitelmat eivät kuitenkaan aktualisoituneet Sunilan halli-tuksen aikana, ja kommunistilait laadittiin vasta syksyllä 1930 Lapuan liikkeen pai-nostuksesta. Mainittakoon, että satamalakko loppui keväällä 1929 kestätyään kym-nemen kuukautta.

4.4.3 Virkamieskysymys aiheuttaa kiistoja monella tasolla

Keskeinen sisäpoliittinen asia, johon Sunila ja hänen hallituksensa joutuivat otta-maan kantaa, oli kysymys virkamiesten palkoista. Tämä kysymys aiheutti kiistoja monella eri tasolla – niitä ilmeni yhtäältä niin Sunilan ja muiden maalaisliittolaisten välillä, kun toisaalta taas myös Maalaisliiton ja muiden puolueiden välillä.

Virkamieskysymys ei ollut mikään uusi asia, sillä jo vuoden 1910 valtiopäivillä eduskunta oli käsitellyt sitä, mutta tuolloin asia ei ollut edennyt. Vaikka aika ajoin virkamiehet itsekkin pyrkivät kiinnittämään huomiota heikkona pitämäänsä palk-kaukseen, niin kesti aina vuoteen 1928 asti ennen kuin he ryhtyivät vaatimaan rat-kaisua ja maaliskuussa 1928 Virkamiesyhdistyksen Keskusliitto oli lähettänyt sekä valtioneuvostolle että vielä erikseen pääministeri Sunilalle kirjeet, joissa toivoivat parannuksia palkka-asioihin. Tukea asialleen virkamiehet saivat etenkin edistyspuo-luelaisilta ja kokoomuslaisilta lehdistä.⁶⁵⁷

Ilmeisesti virkamiesten toiminnassa oli kyseessä osittain vastaisku sille, että pää-ministeri Sunila oli asettanut helmikuussa maatalousministeriön esittelijäneuvos J. T. Hyvösen laatimaan suunnitelman ja ehdotuksen, miten virkamiesten lukumäärää voisi vähentää ja palkkausta korjata. Hyvösen tiedettiin maalaisliittolaiseksi, joten odotettavissa oli, että hänen kantansa suhteessa virkamiehiin ei olisi kovin myönte-i-nen. Kesäkuussa valmistuneessa mietinnössä Hyvönen esittelikin uudenlaiset ratio-nalisointiperiaatteet, joita oli käytetty Saksassa ja joiden avulla virkamiesten määrää

⁶⁵⁶ Uola 2006, 184; Meinander 1999, 76–77; Relander 1968, 62–63; Lackman 2007, 208–209.

⁶⁵⁷ Jääskeläinen 1973, 143; Laine 1989, 354–355.

oli siellä saatu vähennettyä 20–30 prosentilla. Samaan olisi pyrittävä Suomessa, ja Hyvönen esitti myös erityisen komitean asettamista valmistelemaan asiaa. Syksyllä asetettiin eriyinen virastolautakunta, jonka työ kesti kuitenkin niin kauan, että se pystyi jättämään lopullisen selvityksenä valtionvarainministeriölle vasta joulukuussa 1930.⁶⁵⁸

Hyvösen esitys oli hyvin maalaisliittolaisen ajatustavan mukainen, sillä puolueena Maalaisliitto ei suhtautunut kovinkaan myönteisesti virkamiehiin, joilla katsottiin olevan liikaa kaikenlaisia etuisuuksia, joista varsinkin eläkkeet pistivät silmään – etenkin kun suurimmalla osalla kansasta ei ollut vastaavaa yhteiskunnan antamaa rahallista turvaa vanhuuden varalle. Puolueen patriarkka Santeri Alkiokin oli edellyttänyt aikoinaan ”virastolaitoksen yksinkertaistuttamista, työtehon parantamistoinnpeiteitä ja virkamiesten luvun vähentämistä”. Tämä näkyi myös Maalaisliiton puolueohjelmassa, jossa edellytettiin virkamiesten määrän ja kustannusten vähentämistä.⁶⁵⁹

Kun vielä Sunilan hallitus oli ohjelmassaan todennut pyrkivänsä toimimaan virkamiesasiassa Maalaisliiton periaatteiden mukaan, eli tavoitteena oli vähentää tarpeettomien virkamiesten määrää ja saada virastoasioiden käsittely yksinkertaisemmaksi, ei ole ihmeellistä, että asiassa syntyi ongelmia, varsinkin kun maalaisliittolainen lehdistö tahtoi muistuttaa hallitusta aina aika ajoin asian hoitamisesta. Maalaisliittolaisen lehdistön mukaan kyse oli myös siitä, että Suomen piti osoittaa olevansa kansanvaltainen valtio, jossa virkamiehet hoitaisivat velvollisuutensa eivätkä politikoisi. Syy asiassa vieritettiin kuitenkin ennen muuta toisten puolueiden, etenkin Kokoomuksen, niskaan. Ja kysymys nähtiinkin Maalaisliiton keskuudessa ennen muuta poliittisena hyökkäysyrityksenä maalaisliittolaista hallitusta vastaan.⁶⁶⁰

Ilmapiiri oli siis hankala ja se kärjistyi edelleen syksyllä 1928, kun eduskunnassa tehtiin kolme raha-asiain aloitetta valtion tulo- ja menoarvioon virkamiesten palkkojen korottamiseksi. Hallituksen aseman tukaluutta lisäsi osaltaan myös sen aikomus esittää eduskunnassa eläkkeiden myöntämistä niille virkamiehille, jotka oli erotettu vuonna 1918 punaisten puolella toimimisen vuoksi. Tällä teolla hallitus pyrki mitä ilmeisimmin saamaan tukea vasemmiston taholta. Se, että aie aiheutti paheksuntaa muiden porvaripuolueiden parissa, ei liene tullut Sunilalle yllätyksenä. Mutta siihen, että Maalaisliiton omastakin parista löytyi hyvin paljon vastustavia ääniä, Sunila ja presidentti Relander olivat pettyneitä. Puuhan takana Sunila näki Kyösti Kallion ja

⁶⁵⁸ Heikkinen&Tiihonen 2009, 142–144.

⁶⁵⁹ Maalaisliiton puolueohjelma 1921, ks. esim. POHTIVA – Poliittisten ohjelmien tietovaranto [<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/271>]; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 15.11.1928, KMA; Kakkuri 1999, 253.

⁶⁶⁰ Liitto 9.5.1928, Virkamiesten politikoimisesta; Savon Sanomat 12.4.1928, Kokoomus keskittää voimiaan maalaisliittoa ja hallitusta vastaan.

Uuno Hannulan, mutta myös Alkio oli jyrkästi hallituksen aietta vastaan. Alkio kirjoittikin hanketta vastustavan pääkirjoituksen *Ilkkaan*, mutta Uuno Hannulan kirjoituksen, jossa olisi hyökätty hallituksen kimppuun ja joka oli tarkoitus julkaista useassa maalaisliittolaisessa lehdessä, hallitus kykeni estämään. Sunila ja presidentti eivät halunneet, että oma puolue horjuttaisi hallitusta muutenkin vaikeassa tilanteessa.⁶⁶¹

Mutta vahinko oli jo tapahtunut ja porvarillinen oppositio pyrki käyttämään sitä hyväkseen osoittaakseen, että hallitus oli valmis tukemaan kyllä kapinallisia mutta ei lojaalisti toimineita virkamiehiä. Lisäksi etenkin kokoomuslaiset lehdet pitivät asiaa myös osoituksena hallituksen täydellisestä periaatteettomuudesta, sillä maalaisliittolaisethan olivat yleensä vastustaneet erityisiä virkamieseläkkeitä. Sunila ja hänen hallituksensa olivat joutuneet pahaan välikäteen, josta ei näyttänyt olevan ulospääsyä, ja hallitus ryhtyikin viivyttämään virkamieskysymyksen hoidossa. Hankaluuksia ei haluttu sen enempää Maalaisliiton omista riveistä kuin muualtaakaan. Sunilan passiivisuus asiassa ei kuitenkaan ollut Relanderille mieleen. Tämä ojensikin marraskuussa pääministeriä asiasta vaatien toimenpiteitä, mutta Sunila ei luvannut mitään konkreettista, sillä hän piti kaikenlaisia neuvotteluja siinä vaiheessa melko turhina.⁶⁶²

Sunila tiesi, että hänellä ei olisi mahdollisuutta hoitaa asiaa niin, että hän olisi saanut molempien, sekä virkamiesten että oman puolueensa kannatuksen, ja kato-vuotena oli parempi muutenkin osoittaa olevansa enemmän talonpojan kuin virkamiehen puolella. Vaikka Sunila varmaan olisi halunnut virkamiesasian pois päiväjärjestyksestä, niin hän ei ollut samassa asemassa kuin Relander, vaan hänen piti ottaa huomioon maalaisliittolainen äänestäjäkunta ja tämän virkamiesvastaisuus. Etenkin ylempiä virkamiehiä paheksuttiin jatkuvasti maalaisliittolaisessa lehdistössä ja näitä syytettiin kohtuuttomista palkankorotusvaatimuksista tilanteessa, jossa kiireellisin asia oli maaseudun sosiaalisten olojen parantaminen.⁶⁶³ Kaikkein ensimmäisenä tuli siis talonpoikien asema, pidettiinhan heitä Maalaisliitossa yhteiskunnan selkärankana. Maalaisliitosta oli erityisen sopimatonta, että virkamiehet esittivät vaatimuksiaan aikana, jolloin kato ja halla koettelivat talonpoikia – ja varsinkin pienviljelijöitä.

⁶⁶¹ Laine 1989, 355; Relander 1968, 92–94; Alkio 2013, 564–565; Ilkka 6.9.1928, Kapi-narikollisten valtion toimenhaltijain ja viranomaisten eläkekysymys.

⁶⁶² Satakunnan Kansa 3.9.1928, Maalaisliittolainen huoneen hallitus; Aamulehti 6.9.1928, Räikeää taktikoimista; Vaasa 6.9.1928, Periaatteet poliittisena kauppatavarana; Relander 1968, 159–160; Vasara 2013b, 302–304.

⁶⁶³ Liitto 6.9.1928, Aputoimittajan päiväkirjasta; Itä-Savo 4.9.1928, Maata on kohdannut kato – virkamiesten palkkoja on korotettava!; Pohjolan Sanomat 12.9.1928, Me kysymme vain.

Mutta kun eräät kokoomuslaiset lehdet, muun muassa *Uusi Suomi*, kirjoittivat joulukuussa, että pääministeri oli ottanut yhteyttä eri eduskuntaryhmien jäseniin kannustaen näitä vaikuttamaan virkamiesasian ratkaisuun, oli Sunilan otettava asiaan julkisesti kantaa. Eduskunnassa esittämässään puheenvuorossa pääministeri luonnollisesti leimasi kokoomuslaisissa lehdissä esitetyt syytökset vääriksi väitteiksi. Sunila kiisti sen, että hän olisi neuvotellut kaikessa hiljaisuudessa muiden puolueiden kanssa. Pääministerin mukaan hallitus ei harjoita eikä voi harjoittaa kyseisen kaltaista kaksinaamaista peliä, josta sitä oli nyt syytetty. Sunilan mukaan todellinen syy asian kärjistymiseen löytyi oppositiosta ja varsinkin opposition lehdistöstä, joka ei ollut osoittanut mielenmalttia. Asian onnellinen ratkaisu edellytti Sunilasta asiallisella pohjalla pysymistä ja kaikkea kiihottomuutta. Asiaa ei parantanut sen käsittely eduskunnassa tilanteessa, joka voitiin käsittää uhkan alaiseksi. Sunila vetosi siihen, että kansan enemmistö, maanviljelijät ja maaseudun työmiehet, eivät olisi voineet käsittää, jos olisi ryhdytty palkkojen yleiseen järjestelyyn vallitsevassa taloudellisessa tilanteessa. Tämän kannan Sunila oli tuonut esiin presidentti Relanderille ja puhemies Kalliolle jo marraskuun puolivälissä, kun asiaan oli yritetty löytää ratkaisua Maalaisliiton omassa keskuudessa.⁶⁶⁴

Sunilan lausunto aiheutti laajan keskustelun. Ruotsalaisen vasemmiston Max Sergelius piti virkamiesten palkkavaatimuksia oikeutettuina ja perusteltuina syyttäen maalaisliittolaista hallitusta asian hautaamisesta komiteaan, joka saisi työnsä valmiiksi vasta, kun hallitus olisi ”pyyhkäissyt pölyn jaloistansa”. Pääministeriä Sergelius moitti siitä, että tämä vetosi asiassa rahojen vähyyteen, vaikka samalla hallitus lisäsi varoja sekä puolustusbudjettiin että maatalousministeriöön ja maataloushallinnon virkamiehiin. Vääränlainen säästäväisyys johtaisi Sergeliuksen mukaan virkamiehistön lahjomattomuuden loppumiseen ja Suomen poistumiseen oikeusvaltioiden rivistä. Sergelius puhui suoraan virkamiesten äänellä, sillä hän kuului Suomen Valtionvirkailijain Keskusliiton hallitukseen. Mutta monet muutkin edustajat myönsivät keskustelussa virkamiesten tukalan aseman, mutta esimerkiksi sosialidemokraattien Emil Saarisen mielestä tuli ottaa huomioon, missä suhteessa palkat olivat yleiseen palkkatasoon verrattuna.⁶⁶⁵

Hieman yllättäen Sunila sai näkemyksilleen pientä ymmärrystä Edistyspuolueen Risto Rytiltä, joka huomautti, että tilanteessa, jossa kadon vuoksi talvi uhkasi monen ihmisen selviämistä, pääministerin kanta asiaan oli oikea. Mutta samalla Ryti totesi, että kadosta ei ollut vielä mitään tietoa silloin, kun hallitus oli valmistellut budjetti-

⁶⁶⁴ Uusi Suomi 6.12.1928, Hallituksen säilytettävä johto; VP 1928, ptk. II, 1706; Relander 1968, 158; VP 1928, ptk. II, 1706–1707.

⁶⁶⁵ VP 1928, ptk. II, 1707–1709 ja 1713–1714; Jukka Muiluvuoren kirjoittama artikkeli Max Sergeliuksesta Kansallisbiografian verkkoversiossa.

esitystään. Tämän vuoksi Ryti esittikin korotuksia virkamiehille, muistuttaen että ne astuisivat voimaan vasta, kun kadon seuraukset olisivat jo ohi.⁶⁶⁶

Ratkaisua tämä eduskunnassa käyty keskustelu ei asiaan tuonut, mutta osoitti sen, että maalaisliittolainen pääministeri ei voinut julkisesti ajaa virkamiesten asiaa. Oikeusministeri Torsten Malinen, joka oli taustaltaan edistyspuoluelainen, vaikka istuikin hallituksessa ammattiministerinä, veti omat johtopäätöksensä pääministerin puheista ja esitti eroanomuksensa presidentille. Hallituksen pystyessä pysymisestä huolestuneet Sunila ja presidentti kuitenkin vakuuttivat Maliselle hallituksen ryhtyvän toimenpiteisiin virkamieskysymyksen ratkaisemiseksi. Presidentin järjestämässä neuvottelukokouksessa pääministeri vakuuttikin:

Me tulemme virkamiesten palkkauskysymyksen järjestelytyöt panemaan heti käyntiin. On tietysti itsestään selvää, että meidän on tehtävä päätöksemme tässä asiassa yhteisymmärryksessä sen ryhmän kanssa, joka meidät katsoo edustajakseen hallituksessa, mutta olen varma siitä, että siltä taholta ei tulla asettamaan esteitä oikeudenmukaiselle järjestelylle, jos tämän järjestelyn on tehnyt hallitus, johon ryhmä luottaa. Minä uskallan väittää, että jollekin toiselle hallitukselle kuin maalaisliittolaiselle on oleva paljon vaikeampi saattaa tämä kysymys lopulliseen ratkaisuun, koska olen vakuutettu siitä, etteivät sosialidemokraatit virkamiesasiassa uskalla asettua pitemmälle menevää askelta kuin maalaisliitto. Jos maalaisliitto joutuu nyt oppositioon, ei varmastikaan ole oleva helppoa saada sitä mukaan virkamiesten palkkojen korotuksiin.⁶⁶⁷

Nämä pääministerin vakuuttelut eivät saaneet oikeusministeriä pyörtämään päätöstään. Eroanomuksella ei tosin ollut mitään merkitystä, sillä koko hallitus kaatui seuraavana päivänä. Näin myös virkamieskysymys jäi edelleen vaille ratkaisua ja ongelma siirtyi tulevan hallituksen huoleksi. Voi kuitenkin pitää kuvaavana, että presidentti Relander äksyi asiasta Sunilalle vielä niinkin myöhään kuin teki, vaikka ei ilmeisesti ollut pitkään aikaan keskustellut asiasta tämän kanssa. Relander olisi varmaankin halunnut, että juuri Sunila, jota hän oli ajanut kiihkeästi pääministeriksi ja joka oli itse korkea virkamies, olisi pystynyt ottamaan vuosikausia kestäneessä ongelmassa selkeämmän kannan ja hoitanut sen tavalla tai toisella pois päiväjärjestyksestä. Tämä ei kuitenkaan toteutunut. Mutta asia pysyi aktualisena myös seuraavana vuonna, jolloin se vaikutti niin Mantereen ministeristön kuin Kallion kolmannen hallituksen elämään. Myös Sunilalla oli jälleen roolinsa, niin kuin tuonnempana luvussa 5. kerrotaan.

⁶⁶⁶ VP 1928, ptk. II, 1721–1722.

⁶⁶⁷ Lainausta Relander 1968, 174–175 mukaan.

4.4.4 Taamalan tapaus – Pääministerin luottomies kaatuu

Syksyllä Sunilan maalaisliittolaista hallitusta horjutti myös eräs tilakauppa. Tapaus sai alkunsa Maalaisliiton kansanedustajan Antti Juutilaisen ostettua suuren Taamalanimisen maatilan Uudenkirkon pitäjältä ja ryhtyttyä myymään sitä valtiolle. Juutilainen oli kuitenkin ennen myyntipuhiaan hakkuuttanut suuren osan tilan metsistä. Juutilainen oli itse maksanut tilasta 2 250 000 markkaa ja pyysi valtiolta 3 000 000 markkaa.⁶⁶⁸ Valtio olikin kiinnostunut tilasta, sillä Uudellakirkolla tarvittiin lisämaata asutustiloja varten. Juutilaisen esittämään hintavaatimusta pidettiin kuitenkin liian korkeana ja tilasta päätettiin tarjota hänelle 1 900 000 markkaa, jolla kaupat syntyivätkin. Valtion puolesta kauppakirjan allekirjoitti Sunilan luottomies, apulaismaatalousministeri Vihtori Vesterinen, joka oli vastuussa asutusasioista.⁶⁶⁹

Tekohetkellään syyskuun alussa kauppa ei herättänyt suurtakaan huomiota, mutta syyskuun puolenvälin jälkeen opposition lehdet heräsivät. Kierroksia tapaus sai varsinkin sen jälkeen, kun *Suomen Sosialidemokraatin* Sasu Punanen oli kirjoittanut pisteliään pakinan ja lehti oli julistanut etusivullaan, miten maalaisliittolainen ministeri oli auttanut taloudellisiin vaikeuksiin ajautunutta puoluetoveriaan siten, että valtio oli ostanut tältä tilan huomattavalla ylihinnalla. Osa lehtien kannanotoista oli maltillisia, mutta joukkoon mahtui melko hyökkääviäkin kirjoituksia, esimerkiksi kokoomuslaisen *Aamulehden* mielestä tilakaupalla Juutilaiselle oli korvattu se, mitä hän oli politiikassa menettänyt. Samalla muistutettiin muistakin tapauksista, joissa Maalaisliitto oli käyttänyt politiikkaa astinlautanaan nostaessaan omia miehiään korkeisiin asemiin.⁶⁷⁰

Hallitukselle ja pääministeri Sunilalle asia oli erittäin kiusallinen, sillä muut puolueet olivat jälleen saaneet lyömäaseen, jolla voisi pyrkiä horjuttamaan hallitusta. Ministeri Vesterinen yritti päästä tilanteesta eroon ja päätti jättää asiasta oikaisun Suomen Tietotoimistolle, jotta asiasta ei levitettäisi vääränlaisia tietoja. Presidentti Relander ei kuitenkaan ollut tyytyväinen Vesterisen oikaisuun, vaan piti sitä erittäin sekavana. Yhteistyössä Vesterisen ja Sunilan kanssa Relander laati uuden oikaisun, joka toimitettiin STT:lle.⁶⁷¹ Lehdistö julkaisikin tämän uuden vastineen, mutta siinä vaiheessa se oli jo myöhäistä, sillä Taamalan tilan omistussuhteista oli saatu uusia tietoja, jotka eivät olleet mitenkään mairittelevia Maalaisliitolle ja ministeri Vesteriselle.

⁶⁶⁸ Summat tekevät vuoden 2023 rahanarvon mukaan 759 596 euroa ja 1 012 795 euroa. Laskettu Suomen Pankin rahamuseon rahanarvonlaskurilla.

⁶⁶⁹ Kangas 1998, 146–147.

⁶⁷⁰ Suomen Sosialidemokraatti 17.9.1928, Mitä Sasulle kuuluu; Suomen Sosialidemokraatti 21.9.1928, Maalaisliiton napamiesten tilakaupat; Aamulehti 19.9.1928, Poliittikka astinlautana; Satakunnan Kansa 20.9.1928, Eräitä valtiolle tehtyjä kauppvoja; Uusi Aura 22.9.1928, Turun kirje; Kangas 1998, 148–147.

⁶⁷¹ Relander 1968, 102.

Näiden tietojen mukaan Taamala oli osakeyhtiö, jossa olivat mukana Juutilaisen lisäksi Bjarne Westermarck ja Kaarle Siljander. Vaikka Siljander totesi lehdille lähettämässään oikaisussa hänen ja Westermarckin eronneen osakeyhtiöstä jo vuonna 1926, eli reilusti ennen kauppaa, oli asia kiusallinen maalaisliittolaisille. Kiusalliseksi asian teki nimenomaan Bjarne Westermarckin nimen nouseminen esiin. Agronomi Westermarck oli toiminut Sunilan johtaman Jokioisten hoitokunnan jäsenenä ja lyhyen aikaa myös Maalaisliiton kansanedustajana vuoden 1922 vaalien jälkeen. Kyösti Kallio oli kaavaillut Westermarckista jopa ministeriä, mutta Westermarckin poliittinen ura oli katkennut siihen, kun hän oli taloudellisten epäselvyyksien vuoksi poistunut maasta vuodenvaihteessa 1922–1923 – häntä syytettiin muun muassa miljoonakavalluksesta. Vaikka lopulta mitään suorastaan rikollista ei ollutkaan löytynyt, oli Westermarckin maine kärsinyt talousepäselvyyksien vuoksi aikoinaan pahan kolauksen ja se oli luonut oman varjonsa myös Maalaisliiton päälle. Westermarckin nimen kytkeytyminen Taamalan tapaukseen ei näin ollen ainakaan millään tavalla helpottanut ministeri Vesterisen ja Sunilan maalaisliittolaisen hallituksen asemaa.⁶⁷²

Ei siis ihme, että Sunila katsoi Taamala-jupakan vaikeuttaneen hallituksen asemaa. Hän yritti kuitenkin selvittää tilannetta neuvottelemalla Vesterisen ja asutushallituksen ylijohtaja Eero Hahlin kanssa. Neuvottelussa oli päädytty siihen, että tilanne voitaisiin ratkaista vain kahdella tavalla – joko Juutilaisen olisi suostuttava laskemaan hintaa puoli miljoonaa markkaa tai sitten Vesterisen olisi kannettava vastuu yksin tai yhdessä Hahlin kanssa. Sunilan mukaan se vaihtoehto, että Vesterinen joutuisi eroamaan, olisi todennäköisin. Povasipa Sunila Vesteriselle jopa koko poliittisen uran loppua.⁶⁷³

Juutilainen ei suostunutkaan esitykseen kauppahinnan alentamisesta, vaikka Vesterinen oli käynyt sitä pyytämässä. Vesterisen pelastaminen näytti kuitenkin vielä mahdolliselta, sillä oikeuskansleri oli todennut tämän olleen ainoastaan harkitsematon eikä epärehellinen. Sunilakaan ei puhunut enää Vesterisen uran päättymisestä, kun näytti siltä, että syy asiassa voitaisiin vierittää valmistelleen virkamiehen harteille.⁶⁷⁴

Helpotus oli kuitenkin ennen aikaista, sillä poliittisissa piireissä alkoi liikkua huhuja siitä, että Juutilaisella oli vakavia taloudellisia vaikeuksia, joista selvitäkseen hänen oli myytävä tilansa. Nopeimpana ja parhaimpana keinona Juutilainen oli nähnyt myymisen valtiolle. Näiden huhujen jälkeen Sunilakin alkoi huolestua tilanteesta

⁶⁷² Hokkanen 1986b, 373–375; Vaasa 28.9.1928, Taamalan tilan kauppa; Turun Sanomat 29.9.1928, Maalaisliittolaiset Antti Juutilainen ja Bjarne Westermarck yksissä puuhissa; Helsingin Sanomat 29.9.1928, Taamalan tilan osto valtiolle; katso myös Annastiina Henttisen kirjoittama artikkeli Bjarne Westermarckista Biografiakeskuksen Suomen talouselämän vaikuttajat -verkkojulkaisussa.

⁶⁷³ Relander 1968, 107–108.

⁶⁷⁴ Kangas 1998, 151; Relander 1968, 109–111.

uudestaan. Neuvoteltuaan muun muassa ulkoministeri Procopén kanssa Sunila oli tullut tulokseen, että Vesterisen olisi erottava apulaismaatalousministerin tehtävistä. Presidentti Relanderille pääministeri oli todennut Vesterisen olevan kunnian mies, mutta, että tämä ei kestäisi käynnissä olevaa kovaa poliittista ajojahtia. Kun muutkin maalaisliittolaiset ministerit katsoivat, että Vesterisen olisi erottava, oli Sunilalla tarvittava selkänöjä tehdä lopullinen päätös esittää Vesteriselle, että tämä pyytäisi eroa. Tämän Vesterinen tekikin 16.10. Vesterisen tilalle apulaismaatalousministeriksi nousi salkuttomana ministerinä ollut K. T. Jutila.⁶⁷⁵

Maalaisliiton lehdistössä Vesteristä luonnollisesti kyllä puolustettiin. Vesterisen oman vaalipiirin *Saarijärven Paavo* luonnehti vastustuspuolueiden toimintaa häpeälliseksi ja että Maalaisliiton vastustajat olivat tapauksessa ”tarttuneet jesuiittain keinoihin”. Oppositiolehtien – siis myös porvarillisten – *Saarijärven Paavo* totesi olevan kommunismin myrkyttämiä. *Savon Sanomat* palautti mieliin oppositiolehtien hallituksen aloittaessa antaman lupauksen, että nämä tulisivat suhtautumaan hallitukseen ja sen toimiin asiallisesti. *Savon Sanomat* totesi kuitenkin, että oppositiolehdistö ei ole juuri muuta tehnyt kuin arvostellut hallitusta. Erityisen asiattomina pidettiin juuri niitä syytöksiä, jotka kohdistuivat Vesterisen toimiin Taamalan tilakaupassa. *Liitossa* kummasteltiin sitä, että oppositiolehdistö oli haukkunut Antin [Juutilaisen], valtioneuvoston ja asutushallituksen, mutta ei niitä, jotka olivat Juutilaiselle aikoinaan myyneet tilan niin halvalla, että tällä oli mahdollisuus rikastua sillä. *Hämeen Maa* piti niin Vesteristä kuin hallitustakin syyttömänä ja osoitti syyttävällä sormellaan virheen tapahtuneen asutushallituksessa.⁶⁷⁶

Suhtautuminen Vesterisen eroon vaihteli. *Savon Sanomat* ei voinut millään hyväksyä Vesterisen tekemää ratkaisua, vaan piti sitä kovin harkitsemattomana tekona ja riittämättöminä selityksiä, joilla Vesterinen eroaan perusteli. Samalla oltiin sitä mieltä, että tapauksessa oli vain kyse vastustuspuolueiden järjestämästä hyökkäyksestä hallitusta vastaan. *Maakansassa* Vesteristä ja hänen toimiaan puolustettiin voimakkaasti selittäen, että tämä oli luottanut virkamiesten lausuntoihin tilakaupan yhteydessä. Virkamiehetkin saivat lehdessä synninpäästön ja koko jupakan todettiin lähteneen liikkeelle vain puolueintressien pohjalta. Vesterisen eroa *Maakansa* kuitenkin piti oikeana ratkaisuna, sillä eron uskottiin saattavan keskustelun taas asiallisemmalle pohjalle. *Ilkassa* todettiin ministerin toimineen hyvässä luottamuksessa ja vastuuta tapahtuneesta sälytettiin myyjälle, eli Juutilaiselle.⁶⁷⁷ Pääministeriä vastaan

⁶⁷⁵ Relander 1968, 116–120; Kangas 1998, 155.

⁶⁷⁶ Saarijärven Paavo 27.9.1928, Poliittinen moraalinen rämettymisen ilmaus; *Savon Sanomat* 6.10.1928, Millaisilla aseilla oppositio taistelee; Liitto 29.9.1928, Meiltä ja muualta; *Hämeen Maa* 18.10.1928, Ministerivaihdos.

⁶⁷⁷ *Savon Sanomat* 18.10.1928, Taamalan tilakaupan viimeinen vaihe. Ministeri Vesterisen ero – harkitsematon teko; *Maakansa* 18.10.1928, Apulaismaatalousministerin ero; *Ilkka* 17.10.1928, Ministeri Vesterisen ero.

maalaisliittolainen lehdistö ei hyökännyt, mutta päiväkirjalleen asiaa kommentoinut Alkio ei antanut tässäkään asiassa synninpäästöä vaan katsoi Sunilan uhranneen Vesterisen:

Koko aika mennyt Vesteris–Juutilaisjutussa. Kyllä nyt sai maalaisliitto pysäytysiskunsa! Voi surkeata. Tarkkanen tiesi että pääministerikin oli ollut tietoinen asiasta, mutta pakottanut vain Vesterisen eroamaan. Voi halpuutta.⁶⁷⁸

Joulukuun tulo- ja menoarviokeskustelussakin Taamala-jupakka nousi esille, vaikka oppositio olikin saanut maalaisliittolaisen ministerin pään vadille. Osa edustajista oli edelleen sitä mieltä, että Taamalasta oli maksettu ylihintaa. Puolustaviakin puheenvuoroja löytyi, esimerkiksi SDP:n J. F. Aalto totesi pääasian olevan maan hankkiminen tarvitseville mahdollisimman edulliseen hintaan.⁶⁷⁹ Taamala-jupakassa oli siis ensisijaisesti kyseessä hyökkäys hallitusta vastaan. Vesteristä ei niinkään vastustettu henkilönä, eikä asutusmaan hankkimista vastustettu sinänsä. Kyse oli puhtaasti puoluepoliittisesta iskusta Maalaisliittoa ja sen hallitusta vastaan. Asia oli oikeastaan melko mitätön, mutta riitti kuitenkin oppositiolle hyökkäysaseeksi hallitusta vastaan.

Sunilalle Taamala-jupakka lieene ollut vaikea paikka, sillä olihan Vesterinen hänen oman suuntauksensa edustaja Maalaisliitossa ja hänen tärkeä luottomiehensä, jonka hän myös oli vastoin presidentti Relanderin toiveita nostonut apulaismaatalousministeriksi hallitukseensa. Hankalassa tilanteessa luottomies oli kuitenkin uhrattava ja yritettävä näin turvata hallituksen toimintaedellytykset. Sunila ilmeisesti pelkäsi menettävänsä suuren osan kannattajistaan Maalaisliiton sisällä ja hallituksen aseman muutenkin vaikeutuvan, jos apulaismaatalousministeri ei lähtisi. Siinä ennustuksessaan, jossa Sunila povasi Vesterisen poliittisen uran loppua, hän oli kuitenkin väärässä. Taamalan juttu kaatoi Vesterisen – mutta vain väliaikaisesti. Vesterinen jatkoi eduskunnassa aina vuoteen 1951 asti ja oli mukana vielä viidessä hallituksessa. Tämän tapauksen jälkeen hän ei kuitenkaan aina enää seissyt Sunilan takana entiseen tapaan.

Ehkä suurin vaikutus Taamalan jupakalla oli Asutushallituksen asemaan. Asutushallitus oli yksi maalaisliittolaisten lempilapsista, sillä sen tarkoitus oli edistää pientilojen syntyä ja rauhoittaa kansaa hankkimalla maata maattomille. Mutta Taamalan jupakka johti siihen, että Sunila ja hänen hallituksensa halusivat osoittaa, että Asutushallituksen virkamiehet olivat toimineet taitamattomasti ja tämä taas oli horjuttanut hallituksen asemaa. Budjettineuvotteluissa Asutushallitukselle ei luvattuakaan yhtään määrärahoja vuodeksi 1929, vaan hallituksen mukaan viraston oli sel-

⁶⁷⁸ Alkio 2013, 569.

⁶⁷⁹ VP 1928, ptk. II, 1580.

vittävä niillä 31 miljoonalla markalla, jotka sillä oli säästössä. Asutushallitus joutui-kin seuraavana vuonna kriisin partaalle, mikä puolestaan kärjisti Sunilan ja Eero Hahlin keskinäisiä suhteita. Seuraavalla vuosikymmenellä monista ongelmista kärsinyt asutushallitus lakkautettiin ja sen tehtävät siirrettiin maatalousministeriön asutussasiainosastolle.⁶⁸⁰

4.4.5 Sunilan hallituksen kielipoliittinen koetinkivi – Kiista kouluhallituksesta

Kuten jo edellisessä luvussa on mainittu, oli maalaisliittolaisissa poliitikoissa runsaasti aitosuomalaisia. Vuonna 1925 puolue oli julkaissut suomalaisuusohjelman, jonka keskeisenä tavoitteena oli luoda voimakas suomalainen kansallisvaltio, jossa suomenkielisten oikeudet olisivat suhteellisesti vahvemmat kuin ruotsinkielisten. Vaikka Sunila itse vastustikin kielikiiviköilua, niin jossain määrin hänenkin täytyi ottaa huomioon myös aitosuomalaisten vaatimuksia. Tämä kävi ilmi kysymyksessä, joka koski kouluhallituksen ruotsinkielistä osastoa ja josta käyty keskustelu oli kuumimmillaan syksyllä 1928. Asia uhkasi hallituksen koossa pysymistä ja kärjisti myös pääministeri Sunilan ja presidentti Relanderin keskinäisiä välejä.⁶⁸¹

Kouluhallituksen ruotsinkielinen osasto oli ollut usean maalaisliittolaisen silmättikkuna jo perustamisestaan lähtien, ja sen olemassaoloa pidettiin jopa vaarallisena separatismina. Hallitus päättikin muuttaa kouluhallituksen ruotsinkielisen osaston asemaa niin, että kouluhallituksen ylijohtaja toimisi vastaisuudessa puheenjohtajana myös ruotsinkielisen osaston kokouksissa ja asetuksessa oleva maininta siitä, että ruotsinkielinen osasto ”johtaa ja valvoo ruotsinkielistä opetusta”, poistettaisiin.⁶⁸²

RKP:n taholta tapahtunutta pidettiin syvänä loukkauksena ruotsinkielisten oikeuksia kohtaan, mikä kävi hyvin ilmi puolueen toukokuussa pidetyssä puoluekokouksessa. Suurimman ongelman aiheutti kuitenkin se, että Sunilan hallituksen ulkoministeri Procopé antoi ymmärtää joutuvansa eroamaan, mikäli hallitus taipuisi Maalaisliiton eduskuntaryhmän vaatimukseen. Tätä viestiä presidentille toi loka-kuun alussa RKP:n pääsihteeri Rafael Colliander. Relander, joka piti asiaa erikoisen vaikeana, koska hänestä Procopélle oli hankala löytää pätevää seuraajaa, yritti rauhoitella ruotsalaisia vakuuttamalla, että hallitus ei ollut harjoittanut ”neulanpistopoliittikkaa” – siis ärsyttänyt ruotsalaisia tai huonontanut näiden asioita. Colliander oli eri mieltä.⁶⁸³

⁶⁸⁰ Pietiäinen 1992a, 93 ja 117–124; Kangas 1998, 159.

⁶⁸¹ Mylly 1989, 246–247; Hämäläinen 1968, 134–137; Vasara 2013b, 390–392.

⁶⁸² Lemberg 1994, 168; Relander 1968, 100–101; Hämeen Maa 16.8.1928, Ruotsalainen kouluhallitus: ”valtio valtiossa”; Autio 1986, 55; Hämäläinen 1968, 175–176.

⁶⁸³ Lemberg 1994, 168; Hufvudstadsbladet 21.5.1928, Partidagen uttalar sig om skolstyrelsen och järnvägarnas språkfråga; Relander 1968, 103–105.

Relanderista Maalaisliiton eduskuntaryhmän vaatimukseen suostuminen ja Procopén eroon myöntyminen olisi merkinnyt voittoa aitosuomalaiselle siivelle Maalaisliitossa, mitä hän ei tuntunut sietävän. Sunila taas näytti pitävän Procopén eroa ehkä jopa suotavana, jos sillä saataisiin hallitus Maalaisliiton ryhmän suosioon ja se voisi jatkaa toimintaansa. Procopé oli luonnollisesti tällaista ajatusta vastaan ja toi esiin, että mikäli hallitus ryhtyy toimenpiteisiin, saattaisi se aiheuttaa vaikeuksia budjettiaänestyksissä. Ruotsalaiset voisivat äänestää hallitukselle tärkeitä määrärahoja vastaan. Relander piti tällaista uhkailuna, ja nämä puheet laskivat väliaikaisesti Procopén arvoa presidentin silmissä. Hallitus oli siis vaikeassa välikädessä, sillä toisaalta se tarvitsi tukea vasemmistolta ja ruotsalaisilta, mutta myös oman puolueen kannat tuli ottaa huomioon. Opetusministeri Kukkosen laatiman promemorian mukaan asiaa oli vaikeuttanut erityisesti sen saama runsas julkisuus lehdistössä. Kukkonen totesi promemoriassaan lehdistön olevan valmiina hyökkäämään presidenttiä ja hallitusta vastaan ja syyttämään näitä siitä, että ruotsalaiset johtavat politiikkaa. Maalaisliittolainen lehdistö ei Kukkosen mukaan kestänyt Taamalan-tapauksen jälkeen enää yhtään pettymystä.⁶⁸⁴

Sunila pelkäsiikin asian johtavan välikysymykseen, joka voisi kaataa hallituksen, ja välttääkseen tämän hän olisi antanut Procopén lähteä hallituksesta. Tämä ei kuitenkaan sopinut Relanderille, jonka mielestä kyseessä oli puhtaasti poliittinen kysymys ja välikysymyksen lopputulos riippui täysin hallituksesta. Hallitus koetti kiihkeästi saada asetusta hyväksytyksi ja sai sen valmisteltua, mutta presidentti ei suostunut järjestämään presidentinistuntoa.⁶⁸⁵ Marraskuun 5. päivä – siis samana päivänä, jolloin hallitus oli turhaan yrittänyt saada presidenttiä saapumaan istuntoon käsittelemään asiaa – jätettiin välikysymys.

Presidentin painostus johtikin siihen, että Sunila hallituksineen suostui perääntymään ja jättämään asetuksen yhdeksannen pykälän, josta kaikki oli lopulta kiinni, ennalleen. Välikysymystä tällä ei saatu vedettyä pois, mutta ulkoministeri saatiin pysymään paikoillaan, mikä olikin varsinkin presidentille tärkeää. Välikysymykseen vastannut opetusministeri Kukkonen selitti muutosten tarpeellisuutta yhdenmukaisuuden nimissä. Yhden ruotsinkielisen kouluneuvoksen viran vähentämistä Kukkonen perusteli ruotsinkielisen vähäisellä työmäärällä, joten mainitulle viralle ei ollut mitään tarvetta. Hallituksella oli myös hallitusmuodon 14 §:n mukaan oikeus tehdä kyseinen toimenpide. Kielirauhan Kukkonen totesi muodostuvan kestäväksi vain, jos se nojaa tasapuolisuuteen eikä etuoikeuksiin.⁶⁸⁶

⁶⁸⁴ Relander 1968, 108–109; Promemoria kouluhallitusta koskevan asetuksen muuttamisesta, La:31, Antti Kukkosen arkisto, KA Joensuu.

⁶⁸⁵ Relander 1968, 115 ja 139–140.

⁶⁸⁶ Vasara 2013b, 410–411; VP 1928, ptk. I, 1036–1038.

Opetusministerin sanat eivät kuitenkaan tyydyttäneet RKP:n ryhmää, jonka mielestä hallituksella ei ollut oikeuksia tehdä tällaisia päätöksiä. Tukea ruotsalaiset saivat sosialidemokraateilta. Hannes Ryömä totesi puheenvuorossaan Maalaisliiton puolue-elinten kontrolloivan täysin hallitusta ja sen toimenpiteitä. Ryömä valitti hallituksen toimenpiteillään saaneen ruotsinkielisen väestönsosan levottomaksi. Tuki ei kuitenkaan ollut täydellistä, sillä samalla Ryömä ilmoitti, että toisaalta sosialidemokraatit eivät halua olla myötävaikuttamassa hallituksen kaatamiseen tämän välikysymyksen yhteydessä, ja totesi sosialidemokraattien pidättäytyvän äänestyksestä.⁶⁸⁷

Nämä puheet suivaannuttivat maalaisliittolaiset ministerit, jotka ryhtyivät puolustamaan hallituksen oikeuksia ja harjoittamaan politiikkaa. Sunila totesi omassa puheenvuorossaan, että kun hallituksella kerran oli valta lakkauttaa budjettiin otettu virka, niin luonnollisesti sillä oli myös valta lopettaa sellainen virka, jota ei ollut vielä budjettiin lopullisesti otettu, ja näin oli menetelty myös aikaisemmin. Pääministerin mukaan myös valtiosääntöauktoriteetteina pidetyt professorit Rafael Erich ja Robert Hermanson olivat osoittaneet, että hallituksen ei tarvitse kysyä eduskunnan suostumusta niissä asioissa, jotka kuuluvat eittämättä sen toimivaltaan.⁶⁸⁸

Pääministerin puheenvuoroa seuranneessa sananvaihdossa RKP:n edustajat olivat luonnollisesti hallitusta vastaan, mutta yllättävästi Kokoomus tuki hallitusta. Martti Rantanen esimerkiksi syytti ruotsalaisia agitoimisen harjoittamisesta ja siitä, että nämä eivät hyväksyneet, että suomalaisillakin oli asioihin jotain sanomista. Rantanen myös valitteli, että mitättömästä asiasta oli nostettu näin suuri häly kuin nyt oli käynyt. Saman puolueen edustaja Onni Talas, joka oli siviilissä hallinto-oikeuden professori, moitti välikysymyksen tekijöitä sortumisesta oikeudellisiin seikkoihin. Pääministeri Sunilan lausuntoa hallituksen oikeuksista Talas taas kiitti asialliseksi. Kommunistit puolestaan syyttivät hallitusta edustaja Rosenbergin suulla aitosuomalaisuudesta, joka oli Rosenbergin mukaan osa ”tulevan fascistisen liikkeen” ilmiötä. Rosenberg totesi myös, ettei työtätekevä kansanluokka tule sallimaan minkäänlaista kansallista sortoa.⁶⁸⁹

Keskustelun jälkeen käydyssä äänestyksessä hallitus sai luottamuslauseen sangen selkein luvuin 85–44. Mutta se, että SDP:n edustajat olivat pidättäytyneet äänestyksestä, herätti maalaisliittolaisissa huolta. Opetusministeri Kukkonen olikin todennut presidentti Relanderille hallituksen voiton kouluhallitusasiassa olleen Pyrrhoksen voitto, sillä itse asiassa ruotsalaiset ja sosialidemokraatit olivat jo päättäneet, että

⁶⁸⁷ VP 1928, ptk. I, 1038–1051.

⁶⁸⁸ Sunila piti Ryömän puhetta äärettömän siivottomana, ks. Relander 1968, 155; VP 1928, ptk. I, 1051–1053.

⁶⁸⁹ VP 1928, ptk. I, 1073–1077.

hallitus kaadetaan pian. Presidentti oli kuitenkin vielä luottavainen, sillä kaikki vaikeat kysymykset, joihin piti löytää ratkaisu tavalla tai toisella, olivat niin hankalia, että kukaan ei halunnut ehdoin tahdoin ottaa syytä hallituksen kaatamisesta niskoilleen ja astua hallitusvastuuseen.⁶⁹⁰ Tämä oli kuitenkin turhaa toiveikkautta, sillä lopulta kävi juuri niin kuin Kukkonen oli ennustanut.

Se miksi Sunila oli pitkään ajanut kouluhallituksen ruotsinkielisen osaston lakkauttamista, voi katsoa johtuneen ennen kaikkea siitä asenteesta, joka maalaisliittolaisella lehdistöllä oli asiaan. Maalaisliittolainen lehdistö oli kyseenalaistanut ruotsinkielisen osaston asemaa pitkin vuotta, esimerkiksi Sunilan oman vaalipiirin *Hämeen Maa* oli toukokuussa 1928 julkaissut useita kirjoituksia, joissa oli arvosteltu ruotsinkielistä osastoa ja sen toimintatapoja. Samaa roimintaa esiintyi muissakin maalaisliittolaisissa lehdissä ja se jatkui edelleen syksyllä, ilmeisenä tarkoituksena saada hallitus toimimaan Maalaisliiton suomalaisuusohjelman mukaan. Maalaisliiton todettiin ajavan kouluhallituskysymyksessä ainoastaan suomalaisen kansan luonnollisia oikeuksia. *Liiton* pakinoitsija Vasara totesi lokakuun lopussa, että vaatimuksesta ei ole syytä tinkiä ja jo asiantuntijoidenkin mielestä ruotsalainen osasto oli turha lisäke, joka olisi leikattava pikimmiten pois. Maalaisliittolaisen lehdistön mielestä Sunilan hallitus voisi osoittaa maalaisliittolaisuuttaan sillä, että se toimisi juuri Maalaisliiton esittämien kielipoliittisten vaatimusten mukaisesti, eli tekisi täyden leikkauksen kouluhallituksessa. *Liiton* mukaan tämä oli myös kansan tahto, jonka hallituskin varmaan tiesi. Hallitusta myös varoiteltiin, että maalaisliittolaisten suuttuttaminen olisi paljon vakavampi asia kuin ruotsalaisten suuttuttaminen.⁶⁹¹

Maalaisliittolaisessa lehdistössä siihen ratkaisuun, jonka hallitus sitten teki, suhtautuminen oli kuitenkin sitten lopulta kahtalaista. Osa lehdistä ymmärsi ratkaisua, mutta paljon oli niitäkin, jotka olivat pettyneitä siihen mitä oli tapahtunut. Kaikkein voimakkainta pettymys oli *Ilkassa*, jonka 10.11. ilmestyneessä pääkirjoituksessa todettiin, miten ”itse pahan perusolemus jäi voimaan”, kun ruotsinkielistä osastoa ei ollut täysin lakkautettu. Suomalaiset todettiin niin hyvin opetetuiksi, että nämä eivät sivistysmaineensa menettämisen uhalla uskaltaneet osoittaa suomalaiskansallista ryhtiä silloin, kun oli kysymys ruotsalaisten vanhan holhoojavallan heikentämisestä. *Ilkan* suhtautumisen voi nähdä eräänlaisena piikkiä presidentti Relanderia kohtaan, mutta varmasti se oli tarkoitettu vastustamaan myös Sunilaa ja hänen hallitustaan, joka osoitti hieman horjuvuutta koko kouluhallitusasiassa. Sunilalle Alkion julkiset moitteet olivat varmastikin hyvin kova paikka. Pääministeri

⁶⁹⁰ Relander 1968, 155–158; Vasara 2013b, 412.

⁶⁹¹ *Hämeen Maa* 20.5.1928, Ruotsalaiset yksityiskoulut kouluhallituksen erikossuosiassa; 16.8.1928, Ruotsalainen kouluhallitus: ”valtio valtiassa”; Liitto 18.10.1928, Kansallisuus- ja luokkaedut; Liitto 28.10.1928, Alasimen äärestä.

nuhtelikin Alkiota *Ilkan* linjan johdosta, mutta Alkio totesi päiväkirjassaan ottaneensa ”häneltä [Sunilalta] aseet pois” ja kääntäneensä kärjen Sunilan omaa politiikkaa vastaan.⁶⁹²

Vaikka osa maalaisliittolaisista näytti yhä tukevan hallitusta ja pääministeri Sunilaa, niin kapinaakin oli olemassa entistä enemmän ja voimakkainta tämä kapinalaisuus oli aitosuomalaisissa piireissä. Sitä ilmeni myös niiden nuorten ylioppilaiden parissa, joista useilla oli yhteyksiä Maalaisliittoon. Marraskuussa 1928 ylioppilaskunta kääntyi eduskunnan puoleen yliopiston kielikysymyksessä, mutta puhemies Kallio väisti asian todeten eduskunnan olevan kuormitettu ja kehotti ylioppilaita kääntymään pääministeri Sunilan puoleen. Kerättyään laajan adressin yliopiston suomalaistuttamisen puolesta ylioppilaskunta vei sen Sunilalle, jonka lakoninen vastaus, että asia tutkitaan, oli suuri pettymys aitosuomalaisille.⁶⁹³ Vastausta voi pitää paitsi todisteena Sunilan maltillisuudesta kieliasiassa, niin myös siitä, että pääministeri ei halunnut millään tavalla ärsyttää ruotsalaisia ja sosialidemokraatteja, joiden suhtautuminen hallitusta kohtaan oli muuttunut entistä epäluuloisemmaksi. Hallituksen asema olikin tässä ristipaineessa äärimmäisen heikko, mutta kuten myöhemmin ilmenee, Sunila ei asenteellaan saanut kannatusta niiden nuorten maalaisliittolaisten parissa, jotka olivat ottaneet kieliasian omakseen.

4.5 Reformipolitiikan voitot ja tappiot

4.5.1 Maatalouden edistäminen reformipolitiikan keskiössä

Siitä, mikä oli Sunilan maalaisliittolaisen hallituksen päätarkoitus, ei ollut epäselvyyttä: se oli maatalouden edistäminen kaikin mahdollisin tavoin. Se kävi ilmi jo siitä, millaisia henkilöitä Sunila oli halunnut mukaan hallitukseensa – maatalousministeri Sigurd Mattsson oli agronomi ja MTK:n sihteeri, salkuton ministeri, tohtori K. T. Jutila taas oli Maataloushallituksen maanviljelystaloudellisen tutkimustoimiston johtaja ja kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri, tohtori Eemil Hynninen puolestaan oli toiminut Suomen edustajana Rooman kansainvälisessä maatalousinstituut-

⁶⁹² Maakansa 6.11.1928, Ruotsalaisen kouluhallituksen asia; Ilkka 13.10.1928, Voisiko kouluhallituksen virkoja vähentää?; Ilkka 26.10.1928, Ruotsalainen kouluhallitus jää; Savon Sanomat 8.11.1928, Kouluhallituksen suomalaistuttaminen. Hallituksen toimenpide askel suurempaa asiallisuutta ja tasapuolisuutta kohti, mutta ei lopullinen; Savon Sanomat 10.11.1928, Maan-Jussin mietteitä; Ilkka, 10.11.1928, Taistelu kouluhallituksen yhtenäistämiseksi; Alkio 2013, 571–572.

⁶⁹³ Uino 1989, 207–209.

tissa ja sitä ennen MTK:n sihteerinä.⁶⁹⁴ Ministereissä oli siis mukana hyvin keskeisiä maatalouspoliittisia vaikuttajia. Maatalouden asia näkyi myös hallitusohjelmassa, jossa asia oli todettu seuraavasti:

Ottaen huomioon maatalouden suuren merkityksen ja tässä pääelinkeinossa työskentelevän väestön lukuisuuden kuin myös sanotun väestöosan monessa suhteessa vaikean aseman, katsoo hallitus erikoiseksi tehtäväkseen tukea työtä maatalouden hyväksi. Heikossa asemassa elävän pienviljelijäväestön elinehtojen parantamiseen tulee hallitus kiinnittämään kaikkea tarpeellista huomiota. Tätä tarkoittavista toimenpiteistä on erikoisesti mainittava: huokeakorkoisen, riittävän luoton varaaminen ja tarpeellisen lisämaan hankkiminen pienviljelijöille, toimenpiteet laidunolojen parantamiseksi, viljelysavustusten ja palkkiolainojen myöntäminen sekä toimenpiteet pienviljelijäin ammattitaidon kohottamiseksi.⁶⁹⁵

Kyseisessä ohjelmakohdassa ilmenivät kaikki ne asiat, joita Sunila oli korostanut jo ennen pääministerikauttaan ja joiden taustalla oli hänen omaksumansa maailmankatsomus: siinä maatalous nähtiin sellaisena tekijänä, joka takaisi rauhalliset ja vakaat olot, kunhan asiat vain järjestettäisiin niin, että kaikilla olisi mahdollisuus saada maata viljelemällä itselleen kohtuullinen toimeentulo. Niistä tekijöistä, jotka vaikuttivat tämän maailmankatsomuksen syntyyn, on kerrottu aiemmin. Toki Maalaisliitossa oli aiemminkin pidetty maataloutta tärkeänä, mutta aikaisemmin ajattelussa oli korostanut mystinen ”maahenki” ja työskentely koko maaseudun hyväksi. Tämä ajattelu pohjautui pitkälti Santeri Alkion ideologis-visionääriseen kuvaan Suomesta kansallisena sivistysvaltiona, jossa ei saisi rajoittaa ajamaan ainoastaan maataloustuotannon asiaa vaan tuli huolehtia myös sivistyksellisten ja taloudellisten elämänehtojen kohentamisesta maaseudulla. Maahenki ei ollut Alkion mukaan siis vain ammatillinen käsite. Alkion Maalaisliitossa talonpoikaa pidettiin siis ”kansan” edustajana ja talonpojan piti olla yhteisön palveluksessa. Maanviljelyksen kannattavuus oli Alkiollekin tärkeää, mutta hän ja monet muut pitivät uusien maalaisliittolaisten, kuten Sunilan, näkemyksiä liian egoistisina ja yksipuolisina.⁶⁹⁶

Tämä maatalouden keskeisyys tuli käytännössä ilmi helmikuussa 1928, jolloin hallitus jätti eduskunnalle runsaasti esityksiä maataloudellisista asioista. Ennen esi-

⁶⁹⁴ Katso Riitta Mäkisen kirjoittama artikkeli Kalle Jutilasta Suomen Kansallisbiografian verkkoversiossa; Riitta Mäkisen ja Mikko Uolan kirjoittama artikkeli Sigurd Mattssonista Suomen Kansallisbiografian verkkoversiossa; Mikko Uolan kirjoittama artikkeli Eemil Hynnisestä Suomen Kansallisbiografian verkkoversiossa.

⁶⁹⁵ Ks. Sunilan I hallituksen ohjelma tämän työn liitteenä.

⁶⁹⁶ Alkio 1919, 54–61; Alkio 1926, 23; Holopainen 2019, 268.

tysten antamista maalaisliittolainen lehdistö oli päässyt haastattelemaan pääministeriä ja kysymään, mihin hallitus pyrkii aloitteillaan. Sunilan mukaan hallitus pyrki toimillaan ennen kaikkea helpottamaan niiden ihmisten elämää, jotka joutuivat elämään ja työskentelemään kaikkein syrjäisimmillä seuduilla. Tähän paras keino oli Sunilan mukaan uudisviljelypalkkiot, joiden avulla syrjäseutujen asukkaat pystyivät lisäämään peltoalaansa ilman pelkoa nääntymisestä velan alle. Sunilan ohella myös maatalousministeri Mattsson totesi esityksen uudisviljelypalkkioista olevan tärkeä ja välttämätön toimenpide pienviljelijöiden aseman parantamiseksi.⁶⁹⁷

Se miksi hallitus halusi suunnata uudisviljelypalkkiot juuri syrjäseutujen pienviljelijöille, johtui siitä vallalla olleesta ajatuksesta, jonka mukaan rajaseuduille piti saada luotettavia ja pysyviä asukkaita turvaamaan rajoja ja patoamaan kommunismia.⁶⁹⁸ Kuten jo aikaisemminkin on tuotu esiin, niin etenkin maalaisliittolaisessa ajatusmaailmassa juuri itsenäistä oman peltonsa omistavaa talonpoikaa pidettiin luotettavimpana itsenäisyyden turvana ja tätä Sunilakin oli korostanut puheissaan ja kirjoituksissaan.

Uudisviljelypalkkioasiaa käsiteltiin eduskunnassa maaliskuussa, jossa se herätti jonkin verran keskustelua. Maatalousministeri Mattsson perusteli uudisviljelypalkkioiden suuntaamista eduskunnalle myös sillä, että viljelijät saisivat tarpeellisen toimeentulon ilman, että heidän tarvitsisi ryhtyä myymään metsiään henkensä piti-miksi. Hän kyllä myönsi, että tarvetta vastaavalle tuelle oli muuallakin. Edistyspuoleen K. E. Linna totesikin olevan luonnotonta, jos muut seudut, joilla uudisviljelypalkkioita kaivattaisiin, jäisivät huomiotta. Linna ehdottikin uudisviljelypalkkioiden lisäämistä niin, että siitä pääsisivät osalliseksi esitettyä laajemmat alueet. Maatalousministeri Mattsson totesi, että hän ei vastustanut esityksen laajentamista, mutta hänen mielestään asia kaipasi vielä lisäselvittelyjä. Äänestys kuitenkin ratkaisi asian niin, että esitys uudisviljelypalkkioista toteutui laajemmassa muodossa kuin hallitus oli esittänyt.⁶⁹⁹

Se, että eduskunta oli suhtautunut uudisviljelypalkkioihin näin myötämielisesti, lienee ollut hallitukselle positiivinen yllätys. Ainakin maalaisliittolaisessa lehdistössä asiasta iloittiin, esimerkiksi *Maakansassa* kiiteltiin sekä hallitusta että eduskuntaa siitä, että hallituksen esitys uudisviljelypalkkioista oli mennyt läpi ja sitä oli vielä laajennettu koskemaan koko maata.⁷⁰⁰ Mutta syrjäseutujen ohella hallitus oli

⁶⁹⁷ Hämeen Maa 4.2.1928, Mihin maalaisliittolaisen hallituksen eduskunnalle jättämät ensimmäiset aloitteet tähtäävät?; Liitto 7.2.1928, Maalaisliittolaisen hallituksen maataloutta koskevat aloitteet; VP ak. 1928 ensimmäinen ja toinen osa, Hallituksen esitys N:o 7.

⁶⁹⁸ Niemelä 2008, 132–133.

⁶⁹⁹ VP ptk. 1928 I, 630–650.

⁷⁰⁰ Liitto 10.1.1928, Hallituksen ohjelmasta; Maakansa 4.4.1928, Päättynyt istuntokausi; Maakansa 12.4.1928, Pienviljeliäväestön asema yhteiskunnassa.

luvannut helpottaa pienviljelijöiden asemaa myös laajemmin. Yhtenä keinona hallitus näki vientipalkkiojärjestelmän luomisen, joka koski kananmunan ja sianlihan tuottajia. Kyse oli siis siitä, että sellainen tuottaja, joka pystyi osoittamaan tuotaneensa kananmunia tai sianlihaa vientiä varten, sai taloudellisia helpotuksia. Käytännössä tämä tarkoitti, että kyseinen tuottaja sai ostaa tullitta vastaavan määrän viljaa tai ravintorasvoja. Kyseessä oli siis eräänlainen tulliperuutusjärjestelmä, jolla tahdottiin vaihtaa arvokkaat kotimaiset tuotteet halvempiin tuontituotteisiin, jotka kuitenkin kelpasivat suomalaisille kuluttajille.⁷⁰¹

Eduskunnassa vientipalkkiojärjestelmää käsiteltiin ensimmäisen kerran maaliskuun 23. päivänä, jolloin maatalousministeri Mattsson esitteli sen korostaen, että kyseessä olevalla järjestelmällä oli tarkoitus ennen kaikkea parantaa ja kehittää pienviljelijöiden asemaa. Mattssonin mukaan valtion toimenpiteet eivät saaneet rajoittua vain pienviljelijäväestön määrän lisäämiseen vaan valtiovallan oli edistettävä myös pienviljelijöiden taloudellista vaurastumista ja muuta kehitystä. Hän korosti myös, että kananmunien ja sianlihan tuotanto sopi oikein hyvin pientiloille. Ne väitteet, joita sosialidemokraatit olivat esittäneet vastalauseessaan ja joissa oli todettu, että pientiloilta ei riitä kananmunia tai sianlihaa vientiin, olivat Mattssonista vailla todellista pohjaa.⁷⁰²

Varsinainen keskustelu vientipalkkioasiasta käytiin kuitenkin vasta marraskuussa esityksen tultua toiseen käsittelyyn. Sosialidemokraatit arvostelivat sitä, siitä että siinä suositettiin sellaisia pienviljelijöitä, jotka tuottivat vientiin, kun taas kotimaiseen kulutukseen tuottavat jäivät huonompaan asemaan. Tämä arvostelu sai Maalaisliiton aiheen syyttää sosialidemokraatteja kahdella tuolilla istumisesta pienviljelijäasiassa. Esimerkiksi Maalaisliiton Matti Pitkänen totesi sosialidemokraattien kysyneen vientitodistusasiassa pienviljelijäjärjestöjen kantaa, mutta tätä ei ollut sitten otettukaan huomioon, mikä oli osoitus siitä, että sosialidemokraattien kaupunkilaissiipi oli pystynyt vaientamaan puolueen maalaissiiven. Pitkänen pyrki siis osoittamaan, että pienviljelijöiden ääni ei päässyt kuuluville SDP:ssä, vaikka nämä vakuuttivatkin ajavansa pienviljelijän asemaa. Ehkä hieman yllättäen esitys sai ymmärrystä laitavasemmistosta, kun STPV:n Eino Pekkala totesi Maalaisliiton nyt auttavan myös pienviljelijöitä, kun aikaisemmin se oli edistänyt lähinnä suurten ja keskisuurten viljelijöiden asemaa. Esittämästään tunnustuksesta huolimatta Pekkala kannatti valtionvarainvaliokunnan muutettua esitystä.⁷⁰³

Se mitä Matti Pitkänen oli todennut eduskunnassa SDP:n tilanteesta, osui oikeaan. Hannu Soikkanenkin on osoittanut, että sosialidemokraattien sisällä oli oma maatalousryhmittymänsä, joka oli suhtautunut vientitodistusjärjestelmään positiivi-

⁷⁰¹ Vihola 2004, 374–375.

⁷⁰² VP 1928, ptk. I, 506–507.

⁷⁰³ VP 1928, ptk. I, 1103–1110.

sesti. Tähän ryhmään kuuluivat Jalmari Linna, Taneli Typpö ja Yrjö Welling, Tukea maatalousryhmittymä oli saanut ainakin Reinhold Sventorzetksilta (eli myöhemältä Sventolta). Maatalousryhmä jäi vähemmistöön, sillä enemmistö SDP:n edustajista vastusti hallituksen esitystä riippumatta siitä, olivatko he puolueen oikeistoa tai vasemmistoa.⁷⁰⁴

Esitys kuitenkin hyväksyttiin selvästi, mutta se, miten sosialidemokraatit olivat suhtautuneet asiaan, sai maalaisliittolaiset lehdet irvailemaan. *Maakansan* mukaan sosialidemokraatit olivat vastustaneet esitystä vientipalkkioista ainoastaan sen vuoksi, että se oli lähtöisin maalaisliittolaisesta hallituksesta. *Itä-Savon* mielestä sosialidemokraattien toiminta todisti, miten palkkатыöväen asia oli heille rakkaampi kuin pienviljelijöiden. Pienviljelijöitä kehoitettiin miettimään, ajoivatko sosialistit heidän asiaansa. Ääri vasemmistosta saadun yllättävän kannatuksen *Maakansa* leimasi sosialidemokraattien kiusaamiseksi. Hallitukselle esityksen hyväksymistä *Maakansa* piti suurena voittona, ja *Liitossa* tuloksen korostettiin olevan erityisen suuri voitto maan pienviljelijöille.⁷⁰⁵

Todettakoon, että valtion kannalta tämä hallituksen ajama vientipalkkiojärjestelmä osoittautui toimivaksi järjestelmäksi, sillä siinä valtion menoiksi jouduttiin kuittaamaan palkkiot ainoastaan vientiin päätyneen tuotannon osalta. Nämä palkkiot katettiin korkealla margariiniverolla, jolla pyrittiin ehkäisemään margariinin nousua kulutuksessa. Näin kotimaisen voim asemaa saatiin vahvistettua. Sunilan hallituksen suunnitelmaa voi pitää maataloustuottajia ajatellen erittäin onnistuneena. Sosialidemokraatit olivat siinä oikeassa, että rasitus siirtyi suurelta osin kuluttajien maksettavaksi. Mutta talonpojista käydyssä taistelussa tämä järjestelmä vahvisti entistä enemmän keskustalaista traditiota Suomessa. Vasemmistolaisesti ajattelevat pienviljelijät alkoivat järjestelmän vaikutuksesta siirtyä entistä enemmän kohti Maalaisliittoa.⁷⁰⁶ Maatalouspolitiikalla pyrittiin integroimaan yhteiskuntajärjestelmän taakse niitä, jotka muuten olisivat vaarassa ajautua kumouksellisuuden pariin. Sunilalaisen maatalouspolitiikan ensisijainen tarkoitus olikin vahvistaa poliittista keskustaa ääriyhmiön välillä, niin kuin jo aikaisemminkin on tullut ilmi.

Sunilalainen maatalouspolitiikka sai tunnustusta sosialidemokraattien maatalousryhmittymään kuuluneelta Yrjö Wellingiltä, joka totesi monen maatalousmenoihin esitetyn korotuksen palvelevan hyvää asiaa ja pienviljelijänkin hyötyvän niistä – esimerkiksi Welling nosti maataloudellisten oppilaitosten perustamisen. Mutta sitä, että hallitus oli esittänyt korotuksia maataloushallinnon virkamiesten palkkaukseen

⁷⁰⁴ Soikkanen 1975, 480–481.

⁷⁰⁵ Maakansa 13.11.1928, Sosialisteilta särkyvä munat; Itä-Savo 17.11.1928, Kotoa ja kaukaa; Maakansa 21.11.1928, Wientitodistukset ja sosialistit; Liitto 23.11.1928, Terveisiä eduskunnasta.

⁷⁰⁶ Vihola 2004, 375–376.

ja rahaa uusien virkojen perustamiseen Welling arvosteli, kuten sitäkin, että asutus-
tarkoituksiin hallitus ei ollut esittänyt lisää rahaa. Valtiovarainvarainministeri Niuk-
kanen kiirehti vastaamaan, että asutusrahastossa oli vielä vanhojakin rahoja käyttä-
mättä, joten hallitus oli katsonut, ettei sitä varten ollut tarvetta antaa tässä vaiheessa
lisärahaa.⁷⁰⁷ Sitä seikkaa, että pääministeri Sunila oli hermostunut asutushallituksen
toimintaan Taamalan jupakan aikana ja käsenyt asutushallituksen tulla toimeen
niillä rahoilla, joita sillä jo oli, ei tuotu Niukkasen tai muiden ministerien toimesta
esiin.

Wellingin lausuman voi todeta ilmentäneen hyvin sitä kaksijakoisuutta, jota so-
sialidemokraateilla oli suhtautumisessa Sunilan hallitukseen ja sen maatalouspoli-
tiikkaan. Yhtäältä hallituksen uudistukset nähtiin hyvänä asiana, mutta toisaalta
Maalaisliiton politiikkaa piti vastustaa. SDP:n omasta kannatuksesta huolissaan ole-
vat pelkäsivät todennäköisesti Maalaisliiton pienviljelijöitä suosivan politiikan ole-
van turmiollista sosialidemokraattien omalle maalaiskannatukselle, jonka Maalais-
liitto saattaisi viedä liian reformistisella politiikallaan. Näin ollen piti yrittää huoleh-
tia siitä, että ”taistelua talonpojasta” ei menetettäisi Maalaisliitolle. Koettiin nimit-
tään, että sillä, jolla oli pienviljelijät taskussaan, oli poliittiset mahdollisuudet hallus-
saan, ja Maalaisliitto näytti ottavan nyt hyvää otetta näistä pienviljelijöistä, joista
moni oli kyllästynyt siihen, että SDP oli monessakin mielessä kaupunkilaisten mää-
räysvallassa.

Maatalouden asiaa ajettiin myös edistämällä maataloudellista opetusta. Nähtiin,
että maataloudellisen opetuksen avulla ammattitaito kasvaisi ja maa täytyisi oma-
varaisista viljelmistä, joilla ihmiset voisivat elää. Tämä kävi ilmi esimerkiksi Sunilan
Pienviljelijän käsikirjaan kirjoittamassa artikkelissa:

*Maanviljelijän on yleensä – mikäli se on mahdollista – koetettava omassa talou-
dessaan tuottaa siinä tarvittavat tavarat. Silloinkin, kun tuotteiden hinnat ovat
alhaalla, kannattaa usein vielä tavarain tuottaminen omaa taloutta varten, vaikkei
myyntituotanto ole enää edullista.*⁷⁰⁸

Tämän omavaraisuusihanteen pohjalta hallitus pyrkikin edistämään myös koti-
talous- ja kotiteollisuuden asiaa ja esimerkiksi budjetissa esitettiin kotitalousmäärä-
rahojen korottamista niin, että maataloushallituksen yhteyteen perustettaisiin erityi-
set kotitalous- ja kotiteollisuusosastot. Eduskunnan valtionvarainvaliokunnan pois-
tettua määrärahan korotusesityksen monet naiskansanedustajat, kuten Edistyspuolu-
een Mandi Hannula ja Kokoomuksen Hedvig Gebhard, ryhtyivät puolustamaan hal-
litusta. Hannulasta valiokunnan esittämät perusteet olivat heikot ja oli lyhytnäköistä

⁷⁰⁷ VP 1928, ptk. II, 1518–1521.

⁷⁰⁸ Sunila 1928, 41.

viedä resursseja alalta, jota oltiin muuten kehittämässä ja jolla oli mahdollisuuksia. Hedvig Gebhardin mielestä itsenäiset kotitalous- ja kotiteollisuusosastot olivat tarpeen vaatimia ja olisi väärin, jos ala jäisi kitumaan ainoastaan valtionvarainvaliokunnan ymmärtämättömyyden takia. Myös SDP:n Miina Sillanpää kannatti hallituksen esitystä.⁷⁰⁹

Jos eri naiskansanedustajat yli puoluerajojen olivatkin kannattaneet hallitusta, niin vastustavia perusteita tuli eräiltä RKP:n ja SDP:n miesedustajilta. Esimerkiksi ruotsalaisten Emil Hästbacka väheksyi kyseisten naisten tietysti puolustavan hallituksen esitystä, koska he itsekin työskentelivät kotitalousopetuksen parissa. SDP:n Armas Paasonen puolestaan paheksui sitä, että kotitalouden varjolla yritettiin korottaa virkamiesten palkkoja ja lisätä virkamiesten määrää. Tähän syytteeseen pääministeri Sunila vastasi, että hallitus ei yleensä halunnut esittää virkamiesten määrän lisäämistä, mutta tässä asiassa tilanne oli sellainen, ettei se voinut muuta, sillä kotitalousalan nopean kehityksen kannalta oli välttämätöntä saada asia kunnolliselle tolalle maataloushallituksessa. Hannulan ja Gebhardin kommentit asiassa Sunila otti puolestaan ilolla vastaan ja toivoi niiden vakuuttavan eduskunnan asian tärkeydestä. Maatalousministeri Mattsson vielä vahvisti pääministerin esittämää.⁷¹⁰

Emil Hästbackan toteamus siitä, että kyseiset naiset ajoivat kotitalousopetukselle määrärahoja, koska itse työskentelivät kotitalousopetuksen parissa, piti siinä mielessä paikkansa, että kaikilla heillä oli lukuisia kotitalouteen kytkeytyviä luottamustoimia. Hedvig Gebhard oli esimerkiksi paitsi useiden kotitalousalan komiteoiden jäsen, myös vahvasti kotitalouteen suuntautuneen *Kotilieden* toimituskunnan jäsen. Mandi Hannula kuului niin ikään *Kotilieden* toimituskuntaan ja kirjoitti lehteen useita kirjoituksia kotitalouden tärkeydestä, ja Miina Sillanpää puolestaan oli valtion kotitaloustoimikunnan jäsen.⁷¹¹

Lopulta maataloushallitus saikin – tosin äänestyksien jälkeen – rahaa kotitalousvirkojen lisäämiseen ja myös peruspalkkojen korottamiseen. Asiasta iloittiin varsinkin maalaisliittolaisessa lehdistössä. Mutta jostain syystä kävi kuitenkin niin, että hallitus ei kuitenkaan ryhtynyt tekemään asetuksenmuutosta, jolla suunniteltu kotitalous- ja teollisuusosasto olisi lopulta perustettu. Kestikin aina vuoteen 1937 asti, ennen kuin kotitalousosasto perustettiin.⁷¹² Todennäköisesti hallitus ryhtyi pelkäämään muita puolueita, ennen muuta sosialidemokraatteja ja RKP:tä, joilta pyrki saa-

⁷⁰⁹ Heinonen 1998, 34; VP 1928, ptk. II, 1529–1534.

⁷¹⁰ VP 1928, ptk. II, 1534–1536.

⁷¹¹ Mäkinen&Sysiharju 2006, 236–247; Kaarninen 1997, 182–190; Sulkunen 1989, 114–116; Pesola 2019, 7–12; Heinonen 1998, 79–86; katso myös Anna-Liisa Sysiharjun kirjoittama artikkeli Hedvig Gebhardista Suomen Kansallisbiografian verkkoversiossa sekä Ulpu Marjomaan kirjoittama artikkeli Mandi Hannulasta Suomen Kansallisbiografian verkkoversiossa.

⁷¹² Pietiäinen 1992a, 79–81; Heinonen 1998, 135.

maan tukea. Mutta mahdollista on myös se, että hallitus ei yksinkertaisesti ehtinyt muuttamaan tarvittavaa asetusta ennen kaatumistaan. Tämä kotitalous- ja kotiteollisuusosaston perustamisesta käyty keskustelu osoitti kuitenkin, että puoluerajat oli mahdollista ylittää sellaisissa kysymyksissä, joissa maailmankatsomukset kohtasivat.

Mainittakoon vielä, että maatalouden asiaa Sunila ja hänen hallituksensa ajoi myös perustamalla ja kehittämällä erilaisia maataloudellisia oppilaitoksia, joukossa muun muassa kotitalousopettajaopisto, maatalousnormaalikoulu ja pienviljelijäopettajaopisto. Moni näistä hankkeista oli saanut alkunsa jo aiemmin, mutta Sunilan hallituskaudella ne saivat lisähuomiota ja esimerkiksi kotitalousopettajaopiston kohdalla Hedvig Gebhard totesi olevan nimenomaan Sunilan ansio, että sellainen oli saatu aikaan. Gebhardin mukaan Sunila oli ymmärtänyt, että kyse ei ollut mistään ”soppakoulusta” vaan että kotitalouden kehittäminen oli merkittävä osa talouden kohottamistyötä. Oppilaitosten perustamisen yhteydessä Sunila pääsi myös vetämään kotiinpäin, sillä hän ajoi pääministerikaudellaan voimakkaasti kotitalouskoulun perustamista syntymäkuntaansa Liminkaan. Pääministeri perusteli asiaa paitsi kotitalousasian edistämisellä myös sillä, että Pohjanmaalla ei ollut ennestään kuin yksi valtion kotitalouskoulu Korsholmassa ja sekin oli ruotsinkielinen. Eittämättä pääministerin innokkuuteen asiassa vaikutti sekin, että Liminkaan kotitalouskoulua ajoivat sellaiset henkilöt kuin Katri Tuori, Maria Heiko, Katri ja Anna Tuomikoski sekä Anna Sohlo, jotka kaikki olivat liminkalaisten merkkisukujen jäseniä niin kuin Sunilakin ja osa oli myös hänelle sukua. Limingan kotitalouskoulu, tai kuten sitä arkikielessä kutsuttiin, emäntäkoulu, saikin määrärahansa ja aloitti toimintansa vuonna 1930.⁷¹³

Maalaisliitossa hallituksen maatalouspolitiikkaa kannatettiin lähes poikkeuksetta. Parhaiten tämä kannatus ilmeni siinä, miten vankkumattomasti puolueen lehdistö suhtautui hallituksen maataloudellisiin toimiin oikeastaan koko sen ajan, kun hallitus oli toimessaan. Hallituksen maataloudellisia toimenpiteitä pidettiin reformistisina ja välttämättöminä yhteiskunnan eheytyksen kannalta, kuten esimerkiksi *Hämeen Maa* oli todennut huhtikuun puolivälissä:

Saman rakennustavan, minkä elämä on talonpojalle opettanut luonnossa, sen on talonpoika ja sitä edustava ryhmä maamme eduskunnassa sekä hallituksessa ottanut soveltaakseen myös yhteiskunnalliseen rakennustyöhön. Se ei ole siellä-

⁷¹³ Kertomus Maalaisliiton Eduskuntaryhmän toiminnasta v. 1928 valtiopäiväin syys- ja v. 1929 kevätistuntokaudelta, KMA; Ellilä 1957, 285–294; Kotiliesi 21/1928, Uusi kotitalousopettajaopistomme; VP 1928, pt. I, 654–657; Kaiku 28.4.1928, Pohjois-Pohjanmaan emäntäkoulu; Liitto 14.12.1930, Limingan emäntäkoulu vihittiin eilen onnistunein juhlallisuuksin tarkoitukseensa.

kään tyytynyt vain pinnalliseen ja keinotekoiseen ”ruokamullan” muodostamiseen eikä ulkomaalaisten ”ruukku”- ja ”ansari”-kasvien kasvattamiseen. Se on tahtonut iskeä lapionsa yhteiskunnallisiin ”rimpiin” ja ”soihin”, sekä niiden peruskuivauksiin, piiriojituksiin, kuokkimisiin j.n.e. Tällä tavalla maalaisliitto on tahtonut ennen kaikkea luoda edellytykset yhteiskuntaelämän jatkuvalla eheytymiselle ja kehitymiselle. Meidän koko toimintamme on nojannut aina realiteetteihin, tosiasioihin.⁷¹⁴

Muiden puolueiden ei katsottu ymmärtävän hallituksen harjoittamaa työtä, jonka katsottiin olevan ”yhteiskunnan säilymisen ja kehittymisen mahdollisuuksien ja edellytysten ja perusteiden rakentamista”. Kokoomuksen todettiinkin olevan Maalaisliitolle kateellinen siitä, että hallitus toimi ohjelmansa mukaan eikä haihatellut.⁷¹⁵

Syksyllä tämä hallituksen reformismin ylistäminen jatkui ja esimerkiksi *Ilkassa* todettiin hallituksen toimien maataloutta kohtaan kuvastavan ”erikoista lämpöä ja maatalouden oikeaa ymmärrystä”. Erityistä kiitosta saivat ne toimet, joita hallitus oli osoittanut pienviljelijöiden hyväksi. Pakinoitsija Ullan Eino, eli Uno Hannula, luonnehti hallituksen esityksien olevan sellaisia, joihin ”passaa pienviljelijän olla tyytyväinen”, ja kaikkien hyötyvän lopulta siitä, että pienviljelijäväestö saatetaan omaan leipään käsiksi. Suunta oli sama muissakin maalaisliittolaisissa lehdistä. *Itä-Savossa* kiiteltiin esityksiä maataloustuotannon edistämisrahaston uudelleen järjestelystä ja uudis- ja laidunviljelypalkkioista. Maataloustuotannon edistämisrahaston todettiin helpottavan pienviljelijöiden luottopulaa ja viljelypalkkioiden lisäävän tuotantoa. Esitysten huomautettiin olevan tärkeitä vallitsevassa taloustilanteessa.⁷¹⁶

Lehtien kirjoittelu kertoo siitä, että vaikka Maalaisliiton sisällä oli omat kiistansa, niiden ei annettu heijastua julkisuuteen, sillä vastustajille ei haluttu antaa lyömäasetta. Pienviljelijöiden kytkeminen Maalaisliittoon oli myös aidosti tärkeää. Olihan maaseutuväestön enemmistö juuri pienviljelijöitä ja näiden odotushorisontissa oli se, että valtio auttaisi heitä pärjäämään. Kun Maalaisliitto oli vielä voimakkaasti maareformien ja muiden toimien kautta ajanut sellaista yhteiskuntarakennetta, jossa nimenomaan pienet perheviljelmät muodostaisivat kaiken perustan, oli pienviljelijöiden asian ajaminen ja yksi puolueen elinehdoista.

Myös Maalaisliiton eduskuntaryhmässä hallituksen budjettiesitys ja varsinkin siihen sisältyvät maatalouden edistämistoimet saivat pääosin myönteisen vastaanoton. Kritiikkiä esitti oikeastaan vain Kallio. Hänen mukaansa esimerkiksi Jokiois-

⁷¹⁴ Hämeen Maa 14.4.1928, Hallituksen arvostelua ”tekojensa” valossa.

⁷¹⁵ *ibid.*

⁷¹⁶ *Ilkka* 6.11.1928, Kaksi huomattavaa hallituksen esitystä; *Savon Sanomat* 1.11.1928, Hallituksen aloitteet pienviljelyksen tukemiseksi; *Savon Sanomat* 6.11.1928, Terveisiä eduskunnasta; *Itä-Savo* 8.11.1928, Hallituksen esitykset maatalouden edistämiseksi.

ten kartanoa ei kannattanut pitää valtion hallussa, koska se ei tuottanut mitään. Hän epäili myös hanketta rakentaa Itä-Suomeen sokeritehdas. Se, että Kallio suhtautui kriittisesti Jokioisten kartanon omistukseen, oli varmasti tarkoitettu piikiksi nimenomaan pääministeri Sunilaa kohtaan, sillä kartano oli maataloushallituksen alainen maataloudellinen koelaitos. Muutenkin Jokioisten kartano oli Sunilalle läheinen, olihan Sunila toiminut Jokioisten kartanon hoitokunnan puheenjohtajana – niin kuin luvussa 2 on kerrottu. Mutta Kallion harjoittama arvostelu ei saanut juuri kannatusta ryhmässä. Niukkanen puolusti hallituksen toimia, ja Sunila piti Jokioisten kartanoa erittäin tärkeänä ja vastusti esille tullutta ajatusta kartanon maiden jakamisesta maatomille. Sunilan mukaan Jokioisten kartanon suuret alueet olivat välttämättömät kasvien jalostuksen kannalta. Eräät edustajat, kuten August Raatikainen, jopa katsoivat, että budjettia ei sopinut ollenkaan arvostella. Eduskuntaryhmä oli siis varsin selkeästi hallituksen takana. Tämä yksimielisyys luonnollisesti lämmitti Sunilaa ja hän ilmoitti sen myös presidentille.⁷¹⁷ Yksimielisyyden katsottiin vahvistavan hallitusta ja sen kykyä ajaa maalaisliittolaista politiikkaa.

Sunilan hallituksen maatalouspolitiikassa saamia voittoja ei voi yleisesti ottaen pitää kovin yllätyksellisinä, sillä vaikka julkisuudessa Maalaisliittolaisen hallituksen budjettia haukuttiin muiden puolueiden taholta luokkabudjetiksi, olivat kaikki selvillä siitä, että agraarisessa maassa oli mahdotonta ryhtyä asettamaan kovin suuria esteitä maataloudelle. Realiteetti oli, että Suomen mentaalinen maisema pohjautui maaseutuun ja talonpoikaisuuteen, mikä puolestaan johti maataloutta suosivaan politiikkaan. Ja se puolestaan johti maatalouden puolta voimakkaimmin ja äänekkäimmin ajaneen Maalaisliiton menestykseen.

4.5.2 Budjetti sekä vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutus aiheuttavat ongelmia

Vaikka maatalousasioissa Sunila hallituksineen saikin voittoja tililleen, niin muissa asioissa reformipolitiikka takkuili. Tämä johtui pääasiassa siitä, että hallitus ei näyttänyt vasemmiston silmissä lunastavan kaikkia niitä lupauksia, joita se oli hallitusohjelman kirjannut. Etenkin vasemmistoa kismitti se, että hallitus oli luvannut supistaa puolustusmenojen ja lyhentää asevelvollisuusaikaa, mutta ei näyttänyt edistävän näitä lupauksiaan. Asevelvollisuusajan lyhentämisen oli laitettu vireille jo edellisen, eli Tannerin hallituksen aikana, mutta asiaa pohtinut Kyösti Kallion johtama komitea oli saanut työnsä valmiiksi vasta kesällä 1928. Komitea oli tullut tulokseen, että asevelvollisuutta ei voi lyhentää vuotta lyhyemmäksi ajaksi, ja tähän tulokseen myös hallitus myöntyi. Suuttumusta vasemmistossa aiheutti myös puolustusmenojen kasvattaminen.

⁷¹⁷ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 10.9.1928, KMA; Relander 1968, 95.

Tämä ärtymys nousi esiin voimakkaasti Sunilan hallituksen julkistettua talousarvioesityksensä. Se tuli ilmi niin sosialidemokraattisessa lehdistössä kuin eduskunnassakin. *Suomen Sosialidemokraatti* totesi pääministerin maailmankatsomuksen täysin kokoomuslaiseksi, johtuen hänen taustastaan. Tamperealainen *Kansan Lehti* puolestaan otsikoi budjetin olevan ”taantumuksellinen ja varakasta väestöä peittelemättä suosiva”. Eduskunnassa budjettia kritisoi SDP:n taholta voimakkaasti esimerkiksi eduskuntaryhmän puheenjohtaja Hannes Ryömä, jonka mielestä budjetti ei vastannut kansan laajojen piirien tarpeita, vaan valtion varat käytettiin maatalouteen ja asevarusteluun. STPV:n Rosenbergin mukaan budjetti oli tyypillinen Suomen valkoisen vallan sotabudjetti, jonka lopputuloksena oli kapitalismin etujen ajaminen ja asevarustelu.⁷¹⁸

Vasemmiston ohella Sunilan hallituksen budjettiesitystä kritisoivat myös muut. Esimerkiksi Kokoomuksen Kyösti Järvisen mielestä budjetissa muut elinkeinot, kuin maatalous, saivat osakseen vain pientä suopeutta ja talousarvioesitys ei ottanut tarpeeksi huomioon koko kansantalouden kehitystä. Edistyspuolueen J. H. Vennolan mukaan esitetty budjetti oli erinomainen esimerkki unelmien ja realististen tosiasioiden taistelusta. RKP:n Max Sergelius taas kritisoi budjettia maalaisväestön kosiskelusta – hallitus loi hänen mukaansa mielikuvaa siitä, että aiemmin maaseudusta tai maataloudesta ei ollut huolehdittu. Nämä puheenvuorot saivat eduskunnan puhemiehen Paavo Virkkusen toteamaan presidentti Relanderille hallituksen olevan aivan yksin ja eristettynä vastustajien ympäröimänä. Suurimman virheen hallitus oli Virkkusen mukaan tehnyt juuri siinä, että se oli ottanut asevelvollisten palvelusajan lyhentämisen ohjelmaansa, ja kun nyt sitä ei voinut toteuttaa, antoi tämä vasemmistolle aiheen hyökätä hallitusta vastaan.⁷¹⁹

Sunila näytti kuitenkin luottavan vielä asemaansa ja hän yritti luonnollisesti kiistää opposition esittämät väitteet siitä, että budjetti ei ollut hallitusohjelman mukainen. Asevelvollisten palvelusaikaa koskevan kysymyksen Sunila totesi olevan vielä täysin kesken. Puolustusmäärärahojen nousua Sunila puolestaan selitti aseistuksen ja kasarmien korjaamisella ja sillä, että niin kauan kuin puolustuslaitos oli ylipäättään tarpeen, oli valtiovallan pidettävä huolta siitä, että se oli ajanmukaisessa kunnossa. Puheessaan Sunila puuttui myös tullipolitiikan arvosteluun. Sunilan mukaan opposition hyökkäykset tullipolitiikkaa kohtaan olivat täysin aiheettomia, sillä hallitus ei ollut antanut asiassa suurempia muutoshdotuksia.⁷²⁰

⁷¹⁸ Suomen Sosialidemokraatti 4.9.1928, Heimolan horisontista; Kansan Lehti 1.9.1928, Hallituksen talousarvioehdotus taantumuksellinen ja varakasta väestöä peittelemättä suosiva; Suomen Sosialidemokraatti 14.9.1928, Sanat ja teot; VP 1928,ptk. I, 828–837.

⁷¹⁹ VP 1928, ptk. I, 820–826 ja 842–849; Relander 1968, 95–96.

⁷²⁰ VP 1928, ptk. I, 850–852.

Maalaisliittolaisessa lehdistössä vastustuspuolueiden taholta tulleen budjetin arvostelun arvioitiin johtuvan ennen kaikkea siitä, että nämä olivat pettyneitä siihen, että maalaisliittolainen hallitus oli saanut tulot ja menot tasapainoon, päinvastoin kuin muut olivat odottaneet. *Lallissa* budjetti sai kiitosta ankarasta säästäväisyydestä ja menojen kasvun pysäyttämisestä kuin myös maatalousmenoihin uhratuista varoista ja suunnitellusta vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksesta. Sunilan oman vaalipiirin *Hämeen Maa* luonnehti budjetin rakennetun ”kestävälle, realisille perusteille”.⁷²¹ Talonpoikaiset hyveet, kuten säästäväisyys, oli tärkeä tuoda esiin.

Tähän talonpoikaiseen säästäväisyshyveeseen vedottiin myös vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuskysymyksen yhteydessä. Sunilan hallituksen suuriin tavoitteisiin kuului nimittäin ajatus järjestelmästä, jolla turvattaisiin ennen kaikkea pienviljelijöiden vanhuus. Sinänsä tämä ajatus sosiaalivakuutuksesta ei ollut mikään uusi, mutta tuloksiin ei ollut päästy puolueiden kiistellessä siitä, minkälainen järjestelmä pitäisi omaksua. Esimerkiksi vuonna 1910 sosialidemokraatit olivat esittäneet yleistä vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutusta, mutta kyseinen eläkejärjestelmä ei kelvannut porvarillisille ryhmille, sillä se olisi perustunut huoltoperiaatteelle, jossa tarvittavat varat olisi kerätty verotuksella ja jaettu tietyn tulorajan alittaville. Esimerkiksi Santeri Alkio vastusti tällaista huoltoperiaatteelle perustuvaa eläkejärjestelmää ja niin teki myös Maalaisliitto puolueena. Sellainen eläkejärjestelmä, josta maanviljelijät eivät voisi hyötyä mitään, vaan joutuisivat ainoastaan maksumiehiksi, ei tietenkään ollut asia, jota haluttiin ajaa. Maalaisliittolaiseen näkemykseen vaikutti myös talonpoikainen säästäväisyyden ja omavaraisuuden eetos. Sillä, että itse joutui maksamaaan eläketurvaansa, nähtiin olevan kasvatuksellisia vaikutuksia, ja sen katsottiin opettavan myös säästäväiseksi. Eläkkeen piti siis olla itse säästämällä tienattu ja näin oikeutettu.⁷²²

Tavoitteeksi vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutus oli otettu jo Maalaisliiton ensimmäisissä ohjelmissa, mutta vasta Maalaisliiton päästyä yksin hallitusvastuuseen asian hyväksi ryhdyttiin konkreettisiin tekoihin. Vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutus otettiin mukaan hallitusohjelmaan ja sitä koskeva laki pyrittiin ajamaan eduskunnassa läpi. Hallituksen esityksessä asiaa perusteltiin pienviljelijöiden ja käsityöläisten aseman turvaamisella. Mutta taustalla oli muitakin tekijöitä, joista vähäisin ei suinkaan ollut se, että Sunilan hallitus pyrki estämään vielä eduskuntakäsittelyssä olleen Tannerin hallituksen sairausvakuutusesityksen. Maalaisliiton mielestä tämä

⁷²¹ Liitto 24.8.1928, Puolustusmenot ensi vuoden talousarviossa; Liitto 25.8.1928, Meiltä ja muualta; Ilkka 25.8.1928, Vastustuspuolueiden lehdet ja hallituksen talousarvio; Lalli 22.8.1928, Hallituksen talousarvioesitys on kaunis saawutus; Hämeen Maa 13.9.1928, Hallituksen talousarvioesitys kiirastullessa.

⁷²² Kangas 2006, 253.

esitys oli huono ja sosiaaliministeri Lohi luonnehti sitä ”järjettömäksi ja maahamme sopimattomaksi”.⁷²³

Samaa kantaa edustivat maalaisliittolaiset lehdet. *Hämeen Maa* totesi hallituksen esityksen, jossa jokainen maksaa osansa turvatakseen vanhuutensa ja työkyvyttömyytensä, ainoaksi oikeaksi periaatteeksi sekä oikeudellisesti että siveellisesti. *Ilkka* puolestaan teroitti pääkirjoituksessaan, että ”Suomessa ei saa enää luoda sellaisia luokkaetuoikeuksia, jotka toisille valtion jäsenille turvaavat kaikki mahdolliset etuoikeudet ja joiden ylläpito lasketaan toisten kannettavaksi”. Kyseinen kaneetti oli selvä piikki sekä virkamiespuolueita – eli Kokoomusta ja Edistyspuoluetta – mutta myös sosialidemokraatteja kohtaan. Maalaisliitto harjoitti siis kysymyksessä poliittista peliä. Oli selvää, että kun eduskunnalla oli kaksi suurta sosiaalipoliittista uudistusvaihtoehtoa käsissään, molempia ei voitu hyväksyä. Näin ainakin pystyttiin lykkäämään epämiellyttävää sosialidemokraattien esitystä.⁷²⁴

Eduskunnassa hallituksen esitys ei saanut juurikaan tukea sen paremmin oikealta kuin vasemmaltaakaan. Esimerkiksi Kokoomuksen Yrjö Pulkkinen moitti hallitusta epäselvyydestä, kun ei ollut asettunut selvästi kannattamaan jompaakumpaa vakuutusesitystä, ja lisäksi hän pelkäsi hallituksen laskelmien olevan liian optimistisia ja vakuutusjärjestelmän käyvän kalliiksi. Pekka Pennasenkin mukaan hallituksella olisi oltava selkeämpi kanta asiaan, sillä molempia lakeja olisi taloudellisista syistä mahdoton toteuttaa. Oikealta tuleva kritiikki koski siis lähinnä sitä, että hallituksen toimintaa pidettiin asiassa epäselvänä. Laitavasemmalta tulleessa kritiikissä, jota esitti STPV:n Mauritz Rosenberg, hallituksen esitystä moitittiin Suomen oloihin soveltumattomaksi. Rosenberg totesi henkilökohtaisiin vakuutusmaksuihin perustuvan vakuutuksen mahdottomaksi toteuttaa johtuen monien tulojen epäsäännöllisyydestä.⁷²⁵

Maalaisliiton eduskuntaryhmässäkin, jossa asiaa käsiteltiin marraskuun puolivälissä, hallitukselta perättiin selkeää kantaa asiaan. Osa edustajista, kuten esimerkiksi Uuno Hannula ja Matti Niilekselä, halusivat hallituksen puhuvan selkeämmin vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksen puolesta, koska sillä voitaisiin saada Kokoomus asian taakse ja näin hallitukselle tukea asia. Mutta vaikka valtionvarainministeri Niukkanenkin moitti sairausvakuutuslakia sellaiseksi, joka ei ollut ollenkaan hyväksyttävä, koska sillä keinottelivat työväki ja lääkärit, ja puolusti vanhuusvakuutusta, Sunila kieltäytyi ottamasta asiaan selkeää kantaa julkisesti. Pääministerin mielestä asian hoitaminen oli eduskuntaryhmän vastuulla.⁷²⁶

⁷²³ Ks. Sunilan I hallituksen ohjelma tämän työn liitteenä; VP 1928 ask. kolmas osa, esitys N:o 61; Kangas 2006, 254; Bergenheim 2012, 40.

⁷²⁴ *Hämeen Maa* 14.8.1928, Vakuutus- vaiko huoltojärjestelmä; *Ilkka* 8.8.1928, Työkyvyttömyysvakuutus vaiko huoltojärjestelmä; Bergenheim 2012, 40.

⁷²⁵ VP 1928, pt. I, 969–978.

⁷²⁶ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 15.11.1928, KMA.

Se miksi Sunila oli niin innoton ottamaan julkisesti kantaa asiaan, lienee johtunut siitä, että hän yritti yhä mitä ilmeisimmin tukeutua sosialidemokraatteihin. Julkinen kannanotto sairausvakuutuslakia vastaan oli tässä tilanteessa mahdotonta, mikäli toivoi hallitukselle tukea SDP:n taholta – olihan sairausvakuutuslaki sosialidemokraattisen hallituksen esitys ja avoin hyökkääminen sitä vastaan olisi saanut jo budjetista jo valmiiksi kimmastuneet sosialidemokraatit entistä enemmän takajaloilleen. Myös presidentti Relander oli pääministeri Sunilan kanssa yhtä mieltä siitä, ettei hallituksen sopinut suoranaisesti vastustaa sairausvakuutuslakia, vaan oli pyrittävä saamaan vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuslaki etusijalle.⁷²⁷

Hallituksen toiminnassa olikin kyseessä ilmiselvä viivytystaistelu sen puolesta, että Maalaisliitto saisi läpi haluamansa vaihtoehdon jossain vaiheessa. Tässä onnistuttiin siinä mielessä, että se sosialidemokraattien esitys, jota oli pidetty järjettömänä ja kalliina, saatiin estettyä. Tosin lopulta, kun eläkelakia päästiin toteuttamaan 1930-luvun jälkipuoliskolla, toteutui se yhdistetyn vakuutus-, huolto- ja säästöperiaatteen mukaan, johtuen siitä, että tuolloin hallituksessa olivat mukana sekä Maalaisliitto että SDP. Mutta vaikka kyseessä olikin kompromissi, niin Maalaisliiton tavoite selaisesta kansaneläkelaista, jossa jokainen työkykyinen suomalainen tuli eläkevakuutuksen piiriin ja jota jo Sunilan hallitus oli omalta osaltaan ajanut, toteutui. Tasa-eläkejärjestelmään päästiin kuitenkin vasta vuonna 1956, kun kansaneläkelakia uudistettiin, ja sairausvakuutuslaki tuli puolestaan voimaan vuonna 1964.⁷²⁸

4.5.3 Sosialidemokraattien näpätys kaataa hallituksen

Se, miten kahtalaisesti sosialidemokraatit suhtautuivat Sunilaan ja hänen maalaisliittolaiseen hallitukseensa, kävi ilmi *Suomen Sosialidemokraatin* 10.11. julkaistussa pääkirjoituksessa. Siinä todettiin, että hallituksella oli monia syntejä mutta sillä oli ollut oikeitakin otteita, joita maalaisliittolaiset eivät olisi aikaansaaneet yhteistyössä Kokoomuksen kanssa. *Suomen Sosialidemokraatti* katsoikin demokraattisen tasavallan etujen vaativan oikeiston, eli Kokoomuksen, eristämistä. Maalaisliiton puolelta *Savon Sanomat* tarttui esitettyyn ajatukseen todeten, että siinä oli paljon sellaista, jonka myös maalaisliittolaiset voisivat allekirjoittaa, ja että kun äärimmäisyysjoukot sekä oikealta että vasemmalta eristettäisiin, niin antaisi se tukevan ja kestävä pohjan kansanvaltaiselle hallituspolitiikalle.⁷²⁹

⁷²⁷ Relander 1968, 161.

⁷²⁸ Kangas 2006, 255–256; Jääskeläinen 1973, 299–301; Bergenheim 2012, 50–57; Urponen 1994, 232–233 ja 237–240; Heinonen 1980, 111–113.

⁷²⁹ Suomen Sosialidemokraatti 10.11.1928, Hallituskysymykset; Savon Sanomat 15.11.1928, Kansanvaltaiselle hallituspolitiikalle on löydettävä tukevampi pohja.

Vaikka Sunilan hallituksen todettiin sosiaalidemokraattien taholta osoittaneen monia oikeita otteita, niin siltä odotettiin kuitenkin vielä enemmän. Yhtäältä nämä odotukset ja toisaalta taas se pettymys, jota sosiaalidemokraattien parissa oli Sunilan hallitusta kohtaan, johtivat siihen, että SDP halusi näpäyttää hallitusta. Marraskuussa eräät SDP:n kansanedustajat jättivätkin tässä tarkoituksessa välikysymyksen, pontimenaan se, miten suojeluskunnat pystyivät vaikuttamaan virkanimityksiin. Aiheen välikysymykseen oli antanut tapaus Revonlahdella, jossa postinhoitajaa valittaessa suojeluskunnan paikallispäällikkö oli antanut kielteisen lausunnon ehdolla olevasta räätäli Kyösti Vaskurista, koska tällä katsottiin olevan sosialistisia mielipiteitä. Sunila aavisteli huomiota herättävän tapauksen johtavan ikävyyyksiin, ja hän olisi halunnut presidentti Relanderin erottavan suojeluskunnan paikallispäällikön. Mutta suojeluskuntia syvästi ihaileva presidentti ei suostunut Sunilan esitykseen. Relanderista paikallispäällikön erottaminen olisi puolestaan kuohuttanut mieliä ”yhteiskuntaa säilyttävien kansalaisten” keskuudessa. Vaskurin tapauksen ohella sosiaalidemokraatit arvostelivat suojeluskuntia – ja samalla myös hallitusta – siitä, että suojeluskuntalaiset olivat keväällä pidettyjen Tampereen valtauksen 10-vuotisjuhlien yhteydessä nostaneet Suomen lipun Tampereen kaupungintalon katolle ilman tarvittavaa lupaa.⁷³⁰

Välikysymystä ei siis saatu estettyä eikä presidentti suostunut Sunilan esittämään menettelyyn, joka kenties olisi lauhduttanut sosiaalidemokraattien mielialaa. Eduskunnassa välikysymykseen virkansa puolesta vastannut puolustusministeri Lahdensuo totesi, että järjestönä suojeluskunnilla ei ollut tapahtuneeseen osaa eikä arpa. Paikallispäällikkö oli esittänyt paikkakuntalaisten pyynnöstä postitarkastajalle käsitöksensä räätäli Vaskurista, mutta paikallisesikunnan jäsenet eivät olleet asiasta tietoisia. Lahdensuo vetosi paikallispäällikön myöhemmin todenneen piiripäällikölle, ettei olisi kirjoittanut postitarkastajalle, jos olisi tiennyt asiaan puuttumisen olevan kiellettyä. Lippujupakan puolustusministeri totesi käsitellyn jo Tampereella kaupungin rahatoimikamarin kokouksessa, jonka mielestä asia ei antanut aiheita toimenpiteisiin. Lahdensuo vakuutti hallituksen pitävän kiinni siitä, että se ei salli suojeluskuntien laitonta ja sopimatonta puuttumista virkanimityksasioihin.⁷³¹

Vasemmistoa annettu vastaus ei kuitenkaan tyydyttänyt. Esimerkiksi SDP:n Edvard Huttusen mielestä hallitus ei käsittänyt, mikä valta suojeluskunnilla oli. Hänen mielestään suojeluskuntien vaikutus näkyi kaikkialla, varsinkin valtion hallinnoimissa laitoksissa ja suojeluskuntien lausunnot vaikuttivat siihen, pääsikö joku johonkin toimeen vai ei. Huttusen puoluetoverin F. J. Leino korosti sitä, että lain mu-

⁷³⁰ Kakkuri 1999, 253; Relander 1968, 163–164 ja 168–169; Jääskeläinen 1977, 444; Soikkanen 1975, 483; Relanderin suhteesta suojeluskuntiin on kirjoittanut laajasti hänen elämäkerturinsa dosentti Erkki Vasara, ks. Vasara 2013b, 351–368.

⁷³¹ VP 1928, pt. II, 1831–1833.

kaan suojeluskuntalaiset eivät saaneet politikoida, niin kuin nyt oli käynyt.⁷³² Välikysymyskeskustelun aikana saatiin nähdä myös vasemmiston sisäistä rajankäyntiä, sillä STPV:n Emil Tabell piti välikysymyksen sisältöä kovin teennäisenä, todeten että sosialidemokraateilla oli ilmeinen tarve näyttää kannattajilleen, että he vielä sentään vastustivat suojeluskuntia. Tästä piikistään huolimatta Tabell totesi ryhmänsä tulevan vaatimaan suojeluskuntien hajottamista.⁷³³

Porvarillisten puolueiden kansanedustajat kyllä puolustivat hallitusta esitettyä välikysymystä vastaan. Mutta puolustus oli kovin ponnetonta, sillä ainoastaan kovin harva Kokoomuksen tai Edistyspuolueen edustaja nousi puhumaan hallituksen vastauksen puolesta. Heihin kuuluivat Kokoomuksen Sakari Ainali, joka totesi hallituksen vastauksen tyydyttävän häntä, ja Edistyspuolueen K. E. Linna, joka totesi välikysymyksen tekijöiden olevan heikolla pohjalla.⁷³⁴ Puolustajien harvalukuinen määrä ja ponneton esiintyminen osoittavat, että porvarit olivat entistä kyllästyneempiä hallitukseen, mutta suojeluskuntia koskevassa asiassa hallitusta oli pakko muodollisesti puolustaa.

Sunila itse käytti välikysymyskeskustelussa ainoastaan lyhyen puheenvuoron, jossa ilmoitti tyytyvänsä jo annettuun vastaukseen. Vaikka Sunila tiesi hallituksen aseman vaikeuden, piti hän kysymystä ilmeisesti niin vähäpätöisenä, ettei katsonut tarpeelliseksi puuttua siihen laajalla puheenvuorolla. Ehkäpä hän odotti myös muiden porvarillisten puolueiden tukevan hallitusta riittävästi ratkaisevassa äänestyksessä, olihan kyseessä suojeluskuntia koskeva kysymys. On myös hyvin mahdollista, että Sunila oli jo rasittunut hallitukseen kohdistuvasta arvostelusta niin, ettei katsonut puolustautumista enää tarpeelliseksi. Maalaisliiton ryhmäpuheenvuoron käyttänyt Kyösti Kallio totesi hallituksen vastauksen tyydyttäneen ryhmää. Kallion jälkeen puhunut Uno Hannula ryöpytti sosialidemokraatteja siitä, että nämä olivat yleensäkin tehneet välikysymyksen suojeluskunnista mainiten Tannerin hallituksen sisäministerin Olavi Puron lähettäneen edellisen vuoden kesäkuussa maaherroille kierto- kirjeen, jossa todettiin suojeluskuntakasvatus yhdeksi puoltavaksi tekijäksi poliisintoimia täytettäessä. Hannula totesikin ironisesti, että sosialidemokraatit olivat myöhästyneet välikysymyksen teossa pahoin ja että se olisi pitänyt tehdä jo vuotta aikaisemmin sisäministeri Purolle.⁷³⁵

Yöllä 12.–13.12. pidetyssä äänestyksessä hallitus sai täpärästi epäluottamuslauseen äänin 83–82 suojeluskuntiin kielteisesti suhtautuneen vasemmiston – eli SDP:n ja STPV:n – ja kouluhallitusasiasta ärsyntyneiden RKP:n edustajien äänestettyä hallitusta vastaan. Hallituksen kaatumisen kannalta ratkaisevaa oli kuitenkin se, että

⁷³² VP 1928, ptk. II, 1836–1839.

⁷³³ VP 1928, ptk. II, 1849–1852.

⁷³⁴ VP 1928, ptk. II, 1847–1849 ja 1874.

⁷³⁵ VP 1928, ptk. II, 1873–1874.

osa kokoomuslaisista ja edistyspuoluelaisista pidättäytyi äänestyksestä tai oli poissa. Tämä osoitti selvästi sitä henkeä, miten Sunilan hallitukseen suhtauduttiin Kokoomuksessa ja Edistyspuolueessa: sitä ei oltu todellakaan valmiita puolustamaan koko voimallaan, vaikka periaatteessa tukea oli jouduttukin antamaan, koska kyseessä oli suojeluskuntajärjestöä koskeva asia. Pidättäytymisen äänestyksestä tai poissaolon voikin nähdä taktisena ratkaisuna, sillä sosialidemokraattien ja laitavasemmiston kannan mukaan äänestäminen olisi ollut sula mahdollisuus niin kokoomuslaisille kuin edistyspuoluelaisillekin. Myös muutama maalaisliittolainen – kuten Sunila antagonistiksi Uno Hannula – oli pois äänestyksestä.⁷³⁶

Sunilan hallitus oli siis kaatunut erilaisten yhteensattumien summana ja sosialidemokraattien sitä edes varsinaisesti tarkoittamatta, sillä olihan ilmassa heidän taholtaan toiveikkuutta suhteessa Sunilaan ja Maalaisliittoon niin kuin esimerkiksi *Suomen Sosialidemokraatin* 10.11. julkaistu pääkirjoitus oli osoittanut. Epäilemättä sosialidemokraatit olivatkin luottaneet siihen, että hallitus saisi välikysymysäänestyksessä selvän tuen muilta porvaripuolueilta. Mutta näin ei ollut käynytkään, vaan otettu riski oli realisoitunut ja hallitus kaatunut. Toisaalta olisi ollut melko poikkeuksellista, että hallitus olisi istunut pitempään, sillä vähemmistöhallituksien asema oli aina kovin epävarma ja tuon ajan hallituksille oli muutenkin hyvin tyypillistä kaatua noin vuoden iässä.

Sitä, miten hallituksen kaatumiseen suhtauduttiin Maalaisliiton sisällä ja myös muissa puolueissa, käsitellään tarkemmin seuraavan luvun alussa. Todettakoon tässä kohtaa kuitenkin hallituksen kaatumisen, ja varsinkin siihen johtaneiden syiden, olleen maalaisliittolaiselle lehdistölle kova paikka, siitäkin huolimatta, että kaikki maalaisliittolaiset eivät sisimmässään aina olleet samoilla linjoilla kuin Sunila. Nähtiinhän kaatumisen tapahtuneen ikään kuin puolivahingossa ja mitättömistä syistä. Erityisesti maalaisliittolaisissa piireissä paheksuttiin sitä, miten Kokoomuksen ja Edistyspuolueen edustajat olivat osaltaan täydentäneet työn pidättäytymällä äänestyksestä tai olemalla pois, ja tämä myös osoitettiin lehdistössä, kuten hieman tuonempana ilmenee. Puhemies Virkkunen tosin katsoi Maalaisliiton itsekin myötävaikuttaneen hallituksen tuhoon viitaten kansanedustaja Uno Hannulan sosialidemokraatteja ärsyttäneeseen puheeseen.⁷³⁷ Epäilemättä Hannulan poleeminen puheenvuoro olikin tarkoitettu ensi sijassa Sunilan hallitusta vastaan eikä niinkään sosialidemokraatteja kohtaan.

⁷³⁶ Ks. esim. Hokkanen 1986b, 498; Vasara 2013b, 290; VP 1928, ptk. II, 1878; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 13.12.1928, KMA; Jernström 1984, 329–330.

⁷³⁷ Soikkanen 1975, 481–483; Relander 1968, 176; Hämeen Maa 18.12.1928, ”Tunnustajaa etsitään”; Paavolainen 1984, 150–151; Hämeen Maa 15.12.1928, Suomen lipun ja suojeluskuntalaitoksen puolesta; Kallion mukaan sosialidemokraatit olivat pitäneet hallitusta lehmänä, jota olivat lypsäneet kunnes huomasivat mahoksi. Ks. Muistiinpanoja vuodelta 1928, kansio 33, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki.

5 Syrjässä vai ainoastaan taustalla? – J. E. Sunila 1928–1931

5.1 Pienviljelijäystävällisyys ja virkamiesvastaisuus vievät Maalaisliiton vaalivoittoon

5.1.1 Heränneitä toiveita, helpotuksen tunnetta, pettymystä ja katkeruutta – jälkipeli Sunilan hallituksen kaaduttua

Sunilan hallitus oli siis kaatunut varsin täpärästi ja puolittain hieman vahingossa. Sosialidemokraatit, vaikka olivatkin tehneet välikysymyksen, eivät välttämättä halunneet tosissaan hallituksen vaihdosta, vaan he olivat mitä ilmeisimmin halunneet ainoastaan saada Sunilan hallitusta reivaamaan politiikkaansa enemmän vasemmalle. Mitenkään täysin tyytyväisiä sosialidemokraatit eivät olleet Sunilan hallitukseen ja toimintaan olleet, mutta pitivät sitä kuitenkin parempana vaihtoehtona kuin sitä mahdollisuutta, että joutuisivat itse hallitusvastuuseen tai että tilalle tulisi porvarillinen vähemmistöhallitus. Tämä näkyi hyvin sosialidemokraattisen lehdistön kirjoittelussa hallituksen kaatumisen jälkeen. Esimerkiksi Sasu Punanen kirjoitti pakinassaan suorastaan kaipaavasti Sunilan hallituksesta, todeten että hallituksen toiminta oli menneinä aikoina parantunut ja että tällainen porvarillinen vähemmistöhallitus oli parempi kuin sellainen hallitus, ”jolla on eduskunnan porvarillinen enemmistö yhtenä valkoisena rintamana takanaan”.⁷³⁸ Sasu Punanen totesikin:

Me emme pääse siitä ajatuksesta, että Sunilan hallituksen kaatuminen oli ollut tapaus, josta ei kannata kovin iloita.⁷³⁹

Samanlaista positiivista suhtautumista ilmensi myös seuraavan vuoden alussa *Suomen Sosialidemokraatissa* ilmestynyt ja menneen vuoden sisäpolitiikkaa puinut pääkirjoitus. Pääkirjoitus totesi mielihyvällä, miten keskustapuolueissa mielipiteet ”ovat paremmin vasemmalle kääntyneitä kuin aikaisemmin”. Samalla kuitenkin to-

⁷³⁸ Suomen Sosialidemokraatti 15.12.1928, Mitä Sasulle kuuluu.

⁷³⁹ *ibid.*

dettiin, että kääntymys saattoi olla tilapäistä eikä välttämättä vakavaa.⁷⁴⁰ Mutta mikäli kyseessä olisi pysyvämpi muutos, oli se laskettava menneen hallituskokeilun ansioksi:

Jos perussy on tämä, niin on Sunilan hallituksella, kaikista puutteistaan huolimatta, ollut hyödyllinen vaikutus puolueensa politiikan suuntaan.⁷⁴¹

Sosialidemokraattien taholta Sunilan hallitusta ei siis pidetty toki mitenkään täydellisenä, mutta kuitenkin sellaisena, jonka linja oli ollut monessa mielessä parempi kuin yhdenkään aikaisemman porvarillisen hallituksen. Se oli myös herättänyt osassa sosialidemokraatteja toiveita siitä, että mikäli se linja ja ne kannat, joita Sunilan hallitus oli esittänyt ja jonka mukaan se oli toiminut, määrittäisivät Maalaisliiton politiikkaa tulevaisuudessa, olisi se sosialidemokraattien kannalta hyvä asia. Tosin tamperelainen *Kansan Lehti* arvosteli hallitusta jonkin verran saamattomuudesta ja taantumuksellisuudesta verrattuna edelliseen – siis Tannerin – hallitukseen. Sosialidemokraateissa olikin siis olemassa hieman kahtalaista ilmaa, johtuen puolueen hajanaisuudesta, ja on perusteltua yhtyä siihen Hannu Soikkasen toteamukseen, että välikysymyksen tarkoituksena olikin ollut lähinnä miellyttää sosialidemokraatista kenttää, ei kaataa hallitusta.⁷⁴²

Jos osa sosialidemokraateista harmittelikin Sunilan hallituksen kaatumista, niin Kokoomuksessa hallituksen kaatumiseen oltiin lähes poikkeuksetta sangen tyytyväisiä, vaikka puolue ei varsinaisesti ollutkaan mukana kaatamispuuhissa – olihan jopa puolueen edustaja Sakari Ainali todennut välikysymyskeskustelussa hallituksen vastauksen tyydyttävän häntä. Maalaisliiton politiikasta oli kuitenkin jäänyt paha maku kokoomuslaisille, varsinkin kun Sunila oli politiikallaan halunnut tehdä selvää pesäeroa Kokoomukseen päin. Erityisesti se, miten Maalaisliitto oli toiminut virkamiesasiassa, oli Kokoomuksesta sietämätöntä. Myös Sunilan hallituksen harjoittama suomalaisuuspolitiikka oli Kokoomuksen aitosuomalaisten mielestä ollut täysin puolinaista. Lauri Ingmanin mukaan hallitus oli yrittänyt peittää tämän laiminlyöntinsä puuttamalla kouluhallituksen ruotsinkielisen osaston asemaan. Ingmanin kannanotto oli mitä ilmeisimmin pakollista suomalaisuusliturgiaa, sillä muuten hän ei ollut mikään aitosuomalainen vaan pyrki pikemminkin hillitsemään aitosuomalaisuutta Kokoomuksessa.⁷⁴³

⁷⁴⁰ Suomen Sosialidemokraatti 2.1.1929, Menneen vuoden sisäpoliittinen perintö.

⁷⁴¹ *ibid.*

⁷⁴² *Kansan Lehti* 2.1.1929, Mennyt vuosi; Soikkanen 1975, 481–483.

⁷⁴³ Uino 1994, 567–570; Vares 1996, 368–372; VP 1928, ptk. II, 1847–1849.

Tämä tyytymättömyys menneeseen hallitukseen ja sen harjoittamaan politiikkaan tuli poikkeuksetta ilmi myös kokoomuslaisessa lehdistössä. Esimerkiksi *Vaasa* kirjoitti hallituksen olleen heikko ja periaatteeton ja totesi, että:

valtakunnan asiain hoito sen käsissä on antanut toivomisen varaa enemmän kuin minkään muu itsenäisyysaikamme hallituksen, viimevuotista ehkä lukuunottamatta.⁷⁴⁴

Uudessa Suomessa Maalaisliittoa, ja etenkin Sunilaa, syytettiin suoraan siitä, että se omalla toiminnallaan oli osasyylinen siihen vaikeuteen, joka oli syntynyt parlamentaarisen hallitustavan ylläpitämisessä.⁷⁴⁵ *Uusi Suomi* antoikin täyslaidallisen Maalaisliittoa kohtaan:

Mielenosoituksellisesti irtautumalla yhteistoiminnasta toisten suomalaisten puolueitten kanssa (ja erittäinkin edistyspuoluetta kohtaan osoittaen työkeää käyttäytymistä) maalaisliitto päätti nojautua sosialisteihin, jotka nyt kuitenkin ovat sen hallituksen kaataneet, olkoon, että he ovat tehneet sen vastenmielisesti. Kokoomuspuolue on syrjästä päin katsellut tätä menoa, kajoten siihen vain siinä määrin, kuin välttämätöntä on ollut ja antaen hallituksen kokea, että eduskunnassa sen luotettavin tuki sittenkin on ollut kokoomusryhmän taholla.⁷⁴⁶

Tällainen vuodatus, jota kokoomuslaisten lehtien palstoilla Sunilan hallituksen kaaduttua ilmeni, ei ollut mitenkään yllättävää, sillä ne ryhmät, jotka olivat tottuneet ohjailemaan politiikkaa, näyttivät jääneen syrjään ja valtaan olivatkin päässeet masat ja luokkapolitiikkaa ajavat voimat. Siihen, että Maalaisliitto haki tukea sosialidemokraateilta, oltiin erityisen pettyneitä. Kuitenkaan siihen, että Maalaisliitto toisinaan pyrki yhteistyöhön sosialidemokraattien kanssa, ei oltu vielä täysin valmiita uskomaan vaan eläteltiin toiveita paluusta porvariyhteistyöhön ja oikeistosuuntaukseen. Kokoomuslaiset pyrkivätkin, jopa hieman epätoivoisesti, osoittamaan Maalaisliitolle miten epäluotettavia yhteistyökumppaneita sosialidemokraatit olivat. Poliitista ilmapiiiriä yritettiin palauttaa aikaan ennen Tannerin hallitusta.

Edistyspuolueen kannalta sunilalainen maalaisliittolaisuus ei ollut ollut kaikista toivottavinta, sillä puolueessa katsottiin Sunilan edustavan luokkakantaista suuntausta. Epäilemättä se, miten Sunila oli puhunut Edistyspuolueesta Maalaisliiton vuoden 1928 puoluekokouksessa ja varsinkin korostanut Maalaisliiton joutuneen

⁷⁴⁴ Vaasa 18.12.1928, Maalaisliittolaisten hallituskokeilu. Tri Sunilan hallituksen synty, kokoonpano ja ohjelma.

⁷⁴⁵ Uusi Suomi 20.12.1928, Hallituspula.

⁷⁴⁶ ibid.

yksi keskustapolitiikan ajajaksi, oli vieraannuttanut edistyspuoluelaisia Maalaisliitosta.⁷⁴⁷ Mutta ehkä tärkein Edistyspuoluetta Maalaisliitosta vierottanut tekijä oli se, että Maalaisliitto oli vienyt Edistyspuolueelta suuren osan puolueen maalaiskannatuksesta. Ei siis ihme, että edistyspuoluelaisissa lehdissä kirjoitettiin kaatuneesta hallituksesta pääsääntöisesti kovin tuomitsevasti. Osassa kirjoitukset olivat sangen kovanasaisia, kuten esimerkiksi *Etelä-Suomen Sanomissa* ilmestyneessä nimimerkki Observerin kirjoittamassa artikkelissa ”Politiikan piirissä”:

Asiallisesti katsoen sen [Sunilan hallitus] tarina siis on lopussa, ja kukaan ei kai itkeskele tätä asiain tilaa, lukuunottamatta tietysti maalaisliiton puoluesokeita sanomalehtiä ja niiden kynäniekkoja. Näin eduskunnasta päin katsoen se oli huonoin hallitus, mitä meillä on ollut. Siinä ei ollut ainoatakaan miestä, puhumattaakaan valtiomiehistä, joka olisi kyvyissä ja lahjoissa noussut, edes keskinkertaisuuden tasolle. Se antoi syntyessään monta kaunista lupasta, mutta ei pystynyt ainoatakaan niistä täyttämään...⁷⁴⁸

Ei Sunilan hallitus kerännyt kiitosta juuri muissakaan edistyspuoluelaisissa lehdissä. *Helsingin Sanomissa* hallitusta syytettiin siitä, että siltä oli puuttunut suoraviivaisuus ja että sille oli ollut alusta lähtien ”tunnusmerkillistä jonkinlainen kaksimielisyyys”. Lisäksi oltiin pettyneitä siitä, että hallituksen ohjelma oli ollut verraten vapaamielinen, mutta että hallitus ei ollut pyrkinytkään toteuttamaan sitä.⁷⁴⁹ *Turun Sanomatkin* kertasi Sunilan hallituksen syntejä ja heikkouksia vuoden lopussa ilmestyneessä sisäpoliittisessa katsauksessaan, jossa paheksuttiin vielä kerran myös sitä ylimielistä tapaa, jolla maalaisliittolaiset olivat hallituksen muodostaneet.⁷⁵⁰ *Turun Sanomissa* todettiin myös, että Maalaisliiton suunta näytti muuttuneen Sunilan hallituksen myötä entisestään ja että ilmeisesti tämä suunnanmuutos oli hyväksytty myös Maalaisliiton sisällä:

Hallituksen nyt kaaduttua voi kuitenkin todeta, että maalaisliiton hallituskausi on jättänyt syvempiä jälkiä kuin miltä ensi silmäyksellä näyttää. Tarvitsee vain silmäitää maalaisliiton sanomalehdistöä tullakseen vakuutetuksi siitä, että sellaisella-kin taholla, jolla vuosi sitten epäroitiin hallitusaskeleen viisautta, ollaan nyt vakuutettuja tavoitellun hallitussuunnan tarkoituksenmukaisuudesta. Maalaisliitto ei näy mitenkään katuvaan sitä suunnanmuutosta, minkä se vuosi sitten toteutti.⁷⁵¹

⁷⁴⁷ Rantala 2010, 72; Karimäki 2016, 176.

⁷⁴⁸ *Etelä-Suomen Sanomat* 18.12.1928, Politiikan piiristä.

⁷⁴⁹ *Helsingin Sanomat* 14.12.1928, Hallituksen kaatuminen.

⁷⁵⁰ *Turun Sanomat* 30.12.1928, Päättävän vuoden sisäpoliittinen perintö.

⁷⁵¹ *ibid.*

Vaikka toisaalta *Turun Sanomat* siis arvostelikin Sunilan hallitusta, niin piti se kuitenkin Maalaisliitossa tapahtunutta suunnanmuutosta myös mahdollisuutena:

Sen jälkeen kun maalaisliitto on ratkaisevasti, kuten näyttää kääntänyt selkänsä oikeiston vanhoillisuudelle ja käynyt etsimään politiikalleen vapaamielistä suuntaa, on päähuomio keskitettävä suunnanmuutokseen ja sivuutettava äskeisen hallituksen toiminnassa esiintyneet heikkoudet.⁷⁵²

Edistyspuoleen lehtien kirjoittelussa oli havaittavissa siis paitsi pettymystä ja pelkoa myös toiveita Maalaisliittoa kohtaan. Sunilan johtajuuden myötä Maalaisliitto oli edistyspuoluelaisissa silmissä muuttunut yhä enemmän luokkapuolueeksi, joka ajoi omien kannattajiensa etua. Tämä näytti irrottavan Maalaisliittoa yhä kauemmaksi Edistyspuolueesta. Ja kun tämä linja näytti saaneen Maalaisliitossa vankan jalansijan, oli se pettymys edistyspuoluelaisille. Se, että Sunilan johtama Maalaisliitto pääsisi yksin määrittelemään keskustapolitiikan, oli pelon aihe. Mutta toisaalta taas se linja, jolle Maalaisliitto oli astunut hylkäämällä oikeistoyhteistyön ja ajamalla vasemmistoon tukeutuvaa politiikkaa, herätti toiveita ainakin Edistyspuolueen vasemmalla siivellä, niin kuin juuri Urho Toivolan päätoimittaman *Turun Sanomien* pääkirjoitus osoittaa. Kovin yhtenäistä linjaa suhteessa menneeseen Sunilan hallitukseen ja Maalaisliiton politiikkaan Edistyspuolueen parissa ei siis ollut, mikä kertoo puolueen omasta hajanaisuudesta.

Maalaisliiton omassa piirissä hallituksen kaatumista pidettiin pääosin suurena pettymyksenä siitäkin huolimatta, että kaikki maalaisliittolaiset eivät missään nimessä kannattaneet Sunilaa ja hänen linjaansa – niin kuin aiemmin jo on käynyt ilmi. Tämä pettymys – ja etenkin se syy, mihin hallitus oli kaatunut – heijastui hyvin maalaisliittolaisen lehdistön kirjoittelussa. Hallituksen kaatajat saivatkin niskaansa melkoisen täyslaidallisen. *Lalli* totesi kokoomuslaisten ja edistyspuoluelaisien harjoittaneen välikysymysäänestyksessä äänestyspakoilua, joka oli laatuaan ensimmäinen ja todistus eduskunnan rappeutuneisuudesta. Samaan tyyliin kirjoitti yleensä Sunilaan melko kriittisesti suhtautuvan Lassi Hiekkalan luotsaama *Savon Sanomat*, joka sekin leimasi eduskunnan toiminnan parlamentaariseksi kurittomuudeksi. *Ilkassa* todettiin, että edes välikysymyksen tekijät eivät olleet itsekään osanneet odottaa hallituksen kukistumista. *Liitossa* hallituksen kaatumista pidettiin niin ikään naurettavana ja kaataminen oli pitänyt tehdä vain tottumuksen vuoksi – kun yksi aikaisemmistakaan hallituksista ei ollut istunut yli vuotta. Syy hallituksen kaatamisesta vieritettiin sosialidemokraattien ja ruotsalaisten niskoille, mutta kommunistien todettiin avustaneen prosessissa. Näitä puolueita syytettiin myös vas-

⁷⁵² ibid.

tuuntunnottomuudesta, koska ne eivät kuitenkaan ottaisi hallitusvastuuta, vaikka olivatkin hallituksen kaatajia.⁷⁵³

Hallituksen kaatajat saivat maalaisliittolaisessa lehdistössä osakseen melkoista kritiikkiä, kun taas itse Sunilaan ja hänen hallitukseensa oltiin hyvinkin tyytyväisiä, joka kanta oli pantu merkille myös muiden puolueiden lehdissä. Tämä positiivinen kanta ei varmaankaan ollut yllätys, sillä olihan hallitus ajanut sangen tarmokkaasti maatalouden ja maaseudun asiaa. *Itä-Savo* kehui vuolaasti hallituksen maatalouden hyväksi tekemää työtä. Erityiskiitoksen saivat toimenpiteet pienviljelijöiden aseman parantamiseksi. Yleensä ottaen hallituksen politiikkaa pidettiin sellaisena, joka oli kansaa eheyttävää ja rakentavaa. *Maakansassa* hallitusta kiiteltiin hieman varovaisempaan sävyyn, erityiskiitoksen sai hallituksen jyrkkä suhtautuminen kommunisteihin. Lallin mukaan hallitus oli vahvistanut toimillaan talonpoikaisrintamaa ja -politiikkaa.⁷⁵⁴ Sunilan oman vaalipiirin lehti *Hämeen Maa* totesi hallituksesta:

Ensimmäinen ”talonpoikais”-hallitus, puhtaan talonpoikaispuolueen muodostamana, kestää arvostelun tekojensa perusteella vertaillen minkä toisen edeltäjänsä kanssa tahansa. Se on sisäpoliittisesti kyennyt lujittamaan itsenäisyytämme ja m.m. estämään voimakkain ottein idästä johdettua vallankumouksellista maanalaista työtä, jollaista esimerkkiä emme löydä muitten kuin maalaisliittolaisen johtaman Kallion hallituksen ajoilta. Samalla on maamme arvoa ulospäin kansainvälisessä sekä taloudellisessa että poliittisessä merkityksessä pidetty yllä tavalla, johon ei ole vastustajillakaan ollut sanottavana moitteen sijaa.⁷⁵⁵

Tunnustusta hallitus sai muuallakin kuin vain lehtien palstoilla. Jopa Sunilan kilpakumppani Kallio totesi mielihyvällä muistikirjassaan Sunilan hallituksen ”maalaisliittolaiset otteet” ja sen, että Sunilalla oli kykyä ajaa asioita. Mutta Kallio ei olisi ollut Kallio, ellei hän olisi kritisoinut maalaisliittolaisen lehdistön harjoittamaa Sunilan hallituksen suurta ylistystä samoin kuin sitä, että Sunila ministereineen mainosti saavutuksiaan suureen ääneen.⁷⁵⁶

Mutta vaikka hallitusta kiiteltiin maalaisliittolaista otteista ja hallituksen kaatajia kritisoitiin ja oltiin pettyneitä hallituksen kaatumiseen, kulissien takana monet

⁷⁵³ Lalli 14.12.1928, Hallitus kukistettu; Savon Sanomat 15.12.1928, Hallituspula; Ilkka 15.12.1928, Vaasan kirje; Liitto 14.12.1928, Hallitus kaadettu.

⁷⁵⁴ Itä-Savo 20.12.1928, Sunilan hallituksen ansiot; Maakansa 1.1.1929, Kulunut vuosi; Lalli 3.1.1929, Kuluneelta vuodelta.

⁷⁵⁵ Hämeen Maa 23.12.1928, Ministeristön vaihdos.

⁷⁵⁶ Muistiinpanoja vuodelta 1928, kansio 33, Kyösti Kallion arkisto, KA Helsinki.

maalaisliittolaiset pitivät Sunilan hallituksen kaatumista kuitenkin helpottavana asiana. Uno Hannula oli lausunut eduskuntaryhmän kokouksessa suoraan hallituksen kaatumisen olevan Maalaisliitolle palvelus, ja samaa kommentoi päiväkirjalleen puolueen patriarkka Alkio.⁷⁵⁷ Osittain nämä kannat johtuivat varmastikin siitä, että Sunilaa vieroksuttiin, mutta suurin vaikuttava tekijä ja peruste oli kuitenkin mitä ilmeisimmin se, että uusien vaalien nähtiin olevan ovella ja Maalaisliiton voivan saada paremmat lähtökohdat vaaleihin oppositiosta kuin vähemmistöhallituksen johdosta. Säännönmukaiset eduskuntavaalit olivat tosin tiedossa vasta vuonna 1930, mutta hankalan virkamieskysymyksen takia pidettiin mahdollisena, että eduskunta hajotettaisiin ja vaalit olisivat jo aiemmin.

Vaalityö mahdollisia tulevia vaaleja varten aloitettiin Maalaisliiton taholta jo hyvissä ajoin, ja siihen antoi vauhtia myös vastaeronneen hallituksen pääministeri Sunila, jonka kirjoitus julkaistiin useimmissa maalaisliittolaisissa lehdissä tammi-kuun alussa 1929 otsikolla ”Eronneen hallituksen ohjelma ja teot” (eräissä lehdissä, kuten *Hämeen Maassa*, kirjoitus julkaistiin otsikolla ”Poikkeamatta kauas tähtäävästä ohjelmastaan toteutti eronnut hallitus siitä varsin suuren osan”).⁷⁵⁸

Kirjoituksessa Sunila totesi vastustuspuolueiden mustamaalanneen Maalaisliittoa ja yrittäneen saada puolueen rivit hajalle. Sunila vakuutti, että näin ei ollut käynyt vaan itse asiassa hallituksen kannatus oli ollut kaatumishetkellä lujempi kuin koskaan aikaisemmin. Maalaisliiton yhtenäisyyden korostamisen lisäksi kirjoituksessa ylistettiin hallituksen saavutuksia joka alalla. Erityisesti tuotiin esiin, miten hallitus oli pyrkinyt korjaamaan yhteiskunnallisia epäkohtia ja helpottamaan ”vähäväkisten” taloudellista asemaa. Sunilan mukaan tässä olikin onnistuttu hyvin, varsinkin kun monet pienviljelijöiden hyväksi tarkoitetut aloitteet olivat toteutuneet. Tämän Sunila näki mahdollistavan koko talouden nousun.⁷⁵⁹ Kirjoitus sisälsi myös piikin niitä Maalaisliiton aitosuomalaisia kohtaan, jotka olivat vaatineet Sunilan hallitukselta kieliasiaissa repäisevämpiä otteita. Sunila totesi, että:

eiköhän maalaisliitonkin kannalta ollut parempi, että hallitus pysyi toiminnassaan niin kauan, että se ehti antaa eduskunnalle varsinkin talous- ja sosiaalipoliittiset esityksensä, vieläpä saada niistä huomattavan osan eduskunnassa hyväksytyiksi. Puoluehan ei mennyt hallitukseen rumpua lyödäkseen ja reklaa-

⁷⁵⁷ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 13.12.1928, KMA; Alkio 2013, 573–574.

⁷⁵⁸ Liitto 8.1.1929, Eronneen hallituksen ohjelma ja teot; Ilkka 8.1.1929, Eronneen hallituksen ohjelma ja teot; Joissakin lehdissä kirjoitus ilmestyi kahdessa osassa, kuten Turunmaassa, jossa ensimmäinen osa julkaistiin 8.1.1929 ja toinen osa 10.1.1929; Hämeen Maa 8.1.1929, Poikkeamatta kauas tähtäävästä ohjelmastaan toteutti eronnut hallitus siitä varsin suuren osan.

⁷⁵⁹ Hämeen Maa 8.1.1929, Poikkeamatta kauas tähtäävästä ohjelmastaan toteutti eronnut hallitus siitä varsin suuren osan.

mia tehdäkseen vaan toteuttaakseen mahdollisuuksien rajoissa omaa ohjelmaansa.⁷⁶⁰

Maalaisliitossa oli yhä aitosuomalaisia, mutta heidän painoarvonsa ei enää ollut yhtä suuri kuin se oli ollut vähän aikaisemmin.⁷⁶¹ Sen oli näyttänyt jo se, miten Sunilan hallitus oli rakennettu kokoon. Sunilan mielestä Maalaisliiton tehtävä oli ajaa maataloudesta elävien ihmisten olojen parantamista, olivat he sitten suomen- tai ruotsinkielisiä. Tällaisen politiikan ajamista ei edistänyt se, että elämöitiin kieliasialla.

5.1.2 Sunila haluaa eduskunnan hajalle tai sosialidemokraatit hallitukseen

Hallituksensa saatua epäluottamuslauseen marssi Sunila seuraavana aamuna presidentti Relanderin luo pohtimaan tilannetta ja yhteydenpito asian tiimoilta jatkui läpi koko päivän. Sunila pelkäsi kovasti, että Kallion tarkoituksena oli saada maahan hallitus, jossa olisivat sekä Maalaisliitto että Kokoomus. Kun Relander ehdotti Sunilalle, että tämä lähtisi itse muodostamaan sellaista hallitusta, jossa olisivat mukana myös sosialistit ja Procopé, hän havaitsi Sunilan pitävän tätä yhtenä varteenotettava vaihtoehtona. Sunila antoi kuitenkin presidentin ymmärtää, että ensi sijassa hän haluaisi eduskunnan hajottamista niin, että hänen hallituksensa voisi jatkaa toimintaansa. Myös eduskunnan käytävillä liikkui huhuja Sunilan pyrkimyksistä saada eduskunta hajotetuksi. Mielenkiintoista on, että lehti, joka kaikkein voimakkaimmin otti kantaa hajottamisen ja uusien väistämättömyyden puolesta, ei ollut mikään puoluelehti, vaan maataloustuottajien äänenkannattaja *Maaseudun Tulevaisuus*.⁷⁶² Lehden kirjoitus näyttää heijastelleen Sunilan pyrkimyksiä. Eittävästä maataloustuottajille olisikin ollut mieluisaa, jos Sunila olisi vielä saanut jatkaa pääministerinä ja hänen agraarihallituksensa lisääkää. Toki eräissä maalaisliittolaisissakin lehdissä todettiin, että vaikka uusilla vaaleilla oli pahat haittansa, niin oli myös asioita, jotka niitä puolsivat. *Turunmaa* esimerkiksi olisi halunnut kuulla kansan tuomion hallituksen politiikasta mahdollisimman pian.⁷⁶³

Presidentti ei kuitenkaan ollut valmis hajottamaan eduskuntaa. Tähän vaikutti ennen kaikkea sosialidemokraattien kielteinen kanta, jonka Hannes Ryömä oli ilmoittanut presidentille, ja sekin, että vaikka Sunila oli haikaillut eduskunnan hajot-

⁷⁶⁰ Ilkka 8.1.1929, Eronneen hallituksen ohjelma ja teot.

⁷⁶¹ Mylly 1989, 248.

⁷⁶² Relander 1968, 176–179; Satakunnan Kansa 16.12.1928, Olisi hyödytöntä hommaa; Aamulehti 19.12.1928, Prof. Ingmanin hallituksenmuodostamisyritys epäonnistunut; Maaseudun Tulevaisuus 15.12.1928, Hallituspulasta selviytyminen näyttää vaikealta.

⁷⁶³ Turunmaa 16.12.1928, Kansan mielipide otettava huomioon.

tamisen perään, oli hän kuitenkin katsonut sellaisesta puhumisen olevan vielä liian aikaista. Maalaisliiton eduskuntaryhmässä hallituskysymystä käsiteltiin jo heti epäluottamuslauseäänestystä seuraavana päivänä. Ryhmän johdossa ollut Kallio totesi, ettei Maalaisliiton pitäisi ryhtyä tilanteen selvittäjäksi. Kallion kanta saikin laajaa kannatusta osakseen ja ryhmässä oltiin hyvin yksimielisiä siitä, että puolue ei lähde mukaan uuteen hallitukseen. Sunilan mukaan tätä edellyttivät jo parlamentaariset tavat ja tämän mielipiteensä hän toi julki vielä tammikuussa *Hämeen Maassa*, jossa totesi, että ”kaatumisen jälkeen olisi kyllä mustattu hallituspuolue jälleen ollut kyllin arvokas hallitukseen osallistumaan. Sellaiseen peliin ei kuitenkaan poliittisen vastuun tunteva ja sitä vaativa puolue voi antautua”. Eduskuntaryhmän kokouksessa sunilalaiset Kalle Kirra ja Janne Ihamuotila syyttivät erityisesti Kokoomusta siitä, että hallitus oli kaatunut.⁷⁶⁴ Kokoomuksen osoittaminen oli varmasti tarkoitettu myös piikiksi Kallion suuntaan.

Maalaisliitto ei siis ollut valmis uuteen hallitukseen. Haluttomuus verhoiltiin parlamentaaristen tapojen alle, mutta tosiasiassa kyse oli taas paljolti Sunilan ja Kallion välisestä kilpailusta. Kumpikaan ei halunnut, että toinen olisi ollut kiinni vallan kahvassa. Kun Sunilalla ei itsellään ollut reaalisia mahdollisuuksia jatkaa hallituksensa kanssa, olisi hän kaikkein mieluiten antanut hallituksen muodostamistehtävän sosialidemokraateille. Tämä oli sinänsä aivan loogista ajattelua Sunilalta, sillä olihan hän ajanut yhteistyötä vasemmalle päin ja tapana oli pidetty, että se puolue, joka aiheuttaa hallituksen kaatumisen, muodostaa uuden hallituksen. Tätä Sunila suorastaan vaati Relanderilta, joka olikin samaa mieltä. Sen sijaan siitä, kuka olisi sosialidemokraattien mahdollinen hallituksenmuodostaja, oli erimielisyyttä. Presidentti kannatti Tanneria, kun taas Sunila piti Hannes Ryömää, Väinö Voionmaata tai Väinö Huplia parempina vaihtoehtoina. Hupli olisi varmasti ollut Sunilalle erityisen mieleen, sillä olihan hän ollut Tanneria myöteämielisempi Sunilan hallitusta kohtaan. Relander kuitenkin piti kiinni Tannerista ja tähän kantaan Sunilan oli taipuminen.⁷⁶⁵

Relander yrittikin kaikin tavoin painostaa sosialidemokraatteja hallitukseen, mutta sosialidemokraatit olivat asiaan pääosin kovin haluttomia. Pientä mielenkiintoa hallitukseen menoa kohtaan kuitenkin oli, ja esimerkiksi Rieti Itkonen ja Väinö Voionmaa olisivat osallistuneet mielellään sellaiseen hallitukseen, jossa myös Maalaisliitto olisi ollut mukana. Ryömäkin välitti presidentille sellaisia tietoja, että ”jotain positiivista on tekeillä”. Ei siis ihme, että presidentin toiveet heräsivät niin, että tämä kehotti Sunilaa toimimaan niin, että Maalaisliitossa suhtauduttaisiin positiivi-

⁷⁶⁴ Relander 1968, 178 – 179; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 13.12.1928, KMA; Hämeen Maa 8.1.1929, Poikkeamatta kauas tähtäävästä ohjelmastaan toteutti eronnut hallitus siitä varsin suuren osan.

⁷⁶⁵ Relander 1968, 178–179; Kannisto 2005, 87–90.

sesti sosialidemokraattien esittämiin ohjelmakysymyksiin. Mutta lopulta toiveet siitä, että sosialidemokraatit olisi saatu hallitukseen, osoittautuivat turhiksi. Ryömä totesi puolueen olevan niin erimielinen, ettei se hajanaisuutensa takia voisi lähteä muodostamaan hallitusta.⁷⁶⁶

Voineekin todeta, että sekä maalaisliittolaisten että sosialidemokraattien taholla oli olemassa henkisiä valmiuksia punamultayhteistyöhön jo 1920-luvun lopussa. Ja kuten on tullut esiin, avaukset yhteistyöhön pyrkimisestä tulivat tässä vaiheessa ennen muuta Maalaisliiton – varsinkin Sunilan ja Relanderin – taholta. Eräät sosialidemokraatit, kuten Hannes Ryömä, olivat kyllä haitelleet hallitusyhteistyötä poliittisen keskustan kanssa jo melko pian sisällissodan jälkeen, mutta tuolloisessa ilmapiirissä sen toteutumiselle ei ollut edellytyksiä johtuen SDP:n piirissä vallalla olleesta ministerisocialismin vastustamisesta ja siitä, että sosialidemokraatit esittivät osallistumiselleen ehtoja, joita Maalaisliitto ei mitenkään voinut niellä – tällainen oli esimerkiksi esitys suojeluskuntien lakkauttamisesta. Mutta mitä pidemmälle 1920-luku kului, niin sitä enemmän sosialidemokraattien kiinnittyminen vallitsevaan yhteiskuntaan ja erkaantuminen kumouksellisuudesta vaikuuttivat Maalaisliittoa yhteistyön mahdollisuudesta, samoin kuin se, että sosialidemokraattien taholla alettiin suhtautua yhä positiivisemmin pienviljelyyn ja pienyritteliäisyyteen. Vielä kun Kominternin konferenssissa kesällä 1928 sosialidemokraatit oli leimattu kommunismin päävastustajaksi, vahvasti se yhteistyön edellytyksiä. Myös se, että molemmat puolueet – siis Maalaisliitto ja SDP – pitivät itseään kansanvallan voimakkaimpina edustajina, jotka katsoivat edustavansa suurten massojen asiaa ja pyrkimyksiä enemmän kuin toiset puolueet, oli tärkeä tekijä. Poliitiikan haluttiin toteutuvan kansan, ei eliitin ehdoilla. Tämä vaati Maalaisliitolta irtaantumista niin Edistyspuolueesta kuin Kokoomuksestakin, sillä näiden politiikka miellettiin eliitin määrittelemäksi ja kun maalaisliittolainen mentaliteetti oli hyvin eliitinvastainen, oli enemmän kuin luontevaa hakea irtiottoa näistä puolueista ja lähestyä sosialidemokraatteja.

Siispä niin kuin jo edellisessäkin luvussa todettiin, punamultayhteistyölle luotiin pohjaa jo 1920-luvulla ja Maalaisliiton taholla aktiivisia olivat ennen kaikkea juuri Sunila ja Relander. Sellaiselle yhteistyölle, jonka lopputuloksena olisi ollut Maalaisliiton ja SDP:n yhteinen hallitus, ei kuitenkaan tässä vaiheessa lopulta ollut edellytyksiä johtuen ennen muuta siitä hajanaisuudesta, joka vallitsi sosialidemokraattien keskuudessa. Sitä etsikkoaikaa, joka punamullalle olisi ollut loppuvuodesta 1928, ei siis käytetty. Seuraavan kerran mahdollisuuksia punamullalle ilmeni vasta seuraavalla vuosikymmenellä Sunilan jo jäätyä syrjään politiikasta.

⁷⁶⁶ Relander 1968, 183–188; Soikkanen 1975, 482–483.

5.1.3 Mantereen hallitus ei saa Sunilalta apua

Sosialidemokraatteja ei ollut siis saatu rakentamaan hallitusta joulukuussa 1928, vaikka Relander ja Sunila olivat tehneet hartiavoimin töitä sen eteen. Seuraavana viestikapulan sai Kokoomuksen Lauri Ingman lähinnä sen vuoksi, että Ingman oli suhtautunut Sunilan hallitukseen maltillisemmin – vaikkakaan ei positiivisesti – kuin monet muut kokoomuslaiset. Etenkin Paavo Virkkunen oli musta vaate paitsi presidentille niin myös Sunilalle, sillä hänen katsottiin olevan Kallio-yhteistyön vankka kannattaja. Ingmania yritettiin käyttää nimenomaan torjumaan Virkkusen-Kallion akselia.⁷⁶⁷

Ingmanin tavoitteena oli saada kokoon kolmen suomalaisen puolueen koalitio. Kokoomuksen ryhmässä oltiin asian suhteen myönteisiä, samoin kuin Edistyspuolueessa. Maalaisliitto kuitenkin torjui Ingmanin kosiskelun. Sosialidemokraattien kanssa hallitukseen olisi ehkä voitu mennä, mutta kun Kokoomuksen katsottiin Maalaisliitossa olevan moraalisesti vastuussa hallituksen kaatumisesta, niin ei nähty olevan mahdollista lähteä mukaan kokoomuslaisen pääministerin vetämään hallitukseen.⁷⁶⁸ Santeri Alkio riemuitsi päiväkirjalleen sitä, että Maalaisliitto oli torpannut Kokoomuksen haaveet. Kuten Sunilakin, niin myös Alkio katsoi Kokoomuksen suhtautumisen olevan Maalaisliittoa kohtaan liian alentuvaa:

Ne [Kokoomus] halveksivat maalaisliiton talonpoikaisuutta niin syvästi, että heidän pitää vähitellen tottua antamaan sille oikea paikka Suomen valtiossa. Vain tällaisen taistelun kautta se saavutetaan.⁷⁶⁹

Talonpoikaissuuntauksesta, joka oli ottanut tulta alleen ja osoittautunut myös kannattavaksi, piti pitää kiinni eikä antautua muiden puolueiden apupuolueeksi. Sunilan ja Alkion käsitykset talonpoikaisuudesta erosivat varmasti jossain määrin toisistaan, mutta yhtä kaikki he pitivät talonpoikaisuutta Suomen kansan eheyttäjänä ja Maalaisliittoa sen politiikan parhaimpana toteuttajana. Kokoomus oli tässä vaiheessa Maalaisliitolle iso konna, jonka kanssa ei haluttu yhteistyöhön.

Ingmanilla ja Kokoomuksella ei siis ollut eväitä saada hallitusta kokoon ja Relander antoi tehtävän kouluhallituksen ylijohtaja Oskari Mantereelle, joka oli Edistyspuolueen johtavia voimia. Mantereenkin ajatuksissa oli kolmen suomalaisen puolueen koalitio, mutta siihen ei ollut mahdollisuuksia. Mantere sai kuitenkin hallituksen kasaan, mutta hyvin kapealle pohjalle, sillä sen takana oli vain Edistyspuolueen kymmenen kansanedustajaa, eli 5 % eduskunnasta. Osa hallituksen ministereistä oli

⁷⁶⁷ Vares 1996, 339–344.

⁷⁶⁸ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 18.12.1928, KMA.

⁷⁶⁹ Alkio 2013, 574.

myös ammattiministereitä, kuten opetusministeriksi tullut Ingman ja kauppa- ja teollisuusministeriksi tullut Kyösti Järvinen, jotka olivat kokoomuslaisia mutta eivät edustaneet puoluettaan Mantereen hallituksessa. Ingmanin ja Järvisen ratkaisu aiheutti kritiikkiä Kokoomuksessa, jossa ei suostuttu menemään hallitukseen ilman Maalaisliittoa. Kritisoiu Ingman erosi lopulta eduskuntaryhmän jäsenyydestä, jotta sen ei tarvitsisi olla vastuussa hänen ministerinä tekemistään ratkaisuista. Sunilan hallituksessa ulkoministerinä aloittanut Procopé jatkoi tehtävässään.⁷⁷⁰

Kapeapohjainen Mantereen hallitus sai perinnökseen monia vaikeuksia, joihin ei ollut löydetty ratkaisua Sunilan valtakaudella. Näihin kuuluivat muun muassa satalakkoasia ja virkamieskysymys, joka tulikin hallitsemaan koko Mantereen hallituksen elinkaarta ja leimasi muutenkin suurelta osin koko poliittista elämää vuoden 1929 kevään ja kesänkin. Maalaisliittolaisessa lehdistössä muodostettua hallitusta luonnehdittiinkin enimmäkseen heikoksi, joka ei tulisi todennäköisesti kauaa istumaan. *Saarijärven Paavon* pakinoitsijan mukaan Mantereen hallitus oli ”kuin sokeiritoppa, joka on pantu kärjelleen seisomaan”.⁷⁷¹

Kun Mantereen hallitus oli muodostettu, näytti Sunila ajautuneen hieman sivuraiteelle poliittisessa elämässä, sillä hän ei ollut enää ministeri eikä edes kansanedustajakaan. Mutta tämä oli vain näytelmää, niin kuin presidentti Relanderkin päiväkirjalleen totesi. Presidentti alkoi saada Sunilasta myös entistä kitkerämpiä kommentteja, joita esitti muun muassa ulkoministeri Procopé, joka sanoi pelkäävänsä ”Sunilan toista tulemistä” ja pitävänsä Sunilaa ”kaksimielisenä” poliitikkona, jonka katsantokanta oli ahdas. Presidentti piti kuitenkin Sunilaa sopivana miehenä pääministeriksi siinä tilanteessa, jos tulisi muodostettavaksi puhdas maalaisliittolainen hallitus tai maalaisliittolais-sosialistinen hallitus, kun taas Kallio oli parempi mies Maalaisliiton johtamaan porvarilliseen koalitionhallitukseen.⁷⁷²

Sunilan nimi oli siis jatkuvasti esillä ja presidentti Relander yritti käyttää häntä edelleen luottamusmiehenään muun muassa Maalaisliiton eduskuntaryhmään päin. Relander olisi halunnut Sunilan toimivan etenkin sen hyväksi, että Mantereen hallituksen esitykseen virkamiesten palkkausasiaan olisi suhtauduttu Maalaisliiton ryhmässä positiivisesti. Tähän Sunila ei kuitenkaan suostunut, vaan totesi presidentille olevansa korkeapalkkaisena virkamiehenä sopimaton esittämään mitään painostusta

⁷⁷⁰ Karimäki 2016, 178–180; Uino 1994, 572–573; Vares 1996, 345–350; Mantereen hallituksessa oli Ingmanin ja Järvisen ohella kolmaskin kokoomuslainen – kulkulaitosministeri Jalmar Castrén. Häntä voi kuitenkin pitää puhtaana ammattiministerinä, sillä hän ei ollut eduskunnan jäsen. Hänen ministeriytensä ei myöskään näytä herättäneen sellaisia intohimoja Kokoomuksessa kuin Ingmanin ja Järvisen ministeriydet herättivät. Siiviiliammattiltaan Castrén oli valtionrautateiden pääjohtaja.

⁷⁷¹ Saarijärven Paavo 29.12.1928, Heikko hallitus; Saarijärven Paavo 29.12.1929, No, nyt se meni vesivelliksi.

⁷⁷² Relander 1968, 215–216.

eduskuntaryhmään päin. Sunila oli tässä vaiheessa paitsi maataloushallituksen ylijohtaja myös Helsingin yliopiston maanviljelystalouden vt. professori, joksi hänet oli nimitetty tammikuun puolivälissä 1929.⁷⁷³

Entinen pääministeri oli ilmiselvästi valmis politikoimaan asialla, kun taas Relander ja Kallio olivat taipuvaisia etsimään asiaan nopeaa ratkaisua ja yrittivät tukea Mantereen hallitusta. Presidentin mielestä Sunilan olisi pitänyt mennä taivuttelemaan ryhmää, mutta tähän Sunila ei suostunut. Muutenkin Sunila yritti vältellä ottamasta kantaa vaikeaan virkamiesasiaan, sillä hän oli siinä kahden tulen välissä. Yhtäältä Sunila oli korkea virkamies, jolla oli tietoa virkamiesten vaikeasta tilanteesta, mutta toisaalta hän oli myös maalaisliittolainen poliitikko, joka puoluetaktisista syistä ei voinut kovinkaan innokkaasti ajaa virkamiesten asiaa. Kallio sen sijaan työskenteli Maalaisliiton ryhmässä presidentin ja pääministerin toiveiden mukaisesti yrittäen saada puoluetovereitaan taipumaan virkamieskysymyksessä edes osamyönnetyksiin.⁷⁷⁴

Eduskunnassa asiat menivätkin Sunilan kannan mukaisesti ja valtionvarainvaliokunnassa olevat maalaisliittolaiset olivat jyrkästi kaikkia virkamiesten palkankorotuksia vastaan. Tavoitteena oli mitä ilmeisimmin saattaa tilanne siihen pisteeseen, että presidentin olisi pakko hajottaa eduskunta. Kun äänestys asiasta oli tulossa eduskunnan suureen saliin, kirjoitti Sunilan vaalipiirin lehti *Hämeen maa* asian saavan sellaisen lopputuloksen, jonka se ansaitsee ja jota enemmistö pitäisi myös oikeutettuna. Samalla myös kiistettiin jyrkästi se, että Maalaisliitto olisi millään tavalla yrittänyt taktikoida asiassa.⁷⁷⁵

Sunilaa pelotti erityisesti se vaihtoehto, että jos Mantereen hallitus ei saisi virkamiesasiaa hoidetuksi, niin tilalle tulisi Kallion ja Virkkusen vetämä hallitus. Sunila oli yrittänyt vierottaa Maalaisliittoa Kokoomuksesta parhaansa mukaan, eikä hän voinut muutenkaan hyväksyä sitä, että puolue, jonka hän katsoi kieroilullaan kaataneen oman hallituksensa, tulisi seuraavaksi maan johtoon Maalaisliiton kalliolaisen siiven kanssa. Relanderille Sunila avautui tästä asiasta puhelimesta, jolloin presidentti totesi itsekin kuulleen hankkeesta ja pitävänsä Niukkasta koko ”ovelan pelin” pääpuuhamiehenä.⁷⁷⁶ Presidentti oli edelleen ilmeisen sydämistynyt Niukkaseen, joka oli loppuvuodesta 1927 yrittänyt kovalla voimalla ajaa itseään pääministeriksi ohi Sunilan.

Ei siis ihme, että Sunila ei kovin aktiivisesti työskennellyt virkamiesasian ratkaisemisen hyväksi. Pientä harmistusta hänelle aiheutti varmasti luottomiehensä Kalle Kirran toiminta, sillä Kirra oli alkanut toimia kompromissin puolesta. Kirra jäi kui-

⁷⁷³ Relander 1968, 222.

⁷⁷⁴ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 28.2.1929, KMA; Jutikkala 1968, 134–135.

⁷⁷⁵ Hämeen maa 11.4.1929, Kielteinen tulos.

⁷⁷⁶ Relander 1968, 249.

tenkin Maalaisliiton eduskuntaryhmässä yksin, jossa hän ainoana edustajana oli ihmetelty, miksi asioita ei järjestetty nyt, kun vallassa oli muu kuin maalaisliittolainen hallitus. Vastaansa hän sai muun muassa toisen Sunilan luottomiehen Vesterisen.⁷⁷⁷ Maalaisliiton ryhmässä henki ei siis millään muotoa ollut virkapalkkaesityksen puolella ja se osoittautuikin ratkaisevaksi asiaksi.

Presidentti Relanderkin alkoi kallistua sille kannalle, että sovitteluyrityksistä ei tulisi mitään, vaan eduskunta olisi hajotettava. Hän pelkäsi Sunilan tavoin myös sitä mahdollisuutta, että jos Mantereen hallitus kaatuisi, niin tilalle tulisi Kallion ja Virkkusen vetämä hallitus. Kallion ja Virkkusen nähtiin pelaavan yhteen ja vastustavan hajotusta. Moni maalaisliittolainen koki, että Kallio ja Virkkunen yrittivät lähentää Maalaisliittoa ja Kokoomusta toisiinsa. Tällaisen kehityksen salliminen ei tässä vaiheessa ollut Sunilalle ja sunilalaisille mahdollista, olivathan he korostaneet, ettei maalaisliittolaista politiikkaa voisi toteuttaa yhdessä oikeiston kanssa. Virkamieskysymyksen ollessa kuumimmillaan yhteistyö Kokoomuksen kanssa olisi eittämättä myös aiheuttanut katkeruutta Maalaisliiton pienviljelijäkannattajissa. Lopullinen niitti Relanderille oli se, kun eduskunta hylkäsi Mantereen hallituksen esityksen virkamiesten palkoista äänin 98–66. Niinpä kun pääministeri Manterekin sitä suositteli, päätti Relander hajottaa eduskunnan. Tukea presidentti oli saanut aikeilleen myös Väinö Tannerilta, Lauri Ingmanilta sekä arvovaltaiselta valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmarilta.⁷⁷⁸

5.1.4 Maalaisliitto vaalivoittoon Sunilan hallitusta suitsuttamalla

Eduskunnan hajottaminen merkitsi uusia vaaleja. Maalaisliitossa, joka piti juuri samaan aikaan puoluekokousta Oulussa, oli asian suhteen kahdenlaista ilmaa. Kallio oli kokouksessa presidentti Relanderille raportoineen Sunilan sanojen mukaan ”täynnä pyhää vihaa” hajotuksen johdosta. Sen sijaan ”puolueen taloudellinen siipi”, termi jota Sunila itse käytti ja ryhmä johon hän eittämättä itsensäkin luki, oli Sunilan mukaan sillä kannalla, että hajotuksen myötä oli pelastettu maan yleinen asia ja eduskunta ja samalla päästy myös kiusallisesta poliittisesta tilanteesta.⁷⁷⁹ Sunilahan oli kannattanut eduskunnan hajotusta jossain määrin jo edellisen vuoden lopussa oman hallituksensa kaaduttua.

Samanlaista viestiä kuin Sunila toi presidentille myös sunilalaisiin lukeutuva agaaripolitiikan professori K. T. Jutila, joka itse ei tosin ollut kansanedustaja. Jutila moitti presidentille Kallion esiintymistä puoluekokouksessa ja kertoi, että suuri osa

⁷⁷⁷ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 18.4.1929, KMA.

⁷⁷⁸ Relander 1968, 275–283; Vasara 2013b, 330–331.

⁷⁷⁹ Relander 1968, 284.

puoluekokousväestä oli ollut sitä mieltä, että lopulta ei ollut mitään muuta kunniallista ulospääsyä asiassa kuin eduskunnan hajottaminen. Jutila valitti Relanderille maalaisliittolaisten johtomiesten joukossa olevan paljon niitä, joiden poliittinen moraaliksi oli ”niin ja näin”.⁷⁸⁰ Tällä hän ilmiselvästi viittasi Kallioon, jonka katsottiin monien mielestä konsultoivan liikaa muita ja tekevän poliittisia lehmänkauppoja maalaisliittolaisen politiikan kustannuksella.

Kallion nähtiin ajavan yhteistyötä Kokoomuksen kanssa. Se ei sopinut puolueelle, jonka mielestä tärkein talous- ja yhteiskuntapoliittinen kysymys kyseisellä hetkellä oli pienviljelijäkysymys. Virkamiesten asiaan ei pitänyt suhtautua liian myönteisesti, vaan ajaa ennen muuta pienviljelijöiden aseman parantamista. Niin kuin Juhani Mylly toteaa Maalaisliitto-Keskustapuolueen historiassa, Maalaisliitossa elettiin 1920-luvun jälkipuoliskolla jatkuvasti sen uhan alla, että pienviljelijät lähtisivät puolueesta. Oikeastaan uhan oli aikanaan aiheuttanut sunilalainen suuntaus, sillä monet pienemmät viljelijät olivat vuosikymmenen puolivälissä katsoneet Sunilan ajavan maatalouspolitiikassaan linjaa, joka suosi isoja eteläisen Suomen viljelijöitä.⁷⁸¹

Näin osittain olikin. Ja varsinkin vasemmalla laidalla tilannetta haluttiin käyttää myös hyväksi. Vaikka edistystä oli tapahtunut, niin pienviljelmien tulonmuodostus oli hitaampaa kuin eteläisen Suomen isompien tilojen. Syntynyt tilanne helpotti ja edesauttoi erinäisten talonpoikaisten protestiliikkeiden syntyä, joka sai vauhtia kato vuoden 1928 seurauksena ja myös sen johdosta, että puiden kantohinnat laskivat vuodesta 1928 alkaen. Monella tilallisella ei ollut varaa enää rahoittaa investointejaan. Tällaisessa tilanteessa Maalaisliiton tuli uudelleen arvioida politiikkaansa, sillä vaarana oli tyytymättömän opposition irtaantuminen puolueesta. Ensimmäisiä oireita tästä oli ollut jo 1920-luvun puolivälissä, jolloin oli perustettu muutamia pienviljelijöiden puolueita, kuten jo aiemmin mainittu Matti Läheniemen Talonpoikaisten kansan puolue, jota jossain määrin ohjailivat taustalta kommunistit. Vuonna 1929 puoluekartalle nousi myös Eino Yliruusin johtama Suomen pienviljelijäin puolue, joka ei tosin ollut kommunistinen, mutta piikkinä Maalaisliiton lihassa syyttäen sitä pienviljelijöiden asian unohtamisesta. Tästä pienviljelijäpuolueesta kommunistit eivät olleet kovin innostuneita, vaan pitivät sitä porvarien perustamana. Tosin puolueeseen liittyi joitakin sellaisia pienviljelijöitä, jotka olivat olleet mukana kommunistien toiminnassa.⁷⁸²

Suomen pienviljelijäin puolueen äänenkannattajassa *Suomen pienviljelijässä* Maalaisliitto leimattiin taantumukselliseksi agraaripuolueeksi, joka ”ei mitenkään voi läh-

⁷⁸⁰ Relander 1968, 287.

⁷⁸¹ Pohjolan Sanomat 23.4.1929, Tärkein talous- ja yhteiskuntapoliittinen kysymys tällä hetkellä on pienviljelijäkysymys; Mylly 1989, 230–231.

⁷⁸² Mylly 1989, 290–291; Lackman 1985, 110–118 ja 284–292.

teä täydellä todella työskentelemään todellisella uudistusohjelmalla”. Suurta ääntä pienviljelijöiden unohtamisesta piti myös entinen maalaisliittolainen aktiivipoliitikko Lauri Perälä. Perälä oli istunut eduskunnassa vuosina 1919–1924 ja sen jälkeen toiminut muun muassa Maalaisliiton Vaasan läänin itäisen vaalipiirin eteläisen alueen piirijärjestön sihteerinä. Perälällä oli kuitenkin ambitioita pyrkiä eduskuntaan uudestaan, ja hän yrittikin päästä Maalaisliiton ehdokkaaksi vuoden 1927 vaaleihin. Vaasan läänin itäisen vaalipiirin maalaisliittolaisten kokous kuitenkin tyrmäsi Perälän ehdokkuuden, sen sijaan ehdokkaaksi nostettiin multialainen agronomi Taavi Vilhula.⁷⁸³

Tämä oli isku vasten Perälän kasvoja. Seuraava tuli kahta vuotta myöhemmin hänen pyrkiessään jälleen Maalaisliiton edustajaehdokkaaksi. Vaasan läänin itäisen vaalipiirin maalaisliittolaisten kokous ei tälläkään kertaa valinnut Perälää edustajaehdokkaaksi, mikä oli Perälälle liikaa. Perälä julisti Sunilan ja Vesterisen nurkkakunnan järjestäneen asiat niin, että hän ei pääsisi ehdokkaaksi, todeten samalla, miten ”metsä- ja ministerituloilla rikastuneet ja vahvistuneet rusthollarit ovat minun ajamallani kansanvalistus- ja sivistysystävälliselle pienviljelijäpolitiikalle sekä yli 20 vuotta kestäneelle puhujatyölleni osoittaneet kintaanpeukaloa”.⁷⁸⁴

Perälä ilmoittikin eroavansa Maalaisliitosta, sillä hänen mielestään puolueen suunta oli täysin muuttunut eikä se enää edustanut pienviljelijöiden asiaa, vaan nyt mentiin tuottajaintressit edellä. Tällainen tunnetun maalaisliittolaisen irtiotto aiheutti riemunkiljahduksia muiden puolueiden lehdissä. Sitä pidettiin selvänä osoituksena Maalaisliitossa vallitsevasta hajaannuksesta, ja esimerkiksi kokoomuslaisessa *Satakunnan Kansassa* nostettiin esiin useita esimerkkejä tästä hajaannuksesta.⁷⁸⁵

Maalaisliittolainen lehdistö puolestaan totesi puheiden hajaannuksesta olevan liioittelua. Muistuteltiin myös, että vielä edellisen vuoden puoluekokouksessa Perälä oli ylistänyt Sunilan hallitusta ”erinomaisesta pienviljelijärahkaudesta”. Puolueen lehtien mielestä Perälä oli vain yksinkertaisesti suuttunut siitä, että ei ollut tullut valituksi ehdokkaaksi, ja nyt sen vuoksi syytti puoluetta pienviljelijän asian unohtamisesta ja lähti sieltä ovet paukkuun.⁷⁸⁶ Perälän lähtöä Maalaisliitosta luonnollisesti siis vähäteltiin oman puolueen lehdissä, mutta häntä kutsuttiin myös sääliittäväksi raukaksi, joka ”ei ole lähtenyt [puolueesta] rehellisesti ja miehekkäästi, vaan luihuna ja totuuden vääristelijänä”. Sitä väitettiin, että Sunila olisi estänyt Perälän ehdokkuuden, pidettiin lähinnä osoituksena Perälän omasta matalamielisyystestä.⁷⁸⁷

⁷⁸³ Suomen Pienviljelijä 27.3.1929, Onko pienviljelijäin puolue tarpeellinen: Kangas 1998, 137.

⁷⁸⁴ Helsingin Sanomat 19.5.1929, Maalaisliittolaisille agitaattorin tarvitsijoille.

⁷⁸⁵ Satakunnan Kansa 22.5.1929, ”Viattomat haaveilijat” näyttävät sosialisteille viattomuutensa. Pahoja rakoi-
luja Maalaisliiton leirissä.

⁷⁸⁶ Liitto 23.5.1929, Puolueista eroamiset; Turunmaa 23.5.1929, Kun maalaisliitto rakoi-
lee...

⁷⁸⁷ Lalli 19.6.1929, Sääliittävä raukka.

On syytä mainita, että Sunilan suosikin Vihtori Vesterisen ja Lauri Perälän välillä vallitsi vanha antagonismi, joka oli saanut alkunsa jo 1910-luvulla miesten toimiessa *Saarijärven Paavon* piirissä. Vesterinen oli lehtiyhtiön puheenjohtaja ja Perälä lehden ensimmäinen päätoimittaja. Perälän päätoimittajuus ei kuitenkaan kestänyt pitkään, sillä lehtiyhtiön johto erotti hänet elokuussa 1919. Jo aikaisemmin Perälä oli saanut huomautuksia liian kärkevästä kirjoittelusta.⁷⁸⁸

Antagonismia Perälän ja Vesterisen välillä oli lisännyt myös vuonna 1921 sattunut tapaus, jossa Maalaisliiton ryhmävaltuuskunta oli paheksunut Perälää siitä, että tämä oli USA:n matkallaan esiintynyt olleensa puolueeton sisällissodan aikana ja hankkineensa vielä Väinö Voionmaalta todistuksenkin, että ei ollut osallistunut valkoiseen terroriin. Tällainen ”valkoisuuden” kiistäminen ei ollut talonpoikaismielisyyden mielestä ollenkaan suotavaa, ja ryhmävaltuuskunta katsoikin olleen Maalaisliiton politiikkaa loukkaavaa ja virheellistä, että Perälä oli esiintynyt puolueettomana Amerikan sosialistien keskuudessa Suomen vapaussodan ja kapinan tapauksiin nähden.⁷⁸⁹ Maalaisliiton taholta Perälän toimet pyrittiinkin leimaamaan kaikella mahdollisella tapaa vain sääliittävän ja katkeroituneen henkilön teoiksi.

Mutta vaikka Perälää vähäteltiin, niin Maalaisliitossa oli kyllä jo monesta muustakin syystä panostettava ja kiinnitettävä huomiota pienviljelijäkysymykseen ja kiistettävä puoluetta kohtaan esitetyt syytökset. Kuten jo on tullut esille, oli Sunilan hallituksen muodostamisen tavoitteena ollut juuri välttää pienviljelijäongelman kärjistyminen, niin kuin K. T. Jutilla oli joulukuussa 1927 kirjoittanut Alkiolle.⁷⁹⁰ Sunilan hallitus kiinnittikin paljon huomiota pienviljelijöiden asemaan, ja hallituksen apulaismaatalousministerinä toiminut Jutilla korosti kevään 1929 puoluekokouksessa, miten monia toimenpiteitä nimenomaan Maalaisliitto oli pienviljelijöiden aseman kohottamiseksi.⁷⁹¹

Kaikki eivät kuitenkaan näihin vakuutteluihin uskoneet tai ne nähtiin liioitteluna. Tämä johtui siitä, että vaikka kokonaisuutena tilallisysestön taloudellinen asema oli kehittynyt positiivisesti 1920-luvulla, niin Maalaisliiton peruskannatusalueilla Pohjois- ja Itä-Suomessa erityisesti pienviljelijöiden taloudellinen asema oli kehittynyt selvästi hitaammin. Ja kun maatalouspula alkoi 1928, ongelma alkoi kärjistyä.⁷⁹²

Puolueella oli siis käytössään kaksi kärkeä lähtiessään suuntaamaan kohti kesän 1929 ennakkoasiantuntemusta eduskuntavaaleja, vaaleihin mentiin pienviljelijä- ja virkamiespalkka-asioiden merkeissä. Vaalijulistuksessa, jonka oli laatinut Kallio Hiekkalan ja

⁷⁸⁸ Kangas 1998, 51–55.

⁷⁸⁹ Kangas 1998, 83–85.

⁷⁹⁰ K. T. Jutilla Santeri Alkiolle 22.12.1927, Santeri Alkion arkisto, KA Helsinki.

⁷⁹¹ Ilkka 29.4.1929, Toimenpiteistä pienviljelyksen ja pienviljelijäin aseman parantamiseksi, Prof. K. T. Juttilan esitelmä maalaisliiton puoluekokouksessa 2.

⁷⁹² Mylly 1989, 229–230.

Alkion luonnoksen pohjalta, nostettiin kyllä esiin myös aitosuomalaisuus ja kielto-laki, mutta niiden osuus julistuksessa oli hyvin pieni. Painotukset olivat nyt muissa asioissa ja se näkyi selvästi kirjasessa *Maalaisliiton vaalivalistajille*. Vaalipuhujille laaditussa kirjasessa painotus oli selvästi sen korostamisessa, miten Maalaisliitto oli pystynyt korjaamaan yhteiskunnallisia epäkohtia. Voi suorastaan todeta, että kirja-nen oli suurilta osin Sunilan hallituksen ylistyslaulua.⁷⁹³

Sunila ja hänen hallituksensa saivat Maalaisliiton vaalipropagandassa osakseen laajaa tunnustusta. Mutta oman ehdokkuutensa suhteen entinen pääministerin oli ilmeisen vaikeaa tehdä päätöstä. Tämä epäröinti lienee johtunut osittain siitä, että Sunila todennäköisesti aavisti joutuvansa muiden puolueiden ryöpyteltäväksi virkamiesasian suhteen. Presidentti Relander piti kuitenkin välttämättömänä saada Maalaisliiton eduskuntaryhmään arvovaltaista johtoa. Presidentillä ei ollut edelleenkään luottoa Kallion suuntaan, ja hän halusi Sunilan, huolimatta ajoittaisista erimielisyyksistä, uudestaan eduskuntaan. Sunila lähtikin ehdokkaaksi ja vieläpä kahdesta vaalipiiristä, sekä syntymäseudultaan Oulun läänin eteläisestä, että vanhasta vaalipiiristään Etelä-Hämeestä. Se, että Sunila oli listoilla myös Oulun eteläisessä vaalipiirissä, ei voinut olla kiukuttamatta Kalliota, joka oli seudun maalaisliittolaisten selvä, joskaan ei aina kiistaton, johtomies. Pitkään vaalikampanjaan Sunilalla ei ollut aikaa, sillä alkukesästä hän teki pitkän Euroopan matkan. Matkan pääkohteena oli Bukarestissa järjestetty kansainvälinen maatalouskongressi. Kongressissa Sunila piti esitelmän ja tapasi vanhoja tuttaviaan, luultavasti myös vanhan oppi-isänsä Ernst Laurin joka niin ikään osallistui kyseiseen kongressiin. Ehtipä Sunila samalla matkalla myös Ruotsiin, Tanskaan, Saksaan, Puolaan, Latviaan ja Viroonkin. Matkan aikana Sunila tutki sitä, miten maataloudellisen ulkomaanedustuksen voisi järjestää.⁷⁹⁴

Sunila keskittyikin kampanjoimaan ensi sijassa Oulun seudulla ja puhui juhan-nusviikolla niin Oulaisissa, Oulujoella, Muhoksella ja Tyrnävällä kuin syntymäkun-tansa Limingan nuorisoseuran talolla. Juhannusiltana Limingassa pitämässään pu-heessa Sunila tuomitsi Mantereen hallituksen toiminnan edesvastuuttomaksi ja piti virkamiespuolueitten toimintaa tolkkuttomana oman edun tavoitteluna. Sunila myös haukkui lehmäkaupat, joilla valtion budjetti oli kasvanut suhteettomasti. Tämä oli varmastikin viittaus myös Kallion suuntaan. Oulun eteläisen vaalipiirin maalaisliit-tolaisiin johtomiehiin kuulunut Yrjö Pesonen, sama henkilö, joka oli ajanut Sunilaa Maalaisliiton presidenttiehdokkaaksi vuoden 1925 vaaleihin, liputti näkyvästi Suni-lan valinnan puolesta *Liiton* palstoilla. Ja myös Sunila itse teki vaalilyötä lehtien

⁷⁹³ Hokkanen 1986b, 507; Maalaisliiton vaalivalistajille 1929, 5–6.

⁷⁹⁴ Relander 1968, 289; Hokkanen 1986b, 507; Ilkka 17.6.1929, Maataloudellinen ulko-maanedustus uudelle kannalle; Maaseudun Tulevaisuus 6.6.1929, Bukarestin kansain-välinen maatalouskongressi avataan huomenna.

palstoilla. Esimerkiksi *Liitossa* ja *Suomenmaassa* ilmestyi Sunilan pienviljelijäkysymystä koskeva kirjoitus, jossa hän pohti, tarvittiinko mitään erityistä pienviljelijöiden puoluetta. Sunila tuli asiassa kielteiseen tulokseen ja korosti Maalaisliiton toimintaa pienviljelijäaatteen hyväksi. Sunila totesi niiden, jotka väittivät Maalaisliiton toimivan suurviljelijästä suosivan johdon alaisena, vääristelevän totuutta.⁷⁹⁵

Hämeessä Sunila kampanjoi heti juhannuksen jälkeen puhuen esimerkiksi Joki-oisilla, Tammelassa ja Somerniemellä järjestetyissä Maalaisliiton esitelmätilaisuuksissa. Näkyvyyttä Sunila sai Etelä-Hämeessä lisäksi juuri vaalien alla järjestetyn Lounais-Hämeen kotieläinnäyttelyn avajaisissa, jossa piti puheen. Myös Maalaisliiton uudeksi päälehdeksi tarkoitettuun *Suomenmaahan*, joka ei vielä tosin ilmestynyt säännöllisesti, Sunila kirjoitteli vaalikirjoituksia, joissa muun muassa kritisoi Manneren hallituksen toimintaa. Sunilan mukaan virkamiesten asia piti kyllä hoitaa, mutta tapa ja ajankohta oli ollut väärä. Erityisen ärsyntynyt Sunila oli siitä, että kansanedustajia oli suorastaan painostettu niin, että nämä olisivat toimineet yleisen edun vastaisesti. Sunila totesi tulevien vaalien osoittavan, kumpi oli oikeassa, hallitus vai eduskunta. Samalla hän valitteli sitä, että oli ikävää käydä vaalit virkamieskysymyksen ympärillä, sillä se ei parantaisi kansan ja virkamiehistön suhteita, jotka olivat jo ennestään huonot.⁷⁹⁶

Virkamiesasia oli Sunilalle itselleenkin kiusallinen ja hankala monestakin syystä. Tämä tuotiin esiin myös virkamiespuolueina pidettyjen Kokoomuksen ja Edistyspuolueen lehdissä, joissa loppukevään ja alkukesän 1929 aikana hyökättiin sangen suoraan ja rajusti Sunilaa ja hänen menettelyään vastaan. *Helsingin Sanomat* totesi Sunilan vältelleen virkamieskysymyksen käsittelyä pääministerikaudellaan, mutta ottaneensa heti sen jälkeen vastaan hoidettavakseen professuurin, vaikka hänellä oli jo ennestään maataloushallituksen ylijohtajan virka. *Suomenmaassa* iskettiin kuitenkin takaisin muistuttamalla, että Sunila ei suinkaan ollut ainoa keskusviraston päällikkö, joka hoiti professuuria samalla kuin varsinaista virkaansa, vaan myös edistyspuoluelainen metsähallituksen pääjohtaja A. K. Cajander teki näin. *Vaasassa* ja *Uudessa Suomessa* Sunilaa vastaan hyökättiin vielä noin viikkoa ennen vaaleja syyttäen häntä virkojen ja toimien haalimisesta.⁷⁹⁷

⁷⁹⁵ Liitto 19.6.1929, Ylijohtaja Sunilan esitelmätilaisuudet; Liitto 25.6.1929, Maalaisliiton esitelmätilaisuudet juhannuksen seuduissa; Mylly 1989, 213; Liitto 23.6.1929, Kenelle annamme äänemme?; Liitto 20.6.1929, Tarvitaanko erityistä pienviljelijäin puoluetta?; Suomenmaa 20.6.1929, Tarvitaanko erityistä pienviljelijäin puoluetta?

⁷⁹⁶ Turunmaa 23.6.1929, Maalaisliiton esitelmätilaisuuksia; Turunmaa 30.6.1929, Lounais-Hämeen suuret kotieläinnäyttelyt alkoivat Forssassa eilen; Suomenmaa 5.6.1929, Virkamiesten palkkausia ja sen hoito.

⁷⁹⁷ Helsingin Sanomat 18.5.1929, Sivuansiojärjestelmä; Suomenmaa 5.6.1929, Maalaisliiton vastustajien menettelytavoista; Vaasa 22.6.1929, Palkat ja eläkkeet; Uusi Suomi 23.6.1929, Maanviljelijät ja virkamiesten palkkauskysymys.

Vastustuspuolueiden hyökkäys Maalaisliittoa ja Sunilaa vastaan nähtiin Maalaisliiton piirissä lähinnä osoituksena siitä epätoivosta, joka kyseisissä puolueissa asian suhteen vallitsi. Eikä hyökkäys sitten onnistunutkaan, vaikka henkilökohtaisesti edistyspuoluelaisten ja kokoomuslaisten lehtien kirjoittelu varmasti rasittikin Sunilaa. Heinäkuun alussa järjestettyjen vaalien tulos oli aika lailla sen mukainen, mitä Maalaisliitto oli uumoillutkin, se sai suuren voiton ja eduskuntaan peräti 60 edustajaa. Lisäys edellisiin vaaleihin nähden oli 8 uutta kansanedustajaa. Hetki oli siinä mielessä historiallinen, että ensimmäistä kertaa eduskunnan historiassa SDP tippui kansanedustajien määrässä hopeasijalle. Maalaisliittolainen politiikka, jossa oli puolustettu pienviljelijöiden asiaa ja oltu kriittisiä virkamiesten vaatimuksia kohtaan, oli purrut. Eikä saavutus varmastikaan ollut vähiten Sunilan ansiota. Nyt Maalaisliitto oli myös murtautunut lopullisesti koko Suomen kattavaksi puolueeksi, sillä se sai kansanedustajan jokaisesta vaalipiiristä.⁷⁹⁸

Sunila itse pääsi läpi sekä Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä, että vanhassa vaalipiirissään Etelä-Hämeessä. Valtakirjan Sunila otti Etelä-Hämeestä, sillä siellä hän oli saanut – huolimatta vähäisestä kampanjasta – paremman kannatuksen kuin vanhalla kotiseudullaan, jossa oli mennyt läpi viimeisenä maalaisliittolaisena. Toki ei Oulun eteläisen vaalipiirin vahva mies Kyösti Kalliokaan voinut äänimäärällään mitenkään juhlia, sillä hän oli menettänyt noin tuhat ääntä edellisiin vaaleihin verrattuna. Etelä-Hämeessä Sunilan kannatus oli kuitenkin vankkaa ja muutenkin Maalaisliitto oli nousussa niin, että se sai 14 prosenttia vaalipiirissä annetuista äänistä. Nousu oli huomattava, ja puolue sai nyt Sunilan lisäksi toisenkin etelähämäläisen kansanedustajan somerolaisen maanviljelijän Lauri Sariolan noustessa eduskuntaan.⁷⁹⁹

Pienviljelijäkysymyksessä Maalaisliiton poliittiseksi haastajaksi pyrkinyt Suomen Pienviljelijäin puolue, joka oli syyttänyt Maalaisliittoa suurtalonpoikien edustajaksi, ei onnistunut saamaan näissä vaaleissa yhtään ehdokastaan läpi, vaan sen valtakunnallinen kannatus oli jäänyt ainoastaan 1,1 prosenttiin. Tulos oli taatusti helppotus niin Sunilalle kuin koko Maalaisliitollekin. *Saarijärven Paavossa* todettiin Lauri Perälän ja Eino Yliruusin saaneen huomata, että ”he eivät jaksaa vääntää tuulesta pois Maalaisliiton myllyä”. Tosin pitää muistaa, että Suomen Pienviljelijäin puolue oli perustettu vasta vähän aikaisemmin – toukokuussa 1929 – eikä sillä kiireen ja kokemattomuuden takia ollut edes mahdollisuuksia samanlaiseen vaalikamppailuun kuin suurilla puolueilla.⁸⁰⁰

⁷⁹⁸ Mylly 1989, 164.

⁷⁹⁹ Hokkanen 1986b, 507–509; Mylly 1989, 164–168.

⁸⁰⁰ Suomen Pienviljelijä 27.3.1929, Onko pienviljelijäin puolue tarpeellinen; Vahosalmi 2018, 39–46.

5.2 Uudelleen pääministeriksi vai syrjään?

5.2.1 Maalaisliitto saa taas hallitusvastuun

Maalaisliitto oli siis voittanut vaalit, joten ei ollut epäselvää, mistä puolueesta uusi pääministeri löytyisi. Presidentti Relander oli jo heinäkuun lopulla ottanut asian puheeksi Sunilan kanssa ja yrittänytkin varoen saada Sunilaa ryhtymään seuraavaksi pääministeriksi. Sunila oli kuitenkin ollut vielä odottavalla kannalla. Vaikka olikin taas noussut eduskuntaan, niin Sunila ei ollut ilmeisesti yhtään varma siitä että hän saisi kannatusta uudessa eduskuntaryhmässä, jossa kalliolaiset olivat vahvoilla.⁸⁰¹

Henkilökohtaisesti vaaleissa kehnonlaisesti menestyneen Kallion asema osoittautuikin ryhmässä vahvaksi. Jo heinäkuun lopussa pidetyssä eduskuntaryhmän järjestäytymiskokouksessa ryhmän johtoon valittiin kalliolaisena pidetty Jalo Lahdensuo. Sunila oli myös yrittänyt ryhmän johtoon, mutta hän oli saanut ainoastaan 22 ääntä Lahdensuon saadessa 31 ääntä. Muutama oli tosin äänestänyt Kalliotakin ryhmän johtoon, mutta hänestä oli kaavailtu eduskunnan puhemiestä ja se hänestä tuli. Kun hallituskysymys alkoi aktualisoitua, niin kalliolaiset olivat melko vahvasti sillä kannalla, että olisi saatava aikaan suomalaisten porvaripuolueiden koalitionhallitus. Johdon piti kuitenkin olla Maalaisliitolla. Sunila oli kuitenkin toista mieltä ja teki tämän hyvin tiettäväksi niin presidentille kuin Maalaisliiton eduskuntaryhmälle. Sunila tahtoi puhdasta maalaisliittolaista hallitusta.⁸⁰²

Maalaisliittolaisen hallituksen puolesta Sunila agitoikin voimakkaasti Maalaisliiton eduskuntaryhmässä 6. elokuuta. Sunilan mukaan kansa oli nyt antanut täyden valtakirjansa Maalaisliitolle ja se oli osoitus siitä, että maalaisliittolainen politiikka oli osunut oikeaan. Sunilan mielestä Maalaisliiton tuli siis ottaa vastuu hallituksen muodostamisesta. Oikeistohallitusta Sunila ei suin surminkaan halunnut, sillä Sunilan mukaan Kokoomus saisi hallituksessa yliotteen ja se olisi rasite maalaisliittolaisille. Sosialidemokraatit olisivat olleet Sunilalle mieluinen hallituskumppani, mutta totesi senkin olevan nyt mahdotonta. Sunilan kanta hallitusasiaan sai ryhmässä laajaa kannatusta. Kalle Lohi piti Sunilan ajatuksia oikeina ja samaa totesi myös Paavo Saarinen, jonka mielestä porvarillisella koalitionhallituksella saattoi olla omat etunsa, mutta nyt oli etenkin ryhmän eheyden kannaltaärkevintä muodostaa puhdas maalaisliittolainen hallitus. Anselm Alestalo peräänkuulutti niin ikään talonpoikaishallituksen muodostamista, ja kuoroon yhtyivät myös sunilalaiset Kirra ja Vesterinen.⁸⁰³

⁸⁰¹ Relander 1968, 302; Saarijärven Paavo 18.7.1929, Perälä ei jaksanut kääntää pois tuulesta Maalaisliiton myllyä.

⁸⁰² Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 31.7.1929, KMA; Lahdensuosta väitelleen Pekka Kakkurin mukaan Lahdensuo oli tehnyt selvän pesäeron sunilalaisiin tammi-kuussa 1929, ks. Kakkuri 1999, 224–227. Relander 1968, 304.

⁸⁰³ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 6.8.1929, KMA.

Henki oli taas kohti puhdasta maalaisliittolaista hallitusta. Kun presidentti oli saanut tietää ryhmän kannasta ja Kalle Kirra oli vielä soittanut kehuakseen Sunilan lausuntoa, päätti Relander antaa hallituksen muodostamisen Sunilalle. Relanderille olikin suuri yllätys, kun Sunila antoi asiaan kielteisen vastauksen. Tämän jälkeen presidentti otti yhteyttä Ouluun maaherra E. Y. Pehkoseen. Relander oli Sunilan kanssa tullut siihen tulokseen, että hallituksen muodostamista olisi tarjottava ensin Pehkoselle, vaikka olikin hyvin todennäköistä, että Pehkonen tulisi kieltäytymään. Näin kävikin.⁸⁰⁴

Kun Sunila ja Pehkonen olivat kieltäytyneet, oli Relander vaikeassa välikädessä. Hallituksen muodostamistehtävä piti antaa Maalaisliitolle, mutta Kalliolle Relander ei olisi tehtävää mielellään antanut. Sunila kuitenkin kieltäytyi edelleen, vaikka presidentti yritti yhdessä Sunilan luottomiehen Kalle Kirran kanssa häntä taivutella tehtävään. Sunila vetosi huonoon terveyteensä. Enää ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin kutsua Kallio yrittämään. Relander piti Maalaisliiton johtohahmoille, siis eduskuntaryhmän valtuuskunnalle ja puolueen puheenjohtaja Heikkiselle, puhuttelun, jossa totesi tilanteen muuttuvan hyvin vaikeaksi, jos sekä Sunila että Kallio kieltäytyisivät tehtävästä. Tämä johtikin siihen, että Kallio taipui.⁸⁰⁵

Ryhmässä Kallio korosti kyllä vielä seuraavana päivänä, miten oli joutunut tilanteeseen täysin vastentahtoisesti. Kallion mielestä hallituksen muodostaminen olisi kuulunut tosiasiallisesti Sunilalle, joka oli suunnitellut hallitukselle suuntaa. Vaikka joitakin soraääniä kuului, niin enemmistö katsoi ainoan vaihtoehdon olevan, että Maalaisliitto muodostaisi hallituksen joko Sunilan tai Kallion johdolla tai muuten se ”plaskaisi” itsensä, niin kuin Niukkanen kokouksessa totesi.⁸⁰⁶

Kallion vastentahtoisuus oli aivan ymmärrettävää, sillä tilanne oli vaikea. Erityisen vaikea oli virkamiesasia, joka oli Santeri Alkionkin mielestä Sunilan ja Pehkosen kieltäytymisien takana.⁸⁰⁷ Maalaisliitto ei kuitenkaan voinut kieltäytyä hallitusvastuusta, sillä vaalivoitto oli ollut niin suuri, että hallitusvastuusta kieltäytyminen olisi vienyt puolueen uskottavuuden muiden puolueiden silmissä. Sunilalle oli ilmeisestikin tärkeintä saada nyt maahan maalaisliittolainen hallitus, mutta hankalassa tilanteessa pääministerin salkku piti ujuttaa Kalliolle. Kalliohan ei ollut virkamies niin kuin Sunila, joka kaksoisroolissaan korkeana virkamiehenä ja toisaalta merkittävänä maalaisliittolaisena poliitikkona sai pelätä iskuja kummaltakin taholta. Sunila ei siis halunnut lähteä tasapainoilemaan viiteryhmiensä välillä, jota pääministeriksi suostuminen tässä tapauksessa olisi eittämättä merkinnyt. Maalaisliiton keskuudessa epäsuositun asian hoitaminen piti jättää jollekin toiselle, eli tässä tapauksessa Kalliolle.

⁸⁰⁴ Relander 1968, 305–306.

⁸⁰⁵ *ibid.*

⁸⁰⁶ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 9.8.1929, KMA.

⁸⁰⁷ Alkio 2013, 598–599.

Keskusteltaessa Kallion ohjelmaluonnoksesta ryhmässä sunilalaiset Juutilainen, Kirra ja Pitkänen antoivat tulla täyden laidallisen luonnoksen talouskohtaa vastaan. Heidän mielestään Kallio oli liikaa edellisen hallituksen linjoilla, eli ohjelmaluonnoksessa korostettiin liikaa virkamiesasiaa. Leppälä ja Kirra totesivat ohjelmaluonnoksen korostavan liian vähän pienviljelijöiden asiaa, joka Kirrasta oli nyt tärkein asia.⁸⁰⁸

Sunilalaisten mielestä Kallio veti siis ohjelmaluonnoksessaan liikaa oikealle ja ei toteuttanut sitä linjaa, jonka merkeissä Maalaisliitto oli vaaleihin mennyt. Kallio sai kuitenkin hallituksen kasaan, vaikka helppoa se ei ollut ja presidentti Relander totesi hallituksen muodostamisen olleen täynnä maalaisliittolaisia intrigejä. Näiden intrigien tuloksena oli maalaisliittolainen hallitus, jossa sunilalaiset olivat selvänä vähemmistönä. Varsinainen sunilalainen oli oikeastaan salkuton ministeri Juhani Leppälä, joka pian siirtyi apulaissosiaaliministeriksi. Sunilalaisena voi tavallaan pitää myös maatalousministeriksi tullutta K. J. Ellilää, joka oli ollut pitkään Sunilan apulainen maataloushallituksessa ja toiminut Maalaisliitossakin läheisessä yhteistyössä Sunilan kanssa.⁸⁰⁹

Julkisuuteen päin Maalaisliitto halusi näyttää taas yhtenäiseltä. Puolueen jakautuminen kahteen leiriin kiistettiin jyrkästi puoluesihteerin Toivo Helojärven kirjoittamassa ja maalaisliittolaisissa lehdissä julkaistussa artikkelissa ”Satu siivistä”, jonka mukaan:

Jokainen meistä, ken tuntee puolueemme sisäisen elämän ja toiminnan sekä edellä mainitut johtajapersoonat, on täysin selvillä siitä, että puheet maalaisliiton erilaisista siivistä samoin kuin pääministeri Kallion ”oikeistosuuntaisuudesta” ja ylijohdaja Sunilan ”vasemmistolaisuudesta” ovat pelkkää mielikuvituksen tuotetta, vailla mitään pontta ja perää. Siksi olemmekin kaikki tällaiset keksityt siipijutut ottaneet varsin kevyeltä kannalta, jonkinlaisina poliittisina pilapuheina, joihin ei maksa vaivaa mitään vakavampaa huomiota kiinnittää.⁸¹⁰

Kirjoituksessa yritettiin vielä vakuuttaa Maalaisliiton olevan ainoa puolue, joka oli säästynyt suuntaristiriidoilta ja ”siipeilemiseltä” ja seurasi ainoastaan samaa talonpoikaista, kansanvaltaista ja uudistusystävällistä keskustasuuntaa, jota oli yli kaksikymmentä vuotta kulkenut.⁸¹¹

Helojärven vakuuttelu oli samankaltaista kuin se, mitä Sunila oli jo tammikuussa lehtien palstoilla julkaistussa kirjoituksessaan korostanut. Kulissien takana tilanne

⁸⁰⁸ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 12.8.1929, KMA.

⁸⁰⁹ Relander 1968, 306–308.

⁸¹⁰ Liitto 22.8.1929, Satu siivistä.

⁸¹¹ *ibid.*

oli toki toisenlainen. Sunila ja Kallio taistelivat, mutta julkisuuteen päin piti korostaa puolueen yhtenäisyyttä jo pelkästään arvovalta- ja uskottavuussyistä. Maalaisliitto oli noussut juuri kesän vaaleissa suuremmaksi ja hajaannukseen ei ollut varaa – mikäli mieli toteuttaa maalaisliittolaista politiikkaa. Kiistelyä sai toki harjoittaa, mutta sitä ei saanut tuoda julkisuuteen ja antaa lyömäaseita muille puolueille.

Maalaisliiton aitosuomalaiset olivat pääministerivalintaan tyytyväisiä, sillä he pitivät Kalliota enemmän omana miehenään kuin kielikysymyksessä sovittelevalla kannalla olevia presidentti Relanderia ja Sunilaa. Aitosuomalaiset uskoivat, että Kallion pääministeriyyden myötä suomalaisuuden asiaa ajettaisiin entistä tarmokkaammin. Näin ajatteli myös nuori maalaisliittolainen Urho Kekkonen, joka AKS:n lehteen *Suomen Heimoon* nimimerkillä Lautamies kirjoittamassaan kirjoituksessa otti tyytyväisyydellä vastaan Kallion hallituksen nimityksen. Lautamies totesi, että ”Korkeimmalta taholta tarjottiin taas pääministerin tuolia tohtori Sunilalle”, mutta ”Herra Sunila, jonka hallitushalua ei ole lupa epäillä, ei kuitenkaan ottanut hallituksen muodostamista vastaan, arvatenkin todettuaan, ettei hänellä ole puolueensa keskuudessa tarpeeksi kannatusta”. Kekkonen siis piti Sunilan kannatusta Maalaisliitossa tuossa vaiheessa pienenä, ja hänen mukaansa olikin onnellista, että ”Hallituksen muodostaminen jätettiin sitten pankinjohtaja Kyösti Kallion tehtäväksi, miehen jonka suomalainen mieli ja horjumaton suomalainen tahto ei ole koskaan jättänyt tilaa epäilyksille”.⁸¹²

5.2.2 Oppositiossa ja syrjässä?

Sunila olisi luultavasti päässyt pääministeriksi, jos vain olisi halunnut. Tilanne oli kuitenkin sellainen, että hän ei uskaltanut ottaa ohjaksia. Taustalla hän kuitenkin oli pyrkinyt tekemään kaikkensa, jotta maahan oli saatu maalaisliittolainen hallitus. Tässä hän oli toisaalta onnistunut, mutta toisaalta taas se, että hallituksessa oli kovin vähän hänen omia miehiään, oli varmastikin Sunilalle pettymys. Onnistumiseksi voi katsoa senkin, että Kallio oli hallitusohjelmansa kärkeen ottanut vähäväkisistä huo-

⁸¹² Suomen Heimo N:o 9/1929, Lautamiehen lavitsalta; Tarkkaa ajankohtaa siitä, milloin Kekkonen liittyi Maalaisliiton jäseneksi, ei ole tiedossa. Todennäköisesti tämä tapahtui joskus vuosien 1926–1929 välisenä aikana, mutta aivan pitävää dokumenttia asiasta ei ole löydetty. Maakansassa 20.6.1933 ilmestyneen jutun mukaan Kekkonen olisi liittynyt Maalaisliittoon vuonna 1926 (Maakansa 20.6.1933, Maalaisliiton edustajaehdokkaita Viipurin I. läntisestä vaalipiiristä), mutta Urho Kekkosen arkistossa säilytetävän Maalaisliiton Helsingin paikallisosaston jäsenkirjan mukaan Kekkonen olisi maksanut jäsenmaksunsa ensi kerran vuonna 1929 (tosin jäsenkirja on vuodelta 1937, eli se ei välttämättä ole täydellinen). Ari Uinon mukaan Kekkonen itse muisteli liittyneensä puolueeseen jo vuonna 1926, mutta ainakin vuonna 1929 Kekkonen on ollut Uinon mukaan viimeistään Maalaisliiton jäsen, ks. Uino 1985, 191–194.

lehtimisen, asutustoiminnan jatkamisen ja pienviljelyksen tukemisen.⁸¹³ Mutta toki nämä asiat olivat muutenkin Maalaisliitolle tärkeitä.

Tästä huolimatta alkoi näyttää siltä, että Sunila oli jäämässä omassa puolueessaan hieman oppositioon ja syrjään. Tämä ilmeni monella eri tavalla. Esimerkiksi jo syyskuussa, kun eduskuntaryhmän puheenjohtajaa valittiin, oli Sunilan luottomies Vesterinen hävinnyt vaalissa kalliolaiselle K. A. Lohelle. Tosin Sunila itse oli kielletty edes ottamasta osaa vaaliin.⁸¹⁴ Ilmeisesti Sunila halusi tässä vaiheessa säilyttää tietyn vapautensa politikointiin ja katsoi sen olevan helpompaa riviedustajana kuin ryhmän johdossa. Ryhmän johtajan piti toimia kuin erotuomari, tai näyttää ainakin siltä. Oman politiikan ajaminen ja kritiikin esittäminen siltä paikalta oli vaikeampaa kuin se oli riviedustajalle. Mutta tärkeää olisi ollut saada paikalle luotettava mies, kuten juuri Vesterinen, mutta siinä Sunila ei ollut onnistunut.

Vielä selvempi esimerkki Sunilan aseman heikkenemisestä saatiin, kun ryhmässä äänestettiin Maalaisliiton edustajasta Suomen Pankin pankkivaltuustoon. Sunila hävisi äänestyksen Lahdensuolle, huolimatta siitä, että eduskuntaryhmän valtuuskunnan kerrottiin esittäneen yksimielisesti Sunilan valitsemista. Tämä harmitti etenkin presidentti Relanderia, varsinkin kun Sunilan olisi pitänyt olla käsittelemässä ryhmässä virkamiesten palkka-asiaa. Pankkivaltuusmiesasia oli kuitenkin ollut listalla ennen virkamiesten palkka-asiaa, ja häviöstään suivaantunut Sunila oli lähtenyt pois ovet paukkuen. Relander ripittikin asiasta Kalliota, joka myönsi Sunilan olevan pätevämpi.⁸¹⁵

Relanderia asia harmitti sen vuoksi, että hän oli toivonut Sunilan esittävän näkemysensä virkamieskysymyksessä. Nyt sitä ei siis kuultu Sunilan lähdettyä ryhmäkokouksesta pois. Sitä, olisiko Sunila toiminut presidentin toivomalla tavalla, jos olisi tullut valituksi pankkivaltuustoon, on mahdotonta tietää. Ainakin ne sunilalaiset, kuten Kalle Kirra, Vihtori Vesterinen ja Heikki Vehkaoja, jotka ryhmässä olivat äänessä, eivät olleet missään nimessä palkankorotusten kannalla. Vehkaoja totesi, että ”jos aiemmin oli epäedullinen palkkojen korotuksiin on se nyt entistä epäedullisempi”.⁸¹⁶

Hallituksen äänenä toimi Kallion lisäksi ryhmäjohtaja Lohi, joka yritti vakuutella tilanteen vakiintuneen. Lohenkaan vakuuttelut eivät pureet ryhmässä, vaan useampi eduskuntaryhmän jäsen polemisoi häntäkin vastaan ja näin Maalaisliiton

⁸¹³ Pääministeri Kyösti Kallion III hallituksen ohjelma, ks. <https://valtioneuvosto.fi/-/17-paaministeri-kyosti-kallion-iii-hallituksen-ohjelma>.

⁸¹⁴ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 26.9.1929, KMA.

⁸¹⁵ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 3.10.1929, KMA; Relander 1968, 320–324; Eduskuntaryhmän valtuuskunta oli esittänyt Sunilan valitsemista, mutta asiasta oli kuitenkin käyty keskustelua, jossa eräät valtuuskunnan jäsenet olivat hieman epäilleet Sunilaa, ks. Maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunnan kokous 3.10.1929, KMA.

⁸¹⁶ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 3.10.1929, KMA.

kanta virkamiesten palkkausasiassa jäi edelleen roikkumaan. Seuraavana päivänä asia oli jälleen ryhmässä, mutta Sunila loisti edelleen poissaolollaan. Äänessä olivat kyllä sunilalaisista muun muassa Pitkänen, Vehkaoja ja Vesterinen, jotka vastustivat tiukasti kaikkia korotuksia. Kun asiasta lopuksi äänestettiin, voitti hallituksen esitys kyllä selvästi. Mutta ryhmäkokouksen ilmapiiri ja se, että peräti 14 edustajaa ilmoitti irtautuvansa ryhmäpäätöksestä, ei kertonut hyvää ryhmän tilanteesta. Vaikka Kallio oli tavallaan voittanutkin, niin tilanne ei ollut missään mielessä helppo. Ryhmässä oli avointa vastarintaa Kalliota kohtaan. Hän totesikin presidentille kokouksen olleen yhden kurjimmista missä oli ollut.⁸¹⁷

Esiintynyt vastarinta sai presidentin pitämään Kalliota liian heikkona pääministerinä, ja hän mainitsi tästä muun muassa ulkoministeri Procopélle. Procopélle Relander myös totesi pitävänsä Sunilaa etevämpänä ja sopivampana pääministeriksi. Tätä presidentin käsitystä ehkä vahvisti se härkäpäisyys, mitä Sunila osoitti suhteessa virkamiesasiaan. Presidentti oli toivonut Sunilan esiintyvän eduskuntaryhmässä palkkojen järjestelyn puolesta, mutta tunnusti ymmärtävänsä sen, miksi Sunila oli asiassa niin innoton. Relanderin mielestä ryhmä oli kohdellut Sunilaa väärin, ja tämä oli aivan oikeutetulla tavalla katkeroitunut.⁸¹⁸ Tällainen ajatuskulku oli Relanderille tunneihmisenä hyvinkin looginen.

Virkamiesasia venyi lähes koko syksyn mittaiseksi ja Sunila pysyi edelleen kannallaan, huolimatta siitä, että presidentti edelleen yritti taivutella Sunilaa tekemään asian suhteen positiivisen esityksen. Vaikka ilmeisesti tiesikin Sunilan kannan jo etukäteen, puuskahti Relander päiväkirjalleen Sunilan olevan poliittiselta maailmankatsomukseltaan kaksinainen. Toisaalta Sunila oli Relanderin mielestä Maalaisliitossa vasemmistolainen, joka tavoitteli sosialidemokraattien tukea, ja toisaalta presidentin mielestä Sunilassa esiintyi myös vahvana vanha suomettarelaisuus. Mutta vaikka hieman Sunilaa päiväkirjalleen arvostelikin, niin jo samaan hengenvetoon presidentti totesi Maalaisliiton hajanaisuuden johtuvan siitä, että Sunila oli sivuutettu ryhmän puheenjohtajaa valittaessa.⁸¹⁹

Lopullisen niittinsä virkamiesasia sai eduskunnassa marraskuun lopussa. Äänessä oli oppositiosta sosialidemokraattien edustaja J. F. Aalto, joka kiinnitti huomiota muun väestön, lähinnä työväestön ja viljelijäin, heikkoon taloudelliseen tilanteeseen. Aalto totesi virkamiesten aseman paljon helpommaksi ja esittikin Kallion hallituksen palkkalakiesityksen hylkäämistä. Asia meni äänestykseen ja niukasti, äänin 93–91, hallituksen esitys kaatui.⁸²⁰

⁸¹⁷ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 3.10.1929, KMA, Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 4.10.1929, KMA; Relander 1968, 320–324.

⁸¹⁸ Relander 1968, 321–328.

⁸¹⁹ Relander 1968, 347–348.

⁸²⁰ Vasara 2013b, 347.

Sosialidemokraattien lisäksi hallituksen ehdotusta vastaan äänestivät molemmat työväenpuolueet ja parisenkymmentä maalaisliittolaista. Isku oli kova paitsi presidentti Relanderille, myös pääministeri Kalliolle, jota nöyryytettiin poikkeuksellisen vahvasti omienkin taholta. Sunilaa lopputulos lieenee tyydyttänyt siinä mielessä, että näin oli osoitettu Kallionkin asema heikoksi Maalaisliiton sisällä, vaikka alkusyksystä tilanne oli ollut toinen, jolloin Sunilaa oli nöyryytetty. Valitettavasti sitä, tiesikö Sunila etukäteen sosialidemokraattien Aallon tekemästä vastaesityksestä, on mahdotonta tietää. On kuitenkin täysin mahdollista, että näin oli, sillä olihan Sunila omana pääministerikautenaan käynyt luottamuksellisia keskusteluita Aallon kanssa ja luonnostellut tämän kanssa erään omaa hallitustansa kohtaan esitetyn välikysymyksenkin.

Presidentti Relander uskoi Sunilan oikeastaan toivovan sitä, että Kallion hallitus kaatuisi kokonaan ja tilalle tulisi sosialidemokraattinen hallitus. Eikä tällainen ajatus ollut varmastikaan vailla pohjaa, sillä Sunila oli presidentiltä suoraan tiedustellut, kenelle sosialidemokraatille pääministerin salkku annettaisiin, jos tulisi hallituspuola.⁸²¹ Sunila halusi siis edelleen rakentaa yhteistyötä sosialidemokraattien suuntaan. Siitä, olisiko hän halunnut Kallion hallituksen tilalle puhtaasti sosialidemokraattisen hallituksen, vai sellaisen, jossa olisi ollut mukana sekä Maalaisliitto että SDP, voi esittää ainoastaan hypoteeseja.

Mutta vaikka Kallion hallitus kärsikin virkamieskysymyksessä tappion, se ei eronnut vaan jäi paikalleen. Tilanne alkoi muutenkin kehkeytyä sellaiseen suuntaan, jossa – Vesa Varesta lainaten - piilevä katkeruuden potentiaali oli pääsemässä esiin ja demokratia joutumassa kriisiin.⁸²² Sunila pyrki varmasti vilpittömästi rakentamaan yhteistyötä kohti vasenta laitaa. Myöhäissyksyllä 1929 sellaiselle ei kuitenkaan ollut enää reaalisia edellytyksiä. Kommunistien toiminnan aktivoituminen oli nostanut Pohjanmaalla vastareaktion, ja tähän piti myös Maalaisliiton ottaa kantaa.

Mainittakoon tässä kohtaa, että kansainvälisten yhteyksien tasolla Sunilaan kyllä luotettiin Maalaisliitossa, siitä hyvänä osoituksena voi pitää hänen valitsemistansa Maalaisliiton edustajaksi Kansainvälisen Agraaritoimiston puhemiehistöön myöhäissyksyllä 1929. Kyseistä järjestöä ja sen syntyä on esitelty tarkemmin johdannossa. Suomen Maalaisliitto saatiin mukaan tähän järjestöön vuonna 1928 järjestön pääsihteerin Karel Mečírín otettua yhteyttä Eemil Hynniseen, joka toimi Suomen edustajana Rooman Kansainvälisessä Maatalousinstituutissa ja katsottiin Maalaisliiton sisäisessä jaottelussa sunilalaiseksi. Mečír oli houkutellut Maalaisliittoa mukaan Vihreään internationaaliin jo muutama vuosi aikaisemmin osallistuessaan Maalaisliiton 20-vuotisjuhlapuoluekokoukseen kesäkuussa 1926. Samassa puoluekokouk-

⁸²¹ Relander 1968, 347.

⁸²² Vares 1991, 80–81.

sessä myös Sunila oli puhunut voimakkaasti agraaripuolueiden yhteistyön puolesta.⁸²³

Sunila lienee ollut aidon innostunut agraaripuolueiden kansainvälisestä yhteistyöstä, sillä hän nosti sen yhdeksi puheensa aiheista Maalaisliiton Etelä-Hämeen piirin kokouksessa lokakuussa 1926. Sunila pyrki omalta osaltaan innostamaan kansainväliseen yhteistyöhön hieman varovaisesti suhtautuneita maalaisliittolaisia.⁸²⁴ Sunila vaikuttaa ajatelleen, että huomattaessaan olevansa osa kansainvälistä liikettä, jonka tarkoituksena oli talonpoikaisväestön ammatillinen ja sivistyksellinen nousu, myös Maalaisliiton itsetunto lisääntyisi. Samaa kantaa edusti jo mainittu Hynninen, joka vuoden 1928 puoluekokouksessa piti puheen, jossa totesi talonpoikaisen väestön poliittisen järjestäytymisen kehittyneen sille asteelle, että kansainvälistä yhteistyötä tarvittiin.⁸²⁵ Voikin huomata, että Maalaisliitossa agraaripuolueiden kansainvälisen yhteistyön merkityksestä puhuivatkin nimenomaan sunilalaisiksi lasketut henkilöt ja heistä voimakkaimmin juuri Sunila ja Hynninen.⁸²⁶ Tämä tietysti johtui siitä tosiasiasta, että tuossa vaiheessa Maalaisliitossa ei ollut kovin monta poliitikkoa, joilla olisi ollut laajempia kansainvälisiä yhteyksiä. Sunila ja Hynninen olivat ehdottomasti puolueensa kansainvälisesti kokeneimmat henkilöt tuossa vaiheessa.

Kyse oli tosiasiallisestikin ainoastaan muutamien maalaisliittolaisten innosta tilanteessa, jossa näytti, että agraaripuolueiden voittokulku jatkuisi ja Eurooppaan muodostuisi ”talonpoikaisdemokratioiden rintama”, joka ulottuisi Suomesta Mustallemerelle.⁸²⁷ Näin ei käynyt, vaan Vihreä internationaalin aktiivivaihe jäi sangen lyhyeksi autoritääristen hallitusten noustessa valtaan suuressa osassa Eurooppaa 1930-luvulla. Suomessakin tämä kansainvälinen järjestö jäi lopulta tavallisille maalaisliittolaisille sangen vieraaksi järjestöksi.

⁸²³ Turunmaa 20.11.1929, Kansainvälisen agraaritoimiston puhemiehistö. Maalaisliiton edustajaksi valittu ylijohtaja J. E. Sunila; Toshkov 2019, 42–44; Haushofer 1977, 674–675; Hämeen maa 11.12.1926, Vihreä internationaali; Mylly 1979, 22; Ilkka 14.6.1926, Maalaisliiton puoluekokous ja 20-vuotisjuhla. Harvinaisen onnistuneita tilaisuuksia. – Läsnä ulkomaisia vieraita; Hämeen maa 17.6.1926, Suomen ja ulkomaiden maalaisliittojen yhteistyö. Ministeri J. E. Sunilan pitämä puhe maalaisliiton puoluekokouksessa saapuvilla olleille Tšhekkio-Slovakian, Viron ja Latvian maalaisliiton edustajille.

⁸²⁴ Hämeen maa 26.10.1926, Maalaisliiton piirikokous Läyliäisissä.

⁸²⁵ Saarijärven Paavo 5.6.1928, Pyrkimykset kansainväliseen järjestäytymiseen maatalouden alalla. Ministeri, tri E. Hynnisen Maalaisliiton puoluekokouksessa pitämä esitelmä II.

⁸²⁶ Mylly 1978, 151.

⁸²⁷ Mylly 1979, 11.

5.3 Sivuraiteelta oman linjan terästäjäksi

5.3.1 Sunilasta maaherra?

Vuoden 1930 alkaessa Sunila vaikutti ajautuneen politiikassa hieman sivuraiteelle. Hän oli kyllä jonkin verran pystynyt nöyryyttämään Kallion hallitusta, mutta jos tarkoituksena oli ollut Kallion hallituksen kaataminen, niin siinä hän ei ollut onnistunut. Kampittamista ja muutenkin politiikkaan osallistumista hankaloitti Sunilan sairastuminen marraskuussa 1929. Sairastaminen vei Sunilan sivuun eduskuntatyöstä ja Maalaisliiton tärkeistä neuvotteluista useiden kuukausien ajaksi. Kallion kritisointi jatkui kuitenkin myös sairaskaudella. Esimerkiksi vuodenvaihteessa 1929–1930 Sunila arvosteli puhelinkeskustelussa kovin sanoin Kallion hallitusta ja etenkin valtionvarainministeri Reinikkaa presidentti Relanderille, joka kuitenkin oli eri mieltä Sunilan kanssa.⁸²⁸

Sunila oli siis hyvin tyytymätön politiikkaan ja sen suuntaan, suurimmaksi osaksi varmastikin juuri sen vuoksi, että Kallion hallitus oli edelleen vallan kahvassa. Poliitikasta Sunila ei pettymyksistään huolimatta kuitenkaan mitä ilmeisimmin halunnut luopua, eikä sitä halunnut presidentti Relanderkaan, vaikka olikin aika ajojin tuskastunut Sunilaan. Tämä näkyi talvella 1930, kun Hämeen läänin maaherran paikka tuli avoimeksi. Tammikuussa 1930 hämäläisten maanviljelijöiden lähetystö kävi nimitäin presidentti Relanderin luona ehdottamassa, että Sunila nimitettäisiin Hämeen läänin maaherraksi oikeuskansleriksi siirtyneen Albert von Hellensin tilalle. Sunilaa oli paikalle jo kysytty, mutta hän ei ollut asiasta innostunut. Hämäläiset halusivat presidentin vielä taivuttelevan Sunilaa, jolloin tämä ehkä suostuisi. Relander ei kuitenkaan ollut innostunut, sillä hän ei halunnut Sunilaa sivuun politiikasta.⁸²⁹

Pian paljastuikin, että taustalla vaikuttivat myös muut voimat kuin pelkkä hämäläisten maanviljelijöiden into saada Sunila maaherrakseen. Kallion hallituksen maatalousministeri – ja Sunilan vanha yhteistyökumppani – K. J. Ellilä soitti Relanderille vaatien, että tämä nimittäisi Sunilan maaherraksi. Presidentti piti Ellilän toimintaa vastenmielisenä, koska uskoi tämän haluavan itse Sunilan paikalle maataloushallituksen johtoon. Tässä käsityksessä saattoi osittain olla perää, mutta kun presidentti heti Ellilän puhelun jälkeen tapasi Sunilan, niin hän havaitsi, ettei Sunila itsekään ollut niin haluton ryhtymään maaherraksi kuin tämä oli antanut alun perin ymmärtää. Sunila oli nyt hieman samanlaisessa tilanteessa kuin Kallio vuonna 1925, yhtäältä oli kylläntyminen politiikkaan ja toisaalta taas pelko siitä, että politiikka menisi huonoon suuntaan, jos sen jättäisi. Presidentti Relander kuitenkin pyrki vakuutta-

⁸²⁸ Relander 1968, 367–368; Liitto 30.11.1929, Ylijohtaja Sunila saanut sairauslomaa.

⁸²⁹ Relander 1968, 380.

maan Sunilalle, että olisi heikkouden merkki, jos tämä jättäisi politiikan.⁸³⁰ Relander näytti – kaikenlaisista pienistä erimielisyyksistä huolimatta – pitävän Sunilaa edelleen luottomiehenään. Se, että Maalaisliitossa olisi vallinnut ainoastaan Kallio, pelotti mitä ilmeisimmin presidenttiä.

Helmikuun alussa Sunila ilmoittikin kieltäytyvänsä maaherran tehtävästä. Presidentti Relander oli käänteeseen tyytyväinen. Sekä presidentti että Sunila halusivat pitää ”Sunilan linjan” mukana politiikassa, ja jos Sunila olisi lähtenyt maaherraksi, olisi se ollut vaarassa luhistua. Sunilaa presidentti piti tärkeänä myös tämän sosialidemokraatteihin myönteisen suhtautumisen takia. Pääministeri Kalliokin vakuutteli Relanderille, että Sunilan kieltäytyminen maaherran tehtävästä oli hyvä asia.⁸³¹ Kyse saattoi Kallion puolelta olla kohteliaisuudesta, mutta varmasti hän kokeneena poliittikkona tunnisti ne vahvuudet, joita Sunila ja tämän asiantuntemus oli tuonut Maalaisliittoon. Vaikka ristiriitoja esiintyikin, niin kuitenkin Sunilan tultua politiikkaan Maalaisliitto oli kasvanut entistä suuremmaksi. Mahdollisesti Kallio myös ajatteli, että Sunila piti pitää mukana politiikassa senkin vuoksi, että hänet voisi tarvittaessa heittää tuleen. Maalaisliitossa oli edelleen ongelmiana hallituskykyjen puute ja varsinkin sellaisia poliittikkoja, jotka olisi voinut istuttaa pääministeriksi, oli kovin vähän – oikeastaan juuri vain Kallio ja Sunila sekä Pehkonen. Kun yhden miehen varaan ei voinut laskea, oli melkein välttämätöntä pitää myös toinen pelissä mukana. Eittämättä Sunilan ratkaisuun vaikutti sekin, että hänet oli juuri valittu eduskunnan toiseksi varapuhemieheksi. Protokollärisesti melko huomattavaan asemaan valitseminen luultavasti hiveli Sunilaa.

Sairaudestaan toivuttuaan ja noustuaan eduskunnan varapuhemieheksi Sunila päätti siis jatkaa politiikassa. Hämeen läänin maaherrakysymyksessä näyteltiin kuitenkin vielä eräänlainen loppunäytös, josta Sunilakaan ei malttanut pysyä syrjässä. Sunilan kieltäydyttyä pääministeri Kallio kannatti maaherraksi Oslon lähettiläs Östen Elfvingiä. Elfving oli kuitenkin, kuten jo aikaisemmin on tullut esille, Sunilan henkilökohtainen antagonisti. Sunila ryhtyikin kiivaasti vastustamaan Elfvingin nimitystä maaherraksi. Sunila ei mitä ilmeisimmin halunnut antaa vanhalle antagonistilleen mitään valtion virkaa, ja varsinkaan kotikentällään Hämeessä Sunila ei halunnut Elfvingiä nähdä. Sunila saikin maalaisliittolaisten ministerien päitä käännettyä, sillä valtioneuvostossa Elfving ei saanut osakseen kannatusta – toisin kuin pääministeri Kallio oli luullut. Sunila oli saanut torpattua näin kahden kilpakumppaninsa toiveet, sillä paljastui, että Kallio oli lopulta halunnutkin Sunilaa maaherraksi. Tilanne kuitenkin ratkesi sillä, että presidentti Relander ehdotti maaherraksi MTK:n sihteeriä Sigurd Mattssonia. Mattsson kävi ratkaisuna pääministeri Kalliollekin, vaikka Maalaisliiton sisällä Mattssonin katsottiin kuuluvan sunilalaisiin. Mattssonin valintaan lienee Sunilakin ollut tyytyväinen, sillä Mattsson ei ollut kansanedustaja eikä muu-

⁸³⁰ Relander 1968, 384–385.

⁸³¹ Relander 1968, 388–389.

tenkaan mikään sellainen päivänpoliitikko, että hänet olisi täytynyt pitää mukana päivittäisissä poliittisissa juonitteluissa.⁸³² Ja maaherra oli toki aina mahdollista kuitenkin kutsua tarvittaessa ministeriksi.

5.3.2 Sunilan linja ja Viron kauppasopimus

Helmikuussa 1930 Sunila ryhtyi taas terästmään linjaansa Kalliota vastaan. Tilaisuus tähän tuli Viron kauppasopimusneuvotteluiden yhteydessä. Kauppasopimus maiden välillä oli solmittu jo vuonna 1921, mutta maalaisliittolaiset olivat alkaneet vuosikymmenen puolivälissä arvostella sopimusta virolaisille liian edulliseksi ja vaatia sen irtisanomista tai ainakin uudistamista. Maataloustuottajien etujärjestö MTK oli niin ikään valitellut jo vuonna 1923 että maatalouden kustannuksella oli hankittu etuja Suomen teollisuuden vientituotteille, mutta tällä ei ollut merkitystä, kun vienti oli kuitenkin pientä. Sen sijaan maatalous kärsi.⁸³³

Asia pysyi agendalla pitkän aikaa, ja joitakin neuvotteluita käytiin – esimerkiksi ulkoministeri Procopé oli ottanut asian puheeksi Viron ulkoministeri Hans Rebanen kanssa syyskuussa 1928 ollessaan Sunilan ensimmäisen hallituksen ulkoministerinä. Varsinaisiin neuvotteluihin päästiin kuitenkin vasta Mantereen hallituksen aikana. Virolaisille maataloustuotteille haluttiin antaa lähinnä ulkopoliittisista syistä jonkin verran tullialennuksia. Tätä kantaa puolsi myös Kallion hallituksen maatalousministeri Ellilä, kun asiasta keskusteltiin ensimmäisen kerran Maalaisliiton eduskuntaryhmässä helmikuun alussa. Sunila sen sijaan oli eri mieltä entisen apulaisensa kanssa. Sunilan mukaan Suomi ja varsinkin sen maatalous olivat saaneet uhrata paljon, niin että oli mahdotonta lähteä sellaiselle linjalle, jossa tuettaisiin toisen maan maataloutta oman maan maatalouden kustannuksella.⁸³⁴

Seuraavat ryhmäpuheenvuorot osoittivat, että Sunilalla oli ryhmässä yhä laajaa kannatusta. Sunilalaiset Juutilainen, Pitkänen ja Vehkaoja yhtyivät Sunilan puheenvuoroon. Myös kalliolaisena pidetty August Raatikainen totesi, että kauppaneuvotteluissa oli menty liian pitkälle, vaikkakin hän oli arvostelussaan paljon varovaisempi kuin Sunilan ryhmäkuntalaiset. Oikeastaan ainoa, joka suoranaisesti puolusti kauppasopimusta ryhmässä, oli kalliolainen Lohi. Lohen mukaan siitä, mitä oli luvattu, ei voinut perääntyä. Lohen mukaan mistään etujen antamisesta ei ollut kysymys. Tämä käsitys ei kuitenkaan vastannut ryhmässä vallinnutta yleistä ilmapiiriä. E. M. Tarkkanen totesi tilanteen voivan kehittyä sellaiseksi, että Maalaisliitto voisi joutua ikävään asemaan valitsijoihinsa nähden.⁸³⁵

⁸³² Relander 1968, 390–394.

⁸³³ Nygård 2009, 22.

⁸³⁴ Nygård 2009, 56; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 6.2.1930, KMA.

⁸³⁵ *ibid.*

Maatalousministeri Ellilä kuitenkin puolusti tiukasti käynnissä olevia kauppasopimusneuvotteluita ja totesi voimassa olevan sopimuksen olevan huonon. Hyökkäsi Ellilä vielä suoraan Sunilaa vastaankin lausumalla, että vanha sopimus olisi pitänyt irtisanoa jo Sunilan hallituksen aikana, ja ihmetteli, miksi sitä ei ollut silloin tehty. MTK:n sihteeri Mattsson, joka oli kutsuttu asiantuntijaksi ryhmään, totesi että asiassa piti olla tiukempi kuin hallitus oli tähän asti ollut.⁸³⁶

Kiista kauppasopimusasiassa jatkui pitkään. Se nousi esiin myös maalaisliittolaisten lehtien palstoilla, joista suuressa osassa oltiin samoilla linjoilla kuin Sunila. *Suomenmaan* pääkirjoituksessa 8.2. kuului lehden toisen sunilalaisiin kuuluvan päätoimittajan K. T. Jutilan ääni. Pääkirjoituksessa moitittiin jyrkkään sävyyn virolaisia ja etenkin virolaista sanomalehdistöä nurjamielisyydestä Suomea kohtaan. Samalla todettiin, että oman maan maatalous joutuu epäedulliseen asemaan virolaisiin tuotteisiin nähden. *Suomenmaa* piti myös yksipuolisille taloudellisille uhrauksille rakennettua ystävyyttä kestävämmänä. Samalla kommentoitiin suomalaisten menneen myönnetyksissä liian pitkälle. Asiallisesti syynä maalaisliittolaisten keskinäisessä riitelyssä olivatkin maatalouspoliittiset näkemyserot, mutta taustalla vaikuttivat henkilöiden keskinäiset suhteet sekä kamppailu puolueen johtajuudesta. Kauppasopimuskysymyksen käsittely saikin Maalaisliitossa sellaisia piirteitä, että siitä huolestui jo ulkoministeri Procopékin, joka oli avoimen huolestunut Sunilan linjasta ja kertoi tämän myös presidentille.⁸³⁷

Relander yritti jälleen toimia sovittelijana ja totesi Sunilalle, että tämän kanta oli Suomen maatalouden etujen vastainen ja ettei hallitus ja presidentti voisi perua sitä, mitä olivat jo virolaisille luvanneet. Sunila totesi Relanderille, ettei kai tämä voisi häntä vaatia toimimaan vastoin vakaumustaan. Samana iltana käydyssä Maalaisliiton ryhmäkokouksessa Procopé oli kutsuttu alustamaan asiasta ja vaikuttamaan siten, että Maalaisliitto ottaisi sopimukseen myönteisen kannan. Kokouksesta tulikin pitkä ja monipolvinen. Sunila oli jälleen kutsunut asiantuntijoita ryhmään tarkoituksenaan ilmiselvästi kääntää enemmistön kanta nyt neuvotellulle sopimukselle vastaiseksi.⁸³⁸

Asiasta päädyttiin lopulta äänestämään ryhmässä. Tulos oli Sunilalle ja hänen ryhmäkunnalleen karvas tappio. Sunilan ehdotus, jolla myönnetykset olisi peruttu, sai taakseen ainoastaan 9 ääntä, kun taas 39 ryhmän jäsentä asettui hallituksen taakse. Sunilan takana olivat olleet Juutilainen, Pitkänen, Vilhula, Vertanen, Hänninen, Kivioja ja Kirra. Tulos oli varmastikin suuri pettymys Sunilalle, mutta hän ei luovuttanut asiassa. Seuraavassa ryhmäkokouksessa, kun Kallio oli esitellyt hallituksen lopullista kantaa, Sunila moitti hallitusta siitä, että jos virolaisille tekisi myön-

⁸³⁶ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 6.2.1930, KMA.

⁸³⁷ Relander 1968, 403; *Suomenmaa* 8.2.1930, ”Ystävyyssopimus”.

⁸³⁸ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 27.2.1930, KMA; Relander 1968, 403–404.

nytyksiä, näiden ruokahalu vain kasvaisi ja he vaatisivat yhä enemmän. Sunilan mielestä hallitus ei myöskään saanut loukkaantua siitä, että ryhmässä oli vastustusta sitä kohtaan.⁸³⁹

Tälläkin kertaa asiasta äänestettiin. Jos edellisessä ryhmäkokouksessa Sunilan kanta olikin kärsinyt asiassa suuren tappion, niin nyt osoittautui, että kannatusta löytyi edelleen. Hallituksen kanta sai kyllä hyväksynnän äänin 29–24, mutta tulos osoitti Sunilalla olevan yhä vahva asema ryhmässä. Suurin osa Sunilan kannalla olleista jätti vielä eriävän mielipiteensä ryhmän pöytäkirjaan ikään kuin todistaakseen olleensa suomalaisen talonpojan asialla ja puolustaneensa näitä.⁸⁴⁰

Vielä eduskuntakäsittelyssäkin Sunila oli vastahankainen. Jättipä hän yhdessä Antti Juutilaisen, August Raatikaisen ja Kaarlo Hännisen kanssa vastalauseen asiassa. Tämä herätti pahaa verta, ja Sunila sai monelta taholta kuulla, että kyseessä oli veljeskansojen ystävyys eikä sitä sopinut pilata sellaisilla kannoilla, joita Sunila oli esittänyt. Sunila puolustautui sanomalla, että ne huomautukset, joita maatalousväen puolelta oli sopimusasiassa tehty, olivat ainoastaan tosiasioita, joita ei voinut kumota. Sunila myös kiisti, että hänen tarkoituksensa olisi ollut millään tavalla vahingoittaa Suomen ja Viron välisiä suhteita.⁸⁴¹

Vaikka Sunila loppuun asti kritisoi kauppasopimusta, ei hänellä sentään ollut voimaa estää sitä ja tuskin se oli tarkoituskaan. Lopulta sopimus solmittiinkin melko lailla suomalaisia tyydyttävin ehdoin, kuten asiaa tutkinut Antti-Jussi Nygård toteaa. Osittain kyseessä oli varmastikin suomalaisten painostus, mutta virolaisten ajatuksissa vaikutti myös tietty Neuvostoliiton pelko. Itäiselle suurnaapurille ei haluttu näyttää suhteiden olevan huonoissa kantimissa. Maalaisliittolaisessa lehdistössä oltiin sopimukseen varovaisen tyytyväisiä, *Suomenmaan* mukaan parannuksia aikaisempaan oli saatu, mutta likimainkaan toivottuihin tuloksiin ei sopimuksessa suomalaisten kannalta kuitenkaan ollut päästy.⁸⁴²

Niin kuin Juhani Myllykin toteaa, oli Sunila varmasti siinä väitteessään vilpiton, että tarkoitus ei ollut vahingoittaa veljeskansan välejä. Kyse oli ennen kaikkea Maalaisliiton sisäisestä kamppailusta ja siitä, että Sunila halusi kaikin tavoin markkeerata olevansa suomalaisten talonpoikien asialla. Tämä oli myös tärkeää käynnissä olevan pula-ajan vuoksi. Kauppasopimusta vastaan hyökkääminen oli Sunilalle myös helppoa, sillä hän ei istunut hallituksessa eikä hänellä ollut varmaankaan samanlaisia heimoromanttisia tunteita kuin monilla muilla maalaisliittolaisilla.⁸⁴³

⁸³⁹ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 27.2.1930, KMA; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 6.3.1930, KMA.

⁸⁴⁰ *ibid.*

⁸⁴¹ VP 1930 ptk., 605–607.

⁸⁴² Nygård 2009, 78–82; Suomenmaa 19.3.1930, Suomen ja Eestin kauppasopimus.

⁸⁴³ Mylly 1978, 238.

5.3.3 Sunila ja Maalaisliiton pulapolitiikka

Maalaisliitto oli edennyt suotuisissa tuulissa Suomen suurimmaksi puolueeksi vuoden 1929 eduskuntavaaleissa. Kannatus oli noussut taitavalla politiikalla, joka oli vedonnut niin pienviljelijöihin kuin yhä enemmän myös suuriin tuottajiin. Vaikka vuosi 1928 oli ollut jo katovuosi, niin se ei vielä ollut saattanut viljelijöitä epätoivon partaalle, olivathan vuodet 1926–1927 olleet selvää nousukauden aikaa. Sunilan ensimmäisen hallituksen saavutukset ja teot – sekä niiden propagointi – pienviljelijöiden aseman parantamiseksi yhdessä Maalaisliiton virkamiesvastaisen politiikan kanssa heijastuivat vuoden 1929 vaalitulokseen.

Tilanne kuitenkin muuttui jo vuoden 1929 edetessä ja pulan syvenyessä. Syy pulan syvenemiseen oli maailmanlaajuisessa maataloustuotteiden ylituotannossa, mikä taas johti hintatason nopeaan laskemiseen. Tämä aiheutti luonnollisesti kriisin Maalaisliiton keskuudessa, sillä olihan kyse puolueen peruskannattajien hädästä. Erityisesti pienviljelijät olivat vaaravyöhykkeellä, varsinkin kun monelta loppuivat niin metsänmyyntitulot kuin sivuansiot, joita oli saatu metsätoista. Maalaisliiton sisällä pulapolitiikan hoitaminen tarjosi taas lyömäaseen pääministeri Kalliota vastaan ja jo syyskuussa 1929 sunilalaisiin kuuluva Matti Pitkänen oli uhannut Kallion hallitusta välikysymyksellä. Välikysymyksen Kallio sai torpattua, mutta samalla hän sai huomata, miten hänet Suomen Pankin johtajana leimattiin yhdeksi syylliseksi maatalouden ahdinkoon. Pitkäseen yhtyi Kirra, joka myös piti Suomen Pankin finanssipolitiikkaa lyhytnäköisenä.⁸⁴⁴

Kun pula-asiasta keskusteltiin ryhmässä syksyn mittaan, nousi esille myös ajatus viljatullien korottamisesta. Ryhmässä kuitenkin vallitsi se henki, että viljatulleja ei pitänyt mennä korottamaan, sillä se ei olisi auttanut tilannetta kovinkaan paljoa. Myös Sunila oli tällä kannalla, vaikka yleensä ottaen hän suosikin maataloustulleja. Viljatullin asettaminen oli Sunilan mukaan niin arka asia, että sen herättämään katkeruuteen ei ollut varaa.⁸⁴⁵ Maalaisliitolla ei halunnut katkeroittaa pienviljelijöitä, sillä olihan erilaisia pienviljelijöiden puolueita – kuten Suomen pienviljelijäin puolue – noussut vastikään Suomen puoluekartalle piikiksi Maalaisliiton lihaan syyttään maalaisliittolaisia pienviljelijöiden unohtamisesta.⁸⁴⁶

Sunila peräsi hallitukselta ohjelmaa pulasta selviytymiselle. Maalaisliiton ryhmä päättikin asettaa erityisen komitean pohtimaan maatalouspulaa. Komiteaan tulivat Sunilan lisäksi edustajat Raatikainen, Tarkkanen, Huhtanen, Koivuranta, Huittinen ja Hirvensalo. Mitään pulaohjelmaa tämä komitea ei saanut kuitenkaan aikaiseksi, mutta esitti kyllä hallitukselle erilaisia toimenpide-ehdotuksia mietittäväksi. Kallion hallitusta alkoi painaa enemmän Lapuan liikkeen liikehdintä kuin huoli maanviljelijöiden hädästä.⁸⁴⁶

⁸⁴⁴ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 26.9.1929, KMA; Rantatupa 2004, 419–421; Siltala 2018, 99–101; Kalela 1987, 80–83.

⁸⁴⁵ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 24.10.1929, KMA.

⁸⁴⁶ Maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunnan kokous 7.11.1929, KMA; Mylly 1989, 294.

Kevään 1930 kuluessa maatalouspula alkoi kuitenkin nousta yhä enemmän agendalle. Se näkyi varsinkin maalaisliittolaisten lehtien palstoilla, ja huhtikuussa 1930 sitä käsiteltiin melko laajasti myös Maalaisliiton puoluekokouksessa Helsingissä. Sunila oli elementissään päästessään pitämään puoluekokouksessa laajan alustuksen maatalouspulasta. Puoluekokouksissa pyrittiin esiintymään mahdollisimman yksimielisinä, ja Sunilakin totesi kyllä hallituksen tehneen monia asioita pulan lievittämiseksi. Samaan hengenvetoon tuli kuitenkin piikki Kallion hallitusta kohtaan kun Sunila totesi, etteivät hallituksen toimenpiteet millään riitä pulan torjumiseksi.⁸⁴⁷

Sunila myös moitti hallitusta siitä, että ryhmä ei oikein tiennyt, mitä toimenpiteitä hallitus oli suunnitellut pulan lievittämiseksi. Ryhmän toimintaa Sunila kuitenkin kiitti, mutta totesi, että lojaaliudesta omaa hallitusta kohtaan maalaisliittolaiset edustajat eivät olleet tehneet asiassa eduskunta-aloitteita. Sunilan mielestä Kallion hallitus ei siis ollut tehnyt läheskään riittävästi pulan ratkaisemiseksi. Hän suorastaan syytti hallitusta saamattomuudesta ja siitä, että se ei toiminut riittävästi ryhmän tahdon mukaisesti vaan pysyi asiassa melko passiivisena. Sunila vaatikin, ulkomaisiin esikuviin vedoten, että hallitus laatisi pulaohjelman, jota alettaisiin toteuttaa.⁸⁴⁸

Sunilan alustus sai aikaan puoluekokouksessa kyllä kiivaan sananvaihdon, mutta mitään päätöksiä tai ponsilausemia ei tehty. Sunilan esittämät ajatukset kuitenkin hyväksyttiin. Konkreettisena tuloksena olikin sitten se, että toukokuussa maatalousministeriö antoi Sunilalle ja Pellervo-seuran toimitusjohtaja Eemil Hynnille, joka oli toiminut myös Sunilan ensimmäisessä hallituksessa ministerinä, tehtäväksi laatia mietinnön toimenpiteistä pulan voittamiseksi. Kaksimiehisen ”pulakomitean” sihteerinä toimi MTK:n sihteeri Aarne Heliö, joka oli ollut aikoinaan Sunilan suosikki Maalaisliiton puoluesihteeriksi.⁸⁴⁹

Tyytymättömyys ryhmässä ja erityisesti Sunilan purkaus puoluekokouksessa olivat pelästyttäneet Kallion hallituksineen ilmeisen voimakkaasti niin, että ei nähty muuta vaihtoehtoa kuin pulakomitean perustaminen. Sunilan nimittäminen komitean vetäjäksi oli luonnollista tietysti hänen virka-asemansa vuoksi, mutta varmasti kyse oli myös siitä, että kaikkein voimakkaimmin hallituksen pulapolitiikkaa kritisoinut saisi etsiä ja näyttää ne lääkkeet, joilla asia saataisiin kuntoon.

Sunilan ja Hynnisen mietintö valmistui marraskuussa, ja siinä esitettiin monia eri toimenpiteitä maatalouspulan torjumiseksi. Suositettiin esimerkiksi kotieläintuotannon yksipuolisuuden oikaisemista, kotimaisen rehuntuotannon supistamista, laiduntamisen järjeistämistä, peltoviljelyksen monipuolistamista, tuotannon joustavuuden lisäämistä, omavaraistalouksiin pyrkimistä, rakentamisen rajoittamista, maa-

⁸⁴⁷ Maatalouden pula-aika, ylijohtaja J. E. Sunilan alustus puoluekokouksessa, ks. esim. Suomenmaa 30.4.1930.

⁸⁴⁸ *ibid.*

⁸⁴⁹ Kertomus Maalaisliiton toiminnasta vuodelta 1930; Komiteamietintö N:o 11/1930.

taloustuotteiden laadun parantamista sekä maataloudellisen valistustoiminnan kehittämistä. Mietinnössä esitettiin myös luotto-olojen järjestämistä niin, että maanviljelijöillä olisi mahdollisuus muuntaa ainakin tärkein osa lyhytaikaisista lainoistaan pitkäaikaisiksi kuoletuslainoiksi. Hyvin sunilalaiseen tapaan mietinnössä muistutettiin, että ”se viljelijä selviytyy parhaiten, jonka oma ja perheensä työ maataloutensa hyväksi on arvoltaan suhteellisesti suurin ja jonka elämän vaatimukset ovat mahdollisimman vähäiset”. Samaa sunilalaisuutta oli mietinnössä korostettu ammattikoulutuksen merkitys sekä toteamus, että opetuksessa on ”*taidon* kehittämistä pidettävä ensi sijalla ja *tiedon* palveltava taitoa”. Kotikasvatuksen oli myös tähdättävä työn rakastamiseen, sillä laiska ja saamaton ihminen eli aina pula-aikaa, kuten mietinnössä muistutettiin.⁸⁵⁰

Valtiolta vaadittiin siis Sunilan ja Hynnisen puolelta toimenpiteitä maatalouspuolan lieventämiseksi ja esitettiin ratkaisuja. Mutta samalla myös muistutettiin, että talonpojilla oli omakin vastuunsa selviytymisestään. Kerskailla ja tuhlailla ei saanut, vaan piti pitää kiinni talonpoikaisesta vaatimattomuudesta, sillä se oli hyveistä suurimpia. Sävy ei ollut syyllistävä, sillä tarkoitus oli korostaa, miten ammattitaitoinen ja säästäväinen talonpoika tuli pärjäämään ja oli myös yhteiskunnan selkäranka. Maataloustuottajien keskuudessa komiteamietintöön suhtauduttiin melko positiivisesti, mikä lienee ollut tarkoituskin. Positiivisen vireen voi huomata esimerkiksi siitä *Maaseudun Tulevaisuuden* pääkirjoituksesta tammikuulta 1931, jossa todettiin, miten ovat ”herrat Hynninen ja Sunila luonnehtineet mietinnössään ne johtolangat, joita kulkien olisi käytävä pulatilannetta selvittämään”.⁸⁵¹

Vaikka komiteamietintö ei ollutkaan puoluepoliittinen asiakirja, niin sen voi kyllä katsoa heijastelleen melko selvästi niitä tunteja ja näkemyksiä, jotka vallitsivat myös Maalaisliitossa suhteessa maatalouspulaan ja sen helpottamiseksi. Eikä se varmaankaan liene sattumaa. Sunilalla oli eittämättä tarve pyrkiä osoittamaan taas olevansa ”tosimaalaisliittolainen”, joka piti talonpojan asiaa esillä sekä haki ja esitti ratkaisuja ongelmiin. Tällaisen mielikuvan rakentaminen oli tarpeen sitäkin silmällä pitäen, että Sunila mahdollisesti pyrki Maalaisliiton presidenttiehdokkaaksi vuoden 1931 vaaleihin. Sunilan ja Hynnisen komitean mietintöä voikin hyvällä syyllä pitää asiakirjana, joka oli suunnattu maatalousministeriön ohella koko maatalousväestölle ja myös Maalaisliitolle, jossa johtajuuskamppailu kävi yhä kiihkeänä. Sunilalla, joka oli ollut aika ajoin sairastamisen takia hieman syrjässä jokapäiväisestä politiikasta, oli tarve osoittaa kaikin keinoin olevansa enemmän talonpojan asialla kuin Kallio.

⁸⁵⁰ ibid; Pietiäinen 1992a, 75–76.

⁸⁵¹ *Maaseudun Tulevaisuus* 31.1.1931, Missä viipyy?

5.4 Sunila ja Lapuan vuosi 1930

5.4.1 Kallion hallituksen kampeamisesta kuumaan kesään ja kommunistilakeihin

Maalaisliiton sisällä Sunila oli painanut kovimman jälkeen Kalliota ja hänen hallitustaan kohtaan. Hallitus oli saanut Sunilalta pyyhkeitä lähinnä siitä, että se ei ollut toteuttanut tarpeeksi tehokasta pulapolitiikkaa. Kesällä 1930 huoli maatalouspulasta ja siitä selviämisestä ei kuitenkaan ollut ainoa asia, joka huoletti hallitusta ja aiheutti sille harmaita hiuksia. Edellisen vuoden lopulla alkunsa saanut Lapuan liike oli koko ajan lisännyt aktiivisuuttaan ja alkanut haastaa vakiintunutta poliittista järjestelmää.

Sunila oli jo tammikuun lopussa käynyt presidentti Relanderin luona keskustelemassa tilanteesta ja ollut synkän pessimismin vallassa vallitsevasta poliittisesta tilanteesta johtuen. Presidentille Sunila oli valittanut näyttävän siltä, ”ettei nykyisellä hallituksella ole mitään tehokkaampia otteita nykyisen vakavan sisäpoliittisen tilanteen selvittämiseksi”. Relander oli kuitenkin rauhoittellut Sunilaa ja todennut tämän nähneen tilanteen liian synkkänä.⁸⁵²

Talven ja kevään edetessä kansanliike kuitenkin lisäsi vaatimuksiaan, siitä huolimatta, että Kallion hallitus oli toteuttanut lukuisia kommunistien toimintaa rajoittavia toimenpiteitä, kuten yhdistyslain muuttamisen. Tämä oli rauhoittanut menoa kyllä hetkeksi ja monen maalaisliittolaisen mielestä hallitus oli onnistunut toimissaan ja saanut Lapuan liikkeen pysymään laillisuuden tiellä.⁸⁵³ Tämä osoittautui kuitenkin toiveajatteluksi, sillä tilanne alkoi eskaloitua uudelleen maaliskuussa 1930. Tuolloin nimittäin eduskunnan käsittelyyn tulivat painovapauslait, joiden tarkoituksena oli hillitä kommunistilehtien kirjoittelua, niin että myös kirjapaino olisi voinut joutua vastuuseen rikollisen painotuotteen julkaisemisesta. Lapualaiset olivat vaatineet lakia jo edellisenä vuonna, mutta tuolloin esitys siitä oli joutunut vastatuuleen eduskunnassa ja asia oli siirtynyt.

Kun painovapauslait olivat sitten tulossa eduskunnan käsittelyyn maaliskuussa 1930, käytiin Maalaisliiton eduskuntaryhmässä kiivas kokous, jossa kaikki olivat yhtä mieltä lakien tärkeydestä. Mutta siitä miten asia tuotaisiin eduskuntaan, nousi ryhmässä suuri kiista. Osa ryhmästä oli sitä mieltä, että asiasta olisi tehtävä kabinettikysymys, ja tämä oli myös ryhmävaltuuskunnan enemmistön kanta.⁸⁵⁴

Keskustelu osoitti jälleen kerran Maalaisliiton sisäisen jakautumisen. Monet eteläpohjalaiset edustajat, kuten Jalo Lahdensuo, Juho Koivisto ja E. M. Tarkkanen, kannattivat kabinettikysymyksen tekoa. Samaa mieltä oli sunilalaisiin lasketut Albin

⁸⁵² Relander 1968, 382.

⁸⁵³ Mylly 1989, 254–255; Mikkilä 2000, 81.

⁸⁵⁴ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 13.3.1930, KMA.

Manner ja Antti Juutilainen, joista varsinkin Juutilainen moitti suorasanaisesti hallitusta ja piti sen lakiesityksiä näpertelynä ja totesi suojelulain olleen parempi.⁸⁵⁵

Vesterinen puolestaan totesi, että laki olisi hyväksyttävä pikimmiten ja että rauha oli vallinnut ainoastaan siitä syystä, että eduskunnan odotettiin säätävän tämän lain. Sunila esiintyi näennäisen sovinnaisena kiitellen hallitusta otteista, jotka olivat olleet ”tyydytystä herättäviä”. Samaan hengenvetoon hän kuitenkin totesi, että mikäli hallitus ei nyt tekisi kaikkeaan, herättäisi se ihmetystä. Kalliolaiset asettuivat kuitenkin vastahankaan. Uuno Hannula – jota Juhani Mylly on luonnehtinut ”Kallion oikeaksi kädeksi” – piti hallituksen pystyssä pysymistä tärkeänä parlamentarismien kannalta ja painotti, että kansalaiskokousten edessä ei saisi taipua vaan pitää kiinni parlamentarismista. Kallio itse puolestaan korosti, että eduskuntaa ei saisi johtaa siihen tilanteeseen, että hallitus kaatuisi ja uudet vaalit tulisivat.⁸⁵⁶

Ryhmässä oli siis kahdenlaista ilmaa. Osa kannatti kabinettikysymyksen tekemistä varmastikin osoittaakseen lapualaisille, että Maalaisliitto oli tosissaan kitkemässä kommunismia juurineen. He myös varmasti uskoivat lain läpimenoon ja siihen, että tämä rauhoittaisi lapualaiset. Mutta epäilemättä ryhmässä oli myös niitä, jotka eivät uskoneet lain läpimenoon mutta halusivat päästä Kallion hallituksesta eroon. Näihin hallituksesta eroon haluaviin kuuluivat epäilemättä juuri Sunila ja Vesterinen.

Näin asian näki myös presidentti Relander, joka kommentoi asiaa päiväkirjalleen. Presidentin mielestä Sunilan toiminnasta ei voinut tehdä muuta johtopäätöstä kuin sen, että tämä tahtoi hallituksen kaatuvan millä hinnalla hyvänsä. Relander ihmetteli samalla, miten Sunila, joka halusi yleensä lähentää Maalaisliittoa ja sosiaalidemokraatteja toisiinsa, kannatti tällaista toimenpidettä, joka voisi katkaista suhteet kokonaan.⁸⁵⁷

Sunilan ja Vesterisen manööveri ei onnistunutkaan, ja lopputulos kiivasta ryhmäkokouksesta oli se, että hallitus sai valtuudet toimia valitsemallaan tavalla. Valittu linja oli se, että asiasta ei tehty kabinettikysymystä. Näin eduskunnassa vasemmiston ja RKP:n äänin 101–86 hylätty lakiesitys ei kaatanut hallitusta, niin kuin Sunila epäilemättä olisi toivonut.

Mutta Sunila ei ollut ainoa harmistunut, vaan kiukkuisia olivat myös lapualaiset, joiden mielestä hallitus ei ollut laittanut peliin koko arvoaltaansa tärkeässä asiassa. Menettely oli jyrkän linjan edustajien näkökulmasta taas yksi osoitus siitä, miten heikoissa käsissä valtion ohjakset olivat. Lapualla seuraavina päivinä pidetyssä kokouksessa henki olikin täynnä protestimielialaa hallitusta ja sen saamattomuutta kohtaan. Osa maalaisliittolaisista tosin uskoi tilanteen olevan vielä hallinnassa, sillä

⁸⁵⁵ *ibid.*

⁸⁵⁶ *ibid.*

⁸⁵⁷ Relander 1968, 409.

Lapuaalla oli perustettu Suomen Lukko, jonka oli tarkoitus organisoida kommunisminvastaista toimintaa. Suomen Lukon johtoon oli tullut *Ilkan* toimittaja, maalaisliittolainen Artturi Leinonen.⁸⁵⁸

Tämä luulo oli kuitenkin turha. Ohjaimet eivät enää olleet maltillisten käsissä, vaan aloite siirtyi äärilinjaa edustaville. Tästä saatiin ensimmäinen todiste maaliskuun lopussa. Tuolloin joukko Lapuan liikkeen aktiiveja tuhosi Vaasassa *Työn Äänen* kirjapainon vastalauseena sille, että painovapauslain muutosesitys ei ollut mennyt läpi.⁸⁵⁹

Tapaus oli sosialidemokraateille liikaa ja he tekivätkin asiasta välikysymyksen, vaikka eivät varsinaisesti halunneetkaan hallituksen kaatuvan. Sosialidemokraatit ja äärivasemmisto katsoivat, että Kallion hallitus oli suhtautunut Lapuan liikkeeseen aivan liian lepsusti.⁸⁶⁰ Ensimmäisenä puhui Sosialistinen työväen ja pienviljelijöiden vaalijärjestön edustaja Lauri Myllymäki, joka lausui, ettei voinut luottaa siihen, että hallitus voisi olla yksin tilanteen herrana.⁸⁶¹ Myllymäen jälkeen useat sosialidemokraatit lausuiivat kantansa, mutta varsinaisen myrskyn synnytti puolueen vasenta laittaa edustanut Johan Helo. Helo pisti pääministeri Kallion koville syyttäen tätä suoraan liian heikosta toiminnasta ja provokatiivisesti totesi tämän olevan jopa vaaraksi kansanvallalle:

on meille jäänyt pelko siitä, että kansanvallan vastaiset voimat ovat aina liikkeellä silloin, kun maata hallitaan Teidän, herra pääministeri, johdolla, että kansanvallalla on silloin edessä vaikeat hetket. On kuin oikeisto tuntisi, että sille on avautunut mahdollisuuksia ohjelmansa toteuttamiseksi, sen ohjelman toteuttamiseksi, jolla ei ole kannatusta tämän maan suuren enemmistön keskuudessa, yhtä vähän työväen kuin pienviljelijäin keskuudessa, ja aivan samoin kuin oikeistolla on tunne siitä, että sillä on jälleen mahdollisuuksia oman ohjelmansa toteuttamiseksi, on meillä pelko siitä, että se kansanvalta, mikä tähän maahan on luotu aikanaan yhdessä vasemmiston ja keskustan kanssa, että se on joutumassa vaaraan.⁸⁶²

Lisäksi Helo totesi, että jos kommunistit olisivat tehneet saman kuin lapualaiset, olisi pääministeri ja hallitus ryhtyneet ankariin vastatoimiin.

Kalliolle tämä arvostelu oli liikaa. Vastauksessaan hän ryöpytti tiukasti vasemmistoa, todeten muun muassa uskaltavansa taistella sekä vasemmistoa että oikeistoa vastaan. Kallio lietsoutui välillä jopa lähes raivon partaalle:

⁸⁵⁸ Siltala 2005, 63–66; Mikkilä 2000, 83.

⁸⁵⁹ Siltala 2005, 68–69.

⁸⁶⁰ Soikkanen 1975, 508.

⁸⁶¹ VP 1930, ptk. 841–842.

⁸⁶² VP 1930 ptk., 851.

Te, äärimmäinen vasemmisto, kehtaatte täällä puhua kansanvallan puolesta, ja kumminkin teidän välikysymyksessännekin jo on uhkauksia samankaltaisista teoista, minkä johdosta tämä välikysymys on syntynyt, mutta teillä ei ole otsaa edes hävetä tällaisia uhkauksia tehdessänne.⁸⁶³

Osa maalaisliittolaisista oli tyytyväisiä Kallion tiukkaan vastaukseen, mutta ei Sunila. Sunila kommentoi presidentti Relanderille Kallion puheen menneen yli maalin. Sunilan mielestä Kallio ei ollut osoittanut lausunnossaan tarpeellista harkintaa. Sunila ei ilmeisestikään edelleenkään halunnut ärsyttää sosialidemokraatteja, niin kuin Kallio oli nyt puheenvuorollaan tehnyt. Kallion suuttumus oli kuitenkin reaktio siitä, että hän oli vähän ennen keskustelua saanut Lapualta sähköä, jossa moitittiin häntä liian suuresta myöntyvyydestä vasemmistoa kohtaan.⁸⁶⁴

Kallion hallitus piti kuitenkin pintansa ja sai eduskunnan luottamuksen äänin 101–91. Kari Hokkanen kirjoittaa Kallion aseman olleen varsin vahva huhti–toukokuussa 1930.⁸⁶⁵ Tätä käsitystä voi kuitenkin hyvällä syyllä pitää näköharhana, sillä vaikka hallitus oli säilyttänyt asemansa, tilanteen herraksi siitä ei enää pitemmän päälle ollut, niin kuin kesän tapahtumat tulivat osoittamaan. Maalaisliitossakin saatiin pian huomata, että kevään 1930 mittaan elätelty luulo lapualaisuuden laimene- misesta oli ennen aikaista toiveikkuutta.

Kesästä tuli poliittisesti kuuma. Sen käynnistivät Vaasassa kesäkuun alussa alkaneen, *Työn Äänen* hävittämistä koskeneeseen oikeudenkäyntiin liittyneet tapahtumat. Oikeudenkäynti ei sujunut rauhallisesti, vaan tilaisuudesta kehittyi suuri lapualaisten mielenosoitus, jossa parituhatta kansanliikkeen miestä demonstroi oikeudenkäyntiä vastaan. *Työn Äänen* asianajajana toiminut STPV:n kansanedustaja Asser Salo joutui mellakan yhteydessä lapualaisten muiluttamaksi. Maalaisliittolaisessa lehdistössä Salon muilutus tuomittiin ja esimerkiksi *Liitossa* todettiin, että ”Me saamme yhä uusia todistuksia, etteivät kommunistit yksin ole vallitsevan järjestelmän ja valtiovallan vihollisia”. Tosin yhä edelleen Maalaisliiton piirissä kommunisteja syytettiin provosoinnista, mutta samalla todettiin, etteivät asiat korjaannu laittomuuksiin ryhtymällä. ”Ei laittomuudella saada laittomuutta tukahutetuksi”, totesi Uno Hannula *Pohjolan Sanomissa* Salon muilutuksen jälkeen.⁸⁶⁶

Juha Siltala toteaa, miten ”valtiovallan voimattomuus voiman näytön edessä yllätti yhtä lailla liikehtijät kuin valtiovallankin”. Näin asia epäilemättä olikin Vaasan tapahtumien jälkeen, varsinkin kun hallitus ei ryhtynyt laittamaan mellakoitsijoita

⁸⁶³ VP 1930 ptk., 854.

⁸⁶⁴ Relander 1968, 424–425; Hokkanen 1986c, 23–25.

⁸⁶⁵ Hokkanen 1986c, 25.

⁸⁶⁶ Siltala 2005, 75–78; Liitto 7.6.1930, Kiihoituksen tulokset; *Pohjolan Sanomat* 7.6.1930. Lailla on maata rakennettava.

kuriin – se oli ainoastaan vaihtanut maaherran. Kallion hallituksen voikin todeta harjoittaneen kevään ja alkukesän ajan tietynlaista ”Wait and see” -politiikkaa, joka osaltaan lopulta johti lapualaisten suurempaan aktivoitumiseen ja toiminnan kiihtymiseen, mitä pitemmälle kesä 1930 kului.⁸⁶⁷

Vähitellen poliittisessa keskustassa alettiinkin nähdä se, että lapualaisuus ei ollutkaan ohimenevä ilmiö, jota Maalaisliitto voisi ohjailla. Tämä johti kesäkuun puolivälissä demokraattisen ”kriisiesikunnan” muodostamiseen. Siitä kenen aloitteesta esikunta muodostettiin, on olemassa kahta toisistaan poikkeavaa tietoa. Väinö Tannerin elämäkerran kirjoittaneen Jaakko Paavolaisen mukaan aloitteellisia asiassa olisivat olleet nimenomaan maalaisliittolaiset poliitikot, varsinkin *Suomenmaan* päätoimittaja Lassi Hiekkala. Juhani Myllyn mukaan esikunnan muodostamisessa olivat aloitteellisia kuitenkin ensi sijassa edistyspuoluealaiset – lähinnä W. A. Lavonius ja K. J. Ståhlberg. Tarkoituksena oli suunnitella strategiaa ja rakentaa yhteisrintamaa diktatuurin torjumiseksi. Joka tapauksessa tähän esikuntaan tuli mukaan myös Sunila. Muut maalaisliittolaiset jäsenet olivat jo mainittu Lassi Hiekkala ja puoluesihtööri Toivo Helojärvi.⁸⁶⁸

Muista puolueista jäseninä kriisiesikunnassa olivat Edistyspuolueen A. K. Cajander, Eljas Erkkö, Oskari Mantere, RKP:n Rafael Colliander, Ragnar Furuholm, Georg Schauman sekä SDP:n Väinö Tanner, Kaarlo Harvala ja Anton Huotari. Esikunta oli koostumukseltaan huomattavan laajapohjainen ja arvovaltainen, sillä siinä oli jäseniä kaikista merkittävistä puolueista Kokoomusta lukuun ottamatta ja mukana oli neljä entistä pääministeriä.⁸⁶⁹

Kriisiesikunta kokoontui tiettävästi kahdesti pohtimaan sitä, mitä tapahtuisi, kun Kallion hallitus kaatuisi. Alkukesän tapahtumien myötä oli nimittäin aivan selvää, ettei Kallio voisi enää kovin kauaa jatkaa pääministerinä varsinkin, kun lapualaiset olivat rummuttaneet jo pitemmän aikaa talonpoikaismarssia. Myös laajempi yleinen luottamus Kallion hallitukseen oli mennyt, sitä osoitti jo huhtikuun alussa eduskunnassa käyty välikysymyskeskustelu. Kriisiesikunnassa pelättiin lapualaismielisen hallituksen syntyä ja haluttiin ennen sitä saada aikaan laajapohjainen porvarillinen hallitus. Hallitusasioiden ohella esikunnassa pohdittiin myös lapualaisvastaista valistustyötä, mutta mitään varsinaista vastaorganisaatiota ei koettu tarpeelliseksi. Tätä mieltä olivat niin edistysläiset kuin Maalaisliitosta Sunila. Todettiin, että tehokkaampaa olisi puolueiden toimia omassa keskuudessaan lapualaisuutta vastaan.⁸⁷⁰

Tärkeintä kriisiesikunnalle oli kuitenkin hallituksen vaihtaminen, mielellään sellaiseen, jonka johdossa olisi ollut maltillinen kokoomuslainen, lähinnä siis joko

⁸⁶⁷ Siltala 2005, 79.

⁸⁶⁸ Paavolainen 1984, 192–193; Mylly 1989, 262.

⁸⁶⁹ Mylly 1989, 262.

⁸⁷⁰ Paavolainen 1984, 192–193.

Lauri Ingman tai J. K. Paasikivi. Kriisiesikunnan jäsen Sunila toivoi Tannerin ottavan yhteyttä *Suomen Sosialidemokraattiin* ja *Helsingin Sanomiin*, että nämä vaatisivat suoraan Kallion hallituksen eroa. Sunilan aktiivisuudessa oli kyse varmasti hänen Kalliota kohtaan tuntemasta antagonismista, mutta yhtä varmasti kyse oli myös aidosta huolesta. Todentamatta jää, tekikö Tanner Sunilan pyytämällä tavalla, joka tapauksessa kesäkuun lopussa *Helsingin Sanomissa* ilmestyi pääkirjoitus, jossa vaadittiin hallituspohjan laajentamista – tosin aloite jätettiin asiassa Kallion hallitukselle. Yksityisesti Tanner kuitenkin neuvoi Kalliota eroamaan ennen eduskunnan kokoontumista 1. heinäkuuta.⁸⁷¹

Aivan näin ei käynyt, vaan Kallio meni eduskuntaan, jossa käsiteltiin hallituksen esittelemiä kommunistilakeja. Maalaisliitto oli edellisenä päivänä pitämässään ryhmäkokouksessa asettunut tukemaan hallitusta ja sen esitystä. Kallion elämäkerassa ja Maalaisliiton eduskuntaryhmän kertomuksessa todetaan ryhmän tuen olleen yksimielinen, valitettavasti kyseisen ryhmäkokouksen pöytäkirjaa ei ole säilynyt, joten sen selvittäminen, käytiinkö asiasta ryhmässä mitään keskustelua, on mahdotonta.⁸⁷²

Suuressa salissa Kallion tilanneselvitys aiheutti laajan keskustelun, jossa porvaripuolueet tukivat hallitusta, kun taas vasemmalta satoi runsasta kritiikkiä. Tilanne johti lopulta luottamusäänestykseen, jossa hallitus sai luottamuksen melko selvin äänin 112–69. Mutta vaikka hallitus oli muodollisesti saanut luottamuksen, niin tosiasiallisesti sitä ei ollut. Presidentti Relander ja Sunila olivat toivoneet hallituksen väistymistä jo pitkään, ja kun porvarillisten puolueiden ja SDP:n eduskuntaryhmien neuvottelukunta olivat tehneet periaatepäätöksen asiasta, katsoi hallitus parhaaksi väistyä.

Hallituksenvaihdokseen vaikuttivat myös luonnollisesti ne väkivaltaiset teot, jotka Lapuan liike oli ottanut käyttöön ja jotka kiihtyivät kesäkuun puolivälin jälkeen. Kyse oli kyydityksistä. Niissä lapualaiset terrorisoivat sellaisia henkilöitä, jotka olivat heidän mielestään ”pahimpia punaisia puoluepukareita, vaarallisimpia kapinanhankkijoita ja yllyttäjiä”. Lapualaisten oman selityksen mukaan teot tehtiin, jotta ”kansa heräisi”. Kallion hallitus ei siis kaatunut parlamentaarista tietä, vaan sitä oli painostettu niin muiden puolueiden kuin kansanliikkeenkin taholta. Aivan osatomia eivät hallituksen kaatumiseen olleet maalaisliittolaiset itsekään. Eduskuntaryhmän toimintakertomuksessa todettiinkin, että Maalaisliiton omassakin eduskuntaryhmässä oli osa edustajia, ”jotka hyvin innokkaasti harrastivat hallituksen vaih-

⁸⁷¹ Perälä 1998, 107; *Helsingin Sanomat* 30.6.1930, Hallituskysymys; Hokkanen 1986c, 38.

⁸⁷² Maalaisliiton eduskuntaryhmän kertomus v. 1930 heinäkuulta v. 1931 kevätistuntokauden loppuun, KMA; Hokkanen 1986c, 41.

dosta”.⁸⁷³ Nimiä ei kertomuksessa mainittu, mutta melko todennäköisesti lauseella viitattiin myös Sunilaan.

Relander kutsui hallituksen muodostajaksi Svinhufvudin, vaikka demokraattinen kriisiesikunta olisikin nähnyt pääministerinä mieluummin joko Paasikiven tai Ingmanin. Pragmaattisen vanhasuomalaisen taustan omanneet ja maltillisiksi mielletyt kokoomuspoliitikot olisivat ilmeisesti sopineet kriisiesikunnasta paremmin tehtävään kuin nuorsuomalaisen taustan omannut Svinhufvud, jota kyllä pidettiin laillisuusmiehenä, mutta samalla eittämättä epäiltiin hänen suhtautuvan ehkä liian myönteisesti lapualaisuuteen ja muihinkin aktivisteihin. Ei oltu aivan varmoja, voisiko Svinhufvudiin luottaa. Paasikivi olikin ollut varsin vahvoilla tehtävään – presidentti oli häntä siihen jopa pyytännyt – mutta erään raivokohtauksen vuoksi, jossa Paasikivi oli haukkunut lapualaisia, häntä ei katsottu varsinkaan Kokoomuksen piirissä sopivaksi tehtävään. Myös Paasikivi itse oli vastustanut pääministeriyttään ja korostanut Relanderille, että hänellä ei ollut vaikutusvaltaa pohjalaisiin. Näin ainoaksi vaihtoehdoksi jäi kokoomuslaisista entinen valtionhoitaja, jonka presidentti Relander oli kutsunut rauhoittamaan tilannetta.⁸⁷⁴

Uudesta hallituksesta tuli laajapohjainen porvarillinen koalitionhallitus, johon tuli edustajia kaikista porvarillisista puolueista. Maalaisliiton osalta ministerit eivät olleet puolueen kärkikastia. Aluksi tosin esillä olivat olleet puolueen kärkinimet, entiset pääministerit Kallio ja Sunila sekä muuten vahvat Juho Niukkanen ja Tyko Reinikka. Mutta niin kuin Juha Siltala kirjoittaa, 20-luvun eduskuntaketuiksi leimautuneet nimet piti tiputtaa pois, jotta kansanliikkeen luottamus säilyisi hallitukseen. Maalaisliitosta Svinhufvudin hallituksessa paikan saivat puolueen oikeistoon luetut Albin Manner, August Raatikainen, Juho Koivisto ja Eino Tuomivaara. Heistä Manner ja Tuomivaara katsottiin Maalaisliiton sisällä sunilalaisiksi, kun taas Raatikainen ja Koivisto olivat kalliolaisia.⁸⁷⁵ Maalaisliiton molemmat ryhmäkunnat olivat siis balanssissa Svinhufvudin hallituksessa, mutta ministerit olivat selvästi puolueensa kakkosketjun miehiä.

Uuden hallituksen muodostaminen nosti Sunilan eduskunnan puhemieheksi, kun pitkään puhemiehenä toiminut Kokoomuksen Paavo Virkkunen siirtyi Svinhufvudin hallituksen opetusministeriksi. Sunila oli toiminut jo helmikuusta alkaen toisena varapuhemiehenä, mutta vaalissa hän ohitti 102 äänellä ensimmäisen varapuhemiehen Väinö Hakkilan, joka sai 54 ääntä. Kalliotakin äänestettiin puhemieheksi, mutta hänen kannatuksensa jäi marginaaliseksi.⁸⁷⁶ Ilmeisesti juuri kukaan ei halunnut lapua-

⁸⁷³ Siltala 2005, 92; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kertomus v. 1930 heinäkuulta v. 1931 kevätistuntokauden loppuun, KMA.

⁸⁷⁴ Vares 2007, 35–37; Vasara 2013b, 630; Polvinen 1992, 144–147.

⁸⁷⁵ Siltala 2005, 111; Hokkanen 1986b, 448 ja 517.

⁸⁷⁶ VP 1930 ptk., 994–995.

laisten kanssa epäonnistunutta entistä pääministeriä puhemieheksi, eikä Kallio itseään ajatuksesta ollut innostunut.

Samana päivänä, kun tuli valituksi puhemieheksi, Sunila seisoj Suurkirkon portailla ottamassa vastaan Lapuanliikkeen talonpoikaismarssia. Puhemies jäi kuitenkin marssin vastaanottajien joukossa sivurooliin. Näyttämöllä pääosaa esittivät Lapuan liikkeen johtaja Vihtori Kosola, tasavallan presidentti Relander, uusi pääministeri Svinhufvud sekä kenraali Mannerheim, joista sekä Kosola että Relander puhuivat talonpojille. Maalaisliiton keskuudessa marssia oli aluksi pelätty, mutta kun se oli sujunut rettelöittä, voitiin puolueessa huokaista helpotuksesta.⁸⁷⁷

Puhemiehenä Sunila sai johtaakseen eduskunnan, jolle Svinhufvudin hallitus teki esityksen niin vaalilain kuin valtiopäiväjärjestyksen muuttamisesta. Hallitus olisi halunnut asian pikaista käsittelyä, ja niin sanottuja kommunistilakeja kannattivatkin kaikki porvarilliset puolueet. Mutta kantona kaskessa olivat sosialidemokraatit, jotka pelkäsivät, että poikkeuslain avulla voitaisiin käydä lopulta myös heidän kimppuunsa. Heinäkuun 15. päivänä pidetyssä täysistunnossa hallitus kokikin takaiskun, kun sekä vaalilain kuin valtiopäiväjärjestyksen muuttaminen äänestettiin yli vaalien ja suojelulain kiireelliseksi julistaminen äänestettiin kumoon. Sosialidemokraatit olivat saaneet tukea eräiltä ruotsalaisilta.⁸⁷⁸

Tämä oli tietysti arvovaltatappio presidentille, joka pääministeri Svinhufvudin esityksestä hajotti eduskunnan ja määräsi uudet vaalit lokakuun alkuun. Sunilan tai val eduskunnan puhemiehenä oli ollut vain runsaan viikon mittainen. Ja nyt piti lähteä uudelleen mukaan vaalikamppailuun. Sunila osallistui Hämeenlinnassa 27. heinäkuuta pidettyyn Maalaisliiton Etelä-Hämeen piirijärjestön kokoukseen, jossa pohdittiin kysymystä, pitäisikö etelähämäläisten maalaisliittolaisten pyrkiä vaaliliittoon muiden porvarillisten puolueiden – siis Kokoomuksen ja Edistyspuolueen – kanssa. Sunilan johtama kokous päätti tähän pyrkii.⁸⁷⁹

Vaaliliitosta keskusteltiin luonnollisesti myös Maalaisliiton keskushallinnossa, jossa siihen suhtauduttiin ristiriitaisesti. Erityisen voimakkaasti vaaliliittoa vastusti Kallio, mutta myös Sunila esitti kritiikkiä samoin kuin esimerkiksi Viljami Kallio-koski. Mutta jos Kallio oli ehdoton, niin Sunila ei sitä ollut. Lopulta puolueen keskushallitus päätti antaa jokaiselle piirijärjestölle asiassa vapaat kädet. Ilman ehtoja tämä ei kuitenkaan tapahtunut, vaan keskushallinto asetti vaaliliittojen ehdoksi sen, että kaikki mukaan tulevat puolueet vaativat laillisen järjestyksen ja yhteiskuntarauhan palauttamista, kansanvaltaisen valtiojärjestyksen turvaamista ja että vaaliliitto-

⁸⁷⁷ Häikiö 2017, 454–455; Alkio 2013, 620–621.

⁸⁷⁸ Uola 2006, 210.

⁸⁷⁹ Suomenmaa 30.7.1930, Maalaisliitto ja eduskuntavaalit. Etelä-Hämeessä ollaan yhteisen vaaliliiton kannalla.

toimintaa ei häiritä ulkoapäin. Keskushallinto edellytti myös vaaliliitossa olevien puolueiden olevan lojaaleita toisiaan kohtaan omassa agitaatiossaan.⁸⁸⁰

Ei siis liene yllätys, että kun Sunilan oman vaalipiirin, Etelä-Hämeen, maalaisliittolaiset seuraavan kerran kokoustivat aiheen tiimoilta elokuun 10. päivä Sunilan johdolla, ajatus vaaliliittoon menemisestä hyväksyttiin ilman sen suurempia keskusteluita, eikä siitä myöskään äänestetty niin kuin eräissä toisissa vaalipiireissä oli tapahtunut. Vaaliliittoa perusteltiin esimerkiksi sillä, että piirin maalaisliittolaisilla ei enää ollut omaa lehteä (*Hämeen maa* oli kaatunut edellisenä vuonna). Samalla kokous nimesi edustajaehdokkaat tuleviin vaaleihin – Sunila luonnollisesti tuli valituksi ilman keskustelua.⁸⁸¹

Kaikkiaan porvarillisiin vaaliliittoihin lähti yhdeksän Maalaisliiton viidestätoista piirijärjestöstä. Huomata kannattaa, että suuri osa vaaliliittoja kannattaneista piirijärjestöistä löytyi eteläisestä ja lounaisesta Suomesta, eli juuri siltä alueelta, jossa myös Sunilan kannatus oli yleensä vahvaa. Yhtenäistä linjaa ei siis ollut löytynyt, vaan kenttäväki oli toiminut puolueen keskushallinnon antaman vapauden mukaisesti: vaaliliittoihin sai mennä, jos katsottiin, että muut puolueet olivat sellaisia, että ne olivat sitoutuneet kansanvaltaisiin arvoihin. Tosin oli niitäkin, jotka lähtivät vaaleissa sooloilemaan – kuten esimerkiksi Oulun läänin pohjoisessa vaalipiirissä, jossa esiintyi lista ”lapuanliike ja oikeistomaalaisliittolaiset”. Puolueen lehdissä tätä sooloilua paheksuttiin ja esimerkiksi niin *Liitto* kuin *Suomenmaan* muistuttivat, että Maalaisliitossa ei ollut oikeistoa tai vasemmistoa. Oikeistomaalaisliittolaisten listat leimattiin eksytyslistoiksi, joiden tarkoitus oli palvella ainoastaan Kokoomuksen etua. Maalaisliiton oli näytettävä, että se seisoj edelleen kansanvallan etuvarviossa.⁸⁸²

Vaalit järjestettiin lokakuun 1.–2. päivinä äänestysaktiivisuuden noustessa yli kymmenen prosenttiyksikköä edellisiin vaaleihin verrattuna. Eduskunnan suurimmaksi puolueeksi nousi tällä kertaa SDP, joka sai 66 edustajaa. SDP edusti kuitenkin yksin vasemmistoa, sillä Sosialistinen työväen ja pienviljelijöiden vaalijärjestön toiminta oli kielletty. Porvarillisista puolueista eniten paikkojaan lisäsi Kokoomus, joka sai 14 uutta lisäpaikkaa. Myös Edistyspuolue sai lisäpaikkoja. Maalaisliitto kärsi vaaleissa yhden paikan tappion, mutta pysyi 59 edustajallaan edelleen suurimpana porvarillisena ryhmänä. Etelä-Hämeessä Maalaisliitto sai ääniä hieman enemmän kuin edellisen vuoden vaaleissa, mutta vaaliliiton vuoksi puolue sai nyt ainoastaan yhden ehdokkaan läpi, kun vuonna 1929 vaalipiiristä oli valittu kaksi maalaisliitto-

⁸⁸⁰ Mylly 1989, 266; Hokkanen 1986c, 47.

⁸⁸¹ Pöytäkirja kirjoitettu maalaisliiton Etelä-Hämeen piirijärjestön kokouksessa Hämeenlinnan meijerillä elok. 10 päiv. 1930, KMA.

⁸⁸² Isohookana-Asunmaa 1980, 153; Suomenmaa 13.9.1930, Helsingin horisontista; Liitto 30.9.1930, Vaalit lähenevät.

laista edustajaa. Sunilan lisäksi tuolloin edustajaksi oli valittu somerolainen Lauri Sariola. Nyt valituksi tuli ainoastaan Sunila.⁸⁸³

Kun eduskuntavaalien tulos oli selvinnyt, pyrki Sunila aivan avoimesti pääsemään puhemiehen paikalle. Hän totesi asian presidentti Relanderille, joka myös piti Sunilaa sopivimpana henkilönä puhemiehen paikalle. Päiväkirjalleen Relander kommentoi, että puhemiehen paikalla oli vaikeina aikoina etunsa – sillä puhemiehenhän ei tarvinnut äänestää. Kuitenkin presidentti luonnehti Sunilaa myös mieheksi, joka uskalsi sanoa kantansa julki. Samalla Sunila valisti presidenttiä keskusteluistaan sosialidemokraattien kanssa. Nämä olivat olleet Sunilan mukaan helpotuneita siitä, että eivät olleet saaneet riittävää enemmistöä kommunistilakeja vastaan.⁸⁸⁴ Valitettavasti Relanderin päiväkirjasta ei selviä, keiden sosialidemokraattien kanssa Sunila oli keskustellut, mutta merkintä kertoo, miten läheisissä keskusteluväleissä Sunila oli sosialidemokraatteihin päin. Se kertoo myös siitä, miten vaikeassa asemassa sosialidemokraatit tilanteessa olivat: toisaalta he vastustivat kommunismia, mutta toisaalta taas kommunistilakeja masinoivat nimenomaan lapuolalaiset, joiden kanssa sosialidemokraatit eivät halunneet olla missään yhteistyössä. Sosialidemokraattien omatunto ei siis sallinut äänestää kommunistilakien puolesta, mutta silti niiden läpimenoa pidettiin toivottavana – sillä sen katsottiin vähentävän kaappauksen uhkaa.

Sunilalla oli varmastikin syynsä, miksi hän halusi kiihkeästi puhemieheksi. Toki presidentti Relanderin arviota siitä, että puhemiehen paikka vaikeana aikana oli turvallinen, voi pitää jossain määrin oikeaan osuneena. Mutta varmasti Sunilalla oli muitakin intressejä. Häntä varmastikin harmitti se, että kesällä puhemiespesti oli jäänyt kovin lyhyeksi. Ehkä kuitenkin keskeinen tekijä oli puhemiehen näkyvä asema. Sunila varmasti oli jo havainnut sen, miten Maalaisliiton piirissä oli kasvanut kritiikki istuvaa presidenttiä kohtaan. Puhemiehen paikalta olisi hyvä lähteä mukaan seuraavan vuoden presidentinvaaleihin, ja Sunilalla oli ambitioita pyrkiä tälle paikalle. Tästä todistaa sekin, että Sunila ei missään nimessä halunnut hallituksen vaihdosta – toisin kun esimerkiksi Kallio, joka olisi mitä ilmeisimmin antanut Svinhufvudin hallituksen mennä.⁸⁸⁵

Svinhufvudin hallitus pysyikin paikoillaan, eikä sitä horjuttanut edes lokakuussa tapahtunut presidentti Ståhlbergin kyyditys. Ståhlbergin kyyditys kuitenkin vaikutti mitä ilmeisimmin Maalaisliiton keskinäisiin asetelmiin. Kun puolueen eduskuntaryhmä kokoontui vaalien ja kyydityksen jälkeen ensimmäisen kerran, oli tunnelma järkyttynyt. Avauspuheenvuoron käyttänyt K. A. Lohi totesi, että lakipohjainen yhteiskuntaelämä oli säilytettävä ja että ratkaisun avaimet olivat nyt Maalaisliiton kä-

⁸⁸³ Kertomus Maalaisliiton toiminnasta vuodelta 1930, KMA.

⁸⁸⁴ Relander 1968, 509.

⁸⁸⁵ Relander 1968, 519–520.

sissä. Samalla Lohi kuulutti puolueelta kaukonäköisyyttä, itsehillintää ja yksimielisyyttä.⁸⁸⁶

Sunilan oli varmasti vaikea pidätellä itsehillintäänsä, kun Juho Koivisto esitti ryhmässä Kalliota puhemieheksi, ”koska hän on kommunismia vastaan voimakaimmin taistellut”. Sunilan äänitorvena toimi taas kerran Vesterinen, jonka mielestä Kallion olisi hoidettava taistelua eduskunnassa ja puhemiehen tehtävä ei tätä mahdollistaisi. Kalliosta olisikin tehtävä ryhmän johtaja ja Sunilasta puhemies. Vesterisen ehdotus ei kuitenkaan ottanut tulta alleen, ainoastaan Matti Pitkänen kysyi kautta rantain Kallion mahdollisuuksia hoitaa puhemiehen tehtävää. Sunila kuitenkin itse ymmärsi, että ryhmä ei ollut hänen takanaan, ja esitti Kallion valitsemista puhemiesehdokkaaksi ja että tämä tehtäisiin yksimielisesti. Näin ryhmä tekikin.⁸⁸⁷

Sunilalle isku oli ilmeisesti kova, mutta niin se oli myös presidentille. Relanderille Sunila totesi kieltäytyneensä, koska hän huomasi, että asia oli järjestetty jo valmiiksi Kallion ryhmäkunnan puolelta.⁸⁸⁸ Sunilan oli nieltävä tappionsa, sillä äänestykseen, jonka luvut olisivat todennäköisesti olleet hänelle nöyryyttävät, hän ei halunnut mennä. Nöyryytys olisi vain tarjonnut muille puolueille tilaisuuden iskeä taas Maalaisliittoa vastaan, ja muutenkin vallinneessa tilanteessa oli viisainta pyrkiä näyttämään mahdollisimman yksimieliseltä.

Loppusyksyn 1930 Sunila oli sairauden vuoksi isoksi osaksi sivussa politiikan aktiivinäyttämöltä kuten eduskunnasta. Marraskuussa Sunilaa kuitenkin tarvittiin. Kommunistilait, joita oli vaadittu jo pitemmän aikaa mutta jotka olivat jätetty lepäämään edellisillä valtiopäivillä, tulivat eduskunnan käsittelyyn 11. marraskuuta. Mutta tullakseen hyväksytyksi lakien oli saatava vähintään 2/3 annetuista äänistä, eikä sen saaminen ollut aivan varmaa eduskunnan tiukkojen voimasuhteiden vuoksi – lokakuun vaaleissahan porvaripuolueet olivat saaneet eduskuntaan 134 edustajaa, kun taas sosialidemokraatit 66 edustajaa.

Vallassa olevat porvaripuolueet halusivat tosissaan saada lait läpi, sillä pelättiin, että mikäli ne hylättäisiin, levottomuudet alkaisivat uudelleen.⁸⁸⁹ Hallitus teki asiasta myös luottamuskysymyksen, joten lakien kaatuminen olisi johtanut myös Svinhufvudin hallituksen kaatumiseen ja siihen ei siinä tilanteessa porvarilliselta puolelta tahdottu mennä. Ja olivathan maalaisliittolaisetkin luvanneet kampanjoissaan taistella kommunistilakien hyväksymisen puolesta. Tässä tilanteessa tarvittiin myös sairastelevaa Sunilaa. Lehtitietojen mukaan sairaudessa oli kyse pernisiöösistä anemista. Kun asiasta oli maalaisliittolaisten taholta neuvoteltu rouva Hanna Sunilan, Sunilan lääkärin ja Sunilan itsensä kanssa, päädyttiin siihen, että Sunila saapuisi ratkai-

⁸⁸⁶ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 20.10.1930, KMA.

⁸⁸⁷ *ibid.*

⁸⁸⁸ Relander 1968, 524–525.

⁸⁸⁹ Uola 2006, 219.

sevaan äänestykseen varmistamaan kommunistilakien hyväksyminen. Myös presidentti Relander oli soittanut asian tiimoilta Sunilalle, joka oli presidentille luvannut mennä eduskuntaan.⁸⁹⁰

Ratkaisevana äänestyspäivänä Heimolan pääoven edessä oli tuoli ja kaksi Maalaisliiton kansanedustajaa: Viljami Kalliokoski ja E. M. Tarkkanen. Kalliokoski ja Tarkkanen kantoivat tuoliin istuutuneen Sunilan istuntosaliin ja taluttivat hänet vuorollansa äänestämään. Kun äänestys oli ohi, saattoi Sunila palata sairaavuoteelleen. Lakien puolesta äänestyksessä annettiin 133 ääntä ja niitä vastaan 66 ääntä. Äänestys oli siis mennyt niin kuin oli suunniteltu ja Maalaisliiton eduskuntaryhmän kertomuksessa todettiin, miten ryhmässä ”tunnettiin tämän jälkeen suurta helpotusta, sillä nyt oli saatu pohja pois siltä kumoukselliselta liikkeeltä, joka kommunismin vastustamisen nimellä oli pyrkinyt toiminnallaan uhkaamaan sekä kansanvallan periaatteita että tasavaltalaista hallitusmuotoamme”.⁸⁹¹

Maalaisliitossa kommunistilakeja oli siis ajettu senkin vuoksi, että Lapuan liikkeeltä saataisiin pohja ja tarkoitus pois, sillä kansanliike alettiin nähdä yhä vakavamaksi uhaksi suomalaiselle kansanvallalle. Maalaisliittolaisessa lehdistössä Sunila sai osakseen kiitosta siitä, että oli täyttänyt esimerkillisesti edustajanvelvollisuutensa ja tullut tärkeään äänestykseen jopa henkensä kaupalla. Eikä kiitokset jääneet ainoastaan sanomalehtien palstoille, vaan Sunila sai vastaanottaa tekonsa johdosta myös runsaasti erilaisia myötätunnonosoituksia kukkalaitteiden ja sähkösanomien muodossa, joista yksi tuli Hämeenlinnassa 16.11. kokoontuneelta etelähämäläisten lapualaisten kokoukselta. Lapualaiskokouksen lähettämässä sähkössä Sunilaa kiitettiin hyvin täytetystä velvollisuudesta ja hänen tekoaan luonnehdittiin verrattomaksi.⁸⁹² Tämä viimeinen kiitos oli tuskin Sunilalle kuitenkaan kovin mieleinen.

5.4.2 Presidenttikysymys osoittaa taas Maalaisliiton rikkonaisuuden

Kommunistilait oli siis saatettu maaliin niin kuin Maalaisliitto ja lähes koko porvarillinen kenttä oli tahtonut. Seuraavaksi poliittista kenttää alkoi sähköistää kysymys tulevista presidentinvaaleista ja siitä ketkä olisivat presidenttiehdokkaina. Vaikutti

⁸⁹⁰ Kalliokoski 2002, 138–139; Relander 1968, 547; Etelä-Suomen Sanomat 18.11.1930, Poliitiikan piiristä; Karjala 12.11.1930, Kerrankin 200 valtiomiestä.

⁸⁹¹ Kalliokoski 2002, 138–139; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kertomus v. 1930 heinäkuulta v. 1931 kevätistuntokauden loppuun, KMA.

⁸⁹² Lapin Kansa 13.11.1930, Esimerkillinen edustajavelvollisuutensa täyttäminen; Hämeen Sanomat 14.11.1930, Ylijoht. Sunila isänmaallisen kansanosamme myötätunnon kohteena; Saarijärven Paavo 15.11.1930, Ylijohtaja J. E. Sunila saanut runsaasti myötätunnonosoituksia; Hämeen Sanomat 18.11.1930, Suuri maakuntakokous sunnuntaina Hämeenlinnassa Lapuan hengen merkeissä.

siltä, että Sunilallakin oli selvää tahtoa ryhtyä ehdokkaaksi, ainakin sellaisen vaikutelman sai istuva presidentti Relander jo alkusyksystä 1930 vierailtuaan Sunilan luona. Sunila oli keskustelussaan presidentin kanssa kovasti kysellyt Kallion mahdollisuudesta presidentinvaaleissa ja samalla todennut, miten Ellilä oli Sunilan luotomiehen Kalle Kirran mukaan todennut, että Kallion jouduttua Lapuan liikkeen kanssa vaikeuksiin nyt oli kokoonnuttava Rytin ympärille.⁸⁹³

Sunilan suusta lausumaa siitä, että presidenttiasiaassa tulisi kokoontua Rytin ympärille, voi pitää jokseenkin omituisena, sillä kuten jo aiemmin on tullut esiin, Sunila ei voinut hyväksyä Rytin mahdollista presidenttiehdokkuutta, koska piti tätä hyvin maatalousvihamielisenä poliitikkona. Mutta Sunilan ilmeinen tarkoitus olikin kertoa Relanderille, että Maalaisliitossa oli tahoja, jotka eivät olleet tyytyväisiä nykyiseen presidenttiin vaan ajoivat jo toisen puolueen – ja vieläpä Maalaisliiton aatteelle vihamielisen – ehdokkaan asiaa. Näihin tahoihin kuului vaikutusvaltainen Juho Niukkanen. Kallion mahdollisuuksia ehdokkaaksi pidettiin tuossa vaiheessa pieninä ainakin Maalaisliiton sunilalaisissa piireissä, ja sellaista kuvaa he pyrkivät antamaan myös presidentti Relanderin suuntaan.

Juhani Myllyn mukaan Niukkanen leikitteli ajatuksella Rytistä Maalaisliiton ehdokkaana, koska pelkäsi puolueen sisäisten riitojen kärjistyvän, mikäli joku puolueen omista kärkimiehistä ryhtyisi ehdokkaaksi.⁸⁹⁴ Mutta kaikesta päätellen ajatus Rytistä Maalaisliiton ehdokkaana oli puolueen suurelle enemmistölle sen verran vieras, ettei Niukkanenkaan ryhtynyt ajamaan sitä lopulta kovin pontevasti. Paljon todennäköisempi ja suositumpi edistyspuoluelainen ehdokas maalaisliittolaisille olisi ollut monessakin mielessä K. J. Ståhlberg.

Mutta lopultakin henki Maalaisliitossa oli oman ehdokkaan asettamisen puolesta. Ongelma oli siinä, kenestä tulisi puolueen ehdokas, olihan puolueessa kolme mahdollisuutta: istuva presidentti Relander ja kaksi entistä pääministeriä Sunila ja Kallio. Tosin Sunilan pitkä sairastelu rajasi vähääkään varteenotettavat nimet istuvaan presidenttiin ja Kallioon. Tämä näkyi muun muassa Maalaisliiton ryhmässä 13.11. järjestetyssä koevaalissa. Tässä ”leikkivaalissa” Kallio sai peräti 30 ääntä ja Relander puolestaan 12 ääntä. Muiden maalaisliittolaisten kannatus oli minimaalinen – Pehkoselle annettiin koevaalissa kolme ääntä ja Sunilalle ainoastaan yksi. Yhden äänen sai myös Vihtori Kosola. Sunilalaisiin kuulunut Vihtori Vesterinen oli vastustanut koevaalin järjestämistä, sillä hänen mielestään eduskuntaryhmän kannanotto oli painostusta Maalaisliiton piirejä kohtaan. Relanderia kannatti ehdokkaaksi etenkin puolueen karjalainen siipi, tämä näkyi varsinkin *Maakansan* pals-

⁸⁹³ Relander 1968, 472.

⁸⁹⁴ Mylly 1989, 270.

toilla, joilla pakinoitsija Aatami (Jaakko Vainio) tykitti Relanderin puolesta. Puolueen keskushallituskin kannatti Relanderia.⁸⁹⁵

Mahdollisuutta, että Sunilasta sittenkin tulisi Maalaisliiton ehdokas, yritettiin kuitenkin kaikesta huolimatta pitää yllä eräillä tahoilla. Juhani Myllyn mukaan ainakin Vihtori Vesterinen yritti puhallella hiillosta Sunilan puolesta, mutta Vesterisen elämäkerran kirjoittanut Lasse Kangas puolestaan kiistää tämän.⁸⁹⁶ Varmaankin pientä yritystä Sunilan ehdokkuuden puolesta oli syksyllä 1930 joissakin maalaisliittolaisissa piireissä olemassa, mutta kovin vahvoina niitä ei voi pitää. Ja tuskin Sunilalla itselläänkään oli sairastelunsa vuoksi kovin suuria haluja pyrkiä ehdokkaaksi. Tämä vaikutti puolueen sisällä niin, että sunilalaiset päätyivät kannattamaan Relanderia puolueen presidenttiehdokkaaksi. Vaikka lokakuussa Relander oli vielä ollut valmis jättämään presidentinviran tavoittelun, niin varsinkin marraskuussa pidetyn leikkiäänestyksen jälkeen hän oli jo toista mieltä ja kartoitteli omia mahdollisuuksiinsa jatkaa.

Marraskuussa käytiin kovaa kamppailua siitä, tulisiko Maalaisliiton ehdokkaaksi Relander vai Kallio. Sunila ja sunilalaiset osoittivat tukeaan istuvalle presidentille. Vaikka Sunilalla ja Relanderilla olivat omat erimielisyytensä, niin olivat he kuitenkin lähempänä toisiaan kuin Sunila ja Kallio. Kun Sunilalla ei itsellään nyt ollut mahdollisuuksia yrittää päästä Maalaisliiton presidenttiehdokkaaksi, niin hän ja hänen kannattajansa päätyivät kannattamaan mielestään seuraavaksi parasta vaihtoehtoa, eli Relanderia. Ehkä hieman yllättäen Sunilan oma vaalipiiri, Etelä-Häme, kuitenkin kannatti Kalliota Maalaisliiton presidenttiehdokkaaksi. Sunilaa kyllä pidettiin etelähämäläisten maalaisliittolaisten piirissä sopivana ehdokkaana, mutta sairauden vuoksi hänen ehdokkuutensa ei siinä tilanteessa tullut kysymykseen.⁸⁹⁷ Sunilan oma vaalipiiri antoi siis ymmärtää, että hänellä kyllä olisi ollut kannatusta, mikäli tilanne vain olisi ollut toisenlainen.

Ratkaisun hetki koitti marraskuun 29. päivä, jolloin Maalaisliiton ylimääräinen puoluekokous kokoontui. Relander oli suostunut asettumaan ehdokkaaksi, mutta Kallio empi. Puoluekokouksessa Mikko Tarkkanen ja Uuno Hannula korostivat, ettei Kallio ollut tarkoittanut kieltäytymisellään totta.⁸⁹⁸ Hannulan välit Relanderiin olivat tulehtuneet monestakin syystä, eikä vähäisin ollut Relanderin suhtautuminen Lapuan liikkeeseen. Kun puheita oli pidetty ja oli selvinnyt, että Kallio voisi suostua, ehdotti K. T. Jutila, että vielä käännyttäisiin Kallion puoleen. Agitaatio Kallion puolesta onnistui, sillä kokous kannatti häntä ehdokkaaksi äänin 87–63. Kallion empi-

⁸⁹⁵ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 13.11.1930, KMA; Kangas 1998, 200; Maa-kansa 22.11.1930, Isänmaallinen rintama.

⁸⁹⁶ Mylly 1989, 270–271; Kangas 1998, 200–201.

⁸⁹⁷ Mylly 1989, 271; Maalaisliiton Etelä-Hämeen piirin kokous 23.11.1930, KMA.

⁸⁹⁸ Mylly 1989, 272.

minen päättyi siihen, kun puoluekokouksen lähetystö tuli tuomaan tiedon äänestyksestä ja kysymään häntä vielä kerran ehdokkaaksi. Sunila ei ollut läsnä puoluekokouksessa, vaan yhä edelleen tautivuoteellaan. Mutta puoluekokouksen käännteistä Sunila oli hyvin selvillä, sillä hän oli jatkuvassa yhteydessä puoluekokousedustajiin. Sitä, että Kallio vitkutteli ehdokkaaksi asettumisensa suhteen, Sunila piti sopimattomana.⁸⁹⁹

Istuva presidentti Relander oli pettynyt puoluekokouksen päätökseen. Hän oli uskonut, että kaikesta huolimatta hän lopulta pääsisi Maalaisliiton viralliseksi ehdokkaaksi ja tavoittelemaan toista presidenttikautta. Nyt Relander tunsi itsensä nöyryytetyksi. Sunilan täsmällisistä tunnoista ei ole jälkiä Maalaisliiton puoluekokouksen jälkeen. Varsin todennäköistä on, että Sunilakin koki pettymystä Kallion tultua valituksi Maalaisliiton presidenttiehdokkaaksi. Sunila olisi varmastikin nähnyt Relanderin mieluummin ehdokkaana kuin Kallion. Sunilan maailmankuva ja mentaliteetti olivat lähempänä Relanderia kuin Kalliota. Tosin presidentti Relanderin ystävä professori Johannes Valmari oli kertonut presidentille Sunilan todenneen, ettei ole ”hyvä jos sama mies on tällä paikalla pitemmälti kuin yhden vaalikauden”.⁹⁰⁰

Kallio tuli siis valituksi Maalaisliiton presidenttiehdokkaaksi. Mutta Relander ja hänen tukijansa eivät silti luovuttaneet, ja tammikuussa 1931 – juuri ennen valitsijamiesvaaleja – *Maakansassa* ilmestyikin Relanderin ehdokkuuden puolesta karjalaisen maalaisliittolaisten vetoomus, jonka olivat allekirjoittaneet muun muassa sunilalaisina pidetyt Albin Manner ja E. A. Tuomivaara. Myös sunilalainen Vesterinen oli kirjoittanut joulukuun viimeisenä päivänä Relanderille, todeten oman vaalipiirinsä maalaisliittolaisten kannattavan luopumista Kalliosta ensimmäisen kierroksen jälkeen, mikäli katsottaisiin, että tällä ei olisi mahdollisuuksia jatkoons.⁹⁰¹ Se, että osa maalaisliittolaisista ajoi edelleen Relanderia ehdokkaaksi, herätti osassa puoluetta pahaa verta. *Ilkassa* esimerkiksi ilmestyi tammikuun lopussa pääkirjoitus, jossa todettiin, etteivät maalaisliittolaiset voi äänestää kuin puoluekokouksessa nimettyä ehdokasta ja että toisin menettelevät syyllistyisivät petokseen. Kirjoituksessa peräänkuulutettiin, että Maalaisliitolla piti olla moraalista voimaa pysyä uskollisena itselleen. Samalla paheksuttiin sitä, miten Relander oli esiintynyt ehdokkaana, vaikka ei sitä ollut.⁹⁰²

Ilkan kirjoitus sai Relanderin veren kuohumaan, ja hän yrittikin saada Sunilan kirjoittamaan *Suomenmaan* kirjoituksen, jossa oiottaisiin *Ilkassa* esitettyjä asioita, jotka presidentin mielestä olivat sopimattomuuksia. Sunila kyllä myönsi presidentille, että *Ilkan* pääkirjoitus oli ollut sopimaton, mutta kieltäytyi sairauteensa vedoten

⁸⁹⁹ Ilkka 1.12.1930, Tervehdyskäynti tri Sunilan luona; Relander 1968, 573.

⁹⁰⁰ Relander 1968, 580.

⁹⁰¹ Maakansa 13.1.1931, Kuka tasavallan presidentiksi?; Vasara 2013b, 712.

⁹⁰² Ilkka 22.1.1931, Selvä peli loppuun saakka!

kirjoittamasta *Suomenmaahan* vastalausesta *Ilkan* pääkirjoituksen johdosta. Herkän Relanderin mielestä tämä oli osoitus Sunilan kaksinaamaisuudesta. Myöskään luottomiehensä Kalle Kirran vetoomukseen kirjoittaa maalaisliittolaisiin sanomalehtiin presidentinvaalista – lähinnä Relanderin puolesta – Sunila oli vastannut kielteisesti. Sunila oli todennut, ettei jaksaisautensa takia ryhtyä asiassa debatoimaan, mutta totesi myös, ettei pitänyt menettelyä viisaana.⁹⁰³

Vaikka sunilalaiset olivat sangen selvästi Relanderin puolella, niin Sunila itse näyttää tiukasti varoneen ottamasta selkeästi kantaa Relanderin mahdollisen ehdokkuuden puolesta. Tämä harmitti syvästi istuvaa presidenttiä, joka oli monella tapaa pitänyt Sunilaa enemmän omana miehenään kuin Kalliota. Sunilan välttelevyyttä voi pitää ymmärrettävänä, Kallio oli hänen antagonistinsa ja Relanderin puolesta ei kannattanut liputtaa, niin suureksi epäluottamus tätä kohtaan oli Maalaisliitossa kasvanut. Sunila halusi mitä ilmeisimmin pysyä asian suhteen neutraalina tilanteessa, jossa näki Maalaisliiton hajanaisuuden.

Tasavallan presidentin valitsijamiesvaalit pidettiin tammikuun puolessavälissä 15. ja 16. päivä. Äänestysprosentti jäi matalaksi, se oli 47,3. Valitsijamiesvaalien tulos osoitti myös, että pääehdokas ei olisi Maalaisliitosta, vaikka puolue sai eniten valitsijamiehiä eli 69 valitsijamiestä. P. E. Svinhufvudin vaaliliitto sai 64 valitsijamiestä, Edistyspuolue puolestaan 50, RKP 25 ja Suomen pienviljelijäin puolue 2 valitsijamiestä. Ylivoimaisesti eniten valitsijamiehiä saivat sosialidemokraatit, peräti 90. Kun sitten valitsijamiehet kokoontuivat ensimmäiseen äänestykseen helmikuun 16. päivänä, saatiin nähdä Maalaisliiton hajanaisuus. Tanner sai 90 ääntä, Svinhufvud 88 ääntä, Kallio 64 ääntä ja Ståhlberg 58 ääntä. Kallio oli siis saanut viisi valitsijamiestä vähemmän kuin Maalaisliiton vaalitulos olisi edellyttänyt. Maalaisliittolaisista valitsijamiehistä Kalle Kirran, Eino Tuomivaaran, Pekka Kiiskien ja Antti Tiaisen tiedetään äänestäneen Svinhufvudia jo ensimmäisellä kierroksella. Viidennen Svinhufvudia äänestäneen maalaisliittolaisen henkilöys on jäänyt paljastumatta, Kari Hokkasen mukaan tämä viides oli mahdollisesti Juho Niukkanen. Kaikki nämä neljä tunnettua tiedettiin Maalaisliitossa Relanderin kannattajiksi, Kirra ja Tuomivaara myös sunilalaisiksi laskettuja.⁹⁰⁴

Maalaisliitossa menettely aiheutti tietenkin pahaa verta ja varmasti vahvasti vaalipäivänä käsityksiä siitä, ettei Kalliosta todennäköisesti tulisi presidenttiä, kun osa omasta puolueestakin oli virallista ehdokasta vastaan aivan avoimesti. Kallion kohdalo olikin ratkennut ja viimeistään se paljastui toisella kierroksella, jolloin Tannerin valitsijamiehet siirsivät äänensä Ståhlbergille. Tämä johtui paljolti juuri Maalaisliiton hajaannuksesta. Toisella kierroksella eniten valitsijamiesääniä sai Ståhlberg, yhteensä 149, ja toiseksi tuli Svinhufvud 98 valitsijamiehellä. Kallio jäi tylysti kolman-

⁹⁰³ Relander 1968, 596 ja 602.

⁹⁰⁴ Hirvikallio 1958, 53–59; Hokkanen 1986c, 66–67.

neksi saaden 53 valitsijamiestä. Kaikkiaan kuusitoista maalaisliittolaista oli luopunut Kalliosta ja äänestänyt Svinhufvudia. Viimeistään tämän toisen kierroksen jälkeen murskaantuivat myös presidentti Relanderin kuvitelmat siitä, että hän olisi voinut päästä mustana hevosena mukaan.⁹⁰⁵

Kolmannelle ja ratkaisevalle kierrokselle pääsivät siis Svinhufvud ja Ståhlberg. Maalaisliitto oli vaa’ankieliasemassa. Osa puolueen valitsijamiehistä oli tiukasti Ståhlbergin kannalla, mutta lähinnä Juho Niukkanen ja Artturi Leinosen junttatyön johdosta maalaisliittolaiset valitsijamiehet, myös tiukasti Ståhlbergin takana olleet Jaakko Loukko, Juho Nyyssölä ja Kalle Sarala, asettuivat kolmannessa äänestyksessä lopulta Svinhufvudin taakse. Kallion ryhmäkuntaan kuulunut Leinonen oli todistellut maalaisliittolaisille, ettei Svinhufvud voi vanhana laillisuusmiehenä suvaita Lapuan liikkeen laittomuuksia. Niukkanen puolestaan oli ryhtynyt ajamaan maalaisliittolaisia Svinhufvudin taakse suojeluskuntien päällikön Lauri Malmbergin ilmoitettua, ettei voi vastata järjestyksestä, mikäli Ståhlbergin valinnan jälkeen tulee levottomuuksia. Apuna Maalaisliiton ryhmää käännättämässä Niukkasella olivat puolueen suojeluskunta-aktiivit ja Svinhufvudin hallituksen ministerit Albin Manner ja E. A. Tuomivaara.⁹⁰⁶

Maalaisliitosta tulikin vaalien kuninkaantekijä, sillä Svinhufvud voitti Ståhlbergin äärimmäisen niukasti äänin 151–149. Tulos oli monelle yllätys, eivätkä kaikki maalaisliittolaiset suhtautuneet siihen suopeasti ja etenkin niihin keinoihin, joilla tulos oli saavutettu. Uuno Hannula, joka edusti Maalaisliiton vasenta laitaa, kirjoitti *Pohjolan Sanomiin* kitkerän pääkirjoituksen, jossa totesi Maalaisliiton häviön ja tappion olevan petoksen tulos. Hannula arvosteli osaa maalaisliittolaisia valitsijamiehiä luopioiksi ja salaisiksi kokoomuslaisiksi. *Suomenmaassa* sävy ei ollut aivan niin kitkerä, mutta senkin pääkirjoituksessa valiteltiin muutamien maalaisliittolaisten valitsijamiesten karkaamista riveistä jo vaalin ensi vaiheessa. Samalla kyllä muistutettiin, että asettuminen Svinhufvudin taakse ei merkinnyt puolueen orientoitumista oikealle eikä aikaisemmalta suunnalta poikkeamista. Mutta oli maalaisliittolaisessa lehdistössä niitäkin, jotka suhtauivat vaalin tulokseen paljon rauhallisemmin, kuten esimerkiksi *Ilkka* ja *Maakansa*. *Ilkassa* todettiin Maalaisliiton tehneen ratkaisunsa siksi, että oman ehdokkaan jäätyä vähemmistöön oli Svinhufvudilla suurimmat mahdollisuudet vastata olojen palauttamisesta oikealle kannalleen. Samankaltainen oli äänensävy myös *Maakansassa*, jossa todettiin, että Svinhufvud oli ainoa, jonka sanalla voi olla esiintyviin levottomiin aineksiin jotain vaikutusta.⁹⁰⁷

⁹⁰⁵ Vasara 2013b, 719.

⁹⁰⁶ Leinonen 1960, 155; Mikkilä 2018, 83; Hirvikallio 1958, 62.

⁹⁰⁷ Pohjolan Sanomat 17.2.1931, Vaalin tulos; Suomenmaa 17.2.1931, Tulos on selvillä; Ilkka 17.2.1931, Tapahtunut ratkaisu; Maakansa 17.2.1931, Ratkaisu.

Ilkan ja *Maakansan* kantoja ei voi pitää kovin yllätyksellisinä, sillä Leinonen oli *Ilkan* päätoimittaja ja Niukkanen puolestaan *Maakansan* hallituksen puheenjohtaja. Lehdet, joiden taustalla Svinhufvudin presidentiksi viimeisellä kierroksella juntanneet maalaisliittolaiset toimivat, luonnollisesti suhtautuivat tapahtuneeseen ymmärtäväisemmin kuin ne lehdet, jotka ilmestyivät kalliolais-ståhlbergilaisuuden linnakkeina pidetyissä maakunnissa, kuten Kainuussa, Kymenlaaksossa, Peräpohjolassa ja Pohjois-Savossa. Maalaisliitto oli siis vuoden 1931 presidentinvaalien jälkeen erittäin rikki ja Kari Hokkasen esittämää luonnehdintaa siitä, että kalliolaisten ja sunilalaisten taistelu huipentui näissä vaaleissa⁹⁰⁸, voi pitää ainakin jossain määrin perusteltuna, vaikka Sunila itse ei kovin aktiivisesti voinutkaan ottaa kamppailuun osaa sairautensa vuoksi.

Mutta voinee todeta, että kyse oli vähintään yhtä paljon myös relanderilaisten vastaiskusta, jonka seurauksena Kallio putosi, mikä ei varmaan kyllä Sunilastakaan ollut vastenmielistä. Kun Kallio sitten oli pudonnut viimeiseltä kierrokselta, pelko yhteiskuntarauhan järkkymisen mahdollisuudesta ratkaisi vaa'an Svinhufvudin hyväksi, vaikka aatteellisesti suuri osa maalaisliittolaisista oli pitänyt Ståhlbergiä parempana vaihtoehtona. Juhani Myllyn sanoin: Svinhufvud oli ukkosenjohdatin, Ståhlberg taistelulippu.⁹⁰⁹

Svinhufvudin valinta presidentiksi merkitsi myös hallituksen vaihdosta. Kun presidentinvaali oli ratkennut kokoomuslaisen ehdokkaan hyväksi, niin Maalaisliiton piirissä pidettiin jokseenkin luonnollisena pyrkiä Maalaisliiton johtamaan hallitukseen. Tätä Maalaisliiton johtoa peräänkuulutettiin Niukkanen taholta jo heti presidentinvaalien jälkeen kokoontuneessa Maalaisliiton ryhmävaltuuskunnan kokouksessa, ja samanlainen sävel oli havaittavissa myös seuraavissa Maalaisliiton puolueelinten kokouksissa, joissa asia oli esillä. Kokoomuksen ”renkipojaksi” ei saanut jäädä, niin kuin Vihtori Vesterinen totesi ryhmävaltuuskunnan kokouksessa, sellainen veisi Maalaisliiton luottamuksen. Maalaisliiton piti ennen kaikkea näyttää niin sosialidemokraateille kuin Edistyspuolueelle, että Maalaisliitto oli kansanvaltaisen järjestelmän kannalla.⁹¹⁰ Henki Maalaisliitossa oli siis kovasti puolueen johdolla toimivaa hallitusta kohtaan, mutta siitä, kenen johdolla ja millaisella kokoonpanolla hallitus muodostettaisiin, oli olemassa eri näkemyksiä.

⁹⁰⁸ Hokkanen 1986c, 69.

⁹⁰⁹ Mylly 1989, 274–275.

⁹¹⁰ Maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunnan kokous 15.2.1931, KMA; Maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunnan kokous 25.2.1931, KMA.

6 Porvarihallituksen pääministerinä lamaa ja Lapuaa vastaan – J. E. Sunila 1931–1932

6.1 Sunila palaa huipulle ja porvarillisen koalitiohallituksen pääministeriksi

6.1.1 Kallion yritys karahtaa karille

Presidentinvaalien jälkeen henki oli siis kohti maalaisliittolaisen miehen johtamaa hallitusta. Mutta vallinneessa tilanteessa oli kuitenkin selvää, että yhden puolueen varaan rakentuvaa hallitusta ei voisi muodostaa, vaan tarkoitus oli saada aikaan kaikkien porvarillisten puolueiden koalitiohallitus. Porvarillista koalitiohallitusta pidettiin kaiken kaikkiaan ainoana mahdollisena vaihtoehtona vallinneessa sisäpolitiisessa tilanteessa. Keskustavasemmistolaiseen tai keskustalaiseen hallitukseen ei ollut mahdollisuuksia, mutta toisaalta järjestelmän piti osoittaa päässeensä niskan päälle ja maan olevan yhä parlamentaarinen.

Maalaisliiton eduskuntaryhmässä tulevan hallituksen kokoonpanosta keskusteltaessa pelättiin kuitenkin Kokoomuksen haluavan lapualaishenkistä hallitusta, ja sama pelko ilmeni myös *Suomenmaassa*, jossa varoiteltiin hallituksen muodostamisesta ohi eduskuntaryhmien.⁹¹¹ Ajatus ei ollutkaan aivan tuulesta temmattu, sillä presidentti Svinhufvudkin olisi mielellään pitänyt edellisen – eli oman – hallituksensa jos vain olisi voinut. Laillisuutta korostanut Svinhufvud ei kuitenkaan ryhtynyt toteuttamaan mielitekojaan, vaan totesi Lapuan liikkeelle asioivansa ainoastaan eduskuntaryhmien kanssa. Pojalleen Einolle presidentti kirjoitti maaliskuun alussa, miten presidentillä ei valtiosäännön mukaan ollut kovinkaan paljon valtaa hallituksen kokoonpanoon:

Presidentti voi ainoastaan valita pääministerin ja pääministeri kerää sitten ministereitä itselleen. Mutta pääministerinkin valinnassa täytyy presidentin ottaa huo-

⁹¹¹ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 25.2.1931, KMA; Suomenmaa 27.2.1931, Hallituskysymys.

mioon, että saa sellaisen henkilön, joka pystyy saamaan hallitusta kokoon. Sillä ministerien täytyy nauttia eduskunnan (sen enemmistön) luottamusta; asiallisesti siis eduskunta ratkaisevasti vaikuttaa hallituksen kokoonpanoon eikä presidentti. Tästä johtuu, etten voi saada sellaista hallitusta kuin tahtoisin (minä pitäisin entiset ministerit tietysti!), vaan täytyy tyytyä sellaiseen kuin eduskunta tahtoo. Eduskunnassa on nyt 1/3 sosialisteja, 1/3 ei-lapualaisia porvareita ja 1/3 lapualaisia porvareita. Tässä siis helposti voi syntyä hallitus, jossa ei ole paljonkaan lapulaishenkeä. Mutta sille en minä parhaimmallakaan tahdolla voi mitään. Kallio kai täytyy ottaa pääministeriksi; muita siihen en, suoraan sanoen, saa. Ei kukaan tahdo siihen ruveta. (Ei Walden eivätkä muut kokoomuksen miehet; ei Oulun maaherra Pehkonen jne.)⁹¹²

Presidentin kirje kuvaa hyvin vallinnutta ilmapiiriä, Kokoomus olisi periaatteessa halunnut pääministeriksi jonkun vahvana ja Lapuan liikkeelle myötämielisenä pidetyn henkilön, mutta jotta Maalaisliitto saataisiin sidottua kokoomuslaisia suuntaviivoja noudattavaan politiikkaan, oli pääministerin salkku annettava maalaisliittolaiselle. Svinhufvud olikin antanut epävirallisen hallituskentunnustelijan tehtävät Kalliolle jo muutamaa päivää aikaisemmin kuin oli kirjoittanut pojalleen. Maalaisliiton eduskuntaryhmässä henki oli kolmen suomalaisen porvaripuolueen hallitukseen Maalaisliiton johdolla. Tätä mieltä oli myös Sunila. Sunilan mielestä maalaisliittolaisten oli osoitettava Kokoomukselle, että Maalaisliitto oli se, jolla valta oli. Liiallista innokkuutta ei kuitenkaan saanut osoittaa.⁹¹³

Sunila piikitteli huomautuksellaan selvästikin Kalliota ja varsinkin *Suomenmaata*, joka oli kirjoitellut hallitusasiasta pitkin helmikuun loppua. Olipa pakinoitsija Eero (Lassi Hiekkala) nostanut Kallion eräässä pakinassaan ainoaksi mahdolliseksi pääministerivaihtoehdoksi, koska ”muuten ei saavuteta sitä turvallisuudentunnetta, mikä rauhallisten olojen säilymiselle olisi välttämätöntä”.⁹¹⁴ Moinen kirjoittelu lienee kiehuttanut Sunilan sappea. Muutenkin *Suomenmaa* oli Sunilasta mitä ilmeisimmin aivan liikaa päätoimittajansa Lassi Hiekkalan lehti ja herkässä tilanteessa linjoiltansa liian hyökkäävä Lapuan liikettä kohtaan. Sunila koki *Suomenmaan* muutenkin lähinnä rasitteeksi Maalaisliitolle. Syyllisenä hän piti Kalliota ja kalliolaisia, olihan Kallio lehden johtokunnan puheenjohtaja ja hallintoneuvostoa puolestaan johti P. V. Heikkinen ja varapuheenjohtajana E. M. Tarkkanen. Sunila oli yritetty kiinnittää lehteen, mutta hän oli eronnut hallintoneuvoston varapuheenjohtajan tehtävistä loppuvuodesta 1930.⁹¹⁵

⁹¹² P. E. Svinhufvud Eino Svinhufvudille 7.3.1931, kts. Juva 1961, 445–446.

⁹¹³ Vares 2007, 80; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 4.3.1931, KMA.

⁹¹⁴ *Suomenmaa* 25.2.1931, Silmästä silmään.

⁹¹⁵ Mylly 1989, 311.

Vaikka Sunila arvostelikin Kallion hehkuttamista, sai Kallio kuitenkin yrittää hallituksen muodostamista, mutta taival oli tuskainen. Varsinkin Kokoomus suhtautui Kallioon hyvinkin varauksellisesti, mitä ei voi pitää minään ihmeenä edellisen vuoden tapahtumien jälkeen. Kaikista mieluiten kokoomuslaiset olisivat nähneet maalaisliittolaista vaihtoehtoista Oulun läänin maaherran E. Y. Pehkosen, sillä tätä pidettiin oikeistomaalaisliittolaisena, joka oli istunut myös Svinhufvudin itsenäisyysseenaatissa vuosina 1917–1918. Toki olihan Kalliokin ollut itsenäisyysseenaatissa, mutta hän oli – toisin kuin Pehkonen – ryvettänyt itsensä päivänpolitiikassa. Kokoomuksen ryhmässä vastahankaisuus Kalliota kohtaan näkyi niin, että läsnä olevista 35 edustajasta 27 ilmoitti vastustavansa Kalliota ja 18 Sunilaa.⁹¹⁶

Vaikka Kokoomus vastustikin kiivaasti Kalliota, antoi Svinhufvud hallituksen muodostajan tehtävän siis hänelle. Kun hallituksen muodostamisesta keskusteltiin Maalaisliiton ryhmässä 12.3. Sunila oli sitä mieltä, että henkilökysymykset eivät olleet niinkään tärkeitä kuin se, että hallitukseen saadaan keskustan enemmistö. Sunila sai kannalleen tukea Lohelta, joka korosti, ettei yritystä pitänyt päästää raukeamaan, sillä silloin olisi vaarana oikeistohallituksen syntyminen. Kallio lupasikin tehdä parhaansa.⁹¹⁷

Kallion yritys kaatui kuitenkin siihen, että edistyspuoluelaiset eivät hyväksyneet Kallion ehdottamaa Paavo Virkkusta opetusministeriksi ja Hjalmar Procopéta ulkoministeriksi. Nämä molemmat – mutta etenkin Virkkunen – olivat kompromettoituneet Edistyspuolueen silmissä. Tämän teki Kalliolle tiettäväksi T. M. Kivimäki, jota Kallio oli yrittänyt taivutella hyväksymään Virkkusen. Edistyspuolue oli kuitenkin välttämätön saada mukaan hallitukseen, ja kun Kallio ei saanut tahtoaan läpi, katsoi hän parhaaksi luopua tehtävästä. Myös Kokoomus oli vastannut Kalliolle kieltävästi Virkkusen kirjeellä. Kokoomuksen kieltäytyminen verhottiin liian vähiin ministerinpaikkoihin ja siihen, ettei hallitukseen haluttu ottaa edellisen hallituksen puolueettomia ministereitä. Kari Hokkanen on todennut suurimman syyn Kallion yrityksen kaatumiseen olleen sillä Lapuan liikkeen taustavaikutuksella, jota oli Kokoomuksessa mutta myös Maalaisliitossa.⁹¹⁸ Mutta vielä tarkemmin voisi todeta, että vaikutuksensa oli myös Kokoomuksen omalla, jatkuvien menestysten hybriksellä, sillä puoluehan oli saanut edellisenä kesänä oman miehensä pääministeriksi ja syksyn eduskuntavaaleissa suuren vaalivoiton. Kaiken oli tietysti kruunannut Svinhufvudin valinta presidentiksi. Uskottiin, että pätevät ja isänmaalliset olivat pelastaneet maan ja suunta jatkuisi konservatiivien toiveiden mukaisena.

⁹¹⁶ Vares 2007, 80.

⁹¹⁷ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 12.3.1931, KMA.

⁹¹⁸ Karimäki 2016, 234; Kivimäki 1965, 61–62; Hokkanen 1986c, 73; Pohjolan Sanomat 15.3.1931, Miksi Kallion yritys ajoi karille?

6.1.2 Sunila saa kokoon koalition

Kun Kallion yritys oli karahtanut karille, kutsui presidentti Svinhufvud maaherra Pehkosen Helsinkiin tarjoten tälle hallituksenmuodostajan tehtävää. *Ilkka* kommentoi Pehkosen olevan Lapuan liikkeen kannalta siedettävämmän vaihtoehdon kuin Kallion. *Suomenmaan* pakinoitsijan Eeron mukaan Pehkosen kutsumisessa kyse oli ollut vain näytelmästä. Pehkonen ei suostunutkaan ryhtymään hallituksenmuodostajaksi, mitä *Suomenmaassa* kiiteltiin. Maalaisliiton ei tullut osallistua Kokoomuksen pyörittämään näytelmään.⁹¹⁹

Osassa Maalaisliittoa oltiin vahvasti sitä mieltä, että Kokoomus ja sen taustalla lapualaiset häärisivät hallituskysymyksessä. Asian toi esiin Niukkanen 17.3. pide-tyssä eduskuntaryhmän valtuuskunnan kokouksessa, jossa Sunila kertoi presidentin kysyneen häntä hallituksen muodostajaksi. Sunila kuitenkin kertoi todenneensa, että ei ollut antanut mitään vastausta, vaan odotti ryhmän kantaa asiaan. Niukkasen mielestä Sunilan oli yritettävä, sillä muuten olisi vaarana kokoomuslais-ruotsalaisen lapualaishenkisen hallituksen muodostuminen. Vesterinen kommentoi Kokoomuksen pyrkivän diktatuurihallitukseen, jota ei uskallettaisi kaataa, siksi Maalaisliiton oli otettava hallituksen muodostaminen ja nieltävä ylpeytensä, vaikka Kokoomus olikin nöyryyttänyt sitä.⁹²⁰

Maalaisliiton ryhmävaltuuskunnassa peräänkuulutettiin yhtäältä Maalaisliiton vastuuta hallituksen muodostamisesta, mutta toisaalta ilmassa oli myös pelkoa siitä, että Kokoomus alkaisi temppuilla myös Sunilan kanssa. Sunila itsekin oli hieman epävarma, mutta totesi kuitenkin olevan mahdollista, että hän saisi hallituksen onnistuneesti kokoon. Ryhmän puheenjohtajan Lohen mukaan niin kauan oli yritettävä kuin oli tilaisuus, ja hän korosti Sunilan olevan hyvä vaihtoehto, koska tämä ei ollut puhunut lapualaisuudesta mitään.⁹²¹ Tästä kiivailustahan Sunila oli nimenomaan riippittänyt *Suomenmaata* ja siinä samalla myös kalliolaisia Maalaisliiton ryhmässä vajaan kahta viikkoa aikaisemmin.

Ryhmävaltuuskunnan jälkeen kokoontunut eduskuntaryhmä pui hallitusasiaa pitkään. Sunila totesi sanoneensa presidentille Kokoomuksen ja Edistyspuolueen toimineen sopimattomasti Maalaisliittoa kohtaan ja ei ollut luvannut mitään ennen kuin saisi asiaan Maalaisliiton ryhmän kannan. Ryhmäkokouksessa olikin kahta ilmaa. Kalliokoski varsinkin puhui hyvin voimakkaasti sitä vastaan, että Sunila lähtisi koamaan hallitusta. Kalliokosken mukaan Pehkonen oli tehnyt oikein kieltäytyessään ja jokaisen maalaisliittolaisen tulisi tehdä samoin. Samaa mieltä oli Tarkkanen, jonka mielestä Kokoomus halusi Maalaisliiton väsyttävän itsensä. Niukkasen mie-

⁹¹⁹ Ilkka 16.3.1931, Hallituskysymys; Suomenmaa 17.3.1931, Silmästä silmään.

⁹²⁰ Maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunnan kokous 17.3.1931, KMA.

⁹²¹ *ibid.*

lestä Sunilan oli kuitenkin yritettävä. Hän sai tukea Alpo Luostariselta, joka kommentoi Maalaisliiton arvovallan kasvavan, jos puolue vaikuttaisi hallituksen syntymiseen. Sunilaa puolustavia puheenvuoroja kuultiin muitakin, ja esimerkiksi Vihtori Vesterisen mukaan parlamentarismi kärsisi vararikon, ellei nyt muodostettaisi parlamentaarista hallitusta, ja siksi Sunilan oli yritettävä.⁹²²

Osa ryhmästä katsoi Kokoomuksen loukanneen Kalliota niin rajusti, että Maalaisliiton ei olisi lähdettävä muodostamaan hallitusta – ei ainakaan suorilta käsin. Asia koettiin siis kunniakysymyksenä. Lahdensuo esitti ratkaisun lykkäämistä. Enemmistö ryhmästä oli kuitenkin sitä mieltä, että asiaa ei tulisi lykätä, se olisi ollut Kukkosen sanoin heikkouden merkki. Lopputulemana ryhmä päättikin antaa Sunilalle luvan yrittää.⁹²³ Velvollisuudentunto ja pelko siitä, että presidentti lähtisi muodostamaan kokoomusvetoista hallitusta tai vanha, epäparlamentaariseksi koettu hallitus jatkaisi, painoivat vaakakupissa enemmän kuin se, että Kokoomuksen katsottiin loukanneen Kalliota ja Maalaisliittoa. Varsin ratkaisevaa oli jälleen kerran Niukkasen toiminta. Jos hän oli pelannut edellisessä kuussa Svinhufvudin presidentiksi, niin nyt hän pelasi maalle maalaisliittolaista pääministeriä pelotellen maalaisliittolaisia lapualaisten juonitteluilla ja sillä, että maahan tulisi epäparlamentaarinen hallitus, mikäli Maalaisliitto ei lähtisi mukaan.

Hallituksen muodostamisprosessia pidettiin varsinkin sen kestäessä maalaisliittolaisessa lehdistössä pääsääntöisesti hyvin kiusallisena. *Suomenmaa* kiitteli Pehkosta siitä, että tämä ”periaatteiltaan maalaisliittolaisena ja tiukasti parlamentaarisuuden kannalla olevana henkilönä” oli kieltäytynyt yrityksestä Kallion epäonnistumisen jälkeen. Tämä *Suomenmaan* kannanotto oli selvä piikki Sunilaa kohtaan, vaikka samalla kuitenkin todettiin, että umpikujasta ei päästäisi ilman Maalaisliittoa, joten Sunilan oli otettava tehtävä vastaan. *Liitossa* kummasteltiin, miten jo kolmannele maalaisliittolaiselle tarjottiin hallituksen muodostajan tehtävää, ja ihmeteltiin, miten kokoomuslaiset voisivat hyväksyä Sunilan, kun olivat haukkuneet hänen maalaisliittolaista hallitustaan aikanaan kovin hävyttömästi. Hyvin rajusti kirjoitti Uno Hannula *Pohjolan Sanomissa* valittaen maalaisliittolaisten kulkeneen liiaksi sitä polkua, mitä lapualais-kokoomuslaiset olivat halunneet.⁹²⁴

Maalaisliiton piirissä vallinneesta epäilyistä ja pienestä innottomuudesta huolimatta Sunilan onnistui saada hallitus kasaan ja se nimitettiin toimeensa 21.3.1931. Hallituksen kokoonpano oli melko lailla samanlainen kuin se, jota Kallio oli kaavailut, mutta kokoomuslaisten ministerien määrää oli kasvatettu kaavaillusta kolmesta neljään ja Kallion ministeriksi kaavailema Virkkunen oli pudotettu pois, koska muu-

⁹²² Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 17.3.1931, KMA.

⁹²³ *ibid.*

⁹²⁴ *Suomenmaa* 20.3.1931, Kolmas yritys; *Liitto* 19.3.1931, Nykyinen vaihe; *Pohjolan Sanomat* 18.3.1931, Maalaisliitto myöntäväisyyden tiellä.

ten Edistyspuoluetta ei olisi saatu mukaan. Se olikin hyvin oleellinen asia, sillä enemmistön saavuttamiseksi Edistyspuoluetta ei voitu laskea oppositioon. Muitakaan edellisen hallituksen ministereistä ei kelpuutettu mukaan. Sunilan toisessa hallituksessa oli aloittaessaan kuusi ministeriä Maalaisliittolaista, neljä Kokoomuksesta, kaksi RKP:stä ja yksi Edistyspuolueesta. Kolmestatoista ministeristä kymmenen oli eduskunnan jäseniä, joten voi katsoa hallituksen saavuttaneen myös parlamentaarisen leiman. Kokoomus ei kuitenkaan saanut hallitukseen tärkeimpiä nimiään, sillä sosiaaliministeri Kilpeläinen ja apulaissisäministeri Solja eivät olleet kovin kokeneita valtakunnanpolitiikassa – Solja oli tullut eduskuntaan vasta edellisissä vaaleissa. Ulkoministeri Yrjö-Koskinen ja valtiovarainministeri Järvinen kyllä lukeutuivat Kokoomukseen, mutta tulivat ministeriksi lähinnä ammattipätevyytensä vuoksi. Ammattipätevyyttä hallituksessa edustivat myös pääministeri Sunila ja maatalousministeri Mattsson Maalaisliitosta, oikeusministeri T. M. Kivimäki Edistyspuolueesta ja kauppa- ja teollisuusministeri Axel Palmgren sekä sisäministeri von Born RKP:stä.⁹²⁵

Hallituksen tultua nimitetyksi se sai kohtuullisen myötämielisen vastaanoton etenkin maalaisliittolaisissa lehdissä. *Maakansan* Aatami kiitteli Sunilaa tekijämieheksi, kun tämä ”kolmessa päivässä pystytti maahanjaotetun [maahanhajotetun] hallitustemppelin”, jossa ei ollut mukana ”kansanliikkeen kulmakiviä”. Tosin Maakansassa muistutettiin myös, että hallituksen asema ei ollut mitenkään helppo johtuen siitä, että siinä olivat edustettuina ”useimmat niistä mielipidesuunnista, joita porvarillisen väestömme keskuudessa esiintyy”. Myös *Suomenmaa*, joka oli Kallion yrityksen kariuduttua ollut pienoisessa vastahangassa koko yritystä kohtaan, oli verraten tyytyväinen muodostettuun hallitukseen todeten sen kokoonpanon vastaavan suunnaltaan ja henkilövalinnoiltaan parlamentaarisuuden vaatimuksia.⁹²⁶

Muiden hallituspuolueiden lehdissä suhtautuminen muodostettuun hallitukseen oli kahtalaista. Edistyspuoluelaiset lehdet ottivat hallituksen vastaan melko myönteisin sanakääntein. *Helsingin Sanomat* totesi, että vaikka muodostettu hallitus nojasi kokoonpanoltaan samoihin puolueisiin kuin edellinen hallitus, niin yleissuunnaltaan se poikkesi tästä, koska uudessa hallituksessa enemmistönä olivat sellaiset henkilöt, jotka eivät tiettävästi hyväksyneet mainittua liikettä sellaisena kuin se oli esiintynyt. *Turun Sanomat*, joka edusti Edistyspuolueen vasenta laitaa, otsikoi pääkirjoituksensa ”Pätevyys väistyy epäpätevyyden tieltä”, joka oli piikki Kokoomusta kohtaan, joka oli halunnut hallitukseen neljännen ministerin niin, että Edistyspuolueen Cajan-

⁹²⁵ Jääskeläinen 1977, 492–493; Karimäki 2016, s.234–235; Vares 2007, 81–82; Aarno Yrjö-Koskisen ohella Sunila ajatteli mahdolliseksi ulkoministeriksi tiettävästi Pariisiin lähettiläänä ollutta Harri Holmaa, ks. Lemberg 1994, 209–210.

⁹²⁶ Maakansa 22.3.1931, Uusi hallitus; Maakansa 22.3.1931, Uuden hallituksen asema; Suomenmaa 22.3.1931, Hallitusvaihdos.

der oli tippunut. Muuten *Turun Sanomatkin* kiitteli tapahtunutta hallituksen vaihdosta todeten, että uudella hallituksella oli entisestä poikkeava väri: ”Sinimustan tilalle oli tullut sinivalkea. Tasavallan väreille oli saavutettu voitto.”⁹²⁷

Samanlaisin mieltein hallituksen otti vastaan myös tasavallan ensimmäisen presidentin puoliso Ester Ståhlberg, joka kirjoitti päiväkirjaansa hallituksen muodostamisesta hyvin helpottunein mielin:

Oi, kuinka olen iloinen – ei yhtään miestä vanhasta hallituksesta. Se on Johnin ja edistysmielisen ryhmän ansio. Svinhufvud, se umpisokea mies – oli ollut tyytyväinen vanhaan hallitukseensa, niin tyytyväinen, että olisi pitänyt sen kokonaan. Ja nyt Procopékin on poissa – se on voitto. Virkkunen myös – se pappi, joka ei sydämessään ole mikään pappi vaan vehkeilijä ja viekas. Kuokkanen, josta ei kannata puhuakaan – niinikään Manner – ja he ovat nyt poissa.⁹²⁸

Kokoomuslehdissä sen sijaan muodostettua hallitusta ei pidetty aivan onnistuneena. *Vaasa* oli pettynyt erityisesti sisäministerinimityksestä luonnehtien von Bornia ”särmikkääksi kiihkoruotsikoksi” ja ”lainkirjaimen kiivailijaksi”, joka puolusti periaatteessa täysiä kansalaisoikeuksia kommunisteille. *Vaasa* kommentoi kokoomusministerien olevan värittömiä puoluemiehiä, mitä pidettiin sovinnon ja hyvän tahdon eleenä muita puolueita kohtaan. Kalliota lehti piikitteli panemalla ”miehilyhyin merkille, että maalaisliitosta on saatu uuteen ministeristöön kaikki sen pätevimmat ja hallitustoimiin kokeneimmat miehet – ilman Kalliotakin”. *Uusi Suomi* arvioi, että hallitus ei ollut erityisen vahva ja että matemaattinen puoluesuhteellisuus ei välttämättä ollut kaikkein paras keino muodostaa hallitus vallinneessa tilanteessa.⁹²⁹

Kokoomuspuolueen maltillisiin voimiin kuulunut Paasikivi puolestaan moitti hallituksen kokoonpanoa siitä, että nimitetyssä hallituksessa ei ollut yhtään edellisen hallituksen ministeriä, joka olisi taannut kontiniuteetin. Tilanteesta Paasikivi kyllä syytti Kalliota, joka halusi revanssia, ei Sunilaa. Tosin Sunilaa Paasikivi arvosteli päiväkirjalleen siitä, että tämä ei ollut ottanut valtiovarainministeriksi maalaisliitolaista Tyko Reinikkaa sen takia, että tämä oli Kallion kannattaja, vaan kauppa- ja liikkeenhoito-opin professorin Kyösti Järvisen, joka kyllä oli kokoomuslainen, mutta Paasikiven mielestä kykenemätön.⁹³⁰ Paasikiven kitkerän

⁹²⁷ Helsingin Sanomat 22.3.1931, Uusi hallitus; Turun Sanomat 22.3.1931, Pätevyys väistetty epäpätevyyden tieltä.

⁹²⁸ Ståhlberg 1986, 216, päiväkirjamerkintä 20. p. maaliskuuta 1931.

⁹²⁹ Vaasa 23.3.1931, Uusi hallitus; Uusi Suomi 22.3.1931, Uusi hallitus.

⁹³⁰ Paasikivi 2000, 180, päiväkirjamerkintä 20.3.1931 ja 182 päiväkirjamerkintä 28.3.1931.

merkinnän taustalla saattoi olla se, että hän mahdollisesti piti Reinikkaa päteväm-pänä poliitikkona mutta myös se, että Reinikka oli Kansallis-Osake-Pankin johtajia, saattoi vaikuttaa pääjohtaja Paasikiven mielipiteeseen.

Sosialidemokraatit, jotka olivat pian presidentinvaalien jälkeen olleet hieman pettyneitä Maalaisliittoon, suhtautuivat melko toiveikkaasti muodostettuun hallituk-seen, olihan se selvästi keskustapainotteisempi ja myös parlamentaarisempi kuin edellinen Svinhufvudin hallitus, joka oli ollut kaikella tapaa sosialidemokraateille vastenmielinen. Myös pääministeriin suhtauduttiin myönteisesti, tämä näkyi *Suomen Sosialidemokraatin* kolumnissa:

Kun hra Sunila oli edellisen kerran pääministerinä, olimme tuntemaan hänet so-vinnolliseksi mieheksi, joka koetti ottaa huomioon täällä vasemmallakin virtai-levia mielipiteitä. Hänen silloinen hallituksensa kaatui miltei vahingossa. Sen silloin tapahtunutta kaatumista ei vielä osattu odottaa. Silloin saaduista koke-muksista päätellen uskallan odottaa hra Sunilalla olevan mahdollisuuksia päästä porvarillisen kokoomushallituksenkin kanssa eteenpäin, kun se perustuu selvälle eduskunnalliselle pohjalle. Niin kauan kuin hallitus tottelee tavallisia Suomen lakeja eikä kuuntele muilutusmiesten ääntä, sosialidemokraattinen puolue lupaa olla lojaalissa oppositiossa ja odottaa hallituksen tekoja. Vasta tekojen mukaan tulemme sitä arvostelmaan. Niin että sopii yrittää. Ennakolta emme sitä kivitä.⁹³¹

Pääministeri Sunilaa kiiteltiin siis sosialidemokraattien taholta sovinnolliseksi mieheksi sen perusteella, minkälainen hänen edellinen hallituksensa oli ollut. Sa-malla pahoiteltiin, että kyseinen hallitus oli kaatunut sosialidemokraattien toimesta. Suurella tyytyväisyydellä tervehdittiin sosialidemokraattien keskuudessa myös Ernst von Bornin tuloa sisäministeriksi, sillä häntä pidettiin tiukkana laillisuusmie-henä, joka ei sallisi Lapualaisten mellastusta. Ääni oli siis hyvin toisenlainen kuin kokoomuslaisissa lehdissä. Niin ikään kiitosta sai Kivimäen valinta oikeusministe-riksi ja *Kansan Lehti* toivoikin heidän ministereinä edelleen "vankasti seisovan lail-lisen kansanvallan kannalla hulinamiehiä vastassa". Hallituksen ohjelmaa pidettiin hyvänä, mutta sosialidemokraattien mielestä ohjelma olisi pitänyt esittää eduskun-nalle, eikä valtioneuvoston suljettujen ovien takana.⁹³²

Muodostettuun Sunilan ministeristöön suhtauduttiin siis verraten suopeasti pää-ministerin omassa puolueessa Maalaisliitossa. Samoin oli asianlaita myös Edistys-puolueessa ja SDP:ssä. Niille tärkeintä oli saada sellainen hallitus, jossa ei olisi mi-nistereitä, jotka olivat leimautuneita Lapuan liikkeen ymmärtäjiksi. Toisaalta myös

⁹³¹ Suomen Sosialidemokraatti 21.1.1931, Viikkokatsaus.

⁹³² Soikkanen 1975, 527–528; *Kansan Lehti* 21.3.1931, Uusi hallitus.; Suomen Sosialide-mokraatti 24.3.1931, Hallituksen ohjelma.

Kalliolla oli varsin heikot edellytykset vallinneessa tilanteessa ryhtyä pääministeriksi, sillä hän oli ollut viimeisimpänä pääministerikautenaan jatkuvasti Lapuan liikkeen hampaissa. Sunila oli paljon neutraalimpi nimi siinä suhteessa, että hän ei ollut juuri joutunut ottamaan kantaa kansanliikkeeseen ja sen toimintaan. Sunila oli siis siinä mielessä rasitteista vapaa ja kelpasi myös Kokoomukselle, vaikkakin hieman pitkin hampain. Niin kuin Vesa Vares on todennut, Sunilan hallituksen muodostamista voi pitää osoituksena ajan ja asenteiden muutoksesta.⁹³³

6.2 Lamaa vastaan monin toimin

6.2.1 Julkisen talouden supistamista ja maatalouden tukemista

Sunilan hallituksella oli takanaan eduskunnassa selvä enemmistö, 132 kansanedustajaa kaikista porvarillisista puolueista. Porvarillinen enemmistöhallitus oli kuitenkin synnytetty lähinnä Lapuan liikkeen aiheuttaman paineen vuoksi, samoin kuin jo edellinen Svinhufvudin hallituskin. Talouspoliittisissa kysymyksissä hallituksen koostumus osoittautui usein ongelmalliseksi, sillä muut hallituspuolueet Kokoomus, Edistyspuolue ja RKP edustivat lähinnä liberalistista uusklassillista talousajattelua, joka taas oli Maalaisliitolle vierasta. Tämä ongelma tuli selvästi esiin jo *Maakansan* pääkirjoituksessa heti hallituksen nimittämisen jälkeen. Siinä todettiin, miten hallituksen jäsenet ja heidän takanaan olevat ryhmät edustivat yhteiskunta- ja talouspoliittisissa kysymyksissä hyvinkin erilaisia käsityksiä siitä, ”mikä ratkaisu missäkin tapauksessa koituisi parhaiten yhteiseksi hyväksi”.⁹³⁴

Maalaisliitolla oli kuitenkin hallituksen talouspolitiikan suhteen suuria odotuksia, ja Juhani Myllyn mukaan hallituksesta oli nimenomaan toivottu ”pulahallitusta”. Toiveet eivät olleet sinänsä aivan perusteettomia, sillä hallituksen kolmesta salkusta kuusi oli maalaisliittolaisilla ja kolme muuta porvaripuoluetta jaakoivat loput seitsemän ministeripaikkaa niin, että kokoomuslaisilla oli neljä salkkua, ruotsalaisilla kaksi salkkua ja edistyspuoluelaisilla yksi salkku. Eniten ministereitä oli siis Maalaisliitosta, mutta enemmistöä heillä ei ollut ja sillä oli oma merkityksensä.⁹³⁵

Toiveita herätti myös Sunilan hallituksen lyhyt ohjelma, jossa korostettiin julkisen talouden supistamista ja maatalouden tukemista. Talonpoikien korville hallituksen ohjelmassa mannaa oli etenkin kohta, jossa muistutettiin maatalouden kantavan

⁹³³ Vares 2007, 81.

⁹³⁴ Maijala 2005, 54; Kiander 2002, 64–65; Maakansa 22.3.1931, Uuden hallituksen asema.

⁹³⁵ Mylly 1989, 296.

raskasta korkotaakkaa ja joutuneen sen sekä hintapulan ja huonon menekin vuoksi ahtaaseen asemaan. Maalaisliittolaisessa lehdistössä hallituksen ohjelmaan suhtauduttiinkin varovaisen myönteisesti ja ymmärtäväisesti. *Maakansassa* ohjelman kiitettiin sisältävän kaikki oleelliset asiat, mikä oli tärkeintä vallitsevassa tilanteessa. Liian yksityiskohtainen ohjelma olisi *Maakansan* mielestä antanut helpommin aiheita ristiriitoihin. *Liitossa* ohjelmaan oltiin varovaisen tyytyväisiä, mutta muistutettiin, että hallituksen oli saatava tehdä työnsä rauhassa, jotta hallitus voisi vakaissa oloissa tehdä työtään.⁹³⁶

Rauhalliset olot olivat kuitenkin ainoastaan toiveajattelua, ja hallitusta kohtaan painetta kasasivat erilaiset maanviljelijöiden pulaliikkeet. Pulaliikkeet olivat syntyneet talvella 1931, kun Loimaalla oli pidetty kokous, jossa oli vaadittu talouspulnan raskautusten helpottamista. Jorma Kalelan toteamus siitä, että on jokseenkin mahdotonta todeta, ”missä pulaliike päättyy ja missä maalaisliitto alkaa”, on varmasti melko paikkansa pitävä. Vaikka pulaliikkeet omalta osaltaan edustivat sellaista joukkoliikehdintää, jota Maalaisliiton johtoporras vierasti, oli pulaliikkeitä myös kuunneltava, sillä niissä toimi varsin paljon Maalaisliittoa äänestäneitä viljelijöitä. Vaarana oli, että äärilaidat veisivät pulaliikkeissä toimivat omiin riveihinsä, jollei niiden vaatimuksia kuunneltaisi herkillä korvalla.⁹³⁷

Vaikutti myös siltä, että Sunilan hallituksella olisi myös todelliset mahdollisuudet keskittyä ensi sijassa juuri pulan ratkaisemiseen, sillä kaksi edellistä hallitusta olivat käytännössä joutuneet keskittymään vain ja ainoastaan Lapuan liikkeen liikehdintään, joka näytti nyt alkuvuodesta 1931 hiljentyneen. Pulaliikehdintää oli toki ollut jo vuoden 1930 aikana, mutta tuolloin se oli ollut vielä hajanaisempaa ja jäänyt pääosin lapualaisten liikehdinnän varjoon. Nyt pulaliikehdintä sai kuitenkin yhdistävän tekijän, kun Maalaisliittoon lukeutuva Teknillisen korkeakoulun kansantaloustieteen professori Yrjö Jahnsson ryhtyi kannattamaan pulaliikkeiden esittämiä teesejä, joista monia hän oli itse esittänyt jo 1920-luvun puolivälissä.⁹³⁸

Koska Sunilan toisen hallituksen talouspolitiikkaa ja talouspoliittisia toimenpiteitä on käsitelty varsin laajasti Mika Muukkonen vuonna 2001 valmistuneessa historian pro gradu -tutkielmassa *Tyhjän kukkaron diktatuuri – Juho Emil Sunilan II hallituksen (21.3.1931–14.12.1932) harjoittama talouspolitiikka*⁹³⁹ sekä myös jonkin verran Jorma Kalelan vuonna 1987 ilmestyneessä tutkimuksessa *Pulapolitiikkaa*

⁹³⁶ Pääministeri J. E. Sunilan II hallituksen ohjelma (ohjelma on tämän työn liitteenä); Maakansa 24.3.1931, Hallituksen ohjelma; Liitto 24.3.1931, Hallituksen ohjelma.

⁹³⁷ Kalela 1987, 98–99.

⁹³⁸ Hokkanen 1986c, 78–79; Zetterberg 1982, 326–342.

⁹³⁹ Muukkonen, Mika. Tyhjän kukkaron diktatuuri – Juho Emil Sunilan II hallituksen (21.3.1931–14.12.1932) harjoittama talouspolitiikka. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto 2001.

– *Valtion talous- ja sosiaalipolitiikka Suomessa lamavuosina 1929–1933*⁹⁴⁰, ei tässä tutkimuksessa ole syytä selostaa kaikkia hallituksen talouspoliittisia toimia juurta jaksan. Mainituissa tutkimuksissa fokus on kuitenkin pääasiassa nimenomaan toimenpiteissä ja jonkin verran myös puolueissa, ei niinkään henkilöissä, vaikka juuri henkilöt olivat niitä, jotka linjauksia tekivät. Yksi keskeinen linjausten vetäjä oli luonnollisesti pääministeri, ja tässä tutkimuksessa asioita tarkastellaankin ennen kaikkea Sunilan kautta. Tämän vuoksi on tuotava esiin paitsi se, millaisia talouspoliittisia vaatimuksia Sunilaa ja hänen hallitustaan kohtaan esitettiin maalaisliittolaisien ja pulaliikkeiden taholta, niin myös se, miten Sunila vastasi näihin vaatimuksiin ja miten hän pyrki ajamaan ja perustelemaan omia toimiaan. On myös syytä pohtia sitä, mitkä tekijät mahdollisesti vaikuttivat siihen, että Sunilan kannat muuttuivat ja miten tämä vaikutti hänen asemaansa Maalaisliitossa ja Maalaisliittoon yleensä.

Yksi pulaliikkeiden keskeinen vaatimus oli vakauttaa viljelijöiden lyhytaikaisia velkoja obligaatiolainoilla. Obligaatiojärjestelmän kehittämisen Sunilan hallitus ottikin heti huolekseen, ja pääministeri antoi yliopiston maatalouspolitiikan dosentin V. F. Johansonin tehtäväksi laatia ehdotuksen obligaatiojärjestelmän kehittämiseksi. Mainittakoon, että Johanson oli Jahnssonin ohella pulaliikkeiden johtavia ideologeja. Hän oli jo vuonna 1929 julkaissut kirjan *Pengar, tull och kris: en undersökning av prisrörelsen i Finland åren 1926–1929*, jossa oli esittänyt ehdotuksia laman torjumiseksi – keinoina muun muassa tullien korottaminen. Mielenkiintoista on, että tuolloin pääministerinä ollut Kallio oli hoitanut kirjan painatuskustannukset valtion varoista. Yleisesti ottaen Johansonia on pidetty Jahnssonia radikaalimpana ja poliittisempänä.⁹⁴¹ Tähän radikaalisuuteen ja poliittisuuteen palataan tuonnempana. Se miksi juuri Johanson kelpasi maalaisliittolaisille asiantuntijaksi paremmin tässä tilanteessa kuin Jahnsson, johtune siitä, että hän oli profiloitunut nimenomaan maatalouspolitiikan ja maatalouden asiantuntijana. Lisäksi Jahnssonin rasisiteena oli se, että hänet oli aikanaan nimitetty Teknillisen korkeakoulun kansantaloustieteen professoriksi kenraalikuvernööri Seynin ja venäläismielisen senaatin toimesta vuonna 1911 ohi virkaa hoitaneen Heikki Renvallin. Tämä Jahnssonin professorinimitys leimasi hänet monien silmissä venäläismieliseksi, mikä rasitti hänen koko uraansa.⁹⁴²

Johanson laatikin pääministeri Sunilan toivoman ehdotuksen, ja sen perusteella valmisteltiin lakiesitys eräiden obligaatioiden verovapaudesta. Maalaisliiton eduskuntaryhmässäkin oltiin lakiesityksen antamisen kannalla, vaikka Kallio oli asian

⁹⁴⁰ Kalela, Jorma. *Pulapolitiikkaa – Valtion talous- ja sosiaalipolitiikka Suomessa lamavuosina 1929–1933*. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 13. Helsinki 1987.

⁹⁴¹ Kalela 1987, 102; Lackman 1985, 197–198; Heikkinen&Kuusterä&Tiuhonen 2022, 344–356.

⁹⁴² Zetterberg 1982, 219–233; Reenkola 2015, 35–38.

suhteen epäileväinen. Sunila kuitenkin totesi, että piti yrittää, sillä pääministerin luona kävi jatkuvasti lähetystöjä vaatimassa toimenpiteitä. Maalaisliitossa ajatusta lakiesityksestä pidettiin hyvänä, mutta isossa salissa kaikki eivät innostuneet siitä ja esimerkiksi Edistyspuolueen riveistä K. J. Ståhlberg vastusti lakia ankarasti, koska katsoi sen olevan jyrkässä ristiriidassa omaisuusveron progressiivisuuden kanssa. Ståhlbergin mukaan laissa oli ristiriitaista erityisesti se, että siinä sai verohuojennusta varallisuustulolle eikä työtulolle.⁹⁴³

Sunila kuitenkin puolusti voimakkaasti eduskunnalle annettua lakiesitystä. Pääministeri muistutti vallitsevista poikkeuksellisista oloista ja totesi, että kun valtiolta itsekkin kärsi rahapulasta, niin ei ollut mahdollista myöntää suoranaista lainaa. Sunilan mukaan sellaiseen periaatteellisuuteen, jota Ståhlberg tässä kysymyksessä edusti, ei ollut varaa. Pääministeri kysyi eduskunnalta, olisiko olojen annettava kehittyvän siihen suuntaan, jossa työttömien määrä lisääntyisi entisestään. Pääministeri siis maalaili eduskunnan eteen kuvia siitä, miten nämä ehdottoman periaatteellisuuden vuoksi olivat valmiita saattamaan ihmisiä entistä vaikeampaan asemaan. Sunilan mukaan olisi käsittämätöntä, jos eduskunta osoittaisi välinpitämättömyyttään lieventää vaikeaa luottotilannetta. Pääministeri painotti, että keinoja ei paljon ollut ja hallituksen oli tehtävä voitavansa. Tällä esityksellä olisi kuitenkin mahdollista korjata luotto-oloja niin, että se auttaisi tuotannollisen toiminnan jatkamista, joka muuten oli uhattuna velkojen lyhytaikaisuuden ja korkeiden korkojen vuoksi.⁹⁴⁴

Laki hyväksyttiin varsin selvästi. Pääministeri oli onnistunut vakuuttamaan eduskunnan nostamalla esiin seikkoja, jotka vetosivat yhtäältä vasemmistoon ja toisaalta taas oikeistoon. Työttömien määrään lisääntymistä halusivat välttää kaikki puolueet. Mutta laki oli kyllä varmasti osaltaan tarkoitettu ensisijaiseksi vastaukseksi myös aktivoituneiden pulaliikkeiden suuntaan. Pulaliikkeet koettiin Maalaisliiton taholta erityisen suureksi uhaksi, olihan niiden kannattajissa runsaasti sellaisia, jotka olivat kokeneet Maalaisliiton omaksi viiteryhmäkseen mutta jotka olivat pettyneet siihen, etteivät maalaisliittolaiset johtavat poliitikot tuntuneet kiinnittävän tarpeeksi huomiota viljelijöiden hätään vaan vaikuttivat olevan pankkieliitin vietävissä.

Loimaalla huhtikuun 8. päivänä pidetyssä suuressa pulakokouksessa Jahnsson korosti erityisesti Suomen Pankin vastuuta taloudellisesta tilanteesta. Jahnssonin mukaan keskuspankin tulisi ryhtyä maltilliseen setelistön lisäämiseen, jotta ankarasta rahapulasta päästäisiin. Rahanarvoa oli Jahnssonin mielestä kasvatettu liikaa niin, että tämä oli vaikuttanut tuhoisasti maatalouteen, velkojen arvo oli noussut mutta samalla tilojen hinnat olivat laskeneet. Näitä samoja teesejä Jahnsson oli esitellyt jo maaliskuun alussa Kansantaloudellisen yhdistyksen kokouksessa pitämäs-

⁹⁴³ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 16.4.1931, KMA; VP 1931 ptk I, 662–663.

⁹⁴⁴ VP 1931 ptk I, 663–665 ja 743–744.

sään esitelmässä, jolloin rahapoliittisesta eliitistä koostunut kuulijakunta, johon kuului muuten muassa Paasikivi, Ryti ja Kallio, oli tyrmännyt Jahnssonin teesit.⁹⁴⁵

Kaikkia tahoja pulamiesten ja Jahnssonin puheet eivät siis vakuuttaneet, mutta maalaisliittolaisessa lehdistössä Loimaan pulakokoukseen ja siellä esitettyihin pontsiin suhtauduttiin verraten ymmärtäen ja myötämielisesti. Myötämielisyyteen oli omalta osaltaan eittämättä vaikuttamassa Eino Yliruusin *Suomen Pienviljelijässä* harjoittama kirjoittelu, joka kohdistui etenkin Maalaisliittoon, jota syytettiin siitä, että se ei ollut vastustanut pankkimiesten politiikkaa vaan ”on oikeistolaistuneen johtonsa avulla pitää pankkimaailman nöyrän käden alaisena”. Maalaisliitossa ei luonnollisestikaan pidetty tällaisista syytöksistä ja ne piti osoittaa aiheettomiksi. Piti ainakin yrittää näyttää, että Maalaisliitto ajoi edelleen viljelijöiden asiaa eikä suinkaan pankkien. Tuloksena oli se, että maalaisliittolainenkin lehdistö antoi syyttävän sormen osoittaa yhä enemmän kohti Suomen Pankkia ja siinä samalla myös pankin johtokunnassa istuvaa Kyösti Kalliota. Tosin esimerkiksi *Liitossa* Loimaan kokouksen jälkeen olleessa kirjoituksessa Kallion nimeä ei suoraan sanottu, mutta yhtä hyvin tyytymättömyys kohdistui häneen kuin muihinkin pankin johtokunnan jäseniin. *Turunmaassa* Loimaan kokouksesta puolestaan todettiin, että koolla oli rehellisiä yrittäjiä, jotka elämässään olivat yrittäneet noudattaa kohtuullisuutta ja ”tehneet uutterasti työtä taloutensa ja koko elinkeinohaaransa eteenpäinviemiseksi”. *Turunmaa* edellyttikin myötämielistä suhtautumista kokouksessa esitettyihin toivomuksiin.⁹⁴⁶

Sunilalle Jahnssonin esittämät näkemykset olivat varmastikin pääosin mieluisia, piti hän vanhastaan Suomen Pankkia ja erityisesti Rytiä maatalousvihamielisinä. Kesäkuussa 1931 Jyväskylässä pidetyssä Maalaisliiton puoluekokouksessa pääsivät ääneen niin Jahnsson ja Kallio kuin Sunilakin. Avauspuheen piti kuitenkin Vihtori Vesterinen, joka oli Sunilan vanha kannattaja. Vesterinen vaati tiukkaan sävyyn maatalouspulaan ratkaisua, sillä hänkin pelkäsi radikalismien kasvavan, mikäli pulakausi ja maanviljelijöiden ahdinko kasvaisi:

Käsitykseni mukaan on porvarillinen yhteiskunta ja valtioelämä varsin vakavien koettelemusten edessä. Jos se ei kykene tätä taloudellista kriisiä järjestämään, niin se osoittaa potevansa vanhuuden heikkoutta, veren vähyyttä ja sen elinvoima on loppuun kulunut. Ei se kauan voi elää vanhoilla muistoilla ja hyvillä periaatteilla, jos sen valtaa käytännössä voitonhimo, saalistamisen halu ja elämän nautinnot, kun se kansakunnan hädän hetkellä huutaa vähempiprosenttista olutta ja viinaa vapaasti nautittavaksi, kun se siunaa kohtuuttoman koron kiskomisen eikä kykene asettamaan sulkua voitonhimon sokaisemille ihmisille, joiden

⁹⁴⁵ Zetterberg 1982, 330–338; Heikkinen&Kuusterä&Tiuhonen 2022, 345–347.

⁹⁴⁶ Suomen Pienviljelijä 6.3.1931, Pankkimiehet; Liitto 11.4.1931, Pulakokoukset; Turunmaa 10.4.1931, Talonpoikaisskokouksen toivomukset.

työ tuhoaa niin monen kunnan kansalaisen onnen ja elämän. On selvää, että ennen pitkää ihmisen ajatukset siirtyvät etsimään jotain toista valtiojärjestelmää, josta toivotaan ja odotetaan muka parempaa yksilön oikeuden turvaa. Nämä odotukset ja toiveet tosin pettävät, mutta ihmisellä, jolla ei ole mitään menetettävää ei myöskään vastuuvellisuus ole suuri, ei kiinnegkohtaa isänmaan kamarassa, vaan katkerat muistot menetetyn kodin ja elämän onnen raunioilta ja kulkurin sauva tukemassa okaista tietä kulkiessa.⁹⁴⁷

Vesterisen puheessa varoitettiin selvästi taloudellisen liberalismien menneen liian pitkälle ja johtavan huonoimmassa tapauksessa siihen, että tyytymättömät ihmiset ennen pitkää ryhtyisivät etsimään toista valtiojärjestelmää. Sunila itse puolestaan piti puoluekokouksessa laajan esitelmän maan poliittisesta tilanteesta. Esitelmä keskittyi valtaosin taloudelliseen tilanteeseen, ja siinä oli selviä kaikuja Jahnssonin esittämistä teeseistä.⁹⁴⁸

Esityksessään Sunila toi moneen kertaan esiin korkean korkokannan ongelmallisuuden. Sunilan mukaan rahankorko oli täydessä epäsuhdassa liikkeiden kannattavuuteen nähden ja totesi, että tehokkain tapa pelastaa pulaan joutuneita olisi nimenomaan korkokannan alentaminen. Samalla hän muistutti, että taloudellinen pessimismi oli vaarallista. Tämä sanoma oli selvästi suunnattu kohti Suomen Pankkia. Pulamiehiltä hän taas vaati itsehillintää, jotta tilanne ei riistäytyisi käsistä. Sunila korosti, että kiihkoilulla ja mielenosoituksilla ei edistetä ajettavaa asiaa vaan pilataan se, sekä aiheutetaan samalla hallitusvallalle vaikeuksia.⁹⁴⁹

Rauhoitteluun olikin syytä, sillä vain juuri ennen Maalaisliiton puoluekokousta pulatoimikunnat olivat pitäneet Helsingissä suuren kokouksen ja käyneet pääministeri Sunilan luona 50-miehisen lähetystön voimalla esittämässä vaatimuksiaan, joihin kuului muun muassa eduskunnan koolle kutsuminen. Lisäksi kesäkuun 12. päivänä Piikkiössä pulamiehet olivat ryhtyneet mellakoimaan erään pakkohuutokaupan yhteydessä. Tuolloin Loimaan liikkeeseen kuuluneet pulamiehet olivat muun muassa laulamalla itsepintaisesti Maamme-laulua saaneet aikaan sen, että nimismies oli joutunut keskeyttämään pakkohuutokaupan. Maaseudulla alkoi pulamiesten kuumeikäyrä nousta ja se piti ottaa huomioon.⁹⁵⁰

Tällaisen tunnelman vallitessa pääministeri asettui puoluekokouksessa varovasti, mutta kuitenkin melko selvästi pulamiesten ja Jahnssonin kannalle. Sen sijaan

⁹⁴⁷ Kangas 1998, 210.

⁹⁴⁸ Poliittinen tilanne maassamme. Pääministeri J. E. Sunila n esitys maalaisliiton puoluekokouksessa 13.6.1931. Julkaistu esim. Suomenmaassa 14.6.1931.

⁹⁴⁹ *ibid.*

⁹⁵⁰ Mylly 1989, 302; Turunmaa 9.6.1931, Pulatoimikunnat vaativat eduskuntaa koolle; Ilkka 13.6.1931, ”Pakkohuutokauppoja ei enää pidetä”. Piikkiössä pakkohuutokauppa keskeytetty Maamme-laululla.

Kallion ja Jahnssonin välillä käytiin puoluekokouksessa melkoinen sananvaihto joh-tuen lähinnä siitä, miten Jahnsson jälleen syytti Suomen Pankkia liian kireästä raha-politiikasta ja liian korkeasta korkokannasta. Kallio yritti vakuuttaa, että Suomen Pankki tekee kaikkensa korkokannan alentamiseksi mutta että tehtävä ei ollut niin yksinkertainen kuin uskottiin.⁹⁵¹

Maalaisliiton puoluekokouksen lopputulema oli kuitenkin yksitoistakohtaisen pulatilannetta koskevan julkilausuman laatiminen ja julkaiseminen. Julkilausumassa moitittiin esimerkiksi korkokannan suuruutta sekä vaadittiin lyhytaikaisten lainojen vakauttamista ja tuottajahintojen korottamista. Julkilausumassa peräänkuulutettiin – tyypilliseen maalaisliittolaiseen tapaan – myös valtion menojen supistamista. Lo-puksi julkilausumassa ilmaistiin tuki hallitukselle, sillä kokous ilmoitti tietävänsä ”nykyisen hallituksen pyrkivän mahdollisuuksien mukaan edellä mainittujen tehtä-vien ratkaisuun maatalousväestölle onnelliseen suuntaan”.⁹⁵²

Puolueen omassa lehdistössä kokoukselle ja pääministerin puheelle annettiin tunnustusta. *Ilkka* totesi kokouksen hengen osoittaneen vastuuntuntoa. *Liitossa* oltiin tyytyväisiä kokouksen linjauksiin ja etenkin siihen, että kokous oli vaatinut Suomen Pankin tukevan kaikkia tuotannollisia aloja tasapuolisesti – siis myös maataloutta. *Suomenmaan* mukaan kokous jopa ”toteutti yli odotusten laajojen maalaisliittolais-ten piirien siihen asettamat toiveet”.⁹⁵³

Muiden hallituspuolueiden äänenkannattajista varsinkin kokoomuslaiset lehdet suhtautuivat Sunilaan ja hänen Jyväskylässä pitämäänsä puoluekokouspuheeseen kohtalaisella tyytyväisyydellä. *Aamulehti* totesi pääministerin selostuksen osoitta-neen tämän olevan täysin perillä tilanteen vakavuudesta. Erityisesti kiiteltiin sitä kohtaa pääministerin puheessa, jossa tämä oli peräänkuuluttanut yhteisymmärryksen merkitystä yli eri kansanryhmien ja puolueiden. Vielä suurempaa kiitosta antoi ou-lulainen *Kaiku*, jonka mukaan puoluekokous osoitti Maalaisliiton haluavan voittaa ne kiusaukset, joihin osa puolueesta ja puolueen lehdistä yritti sitä viekoitella. Eri-tyiskehuja sai pääministerin puhe, jota luonnehdittiin maltilliseksi, asialliseksi ja to-dellisuus pohjalle nojautuvaksi. Sen sijaan Edistyspuolueen lehdissä sävy oli kriitti-sempi. Esimerkiksi *Turun Sanomissa* peräänkuulutettiin rakennemuutoksen tär-keyttä ja todettiin, että pääministeri ei ollut pystynyt pureutumaan pulakysymyksen ytimeen. Valtion vaadittiin selvittävän ajoissa, millaisia rakennemuutoksia tarvittai-siin, jotta luotaisiin edellytyksen maanviljelijöiden hyvinvoinnille.⁹⁵⁴

⁹⁵¹ Hokkanen 1986c, 78–79.

⁹⁵² Ilkka 15.6.1931, Maalaisliiton puoluekokouksen julkilausumat pulatilanteesta.

⁹⁵³ Ilkka 16.6.1931, Puoluekokouksemme; Liitto 18.6.1931, Maatalouden rahakysymys; Suomenmaa 16.6.1931, Maalaisliiton puoluekokous.

⁹⁵⁴ Aamulehti 16.6.1931, Hallitus ja päivän ilmiöt; Kaiku 21.6.1931, Tilanteitten mukaan; Turun Sanomat 16.6.1931, Valtion apu.

Vaikka kokoomuslaisessa ja edistyspuoluealaisessa lehdistössä olikin tiettyä ymmärrystä ja jopa luottamustakin Sunilaa kohtaan, niin niitä huoletti Maalaisliitossa osoitettu ymmärrys pulaliikkeitä kohtaan. Myös finanssipiirit olivat huolissaan. Erityisesti se Maalaisliiton puoluekokouksessa esille noussut vaatimus, jonka mukaan korkokantaa olisi alennettava, herätti huolta pankkimaailmassa. Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin toimitusjohtaja Martti Palojarvi kertoi Pankkiyhdistyksen johtokunnalle käyneensä keskustelemassa tilanteesta pääministeri Sunilan kanssa. Sunila oli esittänyt Palojarville toiveen, että pankit eivät tilanteen rauhoittamiseksi hakisi tiloja konkurssiin. Palojarvi oli myöntänyt pääministerille, ettei tilanne ollut pankeille mieluinen, mutta että säästöpankkien oli pakko mennä huutokauppaan asti silloin, kun yksityiset hakivat saataviaan.⁹⁵⁵

Sunila yritti siis parhaansa mukaan rauhoittaa tilannetta molempiin suuntiin. Yhtäältä hän yritti rahoittaa pulaliikkeitä ja niiden vaatimuksia, mutta toisaalta yritti saada pankkeja tulemaan maanviljelijöitä vastaan. Pankkimaailmassa vallitsivat kuitenkin toisenlaiset näkemykset talouden hoitamisesta kuin Maalaisliiton kannattajien keskuudessa. Sellainen maltillinen sosiaalireformismi, joka oli ollut ominaista suurelle osalle vanhasuomalaisia 1900-luvun ensimmäisinä vuosina, oli vähitellen väistynyt, ja tilalle olivat tulleet liberalistiset talousopit. Erityisesti liberalismi näkyi kuitenkin Edistyspuoleen ja sen lehtien linjassa.

Joka tapauksessa Sunila otti jälleen kesällä 1931 yhteyttä V. F. Johansonin ja kutsui hänet Talasjärven tilalleen neuvottelemaan tilanteesta. Pääministeri antoi Johansonille tehtäväksi laatia selvityksen ”toimenpiteistä korkokannan alentamiseksi”. Myös Kokoomukseen lukeutunut valtiovarainministeri Kyösti Järvinen hyväksyi Sunilan ajatuksen selvityksen laatimisesta.⁹⁵⁶ Tässä yhteydessä on tuotava esiin, että Johansonin mukaan Sunila käytti jo keväällä 1931 pulaliikkeitä tietoisesti hyväkseen, että saataisiin aikaan sellainen pakottavalta näyttävä tilanne, joka muokkaisi maaperää eduskunnassa sille, että pulaa voitaisiin torjua sellaisin toimenpitein, mitä maanviljelijät pitäisivät tehokkaimpina. Johanson kertoo jopa saaneensa pääministeriltä valtuutuksen käydä muokkaamassa mieliä pulakokouksissa.⁹⁵⁷ Sitä, että saiko Johanson tällaisen valtuutuksen, on tietenkin hyvin vaikea todentaa, sillä se perustuu hänen omaan kertomukseensa. Mutta aivan mahdotonta se ei tietenkään ole, sillä pulaliikkeiden kautta Sunilalla oli mahdollisuus saada kilpailijansa Kallion enemmän vastuuseen maatalouspulasta. Tämän Johansonin roolin Sunilan toisen hallituksen talouspoliittisena asiantuntijana ovat nostaneet esiin myös Sakari Heikkinen, Antti Kuusterä ja Seppo Tiihonen teoksessaan *Kylmästi laskeva mies – Talousvaikuttaja Risto Rytin elämä*.⁹⁵⁸

⁹⁵⁵ Heikkilä 1992, 282.

⁹⁵⁶ Lackman 1985, 197; Johanson 1940, 207.

⁹⁵⁷ Johanson 1940, 190.

⁹⁵⁸ Heikkinen&Kuusterä&Tiihonen 2022, 355–358.

Maalaisliiton puoluekokouksen jälkeen Sunila puhui pulasta laajemmalle yleisölle seuraavan kerran Lahdessa elokuun puolivälissä 1931 Itä-Hämeen maanviljelysseuran 50-vuotisjuhlien yhteydessä järjestetyssä maatalousnäyttelyssä. Sunila aloitti puheensa hyvin provokatiivisesti todeten, että oli edelleen paljon ihmisiä, jotka eivät pitäneet pulaa tosiasiana vaan joiden mielestä pulahuuto oli ainoastaan ”maamiehen tavanmukaista vaikertelua ja ruikutusta”.⁹⁵⁹

Sunilan mukaan kyse ei kuitenkaan ollut mistään ruikutuksesta, vaan pula oli todellinen. Syyttävä sormi osoitti jälleen rahalaitoksiin. Sunila totesi myös vallitsevan takausjärjestelmän olevan onneton, sillä se uhkasi viedä tuhoon velallisten lisäksi muitakin ja laajentavan ilmiötä joukko-ilmiöksi. Sunila moitti luottolaitoksia erityisesti siitä, että nämä eivät ajaneet yleensä teollisuuslaitoksia vararikkoon mutta sama ei pätenyt maatilojen kohdalla. Sunila totesi, että velkojen sovittelua kyllä harastettiin, mutta maanviljelijät olivat hänen mukaansa täysin eri asemassa kuin teollisuuslaitokset.⁹⁶⁰

Puheessaan Sunila peräänkuulutti yhä myös korkokannan alentamista todeten, että ”oikeamielisten kansalaisten mielipide” tuki tätä vaatimusta. Sunila totesi, miten korkean koron vuoksi usein vähävelkaisetkin viljelijät saattoivat joutua ahdinkoon ja miten tilat olivat menettäneet nopeasti suuren osan arvostaan. Sunila kyllä myönsi pankkienkin vaikean aseman, mutta totesi, että pankit tekisivät vapaaehtoisesti sen, mitä yhteiskunta näiltä odotti.⁹⁶¹

Sunilan puheen sävyyn olivat vaikuttaneet eittämättä ne lukuisat pulakokoukset, joita oli pidetty pitkin kesää ympäri maata ja joissa oli vaadittu erikoisesti korkokannan alentamista. Sunilan Lahden puhe ei ollut enää niin varovainen kuin hänen pari kuukautta aiemmin Maalaisliiton puoluekokouksessa pitämänsä. Maanviljelijöille pääministerin sanat olivat kuitenkin mannaa, ja se näkyi paitsi maalaisliittolaisissa lehdissä myös maataloustuottajien *Maaseudun Tulevaisuudessa*. Pääministerin puhetta kiitettiin varsinkin sen korkokantaa käsittelevästä kohdasta, *Maaseudun Tulevaisuus* totesi, että pääministeri oli oikeassa todetessaan korkean korkokannan ahdistaa kaikista voimakkaimmin velkaantuneita viljelijöitä. Pieni pettymys oli se, että pääministeri ei luvannut valtion suoranaista apua viljelijöille. Yleensä ottaen *Maaseudun Tulevaisuus* piti pääministerin puhetta kuitenkin rakentavana eikä mitenkään repivänä.⁹⁶²

⁹⁵⁹ Ahdas aika on aina ollut talonpoikain järjestäytymisen voimakkaimpia kannustajia. Pääministeri J. E. Sunilan juhlapuhe Lahdessa 14.8.–31. Julkaistu esim. Suomenmaassa 15.8.1931.

⁹⁶⁰ *ibid.*

⁹⁶¹ *ibid.*

⁹⁶² *Maaseudun Tulevaisuus* 18.8.1931, Pääministerin puhe; Zetterberg 1982, 343–344.

Sen sijaan muille puolueille ja pankeille puhe oli osittain epämieluisia kuultavaa. Kritiikki näkyi esimerkiksi *Uudessa Suomessa*, jossa pakinoitsija Johannes – siis Kokoomuksen takapiru ja itsekin aikaisemmin pankinjohtajana toiminut K. N. Rantakari – totesi, ettei Sunila ollut käsittänyt pankkien asemaa ja että pankkien säätminen ei auttanut mitään. Tosin Sunila sai Johannekselta myös kiitosta siitä, että tämä ehdotti sovittelua velallisten ja saamamiesten välillä. Kriittisiä äänenpainoja oli myös muiden puolueiden lehdistä, joskin ymmärrystäkin puheelle riitti. Edistyspuolueen *Helsingin Sanomat* esimerkiksi myönsi olevan ”erittäin terveellistä, että pääministeri, joka ennen kaikkea on vastuussa maan asioitten hoidosta, astuu puhujalavalle ja tuo esiin ne ajatukset, jotka hänen ja hallituksen mielissä liikkuvat nykyhetken pulakysymyksistä”. Sunila sai *Helsingin Sanomilta* kiitosta myös siitä, että pääministerin puhe ei ollut syyllistävä. Kritiikkiä sen sijaan sai se, miten puhe oli käsiteltyt ainoastaan maatalouspulaa.⁹⁶³

Sunilan Lahdessa pitämän puheen voi todeta heijastelleen myös sitä agraristista yhteiskuntanäkemyksiä, joka hänellä oli vahvana ja jonka hän oli omaksunut jo ennen politiikkaan tuloaan. Hän oli uskonut vahvasti maatalouden rauhoittavaan ja tasoittavaan vaikutukseen ja puhunut sen puolesta sekä edistänyt vahvasti suomalaisen agraariyhteiskunnan kehittämistä siihen suuntaan, että mahdollisimman monella olisi edellytykset ryhtyä itsenäiseksi viljelijäksi. Kun yhteiskuntaa oli rakennettu tähän suuntaan ja nähty se sellaisena, joka vastasi myös monien toiveita ja odotuksia, olisi ollut perin hankalaa ryhtyä puhumaan tätä vastaan.

Jos Sunilan puhe olikin ollut monella tapaa maanviljelijöille mieluinen, niin sitä ei ollut puhemies Kallion Muhoksella Maalaisliiton Oulun eteläisen piirin 25-vuotisjuhlassa samoihin aikoihin pitämä puhe. Kallio totesi puheessaan pulan olevan yleismaailmallinen ja näin Suomella olevan vain rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa siihen, kuinka pulasta selvittäisiin. Varsin voimakkaasti Kallio puolusti Suomen Pankkia ja sen harjoittamaa rahapolitiikkaa. Kallion toteamusta siitä, että Suomen Pankin hoito ja sen setelipolitiikka olivat niin monimutkaisia asioita, että niitä ei kansalaiskokouksilla voisi hoitaa, oli pulamiesten mielestä varmaankin osoitus ylimielisyydestä ja siitä, että heidän ongelmistaan ei välitetty.⁹⁶⁴

⁹⁶³ Suomenmaa 18.8.1931, Tompan Tuomon pakina Silmäilyjä; Uusi Suomi 17.8.1931, Vanhan tutun tarinaa 572, Pääministeri Sunilan puhe; Helsingin Sanomat 15.8.1931, Pääministerin puhe.

⁹⁶⁴ Suomenmaa 20.8.1931, Pula-ajan voittaminen vaatii yhteiskunnallista mieltä ja kansan omakohtaista toimintaa. Pankinjohtaja Kyösti Kallion juhlapuhe maalaisliiton Oulun l. eteläisen vaalipiirin piirijärjestön 25-vuotisjuhlassa Muhoksella.

6.2.2 Hallituksen pulaohjelma herättää toiveita

Pääministerin puhe oli ennakoinut sitä mitä tuleman piti, eli pulaohjelmaa. Pulaohjelmaa oli vaadittu niin pulaliikkeiden toimesta kuin maalaisliittolaistenkin taholta. Puoluekokouksen ja kesällä järjestettyjen pulakokousten paine oli viimeistään saanut Sunilan hallituksineen laatimaan pulaohjelman. Kesän aikana hallitus valmistelikin pulaohjelman, joka jätettiin eduskunnalle syysistuntokauden alkaessa, jolloin ohjelma tuli myös julkisuuteen. Kyseinen maatalouspoliittinen pulaohjelma sisältyi Osakeyhtiö Maakiinteistöpankkia koskevan lakiesityksen esipuheeseen. Esipuheessa vakuutettiin hallituksen tekevän maatalouden auttamiseksi kaiken voitavansa. Mutta jotta tämä voitaisiin toteuttaa, oli sisäisten olojen pysyttävä vakaina.⁹⁶⁵ Vakauden vaatimus kumpusi paitsi yleisestä kyllästymisestä kaikkeen poliittiseen levottomuuteen myös siitä realiteetista, että pääoman saaminen ulkomailta levottomaan maahan oli paljon vaikeampaa kuin sellaiseen, jossa vallitsi järjestys.

Maalaisliittolainen lehdistö otti Sunilan hallituksen esitykset pulan torjumiseksi varsin positiivisesti vastaan. *Suomenmaa* totesi, että suunta, mihin hallitus toimenpiteillään ja esityksillään oli pyrkimässä, oli oikea. Samalla maalaisliittolaisessa lehdistössä todettiin myös, että eduskunnalla oli paremmat mahdollisuudet maan asioiden järjestelyyn kuin minkäänlaisilla tilapäisillä pulakokouksilla, joista viimeisin oli kokoontunut Helsingissä juuri ennen pulaohjelman julkaisemista. Vaikka pulakokousten katsottiin sinänsä olevan oikealla asialla, niin enemmän vielä luotettiin hallituksen toimenpiteisiin. Pulaliikkeiden vaatimusten todettiin eräissä tapauksissa menevän yli maalin, mikä johtui ennen muuta yksipuolisesta tai puutteellisesta asiantuntemuksesta. *Maakansan* pakinoitsija Aatami peräänkuulutti kylmäverisyyttä ja maltillisuutta todeten niiden olevan aina paras menettelytapa hädässä.⁹⁶⁶

Maalaisliiton eduskuntaryhmässä pulaohjelmasta käytiin melko tiivis keskustelu heti syyskuun alussa. Sunila ei tässä ryhmäkokouksessa ollut äänessä, mutta Kallio moitti esitettyjä toimenpide-ehdotuksia liian kalliiksi. Sunilalaiset edustajat Albin Manner, Matti Pitkänen ja Vihtori Vesterinen kannattivat selvin sanoin hallituksen esityksiä. Pitkänen jopa ilmoitti huolensa puolueen kohtalosta. Hänen mukaansa puolue kärsi siitä, että pulasta ei ollut pidetty tarpeeksi ääntä. Pitkäsen kanta olikin ilmiselvä piikki Kallion suuntaan. Kallion harmiksi myös hänen ryhmäkuntaansa lukeutunut August Raatikainen oli hallituksen kannalla pulapolitiikassa.⁹⁶⁷

Eduskunnassa pulaohjelmaa koskevat asiat olivat tulleet käsittelyyn jo edellisenä päivänä, jolloin annettiin esitys Maakiinteistöpankin toiminnan laajentamisesta. Kyse oli siitä, että maatalouden velkoja pyrittiin vakauttamaan Maakiinteistöpankin

⁹⁶⁵ Mylly 1989, 296 – 298; Muukkonen 2001, 50 – 52.

⁹⁶⁶ *Suomenmaa* 29.8.1931, ”Pulamichet”; *Suomenmaa* 2.9.1931, Pulaohjelma; *Maakansa* 29.8.1931, Kaksi parlamenttia.

⁹⁶⁷ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 3.9.1931, KMA.

kautta. Esitys pohjautui Valion toimitusjohtajan F. M. Pitkäniemen johtaman komitean esitykseen, jonka mukaan Suomen Hypoteekkiyhdistyksen omistamasta Maakiinteistöpankista tehtäisiin laitos, joka ryhtyisi vakauttamaan viljelijöiden velkoja ja jonka toimintaa valtio tulisi mukaan.⁹⁶⁸

Kun keskustelu Maakiinteistöpankin toiminnan laajentamisesta alkoi eduskunnassa, piti ensimmäisen puheenvuoron pääministeri Sunila. Sunilan puhe eduskunnalle oli hengeltään hyvin samanlainen kuin ne puheet, joita hän oli pitänyt kesällä niin Maalaisliiton puoluekokouksessa kuin Lahden maatalousnäyttelyssä. Sunilan mukaan Suomen maatalous ei ollut mitenkään ylivelkaantunutta, mutta ne jotka olivat velkaantuneet, olivat velkaantuneet kestävämmästä. Pääministeri muistutti eduskuntaa siitä, miten ylivelkaantuneet uhkasivat joutua kasvattamaan työttömien ja tilattomien suurta joukkoa. Sunila totesi pakkohuutokauppojen aiheuttavan myös kansantaloudellisia tappioita, sillä hänen mukaansa pakkomyynnillä vaihdetut tilat siirtyivät yleensä huonosti hoidettujen rappiutilojen joukkoon.⁹⁶⁹

Sunila korostikin puheessaan, miten valtiovallan oli tehtävä kaikki, ”jotta ne ihmisinä ja maamiehinä kunnollisiksi tunnetut viljelijät, joiden talous on terveellä pohjalla ja jotka kaiken todennäköisyyden mukaan voidaan saada jaloilleen, tulisivat tuhosta pelastetuksi”. Pääministerin lisäksi Maakiinteistöpankin toimintaa ja yleisesti hallituksen toimenpide-ehdotuksia pulan lieventämiseksi puolusti eduskunnalle myös maatalousministeri Mattsson. Kritiikkiä ehdotusta kohtaan tuli vain sosialidemokraattien puheenjohtajan Kaarlo Harvalan suusta. Harvala, joka oli myös Pienviljelijäin liiton sihteeri, kyseenalaisti, oliko välttämätöntä ryhtyä muodostamaan maahan vielä yhtä uutta rahalaitosta entisten lisäksi. Harvala myös totesi olevan outoa, että pankit eivät ryhtyneet jakamaan rahoja, vaikka valtio ne niille takaisi. Maatalousministeri ja pääministeri vastasivat esitettyyn kritiikkiin todeten, etteivät Harvalan mainitseman luottolaitokset olleet halukkaita lainaustoimintaan, vaan esitetty järjestely oli velkojen suuruuden takia ainoa mahdollinen.⁹⁷⁰

Maalaisliittolainen lehdistö suhtautui verraten positiivisesti hallituksen toimenpide-ehdotuksiin. Ullan Eino – siis Uuno Hannula – totesi eduskuntapakinassaan, miten Maakiinteistöpankin avulla pyrittiin antamaan hätääntyneille maanviljelijöille hengähdysaikaa niin, että nämä voisivat rauhassa alkaa lyhentää velkaansa. Pakinoitsija ennusti kyllä Maakiinteistöpankkiasiasta syntyvän kovan ottelun hallituksen ja vasemmiston välille.⁹⁷¹

Keskustelu Maakiinteistöpankista ja sen toiminnan laajentamisesta jatkui syyskuun puolivälissä, jolloin pääministeri pääsi jälleen ääneen. Sunila puolusti edelleen

⁹⁶⁸ Maijala 2005, 59; Valkama 2003, 51.

⁹⁶⁹ VP 1931 ptk. I, 779.

⁹⁷⁰ VP 1931 ptk. I, 779–784.

⁹⁷¹ Ilkka 5.9.1931, Terveisiä eduskunnasta.

Maakiinteistöpankkia ja sen toiminnan laajentamista. Pääministerin mukaan kysymys maatalouden velkojen vakauttamisesta oli yksi tärkeimmistä, kun maatalouspulaa yritettiin lieventää. Puheenvuorossaan pääministeri maalaili jälleen esiin uhkakuvan siitä, miten ”suuri osa tämän maan turpeessa kiinni elävää väestöä” voi joutua kodittomaksi ja miten se voi järkyttää koko yhteiskuntaelämää, ellei tilannetta hoidettasi nyt esitetyllä tavalla.⁹⁷²

Sunila kuitenkin muistutti myös pulan olevan luonteeltaan sellainen, että mitään ei voinut tietää etukäteen, mihin suuntaan pula meni. Tämän vuoksi valtionkin oli syytä olla toimissaan varsin varovainen.⁹⁷³ Pääministeri halusi viestittää pulamiehille toisaalta sen, että valtio halusi auttaa, mutta että liaksi ei valtion varaan ei voinut laskea.

Pääministerin puheesta käytiin eduskunnassa melko laaja keskustelu. Kuten Uno Hannula oli pakinassaan ennustanut, tuli väittelystä melko kiihkeä. Ensimmäisenä kommenttinsa esitti Suomen pienviljelijäin puoluetta edustanut Yrjö Kesti. Kesti epäili, että kaikki pienviljelijät eivät tulisi saamaan apua ja pyrki samalla osoittamaan, miten Maalaisliitto oli unohtanut pienviljelijöiden aseman. Kestin mukaan esitetty laki ei auttanut edes suuria viljelijöitä, vaan ainoastaan pankkeja ja muita rahalaitoksia, jotka saisivat nyt siirtää epävarmat saatavansa valtion vastattaviksi.⁹⁷⁴

Samaan sävyyn lakiesitystä kritisoi myös sosialidemokraattien Kaarlo Harvala, joka oli jo aiemminkin suhtautunut penseästi Maakiinteistöpankkiin ja sen toiminnan laajentamiseen. Harvala esittikin lakiesityksen hylkäämistä. Häntä säästivät SDP:n riveistä J. F. Aalto sekä Väinö Tanner. Aalto moitti hallitusta siitä, että se oli esityksellään auttamassa vähäistä määrää maanviljelijöitä, kun taas työttömiä hallitus ei ollut valmis auttamaan, vaikka heidän määränsä tuli Aallon mukaan olevan paljon suurempi kuin niiden viljelijöiden, joiden tilat olivat uhattuna. Aalto kritisoi hallitusta myös pienviljelijöiden unohtamisesta.⁹⁷⁵

Hallituspuolueiden riveistä lakiehdotusta puolustamaan nousivat maalaisliittolaiset edustajat K. A. Lohi, Kaapro Huittinen sekä Heikki Vehkaoja. Lohi muistutti, miten vaikeaa oli löytää sellaisia menettelytapoja, joilla voisi mahdollisuuksien mukaan auttaa pulaan joutuneita, ja että eduskunta ei saisi jättää tekemättä kaikkea sitä, mitä se voisi tehdä. Lohi kyllä tunnusti pulan koskevan kaikkia, siis myös teollisuutta ja palkkatyöläisiä, mutta samaan hengenvetoon totesi talonpoikien ahdingon olevan kaikkein suurin. Ahdingon Lohi totesi johtuvan onnettomasta takuujärjestelmästä, jossa talonpojat olivat hyvää hyvyttään auttaneet toisiaan. Lohi pelkäsi katkeruuden nousevan, jos viljelijöitä ei nyt autettaisi. Edustaja Huittinen hämmästeli puolestaan

⁹⁷² VP 1931 ptk. I, 956–957.

⁹⁷³ *ibid.*

⁹⁷⁴ VP 1931 ptk. I, 957–958.

⁹⁷⁵ VP 1931 ptk. I, 961.

sitä, miten paljon eduskunnassa oli vastustusta maatalouden luotto-olojen parantamista kohtaan. Maanviljelijäluokkaa syytettiin hänen mielestään aivan turhaan tuhlalevasta elämästä ja harkitsemattomasta talouden hoidosta. Syyttävä sormi osoitti kohti johtavia talousmiehiä, jotka olivat Huittisen mukaan vakuutelleet vähän aikaisemmin, että hintataso oli vakiintunut ja että maataloustuotteiden sekä puutavaran menekki olisi varma.⁹⁷⁶

Sunilalainen Vehkaoja puolestaan puuttui Väinö Tannerin arvosteluun, jossa moitittiin sitä, että sellaisia pikkutilallisia, joiden tilat olivat merkitsemättä maarekisteriin, ei Maakiinteistöpankki voinut auttaa. Vehkaoja kuitenkin totesi, että tilanne oli aivan päinvastoin, kun autettiin päätilaa: silloin autettiin samalla myös sen maillo asuvia sellaisia palstatilallisia, joiden tilaa ei ollut erotettu päätilasta. Vehkaoja ihmetteli myös vasemmiston kantaa siitä, että laki ei muka koskisi pienviljelijöitä. Päinvastoin Vehkaoja korosti, että vastustamalla lakia vasemmisto itse asiassa kiristi köyttä pienviljelijöiden kaulalla.⁹⁷⁷

Maalaisliittolaisten syyttävä sormi osoitti siis taas kerran kohti pankkeja, mikä ei tietenkään ollut yllättävää, mutta toisaalta ihmeteltiin myös vasemmiston vastahakoista kantaa. Vasemmisto yritti luonnollisesti löytää laista kaikenlaisia valuvikoja ja varsinkin etsiä sellaisia kohtia, jotka todistivat, että pienviljelijöiden asema oli unohdettu ja lain avulla oli tarkoitus vakauttaa vain isompien tilojen velkoja. Porvarihallitus piti saada näyttämään siltä, että se ajoi vain suurviljelijöiden etua. Lopulta päädyttiinkin siihen, että esitykseen Maakiinteistöpankin toiminnan laajentamisesta ei sisällytetty pinta-alarajoitusta. Näin eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen.⁹⁷⁸

6.2.3 Sunila ja hallitus Maalaisliiton pulaohjelman puristuksessa

Hallitus oli siis yrittänyt jo vuoden 1931 aikana ajaa omaa pulaohjelmaansa. Mutta vaikka siihen oli aluksi suhtauduttu verraten positiivisesti Maalaisliiton sisällä, se ei riittänyt pulamiehille, joiden lähetystöjä kävi jatkuvana virtana pääministerin luona valittamassa hätäänsä. Tammikuun lopussa 1932 luonaan käyneelle luotonottajien lähetystölle Sunila oli todennut, että valtiovallalla oli verraten vähäisesti keinoja vaikuttaa elinkeinoelämän kulkuun, sillä pulan syyt olivat yleismaailmalliset. Pääministeri kyllä vakuutti lähetystölle hallituksen harkitsevan kaikkia esityksiä, mutta samalla hän totesi, että valtion oma rahatilanne oli sellainen, että se ei voinut mennä suuriin uhrauksiin ja sitoumuksiin omaa maksuvalmiuttamaan menettämättä. Tammikuussa ilmestyi myös *Suomen Pienviljelijän* palstoilla nimimerkki Historioitsijan

⁹⁷⁶ VP 1931 ptk. I, 960–962.

⁹⁷⁷ VP 1931 ptk. I, 963–964.

⁹⁷⁸ Valkama 2003, 53.

kirjoitus ”Suomen pankki ja puolueiden pyhät kissat”. Nimimerkin takana oli maalaisliittolainen kansantaloustieteen professori Yrjö Jahnsson.⁹⁷⁹

Kirjoituksessa Jahnsson totesi, miten taitavasti Suomen Pankin pääjohtaja Risto Ryti oli pystynyt kytkemään tärkeät puolueet oman rahapolitiikkansa puolustajaksi. Pankin johtokuntaan oli otettu näkyviä poliitikkoja, jotka olivat kuin egyptiläisiä pyhiä kissoja, joiden avulla puolueiden taholta tuleva kritiikki vaiennettiin. Jahnssonin mielestä erityisen nerokasta oli ollut ottaa mukaan pankkiin Maalaisliiton pyhin kissa, eli Kyösti Kallio.⁹⁸⁰

Tällaisessa ilmapiirissä ei ollut ihme, että hallituksen pulapolitiikka ei riittänyt lopulta myöskään Maalaisliitolle, jonka piirissä hallituksen pulaesityksiin oli siis suhtauduttu aluksi melkoisella myötämielellä. Vuodenvaihteessa 1931–1932 Maalaisliitosta alkoi löytyä yhä enemmän niitä, joiden mielestä hallituksen oli tehtävä enemmän. Tämä kävi varsin selvästi esiin tammikuussa 1932 järjestetyssä ylimääräisessä puoluekokouksessa, jossa vaadittiin muun muassa setelinanto-oikeuden laajentamista ja ulosottotoimien ja pakkohuutokauppojen keskeyttämistä. Puoluekokouksen jälkeen myös eduskuntaryhmä alkoi painostaa yhä enemmän hallitusta ja pääministeriä – vedoten kentän ääneen. Sunila totesi, että setelistön lisäys ei ollut hallituksen asia, vaan Suomen Pankin. Tämä oli tietysti totta, mutta samalla myös jälleen eräänlainen piikki Kalliota kohtaan.⁹⁸¹

Kallio, joka ei voinut hyväksyä sitä, että pääministeri vieritti vastuuta Suomen Pankki kohtaan, iskin Sunilaa vastaan vaatien hallitukselta enemmän toimenpiteitä. Edustaja Salon mielestä hallitus ei näyttänyt tekevän mitään, ja hän vaati voimakkaita toimenpiteitä. Eräät muutkin edustajat kummeksuivat, ettei hallitus ollut tehnyt aloitetta korkokysymyksessä. Puolueen puheenjohtaja Heikkisen mielestä hallituksen oli otettava kiireellisesti käsiteltäväksi puoluekokouksen vaatimukset.⁹⁸²

Paine jatkui pian eduskuntaryhmän kokouksen jälkeen, kun Sunila sai vastaanottaa eräiden maalaisliittolaisten vaatimuksen korkeimman koron määrättäväksi 8 %:ksi. Sunila ja hallituksen maalaisliittolaiset ministerit joutuivatkin hyvin hankalaan välikäteen tammi-helmikuussa 1932. Mäntsälän kapinan tapahtumat jättivät pula-asiat – ja erityisesti keskustelu korosta – hetkeksi sivummalle, mutta ne nousivat jälleen keskiöön huhtikuun alussa. Tällöin Sunila totesi ryhmävaltuuskunnassa ja myös ryhmässä, että vaatimus koron alentamisesta ja sen säännöstelemisestä ei tulisi menemään hallituksessa läpi, sillä presidentti ei suostu vahvistamaan esitystä.

⁹⁷⁹ Suomenmaa 22.1.1932, Pääministeri vastaa vararikkomiehille; Zetterberg 1982, 347–348; Suomen Pienviljelijä 19.1.1932, Suomen Pankki ja puolueiden pyhät kissat.

⁹⁸⁰ Suomen Pienviljelijä 19.1.1932, Suomen Pankki ja puolueiden pyhät kissat; Heikkinen & Kuusterä & Tiihonen 2022, 353–355; Kuusterä & Tarkka 2011, 522.

⁹⁸¹ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 4.2.1932, KMA.

⁹⁸² Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 5.2.1932, KMA.

Tämä tosiasia oli Sunilalle käynyt selväksi kyllä jo helmikuussa, kun hän oli asettanut salaisen 5-miehistön komitean tutkimaan korkokysymystä ja mahdollisuutta koron säännöstelyyn. Tätä komiteaa johti pankkiylitarkastaja Kyyros Suomalainen, ja siinä olivat jäseninä muun muassa Suomen Pankin pääjohtaja Risto Ryti sekä Kokoomuksen kansanedustaja Paavo Korpisaari, joka oli tullut komiteaan mitä ilmeisimmin sen takia, että hän oli Suomen johtavia pankkiteoreetikkoja. Neuvottelukunta ei kannattanut korkosäännöstelyä, vaan ajatus siitä hylättiin äänin 4–1.⁹⁸³

Ajatus korkosäännöstelystä ei siis saanut kannatusta juurikaan niiden talousopineiden parissa, joiden puoleen Sunila oli kääntynyt. Tämä oli tuskin yllätys pääministerille, mutta asettamalla kyseisen komitean hän eittämättä halusi tukevaa selkänöjää itselleen. Tunnelma Maalaisliiton ryhmässä oli kuitenkin erittäin kiihkeä. Rauhoittaakseen tätä kiihkeää tunnelmaa Sunila kertoi todenneensa presidentille, miten Maalaisliiton valitsijakunnan parissa oli suurta tyytymättömyyttä. Sunilan mukaan Svinhufvud oli todennut tilanteen olevan sellainen, että hallitusta ilman Maalaisliittoa ei voinut edes ajatella. Mikäli Maalaisliitto lähtisi hallituksesta, niin tilalle tuleva hallitus olisi pelkkä toimitusministeristö.⁹⁸⁴

Moni edustaja polemisoi ryhmässä pääministeriä vastaan. Yksi kärjekkäimmistä oli Uno Hannula, jonka mukaan näytti siltä, että Kokoomus ja Edistyspuolue tosiasiallisesti hallitsivat, vaikka Maalaisliitto olikin pääministeripuolue. Hannula toteikin maalla olevan jo toimitusministeriö.⁹⁸⁵ Tällä huomautuksella Hannula yritti väittää, että hallitus ei tosissaan tehnyt mitään vaan hoiti ainoastaan välttämättömiä, juoksevia asioita. Huomautus oli terävä piikki pääministeriä kohtaan ja osoitti, miten tyytymättömyys hallitusta ja sen pulapolitiikkaa kohtaan alkoi kasvaa Maalaisliiton ryhmässä. Tosin olisi ollut hyvin ihmeellistä, jos Hannula, joka oli muutenkin Sunilan tiukka antagonistti, olisi esittänyt pääministeriä ymmärtäviä kommentteja.

Tukea ryhmässä Sunila sai maatalousministeri Mattssonilta, joka oli ministerinä ja asiantuntijana mukana ryhmäkokouksessa – kansanedustajahan hän ei ollut. Mattsson vaati, että ryhmän erimielisyys ei saisi näkyä ulospäin, niin kuin oli jo käynyt. Mattssonin mukaan olot eivät olleet vielä sisäpoliittisesti niin vakaat kuin moni maalaisliittolainen halusi uskoa. Liikoja vaatimuksia ei saanut esittää, sillä se lisäisi vain epävakautta. Mattssonin mukaan tilanne voisi pahimmillaan mennä siihen, että maahan saataisiin sellainen hallitus, joka ei ymmärtäisi senkään vertaa talonpoikien asiaa kuin istuva Sunilan hallitus. Hän nosti esiin Rudolf Waldénin nimen.⁹⁸⁶ Mattsson pyrki osoittamaan, että nykyisen hallituksen vaihtoehtona olisi hallitus, joka olisi

⁹⁸³ Paasikivi 2000, 237, päiväkirjamerkintä 11.2.1932; Heikkilä 1992, 294–295.

⁹⁸⁴ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 7.4.1932, KMA.

⁹⁸⁵ *ibid.*

⁹⁸⁶ *ibid.*

lähinnä kiinnostunut teollisuuspiirien intresseistä eikä niinkään maanviljelijöiden hädästä.

Sunilaa ja hallituksen maalaisliittolaisia ministereitä vastaan oli siis ryhmässä ankara paine. Mutta pääministeri teki keväällä kaikkensa, että ryhmä ymmärtäisi sen, että korkoesitys ei tulisi menemään läpi. Presidentti ei sitä hyväksynyt, mutta Svinhufvud ei toisaalta halunnut hallitusvaihdostakaan pian Mäntsälän tapahtumien jälkeen. Oloja piti pyrkiä vakauttamaan ja hallituksen antaa istua. Olihan maassa vasta ollut kapinayritys, joka oli herättänyt huomiota ulkomaillakin. Ulkomaillekin piti antaa kuvaa maasta, joka olisi mahdollisimman vakaa. Tätä kuvaa ei olisi edesauttanut, jos hallituksen olisi annettu kaatua maalaisliittolaisten vaatimuksiin kovin pian kapinan jälkeen. Mutta tähän pääsemiseksi maalaisliittolaisille piti kuitenkin antaa ainakin joissakin asioissa periksi. Näin tapahtui esimerkiksi moratorion kohdalla.⁹⁸⁷

Moratoriossa, joka kuului talonpoikien keskeisiin vaatimuksiin, oli kyse maksulykkäyksestä. Eli vaadittiin maksujen ja ulosottojen keskeyttämistä lakiteitse. Vaatimus moratoriosta oli esitetty jo kesäkuussa 1931, ja Sunilan hallitus antoi laista esityksen jo elokuussa 1931. Moratorion takana oli huolestuminen pakkohuutokauppojen laajenemisesta. Hyväksytty moratorio oli kuitenkin torso, sillä se sisälsi monia ehtoja. Pulamiehet eivät olleet ratkaisuun tyytyväisiä vaan vaativat syksyn 1931 ja talven 1932 kuluessa hallitukselta uutta moratoriolakia. Sellainen annettiinkin, mutta Suomen Pankin vaatimuksesta se sisälsi myös monia rajoituksia. Moratorion ohella annettiin talvella 1932 laki, jossa rajoitettiin ulosmittauskelpoisen omaisuuden määrää. Monet pulamiehet olivat tyytymättömiä tehottomina pitämiinsä moratoriolakeihin, ja eräät pitivät niitä vain hädänalaisten hämäämisenä.⁹⁸⁸

Tutkimuksen perusteella näyttääkin siltä, että moratoriosta ei tullut kovin tehokasta. 1930-luvun pulasta Kalajokilaaksossa väitelleen Juha Maijalan mukaan pakkohuutokauppojen toimeenpanon lykkääminen saattoi pidentää lamaa maataloudessa, kun elinkelvottomia tiloja pidettiin hengissä ja markkinavoimien näkymätön käsi pääsi vasta viiveellä karsimaan maataloutta. Maijala kuitenkin muistuttaa toisestakin puolesta: moratorion avulla talonpojat saattoivat saada lisää aikaa ja talouden lähtiessä uudelleen pyörimään ratkaisu saattoi löytyä.⁹⁸⁹

Kun moratoriolakia – eli lakia maatalouden harjoittajien velkojen järjestelyksi – käsiteltiin huhtikuun lopussa, käytti Sunila keskustelun avaukseksi laajan puheenvuoron. Pääministeri totesi, että näytti olevan oikeastaan ainoastaan kaksi käsitystä pulasta: toisten mielestä koko maatalousväestö uhkasi joutua mieron tielle ja toisten mielestä kyseessä oli vain talonpoikien ainainen ruikutus. Sunilan mukaan käsitykset

⁹⁸⁷ Paasikivi 2000, päiväkirjamerkintä 14.4.1932.

⁹⁸⁸ Kalela 1987, 105–107.

⁹⁸⁹ Maijala 2005, 61–62.

erosivat siinäkin, miten valtion oli asiaan suhtauduttava, kun toiset vaativat, että valtiovallan ehdoton velvollisuus oli pelastaa tämä väestönosa perikadosta, ja toiset olivat sitä mieltä, että jokainen valtiovallan puuttuminen asiaan on pahasta ja aiheuttaa vain häiriötä talouselämälle.⁹⁹⁰

Sunila myös paheksui sitä, että hallituksen pulatoimenpiteitä oli arvosteltu näpertelyksi. Pääministeri totesi pulan luonteen olevan sellainen, että valtiovallan toimenpiteet vaikuttaa sen lopettamiseksi olivat verraten rajalliset. Sunila muistutti hallituksen tehneen jo parisenkymmentä esitystä maatalouspulan lieventämiseksi ja osan niistä olleen verraten laajakantoisia. Näitä toimenpiteitä olivat muun muassa korotetut viljatullit ja sekoituspakko, joilla molemmilla pyrittiin edistämään kotimaisen leipäviljan tuotantoa, sekä asutuspoliittiset toimenpiteet. Sunila korosti myös ajan yleistä epävarmuutta, mikä osaltaan pakotti varovaiseen toimintaan. Jälleen kerran pääministeri myös painotti, että toivottomuuteen ei ollut syytä ja että se, mikä käytettävissä olevilla keinoilla oli mahdollista pelastaa, tultaisiin pelastamaan.⁹⁹¹

Pula hallitsi puheita myös Viipurissa juhannusviikolla 1932, jolloin kaupungissa järjestettiin sekä suuri valtakunnallinen maatalousnäyttely että myös Maalaisliiton puoluekokous, joissa molemmissa Sunila piti suuret puheet. Maatalousnäyttelyssä pitämässään puheessa Sunila muistutti jälleen pulan yleismaailmallisesta luonteesta. Mutta puheessa oli myös hieman ripityksen sävyä. Pääministeri totesi monien luulleen sodan jälkeen alkaneen nousujan, jolloin rahaa liikkui runsaasti, sellaiseksi ajaksi, joka jatkuisi ikuisesti. Tähän luottaen monet olivat kiinnittäneet huomattavasti varoja rakennuksiin ja pitkäaikaisiin parannuksiin ja ottaneet myös lainaa tätä varten. Samaan hengenvetoon Sunila totesi kuitenkin olevan tunnotonta, jos tilanteesta syytettäisiin maanviljelijöitä, ja oikeudetonta oli hänen mukaansa hakea syntipukkeja myöskään opettajista ja konsulenteista. Vaikeuksia ei Sunilasta saanut myöskään liioitella.⁹⁹²

Puheessaan Sunila nosti esiin myös tilojen velkaantumisen ja miten se jakaantui. Sunila totesi velkojen suhteen varoihin olevan suurilla tiloilla huomattavasti suuremman kuin pienillä tai keskikokoisilla tiloilla.⁹⁹³ Tämä oli eittämättä Sunilalta harkittu nosto hänen oman linjansa puolustamiseksi – olihan hän vuosikaudet ajanut pienviljelijöiden ja keskikokoisten viljelijöiden asiaa. Näin hän pyrki omalta osaltaan todistamaan, miten se maatalouspolitiikka, mitä hän oli ajanut, oli ollut oikeansuuntaista.

Maatalousnäyttelyssä Sunila pyrki rauhoittamaan mielialoja ja osoittamaan politiikkansa oikeaksi, ja samaan hän pyrki myös puoluekokouksessa. Yhtäältä hän an-

⁹⁹⁰ VP ptk. 1932 I, 655–658.

⁹⁹¹ *ibid*; Muukkonen 2001, 69–74.

⁹⁹² Sunilan maatalousnäyttelyn avajaisissa pitämä puhe löytyy useista sanomalehdistä, ks. esim. Maaseudun Tulevaisuus 26.6.1932, Maataloutemme yleiskatselmus.

⁹⁹³ *ibid*.

toikin puheessaan tunnustusta Maalaisliiton ryhmälle siitä, että tämä oli ”suurella hartaudella ajanut maatalouden pulakysymyksiä”, mutta samalla hän koetti myös rauhoitella puoluetovereitaan, että nämä eivät asettaisi liian kovia vaatimuksia, ja yritti painottaa valtiovallan rajallisia mahdollisuuksia ja painottamalla kansalaisten omaa vastuuta:

Mutta kansalaisten täytyy pysähtyä ajattelemaan, että valtiovallan mahdollisuudet taloudellisten vaikeuksien poistamiseksi ovat tällaisena aikana varsin rajoitetut ja että näiden mahdollisuuksien yli ei ole oikeutta astua. Ihmisten vaikeuksien ja varsinkin koko maata kohdanneen pulan käyttämistä kiihoitusvälineenä on yleisen mielipiteen noustava tuomitsemaan. Vaikeuksissa kamppailevien keskuudessa on kiihoitustyöllä suotuisa maaperä, mutta tämän työn suorittajilta puuttuu tavallisesti halu ja kyky niiden parannusten toimeenpanemiseksi, joiden johdosta he kiihkoilevat. Näiden tosiasiaa täytyy painua kansalaisten mieliin.⁹⁹⁴

Mutta vaikka pääministeri olikin yrittänyt miellyttää puoluetovereitaan, niin hänen sanansa eivät vakuuttaneet puoluekokouksen enemmistöä. Puoluekokous ajoi-kin läpi tiukat pulapongit, joissa todettiin seuraavasti:

Kaiken tuotannollisen toiminnan elvyttämiseksi ja vaikean yleistä huolestumista ja yritteliäisyyden herpautumista aiheuttaneen lamakauden voittamiseksi on kiireellisesti saatava aikaan riittävän tehokas taloudellinen ohjelma, jonka toteuttamista on tuettava kansalaisten, valtiovallan, Suomen Pankin y.m. rahalaitosten yhteistoiminnalla. Kun tällaisen taloudellisen ohjelman toteuttamista maalaisliiton puoluekokous pitää välttämättömänä, niin sen mielestä hallituksen on kiireellisesti valmistettava ja eduskunnalle annettava esitykset niistä taloudellista kysymyksistä, jotka ovat lähemmin määritelty maalaisliiton eduskuntaryhmän puolesta tehdyssä pulan lievittämistä tarkoittamassa ohjelmassa. Tästä johtuen maan raha- ja luottopolitiikkaa on ryhdyttävä kiireellisesti ja päättäväisesti johtamaan niin, että maatalous ja vientituotteiden hinnat nykyisestä huomattavasti kohoavat, että korkein lainauskorko määrätään lailla, että koron kiskomisesta säädettyjä rangaistuksia kovennetaan, että pääoman saantia helpotetaan Suomen Pankin setelinanto-oikeutta laajentamalla ja obligatioita ja kiinnitettyjä velkakirjoja vastaan myönnettävää luottoa lisäämällä niin että omaisuuksien menetyt arvot palautuvat. Edellä mainitut esitykset on

⁹⁹⁴ Suomenmaa 23.6.1932, Poliittinen tilanne. Pääministeri J. E. Sunilan esitys Maalaisliiton puoluekokouksessa Viipurissa t. k. 22 p:nä.

valmisteltava niin, että ne ovat valmiina jo ennen eduskunnan varsinaista koontumisaikaa.⁹⁹⁵

Pulaponsien loppuosa sisälsi suoranaisen uhkavaatimuksen hallitusta ja etenkin sen maalaisliittolaisia ministereitä kohtaan:

Puoluekokous lausuu vakavana käsityksenään maalaisliiton eduskuntaryhmälle, että siinä tapauksessa, jollei hallitus näitä esityksiä voi antaa ja jos ne ryhmät, jotka osallistuvat nykyisessä hallituksessa yhteiseen hallitusvastuuseen maalaisliiton kanssa, mahdollisesti annettavat esitykset hylkäävät, ei maalaisliitolla sen jälkeen voi olla mahdollisuuksia yhteisen hallitusvastuun kantamiseen.⁹⁹⁶

Puoluekokous oli siis jyrkemmällä linjalla kuin pääministeri, joka oli alkanut kevään ja alkukesän mittaan korostaa puheissaan varovaisuutta. Jos vielä vuoden 1931 puolella Sunila oli ollut jossain määrin ymmärtäväinen pulamiesten vaatimuksia kohtaan ja jos hän käytti, niin kuin V. F. Johansonin mukaan tapahtui, pulaliikkeitä hyväkseen painostaakseen eduskuntaa, niin nyt tilalle oli astunut varovaisuus ja sen korostaminen, että valtiovalta ei pystyisi kaikkia auttamaan. Sunila eittämättä katsoi, että jo Mäntsälän kapina oli heikentänyt Suomen mainetta maailmalla niin, että liian kovat taloudelliset vaatimukset voisivat johtaa maan vaikeaan asemaan. Ja Sunila oli myös tullut kesäkuun alussa Kansallispankin pääjohtajan Paasikiven, joka oli presidentin luottomies, kanssa keskustellessaan siihen tulokseen, että keskinäistä riitelyä pitäisi nimenomaan talouskriisin takia välttää.⁹⁹⁷

Ilmapiiriä rauhoittaakseen Sunila ja hänen hallituksensa alkoivat myös irtaantua kaikin mahdollisin tavoin pulatohtori V. F. Johansonista, joka alkoi esittää yhä kiihkeämpää kritiikkiä hallitusta kohtaan ja hakeutua tiiviimpään yhteistyöhön lapualaisten kanssa. Esimerkiksi huhtikuun alussa 1932 Johanson oli puhunut Ylivieskassa Kalajokilaakson pulatoimikuntien kokouksessa arvostellen voimakkaasti puolueita ja laillisuuslinjaa. Alkukesästä 1932 Johanson puolestaan puuhasi kansanliikkeiden adressimarssia Helsinkiin, joka ei kuitenkaan toteutunut. Mutta kun Lapualla järjestettiin heinäkuun puolivälissä kokous, jossa kokoontui Lapuan liikkeen ja pulaliikkeiden edustajia tavoitteenaan liikkeen yhtyminen, oli se hallitukselle ja Sunilalle liikaa. Kosolan talon pihamaalla puhunut Johanson oli pitänyt Lapuan liikkeen ja pulaliikkeiden päämääriä yhteneväisinä. Puheessaan Johanson hyökkäsi myös voimakkaasti sekä presidenttiä että pääministeriä vastaan, todeten että presi-

⁹⁹⁵ Pulaponnet on julkaistu mm. Maalaisliiton vuoden 1932 vuosikertomuksessa, ks. Ker-tomus Maalaisliiton toiminnasta vuodelta 1932, KMA.

⁹⁹⁶ *ibid.*

⁹⁹⁷ Paasikivi 2000, 256 – 257, päiväkirjamerkintä 7.6.1932.

dentti ei ollut pitänyt lupauksiaan ja että pääministeri Sunila ei ollut tehtäviensä tasalla. Tätä ei hallitus voinut luonnollisestikaan hyväksyä, varsinkaan kun saman päivän aamuna lapualaiset olivat yrittäneet kyyditä kotoaan Lapuan Honkimäeltä Sunilan hallituksen puolustusministerin Jalo Lahdensuon. Tapausten seurauksena hallitus päättikin asettaa Johansonin kotiarestiin.⁹⁹⁸

Jos Johanson olikin Sunilan silmissä aikaisemmin näyttäytynyt henkilönä, jonka kanssa oli hyvä tehdä yhteistyötä sen vuoksi, että maalaisliittolaiset eivät valuisi täysin pulaliikkeen pauloihin, niin nyt tällaiset toiveet olivat pettäneet. Johansonin mielestä hallituksen pulapolitiikka oli puolinaista, ja se oli radikalisoitunut häntä yhä enemmän. Tämä radikalismi ja hallituksen avoin arvostelu olivat luonnollisesti liikaa Sunilalle, joka pyrki ottamaan etäisyyttä epävakautta aiheuttaviin ryhmiin, vaikka sinänsä tunsikin myötätuntoa pulasta kärsineitä kohtaan. Kuten jo aiemmin on tullut esille, Sunilalla oli tapana korostaa maatalouden olevan rauhallinen elinkeino, joten jo siitäkin lähtökohdasta hän suhtautui vieroksuen kaikkeen sellaiseen radikalismiin, jonka katsoi aiheuttavan järjestyshäiriöitä. Ja kuten todettu, myös Suomen mainetta piti varjella. Myös hallituksen toimintakyvyn kannalta Johansonista oli irtaannuttava, hänen ajatuksensa kun eivät olleet suosiossa edistyspuoluelaisten tai maltillisten kokoomuslaisten parissa ja näiden tahojen tukea Sunila tarvitsi pitääkseen hallituksensa kasassa.

Valitettavasti sitä, millaista yhteydenpitoa Sunilalla ja Suomen Pankin pääjohtajalla Risto Rytillä oli näinä vuosina, en ole pystynyt selvittämään. Eittämättä heillä kuitenkin jonkinlainen keskusteluyhteys oli, vaikka Sunila olikin ollut aikaisemmin hyvin kriittinen Rytiä kohtaan ja pitänyt tätä maatalousvihamielisenä, sillä tunsivathan he toisensa jo ainakin Kallion ensimmäisen hallituksen ajoilta, jossa he molemmat olivat olleet ministereinä – Sunila maatalousministerinä ja Ryti valtiovarainministerinä. Muitakin yhteyksiä oli vuosien kertynyt vuosien varrella. Molemmat kuuluivat Suomen Pankin omistaman Tervakoski Oy:n johtokuntaan, Ryti oli jäsenenä Sunilan ensimmäisen hallituksen nimittämässä taloudellisessa neuvottelukunnassa ja myös siinä valtionmenojen supistamiskomiteassa, jonka Sunilan toinen hallitus asetti. Molemmat miehet kuuluivat jäsenenä lisäksi Svinhufvudin 70-vuotispäiväjuhlakomiteaan.⁹⁹⁹ On hyvin todennäköistä, että näissä yhteyksissä Sunila ja Ryti puhuivat myös talouspolitiikkaa. Ylipäätään olisi peräti kummallista, elleivät pääministeri ja keskuspankin johtaja olisi pitäneet yhteyttä ja keskustelleet finanssi- ja rahapoliittisista asioista.

⁹⁹⁸ Maakansa 10.7.1932, ”Pulalapualaiset” aikovat jatkaa adressi- ja marssihanketta; Ilkka 18.7.1932, Lapuan liikkeen ja pulaliikkeen yhtymisestä päätettiin eilen Lapualla; Ilkka 23.7.1932, Pulatohtori kotiarestissa; Kotila 2022, 157–158; Kakkuri 1999, 307–318; Heikkinen&Kuusterä&Tiihonen 2022, 357.

⁹⁹⁹ Tervakosken Kaiku 9.8.1930; Kalela 1987, 24; Paasikivi 2000, 196–197, päiväkirjamerkintä 26.6.1931.

Pulamiehille pääministerin varovaisuus oli tietysti pettymys. Muille puolueille huolia aiheutti puolestaan Maalaisliitossa voimistunut linja, joka pyrki painostamaan maalaisliittolaisia ministereitä etenemään niiden askelmerkkien mukaan, jotka puoluekokous oli asettanut. Sosialidemokraatit olivat erityisen huolissaan siitä, millainen hallitus tulisi, jos Maalaisliitto vetäisi miehensä pois. *Suomen Sosialidemokratian* mukaan tuloksena olisi mitä luultavammin epäparlamentaarinen hallitus. Mutta ehkä kaikista huolestuneimpia oltiin Kokoomuksessa ja nimenomaan sen maltillisten edustajien keskuudessa. Maalaisliiton ottaman kannan katsottiin heikentävän porvarillisten puolueiden yhteistoiminnan edellytyksiä, jonka seikan esimerkiksi Paasikivi toi Sunilalle esiin keskusteltuaan tämän kanssa heinäkuun lopussa 1932.¹⁰⁰⁰

Hakeakseen selkänjojaa hallitukselle ja sen jatkolle Sunila jätti heti syysistunto-kauden alussa eduskunnalle tiedonannon hallituksen toimista kesän ajalta. Tiedonannossa käsiteltiin myös taloudellisia asioita. Se ei ollut kovinkaan mieltä ylentävää luettavaa, sillä tiedonannossa luettiin pulan edelleen syventyneen. Pulaliikkeiden toimintaa tiedonannossa paheksuttiin melko selvin sanoin ja todettiin niiden vastuuttomuus. Sunilan mukaan pulaliikkeiden toiminta saattoi heikentää maan jo ennestään suuria vaikeuksia vastaan taistelevaa talouselämää. Tosin tiedonannossa valettiin hieman myös toivoa todeten, että vienti oli kasvanut ja kauppataase pysynyt vientivoittoisena. Tiedonannossa painotettiin myös sitä, että mikäli olot pysyisivät rauhallisina ja kauppataase vientivoittoisena eikä ulkomaisia velkoja kiirehdittäisi maksuun ennen erääntymistä, helpottuisi rahankireys luonnollista tietä itsestään ja paljon paremmin kuin vähäisiä koronalennuksia tekemällä.¹⁰⁰¹

Kun tiedonantoa käsiteltiin eduskunnassa syyskuun 3. päivänä, nosti se laajan keskustelun. Avauspuheenvuoron käytti Sunila, joka peräänkuulutti eduskunnalta tasapuolisuutta, sillä vaikeuksista huolimatta velvollisuus oli tasoittaa ristiriitoja. Pääministeri paheksui myös sitä, että istuntokausien väliaikoina hallitusta oli arvosteltu kohtuuttomasti.¹⁰⁰²

Tämä tiedonannon talouspoliittinen osuus otettiin eduskunnassa pääasiassa tyydytyksellä vastaan niin sosialidemokraattien kuin edistyspuoluelaisten ja kokoomuslaisten taholta. Erityisesti puheenvuoroissa kiiteltiin sitä, että hallitus oli korostanut suunnitelmallisempaan taloudenhoitoon pyrkimistä. Väinö Tannerin mukaan oli hyvä, että hallitus tunnusti sen tosiasian, jonka mukaan hallituksen toimenpiteillä oli mahdollista vaikuttaa vain hyvin vähän taloudellisten olojen kehitykseen. Tannerin mukaan tämän piti olla itsestään selvä asia, mutta kun kaikki eivät sitä tuntuneet

¹⁰⁰⁰ Paasikivi 2000, 264–265, päiväkirjamerkintä 26.7.1932.

¹⁰⁰¹ VP 1932 ptk. I, 863–868.

¹⁰⁰² VP 1932 ptk. I, 879–880.

käsittävän.¹⁰⁰³ Tannerin lausunto oli selvä piikki niitä maalaisliittolaisia kohtaan, jotka yrittivät ajaa pulaohjelmaa kuin käärmettä pyssyyn.

Kokoomuslainen taloustieteilijätaustainen edustaja Paavo Korpisaari, joka muuten oli sängen tyytyväinen tiedonannon talouspoliittiseen puoleen, olisi kuitenkin halunnut hallituksen tekevän vielä selvemmin ja jyrkemmin tiettäväksi, ettei hallitus tule hyväksymään minkäänlaisia inflaatioon johtavia toimenpiteitä. Tyytyväinen oli myös saman puolueen Pekka Pennanen, joka totesi yleiskatsauksen taloudellisista oloista oikeaan osuneeksi ja tiedonannon kertovan, että hallituksen ei ollut tarkoitus suunnitella senlaatuksia toimenpiteitä, jotka lisääisivät luottamuspulaa sen kaikkine kielteisine seurauksineen ja veisivät olot ojasta allikkoon.¹⁰⁰⁴

Sen sijaan Maalaisliiton puheenvuoroissa oltiin kriittisiä tiedonannon talouspoliittista osuutta kohtaan. Puolueen pääpuheenvuoron käyttänyt eduskuntaryhmän puheenjohtaja Lohen mukaan kehitys kulki edelleen sitä tilannetta kohti, että rahanpuute kiristyi. Puheenvuoronsa lopuksi Lohi kuitenkin totesi Maalaisliiton kannattavan yksimielisesti yksinkertaiseen päiväjärjestykseen siirtymistä, mutta korosti ettei se tarkoittanut, että Maalaisliitto olisi ollut sitä mieltä, että kaikki oli taloudellisella alalla niin kuin olla pitää. Tätä vahvisti puheenvuorossaan myös Viljami Kallio-koski, joka totesi, että Maalaisliiton eduskuntaryhmä ei ollut luopunut sen taloudellisen ohjelman ajamisesta, jonka eduskunnan jäsenet tunsivat.¹⁰⁰⁵

Lohen ja Kalliokosken puheenvuorot heijastelivat hyvin Maalaisliiton tuntoja. Tiedonanto ei ollut talouspoliittiselta osaltaan maalaisliittolaisille edustajille kovinkaan mieluista kuultavaa, varsinkaan se kohta, jossa puututtiin korkoasiaan. Tämä asenne tuli esiin myös niissä kirjoituksissa, joita maalaisliittolaisissa lehdissä ilmestyi tiedonannon antamisen ja sen käsittelyn jälkeen. Mutta niissäkin se, että Maalaisliiton taloudelliset vaatimukset eivät olleet edenneet toivotulla tavalla, vieritettiin suureksi osaksi muiden puolueiden syyksi. *Savon Sanomien* mukaan maalaisliittolaisten puheenvuorot eduskunnassa olivat olleet hyvin perusteltuja ja hallituksella kyllä edelleenkin olisi mahdollisuus pulaa lieventäviin toimiin. Tiettyjä toiveita siitä, että hallitus ryhtyisi ajamaan maalaisliittolaisten vaatimusten mukaista talouspolitiikkaa, pidettiin siis yllä. Mutta samalla maalaisliittolaiset lehdet pitivät annetun tiedonannon talouspoliittista osaa hyvin epäselvänä ja olivat pettyneitä siihen. Esimerkiksi *Liitto* paheksui tätä epäselvyyttä ja peräsi hallitukselta Maalaisliiton odottamia esityksiä. Ellei näitä esityksiä annettaisi, olisi *Liiton* mielestä puolueen eduskuntaryhmän kutsuttava miehensä pois hallituksesta.¹⁰⁰⁶

¹⁰⁰³ VP 1932 ptk. I, 884–892.

¹⁰⁰⁴ VP 1932 ptk. I, 917.

¹⁰⁰⁵ VP 1932 ptk. I, 895–897 ja 919.

¹⁰⁰⁶ *Savon Sanomat* 6.9.1932, Tilanneselvittely; *Liitto* 8.9.1932, Talouspula ja hallituksen asema.

Mutta tiedonannon tarkoitus olikin eittämättä ohittaa Maalaisliitto puolueena ja esittää asiat suoraan eduskunnalle sellaisessa muodossa, että mitään muuta vastuullista vaihtoehtoa ei ollut kuin hallituksen jatkaminen. Maalaisliiton eduskuntaryhmä sai kyllä murista, mutta tiedonanto oli muokattu sellaiseen muotoon, että ryhmällä ei ollut mahdollisuutta lähteä vetämään hallitukselta mattoa jalkojen alta eduskunnan suuressa salissa. Maalaisliiton asenteen ja sen, miksi hallitus oli saanut kaikesta huolimatta jatkoa, puki sanoiksi oululainen *Liitto* pääkirjoituksessaan, jossa todettiin muun muassa:

Yli kuusi tuntia kestäneen keskustelun lopputulos siis oli täysin yksimielinen luottamuslause hallitukselle. Tämä puolestaan osoitti, että niin paljon kuin eri tahoilla katsotaankin olevan muistuttamisen syytä, hallitusvaihdosta tällä hetkellä pidetään mahdottomana. Sunilan hallituksen lujuus näyttää perustuvan siihen, että se ei tyydytä ketään, mutta kaikkien täytyy siihen tyytyä, kun uuden hallituksen muodostaminen saman puolueyhmytyksen pohjalla tai jollain muulla pohjalla ei näytä mahdolliselta. Hallituksen vahvuus on itse asiassa sen heikkoudessa. Hallituksen asema alkaa käydä sellaiseksi, että se ennenpitkää itsestään muuttuu jonkunlaiseksi ”presidentin hallitukseksi”¹⁰⁰⁷

Ja aivan pääkirjoituksen lopussa *Liitto* muistutti siitä tyytymättömyydestä, jota hallitusta kohtaan oli olemassa:

Muodollisesta luottamuslauseesta huolimatta tyytymättömyys hallitukseen on eri piireissä niin suuri, että maalaisliiton eduskuntaryhmän on syytä harkita viimeisen puoluekokouksen päätösten toteuttamista.¹⁰⁰⁸

Tiedonannolla päästiin kuitenkin siihen mihin sillä oli pyrittykin, sillä pystyttiin hakemaan Sunilan hallitukselle sitä jatkoaikaa, jota vakautta haluavat tahot halusivat, sillä keskustelun jälkeen eduskunta hyväksyi yksimielisesti esityksen päiväjärjestykseen siirtymisestä.

Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokoontuessa syyskuun alussa Sunila toi esiin väsymyksensä hallitusvastuun kantamiseen. Hän totesi olevan ”persoonallisesti suuri helipotus”, jos pääsisi pois hallituksesta. Kantaa ei voi pitää minään ihmeenä, sillä olivathan maalaisliiton ministerit ja etenkin pääministeri olleet jatkuvan ryöpytyksen kohteena jo yli vuoden. Ja edelleen paine jatkui. Kainuulainen kansanedustaja Kaarlo Hänninen ryöpytti hallitusta siitä, että se ei ollut tehnyt likikään sitä mitä oli odotettu.¹⁰⁰⁹

¹⁰⁰⁷ Liitto 6.9.1932, Luottamuslause.

¹⁰⁰⁸ ibid.

¹⁰⁰⁹ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 2.9.1932, KMA.

Tätä Maalaisliiton sisällä valinnutta painetta ja sitä, miten pääministeri oli siihen kyllästynyt, kuvataan lisää ja tarkemmin alaluvussa 6.5. Ennen sitä on kuitenkin käsiteltävä muita keskeisiä sisäpoliittisia ilmiöitä ja tapahtumia, joiden parissa Sunila joutui tämän toisen hallituksensa aikana tekemisiin, ja tuotava esiin, miten Sunila näihin tapahtumiin ja ilmiöihin suhtautui ja mitkä tekijät määrittivät hänen kantojaan sekä toimintaansa. Tämän ymmärtäminen puolestaan edellyttää, että tuodaan esiin se, miten muut tahot suhtautuivat pääministeriin ja hänen hallituksensa toimintaan näiden ilmiöiden ja tapahtumien yhteydessä.

6.3 Sunila ja kieltolain kumoaminen

6.3.1 Raittiusmiesten puolueessa alkaa kuulua soraääniä

Yksi keskeinen asia, joka leimasi Maalaisliittoa, oli raittiusaate. Puolueen patriarkka Santeri Alkio oli tunnettu raittiusmies, jonka mielestä raittius oli ehdottoman tärkeää kansalaiskunnan kannalta. Hän oli kirjoittanut aiheesta jo 1880-luvulta alkaen, ja vähitellen hänen ihanteekseen oli tullut täysraittius. Alkio ajatteli, että terve elämäntapa, jota tavoiteltiin itsekasvatuksella, saattoi perustua vain ehdottomaan raittiuteen. Perhe oli yhteiskunnan perussolu ja jos juoppous turmeli sen, niin se turmeli samalla koko yhteiskunnan. Alkio puhui voimakkaasti eduskunnassakin kieltolain puolesta ja iloitsi, kun eduskunta hyväksyi sen ensin lokakuussa 1907 ja uudestaan marraskuussa 1909. Nämä alkiolaiset raittiusihanteet näkyivät myös Maalaisliiton puolueohjelmissa. Tosin kesti aina kesäkuuhun 1919 asti ennen kuin laki astui voimaan, sillä senaatti ei halunnut viedä asia eteenpäin eikä keisarikkaan suostunut vahvistamaan lakia. Kun laki sitten tuli voimaan, toimi Alkio sosiaaliministerinä. Alkio itse piti kieltolain saattamista voimaan yhtenä tärkeimmistä saavutuksistaan.¹⁰¹⁰

Maalaisliiton muutkin keskeiset johtomiehet olivat pääosin raittiusmiehiä. Tämän raittiusideologian taustalla oli Maalaisliitossa vallinnut näkemys vastuuntuntoisesta kansasta, joka edusti lujaa moraalialue ja korkeampaa siveellistä ryhtiä, jota juuri itsenäistynyt kansakunta tarvitsi pyrkiessään järjestämään sisäiset olonsa. Kielto-laissa ja raittiudessa oli siis maalaisliittolaisen näkökulman mukaan kyse isänmaallisuudesta parhaimmillaan. Kyösti Kallio oli ehdoton raittiusmies ja oli aikanaan ajanut myös kieltolakia ja pyrkinyt sitä myös vuosien saatossa vahvistamaan. Kallio seurasi Alkiota myös Kieltoalakiliiton puheenjohtajana, ja hänestä tuli Maalaisliiton

¹⁰¹⁰ Alanen 1976, 642–643; Holopainen 2019, 173–176; Koskelainen 1982, 167; Häikiö 2007, 58–59; Suomen Maalaisväestön liiton ohjelma 1908, ks. POHTIVA, Poliittisten ohjelmien tietovaranto [<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/269>] ja Maalaisliiton ohjelma 1914, ks. POHTIVA – Poliittisten ohjelmien tietovaranto [<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/270>].

merkittävin raittiuslinjan puolestapuhuja Alkion jälkeen. Presidentti Relander oli niin ikään raitis, mutta hänen kohdallaan kyseessä oli ennemminkin henkilökohtainen pidättäytyminen alkoholinkäytöstä, joka johtui puolestaan erästä nuoruuden karvaasta kokemuksesta.¹⁰¹¹

Myös Sunila tunnustautui raittiusmieheksi, eikä siis käyttänyt itse alkoholia. Tämä lienee johtunut hänen nuorisoseurataustastaan, olihan Alkion ajatuksilla suuri vaikutus nuorisoseuraliikkeessä. Mutta ei Sunila myöskään mikään ehdoton raittiuden puolustajakaan ollut, vaikka vielä ensimmäisellä pääministerikaudellaan olikin pitänyt Raittiusviikolla radiopuheen ”Raitis kansa”, jossa puolusti kieltolakia ja totesi, miten ”alkohoolihimoisten valtava armeija, sydämettömien keinottelijoiden pimeät joukot ja lopuksi periaatteellisten vastustajain järjestäytynyt kaarti tieteellisesti koulutettuine osastoineen” ovat kieltolakia vastassa. Sunilan mukaan kansan enemmistö oli kuitenkin kieltolain kannalla, mutta samalla hän jätti varauksen toden: ”Kansalla on – jos se katsoo siihen olevan syytä – oikeus ja valta kumota tämä laki.”¹⁰¹²

Maalaisliitossa alkoikin vähitellen olla myös sellaista ilmaa, että ehdottomasta kieltolaista olisi päästävä eroon. Kieltolakia puoluepoliittisena ongelmana tutkineen Jorma Kallenaution mukaan ensimmäisiä säröilyn merkkejä suhteessa kieltolakiin alkoi ilmetä jo vuonna 1922, mutta tuolloin nämä säröilyn merkit eivät vielä tulleet yleiseen tietoisuuteen, mikä johtui lähinnä Alkion voimakkaasta asemasta puolueessa. 1920-luvun edetessä kohti loppuaan puolueen riveihin ilmestyi ryhmä, jota ryhdyttiin kutsumaan marjaviinimieheksi. Kyseisen ryhmän mielestä maatalouden etu olisi, että kotimaisista marjoista tehtäisiin alkoholijuomia ja näin maatilat saisivat lisätuloja. Tärkeimpiä marjaviinimiehiä olivat Vihtori Vesterinen, Antti Juutilainen ja Matti Pitkänen.¹⁰¹³ Kannattaa huomata, että he olivat puolueen keskinäisessä jaoissa sunilalaisia.

Marjaviinimiehiin suhtauduttiin kuitenkin varsin nihkeästi Maalaisliiton sisällä, mutta kun yleiset asenteet alkoivat vähitellen myös monien viranomaisten keskuudessa olla enemmän kieltolakia vastaan kuin sen puolesta, alkoi Maalaisliitossakin olla yhä enemmän marjaviinimiehiä ja kieltolakiin kriittisesti suhtautuvia.

Laaja yleinen keskustelu kieltolaista oli alkanut jo syksyllä 1929 Uudenmaan läänin maaherran Bruno Jalanderin annettua sanomalehdille voimakassävyyisen haastattelun, jossa hän arvosteli tiukkaan sävyyn kieltolakia ja vaati sen kumoamista. Jalanderin mukaan kieltolaki oli epäonnistunut koe ja se oli myös suurin syy huliganismiin sekä rikollisuuden leviämiseen. Lisää vettä myllyyn antoi suomalaisen

¹⁰¹¹ Kallenautio 1979, 50–53; Hokkanen 1986c, 94–96; Mylly 1989, 323; Häikiö 2007, 22; Vasara 2013b, 28–29.

¹⁰¹² Raitis kansa. Pääministeri J. E. Sunilan radiopuhe, julkaistu mm. Saarijärven Paavossa 8.11.1928.

¹⁰¹³ Kallenautio 1979, 52; Mylly 1989, 323–324.

osuustoiminnan isä ja Sunilan vanha opettaja Hannes Gebhard puhuessaan marras-kuussa 1929 varsinaissuomalaiselle osuustoimintaväelle. Gebhardin mukaan yksi syy maatalouden ahdinkotilaan oli kieltolaki. Gebhardin mielestä valtio voisi alkoholitulojen avulla kasvattaa merkittävästi kansan taloudellista hyvinvointia. Samoihin aikoihin Kokoomuksen vahvoihin miehiin kuulunut Paavo Virkkunen kirjoitti *Uuteen Suomeen* kirjoituksen, jossa asettui kannattamaan kansanäänestystä kieltolain kohtalosta. Pappismies Virkkunen oli vielä keväällä ollut kieltolain kannalla, mutta nyt hänenkin kantansa oli muuttunut.¹⁰¹⁴

Suurin osa Maalaisliiton lehdistöstä tuomitsi niin Jalanderin kuin Gebhardinkin puheet. *Ilkka* piti Jalanderin kirjoitusta osoituksena huonosta harkinnasta ja samalla todettiin Jalanderin itse puheillaan repivän lain toteuttamismahdollisuuksia. Samalla Jalanderin lausunnon osoitettiin – maalaisliittolaiseen tyyliin – olevan osoitus virkamiehien kurittomuudesta. Maalaisliittolaisella lehdistössä esiintyneen kritiikin lisäksi Jalander sai ottaa vastaan myös pääministeri Kallion haukut. *Turunmaa* piti Gebhardin puheessaan esittämää viinakaupan vapauttamista taloudellisen pulan torjumiskeinona täysin outona ja kestäättömänä. Gebhard leimattiin *Turunmaassa* jopa vanhuudenheikoksi. Järkyttyneitä Maalaisliiton raittiuspiireissä oltiin myös Paavo Virkkusen kannanmuutoksesta. Siihen liittyen Alkio kirjoitti *Ilkkaan* kirjoituksen, jossa pahoitteli Virkkusen ratkaisua.¹⁰¹⁵

Vaikka pääosa maalaisliittolaisista olikin ärsyyntynyt siitä, että kieltolaki kyseenalaistettiin, puolueesta alkoi myös löytyä yhä enemmän henkilöitä, jotka eivät tuominneet kieltolain kaatamista kannattaneita. Heihin kuului esimerkiksi Pellervo-seuran toimitusjohtaja Emil Hynninen, joka ei ollut aktiivipoliitikko mutta oli toiminut Sunilan ensimmäisessä hallituksessa kulkulaitosten ja yleisten töiden ministerinä ja jonka katsottiin kuuluvan Maalaisliitossa sunilalaisiin. Hynninen piti *Turunmaan* kommentointia Gebhardin puheesta käsittämättömänä ja totesi Gebhardin esittäneen puheessaan keinoja, joilla maalaisväestön oloja pyrittäisiin kohottamaan.¹⁰¹⁶ Kriittisesti Maalaisliiton kieltolakikantaan suhtautui myös puolueen Joensuussa ilmestynvä äänenkannattaja *Karjalan Maa*, jonka pakinoitsija ”Laur’ Aukust” totesi viisainta olevan, ettei mikään puolue – ei siis myöskään Maalaisliitto – esiintyisi enää ”valhenaamarin” alla, sillä kaikissa puolueissa rikottiin kieltolakia.¹⁰¹⁷

¹⁰¹⁴ Kts. esim. Helsingin Sanomat 27.10.1929, Uudenmaan läänin maaherra kieltolaista. Kieltolakimme on epäonnistunut koe, joka on korjattava; Helsingin Sanomat 21.11.1929, Maataloutemme tukalan tilan syyt. Prof. Gebhardin esitelmä Turun maataloudellisessa luentotilaisuudessa; Uusi Suomi 5.11.1929, Aseman tarkastelua raittiusviikolla. Eikö sittenkin kansanäänestys?.

¹⁰¹⁵ Ilkka 29.10.1929, Uusi profeetta; Alanen 1976, 659; Ahtola 2023, 152; Turunmaa 19.11.1929, Prof. Gebhardin eilinen esitelmä.

¹⁰¹⁶ Turunmaa 23.11.1929, Turunmaan toimitukselle; Mylly 1989, 218.

¹⁰¹⁷ Karjalan Maa 3.12.1929, Päivän kaiku.

Pääministerinä ollut Kallio oli tuohtunut kieltolain kyseenalaistamisesta. Erityisesti Kalliota suututti Jalanderin antama lausunto – ja varsinkin se, että myös Kuopion ja Mikkelin läänin maaherrat Gustaf Ignatius ja Albin Pulkkinen yhtyivät Jalanderin kantaan. Raittiusviikon avajaispuheessa Kallio lausui huolensa siitä, miten vaikutusvaltaisia piirejä ja sanomalehtiä oli asettunut ehdotonta raittiutta vastaan. Niin hurjistunut Kallio oli, että alkoi vaatia jopa Jalanderin erottamista maaherran virasta. Erottamisvaatimus jäi ainoastaan purkaukseksi, sillä muu osa hallituksesta ei asettunut sen taakse eikä presidentti Relanderkaan siihen ollut suostuvainen.¹⁰¹⁸

Kallio yritti, Alkion tuella, pitää Maalaisliittoa raittiuden ja kieltolain tiellä. Mutta merkit siitä, että kieltolaki oli tulossa tiensä päähän, alkoivat olla viikko viikolta vahvempia. Syksyn 1929 kieltolain kyseenalaistaneet puheet olivat tehneet vaikutuksen myös moneen maalaisliittolaiseen kansanedustajaan. Tämä paljastui helmikuussa 1930, jolloin kokoomuslainen kansanedustaja Yrjö Puhakka teki lakialoitteen, joka olisi sallinut hedelmä- ja marjaviinien valmistamisen. Maalaisliitosta peräti 14 kansanedustajaa, eli niin sanotut marjaviinimiehet, yhtyi Puhakan aloitteen. Näitä aloitteen takana olleita edustajia ryhdyttiin myöhemmin kutsumaan marjaviinimiehiksi.¹⁰¹⁹ Ratkaisevaa tuolloisen kansanedustajajoukon kannatus ei vielä ollut, kun puolueella oli 60 edustajaa, mutta se osoitti, että Maalaisliitossa asenteet olivat muuttumassa, mikä johtui myös puhtaasti taloudellisista syistä.

6.3.2 Sunilalaiset kyseenalaistavat kieltolain

Keväällä 1930 keskustelu kieltolaista jatkui Maalaisliitossa joukon kansanedustajia jätettyä kirjelmän, jossa pyydettiin puoluekokouksen käsittelevän kysymystä alkoholilainsäädännön uudistamisesta. Allekirjoittajia kirjelmässä oli yhteensä 18, ja he olivat lähinnä niin sanottuja marjaviinimiehiä ja sunilalaisia. Sunilalaisia allekirjoittaneista olivat Kalle Kirra, Antti Juutilainen, Albin Manner, Matti Pitkänen ja K. J. Ellilä, mutta myös E. A. Tuomivaara, Eljas Tukia, Anton Vertanen, Oskari Kontio ja Kaarlo Hänninen olivat esiintyneet eri kysymyksissä Sunilan tukijoina. Myös neljä piirijärjestöä, Etelä-Häme, Satakunta, Mikkeli ja Kuopio, asettuivat puoluekokouksessa vastustamaan kieltolakia. Taustatukea kieltolakia vastustaneet piirit saivat maatalousministeriön esittelijäneuvos J. T. Hyvöseltä, joka esitti kieltolakia kritisoineen alustuksen.¹⁰²⁰ Enemmistö piireistä oli kyllä yhä kieltolain kannalla, ja puoluekokous päättikin äänin 159–44 pitää puolueen kieltolakikannan entisellään.¹⁰²¹ Mie-

¹⁰¹⁸ Liitto 29.10.1929, Maaherra Jalander ryhtynyt julkiseen taisteluun kieltolakia vastaan; Saarijärven Paavo 5.11.1929, Raittiusviikko alkoi sunnuntaina.

¹⁰¹⁹ Mylly 1989, 324.

¹⁰²⁰ Maakansa 4.3.1930, Kieltolain uudistamiskysymys; Alanen 1976, 660–661; Suomenmaa 29.4.1930, Keskustelu kieltolaista Maalaisliiton puoluekokouksessa.

¹⁰²¹ Suomenmaa 3.5.1930, Helsingin horisontista.

lenkiintoista kuitenkin on, että piirit, joissa kieltolakiin suhtauduttiin nuivasti, olivat niitä piirejä, joissa Maalaisliitto oli saanut jalansijaa vasta 1920-luvun kuluessa. Ja Etelä-Häme oli Sunilan oma piirijärjestö. Tosin syksyn 1930 eduskuntavaalien alla *Suomenmaa* vakuutti – hieman ristiriitaisesti suhteessa piirijärjestön kantaan – etelähämäläisten maalaisliittolaisten ehdokkaiden Sunilan ja Sariolan olevan tinkimättömiä raittiusmiehiä.¹⁰²² Sunilasta todettiin:

Sunila on jo pitkäaikaisessa valtiotoiminnassaan kansanedustajana ja hallitusmiehenä mitä monipuolisimmin ansioitunut ja kun hänen persoonallinen raittiusvakaumuksensa tiedetään vastustaneen kaikkia kieltolain heikentämistä tarkoittavia yrityksiä sekä olevan edelleenkin kieltolain säilyttämisen kannalla, voi vaalipiirimme raittiusväki täydellä luottamuksella äänestää häntä edustajakseen. Kun maalaisliitto lisäksi on ainoa porvarillinen puolue, joka ohjelmassaan asettuu päättäväisesti kieltolain kannalle, on tämä myöskin takeena siitä, etteivät ylijohtaja Sunilalle annetut äänet joudu tukemaan kieltolakiin enemmän tai vähemmän epävarmalla kannalla olevien puolueitten pyrkimyksiä.¹⁰²³

Suomenmaan kirjoitus osoitti, miten kieltolaki oli monelle maalaisliittolaiselle edelleen sydämen asia ja positiivista suhtautumista siihen pidettiin tärkeänä, koska ajateltiin monien peruskannattajienkin olevan täysraittiuuden kannalla. Mutta tosiasiasa puolueessa oli 1930-luvulle tultaessa yhä enemmän niitä, jotka olivat valmiita lain kumoamiseen eri syistä. Kallion ollessa pääministerinä oli kuitenkin selvää, että kieltolain suhteen ei tapahtuisi muutoksia. Kieltolain valvontaa oli Kallion hallituksen aikana jopa tiukennettu – esimerkiksi merivartiolaitys perustettiin ensi sijassa valvomaan ja estämään salakuljetusta. Asiaan vaikutti myös puolueen patriarkka Alkio, joka viimeisillä voimillaan vannotti maalaisliittolaisia – ja muitakin – pitämään kiinni kieltolaista. Alkio kirjoitti vielä heinäkuussa 1930 *Ilkkaan* pääkirjoituksen, jossa tuomitsi sen, että Paavo Virkkunen oli julistanut olevansa pettynyt kieltolakiin. Svinhufvudin hallitus suhtautui kieltolakiin kielteisesti, mutta se ei ehtinyt tehdä asian suhteen juuri mitään konkreettista.¹⁰²⁴

Tilanne kuitenkin muuttui Sunilan tultua pääministeriksi keväällä 1931. Talouspula ja valtion romahtaneet tulot alkoivat vaatia toimenpiteitä. Hallitus ryhtyi pohtimaan, olisiko alkoholiveron avulla mahdollista hankkia valtiolle kaivattuja lisätuloja. Tähän vaikutti se, että hallituksessa oli useita kiivaita kieltolain vastus-

¹⁰²² Suomenmaa 28.9.1930, Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin raittiusväelle. Maalaisliiton kieltolakirintamaa ei ole hajotettava.

¹⁰²³ *ibid.*

¹⁰²⁴ Ilkka 23.7.1930, Tri Virkkunen etsimässä uutta ja varmempaa raittiusrintamaa; Kalenautio 1979, 180–181.

tajia, kuten oikeusministeri T. M. Kivimäki, valtiovarainministeri Kyösti Järvinen, sisäministeri Ernst von Born, kaupp- ja teollisuusministeri Axel Palmgren ja apulaissisäministeri Niilo Solja. Myös Sunilan asettama ja J. K. Paasikiven johtama valtionmenojen supistamiskomitea oli mietinnössään tuonut esiin alkoholiverotuksen käyttöönoton helpottavan budjetin järjestelyä. Lisäksi maataloustuottajien etujärjestö MTK, johon Sunilalla oli läheiset suhteet, oli hyväksynyt helmikuussa 1931 kieltolain tuomitsevan julkilausuman. Esteenä oli kuitenkin eduskunta, jossa kieltolakia kannattavilla puolueilla, Maalaisliitolla ja SDP:llä, oli selvä enemmistö.¹⁰²⁵

Asia nähtiin mahdolliseksi ratkaista kiertotietä eli kansanäänestyksen kautta, ja oikeusministeri Kivimäki antoikin lainvalmistelukunnalle tehtäväksi laatia esitysehdotus kansanäänestyksestä. Vaikka asiaa pyrittiin valmistelemaan hiljaisuudessa, vuoti asiasta tietoja myös julkisuuteen. Maalaisliiton lehdistössä asiaan suhtauduttiin pääasiassa vähättelevästi. *Maakansa* totesi, ettei perustuslaki edes tuntenut kansanäänestysmenettelyä, vaan että oli tarkoitettu niin, että kansa ilmaisee tahtonsa eduskunnan välityksellä. *Maakansa* painotti myös, ettei mahdollisen kansanäänestyksen tulos, oli se millainen tahansa, vaikuttaisi mitenkään kieltolain olemassaoloon. Samoilla linjoilla olivat pääosin muutkin maalaisliittolaiset lehdet, kuten *Liitto* joka myös ihmetteli, eikö eduskunnan katsottu edustavan kansan omaa tahtoa.¹⁰²⁶

6.3.3 Sunila painostaa kansanäänestykseen

Maalaisliittolaisten lehtien reaktiot osoittivat Sunilan ja muiden ministerien aavistelu- ja osuneen oikeaan. Maalaisliitto ei puolueena ollut valmis kaatamaan kieltolakia, joten ainoa ratkaisu oli ratkaista lain kohtalo kansanäänestyksen kautta. Jorma Kallenaution on todennut väitöskirjassaan varsin osuvasti, että kieltolain ja kansanäänestyksen suhteen hallitus veti linjaansa varsin itsenäisesti juuri isommin puolueitten kannoista välittämättä.¹⁰²⁷

Hallituksen itsenäinen toiminta ei ollut kuitenkaan kaikille mieleen, mitä ei voi pitää mitenkään yllätyksellisenä. Tämän sai huomata pääministeri Sunila Maalaisliiton eduskuntaryhmässä syyskuun alussa, jolloin Kallio hyökkäsi voimakkaasti Sunilan kimppuun. Kallion mielestä puoluekokouksen olisi ensin tehtävä päätös asiassa ennen kuin hallituksella olisi mitään valtaa tehdä toimenpiteitä. Sunila väitti, että asia ei ollut ollut hallituksessa millään tavalla esillä, ja vakuutti, ettei asiassa tehtäisi

¹⁰²⁵ Kallenaution 1979, 143 ja 186–196; Mylly 1989, 325; Järvinen 1952, 197.

¹⁰²⁶ *Maakansa* 4.6.1931, Kansanäänestysvaatimus; *Liitto* 5.6.1931, Kansanäänestyksen säätäminen.

¹⁰²⁷ Kallenaution 1979, 198.

mitään päätöstä ilman puolueen tietoa. Vastaansa Sunila sai myös Matti Lahtelan ja Juhani Leppälän.¹⁰²⁸

Alkusyksystä 1931 kieltolain vastustajat olivat vielä selvästi niskan päällä Maalaisliitossa, tämä näkyi niin eduskuntaryhmässä kuin pääosassa puolueen lehtiä. Mutta hallituksessa paineet lain kumoamiseen kasvoivat mitä pidemmälle syksy ja pula etenivät. Kantona kaskessa olivat etenkin taloudelliset suhteet Ranskaan päin, sillä Suomi tarvitsi luottoa ja Ranskasta oli tullut Euroopan päälainoittaja, ja kieltolain nähtiin hankaloittavan mahdollista lainan saantia. Tuolloin olivat nimittäin parhaillaan käynnissä neuvottelut, joissa Suomen Paperitehtaiden Yhdistyksen johtaja, entinen ulkoministeri Hjalmar Procopé neuvotteli suuresta lainasta. Ehtona oli kieltolain kumoaminen. Myös se painostus, jota kotimaiset taloudelliset etujärjestöt kohdensivat hallitukseen päin, oli kovaa. Pääministeri Sunilan luona kävi marraskuun 12. päivänä taloudellisten keskusjärjestöjen yhteinen lähetystö esittämässä, että valtion olisi turvauduttava alkoholiverotukseen.¹⁰²⁹

Tällaisen tilanteen vallitessa asiaa puitiin Maalaisliiton eduskuntaryhmässä marraskuun 19. päivänä. Sunila totesi, että kärjistynyt taloudellinen tilanne hermostutti koko yhteiskuntaa ja että ”Kieltolaki on horjuttanut uskoa lain pyhyyteen tässä maassa”. Tuolloisen kieltolain Sunila totesi olevan kestävä. Pääministerin mukaan neuvoa antava kansanäänestys oli harkitsemisen arvoinen asia, sillä monelle kansanedustajalle oli vaikea määritellä suhteensa kieltolakiin. Kansanäänestys ei kuitenkaan vielä tässä vaiheessa saanut laajaa kannatusta eduskuntaryhmässä. Alkion perintö tuntui monelle maalaisliittolaiselle olevan sellainen, että olisi ollut pyhäinhäväistys lähteä koskemaan yhteen sen tärkeimmistä kohdista. Tämän pääministeri sai myös huomata ryhmän kokouksessa esitetyissä kannanotoissa, joissa jopa vaadittiin asian ratkaisun jättämistä puoluekokoukselle.¹⁰³⁰

Puoluekokoukselle asiaa ei kuitenkaan jätetty, vaan Maalaisliiton kannan asiaan sai ratkaista marraskuun viimeisenä päivänä kokoontunut lisätyöskeskushallitus. Kansanäänestysasiasta alustanut Sunila vetosi niihin vaatimuksiin, joita oli tehty kansanliikkeiden taholta, nämä kaikki olivat pääministerin mukaan vaatineet kieltolain kumoamista. Näihin vaatimuksiin oli suhtauduttu myötätunnolla. Pääministeri totesi myös, että ulkomailla oli saatu hyviä kokemuksia kansanäänestyksistä. Lopuksi Sunila lausui kansan raitistuttamisen edellyttävän kieltolakiasian saamista kansanäänestyksen alle.¹⁰³¹

¹⁰²⁸ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 9.9.1931, KMA.

¹⁰²⁹ Suomenmaa 14.11.1931, Alkoholin veroitusta suositellaan ratkaisuksi talouspulmaan; Kallenautio 1979, 210–213.

¹⁰³⁰ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 19.11.1931, KMA.

¹⁰³¹ Suomenmaa 1.12.1931, Kieltolaki kansanäänestykseen.

Pääministeri perusteli kansanäänestystä Maalaisliiton päättäjille argumentein, joihin lisätyn keskushallituksen jäsenten oli vaikea sanoa vastaan. Kansanliikkeillä pääministeri tarkoitti luonnollisesti pulaliikkeitä, joiden suunnalta tuli melkoisen kovaa painetta Maalaisliittoa kohtaan. Mutta painetta aiheutti myös Lapuan liike, joka ajoi kieltolain kumoamista. Raitistuttamisen korostaminen oli luonnollisesti tärkeää, olihan puolueen jäsenistössä suuri määrä raittiusmiehiä ja Maalaisliiton vuonna 1921 hyväksytyssä puolueohjelmassa todettiin muun muassa, että ”Puoluejärjestöjen tulee toimia raittius tiedon ja valistuksen levittämiseksi”. Kansanäänestyksen järjestämisen puolesta puhuivat monet argumentit, ja se oli tosiasiallisesti myös ainoa mahdollinen keino maalaisliittolaisille ratkaista kiperä kieltolakikysymys. Puolueen johdon piti kuitenkin tehdä asiasta päätös eikä maalaisliittolaisten ministereiden, sillä silloin varsinkin puolueen raittiusväki olisi voinut väittää pääministerin kumppaneineen kävelleen puolueen ja sen periaatteiden yli.¹⁰³²

Pääosa keskushallituksesta asettuikin pääministerin esittämien argumenttien taakse, mutta eivät kaikki. Muun muassa Kyösti Kallio ja Viljami Kalliokoski olivat sitä mieltä, että asiaa ei olisi kiirehdittävä vaan kanta kansanäänestykseen olisi jätettävä puoluekokouksen päätettäväksi. Kallion kantaa ei voi pitää mitenkään yllättävänä, sillä olihan hän Kieltolakiliiton puheenjohtaja. Sen sijaan hieman yllättäen myös sunilalaiset Kalle Kirra ja Vihtori Vesterinen vastustivat kansanäänestystä. Kirran mukaan sellaisen järjestäminen ei ollut sopivaa eduskunnan arvovallan kannalta, kun taas Vesterinen vetosi Santeri Alkion perintöön ja vaati puoluekokouksen koollekutsumista. Lopuksi Sunila totesi, että mikäli raittiusväki vastustaisi kansanäänestystä, leimattaisiin tämä peloksi. Näyttäisi siltä, että raittiusväki ei luottanutkaan omaan asiaansa – siis siihen, että kansan enemmistö seisoi raittiusaatteen takana.¹⁰³³

Lisätyssä keskushallituksessa käydyssä keskustelussa kuultiin siis argumentteja puolesta ja vastaan. Sunilan voimakkaimpiin tukijoihin kuului lisätyssä keskushallituksessa – ainakin omien muistelmiensa mukaan – *Ilkan* päätoimittaja Artturi Leinonen, joka puolusti esityksen antamista ja jota Kallio tästä syystä moitti Alkion perinnön tärväämisestä ja ”salalapualaisuudesta”. Maalaisliitto oli kaiken kaikkiaan edelleen hyvin jakaantunut suhteessa kieltolakiin ja siihen, miten suureksi ongelmaksi muodostunut kysymys tulisi ratkaista. Rintamalinjan yhdellä puolella seisoivat ihanteelliset raittiusaatteen kannattajat ja toisella puolella pragmaatikot. Tämä jakolinja näkyi, kun lisätty keskushallitus joutui äänestämään Maalaisliiton kannasta kansanäänestykseen. Äänestyksen lopputulema oli 19 jäsentä kansanäänestyksen puolesta ja 11 jäsentä vastaan.¹⁰³⁴ Tulos ei siis ollut yksimielinen, mutta tuskin Sunila

¹⁰³² Maalaisliiton puolueohjelma 1921, ks. esim. POHTIVA – Poliittisten ohjelmien tietovaranto [https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/271]

¹⁰³³ Suomenmaa 1.12.1931, Kieltolaki kansanäänestykseen.

¹⁰³⁴ ibid; Leinonen 1960, 147–148.

sellaista oli edes odottanutkaan, se oli riittävä ja antoi pääministerille hyvän selkänöjan ajaa kieltolaki kumoon mahdollisimman nopeasti ja vielä oman puolueen antamalla mandaatilla.

Sunilalle Maalaisliiton lisätyn keskushallituksen päätös oli tärkeä, sillä mikäli puolue ei olisi asettunut kannattamaan kansanäänestystä, niin hallitus olisi ollut kieltolain suhteen taas pattitilanteessa. Muiden puolueiden ministerit eivät olleet tosin innostuneita kansanäänestyksestä, niin että presidentti Svinhufvud pelkäsi jopa hallituksen hajoavan kysymyksen takia ja ehti jo kysyä Paasikiveä mahdolliseksi uudeksi hallituksenmuodostajaksi. Mutta lopulta ainoastaan kokoomuslainen apulais-sisäministeri Niilo Solja äänesti valtioneuvostossa kansanäänestystä vastaan ja jätti valtioneuvoston pöytäkirjaan eriävän mielipiteensä. Myös sosiaaliministeri Edvard Kilpeläinen oli epäileväinen kansanäänestyksen suhteen, mutta ei asettunut vastustamaan sitä.¹⁰³⁵ Mutta muuten kokoomuslaiset, edistyspuolueen ja RKP:n ministerit päättivät tyytyä siihen, mitä maalaisliittolaiset esittivät, ja hallitus pysyi kasassa.

6.3.4 Tie kansanäänestykseen ja kieltolain kumoutuminen

Hallituksen esityksen tuli kuitenkin vielä läpäistä eduskunnan seula. Lähetekeskustelussa, joka käytiin 3.12., asian esitteli eduskunnalle oikeusministeri Kivimäki. Kivimäen mukaan kieltolaki oli kaikin tavoin epäonnistunut ja oli syytä panna alkoholi valtiolle tuloa tuottavaksi. Oikeusministerin puheenvuoro aiheutti melko laajan keskustelun, jonka aikana Kokoomuksen Paavo Virkkunen syytti hallitusta siitä, että tämä oli taktisista syistä ryhtynyt ajamaan kansanäänestystä. Hallitus toimi Virkkusen mukaan tietoisien hätiköidysti asiassa. Sosialidemokraattien tunnetuimpiin raitiusmiehiin kuulunut Väinö Voionmaa puolestaan vaati hallitukselta toimenpiteitä trokareita vastaan. Itse kansanäänestystä Voionmaa ei sen sijaan vastustanut. Virkkusen ohella Kokoomuksesta löytyi muitakin edustajia, jotka eivät hyväksyneet kansanäänestystä. Kaarlo Huhtalan mukaan asiat olivat määränneet ”puolueparoonit” ja sekä hallituksessa että eduskunnassa oli henkilöitä, jotka eivät uskaltaneet toimia oman vakaumuksensa mukaisesti. Pappisedustaja B. H. Päivänsalo syytti hallitusta pyrkimyksestä painostaa Suomen kansaa hylkäämään kieltolaki. Päivänsalon mukaan hallituksen esitys oli kaiken kaikkiaan puolueellinen ja väärin perusteltu. Hallitus ei Päivänsalon mukaan ollut asiassa objektiivinen, ja näin ollen hän vastusti kansanäänestyksen järjestämistä.¹⁰³⁶

Sunilaa kimmastutti erityisesti Virkkusen puheenvuoro. Pääministeri kiisti sen Virkkusen väitteen, jonka mukaan hallitus ajoi kansanäänestystä taktisista syistä.

¹⁰³⁵ Paasikivi 2000, 228–229, päiväkirjamerkintä 3.12.1931; Valtioneuvoston pöytäkirja 1931 XII 1–2 ja 12, Valtioneuvoston kirjaajankonttorin arkisto, KA.

¹⁰³⁶ VP 1931 ptk. II., 1383–1402.

Hän vakuutti eduskunnalle, että hallitus halusi vilpittömästi nähdä, mikä oli kansan välitön kanta käsillä olevaan suureen kysymykseen, kun olot olivat muuttuneet. Pääministeri perusteli annettua esitystä kansanvaltaisuudella, hänen mukaansa oli ”luonnollista että kansanvaltaisessa valtiossa tahdotaan kuulla juuri kansan mieltä tällaisessa kysymyksessä, joka on eduskunnan käsiteltävistä kaikista merkittävämpiä”.¹⁰³⁷

Itsenäisyyspäivänä Kansallisteatterissa pitämässään laajassa puheessaan Sunila ei käsitellyt sanallakaan kieltolakiasiaa, saati sitten kysymystä mahdollisesta kansanäänestyksestä. Ilmeisesti hän ei halunnut antaa vastustajilleen aseita syyttää häntä painostuksen harjoittamisesta. Sen sijaan, kun kysymystä kansanäänestyksestä käsiteltiin eduskunnan istunnossa 8. päivä joulukuuta, pääministeri piti laajan puheenvuoron. Sunila korosti tehneen kaikkensa, että kieltolakikysymystä ei sekoitettaisi budjettikysymykseen, niin kuin oli tehty. Pääministerin mukaan kysymys kieltolaista oli kuitenkin ratkaistava hyvin pian. Hän totesi, että lakia ei voisi pitää voimassa tai kumota ilman kansan huomattavan enemmistön kantaa. Pääministeri korosti myös, että se, että hän ajoi kansanäänestystä, ei merkinnyt kannanottoa itse kieltolakiin nähden, ja hän muistutti itsekkin olevansa raitis. Sunilan mukaan oli myös tärkeää, että kansanäänestyksessä olisi kolme vaihtoehtoa – täyskiellon säilyttäminen, mietojen alkoholijuomien valmistuksen ja kaupan salliminen tai myös muiden kuin mietojen alkoholijuomien valmistuksen ja myynnin salliminen. Pääministerin mukaan nämä kolme vaihtoehtoa oli oleellista saada mukaan äänestykseen tai muuten vain kiihkoilijat puolin ja toisin saisivat äänensä kuuluville.¹⁰³⁸

Vastaansa pääministeri sai edelleen joitakin edustajia, joiden mielestä kansanäänestystä ei pitäisi järjestää. Kokoomuksen pappisedustaja Väinö Malmivaaran mukaan kansanäänestyksessä ei ollut kyse todellisesta kansanäänestyksestä, ja samaa kantaa edusti maalaisliittolainen pappisedustaja Vilho Kivioja. Kivioja vetosi siihen, ettei perustuslaki sallinut kansanäänestyksiä, ja kaiken kaikkiaan hänestä hallitus oli toiminut kiireellisesti ja hätiköidysti. Sosialidemokraattien Väinö Voionmaa puolestaan syytti pääministeriä ristiriitaisuuksien puhumisesta. Voionmaa toi esiin, miten pääministeri oli painottanut sitä, että hallitus halusi pitää asian erillään budjetista, mutta sitten olikin ryhtynyt puhumaan alkoholiverojen tärkeydestä. Voionmaa paheksui hallitusta myös siitä, että sen esitys oli sävyltään lähellä ultimaatumia. Äänen pääsi myös Päivänsalo, joka ihmetteli niin ikään asian kiireellisyyttä.¹⁰³⁹

Eduskunnassa kansanäänestystä vastaan olivat monet tunnetut raittiusvaikuttajat, kuten juuri Voionmaa. Hallituspuolueista kansanäänestystä ja sitä tapaa millä sitä oli ajettu, vastusti muun muassa Uno Hannula, joka syytti hallitusta painostuksesta ja pääministeriä siitä, että tämä oli leimannut kieltolain kannalla olleet kiihko-

¹⁰³⁷ VP 1931 ptk. II, 1405.

¹⁰³⁸ VP 1931 ptk. II, 1487–1489.

¹⁰³⁹ VP 1931 ptk. II, 1495–1503.

lijoiksi. Hannulan kannassa oli kuitenkin kyse enemmän antagonismista Sunilaa kohtaan kuin siitä, että Hannula olisi kovin aidosti ollut kieltolain kannalla. Muuten hallituspuolueista kieltolakikansanäänestystä vastustivat lähinnä eräät pappisedustajat, ja heistäkin osa vastusti esitystä sen vuoksi, että sitä ei ollut tehty perustuslain säätämisyjärjestyksessä. He olivat äänessä myös asian kolmannessa käsittelyssä 12. päivä joulukuuta, kuten myös sosialidemokraattien Aino Lehtokoski, jonka mukaan hallitus oli johtamassa kansan entistä suurempaan kurjuuteen ja halusi käyttää tähän kiertotietä, jotta saisi asian johdettua paremmin toivottuun lopputulokseen. Pääministeri Sunila ei enää tässä keskustelussa ollut mukana, sillä hänet oli määrätty kattarin ja liikarasituksen vuoksi viikoksi vuoteeseen. Hänen äänenään sai toimia Maalaisliiton Anton Suurkonka, jonka mukaan oli sitä parempi, mitä pikimmin asiaan saatiin ratkaisu.¹⁰⁴⁰

Hallituksen tahto tulikin hyväksytyksi, kun eduskunta hylkäsi Maalaisliiton Vilho Kiviojan esityksen, että lakiesitys olisi jätettävä lepäämään vaalien yli. Kannattaa kuitenkin huomata, että huomattava osa kansanedustajista pidättäytyi äänestyksestä ja Kiviojan ehdotus hylättiin äänin 106–14. Näin esteet kansanäänestyksen tieltä olivat poistuneet, ja se voitiin järjestää hallituksen – ja ennen kaikkea pääministeri Sunilan – suunnittelemassa muodossa.

Ennen kansanäänestystä käytiin tosin sanomalehtien palstoilla vielä viimeinen taisto asian suhteen. Maalaisliitto ei ollut puolueena sitonut jäseniään, mutta lehtien palstoilta huomasi puolueen jakaantumisen. *Ilkassa* ja *Liitossa* esimerkiksi julkaistiin jouluaattona 17 maalaisliittolaisen kansanedustajan, joukossa muiden muassa sunilalaiset Vihtori Vesterinen ja Heikki Vehkaoja, allekirjoittama vetoamus äänestää kieltolain puolesta. Vetoamuksessa voi nähdä pienen piikin Sunilaa kohtaan, varsinkin kun siinä muistutettiin, että ensimmäisen varsinaisen kieltolakialoitteen oli tehnyt säätyvaltiopäivien aikaan liminkalainen talonpoika Tuomikoski. Nyt paheksuttiin sitä, että toinen liminkalainen talonpoika oli kaatamassa kieltolakia – vaikka suoraan sitä ei tietenkään sanottu. Kaikkein selvimmin maalaisliittolaisista lehdistä kieltolain kaatamisen kannalla oli sortavalalainen *Karjalan Ääni*. Kyseisen lehden palstoilla kansanedustaja Matti Pitkänen, joka lukeutui sunilalaisiin, julisti, ettei kannattanut kieltolain jatkamista. *Suomenmaassa* ilmestyi kirjoituksia sekä kieltolain puolesta että sitä vastaan. Eräs voimakkaimmin lakia vastustanut kirjoitus oli maatalousministeriön esittelijäneuvos J. T. Hyvösen kynästä. Hyvönehän oli pitänyt kieltolakia kritisoiden alustuksen jo Maalaisliiton puoluekokouksessa keväällä 1930.¹⁰⁴¹

¹⁰⁴⁰ VP 1931 ptk. II 1508–1513 ja 1606–1616; Ilkka 12.12.1931, Pääministeri Sunila määrätty vuoteeseen.

¹⁰⁴¹ Liitto 24.12.1931, Kansanvallan ystäville Pohjanmaalla. Pohjanmaan maalaisliittolaisten edustajain julkilausuma kieltolakikysymyksessä; Karjalan Ääni 24.12.1931, Mihin listaan viiva kansanäänestyksessä; Suomenmaa 24.12.1931, Päivän kysymyksestä.

Voi siis huomata, että Maalaisliiton jakolinja kieltolakikysymyksessä ei mennyt aivan yksi yhteen ryhmityksen sunilalaiset vastaan kalliolaiset mukaan, vaan sunilalaisia löytyi kieltolain vastustajien lisäksi myös lain kannattajien joukosta. Ehkä voisi todeta, että kieltolain puolella olivat sunilalaisista enimmäkseen pohjalaiset, kun taas puolestaan karjalaiset ja eteläisen Suomen sunilalaiset suhtautuivat verraten kriittisesti kieltolakiin kuten myös sunilalaiset maatalousalan virkamiehet. Kun neuvoa antava kansanäänestys sitten järjestettiin joulukuun lopussa 1931, oli sen tulos kieltolakia kannattaneiden kannalta pettymys. Kieltolain puolesta äänesti 28 % äänensä antaneista, mietojen alkoholijuomien sallimisen puolesta antoi äänensä 1,4 % kun taas selvä enemmistö – 70,6 % äänestäneistä – kannatti kaikkien alkoholijuomien sallimista. Lopullisen sinettinsä kieltolaki sai eduskunnassa tammikuun lopussa 1932, kun hallituksen väkijuomalakiesitys hyväksyttiin äänin 120–45. Maalaisliiton rivit hajosivat äänestyksessä – puolueen edustajista 28 äänesti väkijuomalakiesityksen puolesta, 13 vastaan ja peräti 18 edustajaa jätti äänestämättä.¹⁰⁴²

Kieltolaki siis kaatui hallituksen tahdon mukaisesti. Varsin ratkaisevaa kieltolain kaatumisen kannalta oli Suomessa 1930-luvun alussa vallinnut yleinen tilanne. Kuten Jorma Kallenautionkin on todennut, niin ilman talouspulaa ja sen mukanaan tuomia ongelmia kieltolaki olisi voinut pysyä voimassa vielä vuosia.¹⁰⁴³ Eittämättä kieltolain kaatamiseen vaikutti voimakkaasti myös pääministerin henkilö. Sunila oli alkoholikysymyksessä pragmaatikko, joka ei tunteenomaisesti tarttunut raittiusaatteeseen niin kuin esimerkiksi Kallio, jonka Kieltolakiliiton puheenjohtajana olisi jo periaatteessakin ollut vaikeaa lähteä ajamaan kieltolain kumoamista. Maalaisliittolaisten edustajien äänten jakaantuminen eduskunnassa kertoo puolestaan siitä, miten vaikeaa puolueessa oli suhtautua hallituksen linjaukseen ja esitykseen. Merkittävä osa edustajista kyllä seisoivat hallituksen esityksen takana ja vastustajia-kin löytyi – lähinnä periaatteellisista syistä. Mutta huomionarvoista on, että kolmannes puolueen edustajista ei ottanut osaa äänestykseen. Kansa oli osoittanut tahdonsa, eikä sitä vastaan enää haluttu asettua, vaikka omatunto olisikin ollut kieltolain puolella. Kyösti Kalliokin, joka oli äänestänyt kieltolain jatkamisen puolesta, kirjoitti *Suomenmaahan* artikkelin, jossa totesi, että eduskunnan tulisi kunnioittaa kansan tahtoa.¹⁰⁴⁴ Omaa raittiuskantaansa vastaan Kallion ei tarvinnut kuitenkaan lähteä eduskunnassa toimimaan – puhemiehenä hän ei saanut äänestää.

¹⁰⁴² Häikiö 2007, 75–76; Ylim. VP 1932 ptk., 173.

¹⁰⁴³ Kallenaution 1979, 240–241.

¹⁰⁴⁴ Suomenmaa 9.1.1932, Kansanäänestyksen lähimmät seuraukset.

6.4 Sunila, hänen hallituksensa ja oikeistoradikalismien haaste

6.4.1 Tyyntä myrskyn edellä?

Kun Svinhufvud oli tullut valituksi presidentiksi ja Sunila muodostanut hallituksensa, alkoi näyttää siltä, että Lapuan liike oli saavuttanut tavoitteensa ja menettänyt teränsä. Menneen vuoden levottomuudet olivat kuitenkin vielä tuoreessa muistissa, ja hallitusohjelmassa Sunila peräänkuulutti lain kunnioittamisen tärkeyttä:

Kommunistien julkinen toiminta on tosin tukahdutettu, eikä kommunismilla enää ole mahdollisuuksia saada jalansijaa julkisessa elämässämme. Sensijaan eivät eräät yksityisiä kansalaisia vastaan harjoitetut laittomuudet, joihin viime vuonna ryhdyttiin kommunismin vastustamisen yhteydessä, ole vielääkään tyysin loppuneet. Siitä on kansalaisten mieliin syntynyt levottomuutta. Järjestys ja kuri sekä kansalaisten oikeusturva on maassa pysytettävä täydessä voimassa. Sitä vaatii valtion, yhteiskunnan ja kaikkien kansalaisten etu. Senvuoksi on hallitus valtiovallan kaikella voimalla toimiva sisäisten olojemme vakaannuttamiseksi ja oikeusjärjestyksen voimassa pitämiseksi. Samalla on käytettävissä olevin keinoin tukahdutettava kommunistiset virtaukset, mikäli niitä yhteiskunnassa edelleen liikkuu. Tärkeätä on yleensäkin, että lainkunnioitus, joka on kuluneina vuosina höltynyt, saataisiin arvoonsa.¹⁰⁴⁵

Puhe oli osoitettu selvästi niille oikeistoradikaaleille, joiden mielestä asetettuja tavoitteita ei kommunismilaeista huolimatta ollut saavutettu. Sunila halusi puheellaan tuoda esiin, että maan suurimpana ongelmana oli nyt talouspula eikä sisäisiä oloja saisi missään nimessä horjuttaa, jotta pulatilannetta voitaisiin hoitaa mahdollisimman tehokkaasti. Tämä oli myös tärkeä korostus pääministerin oman puolueen Maalaisliiton suuntaan.

Maalaisliiton lehdissä kiiteltiinkin Sunilan ohjelmapuhetta ja toivottiin, että hallitus saisi työrauhan toteuttaa ohjelmaansa. *Ilkassa* oltiin toivorikkaita sen suhteen, että hallitus saisi työrauhan, ja luotettiin siihen, että Suomen kansa oli oppinut viimeaikaisista tapahtumista sen verran, että ”se ei enää ensimmäisen huutajan mukana lähde omaa hallitustaan vastaan nyrkkiään nostamaan ja siten kaivamaan pohjaa valtakunnan rauhalliselta elämänmenolta”. Kaikki eivät kuitenkaan olleet näin toiveikkaita. Eräät lehdet, kuten *Liitto*, olivat varmoja, että niin ”kommunistit kuin äärimäinen oikeisto tulevat edelleen asettamaan kompastuskiviä hallitusvallan tielle”.

¹⁰⁴⁵ Pääministeri Juho Sunilan II hallituksen ohjelma, katso tämän työn liitteet.

Liitto ennusti, että ”ne piirit joiden mielihalu jäivät hallitusta muodostaessa tyydyttämättä, eivät jättäne yrittämättä tuottaa hallitukselle vaikeuksia”.¹⁰⁴⁶

Näitä mielihaluja saatiin nähdä jo huhtikuussa 1931, kun esille nousi kertomus hallituksen toiminnasta vuonna 1930. Kyseessä oli siis kertomus, jossa käsiteltiin Svinhufvudin hallituksen toimintaa ja erityisesti sen toimintaa loka-joulukuussa 1930. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mielestä kertomuksessa olisi pitänyt todeta, että hallitus ei ollut tehnyt kaikkeaan laittomuuksien torjumiseksi, vaikka sitä oli hallitukselta odotettu. Tämä perustuslakivaliokunnan kanta nosti erityisesti kokoomuslaisten karvat pystyyn, jopa puolueen maltilliseen siipeen kuuluva Paasikivi totesi päiväkirjalleen valiokunnan lausunnon olevan ”aivan tarpeeton ja järjetön” ja osoittavan ”eduskunnan kykenemättömyyttä valtiolliseen järkevään toimintaan ja asioiden hoitoon”.¹⁰⁴⁷ Perustuslakivaliokunta saattoi mietinnöllään myös hallituksen päämiehen hankalaan asemaan. Olihan hallitus istunut vasta muutaman viikon, ja nyt kokoomuslaiset ministerit jo uhkasivat jättää Sunilan ministeristön.

Ei siis ihme, että Maalaisliiton ryhmävaltuuskunnassa todettiin perustuslakivaliokunnan mietintö ärsyttäväksi. Mutta toisaalta esimerkiksi Vihtori Vesterisen mielestä kokoomuslaisten pillin mukaan ei saanut ryhtyä tanssimaan. K. A. Lohen mukaan mietintö oli yleensä ottaen vajavainen, sillä siinä ei annettu tunnustusta kommunismin vastaisesta toiminnasta. Kun asia sitten vietiin eduskuntaryhmään, esitti Lohi, että mietintöön tehtäisiin lisäys, jossa keuhutaisiin kommunismin vastaista toimintaa. Tämä aiheutti jonkin verran keskustelua Maalaisliiton eduskuntaryhmässä ja asiaa puitiin useammassa kokouksessa. Sunila itse ei isommin keskusteluun puuttunut, mutta totesi, että presidentti on huolissaan tilanteesta ja että kaksi kokoomuslaista ministeriä ja yksi ruotsalainen lähtisivät hallituksesta, mikäli mietintö hyväksytään sellaisena kuin perustuslakivaliokunta oli sen esittänyt.¹⁰⁴⁸

Hallituspuolaa ei saanut missään nimessä lähteä synnyttämään, sillä porvarillinen koalitiohallitus oli saatu kasaan vain vaivoin ja sen kaatuminen nopeasti olisi merkinnyt uusia ongelmia. Pääministeri Sunila antoi Maalaisliiton eduskuntaryhmän ymmärtää, että kokoomuslaisille pitäisi antaa hieman myöden, jotta hallituksen toimintaedellytykset säilyisivät. Vaikka suunta keväällä 1931 oli jo kohti porvarillista legalismia, niin lapualaisuuden henki oli kuitenkin vielä voimakkaasti läsnä vaikuttaen etenkin Kokoomuksessa. Vesa Vareksen sanoin Kokoomus uskoi olevansa vallan satulassa ja panevansa asiat kuntoon 1920-luvun pikkupolitikoinnin jälkeen.¹⁰⁴⁹

¹⁰⁴⁶ Ilkka 24.3.1931, Hallituksen ohjelma; Liitto 24.3.1931, Hallituksen ohjelma.

¹⁰⁴⁷ Paasikivi 2000, 185, päiväkirjamerkintä 3.4.1931.

¹⁰⁴⁸ Maalaisliiton ryhmävaltuuskunnan kokous 9.4.1931, KMA; Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 15.4.1931, KMA.

¹⁰⁴⁹ Vares 1991, 93.

Maalaisliiton ratkaisu olikin pitää perustuslakivaliokunnan mietinnöstä muuten kiinni, mutta ehdottaa siihen muutamia lievennyksiä. Lievennyksiin olikin syytä ryhtyä hallituksen jatkon kannalta, niin rajusti kokoomuslaiset kansanedustajat hyökkäsivät perustuslakivaliokunnan mietintöä vastaan eduskunnan suuressa salissa. Esimerkiksi Paavo Virkkunen totesi sen virittävän vain uudelleen riidan ja erimielisyyden, kun maa kaipaisi rauhaa ja voimien kokoamista. Kokoomuslaisten kantoja vastaan polemisoiivat lähinnä puolestaan sosialidemokraatit, kuten Aimo Aaltonen ja Eino Kilpi, mutta myös Edistyspuolueen W. W. Tuomioja.¹⁰⁵⁰

Maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja Lohi puolestaan totesi eduskunnalle, että perustuslakivaliokunnan mietinnössä mainittuja asioita oli käsitelty jo niin monta kertaa tiedonantojen ja välilyksymysten yhteydessä, että oli tarpeetonta palata niihin. Lohi huomautti myös valiokunnan kiinnittäneen aivan liikaa huomiota siihen, mitä rikoksia ja yhteiskunnan vastaista toimintaa oli tapahtunut Svinhufvudin hallituksen aikana. Hallituksen aikaansaannoksiin ei Lohen mukaan ollut kiinnitetty samassa mittakaavassa huomiota.¹⁰⁵¹ Lohi ehdottikin mietintöön muutamia muutoksia ja lisäyksiä, kuten:

hallituksella on taistelllessaan sanottuja lainrikkoksia ja väkivaltaisuuksia vastaan, ollut voitettavanaan monia vaikeuksia, joiden vuoksi hallituksen ei ole onnistunut tarpeellisessa määrässä ylläpitää valtiovallan auktoriteettia yhteiskunnassa tapahtuneen laajalle levinneen liikehtimisen vallitessa.¹⁰⁵²

Lohen ehdottamia lisäykset saivat kannatusta Edistyspuolueen Cajanderilta, joka totesi niiden täydentävän kuvaa vallinneesta sisäpoliittisesta tilanteesta. Sen sijaan SDP:n Aaltosen mukaan Lohen puhe osoitti jälleen kerran, miten ”helposti osa maalaisliittolaisia on taivutettavissa tekemään myönnytyksiä äärimmäiselle oikeistolle”.¹⁰⁵³ Keskustelu asiasta jatkui vielä toisenakin päivänä, minkä jälkeen asiasta päästiin äänestämään. Äänestyksen tuloksena perustuslakivaliokunnan mietintö hyväksyttiin, mutta eräin Lohen ja Cajanderin tekemin muutosesityksin.¹⁰⁵⁴

Äänestyksen jälkeen kokoomuslaiset ministerit ilmoittivat Sunilalle voivansa jäädä hallitukseen. Vaikka hallituksesta ei liiemmälti oltu Kokoomuksen piirissä innostuneita, niin pragmaattisuus voitti kuitenkin intohimot. Olot eivät olisi kestäneet kokoomuslaisten ministerien eroa, ja varmasti kokoomuslaisten oli jatkettava myös lojaalisuudesta presidentti Svinhufvudia kohtaan. Olihan Kokoomuksen joh-

¹⁰⁵⁰ VP ptk 1931 I, 486–508.

¹⁰⁵¹ VP ptk. 1931 I, 515–517.

¹⁰⁵² *ibid.*

¹⁰⁵³ VP ptk. 1931 I, 520–532.

¹⁰⁵⁴ VP ptk. 1931 I, 537–540.

don taholta vakuutettu presidentille, ettei kokoomusryhmä aiheuttaisi vaikeuksia.¹⁰⁵⁵ Maalaisliiton taholta pääministeri Sunila ja eduskuntaryhmän puheenjohtaja Lohi olivat tehneet kaikkensa sen suhteen, että kokoomuslaiset jatkaisivat hallituksessa, ja heidän pelinsä onnistuikin. Hallituspulaan tilannetta ei haluttu saat-
taa.

Maalaisliittolaisessa lehdistössä tapahtunutta kommentoitiin laajasti. Yleisesti todettiin järjen voittaneen Kokoomuksen ryhmässä. Pakinoitsija Tompan Tuomo – Urho Kittilä – kirjoitti *Suomenmaassa* tapahtuneen osoittaneen, miten lapualainen siipi on Kokoomuksessa painona. Lassi Hiekkala oli Tompan Tuomoakin myrkyllisempi ja osoittelevampi Kokoomuksen suuntaan kirjoittaessaan *Suomenmaan* pakinassaan maalaisliittolaisille, että ”Koettakaas nyt, pojat, olla kiltteinä ettei kokoomussetä, joka tällä kertaa tyytyi pieneen riitaan hieraise sitä isoa ja pudota ’samaa kattoa’, jonka alla nyt sitten toistaiseksi ollaan edes joltisessakin turvassa, päähänne”. *Maakansan* pääkirjoituksessa valiteltiin, miten poliittisissa oloissa ei vielä ollut ”päästy siihen mielialojen rauhoittumiseen, johon kaikilla tahoilla on ilmoitettu vilpittömästi pyrittävän”.¹⁰⁵⁶

Hallituskriisi siis vältettiin huhtikuussa 1931. Mutta kokoomuslaisten toiminta osoitti maalaisliittolaisille, että hallituskumppani oli kaikkea muuta kuin varma ja lojaali. Sitä, kuinka tosissaan kokoomuslaiset olivat hallituksesta lähdössä, on vaikea, ellei lähes mahdoton todentaa. Hallituksen jättäminen vain paria viikkoa sen nimittämisen jälkeen olisi voinut näyttäytyä epäluottamuslauseena myös presidentti Svinhufvudia kohtaan. Vesa Vareksen luonnehdinnan mukaan kokoomuslaisille hallitusyhteistyössä oli kyse enemmänkin järkiavioliitosta – ei intohimosta.¹⁰⁵⁷

Kaiken kaikkiaan suurempina ongelmina nähtiin kevään ja kesän 1931 aikana jo esille nousseet pulaliikkeet ja niiden hallitukselle – ja etenkin Maalaisliitolle – aiheuttama haaste. Maalaisliiton piirissä ei kuitenkaan lakattu korostamasta laillisuutta ja etenkin haluttiin tehdä pesäeroa niihin maalaisliittolaisiin, jotka olivat esiintyneet Lapuan liikkeen asialla ja yrittäneet hajottaa Maalaisliittoa. Lapualaismaalaisliittolaiset tuomitsevia kokouksia pidettiin maaliskuun 1931 loppupuolella muun muassa Varsinais-Suomessa ja Keski-Pohjanmaalla. Varsinais-Suomen maalaisliittolaisten kokouksessa hyväksyttiin ponsilausekset, jossa tuettiin pyrkimyksiä, jotka tähtäävät laillisten olojen palauttamiseen, ja jossa tuomittiin Lapuan liikkeen uusi suunta, joka kokouksen mukaan tähtäsi parlamentaarisuuden täydelliseen kumoamiseen. Keski-

¹⁰⁵⁵ Vares 2007, 81–85.

¹⁰⁵⁶ Suomenmaa 16.4.1931, Parvekepakinoita; Suomenmaa 18.4.1931, Silmästä silmään; Maakansa 17.4.1931, Hallituspula vältetty.

¹⁰⁵⁷ Vares 2007, 81–85.

Pohjamaalla puolestaan vaadittiin tasavaltalaisen ja kansanvaltaisen valtiomuodon puolustamista.¹⁰⁵⁸

Maalaisliitossa vaadittiin siis keväällä 1931 laillisuutta ja kansanvaltaisuutta. Painetta tähän suuntaan tuli myös maltillisen vasemmiston taholta. Sosialidemokraattisessa lehdistössä ilmestyi keväällä 1931 useita kirjoituksia, joissa ladattiin odotuksia Sunilan hallitusta kohtaan. *Suomen Sosialidemokraatin* pääkirjoituksessa peräänkuulutettiin, että hallituksen olisi keksittävä tepsivät keinot laittomuuden ja väkivallan lopettamiseksi maassa. Lehden mukaan ”Tuskistunut, kärsivä ja yhteistä onnettomuutta vastaan kamppaileva kansamme ei jaksakaan enää sietää hämäräperäisten voimien pilkantekoa lakia ja laillista oikeusjärjestystä vastaan”.¹⁰⁵⁹

Pääministeri otti kantaa poliittiseen tilanteeseen laajemmin Maalaisliiton puoluekokouksessa 13.6.1931 pitämässään puheessa. Isolta osalta Sunilan puhe käsitteli talouspulaa, mutta ei hän unohtanut muitakaan ajankohtaisia asioita. Puheen aloituksessa korostettiin tapahtunutta kommunismin hävittämistä:

Tämä saavutus [kommunismin kitkeminen] on erityisesti senvuoksi merkille pantava, että se pohjautuu kansan ja nimenomaan talonpoikaiskansan voimakkaaseen tahtoon päättävästi tuhota maan itsenäisyyttä uhkaava turmiollinen liike. Mainittu seikka antaa tälle saavutukselle sisäisen voiman ja takeita vastaisuuteen nähdessä sen kestämisestä. Kansan valtavissa pohjakerroksissa elävä tahto pystyy kommunistisen vaaran vastaisuudessaan torjumaan. Siihen vakaumukseen perustuu meidän uskomme tulevaisuuteen, sille pohjalle perustuu myös yhteiskuntaa rakentava työmme.¹⁰⁶⁰

Pääministeri nosti puheessaan talonpojat ratkaisevaan rooliin kommunismin kitkemisessä. Tämä oli tietysti luonnollista Maalaisliiton puoluekokouksessa, jossa puolueen merkitystä ja sen roolia isänmaan tukipylväänä ja pelastajana piti aina korostaa. Mutta samalla puheen sävy oli sellainen, että laittomuuksille ei ollut sijaa. Sunilan mukaan osa teoista, jotka oli tehty kommunismin vastustamisen nimissä, oli sellaisia, jotka himmensivät omalta osaltaan tätä saavutusta.¹⁰⁶¹

¹⁰⁵⁸ Suomenmaa 31.3.1931, Varsinais-Suomen maalaisliittolaiset koolla sunnuntaina. Tuokea laillisuuspyrkimyksille, tuomio n. s. valhemaalaisliittolaisille; ja samassa lehdessä Keski-Pohjamaan maalaisliittolaisten kevätkokous. Maalaisliiton luottamusmiehiltä vaadittava puolueen ohjelman ja järjestö päätösten noudattamista. – Tasavaltalaista valtiomuotoa ja laillisuutta puolustettava voimakkaasti.

¹⁰⁵⁹ Suomen Sosialidemokraatti 10.5.1931, Hallituksen arvovalta.

¹⁰⁶⁰ Suomenmaa 14.6.1931, Poliittinen tilanne maassa. Pääministeri J. E. Sunilan esitys maalaisliiton puoluekokouksessa 13.6.31.

¹⁰⁶¹ *ibid.*

Puheessaan Sunila peräänkuulutti vielä itsehillinnän ja asiallisen harkinnan tärkeyttä. Pääministerin mukaan kiihkoilulla ja mielenosoituksilla ei edistetty yleensä-kään mitään asiaa, vaan tällaisella toiminnalla asia yleensä pilattiin ja samalla tuotettiin myös suuria vaikeuksia hallitus- ja järjestysvallalle. Kansalaisten tuli unohtaa se, mikä heitä erotti, ja sen sijaan tuli löytää se, mikä heitä yhdisti.¹⁰⁶² Puheen viesti oli siis selvästi osoitettu niin Lapuan liikkeen suuntaan kuin myös pulaliikkeille. Kansaa ei saanut repiä rikki.

Erityisen huomionarvoisena voi pitää sitä, miten Sunila puuttui puheensa loppupuolella sanomalehtien kirjoitteluun. Pääministeri totesi sanomalehtien voivan koota kansalaisia yhteen tai nostaa heitä toisiaan vastaan. Sanomalehtien tuli pyrkiä pääministeristä enemmän kiihkottomaan asiallisuuteen ja toisten ymmärtämiseen kuin mustamaalaamiseen.¹⁰⁶³

Maalaisliittolaisessa lehdistössä puoluekokous ja siellä pidetyt puheet saivat osakseen lähinnä kiitosta. Pääsanoma oli, että puolue seisoj yksimielisenä hallituksen takana. *Suomenmaan* luonnehdinnan mukaan se ”sama terveelle kansanvallalle ja tinkimättömälle laillisuudelle rakentuva parlamentaarinen suunta, mikä osoitettiin jo maalaisliiton ensimmäisessä puolueohjelmassa, esiintyi myös kaikissa niissä puheissa ja alustuksissa, joita kokouksessa ja juhlassa esitettiin”.¹⁰⁶⁴

Vaikka julkisuudessa puoluekokousta kiiteltiinkin yksimieliseksi, niin aivan ilman säröjä puoluekokous ei sujunut. Suurin kohu kokouksessa nousi siitä, että vaadittiin niiden maalaisliittolaisten valitsijamiesten astumista esiin, jotka olivat äänestäneet presidentinvaalin ensimmäisellä kierroksella Svinhufvudia eivätkä Maalaisliiton omaa ehdokasta Kalliota. Puoluekokous päättikin erottaa nämä yliloikkarit, mutta käytännössä ponsi jäi lähes kuolleeksi kirjaimeksi, sillä aluksi yliloikkareista ilmoittautuivat Eino Tuomivaara ja Paavo Kiiski. Lopulta vain Tuomivaara joutui lähtemään puolueesta. Tämä näytös oli näpäytys relanderilaisia – ja samalla hieman myös sunilalaisia – kohtaan, sillä eihän Sunilakaan ollut ottanut kantaa Kallion presidenttiyden puolesta. Sunilan tunnoista ei ole säilynyt todisteita, mutta Karjalan maalaisliittolaiset ottivat puoluekokouspäätöksen raskaasti. *Maakansan* Aatami syytti Kallion ehdokkuutta ajaneiden painostaneen valitsijamiehiä ja tämän painostuksen suututtaneen karjalaisia valitsijamiehiä niin, että osa oli antanut äänensä jo ensimmäisellä kierroksella ei-maalaisliittolaiselle ehdokkaalle. Aatami totesi kokouksen vetäneen karjalaiset maalaisliittolaiset valitsijamiehet häpeäpaaluun ja valitti, että pitämällä itsepäisesti kiinni Kalliosta oli Maalaisliitto menettänyt presidentinpaikan.¹⁰⁶⁵

¹⁰⁶² *ibid.*

¹⁰⁶³ *ibid.*

¹⁰⁶⁴ Suomenmaa 16.6.1931, Maalaisliiton puoluekokous.

¹⁰⁶⁵ Maakansa 20.6.1931, Surullinen juhla.

Pääministerin puoluekokouspuheen sanat otettiin verraten maltillisesti vastaan myös Kokoomuksen lehdistössä, vaikka olisi voinut kuvitella varsinkin puheen lopun herättävän vastalauseita ja kommentteja sananvapauteen puuttumisesta. Erityisen yllättävänä voi pitää *Vaasan* pääkirjoitusta, jossa todettiin pääministerin esitelmän olleen ”harvinaisen maltillinen ja asiallinen”. Pientä piikittelyä päätoimittaja J. O. Ikola – maalaisliittolaisten vanha antagonistin ja lapualaisuuden ymmärtäjä – ei kuitenkaan malttanut olla harrastamatta, sillä hän totesi kirjoituksessa, että ”Pääministerin lausunnossa asiallisuuden ja itsehillinnän säilyttämisestä näyttää siis olevan varteenotettavaa hallituksen omassakin keskuudessa”, ja viittasi eräisiin ministeri Niukkasen talouspoliittisiin lausuntoihin. *Uuden Suomen* Johannes totesi pääministerin puheen olleen ”sellaisen jollaista isänmaallisten ryhmäin yhteisesti muodostaman hallituksen päämieheltä on vaadittavakin”. *Aamulehden* Juho irvaili, että erityisesti *Pohjolan Sanomien* Uuno Hannulan tulisi ottaa pääministerin sanat ja kehotukset varteen.¹⁰⁶⁶

6.4.2 Työväentalot avataan ja tilanne kärjistyy

Kevät ja kesä 1931 olivat pääsääntöisesti sujuneet rauhallisesti suhteessa Lapuan liikkeeseen. Kuten jo aiemmin on tuotu esiin, hallituksen ja sen pääministerin huolena olivat ennen kaikkea talouspula ja pulaliikkeet, joista tosin osa kytkeytyi myös Lapuan liikkeeseen. Syksyllä 1931 tilanne alkoi kuitenkin kärjistyä kaikin tavoin. Ensimmäiset merkit lapualaisten uudelleen aktivoitumisesta saatiin syyskuun puolivälissä, kun Sunilan hallituksen sisäministeri von Born antoi luvan avata Lapuan työväentalon ovet sillä ehdolla, ettei talossa harjoitettaisi kommunistista kiihottustyötä ja järjestettäisi kommunistien kokouksia.¹⁰⁶⁷

Sunila joutui hankalaan välikäteen *Suomen Sosialidemokraatin* julistettua koko hallituksen olleen päätöksen takana. Kun kokoomuslehdet tiedustelivat asiaa, totesi Sunila, ettei näin ollut asian laita. Pääministeri totesi asian tulevan käsittelyyn vasta myöhemmin. Maalaisliittolaisille lehdille Sunila kuitenkin totesi hieman myöhemmin, että asiaa ei olisi tarpeellista käsitellä koko valtioneuvostossa vaan sisäministeri oli tehnyt päätöksensä Lapuan työväentalon avaamisesta täysin toimivaltansa rajoissa. Sunila muistutti myös, että *Vaasan* läänin maaherra voisi tilanteen niin edellyttäessä ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin yhdistyslain tai muulla laillisella perusteella.¹⁰⁶⁸

Sunila halusi ilmeisesti välttää vaikean asian käsittelyä hallituksessa. Hän halusi myös muistuttaa laillisuuden merkityksestä ja siitä, että maaherralla olisi mahdolli-

¹⁰⁶⁶ Vaasa 19.6.1931, Tilanteen mukaan; Uusi Suomi 17.6.1931, Vanhan tutun tarinaa 514, Maalaisliiton puoluekokouksessa; Aamulehti 16.6.1931, Asiasta toiseen.

¹⁰⁶⁷ Huttula 2000, 250; von Born 1954, 283.

¹⁰⁶⁸ Suomen Sosialidemokraatti 19.9.1931, Hallitus on sisäministerin takana; Maakansa 22.9.1931,

suus puuttua työväentalolla tapahtuvaan toimintaan, mikäli se olisi jollain tapaa laitonta. Laillisuutta korostivat myös maalaisliittolaiset lehdet, jotka pitivät Lapuan tapahtumia osoituksena siitä, että ”kansan sielu ei ollut vielä lopullisesti tervehtynyt, eikä rauhoittunut siitä sairaalloisuuteen saakka kiihtyneestä mielentilasta, mihin kommunistiemme räikeä esiintyminen oli sen yli vuosikymmenen kuluessa ladanut”.¹⁰⁶⁹

Kokoomuslaisia kyseisenlaisten kantojen esittäminen ei miellyttänyt. Tämä tuli ilmi monellakin tapaa niin puolueen lehdissä kuin puolueen eri elimissä. *Uusi Aura* kirjoitti sisäministeri von Bornin antaneen ”iskun sille yhteiselle porvarilliselle rintamalle, jota Sunilankin hallituksen piti edustaa” ja syytti sisäministeriä lyhytnäköisestä toiminnasta. *Uuden Suomen* pakinoitsija Henrikki totesi sisäministerin kiihottaneen tarpeettomasti mieliä. Kun puolueen työvaliokunta piti kokousta lokakuun 24. päivä, totesi Yrjö Pulkkinen, että ”Pääministeri Sunilaan poliittisena toimihenkilönä ei voi ollenkaan luottaa”, ja hän vaati myös lähtemistä hallituksesta. Muutenkin kokouksessa keskusteltiin siitä, miten pääministeri toiminnallaan haki vasemmiston suosiota ja ärsytti jyrkempää oikeistoa. Tilalle todettiin tulevan Maalaisliiton ja Edistyspuolueen hallituksen, mutta sellaisena Pulkkinen ja eräät muut kokoomuslaiset näkivät jo silloisen Sunilan hallituksen.¹⁰⁷⁰

Hallitukseen ja pääministerin oltiin siis Kokoomuksessa melko tyytymättömiä syksyllä 1931, mikä johtui sekä hallituksen maalaisliittolaisten jäsenten talouspoliittisista näkemyksistä mutta ennen muuta siitä, miten maalaisliittolaiset ministerit pääministerin johdolla suhtautuivat Lapuan liikkeeseen rinnastamalla sen suorittamat tihutyöt ja kommunismin. Kuitenkin vielä lokakuussa puolueen puheenjohtaja Kyösti Haatajan, puolueen voimamiehiin kuuluneen Paavo Virkkusen ja puolueen harmaana eminenssinä pidetyn K. N. Rantakarin mielestä Kokoomuksen tulisi vielä jatkaa hallituksessa. Perusteina oli, että muuten Kokoomus joutuisi eristetyksi ja tilalle tulisi vasemmistokoalitio. Sellaisen vaihtoehtoon Kokoomuksen maltilliset vaikuttajat eivät halunneet tilannetta päästä.¹⁰⁷¹

Jos Kokoomuksessa hallituksen suhtautumista Lapuan liikkeeseen kritisoiinkin, niin toista suuntaa edusti Sunilan hallituksessa myös istuneen Edistyspuolueen kanta. Se oli syksyyn 1931 tullessa muuttunut lähes yksinomaan kielteiseksi. Niin kuin Edistyspuoluetta tutkinut Jenni Karimäki kirjoittaa, ryhdyttiin puolueen piirissä vuoden 1931 aikana korostamaan myös liikkeessä esiintyviä taantumuksellisia piirteitä, kun aiemmin oli tyydytty laillisuuden korostamiseen.¹⁰⁷²

¹⁰⁶⁹ Suomenmaa 23.9.1931, Uhmaajat.

¹⁰⁷⁰ Uusi Aura 22.9.1931, Sisäpoliittinen tilanne; Uusi Suomi 19.9.1931, Viikon varrelta; Vares 2007, 86.

¹⁰⁷¹ Vares 2007, 86.

¹⁰⁷² Karimäki 2016, 235–236.

Edistyspuolue halusi pitää Sunilan hallituksen kasassa, mutta syyt olivat toiset kuin Kokoomuksella. Edistyspuolueen lehtien taholta hallituksen nähtiin pyrkivän laillisen menon palauttamiseen ja sille todettiin olevan kansan enemmistön tuki. Hallituspulaa ei saisi missään nimessä tulla, niin kuin *Turun Sanomien* Urho Toivola kirjoitti pääkirjoituksessaan 21. syyskuuta, sillä se aiheuttaisi epävarmuutta ja olisi osoitus koko muulle maailmalle siitä, että olot Suomessa eivät olleet vakiintuneet laillisiin ja turvallisiin uomiin. Tämä taas johtaisi siihen, että Suomen olisi entistä vaikeampi saada luottoa. Samoin edistyslehdissä kysyttiin, eikö länsimaiseen kulttuuriin kuulunut se, että maan asioista päättää ja valtioelinten toimista määrää eduskunta ja eduskunnalle vastuunalainen hallitus.¹⁰⁷³

Syksyllä liikkui myös huhuja siitä, että Maalaisliiton oikeiston eroavan ja perustavan oman erillisen ryhmänsä. Ryhmää johtaisi syrjään joutunut presidentti Relander, ja siihen kuuluisivat ainakin Albin Manner ja A. E. Tuomivaara. Tällaisia tietoja levitteli Tauno Jalannin mukaan Pariisissa sotilasasiamies V A. M. Karikoski. Urho Kekkoselle kirjoittamassaan kirjeessä Jalanti totesi Maalaisliiton oikeistoryhmään kuuluvan noin 15 edustajaa.¹⁰⁷⁴ Maalaisliiton oikeistossa oli varmasti olemassa tiettyä katkeruutta varsinkin sen jälkeen, kun puoluekokouksessa oli ripitetty niitä valitsijamiehiä, jotka eivät olleet presidentinvaalin ensimmäisellä kierroksella Kalliota vaan suoraan Svinhufvudia. Mutta vaikka katkeruutta Maalaisliiton oikeistossa oli, niin näyttöä siitä, että entinen tasavallan presidentti Relander olisi puuhannut Maalaisliitosta erillistä oikeistomaalaisliittolaisten ryhmää, ei ole. Kyse lieneekin enemmän huhuista, sillä Relander ei näytä enää syksyllä 1931 ja siitä eteenpäin tunteen suurtakaan sympatiaa lapualaisuutta kohtaan vaan puolustaneen laillista hallitusta. Tästä kertovat muun muassa Relanderin Terijoella syyskuun lopussa 1931 pitämä puhe, jossa hän peräänkuulutti rauhan ja lakipohjaisen järjestyksen ylläpidon tärkeyttä, sekä se, että hän seuraavana vuonna Mäntsälän kapinan aikaan oli soittanut Väinö Tannerille ja vaatinut jyrkkiä toimenpiteitä kapinallisia vastaan.¹⁰⁷⁵

Vaikka poliittisen oikeiston ja etenkin lapualaisten suurin kritiikki kohdistuikin sisäministeri von Bornia kohtaan, niin kuumekäyrä alkoi nousta myös pääministeri Sunilan esiintymisen johdosta. Syyskuun lopussa nimittäin ruotsinkielinen sosiaalidemokraattinen työväenyhdistys Finlands Svenska Arbetarförbund rf avasi kesällä 1930 suljetun Degerbyn Päivölän työväentalon sisäasiainministeriön luvalla. Avaistilaisuudesta tuli kahakka, jonka aikana lapualaiset vaativat tilaisuuden lopettamista. Tilaisuus saatiinkin loppumaan ja seuraavalla viikolla länsiusmaalaisten la-

¹⁰⁷³ Turun Sanomat 21.9.1931, Nyt ei ole hallituspulan aika; Turun Sanomat 23.9.1931, Joko – tahi.

¹⁰⁷⁴ Tauno Jalanti Urho Kekkoselle 20.9.1931, Urho Kekkosen arkisto.

¹⁰⁷⁵ Maakansa 29.9.1931, Talonpoikaisväestö ja pula-aika. Puhe, jonka ent. presidentti Relander piti Terijoen maatalousnäyttelyssä; Vasara 2013b, 731; Tanner 1966, 136.

pualaisten lähetystö kävi esittämässä pääministerille vaatimuksen talon sulkemisesta. Lähetystö luovutti pääministerille myös kirjelmän, jossa todettiin, että ”oikeusjärjestyksen, jonka aina huomataan antavan yhteiskunnan vihollisille suojaa ja vapautta jatkuvaan toimintaan, mutta joka osoittautuu kykenemättömäksi turvaamaan yhteiskunnan omia elinetoja, täytyy ennemmin tai myöhemmin menettää arvovaltansa”. Tätä vaatimusta ja työväentalon sulkemista Sunila ei hyväksynyt, vaan hän huomautti lähetystölle, miten juhlan keskeyttäneet olivat toimineet täysin omavaltaisesti ja ottaneet itsellensä sellaisia oikeuksia, jotka eivät heille kuuluneet. Pääministeri korosti vielä, että talo oli päätynyt täysin laillisesti sosialidemokraattisen yhdistyksen haltuun.¹⁰⁷⁶

Sunila puolusti siis selkeäsanaisesti laillisuutta ja teki tiettäväksi, ettei hyväksynyt sitä kampanjaa, jota oli lähdetty käymään sosialidemokraatteja vastaan syksyllä 1931. Vaikka tämä kanta tuli varmasti selväksi viimeistään Degerbyn tapauksen jälkeen, niin Lapuan liikkeen edustajat vaativat yhä pääministeriltä sosialidemokratien vastaisia toimia, ja esimerkiksi Tampereella lokakuun 3. päivänä kokoontunut lapualaiskokous lähetti pääministerille sähkeen, jossa vaadittiin muun muassa, ettei yhtään työväntaloa avattaisi ilman tuomioistuimien suorittamaa perusteellista tutkintaa ja että hallitus estäisi sosialistilehtien harjoittaman painovapauslain väärinkäytön.¹⁰⁷⁷

Pääministeriä pyrittiin tämänkin jälkeen painostamaan lapualaisten taholta. Lokakuun 10. päivänä hän sai vastaanottaa lapualaisten lähetystön, joka ilmaisi huolensa siitä, miten olot olivat palautumassa vasemmistoa suosivalle kannalle, joka teki yhteiskuntajärjestystä vastaan tähdätyin toiminnan mahdolliseksi ja jopa luvalliseksi. Viipurissa 13. lokakuuta pidetyssä kokouksessa joukko lapualaisia puolestaan laati ”ohjelmaehdotuksen maan taloudellisen ja poliittisen elämän tervehdyttämiseksi”. Ohjelman, joka julkistettiin ainakin *Ajan Sanassa*, ponsissa vaadittiin muun muassa omavaraistaloutta, kieltolain kumoamista, sosiaalilainsäädännön keventämistä, äänioikeuden rajoittamista veroa maksavien ja yhteiskuntaa suojaavien kansalaisten oikeudeksi, kuolemanrangaistuksen käyttöönottoa sekä sitä, että niille kansanliikkeen jäsenille, jotka olivat syytettyinä tai tuomittuina, piti antaa yleinen armahdus. Kaikki tuki marxilaishenkisille järjestöille piti lakkauttaa heti.¹⁰⁷⁸

¹⁰⁷⁶ Ajan Sana 30.9.1931, Pääministerillä oli vain moitteita Länsi-Uudenmaan lapuanmiehille; Suomenmaa 30.9.1931, Degerbyläisten lähetystö kävi eilen selittämässä pääministerille motiivejaan, vaatien Päivölän työväentalon suljettavaksi. Pääministeri Sunila: Teon suorittaneet ottaneet itselleen oikeuksia, jotka eivät heille kuulu; von Born 1954, 288.

¹⁰⁷⁷ Ilkka 5.10.1931, ”Me vaadimme” Pohjois-Hämeen lapualaiset lähettäneet pääministerille päätöslauselman.

¹⁰⁷⁸ Ajan Sana 17.10.1931, Ohjelmaehdotus maan taloudellisen ja poliittisen elämän tervehdyttämiseksi. Viipurin neuvottelukokouksen suunnitelma.

Ponnet olivat kovia. Kun niitä oli käsitelty eri puolilla maata järjestetyissä kansalaiskokouksissa, joissa niitä oli muokattu, esitettiin ne sekä presidentille että pääministerille. Sunilan luona lähetystö sai kylmää vettä niskaansa pääministerin vastattua esitettyihin ponsiin. Todettuaan ensin, että ohjelmassa oli muutamia sellaisia kohtia, joita jokainen isänmaallinen kansalainen saattoi hyväksyä, hän tuomitsi suurimman osan ponsista lausuen:

niiden [ponsien] joukossa on myös sellaisia, joita jo valtiojärjestyksemme ja terveen yhteiskuntakehityksen kannalta on mahdoton hyväksyä. Kun eräät ponnet ja ponsikokoelman yleinen henki eivät sovellu meillä voimassa olevaan, kansanvaltaan perustuvaan parlamenttaariseen valtio- ja hallitusjärjestelmään, oli aikaisemmin julkaisutuissa ponsissa viimeisenä vaatimuksena, että ohjelmaa toteuttamaan oli maahan viipymättä saatava ”puoluevallasta, poliittisia- sekä ryhmäetuja suosivista lehmäkaupoista riippumaton hallitus, joka ryhtyy tehtäväänsä heti suorittamaan ja jolle kansan laajat kerrokset lupaavat kaiken kannatuksensa”. Sittenkin lienee tämä ponsi siten muutettu, ettei ole nimenomaan sanottu tahdottavan uuden hallituksen muodostamista ohjelmaa toteuttamaan. Lähetystön jäsenille on tunnettua, että se hallitus, joka viime presidentinvaalin tapahduttua erinäisten vaikeuksien jälkeen saatiin muodostetuksi, on verraten laajalle pohjalle nojaava parlamenttaarinen, eduskunnalle vastuunalainen hallitus. Jos se ehkä olisi jollekin epätietoista, voin vielä lisätä, ettei nykyinen hallitus tule poikkeamaan maan perustuslakien määräämältä tieltä ja että se katsoo nykyisessä vaikeassa tilanteessa velvollisuudekseen jatkaa työtään niin kauan kuin yhteisymmärrys Valtion Päämiehen kanssa säilyy ja Eduskunta antaa kannatuksensa Hallituksen työlle.¹⁰⁷⁹

Sunila teroitti siis vastauksessaan lapualaislähetystölle kansanvaltaa ja parlamentarismia ja sitä, ettei hallitus tulisi toimimaan minkäänlaisen painostuksen alaisena. Vastauksensa lopussa Sunila korosti vielä, miten kaikenlainen kiihotustyö oli vahingollista ja suorastaan vastuutonta:

Mutta olivatpa hallitusohjaksissa kutka hyvänsä, yksi on maan asiain menestykselliselle hoitamiselle joka tapauksessa välttämätön, se nimittäin, että maan kohdaloista vastuunalaiset ja vastuuntuntoiset kansalaiset itse teossa auttavat vallitsevien vaikeuksien voittamisessa ja välttävät kaikkea, mikä voi kiihottaa muutenkin herkkää ja levotonta mielialaa sekä yllyttää kansalaisia toisiaan vastaan tai synnyttää heidän keskuudessaan turhia, pian raukeavia toiveita.¹⁰⁸⁰

¹⁰⁷⁹ Suomenmaa 23.10.1931, Pääministeri Sunilan vastaus lähetystölle.

¹⁰⁸⁰ *ibid.*

Pääministerin antama vastaus oli melko selväkielistä tekstiä, ja sitä kiiteltiin etenkin keskustaporvarilliselta puolelta, minkä voi hyvin havaita maalaisliittolaisista ja edistyspuoluelaisista lehdistä. *Suomenmaassa* Sunilan lausuntoa luonnehdittiin oikeaksi ja miehekkääksi sekä sellaiseksi, joka varmasti herätti luottamusta hallitusvallan oikeamielisyyteen, selvänäköisyyteen ja kykyyn huolehtia kansakunnan parhaasta laillisesta järjestyksestä parlamentaariselta pohjalta. *Helsingin Sanomissa* kiiteltiin pääministerin vastausta mutta samalla kaipailtiin myös valtion päämiehen – siis presidentin – osoittavan selvästi ”meikäläisille hitleriläisille”, miten nämä väärinkäyttivät yleisen mielipiteen ja hallitusmiesten kärsivällisyyttä yrittäessään saada aikaan mielenlevottomuutta ja jopa vastavetoja vastakkaiselta taholta.¹⁰⁸¹

Myönteisesti Sunilan vastaukseen suhtauduttiin myös sosialidemokraattien taholta. *Suomen Sosialidemokraatissa* luonnehdittiin Maalaisliiton olleen oikeiston kansanvaltaa vastaan tähtäämän liikehtimisen suhteen enimmäkseen avuton, mutta nyt oli alkanut näyttää siltä, että Maalaisliitto oli pyrkinyt määrätietoisemmin omille jaloilleen. *Sosialistissa* pääministerin asenne ja vastaus pantiin tyydytyksellä merkille ja samalla peräänkuulutettiin, että hallitus ryhtyisi tarkoin seuraamaan niitä piirejä, jotka olivat esitetyn valtio-ohjelman takana, ja oli suhtauduttava päättäväisesti näihin yhteiskunnan rauhanhäiritsijöihin, sillä siten maa ja kansa selviäisivät liikehtimisestä.¹⁰⁸²

Jos keskustaporvarit ja sosialidemokraatit olivat tyytyväisiä pääministerin antamaan lausuntoon, niin täysin toisenlainen sävy oli sen sijaan kokoomuslaisissa ja siitä oikealle olevissa lehdistä. *Uudessa Suomessa* K. N. Rantakari totesi Johanneksen pakinassaan pääministerin vastauksen olleen tarpeettoman jyrkkä. Hänen mukaansa juuri puhjenneen liikkeen henki oli rauhoittunut muutamassa päivässä ja kyseiselle seikalle olisi pitänyt osoittaa enemmän huomiota, mikä olisi rauhoittanut mielialaa. Mutta tätä kansanpsykologista seikkaa ei ollut otettu huomioon. *Vaasassa* J. O. Ikola totesi pääministerille esitettyjen ponsien olleen asiallisia ja suurimman osan kansasta olevan ponsien takana. Lapualaisten *Ajan Sanassa* pääministeriä moitittiin siitä, että tämä ei ollut vaivautunut tarkistamaan ponsia, vaan oli puhunut sen pohjalta mitä Viipurin kokouksessa oli vaadittu. Sunilaa ja hänen hallitustaan syytettiin myös hyväuskoisesta toimettomuudesta ja vakuutettiin, ”että virtaava vesi puhkaisee viimein graniittisetkin kalliit saatikka sitten rapakiven”.¹⁰⁸³

¹⁰⁸¹ Suomenmaa 23.10.1931, Oikea vastaus; Helsingin Sanomat 24.10.1931, Kirje Helsingistä.

¹⁰⁸² Suomen Sosialidemokraatti 28.10.1931, Tunnustusta; Sosialisti 24.10.1931, Ostrobotnian kokous.

¹⁰⁸³ Uusi Suomi 24.10.1931, Vanhan tutun tarinaa 640. Pankkitarkastajia; Vaasa 24.10.1931, Jaakkoo selittää; Ajan Sana 23.10.1931, Vastauksen johdosta.

Tämä viimeinen osa otettiin syvänä loukkauksena Maalaisliitossa. Nimimerkki Vapaussodan valkoinen rintamamies totesi *Suomenmaassa Ajan Sanan* hyökkäävän törkeästi ja edesvastuuttomasti pääministerin persoonan kimppuun. Luonnehtipa kyseinen nimimerkki *Ajan Sanan* kirjoituksen sisältävän julkeata uhmaa laillista hallitusvaltaa ja sen takana olevaa kansanosaa vastaan. Kirjoittaja kysyikin, saiko myrkyryn kylvö ja yhteiskuntavastainen provokaatio edelleen jatkaa.¹⁰⁸⁴ Lopuksi kirjoittaja vielä vaati:

Jos tuollainen valheisänmaallisuuden naamion takaa harjoitettava kunnoton kiihoitustoiminta edelleen jatkuu, olkoon se avoin taistelukutsu myöskin lainkuullaiselle ja yhteiskuntaa todella suojaavalle kansanosalle. Sellaiseen nähden ei passiivinen yliolkaisuus ole enää oikea asenne. Lainkuullaisen, kunnollisen kansanaineksen on viimeinkin ratkaistava: joko – tahi. Taistelurintamat on muodostettava selviksi ja pienen itsekylläisen, toisin ajattelevan kansanaineksen liiallisen leväperäisyyden vuoksi julkean röyhkeäksi painuneen joukkokunnan terroriuhka on aikanaan kukistettava ja rauha maahan palautettava. Sitä vaatii kansakunnan rauhallisen kehityksen turvaaminen ja sitä vaatii todellinen isänmaan paras.¹⁰⁸⁵

Varsin tiukasti kyseiseen *Ajan Sanan* kirjoitukseen suhtauduttiin myös sosialidemokraattisessa lehdistössä. *Suomen Sosialidemokraatissa* todettiin, että hallituksen oli syytä pitää silmällä kyseisiä poliittisen vesikauhun saastuttamia raivoja.¹⁰⁸⁶

Hugo Suolahden päiväkirjan mukaan presidentti Svinhufvud piti Sunilan Viipurin lähetystölle antamaa vastausta taktisesti viisaana ja katsoi sen ankaran sävyn vahvistaneen Sunilan asemaa Maalaisliiton sisällä. Huolestunut sen sijaan Svinhufvud oli Maalaisliiton ja Kokoomuksen välien kiristymisestä ja siitä, että porvarillinen rintama hajoaisi.¹⁰⁸⁷

Eivätkä presidentin huolet porvaririntaman hajoamisesta olleet vaille pohjaa. Syksyn 1931 kuluessa kuilu laillisuusrintaman ja Lapuan liikettä ja sitä myötäilevien tahojen välillä alkoikin syventyä. Poliittinen ilmapiiri oli tihentynyt. Tällaisessa tilanteessa herätettiin henkiin järjestö nimeltä Pro Patria et Lege – eli Isänmaan ja Lain Puolesta. Lyhemmin järjestö tunnettiin ILP:nä, ja jota nimitystä tässäkin käytetään. Kyseinen järjestö oli saanut alkunsa jo vuoden 1930 puolella, kun Edistyspuolueen piirissä oli puuhattu Lain ja Tasavallan Turva -nimisen järjestön perustamista, mutta

¹⁰⁸⁴ Suomenmaa 24.10.1931, Törkeyttä.

¹⁰⁸⁵ *ibid.*

¹⁰⁸⁶ Suomen Sosialidemokraatti 24.10.1931, Muut lehdet. Suomettarelaiten vastoinikäymiset.

¹⁰⁸⁷ Hugo Suolahden päiväkirja 28.10.1931, Hugo Suolahden kokoelma, Kansalliskirjasto.

tuolloin maalaisliittolaiset eivät vielä olleet innostuneet ajatuksesta. Tammikuussa 1931 maalaisliittolaiset olivat mukana, kun eräät edistyspuoluealaiset – lähinnä puolueen vasemmistosiiven edustajat – ryhtyivät kokoamaan laillisuusrintaman salaista yhteistyöorganisaatiota sen varalle, että Lapuan liikkeelle epämieluisen Ståhlberg valittaisiin presidentiksi ja lapualaiset yrittäisivät vallankaappausta.¹⁰⁸⁸

Svinhufvudin tultua valituksi presidentiksi järjestön toiminta lopahti, mutta keskustaporvarilliset lehdet, varsinkin *Helsingin Sanomat* ja *Suomenmaa*, viittailivat loppukeväästä 1931 kirjoituksissaan tasavaltalaisen järjestön perustamisen puolesta. *Suomenmaassa* nostettiin esiin jopa ajatus tasavaltalaisen rintamamiesliiton perustamisesta todeten, että valtaosa vuoden 1918 sotaan osallistuneista valkoisista rintamamiehistä oli mielipiteiltään tasavaltalaisia ja kansanvaltaisia. *Helsingin Sanomissa* todettiin, että mikäli kiihotus kansanvaltaista valtiojärjestystä vastaan jatkuisi, niin kansanvaltaa puolustava järjestö syntyisi kuin itsestään. Samalla korostettiin, että kommunismin vastustaminen oli kaikkien asia, ei minkään vapaaehtoisen kansanliikkeen vastuulla.¹⁰⁸⁹

Lapualaisille haluttiin mitä ilmeisimmin antaa viestiä keskustaporvarillisten voimien valmiudesta organisoitua tukemaan kansanvaltaa yli puoluerajojen. Samalla haluttiin korostaa, miten suuri osa valkoisen armeijan vanhoista taistelijoista oli lailisuuden, tasavallan ja kansanvallan kannalla ja että siltä linjalta poikkeavat itse asiassa häpäisivät sen asian, minkä puolesta valkoinen talonpoikaisarmeija oli taistellut vuonna 1918.

Mutta kun keskustaporvarillisten voimien keväällä 1931 antama viesti ei tuntunut tavoittavan lapualaisia ja rauhoittavan tilannetta, päätettiin ILP herättää syksyllä 1931 uudestaan henkiin. Todennäköisesti tämä tapahtui lokakuussa, kun tilanne alkoi kärjistyä ja erilaiset kansankokoukset esittivät vaatimuksiaan. ILP sai toiminnalleen Sunilan valtuutuksen. Siitä, missä vaiheessa Sunila tämän valtuutuksen antoi, ei ole aivan täyttä varmuutta, mutta viimeistään sen on täytynyt tapahtua marraskuussa 1931.¹⁰⁹⁰ Oletettavaa on, että Sunila itse tiesi ILP:n olemassaolosta jo hyvissä ajoin – olihan hän itsekin istunut edellisenä kesänä lapualaisvastaisessa demokraattisessa kriisiesikunnassa – niin kuin edellisessä luvussa on kerrottu.

Loppusyksystä 1931 tunnelma oli siis äärimmäisen kireä. Uskottiin jopa vallankaappauksen mahdollisuuteen. Sitä, oliko vallankaappaus todella suunnitteilla, ei ole täysin pitävästi pystytty todistamaan. Mutta joka tapauksessa huhut sellaisen mahdollisuudesta lähtivät ilmoille viimeistään marraskuun 7. päivän jälkeen *Helsingin Sanomissa* olleen pääkirjoituksen johdosta, jossa varoiteltiin, että Maakuntain liike

¹⁰⁸⁸ Uino 1985, 232–233; Reinimäki 2010, 52.

¹⁰⁸⁹ *Suomenmaa* 16.5.1931, *Helsingin horisontista*; *Helsingin Sanomat* 21.5.1931, Tasavallan ja kansanvallan turvaaminen.

¹⁰⁹⁰ Reinimäki 2010, 71–72.

pyrki saamaan kannattajia suojeluskuntaväen keskuudessa ja että liike oli läheisessä yhteydessä Lapuan liikkeen kanssa. *Helsingin Sanomissa* puhuttiin jopa suomalaisesta hitleriläisyydestä. Samana päivänä *Suomenmaan* päätoimittaja Lassi Hiekkala lähetti maalaisliittolaisten lehtien päätoimittajille kiertokirjeen, jossa hän toisti *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksen sanomaa ja pyysi maalaisliittolaisten lehtien päätoimittajia ”valmentamaan yleistä mielipidettä sopivalla mutta tehokkaalla tavalla noita hämäreitä puuhia vastaan”.¹⁰⁹¹

Väinö Tannerin muistiinpanojen mukaan – jotka on julkaistu ainakin Jaakko Paavolaisen Tanner-elämäkerran kolmannessa osassa – toimeenpanevana voimana tällaisiin kannanottoihin oli toiminut Eljas Erkko. Erkko oli ennen *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksen julkaisua laatinut Sunilalle pro memorian, minkä jälkeen Sunila oli keskustellut Maalaisliiton puoluesihteerin Toivo Helojärven kanssa.¹⁰⁹² Tämän tapahtuman jälkeen myös Hiekkala sai valtuutuksen kiertokirjeelleen suoraan pääministeriltä itseltään.¹⁰⁹³

Sunila pyysi myös demokraattisten puolueiden edustajia koolle ja hankkimaan tietoja hallitukselle. Perustettiin komitea, johon kuuluivat Maalaisliitosta puoluesihteeriksi Helojärvi ja päätoimittaja Hiekkala, Edistyspuolueesta päätoimittajat Eljas Erkko ja Urho Toivola sekä kansanedustaja Eero Rydman ja ruotsalaisista kansanedustajat Rafael Colliander ja John Österholm. Komitea tuli tulokseen, jonka mukaan vallankaappaus olisi mahdollinen ja ajankohtana olisi itsenäisyyspäivän aatto 5. joulukuuta. Tuolloin hallitus pidätettäisiin ja eduskunta pakotettaisiin hyväksymään lait, joilla uusi järjestys legitimoitaisiin. Kaappaushankkeen johtajina pidettiin kenraalimajuri Kurt Martti Walleniusta ja everstiluutnantti Arne Somersaloa, joista Wallenius oli Lapuan liikkeen pääsihteeriksi ja Somersalo *Ajan Sanan* päätoimittajaksi. Nämä nimet nosti esiin myös Etsivän Keskuspoliisin tiedottaja, kirjailija Jalmari Finne, joka kertoi niistä EK:n päällikölle Esko Riekkille.¹⁰⁹⁴

EK:ta kuitenkin pidettiin keskustaporvarillisissa piireissä sen verran epäluotettavana tahona suhteessa lapualaishenkisiin toimijoihin, että Sunila valtuutti ILP:n organisoimaan Lapuan liikkeen vastaista tiedustelua ”laillisen oikeus- ja yhteiskuntarauhan tukemiseksi”. Maalaisliiton puolelta ILP:n aktiivisin toimija näyttää olleen puoluesihteeriksi Helojärvi, jolla tietenkin jo varsinaisen työnsä puolesta oli laaja tuntuma Maalaisliiton kenttäväkeen. Varsinaisena organisaattorina oli kuitenkin kalterijääkäri, majuri Into Auer, joka oli viimeksi toiminut *Helsingin Sanomien* toimittajana.¹⁰⁹⁵

¹⁰⁹¹ Helsingin Sanomat 7.11.1931, Mitä on tekeillä?; Uusi Suomi 29.11.1931, Vanhan tutun tarinaa 676. ”Yleisen mielipiteen valmentamista.”

¹⁰⁹² Paavolainen 1984, 225–226.

¹⁰⁹³ Arne Somersalon mukaan Hiekkala oli lähettänyt kiertokirjeen pääministeri Sunilan ja Maalaisliiton puheenjohtajan P. V. Heikkisen käskystä. Ks. Somersalo 1932, 125.

¹⁰⁹⁴ ibid; Lackman 2007, 263–265; Perälä 1998, 260–261; Ahti 1990, 131–138.

¹⁰⁹⁵ Uino 1983, 199; Turpeinen 1995, 95–99.

Keskustaporvarilliset voimat aktivoituivat siis loka-marraskuun vaihteessa 1931 mahdollisen oikeistokaappauksen varalta. Myös sosialidemokraatteja kontaktoitiin ja heidät kytkettiin osaksi laillisuusrintamaa, mutta ILP:n organisaatioon heitä ei otettu mukaan, koska järjestön sääntöihin oli kirjattu sen olevan porvarillinen. Turun Sanomien Urho Toivola, joka edusti Edistyspuolueen vasenta laitaa, toimi ILP:n viestinviejänä sosialidemokraatteihin, etenkin Tanneriin, päin.¹⁰⁹⁶

Sen sijaan kokoomuslaisiin Sunila ja muut laillisuusrintaman miehet eivät luottaneet. Näitä ei otettu mukaan ILP:n toimintaan, ja hallituksen kokoomuslaiset ministerit pidettiin myös pimennossa ILP:n tiedusteluoperaatioista. Tämä epäluottamus oli varmasti osin aiheellista, mutta aiheutti luonnollisesti katkeruutta Kokoomuksen maltillisimmissa voimissa. Kokoomuslaisten vastaiskun aika koitti marraskuun lopussa, kun Rantakari julkaisi Johanneksen pakinassaan Lassi Hiekkalan marraskuun alussa maalaisliittolaisille lehtimiehille lähettämän kiertokirjeen. Johanneksen mukaan kiertokirjeessä esitetyt asiat olivat vailla todellisuuspohjaa ja salaviihjailut vain lisäsivät epäluottamusta. Johannes vaatikin, että todistuksia esitettäisiin.¹⁰⁹⁷

Johanneksen pakina ja Hiekkalan kiertokirjeen paljastuminen olivat hallituksen keskustaporvarillisille ministereille ja varsinkin maalaisliittolaisille erityisen kiusallisia asioita. Johanneksen paljastuksen jälkeen pääministeri Sunila saikin vastata kyselyihin siitä, tunsiko hän kirjeen. Luonnollisesti pääministeri kielsi asian, todeten ettei tuntenut muuta kuin *Uuden Suomen* perusteella ja että ”asia ei ole sen luontoinen, että julkisuudessa tekisin selkoa siitä, mitä olen tehnyt tai tekemättä jättänyt”. Saman suuntaisesti asiaa kommentoivat maalaisliittolaiset ministerit Heikkinen ja Niukkanen sekä sisäministeri von Born, joilta kaikilta *Ajan Sana* oli tiedustellut asiaa.¹⁰⁹⁸

Jo ennen kuin kiertokirje oli tullut julkisuuteen, oli Paavo Virkkunen tehnyt kyselyn siitä, miksi eräissä lehdissä oli viitailtu vallankaappauksen mahdollisuudesta. Virkkusen mukaan tällaiset julkiset syytökset vain lisäsivät levottomuutta, ja hän halusikin tietää, mikä oli hallituksen käsitys esitetyistä väitteistä ja mihin toimenpiteisiin hallitus aikoi ryhtyä kirjoitusten johdosta.¹⁰⁹⁹ Epäilemättä Virkkusen kyselyyn oli vaikuttanut Vähänkyrön kirkkoherran Vihtori Varpion välittämät viestit, joiden mukaan:

tämä Sunilan hallitus luulee ojennussaarnoillaan paljon aikaansaavan. Ei taida menestyä. Luulisin hra Sunilalle ja tovereilleen tekevän hyvää, jos tekisivät

¹⁰⁹⁶ ILP:n säännöt. Isänmaan ja Lain Puolesta -järjestön arkisto (ILPA), KA; Paavolainen 1984, 225–229; Perälä 1998, 247–248.

¹⁰⁹⁷ Uusi Suomi 29.11.1931, Vanhan tutun tarinaa 676, ”Yleisen mielipiteen muokkausta”.

¹⁰⁹⁸ Ajan Sana 30.11.1931, Missä levottomuutta maahan provosoidaan?

¹⁰⁹⁹ VP 1931 ptk II, 1346–1347.

tänne opintomatkan. Niin teki Ukko-Pekka ja silloinen eduskunnan puhemies. Me olimme Ukko-Pekan hallituksen aikana, että tehtiin hallituksessa eikä vain elely, kuten nyt. Minä en tätä hallitusta sääli. Se joutaa mennä ja pian, jos saadaan sitte hallitus sellainen kuin tarkoitetaan. Olemme aina seisleet ja edelleenkin seisomme valtiovallan kukistamista vastaan. Ei kukaan suunnittele mitään tavallisuudesta poikkeavaa. Mutta tehtäköön vielä vain yksi tyhmyys lisää, silloin on hyvän sallimuksen ja Suomen ihmeellisen onnentähden varassa kuinka sitte käy.¹¹⁰⁰

Hallituksen puolesta vastauksen Virkkuselle antoi sisäministeri von Born, joka totesi, että tiedossa oli tosiasioita, joiden mukaan vastuuttomien kansalaisten piirissä oli haudottu vallankaappaussuunnitelmia. Vastauksessaan von Born muistutti, että oli myös liikkeitä, jotka halusivat lakien puitteissa parantaa yhteiskuntaoloja, mutta että kaikki kiihotus piti yllä laittomuuden ja vallattomuuden henkeä, johon piti suhtautua huolella. Lopuksi sisäministeri vielä totesi, ikään kuin viivaten hallituksen ja sen laillisuusryhmittymän linjan voittoa, että ”niin pian kuin haudottujen suunnitelmien todellinen tarkoitus on käynyt, selville, on niiden kannatus vähentynyt ja tulee epäilemättä yhä vähenemään, mistä onkin jo selviä merkkejä olemassa”. Von Born vielä korosti hallituksen tulevan ”tarkoin seuraamaan tapausten kehitystä ja velvollisuutensa mukaisesti pitämään huolen valtiosäännön loukkaamattomuudesta ja maan turvallisuudesta”.¹¹⁰¹

Von Bornin Virkkusen kyselyyn antama vastaus oli ilmiselvästi yksi osa Sunilan ja hänen hallituksensa laillisuusrintaman strategiaa, joka oli suunnattu lapualaisuutta vastaan. Vastauksessa oli pieni vastaantulo pulaliikkeitä kohtaan, sillä pitihän maalaisliittolaisen pääministerin johtaman hallituksen osoittaa myötämieltä kärsimään joutuneille talonpojille. Sen sijaan kaikki laittomuus piti leimata sellaiseksi, jolla ei ollut todella kansan syvien rivien kannatusta. Strategiaan kuului myös se, että sosiaalidemokraatit tekivät Tannerin johdolla hallitukselle välikysymyksen, jossa pääministeriltä kysyttiin: ”Miten hallitus aikoo suhtautua yhä jatkuviin anarkistisiin ilmiöihin ja valtion perusteita horjuttavaan rikolliseen kiihoitukseen?”¹¹⁰²

Kaappaus ei kuitenkaan realisoitunut itsenäisyyspäivän aattona. Mahdollisesti uhkaa ei todellisuudessa edes ollut vaan kyse oli, niin kuin esimerkiksi Mikko Uola on todennut, siitä että huhuja levitettiin, jotta parlamentaarisen demokratian kannat-

¹¹⁰⁰ Tämä lainaus Vihtori Varpion kirjeestä Paavo Virkkuselle on julkaistu Paavo Virkkusen nuoremman kirjoittamassa Paavo Virkkusen elämäkerrassa Lannistumaton. Paavo Virkkusen elämä, mutta siinä ei ole päiväystä, oletettavaa kuitenkin on, että kirje on kirjoitettu juuri syksyllä 1931. Ks. Virkkunen 2002, 240.

¹¹⁰¹ VP 1931 ptk II, 1347–1348.

¹¹⁰² VP 1931 ptk II, 1375–1376.

tajat saataisiin toimimaan.¹¹⁰³ On toki mahdollista, että jonkinlainen kaappauksen uhka oli olemassa, mutta kun lapualaiset huomasivat, että heitä vastaan organisoiduttiin, he eivät rohjenneet aloittaa toimintaa. Vaikka huhuttu kaappauspäivä olikin mennyt, niin kansanvaltaista järjestelmän puolesta puhuminen kuitenkin jatkui ja itsenäisyyspäivänä pääministeri Sunila piti kansallisteatterissa voimakkaan kansanvaltaa puolustavan puheen, joka myös radioitiin ja jossa pääministeri totesi muun muassa seuraavaa:

Ne suuntaviivat, jotka maan itsenäisyyttä luotaessa vedettiin, ovat pääpiirteis-
sään oikeat ja vain niistä kiinnipitäen voidaan maan turvallista ja onnellista tulevaisuutta hahmotella. Mitä lähiajat mukanaan tuonevatkin, yksi on varmaa, poikkeaminen vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen tieltä ja yhteiskunnallisen uudistustyön hylkääminen tulee vain lisäämään kestettävänä olevia vaikeuksia. Ne, joiden käsissä valtiovallan käyttö on, tulevatkin olosuhteiden pakon omasta voimasta, pitämään huolta siitä, että nämä suuntaviivat alati ovat vallankäyttäjien silmien edessä. Niinpä on turha kenenkään kuvitella, että kommunistinen ajatussuunta tulisi tässä maassa enää saamaan jalansijaa julkisessa elämässä. Yhteiskunta voi olla levollinen siinä suhteessa, että jokainen maan itsenäisyyttä tai yhteiskuntajärjestystä vastaan nouseva tai kansan pyhimpiä tunteita loukkaava liike tulee säälimättä tukahdutetuksi. Mutta niin on käyvä jokaisen muunkin yrityksen, joka pyrkii perustuslaeista poikkeavalla tavalla muuttamaan olevia oloja tai lainvastaisella tavalla häiritsemään asiain laillista menoa. Kansanvaltaisessa järjestelmässä on puutteensa, niinkuin kaikissa valtiojärjestelmissä, ja niiden poistamiseen pyritäköön, mutta se on kuitenkin järjestelmä, joka heikkouksista huolimatta on maassamme ainoa mahdollinen ja sen kansalaisille kallis. Siitä syystä kaikki sen syrjäyttämisyhtymykset tulevat vastassaan kohtaamaan yksimielisemmän kansan kuin sen ajajat ehkä luulevat.¹¹⁰⁴

Sunila korosti puheessaan yksimielisyyttä ja viestin suunta oli varsin selvä. Kansanvaltaa puolustavat voimat olivat vahvemmat kuin ne tahot, jotka tahtoivat kansanvallan kumota. Radikaalille oikeistolaiselle kansanliikkeelle ei ollut enää tilaa, sillä kommunismi oli jo maasta hävitetty ja se riitti suurimmalle osalle porvareita. Pääministerin puhe saikin myötämielisen vastaanoton etenkin maalaisliittolaisissa ja edistyspuoluealaisissa lehdissä. *Suomenmaassa* todettiin, että pääministerin sanoissa oli ”sitä selväpiirteisyyttä ja päättäväisyyttä, mitä valtiomieheltä kaikkiin yhteiskunnallisiin häiriöilmiöihin nähden vaaditaan, mutta hänen sanojaan luonteisti kautta-

¹¹⁰³ Uola 2006, 230.

¹¹⁰⁴ Suomenmaa 8.12.1931, Itsenäisen Suomen rakentamisessa tarvitaan luottamuksellista, toisiaan tukevaa yhteistyötä.

taan voimakas isänmaallinen sovintomieli”. Samaan sävyyn kirjoitti *Savon Sanomat* pääkirjoituksessaan, jossa vaadittiin sovintoa ja suurempaa eheyttä ja todettiin pääministerin puheen olleen hengeltään tämän mukainen.¹¹⁰⁵

Helsingin Sanomien mukaan pääministerin puhe oli vastuunalaisen hallituksen päämiehen vakavahenkinen varoitus, jonka ajankohta oli tarkoin harkittu ja joka oli suunnattu paitsi juhlayleisölle niin myös koko kansalle. Ehkä eniten kiitosta Sunilan puhe sai kuitenkin *Turun Sanomilta*, jonka mukaan pääministerin puhe oli varoituspuhe, jossa hän korostetusti juuri itsenäisyyspäivänä halusi vakuuttaa kansalle, ettei kenenkään pidä ryhtyä häiritsemään kansanvaltaista menoa. Sunilaa kiitettiin myös rohkeudesta, sillä uhkailu ei ollut ummistanut hallituksen silmiä juonilta.¹¹⁰⁶

Jos maalaisliittolaiset ja edistysmieliset lehdet suitsuttivatkin Sunilan puhetta ja sen sanomaa, niin hyvin toisenlainen ääni kellossa oli kokoomuslaisilla ja Lapuan liikettä lähellä olevilla lehdillä. Tosin *Uuden Suomen* Johannes totesi, että pääasiassa pääministerin puhe oli sellainen, johon hän voi yhtyä. Kehuipa Johannes vielä pääministeriä, että ”silloin, kun hra Sunila, kun saatuaan aikaa harkita lausuntonsa, puhuu sellaiselle joukolle, missä vallitsee monta mieltä, tekee sen usein tunnustettavalla taidolla”. Mutta sitä kohtaa puheesta, jossa pääministeri rinnasti kommunistit ja oikeistolaiset hulinoitsijat, Johannes ei sulattanut. Vielä myöhemmin saman lehden pääkirjoituksessa todettiin, että suhtautumista asioihin ei voi määrätä kauniilla puheilla, ja syytettiin porvarillisen vasemmiston lehdistön suunnanneen rumputulensa oikeistoa vastaan. Tämä rumputuli haittasi *Uuden Suomen* mukaan yhteistyön edellytyksiä. Lehdessä viitattiin vielä Lassi Hiekkalan kiertokirjeeseen.¹¹⁰⁷

Sosialidemokraattien joulukuun alussa tekemään välikysymykseen hallitus vastasi vasta hieman ennen joulua. Kysymys oli suunnattu pääministerille, mutta Sunilan sairastamisen vuoksi vastaajana oli sisäministeri von Born. Sisäministeri myönsi, että kiihtymystä, eripuraisuutta ja omavaltaisuutta oli esiintynyt. Samalla hän myös totesi kehitystä parempaan päin tapahtuneen ja hallituksen seuraavan tarkoin tapahtumien kehitystä ja valvovan valtion turvallisuutta ja oikeusjärjestyksen loukkaamattomuutta.¹¹⁰⁸ Eräänlaisena kädenojennuksena hallituksen suunnalta sosialidemokraatteihin päin voi pitää seuraavaa toteamusta:

Hallitus on siis puolestaan tietoinen siitä, että tilanne maassa ei ole sellainen kuin sen tulisi olla, ja pyrkii hallitus lujalla kädellä tukahuttamaan kaikki laittomuus-

¹¹⁰⁵ Suomenmaa 8.12.1931, Sovinnon sana; *Savon Sanomat* 8.12.1931, Sisäiseen eheyteen!

¹¹⁰⁶ *Helsingin Sanomat* 8.12.1931, Pääministerin puhe; *Turun Sanomat* 8.12.1931, Vapaa-mielinen.

¹¹⁰⁷ *Uusi Suomi* 8.12.1931, Vanhan tutun tarinaa 684. Pääministerin puhe; *Uusi Suomi* 12.12.1931, Puheet sovinnollisuudesta.

¹¹⁰⁸ VP 1931 ptk. II, 1918–1919.

den ja omavaltaisuuden ilmaukset ja ohjaamaan olot tässäkin suhteessa terveemmille urille. Tällöin hallitus luottaa kaikkien oikeinajattelevien kansalaisten tukeen ja myötävaikutukseen. Koska tätä päämäärää kuitenkin ei voida saavuttaa yksistään rangaistusten ja poliisitoimenpiteiden avulla, vaan tarvitaan siinä myös kansan valistamista ja ohjaamista, vetoaa hallitus varsinkin julkisen sanan käyttäjiin odottaen heidän lojaalisti auttavan hallitusta sen pyrkimyksissä. Menestyksen ehtona onkin, että vilpittömästä sovinto saadaan maassamme syntymään kaikkien niiden kansalaispiirien kesken, jotka tahtovat suojella voimassaolevaa oikeus- ja yhteiskuntajärjestystä.¹¹⁰⁹

Sisäministerin pääministerin puolesta antama vastaus tyydytti pääosin Tanneria, joka tosin moitti, että vastauksen antamiseen oli kulunut lähes kolme viikkoa. Joitakin kritiikin kohteita Tanner esitti, mutta kiitteli hallitusta sen asenteesta poliittiseen liikehdintään, joka oli hänen mukaansa hyvin erilainen kuin edellisellä hallituksella. Samoin kiitosta sai keskustapuolueiden kriittinen suhtautuminen liikehdintään.¹¹¹⁰ Vastaus, joka ainakin *Maakansan* Aatamin mukaan oli Sunilan käsialaa, tyydytti sosialidemokraatteja eikä hallituksen asemasta äänestetty.¹¹¹¹ Sen sijaan äänestettiin ruotsalaisten Ragnar Furuahjelmin ehdotuksesta, jossa todettiin: ”Eduskunta, joka toteaa ettei oikeustilanne maassa ole vielä tyydyttävä, pitää kiinni hallituksen ilmoittamasta aikomuksesta kaikin voimin jatkaa ponnistuksiaan tukahduttaakseen laittomuuden ja valtiovaltaa kohdistetut uhmailun ilmaukset sekä selittää haluavansa antaa hallitukselle kannatuksensa näiden pyrkimysten toteuttamisessa ja siirtyä päiväjärjestykseen.”¹¹¹² Furuahjelmin esittämä ponsilauselmä, jota asettuivat tukemaan alkuperäisen välikysymyksen tehnyt Tanner ja Maalaisliiton ryhmäjohtaja Lohi, hyväksyttiin äänin 102–88. Läsnä olleet ministerit toki äänestivät ponsilauselmää vastaan, mutta muuten hallituspuolueista – Kokoomusta lukuun ottamatta – meni moni edustaja sen taakse.¹¹¹³

Välikysymysnäytelmää ja sen lopputulosta voi pitää hyvin kummallisena episodina Sunilan toisen hallituksen taipaleella ja myös eduskunnan historiassa. Alkuperäisen välikysymyksen tarkoituksena ei ollutkaan mitään ilmeisimmin missään nimessä kaataa hallitusta, sillä sen seurauksena olisi voitu joutua aivan liian riskialttiiseen tilanteeseen. Sosialidemokraattien taholta pyrkimys olikin ennen kaikkea saada hallitus vakuuttamaan, että se pysyisi kansanvallan ja laillisuuden kannalla, mutta

¹¹⁰⁹ *ibid.*

¹¹¹⁰ VP 1931 ptk. II, 1923–1929.

¹¹¹¹ Maakansa 22.12.1931, Otti vuoteensa.

¹¹¹² VP 1931 ptk. II, 1951–1952.

¹¹¹³ VP 1931 ptk. II, 1972–1973; Ministereistä olivat äänestyksessä pois pääministeri Sunila, sisäministeri von Born ja puolustusministeri Niukkanen.

että se samalla myöntäisi myös oikeustilanteen olevan edelleen epätydyttävällä tollalla. Tähän myönnytykseen hallitus oli valmis, sillä muuhunhan ei oikein ollut mahdollisuutta vallinneessa tilanteessa. Lojaalille oppositiolle piti olla lojaali myös hallituksen taholta.

6.4.3 Kiertokirje aiheuttaa kahnauksia hallituksessa

Syksyllä 1931 mielialat olivat siis hyvin kiihtyneet. Näitä kiihtyneitä mieliä pääministeri Sunila yritti jälleen rauhoitella uudenvuoden aattona pitämässään radiopuheessa, jonka otsikkona oli toiveikkaasti "Maassa rauha ja ihmisillä hyvä tahto". Siinä hän antoi tunnustusta koko hallituspohjalle todeten muun muassa:

Kansanvaltaan perustuva valtiojärjestys on tänä aikana ollut vaikeissa koetuksissa ja hallituksen on täytynyt entistä kiinteimmin ottein johtaa valtion asiain hoitoa. Hallitustehtävien hoitoa on helpottanut se laaja pohja, jolle hallitus on muodostettu ja se yleinen suunta, jota hallitus on noudattanut, ja jonka oppositiokin on suurin piirtein hyväksynyt.¹¹¹⁴

Sunila ei siis tässä kohtaa lähtenyt iskemään kiilaa hallituksensa puolueiden välille, mutta eipä kiilan iskeminen olisi oikein uuden vuoden puheen luonteeseenkaan sopinut. Kansalaisille piti luoda kuvaa siitä, että hallitus oli yhtenäinen ja pystyisi kyllä hoitamaan kaikki vaikeudet. Puheessa peräänkuulutettiin myös keskinäisten riitojen unohtamista, sillä vain yhtenäisenä olisi mahdollisuus kestää myös taloudelliset koettelemukset:

Mitään parempaa toivomusta uudelle vuodelle tuskin voikaan olla, kuin että kansalaiset isänmaan pelastamisen vuoksi ojentaisivat toisilleen sovinnon käden yli puoluerajojen ja karsina-aitojen ja jättäisivät sen erimielisyyden kylvön, joka monilla aloilla on myrkyttänyt kansalaisten mieliä. Tulkoon alkavan vuoden tunnusmerkiksi: maassa rauha ja ihmisillä hyvä tahto. Siinä mielessä tervehdin tällä hetkellä kansalaisia kautta maan, siinä hengessä voi Suomen kansa kestää rasakan koettelemuksenkin ajan.¹¹¹⁵

Mutta todellisuudessa pääministerin lähes raamatullinen puhe ja siinä ilmoille lausutut ajatukset siitä, että kaikki ryhtyisivät sovinnollisiksi, olivat toiveajattelua. Tämän pääministeri sai havaita jo varsin pian.

¹¹¹⁴ Liitto 6.1.1932, Maassa rauha ja ihmisillä hyvä tahto. Pääministeri J. E. Sunilan uudenvuoden puhe yleisradiossa 31.12.1931.

¹¹¹⁵ *ibid.*

Se, että hallituksen laillisuusrintama näytti pysyvän tiukasti linjallaan, ärsytti yhä suunnattomasti lapualaisia mutta myös kokoomuslaisia, varsinkin kun hallitus näytti hakevan ja myös saavan tukea sosialidemokraateilta. Tämä ärsyyntyneisyys näkyi kokoomuslaisissa lehdissä, mistä puolestaan presidentti Svinhufvud oli hermostunut. Presidentti halusi mitä ilmeisimmin hallitusyhteistyön jatkuvan, vaikka Hugo Suolahti kyllä epäili päiväkirjalleen Sunilan saaneen presidentin houkutelluksi loukuun. Kokoomuksessa ei ilmeisestikään voitu uskoa oman sankarin olevan enemmän hallituksen laillisuusrintaman takana ja omiaan vastaan. Tämä näkyi myös valtioneuvoston istunnossa tammikuun 29. päivänä, kun käsiteltiin hallituksen kiertokirjettä maaherroille. Kirjeessä kehoitettiin maaherroja ehkäisemään jokainen väkivallan ja laittomuuden ilmaus läänissään ja tarpeen tullen pidättämään syylliset. Kirjeen esitteli valtioneuvostolle sisäministeri von Born, mutta hän ilmoitti, että kirje oli esitelty ja lähetetty pääministeri Sunilan toiveesta. Kokoomuslaisista ministereistä apulaissisäministeri Solja ja sosiaaliministeri Kilpeläinen pitivät kirjettä yksipuolisena ja jättivät eriävät mielipiteensä pöytäkirjaan. Presidentti kuitenkin hyväksyi kirjeen lähetettäväksi.¹¹¹⁶

Pääministeri katsoi eittämättä kiertokirjeen lähettämisen tarpeelliseksi, olihan juuri muutamaa päivää ennen useampia työväentaloja naulattu umpeen ainakin niin Mäntsälässä kuin Hollolassakin, kun näissä oli naulaajien mielestä harjoitettu laitonta ”kommunistista kiihotusta”. Samanlaisia sosialidemokraatteihin kohdistuneita iskuja oli ollut useita jo edellisvuoden loppupuolella.¹¹¹⁷ Tästä huolestuneena pääministeri Sunila oli Maalaisliiton puoluekokouksessa todennut, että poliittinen keskusta – ainakaan Maalaisliitto – ei voinut käsittää, että Lapuan liikkeellä olisi jatkuvaa tehtävää tässä maassa ja että irralliset voimat saisivat entisiä menetelmiä käyttäen edelleen terrorisoida yhteiskuntaa.¹¹¹⁸ Sosialidemokraatteihin puheessa suhtauduttiin sen sijaan toiveikkoudella – tosin pienellä varauksella:

Mitä taas sosialidemokraatteihin tulee, niin maalaisliitossa ei ole valmiita antamaan sellaista tuomiota sosialidemokraateista kuin äärimmäinen oikeisto tekee. Maalaisliitossa toivotaan, ettei sosialidemokraattinen puolue siirtyisi enemmän vasemmalle ja pidettävä sitä onnettomuutena maalle, jos tämä valtavia työläisjoukkoja käsittävän puolueen keskuudessa rupeaisi kommunistinen solutustyö voittamaan alaa. Puolueessamme on kyllä monta kertaa – ehkä katkeroituneinkin – todettu, miten vaikeata yhteistyö sosialidemokraattien kanssa varsinkin

¹¹¹⁶ Valtioneuvoston pöytäkirja 29.1.1932, 733–738. Hugo Suolahden päiväkirja 12.1.1932, Hugo Suolahden kokoelma, Kansalliskirjasto.

¹¹¹⁷ Huttula 2000, 265–266; Ahtola 2023, 200.

¹¹¹⁸ Maakansa 27.1.1932, Poliittinen tilanne maassamme. Pääministeri J. E. Sunilan alustus puoluekokouksessa 23.1.32.

eduskunnassa. Eikä meidän tahollamme voida lainkaan hyväksyä sitä pohjaa, jolle sosialidemokraattinen oppisuunta on rakennettu, yhtä vähän kuin useita niistä lähimmistä päämääristä, joihin puolue pyrkii, esim. mitä tulee maan puolustusvalmiuden heikentämiseen. Mutta kuinka usein me olemme unohtaneet sen, miten tärkeää tehtävää hoitaa tämä puolue jonka ensisijaisena tehtävänä on huolehtia köyhien ja vähäväkisten asiasta. Maalaisliitolle, joka ensisijassa edustaa tämän maan pienviljelijä- ja keskikokoista viljelijäväestöä, on mitä tärkeintä osata oikein määrittää suhtautumisensa maan suurimpaan puolueeseen.¹¹¹⁹

Aivan varauksettomasti Sunila ei siis sosialidemokraatteihin suhtautunut, johon tuen monestakin eri tekijästä. Hän antoi kuitenkin ymmärtää, että sosialidemokraatteja ei saanut lähteä diskriminoimaan, mikäli nämä pysyisivät edelleen laillisuuden tiellä ja onnistuisivat estämään kumouksellisten aineisten soluttautumisen. Sunilan viestiä puoluekokoukselle voi pitää melko selvänä: se oli, että sosialidemokraatit olivat niin merkittävä tekijä, että huolimatta erottavista tekijöistä Maalaisliiton oli valmistauduttava ennen pitkää hallitusyhteistyöhön sosialidemokraattien kanssa. Sosialidemokratiaa ei siis saanut lähteä tuomitsemaan, kunhan se vain pysyi laillisuuden tiellä. Kommunismin Sunila edelleen tuomitsi puheessaan mutta totesi sen tulleen tukahdutetuksi.

Hallitusyhteistyöstä muiden puolueiden kanssa Sunila totesi, miten ”katsantokantojen erilaisuus on luonnollisesti ollut havaittavissa myös nykyisen hallituksen työssä”, mutta samalla Sunilan mukaan yhteistyö oli sujunut moitteettomasti, vaikka käsiteltävänä oli ollut hyvin vaikeitakin asioita. Sunila koetti siis edelleen olla kovin sovitteleva, mainiten että hänellä ei ollut yleensä ottaen valittamista siihen, miten Kokoomuksen eduskuntaryhmä suhtautui hallitukseen. Mutta samalla hän ei kuitenkaan malttanut olla osoittelematta Kokoomuksen suuntaan mainiten, että sen taholta oli tehty kyselyitä hallitukselle, mitä Sunila piti outona.¹¹²⁰ Myös se, että Kokoomus ei ollut tehnyt pesäeroa lapualaisuuteen, sai pääministeriltä sivalluksen:

Kun nykyinen hallitus muodostettiin, katsottiin tilanteen vaatimuksen mukaiseksi saada muodostetuksi kaikkiin porvarillisiin puolueisiin nojaava hallitus. Näitä puolueitahan yhdisti se, mikä ne erottaa vasemmistosta ja mikä niille on yhteistä, nim. porvarillinen maailmankatsomus. Mutta näitten porvarillisten puolueitten keskuudessa on eräs erottava momentti, joka näyttää vielä tällä hetkellä vaikeuttavan yhteistyötä mainittua katsantokantaa edustavien aineisten kesken. Se on äärimmäisessä oikeistossa usein korostettu, toisinaan halveksivakin suhtautuminen parlamentaariseen valtiojärjestykseen. Oikeistosta kulkee osa

¹¹¹⁹ *ibid.*

¹¹²⁰ *ibid.*

vielä lapualaisuuden lumoissa ja tämä liike ja sen mukaiset sivuliikkeet painavat leimansa eräisiin sanomalehtiinkin. Onpa äärimmäisellä sivustalla suuri määrä sellaisiakin, jotka eivät tee mitään eroa sosialidemokraatin ja kommunistin välillä.¹¹²¹

Pääministeri pyrki puheessaan tuomaan ilmi, miten lähinnä Maalaisliitto ja Edistyspuolue olivat pystyneet jo irtautumaan lapualaisuudesta, kun puolestaan taas merkittävä osa Kokoomuksesta oli edelleen kansanliikkeen lumoissa. Maalaisliitossa ja Edistyspuolueessa puhe ja siinä korostettu kansanvallan ja laillisuuden korostaminen otettiin vastaan verraten tyytyväisenä. *Lapin Kansa* esimerkiksi totesi puheen sosialidemokraatteja käsittelevä osuuden olevan humaani ja asiallinen, Maalaisliiton periaatteiden mukainen: toisinajattelevillakin on oikeus toimia, elää ja hengittää, ja ainoastaan niiltä, joiden toiminta oli ilmeisen lain- ja yhteiskuntavastaista, oli toimintavapaus kiellettävä. Maalaisliitossa suitsutettiin myös hyväksyttyä puolueohjelmaa. Tosin Edistyspuolueen vasemmistoa edustavassa *Turun Sanomissa* moitittiin sitä, että pääministeri oli antanut puheessaan tunnustusta lapualaisten työlle, ja todettiin, että Maalaisliiton johto harrasti yhä kaksimielistä peliä toisaalta tunnustaen Lapuan liikkeen ja toisaalta kieltäen sen. Sen sijaan Kokoomuksen suunnalla pääministerin puhe herätti pääasiassa ainoastaan tyytymättömyyttä, mitä ei voi pitää yllätyksenä. *Uuden Suomen* Johanneksen mielestä pääministerin olisi pitänyt moitita myös niitä, jotka kulkevat pulaliikkeiden lumoissa. Johanneksen mukaan pulaliikkeet olivat paljon vaarallisempia kuin mitkään lapualaisuuden syrjähyppy.¹¹²²

Socialidemokraattien taholta pääministerin antamaa tunnustusta Lapuan liikkeelle pidettiin vain jatkuvaisuuden lain aiheuttamana kohteliaisuuskumarruksena, niin kuin *Suomen Sosialidemokraatti* kirjoitti.¹¹²³ Näin eittämättä olikin. Maalaisliittolaisen pääministerin olisi ollut todella vaikea, suorastaan mahdotonta tuomita Lapuan liikkeen alkuvaihe, olihan iso osa kansanliikkeen käynnistäjistä ollut maalaisliittolaisia, joista valtaosa kuitenkin oli irtaantunut liikkeestä sen jälkeen, kun se oli alkanut radikalisoitua. *Suomen Sosialidemokraatissa* kiiteltiin myös – tosin hieman varauksellisesti – sitä, miten Maalaisliitossa oli alettu korostaa sitä, miten suurin osa sosialidemokraateista oli kansanvallan linjoilla. Tosin samalla todettiin, että Maalaisliitto oli monesti puhunut kansanvallasta mutta oikeiston pelossa ja ryhdin puut-

¹¹²¹ *ibid.*

¹¹²² *Lapin Kansa* 6.2.1932, Taistelu sosialismia vastaan; *Suomenmaa* 24.1.1932, *Pilkkeitä*; *Maakansa* 30.1.1932, *Viikon varrelta*; *Turun Sanomat* 28.1.1932, Lapualaislehden avoin tunnustus; *Uusi Suomi* 28.1.1932, Vanhan tutun tarinaa 731. Työväentalojen naulaamisesta.

¹¹²³ *Suomen Sosialidemokraatti* 26.1.1932, Muut lehdet. Sisäpoliittisen tilanteen tarkastelua.

teesta johtuen tällä linjalla ei ollut aina pysytty.¹¹²⁴ Toisaalta oltiin kuitenkin hyvin toiveikkaita:

Maalaisliitto ja sosialidemokraattinen työväenpuolue ovat sittenkin ne kaksi valtapuoluetta, joiden hartioilla lepää ainakin poliittinen demokratia. Tämä tosi-seikka käsitetään toisinaan maalaisliittolaistenkin keskuudessa ja itsesäilytyksen opastuksesta pyritään joskus lausumaan, tosin heikot ja arastelevat, mutta pohjaltaan oikeat sanat demokratian jonkinlaisesta yhteisrintamasta.¹¹²⁵

Sosialidemokraattien suunnalta Maalaisliitossa oli mahdollisesti tapahtumassa muutosta ja se oli tarpeen tunnustaa, mutta ei kuitenkaan liian innokkaasti. Maalaisliittoa piti myös sopivasti muistuttaa niistä virheistä, joita se sosialidemokraattien mielestä oli tehnyt. Mutta ylipäätään sosialidemokraattien keskuudessa alettiin olla vakuuttuneita siitä, että demokratian pelastaisivat nimenomaan SDP ja Maalaisliitto.

Kokoomus sen sijaan alkoi olla entistä vaikeammassa välikädessä suhteessa hallitukseen ja sen pääministeriin. Tammikuun lopussa lähetetty kiertokirje ja pääministerin Maalaisliiton puoluekokouksessa pitämä puhe näyttäytyivät lapualaismielisten silmissä haasteelta, mutta ne ärsyttivät myös kokoomuslaisia. Samoin myös työväentalojen avaaminen koettiin epäisänmaallisena, kun taas niiden kiinninaulaamiset nähtiin isänmaallisina tekoina. Tämä tuli ilmi esimerkiksi tammikuun lopussa Kokoomuksen työvaliokunnan kokouksessa, jossa Rantakari totesi pääministerin suhtautuvan suopeasti pulamiesten lähetystöihin mutta ylseästi kansanliikkeen lähetystöihin.¹¹²⁶

Vaikka Kokoomuksessa oli yhä kasvavaa tyytymättömyyttä hallitusta kohtaan, ei sitä kuitenkaan, paljolti eduskuntaryhmän tahdosta johtuen, haluttu kaataa ennen aikaan. Ja verraten vaikeaa hallituksen kaataminen olisikin ollut, sillä presidentti Svinhufvudkin asettui verraten selväsanaisesti hallituksen tueksi ja laittomuutta vastaan varsinaisten valtiopäivien avajaisissa 2.2.1932 pitämässään puheessa, jossa hän lausui:

Kaiken menestyksellisen työskentelyn ensimmäisenä edellytyksenä on, että rauha ja järjestys säilyvät sisäisissä oloissamme. Täytyy valittaen todeta, että kaikki kansalaiset eivät ole tästä selvillä, vaan että uhmaa valtiovaltaa vastaan ja väkivallanteojakin edelleen jatkuu. Hallitus on velvollisuutensa mukaisesti tehtävä voitavansa mielten hillitsemiseksi ja rauhattomuuksien tukahduttamiseksi.¹¹²⁷

¹¹²⁴ Suomen Sosialidemokraatti 28.1.1932, Maalaisliitto ja sosialidemokratia.

¹¹²⁵ *ibid.*

¹¹²⁶ Vares 2007, 90.

¹¹²⁷ Pohjolan Sanomat 3.2.1932, Valittaen toteaa presidenttimme, että uhma valtiovaltaa vastaan ja väkivallanteot yhä jatkuvat.

6.4.4 Presidentti pelastaa hallituksen – Mäntsälän kapina

Kokoomus siis suhtautui hallitukseen kriittisesti ja arvosteli sitä, mutta vielä se ei ollut sitä valmis jättämään, varsinkin kun presidentti näytti tukevan hallituksen linjaa. Se ei kuitenkaan myöskään selvästi sanoutunut irti kansanliikkeestä, vaan jatkoi sen myötäilyä. Ehkä osittain tästä rohkaistuneena sekä ärsyyntyneenä siitä, että *Suomen Sosialidemokraatissa* oli julkaistu helmikuun 4. päivä julkilausuma, jossa todettiin, että järjestäytyneen työväen oli tuettava valtiovaltaa tämän pitäessä yllä järjestystä, eräät lapualaismieliset katsoivat talvella 1932 voivansa saada hallituksen eroamaan, mikäli sopiva tilaisuus syntyisi. Tällainen tilanne syntyikin helmikuun 1932 lopussa Mäntsälässä. Mikko Uolan mukaan Mäntsälän tapahtumissa saattoi olla kyse kuitenkin hallituksen Lapuan liikkeelle asettamasta joko tahallisesta tai tahattomasta ansasta. Oula Silvennoisen, Marko Tikan ja Aapo Roseliuksen mukaan kyse oli taas suomalaisen kansallismielisen radikalismien suunnittelemattomasta, mutta loogisesta väliasemasta.¹¹²⁸

Mäntsälässä oli kyse siitä, että siellä Ohkolan työväentalolla oli määrä pitää työväenyhdistyksen iltama, jonne puhujaksi oli tulossa sosialidemokraattinen kansanedustaja, tohtori Mikko Erich. Erich oli entinen kokoomuslainen, joten hänen esiintymistään sosialidemokraattisessa tilaisuudessa pidettiin erityisen provosoivana ja tilaisuutta oli jo kerran siirrettykin nimismiehen määräyksestä tämän pelätessä konfliktia. Mutta Uudenmaan läänin maaherra Bruno Jalander oli antanut Erichille luvan puheen pitämiseen ja määräsi vielä poliisikomennuskunnan turvaamaan tilaisuutta. Myös sisäministeri von Born oli sitä mieltä, että lapualaisten edessä ei tullut taipua, eikä suostunut kieltämään tilaisuutta, vaikka Pohjois-Uudenmaan suojeluskuntapiirin päällikkö Paavo Susitaival ja suojeluskuntain ylipäällikkö Lauri Malmberg kävivät sitä pyytämässä jopa presidentti Svinhufvudilta.¹¹²⁹

Niinpä Ohkolan työväentalolla alkoi illalla 27.2. tilaisuus, jonka ohjelmassa oli Erichin puhe aiheena muun muassa oikeusvaltion periaatteet ja kyyditykset. Mainittakoon, että sisäministeri von Born oli lukenut puheen ennakkoon ja hyväksynyt sen. Erich ei kuitenkaan saanut puhua kuin 15 minuuttia, kun tilaisuus keskeytyi ammuntaan. Työväentalon piirittäneet nelisen sataa suojeluskuntalaista olivat luutnantti Esra Terän johdolla avanneet tulen ja ampuneet maahan ja ilmaan useita satoja laukauksia. Kukaan ei loukkaantunut, mutta tilaisuus keskeytettiin nimismiehen toimesta. Joukko ei kuitenkaan hajonnut, vaikka maaherra määräsi miehet pidätettäväksi.¹¹³⁰

¹¹²⁸ Suomen Sosialidemokraatti 4.2.1932, Työväestön yhteistä omaisuutta suojeltava. Valtiovallan on ylläpidettävä järjestys ja järjestyneen työväen on sitä tässä tuettava; Uola 2006, 235; Silvennoinen&Tikka&Roselius 2016, 210.

¹¹²⁹ Selén 2001, 365; Perälä 1998, 266; Uola 2006, 235; Ahtola 2023, 205.

¹¹³⁰ Saarikoski 1997, 254; Hyvämäki 1971, 235–236; Ahti 1990, 120.

Seuraavana päivänä johdon Mäntsälässä otti kapteeni Artturi Vuorimaa, Lapuan liikkeen entinen sihteeri ja Vapaussodan Rintamamiesliiton aktiivi, joka piileskeli paikkakunnalla yhdessä Kosti Paavo Eerolaisen kanssa. Heidät oli etsintäkuulutettu kansanedustajien Pekkala ja Rötkö muilutuksesta, jonka he olivat toteuttaneet heinäkuussa 1930. Vuorimaa laati julistuksen, jossa paheksuttiin valtiovaltaa, joka suojeli ”punaista marxilaista sosialidemokratiaa”. Tähän asti tapahtumat olivat olleet vielä Mäntsälään sijoittuneiden lapualaisten johdossa, mutta maanantaina 29.2. Lapuan liikkeen johto piti Hämeenlinnassa kokouksen, jossa se asettui Mäntsälässä esitettyjen vaatimusten taakse. Presidentille ja hallitukselle lähetettiin sähköet, joissa vaadittiin hallituksen välitöntä eroa ja poliittisen suunnan täydellistä muuttamista. Martti Ahdin mukaan Wallenius oli jo myöhään sunnuntai-iltana vakuuttanut Lapuan liikkeen johdon olevan Mäntsälän miesten linjoilla. Sitä, tiesikö Lapuan liikkeen johto ennalta mitä Mäntsälässä oli tapahtumassa, ei ole pystytty selvästi osoittamaan, mutta epäilemättä Mäntsälän miehillä oli vähintäänkin luottamus siihen, että Lapuan liikkeen johto lähtisi mukaan, niin kuin sitten tapahtuikin. *Ajan Sana* syytti maanantaina 29.2. pääkirjoituksessaan hallitusta tilanteen provosoinnista ja huonosta harkinnasta.¹¹³¹

Maanantaina 29.2. näyttikin siltä, että hallitus olisi vakavasti uhattuna. Tuolloin nimittäin useat korkeat upseerit, kuten suojeluskuntien ylipäällikkö kenraalimajuri Lauri Malmberg, suojeluskuntien yliesikunnan päällikkö, eversti Väinö Palojärvi ja jalkaväen tarkastaja, kenraalimajuri Hugo Österman, olivat kannattaneet hallituksen vaihtamista tilanteen rauhoittamiseksi. Siitä, tiesivätkö kyseiset upseerit puolustusneuvoston puheenjohtajan Mannerheimin kantaa, ei ole varmuutta. Joka tapauksessa myös Mannerheim oli kannattanut Sunilan hallituksen eroa. Stig Jägerskiöldin mukaan Mannerheimin epäluuloisuus Sunilaa kohtaan johtui ennen kaikkea siitä, että hän piti tätä samanlaisena asevarustelujen vastustajana kuin A. K. Cajanderiakin. Näkemyksiään Mannerheim ei kuitenkaan tuonut julkisesti esiin, vaan keskusteluisaans presidentin kanssa.¹¹³² Sen pohtiminen, oliko Mannerheimilla ambitioita pyrkiä itse vallankahvaan, ei kuulu tämän tutkimuksen piiriin, mutta se, että hän ei tässä vaiheessa selkeästi ottanut kantaa hallituksen ja laillisen menon puolesta, leimasi hänet kansanvallan kannalta epäluotettavaksi henkilöksi, ja tämä näkyi vielä jonkin aikaa siinä, miten häneen esimerkiksi Maalaisliitossa suhtauduttiin.

Maalaisliitossa Mäntsälän tapahtumiin suhtauduttiin hyvin kielteisesti. Puolue asettui odotetusti pysäyttämään kapinaa yhdessä presidentti Svinhufvudin kanssa. Puolustusministeri Lahdensuon aloitteesta Sunila esitti maanantaina 29.2. – eli päi-

¹¹³¹ Lehtola 1994, 194–196; Ahti 1990, 160–164; Jägerskiöld 1973, 155–158; Häikiö 2017, 497–498; *Ajan Sana* 29.2.1932, Kansalaissodan kynnyksellä?.

¹¹³² Hartikainen 2001, 158–161; Ahti 1990, 170 ja 174–175; Jägerskiöld 1973, 155–158; Saarikoski 1997, 254–259.

vänä jolloin Lapuan liike oli julistanut vaatimuksen poliittisen suunnan muutoksesta – presidentti Svinhufvudille erityisen esikunnan perustamista kapinan tilanteen selvittämistä varten. Muutaman päivän kuluttua Svinhufvud muodostikin esikunnan, jossa jäseninä olivat puolustusministeri Lahdensuo sekä kenraalit Sihvo, Malmberg, Österman ja Oesch. Mainittakoon, että puolustusneuvoston puheenjohtajaa Mannerheimiäkin pyydettiin esikunnan jäseneksi, mutta hän ei suostunut lähtemään mukaan, mikä tuskin kenellekään oli suuri yllätys. Myöskään pääministeri Sunilaa itseään ei tähän esikuntaan nimitetty, sillä hän sairastui influenssaan ja joutui hoitoon Mehiläisen sairaalaan, jossa hänet leikattiin ja josta hän pääsi pois vasta 18. maaliskuuta. Sunila ei siis itse ollut keskiössä kapinan ollessa kuumimmillaan, vaan syrjässä. Keskeisimmät maalaisliittolaiset toimijat hallituksen puolelta olivatkin puolustusministeri Jalo Lahdensuo ja kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri Juho Niukkanen, joka toimi vt. pääministerinä Sunilan sairastuttua.¹¹³³

Erityisesti Maalaisliiton piirissä paheksuttiin kokoomuslaisten toimintaa tilanteessa. Tämä kävi ilmi selvästi muun muassa Maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunnan kokouksessa, jossa vt. pääministeri Niukkanen totesi kapinan mutkistuneen, kun kokoomuslaiset ministerit Solja ja Kilpeläinen olivat halunneet erota ja näin mahdollisesti aiheuttaa hallituspulan. Nämä kaksi ministeriä nähtiin Maalaisliiton taholla suurimpina murheenkryyneinä, joista kyllä jouti päästä eroon, mutta ilman hallituspuolaa.¹¹³⁴ Kapinallisia ja kokoomuslaisia ministereitä, joiden nähtiin tukevan kapinallisia, paheksuttiin myös maalaisliittolaisessa lehdistössä. Myös kapinan ajankohtaa roimittiin. Esimerkiksi *Turunmaan* mielestä oli törkeää, että ”laillisen valtiovallan puoltajille yritettiin panna puukko kurkulle aikana, jolloin pääministeri makaa noin 40 asteen kuumeessa”.¹¹³⁵ Maalaisliitto ei luonnollisestikaan halunnut päästä tilannetta sellaiseksi kuin kapinalliset ja osa kokoomuslaisista sen oli kaavaillut.

Vaikka lehdistössä tällaista paheksuntaa esitettiin, niin osa nuoremman polven maalaisliittolaisista oli tyytyväisiä siitä, että kapina oli sattunut juuri sellaiseen aikaan, kun Sunila oli vuoteessa ja vt. pääministerinä oli Niukkanen, jota Martti Haavio kommentoi kirjeessään Urho Kekkokselle itsepäiseksi mieheksi. Nuoremman polven maalaisliittolaisille Sunila ei ollut mitä ilmeisimminkään mieleen, sillä Martti Haavio kirjoitti Kekkokselle kirjeessään myös Sunilan olevan ”se mies, jonka maalaisliitto voisi kiireesti hirttää, ennenkuin se saa mädätettyä liikaa”.¹¹³⁶ Nuorempi

¹¹³³ Kakkuri 1999, 292–293; Mikkilä 2018, 84–85; Häikiö 2017, 504–506; Suomenmaa 19.3.1932, Pääministeri Sunila päässyt sairaalasta.

¹¹³⁴ Maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunnan kokous 1.3.1932, KMA.

¹¹³⁵ Turunmaa 3.3.1932, Pilkaisuja.

¹¹³⁶ Martti Haavio Urho Kekkokselle 1932, Urho Kekkosen arkisto. Haavion kirjeessä ei ole tarkkaa päivämäärää, mutta se on kirjoitettu Mäntsälän kapinan ja pääsiäisen välisenä aikana, sillä Haavio kirjoittaa kirjeessä Suomalaisuuden liiton liittokokouksesta, joka on tulossa pääsiäisen jälkeen.

polvi ei pitänyt Sunilaa tarpeeksi lujana ja eikä myöskään miehenä, joka vetäisi tiukoja rajoja Kokoomukseen päin. Haavio vertasi Sunilaa Kokoomukseen puheenjohtajaan Kyösti Haatajaan ja totesi miesten psyyken olevan samanlainen.¹¹³⁷ Varmasti myrkylliseen arvioon vaikutti myös Kekkonen ja Haavion kuuluminen aitosuomalaisiin – Kekkonen oli Suomalaisuuden liiton puheenjohtaja ja Haavio puolestaan saman järjestön varapuheenjohtaja – joille Sunila mietosuomalaisine kantoineen oli vastenmielinen.

Hallitus kuitenkin piti pintansa, kiitos paljolti presidentin, joka ei katsonut voitavansa taipua lapualaisten vaatimuksiin. Svinhufvud piti huolen siitä, että hallitus ei hajonnut kokoomusministerien lähtöön, eronneen apulaissisäministeri Soljan tilalle hän nosti yleisesikunnan päällikön kenraalimajuri K. L. Oeschin ja sosiaaliministeri Kilpeläisen paikalle Kokoomuksen kansanedustaja Erkki Paavolaisen, jota pidettiin maltillisena. Paavolainen oli tosin vaatinut ehdoksi von Bornin erottamista, mutta presidentin jyrähdysen jälkeen suostunut ministeriksi. Mainittakoon, että myös valtiovarainministeri Järvinen oli jättänyt eronpyyntönsä, mutta hän oli vetänyt sen takaisin.¹¹³⁸

Hallituspulaa ei siis päässyt syntymään, niin kuin kapinalliset ja osa Kokoomuksestakin oli toivonut. Jo ennen hallituksen täydentämistä Svinhufvud oli pitänyt Yleisradiossa hyvin kuuluisaksi tulleen puheensa, jossa hän kääntyi suojeluskuntalaisten puoleen ja käski kaikkia väkivallan tielle lähteneitä palaamaan kotiseudulle. Presidentti painotti sitä, että suojeluskunnat tulisivat kärsimään suurta vahinkoa, jos osa suojeluskuntalaisista unohtaa valansa ja lähtee taisteluun laillista yhteiskuntajärjestystä vastaan, jota olivat vannoneet puolustavansa henkeen ja vereen. Puheen, jonka oli kirjoittanut oikeusministeri Kivimäki, kuuli 200 000 suomalaista.¹¹³⁹

Mutta vaikka kapina loppuikin presidentin puheeseen – ja harrastelijamaisuuteen – pidettiin silti mahdollisena, että Sunila tulisi luopumaan pääministerin tehtävistä ja hänen tilalleen olisi löydettävä toinen mies. Presidentti Svinhufvudin silmissä tämä vaihtoehto oli Paasikivi, joka oli vallan verkostoja tutkineen Seppo Tiihosen mukaan presidentin tärkein harmaa eminenssi ja oikea käsi. Paasikivi olisikin eittämättä ollut presidentille mieluisampi pääministeri kuin Sunila, sillä hän oli kokoomuslainen mutta myös poliittisesti maltillinen. Paasikivi kyllä itse epäili mahdollisuuksiaan, ja kun vt. pääministeri Niukkasen suulla eduskunnalle annettu tiedonanto hallituksen toimista kapinan hyväksyttiin ainakin muodollisen yksimielisesti, tuli Svinhufvudkin siihen tulokseen, että Sunila ei tule luopumaan pääministerin tehtävistä.¹¹⁴⁰

¹¹³⁷ *ibid.*

¹¹³⁸ Juva 1961, 467–468; Vares 2007, 96–97; Kyösti Järvinen itse ei mainitse mitään eroa-
aikeistaan muistelmissaan *Maalaispappilasta maailmalle*, ks. Järvinen 1952, 190–202.

¹¹³⁹ Häikiö 2017, 507–508.

¹¹⁴⁰ Paasikivi 2000, 240, päiväkirjamerkinnot 9.3.1932 ja 11.3.1932; Tiihonen 2020, 153.

6.4.5 Tasapainoilua ja kansanvallan korostamista – vakaus on malttia kapinan jälkeen

Sunila siis jatkoi pääministerinä, vaikka välillä epäiltiin, että hän ei sairastelunsa vuoksi jaksaisi pitää hallitusohjia käsissään.¹¹⁴¹ Mutta tunnelma oli edelleen kireä, eikä sitä lieventänyt se, että kansanliike alkoi herätellä toimintaansa kevään kuluessa. Määräajaksi lakkautettu *Ajan Sana* aloitti ilmestymisensä huhtikuun lopussa 1932, ja toukokuun lopussa Lapualla järjestettiin kokous, jossa vaadittiin vangittujen Lapuan liikkeen johtajien vapauttamista. Kesäkuun 5. päivä puolestaan Hämeenlinnassa päätettiin perustaa uusi järjestö jatkamaan Lapuan liikkeen toimintaa.¹¹⁴² Tämä kaikki aiheutti luonnollisesti huolestuneisuutta ja levottomuutta niissä piireissä, jotka olivat taistelleet lapualaisuutta vastaan, mikä näkyi selvästi esimerkiksi maalaisliittolaisessa lehdistössä ja niin ikään esimerkiksi sotaväen päällikön kenraaliluutnantti Sihvon Sunilalle kesäkuun alussa 1932 laatimassa muistiossa, jossa totesi:

Voidaan pitää melko varmana sitä, että uuteen [kapina]yritykseen ryhdytään heti, kun olosuhteet käyvät sopiviksi – tai katsotaan välttämättömän tarpeen sitä vaativan. Vakaumukseni on, että suojeluskunnat tulevat seuraavalla kerralla aktiivisemmin tarttumaan asiain kulkuun ja johtoon. Sitä tukevat useat eri ilmiöt, joista päivälehdetkin tietävät kertoa. Epäilen suuresti alkukesän vaihteita, erikokoisesti juuri kapinallisten oikeudenkäynnin aikoja (kesä/heinäkuu). Lisäksi vahvistavat epäilyksiäni ne järjestelyt, joihin suojeluskunnat ovat ryhtyneet, m. m. eräät suuremmat leiripäivät. y. m.¹¹⁴³

Miten pääministeri Sunila suhtautui Sihvon muistioon, ei ole tietoa, mutta eitämättä hänkin oli hyvin huolestunut. Huolta lisäsivät Mäntsälässä taas kesäkuun alussa tapahtuneet levottomuudet, jotka eivät tosin tällä kertaa äityneet sellaiseksi kriisiksi kuin helmi-maaliskuun vaihteessa oli päässyt käymään. Tämä huolestuneisuus näkyi selvästi pääministerin Maalaisliiton puoluekokouksessa kesäkuun 22. päivänä pitämässään laajassa puheessa. Puheensa aluksi Sunila palasi Mäntsälän tapahtumiin todeten erityisen ikäväksi sen, että suojeluskuntalaisia oli sekaantunut tapahtumiin ja toivoi, että järjestö taas saavuttaisi sen luottamuksen, jota se tarvitsi toteuttaakseen tarkoitustaan. Sunila vaati, että suojeluskuntien tuli turvata esi- ja järjestysvaltaa sekä valtio- ja yhteiskuntajärjestystä vapaana kaikista puolue-erimielisyyksistä ja puoluepyyteistä. Suojeluskuntien tuli siis pysyä erossa po-

¹¹⁴¹ Tauno Jalanti Urho Kekkosen arkisto.

¹¹⁴² Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 236; Uola 1982, 30–36.

¹¹⁴³ Aarne Sihvon muistio 5.6.1932 J. E. Sunilalle, ks. esim. Saarikoski 1997, 264–265.

litiikasta. Pääministerin viesti oli samanlainen kuin presidentillä, joka oli osoittanut tyytymättömyytensä suojeluskunnissa tapahtuneeseen kapinan jälkihoitoon.¹¹⁴⁴

Puheessaan pääministeri painotti, miten kaikki yritykset järjestyksen häiritsemiseksi tulitaisiin vastaisuudessa estämään nopeilla ja päättävillä toimilla. Sunila myös teroitti, miten kiihkoilijoilla ei yleensä ollut lopulta mitään sellaista, millä todella tehdä parannuksia:

Valtiovallan tehtävänä taas on mahdollisuuksien mukaan poistaa niitä syitä, jotka ovat rauhattomuuden ja tyytymättömyyden aiheuttajia, sillä aseiden avulla ei maassa voida rauhallisuutta ja sen mukaista mielialaa jatkuvasti ylläpitää. Mutta kansalaisten täytyy pysähtyä ajattelemaan, että valtiovallan mahdollisuudet taloudellisten vaikeuksien poistamiseksi ovat tällaisena aikana varsin rajoitetut ja että näiden mahdollisuuksien yli ei ole oikeutta astua. Ihmisten vaikeuksien ja varsinkin koko maata kohdanneen pulan käyttämistä kiihoitusvälineenä on yleisen mielipiteen nouseva tuomitsemaan. Vaikeuksissa kamppailevien keskuudessa on kiihoitustyöllä suotuista maaperä, mutta tämän työn suorittajilta puuttuu tavallisesti halu ja kyky niiden parannusten toimeenpanemiseksi, joiden johdosta he kiihkoilevat. Näiden tosia-asiaa täytyy painua kansalaisten mieliin.¹¹⁴⁵

Kiihkoilijoilla Sunila eittämättä tarkoitti niin lapualaisia kuin äärimmäisiä pulamiehiäkin, olivathan ne osittain kytkeytyneet toisiinsa Maakuntain liikkeessä, Loimaan liikkeessä ja Vararikkoliikkeessä. Mutta tämä kohta puheesta oli varmasti myös pääministerin kannanotto reilua viikkoa aikaisemmin Nivalassa tapahtuneeseen liikehdintään, eli niin sanottuun Konikapinaan. Hallitus oli herkkänä kaikkia järjestyshäiriöitä kohtaan. Vaarallisimmaksi viholliseksi Sunila nosti kuitenkin puheessaan kommunismin, jota kaikkien tuli vastustaa. Hän myös myönsi, etteivät ne käsitykset, joissa väitettiin kommunistien pesiytyneen sosialidemokraattisiin järjestöihin, olleet täysin tuulesta temmattuja. Sunila kuitenkin korosti, että asiassa piti olla äärimmäisen tarkkana ja että porvarillisten maailmankatsomuksen omaavien ei pitänyt lähteä samaistamaan kommunismia ja sosialidemokratiaa, niin kuin joillakin tahoilla näytti käyneen. Sunilan mukaan sosialidemokraattien politiikassa oli kylläkin paljon sellaista, jota ei voinut hyväksyä, mutta heitä ei saanut myöskään eristää:

Mutta kaikesta tästä huolimatta porvarien on käytännöllisessä politiikassa samoin kuin yhteiskunnallisessa toiminnassa tehtävä työtä yhdessä heidän kans-

¹¹⁴⁴ Suomenmaa 23.6.1932, Poliittinen tilanne. Pääministeri J. E. Sunilan esitys Maalaisliiton puoluekokouksessa t. k. 22 p:nä; Selén 2001, 378–383.

¹¹⁴⁵ Suomenmaa 23.6.1932, Poliittinen tilanne. Pääministeri J. E. Sunilan esitys Maalaisliiton puoluekokouksessa t. k. 22 p:nä

saan ja mukauduttava siihen, mitä tällainen yhdessä työskentely edellyttää. Myöskin sosialidemokraattien meidän mielipiteistämme poikkeavia käsityksiä, samoin kuin heidän käytännöllistä toimintaansaakin on arvosteltava asiallisesti ja oikeudenmukaisesti. Meillä ei ole oikeutta asettua sosialidemokraatteihin nähdessä sellaiselle ylimieliselle kannalle kuin eräällä oikeistotaholla vaaditaan. On muistettava miten valtavia kansalaisjoukkoja tämä puolue edustaa ja millainen tekijä se on jo näiden suurien massojen vuoksi. Minun ei tarvitse viitata aikaisempiin tapahtumiin vanhoissa sivistysmaissa, viime aikojen tapahtumat Saksassa osoittavat, että ilman sosialidemokraatteja olisi Hindenburg syösty vallasta ja maa joutunut diktatuuriin, samalla kun koko Euroopan politiikan ruutitynnöriin olisi tullut heitetyn pelätyksi, tuhoa tuottava kekäle. Valtioelämän perustettava on oleva erilaisista elämäntapomuksista ja harrastuksista sulattaa yhteen se, mikä niissä on siveellisesti oikeutettua.¹¹⁴⁶

Suhtautuminen sosialidemokraatteihin oli Sunilalla hyvin samankaltainen kuin hänen tammikuussa pitämässään puoluekokouspuheessa – se oli varauksellisen myönteistä. Tämä varauksellinen myönteisyys ei ollut Sunilalle mikään uusi asia, olihan hän puhunut toiveikkaasti sosialidemokraateista jo ensimmäisen hallituksen aikana. Sosialidemokratia oli toki Sunilan porvarilliselle maailmankatsomukselle vieras aatesuunta, mutta sen kanssa oli pystyttävä yhteistyöhön, olihan SDP pysynyt hallituksen ja presidentin varauksettomana tukena Mäntsälän kapinan kukistamisessa. Viittaamalla vielä Saksan maaliskuun 1932 presidentinvaaleihin, joissa keskustaoikeistolaisten, liberaalien ja sosialidemokraattien kannattama Hindenburg löi häirikkönä pidetyn Hitlerin, Sunila halusi varmasti korostaa sitä merkitystä, mikä keskustalaisten ja sosialidemokraattien yhteistyöllä oli radikalismien torjunnassa. Eittämä Sunilan Hindenburg-mainintaa voi pitää myös kunnianosoituksena Svinhufvudia kohtaan, pidettiin Svinhufvudia melko laajasti Suomen Hindenburgina ja miehenä, joka valtionpäänä takasi omalla arvovalloillaan rauhallisen menon.

Puheensa loppupuolella Sunila analysoi vielä hyvin laajasti Maalaisliiton roolia, velvollisuuksia ja merkitystä. Hän korosti, miten Maalaisliitolla suurimpana porvarillisena puolueena ja keskustan varsinaisena runkona oli eduskunnassa tärkeä ja usein määrääväkin asema, mikä puolestaan velvoitti puoluetta erityiseen asiallisuuteen ja yhteishyvä harrastukseen. Maalaisliiton oli tasoitettava sekä oikeiston että vasemmiston välisiä ristiriitoja mutta myös porvaripuolueiden keskinäisiä kiistoja. Sunila korosti, useamman aikaisemman puheensa tapaan, vielä Maalaisliiton kansanvaltaisuutta:

¹¹⁴⁶ ibid.

Maalaisliitto on ja pysyy kansanvaltaisena puolueena. Se ei voi luopua yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta, eikä kansanvaltaan perustuvasta valtiojärjestyksestä. Se vastustaa kaikin keinoin diktatuuria, yhtä hyvin oikeisto- kuin vasemistovaltaakin. Puolueemme ei suinkaan näe nykyisessä valtiojärjestelmässä mitään ihannetta, mutta järjestelmän, joka paremmin kuin muu soveltuu meidän oloihimme ja josta meidän on ehdottomasti pidettävä kiinni. Maalaisliitto vastustaa niinkään vallitsevan yhteiskuntajärjestyksemme kumoamista, mutta harastaa yhteiskunnallisten olojen kehittämistä, sikäli kun siihen on taloudellisia edellytyksiä. Ennen kaikkea on vähäväkisten aseman korjaaminen puolueelle läheinen ja senvuoksi tulee sen kaikin voimin helpottaa m.m. työttömyyden suunnitelmallista lieventämistä. Maalaisliitto on isänmaallinen puolue, joka tahtoo lujittaa maamme asemaa vapaana ja itsenäisenä valtiona ja kaikin laillisin keinoin nujertaa siinä esiintyvän vastustuksen. Maalaisliitto näkee laissa ja lainkuullaisuudessa yhteiskunnan ja yksityisten kansalaisten varman turvan, eikä se voi tältä tieltä poiketa, millaisiksi olosuhteet muodostuvatkin.¹¹⁴⁷

Sunilan puhe oli selväsanaisesti kansanvallan puolesta kaikkea ääriliikehdintää vastaan, mutta sävyltään se oli myös paljon maltillisempi kuin Mäntsälän kapinan aikaan vt. pääministerinä toimineen Juho Niukkanen viesti puoluekokousväelle. Niukkanen nimittäin esitti jopa Maalaisliiton uudelleen organisoimista puolisoitilalliseksi taistelujärjestöksi, joka olisi selkeä vastavoima äärioikeistolle. Niukkanen ajatukset, kuten hänen elämäkertansa kirjoittanut Timo Mikkilä huomauttaa, olivat kuitenkin syntyneet ilmeisen euforisissa tunnelmissa eikä tämä ollut tullut ajatelleeksi sitä, mitä muissa puolueissa ajateltaisiin, jos Maalaisliitto lähtisi aseistamaan itseään vaikka sitten demokratian puolustamisen nimissä.¹¹⁴⁸

Sunilakin oli kyllä puheessaan vaatinut, että Maalaisliiton piti olla entistä tehokkaampi, keskitetympi ja kurinalaisempi kuin se oli aiemmin ollut. Mutta hän esitti vaatimuksen paljon pehmeämmin kuin Niukkanen – johtuen jo varmaan asemastaan pääministerinä. Sunilan mukaan puolueen tulevalle toiminnalle ei ollut tärkeintä joukkojen nopea kasvaminen, vaan ennen kaikkea yhteismielen ja yhteistahdon voimistuminen. Vain sisäinen eheys antoi puolueelle voimaa ja mahdollisti vaativien ja vastuunalaisten tehtävien hoitamisen valtiollisessa ja yhteiskunnallisessa elämässä.

Lehdistössä Sunilan puoluekokouspuheen sisäpoliittinen osuus sai verraten vähän huomiota, sillä puoluekokousta dominoivat pulakysymykset ja pulaponsien hyväksyminen, joita käsiteltiin laajasti myös julkisuudessa. Tätä osaa puoluekokouksesta on käsitelty aiemmin tässä luvussa. Mutta aivan täysin noteeraamatta sisäpoliittinen osuus ei kuitenkaan jäänyt, vaikka huomio ei ollutkaan niin suurta kuin olisi

¹¹⁴⁷ *ibid.*

¹¹⁴⁸ Mikkilä 2018, 88–92.

voinut ajatella. Maalaisliittolaisessa lehdistössä puhetta kiiteltiin ja todettiin pääministerin asettuneen kaikkien puoluenäkökohtien yläpuolelle ja korostaneen kristillistä suvaitsevaisuutta. Puheelle antoi maalaisliittolaisen lehdistön mukaan leimansa ”lain kunnioitus, kohtuuden tunto ja tasapuolisuus”, ja pääministerin todettiin näin pyrkivän tasoittamaan eri kansanainesten välejä ja pitämään yhteiskuntaa koossa ja vahvistamaan sitä. Kokoomuksen *Uusi Suomi* piti pääministerin puhetta varovaisena, mutta kritisoi jyrkästi sitä, miten Sunila oli käsitellyt puheessaan sosialidemokraatteja. *Uuden Suomen* mukaan pääministerin suhtautuminen sosialidemokraatteihin oli liian hyväuskoista.¹¹⁴⁹

Kesä 1932 oli Maalaisliitolle ja pääministeri Sunilalle vaikeaa aikaa. Yhtäältä oli painotettava kansanvaltaa ja laillisuutta ja määrättävä vangittavaksi henkilöitä, jotka olivat tavalla tai toisella sekaantuneet Mäntsälän kapinaan. Toisaalta taas oli yritettävä rauhoittamaan niitä tahoja, jotka yhä liikehtivät levottomasti. Tähän liittyen Uudenmaan läänin itsepäinen maaherra Bruno Jalander oli hallitukselle ongelma. Kesäkuun alussa Sunila päättikin – presidentti Svinhufvudin kehotuksesta – nimittää kenraalimajuri Hugo Östermanin Uudenmaan vt. maaherraksi. Österman osoittautuikin paljon vähemmän provokatiiviseksi henkilöksi kuin Jalander. Hän ei esimerkiksi halunnut lähettää Mäntsälään niin vahvaa sotilaskomennuskuntaa rauhoittamaan siellä kesäkuussa ilmenneitä levottomuuksia kuin hallitus. Österman joutui kuitenkin allekirjoittamaan paperin, jossa pyydettiin sotilasapua Mäntsälään tilanteen rauhoittamiseksi. Tätä sotilasosastoa ei kuitenkaan tarvittu, sillä levottomuus Mäntsälässä oli jo laantunut. Sitä mistä syystä levottomuuksien uhan laukeaminen johtui, on vaikea osoittaa. Ehkä Jalanderin sivuun siirtäminen riitti monelle. Kun tilanne oli ohi, niin pääministeri Sunila pyysi Östermanilta anteeksi sitä, että oli jättänyt tälle heti kertomatta hallituksen aikeista lähettää Mäntsälään sotilasosaston. Pääministeri oli myös todennut Östermanille: ”Kylläpä kenraalilla on tuuria mukanaan.” Lopulta hallitus katsoi parhaaksi erottaa Uudenmaan läänin maaherran Bruno Jalanderin heinäkuun lopussa. Sunila perusteli Jalanderin vapauttamista *Suomenmaalle*, että tällä oli kyllä hyviä ominaisuuksia, mutta että tämä ei ollut aina omannut sellaista arvostelukykä ja mielen tasaisuutta, jota läänin hoitaminen sattuneissa vaikeuksissa olisi vaatinut.¹¹⁵⁰

Nämä pääministerin perustelut ja Jalanderin erottaminen otettiin vaihtelevasti vastaan. Varsinkin sosialidemokraattinen ja edistyspuoluelainen lehdistö olivat tyr-

¹¹⁴⁹ Liitto 5.7.1932, Pääministerin esittämiä suuntaviivoja. Kyseinen kirjoitus ilmestyi useissa maalaisliittolaissa lehdissä; *Uusi Suomi* 26.6.1932, Havaintoja maalaisliiton puoluekokouksesta.

¹¹⁵⁰ Hartikainen 2001, 165–168; Österman 1966, 90–93; *Suomenmaa* 22.7.1932, Kenraali Jalander erotettu; Tarkemmin Jalanderin erottamista ja siihen johtaneita tapahtumia on käsitellyt Aleksi Ahtola väitöskirjassaan, ks. Ahtola 2023, 209–213.

mistyneitä vanhan laillisuustaistelijan erottamisesta. *Suomen Sosialidemokraatissa* tapausta pidettiin Lapuan riemuvoittona ja todettiin, että hallituksen selitys ei vakuuttanut ketään.¹¹⁵¹ Niin ikään sosialidemokraattinen *Sosialisti* näki hallituksen ratkaisussa vain myönnytyksen lapualaisten suuntaan:

Voidaanko rikollisia joukkoja, maan vihollisia, sisäisiä vihollisia lauhduttaa heille sytytetyillä uhrialttareilla? Eivätkö he kaikista myöntymyksistä saa uutta yllykettä, uutta virikettä? Voitettuaan yhden päämäärän, he rientävät toiseen. Joku heistä ehkä poistuu tantereelta. On taas toisia, jotka niin surkeasti ja rikollisesti väärinkäytetyn isänmaallisuuden nimissä jatkavat, toiset, joilla itse asiassa ei ole mitään menetettävää, vaan seikkailijan lailla kaikki voitettavana. Toinen päämäärä toisen jälkeen valloitetaan, kunnes kaikki on valloitettu.¹¹⁵²

Turun Sanomissa puolestaan todettiin, että ne syyt, jotka pääministeri oli esittänyt Jalanderin erottamisen syyksi, olivat verraten vähäpätöiset verrattuna niihin suuriin rötöksiin, joita maassa oli tapahtunut ja jotka oli painettu villaisella. *Turun Sanomat* piti tapahtunutta vääryytenä ja varoitti hallitusta siitä, että Jalanderin tapaus tulisi olemaan pitkänä kantona sen kaskessa. *Helsingin Sanomat* oli maltillisempi, se ei epäillyt hallituksen enemmistön kannanoton vilpittömyyttä mutta totesi, että kansalaiset voivat käsittää asian toisin. *Helsingin Sanomien* mielestä hallituksen toimentapide ei ollut rauhoittanut kansalaismielialaa, vaikka siihen ehkä oli pyritty. Nyt lailisuusväelle oli annettu korvapuusti, joka ei ollut vahvistanut hallituksen asemaa tai lisännyt arvonantoa sitä kohtaan.¹¹⁵³

Maalaisliittolaisessa lehdistössä pohdintaa Jalanderin erottamista ja sen syistä ja oikeutuksesta oli melko vähän. Tapausta pidettiin hallituksen kannalta ilmeisesti niin hankalana, että siihen ei haluttu syvemmin pureutua. Kaikkein voimakkaimmin tapahtunutta paheksuttiin *Pohjolan Sanomissa*, jonka päätoimittaja Uno Hannula oli maalaisliittolaisista lehtimiehistä Sunilan hallituksen suurimpia antagonistejä. Hannula moitti pääkirjoituksessaan hallitusta heikoksi, kun se ei tukenut lujaa ja päättäväistä virkamiestä, joka johdonmukaisesti ja pelkäämättä oli pannut toimeen hallituksen määräyksiä, vaan erotti tämän. *Suomenmaassakin* oli paheksuntaa, mutta se tapahtui verhotummin. Pakinoitsija Tolperi, eli siis puoluesihteerin Toivo Helojärvi, totesi, että hallituksella piti olla oikeus vaihtaa maan edun niin vaatiessa miehiä tärkeillä virkapaikoilla, mutta että nyt oli lähellä ajatus siitä, että teolla tynnytettiin kapinallisia. *Ilkka* sen sijaan totesi luottavansa pääministerin tiedonantoon siitä, että

¹¹⁵¹ Suomen Sosialidemokraatti 23.7.1932, Lapuan riemuvoitto.

¹¹⁵² Sosialisti 22.7.1932, Tuskallista.

¹¹⁵³ Turun Sanomat 28.7.1932, Missä varsinainen syy on?; Helsingin Sanomat 23.7.1932, Se tapahtui sittenkin.

lääninhallinnossa jatkuvasti tapahtuneet heikkoudet olivat erottamisen syynä, sillä muuten asiaa ei voinut ymmärtää.¹¹⁵⁴

Jos Jalanderin erottaminen aiheutti suurta kohua loppukesästä 1932, niin sitä aiheutti myös Sunilan hallituksen puolustusministerin Jalo Lahdensuon heinäkuun 17. päivä tapahtunut kyyditysyritys. Lahdensuohan oli Mäntsälän kapinan aikana kuulunut Svinhufvudin esikuntaan ja vastannut osaltaan kapinan kukistamisesta, joten hän oli Lapuan liikkeen piirissä hyvin epäsuosittu henkilö. Lapualla, jossa Lahdensuo asui, osa piti häntä luopiona. Eräät lapualaiset yrittivät kaapata puolustusministerin kotoaan, mutta epäonnistuivat. Myöhemmin lehdistössä kerrottiin, että samana yönä lapualaisten oli ollut tarkoitus kyyditä myös useita muita ministereitä, kuten pääministeri Sunila. Myös Tannerin, Kallion ja Rytin nimet mainittiin.¹¹⁵⁵ Sitä oliko näissä väitteissä perää vai oliko kyse huhuista, on vaikea täysin todentaa. Mutta ilmeisesti asiassa oli jotain perää, sillä jääkäriluutnantti Väinö Heikkinen oli kuulusteluissa kertonut olleensa järjestelemässä ministerien kyydityksiä ja myös Sunilan hallituksen maatalousministeri Sigurd Mattsson toteaa julkaisemattomissa muistelmissaan, että hänellä on ollut hallussaan valahtoinen todistus siitä, että Sunila yritettiin kyyditä juuri samana yönä kuin Lahdensuokin. Samoin tuolloinen sisäministeri Ernst von Born tuo kyyditysaikheet esiin muistelmissaan.¹¹⁵⁶

Kevään ja kesän sisäpoliittiset tapahtumat ja niistä virinneet keskustelut saivat hallituksen antamaan eduskunnalle tiedonannon syyskuun alussa. Tiedonannossa käsiteltiin ensin taloudellisia asioita, jotka ovat olleet esillä jo aikaisemmin tässä luvussa. Taloudellisten asioiden jälkeen tiedonannossa puututtiin sisäpoliittiseen tilanteeseen. Hallituksen mukaan tilanne ei ollut päässyt kesällä kärjistymään samalla tavalla kuin kevättälvella, mutta sellaista rauhoittumistakaan kuin olisi odotettu ei ollut tapahtunut. Kommunistien aiheuttamat häiriöt todettiin pieniksi, mutta Lapuan liikkeen todettiin muuttuneen Mäntsälän kapinan jälkeen sellaiseksi, että siihen olivat jääneet jyrkimmät ja osittain vastuuttomat ainekset. Lapuan liikkeestä todettiin myös sen muuttuneen ”rakentavaksi tarkoitettusta ennen muuta repiväksi”.¹¹⁵⁷ Hallitus myös kertasi omia toimenpiteitään, ja tiedonanto päättyi toteamukseen:

Valtioneuvosto on syvästi vakuutettu siitä, että nykyisestä poliittisesti ja taloudellisesti erittäin vaikeasta tilanteesta voidaan selviytyä ainoastaan Eduskunnan ja Hallituksen keskinäisen luottamuksen sekä hyvän yhteisymmärryksen ja yh-

¹¹⁵⁴ Pohjolan Sanomat 22.7.1932, Jalander erotettu; Suomenmaa 23.7.1932, Helsingin horisontista; Ilkka 22.7.1932, Jalander.

¹¹⁵⁵ Suomen Sosialidemokraatti 27.8.1932, Lapualaisten huippuyritys: panttivankileiri Kuortaneelle.

¹¹⁵⁶ Kakkuri 1999, 322; Maaherra K. S. Mattssonin haastattelu 3.2.1964, 4–5, Sigurd Mattssonin arkisto, KA Hämeenlinna; von Born 1954, 303–304.

¹¹⁵⁷ VP 1932 ptk. I, 863–868.

teistoiminnan avulla. Senvuoksi ei hallitus tahdo jäädä paikalleen, jos siihen eduskunnassakin suhtaudutaan sillä tavoin kuin etenkin edellä mainittujen kahden tapauksen yhteydessä yleistä mielipidettä edustavilta tahoilta on esitetty. Vallitsevissa oloissa voi menestyksellisesti toimia vain sellainen hallitus, jonka arvovaltaa ei pyritä heikontamaan, vaan päinvastoin vahvistamaan. Tässä mielessä on valtioneuvosto heti syysistuntokauden alussa tahtonut saattaa kysymyksen eduskunnan käsiteltäväksi.¹¹⁵⁸

Tiedonantoa alettiin käsitellä eduskunnassa 3.9. Ensimmäisen puheenvuoron käytti pääministeri Sunila todeten, että sisäpoliittinen tilanne osoitti selviämisen merkkejä mutta että eräät kysymykset odottivat vielä ratkaisua ja jännittyneen tilanteen yleistä laukeamista. Sunilan mukaan jos eduskunnassa sovitteleva henki ja rakentava mieli pääsevät voitolle, tulee se määrävällä tavalla vaikuttamaan myös julkiseen sanaan ja kansan laajoihin kerroksiin.¹¹⁵⁹

Pääministerin lausunnon jälkeen käydyssä laajassa keskustelussa hallitusta moitittiin jonkin verran Jalanderin erottamisesta, mutta sosialidemokraattien taholta hallitus sai tunnutusta siitä, että maan valtiollinen asema oli parempi kuin pitkiin aikoihin. Väinö Tanner totesi, että hallitus oli ”lopultakin päättäväisesti ryhtynyt palauttamaan maassa järjestystä”. Tannerin mukaan kansalaisille oli mieluisaa nähdä, että hallitus on ottanut päättäväisen asenteen palauttaakseen järjestyksen.¹¹⁶⁰

Tiedonannon sisäpoliittista osuutta kiiteltiin eduskunnan lisäksi myös keskustaporvarillisessa ja sosialidemokraattisessa lehdistössä, mutta osittain tässä kirjoittelussa oli samanlaista pientä varauksellista sävyä, jota oli esiintynyt eduskunnan suuressa salissa. *Suomenmaassa* hallitus sai kiitosta siitä, että se oli ottanut velvollisuudekseen tyyntyttää poliittisten ristiriitojen järkyttämiä mieliä. *Suomenmaan* mukaan hallitus oli selityksellään vakuuttanut, että sen toimenpiteet ja menettelyt sisäpoliittisissa asioissa olivat olleet perusteltuja ja jopa pakollisia. *Suomen Sosialidemokratian* oli pääasiassa tyytyväinen selonteon sisäpoliittiseen osuuteen, sen mielestä tiedonanto oli aivan erilainen kuin se, jonka Svinhufvudin hallitus oli antanut syksyllä 1930. Nyt annetussa selonteossa oli osoitettu lapualaisuuden oikea luonne ja todettiin hallituksen asettuneen suhteessa lapualaisuuteen torjuvalle kannalle, niin kuin oikeusvaltion hallitukselle sopikin. Tämä oli *Suomen Sosialidemokratista* seikka, joka paransi Suomen mainetta. Tosin hallitusta arvosteltiin edelleen Jalanderin erottamisesta ja todettiin, etteivät pääministerin julkisuuteen antamat perusteet erottamisen syystä vakuuttaneet ketään. Myös eräät hallituksen sosialidemokraattien tilai-

¹¹⁵⁸ ibid.

¹¹⁵⁹ VP 1932 ptk. I, 879–880.

¹¹⁶⁰ VP 1932 ptk. I, 884 – 892.

suuksille asettamat rajoitukset saivat arvostelua osakseen. Sosialidemokraatit pitivät tällaisia rajoituksia turhana varovaisuutena.¹¹⁶¹

Sosialidemokraattien kanta hallituksen tiedonantoon oli siis verraten myönteinen, mutta sisälsi kuitenkin moitteen siitä, että hallitus ei näyttänyt täysin luottavan lojaaliin oppositioon – jollaisena sosialidemokraatit itseänsä pitivät. Sen sijaan kokoomuslaiset lehdet tyrmäsivät tiedonannon sisäpoliittisen osuuden lähes täysin. *Uudessa Suomessa* todettiin kyseisen osuuden olevan heikko ja vihjailtiin sen myös olevan alun perin ruotsiksi kirjoitettu – millä viitattiin siihen, että osuus olisi ollut lapualaisten taholla vihatun sisäministeri von Bornin kirjoittama. *Uusi Aura* irvaili, että hallitukseen oltiin kaikilla tahoilla oikeasti niin tyytymättömiä, että edes epäluottamuslauseesta oli mahdotonta sopia.¹¹⁶²

Viikko tämän tiedonannon jälkeen Maalaisliiton ryhmässä keskusteltiin hallituksen jatkon edellytyksistä ja Kokoomuksen suhteesta hallitukseen. Sunila totesi, että kysymys on vaikea ja että Kokoomuksessa oli maltillinen siipi ja jyrkempi siipi, joista jyrkempi kielsi hallituksen ministereiltä Kokoomuksen kannatuksen. Sunila kuitenkin totesi Kokoomuksen Pekka Pennasen sanoneen, että vaikka kokoomuslaisia ministereitä – siis Paavolaista, Järvistä ja Yrjö-Koskista – ei luettu puolueen virallisiksi edustajiksi, niin Kokoomuksen ryhmä tuki näitä moraalisesti ja oli näin myös vastuussa. Pennanen oli todennut Sunilalle myös, että näissä oloissa nykyinen hallitus oli ainoa mahdollinen.¹¹⁶³

Vaikka Sunila totesi tilanteen olevan vaikea, niin hänen viestinsä Maalaisliiton ryhmälle oli selvästikin sellainen, että hallitusyhteistyötä Kokoomuksen kanssa tulisi jatkaa ja kokoomuslaiset kyllä kantaisivat vastuunsa. Kaikkiin Maalaisliiton ryhmän jäseniin viesti ei uponnut. Heihin kuului muun muassa Vihtori Vesterinen, joka 1920-luvulla oli kuulunut Sunilan tärkeimpiin luottomiehiin puolueessa, mutta josta oli varsinkin vuoden 1932 aikana tullut Sunilan ja hänen toisen hallituksensa arvostelija. Vesterisen mukaan tilanne oli omituinen varsinkin, kun *Uusi Aura* ja *Uusi Suomi* kielsivät Kokoomuksen olevan hallitusvastuussa. Vesterisen mielestä tilanne oli kestämaton.¹¹⁶⁴ Vesteristä saattoi edelleen kismittää se, että Sunila oli uhrannut hänet edellisen hallituksensa aikana Taamalan tapauksen yhteydessä.

Sunila sai ryhmässä tukea Suurkonkalta, Salolta ja Tarkkaselta. Tarkkasen mielestä asiaa ei pitänyt vielä ratkaista vaan seurata tilanteen kehittymistä. Hänen mu-

¹¹⁶¹ Suomenmaa 4.9.1932, Hallituksen tiedonanto; Suomen Sosialidemokraatti 2.9.1932, Hallituksen tiedonanto.

¹¹⁶² Uusi Suomi 2.9.1932, Hallituksen tiedonanto; Uusi Aura 3.9.1932, Sirpaleita.

¹¹⁶³ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 8.9.1932, KMA.

¹¹⁶⁴ *ibid.*

kaansa Kokoomus tahtoi hallituksen vaihtamista ja sen tuloksena olisi presidentin hallitus ja silloin olisi ”Saksan kohtalo pian edessä”.¹¹⁶⁵

Vesterinen kuitenkin totesi, että Maalaisliitto oli sietänyt liiaksi Kokoomusta ja lausui, että Maalaisliitto oli laitettu toisten kuorman vetäjäksi ja ”siinä me saamme näivetystaudin, käy kuten Ruuttusen tammalle”. Vesterinen vaatikin Viipurin ponttien voimaan saattamista. Tarkkanen kuitenkin totesi, että taktiikka ei pulaa lievitä vaan tosi työ. Asia päätettiin kuitenkin jättää ratkaisematta.¹¹⁶⁶

6.4.6 Sunilan hallituksen viimeinen viivytystaistelu

Vaikka Sunilan hallitus olikin saanut syyskuun alussa eduskunnan isossa salissa tuen itselleen, niin Maalaisliiton ryhmäkokous oli selvä merkki siitä, että pääministerin omassa puolueessa hallitukseen ja sen jatkoon alettiin olla osittain kyllästyneitä. Osa ryhmästä katsoi, että Maalaisliitto oli taas kerran joutunut Kokoomuksen vietäväksi ja sen vuoksi hallituksesta olisi päästävä vähitellen eroon, varsinkaan kun sen pulapolitiikka ei täyttänyt kaikkia toiveita. Mutta toinen osa ryhmästä taas oli sitä mieltä, että mikäli Maalaisliitto nyt lähtisi hallituksesta, johtaisi se juuri sellaiseen ratkaisuun mitä Kokoomuksen vanhoillisempi siipi tahtoi, eli sellaiseen presidentin hallitukseen, jolla ei ollut mitään tekemistä parlamentarismin kanssa. Ei pitänyt ryhtyä hätiköityihin johtopäätöksiin, vaan piti pyrkiä harjoittamaan taas kerran wait and see -politiikkaa.

Henki osassa Maalaisliittoa oli kaiken kaikkiaan sellainen, että oikeisto piti pitää tiukasti aisoissa eikä antaa sille turhia täkyjä. Tämä piti myös Sunilan ottaa huomioon, ja eittämättä juuri sen takia hän vastusti syyskuun puolivälissä sotamarsalkan arvon antamista Mannerheimille. Everstit Nikolai Tötterman ja Alexander Procopé olivat tuolloin esittäneet Paasikiven välityksellä Svinhufvudille, että Mannerheimista tehtäisiin sotamarsalkka Suomen Kaartin 120-vuotisjuhlien yhteydessä. Paasikivi tosin oli Svinhufvudille todennut, että asiassa tarvittaisiin mahdollisesti hallituksen myötävaikutusta. Hallitukseen ja pääministeriin Mannerheimin sotamarsalkaksi nimittäminen kilpistyiikin – niin kuin oli tapahtunut jo vuonna 1928 Sunilan ollessa ensimmäistä kertaa pääministerinä. Sunilan mielestä Mannerheimin nimittäminen sotamarsalkaksi olisi vahingoittanut tämän asemaa puolustusneuvoston puheenjohtajana.¹¹⁶⁷ Tämä oli varmasti vain osaselitys. Sunila ei varmaankaan halunnut antaa Mannerheimin ylentämisestä lyömäasetta oman puolueensa tiukimmille laillisuusmiehille, saati sitten edistyspuoluelaisille tai sosialidemokraateille. Mutta Sunila ei varmasti halunnut myöskään palkita miestä, joka oli keväällä ollut tiukasti sillä kannalla, että hallitus tulisi vaihtaa.

¹¹⁶⁵ *ibid.*

¹¹⁶⁶ *ibid.*

¹¹⁶⁷ Paasikivi 2000, 269, päiväkirjamerkintä 12.9.1932.

Mannerheimin sotamarsalkaksi nimittämisen Sunila onnistui estämään, mutta ei Mannerheimin lähettämistä Suomen edustajaksi Lützenin taistelun 300-vuotisjuhlaan marraskuussa 1932. *Uusi Suomi* oli alkanut agitoida Mannerheimin lähettämisen puolesta, perustellen asiaa muun muassa sillä, että Suomen merkitys 30-vuotisessa sodassa oli suuri ja Mannerheim, joka pelasti lännen vapauden – myös uskonnonvapauden – kommunismilta vuonna 1918, olisi sopivan arvovaltainen edustamaan Suomea. Hallitus ei kuitenkaan ollut asiasta innostunut. Mannerheimin asemaa ei ilmeisestikään haluttu vahvistaa tällaisella korkean profiilin edustustehtävällä. Sunilan hallitus ei myöskään todennäköisesti halunnut antaa sellaista viestiä, että lähettämällä entisen valtionhoitajan Saksaan Suomen viralliseksi edustajaksi se ikään kuin antaisi tunnustusta von Papenin hallitukselle, jota vieroksuttiin etenkin Edistyspuolueen ja SDP:n tahoilta.¹¹⁶⁸

Tämä näkyi varsin selvästi *Turun Sanomissa*, jossa kirjoitettiin voimakkaasti sen puolesta, että Mannerheimia ei lähetettäisi Saksaan. *Turun Sanomien* mukaan Kokoomuksen Eino Suolahti halusi saada Mannerheimille mainosta, jotta hänet voitaisiin taas tarvittaessa nostaa valtaan.¹¹⁶⁹ Ulkomaille ei saanut missään nimessä lähettää viestiä, että Suomessa oikeisto saneli politiikan suunnan:

Parasta on, että Saksaan lähetetään sellaisia edustajia, jotka voivat puhua kansamme nimissä korutonta, mutta vakuuttavaa kieltä. Mannerheimin ympärillä on viime aikoina ollut aivan liiaksi oikeistohälinää. Se ei anna oikeaa kuvaa siitä Suomesta, jota Saksassa olisi edustettava.¹¹⁷⁰

Tässä tapauksessa hallitus antoi kuitenkin periksi ja Mannerheim sai lähteä Suomen edustajaksi Lützenin 300-vuotisjuhliin. Isompana huolena hallitukselle olivat kuitenkin syksyllä 1932 Turun lääninvankilassa istuneet Lapuan liikkeen johtohahmot. Mäntsälän kapinan jäljiltä tutkintovankeudessa istui yhä lokakuussa kuusi Lapuan liikkeen johtomiestä, joiden vapauttamista hovioikeus esitti. Hallituksessa asiasta oltiin kuitenkin eri mieltä, eikä suostunut vapauttamaan kaikkia. Tämä johti siihen, että myös ne lapualaisjohtajat, jotka olisivat vapautuneet, päättivät jäädä vankilaan. Vangit myös aloittivat nälkälakon.¹¹⁷¹

Nälkälakkolaisille alkoi tulla nopeasti terveysongelmia – joita pahensi se epäsiisänsäntöllinen ja alkoholihuruinen elämäntapa, jota miehet olivat pitkään viettäneet. Tilanne oli hallitukselle kiusallinen ja hankala. Yhtäältä piti näyttää laillisuuspiireille, että hallitus olisi tiukka kapinallisten kanssa, mutta toisaalta vaarana taas oli,

¹¹⁶⁸ Uusi Suomi

¹¹⁶⁹ Turun Sanomat 25.10.1932, Juttuja ja kuulumisia.

¹¹⁷⁰ ibid.

¹¹⁷¹ Laaksonen 2021, 307; Lehtola 1994, 210–211.

että nälkälakkolaiset menehtyisivät ja tämä aiheuttaisi levottomuuksia lapualaisten taholta. Yhtälö oli vaikea. Ja hallitusta myös painostettiin voimakkaasti. Lokakuun 17. päivä hallitus kokoontui asian tiimoilta kokoukseen, jonka pöytäkirja on melko poikkeuksellisesti laaja keskustelupöytäkirja. Apulaissisäministeri Manner esitti, että ei ollut enää perusteltua pitää Vihtori Kosolaa, Arvo Lindhiä, Walde Sariota ja K. M. Walleniusta vangittuina. Sosiaaliministeri Paavolainen yhtyi Mannerin esitykseen.¹¹⁷²

Mutta kaikki eivät olleet samaa mieltä. Sisäministeri von Bornin mukaan Walleniuksen vapauttaminen voisi vaarantaa yleisen järjestyksen. Maatalousministeri Mattsson puolestaan pelkäsi sen puolesta, että Kosolan terveys pettäisi. Muut saisivat pysyä vangittuina. Kosola ilmeisesti nähtiin maalaisliittolaisten ministerien taholta sellaisena hahmona, joka ei yksin pystyisi mihinkään. Hänet voitaisiin hyvin vapauttaa, ettei hänestä tulisi mitään marttyyrihahmoa. Kosola päätettiin vapauttaa yksimielisesti.¹¹⁷³

Muista vangeista äänestettiin. Maalaisliittolaiset ministerit vastustivat Sarion ja Lindhin vapauttamista, mutta äänestyksen jälkeen heidät päätettiin vapauttaa. Sen sijaan Walleniuksen kohdalla äänet menivät tasan, ja kun Sunila vastusti hänen vapauttamistaan – vedoten siihen, että siitä voisi aiheutua vaaraa yleiselle turvallisuudelle ja järjestykselle – pysyi Wallenius vangittuna.¹¹⁷⁴ Protestiliikettä piti hillitä, mutta sen kyvykkäimpänä pidettyä johtajaa ei haluttu laskea vapaalle jalalle.

Walleniuksen vangittuna pitäminen oli aiheuttaa hallituskriisin ministerien Manner ja Paavolainen jätettyä eroanomuksensa. He olivat olleet Walleniuksen vapauttamisen kannalla. Maalaisliittolaisten piirissä tätä pidettiin taas uutena hyökkäyksenä hallituksen laillisuusmiehiä vastaan. *Maakansassa* moitittiin Mannerin ja Paavolaisen eroavan vain sen takia, että hallituksen enemmistö ei suostunut vapauttamaan yhtä syömälakkoon ryhtynyttä miestä – siis Walleniusta – jota epäiltiin kapiinan aikaansaamisesta. *Maakansan* mielestä tämä oli törkeää, varsinkin kun maalaisliittolaisia itseään oli syytetty eroaikeista, kun nämä olivat huolissaan 16 000 maanviljelijän pelastamisesta.¹¹⁷⁵

Mutta Mannerin ja Paavolaisen ero ei vielä kaatanut hallitusta, vaikka lehdet sitä epäilivätkin. Heidän tilalleen Sunila nosti Maalaisliiton K. A. Lohen ja Edistyspuolueen Eljas Erkon. Ilmeisesti asia tapahtui konsultoimatta presidentti Svinhufvudia, joka asetettiin tapahtuneen tosiasian eteen.¹¹⁷⁶ Ennen tätä hallituksen täydentämistä valtioneuvosto oli kuitenkin taipunut lääkärinlausunnon perusteella laskemaan Walleniuksen va-

¹¹⁷² Valtioneuvoston pöytäkirja 17.10.1932, KA; Laaksonen 2021, 307–310.

¹¹⁷³ Valtioneuvoston pöytäkirja 17.10.1932, KA.

¹¹⁷⁴ *ibid.*

¹¹⁷⁵ *Maakansa* 19.10.1932, Lipesivät banaanin kuoreen.

¹¹⁷⁶ Paasikivi 2000, 273, päiväkirjamerkintä 31.10.1932.

paalle jalalle odottamaan oikeuden ratkaisua. Asiaan vaikutti eittämättä myös hallituksen sisäinen paine, sillä kaikki ne ei-maalaisliittolaiset ministerit – luonnollisesti lukuun ottamatta von Bornia – jotka olivat jääneet hallitukseen, tahtoivat jättää valtioneuvoston pöytäkirjaan vielä tässä vaiheessa lausunnot, joissa totesivat pitäneensä Walleniuksen vangitsemista perusteettomana jo hovioikeuden välipäätöksen jälkeen.¹¹⁷⁷

Miksi juuri Lohi ja Erkki nimitettiin ministereiksi? Sunila eittämättä katsoi, että toisen uusista ministereistä tuli olla maalaisliittolainen, jotta Maalaisliitto saisi hallituksessa enemmistön. Lohi oli varmasti mitä sopivin henkilö ministeriksi tässä vaiheessa, sillä hän oli puolueessa hyvin arvovaltainen ja edusti Pohjois-Suomea, joka oli jäänyt ministerivalinnoissa paljolti paitsioon. Lohi oli poliittikkona häntä tutkineen Jouko Talosen mukaan ennakkoluuloton talonpoikaisen radikalismien ja Pohjois-Suomen väestön tarpeiden tulkitsija, jonka sosiaaliradikalismi ja arvokonservatismi olivat yhdistelmä, johon Pohjois-Suomen talonpoikaisväestö saattoi samastua. Erkon tuloa ministeriksi voi pitää Sunilalta mielenkiintoisena valintana, varsinkin kun hän oli vielä saman päivän *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksessa kritisoinut hallitusta siitä, että tämä oli antautunut uhkailun edessä. Tätä kummasteltiin maalaisliittolaistenkin lehtien palstoilla.¹¹⁷⁸ Mutta toisaalta niin yllättävänä kuin Erkon valintaa ministeriksi voi pitääkin, niin sitä voi pitää myös luonnollisena ja jossain määrin myös taitavana vetona pääministeri Sunilalta. Nostamalla Erkon ministeriksi Sunila halusi mitä ilmeisimmin vahvistaa hallituksensa kansanvaltaista luonnetta ja saada *Helsingin Sanomien* kannatuksen, ja olihan Erkki ollut aktiivinen toimija Isänmaan ja Lain puolesta -järjestössä.

Oikeistolehdissä Sunilan hallituksen menettelyä Lapuan liikkeen johdon tapauksessa ja hallituksen täydentämistä pidettiin osoituksena siitä, että hallitus oli jo kaatunut moraalisesti. *Uudessa Suomessa* syytettiin parlamentaaristen hallitusten – jollaiseksi Sunilan hallitus laskettiin – ymmärtämättömyyttä suhteessa kansanliikkeisiin. Tämä ymmärtämättömyys oli taas kylvänyt epäsuopaa yhteiskuntaa säilyttäviin piireihin. *Uudessa Aurassa* kiiteltiin, tosin nimiä mainitsematta, Manneria ja Paavolaista siitä, että nämä olivat vetäneet ”hallituksen fiaskosta rehelliset johtopäätökset” ja jättäneet paikkansa.¹¹⁷⁹ Tämä kirjoittelu heijasti ennen kaikkea sitä sisäistä käymistilaa, jossa Kokoomus oli syksyllä 1932 ja jonka tuloksena puolue oikeistolaistui. Myös *Uusi Suomi* oli oikeistolaistunut entisestään ja sen päätoimittaja oli vaihtunut elokuussa maltillisesta Kaarlo Koskimiehestä jyrkän oikeistolaiseen S. J. Penttiin.¹¹⁸⁰

¹¹⁷⁷ Valtioneuvoston pöytäkirja 19.10.1932, KA.

¹¹⁷⁸ Jouko Talosen kirjoittama artikkeli Kalle Aukusti Lohesta Kansallisbiografian verkkoversiossa; *Helsingin Sanomat* 20.10.1932, Mielivallan tiellekö?; *Maakansa* 21.10.1932, Nopeasti se kävi; Manninen&Salokangas 2009, 179–181.

¹¹⁷⁹ *Uusi Suomi* 20.10.1932, Oikeiston pyrkimykset; *Uusi Aura* 23.10.1932, Turun kirje.

¹¹⁸⁰ Vares 2007, 141–158; Valkama 2008, 74–77.

Jos oikealla ei oltu tyytyväisiä hallituksen menettelyyn Lapuan liikkeen johdon tapauksessa, niin ei se miellyttänyt kaikkia maalaisliittolaisiakaan, ei etenään puolueen vasenta siipeä edustanutta Uuno Hannulaa, joka antoi täyslaidallisen hallitusta ja Sunilaa vastaan *Pohjolan Sanomiin* 19.10. kirjoittamassaan pääkirjoituksessa. Hannula totesi Sunilan molemmat hallitukset heikoiksi ja nykyisen hallituksen muodostamisen takana olleen muut kuin maalaisliittolaiset voimat. Ainoan kiitoksen hallitus sai siitä, että se oli jäänyt paikalleen Mäntsälän kapinan jälkeen, mutta sen jälkeen kapinan jälkihoito oli hoidettu huonosti. Hannulan mielestä nyt kaikki kapinajohtajat olivat taas valmiina kiihottamaan kansaa.¹¹⁸¹

Mutta ei *Pohjolan Sanomat* ollut suinkaan ainoa lehti, jonka sävy alkoi olla kriittinen Sunilaa ja hänen hallitustaan kohtaan, vaan myös *Suomenmaassa* alettiin olla sitä mieltä, että hallituksen arvovalta oli mennyt. Hallituksen toiminnan todettiin olleen soutamista ja huopaamista, mikä oli syönyt pala palalta sitä kunnioitusta ja luottamusta, jota hallitus olisi tarvinnut. *Pohjolan Sanomissa* tätä *Suomenmaan* pääkirjoitusta kiiteltiin ja lisättiin, että ”heikko, pientenkin poliittisten myrskyjen säikyteltävissä oleva ja vastustajiensa tahtoon alistuva hallitus tuottaa suurinta iloa parlamentarismien ja kansanvallan vihollisille”.¹¹⁸²

Lokakuun loppupuolella osassa maalaisliittolaisia hallitukseen oltiin siis varsin pettyneitä ja sitä syytettiin lapualaisten liian helläkätisestä kohtelusta. Mutta arvostelun taustalla oli eittämättä muutakin kuin vain se, miten Sunilan hallitus oli kohdellut Mäntsälän kapinan johtajia. *Pohjolan Sanomien* ja *Suomenmaan* kirjoitusten taustalla oli myös tyytymättömyyttä hallituksen pulapolitiikkaa kohtaan. Maalaisliiton vasemmalla siivellä oli hermostuttu siihen, että Sunilan hallitus ei ollut toteuttanut heidän mielestään tarpeeksi tarmokkaasti sitä pulaohjelmaa, jonka puolueen eduskuntaryhmä oli laatinut jo helmikuussa 1932 ja joka oli vielä puoluekokouksessa hyväksytty. Samanlainen henki vallitsi myös 26.10. pidetyssä Maalaisliiton lisätyn keskushallituksen kokouksessa, jossa hallitukselta vaadittiin päättävää esiintymistä ”lapualaiskiihoitusta” vastaan. Mutta toisaalta hallituksen uudistamista – siis Eljas Erkon ja K. A. Lohen tulemistakin ministereiksi – pidettiin onnellisena ratkaisuna vallitsevassa tilanteessa.¹¹⁸³

Jos osassa Maalaisliittoa alkoikin olla syksyllä 1932 suurtaakin oppositiomieltä Sunilaa ja hänen hallitustaan vastaan, niin varsin toisenlainen sävy oli niissä kirjoituksissa, joita edistyspuoluelainen mutta myös sosialidemokraattinen lehdistö jul-

¹¹⁸¹ Pohjolan Sanomat 19.10.1932, Sunilan hallitus.

¹¹⁸² Suomenmaa 21.10.1932, Hallitusvallan auktoriteetti; Pohjolan Sanomat 23.10.1932, Lähtee suvi jne.

¹¹⁸³ Ilkka 27.10.1932, Maalaisliiton lisätty keskushallitus ja sanomalehtien edustajat olivat eilen koolla. Valitettavasti Maalaisliiton keskushallituksen ja lisätyn keskushallituksen pöytäkirjat eivät ole kyseiseltä ajalta säilyneet.

kaisi tilanteen johdosta. *Turun Sanomien* mukaan hallituksen täydentäminen Lohella ja Erkolla teki siitä homogeenisemmän kuin se oli ollut ja lehti totesi ilveilyksi sen, että hallituksessa oli ollut opposition edustajia – mikä oli luonnollisesti viittaus Kokoomuksen suuntaan. Hannulan kirjoittelun *Turun Sanomat* tuomitsi ja totesi moisen tuovan mielihyvää vain lapualaiskokoomuslaisten parissa. *Suomen Sosialidemokraatissa* sävy oli samankaltainen ja Hannulan neuvojen todettiin olevan mieleen ”lapualaissuomettarelaiselle sakille”.¹¹⁸⁴

Edistyspuolueen ja Sosialidemokraattien tahoilla ei varmastikaan oltu mieltyneitä siihen, miten hallitus oli suhtautunut kapinallisiin, mutta toisaalta Sunilan hallitukselle ei nähty kyseisessä tilanteessa mitään parempaakaan vaihtoehtoa. Niin kuin Jenni Karimäki on todennut, niin vaihtoehtoisten koalitioiden puute piti sisäisistä ristiriidoista ja Lapuan liikkeen edesottamuksista kärsineen hallituksen paikallaan. Tämän saman totesi myös *Liitto*, jonka mukaan etenkin sosialidemokraatit pelkäsivät, että Sunilan hallituksen tilalle tulisi ”Papenin hallitus”, mikäli Maalaisliitto vetäytyisi hallituksesta niin kuin Hannula oli esittänyt. Papenin hallituksella viitattiin epäparlamentaariseen oikeistohallitukseen. Franz von Papen, joka oli noussut Saksan valtakunnankansleriksi kesäkuussa 1932 ja oli sen jälkeen muun muassa sallinut natsien SA:n toiminnan ja riisunut vallan Preussin sosialidemokraattiselta pääministeriltä Otto Braunilta, oli huonossa huudossa sosialidemokraattien keskuudessa. Suomessa sosialidemokraatit olivat jatkuvasti kommentoineet von Papenin pyrkivän vanhoilliseen hallitusmuotoon ja pois parlamentarismista. Von Papen oli tämän todennut myös pitämässään radiopuheessaan syyskuussa, kun Saksan valtiopäivät oli hajotettu.¹¹⁸⁵

Myös *Keskisuomalainen*, josta oli tullut Maalaisliiton äänenkannattaja elokuussa 1932, asetti vielä lokakuun lopussa toiveita hallitukseen todeten hallituksen muuttuneen enemmän keskustalaisen suunnan hallitukseksi samalla kuitenkin moittien hallitusta siitä, että tämä oli armahtanut Mäntsälän kapinaan osallistuneita.¹¹⁸⁶ Mutta hallitus voisi vielä korjata suuntansa:

Kaikki nämä ja taloudelliset seikat huomioon ottaen ei ole ihmeteltävä sitä, että suuret kansanjoukot ovat olleet pääsemässä siihen käsitykseen, että maassa on hallitus, joka pitää kiihko-oikeistolaista joukkoa tärkeämpänä tälle maalle kuin koko valtavaa kansanenenemistää. Mutta nyt on hallitus uusittu. Kansan usko

¹¹⁸⁴ *Turun Sanomat* 21.10.1932, Lohi & Erkko; *Turun Sanomat* 25.10.1932, Hallitus istuu ja sen pitääkin istua; *Suomen Sosialidemokraatti* 30.10.1932, Muut lehdet.

¹¹⁸⁵ Karimäki 2016, 244; *Liitto* 5.11.1932, Erittäin vaihtelevaa ja monipuolista; Hett 2019, 201–205; *Suomen Sosialidemokraatti* 13.10.1932, Herra Papenin päämäärä; Burleigh 2004, 148–151.

¹¹⁸⁶ *Keskisuomalainen* 28.10.1932, Mitä uudistetulta hallitukselta toivotaan.

hallitukseen on elpymässä ja siltä uskalletaan taas toivoa jotain. Tri Sunilan hallituksia on sanottu heikoiksi. Nyt on tri Sunilalla tilaisuus vielä näyttää, että hänen hallituksensa voi olla myöskin luja. Lienee tarpeetonta vakuuttaa, että kansa on hallituksen takana verrattain pitkälle, kun hallitus vain on valmis teoillaan näyttämään että se tiukasti ja johdonmukaisesti houkutuksista hetytymättä ja uhkauksista nöyrytmättä pyrkii palauttamaan maahan järjestyksen ja luomaan mahdollisuuksia elinkeinoelämän vapautumiselle siitä kuolleesta pisteestä, joka uhkaa viedä kunnon kansalaisilta yrittämisen halun. Toivottavasti hallitus ei petä siihen asetettuja toiveita.¹¹⁸⁷

Keskustasuuntausta peräänkuulutti myös *Maakansa* marraskuun 17. päivä ilmentyneessä pääkirjoituksessaan, jossa nostettiin Saksa varoittavaksi esimerkiksi. *Maakansa* piti Saksan sekavien olojen syynä sitä, että maassa ei ollut kyllin voimakasta keskustaa, joka pystyisi ”kriittisillä hetkillä” hallitsemaan tilanteen. Hallitusvalta Saksassa oli päätnyt hallituskelvottomien äärimmäisyysryhmien käsiin, mikä aiheutti ainoastaan sekasortoa. *Maakansa* varoitti suomalaisia lähtemästä sellaiselle tielle, jonka mielestä äärimmäisen oikeistolaisuuden ja kommunistien välillä ei olisi mitään keskitietä, sillä se johtaisi sisäisten olojen sekasortoon.¹¹⁸⁸

Loppusyksystä 1932 Sunilalla ja hänen hallituksellaan oli yhä ainakin jonkinlainen tuki niin sosialidemokraattien kuin edistyspuoluealaisten taholla juuri sen takia, että se näytti pitävän yllä keskustapolitiikan suuntausta. Hallitusta ei haluttu vaihtaa, ellei olisi takeita siitä, että keskustapolitiikka jatkuisi. Paljolti tästä johtuen Sunila ilmeisesti jaksoikin jatkaa hallitustaivalta, joka oli kyllä muuttunut aikamoiseksi kivireeksi. Viivytystaistelua piti käydä, jotta olot saataisiin mahdollisimman vakaiksi. Mutta tätä viivytystaistelua ei voinut käydä loputtomiin. Kuten jo on käynyt ilmi, Maalaisliiton taholla vastustusta oli monestakin syystä, vaikka tiettyjä toiveitakin oli yhä olemassa. Hallitukseen alettiin olla kyllästyneitä myös maltillisten kokoomuslaisten parissa, vaikka vielä kesällä ainakin Paasikivi ja myös presidentti Svinhufvud olivat olleet sitä mieltä, että hallitus olisi koetettava pitää paikallaan talven yli. Eri-tyisesti kokoomuslaisia näyttää suututtaneen se, että Sunila oli keskustelematta Svinhufvudin kanssa esittänyt tälle Erkon ja Lohen nimittämistä ministereiksi. Svinhufvud oli joutunut asetetun tosiasian eteen ja tehnyt nimityksen pääministerin esityksen mukaisesti.¹¹⁸⁹

¹¹⁸⁷ *ibid.*

¹¹⁸⁸ *Maakansa* 17.11.1932, Saksan esimerkki.

¹¹⁸⁹ Paasikivi 2000, 273, päiväkirjamerkintä 31.10.1932.

6.5 Hallituksen kaatuminen ja jälkipeli

6.5.1 Maalaisliiton sisäinen paine kaataa hallituksen

Loppusyksyllä 1932 Sunilan hallitus kitkutteli eteenpäin. Monta kertaa sen eroa oli vaadittu ja useasti se oli yritetty kaataa erilaisin keinoin lähinnä oikeiston taholta. Nämä yritykset olivat epäonnistuneet, sillä kaikesta huolimatta presidentti Svinhufvud laillisuusmiehenä tuki hallitusta, vaikka pääministeri ei ollutkaan hänelle se kaikista mieluisin. Ratkaisevaa hallituksen pystyssä pysymisen kannalta oli monessa mielessä myös sosialidemokraateilta saatu tuki. Niin kuin Juhani Myllykin on todennut, Mäntsälän kapinan yhtenäistävä paine oli pelastanut Sunilan hallituksen.¹¹⁹⁰ Mutta hallituksen jatko ei ollut pitemmän päälle pelkästään tämän yhtenäistävän paineen varassa. Pääministerin piti ennemmin tai myöhemmin ottaa huomioon myös se paine, joka tuli hallitusta kohtaan hänen oman puolueensa taholta. Loppusyksystä 1932 alkoi olla se hetki, kun tätä painetta ei voinut enää padota. Hallituksen pulapolitiikkaa on käsitelty tarkemmin jo alaluvussa 6.2. ja tuotu esiin, miten Maalaisliiton piirissä vaadittiin korkokannan alentamista.

Syksyllä 1932 kysymys koroista ja niiden alentamisesta alkoi näkyä yhä enemmän maalaisliittolaisten lehtien palstoilla. Esimerkiksi *Ilkan* pääkirjoituksessa todettiin syyskuun alussa suurimman osan velallisista olevan vastuuntuntoisia ihmisiä, jotka nyt joutuivat suuriin kärsimyksiin, kun olivat pakotettuja myymään omaisuuttaan eli reaali-pääomaansa, mikä puolestaan johti siihen, että lopulta ei ollut sitä pääomaa, jolla piti jatkaa tuotantoa. Tämä johti *Ilkan* mukaan lopulta vain maksujen lakkautukseen eli vararikkoon. Sama sävy huokui myös muista maalaisliittolaisista lehdistä. *Liiton* pakinoitsija Vasara totesi korkean koron olevan tekijä, joka tappoi kaiken tuotannollisen toiminnan. *Suomenmaassa* vaadittiin nopeaa toimintaa asian suhteen ja vaadittiin jopa maalaisliittolaisten ministereiden lähtöä hallituksesta, ellei nopeaa ratkaisua syntyisi.¹¹⁹¹

Mitä pitemmälle syksy eteni, sitä voimallisemmin korkoasia oli esillä. Myös Maalaisliiton eduskuntaryhmässä korkoasiaa käsiteltiin pitkin syksyä niin kuin jo aiemmin tässä luvussa on käynyt ilmi. Marraskuun puolivälissä pidetyssä ryhmäkokouksessa monet – kuten vaikutusvaltaiset Vihtori Vesterinen ja Juhani Leppälä – olivat sitä mieltä, että hallituksen olisi tehtävä nopeasti päätös korkoasiassa. Ryhmästä kyllä löytyi yhä niitäkin, joiden mielestä asian suhteen ei saisi hätiköidä. Näihin kuuluivat muun muassa Heikki Vehkaoja ja Viljami Kalliokoski. Hallitukselle piti antaa aikaa valmistella korkoesitys. Kalliokoski esitti asian siirtämistä toiseen

¹¹⁹⁰ Mylly 1989, 300.

¹¹⁹¹ Ilkka 1.9.1932, Missä on korkokysymyksen ydin? I; Liitto 1.9.1932, Alasimen äärestä.

kokoukseen. Sunilan mukaan Maalaisliiton oli helppo päästä nyt hallitusvastuusta vaaleihin saakka. Vaalithan olivat tulossa heinäkuussa 1933.¹¹⁹²

Pääministerin kannanotosta heijastui yhtäältä kyllästyminen hallitusvankkureiden vetämiseen sangen kivisellä tiellä, mutta toisaalta hän kuitenkin puolusti hallitusta ja sen toimintaa. Sunila totesi, että korkoasiata ei ollut aiemmin voinut hoitaa mutta nyt siihen oli mahdollisuus. Pääministeri peräänkuulutti myös yhtenäisyyttä puolueessa, hallitusta ei saisi kaataa ryhmän ja hallituksen väliseen riiteltyyn. Tämä olisi ollut Sunilasta mädännäisyyttä, jota ei saanut osoittaa.¹¹⁹³

Pääministerin lausunnon jälkeen ryhmässä jouduttiin äänestämään, tehtäisiinkö ratkaisu korkoasiassa heti vai vasta seuraavassa ryhmäkokouksessa. Äänet menivät tasan 24–24, mikä osoitti jälleen kerran, kuinka jakaantunut Maalaisliitto oli syksyllä 1932 suhteessa hallitukseen ja sen pulapolitiikkaan. Toinen puoli halusi välitöntä ratkaisua ja toinen puoli puolestaan oli maltillisempi. Arpa kuitenkin oli suosiollinen Kalliokosken esittämälle ratkaisulle ja näin myös pääministerille ja lopullinen kannanmääritys päätettiin jättää seuraavaan ryhmäkokoukseen.¹¹⁹⁴

Ryhmävaltuuskunnassa Sunila totesi olevan toivoa siitä, että korkoesitys saataisiin eduskuntaan. Osa maalaisliittolaisista pelkäsi, että hallituksen kaatuminen johtaisi lapualaiskokoomuslaisten voittoon, niin kuin edustaja Toivo Janhonen totesi. Samalla epäiltiin, että presidentti tuskin tulisi hyväksymään esitystä korkosäännöstelystä. Janhosen mielestä oli suorastaan noloa, että asia oli pitkittynyt kuukausikaudella. Samalla hän totesi olevan voitto Maalaisliitolle, jos hallitus kaatuisi korkokysymykseen, mikäli presidentti ei vahvistaisi esitettyä korkosäännöstelyä.¹¹⁹⁵

Pääministeri kyllä yritti vielä, Niukkasen säestyksellä, vakuuttaa että edistystä asiassa oli tapahtunut, ja samalla peloteltiin ryhmävaltuuskuntaa lapualaiskokoomuslaisen hallituksen mahdollisuudella, mikäli nykyinen hallitus kaatuisi.¹¹⁹⁶ Vaikka Sunila ja maalaisliittolaiset ministerit olivat ilmeisen väsyneitä hallituksen vetämiseen, niin vielä marraskuun lopussa he kävivät kuitenkin jonkinlaista viivytystaistelua sen puolesta, että asia saataisiin järjestettyä jotenkin niin, että hallitus pysyisi kasassa. Tämä viivytystaistelu ei kuitenkaan johtanut toivottuun lopputulokseen siinä mielessä, että ryhmävaltuuskunta oli korkosääntelyesityksen kannalla.

Ryhmässä korkoasia oli esillä uudestaan heti valtuuskunnan kokouksen jälkeen. Eräät vaativat – taas kerran – esityksen antamista heti, mutta todettiin että valtuuskunta oli antanut luvan asian venymiselle. Samoin todettiin oikeusministeri Kivimäen, joka esitystä muotoili, olleen sairas. Sunila suositteli ryhmälle malttia. Niuk-

¹¹⁹² Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 16.11.1932, KMA.

¹¹⁹³ *ibid.*

¹¹⁹⁴ *ibid.*

¹¹⁹⁵ Maalaisliiton ryhmävaltuuskunnan kokous 24.11.1932, KMA.

¹¹⁹⁶ *ibid.*

kanen totesi esityksen antamisen korkoasiassa olevan hallitukselle kunnia-asia, mutta epäili että presidentti ei kuitenkaan hyväksyisi esitystä. Tällöin Niukkasen mukaan hallitus tulisi kaatumaan, mutta se kaatuisi parlamentaarisesti.¹¹⁹⁷

Vihtori Vesterisen – josta oli tullut ryhmässä yksi suurimmista hallituksen pulapolitiikan kriitikoista – mielestä hallituksen olisi annettava Maalaisliiton eduskuntaryhmän vaatimusten mukainen esitys ja siihen kaaduttava. Vesterisen mukaan vain näin voitaisiin mennä puhtain mielin vaalien jälkeen uuteen hallitukseen. Mutta löytyi niitäkin, joiden mielestä hallitus oli vaikeassa välikädessä ja olisi valitettavaa, mikäli hallitus nyt kaatuisi. August Raatikainen totesi: ”Maalaisliiton ryhmän ei pitäisi muodostua oksaksi johon H. [hallitus] hirtetään – se on kummallinen tilanne. H. [hallitus] voi muodostaa asioista oksan johon hirttäytyy.”. Raatikaisen mukaan oli surullista, että jokainen vuorokausi toi lisää sortuneita talonpoikia, mutta hallitukselle tuli antaa tilaisuus järjestää lähtönsä. Viimeistä naulaa ei saanut vielä lyödä. Samaa mieltä oli myös Suurkonka, joka totesi että Maalaisliittoa tulitaisiin syyttämään ponsitehtailusta, mikäli ministerit vedettäisiin hallituksesta yhtäkkiä pois.¹¹⁹⁸

Hallitus sai tukea myös Kalliolta, joka yhtyi Suurkonkan esitykseen. Ylipäänsä voi todeta Kallion pääasiassa olleen lojaali Sunilan hallituksen pulapolitiikalle, niin kuin Kari Hokkanenkin Kallio-elämäkerrassaan kirjoittaa.¹¹⁹⁹ Roolissaan Suomen Pankissa Kallio oli joutunut monesti eduskuntaryhmän silmätikuksi ja nyt Sunila, joka yritti levottomuuksien jälkeen rauhoitella oloja, oli kokemassa saman kohtalon.

Paine hallitusta kohtaan Maalaisliiton eduskuntaryhmässä oli siis kova. Mutta se, miksi hallitus ja pääministeri viivyttelivät asiassa, oli monen tekijän summa. Äkkinäinen toiminta olisi varmastikin herättänyt ivaäännet, mutta se miksi korkosäännöstelyasiaa ei haluttu nostaa käsiteltäväksi vielä marraskuun lopussa, johtui myös siitä, että Ruotsin kruununprinssipari oli tulossa vierailulle Suomeen joulukuun alussa. Presidentti Svinhufvud oli tehnyt tietäväksi Sunilalle, että toivoisi hallituksen istuvan ainakin vierailun yli.¹²⁰⁰ Hallituspula ei saanut siis jättää vierailua varjoonsa. Tätä asiaa ei kuitenkaan luonnollisesti lausuttu julki Maalaisliiton ryhmässä.

Maalaisliiton taholta tulleen hellittämättömän paineen vuoksi hallitus päättyi kuitenkin tekemään esityksen presidentille joulukuun 1. päivä, mutta silloinkin Svinhufvud ilmoitti tutustuvansa asiaan tarkemmin. Eli hankalassa välikädessä ollut hallitus päätti antaa esityksen, mutta presidentti ei halunnut vielä hallituspulaa, vaan halusi venyttää asiaa viikon päähän. Viimeistään marraskuun lopussa oli siis presi-

¹¹⁹⁷ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokous 24.11.1932, KMA.

¹¹⁹⁸ *ibid.*

¹¹⁹⁹ Hokkanen 1986c, 76–77.

¹²⁰⁰ Paasikivi 2000, 276, päiväkirjamerkintä 28.11.1932.

dentillekin käynyt jo selväksi, että edellytykset sille, että hallitus jatkaisi, oli olematon. Tähän hän oli päätenyt keskusteltuaan Sunilan kanssa.¹²⁰¹

Itsenäisyyspäivän jälkeen koitti sitten hallituksen kohtalonhetki korkoesityksen tullessa valtioneuvoston käsittelyyn. Enemmistö ministereistä – siis kaikki maalaisliittolaiset – kannattivat esityksen antamista, mutta presidentti Svinhufvud ei hyväksynyt sitä. Presidentti oli pitkään tukenut hallitusta ja pitänyt sitä pystyssä, mutta nyt hän ei tukea enää antanut. Eittämättä hän tiesi, että maalaisliittolaiset ministerit eivät voineet tilanteessa tehdä muuta kuin antaa esityksen. Mutta nyt tilanne ei enää ollut myöskään sisäpoliittisesti aivan niin kriittinen kuin vielä jokin aika sitten, niin että hallituksen kaataminen oli myös mahdollista. Niin sitten maalaisliittolaiset ministerit päättivätkin erota ja se johti samalla koko hallituksen eroon. Sunilan toinen hallitus oli tullut tiensä päähän istuttuaan kaikkiaan 635 päivää, mikä oli tuon ajan oloissa hyvin pitkä aika. Yksikään aikaisempi hallitus ei ollut ollut vallassa yhtä pitkään.

6.5.2 Surkea vai hyvä hallitus? Pitkä jälkipeli hallituksen kaaduttua

Hallituksen kaatumisen jälkeen alkoi taas jälkipeli, jota käytiin varsinkin lehtien palstoilla. Maalaisliittolaisissa lehdissä todettiin, että hallituspula ei ollut tullut mitenkään odottamatta, mutta että se oli tapahtunut tavallisesta poikkeavalla tavalla.¹²⁰² Yleensä hallitusten oli ollut tapana kaatua siihen, että niiltä oli puuttunut eduskunnan luottamus. Nyt asia oli toisin. Hallitus oli kaatunut siihen, että presidentti ei ollut hyväksynyt sen korkosäännöstelyesitystä annettavaksi ja näin maalaisliittolaiset ministerit olivat tehneet johtopäätöksensä ja jättäneet eronpyyntönsä. Tämän seurauksena oli koko hallitus kaatunut.

Monet lehdet, kuten *Ilkka*, pitivät tilannetta omituisena. Syyttävä sormi osoitti kohti tasavallan presidenttiä ja todettiin, että asia olisi pitänyt antaa eduskunnan käsiin, jolloin olisi toimittu parlamentaarisemmin. *Maakansa* mukaan siinäkin tapauksessa hallitus kyllä tosin olisi lopulta kaatunut, sillä vaikka mikäli eduskunta olisi hyväksynyt korkosäännöstelyesityksen, niin olisivat kokoomuslaiset, edistyspuoluealaiset ja ruotsalaiset ministerit jättäneet hallituksen. Nyt presidentti oli kuitenkin ennenkuulumattomalla tavalla käyttänyt valtaoikeuksiaan. Tilanne oli *Ilkan* mielestä ongelmallinen, sillä sen mielestä nyt millään ryhmällä tai puolueella ei ollut vastuuvollisuutta tilanteesta. Samaan suuntaan kirjoitti myös *Turunmaa*.¹²⁰³

¹²⁰¹ Paasikivi 2000, 277, päiväkirjamerkintä 30.11.1932.

¹²⁰² Maakansa 10.10.1932, Viikon varrelta.

¹²⁰³ Maakansa 8.12.1932, Hallituspula; Ilkka 8.12.1932, Omituinen tilanne; Turunmaa 9.12.1932, ”Uutta valoa”.

Sitä ei kuitenkaan tuotu maalaisliittolaisissa lehdissä millään tavalla esille, että Maalaisliiton oma eduskuntaryhmä oli itse melko jääräpäisesti ajanut tilanteen tähän pisteeseen. Pääministeri Sunilalla ja muilla maalaisliittolaisilla ministereillä ei enää loppuvuodesta 1932 ollut muuta mahdollisuutta kuin esittää korkosäännöstelyä, sillä muuten ministereiltä olisi mennyt kokonaan oman puolueensa luottamus. Luonnollisempaa oli syyttää muita.

Maalaisliittolaiset lehdet leimasivat hallituksen päävastustajaksi oikeiston, joka oli turvautunut hallitusta vastaan keinoihin, jollaisiin edes vasemmistokaan ei ollut rohjennut itsenäisyyden aikana turvautua. *Maakansassa* oikeistoa syytettiin myös vastuunpakoilusta, sillä nämä eivät halunneet ottaa vastuuta uuden hallituspuolan selvittämisestä, vaikka tämä olisikin kuulunut parlamentaarisiin tapoihin. *Savon Sanomien* mielestä eduskunta olisi pitänyt hajottaa ja mennä uusiin vaaleihin niin pian kuin suinkin. Tosin *Liiton* pakinoitsija Mylläri totesi, että ei voitu puhua minkään tietyn puolueen hallitusvelvollisuudesta, sillä oppositio ei ollut kaatanut hallitusta. Kokoomusta pakinoitsija kuitenkin syytti taktikoinnista ja epäili, että puolue yrittäisi hyötyä hallituksenvaihdoksesta. *Turunmaan* mukaan kieltäytymällä hallitusvastuusta oikeisto yritti todistaa, että parlamentaarinen hallitus oli mahdoton.¹²⁰⁴

Totta onkin, että Kokoomus ei ollut ollut koskaan oikein innostunut Sunilan hallituksesta ja puolueen lehdet olivat enimmäkseen arvostelleet hallitusta ja sen toimintaa. Sen mielestä asiat olivat menneet umpikujaan sen vuoksi, että poliittinen keskusta oli ollut johdossa. Tätä ajattelua oli Kokoomuksessa ollut oikeastaan koko Sunilan hallituksen ajan, mutta se oli voimistunut mitä pidemmälle Sunilan hallituskausi kului. Tämä johtui Kokoomuksessa itsessään tapahtuneesta sisäisestä muutoksesta, sillä puolue oli mennyt voimakkaasti jyrkästi oikealle vuoden 1932 aikana niin, että lopulta marraskuussa Kokoomuksen keskusliiton kokouksessa oli hyväksytty niin kutsuttu IKL-ponsi, jonka mukaan ”puolueen suuri enemmistö on tinkimättömästi isänmaallisen kansanliikkeen kannattajia” ja puoluetta oli ”entistä selvemmin johdettava kansanliikkeen hengessä”. Mutta jos Kokoomus olikin ajatellut, että se pääsisi hallitusvaltaan Sunilan hallituksen kaaduttua, joutui se pahasti pettymään. Tilalle tuli Sunilan hallituksen oikeusministerin T. M. Kivimäen muodostama ministeristö. Edistyspuoluelainen Kivimäki ei kuulunut kokoomuslaisten suosikkeihin.¹²⁰⁵

Kivimäen hallituksen vaiheet eivät kuulu tämän tutkimuksen piiriin, mutta todettakoon kuitenkin muutama seikka. Uudesta hallituksesta tuli vähemmistöhallitus, jossa oli ministereitä Edistyspuolueesta, RKP:stä, Kokoomuksesta ja Maalaisliitosta, tosin vain edistyspuoluelaiset ja ruotsalaiset istuivat hallituksessa puolueidensa edustajina, kun taas kokoomuslaiset ja maalaisliittolaiset olivat hallituksessa lähinnä

¹²⁰⁴ Maakansa 9.12.1932, Vastuun pelkoa; Liitto 10.12.1932, Meiltä ja muualta; Turunmaa 9.12.1932, ”Uutta valoa”.

¹²⁰⁵ Vares 2007, 141–153 ja 158–164.

ammattiministereinä. Maalaisliittolaisia Kivimäen hallituksessa olivat sen maatalousministeri K. T. Jutila ja sosiaaliministeri Eemil Hynninen. Jutila ja Hynninen olivat istuneet aiemmin Sunilan ensimmäisessä hallituksessa ja heidät katsottiin Maalaisliitossa lähinnä sunilalaisiksi. Mitään parlamentaarikkoja Jutila ja Hynninen eivät olleet, vaan molemmat olivat tohtoreita ja maataloustieteilijöitä Sunilan tapaan.¹²⁰⁶

Entä miten kaatunutta Sunilan hallitusta ja sen toimintaa arvioitiin? Maalaisliiton eduskuntaryhmän toimintakertomuksessa suhtautuminen oli kahtalaista. Ensinnäkin kysyttiin, oliko hallituksen toiminta ollut Maalaisliiton ryhmän kannalta tyydyttävää, kun hallituksen oli annettu istua niinkin pitkään kuin se oli saanut istua. Eduskuntaryhmän puolesta todettiin, että hallitus oli koettanut taistella oikeistoradikalismia vastaan tarmokkuudella mutta oli joissakin kohdin osoittanut heikkouden merkkejä. Pulaohjelman toteuttamisesta ryhmän kertomuksessa todettiin, että sitä hallitus ei ollut kyennyt toteuttamaan kuin aivan osittain.¹²⁰⁷

Maalaisliittolaiset ministerit saivat kuitenkin osakseen ainakin jonkinlaisen armon eduskuntaryhmän kertomuksessa. Ryhmän kertomus totesi, miten ryhmän taholta ”Hallituksessa olevia tovereita ahdisteltiin lakkaamatta, vieläpä toisinaan ehkä liiankin kovakouraisesti”. Tämän ministerien painoksen katsottiin kuitenkin tapahtuneen sen johdosta, että ryhmän jäsenet olivat jatkuvassa kosketuksessa maaseudun hädässä ja ahdingossa olevien ihmisten kanssa.¹²⁰⁸

Lopulta ryhmän kertomus totesi sen, minkä vuoksi hallitus oli saanut istua niin kauan. Sunilan hallituksen oli katsottu olleen siinä hetkessä paras mikä talonpoikien kannalta oli saatavissa:

Puoluekokouksen ponnet ja taktilliset näkökohdat olisivat vaatineet jo aikaisemmin hallitusvastuun jättämistä. Toiselta puolen se mahdollisuus, että hallitusvalta voi joutua oikeistokapinallisten käsiin, jolloin koko kansanvaltainen elämä voi joutua vaaraan, pelotti. Kaikkien järkisyiden perusteella oli aihetta pelätä, että kaikki uudet hallitukset tulisivat olemaan Sunilan hallitusta kylmempiä talonpojan hädälle. Tuntui aivan siltä, ettei voi vapaaehtoisesti luovuttaa linnoitusta viholliselle. Tässä syy, että eduskuntaryhmä niinkin pitkään piti miehensä hallituksessa, siitä huolimatta, että sielläkään ei onnistunut taloudellisen ohjelman toteutuminen.¹²⁰⁹

¹²⁰⁶ Karimäki 2016, 246; Jääskeläinen 1977, 511–512.

¹²⁰⁷ Maalaisliiton eduskuntaryhmän toimintakertomus v. 1932 loppupuoliskolta ja v. 1933 keväätistuntokaudelta, KMA.

¹²⁰⁸ *ibid.*

¹²⁰⁹ *ibid.*

Samaan sävyyn hallitukseen suhtauduttiin myös puolueen vuosikertomuksessa. Maalaisliiton todettiin toimineen periaatteilleen uskollisena parlamentarisena keskustapuolueena pyrkimyksensä puolustaa kansanvaltaista valtiojärjestystä ja tasoitaa oikeiston ja vasemmiston välisiä ristiriitoja. Puolueen vuosikertomus totesi, ettei Maalaisliitto ollut hetkeksikään luopunut kansanvaltaisuuden, parlamentarismien ja laillisen oikeusjärjestyksen tieltä.¹²¹⁰

Jos eduskuntaryhmän kertomuksessa olikin hieman roimattu hallituksen talouspoliittisia toimenpiteitä ja pidetty niitä riittämättöminä, niin puolueen vuosikertomuksessa sävy oli toisenlainen. Maalaisliittolaisten ministerien todettiin tehneen lukuisia aloitteita pulatilanteen ja viljelijöiden helpottamiseksi. Syy, miksi nämä pyrkimykset eivät toteutuneet, oli Maalaisliiton mielestä siinä, että muut puolueet eivät olleet aina aloitteita kannattaneet. Kertomuksessa korostettiin, miten Maalaisliitto oli saanut usein huomata olleensa yksin, kun oli kyse toiminnasta, joka suuntautui maaseudun ja sen asukkaiden hyväksi.¹²¹¹

Maalaisliittolaisessa lehdistössä muistutettiin samoin hallituksen tehneen lukuisia esityksiä maatalouspulan lieventämiseksi. *Savon Sanomat* totesi, että ne eivät kuitenkaan olleet riittävän tehokkaita pelastamaan maataloutta nykyiseltä ahdingolta. Syy ei kuitenkaan hallituksen, vaan sen toimintamahdollisuuksien. Hallitus oli *Savon Sanomien* mukaan tehnyt kaikkensa ja korkoesitys oli annettu juuri oikeaan aikaan, sillä mikäli se olisi annettu aiemmin, olisi hallitus joutunut lähtemään aikaisemmin ja monet muut maatalouden pulaa helpottamaan tarkoitetut toimet olisivat jääneet toteuttamatta. Samaan sävyyn menneen hallituksen toimia arvioi myös *Ilkka*, joka totesi hallituksen maalaisliittolaisten jäsenten tehneen suurin piirtein voitavansa Maalaisliiton periaattein mukaan toimiakseen. Sen, että hallitus oli jossain määrin antanut periksi ”metelivoimien edessä” – millä viitattiin lapualaisiin – *Ilkka* pisti sen piikkiin, että hallitus oli pantu kokoon liian monenlaisista aineksista.¹²¹²

Turunmaassa Sunilan hallituksen todettiin olleen talonpoikaishallituksen, jossa enemmistö oli pitänyt talonpojan asiaa omana asianaan. Tämä ei kuitenkaan ollut täysin onnistunut, mistä syytettiin virkamiesvaltaisuutta. Hallitus oli pitänyt saada sivuun, jotta talonpojan hätä unohdettaisiin ja kiihotukselle altis mieliala pysyisi maassa voimassa.¹²¹³ Samaa sävyä oli myös siinä puheessa, jonka puolueen puheenjohtaja P. V. Heikkinen piti Maalaisliiton seuraavassa puoluekokouksessa huhtikuun lopussa 1933. Heikkinen kiitteli Sunilan hallitusta niistä lukuisista esityksistä, joita se oli tehnyt talonpojan hädän parantamiseksi. Hieman kaunistellen puheenjohtaja

¹²¹⁰ Kertomus Maalaisliiton toiminnasta vuodelta 1932, KMA.

¹²¹¹ *ibid.*

¹²¹² *Savon Sanomat* 17.12.1932, Eronneen hallituksen toiminta; *Ilkka* 14.12.1932, Vahdinvaihto.

¹²¹³ *Turunmaa* 8.12.1932, Suunnan muutos.

totesi, miten ryhmä ja puolue oli aina seissyt hallituksessa olleiden miestensä takana, mutta toisaalta hän lisäsi, että ryhmä oli ollut valmis menemään vieläkin pidemmälle kuin mitä maalaisliittolaisilla ministereillä oli mahdollisuuksia koalitionhallituksessa, jossa toisten puolueiden miehet muodostivat enemmistön.¹²¹⁴

Maalaisliiton puolue-elimissä ja lehdistä tehdyt arviot Sunilan hallituksesta olivat siis varsin kahtalaisia. Mutta yhteistä niille oli, että kaikki tehdyt arviot vapauttivat maalaisliittolaiset ministerit vastuusta. Maalaisliittolaisten ministerien nähtiin toimineen tarmolla kansanvallan puolustamiseksi, vaikka joissakin kysymyksissä olikin osoitettu liiallista pehmeyttä. Sitäkin arvosteltiin, että pulaohjelmaa ei ollut saatu ajettua siinä laajuudessa kuin Maalaisliitto olisi tahtonut. Mutta sekin oli maalaisliittolaisten tulkinnan mukaan pääasiassa muiden puolueiden ja hankalan tilanteen syytä. Muunlaiseen tulkintaan ei tietenkään olisi ennen vaaleja juuri ollut mahdollisuuttakaan.

Muiden puolueiden lehdistä ilmestyneet arviot hallituksesta vaihtelivat suuresti. *Suomen Sosialidemokraatissa* hallituksen syytettiin tehneen itsemurhan, mikä eräissä mielessä olikin aivan oikea tulkinta. Olisihan hallitus voinut jatkaa, mutta se halusi nyt antaa periksi niille maalaisliittolaisten vaatimuksille, jotka olivat jatkuneet oikeastaan koko hallituksen eliniän. *Suomen Sosialidemokraatin* mukaan hallituksen pitkä ikä oli johtunut ainoastaan poliittisista konjunktoureista, eikä niinkään hallituksen ansioista. Katkerana sosialidemokraatit totesivatkin hallituksen kaatuneen ”vaalihumbuukiin”. Tiettyä katkeruutta oli myös kommentissa, jonka mukaan Sunilan hallitus oli alkanut horjua otteissaan. Mutta kaikesta tästä huolimatta *Suomen Sosialidemokraatti* totesi hallituksesta: ”Sen yleinen sisäpoliittinen suunta oli oikea ja siitä se ansaitsee tunnustuksen.”¹²¹⁵

Hallitukseen osallistuneiden puolueiden lehdistä *Uusi Suomi* totesi, että Sunilan hallitus ei ollut kyennyt käyttämään niitä mahdollisuuksia, joita sillä oli laajapohjaisena hallituksena. Kokoomusäänenkannattajan sormi osoitti Maalaisliiton suuntaan todeten puolueen pulaponsien olleen hallituksen kompastuskivi. Pääministeri Sunilan kyllä sanottiin taitavasti suostutelleen puoluettaan, mutta todettiin, että hänkään ei ollut voinut loputtomasti välttää puolueensa taholta tulleita vaatimuksia. Jos hallituksen pulatoimet saivatkin ymmärrystä, niin hallituksen harjoittama sisäpolitiikka ei sitä saanut. Niin kuin jo Sunilan hallituksen istuessa, antoi *Uusi Suomi* myös sen kaaduttua täyden lastin hallituksen harjoittamaa sisäpolitiikkaa vastaan. Jos hallitus olisi ottanut kansanliikkeen pyrkimyksiin myönteisen kannan, olisi se voinut saada *Uuden Suomen* arvion mukaan kansanliikkeestä vahvan tuen itselleen.¹²¹⁶

¹²¹⁴ Suomenmaa 30.4.1933, Maalaisliiton osuus viime aikojen hallituspolitiikassa. Maalaisliiton keskushallituksen puheenjohtajan P. V. Heikkisen avauspuhe Turun puoluekokouksessa eilen.

¹²¹⁵ Suomen Sosialidemokraatti 15.12.1932, Eronnut hallitus.

¹²¹⁶ Uusi Suomi 15.12.1932, Sunilan hallituksen jälkimaine.

Helsingin Sanomissa sen sijaan Sunilan hallituksen harjoittamaa sisäpolitiikkaa pääsääntöisesti kiiteltiin. Lapualaiset tuomittiin moraalisesti alamittaisiksi, kun nämä olivat jatkaneet hallituksen vastustamista, vaikka suurin osa kapinallisista oli-kin armahdettu. Erityistä ilveilyä oikeisto oli harjoittanut *Helsingin Sanomien* mukaan silloin, kun se oli yrittänyt kaataa hallituksen vetämällä ministerinsä siitä pois lokakuussa. Mutta aivan kuten *Uudessa Suomessakin* Maalaisliiton taholta tullut paine leimattiin myös *Helsingin Sanomissa* siksi syyksi, jonka seurauksena hallitus kaatui. Myös toinen edistyspuoluelainen lehti, *Turun Sanomat*, luonnehti Sunilan hallitusta hyväksi hallitukseksi.¹²¹⁷

Talonpoikaisten protestiliikkeiden ja pulaliikkeiden sanomalehdissä, kuten Kansanpuolueen *Kansan Sanassa*, Suomen pienviljelijäin puolueen *Suomen pienviljelijässä* ja Muhoksen pulaliikkeen *Kansan pulassa* Sunilan hallitus ja sen toimet eivät keränneet juuri kiitosta. *Suomen pienviljelijä* totesi, että talonpojan kannalta oli vaikeata kuvitella huonompaa hallitusta kuin nyt kaatunut oli ollut. Myös Maalaisliiton mahtavuuden ajan ennustettiin päättyvän sen johdosta, että se ei ollut käyttänyt vaikutusvaltaansa saadakseen aikaan lievennyksiä talonpoikien hätään ja kurjuuteen. *Kansan pula* puolestaan toivoi, ”että koko maalaisliittolainen johtajasakki painuisi kaikessa hiljaisuudessa syrjään, sillä synnin kuorma on heillä jo nyt liian suuri”. Maalaisliittoa syytettiin myös pankkivallan suojelijaksi. *Kansan Sanassa* hallituksen pulalinja lytättiin täysin ja paheksuttiin sitä, että se oli hylännyt V. F. Johansonin mietinnön ja ryhtynyt ottamaan neuvoja rahamiespiirejä suosivalta tohtori Paavo Korpisaarelta.¹²¹⁸

Mutta jos pulaliikkeet olivatkin arvostelleet hallitusta, niin maataloustuottajat antoivat Sunilalle ja hänen hallitukselleen synninpäästön. *Maaseudun Tulevaisuudessa* hallituksen kaatumisen jälkeen ilmestyneessä pääkirjoituksessa sävy oli hyvin toisenlainen kuin protestiliikkeiden lehdissä ja siinä kiiteltiin hallitusta vuolaasti niistä toimenpiteistä, joita se oli tehnyt kotimaisen tuotannon turvaamiseksi, mutta myös siitä, miten hallitus oli parhaansa mukaan pyrkinyt lieventämään vaikeita luotto-oloja.¹²¹⁹ Pääkirjoituksen loppukaneetti oli eittämättä Sunilalle mannaa, tai vähintäänkin balsamia haavoille:

Edellä olevasta käynee riittävän selvästi ilmi, että hallitus on toimikautenaan pyrkinyt antamaan vaikeuksissa olevalle maataloudelle kaikkea sitä tukea, jota se suinkin on voinut. Että siitä huolimatta maatalousväestö meillä jatkuvasti saa

¹²¹⁷ Helsingin Sanomat 14.12.1932, Eroava hallitus; Helsingin Sanomat 29.12.1932, Sisäpoliittinen tilanne vuonna 1932; Turun Sanomat 18.12.1932, Juttuja ja kuulumisia.

¹²¹⁸ Suomen Pienviljelijä 9.12.1932, Hallituksen itsemurha; Kansan Pula 14.12.1932, Maalaisliitto elää taktiikan merkeissä; Kansan Sana 23.12.1932, Näkemyksiä pulalinjalla.

¹²¹⁹ Maaseudun Tulevaisuus 10.12.1932, Eronnut hallitus.

kamppailla suurissa vaikeuksissa, ei johtune suinkaan siitä, että hallitus ei olisi yrittänyt tehdä voitavansa, vaan siitä että valtiovallan mahdollisuudet antaa nykyisessä tilanteessa tehokasta apuaan, ovat sittenkin rajoitetut. Muistettava vielä on, etteivät kaikki ne toimenpiteet, joihin hallitus maatalouden auttamiseksi on toimikautenaan ryhtynyt, ole vielä päässeet vaikuttamaan täydellä tehollaan vaan että nämä vaikutukset tulevat vasta myöhemmin aikoina selvemmin esille.¹²²⁰

Kaikkein laajimman analyysin Sunilan toisesta hallituksesta teki kuitenkin K. N. Rantakari sitoutumattomassa *Aika*-lehdessä vasta kesällä 1933 ilmestyneessä neljän kirjoituksen sarjassa. Jos Rantakari oli ollut *Uuden Suomen* Johanneksena aika ajoin kriittinen Sunilaa ja hänen hallitustaan kohtaan, niin nyt sävy oli toinen. Eittä-mättä Rantakari oli *Uudessa Suomessa* kirjoittanut kriittisiä kirjoituksia osittain olosuhteiden pakosta. Rantakari, suuntautui, niin kuin Jussi Valkama on gradussaan todennut, *Uudesta Suomesta* lähtönsä jälkeen yhä enemmän kohti poliittista keskustaa.¹²²¹

Rantakarin arvioissa olikin kyseessä ennen kaikkea vastakirjoituksesta *Uudessa Suomessa* keväällä 1933 ilmestyneitä Sunilan hallitusta murskaavasti käsitelleitä kirjoituksia vastaan. Varsinkin pakinoitsija Timo, eli J. W. Tuura, oli aktiivinen arvostelemaan Sunilaa ja hänen hallitustaan vielä kuukausia sen kaatumisen jälkeen. Esimerkiksi huhtikuun lopussa Timo totesi Sunilan hallituksen tehneen kaikkensa eheän porvaririntaman hajottamiseksi ja syytti Maalaisliittoa siitä, että Mäntsälään oli joudu-ttu. Toukokuussa Timo syytti puolestaan Sunilan hallituksen ministereitä ”tarpeet-tomasta sisäpoliittisesta puuhailusta”, jonka vuoksi tärkeät taloudelliset tehtävät oli-vat jääneet sivuun ja hallituksen politiikka oli ollut kiusanteon politiikkaa. Myös ta-louspolitiikka sai osansa. Timon mukaan Maalaisliiton politiikka oli johtanut siihen, että maahan oli saatu velkaisäntiä.¹²²²

Maalaisliitto oli siis Sunilan hallituksen myötä hajottanut ainakin eräiden kokoomus-laisten mielestä porvaririntamaa. Mutta ei kaikkien. Rantakari katsoi *Uuden Suomen* ja Kokoomuksen olevan hakoteilla harjoittamassaan politiikassa, koska sulkemalla keski-ryhmät pois oikeisto tekisi itselleen vain hallaa. Kirjoittamassaan arviossa Rantakari to-tesi Sunilan hallituksen – ja myös sitä edeltäneen Svinhufvudin hallituksen – saaneen osakseen kohtuutonta arvostelua. Erityisesti Rantakari paheksui sitä, että arvostelua oli esiintynyt, vaikka hallituksen kaatumisesta oli jo aikaa. Varsinkin *Uuden Suomen* ke-väällä 1933 esittämät jyrkät arviot Sunilan hallituksesta saivat Rantakarilta tuomion.¹²²³

¹²²⁰ ibid.

¹²²¹ Valkama 2008, 80.

¹²²² Uusi Suomi 28.4.1933, Maalaisliiton huomioon; Uusi Suomi 4.5.1933, Hallitusmiesten tarpeettomista toimista ja puheista; Uusi Suomi 11.5.1933, Nyrpeitä naapureita.

¹²²³ Aika 30.6.1933, Sunilan hallitus – Syntipukki.

Toki Rantakarikin myönsi Sunilan hallituksen tehneen joitakin virheitä – kuten Lapuan työväentalon avaamisen – mutta ei kuitenkaan pitänyt niitä isoina asioina todeten, että tekevällä sattuu. Rantakari kehuikin hallitusta siitä, miten se huolimatta jatkuvasta häirinnästä oli pystynyt antamaan melkein parisataa esitystä, joiden tarkoituksena oli helpottaa vaikeuksissa olevien asemaa. Sunilaa Rantakari kiitteli siitä, että tämä ei kuitenkaan ollut hairahtunut pääministerinä ajamaan yksipuolisia luokka- tai puolue-etuja, vaan oli päinvastoin ponnistellut saadakseen oman puolueensa tajuamaan yleisen edun.¹²²⁴

Rantakarin positiivisen asennoitumisen taustalla oli epäilemättä se, että hän koki Sunilan hallituksen edustaneen sitä samaa maltillista porvarillisuutta kuin hän itsekin. Ilmeisesti Rantakari oli myös kirjoittanut useita niistä puheista, joita Sunila oli pitänyt pääministerikautensa jälkimmäisellä puoliskolla, joten olisi ollut hieman outoa lähteä mollaamaan sellaista hallitusta, jonka takapiruna oli ainakin jossain määrin toiminut.¹²²⁵ Eittämättä kirjoitussarjan taustalla oli myös Rantakarin pelko siitä, että Maalaisliitto ja sosialidemokraatit löytäisivät toisensa. Tämän vuoksi Maalaisliittoa ei tullutkaan lyödä liian kovaa, jotta edellytyksiä porvarillisten puolueiden yhteistyölle ei menetettäisi. Rantakarillehan porvarillinen yhteistyö oli kaiken perusta. Hän myös tajusi, että oikeistoradikalismissa ei voinut mennä enää pitemmälle, kaikki mitä porvarit olivat yhdessä hakeneet – eli kommunismin tukahduttaminen – oli saavutettu. Enemmistö kansasta halusi laillisuutta, demokratiaa ja antitotalitarismia.

Vaikka Rantakarin kirjoitussarja olikin siis pitkälti Kokoomuksen sisäistä pyykinpesua, ja johti vastakirjoituksiin kokoomuslehdissä¹²²⁶, niin antoi se aihetta myös vaalien jälkeen Maalaisliiton *Suomenmaassa* julkaistuu kirjoitukseen, jossa Rantakarin esittämät arviot Sunilasta ja hänen hallituksestaan lytättiin täysin. *Suomenmaassa* arvosteltiin niin Sunilan hallituksen pulapolitiikkaa kuin suomalaisuuspolitiikkaakin.¹²²⁷ Sunilaa syytettiin suoraan siitä, että tämä ei ollut noudattanut Maalaisliiton ohjelmaa nyt eikä myöskään silloin, kun oli johtanut edellistä hallitustaan:

Kansanvaltaisen valtiojärjestyksemme terveydelle on perusehtona luottamus johtajiin. Jos johtajat kylmästi pettävät ohjelmia, joiden noudattamisen suhteen he eivät ole tehneet varauksia tai joita he ovat jopa olleet mukana hyväksymässä, niin mikä onkaan seuraus? Sen ymmärtämiseen ei tarvita paljonkaan poliittista

¹²²⁴ Aika 1.7.1932, Sunilan hallitus – Sen ohjelma; Aika 2.7.1932, Sunilan hallitus – Sen toiminnasta ja saavutuksista.

¹²²⁵ Uusi Suomi 11.6.1932, K. N. Rantakari – omaperäinen vaikuttaja – 3. Kaatuvat diktaattorit; Mainittakoon, että Sunilan hallituksen valtiovarainministerinä toiminut kokoomuslainen Kyösti Järvinen toteaa Sunilan hallituksen suurin piirtein onnistuneen pyrkimyksissään, ks. Järvinen 1952, 202.

¹²²⁶ Uusi Suomi 5.7.1933, Muut lehdet.

¹²²⁷ Suomenmaa 14.7.1933, Sunilan hallitus.

älyä ja vaistoa. Sitäpaitsi Sunilan hallitus oli jo kerran ennen aiheuttanut onnettomuuden menettelyllään. Kun näet v. 1927 muodostettiin hänen ensimmäinen hallituksensa – vaalitaistelun jälkeen, missä suomalaisuuskysymys oli tärkeimpiä ja ratkaisevampia, ja mihin maalaisliitto otti osaa juuri hyväksytyllä selvällä ja suoralla ohjelmalla, saaden suuren vaalivoiton sen perusteella – niin kuitenkin juuri tämä kysymys jätettiin hallitusta muodostaessa kokonaan syrjään, teko, minkä seurauksena m.m. oli siihen asti jyrkän ja yhtenäisen kansanvaltaisen ajatustavan muuttuminen ylioppilaskunnassa täydelliseksi epäluottamukseksi kansanvaltaisen järjestelmän johtajiin ja samalla otollisen maaperän muodostuminen itse järjestelmääkin vastaan suuntautuvalla mielialalla. Sitä ei aina muisteta, mutta tosiasia on, että maalaisliitto on siksi suuri ja sen asema puoluejärjestelmässämme on siksi tärkeä, että siihen pääasiassa nojaa koko valtiojärjestyksemme nauttima arvo. Mitä maalaisliitto tekee tai tekemättä jättää, siihen pannaan ja onkin pantava suurempi paino, kuin mitä muihin puolueisiin tulee.¹²²⁸

Suomenmaan kirjoituksen mukaan Sunila oli siis sillä, että ei ollut taipunut ylioppilaiden vaatimuksiin kieliasiansa ensimmäisen hallituksen aikana, aiheuttanut omalta osaltaan ylioppilasnuorison radikalisoitumista ja johtanut monet laitaoikeiston syliin. Tämä taas oli johtanut kansanvallan kriisiin. Analyysi ja sen sävy johtuivat varmasti suureksi osaksi siitä, että kirjoittajana oli Johannes Tamminen, joka kuului Urho Kekkosen kanssa ”nuormalaisliittolaisiin”, joiden mielestä hallitus ja pääministeri eivät olleet toimineet tarpeeksi voimakkaasti Mäntsälän kapinan jälkeen. Taustalla oli toki myös siis kielipolitiikka, olivathan sekä Tamminen että Kekkonen, toisin kuin Sunila, kiihkeitä aitosuomalaisia, jotka toimivat muun muassa Suomalaisuuden Liitossa.¹²²⁹ Tammisen *Suomenmaahan* laatima kirjoitus pyrkikin kiistämään sen, että Sunilan hallitus olisi osoittanut mitään maalaisliittolaista politiikkaa.

Tämänkaltaisen arvostelun esittäminen, jota *Suomenmaa* harjoitti, oli tietysti helppoa varsinkin sellaisten eduskuntavaalien jälkeen, joissa Maalaisliitto oli kärsinyt tappion. Oireellisenä voi muuten pitää sitä, että kirjoituksessa viitattiin Maalaisliiton vuoden 1927 vaalivoittoon eikä sanallakaan vuoden 1929 vaalivoittoon, joka oli vielä suurempi ja jonka jälkeen Maalaisliiton eduskuntaryhmä oli suurimmillaan – mutta kun tämä voitto oli tapahtunut Sunilan ensimmäisen hallituksen jälkeen ja sen ansioita korostamalla, ei siihen ollut varmaankaan ”nuormalaisliittolaisten” suunnalta halua palata. Maalaisliittolaisuuden piti olla ehdotonta aitosuomalaisuutta ja demokratiaa piti puolustaa vielä kovemmin kuin Sunila oli tehnyt. Kirjoituksen voi nähdä myös *Suomenmaan* viimeisenä hyökkäyksenä Sunilaa kohtaan – Suni-

¹²²⁸ ibid.

¹²²⁹ Uino 1985, 356.

lahan ei ollut koskaan ollut innostunut tästä Maalaisliiton pääkaupunkilehdestä toisin kuin Kallio, ja sen piiristä oli löytynyt aina löytynyt antagonismia Sunilaa kohtaan.

Jälkipeli Sunilan hallituksen rauniolla jatkui siis vielä kesään 1933, kun vedettiin rajalinjoja siihen, mikä oli hyväksyttävää ja mikä ei. Samoin jälkipeliä harjoitettiin, kun haettiin sitä suuntaa mihin Maalaisliiton olisi mentävä. Ennen vaaleja maalaisliittolainen lehdistö oli pääsääntöisesti suhtautunut varovaisen arvostavasti hallitukseen ja sen maalaisliittolaisiin ministereihin. Sen seikan, että kaikki Maalaisliiton esittämät tavoitteet eivät olleet Sunilan hallituksessa toteutuneet, nähtiin johtuvan hallituksen muista puolueista. Eihän maalaisliittolaisuutta olisi voinut kiistää heti hallituksen kaaduttua ja ennen vaaleja. Ja vaalien jälkeenkin Sunilan hallituksen kritisointi tuli Maalaisliitossa lähinnä sellaiselta taholta, jotka muutenkin olivat olleet tyytymättömiä Sunilan edustamaan tiettyyn pragmatismiin.

Tietenkin kritiikkiin oli aihetta siinä mielessä, että Maalaisliitolle kesän 1933 eduskuntavaalien tulos oli pettymys, sillä se menetti 6 edustajaa edellisiin vaaleihin verrattuna, mutta säilyi edelleen eduskunnan toisiksi suurimpana puolueena ja suurimpana porvaripuolueena. Kokoomuksen kannalta vaalitulos oli vielä paljon murskaavampi, sillä se sai vaaleissa ainoastaan 32 paikkaa, eli kymmenen vähemmän kuin edellisissä vuoden 1930 eduskuntavaaleissa. Kun sitten vielä IKL perusti oman ryhmänsä, jäi Kokoomuksen ryhmään 18 edustajaa. Yksi IKL:n edustajista oli Maalaisliitosta lähtemään joutunut E. A. Tuomivaara. Suurin voittaja vaaleissa oli SDP ja myös Edistyspuolue menestyi. Tulos oli siis, Maalaisliiton tappiosta huolimatta, osoitus siitä, että ilmapiiri oli muuttunut. Se, että Maalaisliitto oli kärsinyt tappion, oli oikeastaan väistämätöntä pitkän ja hankalan hallitustaipaleen jälkeen, jonka kuлуessa oli jouduttu taipumaan myös joihinkin kompromisseihin, jotta hallituksen toimintakykyä oli pystytty pitämään yllä ja tilannetta maassa rauhoittamaan. Sellaisena asia myös selitettiin suurimmassa osaa maalaisliittolaisia lehtiä.¹²³⁰ Mutta kuten todettu, kaikki maalaisliittolaiset kuitenkin eivät sitä olleet valmiita myöntämään, vaan osa katsoi Maalaisliiton epäonnistuneen hallituksessa kaikin mahdollisin tavoin ja tämä johti pelkoon siitä, että laitoikeisto olisi edelleen suuri uhka. Voikin todeta, että jos oli ilmapiirin muutos vaikea havaita oikealla vuoden 1932 lopussa ja vielä vuoden 1933 aikana, niin sitä se vaikutti olevan jossakin määrin myös poliittisen kentän keskellä.

¹²³⁰ Maakansa 13.7.1932, Vaalitulosten tarkastelua II. Eräitä syitä maalaisliiton tappioon.

7 Kansanvaltainen agraristi, hänen linjansa ja Maalaisliitto

Ylijohtaja Sunila suoritti maatalouselämämme johtavana miehenä, tutkijana ja järjestäjänä, suuriarvoisen, monissa suhteissa perustavaa laatua olevan päivätyön, joka liittää hänen nimensä lähtemättömästi maataloudellisen kehityksemme historiaan. Myöskin valtiollisen elämämme johtavissa asemissa oli hänen vaikutuksensa merkityksellinen useissa ratkaisevissa tilanteissa kansanvaltaisen suunnan ohjaajana ja juurruttajana.¹²³¹

Edellinen lainaus on *Helsingin Sanomissa* lokakuussa 1936 ilmestyneestä Sunilan nekrologista, ja sitä voi pitää hyvin osuneena kuvauksena ja luonnehdintana niin Sunilan elämäntyöstä kuin poliittisesta linjasta. Nekrologissa nimittäin nostetaan esiin Sunilan toiminta kansanvallan hyväksi, asia, joka on usein jäänyt Sunilan maatalousuran varjoon ja jonka merkitys on suurelta osin sittemmin unohdettu. Sunila oli toki monessakin mielessä ensi sijassa maatalousmies, mutta niin kuin tässä tutkimuksessa on noussut esiin, hän oli lopulta myös poliitikko, joka toimi merkittävässä asemassa kansanvaltaisuutta korostaneessa puolueessa, Maalaisliitossa, sen suurena nousun vuosikymmenenä 1920-luvulla ja myös 1930-luvun alussa, jolloin kansanvaltaa haastettiin monellakin tavalla.

Sen linjan ja toiminta-ajatuksen, jota Sunila sittemmin edusti poliittisessa ajattelussaan ja toiminnassaan, voi todeta muodostuneen pitkän ajan kuluessa ennen poliittisen uran alkua. Taustaltaan Sunila oli, kuten on käynyt ilmi, mahtavan talonpoikaissuvun jäsen, jolla oli sukukytköksiä myös pohjoispohjalaiseen sivistyneistöön. Näitä lähtökohtia ajatellen ei voi siten pitää mitenkään ihmeellisenä, että Sunila lähti kouluttautumaan. Ilmeisesti omakohtaiset havainnot ja kokemukset tilattoman väestön runsaudesta ja heidän ahdingostaan omalla kotiseudulla sekä keskustelut Filip Saalastin kanssa veivät Sunilan opiskelemaan maatalousalaa, jotta hän voisi parantaa kansan toimeentulon edellytyksiä. Tätä pyrkimystä Sunila ryhtyi toteuttamaan aluksi kansanopistolaitoksen palveluksessa. Kymenlaakson kansanopisto, jossa Sunila

¹²³¹ Helsingin Sanomat 3.10.1936, Ylijohtaja J. E. Sunila kuollut.

toimi, oli vahvasti kytköksissä vanhasuomalaisiin, sillä olihan sen johtajana Juhani Alin (myöhempi Arajärvi), joka oli tullut johtajaksi Suomalaisen puolueen johtomiehien kuuluneen J. R. Danielsonin ajamana. Kun myös Filip Saalasti oli puoluekannaltaan alkujaan vanhasuomalainen, niin ei voi pitää minään ihmeenä, että Sunila omaksui sellaisia näkemyksiä, jotka määrittivät Suomalaisen puolueen toimintaa 1900-luvun ensimmäisinä vuosina. Pitää myös muistaa, että osittain samoina vuosina Sunilan kanssa Kymenlaaksossa vaikutti myös K. N. Rantakari, joka toimi *Kotkan Sanomien* päätoimittajana. Rantakari oli Sunilan koulukortteerikaveri Oulun lyseon ajoilta ja aktiivinen toimija Suomalaisessa puolueessa.

Sunila verkottui siis uransa alkuaikoina lujin sitein useisiin vanhasuomalaisiin toimijoihin, seikka joka vaikutti hänen maailmankuvaansa monellakin tapaa. Ratkaisevaa maailmankuvan muotoutumiselle oli myös Sunilan vuonna 1900 tekemä opintomatka Tanskaan. Tanskassa vallitsevia oloja Sunila ihaili syvästi ja totesi monesakin kirjoituksessaan, miten nämä olot olivat pitkäjänteisen valistustyön ansiota. Tämä valistustyö oli, niin kuin on käynyt jo ilmi, Sunilan mukaan sellaista, jonka päämääränä ei ollut kasvattaa pintasivistystä vaan kohentaa taloudellisia oloja, sillä vain taloudellisia oloja kohentamalla myös kansan henkinen elämä ja moraali kohentuisivat ja se loisi eheän yhteiskunnan. Tämä kuitenkin edellytti, että mahdollisimman monella ihmisellä oli velvollisuuksia vastaavat oikeudet, sillä vasta sellaisessa tilanteessa ihminen pystyi tuntemaan itsensä täysarvoiseksi kansalaiseksi. Ja kun itsensä tunsu täysiarvoiseksi, se mahdollisti kansan aineiden yhdistymisen ja saattoi estää pelottavan ryhmytyksen pääoma vastaan työ. Tähän tilanteeseen Suomessa ei missään nimessä pitänyt joutua, sillä sen katsottiin heikentävän kansan yhtenäisyyttä siinä paineessa, jonka koettiin tulevan Venäjän taholta. Reformityö piti sunilalaisessa näkemyksessä suunnata maamiesten aseman parantamiseen. Sunila korosti mielenkiintoisesti myös sitä, että naiset on kasvatettava tasa-arvoisina miesten rinnalla, sillä vasta silloin saadaan eheä yhteiskunta.

Erityisen merkittävää Sunilan maailmankuvalle, ja sitä myöten myös hänen myöhemmälle toiminnalleen, oli kuitenkin hänen joutumisensa kosketuksiin Hannes Gebhardin kanssa. Voinee pitää ilmeisenä, että juuri Gebhard, joka oli tuossa vaiheessa paitsi Pellervo-Seuran johtaja myös maanviljelyksen, kansantalouden ja tilastotieteen dosentti, houkutteli Sunilan hakeutumaan akateemiselle alalle. Gebhardin näkemyksiin olivat vaikuttaneet voimakkaasti niin voimakkaasti niin sanotut kateederisocialistit, joiden ajatuksiin hän oli tutustunut oleskellessaan 1890-luvun alkuvuosina Saksassa. Etenkin Adolf Wagnerin, Gustaf Schmollerin kuin Max Seringin ja Theodor von der Goltzin esittämät näkemykset vaikuttivat Gebhardin maailmankuvaan ja sitä kautta myös Sunilaan.

Mutta Sunila ei ollut vain välillisesti kateederisocialistien vaikutuspiirissä, vaan hän pääsi, niin kuin on tullut esiin, useilla opintomatkailtaan Saksaan suoraan kosketukseen taloustieteen historiallisen koulukunnan edustajien kanssa käydessään

heidän luennoillaan. Näillä matkoilla oli suuri vaikutus Sunilan ajatteluun ja hän tuli entistä enemmän vakuuttuneeksi siitä, että Saksassa oli saavutettu ihailtava eheys nimenomaan sen vuoksi, että oli tehty sosiaalisia uudistuksia. Tätä esimerkkiä piti Suomessakin noudattaa – tosin tietysti vallitseviin oloihin sovelletusti. Sunila edusti siis kannanotoissaan ja toimissaan juuri sitä suuntausta, jota myös Suomalaisessa puolueessa ajettiin ja joka pohjautui niin snellmanilaiseen kuin kateederisocialistien ajatteluun. Tässä ajattelussa sosiaalisia epäkohtia aiheuttavaa taloudellista liberalismia pidettiin ei-järjellisenä asiana, sillä siinä heikompien onni uhkasi hukkaa ja se puolestaan antoi hyvää kasvualustaa sosialismille. Sunila edustikin tässä vaiheessa sitä kansakuntaa rakentavaa yhteiskuntapolitiikkaa, joka oli hyvin keskeistä 1800- ja 1900-lukujen vaihteen suomalaiselle oppineistolle.

Snellmanilaisen fennomanian ja kateederisocialismin ohella Sunilan maailmankatsomukseen vaikuttivat suuresti myös eräiden maatalousekonomistien näkemykset. Näistä keskeisimpiä olivat Friedrich Aereboe ja Ernst Laur. Sekä saksalainen Aereboe että sveitsiläinen Laur korostivat maatalouden kannattavuuden merkitystä. Sunila omaksuikin Aereboen käsityksen siitä, että maatilan kannattavassa ylläpidossa oli harjoitettava sellaista voimaperäistä viljelyä, jossa pieneen pinta-alaan oli kohdistettava suhteellisen paljon työtä ja muuta tuotantopanosten käyttöä, sillä vain näin saatiin riittävä tilakohtainen tuotto. Ernst Laurin näkemys siitä, että maataloudessa puhtaasti kapitalistisen liiketaloudellisen voiton periaatetta ei voinut soveltaa kuin todella suurille maatiloille, tuli keskeiseksi myös Sunilalle. Pientilalla tuloperiaate oli Laurin mukaan tärkein. Eli pyrkimyksenä ei pitänyt olla suurten liiketaloudellisten voittojen tavoittelu vaan mahdollisemman hyvän toimeentulon tavoittelu. Mutta tämä edellytti työn tuottavuuden kasvattamista, ja se taas edellytti koulutuksen parantamista.

Sunilan maailmankuvaan vaikuttivat siis ennen kaikkea ne opit ja näkemykset, joita hän oli saanut talous- ja maatalousoppineilta, mutta ei kuitenkaan pidä unohtaa myöskään hänen kytköstänsä Nuorisoseuraliikkeeseen. Nuorisoseuratoiminnassa Sunila oli aktiivisesti mukana koko 1890-luvun, ja sen yhteydessä hän tutustui luonnollisesti Santeri Alkion ajatuksiin. Yksi Alkion keskeisimmistä ajatuksista oli, että kansanvalistus oli se voima, joka toteuttaa kansanvallan. Tämän näkemyksen Sunilakin allekirjoitti, samoin kuin sen Alkion näkemyksen, jonka mukaan taloudellisen kansantajunnan muodostaminen alkoi itsekasvatuksesta. Alkionhan mukaan oli tärkeää opettaa nuorille, että elämännonnen ensimmäinen ehto on itsekasvatus ja että yhteistoiminta ja järjestäytyminen ovat parempien yhteiskunnallisten olojen järjellisiä edellytyksiä. Ja niin kuin on tullut esille, Alkio itsekin noteerasi Sunilan jo hyvin varhain ja piti hänen teoksiaan hyvinä oppaina pienviljelijöille.

Puoluepolitiikkaan Sunila ei kuitenkaan lähtenyt mukaan vielä autonomian kaudella, vaikka häntä siihen Suomalaisen puolueen taholta houkuteltiinkin ja vuonna 1916 jopa pyydettiin asettumaan kansanedustajaehdokkaaksi. Epäilemättä läpime-

non mahdollisuudet olisivat olleetkin Sunilalle kohtalaisen hyvät Viipurin läänin läntisessä vaalipiirissä, jonka maatalouspiireissä hänet tunnettiin laajasti hänen kansanopisto-opettajavuosiltaan ja maanviljelysseuran sihteeriajoiltaan. Mutta mitä ilmeisimmin Sunila koki vielä tuossa vaiheessa puoluepolitiikan itselleen vieraaksi tavaksi vaikuttaa asioihin. Tehokkaampaa oli vaikuttaa opettajana yliopistossa ja virkamiehenä maataloushallinnossa kuin eduskunnassa, jonka valta oli hyvin kahlittua ja joka myös hajotettiin hyvin usein.

Tilanne kuitenkin muuttui itsenäistymisen jälkeen. Eduskunta sai entistä enemmän valtaa ja pystyi yhä enemmän määrittelemään sitä suuntaa, johon vastaitsenäistynyttä kansakuntaa lähdettiin ohjaamaan. Kun Maalaisliitto sitten pyysi Sunilaa kansanedustajaehdokkaaksi, hän suostui, koska mitä ilmeisimmin näki sen kautta mahdolliseksi toteuttaa sitä visiotaan, joka hänellä oli pientalonpoikien Suomesta. Niin lähellä kuin Sunila olikin ollut Suomalaista puoluetta, hän ei kuitenkaan kokenut Kokoomusta omaksi puolueekseen. Tämä johtui epäilemättä siitä, että Kokoomus oli alkanut etäännyä niistä talouspoliittisista ja sosiaalireformistisista näkemyksistä, joita vielä Suomalainen puolue oli edustanut ja jotka Sunila oli omaksunut maailmankuvansa keskeisiksi osiksi. Maalaisliitto sen sijaan näytti Sunilan silmissä edustavan juuri sitä poliittista voimaa, joka pystyi ajamaan hänen maailmankatsomuksensa mukaista politiikkaa. Maalaisliitto puolestaan tarvitsi itse riveihinsä koulutumpaa voimaa, jotta voisi kasvaa entisestään sekä lunastaa ne odotukset, joita puolueelle oli sen menestyksen seurauksena asetettu. Realiteetti oli 1920-luvun alussa se, että mikäli puolue halusi levitä laajemmalle ja saavuttaa vastuunalaisempia tehtäviä, sen riveissä piti olla myös meritoituneempaa väkeä. Ilman vahvistuksia oli olemassa vaara, että puolue jäisi sivustakatsojaksi tai ainakaan sen ääni ei kuuluisi niin voimakkaasti kuin vaaleissa annettu mandaatti edellytti. Tähän huutoon vastasi Sunila ja hänen kiinnittämisensä puolueen riveihin.

Sunila oli itse meritokraatti, mutta hän näyttää selvästikin omaksuneen ja sisäistäneen ne fennomaanisiet arvot, joissa keskeistä oli sosiaalinen reformismi. Tätä sosiaalista reformismia, kansan kokonaisuuden etua, oli ajettu Suomalaisessa puolueessa ensimmäisten eduskuntavaalien aikaan. Mutta niin kuin esimerkiksi Pirkko Rommi ja Pirkko Leino-Kaukiainen ovat todenneet, vuonna 1918 Suomalaisen puolueen kansallista eheyttä ja yhteistä hyvää korostanut politiikka oli kärsinyt sellaisen haaksirikon, että puolue ei enää korostanut kansanvaltaa eikä reformismia niin kuin aiemmin vaan ennen kaikkea yhteiskunnan säilyttävien voimien merkitystä. Se, että Suomalainen puolue ja myöhemmin sen seuraajaksi tullut Kokoomus olivat muuttuneet luonteeltaan, vaikuttivatkin epäilemättä ratkaisevasti siihen, että Sunila lähti politiikkaan lopulta juuri Maalaisliiton riveistä. Maalaisliitto oli 1920-luvun alussa suuressa nousussa. Se oli myös alkanut nousta jo 1910-luvun lopulta lähtien entistä keskeisemmäksi maatalouspoliittiseksi vallankäyttäjäksi ohi Suomalaisen puolueen ja Kokoomuksen, mistä todistaa muun muassa se, että Svinhufvudin senaatista lähtien

maatalousministerin salkku oli – paria poikkeusta lukuun ottamatta – maalaisliittolaisen miehen hallussa.

Sunilan lähteminen mukaan politiikkaan Maalaisliiton riveissä vahvisti entises-tään puolueen nousua keskeiseksi maatalouspoliittiseksi vallankäyttäjäksi, ja sitä vahvisti osaltaan myös se, että Sunila nousi vuonna 1923 Maataloushallituksen yli-johtajaksi. Näistä positioistaan käsin Sunila pyrki edistämään maataloutta monin eri tavoin ja näin rakentamaan sitä talousjärjestelmää, jonka perustana hän näki yhteis-kunnallisen oikeudenmukaisuuden tavoittelun. Erityisesti maatalousopetuksen ke-hittäminen – ja varsinkin pienviljelijöille suunnattu maatalousopetus – oli keskiössä. Olihan suurin osa suomalaisista viljelijöistä juuri pienviljelijöitä, ja heidän määränsä lisäämiseen myös pyrittiin. Sunilan kannat heijastivat niitä ajatuksia, joita hän oli omaksunut muun muassa Hannes Gebhardilta. Gebhard oli aikoinaan osoittanut, että pienviljelijöiden kouluttamattomuus oli suurena syynä siihen, että nämä eivät olleet menestyneet. Myös Santeri Alkio oli kirjoittanut talous- ja ammattikoulujen puo-lesta. Maatalousopetuksen suuntaamista pienviljelijöiden tarpeita painottavaksi pe-rusteltiinkin maatalouden kansanvaltaistuttamisella ja tähän vetosi myös Sunila. 1920-luvulle tultaessa oli yleisestikin vahvistunut ajatus siitä, että joutilaisuus ja am-mattitaidottomuus muodostivat yhteiskunnallisen häiriötekijän. Kasvatuspäämää-ränä oli istuttaa käytännöllisten taitojen ohella järjestelmällisyyttä, huolellisuutta ja taloudellisuutta.

Politiikkaan Sunila tuli siis mukaan nimenomaan maatalouspoliittikkona, ja sellai-sena hänet oli myös Maalaisliiton taholta puolueeseen haluttu. Sunilan politiikkaa oh-jasikin – varsinkin alkuvaiheessaan – pyrkimys maatalouden ja viljelijäväestön etujen ajamiseen. Näitä asioita Sunila ajoi, koska se oli hänen omaksumansa maailmankatso-muksen mukaan se keino, jolla maan eheyttä ja näin myös itsenäisyyttä pystyttiin par-haiten vahvistamaan. Maalaisliiton päätehtävänä olikin Sunilan linjan mukaan edistää maan tärkeimmän ja vaikutusvaltaisimman elinkeinon eli maatalouden asiaa. Mutta se oli mahdollista saavuttaa vain sillä, että mahdollisimman suuri osa viljelijöistä saatiin koottua Maalaisliiton alle. Sunila pyrkikin saamaan puolueeseen yhä enemmän uusia voimia varsinkin eteläisestä Suomesta, jota myös vilja-Suomeksi on kutsuttu. Tavoit-teen saavuttaminen edellytti taas tiukkaa tullipolitiikkaa, jotta viljaa voisi tuottaa kil-pailukykyisesti. Kun Sunila puolusti tiukkaa tullipoliittista linjaa, niin taustalla oli paitsi pyrkimys omavaraisuuden edistämiseen myös eteläisen Suomen viljelijöiden kannatuksen hakeminen. Tämä tullipoliittinen linja koettiin eittämättä välttämättö-mäksi, mutta toisaalta se aiheutti Maalaisliiton sisällä myös ristiriitoja, kun varsinkin Pohjois-Suomessa, jossa maatalous oli karjatalousvaltaista, oltiin ostoviljan varassa. Tämä puolestaan heijastui tiettyjen maalaisliittolaisten oppositiohenkenä Sunilaa ja hänen linjaansa vastaan. Sunila sai tämän vuoksi Maalaisliiton eräissä piireissä aluksi varsin oikeistolaisen leiman, koska hänen nähtiin enemmän suosivan eteläisen Suo-men viljelijöitä kuin ymmärtävän syrjäseutujen viljelijöitä.

Mikään oikeistolainen talouspoliitikko Sunila ei missään nimessä ollut, vaan hän pyrki toiminnallaan ennemminkin etsimään Maalaisliitolle aina viljelijäväestön maksimaalisen tuen. Talousideologialtaan hän edusti Maalaisliitossa 1920-luvun alussa esille noussutta talousideologiaa, josta käytettiin nimitystä ”Se kolmas”. Kyseisessä ideologiassa uskottiin, että talonpoikaisen ja maata viljelevän kansanaineksen taloudellisen, yhteiskunnallisen ja valtiollisen merkityksen kasvun myötä sekä ”porvarismin” että sosialismin valta ja voima supistuvat. Maatalous nähtiin sellaisena hillitsevänä ja tasoittavana voimana, joka oli astunut näyttämölle. Tällaisen talousjärjestelmän voimaan uskoi myös Sunila. Esimerkiksi Maalaisliiton 20-vuotisjuhlakirjassa *Heräävä Maaseutu II* Sunila puolusti maataloutta ja sen kehittämistä vetoamalla siihen, että maatalous oli luonteeltaan rauhallista ja kasvatti kumouksellisuudelle vierasta mielialaa. Samalla hän kuitenkin korosti, että jottei tyytymättömyyttä ja kumouksellisuutta esiintyisi, piti maanomistusolosuhteiden olla terveellä pohjalla. Ei siis saanut olla liian suuria tai liian pieniä tiloja. Olosuhteet piti luoda siis sellaisiksi, että kaikilla olisi tarpeeksi hyvät elämisen edellytykset.

Siitä miten suuri noste Sunilalla ja hänen linjallaan Maalaisliitossa oli, todistaa se, että eräät maalaisliittolaiset halusivat nostaa hänet puolueen presidenttiehdokkaaksi jo vuonna 1925 eli hänen oltuaan vain muutaman vuoden politiikassa. Mielienkiintoista on, että Sunilaa ajettiin ehdokkaaksi etenkin niillä Etelä-Suomen alueilla, joilla maalaisliittolaisuus oli vielä verraten tuoretta, mutta myös Oulun seudulla. Tämä varmasti hiveli Sunilaa ja vahvisti hänen poliittisia ambitioitaan. Itse hän ei kuitenkaan näytä olleen valmis ryhtymään presidenttiehdokkaaksi vielä tässä vaiheessa, johtuen ehkä siitä, että oli ollut politiikassa vasta kovin vähän aikaa. Sunila olisi halunnut Maalaisliiton ajavan presidenttiehdokkaaksi Edistyspuolueen J. H. Vennolaa. Vennola ei ollut Sunilalle puoluekannastaan huolimatta mikään epäilyttävä klassinen liberaali, vaan edusti maailmankatsomukseltaan hyvin pitkälti samoja arvoja kuin Sunilakin. Vennola ei kuitenkaan noussut Edistyspuolueen ehdokkaaksi, vaan Risto Ryti. Rytiä pidettiin kuitenkin Maalaisliitossa maatalousvihamielisenä, mikä johti siihen, että puolueen oli asetettava oma ehdokas, joksi nousi Lauri Kristian Relander.

Relanderin kohoaminen presidentiksi vahvisti omalta osaltaan Sunilan jo nousussa ollutta asemaa Maalaisliitossa. Relander ja Sunila yrittivät, kuten on tullut esille, kammeta Kyösti Kalliota kovasti maaherraksi Ouluun ja pois päivänpolitiikasta. Tämän toteutuminen olisi merkinnyt sitä, että Sunilan ajama linja olisi päässyt vaikuttamaan Maalaisliitossa entistäkin enemmän. Toisaalta pitää muistaa, että pääkaupungin poliittisista juonitteluista sivummassakin olleet toimijat pystyivät ainakin jossakin määrin vaikuttamaan puolueen linjaan, jos vain auktoriteetti riitti. Näin oli ainakin Alkion laita. Kallio ei kuitenkaan lopulta suostunut lähtemään maaherraksi Ouluun, vaan päätti jäädä päivänpolitiikkaan. Maalaisliitossa oli näin kaksi aktiivista linjaa, sunilalaisuus ja kalliolaisuus, jotka kyllä aiheuttivat ristiriitoja puolueen si-

sällä mutta jotka eivät kuitenkaan johtaneet missään vaiheessa puolueen hajaannukseen.

Jos Sunilaa olikin kritisoitu hänen ensimmäisinä vuosinaan politiikassa, ainakin sosialidemokraattien taholta mutta myös eräiden maalaisliittolaisten toimesta, suomettarelaiseksi tai jopa kokoomuslaiseksi, niin sävy alkoi muuttua mitä pidemmälle 1920-luku eteni ja Sunila alettiin mieltää vasemmistomaalaisliittolaiseksi. Tähän vaikutti ennen muuta se, että Maalaisliitossa yleinen henki alkoi olla oikeistoyhteistyötä vastaan. Henkilökohtaisestikin Sunila ryhtyi hakemaan tukea politiikalleen enemmän vasemmalta kuin oikealta. Merkkejä tästä näkyi jo Tannerin hallituksen aikana, jolloin Sunila ei ollut kovinkaan innokas kaatamaan hallitusta. Kaikkein parhaiten sen, miten Sunila pyrki tukeutumaan sosialidemokraatteihin, voi todeta näkyneen hänen ensimmäisen hallituksensa aikana vuosina 1927–1928. Tämä linja piti myös sen jälkeen, sillä Sunila olisi mielellään nähnyt jonkin sosialidemokraatin pääministerinä oman hallituksensa kaaduttua. Maltillisen vasemmiston sitouttamista järjestelmään pidettiin tärkeämpänä kuin oikeistoyhteistyötä keskustalaisuuden ja myös kansanvallan toteuttamisen kannalta.

Sunilan ajama politiikka hänen ensimmäisessä hallituksessaan vuosina 1927–1928 oli osaltaan myös vastaus siihen kritiikkiin, jota Maalaisliiton sisällä oli esitetty sitä maatalouspolitiikkaa kohtaan, jota pitkälti Sunilan johdolla oli ajettu. Koettiin, että Sunilan johdolla oli ajettu liikaa sellaista maatalouspolitiikkaa, joka toi etuja eteläisen Suomen viljelijöille ja unohti syrjäseutujen viljelijät ja osittain myös pienviljelijät. Oppositiota ei siis saanut päästää syntymään Maalaisliiton sisälle. Jo ennen pääministeriksi tuloaan Sunila halusi osoittaa entistä enemmän huomiota pienviljelijöiden asialle, mikä näkyi esimerkiksi hänen toiminnassaan Suojärven lahjoitusmaakysymyksessä ja pienviljelijöiden järjestöjen yhdistymiskysymyksessä. Vaikka näissä hankkeissa Sunila ei saavuttanutkaan toivottua lopputulosta, niin tärkeintä oli sittenkin profiloituminen ja huolehtiminen siitä, että Maalaisliitto ei hajoaisi vaan se pystyttäisiin näkemään myös pienviljelijöiden etujen ajajana. Se, että pienviljelijät olisi menetetty, olisi ollut Sunilalle – joka monessa kirjoituksessaan oli puhunut pienviljelyksen puolesta – valtava arvovaltatappio.

Nuorten polven maalaisliittolaisten parissa Sunilaa kritisoitiin hänen maltillisen kielipolitiikkansa takia. Sunilalla ei ollut mitään sellaisia aitosuomalaisia intohimoja kuin monilla muilla maalaisliittolaisilla poliitikoilla, päinvastoin hän suorastaan piti kielipolitiikointia vaarallisena ja pyrki siihen, että ruotsinkielisiäkin talonpoikia saataisiin kiinnitettyä Maalaisliittoon ja näin puolueesta vielä voimakkaampi maatalousasioiden ajaja. Tässä Sunila ei kyllä onnistunut, vaan tämä mietosuomalaisuus toi hänelle ennemminkin vastustajia omassa puolueessaan – vähän samaan tapaan kuin oli käynyt presidentti Relanderille. Monet aitosuomalaiset maalaisliittolaiset syyttivät Sunilan linjaa materialistiseksi ja epäidealistiseksi.

Kaikesta kritiikistä huolimatta Maalaisliitto kuitenkin halusi pitää Sunilasta kiinni, sillä hänen merkityksensä sille, että puolue oli levinnyt myös sellaisille alueille, joilla puolue ei aikaisemmin ollut päässyt vaikuttamaan, tunnustettiin. Sunilan johtama maatalouspoliittinen linja oli hyvin keskeinen tekijä siinä, että Maalaisliitto levisi myös eteläiseen Suomeen. Tämä Sunilan merkityksen tunnustaminen näkyi erityisesti vuoden 1929 eduskuntavaalien yhteydessä. Niin kuin aikaisemmin on todettu, noihin vaaleihin Maalaisliiton puhujille laadittu kirjanen *Maalaisliiton vaalivalistajille* oli hyvin suurilta osin Sunilan ja hänen hallituksensa ylistyslaulua. Sunilalainen politiikka purikin, sillä Maalaisliitto sai vuonna 1929 kaikkien aikojen suurimman vaalivoittonsa ja 60 kansanedustajaa. Niin kuin Juhani Mylly on osoittanut, niin tämä kannatuksen vahvistuminen pohjasi puolueen etenemiseen uusille kannatusalueille eteläisessä Suomessa. Perinteisillä kannatusalueilla – siis Pohjanmaalla ja Karjalassa – Maalaisliitto oli saavuttanut jo kannatuksensa huipun.

Tämän eduskuntavaaleissa saadun vahvan valtakirjan perusteella Sunila peräänkuuluttikin puhdasta maalaisliittolaista hallitusta loppukesästä 1929. Sellainen saatiinkin, mutta sen johdossa oli Kyösti Kallio, eikä Sunila niin kuin presidentti Relander olisi halunnut. Eittämättä Sunila olisi voinut päästä jälleen pääministeriksi, jos hän vain itse olisi halunnut, mutta etenkin virkamieskysymys ja alkanut lama vaikuttivat siihen, että Sunila ei halunnut ottaa niiden hoitamista kontolleen. Kallio suoranaisesti asetettiin tapahtuneen tosiasian eteen. Syksyllä 1929 tilanne ei ollut sellainen, jossa olisi voinut ajaa sellaista maalaisliittolaista politiikkaa kuin Sunila olisi halunnut. Ehkä Sunilalla oli tähtäimessä myös vuoden 1931 presidentinvaalit. Vaikeassa tilanteessa paikalle olisi ollut helpompi pyrkiä muualta kuin pääministerin tehtävistä.

Sunila ei kuitenkaan noussut Maalaisliiton presidenttiehdokkaaksi vuoden 1931 presidentinvaaleihin, ja hän näyttikin olevan sivuun sysätty mies vuonna 1930, mikä johtui paljolti sairastelusta mutta osittain myös siitä, että Sunilan vahva tukija presidentti Relander oli ajautunut Maalaisliitossa paitsioon. Mutta Maalaisliitto tarvitsi Sunilaa vielä kerran. Vuonna 1931 oli nimittäin monessakin mielessä tärkeää saada maalaisliittolainen mies pääministeriksi. Sitä halusi Maalaisliitto itse, mutta se oli vaihtoehto, joka oli ilmeisen tärkeä myös porvarillisen kentän muille maltillisille voimille. Vain maalaisliittolainen pääministeri saattoi jarruttaa niitä vaatimuksia, joita pulamiehet esittivät. Sunila oli tässä vaiheessa oikeastaan ainoa vaihtoehto pääministeriksi, sillä Kallio oli komprometoinut itsensä niin suuresti Lapuan liikkeen silmissä, että hän ei ollut realistinen vaihtoehto.

Lisäksi Sunila ja moni muu maalaisliittolainen poliitikko halusi osoittaa sillä, että pääministeri tuli Maalaisliitosta, poliittisen keskustan voimaa ja sitä että Lapuan liike oli mennyt liian pitkälle eikä sen toimintaa ja siihen sisältyviä haasteita enää hyväksyttäisi. Taustalla oli näkemys kansanvallasta ja sen puolustamisesta. Sunila itse oli sisäistänyt kansanvaltaisen mentaliteetin ja oli valmis puolustamaan kansan-

valtaa ja sitä järjestelmää, jota hän oli ollut itse luomassa ensin maatalousmiehenä ja sittemmin poliitikkona. Tasa-arvoisuus, eheys ja rauhallisuus olivat arvoja, joita Sunila oli peräänkuuluttanut puheissaan ja kirjoituksissaan ja niille piti rakentaa.

Tukea kansanvallan puolustamiselle Sunila haki toisen hallituksensa aikana ennen muuta oppositiossa olevilta sosialidemokraateilta. Se positiivinen suhtautuminen, joka Sunilalla oli sosialidemokraatteja kohtaan, näkyi hyvin monissa hänen pitämässään puheissa. Kumouksellista sosialismia Sunila luonnollisesti vieroksui, mutta sellaisen sosialidemokratian, joka toimi järjestelmän arvojen tukena, hän hyväksyi. Ja vaikea Sunilan olisikaan ollut mennä tuomitsemaan puoluetta, joka osoitti tukevan hänen hallitustaan sittenkin enemmän kuin esimerkiksi Kokoomus, jonka edustajia sentään oli mukana ministereinä.

Näiden arvojen puolustaminen ei kuitenkaan ollut mitenkään helppoa, sillä oikeistoradikalismin lisäksi Sunila ja hänen johtamansa hallitus joutuivat painimaan myös laman ja varsinkin maatalouspulan aiheuttamien ongelmien kanssa. Sunila ja hänen hallituksensa pyrki kyllä tukemaan maanviljelijöitä parhaan kykynsä mukaan erilaisin tukitoimin. Suurin haaste hallitukselle oli eittämättä pulaliikkeiden ja myös pääministerin oman puolueen Maalaisliiton taholta tullut vaatimus korkojen sääntelystä, joka esitettiin useaan kertaan. Se tuli lähes aina tyrmätyksi, kunnes lopulta joulukuussa 1932 maalaisliittolaiset ministerit päättivät esittää korkokannan säännöstelyä, joka ei kuitenkaan mennyt läpi, sillä sitä vastustivat sekä presidentti että hallituksen ei-maalaisliittolaiset ministerit.

Tähän asti historiankirjoituksessa on yleensä kuitattu tapahtunut sillä, että Sunilan hallitus kaatui korkokannan säännöstelyä koskeneeseen kysymykseen joulukuussa 1932, mutta ei ole pohdittu sitä, miksi asia ylipäätään otettiin käsittelyyn juuri vasta silloin, vaikka pääministerin suuntaan ladattiin paineita korkokysymyksen suhteen eri lähetystöjen ja oman puolueen suunnalta jo vuoden 1931 puolelta. Eittämättä kysymys on siitä, että Sunila halusi pitää hallituksensa paikoillaan niin pitkään kuin mahdollista ja osoittaa sillä, että maassa valta oli tiukasti hallituksen ja laillisuusmiesten käsissä ja sitä eivät voineet mitkään joukkoliikkeet – sen paremmin Lapuan liike kuin pulaliikkeetkään – horjuttaa. Hallituksen pysyvyys koettiin tärkeänä paitsi kansanvallan markkeeraamisen kannalta, myös siksi että ulkomaille haluttiin antaa kuvaa maasta, joka oli sittenkin tasapainoinen ja jossa keskeisiä arvoja olivat laillisuus ja kansanvaltaisuus.

Joulukuuhun 1932 tultaessa paine Sunilan oman puolueen Maalaisliiton taholta oli käynyt kuitenkin lopulta niin suureksi, että pääministerin oli taivuttava korkoasiassa. Mutta siihen mennessä tärkein oli kuitenkin saavutettu ja se vaara, jonka oli koettu akuutisti uhkaavan kansanvaltaa, oli saatu torjutuksi. Tätä tosin eivät näyttäneet kaikki Sunilan puoluetoverit ymmärtäneen, vaan heistä monet olisivat suoneet hallituksen kaatuvan aikaisemmin, sillä he katsoivat, että hallitus ei ollut toteuttanut

tarpeeksi tuloksellista pulapolitiikkaa ja osa oli myös sitä mieltä, että hallitus oli harjoittanut aivan liian helläkäristä politiikkaa osaa lapualaisia kohtaan.

Voi kuitenkin kysyä, olisiko toisenlainen politiikka lapualaisia kohtaan ollut edes mahdollista vallinneessa tilanteessa ja ympäristössä. Jos sosialidemokraatit tukivatkin hallitusta, niin se ei kuitenkaan riittänyt, takuumieheksi tarvittiin myös muita voimia. Sellainen takuumies oli presidentti Svinhufvud, joka oli arvovallallaan kukistanut Mäntsälän kapinan talvella 1932 ja näin ollut pelastamassa kansanvaltaa. Kun presidentti oli pelastanut hallituksen ja kansanvallan, olisi pääministerin ja hallituksen puolelta ollut kiittämätöntä lähteä haastamaan hänen menettelytapojaan. Toki kaikin mahdollisin tavoin muuten Sunila ja hänen hallituksensa pyrkivät osoittamaan sitä, että kansanvaltaa vastaan ei tullut asettua – se näkyi esimerkiksi siinä, miten negatiivisesti Sunila suhtautui syksyllä 1932 ajatukseen nimittää Mannerheim sotamarsalkaksi. Mannerheimia pidettiin tuossa vaiheessa vielä mahdollisena uhkana kansanvallalle, ja kun hänen roolinsa oli Mäntsälän kapinan aikana selvästi enemmän hallitusta vastaan kuin sen puolesta, niin häntä ei suinkaan haluttu palkita.

Varmastikin varovaisuus suhteessa lapualaisiin, mutta ennen kaikkea tietty tyytymättömyys Maalaisliiton harjoittamaan lopultakin melko varovaiseen pulapolitiikkaan, näkyikin sitten vuoden 1933 eduskuntavaaleissa, joissa puolue kärsi kuuden paikan tappion. Tämä tyytymättömyys satoi erityisesti kahden populistisen talonpoikaipuolueen, Kansanpuolueen ja Suomen pienviljelijäin puolueen, laariin. Mutta suuremmassa kuvassa nämä populistiset agraaripuolueet eivät kuitenkaan pystyneet horjuttamaan Maalaisliiton asemaa johtavana agraaripuolueena, vaan jäivät kuriositeeteiksi, sillä niillä ei sittenkään ollut tarjota mitään sellaista konkretiaa kuin Maalaisliitolla suurena ja voimakkaana puolueena oli. Ja kun suhdanteet alkoivat parantua vuodesta 1933 alkaen, merkitsi se pulaliikkeille suosion vähenemistä ja toi taas äänestäjät Maalaisliiton taakse vuoden 1939 eduskuntavaaleihin mennessä.

Socialidemokraattien taholta Sunilan politiikkaa luonnehdittiin välillä ”agraariterroriksi”, mutta todellisuudessa huomattiin se, miten Maalaisliitto sittenkin korosti keskustalaisuuttaan ja kansanvaltaisuuttaan. Epäilemättä socialidemokraattien piirissä oli jo 1920-luvulla huomattu se, miten positiivisesti Sunila suhtautui socialidemokraattien muutokseen – hänhän oli kiitellyt socialidemokraatteja siitä, että jyrkkä marxilaisuus luhistumisteorioineen oli syrjäytymässä puolueesta ja tilalle oli astumassa pienyritteliäisyyttä suosiva maltillinen suunta. Tämä näkemys ja se, miten socialidemokraatit puolustivat Sunilan toista hallitusta, loivat omalta osaltaan merkittäviä edellytyksiä punamultapolitiikalle, mutta tie sen konkretisoitumiseen oli pitkä. Tiettyjä edellytyksiä punamultayhteistölle olisi ollut kyllä jo 1920-luvulla. Maalaisliiton taholta Sunilalla ja Relanderilla oli halujakin siihen, mutta tuolloin asia kaatui socialidemokraattien sisäiseen hajanaisuuteen. Svinhufvudin presidenttikaudella punamultahallituksen teki taas mahdolliseksi ensin sen alkuvuosina hankala poliittinen tilanne ja lopulta presidentin kriittinen suhtautuminen socialidemokraat-

teihin. Punamultayhteistyölle oli siis laskettu perusteita Sunilankin toimesta, mutta se pääsi konkretisoitumaan vasta vuonna 1937 Kyösti Kallion tultua presidentiksi, kun A. K. Cajanderin hallitus nimitettiin. Tapahtumasta on näin ollen annettu kunnia Kalliolle, mutta jos katsoo Maalaisliiton pitkää linjaa, voi huomata, että Sunila oli aivan yhtä merkittävä punamultalinjan rakentaja. Reaalipoliittiset tilanteet ajassa johtivat kuitenkin siihen, että Sunila ei itse koskaan saanut kokea ja nähdä punamultahallitusta. Kun sellainen sitten muodostettiin, Sunila itse oli jo siirtynyt tuonilmaisiin.

Jälkeenpäin Sunila on kuitenkin leimattu lähinnä vain ainoastaan maatalouspoliitikoksi, joka teki Maalaisliitosta tuottajapuolueen, jonka ainoa tehtävä oli haalia etuja maataloudelle. Tämän kovin yksipuolisen näkemyksen syntyä voidaan selittää usealla eri syyllä. Yksi syistä on eittämättä se, että Maalaisliitto-Keskustapuolue on halunnut profiloitua varsinkin 1960-luvulta alkaen enemmän keskustalaisena yleispuolueena kuin agraarisena maaseudun puolueena. Yleispuolueen sankareiksi ovat sopineet paremmin Santeri Alkio ja Kyösti Kallio kuin Sunila. Myös se seikka, että Sunila kuoli ennen talvisotaa ja että hänen kilpailijastansa Kyösti Kalliosta tuli talvisodan ajan tasavallan presidentti, on ollut yksi Kallion gloriaa nostanut tekijä.

Sunila oli kyllä maatalouspoliitikko, mutta niin kuin tässä tutkimuksessa on osoitettu, hänelle maatalouspolitiikka oli ennen kaikkea yhteiskuntapolitiikkaa, jonka pyrkimyksenä oli saavuttaa mahdollisimman eheä yhteiskunta ja tasa-arvoinen kansa. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta Sunilan olleen kansanvaltainen agraristi, joka merkittävästi vaikutti siihen, että Maalaisliitosta tuli 1920-luvun kuluessa yhä merkittävämpi poliittinen voimatekijä. Toki pohjan Maalaisliiton menestykselle olivat luoneet muut poliitikot, kuten juuri Alkio ja Kallio, mutta on vaikea nähdä, että puolue, joka ei olisi tarjonnut mitään konkreettisia etuja peruskannattajakunnalleen, olisi voinut houkutellessa taakseen laajan kannattajakunnan.

Tämä laaja kannattajakunta saavutettiin juuri niinä vuosina, kun Sunila toimi politiikassa. Mutta sen saavuttaminen edellytti sitä, että huomioon otettiin kaikki ne erilaiset agraari-intressipiirit, joita oli olemassa. Maalaisliiton piti yhtäältä pyrkiä saamaan taakseen niin eteläisen vilja-Suomen viljelijät kuin pitää takanaan ne pohjoisen ja itäisen Suomen pienemmät viljelijät, jotka olivat muodostaneet Maalaisliiton alkuperäisen perustan. Näiden agraari-intressipiirien välissä oli Sunilankin tasapainoiltava, ja kun toimet näyttivät painottuvan jompaankumpaan ryhmään, aiheutti se kritiikkiä. Mutta Maalaisliiton kasvun edellytys oli, että puolue levisi valtakunnalliseksi, sillä vain sen kautta puolueen oli mahdollisuus olla merkittävä tekijä ja toteuttaa visioitaan.

Jälkiviisaasti on helppo arvostella Sunilaa siitä, että hän politiikallaan oli luomassa pienviljelykseen nojaavaa järjestelmää. Mutta tarkasteltaessa mennyttä aikaa pitää ottaa huomioon ne lähtökohdat, jotka kyseisenä aikana vallitsivat. Samoin tulee ottaa huomioon ne odotukset, joita kussakin ajassa ihmisillä on ollut, kuten myös

näkemykset valtion roolista ja ne resurssit, jotka valtiolla on kulloinkin ollut politiikan toteuttamiseen. Keskeistä on myös yrittää tavoittaa politiikkaa keskeisesti ohjanneiden ihmisten maailmankatsomus. Kaikki nämä tekijät vaikuttivat siihen, millaista politiikkaa lopulta ajettiin ja millaiseksi poliittinen todellisuus – ja sen seurauksena myös yhteiskunta – kehittyi. Se, että Suomi oli lähtökohdiltaan hyvin agraarinen maa, saneli pitkälti myös sen, mihin uudistuspolitiikka piti suunnata. Agraarisuus oli Suomessa se realiteetti, jonka katsottiin asettavan mahdollisuuksien rajat reformi- ja eheytyspoliitikalle. Ei siis ihme, että Sunilan ajama politiikka, jossa keskeistä oli kaikenlaisten maatalouteen liittyvien etujen ajaminen, sai suosiota Maalaisliitossa ja vetosi myös niihin henkilöihin, jotka etsivät poliittista kotiaan 1920-luvulla. Kilpailevissa puolueissa Maalaisliittoa arvosteltiinkin siitä, että sitä ohjasi ”tunkiohorisontti”, eli maatalouspoliittisten etujen ajaminen, eivätkä korkeammat yleispoliittiset tavoitteet. Osaltaan tähän samaan arvosteluun yhtyivät myös Sunilan kilpailijat Maalaisliiton sisällä. Sunilan linjaa vieroksuttiin, sillä hänen koettiin vievän Maalaisliittoa pois alkuperäisiltä raiteiltaan ja hänet nähtiin materialistina eikä idealistina. Tämän arvion esittäjät eivät kuitenkaan nähneet sitä tosiasiaa, että sellainen sosiaaliagrarismin kuorrutettu tuottaja-agrarismi, jota Sunilan voi katsoa edustaneen, oli se linja ja suunta, joka takasi Suomen poliittisessa kentässä Maalaisliitolle vuosiksi johtavan aseman.

Sunilan osakseen saama kritiikki johtui varmasti osaksi siitä, että hän oli Maalaisliitossa epätavallinen hahmo – korkeasti koulutettu korkea virkamies. Se ei ollut maalaisliittolaiselle poliitikolle mitenkään tyypillistä varsinkaan 1920-luvulla ja häntä ei näin ollen pidetty aivan täysin ”omana miehenä”. Se heikensi aika ajoin hänen painoarvoaan puolueessa, mutta kuten on todettu, Sunila kuitenkin pystyi ajamaan monia tavoitteitaan myös läpi. Voimakkainta kritiikkiä Sunila sai kuitenkin lopulta lähinnä poliittisen kentän oikealta laidalta, mikä eittämättä johtui siitä, että Sunila oli lähtökohdiltaan ja taustaltaan konservatiivisen eliitin edustaja mutta oli hypännyt luokkapuolueena pidetyn Maalaisliiton kelkkaan. Tämä miellettiin tietynlaiseksi luokkapetturuudeksi.

Sunilan määrittelemistä pelkästään luokkapoliitikoksi voi kuitenkin pitää harhaanjohtavana. Eikä häntä myöskään lopulta voi oikein määritellä sen paremmin oikeisto- kuin vasemmistomaalaisliittolaiseksikaan. Tällaisten määritelmien esittäminen on yksinkertaistamista. Sunila oli lähtökohdiltaan ja asenteiltaan porvarillinen sosiaaliradikaali, ja nämä olivat tekijöitä, jotka ohjasivat myös hänen poliittista linjaansa. Mutta koska Suomi oli agraarinen maa ja sellaisena Sunila näki sen myös pohjimmiltaan pysyvän, uudistukset tuli suunnata ensi sijassa maanviljelijäväestöä silmällä pitäen. Tämä linja leimasi Sunilan monien silmissä luokkapoliitikoksi vailla suurempia ihanteita. Kuten on käynyt ilmi, Sunilalla oli kyllä ihanteita, mutta niiden saavuttamiseen hän pyrki sangen konkreettisilla toimilla. Oman linjansa merkittävämpänä toteuttajana ja voimakkaimpana työkaluna hän näki Maalaisliiton ja halusi

sen myös sellaiseksi rakentaa. Välillä tämä rakennustyö vaati sellaista politiikkaa, joka saattoi vaikuttaa oikeistolaiselta, kun taas välillä tukea oli haettava vasemmalta.

Maalaisliitosta tuli 1920-luvulta alkaen hyvin sunilalainen puolue, joskin se oli myös alkiolainen ja kalliolainenkin. Puolueen kaikkien ryhmäkuntien piti lopulta sietää tosiaan. Kuitenkin se sunilalainen näkemys, että puolue pyrki vetoamaan mahdollisimman monenlaisiin viljelijöihin, mutta ennen kaikkea niihin, jotka asuivat pienillä perheviljelmillä, oli lopultakin Maalaisliiton kasvulle todennäköisesti se kaikkein vaikuttavin tekijä. Juuri perheviljelmille perustuvaa yhteiskuntaa Sunila oli ajanut voimakkaasti koko uransa ajan, niin opettajana ja maatalousvirkamiehenä kuin poliitikkonakin. Hän katsoi, että niin olisi mahdollista saada mahdollisimman eheä ja tasa-arvoinen yhteiskunta. Talonpoikainen vapaus ja vauraus olivat ne tekijät, jotka nähtiin tällaisen yhteiskunnan perusedellytyksinä. Ja totta onkin, että vaurastuessaan talonpoikaisto kiinnittyi yhä enemmän kansanvaltaan, jota oli sitten valmis puolustamaan niin oikeistoradikalismia kuin muitakin aggressioita vastaan. Talonpojan, joka oli saanut kansanvaltaisen järjestelmän myötä valtaa, ei sopinut sitä haastaa vaan puolustaa.

Mutta vaikka Sunila pitikin talonpoikia kansavallan vahvimpana tukena, niin 1930-luvun alussa hänessä voi havaita entistä selkeämmän muutoksen suhteessa muuhun poliittiseen kenttään. Jos Sunila olikin aikaisemmin suhtautunut muihin puolueisiin verraten kriittisesti, mikä tosin varmasti osin oli puoluetaktiikkaa, niin nyt samanlaiseen asenteeseen ei enää ollut varaa. Sunila alkoi muuttua yhä enemmän maatalouspolitiikosta kohti keskustalaista yleispolitiikkaa, joka tunnusti kaikkien niiden puolueiden toiminnan oikeutuksen, jotka halusivat laillisessa järjestyksessä toimia rauhattomuutta ja tyytymättömyyttä aiheuttavien syiden poistamiseksi. Ja rauhallsuushan oli yksi keskeisimmistä asioista, joita Sunila oli korostanut ja politiikallaan tavoitellut. Se, että äärimmäisyysaineokset olisivat saaneet vallan, olisi ollut täysin vastaan Sunilan maailmankuvaa, joten tuli tunnustaa historialliset realiteetit ja osoittaa valmiutta yhteistyöhön niiden ryhmien kanssa, jotka olivat valmiita tukemaan järjestelmän arvoja mutta myös uudistamaan yhteiskuntaa, kunhan se tapahtui laillisesti.

Sunilan vaikutuksen voi todeta heijastuneen Maalaisliittoon vielä pitkään hänen kuolemansa jälkeenkin. Toki puolueen ohjelmaa alettiin uudistaa jo 1940-luvun puolivälistä alkaen V. J. Sukselaisen ja varsinkin Johannes Virolaisen toimesta. Heilläkin keskiössä oli taloudellisen kolmannen tien politiikka, jota Maalaisliitto oli edustanut jo aikaisemmin ja jota Sunilakin oli ajanut omilla toimillaan. Mutta aika ja vallinnut todellisuus pakottivat lopulta siihen, että Maalaisliiton oli pyrittävä vähitellen karistamaan harteiltaan tuottaja-agraristista leimaa. Jos maanviljelijöiden käytännöllisten etujen ajaminen – mitä kutsuttakoon sunilalaisuudeksi – oli ollut Maalaisliiton kasvun takana 1920-luvulta lähtien, niin se ei enää toiminut siinä Suomessa, jossa 1950-luvulla elettiin. Tällöin alkanut rakennemuutos pakotti Maalais-

liiton aatteelliseen uudistustyöhön, toki ei mihinkään radikaaliin ja nopeaan, se näkyi hyvin niissä tavoitteissa, joita puolue asetti 1960-luvulle vuonna 1962. Ohjelmassa korostettiin tuolloin useaan kertaan osuustoiminnan merkitystä ja sen tehtävää yhteiskunnassa olemassa olevan talousjärjestelmän piirissä esiintyvien epäkohtien korjaajana. Ohjelmassa ei myöskään hyväksytty sosialistista maatalousjärjestelmää (kollektiivista maataloutta) tai toimenpiteitä, joiden tarkoituksena olisi pakottaa pienten tilojen omistajia siirtymään tiloiltaan pois ja jäljelle jääneiden tilojen yhdistämistä suuremmiksi yksiköiksi. Yksityiseen omistukseen ja itsenäiseen pienviljelyyn perustuvan järjestelmän korostettiin olevan maapolitiikan tärkein tavoite. Samalla todettiin, miten kokemus oli osoittanut talousjärjestelmässä esiintyvän korjausta kaipaavia epäkohtia varsinkin maatalouden piirissä ja yleensä maaseudulla. Käsitys siitä, että hyvin toimeentuleva talonpoikaisluokka takaisi kansakunnan eheyden, istui syvässä maalaisliittolaisessa mentaliteetissa.

Voineekin perustellusti todeta Sunilan olleen kansanvaltainen eheytyspoliitikko. Lähtökohdat hänen politiikalleen eivät kuitenkaan olleet vuodessa 1918, vaan ne kumpusivat jo paljon pidemmältä. Hän edusti loppujen lopuksi Maalaisliitossakin niitä näkemyksiä ja arvoja, jotka olivat olleet keskeisiä Suomalaisessa puolueessa 1900-luvun alussa, ja tämä heijastui hänen mentaliteettiinsa, joka sitten taas näkyi hänen poliittisessa linjassaan ja toiminnassaan Maalaisliitossa. Sunilan voikin todeta edustaneen mentaliteetiltaan pitkälti niitä ihanteita, jotka olivat keskeisiä niin fennomaaniselle sukupolvelle kuin myös suurlakkosukupolvelle. Fennomaaniseen sukupolveen hänet satoi ennen kaikkea näkemys sosiaalisen reformismin tärkeydestä, kun taas suurlakkosukupolven näkemyksistä hän omaksui näkemyksen siitä, miten kansanvaltaa ja sen joukkoja tuli kunnioittaa. Kaikenlainen äärimmäisyys siis – tuli se sitten oikealta tai vasemmalta ja oli se sitten luonteeltaan poliittista tai taloudellista – oli hänelle vierasta. Nämä tekijät olivat pitkälti ne seikat, jotka määrittelivät Sunilan poliittisen linjan ja hänen käytännön toimintansa. Tämän linjan toteuttamisen väylänä hän näki 1920-luvun alussa Maalaisliiton, jonka katsoi edustavan puolueista eniten niitä arvoja, jotka vastasivat hänen omiaan. Yhteiskuntajärjestys piti säilyttää.

Vaikka Sunilan poliittisen toiminnan lähtökohtien voi siis todeta kummunneen ennen kaikkea fennomaanisesta perinteestä ja etenkin Suomalaisen puolueen agraarilinjasta, niin sisälsi paljon muitakin elementtejä, myös kansainvälisiä kuten aikaisemmin on tullut esiin. Yleisesti ottaen ajan henki, *Zeitgeist*, oli 1920-luvulla poliittisen agrarismien nousun puolella Euroopan vastaisenäistyneissä maissa. Tapahtuneet reformit paransivat merkittävästi talonpoikaisväestön yhteistoiminnan edellytyksiä, ja tämä johti siihen, että monissa maissa agraaripuolueet pääsivät keskeisiin asemiin, sillä talonpoikaisuuden nähtiin olevan vastapaino niin kommunismille kuin reaktionääriselle oikeistolle. Muualla Euroopassa tämä poliittisen agrarismien kulta-aika jäi kuitenkin hyvin lyhyeksi, johtuen siitä, että suuressa osassa niitä maita, joissa agraaripuolueet olivat nousseet merkittäviksi tekijöiksi ei länsimaistyyppimäisellä

demokratialla ollut perinteitä. Myös se, että osa agraaripuolueista oli luonteeltaan separatistisia, supisti niiden menestymisen mahdollisuuksia. Suomessa tilanne oli kuitenkin toinen. Sunilan Maalaisliitto oli luonteeltaan sosiaaliradikaali mutta maltillisen arvokonservatiivi, ja ne olivat juuri niitä arvoja, joita enemmistöllä suomalaisista oli. Jos johonkin piti samaistua, niin se oli sittenkin länsi ja ennen kaikkea maltillinen pohjoismaisuus kuin epävakaa itäeurooppalaisuus.

Sunila ratsasti siis agrarismien aallonharjalla. Siitä kertoo se, että hän kykeni lyhyessä ajassa nousemaan yhdeksi Maalaisliiton keskeisimmistä poliitikoista jo vuosikausia politiikassa mukana olleiden vaikuttajien rinnalle – ja aika ajoin jopa ohikin. Sunilan linja istui myös aikaansa, sillä hän kykeni monessakin mielessä ottamaan huomioon niin ajan yleiset edellytykset ja kokemukset kuin sen odotushorisontin, joka monilla tuon ajan ihmisillä oli. Sunilan eheytyspolitiikka rakentui niille edellytyksille, jotka hän katsoi oman aikansa todellisuudessa mahdollisiksi ja järkeviksi. Ja vaikka osalla odotushorisontti murtuikin, niin enemmistöllä se säilyi pitkään ennallaan. Suomessa tämä suunta piti myös yhteiskunnan koossa. Sopiikin kysyä, oliko se sittenkin Sunila ja sunilalaisuus, joka liitti yhteiskunnallisesti painottuneella tuottaja-ajattelullaan valtaosan suomalaisista lopulta osaksi läntisyyttä ja demokratiaa? Ei tietenkään yksin, mutta merkittävä osuus Sunilan politiikalla ja linjalla kieltämättä oli. Käytännön agrarismi oli se, joka houkutteli suurta osaa kansasta, sillä se loi enemmistölle tulevaisuudenuskoa kiinnittäen monet ihmiset lujasti isänmaahan. Kun enemmistö ihmisistä löysi paikkansa yhteiskunnassa ja tunsu sen odotushorisonttinsa mukaiseksi, esti se laajan radikalismien. Se oli päämäärä, jota Sunila politiikallaan tavoitteli ja joka myös suurimmaksi osaksi toteutui.

Epilogi – J. E. Sunila 1932–1936

Sunilan toinen hallitus oli istunut ennätysellisen pitkään huolimatta kaikista niistä paineista, joita sitä kohtaan oli ollut. Joulukuussa 1932 Sunilan oli ollut vihdoinkin annettava omalle puolueelleen periksi korkoasiassa, vaikka hän epäilemättä tiesi, että hallitus tulisi siihen kaatumaan. Asiaa ei voinut enää mitenkään pitkittää, mikäli Maalaisliitto halusi näyttää uskottavalta puolueelta myös pulamiesten silmissä varsinkin, kun vaalit olivat tulossa seuraavana kesänä. Se, että asiaa ei ollut aikaisemmin otettu käsittelyyn, johtui yleisestä levottomuudesta ja siitä, että hallituksen piti pysyä paikallaan ja osoittaa näin vakautta. Kun tilanne näytti rauhoittuneen loppuvuodesta 1932 Sunila katsoi eittämättä tehtävänsä tehdyksi ja oli valmis kaatamaan hallituksen. Ministeripäiviä hänellä oli kertynyt urallaan niin paljon, että häntä kokeneempia ministereitä olivat vain oman puolueen Niukkanen ja Kallio – kuten *Aamulehtikin* muistutti.¹²³²

Eduskunnassa entinen pääministeri esiintyi hallituksensa kaaduttua enää harvakseltaan, vaikka olikin yhä kansanedustaja. Tammikuussa 1933 hän kuitenkin käytti puheenvuoron käsiteltäessä lakiesitystä Maakiinteistöpankin toiminnan laajentamiseksi. Aihe oli Sunilalle hyvin läheinen, olihan hänen toinen hallituksensa ajanut Maakiinteistöpankkia siksi tahoksi, joka vakauttaisi maanviljelijöiden velkoja ja pelastaisi viljelijöitä. Puheenvuorossaan Sunila kritisoi sitä, että eduskunta oli ottanut kysymyksen varovaisemman kannan kuin hallitus, ja sanoi että ei ollut kenenkään etu, että pingottunut tilanne jatkuu ja tilojen arvo alenee, sillä siitä kärsisivät niin velalliset kuin lopulta luotonantajakin. Mutta vaikka Sunilan lisäksi myös istuva pääministeri Kivimäki puhui sen puolesta, että laki hyväksyttäisiin hallituksen esittämässä muodossa, se ei mennyt läpi. Kivimäen mukaan maanomistajaluokan säilymisessä ja vaurastumisessa oli kyse yhteiskunnan perustusten lujittamisesta.¹²³³ Velkaantuneiden maanviljelijöiden auttaminen nähtiin taisteluna ääriliikkeitä vastaan – mitä se olikin.

Seuraavissa, kesällä 1933 järjestetyissä eduskuntavaaleissa Sunila ei ollut enää ehdokkaana. Häntä oli kyllä kysytty ehdokkaaksi, mutta hän oli kieltäytynyt. Syitä

¹²³² Aamulehti 10.12.1932, Ajasta toiseen.

¹²³³ VP ptk. 1932 III, 2182–2184 ja 2295–2298.

kieltäytymiseen Sunila ei julkisesti paljastanut, mutta yksi syy oli eittämättä horjuva terveys – olihan hän esimerkiksi jäänyt terveyssyistä virkavapaalle Maataloushallituksen ylijohdajan tehtävistä heti hallituksensa kaaduttua. Sitä paitsi lähtökohdatkaan ehdokkuudelle eivät olisi olleet kovinkaan hyvät ajatellen sitä, että hän oli joutunut johtamaan pääministerinä porvarillista koalitionhallitusta, joka ei ollut voinut harjoittaa täysin sellaista pulapolitiikkaa kuin suurin osa rivimaalaisliittolaisista olisi halunnut. Ehkäpä Sunila ei halunnut asettua sellaiseen vaalitaisteluun, jonka tiesi olevan repivä. Tämän repivyyden sai kokea osaltaan Kyösti Kallio, joka menetti edellisiin vaaleihin verrattuna runsaan kolmasosan äänistä ja oli vähällä pudota eduskunnasta – Kallion asemaa tosin vaikeutti se, että hän haki mandaattia Oulun läänin eteläisestä vaalipiiristä, eli alueelta, jossa pulaliikkeet olivat varsin vahvoja ja jossa toiminut talonpoikaipopulistinen Kansanpuolue sai verraten vahvan kannatuksen.¹²³⁴

Eittämättä Sunilan haluja asettua ehdokkaaksi oli vienyt sekin, että V. F. Johanson yritti mustamaalata Maalaisliittoa ja sen poliitikkoja. Varsinaisena kohteena tosin oli Juho Niukkanen, mutta varmasti Johanson halusi kostaa kaikille niille maalaisliittolaisille, joiden katsoi kävelleen hänen ylitseen ja hylänneen hänen esityksensä pulan hoitamisesta – joukossa Sunila. Tätä tapausta, joka Niukkasen osalta johti lopulta valtakunnanoikeuteen, on selostettu laajasi muun muassa Timo Mikkilän Niukkas-elämäkerrassa ja myös Sakari Heikkisen, Antti Kuusterän ja Seppo Tiihosen Risto Rytin talousvaikuttajana käsittelevässä kirjassa. Mutta kerrattakoon tapahtunut myös lyhyesti tässä. Johanson, joka oli paitsi tympääntynyt Suomen Pankkiin ja Rytin, oli myös kimmastunut Maalaisliittoon, joka ei ollut hoitanut pulapolitiikkaa sillä tavalla kuin hän olisi halunnut. Niinpä hän marraskuussa 1932 Lapuan käräjillä, joilla käsiteltiin Jalo Lahdensuohon kohdistunutta kyyditysyritystä, puolusteli Lapuan liikettä ja Mäntsälän kapinallisia sekä syytti Niukkasta valtioneuvoston pöytäkirjan väärentämisestä vuonna 1923.¹²³⁵

Johanson tiesi Niukkasen kiivaaksi mieheksi, ja tämä tekikin maineensa puhdistamiseksi asiasta tutkintapyyntön oikeuskanslerille. Tämä johti kohuun, johon Johanson oli pyrkinytkin. Johanson väitti, että Niukkanen oli ensin äänestänyt ministerien palkankorotuksen puolesta mutta sitten muuttanut kantansa toiseksi. Sunilakin joutui asiassa todistajaksi, olihan hän ollut ministerinä siinä samassa Kallion ensimmäisessä hallituksessa, jossa raaputusjutun väitettiin tapahtuneen. Mutta siitä, oliko Sunila osallistunut kyseiseen valtioneuvoston istuntoon, oli epäselvyyttä. Kyseisen hallituksen oikeusministerin Otto Åkessonin – joka toimi Johansonin todistajana – mukaan Sunila oli osallistunut istuntoon ja oli vieläpä äänestänyt palkankorotusesi-

¹²³⁴ Suomenmaa 11.4.1933, Etelä-Hämeen vaalipiirissä asetetut edustajaehdokkaat; Hokkanen 1986c, 112–120.

¹²³⁵ Mikkilä 2018, 92–94; Heikkinen&Kuusterä&Tiihonen 2022, 363–368.

tyksen puolesta.¹²³⁶ Epäilemättä Åkesson, joka oli eräiden epäselvyyksien vuoksi joutunut pois tuomarinvirastaan ja kuritushuoneeseen, ja muuten pettynyt Johanson olivat katkeria ja halusivat kostaa valtaapitäville pyrkien tuhoamaan näiden urat. Pääministeri Kivimäkin piti Johansonin toimintaa hyökkäyksenä kansanvaltaa vastaan.¹²³⁷

Pääkohteena Johansonilla olivat kuitenkin Niukkanen ja tämän ohella Kallio ja Ryti. Rytin ja Kallion mukaan Sunila ei kuitenkaan ollut osallistunut äänestykseen. Luonnollisesti Kallio ja Ryti halusivat kiistää kaiken, mitä Johanson heistä itsestään oli esittänyt, ja samalla he pyrkivät ilmeisesti myös säästämään kovaan prassiin joutunutta entistä pääministeriä, vaikka tämä itse kyllä totesi mahdollisesti olleensa mukana istunnossa ja äänestyksessä. Sunilalle ei itsellään ollut tässä vaiheessa poliittisesti mitään menetettävää, vaikka eittämättä oli kuitenkin kiusallista tulla sotketuksi mukaan juttuun, varsinkaan kun oikeusjuttu ei ollut ainoa, jossa Sunila joutui todistamaan – talvella 1933 hän oli joutunut olemaan mukana kunnianloukkausjutussa, jonka hänen hallituksensa entinen ministeri Niilo Solja oli nostonut *Turun Sanomia* vastaan siitä, että *Turun Sanomissa* oli väitetty Soljan vuotaneen tietoja hallituksen sisäältä lapualaisille Mäntsälän kapinan aikana. Niukkasen jutussa raastuvanoikeus ja hovioikeus olivat sitä mieltä, että Johansonin väittäjä piti paikkansa, mutta valtakunnanoikeus, jonka presidentti Svinhufvud oli määrännyt kokoontumaan, hylkäsi Niukkasta vastaan esitetyn kanteen marraskuussa 1933.¹²³⁸

Voi siis todeta monen tekijän vaikuttaneen siihen, että Sunila ei enää halunnut jatkaa päivänpolitiikassa sen jälkeen, kun hänen hallituksensa oli kaatunut. Tärkein syy oli mitä ilmeisimmin kuitenkin heikko terveys. Kun kivireen vetäminen suuressa paineessa oli käynyt jo ennestäänkin heikon terveyden päälle, tarjosi se kohtuullisen kunniallisen perusteen vetäytymiselle tilanteessa, jossa pääsy jatsoon olisi ollut epävarmaa. Vaikka Sunilan sisäisistä tuntemuksista ei olekaan olemassa dokumentteja, niin voi hyvin olettaa, että Johansonin syksyllä 1932 aloittama ajojahti Niukkasta ja siinä sivussa muitakin kohtaan vahvasti Sunilan päätöstä vetäytyä puoluepolitiikasta. Maalaisliiton puolue-elimissä Sunila jatkoi kuitenkin vielä huhtikuuhun 1934, jolloin erovuoroisena jätti paikkansa keskushallituksessa vedoten virkatehtäviinsä.¹²³⁹

Vaikka puoluepolitiikka olikin Sunilan kohdalla taakse jäänyttä elämää, jatkoi hän muilla areenoilla työskentelyä niiden asioiden eteen, jotka olivat hänen omaksu-

¹²³⁶ Maakansa 7.2.1933, Tri Johansonia vastaan nostettu kunnianloukkausjuttu.

¹²³⁷ Mikkilä 2018, 98.

¹²³⁸ Mikkilä 2018, 92–100; *Turun Sanomat* 11.2.1933, Ent. ministerit todistajina *Turun Sanomien* kunnianloukkausjutussa; *Maaseudun Tulevaisuus* 11.2.1933, Mäntsälän tapauksia selvitetään ent. ministeri Soljan *Turun Sanomien* päätoimittajaa vastaan nostamassa kunnianloukkausjutussa; *Ilkka* 13.12.1933, Mitä kuuluu?.

¹²³⁹ Kertomus Maalaisliiton toiminnasta vuodelta 1934, KMA; Maakansa 29.4.1934, Maalaisliiton 28:s puoluekokous alkoi eilen.

malleen maailmankatsomukselle tärkeitä. Hän ei suinkaan vetäytynyt työelämästä niin kuin esimerkiksi Tero Halonen kirjoittaa Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan historiateoksessa. Mainittakoon, että kesällä 1932 Paasikivi oli ehdottanut Svinhufvudille, että Sunilasta voisi tulla Turun ja Porin läänin maaherra, koska alue oli merkittävä maanviljelyspaikka. Maaherraa Sunilasta ei kuitenkaan tullut, vaan hän jatkoi Maataloushallituksen ylijohtajana. Siitä, keskusteltiinko maaherra-asiasta koskaan Sunilan kanssa, ei ole tietoa. Hänet valittiin myös vuoden 1933 maaliskuussa Maakiinteistöpankin johtokunnan jäseneksi, eli juuri sen tahon johtoelempiin, jonka tarkoitus oli vakauttaa maksuvaikeuksissa olevien maatilojen velkoja ja estää se, että nämä joutuisivat myydyksi pilkkahinnalla esimerkiksi keinottelijoille.¹²⁴⁰

Työtovereina Maakiinteistöpankin hallituksessa Sunilalla olivat Auli Markkula, Väinö Parkkali, A. K. Cajander, E. W. von Boehm, J. W. Rangell ja V. A. Arola, joka toimi myös pankin toimitusjohtajana. Näistä Markkula ja Rangell olivat pankkimiehiä – Markkula Hypoteekkiyhdistyksen johtaja ja Rangell puolestaan Osuuskassojen Keskuslainarahaston johtaja. Parkkali ja Arola olivat taasen maatalousalan virkamiehiä – Parkkali asutushallituksen vt. ylijohtaja ja Arola entinen Jokioisten kartanon toimitusjohtaja ja maataloushallituksen virkamies. Arola oli toiminut myös Maalaisliiton Etelä-Hämeen piirijärjestön puheenjohtajana vuosina 1923–1924. Cajander edusti puolestaan metsähallintoa. Varatuomari von Boehm oli varsinaiselta ammatiltaan lakimies Boreniuksen toimistossa. Maakiinteistöpankin johtokuntaan oli näin keskittynyt huomattava määrä sekä maatalous- että pankkipuolen osaamista. Sunilasta tuli kyseisen pankin johtokunnan puheenjohtaja huhtikuussa 1934. Tuolloin pankki oli saanut entistä laajemmat valtuudet lunastustoimintaan – joita Sunila oli kaivannut jo eduskunnassa ollessaan.¹²⁴¹

Maakiinteistöpankin työsarka olikin melkoinen, samoin työtahti. Pankin johtokunnan pöytäkirjoista selviää, että kokouksia pidettiin hyvin taajaan – useita kertoja viikossa. Yleensä kokouksissa ei syntynyt suuria erimielisyyksiä, mutta erään tapauksen kohdalla Sunila ei olisi halunnut olla myötämielinen, sillä hän piti sitä sellaisena, jossa tilaa oltiin pelastamassa keinottelijalle, ei todelliselle talonpojalle. Tästä hän jätti eriävän mielipiteensä johtokunnan pöytäkirjaan. Sunila siis vastusti

¹²⁴⁰ Paasikivi 2000, 264, päiväkirjamerkintä 23.7.1932; Maakiinteistöpankin vuosikertomus 1933, Osakeyhtiö Maakiinteistöpankki Vuosikertomukset 1931–1938, Maakiinteistöpankin arkisto, OP-ryhmän arkisto; Esim. Tero Halosen kirjoittamassa Maasta ja puusta pidemmälle – Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan historiassa annetaan ymmärtää Sunilan vetäytyneen työelämästä ja julkisesta toiminnasta vuonna 1933, ks. Halonen 2008, 238, mutta kuten tässä osoitetaan, oli Sunila hyvin aktiivinen toimija lähes elämänsä loppuun asti.

¹²⁴¹ Maakiinteistöpankin johtokunnan pöytäkirja 6.4.1934, Maakiinteistöpankin arkisto, OP-ryhmän arkisto; Valkama 2003, 51–52 ja 180.

edelleenkin sitä, että joku pyrki maaomaisuudella voitontavoitteluun. Muutenkin Sunila oli sitä mieltä, että Maakiinteistöpankin toiminnan päätarkoitus oli auttaa pieniä ja keskikokoisia tiloja.¹²⁴²

Sunila saattoi kuitenkin kokonaisuudessaan olla tyytyväinen Maakiinteistöpankin toimintaan. Niin kuin pankin historian kirjoittanut Heikki Valkama on todennut, pelasti pankin toiminta monta tilaa konkurssilta ja toi omalta osaltaan kaivattua yhteiskuntarauhaa. Pankin toiminta johti myös siihen, että velkojat alkoivat omatoimisesti vakauttaa antamiaan lainoja. Näin ollen Maakiinteistöpankki täytti verraten hyvin sen tarkoituksen mikä sille oli asetettu, vaikka se itse pystyi auttamaan vain joka neljättä lainanhakijaa.¹²⁴³ Tärkeää oli ennen kaikkea se, että oloja ylipäättään vakautettiin.

Maatalouden hyväksi Sunila toimi myös muuten ja yhteistyö uudenkin hallituksen edustajien kanssa näytti toimivan. Esimerkiksi maaliskuussa 1933 hän kävi yhdessä pääministeri Kivimäen ja maatalousministeri Jutilan kanssa tutustumassa mahdollisuuksiin muodostaa Turun satamasta erityinen maataloustuotteiden vientisatama. Saman vuoden helmikuussa hän oli puolestaan ryhtynyt johtamaan maatalousjärjestötoimikuntaa, jonka tehtävänä oli pohtia maatalousneuvonnan uudelleenjärjestämistä. Komitean esittämä neuvontatyön keskittäminen ei kuitenkaan ottanut tulta alleen. Maatalousväestön toimeentulon edellytyksien parantamiseen liittyi myös Sunilan esitys Pellervo-Seuran Markkinatutkimuslaitoksen perustamisesta. Kyseisen, vuonna 1933 perustetun tutkimuslaitoksen tarkoituksena oli ennen kaikkea seurata viljelijöiden tulotason kehitystä. Tätä toteutettiin keräämällä tietoja maataloustuotteiden tuotannosta, hinnoista ja markkinoista. Sunila toimi tutkimuslaitoksen hallituksen ensimmäisenä puheenjohtajana. *Pellervoon* Sunila kirjoitti artikkelin ”Taloudellisesta tarkkailusta maataloudessa”, jossa muistutti, miten vallitsevan rahatalouden aikana oli jokaisen maanviljelijänkin panostettava kirjanpitoon ja talouden suunnitteluun, jotta tämä ei joutuisi valmistautumattomana voittamattomaan tilanteeseen.¹²⁴⁴

Kesällä 1934 Sunila kiersi ahkerasti pitkin Suomea eri paikkakunnilla järjestetyillä emäntäpäivillä puhumassa aiheesta ”Talon emännän asema ja merkitys maataloudessa”. Kyseisissä merkeissä hänet nähtiin myös syntymäkuntansa Limingan maisemissa. Tilaisuus järjestettiin sen emäntäkoulun tiloissa, jonka perustamista Sunila oli ollut edistämässä maatalousministerinä ja pääministerinä ollessaan. Puhees-

¹²⁴² Liite A. Maakiinteistöpankin johtokunnan pöytäkirjaan 16.11.1934, Ylijohtaja J. E. Sunilan eriävä mielipide, Maakiinteistöpankin arkisto, OP-ryhmän arkisto; Valkama 2003, 60–62.

¹²⁴³ Valkama 2003, 65–66.

¹²⁴⁴ Suomenmaa 18.3.1933, Turussa suuri maatalousväestön neuvottelukokous; Niemelä 1996, 238–239; Henttinen 1999, 304–307; Pellervo N:o 16/1934, Taloudellisesta tarkkailusta maataloudessa.

saan Sunila korosti naisen aseman merkittävyyttä maataloudessa ja sitä, miten ratkaisevaa oli tämän kyky hoitaa taloustehtäviä. Vaikka yleissivistys ei ollut väheksyttävää, niin sittenkin tärkeintä oli ammattikoulutus. Vain niiden, joilla oli todella luontaista lahjakkuutta ja taloudellisia edellytyksiä opiskella oppikoulussa, kannatti sinne lähteä. Sunila vetosi myös yliopistoviranomaisten näkemyksiin – nämä kun olivat huolissaan ylioppilastulvasta. Lisäksi Sunila korosti, niin kuin oli tehnyt jo aiemminkin, sitä miten naisen ja miehen tulisi olla tasavertaisia tovereita maanviljelijäperheissä.¹²⁴⁵ Puheessaan Sunila oli ajan hermolla, sillä saman kevään ylioppilas-kirjoituksissa yli kolmannes kokelaista oli reputtanut ja muutenkin oltiin huolestuneita ”sivistyneen köyhälistön” synnystä.¹²⁴⁶ ”Sivistyneen köyhälistön” pelättiin mahdollisesti toimivan myös ääriajattelun kasvualustana, joten sellaisen syntymistä ei saanut edesauttaa.

Ammattikoulutuksen puolesta Sunila puhui muuallakin kuin vain emäntäpäivillä. Esimerkiksi maaliskuun alussa 1935 Heimolan salissa järjestetyssä maatalousharjoittelukokouksessa, jossa kuulijoina oli paitsi noin tuhat harjoittelutilojen isäntää ja emäntää, myös pääministeri Kivimäki ja apulaismaatalousministeri K. E. Linna, Sunila peräänkuulutti puheessaan käytännöllisen koulutuksen tärkeyttä.¹²⁴⁷ Tämä ammattikoulutuksen ensisijaisuus Sunilan ajattelussa tuli esiin myös hänen *Maatalouteen* kirjoittamassaan kaksiosaisessa artikkelissa Maatalousharjoittelun merkitys ja tehtävät.¹²⁴⁸ Se sävel, joka Sunilalla oli puheissaan poliittikkovuosien jälkeen, oli siis hyvin samanlainen kuin hänellä oli ollut ennenkin - menestymisen takana oli ammattilaisuus.

Mutta vaikka puhuikin kovasti ammattiopintojen tärkeydestä ja piti monessa mielessä niitä ensisijaisina niin, kuten mainittu, Sunila ei kuitenkaan väheksynyt yleissivistystä. Hänen mukaansa myös maataloudessa toimivat tarvitsivat riittävää yleissivistystä, sillä se avarsi näköaloja ja auttoi niin kansalais- kuin yhteiskunnallisten velvollisuuksien täyttämässä sekä myös oman ammatin harjoittamista.¹²⁴⁹ Sunila totesikin:

Yleissivistys on omiansa hävittämään pikkumaisen kitsastelun ja toisten etuja loukkaavan häikäilemättömyyden, samoin kuin se opettaa ymmärtämään muita yhteiskuntaluokkia ja hävittämään niitä kohtaan helposti syntyvää katkeruutta. Jonkin toisen ammatin vastoinkäymisen ei tarvitse lainkaan merkitä maatalou-

¹²⁴⁵ Liitto 19.6.1934, Emäntäpäivät Limingassa.

¹²⁴⁶ Kaarninen 2011, 421–422; Männistö 2011, 131–134.

¹²⁴⁷ Maaseudun Tulevaisuus 5.3.1935, Käytännöllisen taidon kehittämiseen tulee maatalousammattikasvatuksessa pyrkiä yhä enemmän; Maakansa 7.3.1935, Maatalousharjoittelukokous alkoi maanantaina Helsingissä.

¹²⁴⁸ Maatalous 3/1935, Maatalousharjoittelun merkitys ja tehtävät.

¹²⁴⁹ Sunila 1936b, 18.

den voittoa. Useimmiten asia on päinvastoin. Kuta elinvoimaisempana muiden ammattien harjoittajat ovat, sitä paremmin ne pystyvät ostamaan maatalouden tuotteita ja maksamaan niistä riittävän korkean hinnan.¹²⁵⁰

Sunilan kirjoitus henki vanhan kansansivistysmiehen eetosta, alkiolaisuutta ja myös snellmanilaisuutta. Piti pyrkiä pois luokkaristiriidoista ja yhteiskunnalliseen tasavertaisuuteen, jonka tuloksena taas saavutettaisiin eheä kansa.

Kansainvälinen yhteydenpito oman alan toimijoihin pysyi edelleen Sunilalle tärkeänä niin kuin se oli ollut ennen poliitikkovuosia ja niiden aikanakin. Helsingissä kesäkuun lopussa 1935 järjestetyssä Itämeren Valtioiden Agronomien Liiton V kongressissa, johon osallistui yhteensä yli puolentoistasataa agronomia niin Baltian maista kuin Suomestakin, oli Sunila vahvasti mukana toimien muun muassa sen puheenjohtajana. Saman vuoden heinäkuussa Sunila osallistui Kööpenhaminassa järjestettyyn Pohjoismaiden maataloustutkijoiden kokoukseen, jonka yhteydessä hän matkaili myös Tšekkoslovakiassa, Saksassa Ruotsissa ja Tanskassa tutustumassa, miten näissä maissa oli selvitty maatalouspulasta. Saksassa Sunila myönsi tehdyn paljon maatalouden hyväksi, mutta kritisoi perintötalojärjestelmää – mutta verraten varovaisin sanakääntein todeten, että ”On itsestään selvää millainen tämä järjestelmä on todellisuudessa”.¹²⁵¹ Saksalainen säännöstelyjärjestelmä, jossa talonpoika kunnia-astaan huolimatta oli menettänyt varsinaisen vapautensa, soti mitä ilmeisimmin sitä Sunilankin omaksumaa mentaliteettia vastaan, jossa tärkeimpänä arvona pidettiin juuri talonpoikaista vapautta ja omistusoikeutta.

Loppukesästä 1935 Sunila teki puolestaan laajan, runsaat kaksi viikkoa kestäneen, lähinnä syrjäseudulle – kuten Kuusamoon, Perä-Pohjolaan, Kainuuseen ja Lappiin – suuntautuneen tarkastusmatkan.¹²⁵² Vaikka matka oli maataloudellinen tarkastusmatka, se oli osaltaan myös sitä rajaseututyötä, jonka tarkoituksena oli estää radikalismia – siis ennen kaikkea kommunismia – syrjäseuduilla. Jotta raja-alueet olisivat turvallisia, piti niiden asukkaiden tuntea, että valtiovalta kantoi huolta myös heidän toimeentulonsa edellytyksistä. Luonteeltaan rajaseututyö oli pääasiassa maataloudellista, sillä itsenäinen oman peltonsa omistava talonpoika nähtiin luotettavampana kuin esimerkiksi työmailta toiselle kiertävät metsätyöläiset.¹²⁵³ Sunila itse

¹²⁵⁰ *ibid.*

¹²⁵¹ Maaseudun Tulevaisuus 27.6.1935, Itämerenvaltioiden agronomien liiton viides kongressi Helsingissä; Ilta-Sanomat 13.7.1935, Maatalouspulasta koetetaan selviytyä kaikkialla; Helsingin Sanomat 14.7.1935, Maanviljelijäin asema Tanskassa hyvin vaikea; Helsingin Sanomat 15.7.1935, Maatalouspulatilanne naapurimaissa.

¹²⁵² Maaseudun Tulevaisuus 29.8.1935, Syrjäisten seutujen maatalous kaipaa aivan erikoista huomiota.

¹²⁵³ Jalovaara 2023, 23–24.

totesi rajaseututyön tärkeyden *Maaseudun Tulevaisuuden* haastattelussa lyhyesti mutta kuitenkin varsin selkeästi:

Maan pohjoiset ja syrjäiset seudut tarvitsevat aivan erityistä huomiota. Sikäläisellä väestöllä on oma tärkeä tehtävänsä, jota muut eivät voi suorittaa.¹²⁵⁴

Siitä, miten Sunila suhtautui ajan poliittisiin ilmiöihin yleensä sen jälkeen, kun oli jättänyt päivänpolitiikan, ei valitettavasti ole juuri jäänyt jälkiä. Erään mielenkiintoisen yksittäisen tapauksen voi kuitenkin nostaa esille, sillä sen voi tulkita ilmentävän Sunilan yleisempiäkin asenteita ja arvostuksia. Tämä tapahtui Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan hallituksessa tammikuussa 1935, käsiteltäessä erälle saksalaisille sotilashenkilöille – muun muassa Hermann Göringille – ehdotettuja kunniamerkkejä. Sunila, joka oli ritarikunnan varakansleri, sanoutui irti hankkeesta ja ”ilmoitti että hän ei halunnut ottaa osaa asian ratkaisemiseen”. Kunniamerkkejä saksalaisille oli esittänyt Mannerheim, joka edellisenä syksynä oli käynyt tutustumassa Saksan lentokoneeteollisuuteen. Sunilan kanta kunniamerkkiasiansa ilmensi hyvin sitä kielteistä kuvaa, joka monella muullakin suomalaisella oli kansallissosialisteista etenkin sen jälkeen, kun näiden väkivaltaisuus oli paljastunut. Epäilemättä Sunilan kantaan vaikutti myös se maatalouspolitiikka, jota Saksassa oli ryhdytty harjoittamaan Hitlerin valtaantulon jälkeen. Talonpoika oli kyllä periaatteessa nostettu Saksassa kunniaan, mutta kun hän ei saanut lain mukaan myydä tai pantata tilaansa, johti se siihen, että hän ei voinut saada mistään luottoa. Saksassa talonpoikien vapautta oli siis rajoitettu ja hänen taloudellisia toimintaedellytyksiään vaikeutettu – tätähän Sunila varovaisesti kritisoi sitten kesällä 1935 käytyään itse Saksassa. Myös suomalaisille maataloustuottajille epäedullinen kauppasopimus, joka oli solmittu Saksan kanssa keväällä 1934, lienee vaikuttanut Sunilan näkemyksiin tuolloisesta Saksasta. Sunilan kielteisyydestä huolimatta kunniamerkit annettiin saksalaisille, mutta salaa, mikä puolestaan herätti pahaa verta maalaisliittolaisessa, sosialidemokraattisessa ja edistyspuoluelaisessa lehdistössä. Kunniamerkkien antamista diktaattuurivaltion tunnetuimmille hallitusmiehille pidettiin myös ulkopoliittisesti epäviisaana Suomen tavoitellessa puolueettomuutta.¹²⁵⁵

¹²⁵⁴ Maaseudun Tulevaisuus 29.8.1935, Syrjäisten seutujen maatalous kaipaa aivan erikoista huomiota.

¹²⁵⁵ Matikkala 2017a, 35–36; Jokisipilä & Könönen 2013, 162–163; Hyytiä 2012, 79–82; Mylly 1983, 19–20; Vares 2018, 261–277; Ilkka 10.10.1933, Saksan talonpoika puetaan pakkopaitaan; Liitto 7.7.1934, ”Salamannopea isku”; Liitto 28.7.1934, Väkivaltaoppia; Ilta-Sanomat 22.5.1935, Miksi niin hiljaisesti?; Ilkka 23.5.1935, Salaako?; Suomen Sosialidemokraatti 1.6.1935, Mitä Sasulle kuuluu?; Helsingin Sanomat 2.6.1935, Selvitystä odotetaan.

Sunila oli siis yhä puoluepolitiikasta luopumisensa jälkeenkin aktiivinen yhteiskunnallinen toimija, mutta niin kuin voi huomata, hänen intensiteettinsä suuntautui melkein poikkeuksetta omaan spesialiteettiin – eli lähinnä maataloudellisiin asioihin ja siihen liittyvien kysymyksien pohtimiseen. Tästä hän saikin vastaanottaa suurta suitsutusta varsinkin 60-vuotispäiviensä yhteydessä elokuussa 1935. Erityisen kiittäviä olivat maataloudellisen alan julkaisuissa ilmestyneet kirjoitukset. Esimerkiksi *Maaseudun Tulevaisuus*, joka yleensäkin oli suhtautunut myönteisesti Sunilaan, totesi Sunilan olevan aloiterikas, työteliäs ja perinpohjainen tutkija, jonka hyvän työn tuloksista oli koko Suomen maatalousväestö ja maatalous saanut nauttia. Samassa *Maatalous*-lehden numerossa, jossa Sunilaa ja hänen omaa työtään ylistettiin, hän puolestaan itse suitsutti 70 vuotta täyttävää oppi-isäänsä, saksalaista professoria ja salaneuvosta Friedrich Aereboeta.¹²⁵⁶

Pian syntymäpäiviensä jälkeen Sunila joutui kuitenkin auto-onnettomuuteen ollessaan palaamassa maatilaltaan Talasmäeltä Helsinkiin. Sunilan pojan ohjaama Studebaker-henkilöauto suistui Helsingin pitäjän hautausmaan luona tieltä ja Sunila loukkaantui melko pahoin – häneltä murtui kylkiluita ja hän sai myös ruhjevammoja. Vaikuttaakin siltä, että Sunilan jo aiemmin horjuva terveys heikkeni entisestään tämän auto-onnettomuuden seurauksena. Hän oli yhä useammin virkavapaalla työstään maataloushallituksesta, ja keväällä 1936 hän vetäytyi myös Oy Tervakoski Ab:n johtokunnan jäsenyydestä. Työstään hän ei kuitenkaan täysin luopunut, vaan kirjoitti E. Y. Pehkosen johtaman maatalousluottokomitean pyynnöstä tutkielman *Maanviljelijäin velkautuminen ja velankantokyky*, jossa selvitti maanviljelijöiden velkaantumisen syitä ja heidän kykyään selviytyä veloistaan. Tässä tutkielmassa Sunila muistutti, että yritteliäisyys edellytti yleensä aina velanottoa ja että yleensä yritteliäs ja kyvykäs henkilö myös kykeni selviytymään veloistaan. Sekä liiallinen pessimismi että toisaalta yltiöoptimismi olivat Sunilan mielestä molemmat vaarallisia, kun pohdittiin maanviljelijöiden lainoittamista. Sunilan mukaan kaiken oli perustuttava asioiden perusteelliseen tuntemiseen ja tarkkaan harkintaan. Yhteiskunnan piti kuitenkin pyrkiä siihen, että mikäli edellytykset täyttyisivät, maahan kiinni päässeet voisivat pysyä omalla konnallaan.¹²⁵⁷

Tätä kirjallista työtään Sunila ei kuitenkaan nähnyt itse valmiina, sillä hänen elämänsä päättyi lokakuun 2. päivä 1936 kello 15:n aikoihin – kuten sanomalehdet seuraavana päivänä tiesivät kertoa.¹²⁵⁸ Vaikka uutinen varmaankin oli odotettu Sunilan

¹²⁵⁶ Maaseudun Tulevaisuus 15.8.1935, Ylijohtaja J. E. Sunila 60-vuotias; Maatalous 7-8/1935; Maa N:o 8/1935, J. E. Sunila 60-vuotias.

¹²⁵⁷ Maakansa 25.8.1935, Ylijohtaja Sunila loukkaantunut auto-onnettomuudessa; Sunila 1936a, 3–4, 65–66 ja 100–104; Mainittakoon, että Oy Tervakoski Ab:n johtokunnassa Sunilaa seurasi hänen hallitustensa maatalousministeri Sigurd Mattsson.

¹²⁵⁸ Ilkka 3.10.1936, Ylijohtaja J. E. Sunila kuollut; Maakansa 3.10.1936, Ylijohtaja J. E. Sunila.

heikon terveyden vuoksi, niin eräänlaista kohtalon leikkiäkin Sunilan kuoleman ajankohdassa voi halutessaan nähdä. Kesällä 1936 käydyissä eduskuntavaaleissa nimittäin ne talonpoikaiset protestipuolueet, jotka olivat arvostelleet Sunilan pulapolitiikkaa ja saaneet vuonna 1933 kannatusta Maalaisliiton kustannuksella, menettivät suurimman osan nosteestaan, kun taas Maalaisliitto pystyi säilyttämään asemansa. Sunilaa olikin helppo kiitellä maalaisliittolaisten lehtien muistokirjoituksissa, kuten esimerkiksi *Turunmaassa*:

Maataloushallinnon, maataloustutkimuksen ja valtiollisen elämän aloilla hän on suorittanut työn, jolla on perustavaa ja pysyvää merkitystä maamme oloja kehitettäessä. Puolueemme on hänessä menettänyt yhden kokeneimmista miehistään. Osoitukseksi hänen maalaisliiton keskuudesta nauttimastaan luottamuksesta tulokoon mainituksi että v. 1925 monelta taholta vaadittiin hänen asettamistaan maalaisliiton ehdokkaaksi.¹²⁵⁹

Vainajista ei tietenkään ole tapana puhua pahaa, mutta *Turunmaan* kirjoituksesta kuului erityinen tyytyväisyys Sunilaan ja sunilalaiseen maalaisliittolaisuuteen. Samalla ehkä havaittavissa oli myös hienoista pettymystä siitä, että Sunilasta ei ollut tullut presidenttiä. *Lalli* arvosti Sunilan teot korkealle, todeten hänen tinkimättömän laillisuuskantansa johtaneen osaltaan siihen, etteivät levottomuudet olleet kasvaneet suuremmiksi hänen toisella pääministerikaudellaan. Taloudellisesta pulastakin oli *Lallin* mukaan selvitty verraten vähin vaurioin Sunilan ilmiömäisen työkyvyn ja suuren järjestelytaidon ansiosta. Muissakin maalaisliittolaisissa lehdissä Sunilan osuus niin maataloudessa kuin poliittisessa elämässä nostettiin suurimerkitykseksi, mutta hieman vähemmällä hehkutuksella kuin Varsinais-Suomen ja Satakunnan maalaisliittolaisten lehdissä. *Lapin Kansa* kiitteli edesmennytä selkeäkatsaiseksi mieheksi, joka kykeni näkemään kehityksen suunnan yli hetken intohimojen melskeitten.¹²⁶⁰

Sunilan siunaustilaisuudessa Hietaniemen kappelissa tiistaina 6.10.1936 muistosoja oli pääministerinä esittämässä T. M. Kivimäki, joka oli toiminut Sunilan hallituksen oikeusministerinä. Mukana oli monia muitakin tasavallan silmäätekeviä, kuten entiset pääministerit Tulenheimo, Mantere ja Kallio sekä lukuisa joukko muita silloisia ja entisiä ministereitä. Poliitikkojen ohella paikalla oli varsinkin maatalousvaikuttajia.¹²⁶¹ MTK:n puheenjohtajan Juho Jänneksen muistosoja kuului kiitollisuus Sunilan elämäntyötä kohtaan:

¹²⁵⁹ Turunmaa 3.10.1936, Ylijohtaja J. E. Sunila.

¹²⁶⁰ Lalli 3.10.1936, J. E. Sunila; Ilkka 3.10.1936, Ylijohtaja J. E. Sunila kuollut; Maakansa 3.10.1936, Ylijohtaja J. E. Sunila; Lapin Kansa 3.10.1936, J. E. Sunila.

¹²⁶¹ Helsingin Sanomat 7.10.1936, Ylijohtaja J. E. Sunilan viimeinen matka; Maaseudun Tulevaisuus 8.10.1936, Ylijohtaja J. E. Sunilan ruumiinsiunaus.

Pula-aika olisi varmasti muodostunut Suomen maataloudelle hyvin paljon kohtalokkaammaksi, ellei luotettavaa julkista kannattavaisuustutkimusta olisi ollut. Niiden joiden tehtävänä on ollut vartiopalvelus maatalouden talouspoliittisissa kysymyksissä, olisi ollut täysin mahdotonta vakuuttaa yleinen mielipiteemme, hallitus- ja eduskunta pulan vaaroista koko kansallemme ja kansantaloudellemme, ellei kannattavaisuustutkimusta olisi ollut olemassa. Näin on se, mitä meillä oli saatu aikaan maatalouspulan voittamiseksi hyvin tärkeältä osalta jo perustuksiltaan tohtori Sunilan työn tulosta. Mutta Sunilan merkitys Suomen maatalouspolitiikalle ei ole rajoittunut tähän perustusta luovaan työhön. Pääministerinä, ministerinä, virastopäällikkönä ja kansanedustajana on hän osallistunut melkein kaikkiin suunnitelmiin ja toimenpiteisiin Suomen maatalouden kehittämiseksi sille tasolle, millä se nyt on, tasolle joka alkaa vastata itsenäisen maan maataloudelle asetettavia vaatimuksia. Suuria ovat siis hänen elämäntyönsä tulokset ja lähtemätön hänen työnsä jälki Suomen maataloudessa. Mutta ijäisyyden mittapuulla mitatessa eivät työn tulokset ole tärkeintä, vaan se mieli jossa työ on tehty. Uskon, että kukaan ei ole suuremmalla rakkaudella ja tarmolla palvellut Suomen maataloutta ja sen kautta isänmaata kuin näillä paareilla leppävä vainaja.¹²⁶²

Jänneksen sanat Sunilan arkun ääressä heijastelivat myös aikaansa ja ilmeisen aitoa tyytyväisyyttä siitä, millä tolalla suomalainen maatalous oli kyseisellä hetkellä. Sunilan kuollessa Suomen maatalous oli merkittävässä nosteessa, kiitos yleisesti taloudellisesti suotuisten aikojen ja myös hyvien sääolosuhteiden mutta paljolti myös niiden toimenpiteiden, joita maatalouden hyväksi valtiovallan taholta oli tehty. Samaa tyytyväisyyttä ilmensi Sigurd Mattssonin työtoveristaan *Suomen maatalouden merkkimiehiä* -teokseen seuraavana vuonna kirjoittama artikkeli.¹²⁶³

Sunilan merkitystä ja ansioita Suomen maatalouden kehittäjänä ei siis kiistetty. Kohtalon leikinä voi pitää sitä, että päivä sen jälkeen, kun Sunila oli saanut viimeisen leposijansa Hietaniemen hautausmaalta, nimitettiin Kallion neljäs hallitus, ja sitäkin, että runsaan neljän kuukauden kuluttua Kallio valittiin lopulta tasavallan presidentiksi epiteetillä talonpoikaispresidentti. Kyseistä epiteettiä olisi kyllä voinut käyttää Sunilastakin, mikäli historia olisi mennyt toisin.

¹²⁶² Maaseudun Tulevaisuus 8.10.1936, Ylijohtaja J. E. Sunilan ruumiinsiunaus.

¹²⁶³ Ellilä 1957, 336–338; Mattsson 1937, 165–178.

Lähteet

I Arkistolähteet

Helsingin yliopiston keskusarkisto (HYKA), Helsinki

Maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan ja filosofisen tiedekunnan maanviljelys-taloudellisen osaston arkisto

Kansallisarkisto Helsinki (KA Helsinki), Helsinki

Santeri Alkion arkisto
Hannes Gebhardin arkisto
Lassi Hiekkalan arkisto
Isänmaan ja Lain Puolesta -järjestön arkisto
A. O. Kairamon arkisto
Kyösti Kallion arkisto
Maataloushallituksen arkisto
Maatalousseurojen keskusliiton arkisto
Juho Niukkanen arkisto
Antti Tulenheimon arkisto
Valtioneuvoston kirjaajankonttorin arkisto
WSOY:n arkisto

Kansallisarkisto Hämeenlinna (KA Hämeenlinna), Hämeenlinna

Hämeen läänin maanviljelysseuran arkisto
Jokioisten kartanoiden arkisto
Sigurd Mattssonin arkisto
Mustialan maatalousoppilaitoksen arkisto

Kansallisarkisto Joensuu (KA Joensuu), Joensuu

Antti Kukkosen arkisto

Kansallisarkisto, Oulu (KA Oulu), Oulu

Limingan seurakunnan arkisto
Oulun lyseon arkisto
Oulunsalon seurakunnan arkisto
Filip Saalastin arkisto

Kansalliskirjasto (KK), Helsinki

Hugo Suolahden kokoelma

Keskustan ja maaseudun arkisto (KMA), Helsinki

Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjat
 Maalaisliiton keskushallituksen pöytäkirjat
 Maalaisliiton ryhmävaltuuskunnan pöytäkirjat
 Maalaisliiton puoluekokousten pöytäkirjat
 Maalaisliiton Etelä-Hämeen piirin arkisto
 Maalaisliiton eduskuntaryhmän toimintakertomukset
 Maalaisliiton toimintakertomukset

Limingan kunnanarkisto (LKA), Liminka

Limingan kansakoulun arkisto

OP-ryhmän arkisto, Helsinki

Maakiinteistöpankin arkisto

Pellervo-Seuran arkisto (PSA), Helsinki

Pellervo-Seuran johtokunnan pöytäkirjat

ProAgria Kymenlaakson arkisto (PAKA), Kouvola

Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran arkisto

Urho Kekkosen arkisto, Orimattila

Urho Kekkosen arkisto

II Painetut lähteet**Lähdejulkaisut**

Alkio 2013	Alkio, Santeri (2013). Patriarkka. Santeri Alkion päiväkirjat 1921–1930. Toimittanut Kari Hokkanen. Edita, Porvoo.
Asiakirjoja yliopistoasioissa 1909:12	Frågan om besättandet af professuren i lantbruksekonomi. De sakkunniges utlåtanden.
Asiakirjoja yliopistoasioissa 1909:12a Hämeen läänin maanviljelysseura	Frågan om besättandet af professuren i lantbruksekonomi. Hämeen läänin maanviljelysseuran vuosikertomukset 1904–1908.
Komiteanmietintö 1921:13	Valtioneuvostolle komitealta, joka on asetettu tekemään ehdotuksia ylimmän maataloudellisen ja metsätaloudellisen opetuksen järjestämisestä. Helsinki 1921.
Komiteanmietintö 1930:11	Maatalousministeriölle [Maatalouspula ja toimenpiteet sen lieventämiseksi]. Helsinki 1930.
Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseura	Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran vuosikertomukset 1899–1905.
Maataloushallituksen lentolehtisiä keväällä 1918 N:o 2	Peltoviljelyksen järjestäminen ensi kesää varten.
Paasikivi 2000	Paasikivi, J. K. (2000). ”Olen tullut jo kovin kiukkuseksi” J. K. Paasikiven päiväkirjoja 1914–1934. Toimittanut Kauko Rumpunen. Kansallisarkiston ystävät, Helsinki.

Relander 1967	Relander, Lauri Kristian (1967). Presidentin päiväkirja I. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1925–1927. Julkaissut Eino Jutikkala. Weilin+göös, Helsinki.
Relander 1968	Relander, Lauri Kristian (1968). Presidentin päiväkirja II. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1928–1931. Julkaissut Eino Jutikkala. Weilin+göös, Helsinki.
Ståhlberg 1986	Ståhlberg, Ester (1986). Ester Ståhlbergin voittojen ja tappioiden vuodet: päiväkirja 1926–1934. Toimittaneet Hilka ja Olli Vitikka. WSOY, Juva.
Valtiopäivät 1922–1933	pöytäkirjat asiakirjat

J. E. Sunilan kirjoitukset ja tutkimukset

- Sunila, Juho Emil (1902). *Tanskan huusmandi*. Kansanvalistusseura, Helsinki.
- Sunila, Juho Emil (1906). *Hämeen läänin maanviljelysseura 1894–1905. Silmäys kuluneeseen taipaaleeseen*. Hämeenlinna.
- Sunila, Juho Emil (1907). *Peltoviljelysjärjestelmät Hattulan kunnassa. Maanviljelystaloudellinen tutkimus*. Hämeenlinna.
- Sunila, Juho Emil (1908a). Talonosanvuokraolot Limingan kunnassa v. 1903. Teoksessa *Taloustieteellisiä tutkimuksia VI*. Kansantaloudellinen yhdistys, Helsinki.
- Sunila, Juho Emil (1908b). *Vuoroviljelys- ja koppeliviljelysjärjestelmä Suomessa I. Aika 1850-luvun loppuun*. Otava, Helsinki.
- Sunila, Juho Emil (1908c). Peltoviljelysjärjestelmän valintaan vaikuttavista seikoista. Teoksessa *Oma Maa – Tietokirja Suomen kodeille. III nidos*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Sunila, Juho Emil (1910). *Maanviljelysoppi lyhyesti esitettynä. N. Ödergaardin mukaan laatinut J. E. Sunila*. WSOY, Porvoo.
- Sunila, Juho Emil (1911a). *Maatalousliikkeen hoito*. WSOY, Porvoo.
- Sunila, Juho Emil (1911b). Peltoviljelysjärjestelmät ja niiden kehitys Suomessa. Teoksessa *Oma Maa – Tietokirja Suomen kodeille. VI nidos*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Sunila, Juho Emil (1916). *Ajantehtäviä maataloudessa*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Sunila, Juho Emil (1918). *Pienviljelys ja sen menestymismahdollisuudet Suomessa*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Sunila, Juho Emil (1919). *Penningeomsättningen såsom räntabilitetsfaktor i lanthushållningen*. Nordisk Jordbruksforskning.
- Sunila, Juho Emil (1922a). *Maan hankinta asutustarkoituksiin. Lex Kallio*. Maatalous 20/1922.
- Sunila, Juho Emil (1922b). Viljelmäin suuruussuhteet. Teoksessa *Suomen maatalous I*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Sunila, Juho Emil (1922c). Ylempi maatalousopetus. Teoksessa *Suomen maatalous 2*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Sunila, Juho Emil (1924). *Miksi on äänestettävä maalaisliiton ehdokkaita?* Satakunnan Kustannus Oy, Kokemäki.
- Sunila, Juho Emil (1926). Maalaisliitto ja maatalous. Teoksessa *Heräävä maaseutu II. Maalaisliiton 20-vuotisjuhlakirja*. Maalaisliiton Keskushallinto, Vaasa.
- Sunila, Juho Emil & Ellilä, Kaarle Johannes (1927). *Tullikysymyksemme*. Turku.
- Sunila, Juho Emil (1928). Maatalousliikkeen hoito. Teoksessa *Pienviljelijän käsikirja*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Sunila, Juho Emil (1936a). *Maanviljelijäin velkautuminen ja velankantokyky*. Maatalouden tiedonantoja n:o 242. Helsinki.
- Sunila, Juho Emil (1936b). *Maatalouden liikeoppi maatalousoppilaitoksia ja maanviljelijöitä varten*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.

Muu aikalaiskirjallisuus

- Aalto-Setälä, J. E. (1934). *Suomen Maataloustieteellisen Seuran 25-vuotisjuhla-julkaisu*. Suomen Maataloustieteellisen Seuran Julkaisuja 31. K. F. Puromiehen kirjapaino O.Y., Helsinki.
- Alin, Juhani (1906). Seitsemän vuotta Kymenlaakson kansanopiston palveluksessa. Teoksessa *Juhla-julkaisu Kymenlaakson kansanopiston 10-vuotisjuhlaan 1906*. Kymenlaakson kansanopiston toveriliitto, Kotka.
- Alkio, Santeri (1919). *Maalaispolitiikka I*. Edistysseurojen kustannusosakeyhtiö, Helsinki.
- Alkio, Santeri (1926). Maalaisliitto kolmannen vuosikymmenensä kynnyksellä. Teoksessa *Heräävä maaseutu II. Maalaisliiton 20-vuotisjuhlakirja*. Maalaisliiton Keskushallinto, Vaasa.
- Bizzell, W. B. (1926). *The green rising: an historical survey of agrarianism, with special reference to the organized efforts of the farmers of the United States to improve their economic and social status*. McMillan, New York.
- Conrad, Johannes (1911). *Kansantalouselit*. Edellinen nidos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Ellilä, K. J. (1927). Talasmäen tila Hollolassa. Teoksessa *Suomalaisia Mallitiloja I*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Gebhard, Hannes (1906). *Pienviljelijät kokoon! Yhteiskuntapoliittinen maalaisohjelma*. Otava, Helsinki.
- Kallio, Kyösti (1926). Muutamia havaintoja kuljetulta taipaleelta. Teoksessa *Heräävä maaseutu II. Maalaisliiton 20-vuotisjuhlakirja*. Maalaisliiton Keskushallinto, Vaasa.
- Kerkkonen, K. (1901). *Muistoja Limingan nuorisoseuran 10-vuotisesta toiminnasta*. Oulun kirjapainosakeyhtiön kirjapaino, Oulu.
- Kivilinna, Väinö (1922). ”Se kolmas” Maalaisliiton keskinäisyydelle ja työlle perustuva talousjärjestelmä. Muutamia hahmopiirteitä. O.Y. Saarijärven Paavo, Jyväskylä.
- Maalaisliiton vaalivalistajille (1929). Tietoja eräistä tärkeimmistä vuoden 1929 vaalitaistelussa esillä olevista kysymyksistä. Maalaisten Lehti O.Y:n kirjapaino, Viipuri.
- Mustiala (1928) *Mustiala 1840–1908: muistojulkaisu Mustialan maanviljelys- ja meijeriopiston ja sen oppilaiden kumppanuskunnan vaiheista*. Mustialan maanviljelys- ja meijeriopisto, Forssa.
- Niinivaara, Huugo (1920). *Lyhyt selostus Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran toiminnasta vv. 1895–1919*. Maaseudun kirjapaino, Hamina.
- Schmoller, Gustav (1920). *Luokkataistelut ennen ja nyt*. Kansallisen edistyspuolueen kirjasarja N:o 1. Edistysseurojen kustannus Oy, Helsinki.
- Sering, Max (1923). *Maailmansodan taloudelliset ja yhteiskunnalliset seuraukset kansainvälisesti vertaillen tarkasteltuna*. Yhteiskuntataloudellisia kirjoituksia 19. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Somersalo, Arne (1932). *Totuus Mäntsälästä*. Ajan Sana Oy, Helsinki.
- Teräksinen, August (1923). *Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton 25-vuotishistoria 1898–1923*. Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja. Helsinki.
- Törmälä, Viljo (1932). *Limingan kansanopisto. Muistojulkaisu 40-vuotisjuhlaan*. Limingan kansanopisto. Oulu.

Muistelmät

- Born, Ernst von (1954). *Levnadsminnen*. Söderströms, Helsingfors.
- Järvinen, Kyösti (1952). *Maalaispappilasta maailmalle*. Gummerus, Jyväskylä.
- Kivimäki, T. M. (1965). *Suomalaisen poliitikon muistelmät*. WSOY, Porvoo.
- Koskenniemi, V. A. (1935). *Onnen antimet. Lukuja elämäni kirjasta*. WSOY, Porvoo.
- Laurila, K. S. (1942). *Kyösti Kallion kouluvuosilta. Muistelmia 1890-luvun Oulun lyseosta*. Yhteiskirjapaino Oy, Helsinki.
- Leino, Eino (1949). *Kootut teokset 15. Elämäni kuvakirja*. Otava, Helsinki.
- Leinonen, Artturi (1960). *Vuosikymmenten valinkauhassa. Muistelmia III*. WSOY, Porvoo.

- Paasikivi, J. K. (1957). *Paasikiven muistelmia sortovuosilta. Edellinen osa*. WSOY, Porvoo.
- Piekkari, Eelis (1948). Muistelmia kahdenkymmenenviiden vuoden takaa. Teoksessa *Maalaisliiton Etelä-Hämeen piirijärjestö 25-vuotias*. Turku.
- Sihvo, Aarne (1956). *Muistelmani II*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu.
- Tanner, Väinö (1966). *Kahden maailmansodan välissä. Muistelmia 20- ja 30-luvuilta*. Tammi, Helsinki.
- Tuominen, Arvo (1958). *Maan alla ja päällä. Muistelmia vuosilta 1921–1933*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Virkkunen, Paavo (1953). *Kahden sataluvun vaiheilta. Elettyä ja ajateltua*. Otava, Helsinki.
- Österman, Hugo (1966). *Neljännenvuosisata elämästäni*. WSOY, Porvoo.

Sanoma- ja muut lehdet¹²⁶⁴

Maalaisliittolaiset

Hämeen Maa
Ilkka
Itä-Savo
Karjalan Maa
Karjalan Ääni
Keskisuomalainen
Lalli
Lapin Kansa
Liitto
Maakansa
Maaseutu
Pohjolan Sanomat
Saarijärven Paavo
Savon Sanomat
Suomenmaa
Suursavolainen
Turunmaa

Muut

Aamulehti
Aika
Ajan Sana
Emäntälehti
Etelä-Suomen Sanomat
Haminan lehti
Helsingin Sanomat
Hufvudstadsbladet
Hämeen Sanomat
Ilta-Sanomat
Kaiku
Kaleva
Kansan Lehti
Kansanopisto

¹²⁶⁴ Systemaattinen luku Hämeen Maan, Ilkan, Liiton, Maakansan, Pohjolan Sanomien, Saarijärven Paavon, Savon Sanomien, Suomenmaan ja Turunmaan osalta.

Kansan Pula
 Kansan Sana
 Karjala
 Kokkola
 Kotiliesi
 Kotkan Sanomat
 Louhi
 Maa
 Maamies
 Maaseudun Tulevaisuus
 Maatalous
 Maatalouslehti
 Mikkeli
 Oulun lehti
 Oulun Wiikko-Sanomia
 Pellervo
 Peltomies
 Pohjalainen
 Pyrkijä
 Raahen Sanomat
 Satakunnan Kansa
 Sisä-Suomi
 Sosialisti
 Suomalainen
 Suomalainen Suomi
 Suomen Heimo
 Suomen Pienviljelijä
 Suomen Sosialidemokraatti
 Suomen Wirallinen Lehti
 Talonpojan Joulu
 Tervakosken Kaiku
 Turun Sanomat
 Uusi Aura
 Uusi Suometar
 Uusi Suomi
 Vaasa
 Wiipurin Sanomat
 Yhteiskuntataloudellinen aikakauskirja

III Opinnäytteet

Bergenheim, Sophy (2012). *Sosiaalivakuutus politiikan näyttämönä: sosiaalidemokraattien ja maa-laisliiton ristiriidat sosiaalivakuutuksen synnyssä ja kehityksessä 1927–1964*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, Helsinki.
 Honkonen, Petri (2014). *Santeri Alkion yhteiskunnalliset kirjoitukset ja näkemykset poliittisesta kes-kustalaisuudesta*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
 Jounio, Anu (2003). *”Tilattoman väestön lukumäärä kasvaa päivä päivältä” Limingan tilaton väestö 1850–1900*. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto, Oulu.
 Kannisto, Niko (2005). *Valtapeliä ja vasemmistolaisuutta. Huplilaisuus Suomen Sosialidemokraatti- sessa Puolueessa*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Tampere.

- Karimäki, Jenni (2006). *Porvaripuolueet mentaliteettien murroksessa. Porvaripuolueiden ideologinen uudelleenajattelu puolueiden välisten suhteiden muokkaajana Väinö Tannerin sosialidemokraattisen vähemmistöhallituksen aikana 1926–1927*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Mustala, Helena (1971). *Maalaisliiton suhtautuminen kommunismiin 1920-luvulla*. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Muukkonen, Mika (2001). *Tyhjän kukkaron diktatuuri – Juho Emil Sunilan II hallituksen (21.3.1931–14.12.1932) harjoittama talouspolitiikka*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Nygård, Antti-Jussi (2009). *Kauppapolitiikkaa vai poliittista kauppaa? Suomen ja Viron kauppasopimusneuvottelut 1923–1931*. Yleisen historian pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto, Turku.
- Pesola, Kristiina (2019). *Kotien ja kansakunnan menestykseksi. Perhe- ja kotitalousaate Kotilieden kotitalouskoulutuskeskustelussa 1920-luvulla*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto, Turku.
- Puusaari, Alpo (2012). *Pienviljelijöitä yhteiskuntarakenteeseen. Asutuspolitiikan tavoitteet ja toteutuminen 1917–1939*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Rantala, Tuomas (2010). *Uusi uljas maalaisliittolaisuus? Pääministeri J. E. Sunila ja hänen maalaisliittolainen hallituksensa 1927–1928*. Historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Reinimäki, Aki (2010). *Tasavallan puolesta laittomuutta vastaan. Kansallisen Edistyspuolueen aktiivien toiminta Vapaamielisten Klubin piirissä lapuanliikkeen vuosina 1929–1932*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Vahosalmi, Ville (2017). *Taistelu pienviljelijästä. Suomen pienviljelijäin puolueen perustaminen ja populismi 1929–1930*. Historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Valkama, Jussi (2008). *Ehkeyttämistä ja ristiriitoja. K. N. Rantakarin poliittinen toiminta vuodesta 1929 vuoteen 1939*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Tampere.

IV Tutkimus- ja muu kirjallisuus

- Aasland, Tertit (1977). The Norwegian Agrarian Party. Teoksessa *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Ahti, Martti (1990). *Kaappaus? Suojeluskuntaselkkaus 1921, Fascismin aave 1927, Mäntsälän kapina 1932*. Otava, Helsinki.
- Ahtola, Aleksi (2023). *Julkisuus kaksiteräisenä miekkana: Maaherra ja upseeri Bruno Jalander poliittisessa kulttuurissa 1917–1946*. Historian väitöskirja. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Alanen, Aulis J. (1964). *Hannes Gebhard*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Alanen, Aulis J. (1976). *Santeri Alkio*. WSOY, Porvoo.
- Andersen, Jørgen Goul ja Jensen, Jan Bendix (2001). The Danish Venstre: Liberal Agrarian or Centrist? Teoksessa *From Farmyard to City Square? The Electoral Adaptation of the Nordic Agrarian Parties*. Routledge, Taylor&Francis Group.
- Anttila, Olavi (1991). *Kartanosta kunnaksi. Jokioisten historia*. Jokioisten kunta, Forssa.
- Arpiainen, V. (1957). *Kymenlaakson opisto 60 vuotta*. Maaseudun Kirjapaino Osakeyhtiö, Hamina.
- Arter, David (2001). *From Farmyard to City Square. The Electoral Adaptation of the Nordic Agrarian Parties*. Routledge, Taylor&Francis Group.
- Autio, Veli-Matti (1986). *Opetusministeriön historia 4. Ensimmäisen tasavallan kulttuuripoliitiikka 1917–1944*. Opetusministeriön historiatyöryhmä, Pieksämäki.
- Bell, John D. (1977). *Peasants in Power. Alexander Stamboliski and the Bulgarian Agrarian National Union, 1899–1923*. Princeton University Press, Princeton.
- Bergholm, Tapio (1997). *Kovaa peliä kuljetusalalla 2. Kuljetusalan ammattiyhdistystoiminta vuosina 1925–1960*. Auto- ja kuljetusalan työntekijäliitto, Helsinki.

- Biondich, Mark (2000). *Stjepan Radic. The Croat Peasant Party, and the Politics of Mass Mobilization, 1904–1928*. University of Toronto Press, Toronto.
- Birgersson, Bengt Owe & Hadenius, Stig & Molin, Björn ja Wieslander, Hans (1984). *Sverige efter 1900. En modern politisk historia*. Bonnier, Stockholm.
- Björn, Claus (1977). Venstre – the Party of the Rural Population in Denmark. Teoksessa *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Blomstedt, Yrjö (1969). K. J. Ståhlberg. *Valtiomieselämäkerta*. Otava, Helsinki.
- Borg, Olavi (1965). *Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964*. WSOY, Helsinki.
- Borg, Olavi (1979). Liberalismi ja liberaalit puolueet. Teoksessa *Poliittisia aatteita valistuksesta nykypäivään*. Yleisen historian tutkimuksia 3. Jyväskylän yliopiston historian laitos, Jyväskylä.
- Burleigh, Michael (2004). *Kolmas valtakunta*. WSOY, Juva.
- Carlson, C. E. (1990). *Sanomalehtimies Lassi Hiekkala*. Monila oy, Helsinki.
- Christensen, Dag Arne (2001). The Norwegian Agrarian-Centre Party: Class, Rural or Catchall Party? Teoksessa *From Farmyard to City Square? The Electoral Adaptation of the Nordic Agrarian Parties*. Routledge, Taylor&Francis Group.
- Crampton, R. J. (2008). *Bulgaria*. Oxford University Press, Oxford.
- Crowhurst, Patrick (2015). *A History of Czechoslovakia Between the Wars. From Versailles to Hitler's Invasion*. Bloomsbury Academic.
- Duverger, Maurice (1965). *Political Parties. Their organization and activity in the modern state*. University Paperbacks. Methuen, London.
- Ellilä, K. J. (1957). *Maatalouspolitiikkamme*. Pellervo-seura, Helsinki.
- Envall, Markku (1989). Kirjallisuus ja maailmankuva. Teoksessa *Maailmankuva kulttuurien kokonaisuudessa. Aate- ja oppihistorian, kirjallisuustieteen ja kulttuuriantropologian näkökulmia*. Kustannus Pohjoinen, Oulu.
- Eräsaari, Risto ja Rahkonen, Keijo (toim.) (2005). *Työväenkysymyksestä sosiaalipoliittikkaan. Yrjö-Koskisesta Heikki Warikseen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Eräsaari, Risto (2011). Saksan historiallinen koulukunta. Teoksessa *Talous ja yhteiskuntateoria I. Vanhan maailman talous ja suuri murros*. Gaudeamus, Helsinki.
- Eskelinen, Heikki (2004). *Me tahdoimme suureksi Suomenmaan. Akateemisen Karjala-Seuran historia I. Tausta, organisaatio, aatteet ja asema yhteiskunnassa 1922–1939*. WSOY, Helsinki.
- Eskola, Seikko (1962). Sosiaalipoliittikka suomalaisen puolueen ohjelmassa vuonna 1906. Teoksessa *Historica I. Studia Historica Jyväskylälensia I*. Jyväskylä.
- Eskola, Seikko (1979). Konservatismi. Teoksessa *Poliittisia aatteita valistuksesta nykypäivään*. Yleisen historian tutkimuksia 3. Jyväskylän yliopiston historian laitos, Jyväskylä.
- Gollwitzer, Heinz (1977). *Europäische Bauerndemokratie im 20. Jahrhundert*. Teoksessa *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Hakalehto, Ilkka (1964). Kommunistinen liike. Teoksessa *Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919–1939*. Historian ystävien liitto (WSOY), Porvoo.
- Hakalehto, Ilkka (1966). *SKP ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918–1928*. WSOY, Porvoo.
- Hakalehto, Ilkka (1986). *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia, 1. Maalaisliitto 1906–1917*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Hälonen, Tero (2008). *Maasta ja puusta pidemmälle. Helsingin Yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan historia. I osa: Hyödyn aikakaudesta vuoteen 1945*. Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellinen tiedekunta. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Harmainen, Antti ja Pollari, Mikko (2014). Biografian mahdollisuuksista ja rajoista työväenliikkeen ja teosofian tutkimuksessa. Teoksessa *Historiallinen elämä. Biografia ja historian tutkimus*. Historiallinen Arkisto 141. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hartikainen, Pertti (2001). *Hugo Österman. Sotaväen päällikkö – rakentaja ja puolustaja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 855. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Haushofer, Heinz (1977). *Die internationale Organisation der Bauernparteien*. Teoksessa *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Hautala, Marko A. (2021). *Algoth: kapinallinen kynämies. A. Untolan merkillinen elämä*. Warelia, Sas-tamala.
- Hehn, Jürgen von (1977). *Die politische Bedeutung des Bauerntums in der unabhängigen Republik Lettland 1918 – 1940*. Teoksessa *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Heikkinen, Antero (1975). *Hollolan pitäjän historia 3. Taloudellisen ja kunnallishallinnollisen murrok-sen vuosista 1860-luvulta toiseen maailmansotaan sekä katsaus Hollolan historiaan 1940-1970*. Hollola kunta. Esan kirjap., Lahti.
- Heikkinen, Sakari ja Tiihonen, Seppo (2009). *Kriisinselvittäjä. Valtionvarainministeriön historia 2*. Edita, Helsinki.
- Heikkinen, Sakari, Kuusterä, Antti ja Tiihonen, Seppo (2022). *Kylmästi laskeva mies. Talousvaikuttaja Risto Rytin elämä*. Otava, Keuruu.
- Heikkilä, Hannu (1992). *Suomalainen talouspolitiikko*. Teoksessa *J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elä-mäntyö 2 1918–1939*. WSOY, Juva.
- Heinonen, Jari (1990). *Pienviljelijäprojektista sosiaalivaltioon. Näkökulma suomalaisen sosiaalipoli-tiikan syntyyn, kehitykseen ja murrokseen 1800-luvulta nykypäivään*. Acta Universitatis Tamperen-sis ser. A vol. 302. Sosiaalipolitiikan väitöskirja. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Heinonen, Visa (1998). *Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonnasta kuluttaja-politiikkaan 1900-luvun Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Henriksson, Markku (2021). *Tähtilipun maa. Yhdysvaltain alueen historia*. Tammi, Helsinki.
- Hentilä, Seppo (2009). *Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944*. Teoksessa *Suomen po-liittinen historia 1809–2009*. WSOY, Helsinki.
- Hentilä, Marjaliisa ja Hentilä, Seppo (2022). *Tasavallan ensimmäiset. Presidenttipari Ester ja Kaarlo Juho Ståhlberg 1919–1925*. Siltala, Helsinki.
- Henttinen, Annastiina (1999). *Pellervo-Seuran Markkinatutkimuslaitos*. Teoksessa *Kansan talous. Pel-lervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899–1999*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Heräävä Etelä-Häme 1963 (1963) *Heräävä Etelä-Häme. 40 vuotta maalaisliittotyötä Etelä-Hämeessä*. Maalaisliiton Etelä-Hämeen piiri r.y., Joensuu.
- Hett, Benjamin Carter (2019). *Demokratian kuolema. Kuinka Hitler nousi valtaan*. WSOY, Helsinki.
- Hirvikallio, Paavo (1958). *Tasavallan presidentin vaalit Suomessa 1919–1950*. WSOY, Porvoo.
- Hloušek, Vit, ja Kopecek, Lubomír (2010). *Origin, Ideology and Transformation of Political Parties: East-Central and Western Europe Compared*. Routledge, London.
- Hokkanen, Kari (1976). *Keskitie – suomalainen vaihtoehto*. Kirjayhtymä, Vaasa.
- Hokkanen, Kari (1979). *Agrarismi ja populismi*. Teoksessa *Poliittisia aatteita valituksesta nykypäi-vään*. Yleisen historian tutkimuksia 3. Jyväskylän yliopiston historian laitos, Jyväskylä.
- Hokkanen, Kari (1986a). *Keskustalaisuuden neljät kasvot*. Teoksessa *Heräävä Maa IX*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Hokkanen, Kari (1986b). *Kyösti Kallio 1*. WSOY, Helsinki.
- Hokkanen, Kari (1986c). *Kyösti Kallio 2*. WSOY, Helsinki.
- Holopainen, Tuure (2019). *Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Santeri Alkion maailmankatsomus hänen tuotantonsa ilmentämänä*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 171. Tieteiden ja aat-teiden historian väitöskirja. Oulun yliopisto, Oulu.
- Hovi, Kalervo (1994). *Puolan historia*. Otava, Keuruu.
- Huttula, Tapio (2000). *Nauloilla laadittu laki. Työväentalojen sulkemiset 1929–1932*. Väitöskirja. Bib-liotheca Historica 55. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Hakapaino Oy, Helsinki.
- Hyrkkänen, Markku (2002). *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere.
- Hyvämäki, Lauri (1971). *Sinistä ja mustaa. Tutkielmia Suomen oikeistoradikalismista*. Otava, Helsinki.
- Hyttiä, Osmo (2012). *Suomi ja Hitlerin Saksa 1933–1939*. Minerva, Helsinki.

- Häikiö, Martti (2007). *Alkon historia. Valtion alkoholiliike kieltolain kumoamisesta Euroopan unionin kilpailupolitiikkaan 1932–2006*. Otava, Keuruu.
- Häikiö, Martti (2010). *V. A. Koskenniemi. Suomalainen klassikko I. Lehtimies, runoilija, professori 1885–1938*. WSOY, Helsinki.
- Häikiö, Martti (2017). *Suomen leijona. Svinhufvud itsenäisyyismiehenä*. Docendo, Juva.
- Hämäläinen, Pekka Kalevi (1968). *Kielitaistelu Suomessa 1917–1939*. WSOY, Helsinki.
- Immonen, Hannu (1989). Agraaripolitiikka. Teoksessa *J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 1870–1918*. WSOY, Juva.
- Isohookana-Asunmaa, Tytti (1980). *Maalaisliitto Pohjois-Suomessa. Kehitysjakso vuosina 1906–1939*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C Osa 29. Turku.
- Isohookana-Asunmaa, Tytti (1986). Uusi aatteellinen vaihtoehto. Teoksessa *Heräävä Maa IX*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Isohookana-Asunmaa, Tytti (2006). *Maalaisliitto-Keskustan historia. 5, Virolaisen aika: Maalaisliitosta Keskustapuolue 1963–1981*. WSOY, Helsinki.
- Itälä, Jaakko (1983). *Vennolan – Stambolijskin linja. 20-luku ylös historian katveesta*. Kanava 7/1983.
- Jackson, George D. Jr. (1966). *Comintern and Peasant in East Europe 1919–1930*. East Central European Studies. Columbia University Press, New York.
- Jalas, Aaro (2002). *Maa, talous ja tieto. Taloustutkimusta maareformeista EU-Suomeen*. MTT Taloustutkimus, Jyväskylä.
- Jalovaara, Ville (2023). *Lähemmäksi muuta Suomea. Rajaseututyötä 100 vuotta*. Kirjokansi 307. SKS Kirjat, Helsinki.
- Jernström, Frank (1984). Svenska Folkpartiet II 2 1923–1929. Teoksessa *Från självständighet till Lappo. Svenska folkpartiet II 1917–1929*. Svenska folkpartiet rp. Ekenäs tryckeri ab, Ekenäs.
- Johanson, V. F. (1940). *Suomen maanviljelijäin velkaantuminen ja toimenpiteet sen lieventämiseksi vv. 1931–1934*. Helsinki.
- Johnsson, Peter (2004). Puola pysyy – mutta millainen Puola? Teoksessa *Puola – vanhaa ja uutta Eurooppaa*. Kleio. Edita, Helsinki.
- Jonasson, Gustaf (1977). Schwedische Bauernparteien. Teoksessa *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Jokisipilä, Markku ja Könönen, Janne (2013). *Kolmannen valtakunnan vieraat: Suomi Hitlerin Saksan vaikutuspiirissä 1933–1944*. Otava, Keuruu.
- Jussila, Petri (2015). *Tilastomies torpparien asialla. Edvard Gyllingin maatalouspoliittinen ajattelu ja toiminta suurlakon ja sisällissodan välissä*. Suomen historian väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. Työväen historian ja perinteen seura, Vantaa.
- Jutikkala, Eino (1964). Suuntaus oikealle (1923–26). Teoksessa *Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919–39*. Historian ystäväin liitto (WSOY), Porvoo.
- Jutikkala, Eino (1968). *Kuka hajotti eduskunnan ja miksi 1929*. Historiallinen Aikauskirja 2/1968.
- Juva, Einar W. (1961). *P. E. Svinhufvud II 1917–1944*. WSOY, Porvoo.
- Jägerskiöld, Stig (1973). *Mannerheim rauhan vuosina 1920–1939*. Otava, Helsinki.
- Jääskeläinen, Mauno (1964). Keskustapolitiikan aika (1919–22). Päiviö Tommilan toimittamassa teoksessa *Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919–1939*. Historian ystävien liitto (WSOY), Porvoo.
- Jääskeläinen, Mauno (1973). *Itsenäisyyden ajan eduskunta 1919–1938*. Eduskunnan historiakomitea, Helsinki.
- Jääskeläinen, Mauno (1977). Vähemmistöhallitukset. Teoksessa *Valtioneuvoston historia I*. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Kaarninen, Mervi (1997). Hedvig Gebhard: Pellervossa, parlamentissa ja puutarhassa. Teoksessa *Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset*. Eduskunnan kirjasto, Helsinki.

- Kaarninen, Mervi (2011). Oppikoulu yhteiskunnan rakentajana. Teoksessa *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kakkuri, Pekka (1999). *Suomettarelainen maalaisliitossa. Jalo Lahdensuon yhteiskunnalliset aatteet ja toiminta*. Väitöskirja. Bibliotheca Historica 41. Suomen Historiallinen Seura. Hakapaino oy, Helsinki.
- Kalela, Jorma (1987). *Pulapolitiikkaa. Valtion talous- ja sosiaalipolitiikka Suomessa lamavuosina 1929–1933*. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Kalemaa, Kalevi (2009). *Itsenäisyysenaattori. Juhani Arajärven elämä ja työ*. Helsinki.
- Kallenautio Jorma (1979). *Kieltolaki ja sen kumoaminen puoluepoliittisena ongelmana*. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja 30. Jyväskylä.
- Kalliokoski, Matti (2002). *Pitkä sarka. Viljami Kalliokosken elämä*. WSOY, Juva.
- Kangas, Lasse (1998). *Vihtori Vesterinen: Paasikiven ministeri*. Gummerus, Jyväskylä.
- Kangas, Olli (2006). *Politiikka ja sosiaaliturva Suomessa*. Teoksessa *Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana. Suomen eduskunta 100 vuotta osa 8*. Edita, Helsinki.
- Kannisto, Niko (2016). *Vaaleanpunainen tasavalta? SDP, itsenäisyys ja kansallisen yhtenäisyyden kysymys vuosina 1918–1924*. Historian väitöskirja, Tampereen yliopisto. Työväen historian ja perinteen seura, Vantaa.
- Karimäki, Jenni (2016). *Tulevaisuuden lähtökohdista kansanvallan kolmiliittoon. Kansallinen Edistyspuolue ja kansallisen eheytyksen politiikka 1919–1939*. Poliittisen historian väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja C 415. Painosalama Oy, Turku.
- Karonen, Petri ja Räihä, Antti (2014). *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen. Suomalainen historiakuva Oma maa kirjasarjassa 1900–1960*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Karttunen, M. O. (1979). *Suomen kansanopisto 1889–1979*. Suomen kansanopistoyhdistys, Forssa.
- Kasekamp, Anders (2013). *Baltian historia*. Vastapaino, Tallinna.
- Katajisto, Kati (2017). *Verraton Virolainen. Johannes Virolainen 1914–2000*. Otava, Helsinki.
- Keränen, Pekka (2003). *Tuulimaa. Limingan kotiseutukirja*. Jyväskylä.
- Keskisarja, Teemu (2006). *Afäarifennomaanit. Paloheimo-veljekset suurliikemiehinä ja yhteiskunnallisina vaikuttajina*. WSOY, Porvoo.
- Keskisarja, Teemu (2013). *Viipuri 1918*. Siltala, Helsinki.
- Kiander, Jaakko (2002). 1930-luvun pulakausi ja 1990-luvun talouskriisi. Talouspolitiikan ja taloudellisen ajattelun vertailua. Teoksessa *Lamakirja: näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*. Kirja-Aurora, Turku.
- Király, Béla K. (1977). *Democratic Peasant Movements in Hungary in the Twentieth Century*. Teoksessa *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Klinge, Matti (1964). *Ruotsalaisten eristäytymisliike ja aitosuomalaisuus 1920-luvulla*. Teoksessa *Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919–1939*. Historian ystävien liitto (WSOY), Porvoo.
- Klinge, Matti (1968). *Ylioppilaskunnan historia 3. 1872–1917*. WSOY, Porvoo.
- Knuuttila, Seppo (1992). *Mentaliteetti, mieli ja merkitys*. Teoksessa *Menneisyyden merkitys. Historian suuret ja pienet kertomukset*. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL ry, Joensuu.
- Korhonen, Anu (2001). *Mentaliteetti ja kulttuurihistoria*. Teoksessa *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Koskelainen, Kirsti (1982). *Santeri Alkio ja kieltolaki*. Alkoholipolitiikka.
- Koskikallio, Onni (1954). *Maaseudun Tulevaisuuden taipaleelta. Vuodet 1917–1954*. Helsinki.
- Kotila, Hannu (2022). *Lapuan laki vai laillisuuslinja. Poliittiset levottomuudet Keski-Pohjanmaalla 1929–1932*. Kirjokansi 314. SKS Kirjat, Helsinki.
- Kristinsson, Gunnar Helgi (2001). *The Icelandic Progressive Party: Trawling for the Town Vote? Teoksessa From Farmyard to City Square? The Electoral Adaptation of the Nordic Agrarian Parties*. Routledge, Taylor&Francis Group.
- Kuisma, Juha ja Rusi, Alpo (1980). *Avaus äärikeskustaan*. Keskustaopiskelijoiden liitto, Helsinki.

- Kuisma, Markku (1999). ”Meillä ei ole mitään Rockefelleriä ... Mutta meillä on osuustoiminta”. Teoksessa *Kansan talous. Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899–1999*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Kuisma, Markku (2009). *Suomen poliittinen taloushistoria*. Siltala, Helsinki.
- Kuisma, Juha (2019). *Keskustalaisuudesta*. Maahenki Oy.
- Kuusterä, Antti ja Tarkka, Juha (2011). *Suomen Pankki 200 vuotta 1. Keisarin kassasta keskuspankiksi*. Otava, Helsinki.
- Kääriäinen, Seppo (2002). *Sitä näyttää mitä kylvää. Keskustan strategiset valinnat 1964–2001*. Väitöskirja. Gummerus, Helsinki.
- Laaksonen, Lasse (2021). *Kynän ja miekan kenraali Wallenius*. Docendo, Jyväskylä.
- Lackman, Matti (1985). *Taistelu talonpojasta. Suomen Kommunistisen Puolueen suhde talonpoikaiskysymykseen ja talonpoikaisliikkeisiin 1918–1939*. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu.
- Lackman, Matti (2007). *Esko Rieki. Jääkäriväriväri, Etsivän Keskuspoliisin päällikkö, SS-pataljoonan luoja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lackman, Matti (2017). *Kullervo Manner. Kumouksellisen muotokuva*. Amanita, Somero.
- Laine, Kristiina (1989). Virkamiesten palkat poliittisena kysymyksenä vuosina 1928–1929. Teoksessa *Työ tekijäänsä kiittää. Pentti Virrankoski 60 vuotta 20.6.1989*. Turun Historiallinen Arkisto 44. Ekenäs Tryckeri Aktiebolag, Tammisaari.
- Leblang, Stanislaw (1977). *Polnische Bauernparteien*. Teoksessa *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Leff, Carol Skalnik (1988). *National Conflict in Czechoslovakia: The Making and Remaking of a State, 1918–1987*. Princeton University Press, Princeton.
- Lehtinen, Lasse (2021). *Murhattu ministeri. Heikki Ritavuoren elämä ja kuolema*. Otava, Helsinki.
- Lehtola, Veli-Pekka (1994). *Wallenius. Kirjailijakenraali Kurt Martti Walleniuksen elämä ja tuotanto*. Kirjapaino-osakeyhtiö Kaleva, Oulu.
- Leikola, Juhani (2009). *Eino Suolahti – Isänmaan lääkäri*. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko (1994). *Suomalainen Puolue 1905–1918*. Teoksessa *Suomalaistskansallinen Kokoomus. Suomalaisen Puolueen ja Kansallisen Kokoomuspuolueen historia vuoteen 1929*. Suomen Kansalliskirja Oy. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Lemberg, Hans (1977). *Die agrarischen Parteien in den Bömischen Ländern und in der Tschechoslowakischen Republik*. Teoksessa *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Lemberg, Magnus (1994). *Hjalmar J. Procopé – diplomaatti, poliitikko, isänmaanystävä*. Gummerus, Jyväskylä.
- Leskelä-Kärki, Maarit (2013). Samaistumisia ja etääntymisiä. Elämäkerta historiantutkimuksen kysymyksenä. Teoksessa *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Cultural History – Kulttuurihistoria 10. Turun yliopisto, Turku.
- Ließ, Rudolf Otto (1977). *Rumänische Bauernparteien*. Teoksessa *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Maijala, Juha (2005). *Maaseutuyhteisön kriisi. 1930-luvun pula ja pakkohuutokaupat paikallisena ilmiönä Kalajokilaaksossa*. Jyväskylä studies in humanities 46. Historian väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Manninen, Juha (1977). *Maailemankuvat maailman ja sen muutoksen heijastajina*. Teoksessa *Maailemankuvan muutos tutkimuskohteena. Näkökulmia teollistumisaian Suomeen*. Otava, Keuruu.
- Manninen, Juha (1989). *Tiede, maailmankuva ja kulttuuri*. Teoksessa *Maailemankuva kulttuurien kokonaisuudessa. Aate- ja oppihistorian, kirjallisuustieteen ja kulttuuriantropologian näkökulmia*. Kustannus Pohjoinen, Oulu.
- Manninen, Ohto ja Salokangas, Raimo (2009). *Eljas Erkko – vaikenematon valtiomahti*, WSOY.
- Matikkala, Antti (2017a). *Kunnian ruletti: Korkeimmat ulkomaalaisille 1941–1944 annetut suomalaiset kunniamerkit*. Kirjokansi 141. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Matikkala, Antti (2017b). *Suomen Valkoisen Ruusun ja Suomen Leijonan ritarikunnat*. Edita, Helsinki.

- Mattsson, Sigurd (1937). J. E. Sunila 1875–1936. Teoksessa *Suomen maatalouden merkkimiehiä*. WSOY, Porvoo.
- Meinander, Henrik (1999). *Tasavallan tiellä. Suomi Kansalaissodasta 2000-luvulle*. Schildts, Helsinki.
- Mickelsson, Rauli (2007). *Suomen puolueet: historia, muutos ja nykypäivä*. Vastapaino, Tampere.
- Mikkeli, Heikki (1984). Mentaliteettien historiaa: onko 1500-luvun ihminen ahne ateisti? Teoksessa *Katsauksia, tulkintoja, näkemyksiä historiasta historioitsijalle*. Historiallinen Arkisto 82. Suomen Historiallinen Seura, Vammala.
- Mikkilä, Timo (2000). *Pohjanmaan patriootti. Artturi Leinonen eteläpohjalaisena vaikuttajana ennen talvisotaa*. Historian väitöskirja. Studia Historica Jyväskylälänsia 59. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Mikkilä, Timo (2018). *Talvisodan puolustusministeri Juho Niukkanen. Traumana Karjalan menetys*. Edita.
- Miller, Daniel (1999). *Forging Political Compromise. Antonín Svehla and the Czechoslovak Republican Party 1918–1933*. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh.
- Moritsch, Andreas (1977). Die Bauernparteien bei den Kroaten, Serben und Slowanen. Teoksessa *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Mylly, Juhani (1978). *Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka. Suomen ulkopoliittikka ja turvallisuuskesymykset agraaripuolueen politiikassa maan itsenäistymisestä talvisotaan 1. Aktiivisesta heimo-politiikasta passiiviseen isolaatioon 1918–1933*. Turun yliopisto, Turku.
- Mylly, Juhani (1979). *Agraaripuolueiden Eurooppa ja maalaisliitto maailmansotien välisenä kautena*. Historiallinen aikakauskirja 1/1979.
- Mylly, Juhani (1989). *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia, 2. Maalaisliitto 1918–1939*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Mylly, Juhani (2006). *Edustuksellisen kansanvallan läpimurto. Suomen eduskunta 100 vuotta 1*. Edita, Helsinki.
- Mäki, Matti E. (1948). *Santeri Alkio – Hänen johtavat aatteensa ja toimintansa niiden toteuttajana*. Pellervo-seura, Helsinki.
- Mäkinen, Riitta (1997). *Tiedon saroilla. Agronomiliiton 100-vuotinen järjestötaival*. Agronomiliitto, Keuruu.
- Mäkinen, Riitta ja Sysiharju, Anna-Liisa (2006). *Eteenpäin ja ylöspäin. Hedvig Gebhardin osuus ja toiminta*. Otava, Keuruu.
- Männistö, Jyrki (2011). *Ylioppilastulvaa pelätty Suomessa yli sata vuotta*. Koulu ja menneisyys 11/2011.
- Nevakivi, Jukka, Hentilä, Seppo ja Haataja, Lauri (1993). *Poliittinen historia. Johdatus tutkimukseen*. Loimaan kirjapaino, Loimaa.
- Niemelä, Jari (1996). *Lääninlampureista maaseutukeskuksiin. Maaseutukeskusten ja niiden edeltäjien maatalousneuvonta 1700-luvulta 1990-luvulle*. Maaseutukeskusten liitto, Tampere.
- Niemelä, Jari (2008). *Talonpoika toimessaan. Suomen maatalouden historia*. Tietolipas 225. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Nousiainen, Jaakko (1985). *Suomen presidentit valtiollisina johtajina*. WSOY, Juva.
- Numminen, Jaakko (2011). *Yhteistyön voima. Nuorisoseuraliikkeen historia 1. Synty ja kasvu 1881–1905*. Edita, Helsinki.
- Nöu, Joosep (1967). *Studies in the Development of Agricultural Economics in Europe*. Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, Uppsala.
- Orzoff, Andrea (2011). *Battle for the Castle: The Myth of Czechoslovakia in Europe 1914–1948*. Oxford University Press, New York.
- Paasivirta, Juhani (1988). *Pienet valtiot Euroopassa. Kansainvälisen järjestelmän muutoksia 1800- ja 1900-luvuilla*. Historiallisia Tutkimuksia 139. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Paavolainen, Jaakko (1979). *Väinö Tanner. Senaattori ja rauhantekijä. Elämäkerta vuosilta 1912–1923*. Tammi, Helsinki.
- Paavolainen, Jaakko (1984). *Väinö Tanner. Sillanrakentaja. Elämäkerta vuosilta 1924–1936*. Tammi, Helsinki.

- Paavolainen, Jaakko (2006a). Biografisen tutkimuksen ongelmia. Teoksessa *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Digipaino. Turun yliopisto, Turku.
- Paavolainen, Jaakko (2006b). Poliittisen elämäkertatutkimuksen ongelmia. Teoksessa *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Digipaino. Turun yliopisto, Turku.
- Paleček, Anthony (1968). Formative Years of the First Republic of Czechoslovakia. The Statesmanship of Antonín Švehla. Teoksessa *Czechoslovakia Past and Present Volume 1*. Political, international, social and economic aspects. Mouton, Den Haag.
- Parjo, Oili (2003). *Koti on kansan sydän. Kotikasvatusyhdistyksen perustaminen ja toiminta 1907–1917*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 190. Kasvatustieteen väitöskirja, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Peltonen, Matti (2004). Torpparikysymys. Teoksessa *Suomen Maatalouden historia. Osa 2. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Perälä, Reijo (1998). *Lapuan liike ja sanan mahti*. Studia historica septentrionalia. Jyväskylä.
- Pietilä, Heikki (2017). *Nuupalan maisteri: Frans Nuupalan elämä ja maine*. Warelia, Sastamala.
- Pietiäinen, Jukka-Pekka (1984). Elämäkerrallisesta historiatutkimuksesta. Teoksessa *Katsauksia, tulkintoja, näkemyksiä historiasta historioitsijalle*. Historiallinen Arkisto 82. Suomen Historiallinen Seura, Vammala.
- Pietiäinen, Jukka-Pekka (1991). Säätyläishegemoniasta talonpoikain ylivaltaan. *Maataloushallinnon kehitys ja puoluepolitiikka 1890–1930*. Historiallinen Aikakauskirja 2/1991.
- Pietiäinen, Jukka-Pekka (1992a). *Leivän syrjässä. Maatilahallitus ja sen edeltäjät 1892–1992*. Otava, Keuruu.
- Pietiäinen, Jukka-Pekka (1992b). Tasavalta perustetaan 1919–1931. Raimo Väyrysen toimittamassa teoksessa *Tasavallan presidentit 1919–1931*. Weilin+Göös.
- Piilonen, Juhani (1997). *Sastamalan historia 3. 1860–1920*. Vammalan kaupunki, Vammala.
- Polvinen, Tuomo (1985). *Valtakunta ja rajamaa. N. I. Bobrikov Suomen kenraalikuvernöörinä 1898–1904*. WSOY, Juva.
- Polvinen, Tuomo (1992). *J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 2 1918–1939*. WSOY, Juva.
- Posing, Birgitte (2014). Elämä pelissä. Biografian historia ja vastuu. Teoksessa *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Historiallinen Arkisto 141. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Puntila, Marja-Leena (1973). *Suomen Maataloustieteellisen Seuran toiminnasta vuosina 1909–1972*. Journal of the Scientific Agricultural Society of Finland. Suomen Maataloustieteellinen Seura, Helsinki.
- Rankoff, Iwan (1977). Bauerndemokratie in Bulgarien. Teoksessa *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Rantatupa, Heikki (2004). 1930-luvun pulavuodet ja maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat. Teoksessa *Suomen maatalouden historia 2. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Rasila, Viljo (1961). *Suomen torpparikysymys vuoteen 1909*. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Väitöskirja. Kajaani.
- Reenkola, Kaarina (2015). *”Tahdon jotain maani puolesta tehdä”: Heikki Renvall aatteiden ja ilmiöiden välittäjänä 1900-luvun alun Euroopassa*. Yleisen historian väitöskirja. Helsingin yliopisto. Uni-grafia, Helsinki.
- Remeikis, Thomas (1977). Lithuanian Political Parties and the Agrarian Sector of Society in the Twentieth Century. Teoksessa *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Renvall, Pentti (1965). *Nykyajan historiantutkimus*. WSOY, Porvoo.

- Roiko-Jokela, Heikki (2006). Elämäkerta – aikakauden kuvaus. Mistä elämäkerta kertoo, kuinka kohdetta voidaan lähestyä, millaisia lähteitä on käytettävissä? Teoksessa *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Digipaino. Turun yliopisto, Turku.
- Rommi, Pirkko (1974). *Kansallisen Kokoomuspuolueen murros 1920-luvun alussa*. Historiallinen Aikakauskirja 1/1974.
- Saarela, Pekka (1986). Klassismi ja isänmaa. Antiikin esikuvallisuus ja sivistyksen sankaruus taiteissa Porthanin ajasta Porthanin patsaaseen. Teoksessa *Hyöty, sivistys, kansakunta. Suomalaista aatehistoriaa*. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu.
- Saarela, Tauno (2008). *Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923–1930*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Saarikoski, Vesa (1997). *Keskustajääkäri Aarne Sihvo*. Demokraatti ja eheyttäjät murrosaikojen asevoimissa. Väitöskirja. Bibliotheca Historica 25. Suomen Historiallinen Seura. Hakapaino oy, Helsinki.
- Salokangas, Raimo (1982). *Puolueen aseet. Maalaisliiton sanomalehdistön synty ja sen asema puolueessa ja sanomalehtimarkkinoilla 1906–1916*. Väitöskirja. Historiallisia Tutkimuksia 116. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Salokangas, Raimo (1985). Maalaisliitto ja Maaseudun Tulevaisuus -lehden perustaminen. Teoksessa *Historiallinen Arkisto 85*. Helsinki.
- Salonkangas, Raimo (1987). Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla sanomalehtimarkkinoilla. Teoksessa *Suomen sanomalehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Kustannuskiila oy, Kuopio.
- Salokorpi, Hannu (1988). *Pietarin tie. Suomalainen puolue ja suomettarelainen politiikka helmikuun manifestista Tarton rauhaan 1899–1920*. Väitöskirja. Historiallisia Tutkimuksia 145. Suomen Historiallinen Seura, Mänttä.
- Santonen, Arvo (1971). *Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa. Tutkimus maatalouden pienviljelyspoliittisesta murrosvaiheesta 1930-luvun alkuun mennessä*. Väitöskirja. Historiallisia Tutkimuksia 83. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Selén, Kari (2001). *Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918–1944*. WSOY, Juva.
- Seton-Watson, Hugh (1986). *Eastern Europe Between the Wars 1918–1941*. Westview Encore Edition.
- Siltala, Juha (2005). *Lapuan liike ja kyyditykset 1930*. Otava, Keuruu.
- Siltala, Sakari (2018). *Oksalla ylimmällä? Metsäteollisuus poliittisena voimana 1918–2018*. Siltala, Helsinki.
- Silvennoinen, Oula, Tikka, Marko ja Roselius, Aapo (2016). *Suomalaiset fasisitit. Mustan sarastuksen airuet*. WSOY, Helsinki.
- Snellman, Johan Vilhelm (2003). *Kootut teokset osa 12*. Opetusministeriö, Helsinki.
- Snellman, Johan Vilhelm (2004). *Kootut teokset osa 19*. Opetusministeriö, Helsinki.
- Soikkanen, Hannu (1975). *Kohti kansanvaltaa I. Suomen sosialidemokraattinen puolue 1899–1937*. Oy Kirjapaino Ab, Vaasa.
- Soikkanen, Timo (2006). Biografinen tutkimus. Teoksessa *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Digipaino. Turun yliopisto, Turku.
- Sulkunen, Irma (1989). *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Hanki ja jää, Helsinki.
- Suvanto, Pekka (1994). *Konservatismi Ranskan vallankumouksesta 1990-luvulle*. Suomen Historiallinen Seura, Tampere.
- Tervonen, Jukka (1991). *J. R. Danielson-Kalmari. Historiantutkija ja -opettaja*. Väitöskirja. Historiallisia Tutkimuksia 163. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Teräväinen, Erkki (2016). *Maaseudun Tulevaisuus 100 vuotta. Suomen äänen kannattaja 1916–2016*. Maahenki, Helsinki.
- Teräväinen, Erkki (2022). *MTK 100 vuotta 1917–2017 I*. Maahenki oy, Helsinki.
- Tiihonen, Seppo (2020). *Pieni piiri: Vallan verkostot 1919–1939*. BoD – Books on Demand.

- Toshkov, Alex (2019). *Agrarianism as Modernity in 20th-Century Europe. The Golden Age of the Peasantry*. Bloomsbury Academic, London.
- Tommila, Päiviö ja Salokangas, Raimo (1998). *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Kleio ja nykypäivä. Edita, Helsinki.
- Tornioja-Latola, Jaana (2014). ”Perhehistoriani on osa työväenliikkeen historiaa” Yksityisen ja julkisen suhde elämäkerrallisessa kerronnassa. Teoksessa *Historiallinen elämä. Biografia ja historian-tutkimus*. Historiallinen Arkisto 141. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tuomioja, Erkki (2007a). *Häivähdys punaista. Hella Wuolijoki ja hänen sisarensa Salme Pekkala val-lankumouksen palveluksessa*. Tammi, Helsinki.
- Tuomioja, Erkki (2007b). *Sakari Tuomioja. Suomalainen sovittelija*. Tammi, Helsinki.
- Tuorlahti, V. (1943). *Mustiala 1840–1940. 100 vuotta maatalousopetusta*. Forssan kirjapaino, Forssa.
- Turpeinen, Oiva (1991). *Näläntorjunta ja hyvinvointivaltion perusteet. Hallinto ja kansalainen Suo-messa 1808–1905*. Hallintohistoriallisia tutkimuksia. Helsinki.
- Turpeinen, Tapio (1995). *Tapaus Into Auer. Jääkäri liikkeen viimeinen näytös*. Tammi, Helsinki.
- Turtola, Martti (1994). *Risto Ryti. Elämä isänmaan puolesta*. Otava, Keuruu.
- Uino, Ari (1983). *Pro patria et lege – isänmaan ja lain puolesta järjestö*. Historiallinen aikakauskirja 3/1983.
- Uino, Ari (1985). *Nuori Urho Kekkonen. Poliittisen ja yhteiskunnallisen kasvun vuodet 1900–1936*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Uino, Ari (1989). Kielitaistelu ja ”Uusi suomalaisuusliike” 1918–1939. Teoksessa *Herää Suomi. Suo-malaisuusliikkeen historia*. Kustannuskiila oy, Jyväskylä.
- Uino, Ari (1990). Biografisen tutkimuksen ääri viivoja. Teoksessa *Historia nyt. Näkemyksiä suomalai-sesta historian tutkimuksesta*. WSOY, Juva.
- Uino, Ari (1994). Kansallinen Kokoomus 1918–1929. Teoksessa *Suomalais-kansallinen kokoomus. Suomalaisen Puolueen ja Kansallisen Kokoomuspuolueen historia vuoteen 1929*. Suomen Kansal-liskirja Oy. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Uino, Ari (2006). Elämäkerrallisen tutkimuksen ongelmia. Teoksessa *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhisto-riallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Digipaino. Turun yliopisto, Turku.
- Uljas, Päivi (2012). Hyvinvointivaltion läpimurto. Pienviljelyhegemonian rapautumisen, kansalaislii-kehinnän ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvuosina. Suomen ja Pohjoismaiden historian väitöskirja. Into Kustannus Oy, Helsinki.
- Uola, Mikko (1982). *Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932–1944*. Otava, Helsinki.
- Uola, Mikko (2006) Parlamentaarisen demokratian haastajat 1920- ja 1930-luvuilla. Teoksessa *Kan-sanvalta koetuksella. Suomen eduskunta 100 vuotta osa 3*. Edita, Helsinki.
- Urponen, Kyösti (1994). Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa *Armeliaisuus, yhtei-söäpu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan Keskusliitto, Hel-sinki.
- Vahtola, Jouko (1977). Liminkalaisten historiaa. Teoksessa *Liminka 1477–1977*. Limingan kunta ja seurakunta. Oulu.
- Vahtola, Jouko (1991). Oulujokilaakson historia keskiajalta 1860-luvulle. Teoksessa *Oulujokilaakson historia kivikaudelta vuoteen 1865*. Oulujokilaakson historiatoimikunta, Oulu.
- Valkama, Heikki (2003). *Mallioppilas. Maakiinteistöpankista OKO-Investointiluottopankiksi 1917–2000*. OKO Osuuspankkien Keskuspankki Oyj, Helsinki.
- Vares, Vesa (1991). *Itsenäisyys ja poliittisen mentaliteetin murros. Konservatiivisesta elitismistä massa- ja luokkapohjaiseen demokratiaan (1919–1933)*. Turun yliopisto Poliittinen historia C:35. Typopress.
- Vares, Vesa (1993). *Konservatiivi ja murrosvuodet. Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa vuoteen 1922*. Väitöskirja, Turun yliopisto. Historiallisia Tutkimuksia 174. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Vares, Vesa (1996). *Vanhasuomalainen Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa*. WSOY, Juva.

- Vares, Vesa (2000). *Varpuset ja pääskysen. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Vares, Vesa ja Häkkinen, Kaisa (2001). *Sanan valta. E. N. Setälän poliittinen, yhteiskunnallinen ja tieteellinen toiminta*. WSOY, Juva.
- Vares, Vesa (2006a). Äärioikeistolainen 1930-luku. Millainen olisi ollut Kosolan, Svinhufvudin tai Mannerheimin diktatuuri? Teoksessa *Entäs jos... Lisää vaihtoehtoja Suomen historiaa*. Ajatus Kirjat, Helsinki.
- Vares, Vesa (2006b). Historian henkilöt ja elämäkertatutkimus. Suomalaisia ja kansainvälisiä elämäkertoja: esittelyä, analyysia ja metodisia ongelmia. Teoksessa *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Digipaino. Turun yliopisto, Turku.
- Vares, Vesa (2007). Kokoomus ja demokration kriisi 1929–1939. Teoksessa *Suomalaiskansallinen kokoomus. Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1929–1944*. Edita, Helsinki.
- Vares, Vesa (2010). Suomi diktatuurien kontekstissa. Teoksessa *Suomi muuttuvassa maailmassa. Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Edita, Helsinki.
- Vares, Vesa (2015). *Vieroksutut kohtalotoverit. Suomalaisen näkemyksiä itäisen Keski-Euroopan ja Balkanin kansoista maailmansotien välillä*. Historiallisia toimituksia 269. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Vares, Vesa (2018). *Viileää veljeyttä. Suomi ja Saksa 1918–1933*. Otava, Helsinki.
- Vasara, Erkki (2013a). Hän teki parhaansa, mutta mihin se riitti. Lauri Kristian Relander presidentinvalinnan käyttäjänä. Teoksessa *Presidentti johtaa. Suomalaisen valtiojohtamisen pitkä linja*. Risto Ryti -seuran julkaisuja 10. Siltala, Helsinki.
- Vasara, Erkki (2013b). *Raskailta tuntuivat askeleet. Lauri Kristian Relanderin elämäkerta*. WSOY, Helsinki.
- Vehviläinen, Olli (2004). Maailmansotien aika. Teoksessa *Unkari – Maa, kansa, historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Weiss, Hellmuth (1977). Bauernparteien in Estland. Teoksessa *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Widfeldt, Anders (2001). The Swedish Centre Party: The Poor Relation of the Family? Teoksessa *From Farmyard to City Square? The Electoral Adaptation of the Nordic Agrarian Parties*. Routledge, Taylor&Francis Group.
- Vihola, Teppo (2004). Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa. Teoksessa *Suomen maatalouden historia 2. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Virkkunen, Paavo (nuorempi) (2002). *Lannistumaton: Paavo Virkkusen elämä*. WSOY, Helsinki.
- Virolainen, Johannes (1945). Agrarismi. Teoksessa *Poliittiset aatteet*. Akateemisen Sos.-dem. Yhdistyksen julkaisuja. Helsinki.
- Virtanen, Matti (2001). *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 831. Hämeenlinna.
- Virtanen, Sakari (2014). *Oswald Kihlman-Kairamo 1858–1938. Luonnontutkija, poliitikko, talousmies*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2014.
- Virtanen, Elina (2018). *Schwester, lotta ja maanpetturi. Ruth Munckin (1886–1976) muistot ja tulkinnat elämänsä kulusta*. Bibliotheca Sigillumiana 6. Sigillum, Turku.
- Zetterberg, Seppo (1982). *Yrjö ja Hilma Jahnsson*. Yrjö Jahnssonin säätiö.
- Zetterberg, Seppo (2007). *Viron historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

V Verkkolähteet

Hallitusohjelmat vuodesta 1917, Valtioneuvoston kotisivut¹²⁶⁵.

[<https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitusohjelmat>]

Suomen Kansallisbiografia, verkkoversio¹²⁶⁶. [<https://kansallisbiografia.fi/>]

Suomen Maalaisväestön liiton ohjelma 1908, POHTIVA, Poliittisten ohjelmien tietovaranto.

[<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/269>]

Maalaisliiton ohjelma 1914, POHTIVA, Poliittisten ohjelmien tietovaranto.

[<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/270>]

Maalaisliiton ohjelma 1921, POHTIVA, Poliittisten ohjelmien tietovaranto.

[<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/271>]

Maalaisliiton ohjelma 1932, POHTIVA, Poliittisten ohjelmien tietovaranto.

[<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/272>]

Keskustapuolueen yleisohjelma 1968, POHTIVA, Poliittisten ohjelmien tietovaranto.

[<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KESKP/264>]

Schlussbericht zum Projekt "Agrarismus in Ostmitteleuropa 1880-1960", Europa-Universität Viadrina kotisivut. [<https://opus4.kobv.de/opus4-euv/frontdoor/index/index/docId/37>]

VI Sähköpostitse ja kirjeitse tai muulla tavoin tietoja antaneet¹²⁶⁷

VTT, dosentti Tytti Isohookana-Asunmaa, Oulu

FL, TM Markku Kuorilehto, Oulu

MV Juhani Maaranto, Liminka

FM, Historian lehtori emerita Ritva Viranko, Lohja

¹²⁶⁵ Sunilan molempien hallitusten ohjelmat ovat tämän tutkimuksen liitteenä.

¹²⁶⁶ Tarkemmat tiedot käytetyistä artikkeleista alaviitteissä.

¹²⁶⁷ Päivämäärät ja muut tarkemmat tiedot tekstin alaviitteissä.

Liitteet

Liite 1. J. E. Sunilan ansioluettelo

s. 16.8.1875 Liminka

k. 2.10.1936 Helsinki

Perhesuhteet

Vanhemmat: maanviljelijä Erkki Sunila ja Maria Henriikka Sarkkinen

Puoliso: Maria Johanna Ylikestilä (1876–1942), vihitty avioliittoon 1896

Lapset: 1) Aarne Erkki Ilmari, hovioikeuden auskultantti, tilanomistaja (1897–1945); 2) Aune Ilta Kyllikki (vuodesta 1929 Miesmaa), filosofian kandidaatti, agronomi (1901–1989); 3) Aulis Kauko Viljamo (1910–1911)

Koulutus ja opinnot

Limingan kansakoulu	1883–87
Oulun Lyseo	1887–95
- ylioppilas	1895
Mustialan maanviljelysoppilaitos	1896–98
- agronomi	1898
Keisarillisen Aleksanterin yliopiston maanviljelystaloudellinen tiedekuntaosasto ¹²⁶⁸	1903–08
- filosofian kandidaatti	1904
- filosofian lisensiaatti	1907
- filosofian tohtori	1908

Työura¹²⁶⁹

Maanviljelijä Limingassa Ketunmaan kylä Häkkisen tilalla	1895–1923
Kymenlaakson kansanopiston ja maamieskoulun opettaja	1898–1903
Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseuran sihteeri	1899–1901 ja 1904
Hämeen läänin maanviljelysseuran sihteeri	1904–08
Keisarillisen Aleksanterin yliopiston maatalouskirjanpidon opettaja	1910–17

¹²⁶⁸ Sunila kirjoittautui yliopistoon tavan mukaisesti jo ylioppilaaksi tulonsa jälkeen, eli vuonna 1895, mutta aloitti opinnot vasta vuonna 1903.

¹²⁶⁹ Tässä mainittujen tehtävien ohella Sunila toimi opettajana ja luennoitsijana lukuisilla eri kursseilla joita järjestettiin esim. eri kansanopistoissa.

Keisarillisen Aleksanterin yliopiston ¹²⁷⁰	
maanviljelystalouden dosentti	1910–23
Maanviljelijä Hollolassa Kutajoen kylän Talasmäen tilalla	1911–36
Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton sihteeri	1912–15
Valtion koulutilojen reviisori	1913–15
Keisarillisen Aleksanterin yliopiston	
maanviljelystalouden vt. professori	1914
Maanviljelyshallituksen	
maanviljelystaloudellisen osaston päällikkö	1915–17
Maataloushallituksen maatalousneuvos	1917–23
Maataloushallituksen ylijohtaja	1923–36
Helsingin yliopiston maanviljelystalouden dosentti	1929–33
Helsingin yliopiston maanviljelystalouden vt. professori	1929–31

Poliittinen ura

Eduskunnan jäsen (Maalaisliitto, Etelä-Hämeen vaalipiiri)	1922–27
Maatalousministeri (Kyösti Kallion I hallitus)	1922–24
Maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja	1924–25
Eduskunnan maatalousvaliokunnan puheenjohtaja	1924–25
Maalaisliiton keskushallituksen jäsen	1924–34
Maatalousministeri (Antti Tulenheimon hallitus)	1925
Maatalousministeri (Kyösti Kallion II hallitus)	1925–26
Maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja	1927
Pääministeri	1927–28
Eduskunnan jäsen (Maalaisliitto, Etelä-Hämeen vaalipiiri)	1929–33
Eduskunnan 2. varapuhemies	1929
Eduskunnan puhemies	1930
Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja	1930
Pääministeri	1931–32

Tärkeimmät luottamustoimet¹²⁷¹

Limingan Nuorisoseuran esimies	1896
Maatalousoppikirjakomitean jäsen ja sihteeri	1902–03
Agronomisen Yhdistyksen varapuheenjohtaja	1910–11
Suomen Maataloustieteellisen Seuran kirjastonhoitaja	1910–14
Agronomisen Yhdistyksen sihteeri	1911–13
Suomen Maataloustieteellisen Seuran puheenjohtaja	1914–15
Maataloustilastokomitean puheenjohtaja	1917
Maataloushallinnon uudelleenjärjestämiskomitean jäsen	1917
Maataloustuotantokomitean jäsen	1918
Jokioisten kartanoiden hoitokunnan puheenjohtaja	1918–22

¹²⁷⁰ Vuodesta 1919 alkaen Helsingin yliopisto.

¹²⁷¹ Lisäksi Sunilalla oli elämänsä aikana useita muitakin luottamustoimia, kuten erilaisten toimikuntien jäsenyyksiä ja hän kuului myös useiden maatalousalan lehtien toimituskuntiin tai oli niiden avustaja.

Pohjoismaisen maataloustutkijain yhdistyksen	
Suomen osaston varapuheenjohtaja	1919–36
Maatalousyliopistokomitean jäsen	1921
Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan hallituksen jäsen	1925–28
Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan varakansleri	1928–36
Oy Tervakoski Ab:n johtokunnan jäsen	1928–36
Hallituksen edustaja Rooman maatalousinstituutin	
tieteellisessä osastossa	1929
Maatalouspulan lieventämiskomitean jäsen	
(Sunilan ja Hynnisen komitea)	1930
Maatalousjärjestötoimikunnan puheenjohtaja	1933
Valtion Margariinitehtaan johtokunnan	
jäsen ja varapuheenjohtaja	1933–36
Pellervo-Seuran Markkinatutkimuslaitoksen	
hallituksen puheenjohtaja	1933–36
Maakiinteistöpankin johtokunnan jäsen	1933–34
Maakiinteistöpankin johtokunnan puheenjohtaja	1934–36

Kunniamerkit

Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan suurristi
 Itävallan Ansioritarikunnan suurristi
 Tanskan Dannebrogin ritarikunnan suurristi
 Unkarin Ansioritarikunnan 1. luokan risti
 Islannin Haukan ritarikunnan suurristi
 Latvian Kolmen Tähten ritarikunnan suurristi
 Norjan Pyhän Olavin ritarikunnan suurristi

Tärkeimmät ulkomaanmatkat

Vuosi	Matkakohde (ja tarkoitus)
1900	Tanska ja Ruotsi (opintomatka)
1904	Saksa, Norja, Viro (opintomatka)
1905	Saksa (opintomatka, mm. Halle, Bonn-Poppelsdorf, Leipzig, Breslau, Liegnitz, Merseburg ja Berliini, lisäksi käynti Belgiassa Liegén maailmannäyttelyssä)
1908–09	Saksa (opintomatka, Berliini)
1910	Saksa ja Sveitsi (opintomatka, mm. Zürich)
1914	Saksa, Norja ja Itämeren maakunnat (opintomatka)
1919	Ruotsi ja Tanska (opintomatka)
1922	Saksa ja Itävalta (opintomatka, tutustuminen maatalouskorkeakouluihin)
1926	Italia (Kansainvälisen Maatalousinstituutin yleiskokous Roomassa)
1926	Latvia (valtiovierailu, Sunila kuului presidentti Relanderin seurueeseen)
1926	Tanska ja Norja (valtiovierailu, Sunila kuului presidentti Relanderin seurueeseen)
1929	Ruotsi, Tanska, Saksa, Romania, Puola, Latvia ja Viro (osallistuminen Bukarestin kansainväliseen maatalouskongressiin ja maataloudellisen ulkomaanedustuksen toteuttamisen selvittäminen)

- 1935 Tanska, Tšekkoslovakia Saksa ja Ruotsi (osallistuminen Pohjoismaiden maataloustutkijoiden kokoukseen Kööpenhaminassa ja tutustuminen siihen miten eri maissa oli selvitty maatalouspulasta)

Liite 2. J. E. Sunilan I hallituksen koostumus

Ministeri	Nimitetty	Eronnut	Puolue
Pääministeri J. E. Sunila	17.12.1927	22.12.1928	Maalaisliitto
Ulkoasiainministeri Hjalmar J. Procopé	17.12.1927	22.12.1928	ammattiministeri
Oikeusministeri Henrik Malinen	17.12.1927	22.12.1928	ammattiministeri
Sisäasiainministeri Matti Aura	17.12.1927	22.12.1928	ammattiministeri
Puolustusministeri Jalo Lahdensuo	17.12.1927	22.12.1928	Maalaisliitto
Valtiovarainministeri Juho Niukkanen	17.12.1927	22.12.1928	Maalaisliitto
Opetusministeri Antti Kukkonen	17.12.1927	22.12.1928	Maalaisliitto
Maatalousministeri Sigurd Mattsson	17.12.1927	22.12.1928	Maalaisliitto
Apulaismaatalousministeri Vihtori Vesterinen	17.12.1927	16.10.1928	Maalaisliitto
K. T. Jutila	16.10.1928	22.12.1928	Maalaisliitto
Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri Eemil Hynninen	17.12.1927	22.12.1928	Maalaisliitto
Kauppa- ja teollisuusministeri P. V. Heikkinen	17.12.1927	22.12.1928	Maalaisliitto
Sosiaaliministeri Kalle Aukusti Lohi	17.12.1927	22.12.1928	Maalaisliitto
Salkuton ministeri K. T. Jutila	17.12.1927	16.10.1928	Maalaisliitto

Liite 3. Pääministeri Juho Sunilan I hallituksen ohjelma**Pääministeri Sunilan ohjelmapuhe valtioneuvoston yleisessä istunnossa 17.12.1927**

Maamme on jo saavuttanut vakavan aseman itsenäisten kansojen joukossa. Tämän aseman säilyttämistä ja kansainvälisten suhteiden edelleen kehittämistä hallitus pitää tärkeänä ulkopolitiittisena tehtävänä. Tässä mielessä hallitus tahtoo jatkuvasti ylläpitää hyviä ja luottamuksellisia suhteita toisiin valtioihin. Tultuaan jäseneksi Kansainliiton Neuvostoon on Suomi saanut kannettavakseen raskaan vastuun. Hallitus on tästä täysin selvillä ja toivoo osaltaan voivansa myötävaikuttaa kansojen keskinäisten erimielisyyksien selvittämiseen yksinomaan rauhanomaisin keinoin.

Hallituksen pyrkimyksenä on, vaarantamatta maanpuolustusta, huoventaa puolustuslaitoksen kustannuksia ja sen kansalaisille aiheuttamaa muuta räsitusta ryhtymällä toimenpiteisiin asevelvollisten palvelusajan lyhentämiseksi sekä toimeenpanemalla uudistuksia armeijan järjestelyssä. Tietoisena velvollisuudestaan vaikuttaa tehokkaan maanpuolustuksen ylläpitämiseen on hallitus selvillä myös siitä, että kansan puolustuskyky ei riipu vain armeijan suuruudesta ja varustusten vahvuudesta, vaan myös taloudellisesta puolustusvalmiudesta ja ennen kaikkea siitä, että armeijassa vallitsee hyvä henki ja lannistumaton puolustustahto, joka pohjautuu itse kansassa elävään tietoisuuteen maan puolustamisen tarpeellisuudesta. Edelleen hallitus näkee kansakunnan sisäisessä eheyttämisessä erityisen tärkeän tehtävän, ja tulee hallitustekemään voitavansa yhteiskunnallisten epäkohtien korjaamiseksi, vähäväkisten taloudellisen aseman turvaamiseksi ja yleensä sellaisten olojen valmistamiseksi, että jokainen kansalainen tuntisi tämän maan isänmaakseen, jota on valmis työllään rakentamaan ja tarvittaessa hengellään puolustamaan. Tilattoman väestön aseman parantamiseksi on hallituksen mielestä uudisasutusta sekä valtion että yksityisten mailla tehokkaasti edistettävä ja maan saantia helpotettava sekä joudutettava muun muassa voimassaolevaa asuntolainsäädäntöä edelleen kehittämällä. Maataloustyöväestön asunto-olojen parantamista tarkoittavia toimenpiteitä on valtion taholta tarkoitukseen myönnettävien lainojen avulla tuettava.

Eduskunnan hyväksymän rajaseutuohjelman toteuttamista pitää hallitus kiireellisenä tehtävänä. Liikennettä rajaseudulle on, muun muassa sopivilla rahtialennuksilla, helpotettava. Vanhuuden ja työkyvyttömyyden vähävaraisille kansalaisille aiheuttamien vaikeuksien vähentämiseksi aikoo hallitus ryhtyä toimenpiteisiin yleisen vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksen toteuttamiseksi valtiotaloudelle mahdollisissa rajoissa. Tulo- ja omaisuusverolaki kaipaakin erinäisiltä kohdilta tarkistusta. Niinpä näyttää olevan syytä korottaa verovapaan tulon määrää, lieventää suuriperheisten verorasitusta ja poistaa oikeus puoleen veron vähentämiseen. Ne mainitun lain säännökset, jotka koskevat osakeyhtiöiden ja omaisuuden kohdistuvaa verotusta, ovat niinikään otettavat tarkistettaviksi. Tulliverotuksessa on hallituksen mielestä pyrittävä alentavaan suuntaan. Huomattavampiin muutoksiin siinä on kuitenkin ryhdyttävä vasta sen jälkeen, kun alullepantu työ kysymyksen selvittämiseksi on saatu suoritetuksi. Uutta tullitariffia laadittaessa on suhtauduttava eri tuotantoaloihin ja kuluttajaryhmiin tasa-

puolisesti, ottamalla huomioon, ettei maan itsenäisyydelle ja kansantaloudelle tärkeitä tuotantoaloja saateta vaaranalaiseksi.

Hallituksen pyrkimyksenä on saada virastoasiain käsittely nykyistä yksinkertaisemmaksi ja työteho virastoissa paranemaan. Vähentämällä vähemmän tarpeellista virkamiesten lukua voidaan näin saadulla säästöllä sitoa valtion palvelukseen mahdollisimman kyvykkäitä työvoimia.

Se rauhallinen rakennustyö, jolle valtakunnan jatkuvan kehityksen täytyy pohjautua, vaatii ennen kaikkea lujan taloudellisen perustan. Senvuoksi on hallituksen tärkeänä tehtävänä tukea maan taloudellista toimintaa, maatalouden ja siihen läheisesti liittyvän metsätalouden sekä teollisuuden, kaupan ja muun liiketoiminnan kehitystä, niin että maan varallisuustaso saataisiin nousemaan ja siten luoduksi luja taloudellinen pohja kansakunnan onnelliselle elämälle. Maan taloudellisen elämän terveille kehitykselle hallitus pitää tärkeänä, että rahan korko saadaan edelleen alenemaan ja että osuustoimintaa voimakkaasti kehitetään.

Ottaen huomioon maatalouden suuren merkityksen ja tässä pääelinkeinossa työskentelevän väestön lukuisuuden kuin myös sanotun väestöosan monessa suhteessa vaikean aseman, katsoo hallitus erikoiseksi tehtäväkseen tukea työtä maatalouden hyväksi. Heikossa asemassa elävän pienviljelijäväestön elinehtojen parantamiseen tulee hallitus kiinnittämään kaikkea tarpeellista huomiota. Tätä tarkoittavista toimenpiteistä on erikoisesti mainittava: huoakeakorkoisen, riittävän luoton varaaminen ja tarpeellisen lisämaan hankkiminen pienviljelijöille, toimenpiteet laidunolojen parantamiseksi, viljelysavustusten ja palkkiolainojen myöntäminen sekä toimenpiteet pienviljelijäin ammattitaidon kohottamiseksi.

Erikoista huolenpitoa hallituksen puolelta vaatii myös valtion oma rahataloudellinen tila, niin että valtion varsinaisten kulutusmenojen paisuminen saadaan hillityksi sekä menot vuosittain todellisilla tuloilla peitetyiksi. Henkinen kulttuuri ja erityisesti toimenpiteet kansan valistustason kohottamiseksi tulevat olemaan hallituksen huolenpidon esineinä. Suomalaiskansalliset pyrkimykset, joiden tarkoituksena on, kielellistä vähemmistöä sortamatta, kansallisen itsetunnon kohottaminen, tulevat saamaan hallituksen taholta oikeutettua huomiota osakseen.

Hallitus pitää välttämättömänä, että maassa saadaan aikaan luja yhteiskunnallinen järjestys. Valtio- ja yhteiskuntajärjestystä vastaan suunnattu rikollinen toiminta on päättävän toimenpitein valtiovallan taholta estettävä. Samoin on toimenpiteitä väkijoumien salakuljetuksen ja salakaupan tukahuttamiseksi tarpeen mukaan tehostettava. Hallitus toivoo yhteiskunnan kaikkien kerrosten yhdessä hallituksen kanssa ryhtyvän taisteluun sitä villiintymistä vastaan, joka uhmaa rauhallista ja lainalaista yhteiskuntaelämää. Luja järjestysvalta ei nimittäin yksinään pysty vallitsevaa kurittomuutta taltuttamaan, vaan sen tulee saada tehtävässään voimakasta tukea kansan oikeustajunnasta sekä sen halusta puolustaa oikeutta ja vastustaa vääryyttä. Tässä tarvitaan vapaiden kansalaisjärjestöjen, koulun, kodin, kirkon ja valtiovallan kesken ymmärtävää yhteistyötä.

Hallitus ryhtyy työhönsä luottaen siihen, että se isänmaan yhteistä parasta tarkoittaville toimenpiteilleen saa tukea Eduskunnan puolelta, jonka kanssa se pyrkii avoimeen ja luottamukselliseen yhteistyöhön. Samoin odottaa hallitus maan virkamieskunnalta ja kaikilta kansalaisilta velvollisuuden täyttämistä heille kuuluvissa tehtävissään.

Liite 4. J. E. Sunilan II hallituksen koostumus

Ministeri	Nimitetty	Eronnut	Puolue
Pääministeri			
J. E. Sunila	21.3.1931	14.12.1932	Maalaisliitto
Ulkoasiainministeri			
A. S. Yrjö-Koskinen	21.3.1931	14.12.1932	Kokoomus
Oikeusministeri			
Toivo Mikael Kivimäki	21.3.1931	14.12.1932	Edistyspuolue
Sisäasiainministeri			
Ernst von Born	21.3.1931	14.12.1932	Ruotsalainen kansanpuolue
Apulaissisäasiainministeri			
Niilo Solja	21.3.1931	3.3.1932	Kokoomus
Karl Lennart Oesch	3.3.1932	14.3.1932	ammattiministeri
Arvo Manner	14.3.1932	20.10.1932	ammattiministeri
Eljas Erkkö	25.11.1932	14.12.1932	Edistyspuolue
Puolustusministeri			
Jalo Lahdensuo	21.3.1931	14.12.1932	Maalaisliitto
Valtiovarainministeri			
Kyösti Järvinen	21.3.1931	14.12.1932	Kokoomus
Opetusministeri			
Antti Kukkonen	21.3.1931	14.12.1932	Maalaisliitto
Maatalousministeri			
Sigurd Mattsson	21.3.1931	14.12.1932	Maalaisliitto
Apulaismaatalousministeri			
P. V. Heikkinen	21.3.1931	14.12.1932	Maalaisliitto
Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri			
Juho Niukkanen	21.3.1931	14.12.1932	Maalaisliitto
Kauppa- ja teollisuusministeri			
Axel Palmgren	21.3.1931	14.12.1932	Ruotsalainen kansanpuolue

Sosiaaliministeri

Edvard Kilpeläinen	21.3.1931	3.3.1932	Kokoomus
Erkki Paavolainen	3.3.1932	20.10.1932	Kokoomus
K. A. Lohi	20.10.1932	14.12.1932	Maalaisliitto

Salkuton ministeri

Eljas Erkko	20.10.1932	25.11.1932	Edistyspuolue
-------------	------------	------------	---------------

Liite 5. Pääministeri Juho Sunilan II hallituksen ohjelma**Pääministeri Sunilan ohjelmapuhe valtioneuvoston yleisessä istunnossa 23.3.1931**

Hallitus ryhtyy tehtäviensä suorittamiseen vaikeissa olosuhteissa. Lamaannus elinkeinoelämän eri aloilla jatkuu, ja etenkin maatalous, jonka kannettavana on raskas korkotaakka, on menekki ja hintapulan johdosta joutunut yhä ahtaampaan asemaan. Tuotannollisen toiminnan supistaminen on saanut aikaan työttömyyttä, joka raskaasti painaa vähäväkisiä kansan kerroksia.

Vallitseva pulatilanne on heikontanut myös valtiontalouden asemaa, jonka tasapainossa pysyttäminen senvuoksi vaatii erityistä huolenpitoa. Vaikeuksien voittamiseksi on valtion menojen huomattava supistaminen tarpeen. Hallitus on selvillä siitä, että tässä suhteessa vaaditaan, niin raskaalta kuin se monissa kohdin voi tuntuakin, päättäviä toimenpiteitä. Julkisten menojen supistaminen on välttämätöntä myös, jotta helpotettaisiin tuotantoelämän mukautumista muuttuneisiin taloudellisiin oloihin. Näiden korjautuminen ja pulasta selviytyminen riippuu ensi kädessä kansalaisten omista ponnistuksista. Valtiovallan mahdollisuudet tässä suhteessa ovat rajoitetut ja sen tehtäviin kuuluu niiden yleisten edellytysten luominen ja parantaminen, joiden varassa vapaa elinkeinoelämä voi työskennellä. Näitä edellytyksiä kehittämällä on koetettava saada lievennetyksi maatalouden ja muunkin tuotannollisen toiminnan sekä niistä elävän väestön tilaa samoin kuin työttömyyden raskaita seurauksia. On pyrittävä siihen, ettei maassa eri aloilla suoritettu kehitystyö pääse tuhoutumaan, vaan että se lamakauden ohimentyä voi jatkaa entistä terveemmällä pohjalla.

Edellä kosketellun toiminnan ensimmäisenä ehtona on kuitenkin, että sisäinen järjestys maassa pysyy järkkymättömänä. Tässä suhteessa on edelleen tehtävää. Kommunistien julkinen toiminta on tosin tukahdutettu, eikä kommunismilla enää ole mahdollisuuksia saada jalansijaa julkisessa elämässämme. Sensijaan eivät eräät yksityisiä kansalaisia vastaan harjoitetut laittomuudet, joihin viime vuonna ryhdyttiin kommunismin vastustamisen yhteydessä, ole vielä kukaan tyystin loppuneet. Siitä on kansalaisten mieliin syntynyt levottomuutta. Järjestys ja kuri sekä kansalaisten oikeusturva on maassa pysytettävä täydessä voimassa. Sitä vaatii valtion, yhteiskunnan ja kaikkien kansalaisten etu. Senvuoksi on hallitus valtiovallan kaikella voimalla toimiva sisäisten olojemme vakaannuttamiseksi ja oikeusjärjestyksen voimassa pitämiseksi. Samalla on käytettävissä olevin keinoin tukahdutettava kommunistiset virtaukset, mikäli niitä yhteiskunnassa edelleen liikkuu. Tärkeätä on yleensäkin, että lainkunnioitus, joka on kuluneina vuosina höltynyt, saataisiin arvoonsa.

Suhteissa ulkovaltoihin tulee hallitus jatkamaan entistä rauhan politiikkaa, haluaa ylläpitää ja lujittaa hyviä suhteita toisten valtojen kanssa.

Hallitus on toimiva luottamuksellisessa yhteistyössä Eduskunnan kanssa, jolta hallitus siis odottaa välttämätöntä kannatusta kansan parasta tarkoittavalle työlleen. Tällaisen yhteistyön avulla ja asiallisuuteen perustuvalla toiminnalla uskoo hallitus valtiovallan saavuttavan sille tarpeellisen arvonannon ja kansalaisten luottamuksen, mikä on tarpeen niiden vaikeuksien voittamiseksi, joita maalla nyt on.

Lopuksi hallitus vetoaa kaikkiin kansalaisiin tietoisena siitä, että kansalaisten ja kansalaispiirien läheisessä ja luottamuksellisessa yhteisymmärryksessä ja yhteistahdossa on maan itsenäisyyden vahva turva

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ISBN 978-951-29-9508-0 (Painettu)
ISBN 978-951-29-9509-7 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)